

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ НАПН УКРАЇНИ
КАФЕДРА UNESCO З НАУКОВОЇ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

До 30-річчя Незалежності України

МАТЕРІАЛИ

*II Міжнародної науково-практичної
онлайн-конференції*

«ОБДАРОВАНІ ДІТИ – СКАРБ НАЦІЇ!»

18–22 серпня 2021 року

Київ
2021

О-13 **Обдаровані** діти – скарб нації: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року) – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021 – 574 с.

Матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Обдаровані діти – скарб нації», у яких розкрито актуальні наукові і практичні проблеми обдарованості, розвитку обдарованих дітей і юні; використання інноваційних підходів у контексті розв’язання питань підтримки та супроводу обдарованих учнів в сучасному інформаційно-освітньому просторі.

Роботи учасників присвячені основним тематичним напрямкам конференції:

- Сучасні наукові тенденції дослідження проблем обдарованості
- Діагностика, прогнозування, проєктування та підтримка розвитку обдарованої особистості
- Психолого-педагогічний супровід самовизначення та самореалізації обдарованих учнів
- Наукова освіта: теорія, практика, інновації
- Філософія для дітей як засіб формування освітніх компетенцій
- Технології розвитку здібностей та обдарованості дітей дошкільного віку
- Підготовка фахівців до роботи з обдарованими дітьми та молоддю

Видання рекомендовано для науковців, керівників і представників освітніх закладів, інститутів післядипломної освіти, педагогічних працівників усіх ланок системи освіти, психологів, соціологів та інших фахівців.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію та мову). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 376-056.45

ЗМІСТ

Авраменко А. А. Розвиток основ математичного мислення молодших дошкільників у процесі засвоєння протилежних понять	10
Адаменко А. М. Психолого-педагогічний супровід самовизначення та самореалізації обдарованих учнів	15
Акент'єва О. П. Інноваційні форми роботи з обдарованими дітьми в початковій школі	21
Андросович К. А., Баханська А. М. Проектно-модульний підхід для супроводу обдарованих учнів.....	25
Балабанникова О. Є. Ранній розвиток дитини за допомогою музично-театралізованої діяльності	33
Беркита З. Є. Організація роботи з обдарованими дітьми у Тернопільській класичній гімназії	36
Бєлікова Ю. Ю. Інновації як засіб формування освітніх компетенцій.....	40
Бєльська Н. А. Особливості комунікативних установок особистості підлітка з ознаками інтелектуальної обдарованості (в контексті типології Е. Берна).....	44
Білик Т. А. Технології і методики розвитку здібностей та обдарованості дітей дошкільного віку	50
Білокопита І. І. Формування професійної готовності педагогів до діяльності з обдарованими дітьми	56
Бодрик О. О., Потієнко В. О. Розвиток обдарованої особистості в процесі навчання програмуванню: курс за вибором «Застосування теорії графів».....	63
Божко І. Г. Арт-терапія як засіб саморегуляції обдарованих учнів.....	68
Бондаренко С. М. Організація роботи з обдарованими дітьми на уроках біології та в позакласний час.....	73
Бонка Т. О. Робототехніка для дошкільнят як технічний засіб розвитку дитячої творчості	78
Борейко В. І., Ясінський А. М., Яницька О. Ю. Психолого-педагогічні основи використання інформаційних технологій для підготовки фахівців до роботи з обдарованими дітьми	81
Борисюк З. В., Сидорська О. Я. Науково-методичний супровід підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями	89
Борінштейн Є. Р. Обдаровані діти: між талантом і геніальністю.....	95
Боровська О. В. Педагогічні умови самореалізації та самовираження обдарованих дітей в умовах позашкільної освіти	98
Босак В. І., Босак Л. О. Розробка і впровадження інноваційних технологій інвестиційного забезпечення розвитку обдарованої особистості	102

Ваганова Н. А. Прояви творчого мислення у дітей дошкільного віку в умовах нових інформаційних ситуацій.....	104
Варіна Г. Б. Особливості використання компонентів гейміфікації в процесі розвитку креативного мислення майбутніх фахівців	108
Вишневецька О. О. Формування пізнавального інтересу в школярів при вивченні фізики через сюжетні задачі.....	114
Вознюк Т. М. STREAM-освіта як інноваційний підхід до розвитку базових компетенцій дітей дошкільного віку	121
Войтенко О. О. Академічна свобода вчителя НУШ – запорука професійного розвитку педагога	123
Гальченко М. С. Чи можна підготувати обдаровану дитину?.....	125
Ганаба С. О. Евристичний потенціал трансформативного навчання у розвитку особистості	128
Гарань Н. С., Залозна А. Актуальні парадигми сучасного наукового тексту	133
Гаркуша Л. О. Педагогічний супровід обдарованих здобувачів освіти	136
Гетман Н. М. Навчання через гру. Цеглинки LEGO.....	142
Гніда Т. Б. Стосунки в родині як основа для розвитку обдарувань дитини	149
Голота О. В. Діяльнісний підхід у формуванні обдарованої особистості.....	152
Гонтар Д. А. Індивідуальний підхід та диференціація у процесі навчання історії у контексті розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі (з досвіду роботи).....	155
Горбань Л. В. Профорієнтація обдарованої учнівської молоді у проєктній діяльності	162
Гребенюк А. В. Дитячо-підліткова масова культура як дзеркало сучасної філософії.....	164
Гринюк О. С. Інтегроване навчання як засіб розкриття творчого потенціалу обдарованих дітей.....	169
Гуз К. Ж. Роль цілісності змісту освіти у формуванні обдарованості учнів.....	172
Дабдіна О. С. Розвиток обдарованої особистості – завдання освітян Харківської гімназії № 14.....	175
Делікатна Н. М., Деяк О. І. Особливості роботи з обдарованими учнями в умовах дистанційної освіти.....	177
Демченко О. П. Задоволення особливих освітніх потреб обдарованих дітей в умовах бібліотеки.....	179
Драєвська С. А., Сапальова Н. Г. Запорука успіху дитини в реалізації її інтелектуальної та творчої обдарованості (з досвіду роботи творчої групи «Талант» Запорізької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату «Джерело»).....	186

Дуб М. М., Босак І. В. Психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей під час навчальної діяльності з використанням інтернет-ресурсів.....	190
Дунець В. Б. Можливості музейної педагогіки для кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти.....	193
Дячок С. О. Формування читацької грамотності та творчий розвиток гімназистів у процесі викладання української літератури	195
Євенко О. В. Професійно-особистісна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи до роботи з обдарованими дітьми в умовах педагогічного фахового коледжу	198
Єні О. С. Психолого-педагогічний супровід, соціальна компетентність, самовизначення та самореалізація обдарованих учнів	202
Єрмакова Н. Г. Розвиток творчого потенціалу на уроках математики шляхом неординарного підходу розв’язування задач на рух.....	211
Єфімов Д. В. SMART-навчання як сучасний підхід у системі освіти.....	216
Жидкова Н. М. Систематизація та узагальнення знань, умінь та навичок пізнавальної діяльності учнів засобами аналогії на уроках суспільствознавчих предметів.....	218
Жук М. В. Філософія дитини: проблемно-ресурсний та індикативно-технологічні виміри	227
Засекіна Т. М., Науменко С. О. Реалізація природничої освіти у змісті модельних навчальних програм для 5–6 класів	236
Захар’єва Л. Й. Музична педагогіка Карла Орфа	242
Зінченко В. В., Червона Л. М. Стійкий розвиток у моделі інтегрованої системи суспільної освіти, креативності і гуманістичного навчання.....	244
Ільченко В. Р. Необхідність ефективної та справедливої освіти для виховання обдарованих дітей	251
Ільченко О. Г. Навчальне середовище для формування обдарованості дітей	254
Каменщук Т. Д. Сучасні ціннісні орієнтації молоді	256
Книш І. В. Обдаровані діти у світі номадичних практик LLL-освіти та змішаного навчання	259
Коваленко О. А. Особливості роботи з обдарованими учнями в умовах малого міста України.....	265
Коваленко Ю. М. Філософія для дітей – джерело досвіду дитини.....	268
Козярьська Л. В. Сучасні підходи до творчого розвитку дітей п’ятирічного віку.....	270
Козярьський І. П. Робота із обдарованою молоддю під час викладання дисциплін електроніки і електротехніки у вищій школі	274

Копайгора М. М., Колісник М. В. Педагогічний супровід обдарованих дітей в умовах інноваційного освітнього середовища як платформа для професійної орієнтації учнівської молоді.....	276
Котляр Л. М. Використання інтерактивних технологій у роботі з обдарованими дітьми.....	279
Котляр О. О. Перехід з офлайн в онлайн режим роботи з обдарованою молоддю	284
Кочерга О. В. Феномен чутливості людини: психофізіологічний аспект.....	286
Кропочева Н. М. Хронологічно-тематичний аналіз динаміки захисту дисертацій з проблеми обдарованості дітей в галузі дошкільної, середньої та вищої освіти	292
Кругова Н. П. Обдарованість її вивлення та підтримка.....	297
Кулакевич І. М. Дослідницька діяльність учнів в МАН – як засіб розвитку творчого потенціалу особистості.....	301
Куліш О. І. Розвиток творчих здібностей обдарованих дітей на уроках української мови та літератури.....	304
Куцоласька А. М. Психолого-педагогічний супровід обдарованих здобувачів освіти педагогічними працівниками в закладах загальної середньої освіти	309
Лещук Г. В. Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми	315
Логінов А. Ю. Особливості роботи з літературно обдарованими учнями на уроках та студіях.....	319
Локшин В. С. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в умовах діджиталізації суспільства	322
Лупаренко С. Є. Філософія дитинства як напрям досліджень проблем дитинства.....	323
Ляшенко А. Х. Цілісність змісту освіти як умова формування обдарованої особистості	326
Ляшенко Ю. С. Підтримка та супровід обдарованих учнів засобами інноваційних технологій на уроках хімії.....	328
Марченко О. А. Сучасні підходи до організації роботи з обдарованими учнями в системі ПТНЗ	331
Марчук О. О., Шикіла Р. Р. Використання енциклопедій для розвитку інтелектуальної обдарованості дитини в інноваційному процесі інтеграції занять у ЗДО	337
Мельниченко О. Г. Психолого-педагогічний супровід обдарованих учнів.....	341
Монастирська О. В. Сходінки професійного становлення майбутнього вчителя.....	346
Мосійчук Д. М. Методи діагностики та вияву філологічно обдарованої особистості	348
Москаленко В. В. Психологічні особливості гендерної ідентифікації підлітків в групах однолітків	350

Музиченко Д. М. Інноваційні інструменти дистанційного навчання у вокальних гуртках художньо-естетичного напрямку ЗПО.....	356
Нікітіна О. О. Формування творчого мислення старших дошкільників на заняттях з англійської мови засобами інтеграції.....	358
Новгородська М. М. Профілактика та корекція залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища за допомогою педагогічних засобів.....	362
Ноздрачова О. Г. Вчитель для обдарованих дітей як фасилітатор їх розвитку.....	365
Нудьга І. Є. Розвиток критичного мислення як спосіб формування обдарованої особистості.....	368
Олійник І. М. Формування професійної компетентності учителів у роботі з обдарованими дітьми.....	373
Онопченко Г. В. Науково-дослідницька діяльність школярів (міжнародний досвід).....	375
Онопченко О. В. Інфографіка як спосіб відображення інформації у науково-дослідницької діяльності обдарованих школярів.....	381
Петелько Л. В. Розвиток здібностей та творчих можливостей у вихованців закладах дошкільної освіти.....	386
Петренко Л. Б. Авторські прийоми мнемоніки – для розвитку обдарувань у майбутніх школярів Нової української школи.....	389
Петренко Ю. М. Створення асоціативних грон – перша сходинка до розвитку образотворчості у малюків (з досвіду роботи).....	394
Погрібна Д. В. «Світ Софії» Ю. Гордера – філософія для дітей чи дитяча філософія?.....	400
Полицяк Н. І. Вплив гендерних стереотипів на соціалізацію обдарованих дівчаток.....	402
Поліхун Н. І. Ресурсна підтримка дослідницької діяльності обдарованих учнів.....	406
Поліщук Л. А. Підтримка розвитку обдарованої особистості в умовах освітньої системи НУШ.....	411
Пономарьова Н. О. Систематичність, наступність та вікова відповідність у профорієнтаційній роботі з обдарованими школярами.....	414
Попова М. А., Бабійчук С. М., Приходнюк В. В., Свириденко Д. Б. Наукова освіта на засадах цифровізації суспільства. Теорія і практика.....	416
Постова К. Г. Освітні програми для обдарованих учнів в умовах інтеграції формальної та неформальної освіти.....	422
Предко В. В. Вплив кліпового мислення на розвиток життєстійкості учасників освітнього процесу.....	426
Проскурня Є. В. Робота з обдарованими учнями при вивченні англійської мови.....	427

Ревенко Н. О. Пісочна анімація як засіб розвитку дитячої обдарованості	429
Рибалка В. В. Вивчення особистості професіонала та майстра в ході теоретичного психологічного аналізу та дистанційного асоціативного експерименту	431
Савченко М. П. Організаційно-педагогічні засади мовного стажування учнів гімназії в КНР	437
Савченко О. А. Формування літературних творчих здібностей обдарованих учасників освітнього процесу.....	441
Садова М. А. Ідентифікація творчої обдарованості (підлітки, старшокласники, студенти).....	445
Салюк Н. В. Полтавська обласна Мала академія наук – платформа для розвитку дослідницьких здібностей обдарованих учнів Полтавщини (10 років діяльності)	450
Севастьянова І. А. Формування сенсорно-пізнавальних компетенцій у дітей раннього віку засобами розвиваючої дошки – бізіборду.....	453
Сергєєва О. А. Психологічний супровід та підтримка обдарованої особистості в освітньому просторі школи-інтернату.....	455
Скиба Н. В. Діагностика, прогнозування, проектування та підтримка обдарованої молоді (на прикладі шкільного осередку наукового товариства учнів МАН)	459
Сокол О. С., Грицай Д. А. Організація учнівської науково-дослідницької роботи як шлях реалізації педагогіки партнерства в умовах пандемії COVID-19.....	465
Сорока Т. В. Створення бази даних результатів роботи із здібними та обдарованими дітьми	467
Стеценко Г. М. Особливості роботи з обдарованими дітьми в Україні та світі	471
Стоякіна В. А. Педагогічна підтримка обдарованих учнів та розвиток їх здібностей на уроках біології	477
Тимошів Н. В. Створення ситуації успіху як одна із умов розвитку обдарованості дітей	480
Ткаченко Л. І. Педагогічний супровід обдарованих учнів: портфоліо вчителя	486
Ткаченко Л. М. Використання технології ТРВЗ у розвитку здібностей та обдарувань дітей дошкільного віку.....	489
Третяк О. П. Підготовка вчителів початкової школи до роботи з обдарованими дітьми.....	495
Тропіна М. А. Використання інноваційних педагогічних технологій щодо забезпечення умов для творчої самореалізації, самовизначення особистості.....	497
Уманська Т. О. Формування ключових компетентностей та шляхи підвищення пізнавальної активності під час проектно-дослідної діяльності обдарованої дитини з української літератури.....	501

Хортіва О. В. Створення нових можливостей для розвитку обдарованої особистості через використання сучасних інноваційних педагогічних технологій на уроках англійської мови	505
Чайка М. С. Роль освітнього закладу у розвитку креативно-інтелектуальних здібностей учнів	510
Чемісова Т. С. Творча компетентність викладача як умова ефективної професійної діяльності	518
Чижевська Л. А. Робота з обдарованими дітьми на уроках англійської мови в якості підвищення мотивації.....	521
Шаумян О. Г. Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей-сиріт	523
Шевенко А. М. Презентація заняття комплексної навчально-розвивальної програми «Цілеспрямоване професійне самовизначення та особистісне зростання старшокласників»	526
Шевчишена О. В. Розвиток в школярів культури комунікації засобами філософської дискусії.....	530
Шипілов В. В. Використання інноваційних технологій при вивченні фізики. Методика проведення уроків-дослідження	533
Шиян О. О. Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості дітей дошкільного віку в закладі освіти	543
Шульга В. М. Підтримка обдарованих учнів в системі освіти Польщі	546
Шульга О. А. Технології роботи з обдарованими дітьми у вищій школі у контексті розвитку наукової освіти.....	552
Щигорцева А. С. Технології соціальної роботи з обдарованими дітьми та молоддю.....	560
Яковлєв І. В. Використання ІКТ в управлінській діяльності керівника закладу освіти та підвищенні професійної майстерності сучасного вчителя у системі роботи з обдарованими дітьми	564
Янковська Л. М. Microsoft 365 Education в роботі шкільного психолога. Формування емоційної саморегуляції творчого педагога та обдарованого учня	568

РОЗВИТОК ОСНОВ МАТЕМАТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ ПРОТИЛЕЖНИХ ПОНЯТЬ

Анотація. У статті досліджується проблема розвитку у дітей математичного мислення, аналізуються сучасні методичні підходи до математичного розвитку дошкільників. Проводиться аналіз стану розвитку основ математичного мислення молодших дошкільників, розглядаються методи формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. У статті пропонуються педагогічні умови для удосконалення розвитку основ математичного мислення молодших дошкільників у процесі засвоєння протилежних понять.

Ключові слова: математичні уявлення, математичне мислення, протилежні поняття, логічне мислення, розумовий розвиток, дидактичні ігри, математичні поняття. *athematical ideas, mathematical thinking, opposite concepts, logical thinking, mental development, didactic games, mathematical concepts.*

Актуальність. Розвиток елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку є особливою сферою пізнання, в якій за допомогою послідовного навчання можна ціленаправлено формувати математичне мислення, покращувати розумовий розвиток дитини. Отже, одним з найбільш актуальних завдань педагогів закладів дошкільної освіти є розвиток у дитини інтересу до математики. Розвиток елементарних математичних уявлень не має бути нудним та науковим заняттям. Справа в тому, що дитяча пам'ять вибіркова. Дитина засвоює тільки те, що її цікаво, дивує, звеселило або вразило. Вона навряд чи запам'ятає щось нецікаве, навіть якщо дорослі наполягають.

При розробленні методів і прийомів потрібно враховувати фізичні і психічні особливості дитини і вести навчання шляхом використання дошкільних форм освітньо-виховної роботи, де широко застосовуються дидактичні ігри, ігрові заняття, різні види практичної діяльності.

Процес навчання має стимулювати активність усіх дітей, дозволяти сперечатися, вільно спілкуватися один з одним в пошуках істини.

Найбільш результативним в умовах закладу дошкільної освіти є створення на заняттях таких психолого-педагогічних умов з метою розвитку пізнавальних інтересів дошкільників, залучення їх до спільного вирішення навчальних завдань, підведення до власних висновків, включення в заняття проблемних ситуацій. Однак на сучасному етапі в математичній освіті дітей дошкільного віку педагоги та батьки допускають багато помилок: зводять процес навчання до механічної лічби, розв'язання прикладів, обирають методи і засоби шкільного навчання.

Отже, актуальність і важливість забезпечення математичного розвитку дітей з дошкільного віку не підлягає сумніву.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням проблеми розвитку у дітей математичного мислення займалися такі науковці, як: Брежнева О. Г., С.С. Бурсова, Н.П. Васильченко, Гришко О. І., Л.І. Зайцева, І.В. Карапузова, Л.П. Клевака В.А. Старченко, Т.М. Степанова, С.О. Татарінова та ін.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються зміни в освітньому процесі: акцентується увага педагогів дошкільної освіти на розвитку творчих та інтелектуальних здібностей дітей, корекції емоційно-вольової та рухової сфер; на зміну традиційним приходять нові методи навчання і виховання, що передбачають активізацію пізнавального розвитку дитини.

Реформування дошкільної освіти з метою задоволення зростаючих запитів батьків та інтересів дітей висуває нові вимоги до закладу дошкільної освіти (ЗДО). У нормативних документах (Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)) позначені нові цілі та пріоритети дошкільної освіти, а саме: «інноваційний характер освітньої діяльності, застосування сучасних виховних та навчальних технологій» [17, с. 8].

У Базовому компоненті дошкільної освіти [1] значна увага приділяється логіко-математичному розвитку дошкільнят, тобто мова йде про якісні зміни, які проходять з розвитком уміння проводити математичні та логічні операції, зокрема: класифікацію, серіацію, вимірювання та обчислювання. Оволодіння такими операціями оптимізує загальний розвиток дітей. Виконуючи їх, дошкільнята вчаться аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати, тобто застосовувати логічні прийоми, які є основою мислення. Вміння дитини мислити дозволить досліджувати, експериментувати, самостійно вирішувати проблемні ситуації. Але й формуванню у дітей уявлень про кількість та лічбу, геометричні фігури, величину предметів, уміння орієнтуватись у просторі та часі приділяється у сучасних ЗДО багато уваги.

Загалом, суть математики – це логічне розуміння і краса розумового руху, а не «знання». Отже, «вивчити» математику неможливо. Суть математики проявляється, насамперед, не в «сумі знань», а в певній якості мислення, стилі мислення. Тому шлях у простір математики не може лежати тільки через засвоєння математичних знань. Суть навчання дітей математики повинна полягати не в заучуванні або багаторазовому тренуванні, а в розумінні або нерозумінні дітьми математичного змісту.

Питання змісту і методів навчання дітей дошкільного віку арифметики і формування уявлень про розміри і виміри, про час і простір досліджували у своїх педагогічних роботах Я.А. Коменський, М.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинський, Ф.Ф. Фребель, Л.М. Толстой та інші.

У педагогічних роботах К.Д. Ушинського мова йде про те, що перш за все слід вивчити дітей рахувати до 10 на певних предметах: на пальцях, горіхах, цукерках тощо. Рахувати слід вчити назад і вперед так, щоб діти з однаковою легкістю рахували від одиниці до десяти і від десяти до одиниці. Потім слід навчити рахувати їх парами, трійками, п'ятірками, щоб діти зрозуміли, що половина десяти дорівнює п'яти і т.д.

В історії педагогіки досить широке застосування отримала система математичного розвитку дітей М. Монтесорі. Суть її в тому, що коли трирічні діти приходять до школи, вони вже вміють рахувати до двох або трьох. Потім вони легко вчаться нумерації. Одним зі способів навчання нумерації М. Монтесорі використовувала монети. Далі вона навчає за допомогою методичних вправ, застосовуючи, як дидактичний матеріал одну із систем, вже використану у вихованні почуттів, тобто серію з десяти брусків різної довжини. Коли діти порозкладають бруски один за одним по їх довжині, їм пропонують порахувати червоні і сині позначки. Тепер до вправ почуттів для розпізнавання більш довгих і більш коротких брусків приєднуються вправи з рахування [9].

Перші методичні посібники з методики навчання дошкільників математики, зазвичай були направлені батькам і вихователям. Головними методами роботи з дітьми Я.А. Каменський вважав бесіди, практичні вправи, ігри. Він пропонував ознайомити дітей з такими термінами, як «один», «багато», «кілька», «пара», «більше», «менше», «стільки ж», «рівний», «такий самий». Ключовим завданням він вважав вивчення чисел від 1 до 10 і дій з ними [10].

Уперше комплексний підхід до математичного розвитку дошкільників був теоретично обґрунтований у працях Н. Баглаєвої. Досліджуючи поняття «логіко-математична» компетентність, автор виділяє в його структурі комплекс основних математичних, логічних умінь. Крім цього, вчена акцентує увагу на важливості формування інтересу до логіко-математичної діяльності, уміння розмірковувати, обґрунтовувати, доводити та відстоювати правильність свого міркування, знаходити свої шляхи розв'язання завдань, виявляти самостійність [11, с. 9].

З дослідження Л. Зайцевої видно, що опанування дошкільниками математичних знань становить їх математичну компетентність, і її слід характеризувати як елементарну, але водночас розглядати як складну, комплексну характеристику математичного розвитку дитини, що включає формування елементарних математичних знань і вміння застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях, розвиток пізнавального інтересу, загальнонавчальних умінь [8, с. 85].

Зауважимо, що математична підготовка дітей до школи передбачає не тільки засвоєння дітьми певних знань, формування у них кількісних просторових і часових уявлень. Найбільш важливим є розвиток у дошкільнят розумових здібностей, уміння вирішувати різні завдання.

Математичний розвиток, спрямований на особистість дошкільників, сприяє їм робити узагальнені, згорнуті, гнучкі й обернені асоціації, усвідомлювати певні системи, взаємозалежності тощо. Математичний розвиток передбачає формування у дітей дошкільного віку:

- здатності до використання числової та знакової символіки;
- вміння встановлювати взаємозв'язки та співвідношення між математичними поняттями;
- встановлення кількісних відношень, розрізнення просторових форм, порівняння величин;
- здатності до логічних міркувань та узагальнень;
- здатності здійснювати доведення та обґрунтовувати висновки;
- нешаблонності, гнучкості мислення;
- здатності до логічності та алгоритмізації, що скорочує процес міркувань;
- подолання стереотипів, стандартизації дій;
- здатності до переходу від прямого до оберненого ходу думки;
- здатності до змістового усвідомлення математичного матеріалу, виокремлення мало суттєвих змін із стандартних, схожих реальних ситуацій.

Математичний розвиток дошкільника умовно можна поділити на три напрямки: уявлення і поняття, залежності й відношення, математичні дії. Основними у змісті є уявлення і поняття: кількість, число, множина, величина, міра, форма предмета і геометричні фігури; уявлення і поняття про простір (напрямок, відстань, взаємне розміщення предметів у просторі) і час (одиниці виміру часу, його особливості).

Методика формування елементарних математичних уявлень в системі педагогічних наук покликана надати допомогу в математиці – одного з найважливіших навчальних предметів у школі, сприяти вихованню всебічно розвиненої особистості.

Сучасні програми розвитку дітей дошкільного віку ставлять ряд вимог до формування елементарних математичних уявлень:

- спрямованість засвоюваного дітьми математичного змісту на розвиток їх пізнавально-творчих здібностей і в аспекті залучення до людської культури;
- використовуються ті технології розвитку математичних уявлень у дітей, які реалізують виховну, розвиваючу спрямованість навчання і активність навчання;
- найважливіша умова розвитку, насамперед, полягає в організації збагаченого предметно-ігрового середовища (ефективні розвиваючі ігри, навчально-ігрові посібники та матеріали);
- проектування і конструювання процесу розвитку математичних уявлень здійснюється на діагностичній основі [10].

Загалом, під математичним розвитком слід розуміти зрушення і зміни у пізнавальній діяльності особистості, які відбуваються в результаті формування математичних уявлень і пов'язаних з ними логічних операцій. Формування математичних уявлень – це цілеспрямований та організований процес передачі і засвоєння знань, прийомів і способів розумової діяльності, передбачених програмними вимогами. Основна його мета – не лише підготовка до успішного оволодіння математикою в школі, а й всебічний розвиток дітей.

Так, головна мета формування елементарних математичних знань у дітей дошкільного віку полягає в тому, аби дати їм математичні уявлення і початкові поняття, навчити їх найпростіших способів здійснення математичних дій, підготувати до самостійного використання цих умінь при вирішенні різних практичних і пізнавальних завдань, сприяти розвитку загалом.

На підставі проведеного теоретичного аналізу з проблеми дослідження психолого-педагогічних умов формування математичного мислення у дітей молодшого дошкільного віку було проведено експериментальне дослідження формування математичних прийомів мислення у дітей дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

В експериментальному дослідженні взяли участь молодші дошкільнята за згодою батьків. Загальна кількість вибірки: 40 осіб – це 2 групи ЗДО, з них: 20 хлопчиків (50% від загального числа групи) і 20 дівчаток (50% від загального числа групи). Вибірка в педагогічному експерименті була розділена логічно по групах ДНЗ (по 20 осіб): група № 1 – експериментальна група (ЕГ); група №2 – контрольна група (КГ).

Нами було обрано низку методик щодо визначення рівнів сформованості математичного мислення, зокрема: методику «Що тут зайве» (Р.С. Немов), методику «Що тут зайве» (Венгер), методику «Вивчення операції мислення – класифікації», методику «Послідовність подій» (Бернштейн), діагностику рівня загальної сформованості логічних операцій (аналіз, синтез, аналогія, узагальнення) «Нісенітниця» (Р.С. Немов).

На початковому етапі експериментального дослідження за результатами дослідження дошкільнята були розподілені за рівнями сформованості логічного мислення. У дошкільників в двох вибірках домінує середній рівень сформованості прийомів логічного мислення, а саме: ЕГ – 14 дітей (70%); КГ – 12 дітей (60%).

Ці діти змогли встановити більшість безглузких ситуацій на зображенні і змогли частково пояснити їх правильне розташування. У них фрагментарно сформовані логічні зв'язки між явищами і предметами навколишнього світу.

Низький рівень сформованості прийомів математичного мислення з 4 дітей (по 20%) в ЕГ і КГ. Ці дошкільнята можуть встановити, побачити більшість безглузких ситуацій на зображенні.

Дітьми встановлені найпростіші порушення логічних зв'язків, але їм недоступно пояснення їх правильного розташування. У дітей, які не сформовані зв'язки між явищами і предметами навколишнього світу.

У 2 дітей (10%) ЕГ і 4 дітей (20%) КГ виявлено високий рівень сформованості прийомів математичного мислення. У них сформовані логічні зв'язки між явищами і предметами навколишнього світу.

На основі аналізу науково-теоретичних даних і результатів початкового етапу дослідження був зроблений висновок про необхідність розвиваючої роботи з дошкільниками з формування математичних прийомів мислення у дітей дошкільного віку.

Результати контрольного експерименту показали продуктивність розробленої нами експериментальної серії вправ і завдань, використаних в формуючому експерименті. Виходячи з цього, ми можемо рекомендувати дану систему завдань і вправ по формуванню математичних прийомів мислення з дошкільниками.

Результати контрольного етапу дослідження свідчать, що у дошкільників в двох вибірках домінує середній рівень сформованості логічного мислення, а саме: ЕГ – 12 дітей (60%); КГ – 10 дітей (50%).

Необхідно відзначити, що високий рівень сформованості прийомів математичного мислення у дошкільників ЕГ на контрольному етапі представлений у 8 дітей (40%).

У свою чергу, низький рівень на контрольному етапі не виявлено в ЕГ. Варто зазначити, що у вибірці дошкільників (КГ) високий рівень розвитку математичного мислення досягнутий у 5 дітей (25%), а найнижчий рівень представлений також у 5 дітей (25%).

Це говорить про необхідність проведення організованої педагогічної роботи по формуванню математичного мислення з метою досягнення нормативних показників готовності до шкільного навчання зниження ризику дезадаптації при вступі до школи.

Після проведення контрольного дослідження рівнів сформованості математичного мислення у дошкільнят, можемо зробити висновок, що математична компетентність дітей може бути реально істотно збільшена, якщо в закладі дошкільної освіти створено математичний простір у процесі проведення комбінованих занять за інноваційними методами, мультимедійними технологіями та іншими активними формами навчання. Ефективними формами та методами формування математичного мислення у дошкільників є: цікаві логіко-математичні завдання, вправи з елементами пошукової діяльності, дидактичні ігри, задачі, задачі-жарти, лічилки, загадки математичного змісту на комбінованих заняттях та в повсякденному житті закладу дошкільної освіти.

Отже, вихователю необхідно враховувати діагностичні критерії та показники для виявлення рівня математичного мислення дітей, щоб прогнозувати динаміку в математичному розвитку та формуванні логіко-математичної компетентності кожної дитини.

Висновки. Встановлено, що роль математики в процесі формування математичного мислення полягає в тому, щоб через систему спеціальних завдань і вправ створити ситуацію, що дозволяє формувати і розвивати у дитини компоненти математичного мислення: гнучкість, системність, просторову рухливість, логічні прийоми розумових дій і т. д. При цьому суть процесу зводиться не до цільового навчання елементам математики, а до всебічного стимулювання розвитку логічної сфери розумових процесів дитини.

З'ясовано, що дошкільники лише починають оволодівати математичними знаннями, тому їхню математичну компетентність доцільно характеризувати як елементарну, але розглядати її як складну, комплексну характеристику логіко-математичного розвитку.

Загалом, основи математичних понять закладаються у дітей вже в дошкільному віці в процесі предметно-практичної, ігрової й елементарної навчальної діяльності і залежать від особливостей інтелектуального розвитку кожної дитини.

Вважаємо, що для успішного формування логіко-математичних понять та ефективного розвитку розумових здібностей дітей молодшого дошкільного віку необхідно розробити цілісний комплекс завдань, дидактичних ігор і вправ з формування та розвитку кожного поняття у процесі пізнавальної діяльності дитини з визначенням часу їх проведення й місця в режимі ЗДО.

Можемо відзначити, що ефективними формами та методами формування математичного розвитку дошкільників є: цікаві логіко-математичні завдання, вправи з елементами пошукової діяльності, дидактичні ігри, задачі, задачі-жарти, лічилки, загадки математичного змісту на комбінованих заняттях та в повсякденному житті закладу дошкільної освіти.

Поряд з цим, використовуючи різні дидактичні ігри в роботі з дітьми, ми переконалися в тому, що вони дають великий заряд позитивних емоцій, допомагають дітям закріпити і розширити знання з математики. Треба домагатися, щоб радість від ігрової діяльності поступово перейшла в радість навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»; за заг. ред. О.В. Низковської. 2017. 256 с.
3. Брежнєва О. Г. Теорія і практика математичного розвитку дітей 3-6 років у системі дошкільної освіти. Дис.. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2019.

4. Брежнева О.Г. Концептуальні засади математичного розвитку дітей дошкільного віку: логіка реалізації технології «інтегрованих дидактичних модулів». Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2017. №2. С. 5-10.
5. Брежнева О.Г. Наукові підходи до забезпечення математичного розвитку дітей дошкільного віку: огляд досліджень. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2015. №4. С. 30-35
6. Брежнева О.Г. Методичний аналіз змісту математичного розвитку дітей дошкільного віку: порівняння чинних програм. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. №21. С. 80-95
7. Бурсова С. С., Гришко О. І., Карапузова І. В., Клевака Л. П. Використання розвивального математичного матеріалу з метою формування елементарних математичних уявлень старших дошкільників // Навчання й виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у викликах сьогодення: [монографія] / за заг. ред. О. В. Лобової, І. П. Рогальської-Яблонської. – Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. – С. 7-25.
8. Зайцева Л.І. Формування у старших дошкільників науково-практичного досвіду в сфері природно-предметного довкілля (теоретико-методичний аспект): монографія. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. 382 с.
9. Монтессорі М. Метод наукової педагогіки застосований до дитячого виховання в «Будинках дитини». Хрестоматія із історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. Київ: Вища шк., 2004. 511 с.
10. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг. ред. Н.П. Тарнавської., Н. Ю. Рудницької, Ю. М. Мурашевич – Житомир: ФОП «Левковець», 2015. – 430 с.
11. Татарінова С.О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2009. 24 с.

Адаменко А. М.,

*Заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель фізики та математики Новопразького навчально-виховного комплексу
Новопразької селищної ради Олександрійського району Кіровоградської області,
anzhelaadamenko@gmail.com*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

У статті розглядаються теоретичні поняття, які розкривають особливості прояву, становлення та розвитку дитячої обдарованості в умовах функціонування сучасної школи. Аналізуються теоретичні підходи щодо забезпечення психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів у загальноосвітньому навчальному закладі. Метою статті є аналіз психолого-педагогічного супроводу й визначення завдань психолога та педагога.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, профорієнтація, педагогічна майстерність, педагогічний супровід, етапи реалізації, самоорганізація, самовизначення.

The article considers theoretical concepts that reveal the features of the manifestation, formation and development of children's talents in the functioning of a modern school. Theoretical approaches to providing psychological and pedagogical support to gifted students in a secondary school are analyzed. The purpose of the article is to analyze the psychological and pedagogical support and determine the tasks of the psychologist and teacher.

Key words: psychological and pedagogical support, career guidance, pedagogical skills, pedagogical support, stages of implementation, self-organization, self-determination.

Представник гуманістичної психології К. Роджерс визначив ідею діяльності з обдарованими дітьми так: «якщо сучасне суспільство не буде мати людей, здатних реагувати на найменші зміни у суспільному розвитку, ми можемо загинути, і це буде та ціна, яку ми заплатимо за відсутність креативності» [8].

Обдарованість дитини – це здібність, яка у структурі особистості дитини більш розвинена. Вищий рівень розвитку обдарованості – талант і геніальність. Наявність обдарованості та високого інтелектуального потенціалу нації – запорука успіхів у будь-якій сфері діяльності держави. Майбутнє цивілізації залежить від реалізації обдарованості людей, яка фіксується у дитячому віці. Тому в системі освіти значущості набуває робота з обдарованими дітьми.

У контексті життєтворчої освітньої парадигми обдарованість постає вищим суб'єктно вмотивованим проявом у внутрішньому та зовнішньому просторах життєдіяльності особистості, природних талантів і здібностей. Тому, психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини постає актуальною проблемою на сучасному етапі. Супровід у педагогічній науці розуміють як діяльність, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимального рішення в різних ситуаціях життєвого вибору [3]. У психології супровід розглядається як система професійної діяльності, що забезпечує створення умов для успішної адаптації людини до умов її життєдіяльності. Успішно організований супровід допомагає людині увійти в ту «зону розвитку», що була недоступна [1].

Актуальність сучасного розуміння змісту ППС та підтримки обдарованих дітей вимагає нових поглядів і підходів до висвітлення означеної проблеми. Високо оцінюючи внесок науковців у вирішення цієї проблеми, вважаємо за необхідне узагальнити наявні у сучасній науковій літературі погляди на окреслене питання, яке й надалі залишається актуальним.

Дослідниця О. Шевчишина визначила умови ефективності ППС обдарованої дитини (психологічна готовність педагога до роботи з обдарованими дітьми; готовність вчителя забезпечувати гуманізоване освітнє середовище для обдарованих дітей; досягнення відповідності освітніх технологій як природним закономірностям розвитку особистості дитини, так і психологічному механізму становлення та розвитку дитячої обдарованості на різних етапах онтогенезу) та критерії (задоволеність школярів якістю освітніх послуг; досягнення відчуття «психологічної безпеки»; досягнення дітьми високого рівня пізнавальної мотивації; сформованість потреби у подальшому саморозвитку; сформованість у дитини здатності відчувати себе повноцінним суб'єктом розвитку власних здібностей та обдарувань) [16, с. 127–128].

Головна мета педагогічного супроводу полягає у максимальному сприянні всебічного, гармонійного та ефективного розвитку обдарованого учня [12]. Суть ідеї психолого-педагогічного супроводу – це комплексний підхід до розв'язання проблем розвитку. Психолого-педагогічний супровід освітньої діяльності завжди персоніфіковано та спрямовано на конкретного учня, навіть, якщо учитель працює з групою [6].

Основні етапи реалізації психологічного супроводу учнів навчального закладу:

1. **Аналітичний етап:** – створення творчої групи; – формування загальної точки зору щодо проблеми обдарованості.

2. **Діагностичний етап:** створення системи виявлення обдарованих дітей.

3. **Етап супроводження** (розробка системи роботи педагогів і батьків з обдарованими дітьми):

3.1. Навчання на розвиток обдарованої дитини: створення додаткового інформаційного поля для розвитку обдарованих дітей; індивідуальні програми навчання.

3.2. Просвіта вчителів: групові, індивідуальні консультації; тренінгові заняття; семінари, засідання, методичні об'єднання.

3.3. Просвіта батьків: групові та індивідуальні консультації; тренінгові заняття. 4. **Етап реалізації:** участь обдарованих дітей у конкурсах, МАН, олімпіадах.

5. **Етап моніторингу:** аналіз результативності роботи [7].

Зауважимо, що основними напрямками ППС у ЗО є: профілактика, діагностика, психолого-педагогічна просвіта, формування психолого-педагогічної культури, розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів, вихователів, психологів та батьків.

На даний момент часу найбільш поширеною є думка, згідно якої під час вивчення психолого-педагогічної характеристики різних здібностей можна виокремити як загальні якості, що відповідають вимогам багатьох видів діяльності, так і спеціальні якості, які відповідають вузькому колу вимог до певного виду діяльності [17]. Успіхи дитини в певній діяльності зумовлені комплексом відповідних здібностей, прояви яких більшість дослідників об'єднують у наступні види: 1) загальні інтелектуальні здібності; 2) конкретні досягнення; 3) творчість і продуктивна діяльність; 4) комунікативність і лідерство; 5) художньо-образотворчі здібності; 6) психомоторні здібності [17]. Такий диференційований підхід дає змогу завчасно, ще у дошкільному віці, з'ясувати конкретні нахили, уподобання, які пов'язані з природно закладеними передумовами здібностей [17].

За результатами численних досліджень в галузі психології обдарованості психологічна практика пропонує розглядати наступні показники обдарованості [13], а саме: 1) інтелект; 2) некогнітивні особистісні характеристики обдарованої особистості; 3) креативність; 4) соціальна компетентність; 5) психомоторні здібності дитини.

Виявлення, розпізнавання великих можливостей розвитку дитини в майбутньому є важливою проблемою педагогічних працівників. Існує багато методик, які допомагають пізнати творчу, обдаровану дитину з креативністю її мислення. Зокрема:

1. Методика «Прогресивні матриці Равена» допоможе визначити рівень аналітико-синтетичних умінь.

2. «Методика Векслера» допоможе визначити рівень інтелектуальних здібностей.

3. «Методика Кетелла» допоможе оцінити інтелектуальні можливості дитини.

4. «Методика Айзенка» допоможе визначити рівень інтелекту.

5. Методика «Особливості творчої уяви» (В.Ф.Маценко) допоможе виявити рівень словесно-логічного мислення та інші.

Широкого застосування у практиці шкільних психологів набув тест Равена. Він дає можливість масово досліджувати дітей, але не дає повного уявлення про інтелект. Найбільш популярний у всьому світі тест Векслера, який на даний момент часу є найбільш інформативним та надійним. Він дає можливість виявити обдарованість, навіть якщо вона прихована. Цим тестом користуються й у міжнародній практиці, порівнюючи, наприклад, рівень інтелекту населення різних країн.

Серед багатьох людей поширеним є термін IQ (ай-кью). Це коефіцієнт інтелекту, формулу визначення якого запропонував німецький психолог Штерн [4]. Етап діагностики пов'язаний з етапом супроводу, під час якого відбувається підтримка та розвиток обдарованих учнів; просвіта вчителів та батьків (групові та індивідуальні консультації, тренінгові заняття, семінари, засідання, методичні об'єднання, батьківські збори). Застосування тренінгових вправ є доречним для виявлення прихованих здібностей обдарованих дітей та їхнього розвитку; подолання емоційних, міжособистісних та інших психологічних бар'єрів, що ускладнюють розвиток обдарованих дітей; розвиток різних видів обдарованості; формування позитивного образу дитини.

І хоча інтелект розглядають як здібність, що лежить в основі здатності навчатися, інтелект не завжди є істотним чинником, що обумовлює успішність навчання. У групах невстигаючих школярів зустрічаються діти як із високим, так і з низьким рівнем інтелекту. Діти ж з інтелектом нижче середнього не можуть бути успішними учнями. А от діти із середнім інтелектом досить часто можуть бути навіть відмінниками. Шкільна успішність залежить не стільки від високих показників інтелекту, скільки від особистісних властивостей: бажання вчитися, старанності, дисциплінованості, самоконтролю, довіри до авторитетів, витривалості, емоційної стійкості, працездатності [4].

При обдарованості в дітей крім високого рівня інтелекту є прагнення дізнаватися про щось нове. Їм потрібна інтелектуальна пожива. Вони потребують постійної розумової напруги. Це їхня потреба і від цього вони одержують задоволення [4].

Пошук обдарованих учнів та створення умов для їхнього розвитку являє собою спільну проблему для вчителів, батьків, психологів, адміністрації навчального закладу, і взагалі для широкого кола людей, які прагнуть пізнати глибинні мотиви поведінки обдарованих дітей. Безперервність психолого-педагогічного супроводу обдарованих школярів обумовлюється як закономірностями їх особистісного розвитку та ситуативними кризами, які виникають в їх житті, так і розвитком професійних можливостей педагогічного колективу та гармонійним розвитком дитячо-батьківських стосунків в сім'ях, в яких виховуються обдаровані діти. Діяльність з обдарованими дітьми вимагає належної змістовної наповненості знань, зорієнтованої на новизну інформації та різні види наукової, аналітичної, розвивальної та творчої діяльності. Така діяльність під силу педагогічним працівникам, які психологічно готові впроваджувати у практику навчально-виховного процесу індивідуально-диференційований підхід обдарованим дітям.

Молоді фахівці сьогодні готові працювати творчо, але не маючи педагогічного досвіду, слабо володіють навичками спілкування з обдарованими дітьми. Відповідно, гуманістичний розвиток обдарованого учня буде можливий за умови розширення професійних можливостей педагога з даною категорією дітей. Тому одним з основних завдань практичного психолога загальноосвітнього навчального закладу є забезпечення підвищення рівня професійної компетентності педагогічних кадрів у застосуванні методів, форм, засобів, технологій навчання і виховання обдарованих дітей і молоді. Серед ефективних організаційних форм підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми найбільш поширеними є: проблемні та творчі семінари, семінари-практикуми, школи перспективного досвіду, майстер-класи, творчі та тренінгові групи, проблемні лабораторії.

Відповідно, стимулювання та розвиток дитячої обдарованості значною мірою залежить від педагога, що, в свою чергу, зумовлює особливі вимоги до його професійної діяльності. Від педагогічного працівника сьогодні вимагаються зміни не лише сформованих раніше стереотипів сприйняття себе та учня в навчально-виховному процесі, але й психологічної готовності опанувати нові форми та методи роботи з обдарованими дітьми.

У роботі з такими учнями ефективними є фронтальні, групові та індивідуальні форми роботи. Корисними є фронтальні заняття, які можуть проходити у формі семінарів, дебатів, дискусій, ділових ігор. Широкого поширення набули групові форми заняття, основу функціонування яких складають парні, постійні і тимчасові групи зі зміною функцій їх учасників, однаковими та різними завданнями і різними формами співпраці (тренінги, творчі конкурси та фестивалі, захист турнірів і фестивалів, організація діяльності постійно діючих учнівських творчих груп і лабораторій, забезпечення участі обдарованої молоді у всеукраїнських і міжнародних інтелектуальних та творчих змаганнях).

Індивідуальні форми роботи передбачають виконання дітьми творчих завдань, завдань на самопізнання, залучення дітей до участі в олімпіадах, залучення обдарованої молоді до інтелектуальної, науково-дослідницької та пошуково-краєзнавчої діяльності у філіях Малої академії наук, захист творчих і наукових робіт, участь в індивідуальних корекційних заняттях. Окрему категорію складають розвивальні форми організації навчальної діяльності (захист творчих завдань, заняття в творчих і дослідницьких лабораторіях) та позакласної роботи (наукові товариства, МАН, творчі студії, творчі клуби, школи творчості).

В контексті застосування сучасних методів навчання у роботі з обдарованими учнями пріоритетного значення набувають тренінгові методи та проектні технології, технології розвитку критичного мислення, методи та прийоми розвивального навчання (проблемні, дослідницькі, творчі, діалогічні, ігрові). У методах навчання обдарованих школярів повинні переважати самостійна робота, частково-пошукові та дослідницькі підходи щодо засвоєння ними знань, умінь і навичок. Вчителю особливу увагу слід приділяти організації самостійної роботи учнів, ефективність якої залежить від наступних умов: посильність завдань,

диференційований підбір завдань для здібних дітей, диференційована допомога учням у виконанні завдань, поєднання індивідуальної, групової та позакласної форм організації навчальної діяльності. Педагогу також слід подбати про індивідуалізацію домашніх завдань та їх творчий характер.

З метою розвитку пізнавальної активності і розвитку творчих здібностей учнів слід проводити інтелектуальні та дидактичні ігри, інтелектуальні турніри, КВК, брейн-ринги, інтелектуальні конкурси, вікторини, забезпечувати роботу гуртків інтелектуального спрямування. Корисним буде розширення мережі учнівських наукових товариств і творчих лабораторій, учнівських науково-практичних конференцій, організація родинного свята обдарованої дитини.

У загальноосвітній школі під час навчання використовують різноманітні прийоми роботи з обдарованими дітьми, зокрема [17]: 1. Творчі, тематичні й індивідуальні завдання, спрямовані на розширення, поглиблення знань. 2. Проблемно-ситуативні завдання, які сформульовано таким чином, щоб набути характеру морально-етичної чи суспільно-політичної проблеми, яку необхідно розв'язувати учням із використанням різних мисленнєвих операцій. 3. Науково-дослідницька діяльність – це шлях ознайомлення учнів з методами наукового пізнання, який формує пізнавальну, особистісну, самоосвітню та соціальну компетентність. 4. Індивідуальне навчання – робота з обдарованими дітьми за індивідуальними навчальними планами. 5. Профільні класи. Специфікою цих класів є цілеспрямований розвиток певного типу обдарованості. Діти вивчають крім загальнообов'язкових предметів ще ті предмети, які відповідають обраному профілю. 6. Класи з поглибленим вивченням окремих предметів.

Виявлення здібних учнів та відстеження динаміки розвитку їх обдарованості можливе шляхом спостереження педагога за учнями в руслі щоденної взаємодії і спілкування як на уроках, так і в позаурочний час (у випадку, коли мова йде про яскраву очевидну обдарованість); шляхом проведеного психологом анкетування і тестування як в індивідуальній, так і в груповій формі.

Без професійної освіти ефективна підготовка учнів до дорослого життя та усвідомленого вибору професії є неможливою. Професійне просвітництво містить професійні інформації, пропаганду та агітацію. Ці елементи також внутрішньо пов'язані між собою. Тому однією з важливих складових процесу реалізації профільного навчання є психолого-педагогічний супровід процесу самовизначення учнів. Психологопедагогічний супровід розуміється як сприяння формуванню особистості, здатної прийняти самостійне та усвідомлене рішення про вибір життєвої професійної стратегії, через реалізацію особистісно орієнтованого підходу до навчання.

Система супроводу професійного самовизначення повинна бути спрямована на активізацію внутрішніх психологічних ресурсів особистості для того, щоб, долучаючись до професійної діяльності, людина повно могла реалізувати себе у професії. Результатом психологічного супроводу професійного самовизначення учнів за С. Чистяковою є визначення трьох показників [15]: 1. Ціннісно-смысловий (наявність мотивів вибору професії, позитивне ставлення до ситуації вибору, наявність запасних варіантів професійного вибору); 2. Інформаційний (повнота та диференційованість знань про світ професій, вміння працювати з джерелами інформації, інформованість про вимоги професії до індивідуальних характеристик людини); 3. Діяльнісно-практичний (уміння ставити мету вибору професії та складати програму дій для її досягнення, самоаналіз наявних варіантів вибору професії, самоконтроль та корекція професійних планів, самоактуалізація потенційних можливостей, спрямованих на формування готовності до прийняття рішення про вибір професії) [15].

Також психолого-педагогічний супровід професійного самовизначення може реалізовуватися у формі додаткової освіти, що буде ґрунтуватися на вільному та добровільному співробітництві учнів, їхніх батьків та вчителів, сприятиме встановленню взаєморозуміння та довіри між суб'єктами освітнього процесу. Особливості пізнавального та

особистісного розвитку обдарованих дітей часто стають серйозними бар'єрами на шляху до їх майбутньої самореалізації [5].

З метою вирішення завдання подолання таких перешкод В.С.Юркевич пропонує метод «розвивального дискомфорту», який одночасно є і принципом роботи з обдарованими дітьми. Полягає цей метод у формуванні регулярно-вольових навичок подолання ситуацій з різко вираженими або тривалими негативними емоціями, які збільшують стійкість до стресу та формують ефективні способи діяльності в таких ситуаціях [5].

Автор вважає цей метод придатним для роботи саме з обдарованими дітьми, оскільки, по-перше, саме вони досить довго живуть в особливому ізольованому від реального життя світі, в атмосфері практично постійного захоплення з боку оточуючих, звикають до успіху, який дається їм занадто легко, а тому, як правило, абсолютно не готові до переживання ситуацій поразки, не мають досвіду конструктивного виходу із стресових ситуацій.

На думку В.С.Юркевич, у обдарованих дітей необхідно цілеспрямовано формувати свого роду сценарій переможця, який, з одного боку, включає в себе впевненість у перемозі, а з іншого боку, - певну психологічну готовність до невдачі, демонструючи, що успіх в складній діяльності включає в себе ситуації поразки, як один з абсолютно природних моментів. По-друге, висока базальна самооцінка, притаманна таким дітям, виконує певну захисну функцію, що робить цей метод безпечним саме для них.

Узагальнюючи власний досвід роботи з обдарованими дітьми, В.С.Юркевич зазначає, що метод «розвивального дискомфорту» довів свою ефективність у вирішенні проблем, які не вирішуються ніяким іншим шляхом [5]. Серед базових принципів у роботі з обдарованими дітьми В.С.Юркевич виділяє принцип мотивації саморозвитку. Оскільки, на думку автора, чисте «накачування» дитини інформацією може дати лише хороші знання, вміння та навички, однак не сприяти розвитку здібностей, то саме принцип мотивації саморозвитку виступає в якості рушійної сили та важливої умови розвитку високого рівня здібностей дітей [19; 20].

Значну роль у роботі з обдарованими дітьми відіграє використання можливостей психологічної служби загальноосвітнього навчального закладу задля своєчасного виявлення здібних і обдарованих дітей, визначення типу обдарованості і творчого потенціалу кожної дитини зокрема. Саме вона покликана сприяти озброєнню вчителів знаннями щодо психології обдарованості, психологічних можливостей дітей з конкретним типом обдарованості, освоєння практичними методами розвитку творчого мислення школярів, а також створення сприятливого психологічного мікроклімату в школі та сімейному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Битянова М. Р. Організація психологічної роботи в школі [Текст] / М. Р. Битянова. – М.: Досконалість, 1997. – 298 с. (Практична психологія в освіті).
2. Гельбак А.М. Суперечності як рушійні сили психічного розвитку в підлітковому віці / А.М.Гельбак // Матеріали Всеукраїнської науково-методичної інтернет - конференції «Наукова спадщина Григорія Костюка і сучасні проблеми особистісно-орієнтованої освіти». – Кіровоград, 18-29 квітня 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ppkokoippro.edukit.kr.ua>. – Заголовок з екрану.
3. Клімов А. Е. Психологія професійного самовизначення [Текст] / Е. А. Клімов. – Ростов-на-Дону. Видавництво «Фенікс», 1996. – 512 с.
4. Мартиненко О.А. Як розвинути інтелект вашої дитини / О.А.Мартиненко. – Х.: Видавництво «Ранок», 2009. – 144 с.
5. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: [монографія] / Р.О.Семенова, Л.О.Музика, Д.К.Корольов та ін.; [за ред. Р.О.Семенової]. – К.: Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 228 с.
6. Пряжников Н. С. Методи активізації професійного та особистісного самовизначення [Текст] / Н. С. Пряжников. – М.: НПО «МОДЕК», 2002. – 392 с.
7. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини. URL: <https://naurok.com.ua/vistuppsiologo-pedagogichniy-suprovid-obdarovanoditini-190676.html> (дата звернення: 22.02.2021).

8. Резапкіна Г. В. Я і моя професія [Текст] / Г. В. Резапкіна. – М., Генезис 2000.
9. Савченко Ю.Ю. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини підліткового віку у професійному та особистісному самовизначенні / Ю.Ю.Савченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. - № 12 (43). – К., 2015. – С. 13-18.
10. Сенчишак Л.В., Сливінська Т.О. Психолого-педагогічний супровід роботи з обдарованою дитиною: методичний посібник. / Л.В.Сенчишак, Т.О.Сливінська. – Миколаїв, 2008. – 76 с.
11. Тадеєва М.І., Воронко М.М. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми в умовах сучасної школи / М.І.Тадеєва, М.М.Воронко // Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави: матеріали III Міжнар. наук-практ. конф., (Київ, 21 верес. 2010 р.) / Київський інститут обдарованої дитини. – К.: Київський інститут обдарованої дитини, 2010. – С. 257-261
12. Тесленко В.В. Педагогічний супровід обдарованих учнів у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі / В.В.Тесленко // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. - № 3 (34). – К., 2015. – С. 5 - 9.
13. Туріщева Л.В. 101 схема й таблиця. На допомогу шкільному психологу / Л.В.Туріщева. – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 94 с.
14. Хьелл Л., Зиглер Д. Теорії личности / Л.Хьелл, Д.Зиглер. – СПб: Питер, 1999. – 608 с
15. Чистякова С. М., Журкіна А. Я. Професійне самовизначення і професійна кар'єра молоді [Текст] / С. М. Чистякова, А. Я. Журкіна. – М., 2005.
16. Шевчишина О.В. Особливості психолого-педагогічного супроводу особистості обдарованої дитини у системі шкільної освіти. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 5. С. 125–128.
17. Щорс В.В. Робота з обдарованими учнями: психолого-педагогічні та методологічні аспекти / В.В.Щорс // Завучу. Усе для роботи. Науковометодичний журнал. – 2016. - № 17-18, С. 18-40.
18. Юркевич В. Особистість і проблеми обдарованої дитини / В.Юркевич // Завуч. – 2003. - № 17-18. – С. 2-3.
19. Юркевич В.С. Где и как учить одаренных детей / В.С.Юркевич. – М., 2013. - № 2. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ug.ru/frhive/49390>.
20. Юркевич В.С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность / В.С.Юркевич. – М.: Просвещение, 2000. – 136 с.

Агент'єва Олена Павлівна,

*учитель початкових класів, старший вчитель
Путивльська загальноосвітня школа I – III ступенів №2 ім. Г.Я.Базими
м. Путивль, Сумська область
akentolena77@gmail.com*

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Дана публікація містить відомості про особливості організації роботи з обдарованими дітьми в початкових класах, про інноваційні форми роботи з обдарованими дітьми, а також надані рекомендації вчителям, які допоможуть розвивати творчі здібності обдарованих дітей.

Ключові слова: обдарованість, талановитість, напрямки роботи, інноваційні форми роботи, розвиток творчих здібностей.

This publication contains information about the peculiarities of organizing work with gifted children in elementary schools, innovative forms of work with gifted children, as well as recommendations to teachers that will help develop the creative abilities of gifted children.

Key words: genius, talent, direction of work, innovative forms of work, development of creative abilities.

Майбутнє нації, як відомо, визначають найталановитіші її представники. Найбільшого успіху досягатимуть держави, які мають висококваліфіковані кадри у високотехнологічних галузях виробництва. На сьогодні основний напрям навчання й виховання – це визначення учня головною фігурою всього навчально-виховного процесу. І в центрі уваги педагогів має бути не середній учень, а кожен школяр як особистість у своїй унікальності, адже сучасна технологія визнає, що кожен учень – людина, обдарована в якійсь галузі життєтворчості.

Дитяча обдарованість, яка рано проявляється, - завжди предмет гордості батьків. Але для малят це може обернутися лихом і втратою дитинства. Нерозумна експлуатація здібностей призводить до однобічного розвитку, а передчасні захоплення дорослих – до його викривлення. Чимало дітей, які вражали уяву близьких своїми здібностями, не виправдали покладених на них надій. Природно, що для батьків їхні діти – найрозумніші й найгарніші. Біда не в тому, що часом ми помиляємося, приймаючи відблиск скла за сяяння коштовного каміння. Біда в іншому: ми обманюємо своїм захопленням самих дітей. Обіцяємо їм осяйне майбутнє, а коли станеться інакше, наші діти почуваються несправедливо обманутими. Можна скалічити і по-справжньому обдарованих дітей, коли ми, захоплюючись «чудом», забуваємо про самого малюка, приділяємо всю увагу лише розвитку його таланту. За розумовим розвитком вундеркінд може бути далеко попереду, але за моральним та емоційним – дуже рідко випереджає вік. Виникає дисгармонія розуму і почуттів. Дитині некомфортно серед дорослих і нудно в колі ровесників. Рання експлуатація таланту може відбити бажання займатися творчістю.

Сучасна психологічна наука стверджує, що до п'яти років закладається приблизно половина інтелектуальних здібностей, які характеризуватимуть дорослу людину. Спробуйте тільки уявити собі, який величезний обсяг знань засвоює дитина, скільки енергії вона витрачає щоденно, і ви погодитеся, що жоден інший вік не стоїть так близько до геніальності. З 2 до 6 -7 років кожна дитина – геніальний лінгвіст. Вона легко на слух засвоює лексику і граматичну будову мови. Величезна кількість запитань, які діти ставлять дорослим, свідчить про незвичайну допитливість. Збережіть цю допитливість, живий інтерес, здатність дивуватися і захоплюватися, силу почуттів – і ви отримаєте передумови таланту.

Як же зберегти всі ці потрібні риси? Тільки шляхом їх розвитку, коли даємо роботу нашому розуму і почуттям. Талант – це трішки здібностей і дуже багато зусиль. Тренуванням можна розвинути всі людські здібності: пам'ять, слух, математичне мислення, малювання, словотворчість. Чи видно талант ще в дитинстві? Так, звичайно!

Кажуть, що талант завжди і всюди проб'є собі дорогу, незважаючи на перепони і суворі умови життя. Але ми ніколи не дізнаємося, скільки талантів не розкрилося, бо багато з обдарованих людей не мали ані міцного здоров'я, ані пробивної сили. Що робити тим, хто бажає розвивати здібності своїх дітей? Спочатку необхідно розмежувати поняття *талант, схильності, здібності, покликання*.

- Під здібностями, зазвичай, розуміють досягнення вищих результатів при менших зусиллях порівняно з не настільки здібними людьми.

- Схильність – це інтерес до будь-чого, прагнення займатися якоюсь справою. Схильність не завжди пов'язана зі здібностями і може виникнути під впливом авторитетних дорослих.

- Для покликання характерне щасливе поєднання здібностей і схильностей.

- А якщо людина при цьому має велику, свідому працьовитість, то можна вже говорити про талант.

Якими чинниками визначається талановитість, обдарованість дитини?

Відповідно до теорії психологічної науки, чинниками, за якими здійснюється психічний розвиток дитини, є:

- природні передумови;
- соціальні умови життя;
- система саморозвитку.

Реальна обдарованість залежить не тільки від задатків, але й від того, у якому середовищі зростала дитина, який отримала розвиток, як сама піклувалась про розвиток свого потенціалу.

Проблема навчання здібних та обдарованих не є простою. Цей процес надзвичайно складний та довгий, вимагає чіткого дотримання наступності в роботі всіх ланок освіти. Організація навчально-виховного процесу з обдарованими дітьми передбачає обов'язкового дотримання таких вимог:

- систематичність у проведенні роботи;
- забезпечення регулярності у роботі;
- серйозна змістовна підготовка роботи;
- цікавий зміст роботи.

Напрямки її проведення можуть бути такими: *навчальна, позакласна.*

Навчальна	Позакласна
1. Інтегровані курси («Логіка», «Творимо самі» та інші)	1. Гурткова робота
2. Індивідуальна робота на уроках	2. Творчі конкурси
3. Творчі проекти	3. Предметні олімпіади
4. Організація самоосвітньої діяльності	4. Додаткові консультації

Обдаровані діти – особливі. Вони незвичайні й за характером, і за сприйняттям оточуючого. Тому необхідно виробляти цілісний підхід до таких дітей. Лише розуміння особистої несхожості обдарованої дитини дає підставу виявляти й розвивати її творчий та інтелектуальний потенціал.

Єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками. Тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою індивідуальністю, незалежністю. Головною метою сьогодні є виховання творчої особистості, здатної на свідомий та відповідальний вибір за різних життєвих обставин. Тому вчителю для навчання обдарованих дітей необхідно:

- знати їхні психологічні особливості, перейматися проблемами й інтересами своїх вихованців;
- володіти належними предметними, психолого-педагогічними і методичними знаннями;
- постійно самовдосконалюватись, учити і вчитись самому;
- мати організаційні здібності для приязного мікроклімату, спонукання до творчості, вміння слухати;
- бути неупередженим, справедливим, емоційно врівноваженим, тактовним;
- надавати дітям свободу вибору і прийняття рішень;
- налагоджувати з учнями партнерські стосунки;
- мати широку ерудицію, творчий потенціал;
- бути здатним до самоаналізу, самокритики;
- вміти аргументовано переконувати тощо.

Як відомо, лише особистість може виховати особистість і тільки талант може виростити новий талант. Розвиток обдарованості учнів залежить від професійного рівня педагогів та використання креативних методів навчання. У практиці педагогічної діяльності слід використовувати нові технології навчання, які сприятимуть розвитку інтелектуальної, творчої, предметної або лідерської обдарованості.

Інноваційні форми роботи з обдарованими

- аукціон талантів;

- пізнавальні комп'ютерні, дидактичні ігри; турніри, брейн-ринги;
- ділові та рольові ігри;
- мозковий штурм;
- турніри знавців наук;
- аукціони творів юних літераторів;
- дні науки та інтелектуальної праці;
- презентація проектів та веб-сайтів

Що раніше вчитель зуміє розгледіти в дитині певний тип обдарованості, то більше ймовірності спрямувати її здібності в потрібне русло, дати можливість реалізувати себе в тому чи іншому напрямку. Крім безпосереднього виявлення дітей, які мають особливі здібності, перед педагогом стоїть завдання організації роботи з ними.

Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей

1. Підхоплюйте думки учнів і оцінюйте їх одразу, підкреслюючи їхню оригінальність, важливість.
2. Підкреслюйте інтерес до нового.
3. Заохочуйте оперування предметами, матеріалами, ідеями. Дитина практично вирішує дослідницькі завдання.
4. Створюйте проблемні ситуації.
5. Розвіюйте страх у дітей.
6. Не вимагайте запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, де є багато-варіативні способи.
7. Розвивайте критичне сприйняття дійсності.
8. Учити доводити справи до логічного завершення.
9. Пропонуйте цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.
10. Культивувайте творчу атмосферу – учні повинні знати, що творчі пропозиції, думки клас зустрічає з визнанням, приймає їх, використовує.
11. Впливайте особистим прикладом.
12. Стимулюйте та підтримуйте ініціативу учнів, самостійність. Пропонуйте проекти, які можуть захоплювати.
13. Використовуйте творчу діяльність вихованців при проведенні різних масових заходів, свят.
14. Активно залучайте до участі в районних, обласних, всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках.
15. Відзначайте досягнення вихованців, підтримуйте і стимулюйте активність, ініціативу, пошук.

Висновок. Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що робота зі здібними та обдарованими дітьми дуже кропітка, але цікава. Сучасна школа несе і постійно повинна нести величезну відповідальність перед суспільством за створення оптимальних умов для інтелектуального, творчого і соціального розвитку кожного свого вихованця. Слід пам'ятати, що учень – «... це не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, що треба запалити».

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. /К.- 2009
2. Іванова Л. Школа та шкільний учитель в системі Малої академії наук/Л.Іванова //Завучу. Усе для роботи. – 2009. - №7
3. Давиденко А. Діти інтелектуали, дослідники, творці, винахідники/ А.Давиденко // Обдарована дитина. – 2004. - №1
4. Володарська М.О. Робота з обдарованими дітьми / М.О.Володарська, А.І.Настенко, О.М.Пілаєва –Х.: Вид.група «Основа». – 2010
5. Бевзюк Т. Наступність у роботі з обдарованими учнями. / Початкова школа. – 2005. - №6

Андросович К. А.,
начальник відділу інтелектуального розвитку
обдарованої особистості ІОД АПН України
ksn@ukr.net

Баханська А. М.,
практичний психолог Вишенської ЗОШ І-ІІІ ст.,
науковий співробітник відділу інтелектуального розвитку
обдарованої особистості ІОД АПН України
bahanskaia@gmail.com

ПРОЄКТНО-МОДУЛЬНИЙ ПІДХІД ДЛЯ СУПРОВОДУ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Анотація. Автори пропонують розглянути проєкт як систему організації освітнього простору для обдарованих дітей. У статті висвітлено структурні компоненти побудови проєкту в залежності від його мети. Також визначено, що сюжетна лінія проєкту по роботі з обдарованими дітьми складається з модулів, які за своїми функціями можуть бути: навчальними, технологічними, корекційними, розвивальними, тощо. Планування проєкту є творчим процесом, потребує узгодження конкретних найкращих способів і дій для поетапного виконання завдань з урахуванням всіх внутрішніх і зовнішніх факторів його реалізації.

Ключові слова: проєкт, цілепокладання, структура модуля, обдаровані учні, супровід.

Abstract. The authors propose to consider the project as a system of organizing educational space for gifted children. The article highlights the structural components of the project depending on its purpose. It is determined that the plot line of the project consists of modules, which by their functions are educational, technological, corrective, developmental, etc.. Project planning is a creative process that requires the coordination of specific best ways and actions for the gradual implementation of tasks, taking into account all internal and external factors of its implementation.

Key words: project, goal setting, module structure, gifted students, support.

Проєктування особистісного розвитку обдарованих дітей в умовах сучасної української школи є етапом, який передуює безпосередній управлінській діяльності, направляє на реалізацію педагогічних цілей і завдань кожної з підсистем: виховання - самовиховання, навчання - самонавчання, розвиток - саморозвиток. Сучасний педагог повинен враховувати ту обставину, що цілеспрямована робота з обдарованими дітьми можлива лише при заздалегідь продуманих, адекватних проєктах, які забезпечать особистісно-розвиваючий підхід до розвитку учня і дасть можливість перетворити освітню та виховну роботу з обдарованими дітьми в цілісну систему психолого-педагогічної взаємодії всіх його учасників. Психолого-педагогічне проєктування особистісного розвитку учнів, це багаторівнева система взаємопов'язаних психолого-педагогічних технологій.

Проєкт, як унікальна діяльність, передбачає координацію виконання взаємопов'язаних дій для досягнення певних цілей в умовах певного часу і наявний ресурсів. Проєктна діяльність, як правило, може бути обмежена в часі, передбачає, що можливі зміни умов виконання цілей і завдань в окремо взятій системі, взаємодія учасників до встановлених вимог спрямованих на одержання кінцевих якісних результатів і специфіку організації певних дій. Планування проєкту - творчий процес, спрямований на узгодження певних конкретних найкращих способів і дій для поетапного виконання завдань з урахуванням всіх внутрішніх і зовнішніх факторів його реалізації. Проєкт, як система організації освітнього простору для обдарованих дітей включає в себе не тільки моніторингові компоненти, але і підкріплює і доповнює змістовним, технологічним та методичним наповненням діяльності, являє собою комплекс організаційно - технологічних взаємопов'язаних заходів, що сприяє всебічному розвитку особистості обдарованих дітей, їх індивідуальної обдарованості. Проєкт створюється на конкретну проблему в роботі з обдарованими дітьми в масштабі одного

класу, групи класів, психологічної служби закладу освіти, методичних та творчих об'єднань педагогів, навчального закладу в цілому, регіонального органу управління освіти і т. п. Серед проблем можуть бути питання освітнього характеру, емоційно-вольової сфери, соціально - комунікативного спрямування, психолого-педагогічного супроводу обдарованості, розвиток творчості серед учнів. На підготовчому етапі визначається також і коло учасників реалізації проекту, залежно від вирішуваних завдань. До них, як правило, належать: адміністрація навчального закладу з метою організації, координації та контролю за виконанням програми проекту всіма учасниками, працівники психологічної служби з числа практичних психологів і соціальних педагогів, вчителі з різних предметів, батьки, діти з високим рівнем розвитку загальних і спеціальних здібностей і діти з певними ознаками обдарувань. Залежно від реалізації цілей і завдань проект за часом може бути довготривалим від 1-3 років. Проект складається з двох умовних частин, а саме, визначення мети й сюжетної лінії (див. схему 1).

Основними компонентами цілепокладання є: актуальність проекту, мета проекту, завдання проекту. Додатковими компонентами цілепокладання може бути: очікувані результати від проекту, обладнання, фінансове забезпечення і т. д. Основною функцією проекту є формування єдиної системи роботи з обдарованими дітьми як умови розвитку ключових компетентностей дитини. Цілі проекту відображають його очікувані кінцеві результати. Якщо мета проекту відображає підвищення активності обдарованих дітей у позаурочних заходах, участь в олімпіадах, конкурсах, в роботі МАН, то кінцевий результат виражається, як правило, в якісних і кількісних показниках, збільшенням кількості учасників, що займуть призові місця. Вирішуючи питання професійної орієнтації обдарованих дітей, метою буде підготовка їх до професійного самовизначення і вступ до вищих навчальних закладів за їх реальним професійним вибором та їх можливостями.

Схема 1

Для проекту, націленого на вирішення соціально-комунікативних проблем обдарованих дітей, кінцевим бажаним результатом буде зміна статусу дітей в учнівських колективах та

формування навичок емоційно-вольового регулювання. Проект можна вважати реалізованим в тому випадку, коли його кінцеві результати можна побачити і виміряти в певних параметрах.

Особливе місце в цілепокладанні проекту відводиться визначенню завдань або тактичних задач. Їх кількість залежить від багатьох факторів: часу реалізації проекту, учасників проекту, умов реалізації, матеріального забезпечення, глибини розв'язуваної проблеми, кінцевого очікуваного результату, готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми і т.д.

Змістовна сторона проекту відбивається в технологічній частині і становить його сюжетну лінію. Компонентами сюжетної лінії проекту є модулі, які створюються для реалізації конкретних завдань проекту. Завдань на реалізацію проекту ставиться від двох до семи. Завдання проекту, як правило, конкретні, виходячи з проблеми проекту. Кожна задача відповідає на запитання: «Що робити?» - це розкриває суть, зміст. «Як робити?», тобто вказується на шляхи і форми вирішення завдання. «Як?», а саме, вказується на конкретні методи, засоби або прийоми організації виконання завдання.

Сюжетна лінія проекту по роботі з обдарованими дітьми складається з модулів, які за своїми функціями можуть бути: навчальними, технологічними, корекційними, розвивальними, пропагандистськими (див. таблицю 1):

Таблиця 1

Сюжетна лінія проекту
«Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини»

Функція модулю	Назва модулю	Завдання модулю	Учасники	Термін реалізації
Навчальний модуль	Від пізнання себе та інших до особистості	Навчити педагогів виявляти психологічні особливості обдарованих дітей через інтерактивні методи і форми проведення занять	Методисти, вчителі, практичні психологи	Залежить від змісту завдання і учасників
Технологічний модуль	Методична підтримка творчого педагога	Сформувати навички творення творчих проектів роботи з обдарованими дітьми через використання інноваційних технологій	Методисти, вчителі	Залежить від змісту завдання і учасників
Корекційний модуль	Психологічна підтримка обдарованої дитини	Сформувати комунікативні здібності обдарованої дитини через участь у суспільному житті учнівського колективу	Практичні психологи, класні керівники, учні	Залежить від змісту завдання і учасників
Розвитковий модуль	Від навчальних здібностей до обдарованості	Розвивати інтелектуальні здібності у дітей через інтерактивні форми проведення занять з профільних предметів	Вчителі, учні	Залежить від змісту завдання і учасників
Пошуково-дослідницький	Розвиток творчості у обдарованих дітей	Розвивати креативні здібності у дітей через участь у пошукової та дослідницької роботі	Вчителі, учні	Залежить від змісту завдання і учасників
Пропагандистський	Соціальна підтримка обдарованої дитини	Формувати різне ставлення до виховання обдарованих дітей	Практичні психологи, соціальні педагоги, класні керівники, батьки	Залежить від змісту завдання і учасників

Важливо відмітити, що модуль створюється для реалізації одного конкретного завдання і складається з міні-модулів (системи заходів). Міні-модулів (конкретних заходів) в модулі має бути, як правило, не менше 7, але і не більше 30. Модуль створюється з урахуванням модульно-блокової системи (див. схему 2). А саме: підготовчий блок (не менше 4 міні - модулів), основний (не менше 2 міні - модулів) аналітичний (не менше 1 міні - модуля).

Кожен міні-модуль в модулі логічно продовжує цілісну сюжетну лінію на виконання конкретного завдання, а не набору не пов'язаних між собою заходів.

Наведемо орієнтовну сюжетну лінію модуля:

Збір інформації про учнів з високим рівнем здібностей.

Підготовка до психолого-педагогічного скринінгу - створення банку психологічного інструментарію та методичних матеріалів для виявлення спеціальних здібностей.

Навчальний семінар для вчителів з різних предметів, класних керівників.

Психолого-педагогічний скринінг обдарованих учнів.

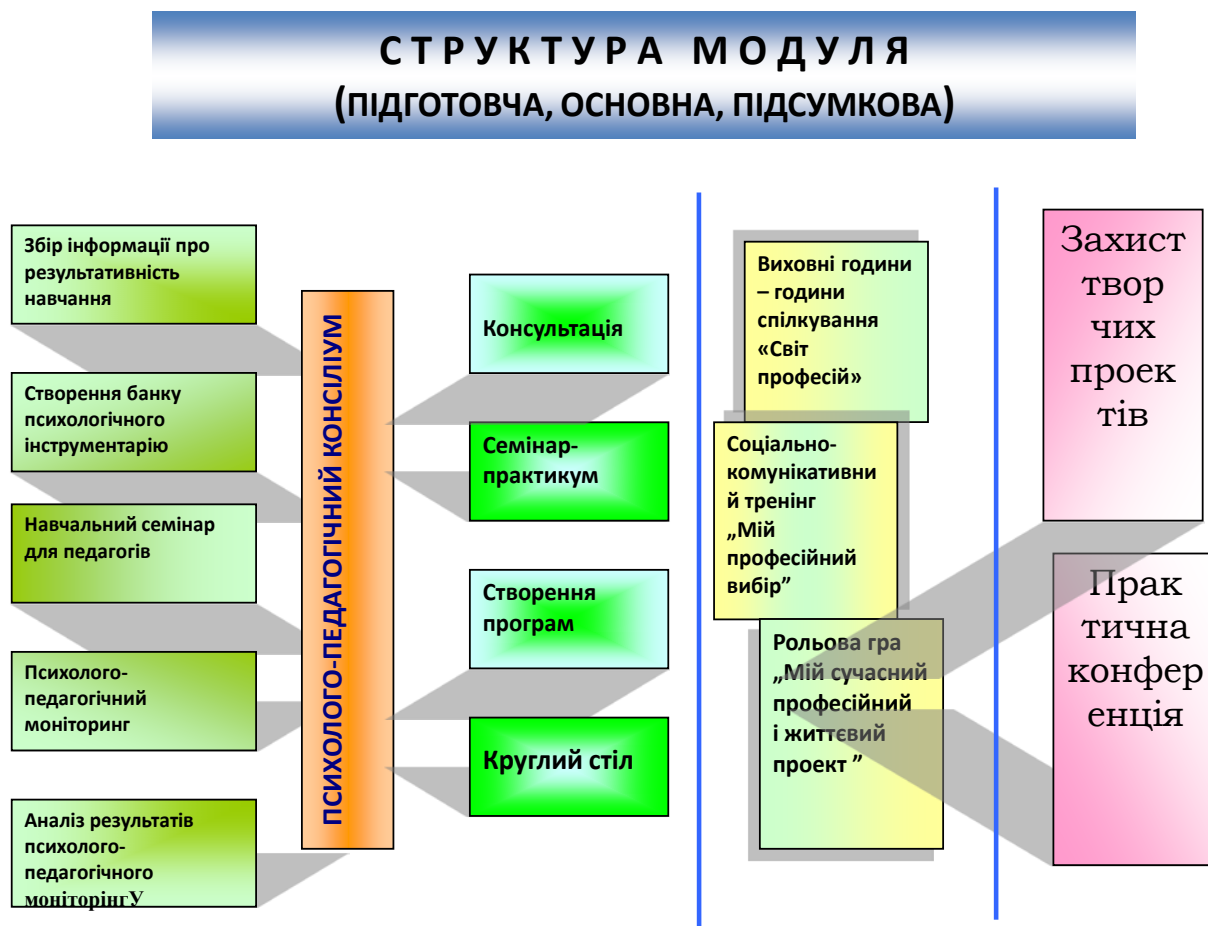
аналіз результатів психолого-педагогічного скринінгу.

Психолого-педагогічний консиліум.

Консультація вчителів з різних предметів, класних керівників.

Планування зайняти з елементами соціально-комунікативного тренінгу для обдарованих учнів.

Схема 2

Семінар-практикум для класних керівників, вчителів з різних предметів.

Круглий стіл з педагогічними працівниками, батьками, представниками громадськості.

Бесіда з обдарованими учнями.

Рольова гра з обдарованими учнями.

Консультація обдарованих учнів.

Творчий захист проєктів учнів членів МАН.

Практична конференція учні 8-11 - х класів, педагогічних працівників.

В залежності від поставленого завдання і категорії учасників, модуль на основі загального підходу може мати свою специфіку побудови сюжетної лінії. Отже і визначається його функціональна спрямованість. Базова сюжетна лінія проекту «Психолого-педагогічні супровід обдарованих учнів» складається, як правило, з 5-6 модулів: перші два модулі спрямовані на роботу з вчителями (навчальний і технологічний модулі), третій - п'ятий модулі – на роботу з учнями (корекційно-розвиваючий, розвиваючий, дослідницько-пошуковий модулі), шостий модуль спрямований на роботу з батьками (просвітницько-консультативний модуль).

Кількість модулів може бути більше в залежності від категорії дітей та їх віку. Вони спрямовані на індивідуальну та групову роботу з дітьми з високим рівнем здібностей в масштабі школи. Нижче наводяться приклади сюжетних ліній цих модулів у зіставленні один з одним, так як вони взаємопов'язані і доповнюють один іншого. Наприклад, після навчального модуля з вчителями, де вони набувають загальні знання про обдарованість і психолого-педагогічних особливостей роботи з обдарованими дітьми, необхідно виробити навички та технологію такої роботи, це функції технологічного модуля. У реалізації цих модулів беруть участь методична служба і психологічна служба навчального закладу разом з педагогами. Робота з дітьми безпосередньо зорганізується при реалізації розвиваючих і науково-пошукових модулів. Модулі відрізняються між собою насамперед змістом міні-модулів та учасниками (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Взаємозв'язок навчального та технологічного модулів

Навчальний модуль	Технологічний модуль
Завдання - навчити педагогів виявляти психологічні особливості обдарованих дітей через інтерактивні методи і форми проведення занять	Завдання - сформувати навички створення творчих проєктів роботи з обдарованими дітьми через використання інноваційних технологій
Збір інформації	Збір інформації
Вивчення результатів діяльності за робочою документацією	Вивчення досвіду роботи
Створення банку психологічного діагностичного інструментарію	Створення банку психолого-педагогічного інструментарію
Співбесіда з педагогами	Анкетування педагогічних працівників
Тестування педагогічних працівників	Аналіз анкетування
Аналіз тестування	Формування творчих груп
Формування навчальної групи	Планування роботи творчих груп
Створення програми навчання	Консультації
Індивідуальні консультації	Психолого-педагогічний консіліум
Навчальний семінар «Психологія творчої особистості»	Проблемні методичні семінари «Навчання та розвиток через проблемно-пошукову діяльність»
Методичний консіліум	Творчі звіти
	Науково-практична конференція

В процесі участі у реалізації корекційного, розвиткового та пошуково-дослідного модулів учні вибудовують свій освітній маршрут в системі згідно з результатами первинної психолого-педагогічної діагностики, визначаючи для себе пріоритетні напрямки розвитку власних здібностей і задатків. При цьому основним завданням психологічної служби навчального закладу на всіх етапах роботи є моніторинговий та консультативний супровід учня в процесі просування в освітньому просторі закладу.

На етапі самовизначення відбувається верифікація результатів діагностики і власної освітньої діяльності як самими учнями так і його тьюторами - педагогами за допомогою здійснення діяльності у ряді соціально-освітніх міні - модулів, які є основними в структурі модуля. При цьому простежується проблема обмеження можливостей щодо розкриття та

реалізації потенціалу особистості учня в її саморозвитку і самоактуалізації в рамках традиційної системи освіти.

Блоки міні-модулів як основні у вище зазначених модулях для самоактуалізації представляють для учнів можливість зовнішнього пред'явлення їх здібностей на основі особистісного досвіду, отриманого на попередніх етапах навчання в рамках традиційної школи. У цьому блоці створюються умови для виходу учня в освітні простори інших соціально-освітніх інститутів зі своїми освітніми ініціативами і можливостями.

Фактично ці три модуля є шляхом для розвитку та способом інтеграції проекту в системі роботи з обдарованими дітьми (див. табл.3, табл.4).

Таблиця 3

Взаємозв'язок навчального та корекційного модулів

Навчальний модуль	Корекційний модуль
Завдання - навчити педагогів виявляти психологічні особливості обдарованих дітей через інтерактивні методи і форми проведення занять	Завдання - сформулювати комунікативні здібності обдарованої дитини через участь у суспільному житті учнівського колективу
Збір інформації	Збір інформації
Вивчення результатів діяльності	Вивчення робочої документації
Створення банку психологічного інструментарію	Підготовка до психолого-педагогічного скринінгу
Співбесіда	Психолого-педагогічний скринінг
Анкетування ПП	Аналіз результатів психолого-педагогічного скринінгу
Аналіз анкетування ПП	Формування груп
Формування групи	Створення програми соціально-комунікативного тренінгу
Створення програми навчання	Заняття соціально-комунікативного тренінгу «Лідерство» та ін.
Консультації	
Навчальний семінар «Психологія творчої особистості».	
Методичний консиліум	

Так, участь обдарованих дітей у корекційному модулі дозволяють вирішувати їм проблеми емоціонального та соціально-комунікативного характеру, враховуючи їх особливості: реалістичну Я-концепцію, повагу до інших, емпатичне ставлення до людей, терпимість до особливостей інших людей, схильність до самоаналізу, терпимість до критики, готовність ділитися речами та ідеями, наполегливість у виконанні завдання, незалежність у мисленні і поведінці, відсутність нетерпіння в очікуванні винагороди, змагальність, почуття гумору, чуйність до вирішення моральних проблем, впевненість або невпевненість у своїх силах і здібностях, внутрішня мотивація.

Таблиця 4

Взаємозв'язок технологічного та розвиткового модулів

Технологічний модуль	Розвитковий модуль
Завдання - сформулювати навички створення творчих проектів роботи з обдарованими дітьми через використання інноваційних технологій	Завдання - розвивати інтелектуальні здібності у дітей через інтерактивні форми проведення занять з профільних предметів
Збір інформації	Збір інформації
Вивчення досвіду роботи	Вивчення робочої документації
Створення банку психолого-педагогічного	Створення банку психолого-педагогічного

інструментарію	інструментарію
Анкетування педагогічних працівників	Тестування учнів
Аналіз анкетування	Аналіз тестування
Формування творчих груп	Формування навчальних груп
Планування роботи ТГ	Створення творчих програм
Консультації	Заняття факультативів
Психолого-педагогічний консіліум	Заняття гуртків
Проблемні методичні семінари «Навчання та розвиток через проблемно-пошукову діяльність»	Практична конференція
Творчі звіти	
Науково-практична конференція	

За допомогою розвивального та пошуково-дослідницького модулів створюються умови для самореалізації учнів усіх типів обдарованості, з одночасним розвитком їх ключових компетенцій у процесі проходження низки соціальних та освітніх практик (див. таблицю 5).

Нижче наводяться деякі найбільш важливі пізнавальні здібності, навички та вміння, що підлягають розвитку в обдарованих дітей: володіння великим обсягом інформації, багатий словниковий запас, перенесення засвоєного на новий матеріал, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, виявлення прихованих залежностей і зв'язків, вміння інтегрувати і синтезувати інформацію, робити висновки, участь у вирішенні складних проблем, використання альтернативних шляхів пошуку, організації та систематизації інформації, вміння вловлювати складні ідеї і помічати тонкі відмінності, чутливість до суперечностей, аналіз ситуацій, вміння оцінювати як сам процес, так і результат, уміння міркувати, будувати гіпотези, передбачати наслідки, здатність до перетворень, застосування ідей на практиці, - критичність в мисленні, висока допитливість.

Таблиця 5

Взаємозв'язок розвивального та пошуково-дослідницького модулів

Розвивальний модуль	Пошуково-дослідницький
Завдання - розвивати інтелектуальні здібності у дітей через інтерактивні форми проведення занять з профільних предметів	Завдання - розвивати креативні здібності у дітей через участь у пошукової та дослідницької роботи
Збір інформації	Збір інформації
Вивчення робочої документації	Вивчення РД
Створення банку психолого-педагогічного інструментарію	Створення банку психолого-педагогічного інструментарію
Тестування учнів	Тестування учнів
Аналіз тестування	Аналіз тестування
Формування навчальних груп	Створення індивідуальних творчих програм
Створення творчих програм	Формування творчих груп
Заняття факультативів	Планування індивідуальних планів пошуково-дослідницької роботи учнів
Заняття гуртків	Консультації
Практична конференція	Семінари-практикуми: «Наукова творчість», «Технічна творчість», «Художня творчість»,
	Творчі зустрічі
	Ділова гра
	Творчий захист проєктів

Виходячи з очікуваних результатів проєктів по роботі з обдарованими дітьми, а саме: розвитку здібностей до освоєння та побудові дитиною досвіду творчого життя, яке

виражається в моральних цінностях і творчої діяльності, спілкуванні, відносинах; підвищення рівня соціальної компетенції учнів; створення умов для самоактуалізації та самореалізації особистості як учня; розвитку ключових компетенцій, які сприяють успішному професійному самовизначенню, критеріями оцінки результативності проєктів є:

- динаміка розвитку творчих об'єднань обдарованих дітей;
- динаміка участі обдарованих дітей у спеціалізованих та інтелектуальних і творчих конкурсах, олімпіадах, змаганнях, роботі Малої академії наук тощо;
- успішність виступу на кваліфікаційних заходах, конкурсах, оглядах;
- динаміка участі педагогів та учнів у розробці та реалізації освітніх проєктів;
- професійне та життєве самовизначення обдарованих дітей після закінчення навчального закладу.

При врахуванні проєктно-модульної структури діяльності супроводу обдарованості створюється єдиний освітній простір, в якому дитина може самостійно самовизначатися, вибудовуючи власний освітній маршрут. При цьому діяльність різних освітніх структур та інститутів інтегрується у досягнення єдиної мети.

Висновок. Отже, з освітньої точки зору метою системи роботи з обдарованими є досягнення оптимальної відповідності умов конкретного освітнього середовища потребам певної соціальної групи обдарованих дітей. В даний час говорити про існування повноцінних систем організації роботи з обдарованими передчасно. Існують комплексні методики діагностики обдарованості, рекомендації щодо визначення пріоритетних видів діяльності для окремих типів обдарованості. Однак в якості власне систем організації діяльності обдарованих дітей існує небагато, і в більшості випадків вони являють собою дещо модифікований варіанти традиційних освітніх технологій з акцентом на інтенсифікацію навчальної діяльності та розвиток інтелектуальної складової особистості.

Крім того, власне раннє виявлення того чи іншого типу обдарованості зводиться до проведення діагностичних процедур не завжди адекватно і комплексно враховують індивідуально-типологічні особливості в розвитку особистості, їх динаміку і потреби в умовах і ресурсах. Найчастіше проведені процедури не враховують інтегративного характеру обдарованості і при організації роботи з дітьми представляються дещо однобокими. Тому, на нашу думку, проєктно-модульний підхід в роботі з дітьми, які мають потенціальні можливості у розвитку, є більш конструктивним та сучасними. Зміст діяльності в рамках єдиної системи проєктно-модульного підходу не зупиняється на вузькоспеціалізованих рамках, а намагається виходити на різні рівні, що дозволяє говорити про впровадження компетентнісного підходу до процесу організації функціонування даної технології. Таким чином, створюються умови для самореалізації учнів усіх типів обдарованості, з одночасним розвитком їх ключових компетенцій у процесі проходження низки соціальних та навчальних проєктних практик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савенков А.И. Детская одаренность: развитие средствами искусства. – М.: Пед. общ. России, 1999. – 220 с.
2. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность школьников: Учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений. – М.: Академия, 2000. – 320 с.
3. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2 т. – М.: Педагогика, 1985. – Т.1.
4. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности // Вопросы психологии. – 1989. - № 6.
5. Одаренные дети /Под ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слуцкой. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
6. Яковлева Е.Л. Психология развития творческого потенциала личности. М.: Флинта, 1997. – 224 с.
7. Психология одаренности детей и подростков: Учеб. Пособие для студ. Высш. И сред. Пед. учеб. Заведений / Ю.Д. Бабаева, Н.С. Лейтес, Т.М. Марютина. – М.: Академия, 2000. – 336 с.
8. Суходолова С.Г. Резерв экономического и духовного развития общества: Формы и методы работы с одаренными детьми / С.Г. Суходолова // Народная асвета. – 2005. - № 5.- С. 66-67.

9. Кожарская С. Как развивать одаренность и креативные способности. / С. Кожарская // Минская школа.- 2004. - № 2. С. 44-47.
10. Захожая Н. Одаренные дети: проблемы и их решения. / Н. Захожая. // Минская школа. – 2004.- № 3.- С. 14-17.
11. Воробьев Н.Е. Развитие содержания среднего образования в США. – Волгоград: ВГАФК.– 1997.
12. Тищенко Е.Г. Развитие системного обучения одаренных учащихся в общеобразовательной школе США. Автореф. дис. канд. пед. наук, М., 1993.
13. Цветкова Светлана Николаевна. Содержание и методика обучения одаренных детей в начальной и неполной средней школе Англии и США : Дис. канд. пед. наук : 13.00.01 : Москва, 2000 212 с. РГБ ОД, 61:00-13/541-2

Балабанникова О. Є.,
Культуролог
Старобільського Будинку творчості дітей та юнацтва
Старобільської міської ради Луганської області
olenab14@ukr.net

РАННІЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ЗА ДОПОМОГОЮ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Тематика і зміст музично-театралізованих ігор мають моральну направленість, формують смак дитини, приносять величезну користь для духовного виховання, сприяють творчому розвитку.

Театралізовано-ігрова діяльність дає широкі можливості щодо творчих проявів дітей. Потрібно намагатися організувати діяльність і гру дітей так, щоб у них, з одного боку, була можливість вибору, а з іншого – виникало відчуття різноманіття й новизни. Якщо дорослим вдасться ненав'язливо впорядкувати ігрову сторону життя дитини, це вплине на формування її мислення, навичок, творчих здібностей.

Діти повинні бути активними учасниками на всіх етапах підготовки і проведення ігор. Необхідно слідкувати за співдружністю дітей між собою та з дорослими на всіх етапах організації музично-театралізованої гри.

Естетичне виховання має пронизувати весь педагогічний процес, охопити всі форми роботи з дітьми (заняття, свята, розваги, самостійну музичну діяльність, гуртки).

Ключові слова: гра, театралізована діяльність, естетичного виховання, творчі здібності.

Keywords: game, theatrical activities, aesthetic education, creativity.

Естетичне виховання – це розвиток здатності сприймати, відчувати, розуміти прекрасне в житті і в мистецтві, це виховання прагнення самому брати участь в перетворенні оточуючого світу за законами краси, це залучення до художньої діяльності і розвиток творчих здібностей.

Особлива роль в естетичному вихованні відводиться мистецтву. Хвилюючи і радуючи, воно розкриває перед дітьми соціальний сенс життєвих явищ, примушує їх пильніше вдивлятися в оточуючий світ, спонукає до співпереживання, до засудження зла. В.А. Сухомлинський говорив: «Чуйність, сприйнятливність до краси в дитячі роки незрівнянно глибші, ніж у більш пізні періоди розвитку особистості. Потреба у прекрасному затверджує моральну красу, породжуючи непримиренність до всього вульгарного та потворного».

Естетичне виховання щільно пов'язане із сучасністю. Естетичне засвоєння дійсності передбачає близькість до життя, прагнення змінити оточуючий світ, суспільство, природу, предметне середовище. А через що дошкільники знайомляться з оточуючим? Який вид діяльності допомагає малюкам наблизитись до «дорослої» дійсності? Звісно ж це гра. [3]

Гра – велике світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається потік уявлень, понять про оточуючий світ. «Гра – іскра, яка запалює вогник допитливості», – стверджував В.А. Сухомлинський. [10]

В грі дитина не тільки отримує інформацію про оточуючий світ, про закони суспільства, про красу людських відносин, але й вчиться жити в цьому світі, будувати свої відносини, а це потребує творчої активності особистості (уваги, уяви, логіки, емоційної пам'яті, добре розвинутої мови, міміки), тобто вміння триматися в суспільстві. Все життя дітей насичене грою. Кожна дитина хоче зіграти свою роль. Але як же це зробити? Як навчити малюка грати, брати на себе роль і діяти? Цьому допоможе театр. [4]

Театр – один з самих демократичних видів мистецтва для дітей, він дозволяє вирішити безліч актуальних проблем сучасної педагогіки і психології, пов'язані з:

- художньою освітою та вихованням дітей;
- формуванням естетичного смаку;
- моральним вихованням;
- розвитком комунікативних якостей особистості;
- вихованням волі, розвитком пам'яті, уяви, ініціативності, фантазії, мови (діалогу і монологу);
- створенням позитивного емоційного настрою, зняттям напруження, вирішенням конфліктних ситуацій через гру. [11]

Головне, театр розкриває духовний і творчий потенціал дитини і надає реальну можливість адаптуватися їй в соціальній сфері. Для того, щоб дитина проявила творчість, необхідно збагачувати її життєвий досвід яскравими художніми враженнями, надати необхідні знання і вміння. Чим багатше досвід малюка, тим яскравішими будуть творчі прояви в різних видах діяльності. Тому так важливо з самого раннього дитинства заохочувати дитину до музики, театру, літератури, живопису. [8, с.5].

Розвиток культури – важлива складова особистого зростання дитини.

Зокрема про мистецьку активність як важливу складову особистісної культури старшого дошкільника можна говорити за умов, якщо:

- дитина виявляє активність у музично-естетичній атмосфері театралізованої діяльності;
- вміє співпрацювати з дітьми і дорослими в процесі музичної діяльності;
- співвідносить індивідуальне музично-театральне виконання з виконанням інших;
- радіє з власних і спільних театральних-музичних успіхів;
- дістає задоволення від спілкування з музикою, від спільного переживання з іншими дітьми та дорослими культурно-мистецьких подій.

Такі якості успішно формуються в усіх видах музично-естетичної діяльності, різних формах музичного виховання – зокрема театралізованих дійствах.

Відомо, що в теперішніх сучасних програмах виховання та розвитку дітей дошкільного віку естетичне виховання не виділено в окремий розділ, а переплітається з багатьма сторонами життя дитини. Його виховні завдання перебувають у тісних взаємозв'язках з іншими (моральними, розумовими, фізичними) і реалізуються в основних формах організації дитячої діяльності (ігри, заняття, побут, праця, свята і розваги). [5]

Театралізована діяльність як процес розвитку творчих здібностей дитини є процесуальною. Найважливішим в дитячому творчому театрі є процес репетицій, процес творчого переживання і втілення, а не кінцевий результат. Оскільки, саме в процесі роботи над образом відбувається розвиток особистості дитини, розвиваються символічне мислення, рухливий емоційний контроль. Відбувається засвоєння соціальних норм поведінки, формуються вищі довільні психічні функції.

В основі естетичного виховання лежить розвиток емоційної чутливості до прекрасного, негативного ставлення до потворного. Через те, ми іноді використовуємо такі формулювання, як «привчати дітей емоційно сприймати», «відчувати задоволення», «любити і прагнути», «проявляти здібності» та ін. Але слідом за цими загальними формулюваннями ми щоразу пробуємо конкретизувати, в чому саме це проявляється. Наприклад, висовується вимога

«виявити музичний і поетичний слух» і тут же конкретизується, як можна перевірити рівень розвитку слуху і що вимагати від дітей: «чисто інтонувати, визначати на слух, чи правильно проспівана пісня, розрізняти більш високі і низькі звуки; регулювати їх силу й висоту, зміну темпів у співанні, читанні віршів». Отже, виховні процеси і якості характеризуються конкретно з урахуванням рівня вікового розвитку та особливостей естетичного переживання. [3]

Естетичне виховання показано не ізольовано, а в щільному взаємозв'язку з усіма сторонами виховання. Психічні процеси та якості особистості, спрямовані на виховання естетичного ставлення до навколишнього, в дошкільному віці розвиваються малопомітно, нешвидко, в своєрідній формі. Так, як малюки граються в сюжетні ігри з ініціативи вихователя та його допомогою, то дітям чотирьох років пропонується гратися в сюжетні ігри, самостійно вигадуючи сюжет: п'ятирічним дітям – самостійно знайти сюжет і розгорнути дії, а старшим – робити це і самостійно, і з власної ініціативи.

Для того, щоб уміти захоплюватися красою форми, розрізняти поєднання звуків, барв, слів і милуватися всім цим, треба пройти довгий шлях нагромадження елементарних естетичних вражень; потрібен певний рівень формування тонких диференціювань у зорових і слухових відчуттях, певне збагачення емоційних і пізнавальних процесів.

Видатні суспільні діячі і педагоги розглядали естетичне виховання не як ізольовану ділянку роботи з дітьми, а як нерозривно пов'язаний з трудовим, моральним, фізичним вихованням процес. Естетичне виховання включає в себе вплив не тільки мистецтвом, але й засобами оточуючої дійсності: красою природи, відносинами в колективі, трудовою і художньою творчістю. Естетичне виховання та художня освіта дітей бере свій початок у дошкільному віці. В подальшому естафету захоплення молодого покоління до мистецтва і художньої творчості бере на себе загальноосвітня школа. Школа пропонує, як правило, три предмети гуманітарного циклу: літературу, музику, зображувальну діяльність. Їх роль у формуванні особистості, безумовно, висока. Але чому в загальноосвітній школі відсовується на другий план, а то й далі, такий вид мистецтва, як театр. Театр – це синтез мистецтв, що ввібрав в себе практично все, що допомагає розвиватися повноцінній людині, яка вмє сприймати оточуючий світ як живий єдиний організм. [2]

А розпочинати залучення до театру та театралізованої діяльності необхідно ще з дошкільного віку – з дитинства. Адже світ дитинства поруч з нами, він всередині нашого дорослого світу. Він дивиться на нас очима дитини, говорить її голосом. Колись він був і нашим світом, але ми пішли відтіля, а шляху назад немає. [6]

Світ дитинства, внутрішній світ дитини – ключ до багатьох хвилюючих проблем нашого життя. Відчинити заповітні двері в світ дитячої свідомості допомагає гра. Видатний режисер і актор К. Станіславський в своїй книзі «Робота актора над собою», характеризуючи дитячу гру, говорить, що гра дитини відрізняється вірою в дійсність і правду вигадки. Варто дитині тільки сказати собі «начебто», і вигадка вже живе в ній. При цьому в дитині помічається ще одна властивість: діти знають, чому вони можуть вірити і чого не потрібно помічати.

Вберегти від естетичної глухоти – означає зробити крок до гармонії.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (Д.С. Виготський, Ю.З. Гільбух, О.Г. Ковальов, О.В. Проскура, Б.М. Теплов та ін.) засвідчує, що вчених та педагогів-практиків давно цікавить питання діагностики та розвитку загальних інтелектуальних та спеціальних здібностей дітей. Натомість, аналіз сучасного стану громадського дошкільного виховання дає змогу стверджувати, що ця проблема загалом та питання діагностики і розвитку художньо-творчих здібностей в дошкільників досліджена недостатньо. Саме тому свій науковий інтерес ми зосередили на теоретичному та практичному вивченні проявів творчості дошкільників у театралізованій діяльності та їх безпосередньому впливі на естетичне виховання старших дошкільників. [9]

Театралізовано-ігрова діяльність дає широкі можливості щодо творчих проявів дітей. За Л.С. Виготським, акторська праця є «своєрідною творчістю психофізіологічних станів» людини. Вона поєднує в собі театралізовані ігри: режисерські, ігри-драматизації та імпровізації (за класифікацією Л.З. Артемової) та інсценізації літературних творів у процесі

літературних свят, концертів, дитячих вистав тощо. Завдяки цій діяльності розвивається фантазія дошкільнят, в їхньому уявленні виникають яскраві образи літературних героїв. [1]

Реформування системи освіти, її концептуальних, організаційних основ у контексті соціально-економічних перетворень, які відбуваються в Україні, не мисляться без виховання і розвитку творчої особистості, її загально-естетичної культури. [7]

Тематика і зміст музично-театралізованих ігор мають моральну направленість, формують смак дитини, приносять величезну користь для духовного виховання, сприяють творчому розвитку.

Отже, їх значення важко переоцінити. Але, на жаль, питанню місця музично-театралізованої діяльності, їх впливу на естетичний розвиток дитини, приділяють недостатньо уваги.

Естетичне виховання має пронизувати весь педагогічний процес, охопити всі форми роботи з дітьми (заняття, свята, розваги, самостійну музичну діяльність, гуртки). Важливо комплексно використовувати твори музичного, театрального, літературного, образотворчого мистецтва в контексті загальнолюдської і національної культури, організовуючи цілеспрямоване педагогічне спілкування дітей у середовищі мистецтва для введення їх в історичну епоху, ознайомлення з національним колоритом, засобами художньої виразності, притаманними різним видам мистецтва. [6]

ЛІТЕРАТУРА

1. Аматьєва О.П. З дитячого садка – в актори // Дитячий садок. – 2004. - №24. – С.2-6.
2. Белкіна Є., Науменко т.. Світ мистецтва і дитина // Дошкільне виховання. – 2000. - №1. – С.4-5.
3. Ветлугина Н.А. Эстетическое воспитание в детском саду: Пособие для воспитателей детского сада. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1995. – 207 с., ил.
4. Долинна О., Низковська О. Гурткова робота // Дошкільне виховання. – 2004. - №8. – С.8-9.
5. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі: Збірник методичних матеріалів / [упоряд. І.А.Романюк]. – Тернопіль : Мандрівець – Богдан, 2007. – 104с.
6. Науменко С.І. Музично-естетичне виховання дошкільнят. – Київ: «Магістр – S», 1996. – 96 с.
7. Паламарчук Н. Наш маленький театр//Дошкільне виховання. – 1999. - №3. С.4-5.
8. Програма розвитку дитини дошкільного віку//Наук. кер. О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2004. -149 с.
9. Суріна Н. Ігри на розвиток творчої уяви//Дошкільне виховання. – 2000. - №1. – С.4-5.
10. Сухомлинський В.А. Сердце отдаю детям. – 2-е изд., – К.: «Радянська школа», 1971. – 243 с.
11. Фадеева Т. Развитие уяви дитини – умова її продуктивного учіння // Дошкільне виховання. – 2005. - №2. – С.6-8.

Беркита Зоряна Євгенівна,
кандидат педагогічних наук,
старший вчитель
Тернопільської класичної гімназії
zora09@meta.ua

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ КЛАСИЧНІЙ ГІМНАЗІЇ

Анотація. У статті висвітлені основні питання організації роботи з обдарованими дітьми. Охарактеризовано зміст поняття обдарованість, визначено її складові. Реформування системи освіти зумовило нові тенденції в її розвитку, з'явилася потреба суспільства у творчих, обдарованих особистостях.

Summary. The article covers with the main questions of organization of work with gifted children. As well as is described the meaning of the concept of giftness, and defines the components of it. Reforming the education system is caused by new tendency in its development. A need for a new and creative personality also appeared.

Ключові слова: обдаровані діти, обдарованість, здібності, форми і методи діяльності, освітній процес, мотивація.

Key words: gifted children, giftness, abilities, forms and methods of activity, educational process, motivation.

*Генії не падають з неба,
вони повинні мати можливість отримати освіту
й мати умови для розвитку.
А.Бебель*

На сучасному етапі розвитку освіти актуальними є питання удосконалення системи управління навчальним закладом і переведення школи в новий стан, який забезпечить надання населенню широкого спектру якісних освітніх послуг залежно від потреб людини, суспільства та ринку праці. В цій парадигмі науковцями [1, 2, 3] відводиться важливе місце вихованню людини інтелектуально розвинутої, з високими моральними якостями. Особлива роль належить школі, яка готує майбутнє для Батьківщини.

В умовах реформування системи освіти значної актуальності набула система роботи з обдарованими дітьми. Перспективним шляхом її розв'язання стала організація такого педагогічного процесу, який започаткував методику пошуку та відбору обдарованих учнів і створив умови для розвитку їх природного творчого потенціалу [4].

Обдаровані діти – майбутній цвіт нації, інтелектуальна еліта, гордість і честь України, її світовий авторитет [6]. Основним завданням кожного педагогічного колективу є формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для всебічно обдарованої молоді.

Метою статті є охарактеризувати систему роботи з обдарованими дітьми у Тернопільській класичній гімназії.

За останні роки змінилися погляди батьків на школу та їх вимоги щодо здобуття дітьми освіти. Батьки мають можливість вибирати ту школу, яка, на їх погляд, надає не тільки глибокі знання, а і виявляє здібності їх дітей, працює на перспективу. Тому у навчальних закладах повинні працювати справжні інтелектуали, які здатні закласти основу для майбутнього професійного вибору учнів. Важливо створити привабливий імідж школі, щоб у дітей було бажання відвідувати її з радістю і надією. Основою формування іміджу успішності є розуміння наступних положень:

- кожна дитина має задатки;
- кожна дитина прагне реалізувати свої здібності.

Здібності та задатки розвиваються та реалізуються при умові сприятливого зовнішнього середовища і сукупності внутрішніх потенцій. Ми визначаємо *обдаровану дитину* як таку дитину, що відрізняється від однолітків яскравими здібностями, або має внутрішні передумови для високих досягнень, в тому або іншому виді діяльності. А під *здібностями* ми розуміємо індивідуальні особливості, які дозволяють при сприятливих умовах успішно оволодівати діяльністю.

Проблему виявлення, розвитку й педагогічної підтримки здібних та обдарованих учнів, розкриття їхнього потенціалу вважаємо однією з основних у Тернопільській класичній гімназії.

Обдарованість – це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності. Вона поєднує інтелект, творчість, мотивацію.

Проблема організації роботи з обдарованими дітьми у навчальному закладі передбачає розв'язання наступних завдань:

- формування високопрофесійного, спрямованого на творчу діяльність колективу;

- виявлення обдарованих учнів;
- психологічний та педагогічний супровід обдарованих учнів;
- підтримка і стимулювання розвитку обдарованих дітей;
- створення умов для самореалізації особистості в суспільстві;
- упровадження у навчально-виховний процес сучасних форм і методів діяльності;
- вдосконалення системи пошуку обдарованих дітей;
- залучення до співпраці викладачів вищих навчальних закладів, батьків;
- стимулювання творчої діяльності.

Аналіз педагогічного досвіду дозволяє стверджувати, що найбільш складними питаннями в проблемі обдарованості є:

- Як виділити обдарованих дітей (які параметри та критерії брати за основу)?
- Що робити, щоб розвинути в обдарованих дітей їхній дар (хто і як повинен їх учити, де це треба робити: у спеціалізованих закладах чи ж дитині варто створювати умови для розвитку «на місці»).

Пошук обдарованих дітей та створення умов для їхнього розвитку – це комплексна спільна спланована діяльність дорослих: педагогів, батьків, керівників гуртків тощо.

Обдарованість, як правило, визначається шляхом вивчення сфери її прояву, інтелектуального діапазону (сукупності інтелектуальних можливостей), сфери найвищих досягнень у реалізації здібностей, рівня фізичного розвитку, рівня працездатності, мотиваційного обґрунтування та його відображення в емоційному настрої, вольовій завзятості зростаючої людини.

Діагностика обдарованості насамперед спирається на результати продуктивної діяльності:

- підсумки олімпіад,
- конкурсів,
- змагань,
- дані психолого-педагогічних обстежень.

У закладі обдарованих дітей поділено на такі групи:

- діти з високими показниками інтелекту;
- діти з високим рівнем творчих здібностей;
- діти, які досягли успіхів у будь-яких галузях (музика, спорт, окремі предмети тощо);
- діти, які добре навчаються.

Така класифікація дає змогу створити банк даних, які використовуються для подальшого планування роботи з дітьми.

У літературі зустрічаються твердження, що тільки 2-6 % людей можна вважати обдарованими [2,3].

Численні ж дослідження показують, що із задатками обдарованості, здатністю до ефективної плідної діяльності народжується кожна людина. А ось спрямованість і ступінь обдарованості різні.

Де взяти «рецепт» для розвитку обдарованості дитини?

Універсальних «рецептів» на всі випадки навчання й виховання немає. На думку Д. Пойя, хороших методів існує стільки, скільки існує хороших вчителів. Їх безліч: це всі ті методи, які позитивно впливають на розвиток допитливості, критичного і незалежного мислення, винахідливості дитини.

Педагог має розробити чітку систему цілей в роботі з обдарованими дітьми, системний і водночас творчий підхід до вирішення завдань, вироблення в учнів позитивної мотивації навчання [5, 131].

Організуючи роботу з обдарованими дітьми, необхідно враховувати ряд факторів, наявності яких підвищується вірогідність прояву неординарних здібностей особистості. Зокрема, такими факторами є психофізичний потенціал особистості та сприятливий вплив середовища.

Важливу роль відіграють біологічні передумови обдарованості: задатки, здібності, схильності. Це рушійна сила самовираження особистості.

Важливим кроком у визначенні наявності у дитини обдарованості є організація педагогічного спостереження за її поведінкою та аналіз її дій і вчинків, пов'язаних із проблемними ситуаціями у житті. Обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими та однолітками, спілкуються не лише словесно, а й за допомогою міміки, жестів, інтонації, прагнуть до лідерства у спільній діяльності.

Безперечно, провідну роль у системі роботи з обдарованими дітьми має особистісно зорієнтований урок, де педагог створює умови для самореалізації учня. Навчальні заняття доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи.

У Тернопільській класичній гімназії читається навчальний предмет «Основи наукових досліджень», який допомагає школярам відкрити шлях у новий, незвіданий цікавий світ гіпотез та фактів, висновків і спостережень. Цим і зумовлюється актуальність пропонованого предмета, основними завданнями якого є: сприяти формуванню в учнів глибоких теоретичних знань про суть науково-дослідницької роботи; виробити вміння писати наукові реферати, статті, підготовки та виголошення наукових доповідей; вчити старшокласників працювати з науковою літературою, довідниками, складати бібліографію; закріпити вміння та навички самостійної та експериментальної роботи.

В результаті цілеспрямованої роботи заклад випускає збірники тез науково-дослідницьких робіт гімназистів «Наукові обрії», а переможці II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт друкують свої тези у збірниках МАНу.

Значну кількість праць педагога закладу друкують у журналах «Обдарована дитина» та у інших фахових виданнях.

Щорічно у травні у гімназії проводиться конкурс – захист науково-дослідних робіт учнів. Гімназисти захищають проведені дослідження у секціях, в яких працює журі, до складу якого входять викладачі вищих навчальних закладів та вчителі гімназії.

Щорічно в гімназії проводиться Тиждень науки. В його рамках відбувається зустріч із викладачами вищих навчальних закладів м. Тернополя, показовий захист науково-дослідницьких робіт учнями випускних класів, гімназійна конференція «Гордість гімназії - її учні», виставка стінгазет. Також до уваги учнів пропонувався експозиційний репортаж «Мої роздуми на порозі дорослого життя», виконаний учнями VII гімназійного класу.

Завершується цей Тиждень святом «Зоряний олімп», на якому нагороджуються переможці у номінаціях «Кращий учень», «Краща наукова робота», «Кращий вчитель», «Кращий науковий керівник», «Обдарований учень», «Кращий спортивний результат».

Узагальнюючи досвід, слід зазначити, що при організації роботи з обдарованими дітьми слід застосовувати наступні два підходи:

1) підтримка постійного інтересу до предмета шляхом пропозиції для розв'язання нестандартних завдань (школярам, як правило, цікаві завдання, для яких необхідно шукати який-небудь новий спосіб або використати знання, що виходять за рамки шкільних підручників) і заохочення інтересу до вивчення позапрограмового матеріалу;

2) індивідуальний підхід до кожного учня, який пише наукову роботу; допомога в самовизначенні й розвитку особистості, а також формування у учнів методологічних знань.

Обдарованість - явище багатогранне і складне. Описати всі можливі шляхи його виявлення і розвитку не легко. Розповсюджена думка, що творчі здібності властиві будь-якій дитині, треба лише зуміти розкрити їх і розвинути. Це, безумовно, так. Таланти існують від великих і яскравих до скромних і малопомітних. Суть системи роботи з обдарованими дітьми полягає в тому, що в умовах школи за допомогою конкретних матеріалів: програм, ознак пізнавальної діяльності учнів, прийомів, методик навчання виявити елементи інтелектуальної, академічної і творчості обдарованості в шкільному навчальному процесі в повсякденній педагогічній діяльності.

Педагогічний колектив усвідомлено працює над створенням освітнього простору школи як сукупності умов для розвитку особистості. Враховуючі сучасні тенденції,

поступово здійснюється перехід до нової педагогічної установки – від ідеї розвитку до ідеї саморозвитку, самоактуалізації всіх учасників освітнього процесу в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва. – Х.: Основа, 2010. – 190 с.
2. Воронцова Е. Задатки, здібності, обдарованість... // Директор школи. – 2011. – № 13. – С. 15 – 18.
3. Кравцова О. Форми та методи роботи з обдарованими дітьми на уроках та в позаурочний час / О. Кравцова // Обдарована дитина. – 2010. – № 8. – С. 2 – 5.
4. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
5. Німак О. Організація роботи з обдарованими дітьми в ЗНЗ. – Х.: Основа, 2010. – 144 с.
6. Організація роботи з обдарованими дітьми в навчальних закладах / Упорядкув.: Ж. І. Ханзель, О. Я. Сидорська. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2013. – 208 с.

Белікова Юлія Юріївна,

*учитель української мови та літератури
Степнянського ліцею Слобожанської селищної ради,
вища категорія, учитель-методист
belikovauliya@gmail.com*

ІННОВАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Анотація. Кінець століття було ознаменовано в історії людства новим етапом розвитку – побудовою інформаційного простору, що спричинило появу нових суспільних потреб, зокрема галузі освіти. Важливими компонентами у роботі вчителя з обдарованими дітьми є інновації. Головним помічником у цьому є інновації, що виступають засобом формування освітніх компетенцій.

Ключові слова: інформаційний простір, науковий підхід, компетентності, нові технології, інновації, інноваційна діяльність.

Summary. The end of the century was marked in the history of mankind by a new stage of development - the construction of information space, which led to the emergence of new social needs, including education. Innovation is an important component of a teacher's work with gifted children. The main helper in this is innovation, which serves as a means of forming educational competencies.

Key words: information space, scientific approach, competencies, new technologies, innovations, innovative activity.

Модернізація сучасної школи передбачає орієнтацію навчання не лише на засвоєння учнем певної суми знань, але й на розвиток його особистості, його пізнавальних і творчих здібностей. Головним завданням, яке ставить перед собою вчитель, - формування покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці; здатним робити особистісний, духовно- світоглядний вибір; матиме необхідні знання, навички і компетентності для інтеграції в суспільство на різних рівнях; здатним до навчання упродовж життя. Обдарована дитина – це особистість, яка повинна бути завжди в русі, вчитель не має права цю дитинку залишити без руху вперед. Інновації і компетентності, як вони взаємопов'язані?

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. пріоритетним напрямком у розвитку освіти є підготовка людей високої освіченості, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння і впровадження наукоємних та інформаційних технологій. У зв'язку із зміною соціальних вимог відбувається переосмислення ролі вчителя у процесі модернізації системи освіти, підвищуються вимоги

до нього. Критично-креативна парадигма освіти потребує високої професійної компетентності вчителя, його готовності до педагогічного співробітництва і співтворчості зі своїми учнями, до здійснення особистісно зорієнтованого навчання.

Формування в Україні нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір, супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Це зумовлює появу освітніх інновацій, які покликані суттєво змінити освітній процес.

Інновації в освіті – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем, процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети.

Ідеалом сучасного навчання є особистість не з енциклопедично розвинутою пам'яттю, а з гнучким розумом, з швидкою реакцією на все нове, з повноцінними, розвинутими потребами пізнання та самостійної дії, з добрими орієнтувальними навичками й творчими здібностями.

Праця учня, який роками сидить мовчки за партою, слухає вчителя і намагається запам'ятати те, що йому говорять, не може забезпечити повноцінного формування особистості. Здобувач має бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особисту зацікавленість, усвідомлювати, що і навіщо він це робитиме.

Інноваційні зміни в освіті вимагають від педагога нових підходів до процесу навчання, застосування передових технологій, методів, прийомів, засобів опанування програмового матеріалу, створення умов для самовизначення особистості, установлення стосунків за зразком педагогіки партнерства. Моделюючи сучасний урок, учитель проєктує навчально-пізнавальну діяльність самого учня.

Актуальність моєї роботи як філолога зумовлена тенденціями розвитку освітнього процесу, інтеграцією навчальних технологій і потребою сформувати та розвинути виховну модель. Так, згідно теорії про покоління, створеної у 1999 році Нейлом Хоувом та Вільмом Штраусом, кожні 20 років народжується нове покоління людей. Отже, сучасне покоління – Baby Boomers, X, Y, Z.

Я працюю з поколінням Z – це діти, народжені в епоху масштабного розповсюдження інтернет – технологій. Вони, прийшовши у світ цифрової епохи, не зможуть уявити своє життя без соцмереж, нетбуків, гаджетів. Тому сучасний учитель повинен бути на «одній нозі» із школярами, на мою думку, навіть випереджати їх.

Інновації в освіті великою мірою пов'язані із суспільно-політичними та економічними змінами у житті країни. Україна розпочала складний шлях до євроінтеграції; складовою цього процесу є підписання Болонської угоди, що суттєво вплине на розвиток вищої і середньої освіти.

Словосполучення «Болонський процес» означає утворення європейського простору вищої освіти з національних систем шляхом їх зближення, узгодження та інтеграції.

В Україні на початку 90-х років ХХ ст. взято курс на розвиток інновацій, який знайшов своє відображення в концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України. Що ж до освітніх інновацій, то вони стали предметом спеціального вивчення багатьох учених з кінця 50-х років ХХ ст. на Заході й в останні десятиліття – в нашій країні і знайшли своє відображення в сучасній теорії інноватики.

Проблемам інноваційної діяльності в освітній сфері було присвячено чимало досліджень провідних вчених, серед яких Л. Ващенко, О. Козлова, Н. Артикуца, М. Поташник, М. Бургін, В. Журавльов, Г. Герасимова, І. Беха, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Пехота, О. Попова, Л. Подимова, В. Сластьоніна, А. Хуторський та інші. Але, незважаючи на велику кількість досліджень у цьому напрямі, й нині відсутні єдині підходи до визначення поняття «освітня інновація».

Одним із основних понять, необхідних нам для відтворення повноти значення слова «інновація», є поняття «новий». Новий – це вперше створений або зроблений, що з'явився нещодавно, замість колишнього, знову відкритого, стосовно до найближчого минулого або до дійсного часу, недостатньо знайомий, маловідомий.

Таким чином, ми можемо говорити про два типи нового:

– уперше створене нове (абсолютно нове). Таке нове рівнозначне відкриттю в області педагогіки;

– нове, утримуюче в собі елементи старого.

Інновація як процес означає часткову або масштабну зміну стану системи і відповідну діяльність людини. Інновація як результат передбачає процес створення нового, що має конкретну назву «новація». [9]

В.Ф. Паламарчук новацію вважає результатом творчого пошуку особи або колективу, що відкриває нове в науці і практиці, інновацію – результатом породження, формування і втілення нових ідей. Саме втілення нових ідей є ознакою, за якою відрізняють інновації від новацій. [8]

Педагогічні інновації, у своїй більшості (88%), розроблені авторами у вигляді педагогічних інноваційних технологій – це якісно нова сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, яка приносить суттєві зміни у результат педагогічного процесу.

Слово «технологія» грецького походження й означає «знання про майстерність». Поняття «педагогічна технологія» останнім часом дедалі більше поширюється в науці та освіті. Його варіанти – «педагогічна технологія», «технологія навчання», «освітні технології» – широко використовуються в психолого-педагогічній літературі і мають понад 300 формулювань, залежно від того, як автори уявляють структуру і компоненти освітнього процесу.

Г.К. Селевко характеризує педагогічну технологію як науку, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання; в якості системи способів, принципів, застосовуваних у навчанні; в якості реального процесу навчання. [10]

Специфічні риси педагогічних технологій:

- розробка поставлених цілей навчання і виховання;
- орієнтація всіх процедур на гарантовані досягнення поставлених цілей;
- оперативний зворотний зв'язок, оцінка поточних і підсумкових результатів;
- відтворюваність педагогічних процедур.

У традиційному педагогічному процесі цілі ставляться невизначено: «вивчити, хто така Леся Українка», «систематизувати знання», «виразно читати текст», «ознайомити з принципом дії», «виробити звичку поведінки». Такі цілі не описують результату, досягнення їх важко перевірити. У діагностично поставленій меті описуються дії учня в термінах: знає, розуміє, застосовує, знаходить, тобто наявні очікувані результати.

Ознаки педагогічної технології:

- змістовність – наявність педагогічної концепції, що має технологічну реалізацію у вигляді педагогічної моделі, алгоритму, правила;
- логічність процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність;
- керованість і ефективність – гарантоване досягнення результату;
- економічність – оптимізація праці вчителя;
- відтворюваність – можливість відтворення в широких масштабах без втрати результативності;

– візуалізація – використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання і застосування різноманітних дидактичних матеріалів та оригінальних навчальних посібників;

– коректування – можливість використання в процесі викладання зворотного зв'язку у вигляді контролю, рефлексії, тренінгів. [6, С. 75-77]

Розглядаючи володіння вчителем педагогічною технологією як однією з умов оптимальності та продуктивності його педагогічної діяльності, зміст педагогічної технології можна представити як сукупність педагогічних умінь і прийомів реалізації педагогічного впливу і взаємодії:

- постановка мети взаємодії;
- аналіз сформованої ситуації і формулювання педагогічних завдань;
- здійснення цілеспрямованого впливу на особистість дитини та взаємодії з нею і управління навчально-виховним процесом;

- передача досвіду вербальними і невербальними способами;
- організація життєдіяльності дітей та виховного простору;
- пред'явлення педагогічних вимог;
- оцінка вихованця та позитивне підкріплення;
- дозвіл виникаючих конфліктів;
- вміння керувати своєю поведінкою і реакціями.

Ефективність будь-якої педагогічної технології залежить від того, на якій науковій концепції вона побудована. Будь-яка наукова концепція педагогічної технології включає в себе або одне, або кілька обґрунтовувачь досягнення освітніх цілей з позицій філософії, психології, дидактики або соціально-педагогічного підходу.

Джерелами педагогічних технологій є:

- соціальні перетворення і нове педагогічне мислення;
- суспільні науки, педагогічна, психологічна та інші науки;
- вітчизняний та зарубіжний педагогічний досвід минулого і сучасності;
- народна педагогіка.

Таким чином, вихід на рівень розробки педагогічних технологій робить педагогічний процес, з одного боку, більш організованим і керованим, з іншого боку, розкриває перед педагогом необмежені можливості творчого пошуку і вдосконалення педагогічної діяльності.

Відбувається зміна парадигми освіти: пропонується інший зміст, інші підходи, інше право, інші стосунки. Важливою складовою педагогічного процесу є розробка і введення педагогічних технологій, які будуються на новій освітній парадигмі – особистісно орієнтованій з використанням інформаційних технологій.

На сьогодні технологічний підхід у педагогічній науці є пріоритетним майже для всіх країн світу.

Педагогічні й освітні інновації, чи є різниця між ними, так є. Педагогічні інновації створені на основі педагогічної теорії і практики. Вони є основою освітніх інновацій, їх найвагомішою частиною. Освітні інновації – це весь комплекс інноваційних розробок, що впроваджуються у сферу освіти, вони допомагають формувати компетентності. Їх виникнення пов'язане не лише з педагогічною теорією і практикою, а й з іншими науками й галузями суспільної практики. Значна частина освітніх інновацій виникає на перетині наук: педагогіки із психологією, інформатикою, соціологією, кібернетикою, тому, крім власне педагогічних, до освітніх інновацій належать психолого-педагогічні, інформаційні й інформаційно-технічні, управлінські та інші нововведення, які запозичено до системи освіти з інших сфер суспільного життя. Як я зазначила: «Інновації впливають на формування компетентностей». Дослідження компетентності вказують на те, що компетентність охоплює дуже складне та розширене поняття, вчені мають різні визначення компетентності. У 1982 році Земек провів дослідження щодо визначення компетентності. Він взяв інтерв'ю у кількох спеціалістів у сфері підготовки, щоб ретельно оцінити, що робить компетентність. Після інтерв'ю він зробив висновок: «Немає чіткої та унікальної згоди щодо того, що робить компетентність». Я мовник, тому підтримую цю думку вчених. У нас, філологів, є ряд компетентностей, які ми повинні сформувавши в майбутнього здобувача. Це важко, тому інноваційні технології полегшують нашу роботу. Вони виступають потужним засобом формування освітніх компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі.- К.: «Грамота», 2016.
2. Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. І частина. Довідник. Завдання в тестовій формі. –К.: «Грамота», 2019.
3. Бондаренко Ю.І. Вивчення образів-персонажів літературного твору в школі; теорія і практикум.- Ніжин: Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя, 2015.

4. Вишницька Юлія. Аналіз та інтерпретація художнього тексту. – К.: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2019.
5. Дорошенко О.П. Нестандартність при вивченні української мови та літератури в середній школі // Українська мова та література в школі. – 1990. - № 3. – С. 10.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. – К.: - 2004. – С. 75-77.
7. Ілоченко Н.Р. Мислення учнів школи майбутнього // Постметодика. – 1996. - № 2. – С. 22-25.
8. Паламарчук В.Ф. Інноваційні процеси в педагогіці. – К. :- 1994.
9. Попова О.В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці // Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць. – Харків: ХДПУ. - 1999.
10. Селевко Г.К. Енциклопедія освітніх технологій: В. 2.т. Т. 1. – 2006. – 816 с.
11. Українська література. 5 -9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Освіта. - 2013, зі змінами.
12. Вікіцитати. – [https// www.uk.wikiguote.org](https://www.uk.wikiguote.org)
13. Українська література. Електронна бібліотека – все для вивчення Укр. Літ. –[https// www.ukrclassic.com.ua](https://www.ukrclassic.com.ua)
14. УкрЛіб. Бібліотека української літератури. - [https// www.ukrlib.com.ua](https://www.ukrlib.com.ua)

Бельська Н. А.,
старший науковий співробітник,
Інститут обдарованої дитини НАПН України
orolongos@gmail.ru

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ УСТАНОВОК ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА З ОЗНАКАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ (В КОНТЕКСТІ ТИПОЛОГІЇ Е. БЕРНА)

У статті представлені результати дослідження комунікативних установок дітей з ознаками інтелектуальної обдарованості. Було виявлено, що серед даної категорії школярів дуже незначно виражена позиція (або его-стан, за Е. Берном) «Батько» і значно більше, ніж в загальнопопуляційній вибірці, є вираженою позиція (его-стан) «Дорослий». Також відмічається підвищена «відгородженість» спілкування в поєднанні з загальною його «неконфліктністю». Виявлена модель комунікативної поведінки відображає проблему суперечності між елементами психологічної зрілості обдарованих дітей та недостатністю реалізації їх творчого потенціалу.

Ключові слова: *обдарованість, его-стан (позиція спілкування), тип спілкування, методика дослідження комунікативних установок.*

The paper presents the results of a study of the communicative attitudes of children with signs of intellectual giftedness. It was revealed that this category of schoolchildren is characterized by a weakly expressed position (ego-state, according to E. Berne) «Parent» and significantly more than in the general population sample, a pronounced position (ego state) «Adult». There is also an increased «fenced off» of communication in combination with its general «non-conflict». The revealed model of communicative behavior reflects the problem of the contradiction between the elements of the psychological maturity of gifted children and the lack of realization of their creative potential.

Keywords: *giftedness, ego-state (position of communication), type of communication, research technique for communicative attitudes.*

Актуальність

Обдарованість вже протягом багатьох років ототожнюється з інтелектуальними здібностями. Це цілком справедливо, проте, не можна погодитися з тим, що інтелект є суто автономною, незалежною структурою в психіці людини. Так, замкнутий автономний

«інтелектуалізм» був ще предметом критики С.Л. Рубінштейна, який включав в загальну обдарованість всю сукупність особистісних і когнітивних особливостей [8]. Один із патріархів-дослідників даної теми Б.М. Теплов також вважав, що розумова діяльність є єдністю інтелектуальних, емоційних і вольових елементів [9]. Складність феномену обдарованості, як і її неоднорідність, відзначається багатьма авторами. Так, Д. Векслер вперше розробив батареї тестів, що дають змогу виділити «чинники інтелекту неінтелектуального плану» [7].

Разом з тим, залишається відкритим питання: як, за яких умов реалізується потенціал, вся ресурсність обдарованої особистості? Якщо вищезазначені авторитети робили акцент передусім на (внутрішньо) особистісних константах і факторах обдарованості, то «за дужками» залишається той факт, що особистість в процесі реалізації свого потенціалу змушена вступати у взаємодію зі своїм середовищем, в якому живе і від якого неминуче залежить. У зв'язку з цим є цікавим те, як, з яких позицій, з якими установками обдарований суб'єкт, а насамперед обдарований підліток комунікує з соціумом; які з його несвідомо застосовуваних тактик сприяють розкриттю талантів, а які – ускладнюють його.

Мета роботи. Метою цієї роботи був пошук можливих зв'язків між комунікативними установками особистості та інтелектуальною обдарованістю.

Вибірка. Вибірку дослідження склали 299 учнів – членів Малої академії наук України, які взяли участь в конкурсі-захисту науково-дослідницьких і творчих проєктів на третьому етапі. Зарахування цієї групи школярів до категорії дітей «з ознаками інтелектуальної обдарованості» обумовлено: 1) наявністю їх безперечних досягнень на шляху до останнього (Всеукраїнського) етапу, 2) результатами наших попередніх досліджень, які встановили факт високої представленості серед призерів конкурсу креативних підлітків [1]. Висока креативність вказує на наявність інтелекту, який не лише не поступається середньостатистичному, але, як правило, і перевершує його [5].

Інструментарій. Основним інструментом для вирішення поставленого завдання був модифікований нами варіант [2, 3] методики дослідження комунікативних установок особистості (МДКУ), запропонованої А.І. Івановим та Є.В. Заїкою [6].

В основі даної роботи лежить концепція транзактного аналізу Е. Берна щодо трикомпонентної структури особистості як суб'єкта комунікативної активності (позиції, або его-стани «Дитина» – «Батько» – «Дорослий»), яка була доповнена з часом автором тезою про різні форми поведінкової реалізації кожної з цих позицій.

На підставі вивчення літератури, що присвячена транзактному аналізу різновидів і форм комунікативної поведінки, А.І. Іванов і Є.В. Заїка виділили 4 типи спілкування, в яких може виступити або проявитися будь-який з его-станів (Д, Б, До), а саме: Гармонійний (Г), Формальний (Ф), Відгороджений, або Відсторонений (В) і Конфліктний (К).

Таким чином, формуються 12 основних комунікативних установок, утворених перетином 3-х позицій (Д, Б, До) і 4-х типів спілкування (Г, Ф, В, К): Дитина гармонійна, Дитина формальна, Дитина відсторонена, Дитина конфліктна; аналогічно – Батько гармонійний, Батько формальний тощо.

Отримана таким чином типологія є досить детальною і може використовуватися для вивчення провідних позицій і установок особистості в спілкуванні під час співвіднесення їх з вимогами соціального середовища загалом, конкретної комунікативної ситуації, діяльності або завдання, в які може бути включеним суб'єкт, а також з очікуваннями і комунікативними установками партнерів у випадку вивчення сумісності в контексті міжособистісних відносин.

Виявлена на підставі даного методу структура комунікативних установок конкретного суб'єкта дає змогу також дійти висновку про ступінь його соціальної та професійної адаптації, рівні зрілості його особистості, про ступінь і форми конфліктності, успішності чи неуспішності в тих чи інших професіях, про співвідношення раціональності та емоційності, альтруїзму і егоцентризму та ін.

Методи дослідження. Результати, отримані під час вимірювання комунікативних установок піддослідних, зіставлялися з загальнопопуляційними нормативами, для чого застосовувався t-критерій Стьюдента для однієї вибірки.

Результати експерименту

Результати компаративного дослідження комунікативних установок учасників конкурсу МАН представлені в таблиці 1 (юнаки) і таблиці 2 (дівчата).

Таблиця 1

Результати порівняння середніх значень за шкалами МДКУ із середніми значеннями популяції у вибірці юнаків

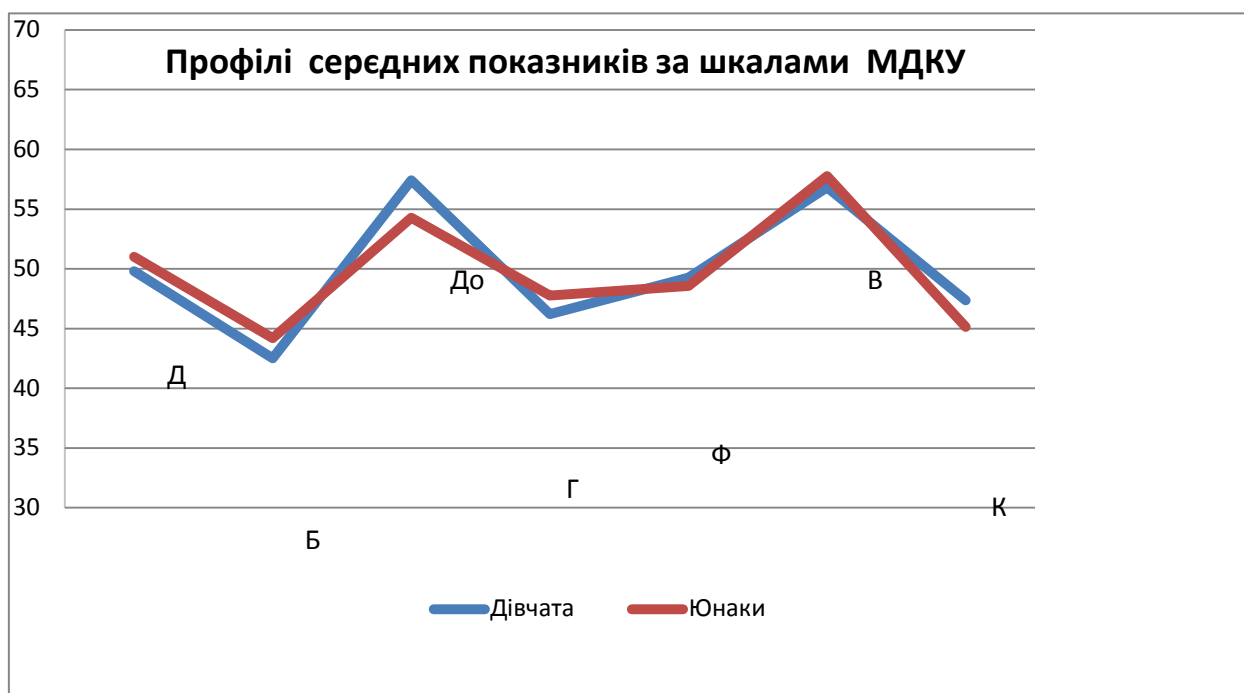
Шкали МДКУ	Середнє в популяції	Середнє у вибірці МАН	Середньоквадратичне відхилення	t-критерій	Рівень значущості
Дитина	29,52	30,07	4,3	1,02	0,31
Батько	35,57	32,77	3,00	- 7,5	0,000
Дорослий	34,91	37,19	4,63	3,92	0,000
Гармонійний	31,61	30,19	6,85	- 1,64	0,105
Формальний	29,52	28,87	4,52	- 1,13	0,261
Відгороджений	15,6	20,16	5,91	6,12	0,000
Конфліктний	23,28	20,77	5,02	- 3,95	0,000

Таблиця 2

Результати порівняння середніх значень за шкалами МДКУ із середніми значеннями популяції у вибірці дівчат

Шкали МДКУ	Середнє в популяції	Середнє у вибірці МАН	Середньоквадратичне відхилення	t-критерій	Рівень значущості
Дитина	29,32	29,13	5,56	- 0,4	0,69
Батько	35,94	32,31	4,35	- 9,84	0,000
Дорослий	34,73	38,56	5,57	8,1	0,000
Гармонійний	34,43	32,54	6,7	- 3,32	0,001
Формальний	29,65	29,33	4,1	- 0,92	0,36
Відгороджений	15	18,42	5,65	7,14	0,000
Конфліктний	21	19,7	5,28	- 2,9	0,004

Отримані результати також представлені в графіку-діаграмі.

Графік-діаграма. Профілі комунікативних установок учасників конкурсу МАН з урахуванням статі (в Т-балах)

Таким чином, компаративний аналіз усереднених значень шкал МДКУ показав, що комунікативні установки учасників конкурсу МАН достовірно відрізняються від вибірки стандартизації, а саме: 1) позиція «Батько» і «Конфліктний» тип спілкування проявляються в інтелектуально обдарованих школярів *значно рідше*, ніж в загальнопопуляційній вибірці; 2) позиція «Дорослий» і «Відгороджений» тип спілкування проявляються у інтелектуально обдарованих школярів *значно частіше*, ніж в загальнопопуляційній вибірці.

Нижче представлено психологічні характеристики позицій (его-станів) «Дитина», «Батько», «Дорослий» і типів спілкування «гармонійний», «формальний», «відгороджений», «конфліктний».

ДИТИНА – позиція психологічного підлаштування під партнера, звичка або готовність йому підкорятися; сприйняття партнера як вищої за рангом або більш сильної постаті. *Кореспондує* – з безпосередністю та експресивністю, імпульсивністю, спонтанністю, підвищеною емоційністю та емоційною нестабільністю; з нездатністю «тримати пресинг»; налаштованістю на гру, фантазування і творчість, здатністю дивуватися, вразливістю; інфантилізмом у *дорослих* суб'єктів, екстернальність; заниженою, суперечливою або лабільною самооцінкою.

БАТЬКО – позиція психологічної надбудови, начальницька або протекціоністська позиція у спілкуванні; сприйняття постаті партнера як нижчої, в чомусь неспроможної, яка потребує опіки, захисту або контролю; звичка чи готовність: допомагати, опікувати, організувати, вказувати, заохочувати, контролювати, карати, маніпулювати. *Кореспондує* – з соціальною активністю, екстраверсією, авторитарністю за недостатньої незалежності, самолюбством і честолюбством, тенденцією домінувати в спілкуванні, завищеною або суперечливою самооцінкою.

ДОРΟΣЛИЙ – позиція рівного партнера в спілкуванні; найбільш виражена в порівнянні з «Дитиною» і «Батьком» зрілість спілкування за рахунок введення в нього елементів рефлексії та інтелектуалізму, що проявляється в: готовності до конструктивного розв'язання проблем і конфліктів на основі реалістичної оцінки ситуації та раціонально-розумового підходу; об'єктивності і справедливості оцінок і рішень; умінні тримати баланс в партнерстві, здатності і керувати, і підкорятися, не ототожнюючи себе ні з роллю керівника, ні підлеглого; релятивізму, гнучкості, розважливості, продуктивному плануванні і цілепокладанні, інтернальності; розвиненому емоційному та вольовому самоконтролі, незалежності, автономності, самодостатності; адекватній самооцінці.

Гармонійний тип – готовність завжди бачити в партнері насамперед особистість; спілкування на принципах взаємної відкритості, емоційної теплоти, приязності і доброзичливої зацікавленості людиною, довіри, терпимості, альтруїзму і гуманності; передумова найкращої адаптації на рівні інтимно-особистісного спілкування.

Формальний тип – деіндивідуалізоване, ділове і рольове спілкування з опорою на етикет, регламент, соціальні, етичні та юридичні нормативи; неухильне дотримання субординації; орієнтація на загальноприйнятне; гарна адаптація до професійно-ділового соціуму, прийняття його вимог. *Кореспондує* – з організованістю, цілеспрямованістю, дисциплінованістю, старанністю, інтернальністю; в партнері бачать носія ролі, посади, статусу, професії.

Відгороджений (відсторонений) тип – відображає брак соціально-комунікативних навичок, що забезпечують адаптацію в суспільстві, «нерівне» спілкування (від надмірної відкритості до відходу на дистанцію), готовність до аутокомунікації внаслідок соціальної неуспішності або комунікативних проблем. *Кореспондує* – зі схильністю до поділу на «своїх і чужих» (і страхом перед «чужими»), певною непрактичністю, вираженою екстернальністю, схильністю «плисти за течією, жити хвилиною», уникаючи планування; невпевненістю і нерішучістю, імпульсивним слідуванням своїм бажанням і стремлінням при відсутності далеких цілей, схильністю до невротичних і депресивних реакцій; можливою розпещеністю, мрійливістю, суб'єктивізмом, пасивним егоїзмом і пасивним відстоюванням власної індивідуальності.

Конфліктний тип – представлений елементами умовної агресивності в спілкуванні, що відображає активний захист власної індивідуальності і життєвої концепції. *Кореспондує* – із завзятістю і наполегливістю в досягненні мети, егоцентризмом, наполяганням лише на своїх інтересах у спірних ситуаціях, упертістю, безкомпромісністю, латентною схильністю до соціально небезпечних форм поведінки, прихованою (або такою, що вільно проявляється зовні), ворожістю.

Результати, отримані в експерименті, показали, що в групі учасників конкурсу МАН значимо частіше, ніж у вибірці стандартизації, представлена комунікативна установка «Відгороджений Дорослий» і значимо рідше – установка «Конфліктний Батько».

Опис комунікативної установки типу В-До («відсторонений Дорослий»)

Суб'єкт частіше, ніж інші, виявляється в комунікації зі світом як «Відсторонений Дорослий». Це означає, що його контакт з соціумом іноді буває не дуже успішний через властиву йому певну замкнутість і надлишкову зосередженість на змісті свого внутрішнього світу – ілюзіях, захопленнях, професійних і неформальних інтересах, життєвих планах. З цієї ж причини він не завжди ефективно взаємодіє зі своїм оточенням: будучи захопленим будь-яким проектом або ідеєю, він може часом не помічати очевидних речей або нехтувати ними (що негативно впливає на відносини з партнерами). Суб'єкт постійно стурбований творчою самореалізацією своєї особистості та настільки ж постійно незадоволений тим, як ця самореалізація протікає. Зворотним боком подібної підвищеної вимогливості до себе виступає надмірна рефлексивність, схильність до «самокопання» і різних сумнівів, схильність до комплексів, нерішучість у ситуаціях життєвого вибору, надання переваги своїм ілюзіям і концепціям щодо реального стану речей. Самооцінка адекватна загалом, але трохи нестійка, що знаходить відображення в хиткому рівні домагань: від спроб наслідувати еталон процвітаючої особистості до «скочування» до життєвих позицій пасивного споживача, який «пливе за течією». Так само коливається активність – сплески енергійної діяльності раптово змінюються пасивністю і відходом в себе, навіть якщо справи йдуть успішно. З подібними коливаннями пов'язано те, що суб'єкт досить довго шукає своє місце у світі. Разом із тим можна стверджувати, що, врешті-решт, він буде знати себе дуже добре, що дозволить йому більше не помилятися щодо себе і, тверезо враховуючи свої слабкості та переваги, будувати взаємокорисні стосунки зі світом. Окрім того, його головною перевагою є значний творчий потенціал, незалежність мислення, здатність бачити альтернативи, проводити глибокий об'єктивний аналіз будь-якої проблеми і знаходити оригінальні рішення найважчих завдань. Разом із тим, будучи швидше песимістом і теоретиком за натурою, він, зазвичай, мало здатний самостійно практично втілювати свої навіть бездоганно вибудовані задуми, адже енергія, що необхідна для їх реалізації, вже була витрачена на планування або концептуалізацію. З цієї причини, у тому випадку, якщо такий суб'єкт зайнятий практичною діяльністю, йому для успішної реалізації необхідний більш енергійний і практичний («приземлений») компаньйон. Основними комунікативними особливостями виступають емоційна стриманість у поєднанні з вираженою інтуїтивністю, мала або вибіркова комунікабельність, певна дистанція під час спілкування з людьми, деяка стомлюваність у разі тривалого контакту, схильність до відходу від конфліктів без їх вирішення, ненав'язливість і терпимість до слабкостей людей, готовність приймати їх такими, якими вони є – не беручи також «близько до серця» їх життєві проблеми. Продуктивна реалізація творчого потенціалу зазвичай протікає в умовах ототожнення професії (частіше несоціального характеру) з хобі при нежорстких вимогах до термінів «видачі на-гора» результатів діяльності. Суб'єкт потенційно належить до професійного кола аналітиків, провідних фахівців у своїх галузях, розробників технологій, генераторів ідей, «мозкових центрів» фірм, учених (частіше в галузі природознавства і точних дисциплін), конструкторів, винахідників, програмістів тощо. Не чужі йому також мистецтво і мистецтвознавство (архітектура, музика, живопис) і серйозна літературна робота.

Комунікативна установка типу К-Б («конфліктний Батько»)

Суб'єкт частіше, ніж інші, проявляється у спілкуванні як «Конфліктний Батько», – тобто як людина, яка наполегливо і, подекуди, агресивно намагається підпорядкувати

партнерів своїй волі. Ця установка вносить в його стосунки з людьми багато проблем. По-перше, будучи надмірно зосередженим на своєму авторитеті, суб'єкт постійно нагадує про нього оточуючим, яких він підсвідомо сприймає як таких, що стоять нижче відносно нього (за статусом, віком, розумом, рівнем освіти та іншими критеріями), а також як несамотійних, і навіть небезпечних у самотійності виконавців його волі. Однак така роль може створити основу для серйозного конфлікту. Самолюбство і надмірно виражене почуття суперництва суб'єкта активізується щоразу, коли він зіштовхується із запереченням і критикою або спілкується з партнером, в якому помічає якусь перевагу над собою. Ці ситуації відіграють роль «пробного каменю» щодо здатності суб'єкта до побудови конструктивного діалогу – він може непродуктивно з'ясовувати стосунки тільки з метою довести свою першість, жертвуючи і істиною, і хорошими стосунками з оточенням. Свої програші та невдачі він пам'ятає довго, болісно їх переживаючи; також не забуває завданих образ, може проявити злопам'ятність (якщо не мстивість). По-друге, авторитарність суб'єкта може поєднуватися з певною підозрою – він схильний не завжди обґрунтовано підозрювати оточуючих у неповазі його особистості та авторитету, а також в моральній і діловій ненадійності, некомпетентності і нездатності, ліні, розхлябаності, в будь-яких неприпустимих задумах тощо. Переконаючись (або переконуючи себе) в наявності у більшості людей подібних недоліків, він заздалегідь налаштовується на «каральні санкції» і жорсткі методи впливу та управління: («батіг, а не пряник», «залізний кулак»), а в разі проступків – на ще більш жорсткі види покарання. Окрім того, надмірна фіксація на своєму «Я» і на самоствердженні значною мірою блокує творчий потенціал суб'єкта, не дозволяючи вільно і спонтанно проявлятися його задаткам. Вибравши або виробивши якусь життєву концепцію (теорію, світогляд), він може перетворитися в фанатичного її прихильника і пропагандиста, абсолютно відкидаючи можливість навіть резонної корекції. Краща «оборона», з його точки зору, – це напад. Така позиція посилює агресивний потенціал, провокуючи ще більшу конфліктність. У професійному плані він найуспішніше може проявити себе в силових структурах, контрольно-ревізійних і фіскальних органах (податкова служба, митниця, аудит), у військових, юридичних і економічних професіях, в спорті. Попри зазначені недоліки, цілком успішно може вести власний бізнес у ролі підприємця.

Висновки. Результати експерименту засвідчують, що діти, які успішно проявляють себе в поетапному конкурсі науково-дослідницьких робіт Малої академії наук характеризуються значно більшою (щодо генеральної сукупності) зрілістю комунікативних установок. Зокрема, вони не схильні контактувати з оточенням в позиції «надбудови» над партнером, уникають функцій цієї позиції (контроль, управління, «повчання», пошук помилок і слабкостей, та покарання за них), як і будь-якого втручання в свободу поведінки іншої людини – вважаючи за краще, значно більшою мірою, спілкування на рівних із будь-якою людиною, незалежно від статусу останньої (стать, вік, соціальна і професійна роль). Орієнтація насамперед на позицію «Дорослого» і ухилення від «батьківського» его-стану вказує *на менше виражену*, ніж у загальнопопуляційній вибірці, некритичну готовність наслідувати поведінку своїх батьків і педагогів – що свідчить про достатню незалежність цієї категорії школярів від наявних в соціумі шаблонів і моделей комунікативної поведінки, про свого роду «антисценарність» (в термінології Е. Берна). Бажана ними позиція «Дорослого» вказує і на багато інших психологічних якостей: неупередженість, об'єктивність (наскільки це можливо для суб'єктивної природи людини) в оцінках будь-якого об'єкта, готовність до відстороненого аналізу будь-якого питання і проблеми, прагнення до справедливості, демократичність у кращому сенсі цього слова, інтернальність і ін. Важливим тут також є те, що поєднання слабо вираженої позиції «Батько» у поєднанні з сильно вираженою позицією «Дорослий» вказує на інтелектуальну і концептуальну гнучкість, релятивізм (розуміння відносності всіх точок зору і підходів), контекстну широту сприйняття, здатність нетравматично для суб'єкта визнавати неправоту, помилки і поразки – з готовністю починати «з нуля» нові або реконструйовані проєкти.

Разом з тим, поєднання позиції «Дорослий» із «відстороненістю» спілкування (також вираженою значно більше, ніж у популяції) вказує на певні слабкості. Це – нестабільність працездатності, надмірне захоплення теорією, абстрактними побудовами, певна непрактичність, слабо виражена здатність до втілення своїх задумів та ідей в життя без допомоги з боку. Також варто відзначити схильність до дезадаптації по пасивному типу – в разі екзистенціальних життєвих криз.

Таким чином, можна констатувати, що типологія комунікативних установок, яку запропонували А.Н. Івановим і Е.В. Заїкой в контексті концепції трансактного аналізу Е. Берна, знаходить своє відображення в особливостях комунікативної поведінки підлітків з ознаками інтелектуальної обдарованості, – що допускає її застосування в неспецифічній (додатковій) ідентифікації обдарованих дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бельская Н.А. Экспериментальное исследование уровня креативности детей-участников конкурса – защиты исследовательских работ Малой академии наук (2010 г.). Особистісні інтелектуальні якості обдарованого учня у підлітковому віці: матеріали науково-практичного семінару (21 січня 2011 р., м. Київ). Київ, 2011. С. 96–101.
2. Бельська Н.А. Методичний посібник «Методи психодіагностики в системі професійної консультації безробітних». Інститут педагогіки і психології професійної освіти. Київ, 2000. С. 142–169.
3. Бельская Н.А. Методика исследования коммуникативных установок в практике работы с социально одаренной личностью. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. 2015. Вип. 2 (15). С. 90–103.
4. Берн Э. Игры, в которые играют люди. ЭКСМО: 2013. 576 с. Серия: «Психология».
5. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. 3-е издание. СПб.: Питер, 2008. 368 с.
6. Иванов А.Н., Заика Е.В. Методика исследования коммуникативных установок. Вопросы психологии. 1991. № 5. С. 162–166.
7. Психология одаренности детей и подростков: Учебное пособие / Под ред. Н.С. Лейтеса. М.: АCADEMA, 2000. 332 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. 2-е изд. СПб.: 2002, 720 с. Серия «Мастера психологии».
9. Теплов Б.М. Психология и психофизиология индивидуальных различий: избранные психологические труды. НПО «МОДЭК»: 2009. 640 с. Серия «Психологи России».

Білик Т. А.,
вихователь-методист
закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Дніпряночка»
с. Червона Слобода Червонослобідської сільської ради
Черкаської області,
bilyk.tanya@ukr.net

ТЕХНОЛОГІЇ І МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Публікація активізує питання виховання та розвитку у дітей дошкільного віку здібностей та обдарованості. Аналізується актуальність, завдання та етапи роботи з обдарованими дітьми. Робота містить огляд основних технологій, технік та прийомів розвитку і підтримки обдарованих дітей.

*«У душі кожної дитини є невидимі струни.
Якщо їх зачепити вмілою рукою, вони красиво зазвучать».*
В.А. Сухомлинский

Сьогодні в освіті надзвичайно актуальна проблема виявлення, розвитку і підтримки обдарованих дітей. Обдаровані, талановиті діти - це потенціал будь-якої країни, що дозволяє їй ефективно розвиватися і конструктивно вирішувати сучасні економічні та соціальні завдання. У зв'язку з цим виявлення обдарованих дітей, організація системної роботи - одна з головних задач освітньої практики, яку необхідно починати проводити вже в дошкільній ланці на основі спостережень, вивчення психологічних особливостей, мови, пам'яті, логічного мислення дітей і спілкування з батьками.

Актуальність роботи з обдарованими дітьми визначається декількома обставинами:

- прискоренням динаміки життя, збільшенням інформаційної та емоційної навантаженості на людину, безліччю проблем, вирішення яких вимагає величезних інтелектуальних зусиль;

- вимогами соціуму до професійної діяльності особистості, яка повинна бути творчою, активною, соціально відповідальною, з розвиненим інтелектом, високоосвіченою та ін.

Перед сучасним педагогом постають такі завдання:

- створення умов для розвитку і реалізації потенційних здібностей обдарованих дітей;
- проведення діагностичних обстежень дітей на предмет виявлення обдарованості, визначення їх творчих ого потенціалу, інтересів і здібностей;
- максимальний розвиток здібностей і творчого потенціалу обдарованих і високомотивованих дітей на основі диференційованого навчання.

Коли здібності дитини стають очевидними, виникає необхідність їх максимального розвитку. Безсумнівно, основна вимога до педагога-наставника обдарованої дитини - безумовне розуміння і повага до його особистості. Педагогу завжди слід пам'ятати, що обдаровані діти дуже самолюбні, легко ранимі. Тому від дорослого найбільше потрібні якості особистісні та душевні, а не тільки інтелектуальний і методичний «багаж». Необхідно, щоб у процесі виховання і навчання були присутні співтворчість педагога і дитини.

Є безліч різних методик для розвитку здібностей та обдарованості, підвищення пам'яті та інтелекту дитини. Одна з них - **ментальна арифметика**, яка навчає усно обчислювати приклади різного ступеня складності. Вперше вона була запущена в 1993 році в країнах Азії і зараз включена в обов'язкову шкільну програму в Японії. Методика націлена не на навчання швидким обчисленням, а на розвиток лівого і правого півкуль мозку і нейронних зв'язків між ними, аналітичних здібностей дитини. Найефективніше займатися ментальною арифметикою з 5 років і для оволодіння її навичками потрібно 2-2,5 року. Заняття умовно діляться на два етапи. На першому освоюється техніка рахунку на кісточках з допомогою рук, на другому - навчання рахунку в розумі за допомогою уяви. При цьому фахівці відзначають, що вже через два-три місяці діти швидше сприймають інформацію, більш творчо підходять до вирішення завдань і легше освоюють точні науки, іноземні мови, малювання, танці.

В Японії, Китаї Канаді, Індонезії і ще в деяких країнах відкриті спеціальні школи, де займаються по **методиці Макото Шічіди**. Дана методика ґрунтується на постулаті геніальності кожної дитини від народження. Вона розроблена в 70-х роках ХХ століття японським професором Макото Шічіди. Заняття з даної методики можна застосовувати вже з дев'ятого місяця життя малюка. Основа - розвиток можливостей правої півкулі мозку, робота якого домінує у дітей до трьох років, а потім слабшає. Дитина може досягти великих успіхів у розвитку фотографічної пам'яті, математичних і музичних здібностей, візуалізації і інтуїції. Діти за цією методикою засвоюють більше десяти мов вже до десяти років життя. Від народження і приблизно до 3 років дитина використовує переважно праву півкулю мозку. Однак, у міру дорослішання дитини, ліва півкуля мозку починає розвиватися і домінувати, а права «згасати». Таким чином, з віком доступ до можливостей правої півкулі обмежується. Заняття ж по методиці М.Шічіди розвивають обидві сторони мозку, дозволяючи їм працювати разом в балансі.

Заняття складається з декількох коротких блоків різної розвиваючої спрямованості.

- Релаксуючі заходи (налаштування на заняття).
- Ігри на розвиток фотографічної пам'яті.
- Розвиток уяви.
- Розвиток візуалізації.
- ESP- ігри (екстрасенсорне сприйняття).
- Розвиток сенсорних здібностей.
- Читання книг.
- Розвиток логічного мислення.
- Розвиток математичних здібностей.
- Скорочитання.
- Навчання іноземним мовам.
- Розвиток творчих якостей.
- Перегляд флеш-карток (велика кількість зображень різної тематики).

Перегляд швидко змінюваних флеш-карток повинен бути швидким (0.5-1 сек на картинку). Тільки в такому темпі можливе сприйняття отриманої інформації правою півкулею. При перегляді картинок обов'язково потрібно промовляти дитині їх назви. Так зміцнюються зв'язки між правою і лівою півкулями. Ігри по кожному з блоків (або по декількох з них) повинні бути максимально короткими 2-5 хвилин, а по можливості ще менше. Швидка зміна діяльності не дає малюкам занудьгувати, тому впродовж всього заняття (30-40 хв) вони знаходяться в стані зацікавленості.

Найуспішніший розвиток творчої уяви в обдарованих дітей відбувається в ігровій діяльності з використанням **вправ «Фанбукі»** (азбуки фантазування), метою яких є:

- * вчити дітей формулювати і вибудовувати гіпотези;
- * вправляти у фантазуванні;
- * розвивати інтелектуальні здібності.

Дітям пропонується: вирішити певну проблему, висунути гіпотезу, продовжити розповідь або скласти свою; намалювати неіснуючий образ, свої емоції, почуття; розповідати про свої відчуття, передавати їх в малюнку, розповідати від імені намальованого персонажа. Для цього необхідні: свобода думки, індивідуалізація і оригінальність рішень, відсутність страху бути неправильно зрозумілим, висловити не зовсім традиційну точку зору.

Вправи «Фанбукі», які використовуються в практичній діяльності.

«Фарби подружилися»

Мета:

- розвивати почуття кольору, уяви;
- знайти і визначити фарби, якими розмальовані фігури на зображенні;
- змішуючи фарби на палітрі, отримати нові кольори і відтінки;
- придумати і розфарбувати картинку отриманими кольорами;
- «подружити» холодні кольори і відтінки: придумати і намалювати картинку.

«Чарівна паличка»

Мета:

- оволодіння прийомами перетворення графічних фігур;
- розвивати уяву.

Чарівна паличка перетворює будь-які предмети у що захочеш. Олівець теж може стати чарівним: «перетворити» найрізноманітніші фігури в будь-які предмети. Варіант: «Розчарую картинку» - домалювати найрізноманітніші фігури, «перетворивши» їх в певні предмети, об'єднати їх одним змістом. Придумати назву отриманої картини.

«На що це схоже?»

Мета:

- розвивати уяву;
- створювати задум на основі сприйняття графічних зображень фігур, ліній, знаків;

- домалювати прості і складні фігури та лінії таким чином, щоб вийшли певні предмети, б'єднати їх одним змістом історії, розповіді, казки.

Досить поширеною в педагогічній практиці є **мнемотехніка**. Це освітня технологія, що допомагає кожній дитині комфортно та легко здобувати знання у будь-якому віці; процес засвоєння нової інформації за допомогою спеціальних методів і прийомів. Засновником педагогічної мнемотехніки можна вважати П. Рамуса. У 16 столітті в Кембриджському університеті в Англії викладалася як класична мнемотехніка, так і педагогічна мнемотехніка, яку просував Петро Рамус. Мнемотехніка використовує природні механізми пам'яті мозку і дозволяє повністю контролювати процес запам'ятовування, збереження і пригадування інформації.

Існує така класифікація методів та прийомів мнемотехніки:

1. *Метод «Перетворення»* – це метод первинної обробки інформації, який перетворює складну для сприймання інформацію в зручну для ефективного відтворення. Метод складається з таких прийомів: аналогія, трансформація, піктограми, стенографіст, фонетична асоціація, неологізм, цифро образ, цифро-буквенний код, індивідуальна асоціація, закономірність.

- *Піктограма* (від латинського – розмальований і грецької – запис) – це прийом, за якого абстрактну або образну інформацію, що запам'ятовується, схематично зображують спрощеними малюнками (образні піктограми) або малюнками, що нагадують за формою букви (буквені піктограми) чи цифри (цифрові піктограми).

- *Стенографіст* – (від грецького вузький, обмежений і писати) – це прийом, за якого текстову інформацію, що запам'ятовується, записують за допомогою окремих ключових літер, особливих знаків і цілого ряду скорочень.

- *Цифрообраз* – прийом, за якого цифрову інформацію, що запам'ятовується, асоціативно пов'язують з певними образами або системами образів.

- *Синтез* (від грецького з'єднання) – це прийом, за якого для створення асоціативних зв'язків між інформаційними одиницями для яких не має значення послідовність, їх об'єднують в єдиний інтегральний образ зі спільним асоціативним зв'язком.

- *Аналогія* (від грецького відповідність, подібність) – це прийом, за якого між інформаційними одиницями, що запам'ятовуються, знаходять спільні ознаки, властивості, якості, тенденції розвитку тощо.

2. *Метод «З'ясування»* – це метод об'єднання інформаційних одиниць через створення між ними асоціативних зв'язків. Метод складається з таких прийомів: сюжет, хімізація, послідовні асоціації, склеювання, синтез, перша буква, аббревіатура, логічні запитання.

3. *Метод «Порядкова система»* - (від грецького systema–поєднання, ціле, сполучення) – це метод, призначений для запам'ятовування інформації одиниць разом з їх порядковим номером через використання спеціально дібраної системи образів. Залежно від способу формування порядкової системи метод має такі прийоми: інтер'єр, топографія, антропометрія, нумерація, тактильна матриця.

4. *Метод «Підсилення»* – це метод поліпшення ефективності сприймання, збереження та відтворення створених асоціативних зв'язків і образів, що були сформовані методами «перетворення», «зв'язування» та «порядкова система». Метод складається з таких прийомів: модальність, ознака, уособлення, гіпербола, літота, комік, небилиця, стереоефект, колірний акцент, візуалізація, тлумачення, емоційний акцент.

5. *Метод «Збереження»* – це метод призначений для збільшення тривалості зберігання та ефективного відтворення інформації, що була збережена уп'ям'яті, через її спеціальну активізацію. Метод складається з таких прийомів: раціональне повторення, усвідомлення, практичне застосування.

В роботі з обдарованими дітьми дошкільного віку позитивну динаміку дає використання **технології розвитку критичного мислення**. Дана освітня технологія – це сукупність різноманітних методів і педагогічних прийомів, які спонукають учасників

освітнього процесу до дослідної творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення отриманих знань. Розробили технологію «Розвиток критичного мислення через читання та письмо» в середині 90-х років американські викладачі Дженні Д. Стілл, Кертіс С. Мередіт, Чарльз Темпл і Скотт Уолтер.

Використання технології розвитку критичного мислення дозволяє сформувати наступні вміння та навички роботи з інформацією:

- знаходити, осмислювати, використовувати потрібну інформацію;
- аналізувати, систематизувати, представляти інформацію у вигляді таблиць, схем, графіків;
- порівнювати явища та об'єкти, при цьому самостійно виявляти ознаки або лінії порівняння;
- виявляти проблеми, які є в тексті, знаходити можливі шляхи рішення, вести пошук необхідних свідчень, використовуючи різні джерела інформації.

Вправа «Третій зайвий»

Мета: навчати дітей класифікувати предмети по ознакам, що задані.

Вправа «Яким, що буває»

Мета: вчити дітей класифікувати предмети за формою, розміром, кольору, розвивати словниковий запас дітей.

- *Що буває круглим, квадратним, високим?
- *Що буває довгим? (коротким)
- *Що буває широким (вузьким)?

Вправа «Живе-неживе»

Мета: ознайомити дітей з поняттям «живе» та «неживе».

Дитині пояснюють, що всі живі предмети ми називаємо «Хто», а неживі «Що»

Наводять декілька прикладів. Потім діти грають в питання та відповіді. Можливо використовувати предметні картинки.

- *Що росте? Хто росте?
- *Що літає? Хто літає?
- *Що велике? Хто великий? Та ін.

Вправа «Що зовні, що всередині?»

Мета: вміти аналізувати, де розташовано предмет з пари названих.

Дитині називають пару предметів, а вони по черзі говорять, що розташовано зовні, а що всередині.

Дім-шафа; книга-шафа; сумка – гаманець; гаманець – гроші; каструля – каша; акваріум – риби; будка – собака; нора – лиса та ін.

Вправа «Жили-були»

Мета: розвиток мислення, кмітливості, закріплення знань про навколишнє середовище.

Дітям пропонують прослухати висловлювання, потім зробити висновок, що буде потім. Ступінь труднощів визначає педагог.

- «Жило-було курча, що з ним потім стало?» - «Він став півником або куркою»;
- «Жила-була хмаринка, що з нею потім стало?» - «З неї пролився дощик»;
- «Жив – був струмочок, що з ним потім стало?» - «Взимку замерз»,

Вправа «Уяви собі, що...»

Мета: розвиток уяви, критичного мислення.

Дітям пропонують уявити собі що сталося б, якби:

- *З крана на кухні полився апельсиновий сік;
- *З хмаринок почали падати іграшки, а не дощ;

Вправа «Що без чого не буває»

Мета: вчити виділяти суттєві ознаки.

Педагог зачитує ряд слів, з котрих треба виділити лише 2, без яких основний предмет не може обійтись.

Чоботи (шнурки, підошва, каблук)

Річка (берег, риба, вода)

Основні методи і прийоми розвитку критичного мислення

– Гра «Так чи ні?» Проводиться у формі конкурсу між 2–3 командами (наприклад, за кількістю рядів у класі). Учні ставлять одне одному запитання, яке завершується словами «Так чи ні?». Кожна правильна відповідь оцінюється одним балом.

– «Вірю – не вірю». Кожне із сформульованих учням запитань починається словами: «Чи вірити ви, що...». Учні погоджуються із запропонованим твердженням або ні. Цей прийом можна використовувати на будь-якому етапі уроку.

– «Знайди помилку». Цей прийом можна використовувати як під час індивідуальної роботи, так і під час роботи в парах чи групах.

– «Ланцюжок» – способи задіяння до роботи максимальної кількості вихованців: - діти ставлять запитання один одному по черзі; - той, хто відповідає, ставить запитання наступному (того, хто відповідатиме, визначає сам або це робить учитель); - обрану дитину викликають, і всі охочі ставлять йому запитання за темою.

– Стратегія «Мікрофон» використовується для підбиття підсумків заняття, передбачає відповідь-узагальнення усіх присутніх; тривалість відповіді обмежена в часі (як правило, формулюється одним реченням або однією фразою). «Мікрофон» діти передають один одному по черзі, висловлюється тільки той, у кого він у руках.

– «Товсті» й «тонкі» запитання. «Тонкі» запитання, або закриті – це запитання, що вимагають конкретної відповіді з одного або двох слів. «Товсті», або відкриті запитання – це запитання, що не мають однозначної відповіді, вимагають роздумів, залучення додаткових знань, уміння аналізувати.

Розвиток дитячої обдарованості, як психолого-педагогічного явища, актуалізовано освітньою практикою. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні передбачає перехід до креативних освітніх технологій навчання дошкільників, відповідно до їхніх нахилів та здібностей. Документ спрямовує педагогів підтримувати прояви у дітей ініціативності, креативності, самостійності та дбати про сприятливі для цього умови. Слід пам'ятати, що реалізація творчого потенціалу дитини, розвиток її здібностей без позитивного ставлення до себе – неможлива. Тому необхідно піклуватися про створення психологічного комфорту, безпеки з боку дорослих, щоб дитина була впевнена у позитивній оцінці власної діяльності, не боялася ризикувати, створюючи щось нове і неординарне.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир : Житомир. держ. Ун-т, 2005. С. 431–456.

2. Вовчик-Блакитна Л.О. Обдарованість, як норма дитячого розвитку / Л. О. Вовчик-Блакитна // Вихователь – методист дошкільного закладу. – 2011. – № 5. – С. 4-6.

3. Басюк Н. А. Обдарованість: її виявлення та розвиток. Вісник Житомирського державного університету : Педагогічні науки. Випуск 46. 2009. С.17–20.

4. Чепурний Г. Мнемотехніка технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти// Тернопіль, Мандрівець, 2015.

5. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://np.pl.ua/2021/01/v-ukraini-zatverdylu-novyy-bazovyy-komponent-doshkilnoi-osvity-dokument/>

6. «Країна Дошкілля», №1 - 3, 2014 Дитина дошкільного віку: яка вона? Сучасний вихователь: яким йому бути?

Білокопита І. І.,
практичний психолог
Вікнянського ЗДО
Вікнянської ОТГ
Чернівецького р-ну,
Чернівецької обл.
irka4040@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. У статті розкрита актуальність формування професійної готовності педагогів у роботі з обдарованими дітьми дошкільного віку. Звернено увагу на проблему участі педагога в трансформації науково-педагогічних ідей у практику. Запропоновано шляхи формування професійної готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми.

Ключові слова: обдарованість, професійна готовність, талант, обдаровані діти.

The article reveals the relevance of the formation of professional readiness of teachers to work with gifted preschool children. Attention is paid to the problem of teacher participation in the transformation of scientific and pedagogical ideas into practice. Ways of formation of professional readiness of teachers to work with gifted children are offered.

Key words: giftedness, professional readiness, talent, gifted children.

Тема раннього виявлення обдарованості у дітей дуже актуальна в даний час у зв'язку з тим, що з'явилися великі можливості розвивати і навчати дітей, як в закладі дошкільної освіти, так і гуртках, студіях, групах раннього розвитку.

Ідентифікувати обдарованість складно, тому важко відповісти на запитання: кого вважати обдарованими? Відповідь ускладнюється, коли йдеться про дітей. Потенційні можливості дітей проявляються поступово та нерівномірно.

Дитяча обдарованість - це наявність у дитини потенційно високих інтелектуальних здібностей і досягнень, які значно перевищують норми, характерні для її вікового етапу. Однак, слід зауважити, що у дитячої обдарованості є дві сторони: позитивна і негативна. Вона - це, безумовно, природний дар, який іноді виявляється занадто важкою ношею для її власника і створює безліч проблем.

Обдарованість як дорогоцінний камінь, який засяє своїми гранями тільки після того, як побуває в руках майстра. Як би не була обдарована дитина, вона потребує дбайливих і уважних педагогів, які до дадуть її природному дару потрібний блиск. При створенні в дошкільному закладі сприятливих умов за період дошкільного дитинства дитина може пройти шлях від перших проявів схильностей до яскравого розквіту здібностей, обдарувань.

Науковий підхід до такого явища, як обдарованість, виник на початку ХХ ст. та вивчався А.Біне та Т.Сімоновим. Вони розробили першу шкалу, що дозволяла визначити рівень відхилень розумового розвитку дітей від вікової норми. Психологами також визнано, що рівень, якісна своєрідність та характер розвитку обдарованої дитини – це результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) та соціального середовища, опосередкованого діяльністю дитини (ігровою, навчальною, трудовою). Наразі не існує єдиної думки щодо визначення поняття обдарованості, що трактується як сукупність здібностей, внутрішніх задатків та передумов, тобто як дар. Дехто вважає, що обдарованість – це явище, яке розвивається упродовж життя, завдяки зовнішнім факторам (навчання, виховання та навколишньому середовищу). При цьому обдарованість дітей може бути встановлена та вивчена лише у процесі виховання і навчання, а також залучення дитини до діяльності. Прояв розумової обдарованості у дитини пов'язано з можливостями дитячих років життя. Отже, необхідно мати на увазі, що у ранні дошкільні роки у дітей відбувається швидкий розумовий розвиток, який є важливим внеском у становленні інтелекту [1].

Узагальнення поглядів дослідників щодо визначення поняття «обдарованість» дозволяє визначити поняття «обдаровані діти» – це діти, які вирізняються випереджальним розвитком, багатоманітністю, зразковою пам'яттю, уважністю, підвищеною допитливістю, пізнавальною мотивацією, дослідницькою активністю, видатними здібностями та досягненнями у певній сфері діяльності, яка є улюбленою для дитини.

Існують різні приклади ранньої обдарованості й називають таких дітей «вундеркіндами» – це діти, як правило, дошкільного віку з надзвичайними успіхами в певному виді діяльності. Особливе місце серед таких дітей займають інтелектуальні вундеркінди. Окрім того, виділяють феномен дітей-індиго – у них високий рівень духовності і невідомо як придбаний багаж знань про світ (це, зазвичай, діти із різними порушеннями уваги (ПУ), синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю (СДУГ)). Ще однією категорією обдарованих дітей є генії – це «діти, яким притаманна найвища творча обдарованість – геніальність. Для геніальності характерні надзвичайна працездатність і творча продуктивність, критичне оволодіння спадщиною минулого й разом із тим подолання застарілих норм і традицій, створення нових видатних цінностей у галузі науки, техніки, мистецтва» [2, с. 62]. Результати, яких досягають генії зумовлюють видатні зрушення і впливають на інших людей протягом тривалого часу. Цікавим для нашого дослідження є виокремлені М. Холодною шість категорій обдарованих дітей: «кмітливі»; «блискучі учні»; «креативи»; «компетентні»; «талановиті»; «мудрі». Таким чином, кожному обдаровану дитину можна віднести до однієї з категорій [3].

Нині у сучасній психолого-педагогічній науці виокремлюють два основних способи навчання обдарованих дітей: прискорення (переходу до старшої вікової групи) та збагачення (додаткові заняття у гуртках та секціях), таким чином, створюються умови для прогресу обдарованої дитини [4].

Метою даної статті є розкриття змісту підготовки педагогів до роботи з обдарованими дітьми в дошкільному закладі.

Щоб отримати об'єктивні результати готовності педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми необхідно визначити критерії оцінки і показники ступеня професійності педагога. Такими критеріями можуть бути [5]:

1. Високий рівень професійної підготовки.
2. Володіння особливостями, властивими обдарованим дітям;
3. Рівень спеціальних знань з проблем педагогіки та психології обдарованості, технології роботи з обдарованими дітьми.
4. Уміння розробляти та впроваджувати стратегії розвитку, навчання та виховання обдарованих дітей на основі індивідуальних ознак обдарованості.
5. Рівень самоактуалізації особистості, як інтегрованого показника здатності педагога до самовдосконалення, саморозвитку та творчості.
6. Рівень позитивної професійної мотивації до роботи з обдарованими дітьми.
7. Наявність спеціальних здібностей та навичок, що дозволяють зацікавити дітей процесом діяльності.
8. Низький рівень професійного вигорання педагога.

Для виховання обдарованих дітей у закладах дошкільної освіти необхідно використовувати індивідуальні програми з урахуванням особливостей дітей, їхніх нахилів та інтересів. Також не менш важливою є спеціальна підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми. Вони повинні бути чуйними, доброзичливими, уважними, емоційно стабільними, виявляти лабільність, пластичність психіки та почуття гумору, позитивне самосприйняття. Невпевнені в собі, схильні переносити власні проблеми на дітей, емоційно нестійкі педагоги можуть завдати шкоди, адже обдаровані діти є не лише носіями таланту, а насамперед – людьми. В їхньому розвитку більше спільного зі звичайними людьми, ніж відмінного. До того ж, ставлення до обдарованих людей є суттєвою характеристикою суспільства [6, 7].

Педагог повинен володіти знаннями про види обдарованості. Це зумовлено тим, що до дітей з різними видами обдарованості потрібен індивідуальний підхід, інша система діяльності. Для ефективної роботи з обдарованими дітьми необхідно впроваджувати програму супроводу таких дітей. Програма супроводу обдарованих дітей розробляється спільно зі суб'єктами навчально-виховного процесу закладу дошкільної освіти.

Пропонуємо наступний алгоритм дій.

I. Діагностичний етап:

- педагогічна діагностика;
- психологічна діагностика;
- спеціальна діагностика (поглиблена);
- діагностичний моніторинг (аналіз динаміки розвитку).

II. Інформаційний етап:

- підбір літератури за тематикою;
- створення банку інформації по роботі з обдарованими дітьми;
- підготовка курсу лекцій та бесід з проблем обдарованості;
- просвітницька діяльність зі суб'єктами освітнього процесу.

III. Підготовчий етап:

- визначення функцій суб'єктів навчально-виховного процесу;
- складання індивідуальної програми розвитку для кожної категорії спеціальної обдарованості;
- розроблення рекомендацій для батьків зі супроводу розвитку обдарованої дитини.

IV. Розвиваючий етап:

- організація та проведення індивідуальних, групових занять з учнями (за індивідуальним планом);
- організація та проведення заходів щодо соціалізації та адаптації обдарованої дитини у групі однолітків;
- організація та проведення заходів, що формують розвивальне середовище для обдарованих дітей, з залученням суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителі, вихователі, адміністрація, психолог, батьки та ін.).

Окремо зупинимося на функції практичного психолога з організації роботи з обдарованими дітьми.

Отже, діяльність психолога побудована наступним чином.

Діагностична діяльність – це здійснення психологічної діагностики (початкової, поточної, підсумкової) зі суб'єктами навчально-виховного процесу, а також збір та аналіз результатів педагогічної діагностики.

Інформаційна діяльність – освіта батьків, учителів, вихователів з проблем виявлення, супроводу та розвитку обдарованості.

Аналітична діяльність – аналіз та інтерпретація отриманих результатів, створення узагальнюючих даних, підведення підсумків попередніх етапів.

Корекційно-розвивальна діяльність – це організація заходів з адаптації та соціалізації обдарованої дитини.

Пропонуємо програму психологічного супроводу обдарованих дітей дошкільного віку.

Діагностична діяльність.

У процесі вивчення здібностей дитини забороняється ставити «діагноз», адже обдаровані діти мають лише потенційні можливості, що проявлятимуться за сприятливих умов. Ранні прояви спеціальних здібностей зустрічаються рідко. Частіше вони акцентуються у підлітковому віці, коли здійснюється діагностико-профорієнтаційна діяльність, тому психологи, вивчаючи прояви здібностей дошкільників, мають говорити про нахили конкретної дитини до певної діяльності. Їхнє завдання полягає у тому, щоб допомогти батька та педагогам спрямувати цікавість малюка, підкреслити, що притаманні йому здібності – це своєрідні психологічні реалії сьогодення та саме від дорослих залежить їх розвиток [8].

Отримати й уточнити інформацію про наявність у дитини здібностей допоможуть відповідні діагностики:

- Спостереження;
- Бесіди з дітьми;
- Аналіз продукції дитячої діяльності;
- Застосування вербально-ігрової методики;

Інформаційна діяльність.

На цьому етапі пропонуємо проводити з батьками та педагогами тематичні лекторії.

Аналітична робота.

На цьому етапі здійснюється узагальнення та аналіз результатів. Підібраний психологічний інструментарій дозволяє встановити рівень творчих здібностей дошкільників та виявити творчо обдарованих дітей. За результатами діагностичного матеріалу психолог створює узагальнюючу таблицю та розробляє методичні рекомендації для роботи з обдарованими дітьми для педагогів та батьків.

Корекційно-розвивальна діяльність.

Метою цього етапу є створення умови для особистісного розвитку обдарованих дітей. На нашу думку, розуміння та розвиток обдарованих дітей буде відбуватися ефективно, якщо педагог буде креативною, творчою особистістю, а також зразком для інших.

Ми пропонуємо **майстер-клас** для педагогів ЗДО **«Психологічні основи роботи з обдарованими дітьми»**.

Метою є формування готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми; розширення діапазону творчих здібностей педагогів; усунення труднощів, що виникають у роботі з обдарованими дітьми.

Тривалість: 1,5 години.

1. Вправа «Знайомство. Ім'я + якості.» (10 хв.)

Мета: підвищити самооцінку, налаштувати на успіх.

Умова: учасникам майстер-класу пропонується написати своє ім'я і на кожну літеру імені придумати слова, що характеризують ваші найкращі якості (наприклад, Іра – індивідуальність, розумна, активна).

2. Вправа «Дерево очікувань» (5 хв.)

Мета: усвідомити і визначити, що кожен учасник сподівається від тренінгу та порівняти своє очікування з іншими.

Інструкція. Учасникам роздаються різнокольорові стікери, на яких кожен робить записи, чого саме він чекає від тренінгу. Після цього папірці прикріплюються на плакаті із зображенням дерева.

3. Вправа «Асоціації» (10 хв.)

Матеріали: плакат «Обдарованість», смужки паперу для кожного учасника, маркери.

Інструкція. Учасникам пропонується на цих смужках записати власні асоціації (думки, фантазії тощо) з поняттям «обдарованість». Після цього кожний учасник зачитує асоціації та прикріплює смужку із записом на плакат. Вправа закінчується обговоренням.

4. Міні-лекція «Здібності, обдарованість, талант» (5 хв.)

Обдарованість дитини – це здібність, що більш розвинена у структурі особистості дитини.

Обдарована дитина – це дитина, яка має вищий від однолітків рівень здібностей. Найвищий рівень розвитку обдарованості – талант, потім – геніальність. Слово «талант» означає дарування та визначні природні здібності людини.

Здібності – це високий рівень розвитку загальних і спеціальних знань, умінь, навичок, які забезпечують успішне виконання різноманітних видів діяльності.

За рівнем розумового розвитку виокремлюють такі типологічні групи дітей:

- обдаровані (2–3 %);
- здібні (15–18 %);
- діти із задовільним розвитком (50–55 %);

- діти зі слабким розвитком (10–15 %).

Обдарованих особистостей можна зустріти в усіх верствах населення, незалежно від соціального статусу батьків. Якщо сімейні умови сприятливі, а родина робить усе можливе для всебічного розвитку дитини, її обдарованість може виявитися досить рано. Якщо раніше вважали, що обдаровані діти фізично слабші, серйозні та не цікавляться спілкуванням або спортом, то дослідження останніх років доводять, що такі діти мають значні переваги над однолітками в різних галузях знань. Вони раніше починають ходити та говорити, вирізняються кращим фізичним розвитком, комунікабельні, мають різноманітні інтереси та вподобання, високу пізнавальну активність, а також зосереджені на пізнанні. Вони навчаються краще за однолітків: швидше і простіше сприймають нову інформацію, ставлять багато запитань, запам'ятовують більше інформації. Багато з них самостійно навчаються читати, легко засвоюють нові знання, швидко помічають взаємозв'язки між окремими явищами та вміють аналізувати.

Характерними особливостями обдарованих дітей дошкільного віку є пізнавальні здібності. Провідне місце у структурі пізнавальних здібностей займає здатність створювати образи, що відображають властивості предметів, їх загальну будову, співвідношення основних ознак або частин і ситуацій. До таких здібностей належать сенсорні, інтелектуальні і творчі.

Сенсорні здібності пов'язані зі сприйняттям дитиною предметів та їх ознак. Вони становлять основу розумового розвитку малюка. Сенсорні здібності формуються з 3–4-х років.

Основою розвитку інтелектуальних здібностей є не лише рівень та глибина інтелекту дитини, а його своєрідність. Характерною рисою дітей зі значними інтелектуальними здібностями є їхня пізнавальна активність – підвищена потреба у нових враженнях, розумовому навантаженні. Розумова активність таких дітей пов'язана з її саморегуляцією. Інтелектуальна своєрідність помітна у дошкільників, які мають високий рівень розвитку: одні діти добре вміють розмірковувати, інші привертають увагу кмітливостю у практичних питаннях; одним подобається працювати з комп'ютером, а іншим – доглядати за рослинами чи птахами; одним легко вдається виявляти помилки та неточності, а іншим – придумувати нове, конструювати тощо. Варто зазначити, що у дитини можуть одночасно проявлятися різні розумові якості, тому що у кожного існують індивідуальні прояви інтелектуальних здібностей.

Зі спостереження стало зрозуміло, що діти відрізняються інтелектуальними здібностями у дошкільному віці. Можна зустріти чітко виражених «математиків», «біологів», «літераторів», хоча зазвичай інтереси малюка у цьому віці бувають різносторонніми і швидко змінюються.

Творчі здібності пов'язані з уявою і дають дитині змогу знаходити оригінальні способи та засоби розв'язання задач, придумати казку чи історію, скласти гру чи намалювати малюнок. Високі показники творчості дитини не гарантують її творчих досягнень у майбутньому, а лише збільшують вірогідність прояву за наявності високої мотивації до творчості та оволодіння певними вміннями.

Дошкільний вік – це сприятливий період для розвитку таких практичних здібностей як конструктивно-технічні. Вони містять просторове бачення та уяву, уміння уявляти предмет в цілому та частинами (згідно з планом, схемою, описом).

У подальшому за допомогою конструктивно-технічних здібностей діти успішно засвоюють такі шкільні предмети, як креслення, геометрія, фізика, хімія, де необхідно уявляти сутність процесу, побудову механізмів тощо. Значні можливості для розвитку цих здібностей у дошкільному віці створює конструювання з різних матеріалів, конструкторів, використання технічних іграшок.

Спеціальні здібності дошкільників створюють сприятливі умови для формування спеціальних здібностей, насамперед художніх. На цьому етапі дитину залучають до різних художніх видів діяльності (спів, танці, ліплення, малювання), завдяки чому у неї

розвиваються естетичні чутливість, сприймання тощо. У них рано починають розвиватися музичні здібності.

Музичні здібності дитини виявляються у слуховому уявленні. Музичні здібності досить багатогранні. У дошкільному віці активно розвиваються музично-рухові здібності, різними є прояви обдарованості у цій галузі. До них належить здібність сприймати музику, відчувати виразність, безпосередньо й емоційно відгукуватися на неї, оцінювати красиве в музиці та русі, ритмічну виразність, виявляти музичний смак у межах можливостей цього віку.

Серед спеціальних здібностей також виділяють літературні. Вони є складним видом здібностей, що визначають успіх у літературній діяльності. Особливу роль відіграє поетичне сприймання дійсності, спостережливість, образне мислення, творча уява, образна пам'ять, точна та виразна мова. Активний розвиток літературних здібностей належить до пізнішого періоду (шкільний вік). Перші прояви спостерігаються у середньому та старшому дошкільному віці через словесну творчість дітей, елементи якої іноді проявляються в більш ранній період, а також в ігровій діяльності.

Іншим видом дитячої словесної творчості є складені ними казки, вигадані продовження історій та розповідей. Перші дитячі розповіді, казки, вірші за формою і змістом досить примітивні, наслідувальні, однак вони мають значення для розвитку психіки дитини в цілому.

У дошкільному віці також зароджуються театральні здібності. Діти, які їх виявляють, володіють високою художньо-образною виразністю, живою уявою, емоційною чутливістю та пам'яттю. Театральні здібності дошкільників розвиваються у різних видах театральної-ігрової діяльності (ігри-драматизації, ляльковий театр тощо). Цьому сприяють спеціальні вправи, заняття з дітьми, спрямовані на розвиток інтонації, міміки, жестів, пози, ходи тощо.

Головне завдання дошкільного закладу, вихователів, психолога та батьків – це створення сприятливих умов для прояву та всебічного гармонійного розвитку здібностей малят. Також необхідно подбати про можливість подальшого вибору – осмисленого та виваженого.

Отже, характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна активність та розвинений інтелект, що виходить за межі вікових особливостей; багата фантазія, творчість, винахідливість, емоційна безпосередність, розвинене почуття гумору, швидка реакція на несправедливість; високий енергетичний рівень, чітка моторна координація, фізична стабільність.

5. Вправа «Малюємо казку» (15 хв.)

Мета: розвивати вміння творчої уяви, інтуїції, систематизувати свої творчі ідеї; формувати комунікативні навички, вміння співпрацювати.

Інструкція: кожна група отримує маленькі геометричні фігурки. Якщо додати до них додаткові лінії, у вас вийдуть цікаві предмети або сюжетні малюнки.

Завдання: спробуйте придумати героїв та казку про них. Зробіть її повною і цікавою. На роботу у вас є 10 хв.

Презентація груп (5 хв.)

Обговорення: - Чи складно було виконувати цю вправу? Що заважало?

6. Ділова гра «Прояви свою творчість» (10 хв.)

Матеріали: малюнки стимульного матеріалу методики Торренса, олівці. Учасники тренінгу отримують малюнки стимульного матеріалу методики Торренса [9]. Дітям пропонується домалювати їх і дати оригінальні назви. Потім учасники розповідають про те, що намалювали та визначається найоригінальніший малюнок.

7. Вправа «Портрет» (20 хв.)

Матеріали: плакати, маркери.

Завдання: об'єднати учасників тренінгу у дві команди. Запропонувати кожній команді створити портрет: команда № 1 має намалювати «Портрет ідеального педагога», команда № 2 – «Портрет обдарованої дитини». Після закінчення роботи команди обирають людину, яка презентує плакат.

Вправа закінчується обговоренням.

8. Тест «Творчі здібності» (7 хв.)

Мета: визначення творчого потенціалу особистості.

Інструкція. Оцініть в балах (від 1 до 10), наскільки типовими для вас є наступні характеристики вашої поведінки. Бали виставляються наступним чином:

- 10 балів – велика відповідність тому що сказано;
- 9–6 балів – відповідність значна;
- 5 балів – на середньому рівні;
- 4–2 бали – ваш рівень нижче середнього;
- 1 бал – це вам не властиво.

Текст опитувальника.

1. Чи допитливі ви? Чи сумніваєтеся ви в очевидному? Чи турбує вас, що, як, чому, чому ні? Чи полюбляєте ви збирати відомості?

2. Чи спостережливі ви? Чи помічаєте ви зміни, що відбуваються навколо вас?

3. Чи сприймаєте ви чужу точку зору? Коли ви з кимось не згодні, чи здатні ви зрозуміти того, з ким незгодні? Чи можете ви поглянути на проблему по-новому?

4. Чи готові ви змінити точку зору? Чи відкриті ви для нових ідей? Якщо хтось робить доповнення до вашої ідеї або вносить до неї зміни, чи готові їх прийняти? Чи шукаєте ви нові ідеї, замість того щоб дотримуватися своїх?

5. Чи вчитеся ви на власних помилках? Чи можете ви усвідомити невдачу, при цьому не покладаючи рук? Чи розумієте ви, що поки не здалися, ще не все втрачено?

6. Чи користуєтеся власною уявою? Чи питаєте ви себе: «А що буде, якщо...»?

7. Чи помічаєте риси схожості між речами, що, як здається, не мають нічого спільного (наприклад, щось спільне між рослиною пустелі та наполегливою людиною)? Чи використовуєте звичайні речі за іншим призначенням (наприклад, склянку в якості вази для квітів)?

8. Чи вірите в себе? Чи розпочинаєте ви будь-яку справу з упевненістю, що виконаєте її? Чи вважаєте себе здатним знаходити розв'язання проблем?

9. Чи намагаєтеся ви утримуватися від того, щоб давати оцінки іншим людям, чужим ідеям, новим ситуаціям? Чи чекаєте, поки не набереться достатньо відомостей, щоб зробити певний висновок?

10. Чи схильні знаходити в будь-якій справі інтерес? Чи станете ви займатися тим, що виглядає безглуздом? Чи вірите ви в себе настільки, щоб бути підприємливим та ризикувати? Чи пропонуєте рішення, що можуть бути відкинуті іншими?

Підрахуйте набрану вами суму балів та визначте власний показник творчого потенціалу:

- 80–100 балів – потенціал дуже великий;
- 60–80 балів – ви творча особистість;
- 40–60 балів – ви не гірше ніж більшість;
- 20–40 балів – ви не настільки творча особистість, як більшість;
- 10–20 балів – вам необхідно відвідувати майстер-класи з творчою спрямованістю.

9. Вправа «Очікування» (5 хв.)

Кожен учасник говорить, чи справдились його очікування.

10. Вправа «Тільки від мене залежить» (3 хв.)

Учасники по колу продовжують речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка [Текст]/Ю.З. Гільбух. – К.: Укрвузлотелеграф, 1992. – 84 с.
2. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 324 с.
3. Холодная М.А. Психологические механизмы интеллектуальной одаренности. Вопросы психологии. 1993. № 1. С. 32–39.

5. Рабочая концепция одаренности / [Д.Б. Богоявленская, А.В. Брушлинский, В.Н. Дружинин и др.]; науч. ред. В.Д. Шадриков. Москва: ИЧП «Издательство Магистр», 1998. 68 с.
6. Макрідіна Л.О., Гура Т.Є. Психолого-педагогічні проблеми професійної готовності педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми. Актуальні проблеми психології: Томб. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога. (Зб.наук. праць)/За загальною редакцією С.Д. Максименка.-»ВОНА МЕНТЕ», 2002.-Вип.3 (2 частина)-С.280-284.
7. Відьменко М. О. Позитивні девіації в суспільстві [Текст] / М. О. Відьменко // Наука в інформаційному просторі – 2012: VIII Міжнародна науково-практична конференція, (4–5 жовтня 2012 г.). – Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького.
8. Николаева Е. И. Воспитать одаренного ребенка. Как? [Текст] / Е. И. Николаева. – СПб.: Питер, 2011. – 176 с.
9. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія [Текст]: навч. посібн. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2008. – 432 с.
10. Туник Е. Е. Психодіагностика творческого мышления. Креативные тесты [Текст] / Е. Е. Туник. – СПб.: СПбУПМ, 1997.
11. Освіта та розвиток обдарованої особистості № 6 (37) /06/2015.

Бодрик О. О.,

учитель інформатики
УФМЛ КНУ імені Тараса Шевченка
bodrykintel@gmail.com

Потієнко В. О.,

Канд. пед. наук
учитель інформатики
УФМЛ КНУ імені Тараса Шевченка
potienko.va@gmail.com

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПРОГРАМУВАННЯ: КУРС ЗА ВИБОРОМ «ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ ГРАФІВ»

Стаття присвячена основним аспектам конструювання змісту навчальних програм курсів за вибором для старшокласників. Подається призначення, мета, основна структура програми вибіркового модуля для навчання інформатики учнів 10-11 класів (рівень стандарту) «Застосування теорії графів», що має гриф МОН України. Також пропонуються поради вчителю щодо методики навчання за даною програмою.

Ключові слова: обдарованість, творча особистість, профільне навчання, інформатика, програмування, теорія графів.

The article is devoted to the main aspects of designing the content of curricula of elective courses for high school students. The purpose, purpose, basic structure of the program of the elective module for teaching computer science to students of 10-11 grades (the level of the standard) «Application of graph theory» are given. Teacher's advice on teaching methods for this program is also offered.

Key words: giftedness, creative personality, profile education, computer science, programming, graph theory.

Постановка проблеми. Сучасна школа бачить свою основну мету у навчанні учня як неповторної індивідуальності, у створенні оптимальних умов для його становлення, особистісного розвитку, в підтримці на шляху самовизначення та самореалізації. Особлива увага приділяється обдарованим учням – учням, які здатні до самоосвіти, аналізують рівень

своїх знань і дуже наполегливі в здобутті нових, а також із задоволенням беруть участь у конкурсах та різного типу змаганнях. Для таких учнів процес навчання насамперед має бути спрямований не тільки на освоєння предметного змісту (формування знань і умінь), а й на розвиток досвіду творчої діяльності, формування вмінь і способів діяльності, які використовують як у навчанні, так і для розв'язання задач з реальних життєвих ситуацій, задач підвищеної складності та задач з інтеграції різних предметних галузей.

Аналіз останніх досліджень. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, сучасні нормативні документи орієнтують планування навчального процесу на впровадження компетентістного підходу, особистісно-орієнтованого та діяльнісного. [1, 2 – пункт 42, 3 – пункт 1, 4, 5].

Для реалізації завдань, яке висуває суспільство до шкільних предметів, в закладах середньої освіти в старших класах впроваджується профільне навчання: викладання інформатики в 10-11 класах відбувається на рівні стандарту та на профільному рівні. Програми, за якими здійснюється вивчення інформатики в цих класах, затверджені відповідними наказами МОН України.

Навчання інформатики на рівні стандарту в 10–11-их класах відбувається за стандартними програмами базового та вибіркового модулів.

Програма навчання інформатики на рівні стандарту затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року [6]. Базовий модуль розрахований на 35 годин, його навчання спрямоване на остаточне формування в учнів предметних і ключових компетентностей на рівні, визначеному чинним Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти.

Вибіркові модулі розширюють навчання інформатики за програмою базового модулю. Вони впроваджуються в заклад освіти з урахуванням профілю навчального закладу, запитів, індивідуальних інтересів і здібностей учнів, регіональних особливостей, матеріально-технічної бази та наявного програмного забезпечення, враховують інтереси й можливості учнів певного профілю навчання. Запровадження системи вибіркового модулів не завжди вирішує проблеми закладів певного профілю. Наприклад, в ліцеях фізико-математичного профілю інформатика за кількістю годин не викладається на профільному рівні, а наявні програми не забезпечують потреби школярів. Обдаровані учні, які навчаються в таких закладах, легко оволодівають базовим курсом і у них виникає потреба в модулях, спрямованих на розширене навчання програмування. Вирішення вказаної проблеми полягає в конструюванні додаткових модулів - курсів за вибором.

Курси за вибором поглиблюють і розширюють основний курс інформатики, розробка та впровадження курсів за вибором в навчанні інформатики відбувається на основі нового розуміння мети і цінностей освіти, в умовах зростаючої ролі підготовки молоді в галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

Проблемі конструювання змісту курсів за вибором, профільних курсів з різних навчальних предметів приділяється чимало уваги [7 - 10].

Формулювання цілей статті. У статті на основі аналізу сучасних тенденцій конструювання змісту навчальних програм курсів за вибором пропонується програма курсу навчання «Застосування теорії графів» для учнів 10-11 класів, які вивчають інформатику на рівні стандарту.

Основна частина.

Зміст нового курсу не дублює зміст чинної програми, а містить навчальну інформацію, яка розширює знання з інформатики, сприяє поглибленому вивченню окремих тем базових освітніх програм з програмування, удосконалює досвід учнів виконувати різні способи діяльності, необхідні для успішного опанування програми курсу. Курси за вибором допомагають школярам реально оцінити свої можливості і зорієнтувати їх на подальший вибір профілю навчання, сприяє розширенню уявлень учнів про можливості використання алгоритмів для розв'язання задач, які виникають в їх життєдіяльності, залучають їх до активної творчої, дослідницької та соціально значущої діяльності, розширює уявлення про

власні здібності, можливості й розвиває уміння співвідносити їх з вимогами до певної професії.

Проектування курсу з подальшою розробкою його програми можна подати як послідовність алгоритмічних вказівок:

1) вивчення потреб системи освіти, специфіки закладу, які можуть бути задоволені за допомогою курсу;

2) формулювання мети, завдань і функцій курсу, принципів і критеріїв відбору його змісту;

3) відбір змісту відповідно до сформульованих мети й завдань курсу на основі сформульованих принципів і критеріїв;

4) визначення структури курсу, розробка його програми;

5) експертиза (рецензування) програми спеціалістами з точки зору змісту й вимог до процесу навчання.

Саме за такою схемою і побудована Навчальна програма вибіркового модулю для класів фізико-математичного та економічного профілів **«ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ ГРАФІВ»** для учнів 10-11 класів закладів середньої освіти, які вивчають інформатику на рівні стандарту.

Останнім часом теорію графів використовують у різноманітних областях знань. Теорія графів розглядається як одна з гілок топології; безпосереднє відношення вона має також до алгебри і до теорії чисел. Графи ефективно використовуються в теорії планування та управління, теорії розкладів, соціології, математичній лінгвістиці, економіці, біології, хімії, медицині, географії, а також у програмуванні, теорії кінцевих автоматів, електроніці та ін. Теорія графів швидко розвивається та знаходить все нові напрями застосування.

Тому даний курс сприяє не тільки формування в учнів стійкого інтересу до інформатики і пов'язаної з нею професійної діяльності, але й підготовки до навчання у вищих навчальних закладах.

Дана програма розроблена відповідно до Навчальної програми з інформатики (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл.

Загальна кількість годин даного курсу 70 (можливий варіант використання програми обсягом 35 годин за рахунок зменшення кількості практичних, лабораторних робіт та проектів). Він призначений для класів фізико-математичного або економічного профілю. Для успішного оволодіння курсом здобувачі повинні знати основи програмування, зокрема вміти опрацьовувати одновимірні масиви відповідно до програми з інформатики для 5-9 класів освітніх закладів. Реалізація профільного навчання під час викладання курсу може здійснюватися як шляхом розширення змісту окремих тем, так і добором профільно-орієнтованих навчальних завдань.

Програма ставить за мету [6]:

– розвиток логічного, аналітичного мислення та основних видів розумової діяльності: уміння використовувати індукцію, дедукцію, аналіз, синтез, робити висновки, узагальнення;

– розкриття значення інформаційних процесів у формуванні сучасної системно-інформаційної картини світу, розкриття ролі інформаційних технологій в розвитку сучасного суспільства;

– розвиток уміння розв'язувати змістовні задачі різного рівня складності, користуючись відомими теоретичними положеннями, математичним апаратом, літературою та комп'ютерною технікою;

– підготовку учнів до участі в олімпіадах, конкурсах, турнірах, науково-практичних конференціях, конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт різного рівня та інших інтелектуальних змаганнях;

– доведення вивчення інформатики до творчого рівня;

– бачення учнями можливостей використання набутих знань у їх майбутній професії;

– інтеграцію інформатики з іншими предметами, що викладаються в навчальних закладах.

Мета курсу досягається через практичне оволодіння учнями навичками роботи з основами технології розв'язування задач за допомогою комп'ютера, починаючи від їх постановки й побудови відповідних інформаційних моделей і завершуючи інтерпретацією результатів, отриманих за допомогою комп'ютера.

За спрямованістю тем у програмі її структуру умовно можна розділити на частини: теми, які дозволяють познайомитись взагалі з основами теорії графів (введення в теорію графів), та теми, оволодіння якими формує знання алгоритмів розв'язання задач будь-якої галузі на основі теорії графів та вміння застосовувати ці алгоритми в середовищі певної мови програмування.

Зміст навчальної програми вибіркового модуля для учнів 10-11 класів можна представити переліком основних тем:

- Основні поняття теорії графів.
- Структури даних для представлення графів
- Реалізація різних способів представлення графу
- Обхід графа вшир та вглиб
- Декомпозиція графів
- Визначення найкоротшого шляху в графі
- Побудова остовного дерева
- Транспортні мережі
- Знаходження найменшого спільного предку в дереві
- Використання структури даних дерево
- Динамічне програмування в теорії графів
- Жадібні алгоритми в теорії графів

За спрямованістю тем у програмі її структуру умовно можна розділити на частини: теми, які дозволяють познайомитись взагалі з основами теорії графів: введення в теорію графів – основні поняття, різні способи представлення графів та способи обходу графів; та теми, оволодіння якими формує знання алгоритмів розв'язання задач будь-якої галузі на основі теорії графів та вміння застосовувати ці алгоритми в середовищі певної мови програмування.

Методика проведення навчання за програмою визначається вчителем, для засвоєння деяких тем можна запропонувати підручник з інформатики для навчання інформатики в 10 (11) класі на профільному рівні [11]. Вчитель самостійно визначає кількість навчальних годин на вивчення кожної теми програми та порядок їх вивчення, може на свій розсуд об'єднувати теми. Це дозволить також врахувати спрямованість закладу та комбінацію профільних предметів, що вивчаються.

Як видно з списку тем навчання для засвоєння програми курсу учні мають знати, або необхідно їм надати знання з такої тематики, як:

- Тип даних – структура.
- Поняття подання даних як дерева.
- Основи динамічного програмування.
- Поняття жадібних алгоритмів.

Саме завдяки вказаним темам програма розширена до 70 годин. Якщо учні вже знайомі з даною тематикою та мають достатній досвід використовувати її для розв'язання задач будь-якої складності, вчитель може користуватись програмою або 35 годин, або спланувати роботу на 70 годин з розширенням практичних вправ.

Програма є гнучкою щодо використання її в закладах освіти з різними видами апаратного та програмного забезпечення за умови відповідності вимогам чинного законодавства, нормативних документів та даної Програми.

Обов'язковою передумовою успішного виконання вимог Програми є практична діяльність учнів на кожному уроці, необхідною передумовою якої є індивідуальний доступ кожного учня до роботи з персональним комп'ютером та підключення комп'ютерного класу

до швидкісного Інтернету. Зміст усіх практичних робіт має добиратися таким чином, щоб тривалість роботи за комп'ютером відповідала чинним санітарно-гігієнічним нормам.

Однією з головних ідей, покладених у розробку програми, є стимулювання самостійної роботи учнів шляхом виконання власних проєктів та проєктних завдань. Це в першу чергу спонукає до розвитку їх творчого креативного мислення під час опанування курсу профільного вивчення інформатики.

Програмою даного курсу передбачено розширення і поглиблення розділу алгоритмізації та програмування.

Інформатика особлива тим, що вона одночасно є самостійною наукою і прикладною. Саме тому у програмі відображений наскрізний зв'язок тем курсу з іншими предметами шкільного компоненту через виконання практичних, лабораторних робіт, розробки власних проєктів.

Навчальна програма складається з:

- пояснювальної записки, у якій визначено мету та завдання навчання вибіркового модуля, описано структуру навчальної програми і загальну характеристику умов навчання;
- вимог щодо рівня очікуваних результатів навчання та змісту навчального матеріалу для їх формування за вказаним вибірконим модулем.

Зміст навчання має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Очікувані результати навчання вказано у змістовому розділі програми для кожної теми курсу. Час, що необхідний для досягнення цих результатів, визначається вчителем, залежно від рівня попередньої підготовки учнів, обраної методики навчання, наявного обладнання та особливостей того чи іншого напрямку й профілю навчання. За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових зв'язків між ними.

Висновки. Результати аналізу програм для старшокласників засвідчили, що у процесі розроблення навчальних програм для додаткових модулів, курсів за вибором, факультативів доцільно дотримуватися таких рекомендацій: проаналізувати зміст навчального предмета у межах обраного профілю; з'ясувати відмінність курсу за вибором від базового курсу; визначити тему, зміст, мету курсу, його функції у межах обраного профілю; розподілити зміст навчальної програми курсу на теми з детальним описом змісту теми.

Програма вибіркового модуля «Застосування теорії графів» для навчання інформатики в 10-11 класів на рівні стандарту дозволить суттєво розширити знання та вміння учнів фізико-математичного та економічного профілів, надасть можливість використовувати їх знання з програмування для розв'язання задач будь-якої галузі, сприятиме інтеграції знань з інформатики та з інших навчальних предметів. Гнучкість програми полягає в її використанні як на 35, так і на 70 годин навчання, а також не обмежує вчителя в доборі середовищ програмування, додаткової літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 2013 р. № 538 / Офіційний вісник України, 2013 р., № 63, ст. 2283.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2020 р. № 143 / Офіційний вісник України, 2020 р., № 22, ст. 809.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Концепція профільного навчання в старшій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm>
6. Навчальна програма з інформатики (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

7. Яворук О. А. Проблема алгоритмизации постороения элективных курсов. Образование, наука и техника: XXI век : сб. науч. статей / [сост. О. А. Яворук]. – Ханты-Мансийск : ЮГУ, 2005. – Вып. 3. – С. 32–34.

8. Васьківська Г. О. Теоретико-методичні засади диференціації навчання в сучасній школі. / Васьківська Г. О., Кизенко В. І. // Рідна школа. 2011. № 6. С. 15–20.

9. Полонська Т. К. Технологія конструювання змісту елективних курсів з іноземних мов для учнів профільної школи / Т. К. Полонська // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка; Інституту педагогіки НАПН України. – 2015. – № 18 (1-2015). – С. 184–190.].

10. Олена Барановська. Конструювання змісту профільного навчання на основі міжпредметної інтеграції школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/713152/1/BOV-2015_DTIP.pdf

11. Інформатика (профільний рівень). Підручник для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти / В. Д. Руденко, Н. В. Речич, В. О. Потієнко. – Харків: Видавництво «Ранок», 2018 р.

Божко І. Г.,

*«старший вчитель»,
вчитель класу МАН,*

*Фастівська школа народної майстерності,
bozhko_inna@ukr.net*

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Анотація: Матеріал статті має на меті сприяти розвитку підліткової самореалізації, гармонізації внутрішнього світу здорових, але зайнятих учнів. Завдяки даним в роботі можна поглибити свої знання з кольорознавства, психології; провести діагностику і корекцію негативних змін психічного стану старшокласників й забезпечення учнів засобами саморегуляції психіки.

Ключові слова: арт-терапія, саморегуляція психіки, кольоротерапія, музикотерапія.

Annotation: The material of the article aims to promote the development of adolescent self-realization, harmonization of the inner world of healthy but busy students. Thanks to the data in the work you can deepen your knowledge of color science, psychology; to diagnose and correct negative changes in the mental state of high school students and provide students with means of mental self-regulation.

Keywords: art therapy, mental self-regulation, color therapy, music therapy.

Арт-терапія базуються на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації – розкритті широкого спектру можливостей дитини і утвердження нею свого індивідуально-неповторного способу перебування в суспільстві.

Арт-техніки набувають статусу самостійного психокорекційного та психотерапевтичного напрямку завдяки простоті і доступності використання, а також через очевидні переваги над вербальними формами роботи. Завдяки тому, що арт-техніки є засобом переважно невербального спілкування, вони є особливо цінними в роботі з учнями, які мають труднощі в словесному описі своїх переживань. Поряд з цим, образотворча діяльність є хорошим засобом зближення дітей [3].

Використання методів арт-терапії в комплексній корекції обдарованих учнів частково може сприяти задоволенню потреб у: спілкуванні, обміні досвідом та відчутті належності до

групи; творчому й осмисленому проведенні часу; саморозумінні і позитивному сприйнятті самого себе; емоційній підтримці і самовдосконаленні; подоланні страхів, стресових станів; самодостатності; вираженні неприйнятних відчуттів і думок в атмосфері терпимості; освоєнні нових моделей поведінки, а також у співвідношенні своїх відчуттів і думок з реальністю; визнанні і розумінні іншими, а також в тому, щоб бути самим собою.

В сучасному світі завданням молоді є пошук сприятливих умов для формування здорової, активної, життєрадісної, творчої особистості, саморегуляції її сил в різних видах діяльності. А отже, необхідним виступає поглиблене розуміння свого внутрішнього світу та індивідуальних особливостей, а також корекції душевного стану.

Саморегуляція виступає як функція цілісної психіки людини, в процесах саморегуляції реалізується єдність психіки, її окремих рівнів, сторін, можливостей, функцій, процесів, здібностей і т.п. Вважається, що саморегуляція – це процес цілеспрямованої зміни психічних станів, управління людиною своїми емоціями, відчуттями і переживаннями, свідомий вибір характеру і способу впливу, «внутрішня» регуляція поведінкової активності людини [7].

На наш погляд, кольоротерапія і музикотерапія – найбільш ефективні і доступні терапевтичні методи арт-терапії для обдарованих учнів.

Кольоротерапія – наука, заснована на властивостях кольору для відновлення душевної рівноваги, лікування численних фізичних недугів, дозволяє активізувати і направити в потрібне русло внутрішні резерви організму.

Мета застосування кольоротерапії – гармонізація внутрішнього світу здорових людей. При відмінності цілей, що визначають діяльність у рамках того або іншого напрямку, для досягнення бажаних змін використовуються особливості образотворчого мистецтва. У контексті кольоротерапії образотворча творчість сприймається як прийом, що гармонізує внутрішній світ особистості дитини [8].

Низка різних поглядів дослідників засвідчує, що основним інструментом кольоротерапії є спонтанна творча діяльність, коли людина не замислюючись виражає в малюнку, імпровізації кольором свої думки і почуття. Особливості спонтанної творчості полягають у тому, що не вимагають особливих здібностей до образотворчої діяльності або художніх навичок, викликають позитивні емоції, допомагають здолати апатію і безініціативність.

Психологи зазначають, що кольоротерапевтичні методи і засоби є одночасно реабілітаційними і креативно-терапевтичними засобами та заходами психо-фізичної гармонізації розвитку дитини.

Колірні сприйняття є важливими враженнями зовнішнього світу, і проблема впливу кольору на людину далеко ще не вивчена. Як свідчить аналіз проблеми в історичній перспективі, колір – джерело багатьох парадоксів мислення. Здавна людина прагнула опанувати здатність кольору впливати на внутрішній стан і використовувала колір з метою створення комфортного середовища існування і штучного відтворення реальності в зображеннях [1].

Кольоротерапія спрямована на активізацію діяльності дітей у вираженні своїх почуттів, станів, ставлень кольором, розвиток уміння асоціювати кольори фарб та колірні зображення з настроєм. Отже, колір – найдоступніший засіб виразності малюнків дітей. Важливим є розуміння процесу використання дитиною тих чи інших кольорів як показника рівня розвитку її індивідуального, особистісного бачення й сприйняття зовнішнього світу, відображення внутрішніх переживань, почуттів, станів.

Музикотерапія – практика використання звуків, мелодій для відновлення рівноваги емоційного і покращення фізичного стану людини. Музика – потужний лікувальний засіб для впливу на душевний і фізичний стан людини.

Сучасні досягнення вчених у галузі музикотерапії довели, по-перше, магічний емоційний вплив музичного мистецтва на інтелектуальний, психологічний і фізіологічний стан людини, по-друге, сприяли розвитку комунікативності, креативності, емоційної

стабільності, вмінь керувати власним емоційно-психічним станом, здатності «бачити» свій внутрішній стан і адекватно на нього впливати [4].

Музикотерапія – психотерапевтичний метод, який використовує музику як лікувальний засіб. Сутність нашого розуміння музикотерапії полягає у тому, що ми вважаємо її ефективним засобом, який є і терапевтичним (лікувальним), і виховним, і комунікативним, і розвивально-корекційним, і естетичним. Своїми специфічними формами, засобами, методами вона впливає на учнів, виховуючи їх, готуючи до адаптації у самостійних життєвих умовах.

Ритм, мелодію, гармонію і тембр, які втілені в музичному творі можна вважати прямими носіями терапевтичного впливу. Правильно підібрана мелодія благотивно впливає на учасників занять. Негармонійна музика може за допомогою електромагнітних хвиль змінювати кров'яний тиск, частоту серцевих скорочень, ритм та глибину дихання, що є свідками поганих наслідків.

Мета музикотерапії полягає у тому, щоб за допомогою специфічних виразних засобів сприяти поліпшенню емоційного стану учнів. Змістом її є система різноманітних диференційованих методів позитивного впливу за допомогою активної й рецептивної діяльності.

Активна музикотерапія потребує активної діяльності учасників під час проведення заняття: співу (вокалотерапія), рухів (кінезіотерапія, гімнастика, ритміка, танці), гри на музичних інструментах (інструментальна музикотерапія) та поєднання цих дій. Сам учасник, таким чином, отримує можливість творчого самовираження: відображення свого емоційного стану призводить до зняття напруги, вирішення внутрішнього конфлікту і, як наслідок, до стабілізації психоемоційного стану, регуляції функцій організму.

Танцювально-рухова терапія, хореотерапія, корекційна ритміка – базуються на поєднанні музики та руху, на активній руховій діяльності учасників під музику. Не менш корисним може бути поєднання кількох видів активної музикотерапії – рухів та співу, рухів та гри на інструменті, співу та гри на музичному інструменті.

Рецептивна музикотерапія пропонує сприйняття (прослуховування) музики з терапевтичною метою. В комплексній програмі впливу пасивна музикотерапія є: засобом регуляції емоційних процесів; засобом розвитку почуття прекрасного, естетичного смаку; фоновим супроводом при релаксації, медитації; фоновим супроводом під час інших арттерапевтичних вправ (малювання, колаж, ліплення тощо).

Ці рекомендації щодо музикотерапії зводяться, по суті, до простих правил: для заспокоєння слухача йому потрібно дати прослухати тиху і спокійну музику – вплив мелодійної музики забезпечує седативний ефект; для того, щоб активізувати слухача – голосну і веселу: музика ритмічна, енергійна, а також з помірним темпом і динамікою – є тонізуючою.

Участь у групах музикотерапії сприяє: розвитку необхідних умінь і навичок для ефективної взаємодії з оточуючими у складних ситуаціях; оволодінню новими способами вираження власних почуттів; самопізнанню та кращому розумінню оточуючих людей; оволодінню певними навичками і вміннями щодо безпечної поведінки; розвитку здатності адекватно сприймати навколишнє середовище; появи можливості працювати з власною проблемою та знаходити внутрішні ресурси для її вирішення.

На практиці підтверджується той факт, що одна й та сама пісня може викликати різні емоції, сприймається по-різному, і в одних і тих самих словах кожен знаходить свій зміст. Хтось почує слова і зрозуміє їх пряме значення, хтось довірить більше свої відчуття передачі емоційності, змістовності, невербальній силі голосу, інтонації, тембру голосу. Хтось відчує ритм, та зверне на це всю свою увагу [2].

Переключаючись у сферу мистецтва, учень одержує позитивні емоції, дія яких гальмує негативні, призводить до врівноваження емоційного стану, що так важливо для сучасного «стресового» старшокласника, а особливо – для переобтяженого шкільними навантаженнями і конфліктними ситуаціями обдарованого учня.

Деякі школярі у ряді випадків можуть досить успішно займатися як індивідуально, так і в групі: маючи порушену здатність до вербальної комунікації, вони нерідко здатні висловлювати свої переживання в образотворчій формі, навіть якщо деякі з них і не здатні створювати художні образи, проста маніпуляція і гра з матеріалами деколи виявляється дуже важливим чинником їх активізації, тренування мислення, пам'яті і інших здібностей. Для старшокласників образотворча діяльність може бути альтернативною «мовою», точнішою і більш виразною за слова.

Існує цілий ряд причин, з яких ми віддаємо перевагу саме груповим формам арт-терапії. Важливу роль у цьому відіграє їх «економічний» характер, що дозволяє працювати з широким колом учнів одночасно. М. Лібманн, вказує, що групова арт-терапія: дозволяє розвивати цінні соціальні навички; пов'язана з наданням взаємної підтримки членами групи і дозволяє вирішувати загальні проблеми; дає можливість спостерігати результати своїх дій і їх вплив на оточуючих; дозволяє освоювати нові ролі і проявляти латентні (приховані) якості особи, а також спостерігати, як модифікація ролевої поведінки впливає на взаємини з оточуючими; підвищує самооцінку і веде до зміцнення особистої ідентичності; розвиває навички ухвалення рішень.

Терапія творчим самовираженням припускає широкий вибір різних образотворчих матеріалів. Разом з фарбами, олівцями, восковою крейдою або пастеллю часто для створення колажів або об'ємних композицій можуть використовуватися журнали, кольоровий папір, фольга, текстиль; глина, пластилін, дерево, солоне тісто – для ліплення, пісок з мініатюрними фігурками – для «гри з пісочницею», інші матеріали. Папір для малювання повинен бути різних форматів і відтінків. Необхідно мати пензлики різних розмірів, губки для замальовки великих просторів, ножиці, нитки, різні типи клеїв, скоч тощо. Якість матеріалів має бути достатньо високою, оскільки інакше може знизитися цінність самої роботи та її результатів [6]. Вибір матеріалів може бути пов'язаний з особливостями стану і особистості учня, з динамікою арт-терапевтичного процесу в цілому. Як правило, на початку роботи учні вважають за краще користуватися олівцями, восковою крейдою або фломастерами. Вибір цих засобів буває пов'язаним з потребою старшокласників у психологічній захищеності. На подальших етапах арт-терапевтичного процесу учні поступово освоюють інші матеріали, зокрема фарби, що надають їм великі можливості для виразу різноманітних переживань і роботи з власними відчуттями. Крім того, фарби, змішуючись і створюючи різноманітні відтінки, роблять образотворчий процес менш передбаченим, пов'язаним з проявом тонких нюансів емоційних станів школяра і різних аспектів його досвіду. Коли подолані захисні тенденції, фарби здатні викликати сильний емоційний відгук, відчуття радості відкриття, стимулювати уяву. Глина, тісто, пісок і інші пластичні матеріали мають значні можливості для виразу сильних переживань, зокрема відчуття гніву. Робота з ними припускає великий ступінь м'язової активності, що робить її більш енергоємною, такою, що зачіпає психофізіологічні процеси.

Техніка колажу нерідко допомагає учням подолати боязкість, пов'язану з відсутністю «художнього таланту» і умінь. Крім того, використання вже готових предметів і зображень для створення з них нової композиції дає учням відчуття захищеності – учні не так ототожнюють свої переживання з цими предметами і зображеннями, як, наприклад, з власними малюнками, що забезпечує необхідний ступінь дистанційованості від дуже сильних або делікатних почуттів і необхідний ступінь безпеки при образотворчій роботі.

Зображаючи переживання, людина може «відрегулювати» їх на папері і тим самим механічно звільнитися від турбот, негативних емоцій, пригнічення, комплексів, які знижують наповненість самоцінності. Емоційна напруженість (страх, гнів, пригнічення, страждання, незадоволення собою) під час малювання переживається заново, але в особливій, штучній і безпечній для особистості ситуації. В процесі малювання людина використовує інший спосіб оцінки слова. Підсвідомі конфлікти і внутрішні переживання легше виражаються з допомогою зорових образів [5].

Заняття різними видами арт-терапевтичної діяльності, які мають місце, сприяє психологічному розвантаженню, розвитку креативності та індивідуальності особистості, покращує фізичний та психічний стани. Кожен учень творчий по-своєму і висловлює свій внутрішній світ по-різному.

Використовуючи інноваційні методики практичних психологів нами було підібрано систему вправ для занять з застосуванням малювання та кольоротерапії, які допомогли б учням з виявленими ознаками стресу знизити його рівень. Цикл складається з семи окремих занять, кожне з яких відповідає певному кольору.

Ці заняття рекомендовані практичним психологам як корекційно-розвивальні з метою зниження рівня важковиховуваності, розвитку емоційної культури, корекції емоційно-поведінкових розладів. Підібрані вправи для групових занять (групи учнів – 10-12 чол.) бажано проводити з учнями в період адаптації до нових умов навчання, під час переживання страху, стресу, тривожності, нервового напруження, погіршення настрою тощо.

Заняття є циклом послідовних зустрічей по одній годині кожне, в якому поєднуються вербальний і невербальний компоненти «переробки та трансформації» життєвого досвіду дитини. Завдання підібрані таким чином, що дитина «як би повторює» еволюційний шлях розвитку від стадії хаосу до стадії особистісної і групової інтеграції.

Під час проведення занять ми дотримувалися такого принципу: переконати учнів, що техніка малювання не має значення, головне – передати зміст завдання. Оскільки вправи розраховані на зниження стресу, то після їх проведення у дітей значно поліпшується емоційний стан.

Метою корекційно-відновлювальної роботи є: розвиток емоційної стійкості, подолання стресу, формування навичок поведінки в екстремальних ситуаціях та збереження психологічного здоров'я учнів.

Теоретичний і практичний матеріал занять циклу має на меті краще пізнати та зрозуміти внутрішній світ, допомогти учням усвідомити причини труднощів у спілкуванні з оточуючими людьми, навчитись аналізувати, регулювати свою поведінку, ознайомитися з правилами та механізмом розв'язання емоційних проблем.

Застосування психотерапевтичних методів для психокорекції дало змогу адаптувати найбільш відомі технології музикотерапії і кольоротерапії до проблем старшокласників в корекції неадаптованої поведінки, в консультуванні з проблемних життєвих ситуацій для досягнення внутрішньої гармонії та реалізації творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академія кольору. Еволюція науки про колір [Електронний ресурс]: С. 2006-2010. – 2010. – Режим доступу: http://Koloristika,into/t_enk.php.
2. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
3. Левус Н. І. методичні матеріали до спецкурсу «арт-техніки активізації внутрішніх ресурсів людини» [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://refdb.ru/look/1959610.html>
4. Репетій М. Теоретичні аспекти дослідження музикотерапії як засобу збереження фізичного та психологічного здоров'я [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/43107/1/9C.pdf>
5. Руденко В.Е. Колір-емоції-особа. // Діагностика психічних станів в нормі і патології. – Л., 1980.
6. Садова І.І. Використання арт-терапевтичних технологій корекції здоров'я у роботі з учнями початкової школи [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2015_18_57.pdf
7. Сергієнко Н.П., Сугак О.С. Психологічні особливості саморегуляції особисті [Електронний ресурс]: – Режим доступу: https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol21/sergienko_suhak.pdf
8. Шульга Л.М. Барви натхнення / Л.М. Шульга // Палітра педагога. – 2008. – № 4, 6.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА В ПОЗАКЛАСНИЙ ЧАС.

Актуальність проблеми вчення обдарованих дітей для сучасної системи освіти відображає усвідомлення державою особливої цінності творчого потенціалу його громадян. У ситуації зниження освітнього рівня населення країни, витоки інтелектуальних ресурсів, зниження зацікавленості і реальних можливостей батьків і педагогів у виявленні і розвитку обдарованих дітей пріоритетним завданням держави і суспільства в цілому стає виявлення, підтримка, розвиток і соціалізація обдарованих дітей. Дана робота містить інформацію про психолого-педагогічні особливості роботи з обдарованими дітьми, а також форми роботи з обдарованими дітьми на уроках біології та в позакласній роботі.

Останнім часом акценти з технічних галузей знань зміщується на наукові дослідження в області живої природи, і це не дивно, оскільки з'являються нові хвороби, існує величезна кількість проблем в області екології. Біологічні знання набувають всього більшого значення і в розвитку народного господарства. Тому людство повинне розуміти, що настало століття біології. У нас багато талановитих дітей, але необхідно активізувати зусилля педагогів для їх залучення на сторону біологічної науки. На жаль, існує безліч проблем на дорозі рішення цього питання:

- Біологічні спеціальності, на думку багатьох батьків, не престижні в даний час;
- Проблеми з працевлаштуванням випускників ВНЗ (робота в основному в школах);

У кожній школі є багато дітей, яких цікавлять біологічні дисципліни, але необхідно так захопити, зацікавити дитину, щоб надалі вона пішла саме по цьому напрямку. Як пише Анатолій Гин - «Ніщо так не залучає до уваги і не стимулює роботу розуму, як дивне». Від вчителя, що працює з дітьми, потрібне вміння будувати вчення співвідносно з результатом діагностичного обстеження, модифікувати учбові програми, прекрасно знати свій предмет, відчувати потреби і інтереси дітей, володіти відчуттям гумору, мати живий і активний характер, бути готовим до перегляду своїх поглядів та ін.

Які умови необхідні для того, щоб виник інтерес?

1. Вчитель повинен уміти, мати можливість і бажання викликати такий інтерес, щоб зацікавити дітей своїм предметом. У цьому питанні одного таланту вчителів буде мало, необхідна постійна робота над собою. Як сказав В.Сухомлінський «До хорошого уроку вчитель готується все життя».

2. Дитина повинна мати не лише природні здібності, але і найголовніше, бути наполегливою, дуже працелюбною і бачити, що вчитель щиро хоче йому допомогти.

3. Багато залежить від батьків. У сім'ї закладається особа дитини, вона ж грає і велику роль в її формуванні. Батьки зобов'язані прагнути розвивати в своїх дітях наступні особисті якості:

- * Впевненість, яка ґрунтується на свідомості самооцінки.
- * Розуміння переваг і недоліків в собі самому.
- * Інтелектуальну допитливість і готовність до дослідницького ризику.
- * Повагу до доброти, чесності, дружелюбності, співпереживання.
- * Звичку спиратися на власні сили і готовність нести відповідальність за свої вчинки.

Уміння допомагати знаходити спільну мову і радість в спілкуванні з людьми. Батькам слід приймати дітей такими, які вони є, а не розглядати їх як носіїв талантів. Їх таланти виростають з індивідуальності особи, а досягнення, кінець кінцем, залежать від того, як ця особа розвинеється. Обдарована дитина не зможе реалізувати свої здібності без створених для цього умов.

Обдаровану особу в змозі виховати лише обдарований педагог. Завдання вчителя – сформувати і поглибити здібності учня. Спираючись на ідею загальної генетичної обдарованості дітей, педагог повинен забезпечити поле діяльності для самопроявлення і самовираження. Для цього треба навчитися працювати нестандартно, займатися розробкою авторських програм, уроків, знаходити індивідуальний підхід до здібностей кожного учня.

Наша школа приділяє особливу увагу дітям. У роботі з учнями використовуються різні форми організації учбової роботи; участь в шкільних і онлайн-олімпіадах, форумах, змаганнях. Наші випускники конкурентоздатні під час вступу на біологічні і медичні спеціальності ВНЗ.

Ми прийшли до того, що необхідно застосовувати нові підходи, що ґрунтуються на педагогіці співпраці, використовувати різні види робіт по розвитку здібностей школярів, враховувати індивідуальні особливості дитини, формувати і підтримувати позитивні мотиви, залучати його до активної діяльності, модернізувати форми, методи вчення і виховання, створювати необхідні умови для розвитку особи.

Для підліткового і старшого шкільного віку провідними типами діяльності є соціально-комунікативна і проектно-дослідницька діяльність як необхідна умова і засіб для професійного самовизначення. При цьому «об'єктом проектування» для школяра виступає він сам, тобто він сам повинен вибрати в тому, що оточує в світі і спроектувати «сформувати» у себе такі здібності, які необхідні для оволодіння вибраної ним професії. Предметом особливої уваги педагога біолога є використання в роботі таких методів, засобів і форм вчення, які направлені на розвиток критичності і самостійності мислення, допитливості, винахідливості, самостійності і так далі. Головне – навчити дитину вчитися і переконати її в тому, що вона самостійно визначає свою долю.

Істотно підвищити ефективність розвитку інтелектуально-евристичних здібностей можна лише в тому випадку, якщо постійно використовувати в процесі вчення творчі завдання. У наших дітей є прекрасна можливість створювати власні науково-дослідні і екологічні фільми, мультимедійні презентації, проекти і так далі. В процесі роботи над такими завданнями школярі вчать застосовувати свої знання, уміння і навички, використовують різні види діяльності.

Одним з видів біологічної творчості є науково-дослідна робота, оскільки в процесі дослідження живої природи діти відкривають для себе нові цінності пізнання живої природи і власного організму. Передбачено засвоєння і оперування поняттями методології біологічного дослідження, проведення експерименту, опису і інтерпретації результатів. Незалежно від спеціалізації (ботаніка, зоологія, анатомія, психологія та ін.) майбутній біолог повинен уміти проводити якісні і кількісні спостереження, володіти мікроскопічними методами, представляти дані і так далі. Тому домінуючим методом в моїй роботі є дослідницький метод вчення біологічній дисципліні. Він реалізується шляхом постановки пізнавальних і практичних завдань і завдань, що вимагають самостійного творчого рішення.

Мною практикується проведення екскурсій як метод синтетичного вивчення довкілля. При звичайному вивченні об'єкти ізолюються, вивчаються окремо, тобто домінує аналіз складного цілого. Як підсумок, знання учнів розділені окремо: окремо рослини, окремо тваринні і так далі. Під час екскурсії всі природні об'єкти і явища сприймаються як єдине ціле в природі. Знання добуваються такими, що вчать в результаті їх власної пізнавальної праці, має місце евристичний або ще вищий – дослідницький метод вчення.

В роботі з обдарованими дітьми мною широко використовуються нові сучасні технології (форми, методи і прийоми вчення), а саме:

Методи роботи:

- анкетування, опитування;
- співбесіда;
- тестування;
- аналіз літературних джерел;
- творчі роботи;

- проєктний метод;
 - метод прогнозування;
 - метод дослідження проблеми;
- Форми роботи:
- урочна форма вчення з використанням системи завдань підвищеної складності;
 - факультатив;
 - гурткова робота;
 - вільна самоосвіта;
 - проведення наочних тижнів;
 - науково-практичні конференції;
 - олімпіади;
 - інтелектуальний марафон.
 - лекційно-семінарська форма (наприклад: «Біологічні системи і їх властивості», «Вміст в живій речовині, будова, властивості і біологічні функції білків» і ін.);
 - уроки-консультації,
 - виконання практичних робіт,
 - диференційоване вчення,
 - створення проблемних ситуацій,
 - використання різних видів ігор,
 - самостійне вивчення основної і додаткової літератури,
 - учбові і тематичні конференції, диспути, дискусії, круглі столи.

Науково-практична конференція в області біології і екології.

Участь тих, що навчаються в науково-практичних конференціях і конкурсах з біології і інших наочних областей має свою специфіку, декілька відмінну від участі в олімпіаді. Це обумовлено тим, що специфіка підготовки учасника до конференції або конкурсу передбачає його компетентність не у всіх областях біологічного знання, а лише в окремої, добре вивченої області, в рамках якої і лежить основний спектр його інтересів. При цьому учасник подібного інтелектуального змагання повинен володіти певними навиками в реалізації свого творчого потенціалу через методологію проєктної (на першому етапі) і дослідницької (на подальших етапах) діяльності. Це має ряд своїх складнощів, але і позитивних меж одночасно.

Основна позитивна межа даного вигляду роботи з обдарованими дітьми дозволяє досить середній дитині розвинути свої потенційні можливості на практично будь-якому етапі учбової діяльності в школі при вивченні тієї або іншої частини учбової дисципліни. У біології це, як не можна більш показово, оскільки курси біології – це окремі області біологічного знання: 6 клас – ботаніка, 7 – клас – зоологія, 8 клас – анатомія і фізіологія людини, 9 – 11 класи – загальна біологія. Як неважко відмітити, учень може проявити свої здібності в дослідницькій діяльності на кожному з цих етапів, вибравши для себе найбільш переважний, улюблений предмет.

При підготовці до дослідницької діяльності вже не так важлива «енциклопедичність» знань у всіх областях біології, а необхіднішою є здібність до глибокого пізнання тієї галузі науки, в якій знаходиться об'єкт дослідження. Тут важливе занурення в наочну сферу, засвоєння і вільне володіння термінологією вибраної області, методологією, також – наявність комунікативних умінь і навиків для реалізації і представлення свого дослідження на конкурсі або конференції.

Окрім цього, юний дослідник повинен пройти всі етапи проєктування своєї діяльності і це приводить його до необхідності вивчення проєктної і дослідницької технології в реалізації свого власного дослідження. І тут ми бачимо ще одну принципову відмінність «олімпіадника» від «дослідника» в тому, що другою звужує область своїх інтересів, заглиблюючись в неї, і його дорога в процесі дослідження полягає в проходженні всіх етапів проєктної методології.

В основі методу проєктів лежить розвиток пізнавальних навиків, уміння самостійно конструювати свої знання, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, аналізувати отриману інформацію, самостійно висувати гіпотези, уміння приймати рішення (пошук напрямку і методів вирішення проблеми), розвиток критичного мислення, уміння володіти дослідницькою, творчою діяльністю. Цей підхід органічно поєднується з груповим і індивідуальним підходом до вчення. Дослідницька проєктна діяльність є вченням в співпраці. Підготовка до дослідження і його реалізація на останньому етапі дуже тісно пов'язано з питаннями профорієнтації, адже, частенько, учень починає планувати свою майбутню творчу траєкторію, пов'язуючи її з певною областю своїх інтересів і певною установою вищої школи.

У зв'язку зі всім вищесказаним, можна виділити особливу стратегію, підготовки учнів до дослідницької діяльності, яка характеризується:

Необхідна умова:

-Засвоєнням переважно специфічного обсягу знань по одному з напрямів науки (у біології) ;

-Освоєння проєктної і дослідницької методології, де обов'язковою є структура подачі результатів дослідження, а не дорога здобуття цих результатів;

Мета участі в дослідницькій діяльності (науково-практичній конференції):

- Творчий пошук вирішення проблеми, самореалізація і соціалізація в певній області знання, вступ до ВНЗ по вибраному напрямку дослідницькій діяльності. На підставі вище сказаного я розробила програму роботи з обдарованими дітьми.

Програма роботи з обдарованими дітьми

Мета : розвиток інтелектуально-творчого потенціалу особи дитини шляхом вдосконалення дослідницької поведінки і розвитку дослідницьких здібностей.

Завдання:

- 1.Розвиток творчої, дослідницької активності дітей;
- 2.Розвиток творчого мислення;
- 3.Розвиток навиків спілкування і взаємодії з однолітками в процесі дослідницької діяльності.
- 4.Підняти до належного рівня педагогічну культуру батьків в питаннях виховання обдарованої дитини.
- 5.Створити умови для самореалізації обдарованих дітей.
- 6.Створити максимально приємні умови для інтелектуально - творчого і фізичного розвитку дітей.

Аналітична довідка.

- Накопичений певний досвід роботи з обдарованими дітьми.
- На початку навчального року проводиться опитування учнів про можливу участь в шкільних і районних олімпіадах, конкурсах і фестивалях.
- Про дитину що вчиться своєчасно надається інформація і положення про проведення конкурсів.
- Створений банк даних результатів участі дітей в конкурсах.

Основні методи: розвиваючі вправи і ігри, метод групової дискусії, метод спостереження, експеримент. Опис контингенту учасників програми Програма розроблена для тих, що мають 8-17 років.

Всім дітям надаються рівні умови для самореалізації. Гарантія прав, як і обов'язки учасників, регулюються договором освітньої установи на предмет надання освітніх послуг. При необхідності можна укласти з батьками додаткову угоду на предмет придбання бракуючого устаткування і матеріалів для проведення експериментів і створення проєктів.

Чисельний склад групи: 4-7 чоловік. Заняття проводяться 1 раз на тиждень. Тривалість однієї зустрічі – 1 учбова година. Термін реалізації програми: 28 годин

Умови проведення і ресурси.

Умови проведення: просторе приміщення із столами, стільцями, дошкою.
Матеріали: альбоми, конверти, мікроскоп, колби, та ін. лаб. устаткування **Інформаційна забезпеченість:** енциклопедії, тлумачні словники, науково-популярна література.

• Фахівцем, що реалізовує дану програму, може бути педагог що володіє наступними характеристиками: доброзичливість, гнучкість; професійний досвід, успішність педагогічної діяльності, дослідницька компетентність, уміння організувати конструктивну взаємодію. Інші значимі якості: високий інтелект, знання вікового розвитку дитини, його індивідуальних особливостей, інтересів і мотивів, ціннісні орієнтації, здібність до рефлексії.

Тематичний план занять.

Назва теми:

- 1.Розвиток уміння бачити проблеми.
- 2.Спостереження як спосіб бачення проблем.
- 3.Розвиток уміння висувати гіпотези.
- 4.Розвиток уміння ставити питання.
- 5.Розвиток уміння давати визначення поняттям.
- 6.Розвиток уміння класифікувати.
- 7.Розвиток умінь і навиків взаємодіяти з парадоксами.
- 8.Розвиток уміння спостерігати.
- 9.Розвиток умінь і навиків експериментування.
- 10.Розвиток умінь висловлювати думки, робити висновки і виводи.
- 11.Розвиток метафорична мислення.
- 12.Розвиток дивергентного і конвергентного мислення.

Структура заняття.

У структурі заняття можна виділити наступні етапи:

- 1.Бесіда ведучого з дітьми, направлена на включення дітей в тему і проблематику заняття.
- 2.Виконання вправ, направлених на розвиток навиків дослідницької діяльності і творчого мислення.
- 3.Виконання проєктів по заданих темах.
- 4.Вистава і захист виконаних проєктів.
- 5.Обговорення заняття. Підведення підсумків.

Висновок

Отже, вчителі, які працюють з обдарованими дітьми повинні навчально-виховну діяльність будувати на позитивних емоціях, стимулюючи і заохочуючи всіх учасників навчально-виховного процесу до активної діяльності на уроці та в позакласній роботі на основі повного використання ресурсів успіху, довіри.

Варто пам'ятати, що обдарованість – це система, що розвивається протягом життя, визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Завдання педагогів полягає в тому, щоб створити умови, за яких дитина могла б просуватися шляхом власної досконалості, уміла мислити самостійно, нестандартно. Цей шлях називається «самовдосконаленням дитини в умовах освітнього процесу».

ЛІТЕРАТУРА

1. Ліновицька МАН – крок у майбутнє// Біологія (Основа).-2008.-№ 28.-с.2-4.
2. Овчаренко К. Організація роботи з обдарованими дітьми // Психолог (Шкільний світ).-2004.-№ 37.-с.12-17.
3. Пашнев Б.К. Психодіагностика обдарованості. - Х.: Основа, 2007.
4. Савустьяненко Т. Управління творчою самореалізацією учнів// Біологія і хімія в школі.-2005.-№ 3.-с.47-49.
5. Талліна Ю.С.Предметний тиждень біології в школі.–Харків: Видавнича група «Основа», 2004.-с.3-7

6. Ткачук А.О. Посилення мотиваційного компонента творчої діяльності обдарованої дитини // Шкільному психологу (Основа). – 2010. - № 5. – с.2-5.
7. Чепур О.С. Роль психолога та педагога в роботі з обдарованими дітьми // Шкільному психологу (Основа). – 2010.- № 6. – с. 12-15.

Бонка Т. О.,

*вихователь-методист комунального закладу
«Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №306
комбінованого типу» Криворізької міської ради
krasotkazaja@gmail.com*

РОБОТОТЕХНІКА ДЛЯ ДОШКІЛЬНЯТ ЯК ТЕХНІЧНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

У статті порушено проблему використання в діяльності закладу дошкільної освіти нового напрямку конструювання - робототехніки. Останнім часом в Україні спостерігається дефіцит інженерно-технічних кваліфікованих працівників. Розвиток виробництва, примноження досягнень в науці і техніці можливі лише за умови раннього розвитку творчих технічних здібностей у дітей. Саме технологія освітньої робототехніки сьогодні є актуальним технічним засобом розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: робототехніка, конструювання, творчі здібності, обдарованість, інформаційні технології.

The article raises the issue of using a new direction of design in the activity of a preschool educational institution - robotics. Recently, there has been a shortage of skilled engineering and technical workers in Ukraine. The development of production, the multiplication of achievements in science and technology are possible only with the early development of creative technical abilities in children. Today, the technology of educational robotics is an important technical means of developing creative abilities in preschool children.

Keywords: robotics, design, creativity, talent, information technology.

В даний час все інтенсивніше привертає увагу психологів та педагогів проблема розвитку обдарованих і талановитих дітей. Піклування про обдарованих дітей в сьогоднішній турбота про розвиток науки, культури і соціального життя в майбутньому.

Інтерес і необхідність вивчення проблеми дитячої обдарованості ніколи не втратить своєї значущості та актуальності, адже дошкільний вік має найбільше значення для розвитку здібностей і обдарованості. Обдаровані діти - це діти, чиї інтелектуальні здібності значно перевищують нормальний рівень для даного віку та демонструють загальні таланти в будь-якої сферах діяльності. Однією з умов формування гармонійної особистості є індивідуальний підхід до дітей, а для обдарованих дітей цей аспект найбільш значущий в силу їх специфічних особливостей.

Сучасна дитина дошкільного віку прагне пізнавати навколишнє середовище, вона інтенсивно цікавиться всім невідомим, будовою навколишнього світу, минулим і майбутнім. Ця маленька людина чимало запитує, міркує, висловлює свої здогади, думає і пропонує свої способи вирішення сформованих проблемних ситуацій. Багато сучасних педагогів і вчених минулих століть вважають, що такий пізнавальний інтерес - це переважаючий показник розвитку обдарованості дітей в дошкільному віці.

Робототехніка є творчим процесом, під час якого дитині вдається створити власний продукт – робота, адже працюючи із спеціальними конструкторами, створюються фігури, машини, мінімеханізми, використовуються підказки педагога і власна фантазія.

Діти середнього дошкільного віку вже можуть вивчати прості механізми, виконувати спрощену роботу з моторами, важелями, колесом, створювати моделі за схемами або навіть вигадувати свої.

Старші дошкільники починають знайомство з програмуванням - їх завдання ускладнюються: потрібно не просто зібрати модель, але і написати для неї найпростішу програму на ПК або на іншому гаджеті. Ці розвиваючі вправи дають можливість сформулювати у дітей інтерес до техніки і отримати найважливіші навички, допомагають дошкільнику розвинути посидючість, цілеспрямованість, уміння шукати альтернативні шляхи вирішення проблеми і саме ці якості допоможуть в подальшому житті дитини. Такий технічний засіб розвитку дитини дозволяє сформулювати творчу особистість, готову фантазувати і втілювати свої ідеї в життя, наділену просторовим і конструктивним мисленням.

Освітня робототехніка - головний технічний засіб інтеграції логіко-математичного розвитку та інформаційної технології, який дозволяє сформулювати і розвинути в дитині найважливіші якості гармонійної творчої особистості та виявляє технічні схильності у дошкільника на ранніх етапах, що робить можливим їх подальше вдосконалення.

На заняттях з конструювання в сучасному ЗДО діти конструюють машинки, навантажувачі, споруди, крани, літаки, човни - все те, з чим вони добре знайомі в реальному житті. Крім того, дошкільнятам завжди цікаво створювати з деталей своїх улюблених мультиплікаційних та казкових персонажів, героїв кінофільмів.

Завданням робототехніки для дошкільнят є перш за все розвиток особистості малюка, його творчих і інтелектуальних здібностей, а не створення якогось технічно складного унікального продукту. Для продуктивного розвитку дітей старшого дошкільного віку потрібно залучати їх інтерес до конструювання механізмів. Для самих маленьких здобувачів дошкільної освіти пропонується використовувати особливий вид конструктора - з великими деталями, інтуїтивно зрозумілими механізмами, які легко поєднати між собою. Адже, перший успіх дуже важливий, оскільки допомагає дитині набутти впевненості в своїх силах і бажання займатися далі.

Проведення сучасних занять з конструювання, без сумніву, буде дуже корисно для дошкільника. Робототехніка повністю відповідає духу часу, дозволяє підготувати малюка до реалій нинішнього життя, де механізми і машини грають ключову роль. Крім того, користь занять полягає в наступному: дитина працює з невеликими елементами, що допомагає розвинути дрібну моторику; отримує перший досвід програмування; покращує математичні навички (рахунок, симетрія, пропорції); вчиться спілкуватися з ровесниками та педагогами, працювати в команді, швидко орієнтуватися в просторі; отримує перші навички презентації свого «творіння»; розвиває мислення, увагу, пам'ять. Такі заняття за рахунок ігрової форми цікаві дитині, не викликають у нього нудьги, тому працює він із задоволенням. Через гру дитина вчиться мислити, зосереджуватися на вирішенні поставленого завдання. Робототехніка активізує дитячу пізнавальну активність, підвищує інтерес до самого процесу навчання.

Робота з навчання робототехніці проводиться за заздалегідь складеним календарно-тематичним планом педагогом, який отримав необхідну кваліфікацію. Найкраще займатися робототехнікою в спеціально обладнаному для цього приміщенні, де має розташовуватися все необхідне для комфорту дитини: самі конструктори, інструкції, столи для роботи, ПК та планшети для програмування. Щоб в найкращій мірі робототехніка, як засіб розвитку дитячої технічної творчості, змогла реалізувати свій потенціал, фахівці пропонують дотримуватися основного правила організації заняття з конструювання - займатися підгрупами не більше 10 дітей. Так педагог зможе приділити увагу кожному і відповісти на виникаючі питання.

Також важливе спілкування педагогів з батьками малюків, це допоможе організувати спільну роботу над розвитком технічних і творчих здібностей дошкільнят. Робота з робототехнікою припускає різні змагання, виставки, презентації робіт, на яких юні конструктори зможуть показати те, що їм вдалося зробити та допоможуть дитині навчитися

впевнено тримати себе перед публікою. Батьківській громаді варто також відвідати заходи на яких буде представлено результат праць малюка. Все це буде дошкільнику приємно і зміцнить його прагнення до подальшої діяльності. Для батьків корисно та необхідно проводити відкриті заходи, де б вони могли побачити, як саме організуються заняття з конструювання з LEGO, як вони можуть допомогти своїй дитині в створенні і програмуванні моделей. Також вони зможуть отримати консультацію педагога, або вони самі можуть порекомендувати, як поліпшити модель.

Для успішного заняття з робототехніки з малюками потрібно мати спеціальні конструктори, відмітними рисами яких є: великі яскраві деталі; мінімум електроніки; прості механізми з'єднання. При бажанні і можливості - і, звичайно, зацікавленості малюка - освітній набір можна придбати, щоб дитина займалася конструюванням будинку. Сучасні виробники пропонують величезний вибір найрізноманітніших моделей, розрахованих на різний вік і рівень підготовки. Деякі набори являють собою не тільки самі елементи, але і робочі зошити, інструкції, схеми - все те, що допоможе дошкільнику не просто весело провести час, а й навчатися, познайомитися в наочній формі з законами фізики і діями механізмів. До популярних брендів відносяться LEGO Education, Fischertechnik, Huna, Makeblock. Перший вважається найпопулярнішим і універсальним, найчастіше саме він використовується для занять з дошкільнятами. Перевага такого конструктора полягає ще і в тому, що розроблено декілька лінійок, кожна з яких обмежена певними віковими рамками. Так, є набори 5+ і 7+, найбільш прості і зрозумілі крихтах, а також спеціальні лінійки для 8-10 років, дають можливість зібрати справжнього робота. Для учнів середньої школи пропонуються свої набори, ще більш досконалі, що дозволяють зробити програмованого робота, здатного взаємодіяти зі своїми побратимами.

Робототехніка та легоконструювання допомагає здобувачам дошкільної освіти навчитися не тільки конструювати, а й розвинути технічне творче начало, вдосконалити ряд найважливіших навичок. Звичайно, не кожен дошкільник, який навчається на заняттях з конструювання, стане інженером, але корисні знання і вміння, які знадобляться для навчання в школі та в дорослому житті, отримують усі. Завдяки цим технічним засобам розвитку дошкільники будуть розвиватися всебічно в невимушеній обстановці, у них збільшиться пізнавальний інтерес, спостережливість, креативність, що сприяє розвитку задатків обдарованості.

Ось чому цей напрямок потрібно активно запроваджувати у роботу сучасного закладу дошкільної освіти. Тому що, робототехніка - це гарна можливість для впровадження інформаційних технологій в освітній процес в ЗДО, що допоможе дошкільнику опанувати елементами комп'ютерної грамотності, навичками і вміннями роботи з сучасними технічними засобами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніскіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості / Н. Аніскіна. – К. : Навчальний світ, 2005. – 127 с.
2. Виготський Л. С. Уява і творчість в дитячому віці. М.: Просвітництво, 2011. - 124 с.
3. Дружинін В. Н. Психологія загальних здібностей / СПб. Пітер Ком, 2009. - 368 с.
4. Максаєва, Ю.А. Легоконструювання, як фактор розвитку обдарованості / Ю.А. Максаєва: Початкова школа до і після. - 2012. - № 9. - С. 66-69.
5. Шайдурова В.Н. Розвиток дитини в конструктивній діяльності: довідковий посібник / В.М. Шайдурова. - М.: ТЦ Сфера, 2008.
6. Юревич Є. Основи робототехніки /БХВ-Петербург, 2016 – 304 с.

Борейко В. І.,

доктор економічних наук, доцент, проректор з наукової роботи
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

Ясінський А. М.,

кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з інформаційного забезпечення та
інноваційних технологій навчання
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
yasinskiy@meta.ua

Яницька О. Ю.,

кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з навчально-методичної
роботи та гуманітарної освіти університету
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
yanyskaolena@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. У статті розкрито можливості використання інформаційно-комп'ютерних технологій для запровадження дистанційних форм навчання для підготовки фахівців до роботи з обдарованими дітьми. Визначено об'єктивну необхідність впровадження дистанційних технологій навчання для забезпечення підготовки вітчизняними закладами вищої освіти спеціалістів, які б відповідали вимогам сучасного інформаційного суспільства. Презентовано ідеї створення сприятливого середовища для здобувачів освіти, що поєднують трудову і навчальну діяльність чи мають особливі освітні потреби. Окреслено переваги використання інноваційних електронних методик та ефективність їх використання для дистанційного спілкування викладачів із студентами, формування студентських груп для спільного виконання завдань та проведення наукових досліджень. Охарактеризовано специфіку та можливості для використання окремих мультимедійних технологій Інтернету для подачі лекційного матеріалу, передачі завдань студентам, формування електронних бібліотек, навчально-методичних мультимедіа-матеріалів, віртуальних лабораторій і практикумів, груп за інтересами, спільного виконання практичних завдань та обміну інформацією. Обґрунтовано можливість використання мультимедійних Інтернет-технологій та електронних засобів зв'язку для розв'язання навчальних завдань викладачі закладів вищої освіти із застосуванням інтерактивних форм навчання: кейс-технологій; круглих столів, дебатів, ділових ігор, тренінгів, відео конференцій, «мозкового штурму», фокус-груп, рольових ігор; групових дискусій, методу проектів. Узагальнено можливості використання інформаційних комп'ютерних технологій для організації дистанційного навчання в межах України, залучення до початкового процесу вітчизняних закладів освіти студентів з інших країн, а також проведення за допомогою Інтернет ресурсів спільних наукових конференцій, симпозіумів та обміну актуальною інформацією.

Ключові слова : інформаційні технології; освітнє середовище; дистанційне навчання; електронні методики; заклади вищої освіти.

Abstract. The article reveals the possibilities of using information and computer technologies for the introduction of distance learning forms. It is defined the objective necessity of introduction of distance learning technologies for providing training in domestic institutions of higher education of specialists meeting the requirements of the modern information society, while creating an enabling environment for the education of students combining work and study, of persons with

disabilities, children, whose parents work in other countries, and the workers whose work is associated with regular business trips. The advantages of using innovative electronic methods and the effectiveness of their use for distance communication between teachers and students, the formation of student groups for joint implementation of tasks and conducting scientific research are outlined. The specifics and possibilities for using separate multimedia technologies of the Internet for presenting lecture material, transferring tasks to students, forming electronic libraries, educational multimedia materials, virtual laboratories and workshops, interest groups, joint fulfillment of practical tasks and information exchange are characterized. The possibility of using multimedia Internet technologies and electronic means of communication to solve learning problems by teachers of institutions of higher education is substantiated using interactive forms of instruction: case studies; round tables, debates, business games, trainings, videoconferences, «brainstorming», focus groups, role-playing games; group discussions, the method of projects. The possibilities of using information computer technologies for organizing distance learning within Ukraine, attracting students from other countries to the educational process of domestic educational institutions, as well as holding joint scientific conferences, symposiums and exchange of current information with the help of the Internet are generalized.

Key words: *information and communication technologies; educational environment; distance learning; electronic methods; institutions of higher education.*

Постановка проблеми. Динамічний розвиток сучасного суспільства та інтенсифікація всіх процесів, які визначають життєдіяльність населення, зумовлюють необхідність раціонального використання ним часу, що на нинішньому етапі розвитку можуть забезпечити цифрові технології. Сучасна молодь, яка здобуває спеціальності у закладах вищої освіти, досить часто, з низки причин (відсутності коштів для оплати навчання, намагання апробувати отримані знання на практиці та здобути досвід та ін.) намагаються поєднувати навчання з трудовою діяльністю. Ця ж необхідність (поєднати роботу з навчанням) виникає у спеціалістів старшого покоління, які здобували вищу освіту кілька десятків років назад, оскільки, перед ними гостро постають питання підвищення кваліфікації.

У вирішенні цих проблем можуть допомогти заклади вищої освіти шляхом впровадження дистанційних форм навчання. Сучасні комп'ютерні засоби та інформаційні технології дозволяють закладам освіти організовувати навчання та спілкування викладачів із студентами у зручній для них формі, наблизити освітні пропозиції до користувача у дистанційному форматі. У цьому випадку усувається дилема для студента: чому віддати перевагу – трудовій діяльності чи навчанню?

Розуміння необхідності та прогресивності дистанційної технології навчання спонукала вітчизняних законодавців вперше передбачити таку можливість у новій редакції Закону України «Про вищу освіту», у якій, поряд із очною (денною, вечірньою) формами навчання у закладах вищої освіти, передбачено заочну (дистанційну) форму здобуття освіти. Її впровадження вимагає детального аналізу психолого-педагогічних основ процесу, створення у закладі вищої освіти належних умов для використання прогресивних інформаційно-комп'ютерних програм та набуття практичного досвіду. Саме необхідність пошуку найбільш досконалих інформаційно-комп'ютерних технологій для забезпечення ефективного функціонування дистанційних форм навчання у закладах вищої освіти визначила актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. В останні роки з проблемою забезпечення ефективного функціонування дистанційної форми навчання стикнулися багато провідних начальних закладів України, що зумовило появу значної кількості публікацій на цю тему. Так, Триус та ін. (2012) розкрили організаційні та технічні аспекти використання системи мобільного навчання; висвітлили проблеми та перспективи впровадження комп'ютерно-орієнтованих методичних систем навчання математичних дисциплін у вітчизняних закладах вищої освіти. Згідно їх ідей, університет стає глобальною організацією. Його центральною

фігурою є студент, з його освітніми запитами, а не професор, котрий збирає навколо себе аудиторію.

Титова (2011) дослідила проблему психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій та обґрунтувала переваги запровадження системи Moodle у процесі викладання технічних дисциплін. Франчук (2008) висвітлює підходи до адміністрування навчальних комп'ютерних систем з використанням програмного комплексу Денвер+Moodle. У роботі Франчук, Галицького (2016) розкрита доцільність використання у навчальному процесі хмарних сервісів. За твердженням Семерікова – електронне навчання є інноваційною технологією, спрямованою на професіоналізацію та підвищення мобільності тих, хто навчається, тому і на сучасному етапі розвитку ІКТ воно може розглядатися як технологічна основа фундаменталізації вищої освіти. Стрюк та Рассовіцька (2015) охарактеризували ключові підходи до використання хмарних обчислень при підготовці студентів інженерних спеціальностей. У роботах Дзямувич (2014) доведено, що їх впровадження сприяє підвищенню зацікавленості, активності та самостійності студентів усіх спеціальностей. Однак, на сьогодні в Україні відсутнє комплексне дослідження, яке б розглядало всі аспекти інформаційно- комп'ютерного забезпечення дистанційних форм навчання у вітчизняних закладах вищої освіти.

Мета статті – аналіз психолого-педагогічних особливостей використання прогресивних інформаційно-комп'ютерних технологій в організації дистанційних форм навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційне суспільство XXI століття потребує реформування освіти України, завданнями якої є підготовка освіченої, творчої, конкурентоспроможної на сучасному ринку особистості. При цьому, як зазначають вітчизняні науковці Триус, Франчук та Франчук (2012), сучасні мобільні засоби (смартфони, персональні комунікатори, планшети та ін.) мають функціональність, що не поступається, у багатьох випадках, комп'ютерам середньої потужності. Тому використання мобільних технологій відкриває нові можливості для навчання, особливо для тих, хто живе віддалено від освітніх центрів, хто стикається з організаційними труднощами в межах традиційного навчання.

Ключовим завданням колективу Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука є вдосконалення форм, методів і технологій навчання, важливе місце серед яких займає дистанційне навчання. Виходячи із європейського досвіду та досвіду провідних вітчизняних закладів вищої освіти науково- освітня ідеологія навчального процесу в університеті сформована відповідно до нової парадигми вітчизняної освіти, що базується на використанні електронних засобів навчання (e-learning). Результатом багаторічної кропіткої роботи науково-педагогічних працівників університету стала унікальна система інноваційних методик, до яких відносяться: електронне навчання (e-learning); мобільне навчання (m-learning); всепроникаюче навчання (u-learning) ; «перевернуте» навчання (f-learning); змішаного навчання (blended-learning).

Модель навчання, що базується на використанні ресурсів Інтернету та мультимедійних технологій, часто називають електронним навчанням. Тривус (2011) зазначає, що «електронне навчання (e-learning) – це система навчання, що пропонує використання Інтернет-технологій, електронних бібліотек, навчально-методичних мультимедіа-матеріалів, віртуальних лабораторій і практикумів тощо». Цей тип навчання забезпечує доступ до пулу навчальних матеріалів освітнього середовища, а також підтримує технологію обміну даними, комунікації учасників навчального процесу, створює умови для організації спільної роботи над документами та проектами. Впродовж десяти років в університеті сформовано різноплановий навчальний контент електронних ресурсів. Практика впровадження електронного навчання в університеті показує, що найбільш динамічно розвивається мобільне навчання. Мобільне навчання (m-learning) – це технологія подання навчального матеріалу на мобільні пристрої з використанням комунікаційних каналів WAP та GPRS. Мобільне навчання є формою реалізації дистанційного, разом з тим, це навчання з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій. Навчання із використанням

мобільних технологій доступу до освітніх ресурсів створює для студента оперативний віртуальний простір, що забезпечує його освітні потреби у зручній формі, дозволяє будувати власну систему оволодіння знаннями із врахуванням особливостей власного соціального простору, надає суб'єкту, що навчається, більшу кількість ступенів вільності – вищу інтерактивність, більшу свободу руху, більшу кількість технічних засобів для навчання та ін.

Важливим елементом у створенні ресурсів для мобільного навчання є чітка структуризація навчального контенту, вихід за традиційні елементи дистанційного навчання, розробка структурованих «Уроків», розширення сфери застосування ресурсів «WIKI» та «Анкета», що дозволяє розробити інтерактивні ресурси програмно-педагогічних продуктів мобільного навчання в університеті. Результати апробації ресурсів електронного та мобільного навчання показують також їх затребуваність в системі організації навчального процесу іноземних студентів. Відкриті бази ресурсу «WIKI» часто стають зверненнями пошукових серверів інших навчальних закладів, у тому числі з іноземними DNS адресами. Всепроникаюче навчання (u-learning) – це технології, що виникла, як результат реалізації соціального запиту на удосконалення форм «навчання впродовж життя». Використання інформаційно-комунікаційних засобів дозволяє розширити освітній простір та інтегрувати його у всі сферах суспільного життя. Для здійснення u-learning університетом розроблено відповідні навчальні матеріали, що передаються на мобільні пристрої, а також організовані безкоштовні Wi-Fi зон та створене відповідне програмно-методичного забезпечення. «Перевернуте» навчання (flipped learning) – це нова форма організації навчання. Використовуючи дистанційні технології навчання студент самостійно знайомиться із навчальним матеріалом, що буде вивчатись на наступному занятті. Для виконання практичної частини навчальної дисципліни використовуються як віртуальні, так і реальні зустрічі із керівником курсу. Онлайн режим часто використовується для обговорення та аналізу навчального матеріалу. Вивчення закордонного досвіду використання технологій «перевернутого навчання» Німеччини «Das umgedrehte Klassenzimmer», «Flipped Classroom» США, Канади, Австрії дозволяє стверджувати, що ця модель, як технологія змішаного навчання (blended learning), використовується в провідних навчальних закладах світу. Ефективність віртуального навчання (learning, m-learning, u-learning, f-learning) важко піддається експертній оцінці оскільки параметри впливу на навчальний результат неможливо формалізувати і оцінити їхню динаміку. Більш ефективною в умовах сьогодення університетського навчання є змішана модель (blended learning) навчання.

Традиційна система навчання доповнена дистанційними технологіями, віртуальним середовищем спілкування, забезпечення мобільного доступу до освітнього середовища – утворюють систему сучасного навчального процесу в університеті (див. рис. 1).

Рис. 1. Структура сучасного навчального процесу в університеті

Передумовою для організації змішаного навчання є створення в університеті повноцінного освітнього інформаційного середовища, забезпечення надійної комунікаційної системи, підготовка педагогічних кадрів здатних до ефективної співпраці із студентом у віртуальному середовищі та реальній обстановці навчання. Змішане навчання – це реальна альтернатива традиційній формі навчання. Для супроводу змішаного навчання в університеті започатковано мережу навчальних центрів об'єднаних технологічними засобами доступу до пулу електронного навчання. Відділ дистанційної освіти веде електронне адміністрування та управління змішаним навчальним процесом. Результати навчальної діяльності доступні кожному студенту в конфіденційному режимі.

Найбільш поширеною модульною об'єктивно-орієнтованою системою управління навчальними ресурсами є Moodle. Система Moodle є програмним засобом для створення та підтримки навчального процесу в умовах як дистанційного, так і традиційного (аудиторного) навчання. Цей проект був створений для галузі «соціальної конструктивної педагогіки» (social constructionist framework of education) і поширюється як проект Open Source на основі ліцензії GNU GPL. Однак, на думку Титової (2011), у більшості випадків основною метою використання системи дистанційного навчання Moodle є підтримка, а не повна заміна стаціонарного навчання, особливо це актуально в світлі запровадження модульно-рейтингового навчання, в якому як відомо значна увага приділяється самостійній роботі студента. Адже інформаційно-комунікаційні технології в умовах сучасного розвитку освіти в Україні поступово стають одним з потужних чинників реалізації принципів дидактики – доступності, системності, наочності, диференціації тощо, в повній мірі демонструють особистісно-індивідуальний підхід у навчальному процесі.

Розв'язування навчальних завдань займає чільне місце в системі змішаного навчання. У «віртуальний освітній простір» університету переносяться традиційні інтерактивні форми роботи такі як тренінги, відео-конференції, рольові ігри, «мозковий штурм», фокус-групи, групові дискусії, кейс-технології, ділові ігри, дебати, «круглий стіл», метод проектів та інші. Як показує досвід університету таке поєднання забезпечує високу активність студентів та результативність роботи.

Навчальний контент підтримки інтерактивних форм та відповідні методичні розробки винесені в мережеве середовище. Ефективним розширенням Інтернет-технологій вважаємо реалізацію проекту із створення бази електронних документів на програмно-технічній платформі DSpace 1.7. Інституціональний репозитарій містить наукові публікації викладачів та науковців, що є у відкритому доступі, матеріали доповідей та конференцій, статті з періодичних видань МЕНУ. Компанією Google – розроблена унікальна система управління навчанням (СУН) Google Classroom. Сервіс дозволяє адмініструвати групи користувачів, організувати надання послуг, таких як обслуговування електронної пошти, календаря та Диску. Групи в Google Classroom функціонально близькі за структурою до форумів, оскільки вони дозволяють користувачам відправляти повідомлення іншим користувачам в межах цієї групи. Групи також можна використовувати для розповсюдження прав доступу до навчальних курсів. Використання системи управління навчанням Google Classroom не зводиться до заміни паперових носіїв інформації електронними. Викладачі університету впродовж декількох семестрів напрацювали різноплановий навчальний контент із використанням хмарного сервісу Google Classroom. Ці педагогічні форми часто поєднуються із технологіями e-learning, m-learning, u-learning, f-learning (див. рис.2). На думку Триуса, поява нових інформаційних технологій, їх швидкий розвиток і розповсюдження, привели до осмислення і вирішення нових задач вищої освіти, таких як інформатизація і комп'ютеризація навчального процесу, комп'ютерна грамотність та інформаційна культур» (2010).

Введення в навчальну діяльність технологій Блог-квести, Веб-квести розширює сферу спілкування студента. Перенесення окремих аспектів спілкування із студентом, в рамках навчального процесу, в мережеві співтовариства є додатковим мотиваційним фактором його активної участі в пізнавальному процесі. Практика показує, що студенти часто переглядають

записи блогів та форумів по проблемних питаннях і використовують їх для формування кінцевого твердження на поставлену практичну проблему. Використання можливостей сервісу Web 2.0 та Web 3.0 і інтерактивних технологій організації навчання активно використовується в європейських та американських навчальних закладах. Тому і перед Україною стоїть завдання: у вищих навчальних закладах створити освітньо-наукове інформаційне середовище, що надасть можливість використовувати ІКТ для проведення аудиторних, зокрема практичних і лабораторних занять, контролюючих заходів, організації науково-дослідної роботи і особливо для самостійної роботи студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання. Використання сервісів Google дає можливість організувати колективну роботу. Документи, розміщені в мережі Інтернет, може редагувати віртуальна група студентів, що володіє відповідними правами доступу. Спільний перегляд файлів, відслідковування і перегляд змін в режимі он-лайн створює віртуальне середовище для спільної діяльності в мережі Інтернет. Сервіси платформи Google – дозволяють проводити опитування, створювати спільні документи і таблиці, аналізувати та коментувати отримані результати. Творча співпраця у віртуальному середовищі суттєво розширює форми взаємодії студентів, що додатково мотивує їх до інтерактивної діяльності (рис. 2).

Рис. 2. Структура інформаційно-навчального середовища

Блоги дозволяють робити відгуки «коментарі» відвідувачами, що робить їх середовищем мережевого спілкування. Викладачі університету використовують свої блоги в Інтернет середовищі для розповсюдження навчальних матеріалів або посилань на них. Залишаючи коментар до повідомлення викладача у блозі, студенти стають учасниками справжньої он-лайн дискусії.

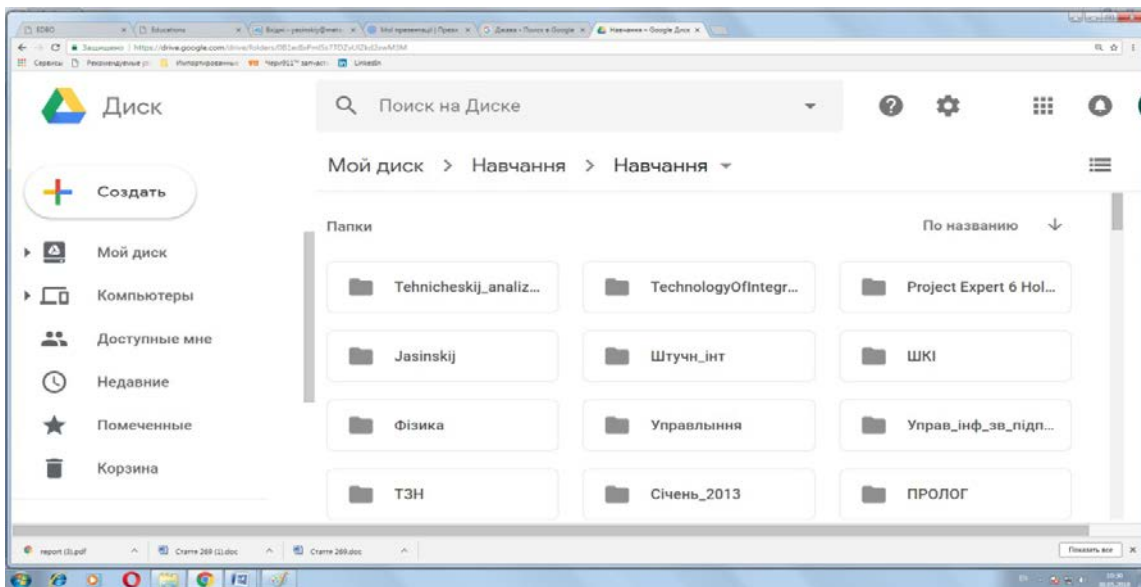

Рис. 3. Пул спільного використання на платформі GOOGL диска

Блоги дозволяють викладачу створювати он-лайн віртуальну дошку оголошень, управляти студентськими блогами, розміщувати конспекти занять, вбудовані відеоматеріали, презентації, гіперпосилання, аудіо лекції та віртуально спілкуватися із студентами, при цьому блог викладача можуть читати не лише студенти, а й їхні батьки. Вікі-енциклопедія – започаткована як сайт довідкової інформації, що створюється спільними напрацюваннями великої кількості учасників. Вікі-сторінки використовуються в навчальному процесі за різними напрямками: як джерело навчального матеріалу, для планування та організація проектної діяльності, для спільного написання творчих робіт та статей, для обговорення та рецензування матеріалів, для організація консультацій та отримання додаткових знань, для ознайомлення мережевої спільноти з авторськими технологіями та професійного самовдосконалення викладача.

Отже, використання Вікі технології в навчальному процесі дозволяє:

- створити інформаційне середовище енциклопедичного формату з певної галузі знань;
- створити освітні веб-ресурси колективного використання;
- організувати роботу студентів енциклопедичному веб середовищі;
- деталізувати та формалізувати конкретну галузь знань;
- підвищити ефективність навчального процесу та рівень підготовки студентів завдяки більш ефективному використанню робочого часу;
- підвищити рівень конкурентоспроможності випускників вищих закладів освіти.

Використовуючи каталог закладок на заняттях, організовується робота у групах, спрямована на пошук матеріалів з навчальної теми. Учасники навчальної групи можуть використовувати для пошуку як власні каталоги, так і напрацювання групи. Такі сервіси зручні також для науково-педагогічних працівників університету – знайдені посилання використовуються колективом викладачів, що полегшує пошук необхідних дидактичних та методичних матеріалів. Збережені каталоги посилань є ресурсами доступними із Інтернету, можуть редагуватись і використовуватись студентом будь-коли. Кожну із доступних закладок можна описати декількома тегами, що розширює можливості їх застосування і спрощує систему пошуку необхідного матеріалу.

Пошукові засоби Інтернет середовища дозволяють створювати власні тематичні пошукові каталоги. Розроблені викладачем пошукові каталоги відібрати для студентів саме такі освітні матеріали, що будуть необхідні для засвоєння конкретної теми. У такий спосіб вирішується проблема захисту студентів від небажаної інформації, яку вони одержують, направляючи запити в пошукові машини «загального користування» чи проблема швидкого знаходження необхідної інформації. Сучасні програмні платформи дозволяють планувати діяльність великої групи користувачів, створювати розклад роботи, у якому враховуються режим та плани інших цільових груп. Існує можливість для об'єднання декількох календарів та узгодження термінів виконання. Практика ведення календарів показує, що науково-

навчальний процес університету може бути організований системою із десятків календарів різного рівня підпорядкування. У кожному календарі плануються заходи, пов'язані з певною сферою діяльності. За ведення календарів відповідають окремі структурні підрозділи. Викладачі університету практикують подачу у календарях дат позанавчальних заходів. Часто таким чином анонсується час онлайн-контактів, наприклад, для обміну новими здобутками та цікавими повідомленнями. Низка науковців, (В. М. Франчук, О. В. Галицький, А. М. Стрюк, М. В. Рассовіцка обґрунтували), що підвищити якість підготовки студентів, особливо інженерних спеціальностей допоможе застосування хмарних технологій. Так, на їх - порівняльний аналіз хмарних послуг цих компаній вказує на те, що Microsoft Office 365 надає більше функціональних можливостей для використання офісних додатків, у той час як можливість GoogleApps застосовувати додатки користувача та сторонніх розробників значно розширює коло навчальних завдань, що вирішуються з використанням цієї хмарної платформи. При цьому, як зазначають В. М. Франчук, О. В. Галицький - для використання цього хмарного сервісу не потрібно використовувати надсучасний і досить потужний комп'ютер, для вищих навчальних закладів не потрібно залучати кошти на придбання системного та програмного забезпечення. Головною перевагою цього хмарного сервісу є те, що все необхідне програмне забезпечення міститься в хмарі. На нашу думку найбільш ефективно хмарні технології можна використовувати для організації дистанційної форми навчання, оскільки, ця платформа дозволяє об'єднати в одну групу викладачів та студентів, які опановують окремі дисципліни та здійснюють комплексні міжгалузеві наукові дослідження. При цьому - користувач, зберігши файл у хмарі через комп'ютер, може отримати доступ до нього з будь-якого іншого пристрою (смартфон, планшет, ноутбук)».

Висновки і перспективи подальших розвідок. Реалізація описаних сервісів та технологій вимагає певних затрат та ресурсів для формування відповідних програмно-технічних платформ та достатнього рівня інформативної культури колективу науково-педагогічних працівників університету, однак ці затрати дозволять підняти дистанційну освіту на значно вищий рівень. Використання можливостей інформаційних комп'ютерних технологій для організації дистанційного навчання в межах України, залучення до начального процесу вітчизняних закладів освіти студентів з інших країн, а також проведення за допомогою Інтернет-ресурсів спільних наукових конференцій, симпозіумів та обміну актуальною інформацією дозволяє підвищити якість освіти та створити передумови для її здобуття особами, які з певних поважних причин, не можуть відвідувати навчальні заклади.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні можливостей використання Інтернет-технологій для проведення спільного Інтернет-сеансу при проведенні практичних занять, виконанні індивідуальної та самостійної роботи. У статті розкрито можливості використання інформаційно- комп'ютерних технологій для запровадження дистанційних форм навчання для підготовки фахівців до роботи з обдарованими дітьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України Про вищу освіту. (2017, September 5, № 2145-VIII). OfficialwebportaloftheParliamentofUkraine. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page7>
- Триус, Ю. В., Франчук, В. М., & Франчук, Н. П. (2012). Організаційні й технічні аспекти використання систем мобільного навчання. Науковий часопис НПУ імені Драгоманова., Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання(12), 53–62. <https://nfranchuk.fi.npu.edu.ua/uk/2011-05-08-21-49-57/9-2012/18-2011-05-08-22-48-259>
2. Триус, Ю. В. (2010). Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у ВНЗ: проблеми, стан і перспективи. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання, 9(1), 16–29. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2010_9_5
3. Титова, Н. Т. (2011). Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесі оцінювання навчальних досягнень з креслення майбутніх учителів технологій. Вісник Глухівського нац. пед. універ. імені О. Довженка : збірник наук. праць, 52–58. http://visn-ped.gnpu.edu.ua/Visnik_19_.pdf

4. Франчук, В. М. (2008). Адміністрування навчальних комп'ютерних систем. Програмний комплекс Денвер+Moodle. Науковий часопис НПУ імені Драгоманова, Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : збірник. 6(13), 39–45. [InUkrainian].

5. Франчук, В. М., & Галицький, О. В. (2016). Використання хмарних сервісів у навчальному процесі. Науковий часопис НПУ імені Драгоманова., Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 18(25), 39–42.. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2016_18_9

6. Стрюк, А. М., & Рассовіцка, М. В. (2015). Використання хмарних обчислень в суміжному вивченні інформатики студентами інженерами. Бюлетень університету Альфреда Нобеля.,.

7. Серія Педагогіка і психологія. 1(9), 221–226. <https://core.ac.uk/download/pdf/32309484.pdf>

Дзямувич, Н. (2014). Використання хмарних сервісів – новий етап у розвитку освітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 10, Ч. 1., 120-124.

Борисюк Зоряна Володимирівна,

Сидорська Оксана Ярославівна,
*методисти Тернопільського обласного
комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м.Тернопіль*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

*Джерела здібностей дітей на кінчиках
їхніх пальців... йдуть найтонші струмочки, які
надувають джерело творчої думки. Чим більше
впевненості і винахідливості в дитячій руці, тим
тонша взаємодія із знаряддям праці, чим складніші
рухи, тим глибше входить взаємодія руки з
природою... в духовне життя дитини. Іншими
словами: чим більше майстерності в дитячій руці,
тим розумніша дитина.*

В.О.Сухомлинський

Анотація: У статті йдеться про науково-методичний супровід підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями, етапи та форми роботи з обдарованими учнями; акцентується увага на принципах педагогічної творчості педагога та творчих методах, які сприяють ефективній роботі з обдарованими учнями.

Ключові слова: Обдаровані учні, етапи, форми роботи, принципи педагогічної творчості педагога, творчі методи, ефективність.

Summary: The article deals with the scientific and methodological support of teacher training to work with gifted students, stages and forms of work with gifted students; emphasis is placed on the principles of pedagogical creativity of the teacher and creative methods that promote effective work with gifted students.

Keywords: Gifted students, stages, forms of work, principles of pedagogical creativity of the teacher, creative methods, efficiency.

Обдарованість – поняття загальної психології; високий рівень задатків, схильностей. Обдарованість є результатом і свідченням високого рівня інтелектуального розвитку індивіда.

Для психології важливими є розробка теорії обдарованості як цілісного і системного вияву особистості, а також вивчення особливостей реалізації обдарованості у різні вікові періоди життєдіяльності людини, її індивідуальних відмінностей.

Обдарованість є сплавом природженого і набутого індивідом. Людина істота соціальна, її психіка як цілісне утворення опосередкована трудовою діяльністю, вихованням, спілкуванням з іншими. Усі ці соціальні фактори мають вирішальний вплив на формування і яскраві вияви обдарованості особистості.

Прийнято вважати, що обдарована дитина – це дитина, яка володіє очевидними, інколи видатними досягненнями в певному виді діяльності, інтенсивність вираження, яскравість яких виділяє її серед однолітків.

Обдарованість конкретної дитини значною мірою є умовною характеристикою. Не виключено, що ознаки обдарованості, які проявляються в дошкільному дитинстві, можуть поступово згаснути, й навпаки, обдарованість може проявитися на нових етапах. Тому більш доцільно, правильно з психологічної та педагогічної позицій у практичній роботі з обдарованими дошкільниками замість поняття «обдарована дитина» застосовувати поняття «ознаки обдарованості дитини».

Як правило, коли мова йде про обдарованих, то зазвичай мають на увазі та проявляють турботу по відношенню до дітей з ознаками обдарованості в інтелектуальній сфері, інколи – в галузі мистецтва. Між тим останнім часом виявлено вже досить значне розмаїття видів людської обдарованості. У їх числі загально-інтелектуальна, художня, творча, психомоторна, а також соціальна, які проявляються вже в дошкільному періоді. Останній різновид обдарованості – соціальний (лідерський, комунікативний) – поки ще мало вивчений.

Значущою характеристикою принципів особистісно орієнтованої педагогіки є те, що вони не диктують і не вказують, а пропонують можливі варіанти дій, виступають орієнтирами при визначенні педагогом своєї творчої педагогічної діяльності. Що стосується стратегії навчання, то в роботі з дошкільниками з ознаками обдарованості застосовують прискорення, поглиблення, збагачення, проблематизацію. В останні роки популярності набуває «підхід з різними рівнями». Даною стратегією пропонується чотири рівня послуг, мета яких знайти відповідний освітній рівень будь-якої дитини й надати їй відповідну даному рівню допомогу.

Етапи роботи з обдарованими учнями:

1. Підготовчий

- Виявлення обдарованих учнів;
- Складання діагностичних карт;
- Розроблення нормативних документів, робочих програм роботи з обдарованими

учнями.

2. Основний (практичний)

• Упровадження інтерактивних методів навчання (проблемно-дослідницьких, проектних, модульних), що розвивають в учнів творче й дослідницьке мислення.

- Активна участь в інтелектуальних і творчих конкурсах різних рівнів.

3. Узагальнення

- Аналіз досягнутих результатів.
- Співвідношення результатів реалізації програми з поставленими метою й завданнями.
- Визначення перспектив і шляхів подальшої роботи з обдарованими учнями.

Форми роботи вчителя-предметника з обдарованими дітьми

1. Розв'язання нестандартних завдань на уроках і в позаурочний час.
2. Індивідуальна й диференційована робота.
3. Ділові гри, інтерактивні методи навчання.
4. Участь у конкурсах різних рівнів.

5. Участь у предметних олімпіадах різних рівнів.

Сучасна школа настільки захоплена швидкістю в результатах, що майже не створюється процесуальні можливості для роботи з обдарованими дітьми. Поряд з тим обдарована дитина потребує до себе підвищеної уваги, що їй властиві особливі риси характеру, особливості в мисленнєвій сфері і в навчальній діяльності.

Проблема обдарованості є не чимось іншим як єдністю і боротьбою протилежностей: ціннісні орієнтації та результати закладають суперечності, що дозволяють рухатись вперед, і стають перепонами у досягненні поставлених завдань. Тому першим етапом, який є необхідним на шляху реалізації здібностей учнів, є формування ціннісних орієнтацій і системи самоорганізації пізнавальної діяльності учня.

Для розвитку дитячої творчої обдарованості важливе значення має навчальне середовище з відповідним педагогічним та психологічним супроводом. Як показала практика, для створення такого середовища недостатньо лише обізнаності педагогів у наукових теоріях. Тому й виникла потреба у створенні організаційних, цілеспрямованих умов для системного розв'язання цієї проблеми.

Проектні технології використання можливостей телекомунікації, традиційне поєднання урочної, позаурочної освітньої роботи, класно-урочної системи та проектно-пошукових технологій, системи екскурсійно-краєзнавчої роботи, залучення батьківської та суспільної громадськості до освітнього процесу, його оптимізація, зустріч з видатними людьми сучасності – це все сприяє пробудженню творчого начала особистості, виявленню обдарованих дітей.

Виявлення обдарованих дітей включає в себе три етапи:

- 5-7 класи – загальний етап, на якому закладається фундамент базових знань та умінь школярів в обсязі вимог школи;
- 8-9 класи – етап допрофільної диференціації, на якому здійснюється попередня підготовка для введення профільного навчання на наступному етапі;
- 10-11 класи – етап профільного навчання за навчальними профілями.

Поряд з цим існує широка і різноманітна мережа факультативів, спецкурсів, гуртків, секцій, що допомагає проводити роботу з обдарованими учнями ефективно, цілеспрямовано, диференційовано.

Також передбачається виконання таких завдань:

- розробка організаційної моделі розвитку обдарованості, навчальних програм розвитку інтелектуальної та креативної обдарованості учнів, різних видів професійної обдарованості для кожного ступеня освіти;
- розробка, відбір та класифікація питань креативного спрямування відповідно до вікових етапів розвитку дитини, які можуть виступати початком для діалогічних форм інтелектуального та творчого розвитку учнів;
- відбір комплексу моніторингових матеріалів, діагностик для виявлення обдарованості за ознаками особливого мислення дитини, за ознаками нестандартних питань, що виступають початком для розвитку творчої і дослідницької діяльності;
- Відповідно до завдань попередньо розроблено **етапи досліджень**.

I. Організаційно-підготовчий етап досліджень. Він триває два-три роки.

– На першому етапі створюється методична рада керівництва процесом реалізації проекту, творча група вчителів, яка буде залучена до дослідної роботи. Аналізується теоретична база з проблеми, відбираються для психолога, учителів методичні рекомендації, які будуть покладені в основу реалізації з метою перевірки їх ефективності. Збирається та систематизується досвід з проблеми.

– Розробляється організаційна модель роботи з обдарованими дітьми в урочний та позаурочний час, схеми, моніторинговий супровід процесу дослідження педагогічного та психологічного середовища, в якому створюється можливості для відстеження процесу виявлення та розвитку учнівської інтелектуальної та креативної обдарованості, план проведення безпосередньо досліджень.

– Визначаються контрольні та експериментальні класи і проводяться констатуючі заміри за критеріями, за допомогою яких оцінюється реальний стан справ педагогічного та психологічного супроводу процесу розвитку учнівської обдарованості.

– Проводяться семінари з усіма педагогами школи і тренувально-практичні заходи із вчителями творчої групи, які будуть безпосередньо реалізовувати науково-методичні розробки з проблеми, вести спостереження за процесом виявлення та розвитку учнівської інтелектуальної та творчої обдарованості.

II. Практико-дослідницький етап.

Триває 3-4 роки.

– Процес втілення в практику роботи інновацій, які спрямовані на виявлення обдарованості та їх розвиток.

– Проведення педагогічних спостережень, їх фіксація в спеціальних картках.

– Складання схем для проведення аналітичних методів дослідження та встановлення математичної статистики.

– Здійснення психологічного супроводу та корекції педагогічної і учнівської діяльності.

– Проведення моніторингових замірів у контрольних та експериментальних класах.

– Проведення проміжних замірів та їх узагальнення, співставлення з реальними результатами та розгляд на методичній раді гімназії.

– Підготовка та написання статей, висвітлення в педагогічній пресі проміжних узагальнюючих результатів.

III. Узагальнюючий етап.

Тривалість – 2 роки.

– Проведення остаточних замірів у контрольних і експериментальних класах, їх співставлення з моніторинговими дослідженнями.

– Систематизація накопиченого матеріалу за наслідками проведеного дослідження.

– Узагальнення отриманих даних, розробка методичних рекомендацій та підготовка навчально-методичних, дидактичних матеріалів для педагогів, які працюють не тільки в закладах нового типу.

– Видання матеріалів за результатами проведеного дослідження.

Критерії, за якими можна визначити обдарованість дитини.

Обдарованими можна вважати дітей, якщо вони:

– часто «перескакують» через послідовні етапи свого розвитку;

– у них чудова пам'ять, яка базується на ранньому мовленні; рано починають класифікувати і категорувати інформацію, що надходить до них;

– із задоволенням віддаються колекціонуванню. При цьому їхня мета не приведення колекції в ідеальний і досить постійний порядок, а реорганізація, систематизація її на нових підстановах;

– мають великий словниковий запас, із задоволенням читають словники та енциклопедії, придумують нові слова і поняття;

– можуть займатися кількома справами відразу, наприклад, стежити за двома чи більше подіями, що відбуваються навколо них;

– дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і не терплять будь-яких обмежень свої досліджень;

– у ранньому віці здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки;

– можуть тривалий час концентрувати свою увагу на одній справі, вони буквально «занурюються» в своє заняття, якщо воно їм цікаве;

– мають сильно розвинуте почуття гумору;

– постійно намагаються вирішувати проблеми, які їм поки що не під силу;

– визначаються різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно;

- часто роздратовують ровесників звичкою поправляти інших і вважають себе такими, що завжди мають рацію;
- їм бракує емоціонального балансу, вони часто нетерпеливі та поривчасті;

Принципи педагогічної творчості учителя

Принцип суб'єктивності навчання і виховання передбачає визнання слухача як суб'єкта педагогічної взаємодії, використання вчителем у процесі навчання і виховання переважно діалогічних форм комунікативної взаємодії із слухачем.

Принцип діагностики передбачає побудову і корекцію навчально-виховного процесу на основі психолого-педагогічних діагностичних досліджень, а саме: оцінювання рівних розвитку творчих можливостей дітей і дитячих колективів, з якими педагог вступає у взаємодію.

Принцип оптимальності. Оптимальною творчою педагогічною взаємодією педагога і вихованця вважаємо таку, яка забезпечує не тільки успішне засвоєння знань, умінь, навичок, а й позитивну динаміку розвитку творчих можливостей дітей в конкретних умовах педагогічної праці педагога.

Принцип оптимальності передбачає роботу педагога з відбору таких дидактичних засобів, які відповідають рівню розвитку творчих можливостей більшості дітей, враховують рівень розвитку творчих можливостей меншості, а тому сприяють розвитку творчих можливостей.

Принцип взаємозалежності відображає взаємозумовленість творчого особистісного розвитку суб'єктів взаємодії системи «педагог-вихованець»; відбиває взаємозалежність і взаємозумовленість творчої педагогічної праці вчителя і творчої навчальної діяльності дітей.

Принцип фасілітації передбачає розуміння формування творчої особистості вихованця у навчально-виховному процесі як процес полегшення, сприяння творчій навчальній діяльності дитини, стимулювання його творчої активності. Це пов'язане з необхідністю створення на занятті, в позаурочній діяльності слухачів творчої атмосфери (співдружності, співтворчості, співробітництва), яка б сприяла розвитку мотивів творчої діяльності, надихала вихованців на творчість.

Принцип креативності відображає необхідність виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для посилення його орієнтації на формування творчої особистості дитини. При плануванні та організації взаємодії педагога і вихованця в процесі навчання зміст навчального матеріалу повинен максимально використовуватися для розвитку мотивів, характерологічних особливостей, творчих умінь і психологічних процесів, які мають провідне значення для творчої діяльності, і забезпечувати насамперед розвиток дивергентного мислення, умінь генерувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні шляхи вирішення проблемних завдань. Реалізації принципу в практичній діяльності сприяє аналіз змісту навчального матеріалу з метою його креативного посилення, застосування навчальних і навчально-творчих задач, методів і прийомів стимулювання творчої активності учнів.

Принцип доповнення передбачає посилення розвитку творчих можливостей дітей за рахунок реалізації додаткового змісту в організаційних формах навчально-пізнавальної діяльності. У практичній діяльності реалізація принципу означає введення таких додаткових курсів, які б компенсували прогалини в розвитку творчих умінь і психічних процесів, що сприяють успішній творчій діяльності людини і на розвиток яких об'єктивно не вистачає часу в процесі виконання державного компонента навчального плану.

Принцип варіантності виражає необхідність подолання одноманітності змісту, форм, методів навчання. Для ефективності взаємодії у системі «педагог-вихованець» принцип варіантності має регулятивне значення, визначає мету та стратегію проектування педагогічної взаємодії.

Принцип самоорганізації відображає особливості управління процесом формування творчої особистості дитини, які зумовлені особливостями управління нелінійними системами та орієнтують педагога на внутрішній вплив, на узгодження розвитку вихованця з власними

тенденціями розвитку, а також на необхідність «збуджувати» та ініціювати творчу активність, при цьому управління повинно бути непомітним, мінімальним у своєму зовнішньому впливі й здійснюватися опосередкованими методами.

Творчі методи, які сприяють ефективній роботі з обдарованими дітьми

- Поважне ставлення до бажання учнів працювати самостійно.
- Вміння утримуватись у процесі творчої діяльності.
- Надання дитині свободи вибору сфери застосування своїх здібностей.
- Індивідуальне застосування навчальної програми з урахуванням особливостей учня.
- Заохочення роботи над проектами, запропонованими самими учнями.
- Уникнення будь-якого тиску на дітей, створення доброзичливої атмосфери.
- Схвалення результатів діяльності дітей в одній галузі з метою пробудити в них бажання випробувати себе в інших галузях діяльності.
- Наголошення на позитивному значенні індивідуальних здібностей.
- Надання авторитетної допомоги дітям, які мають відмінні від інших погляди і, у зв'язку з цим, зазнають тиску з боку однолітків.
- Вилучення максимальної користі з хобі, конкретних захоплень та індивідуальних нахилів дітей.
- Толерантне ставлення до можливого безладдя.
- Сприяння зацікавленості у спільній діяльності.
- Переконавання учнів у тому, що вчитель є односторонцем, а не ворогом.

Основні напрямки виховання обдарованих дітей

1. Формування особистості. Виховання творчої особистості, здатної до діяльності в новій економічній ситуації, розвиток її обдарувань, талантів.

2. Розвиток інтелекту. Розвиток пам'яті, мислення, спостережливості, уваги, уважності. Продовження розумової діяльності за межами заданої ситуації.

3. Розвиток творчості. Здатність продукувати нові ідеї, гіпотези, знаходити нетрадиційні способи вирішення проблемних задач, виявляти при цьому оригінальність, винахідливість.

4. Виховання духовності, загальнолюдської моралі. Ідеї добра, правди, краси, справедливості, совісті, людської гідності, патріотизму, любові, інших добродійностей.

Найголовніше у розвитку обдарованої дитини – забезпечити комплексну спільну роботу з формування високого рівня мотивації учня до творчої співпраці як запороки свідомої діяльності молодшої людини. Саме мотиваційний аспект рухає бажання учня і вчителя спільно досягати бажаного результату. Отже, педагогічний працівник відіграє визначальну роль у творчому зрості дитини: створює стимульну, духовно-психологічну атмосферу, будує взаємини співробітництва, забезпечує різнобічну підтримку вихованця, виконує інші регулятивні функції, що не є безпосередньо вдосконаленням предметної чи іншої компетентності, та все ж несе навантаження прийомів створення загальної творчої атмосфери.

Мотиваційний аспект діяльності самого вчителя визначається його внутрішньою потребою у самореалізації, творчості, інтелектуальному рісті, пізнавальною ціленаправленістю.

Традиція роботи з обдарованою молоддю забезпечує створення нового педагогічного середовища – атмосфери співдружності колег, які домінують колективної діяльності визначають особистісно орієнтований процес навчання та виховання, абсолютне визнання гідності та унікальності кожного учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінник Н. Психолого-педагогічні підходи до особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників: методичні рекомендації/ Н.Вінник. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. 26с.

2. Демченко О. Організація квазіпрофесійної діяльності майбутніх вихователів обдарованих дітей на практичних заняттях з педагогічних дисциплін// Інноваційна педагогіка. 2019. Випуск 14. Т.1. С.42-48
3. Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 грудня 2016 року, м.Київ. К.:Інститут обдарованої дитини, 2016. 258 с.
4. Мітлощ А. Психологічні особливості лідерської обдарованості: Концепції, діагностика, тренінги: монографія/ А.Мітлощ, В.Молятко, та інші. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. 290с.
5. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: Збірник наукових праць. Випуск 12/І. Волощук та інші. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. 158с.
6. Національна доктрина розвитку освіти. URL : https://pidru4niki.com/15970122/pedagogika/natsionalna_doktrina_rozvitku_osviti_vityag (дата звернення: 05.08.2021).
7. Кишинько Л. Робота з обдарованими дітьми. Психологічно-педагогічні особливості/Л.Кишинько// Директор школи. 2014. №20. С.11-22
8. Леонова Л. Створення освітніх траєкторій для обдарованої молоді в загальноосвітній школі / Л.Леонова // Завуч. 2014. № 15. С.24-29
9. Пасічник О. Центр роботи з обдарованими учнями – вимога часу / О.Пасічник // Завуч. Усе для роботи. 2014. № 11-12. С.20-23
10. Поради батькам, які хочуть розвивати здібності своїх дітей // Школа.- 2015. № 4. С. 18-22
11. Рудько Г. Робота з обдарованими дітьми / Г.Рудько // Сучасна школа України. 2015. №1. С.4-17
12. Чернявський В. Обдаровані діти. Як із ними працювати?/ В.Чернявський, Т.Кузьміна // Завуч. 2015. № 18. С.4

Борінштейн Є. Р.,

*Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, соціології та
менеджменту соціокультурної діяльності
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського», м. Одеса,
e-mail: eborin197013@gmail.com*

ОБДАРОВАНИ ДІТИ: МІЖ ТАЛАНТОМ І ГЕНІАЛЬНІСТЮ

Анотація. Розглядається стратегія розвитку обдарованої дитини. Аналізуються категоріальне поле понять: «обдарованість» - «талант» - «геніальність». Підкреслюється значення філософії для успішного проходження шляху від обдарованої дитини до генія.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, талант, творча особистість, геніальність.

Abstract. The strategy of development of a gifted child is considered. The categorical field of concepts is analyzed: «giftedness» - «talent» - «genius». The importance of philosophy for successfully passing the path from a gifted child to a genius is emphasized.

Keywords: giftedness, gifted child, talent, creative personality, genius.

Сучасне суспільство – це глобальне суспільство нових інформаційних технологій верхівкою якого є обдарована особистість. Чим більше обдарованих особистостей реалізували своє «Я», тим більш успішними є соціальна група, суспільство, держава. І

навпаки. Тобто, нам необхідно зрозуміти: 1) що є сутністю обдарованості; 2) які умови суспільству та державі необхідно створити для розвитку обдарованої особистості; 3) якою повинна бути стратегія розвитку творчої особистості в її фарватері обдарованості.

З точки зору соціології, обдарованість уявляє собою «індивідуальні задатки, необхідні для успішної діяльності людини в певній галузі» [1, с. 217]. Філософи розуміють під обдарованістю «якісно своєрідне поєднання здібностей, що визначають творчі можливості людини або групи людей на відміну від рис характеру» [2, с. 315]. Але мені більш сподобається педагогічне розуміння обдарованості як якісно своєрідного «поєднання здібностей, що забезпечує успішне виконання діяльності» [3, с. 7]. Таке визначення підкреслює, що обдарованість є якість, котра присутня у кожній особистості на відміну від думки деяких вчених, та, що найстрашніше, деяких вчителів, що обдарованість присутня не у всіх людей, а у деякого кола. Так, вчитель-методист О.В. Філіппова (Росія, м. Самара) у цікавій лекції: «Поняття «обдарованість». Види і типи обдарованості. Психологічні особливості обдарованих дітей та дитячої творчості» наголошує: «Обдарованість – це вроджена здатність людини до успішного освоєння досить складної діяльності. Обдарованими називають людей, що мають хороші задатки до розвитку здібностей, необхідних для відповідного виду діяльності» [4]. На мій погляд, кожна людина є обдарованою, і завдання суспільства – виявити та розвинути цю обдарованість, перетворюючи її на яскраво виражену талановитість.

Під талантом підкреслюються «видатні здібності, незвичайна обдарованість в будь-якій області, притаманна індивіду від народження або під впливом вправ розвивається до високого ступеня, що забезпечує людині можливість найбільш успішно виконувати ту чи іншу діяльність» [2, с. 447]. Необхідно відмітити, що часто будь-які спільноти чи батьки помиляються з приводу людей чи своїх дітей (тут людина взагалі може бути сліпою та глухою), вважаючи ознаками їх обдарованості риси, які не є показниками таланту. Наприклад, дитина без особливих зусиль вчиться в звичайній середній школі. Така ознака обдарованості можна вважати досить умовною. Щоб представляти реальну картину, потрібно знати на якому рівні знаходиться викладання в цій школі, наскільки сильні інші учні в класі та інші особливості. Взагалі один з вчителів Альберта Ейнштейна відгукувався про нього як про «розумово відсталого, нетовариського і вічно витає в хмарах» [5]. Тому можемо констатувати, категорія «обдарована дитина» в загальнонауковій площині не означає, що ранні ознаки підвищених можливостей пізнання, емоційної чуйності або творчості вже дозволяють з упевненістю судити про майбутній потенціал зростаючого людини. Кожній такій дитині (як і людині) належить свій шлях до творчого зростання у будь-якій сфері, в ході якого багато що може змінитися під впливом обставин, внутрішніх і зовнішніх.

Ми тільки можемо наголошувати, що діти можуть бути обдарованими в одній або декількох областях: художній; творчій; інтелектуальній; академічній (науковій). І завданням суспільства є розвиток таланту дитини. Яким чином – це вже інша річ. Будучи обмеженим обсягом роботи можу лише наголосити шлях розвитку творчої особистості над стратегією якого вже понад 10 років працює кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського. В рамках цієї стратегії розроблені проблеми самоствердження особистості, філософії моралі, філософії культури, філософії мистецтва, філософії творчої особистості, визначені методики розвитку творчої особистості та інше [6]. Але ми не в гордій самоті. Так вже існує підручник з філософії для 11 класу, де одною з провідних тем є «Духовне життя суспільства. Філософія культури» [7]. Річ за малим – впровадити ці та інші ідеї в стратегію розвитку нашого суспільства як суспільства талановитих людей. І чим успішніше ми будемо розвивати таланти обдарованих (тобто всіх людей, які живуть в Україні) людей, тим більше буде серед них геніїв.

Досліджуючи специфіку геніальності підкреслю значення соціокультурного для існування Homo Genialis. На мій погляд, освітній контекст є ключовим для розуміння конкретного, безпосередньо даного кожній дитині, соціального простору, за допомогою

якого вона (дитина – Є.Б.) активно включається в культурні зв'язки суспільства [8, с. 92]. Виходячи з цього, проектування культурно-освітнього середовища для особистості дитини, прагнучи розвинути його здібності, необхідно здійснювати, ґрунтуючись на природній соціокультурній ситуації, що склалася в даний час в регіоні. Звідси основна вимога-максимальна представленість всіх основних елементів, що включають як природні, так і культуровідповідні компоненти, що відображають сучасну соціокультурну ситуацію. Таким чином, створюються максимальні умови для розвитку творчої особистості, що сприяють прояву геніальності.

Поняття «геніальність» походить від латинського терміна «genius» – «геній». Під генієм розуміється «вищий ступінь творчої обдарованості, яка проявляється як оригінальна здатність розуміння (інтуїція), з'єднання різних елементів (фантазія), творчого формування і зображення, а також людина, що володіє цією обдарованістю» [9]. Якщо лексична конструкція терміна «геній» в сучасному суспільстві служить для позначення індивіда, виділення особливої особистості, то «геніальність» включає два смислових конструкта. По-перше, як феномен суспільного життя, і, по-друге, як індивідуальну особливість особистості. Тому філософія вбачає в геніальності «найвищий ступінь прояву творчих сил людини», що вживається для позначення здатності людини до творчості «і в контексті» оцінки результатів її діяльності» [10, с. 107]. Таким чином, в геніальності суспільство підкреслює надздібності особистості.

Підкреслю також важливу річ: геніальність як особистісна і особиста якість може існувати у повному обсязі лише в свободній країні, де створені максимальні можливості для творчого розвитку. Наше завдання – створити таку країну, де особистість могла б пройти весь шлях від обдарованої дитини до генія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Социологический энциклопедический словарь / [ред.-координатор Г.В.Осипов]. Москва: Издательская группа ИНФРА М-НОРМА, 1998. 488 с.
2. Философский энциклопедический словарь / [Ред.-составители: Е.Ф.Губский, Г.В.Кораблева, В.А.Лутченко]. Москва: ИНФРА-М, 1997. 576 с.
3. Родионова А.В. Педагогический глоссарий. Методическая разработка. Липецк, 2010. 10 с.
4. Лекция: «Понятие «одарённость». Виды и типы одарённости. Психологические особенности одарённых детей и детского творчества». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.infourok.ru/lekcija...odarennost...odarennosti...detej...>
5. Одаренные дети в нашем обществе: как определить и в чем отличие умных от обычных. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.infoniac.ru/news/Odarennye-deti...nashem-obshestve...>
6. Філософія: Підручник. Одеса: Університет Ушинського, 2021. 502 с.
7. Філософія: Кремінь В.Г., Ільїн В.В. Філософія: підручн. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень). Київ: Грамота, 2012. 248 с.
8. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры // Новые ценности образования: культурные модели школ. – Вып. 7. – М.: Инноватор, 1997. – 248 с. – С.84–95.
1. Галактический колледж [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.galactic.org.ua/clovo/p-g7.htm>.
2. Философский энциклопедический словарь / [Гл. редакция: Л.Ф.Ильичев, П. Н.Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Боровська О. В.,
Відмінник освіти України,
директор Центру позашкільної освіти ім. О. Разумкова
сро.razumkova@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА САМОВИРАЖЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Центр позашкільної освіти ім. О.Разумкова як осередок самореалізації, самовираження та соціальної адаптації дітей створює систему педагогічних умов у роботі з обдарованими дітьми. У статті розкриваються методи, технологічні прийоми та форми роботи як з дітьми, так і з педагогами. Акцентується увага на одній із цікавих форм для самовираження та створення ситуації успіху для обдарованих дітей та їх педагогів – Фестивальному тижні обдарованих дітей.

Ключові слова. Позашкільна освіта, система роботи з обдарованими дітьми, самовдосконалення, профільне навчання, самореалізація особистості, самовираження особистості, культура життя обдарованої дитини, виявлення, навігація, педагогічний супровід.

Annotation. The center of Outschool Education, named for O. Razumkov as the center of creative self-realization, self-expression and social adaptation of children reveals the system of pedagogical conditions in working with talented children. The article reveals methods, technological techniques and forms of work for both children and teachers. Emphasis is placed on an interesting form of self-expression and creating a situation of success for gifted children and their teachers - the Festival Week of Capable Children.

Kuchevie words. Extracurricular education, system of work with gifted children, self-improvement, specialized training, self-realization of personality, self-expression of personality, culture of life of gifted child, identification, navigation, pedagogical support.

Сучасне суспільство – це суспільство глобальних змін, постійної творчої еволюції, безперервної освіти та універсального доступу до інформації. Пріоритетом сьогодення стає створення умов для надання кожній людині якісної освіти, а темп розвитку людства залежить від творчого ресурсу особистості, можливостей та здібностей, якими вона володіє. Саме обдаровані діти є рушійною силою прогресу, вони володіють великим творчим та інтелектуальним потенціалом, забезпечують розвиток, визначають темп та напрямки поступу суспільства. Це і окреслює одне з головних завдань позашкільної освіти – створення педагогічних умов для самореалізації і повноцінного розвитку обдарованих дітей. Чому саме позашкільна освіта є тим середовищем, яке якнайефективніше забезпечує повноцінний супровід розвитку обдарованих дітей?

Позашкільна освіта за своєю суттю є профільною освітою, відповідно у закладах позашкільної освіти працюють фахівці, які забезпечують виявлення, підтримку і компетентнісний розвиток особистості відповідно до її здібностей, забезпечують самовизначення вихованців у їх професійному майбутньому. Для роботи з обдарованими дітьми у закладі позашкільної освіти створюється спеціально проєктоване освітнє середовище, яке включає компоненти: системність, інтегрованість, різноманітність, особистісну орієнтацію, спрямованість на розвиток критичного та творчого мислення, забезпечуючи розвиток обдарованості. Визначаючи роль позашкільної освіти у роботі з обдарованими дітьми, необхідно зазначити, що саме комплексні заклади забезпечують їх повноцінний розвиток, оскільки обдаровані діти часто проявляють здібності в різних сферах діяльності (загальна обдарованість) і з власного досвіду можемо навести приклади, коли «незвичайні» діти відвідують декілька гуртків і демонструють високі досягнення завдяки взаємопроникненню, інтеграції знань, умінь та досвіду, які в сукупності підсилюють загальний результат. Отже, позашкільна освіта забезпечує умови для реалізації життєвого і

професійного самовизначення, розвитку здібностей різних категорій дітей, а особливий фокус уваги спрямовується на обдарованих.

У Центрі позашкільної освіти імені Олександра Разумкова створена та функціонує модель виявлення та супроводу обдарованих дітей шляхом конструювання трирівневої блокової системи:

- перший блок (рівень) – виявлення. Позашкільна освіта дає можливість кожній дитині право вільного вибору освітньої позашкільної галузі, профіля програми, часу її засвоєння з урахуванням індивідуальних особливостей. Особистісно-діяльнісний підхід забезпечує одну із важливих складових системи роботи з обдарованими дітьми – виявлення, розвиток та підтримку дітей, які мають дар виконувати завдання швидше, краще та з творчим підходом. У Центрі позашкільної освіти ім. О.Разумкова для виявлення обдарованих дітей створюються спеціальні умови в освітньому процесі: особистісно зорієнтовані навчальні заняття; підвищення рівня самостійної та творчої роботи; практична та дослідницька діяльність; залучення дітей до конкурсів різного рівня; участь вихованців в учнівському самоврядуванні - об'єднанні разумковців «Нове покоління»; дієва система виховної та організаційно-масової роботи; результативна діяльність практичного психолога (анкетування, тестування, тренінгові вправи, навчальні та коригуючі заняття, індивідуальні консультації). Виявлення обдарованих і талановитих дітей – це тривалий процес. Обдарованість не може розвиватися з нічого. Вона завжди розвивається на основі діяльності, тому компетентнісне залучення дітей до різного виду творчої діяльності є своєрідним тестом на обдарованість.

- другий блок (рівень) – орієнтація. На даному етапі керівник гуртка відповідно до індивідуальних особливостей та запиту обдарованих дітей вибудовує відкритий освітній процес. У Центрі позашкільної освіти практикується індивідуальна робота: у навчальному плані для гуртків основного та вищого рівнів навчання передбачені години індивідуальної роботи. Необхідно зазначити, що важливою педагогічною умовою на даному етапі роботи з обдарованими дітьми є їх залучення до практичної, навчальної, науково-дослідницької, творчої роботи. Функція педагога полягає у тому, щоб дитина пройшла шлях від здобувача знань до самостійного керування освітнім процесом, коли педагог лише консультує та супроводжує обдаровану дитину в освітньому процесі. Результати такої роботи діти демонструють на конкурсах обласного, всеукраїнського та міжнародного рівня. Лише у 2020-2021 н.р. 298 вихованців стали учасниками та призерами конкурсів різного рівня.

- третій блок (рівень) – супровід. Даний рівень передбачає рух по індивідуальним освітнім траєкторіям, які були вироблені педагогом та вихованцем на попередньому рівні. На даному етапі поєднується групова робота обов'язково з індивідуальною.

Отже, дана система роботи з обдарованими дітьми за рахунок використання інструментів і форм, в яких здійснюється оцінювання і становлення людського потенціалу обдарованих дітей, призводить до того, що такі діти самостійно надають педагогам запит на освітні послуги. На даному етапі у дітей формується головна компетентність, яка забезпечить їх розвиток впродовж життя, – постійне прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та самовираження. Є ще одна важлива умова, яка забезпечує стабільний, повноцінний розвиток обдарованих дітей – це створення ситуації успіху та відкритого простору для вираження незвичайних здібностей звичайних дітей.

У Центрі позашкільної освіти ім. О.Разумкова діє проєкт «Обдарованість», який втілюється у життя вже чотири роки. Метою проєкту є впровадження ефективних засобів та технологій пошуку, навчання, виховання і самовдосконалення обдарованих дітей та учнівської молоді, створення умов для творчого розвитку, самоствердження та самореалізації особистості.

Завдання проєкту:

- забезпечення системи цілеспрямованої підтримки творчо обдарованих дітей;
- організація психологічної підтримки як з учнями, так із педагогічним колективом на основі принципів компетентності, поетапності, диференціації та індивідуалізації;

- підвищення соціального статусу обдарованих дітей та їх педагогів;

- створення системи стимулювання інтелектуально й творчо обдарованих дітей та педагогічних працівників, які їх навчають;

- об'єднання зусиль закладів освіти, громадських організацій у створенні оптимальних умов для розвитку та творчої реалізації обдарованих учнів.

Проект «Обдарованість» передбачає щорічне проведення Фестивального тижня обдарованих дітей, який створює середовище для самовираження, самоствердження та самопрезентації творчих здобутків обдарованих вихованців. Даний фестиваль – це масштабний захід, до якого долучаються профільні спеціалісти: науковці, народні артисти, художники, директори закладів загальної середньої та вищої освіти, також громадські організації, представники місцевої влади, ЗМІ. Обдаровані діти залежно від сфери діяльності, в якій вони демонструють особливий талант, разом з керівником гуртка обирають:

- форму проведення заходу (наукова конференція, творчий вечір, науковий пікнік, творча виставка, театральна постановка, презентація; танцювальний бенефіс; екскурсія-подорож)

- місце проведення (це може бути ЗЗСО, заклад вищої освіти; музей; театр; Міський палац культури; бібліотека, громадська організація чи інше відповідно до спеціалізації обдарованої дитини місце);

- зміст заходу («А пісня - це душа. З усіх потреб потреба. Чим глибша пісня, тим ясніш душа»; «Серце і характер рівні великому таланту»; «Гармонія у творчості»; «На шляху талановитості, доброти та творчості»; «Історія про красу душі та силу таланту»; «Квартирник у Божени»; «Політ у майбутнє»; «На крилах мрії»...)

Виставка «На крилах мрії» Квартирник у Божени

- інформаційне висвітлення (ЗМІ, афіши, розміщення інформації на сайті закладу, у соціальних мережах).

Місія проведення Фестивалю обдарованих дітей:

а) найближча: створення ситуації успіху для обдарованих дітей та психолого-педагогічний супровід процесу формування культури життя обдарованих дітей;

б) перспективна: поширення, трансляція культури життя у всі сфери життєдіяльності через обдарованих дітей-випускників, які володіють усіма необхідними компетенціями. Це забезпечує не тільки адаптацію обдарованих дітей до умов сучасного світу, але й поширення цінностей життя, духовності у найближче оточення дітей.

Процеси навчання, виховання та самовиховання – це основні складові, які потребують постійної підтримки у розвитку обдарованих дітей. О.А.Бочарова зазначає, що мотивація відіграє важливе значення для розвитку здібностей людини. Вона розуміється як прагнення до самоствердження або зростання значимості власної особистості [4]. Фестивальний

тиждень обдарованих дітей – це дуже вдалий проєкт для створення ситуації успіху та мотивації для самовдосконалення.

Обдарована дитина сама собі допоможе, якщо педагог творчий, а освітній процес цікавий, різнобічний, результативний. Велика увага у ЦПО ім. О.Разумкова приділяється творчому зростанню педагогів, підсиленню мотивації керівників гуртків, які працюють з обдарованими дітьми:

- робота методичних об'єднань ;
- майстер-класи для педагогів з питань розвитку творчих здібностей та обдарувань гуртківців;
- робота практичного психолога з педагогами;
- фестиваль методичних ідей керівників гуртків з тем: «Система роботи з обдарованими дітьми», «Педагогічний супровід обдарованих дітей».

Важливою сходинкою у методичному супроводі педагогів по роботі з обдарованими дітьми є традиційний захід «Творчий тандем», який відбувається щорічно у межах Фестивального тижня обдарованих дітей. Педагогічне кафе розкриває рецепт пошуку, відкриття та розвитку обдарованих дітей педагогами закладу. Педагоги та їх найкращі вихованці презентують для присутніх у «кафе» всі «кулінарні» секрети та проводять майстер-клас педагогічний: як з зернятка таланту виростити дитину, яка має особливий дар творити. Це красиве, затишне місце з вишуканим інтер'єром, де креативно, цікаво, незвичайно відкривається кращий досвід педагогів Центру позашкільної освіти ім.О.Разумкова. Вражає творчість, запал педагогів та дітей, їх особливі освітянські родзинки та неповторний почерк педагогічної праці.

Проєкт «Обдарованість» здійснює ще одну важливу функцію – інформаційно-видавничу. У закладі створений банк обдарованих дітей в електронному та друкованому форматі. Друкуються також методичні, авторські педагогічні розробки, періодичні видання (газета «На хвилі разумковців»), творчі роботи обдарованих дітей.

Важливою умовою становлення особистості та реалізації потенціалу обдарованості є формування здатності бути суб'єктом свого власного розвитку, тобто свідомо регулювати свої пізнавальні дії, емоційні стани та поведінку в цілому. У Центрі позашкільної освіти імені Олександра Разумкова завдяки натхненній, системній праці колективу створюються педагогічні умови, за яких максимально розкриваються та розвиваються здібності обдарованих дітей, той неповторний талант, що забезпечує вихованцям ефективну самореалізацію та соціалізацію особистості, яка самостійно спрямовує свій розвиток в освітньому середовищі та у подальшому суспільному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про позашкільну освіту» – Київ, 2000.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у 3 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади /І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Богоявленская Д.Б. Проблемы одаренности в свете реализации национальных проектов в области образования./Диана Борисовна Богоявленская// доступ в Інтернеті: www.den.zadnem.ru/page.php?article=674.
4. Бочарова О.А. Роль мотивації у розвитку здібностей обдарованих учнів. Наукові праці. – 2015. - №1(16) – с. 30-36. Інтернет доступ: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/491/Bocharova_Rol%20motyvatsii.pdf?sequence=3&isAllowed=y
5. Васюра С. Як навчати обдаровану дитину?// Дитина. Сім'я. Школа. – 2001. - №4. – 11-15.
6. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати
7. досліджень: колект. монографія/ за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. –
8. Житомир: [Рута], 2006. – 320 с. – доступ в Інтернеті: http://elibrary.kubg.edu.ua/14847/1/STO_Monographiya_KPP.pdf
9. Михайлик Л.В. Формування освітнього середовища для розвитку обдарованої дитини.//Обдарована дитина. – 2010. - №4. – с. 7-11.

10. Психологія. Соціальна педагогіка. Робота з обдарованими дітьми. Нова педагогічна думка. – 2016. - №4. (88).

11. Пустовіт Г. П. Теоретичні засади і методичні підходи щодо формування творчої особистості в позашкільних навчальних закладах / Г. П. Пустовіт //Теоретико-методичні основи творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. мат. наук.-практ. конф. – К., 2006. – С. 38–69.

12. Стойкова Н.М. Робота з обдарованими учнями, як стратегічний напрям інноваційного розвитку.//Обдарована дитина. – 2010. – №1. – с.5-16.

12. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічного процесу в основній школі: теорія і практика: монографія / А.В.Сущенко. – Запоріжжя: Х–принт, 2002.

Босак Володимир Ігорович,
*НУ «Львівська політехніка»,
аспірант*

Босак Лариса Олексіївна,
*вчитель математики,
вчитель-методист*

РОЗРОБКА І ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

На сучасному етапі надважливо виявити, надати підтримку і вдало співпрацювати з обдарованою молоддю. Необхідно створити умови для впровадження інноваційних підходів, використання дослідницько-пошукової роботи, методу проєктів і інших сучасних технологій, створити комфортне середовище, актуалізувати креативні якості обдарованої особистості, обговорити проблемні і нестандартні завдання, шляхи їх вирішення і впровадження, творчо у співпраці з досвідченими колегами надати можливість молодим і обдарованим особистостям впровадити свої ідеї і напрацювання.

Одним із важливих завдань школи є створення сприятливих умов для виявлення обдарованої молоді, набуття нею навичок і знань у певних галузях діяльності, адаптація у навколишньому середовищі.

Проведені опитування учнів підтверджують, що приблизно 40% дітей вважають себе обдарованими, але часто обдаровані діти називають себе «нормальними». А тому визначенням обдарованості повинні займатися науковці. Становлення індивідуально-психологічних особливостей залежить від вроджених задатків, навколишнього середовища та від характеру діяльності. Обдаровані діти випереджають інших у сприйнятті, вони уважніше все сприймають, всмоктують інформацію, не залишаючи осторонь нічого, включаючи жести, інтонацію, моделі поведінки навколишніх осіб, що їх оточують чи впливають на них. Тому надважливим є вплив інтернет-простору на обдаровану особистість. З одного боку, - це процес засвоєння соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, а з іншого боку, - це процес активного відтворення системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності.

На сучасному етапі надважливо створити позитивний простір для розвитку особистості, а особливо важливо прив'язати цей простір до Інтернет-ресурсу. Тому важливий психолого-педагогічний супровід школярів, зокрема обдарованих молодих людей. Якщо говорити про студентів, то це свідомі часто люди, якщо говорити про підлітків, то цей супровід особливо необхідний.

Особливостями розвитку обдарованої дитини є не лише розвиток її інтелектуальних можливостей, а й розвиток її особистісних, комунікативних, творчих здібностей, лідерстві, відповідальності, що проявляються у становленні соціального інтелекту.

Обдарованість- це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а й своєрідне поєднання її особистісних якостей (В.С.Юркевич, А.В.Кулемзина, О.І.Савенков, О.Г.Веліканова, О.М.Дзюбенко). Тому обдарована особистість потребує до себе підвищеної уваги, спостереження за її фізичним та психічним здоров'ям.

На данному етапі розвиток кібернаук сприяє діагностуванню, гармонійному розвитку та креативного саморозвитку талановитої особистості. Але ще важливо створити умови для реалізації надбань обдарованої і талановитої молоді, практичної реалізації їх ідей і напрацювань. Для цього потрібно провести аналіз, систематизувати якість надбань та можливість, тобто створити певну інформаційну систему.

Вважаю, це можливо впровадити, створивши певний освітній ресурс, виконавши певні етапи щодо реалізації даних завдань:

1. Важливо створити нормативно- правову базу для забезпечення навчання, виховання та розвитку обдарованих дітей.

2. Створити можливості фінансового забезпечення напрацювань обдарованої молоді, експертне оцінювання результатів діяльності.

3. Забезпечити психологічний супровід, діагностику обдарованих особистостей, створити банк певних тестів, опитування чи інших варіантів визначення обдарованості, за результатами яких, учень чи молода особа могла би зайняти певну рівневу категорію з відповідним ростом надалі.

4. Створити умови для стимулювання учнів, студентів, обдарованої молоді до участі у данному освітньому ресурсі, створюючи певні рівні, проходження певного тестування і визначення рівня інтелектуального розвитку та напрацювань. Залучивши молодь до участі автоматично створюється банк даних обдарованої молоді.

5. Створити банк даних за освітніми потребами та рівнями освіти.

Наприклад, для шкільної освіти є свої особливості і потреби, для вищої школи відповідно свої.

Якщо звернути увагу на розвиток шкільної освіти, то важливо використати матеріали різних підручників і відповідно додатковий цікавий матеріал. Можна завдання умовно розділити за напрямками: а) нестандартні завдання; б) завдання практичного спрямування і застосування знань; в) пошукова і дослідницька робота і ін. Слід зауважити, що учні навчаються з різних підручників, часто не надто апробованих і досліджених психологами, а олімпіадні завдання різних областей України дещо відрізняються і т.д. Цікавим і обдарованим важливо мати такий ресурс для спрямування їх і вибору ними свого напрямку для співпраці.

6. Важливо створити базу даних мультимедійних напрацювань, що сприятиме підвищенню рівня науково-теоретичної, експериментальної, дослідницько-пошукової роботи всіх учасників освітнього процесу.

7. Важливо створити освітню електронну платформу, поширити інформацію, створити банк даних, спрямованої на співпрацю шкіл, університетів, МОН, ІОД НАПНУ і ін. Це дасть змогу не лише бачити потреби і напрацювання різних рівнів структур, а й значно підвищить професіоналізм одних і ріст інших, дасть можливість відстежити напрацювання і залучити обдаровану молодь до співпраці.

8. Важливо для психологів та психолого-педагогічної підтримки структурами вищого відповідно рівня провести діагностику саме обдарованих особистостей для подальшої підтримки обдарованої молоді. Це надасть кваліфіковану допомогу для співпраці наставників і обдарованої молоді.

Отже, дуже важливо створити певний Центр обдарованої особистості з вирішенням наступних проблем:

- якісне навчання і виховання;
- якісний аналіз і діагностика;
- якісна наукова робота;
- якісна співпраця різних ланок освітнього процесу;

-якісне працевлаштування;

-використання напрацювань обдарованої молоді на благо держави.

Використання інноваційних технологій, кібернаук допоможуть молоді стати в майбутньому кваліфікованими фахівцями, отримати досвід у віртуальному середовищі, дають можливість для додаткового навчання та підвищення рівня знань, обізнаності про інновації у своїй сфері, підвищення рівня майстерності, інтенсифікації навчального процесу.

Зрозуміло, що обдарована молодь приносить велику користь суспільству, тому перед державою стоїть завдання виявити творчо-обдарованих особистостей, створити відповідну підтримку, допомогти їм стати успішними, не розгубити свій потенціал, а навпаки примножити його, використовуючи армію творчих вчителів, науковців, професіоналів, надважливо створити не лише умови для фізичного існування, але умови для духовного, інтелектуального розвитку і не лише створити умови для розвитку, а й використати всі позитивні напрацювання для благ держави та наступних поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверін В.А. Психологія дітей і підлітків.-К.:Ранок,1998.
2. Бех І.Д. Виховання особистості.-К.:Либідь,2006.
3. Докшина Н, Кошель С. Робота з обдарованими та здібними дітьми // Психологічний супровід школярів.-К.:Редакції загальнопедагогічних газет,2005.
4. Антонов В.М.Кібернетична акмеологія: технологія розвитку та удосконалення Людини.-К.: ВПЦ «Київський університет».-2011.

Ваганова Н. А.,

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ
navaganova@gmail.com*

ПРОЯВИ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИТУАЦІЙ

У статті розглядаються передумови розвитку та проявів творчого мислення у дітей дошкільного віку та становлення творчої особистості дошкільника в процесі розвивальної взаємодії, описуються принципи саморозвитку дитини, формування у неї інтегративних і творчих якостей особистості в умовах інноваційного освітнього простору. Показано, що дошкільний вік має виключне значення для розвитку здібностей, особистісних якостей та загальної обдарованості дитини.

Ключові слова: *творче мислення, творча особистість, когнітивний розвиток, творча діяльність, старший дошкільний вік.*

Article observes the premises of the development of creative thinking and standing of preschooler's creative personality in the developing interaction process and describes the principles of a child's self-development, forming of the integrative and creative qualities of personality in the conditions of innovative educational space. It is shown, that the preschool age has particular significance for the child's abilities', personality's features' and general giftedness' development.

Keywords: *creative thinking, creative personality, cognitive abilities, creative activity, preschool age.*

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Проблема розвитку творчого мислення в дитячому віці привертає все більше уваги вітчизняних і зарубіжних психологів як проблема дослідження мислення дітей дошкільного віку, їх розумового розвитку, розумової діяльності в умовах існуючого інформаційно-насиченого середовища сучасного світу

(В.Т. Кудрявцев, В.С. Мухіна, В.К. Котирло, С.Є. Кулачківська, Т.О.Піроженко, М.М.Поддяков та ін.) [2, 3, 5, 9]. Необхідність поглибленого вивчення проблеми розвитку творчого мислення та становлення творчої особистості пов'язана з розробкою подальших нових психолого-педагогічних аспектів розвивальної взаємодії, засобів стимулювання творчої активності дітей, готовності до розв'язання творчих задач за умов інформаційної насиченості, та взагалі до готовності до творчої праці в різних сферах діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи погляди представників різних підходів і шкіл щодо динаміки мислення в дошкільному віці, відзначимо, що розвиток мислення дитини відбувається в декількох планах: безпосередньо в дієвому плані, в образному плані і в плані мовному, які, звичайно, взаємодіють і взаємопроникають один в одного; і головною зміною процесу мислення є саме переклад зовнішньої дії у внутрішній план, що надає можливість дитині діяти в умі. Тобто завдяки подальшого розвитку систем перцепції, пам'яті, а також уваги дитина може вирішувати різні життєві завдання не тільки в ході практичних дій з предметами, але й «діяти в умі» – з опорою на образи – уявлення про ці предмети. Отже, розумовий розвиток дітей дошкільного віку є тісний зв'язок і взаємодія трьох форм мислення: наочно-дієвого, наочно-образного й логічного мислення.

Найбільш ефективно зв'язок наочно-дієвого і наочно-образного мислення здійснюється в процесі дитячого експериментування, яке досліджував М.М. Поддяков [9]. Так, вчений визначив особливий тип мислення дитини, який він позначив саме як дитяче експериментування, яке представляє собою єдність наочно-дієвого і наочно-образного мислення й направлене на виявлення прихованих від спостереження властивостей і зв'язків предметів. М.М. Поддяков дійшов висновку, що у процесі експериментування дитина отримує нову інформацію, де поряд з ясними і виразними знаннями у неї виникають смутні, неясні знання, що часто веде до перебудови як самих дій, так і уявлень дитини про досліджуваний об'єкт.

Ж. Піаже вважав вихідною точкою розвитку творчого мислення дитини мислення, яке не спрямоване на дійсність, тобто міражне мислення або уяву як первинну форму дитячої свідомості, адже маленькій дитині ще важко навчитися відрізняти фантазію від реальності. Лише у старшому дошкільному віці, за думкою вченого, дитина починає враховувати реальність і пристосовуватися до неї, а дитячий егоцентризм є перехідним ступенем від пізнавальної уяви до реалістичного мислення. У дослідженнях Піаже розвиток пізнавального мислення пов'язувався у дитини з розвитком символічної функції, а уява розглядалась як особлива форма репрезентативного мислення, яка дозволяє дитині передбачати зміни оточуючої дійсності [8].

На думку О. М. Матюшкіна і О.І. Савенкова, найбільш загальною характеристикою і «механізмом» розвитку загальних, у тому числі творчих, здібностей дошкільника є яскраво виражені пізнавальні потреби, які виступають у формі дослідницької пошукової активності, а початок самостійної творчості дитини «лежить» в стихійному експериментуванні та пізнавальній пошуковій діяльності, яка направлена на подолання невизначеності проблемної ситуації [5, 7]. Автори, аналізуючи різні види творчості дітей, доходять висновку, що ядром творчості в дошкільному віці виступає саме пошукова діяльність, в якій проявляється і природна допитливість, і пізнавальна активність, і творча трансформація дитиною нових знань і досвіду. Прикладом ранньої обдарованості є, так звані вундеркінди, діти з надзвичайно яскравими успіхами в якійсь певній діяльності, з дуже високим й раннім розвитком пізнавальних здібностей та окремих процесів, таких як феноменальна пам'ять, спостережливість, допитливість, яскраво виражені уява та наочно-образне мислення.

А О.Є. Озерова, досліджуючи розвиток творчих перцептивних процесів, вважає, що «тренування» творчого мислення у дітей починається з уміння бачити предмети і об'єкти в навколишньому житті, які можуть бути вдосконалені і перебудовані. Для цього дітям пропонуються завдання на розвиток творчого мислення, а саме: бачення, вдосконалення, зміни, перетворення, з'єднання. Всі ці операції, які легко простежуються в будь-якому продукті людської творчості, повинні бути «пропущені через свідомість» дитини

і підкріплені конкретними видами її продуктивної діяльності. Наприклад, уважно придивитися навколо і побачити все те, що є позитивним і вимагає збереження, і те, що вимагає виправлення, вдосконалення, зміни. Діти повинні зрозуміти що саме бачення необхідності є першим і головним кроком в творчості [6]. Вміння самостійне ставити проблеми і бачення необхідності повинно формуватися в певній системі, направлений на усесторонній обхват реальності: предметний світ речей, що вимагає досконалості; світ техніки; людські відносини; світ мистецтва; учбовий процес і власні недоліки; конкретні предмети і правила.

Л. А. Венгер розглядає дитячу пізнавальну активність як активну творчу діяльність з придбання і використання знань, яка характеризується пізнавальною перетворюючою позицією дитини як суб'єкта цієї діяльності і визначає структуру пізнавальної діяльності, що складається із чотирьох компонентів: пізнавального інтересу, пізнавальних здібностей, пізнавальних способів дій та пізнавальних вмінь дитини [1]. Пізнавальні здібності відносяться до загальних здібностей і включають в себе здатність дитини до довільної уваги й сприймання, до довільної пам'яті і логічного мислення, а також до творчій уяви. Саме від пізнавальних здібностей, які охоплюють сенсорні, інтелектуальні та творчі здібності, залежить успішне оволодіння будь-яким видом діяльності, а завдяки пізнавальному інтересу, як пізнавальної спрямованості на об'єкт пізнання, у дітей виникає пізнавальна активність, що пов'язана з позитивними емоційними переживаннями.

Розвиток творчого мислення у дітей старшого дошкільного віку та їх вміння самостійне ставити проблеми і розв'язувати творчо-пізнавальні задачі формується у процесі особистісної взаємодії дитини з дорослими певній системі. Специфіка розвитку такої взаємодії обумовлена змінами соціального контексту, особливостями когнітивного та особистісного розвитку сучасних дітей в умовах існуючого інформаційно-насиченого середовища. У той же час не можна ігнорувати і роль психологічних механізмів саморозвитку особистості, які лежать в основі формування і реалізації індивідуального обдарування дітей в новому освітньому середовищі. В.В. Давидов (Давидов, 1998) зазначав, що самоцінність дитинства полягає саме в тому, що різноманітні види діяльності, що властиві дошкільному віку, дитина має здійснювати за власним бажанням, а сам процес їх виконання насамперед повинен приваблювати дітей і сама діяльність має бути для них бажаною, і тільки тоді, здійснюючи різні види такої діяльності з позитивними емоціями, вони будуть опосередковано навчатися, набувати знань, вмінь та навичок і, головне, розвиватися як творча особистість. Процес становлення творчої особистості в діяльності включає декілька етапів, а саме пробудження, наслідування, перетворення, етап альтернатив, у процесі якого відбувається гармонізація та становлення творчої індивідуальності (Барішева, 2004). А «портрет» творчої особистості складається з таких складових як творча мотивація, естетичні й емоційно-креативні властивості, інтелектуально-творчі здібності і творча фантазія, комунікативно-творчі здібності [3].

Що включає в себе творче мислення? В першу чергу це такі якості розуму, як спостережливість, уміння зіставляти і аналізувати, комбінувати, знаходити зв'язки і залежності, закономірності і т.д. Творче мислення, як і високий рівень розвитку творчих здібностей дозволяють дитині успішно, самостійно і оригінально виконувати яку-небудь трудову, ігрову, художньо-творчу або іншу діяльність. Дослідження творчого мислення дітей старшого дошкільного віку показали можливість виявлення якісної характеристики та проявів їх творчого мислення, показниками якого виступають кількісні та якісні характеристики творчої діяльності дітей такі як: продуктивність, оригінальність, поліваріативність, прояви здогадки та фантазування, швидкість досягнення результату.

Основними показниками прояву творчого мислення у дітей будуть виступати такі як: здатність до генерації ідей, до нових рішень; допитливість, відкритість та інтерес до усього нового; швидкість думки, що включає в себе кількість ідей та здатність швидко переключатися з однієї ідеї на іншу; це добре розвинута навичка переносу, яка забезпечує

вміння легко переходити від одного класу явищ до іншого, бути готовим до інтелектуального ризику і до парадоксів у ситуаціях невизначеності.

Взагалі, у проявах творчого мислення дітей 5-7 років переважає спрямованість на вирішення конкретних завдань, які пов'язані з грою, малюванням, конструюванням, ліпленням тощо. Значна роль належить іграм, як провідному виду діяльності в дошкільному віці, зокрема сюжетно-рольовим іграм, у процесі яких у дітей розвиваються сприймання, мислення, уява, пам'ять, а також мова, комунікативні здібності, особистісна і мотиваційна сфери. Старшому дошкільнику вже доступне розуміння багатьох причинних зв'язків між явищами, але це розуміння майже не виходить за межі його невеличкого власного досвіду. Узагальнення дітей дошкільного віку частіше охоплюють зовнішні ознаки, які мають відношення до практичного застосування предметів, а процеси мислення взагалі пов'язані з діями, тому і називається такий вид мислення наочно-дієвим, пізніше вже з'являється образне мислення, в змісті якого переважають образи, більш-менш узагальнені уявлення про його об'єкти. У дітей дошкільного віку значне місце займають безпосередні уявлення, які іноді утруднюють необхідне відволікання від конкретного, щоб зрозуміти абстрактне, але поступово формується вміння абстрагуватися від конкретного, давати нескладні узагальнення та робити висновки.

У процесі взаємодії з дорослим відбувається розвиток усіх компонентів пізнавально-творчої діяльності дітей, їх творчих здібностей та пізнавальних вмінь під час спілкування, в навчальній та ігровій діяльності, на музичних та художньо-творчих заняттях. Будь-які види творчої діяльності (ігрова, театралізована, образотворча тощо) повинні обов'язково спиратися на принцип єдності всіх сфер життєдіяльності дитини: емоційної, комунікативної та пізнавальної, що передбачає забезпечення всіх сфер психічного розвитку: інтелектуального, емоційного, вольового, а також культурологічного і духовного аспекту розвитку особистості.

Наші дослідження творчого мислення дітей старшого дошкільного віку (від 5 до 7 років) показали можливість виявлення якісної характеристики та прояву їх творчого потенціалу, показниками якого виступають кількісні та якісні характеристики творчої діяльності дітей такі як: продуктивність, оригінальність, поліваріативність, прояви здогадки та фантазування, швидкість досягнення результату. Високий творчий потенціал обумовлений переважним розвитком одного чи двох компонентів творчого мислення. В залежності від кількісної характеристики (оригінальність, кількість варіантів) і якісної (продукування ідей) ми можемо говорити, умовно кажучи, про величину творчого потенціалу. Домінуючим фактором розкриття та реалізації творчого потенціалу в дошкільному віці буде забезпечення та створення дорослими сприятливих умов для стимулювання їх творчої активності в традиційних «дитячих» видах діяльності: у грі, мовному спілкуванні, у малюванні, конструктивній, музичній діяльності тощо.

Для діагностики творчого мислення ми використовували різні види творчих завдань, а також спеціально розроблені відомі тести творчого мислення Дж. Гілфорда і П. Торренса, в яких креативність визначається за характеристиками вербального і візуального мислення: швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість ідей. А основні шляхи розвитку творчого мислення полягатимуть у проведенні систематичних спостережень за дітьми у будь-якій самостійній їх діяльності (ігровій, конструктивній, художній тощо), які нададуть можливість дослідити схильність дітей до творчих проявів, до виявлення виду діяльності, в якому дитина проявляє себе найбільш творчо; у пред'явленні та створенні дорослими посильних для розв'язання дітьми проблемних ситуацій і різноманітних творчих завдань.

Висновки. Специфіка розвитку творчого мислення у сучасних дітей обумовлена змінами соціального контексту, особливостями когнітивного та особистісного розвитку дітей в умовах існуючого інформаційно-насиченого середовища сучасного світу. Особливості проявів мислення у дітей дошкільного віку полягають в суттєвих вікових змінах цієї найважливішої провідної функції, яка забезпечує формування здатності розв'язувати посильні задачі, адаптуватись до загальних умов життєдіяльності в предметно-ігрових,

соціально-комунікативних та побутових сферах. Мислення дошкільника залишається в значній мірі наочним, що включає елементи розумових абстрактних операцій, що може розглядатися як прогресивне зміна в порівнянні з раннім віком.

Дошкільний вік має винятково велике значення для розвитку здібностей дитини, особистісних якостей, оволодіння способами пізнання навколишнього світу: у дитини не тільки формуються система знань про навколишній світ і вміння аналізувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки і залежності, міркувати, але й так само розвивається ціннісне ставлення до досліджуваних явищ, що є необхідною передумовою становлення особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венгер Л. А. Формирование способностей в дошкольном детстве // Хрестоматия по детской психологии: от младенца до подростка / Ред.-сост. Г.В. Бурменская. М.: Моск. психол.-соц. ин-т, 2008. С. 365-381.
2. Дьяченко О. М. Специфика умственной одаренности детей дошкольного возраста // Основные современные концепции творчества и одаренности. М.: Молодая гвардия, 1997. С. 67-78.
3. Креативный ребенок: диагностика и развитие творческих способностей. Ростов н/Д.: Феникс, 2004. 416 с.
4. Моляко В.А. Психология детской одаренности. К: Знание, 1995. 78с.
5. Одаренность и возраст. Развитие творческого потенциала одаренных детей / Под ред. А. М. Матюшкина. М.- Воронеж, 2004. 192 с.
6. Озерова О. Е. Развитие творческого мышления и воображения у детей. Ростов н/Д: Феникс, 2005. 192 с.
7. Савенков А. И. Путь к одаренности: исследовательское поведение дошкольников. СПб.: Питер, 2004. 272 с.
8. Пиаже Ж. Интуитивное (наглядное) мышление // Хрестоматия по психологии мышления / под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, В.А.Спиридонова, М.В. Фаликман, В.В. Петухова. М.: АСТ: Астрель, 2008. С. 244-250.
9. Поддъяков Н.Н. Мышление дошкольника // Хрестоматия по психологии мышления / под ред. Ю.Б.Гиппенрейтер, В.А.Спиридонова М.В. Фаликман, В.В. Петухова. М.: АСТ: Астрель, 2008.

Варіна Г. Б.,

магістр психології,

старший викладач кафедри психології

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМПОНЕНТІВ ГЕЙМІФІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація.

У статті представлений новий контекст розгляду проблеми використання інноваційних гейміфікації в процесі розвитку креативного мислення майбутніх фахівців. В роботі оновлено огляд інформаційних та наукових джерел щодо актуальних проблем розробки та впровадження ігор симуляторів в сучасний освітній простір, розглянуті інноваційні тенденції використання інформаційних технологій в процесі діагностики креативного мислення особистості. В рамках міждисциплінарного підходу представлено дослідження, яке проводилося в рамках наукової співпраці STEAM-лабораторії, Лабораторії психофізіологічних досліджень та Лабораторії психології здоров'я Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. У статті

представлені нові шляхи впровадження компонентів гейміфікації в рамках комплексної тренінгової програми «Розвиток креативного мислення майбутніх фахівців».

Ключові слова: креативне мислення, гейміфікація, аналітико-синтетичні операції, освітній простір

Abstract. The article presents a new context for considering the problem of using innovative gamification in the development of creative thinking of future professionals. The paper updates the review of information and scientific sources on topical issues of development and implementation of simulator games in the modern educational space, considers innovative trends in the use of information technology in the process of diagnosing creative thinking. The interdisciplinary approach presents a study conducted in the framework of scientific cooperation between STEAM-laboratory, Laboratory of Psychophysiological Research and Laboratory of Health Psychology of Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University. The article presents new ways to implement the components of gamification in the framework of a comprehensive training program «Development of creative thinking of future professionals.»

Keywords: creative thinking, gamification, analytical-synthetic operations, educational space

Відкритий доступ до сучасних інформаційних технологій змінює життя людей на краще, сприяє трансформації системи освіти, підвищує продуктивність праці та конкурентоспроможність будь-якої країни на світовому ринку. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства виділяються основні освітні тренди, серед яких дистанційне та мобільне навчання, MOOC, доповнена реальність, хмарні LMS, персоналізація, BigData, гейміфікація, які можуть змінити не тільки зміст освіти, а й безперечно вплинути на її якість.

Гейміфікація або ігрофікація розповсюджується в усі сфери життя. Сучасна система освіти в умовах трансформаційних змін знаходиться на піку впровадження надбань науково-технологічного прогресу. З п'яти трендів освіти, наведені журналом «Форбс», – дистанційна освіта, персоналізація, гейміфікація, інтерактивні підручники, навчання через відеоігри – чотири належать до гейміфікації.

Згідно опитування найбільш активними користувачами ігрової індустрії є молодь віком до 25 років, що складає 72% серед усіх опитаних людей різновікової категорії. Актуальність впровадження елементів гейміфікації в систему вищої освіти доводить діяльність міжнародного проекту «GameHub – співпраця університетів та підприємств в ігровій індустрії в Україні» спрямований на створення в українських ЗВО (партнерах проекту) GameHub інфраструктури, що дасть змогу залучити зацікавлених осіб до навчання, вдосконалення навичок та компетенцій, які необхідні для роботи в ігровій галузі. В епоху трансформації та діджиталізації освітнього простору компоненти гуміфікації стають важливим інструментом в процесі підготовки конкурентоздатного фахівця. У процесі професійного становлення перед майбутнім фахівцем постає необхідність не тільки отримати знання, вміння та навички з фахових дисциплін, а й здобути вміння творчо засвоювати і використовувати інформацію, викристалізувати творчу позицію щодо реалізації своїх здобутків у майбутній професійній діяльності. Формування та виявлення творчих здібностей майбутніх фахівців могло б стати запорукою удосконалення їх професійної підготовки. Творчість може проявлятися як у житті, так і в здатності експериментувати в будь-якій галузі знань. Майбутній фахівець має у сучасній ситуації нестабільності вміти не тільки вирішувати нагальні практичні питання, а й зберігати цілість, професійну стійкість, та мати ресурси креативно підходити до розв'язання життєвих та професійних завдань.

Таким чином, актуальність проблеми пошуку та впровадження інноваційних засобів та шляхів підготовки майбутніх фахівців до креативного відношення щодо професійної діяльності обумовлена потребою сучасного суспільства та системи освіти у конкурентоспроможних, висококваліфікованих кадрах нового формату.

Термін, методи та основні принципи гейміфікації прийшли до нас із зарубіжних досліджень і, насамперед, стосувалися бізнес-сфери, хоча й не обмежувалися нею. Фундаментальними, зокрема, стали дослідження Карла Каппа, який, завдяки гейміфікації,

змінив підходи і методи процесу навчання. Суттєвий потенціал використання ігрових механізмів у неігровому контексті, зокрема освітянському, став поширеною практикою та надзвичайно ефективним інструментом навчання, чим привернув свою увагу і вітчизняних дослідників. Теорія і практика гейміфікації представлені в роботах Кевіна Вербаха та Ден Хантера, у яких науковці стверджують, що «розвага – надзвичайно цінний інструмент для вирішення серйозних бізнес-завдань, пов'язаних з маркетингом, підвищенням ефективності, інноваціями, залученням клієнтів, роботою з персоналом та стабільним розвитком» [8]. Deterding S. досліджував загальні концепції взаємодії людини з комп'ютером, щоб з'ясувати, звідки походить термін «гейміфікація» [5]. Мотиваційну складову гейміфікації вивчав Yu-kai Chou [4]. Janaki Mythily Kumар та Mario Herger докладно розглядають етапи створення гейміфікованої системи [7]. Досвід використання відеоігор під час навчання розглянуто в циклі статей Shapiro J. Автор є прихильником використання ігрових методів в освітньому процесі, але підкреслює, що «завжди потрібно пояснювати учням, як і чому гра узгоджується із загальним контекстом навчання [2]. Геймдизайнер Koster R. навпаки розглядає навчання як невід'ємну складову гри. Особливе значення актуалізації процесу впровадження у систему вищої освіти надають вітчизняні науковці [2]. В рамках оптимізації впровадження компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах цифровізації освіти науковці пропонують імплементацію ігрових стимуляторів з метою розвитку soft skills компетентностей. Дослідники презентують можливості використання ігрового симулятора Game Dev Tusoon для розвитку професійних soft skills у майбутніх інженерів-програмістів у вищих навчальних закладах, деталізовано описують, як в процесі проходження ігрових симуляторів студенти розвивають професійні soft skills [4]. Бугаєва В. Ю. розглядає загальні відомості використання ігрових інструментів у неігрових освітніх процесах та наголошує на позитивному впливі процесу гейміфікації вищої освіти на підвищення конкурентоздатності майбутнього фахівця [3]. Проведений нами теоретичний огляд дає підставу говорити про те, що обсяг досліджень, пов'язаних із серйозними відеоіграми на міжнародному рівні є доволі широким.

Саме конотативний компонент передбачає оволодіння засобами організації та творчого вирішення завдань в процесі професійної діяльності, вміння перебудовувати поведінку й діяльність в умовах, що змінюються (адаптивні можливості особистості). У зв'язку з цим В. А. Роменець зазначає наступне: «Вище вираження своєї індивідуалізації людина знаходить у творчій діяльності. Навіть наукова творчість, яка має своєю метою відкривати об'єктивні закони дійсності, не може відбуватися інакше, як шляхом використання «індивідуальної методики» ідивідуального таланту». Унікальна, самобутня особистість реалізується в творчій діяльності [1]. Дж. Гілфорд виділив такі способи стимуляції творчої активності для розвитку обдарованої особистості:

1. Забезпечення доброзичливої атмосфери. Доброзичливість зі сторони педагогів, їх відмова від виставлення оцінок та критики на адресу дитини сприяє вільному прояву дивергентного мислення.

2. Збагачення оточуючого середовища самими різноманітними новими для неї предметами та стимулами з метою розвитку її допитливості.

3. Заохочення висловлювання оригінальних ідей.

4. Забезпечення можливостей для вправ та практики. Широке використання питань дивергентного характеру стосовно до самих різноманітних сфер як навчального так і поза навчального характеру.

5. Використання особистісного прикладу творчого підходу до розв'язання проблем.

6. Надання дітям можливості активно задавати запитання [6].

Саме такі методологічні підходи були покладені в основу розроблення комплексної програми поєднання традиційних психокорекційних технологій та елементів гейміфікації в процесі розвитку креативного мислення майбутніх фахівців.

Звернемо увагу на те, що невід'ємною частиною життя студентів стали смартфони, планшети, ноутбуки – потужні високотехнологічні пристрої, багатofункціональність яких

залишається значною мірою не затребуваною. Активні спроби використання цих пристроїв в освітньому процесі характеризуються в літературних джерелах як тренд BYOD (Bring Your Own Device) [2]. Використання концепції BYOD як універсального інструменту реалізації психологічного супроводу майбутніх фахівців надає унікальну можливість поєднання традиційних тренінгових технологій з компонентами гейміфікації в процес розвитку креативного мислення особистості. Це надає можливість реалізувати на більш високому рівні такі принципи психологічного впливу як наочність, доступність, усвідомленість, зв'язок з життям, а головне – розвинути прагнення до самозміни та самоаналізу, сприяти пізнавальній активності, ініціативності, сформуванню здатності ставити перед собою проблеми і знаходити шляхи їх вирішення.

Здійснений аналіз наукових джерел та власний досвід дозволили виявити основні переваги використання гейміфікації, які впливають на ефективність професійного становлення та розвитку креативного мислення майбутніх фахівців, а саме:

- на відміну від традиційних технологій, гейміфікація має розважальний аспект, що допомагає високому залученню до освітнього процесу;

- гейміфікація є допоміжним інструментом, що дозволяє підвищити пізнавальну активність і мотивацію;

- гейміфікація дозволяє студентам розвивати гнучкість розуму під час вирішення практико-орієнтованих завдань;

- гейміфікація створює відчуття змагання, спричиняє позитивні емоції, впливає на розвиток емоційного інтелекту особистості;

- гейміфікація забезпечує зворотній зв'язок. З'являється відчуття азарту, пробуджується цікавість;

- гейміфікація створює дух конкуренції, що надає можливість пошуку нестандартних шляхів вирішення завдань.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького на базі Лабораторії психофізіологічних досліджень, Лабораторії психології здоров'я та STEAM – лабораторії. Психодіагностичний блок емпіричного дослідження проводився на базі Лабораторії психофізіологічних досліджень за допомогою комп'ютерного комплексу НС-психотест, в дослідженні прийняли участь 80 респондентів. В рамках нашого дослідження був використана *комплекція «Кандидат»*. «Кандидат» дає можливість оцінити рівень вираженості професійно важливих психофізіологічних якостей і професійних компетенцій, а також спрогнозувати подальший розвиток фахівця та провести поглиблену професійну психодіагностику.

З метою виявлення рівня сформованості креативного мислення випитуєміе були протестовані за допомогою комплексу психодіагностичних методів, до якого увійшли тест «Складні аналогії», тест Є.П. Торранса «Діагностика невербальної креативності» і тест «Діагностика вербальної креативності» С. Мідника в адаптації А.Н. Вороніна. На формувальному етапі дослідження була розроблена та впроваджена комплексна програма «Розвиток креативного мислення майбутніх фахівців». Інноваційним у структурі програми «є інтегративне поєднання традиційних психотехнологій на основі арт-терапії, психодрами, гештальт-терапії та коучингових технологій, що були реалізовані на базі Лабораторії здоров'я та інтерактивних технологій доповненої реальності, що впроваджені з урахуванням матеріально-технічного забезпечення в рамках діяльності STEAM-лабораторії. Розвиток креативного мислення за допомогою компонентів гейміфікації:

- дає можливість об'єктивно оцінювати себе, адекватно реагувати на життєві й професійні ситуації, зберігати емоційну комфортність;

- є ефективним засобом оптимізації професійного становлення студентів за рахунок розвитку творчого підходу до професійної діяльності;

- полягає у цілеспрямованому впливі на розвиток окремих його складових.

При розробці моделі програми було виділено три блоки: цільовий, змістовно-операційний та результативний.

Рис. 1 Структурна модель реалізації комплексної програми розвитку креативного мислення майбутніх фахівців

При аналізі результатів дослідження виявилось, що випробовувані з низькою креативністю (E1), що пройшли заняття за експериментальною програмою, зволіли використовувати ті ж відповіді, що і в перший раз. Студенти з середніми та високими значеннями творчого мислення, що входили до складу експериментальної групи (E2), реагували по-іншому: багато хто не тільки завершили лінії іншим сюжетом, а й підвищили свій індекс оригінальності, а деякі піднялися на щабель вище, змінивши і індекс унікальності. Показник рівня розвитку аналітико-синтетичних операцій мислення змінився незначно.

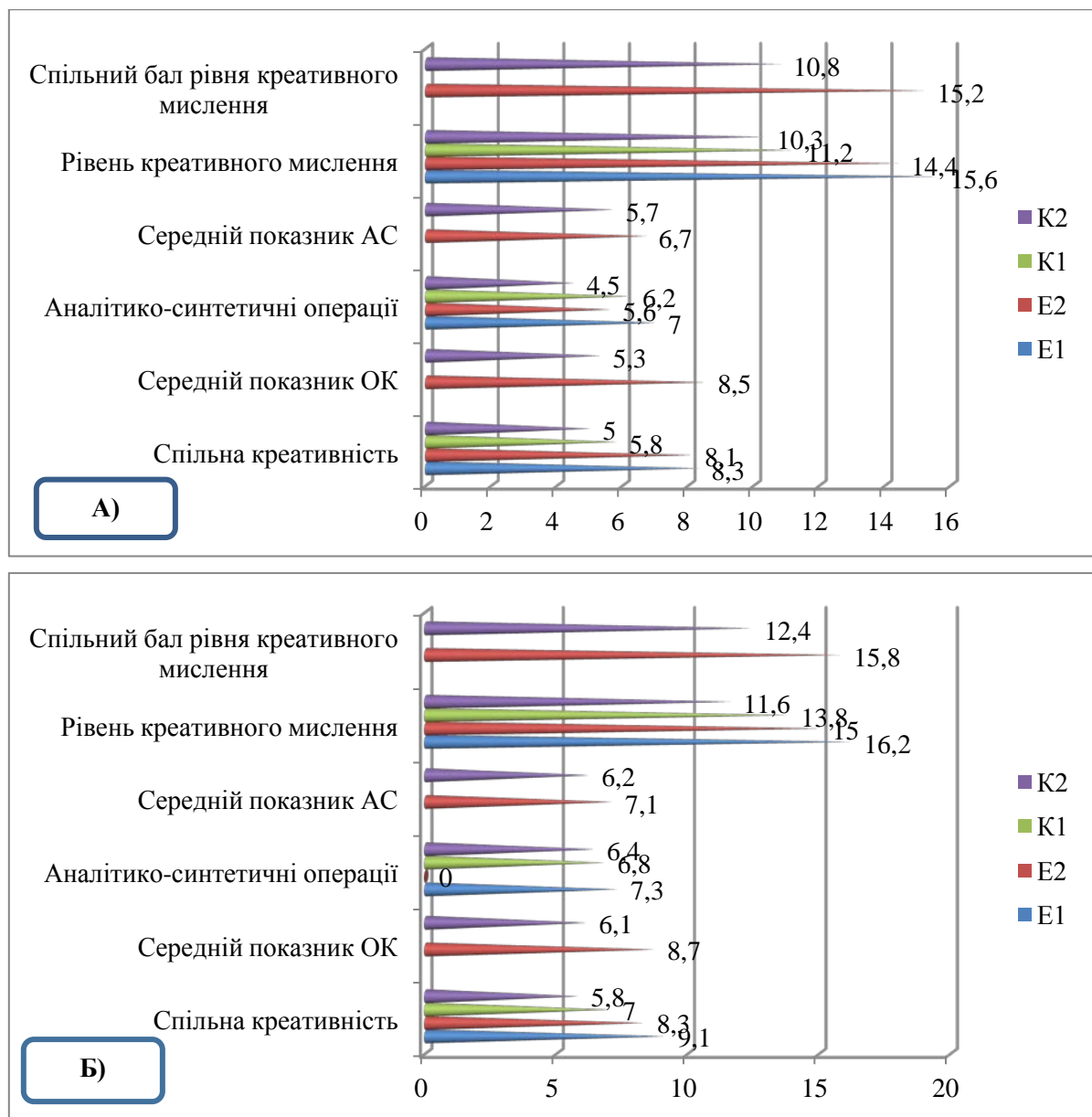

Рис. 2 Рівень розвитку загальної креативності аналітико-синтетичних операцій у респондентів до (А) і після (Б) впровадження комплексної програми (у балах)

Порівняльний аналіз середніх значень показників розвитку творчого мислення на констатуючому етапі експериментального дослідження показав, що в групі E1 (з високим рівнем креативності) відбулися зміни в розвитку аналітико-синтетичних операцій: зростання з 7 балів до 7,3; зріс загальний рівень креативності - з 8,3 балів до 9,1; рівень креативного мислення - з 15,6 до 16,2 балів. У менш креативної групи E2 показник аналітико-синтетичних операцій зріс від 5,6 до 7 балів; загальний креативний рівень - з 8,1 до 8,3 балів; підвищився також рівень креативного мислення - з 14,4 до 15 балів.

Відповідно, розвитку креативного мислення майбутніх фахівців шляхом провадження програми розвитку з елементами гейміфікації сприяє дотримання наступних психолого-педагогічних умов: засвоєння студентами знань про творче мислення здійснюється в контексті осмислення ними професійних проблем; розвиток асоціативності, ініціативності, метафоричності мислення базується на оволодінні прийомами оригінального рішення задач; активізація психічних процесів (увага, уява, сприйняття, відчуття простору) відбувається за рахунок оволодіння методами подолання психологічної інерції в мисленні та поведінці. Таким чином, перспективою подальших досліджень виступає розробка програми розвитку

креативного мислення в процесі професійної підготовки на основі інноваційних імерсивних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роменець В. А. Психологія творчості: Навч. посібник. 3-тє вид. – К.: Либідь, 2004. – 288 с.
2. Andriievskaya V., I. Bilousova L. BYOD Concept As A Tool Of STEAM Education Implementation. Physical and Mathematical Education : scientific journal, 2017. - 4(14) – P.13-17
3. Bugaeva V. Yu. Gamification as a way of forming active professional behavior of future IT specialists. Pedagogy and Psychology, 2017. – 56 – P. 129-135
4. Chou, Y. -, & Chen, T. -. The implementation of digital creative teaching in design. Paper presented at the 1st IEEE International Conference on Knowledge Innovation and Invention, ICKII 2018, 2018. – P. 274-277 doi:10.1109/ICKII.2018.8569196.
5. Deterding, S. Interaction tension: A sociological model of attention and emotion demands in video gaming. Media and Communication, 2019. – 7(4) – P. 226-236 doi:10.17645/mac.v7i4.2366
6. Guilford J.P. New frontiers of testing in the discovery and development of human talent / J. P. Guilford // Seventh Annual Western Regional Conference on Testing Problems. – Los Angeles, 1958
7. Kumar, J., Herger, M., Deterding, S., Schnaars, S., Landes, M., & Webb, E. Gamification @ work. Paper presented at the Conference on Human Factors in Computing Systems - Proceedings, 2013-April. – P. 2427-2432 doi:10.1145/2468356.2468793
8. Werbach, K. (Re)Defining Gamification. Springer Lecture Notes in Computer Science, 8462 (2014) Available at: http://works.bepress.com/kevin_werbach/3/

Вишневецька О. О.,

*учитель фізики Дворічанського ліцею Дворічанської селищної ради Куп'янського району Харківської області, «спеціаліст вищої категорії»
oksana.vishneveczkaya@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ ЧЕРЕЗ СЮЖЕТНІ ЗАДАЧІ

Анотація: В усі часи однією з головних проблем, що стоять перед учителем, було формування пізнавального інтересу учнів. На жаль, багато учнів вважають уроки фізики досить нудними, незрозумілими та інколи, взагалі, непотрібними. Пропоную власні розробки, що сприяють формуванню позитивних мотивів навчання та підвищення рівня зацікавленості учнів. Вони представлені у вигляді сюжетних задач з фізики, які складені на основі дитячих художніх творів. Ці задачі містять не тільки необхідні відомості для їх вирішення, а й активізують пізнавальну діяльність та емоційну сферу учня. Умови завдань за мотивами художніх творів створюють яскраві емоційно-забарвлені образи, а тому наочні та добре запам'ятовуються, що полегшує розуміння.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, розумова діяльність, метод навчання, сюжетна задача.

Annotation At all times one of the main problems facing the teacher has been the formation of students' cognitive interest. Unfortunately, many students find physics lessons rather boring, incomprehensible and sometimes even unnecessary. I offer my own developments that contribute to the formation of positive learning motives and increase the level of interest of students. They are presented in the form of plot tasks in physics, which are based on children's fiction. These tasks contain not only the necessary information for their solution, but also activate the cognitive activity and emotional sphere of the student. The tasks situations based on the fiction create bright

emotionally colored images, and therefore they are visual and well remembered that facilitates understanding.

Key words: cognitive interest, mental activity, teaching method, plot task.

Фізика, що є обов'язковою частиною загальної середньої освіти, водночас утворює міцний фундамент усього природознавства. Високий рівень систематизації фізичних знань, логічна досконалість основних теорій, надзвичайна широта практичних застосувань дозволяють вважати її еталоном природничо-наукового знання. При цьому питання, що пов'язані з підвищенням ефективності та якості навчання фізики, залишаються актуальними до сьогодні. Однією з найбільш значущих ідей, спрямованих на вдосконалення навчального процесу, є формування та розвиток пізнавального інтересу учнів.

Предметом пізнавального інтересу є відмінна якість людини: пізнавати навколишній світ не лише з метою біологічного та соціального орієнтування у дійсності, але у самому істотному відношенні людини до світу – у прагненні занурюватися в його різноманіття, відбивати у свідомості сутнісні сторони, причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, суперечливість.

З точки зору Г.І. Щукіної, пізнавальний інтерес – це виборча спрямованість особистості, звернена до сфери пізнання, до її предметної сторони та самого процесу оволодіння знаннями [12]. Пізнавальний інтерес людини, перш за все, пов'язаний з тим, у чому вона відчуває потребу, що для самої особистості має особливе значення, «особливий життєвий сенс». Він спрямований на виявлення суб'єктом нових сторін у предметі, що його цікавить, розкриття суті явищ, що спостерігаються, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей між ними [14].

Інша характерна риса пізнавального інтересу полягає у тому, що він забарвлює емоціями розумову, інтелектуальну діяльність. Він визначає позитивне ставлення учня до навчання в цілому і до вивчення окремих предметів.

В учнів одного класу пізнавальний інтерес може мати різний рівень свого розвитку та різний характер проявів, зумовлених різним досвідом, особливими шляхами індивідуального розвитку [15].

У процесі навчання фізики змінюється об'єкт інтересу учнів. Спочатку це факти, досліди, явища; потім – можливість їх пояснення; далі – глибоке їх тлумачення та теоретичне узагальнення на основі провідних теоретичних ідей, що призводить до розуміння фізичної картини світу [13].

Для успішного розв'язку задачі, виховання та розвитку інтересу до вивчення фізики вчителю необхідно створити умови, що сприяють пробудженню та розвитку інтересу до предмета [2]. Для учнів головними факторами у формуванні інтересу до предмета, позитивного відношення до нього є цікаве викладання предмета та особистість учителя.

Під «цікавим викладанням» мається на увазі сукупність факторів, що визначають рівень методики викладання. Це висока науковість та чітка система у викладі матеріалу, створення проблемних ситуацій на уроці та залучення учнів до вирішення висунутих проблем, вміння організувати самостійну роботу учнів на уроці, виконання учнями завдань творчого характеру, створення на уроці умов для того, щоб учні могли розповісти класу інформацію, яку вони знайшли у науково-популярній літературі, отримати відповіді на питання, які виникли під час читання літератури, перегляду кіно- та телевізійних фільмів, а також у результаті самостійних спостережень за явищами природи та техніки [14].

У триєдиної задачі навчання, розумового розвитку та виховання особистості – інтерес є сполучною ланкою між трьома її сторонами. Доведено, що пізнавальний інтерес сприяє формуванню вольових якостей особистості, а також зміцненню її активної, творчої життєвої позиції [12].

Отже, проблема формування пізнавального інтересу – це не лише питання гарного емоційного стану дітей на уроках, від її вирішення залежить, чи будуть надалі накопичені знання мертвим вантажем, чи стануть активним надбанням школярів [14].

Протягом усього курсу фізики при вивченні кожного фізичного явища або закону необхідно показати, як ці закони або явища використовуються на практиці. Одним з ефективних засобів та методів вирішення даної проблеми є розв'язання сюжетних завдань з фізики.

Під сюжетними ми розуміємо завдання, в яких описано певний життєвий сюжет (явище, подія, процес), з метою знаходження певних кількісних характеристик або значень. Сюжетні задачі – це найбільш історично ранній вид шкільних завдань. Ще задовго до нашої ери в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Китаї, Індії були відомі такі задачі та безліч методів їх вирішення. Сюжетні задачі істотно змінювалися та видозмінюються досі [8].

Розв'язання сюжетних задач забезпечує високий рівень розвитку творчої ініціативи учнів, здібностей та умінь вирішувати не лише сюжетні, а й будь-які завдання. А це важливо тому, що вся творча життєдіяльність людини пов'язана з вирішенням завдань: кожна самостійна її дія – це рішення певної задачі, яка виникає перед нею в силу сформованих умов та обставин або яку вона сама в залежності від своїх внутрішніх потреб ставить перед собою.

Зв'язок навчання з життям, практикою, побутом є потужним засобом виховання на уроці інтересу школярів[4]. Успіх навчання виражається у сформованості здатності мислити, а мислити людина починає тоді, коли в неї виникає потреба щось зрозуміти. Один із засобів дати поштовх до активної розумової діяльності учнів – запропонувати їм цікаві навчальні завдання. А інтерес проявляється тоді, коли завдання зачіпає реальний світ, життєві ситуації, що зустрічаються кожній людині, тому на початковому етапі навчання рішенням завдань необхідно використовувати завдання з цікавими сюжетами з метою задоволення таких потреб особистості, як прагнення до романтики, незвичайності, розширення сфери інтересів, не пов'язаних з навчальним предметом. Але, як вірно вказує І.Я. Ланіна, внаслідок «економії» місця «хороші» завдання представлені «сухою мовою», без належного впровадження, яке б захоплювало, інтригувало та привертало увагу учня [15].

Я.І. Перельман відзначав, що цікаві завдання допоможуть поглибити та оживити наявні знання з фізики, підвищать інтерес, полегшать розуміння та будуть сприяти більш свідомому та міцному засвоєнню знань [7].

Особливо цікавими є такі сюжетні задачі, як задачі-казки, задачі-розповіді та задачі, складені на основі дитячих творів.

Задачі, у змісті яких використаний текст або мотиви художніх творів, доцільно виділити в окремий вид – задачі із художнім змістом. Такі задачі містять у собі не тільки необхідні для їх розв'язання відомості, а й інформацію, яка активізує пізнавальну діяльність та емоційну сферу учня.

Незважаючи на велику зацікавленість учителів задачами із художнім змістом, на уроках фізики вони застосовуються досить рідко. Це зумовлено рядом причин.

Перша причина – це відсутність задачників, що містять достатню кількість задач із художнім змістом з основних навчальних тем шкільного курсу фізики. Це не дозволяє систематично їх використовувати.

Друга причина недостатнього використання задач із художнім змістом полягає в тому, що їх часто розглядають тільки як засіб активізації інтересу і застосовують з метою емоційної розрядки та внесення в урок розважального моменту. Подібне ставлення не дозволяє використовувати весь потенціал, закладений у задачах із художнім змістом.

Розглядаючи рішення задач як метод навчання, виховання та розвитку мислення учнів, Н. Н. Тулькібаєва зазначає, що рішенням, як методу, повинні бути притаманні всі основні функції методів: спонукальна, пізнавальна, виховна, розвивальна та контролююча [3].

Задачі із художнім змістом завдяки своєму емоційному забарвленню є незамінним засобом активізації уваги та пізнавального інтересу, і в цій якості ефективніші, ніж інші види задач, але при цьому необхідно, щоб можливості тексту задачі дозволяли створювати проблемну ситуацію.

Значно більший інтерес представляють задачі, які створюють проблему, вирішення якої дозволяє проводити теоретичне узагальнення.

Таким чином, задачі із художнім змістом будуть виконувати спонукальну функцію у повному обсязі, якщо художньо-емоційна складова задачі поєднується з її фізичним змістом, що дозволяє створювати під час навчання проблемну ситуацію.

Пізнавальна функція служить для отримання учнями в процесі розв'язання задачі нової інформації, придбання та закріплення вмінь та навичок.

При використанні пізнавальної функції на практиці переважно використовуються абстрактні та конкретні задачі. Наприклад, це можуть бути задачі за мотивами міфів, різних подій історії та інших літературних, історичних сюжетів.

Використання образності, барвистості опису спостережуваного явища у текстах художніх творів, завдяки таланту їх авторів, дозволяє учням наочно уявити це явище та, тим самим, прискорити процес формування поняття.

Задачі із художнім змістом активізують учнів-гуманітаріїв, які не схильні до вивчення точних наук. Нове поняття, що формується, збагачується, збільшується його обсяг та міцність засвоєння учнями [11].

Можливість формування критичності мислення надається при пред'явленні учням уривків із різних художніх творів, де автором допущена помилка з фізичної точки зору.

Корисними будуть задачі на знаходження технічних характеристик різних казкових, фантастичних пристроїв, при вирішенні яких учень мимоволі порівнює отримані результати з технічними характеристиками реальних машин та механізмів, наприклад, швидкість килима-літака та гвинтокрила, потужність скатертини-самобранки з потужністю мікрохвильової печі.

Виховання патріотизму, почуття гордості за свій народ, за свою культуру можливі при вирішенні таких завдань, де використовується історичний матеріал, народні прикмети, прислів'я та приказки, які показують народну спостережливість, красу та образність рідної мови.

Задачі із художнім змістом доцільно поєднувати з політехнічними та історичними завданнями, за допомогою яких учні знайомляться із науково-технічними досягненнями нашої країни, працями вітчизняних та зарубіжних учених.

Контролююча функція виконується найчастіше за допомогою типових задач, тому при організації контролю у запропоновані задачі іноді доцільно включати одну типову задачу художнього змісту з метою емоційного розвантаження учнів при стресовій ситуації контролю.

Творчі, нестандартні завдання художнього змісту можна включати до перевірочних робіт, що пропонують учням вибір рівнів складності [11].

С.А. Тихомирова – автор ряду розробок з проблеми розвитку пізнавального інтересу при навчанні фізики. Одна з таких робіт – «Фізика в прислів'ях, загадках та казках», містить понад 700 науково-художніх сюжетів: прислів'їв, загадок та казок, що містять описи фізичних явищ. Посібник ілюстровано, містить задачі та питання, що складені за сюжетами літературних творів різних народів: італійські, сербські, австралійські, англійські, монгольські, африканські, персидські та інші казки, прислів'я, легенди, міфи. Це сприяє більш наочному та емоційному сприйняттю фізичних явищ, проникненню в їх зміст та залученню до світової культури [9].

«Нестандартні задачі з фізики. Для класів гуманітарного профілю»- посібник, складений А.І. Семке, містить завдання, які мають зв'язок з дисциплінами природничо-наукового, історичного, гуманітарного циклу. Залучення фрагментів з елементами літератури, історії покликане формувати в учнів любов до природи, збагачувати образне мислення, розвивати фантазію, що є необхідним чинником успішного засвоєння навчального предмета [8].

Цікаві розробки, що сприяють формуванню та розвитку пізнавального інтересу на уроках фізики, у О.В. Коршунової. Це дидактичні матеріали, які призначені для включення їх у процес навчання фізики у 7-8 класах, але їх можна використовувати й у старшому віці, наприклад, при проведенні позакласних заходів або на уроках узагальнення і повторення всього курсу фізики [6].

«Незвичайні навчальні матеріали з фізики» - робота В.І. Єлькіна, у якій представлені оригінальні завдання-розповіді, в умовах яких автор вводить улюблених дітьми літературних героїв, наприклад Шерлока Холмса та доктора Ватсона. У книзі описані матеріали для нетрадиційних уроків різних типів: уроки-екскурсії, уроки конкретизації знань, уроки повторення, бліц-турнір з механіки, уроки розв'язання задач у формі гри, уроки винахідництва, урок перед канікулами. Органічно примикають до них пояснення прийомів навчання, за допомогою яких уроки набувають для учнів особливу привабливість: це фізичні фокуси, досліди з піском, фізика та поезія, казки із фізичними питаннями, естафетний метод вирішення завдань тощо [4].

Навчальний посібник А.Л. Каміна «Фізика. Розвивальне навчання» призначений для вчителя, який працює у класах, де фізика вивчається перший рік та містить велику кількість творчих завдань. Пропонуються завдання-проекти, завдання-оцінки, завдання-демонстрації, завдання-прогнози, завдання-відкриття, завдання з не повністю заданими умовами, у яких можна зустріти героїв популярних дитячих творів. Книга може бути використана у підготовці до предметного тестування, олімпіад, дитячих наукових конференцій, творчих конкурсів в галузі фізики та пов'язаних з нею галузях науки і техніки [5].

Розглянемо деякі методичні рекомендації для тих, хто хотів би створювати власні розробки за рішенням поставленої проблеми.

Складаючи завдання, що містять сюжет, кожен укладач використовує свої засоби та прийоми. Визначимо основні з них: обирається стандартна задача з фізики з будь-якого підручника чи задачника, вигадується сюжет на основі будь-якого дитячого твору та здійснюється синтез даної задачі та сюжету. Якісною задачею може стати цитата з літературного твору, зокрема з вірша. Нерідко текстові задачі будуються на фантастичному сюжеті. Також задачі з сюжетом складаються на основі різних побутових, технічних ситуацій. Задача може бути складена на основі дії будь-якого механізму та його додаткових характеристик. В основі сюжету задачі може лежати будь-яке природне явище. Це говорить про те, що такі задачі без сумнівів можна назвати пізнавальними.

Вивчення фізики треба починати з пізнання природи. Саме розкриваючи секрети живої та неживої природи, молода людина знаходить відповіді на багато «чому?» та осягає практичну вагомість предмета. Дуже важливо, щоб кожна дитина була залучена до розумової та творчої діяльності.

Групове вирішення пізнавальних задач є одним з найефективніших засобів розвитку свідомості та мислення дітей. Але роботи груп необхідно правильно організувати. Перш за все, групи не повинні бути великими. Вони повинні бути рівнозначними, до складу групи можуть входити відмінники, успішні учні та діти, яким навчання дається важко. Аристотель на питання: «Як учням досягти успіху?», відповів: «Наздоганяти тих, хто попереду, та не чекати на тих, хто позаду». При вирішенні пізнавальних задач у групах виникає вільне спілкування, обговорення, учні висловлюють свої погляди, перевіряють їх правильність [1].

Цікавою та корисною є така форма самостійної роботи учня, як складання сюжетних задач на різних типах уроків: на уроці закріплення вивченого матеріалу, на уроці застосування знань та умінь, на уроці узагальнення. Людина тільки тоді добре розбереться в проблемі, коли вона сама навчиться її ставити. Навіть якщо дитина лише змінить «словесну оболонку» завдання, все одно можна сміливо стверджувати, що вона усвідомила цю задачу і обов'язково вирішить її та їй подібну. Надалі, звичайно, необхідно ускладнювати завдання: давати загальні правила складання задачі, учити складати більш змістовні, важкі задачі.

Навчання учнів складанню задач дає їм можливість усвідомити структуру задачі (умова та вимога, об'єкти, їх характеристики у вигляді деяких величин, зв'язок між величинами тощо), вчить постановці питання, що саме по собі вже важливо. Систематичне самостійне складання задач учнями значно полегшує систематизацію знань, застосування їх для пояснення нових фактів та виконання практичних робіт.

Доцільним буде використання задач на основі тих сюжетів, які знайомі кожному школяреві. Такими є задачі, складені за сюжетами дитячих творів. Це можуть бути казки,

мультфільми, вірші, прислів'я, приказки, уривки з відомих оповідань, повістей, поем та інших творів.

▪ **Як катували кам'яну плиту (китайська казка)**

У хлопчика, який торгував пончиками, вкрали гроші. Для викриття злодія суддя Бао-Гун наказав притягти великий чан з водою.

«Потім кожному велів монету в чан кинути, сам поруч стоїть, дивиться... ось підійшов якийсь чоловік, монету в чан кинув. Дивиться Бао-Гун: на воді кружечки жиру плавають. Як закричить суддя:

- Це ти, пес, у дитини гроші вкрав? Признавайся!

Злякався злодій... «

Чому жир плаває на поверхні води у формі кружечків? [8].

▪ **Мультфільм «38 папуг»**

Вирішили якось звірі виміряти довжину удава. Вийшло, що його довжина дорівнює чотирьом слонам, або дев'яти мавпам, або тридцяти восьми папугам. «А в папугах я довший!» - сказав удав після вимірювання [10].

▪ Дощик вимочить, а червоне сонечко висушить.

Про які фазові переходи йдеться у цьому прислів'ї? [8]

▪ Крутитися, як білка в колесі.

До якого виду руху буде відноситися рух білки, колеса? [8]

▪ **Л. Н. Толстой. Розповідь аеронавта.**

Герой розповіді піднявся в повітря на повітряній кулі.

«Я посмотрел на барометр. Теперь я уже был на пять верст над землею и чувствовал, что мне воздуха мало, и я стал часто дышать. Я потянул за веревку, чтобы выпустить газ и спускаться, но ослабел ли я, или сломалось что-нибудь, - клапан не открывался... «Если я не остановлю шар, - подумал я, - то он лопнет, и я пропал». ...Я изо всех сил ухватился за веревку и потянул. Слава Богу, - клапан открылся, засвистало что-то».

Чому повітряна куля, піднявшись високо, може лопнути? [9]

Варто зазначити, що сьогодні більшість учнів вважає за краще дивитися відеофільми. Для активізації цих учнів доцільно пропонувати їм не тільки задачі за мотивами художніх творів, а й задачі, складені за фрагментами відеозаписів популярних фільмів, сучасних мультфільмів.

Користуючись методичними рекомендаціями щодо складання сюжетних задач, мною складені власні сюжетні завдання на основі дитячих творів, що включають сюжети казок, прислів'їв, віршів, оповідань, а також сучасних мультфільмів.

▪ Газоподібний Джин має температуру 15 °С. Коли його дратує мавпочка Аббу, він злиться та роздувається від злості, намагаючись вгамувати неслухняну мавпочку. Тиск Джина при цьому не змінюється. Якою буде температура злого Джина, якщо відомо, що обсяг його збільшився у 3 рази.

▪ Злі привиди покарали маленького доброго газоподібного привида Каспера за те, що він не лякає людей, а дружить з ними. Вони ув'язнили його у посудину, вбивши на 10 см пробку. Яку кількість теплоти потрібно надати Касперу, щоб він розширився, подівав на пробку з силою 60 Н та вибив її з посудини, якщо відомо, що внутрішня енергія Каспера збільшиться на 54 Дж.

▪ У той час, коли Дейл пірнав з аквалангом та вимірював глибину водойми, Чіп сидів на березі та уважно дивився на поверхню води. Він помітив, що бульбашки повітря спливають. Чому дорівнюватиме обсяг бульбашки поблизу поверхні води, якщо за вимірюваннями Дейла глибина водойми 6 м. Обсяг бульбашки на глибині 10 мм³.

▪ Дядько Федір та кіт Матроскін купили трактор із коефіцієнтом корисної дії 30%. Скільки їм знадобиться палива, щоб трактор виконав роботу 30 МДж, якщо відомо, що він працює на паливі із питомою теплотою згоряння 42 МДж/кг?

▪ Про які фізичні явища, поняттях, закони йдеться у запропонованих прислів'ях. Який їхній фізичний зміст? Чи вірні прислів'я з точки зору фізики?

- 1) Палац, який падає важко підперти однією колодою (китайська).
- 2) Якщо кочерга довга, то руки не припечеш (татарська).
- 3) Велика людина боїться біди, високе дерево боїться вітру (китайська).
- 4) Без хмари дощу не буде, без людей справа не зробиться (китайська).
- 5) Після припливу завжди буває відлив (японська).

▪ Автомобілі Шерлока Холмса та доктора Ватсона рухаються в одному напрямку зі швидкостями v_1 та v_2 відповідно щодо поверхні Землі. Чому дорівнює швидкість світла від фар автомобіля доктора Ватсона в системі відліку, пов'язаній з автомобілем Шерлока Холмса?

▪ Коли старому Хоттабичу нудно, він любить перетворюватися на порожнисту скляну трикутну призму, наповнену повітрям. Відомо, що кут падіння променя на грань призми 22° , кут заломлення 30° . Яким буде кут відхилення променя призматичного Хоттабича, якщо Волька помістить його у воду?

В результаті проведеного експерименту із включенням таких завдань у зміст навчання фізики, з'ясовано, що учні стають більш зацікавленими, тобто сюжетні задачі з фізики на прикладах дитячих творів спонукають до активної розумової діяльності та є відмінним засобом формування пізнавального інтересу в методиці фізики. Тому необхідне подальше вдосконалення методології розробки та використання таких завдань в освітньому процесі та впровадження її у шкільний курс фізики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімов А.Ю. Розвиток методики складання і розв'язування задач в умовах стандартизації і диференціації навчання фізики [Текст]// Фізика і астрономія в школі. – 1998. – №2.
2. Гельфман Е.Г. Психодидактика шкільного підручника. Інтелектуальне виховання школяра [Текст]. – СПб, 2006. – 136 с.
3. Данюшенков В.С. Цілісний підхід до методики формування пізнавальної активності учнів при навчанні фізики в основній школі [Текст]. – М.: Прометей, 1994. – 208 с.
4. Єлькін В.І. Оригінальні уроки фізики та прийоми навчання [Текст]// Фізика в школі. – 2001. – №24.
5. Камін А.Л. Фізика. Розвивальне навчання [Текст]. – Ростов н/Д: Фенікс, 2003. – 352 с.
6. Коршунова О.В. Малыш и Карлсон в гостях у фізики [Текст]// Фізика: еженед. прилож. к газете «1сентября». – 2004. – №48.
7. Перельман Я.І. Цікава фізика [Текст]. – Д.: ВАП, 1994. – кн.1. – 223 с.; кн.2. – 223 с.
8. Семке А.І. Нестандартні задачі з фізики. Для класів гуманітарного профілю [Текст]. – Я: Академія розвитку, 2007. – 256 с.
9. Тихомирова С.А. Фізика в приказках, прислів'ях, віршах та прозі, казках та анекдотах [Текст]. – М.: Нова школа, 2002. – 144 с.
10. Усольцева А.П. Фізичні задачі на основі літературних сюжетів [Текст]. – Скатеринбург: У-Факторія, 2003. – 239 с.
11. Шамало, Т. Н. Задачи с художественным содержанием на уроках физики [Текст]// Учебная физика. 2001. – №1.
12. Щукіна Г.І. Проблема пізнавального інтересу в педагогіці [Текст]. – М.: Педагогіка, 1971. – 352 с.
13. Активізація пізнавальної діяльності як фактор розвитку творчих здібностей [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.trizminsk.org/>
14. Методи та прийоми, спрямовані на розвиток пізнавального інтересу учнів [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://festival.1september.ru/>
15. Пізнавальний інтерес школярів з позиції сучасності [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.emissia.org/>

STREAM-ОСВІТА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ БАЗОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті висвітлено поняття - STREAM-освіти, як технологію формування та розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей дітей, обґрунтування та доцільність впровадження інновацій в навчально-виховний процес.

Ключові слова: STREAM-освіта, STREAM-лабораторія, інтеграційний підхід, інновація, компетентність, синтез, аналіз.

Abstract: The article highlights the concept – STREAM-education, as technology for the formation and development of mental and cognitive and creative qualities of children, the rationale and feasibility of innovations in the education process

Key words: STREAM-education, STREAM-laboratory, integration approach, innovation, competence, synthesis, analysis.

STREAM - освіта – це інтеграційний підхід до розвитку, виховання й навчання дітей, який інтегрує в собі завдання з формування в дітей загальних наукових уявлень про світ; ознайомлення їх з інформаційно- комунікаційними технологіями; розвиток уміння експериментувати, конструювати; навчання дітей основ опрацювання змісту тексту, грамоти, математики, а також різних видів мистецтва. У Базовому компоненті дошкільної освіти однією з ключових компетентностей виокремлено логіко-математичну, яка має продовження в освітньому процесі Нової української школи [3].

STREAM-освіта для дошкільнят суттєво відрізняється від традиційного комплексно-тематичного підходу в розподілі змісту освіти, адже досліджуваний об'єкт або явище діти розглядають не відокремлено, а в комплексі з іншими предметами, явищами, подіями. Це сприяє встановленню причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними, інтеграції освітніх ліній, об'єднаних єдиною темою. Такий підхід відповідає й психічним особливостям дошкільнят, для яких характерне домінування процесів інтеграції (синтезу) над процесами диференціації (аналізу) [4].

Важливо з дошкільного дитинства зосередити увагу на розвитку продуктивного, критичного мислення дітей, формуванні в них цілісної картини світу, вміння досліджувати, моделювати, творити, і головне – спрямовувати свою діяльність на благо людей і природи. Саме на це націлена STREAM-освіта – новий інтеграційний підхід до розвитку, виховання й навчання дітей.

STREAM – освіта акронім слів:

Science – природничі науки;

Technology – технологія;

Reading + WRITING – читання + письмо, розуміння змісту тексту;

Engineering – інженерія;

Arts – мистецтво;

Mathematics – математика.

STREAM це – інтеграційний підхід до освіти, який передбачає формування уявлень та вмінь дітей у галузях природничих наук, технологій, читання та письма (опрацювання змісту тексту, його розуміння, підготовка руки до письма), інженерії, мистецтва, математики; акцентує увагу на вивчення точних наук, виховує культуру інженерного мислення [1].

Головна мета STREAM – освіти – це реалізація державної політики з урахуванням нових вимог Закону України «Про освіту»:

- Посилення розвитку науково-технічного напряму в навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях створення науково-методичної бази для підвищення творчого потенціалу молоді й професійної компетентності науково педагогічних працівників.

У своїй роботі педагог повинен впроваджувати:

- Гнучкість у відборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб вихованців;

- Доцільні методи навчання та виховання;
- Компетентнісно орієнтовані форми та методи навчання;
- Інноваційні, ігрові технології навчання та виховання тощо;
- Інтерактивні методи навчання та виховання;
- Проблемні методики з розвитку критичного і системного мислення.

Важливе значення для STREAM-освіти має STREAM-лабораторія.

Що таке STREAM- лабораторія? Уточнимо, що термін лабораторія походить від лат. *laboratorium* – працюю. Будемо виходити з цього визначення як робочого, маючи на увазі, що в створеній дорослими лабораторії діти будуть дійсно «працювати» - проводити дослід.

STREAM-лабораторія – це новий елемент предметно- розвивального середовища ЗДО. Вона створюється для розвитку в дітей пізнавального інтересу, інтересу до дослідницької діяльності і сприяє формуванню наукового світогляду. У той же час лабораторія – це база для специфічної діяльності дитини (робота в лабораторії припускає перетворення дітей у «науковців», які проводять дослід, експерименти, спостереження). Під лабораторію можна використовувати звичайні підсобні приміщення. Бажано, щоб там були крани з водою і раковини, на дверях лабораторії вивішується табличка з назвою та емблемою, які діти придумують разом з дорослим. Залежно від розміру приміщення в цій кімнаті можуть бути або тільки невеличкі столики, або столики зі стільчиками, розміщуються стелажі (полиці) для устаткування і матеріалів. На окремих полицях можна розставити скляні колби, пробірки, книги, енциклопедії, різні макети; на підвіконнях і поблизу них – ящики з рослинами для спостережень, декілька кімнатних рослин, влаштувати міні-город або міні-теплицю. Прикрасять стіни годинник, барометр, картини (пейзажі), панно з природних матеріалів. Штучних рослин в оформленні лабораторії слід уникати. Для проведення дослідів використовуються негодящі, зокрема пакувальні, матеріали різних розміру і форми: стаканчики різного ступеня прозорості і кольору з-під морозива, йогуртів, сметани та інших молочних продуктів, коробки з-під тортів, пластмасові ложки для сипких матеріалів, палички, трубочки для коктейлів (нові), папір для фільтрування (типу промокальної або серветки), використовується також наявний спеціальний матеріал (глеки, стаканчики для переливання води, циліндри тощо). З метою досліджень у лабораторії і на прогулянках знадобляться лупи, бажано мати мікроскопи (п'ять приладів на підгрупу), термометри (для вимірювання температури повітря і води), пісочний годинник, будильник, великі і маленькі магніти, магнітну дошку, міні- планетарій, миски та інші місткості різних розмірів, терези, лінійки, мотузки і шнури різної довжини для вимірювань, комплекти для ігор з водою, папір, фломастери тощо [3].

У лабораторії також можна розмістити «Шафу знахідок». Видатний польський лікар і педагог Януш Корчак пропонував організувати «Шафу знахідок». До цієї шафи діти (а краще, якщо це робитимуть і батьки групи) приносять і складають усе те незвичайне, що вони знаходять у довір'ї та що може бути цікавим для опису, порівняння, виховання спостережливості. Наприклад: красивий листочок, фантик, камінчик. Надалі відбувається обговорення знайдених предметів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крутії К.Л. Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт». – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2020).
2. «Базовий компонент дошкільної освіти»
3. Крутії К., Грицишина Т. журнал «Дошкільне виховання» «STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерно мислення» 2016, № 1, с. 3
4. Стеценко І. журнал «Дошкільне виховання» «STREAM-освіта: техніка+мистецтво» 2016, № 12, с. 14

Войтенко О. О.,
вчителька-методистка,
вчителька початкових класів вищої категорії
Лиманського навчально-виховного комплексу
«ЗОШ І-ІІ ст.–ДНЗ» №1 Лиманської міської ради
Донецької області
e.a.voitenko@ukr.net

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА ВЧИТЕЛЯ НУШ – ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА

Анотація. Концепція «Нова українська школа» (2016р.) серед ключових компонентів виокремлює умотивованого вчителя, який має свободу творчості й розвивається професійно. Такий педагог працює над собою, постійно займається самоосвітою, розробляє власні авторські навчальні програми, самостійно обирає підручники, застосовує ефективні методи, способи, стратегії, засоби навчання, уміє активно виражати власну фахову думку. Це є умовою професійного розвитку та характеристикою сучасного вчителя.

Ключові слова: Нова українська школа, умотивований вчитель, самоосвіта, професійний розвиток, свобода творчості та інновацій.

Annotations. The concept of «New Ukrainian School» (2016) between the main components select a motivated teacher who has freedom of creativity and professional development. This is a teacher works on himself, is constantly engaged in self-education, develops his own author's curricula, independently chooses textbooks, uses effective methods, ways, strategies, teaching aids, this teacher can be actively express their own professional opinion. All this things describe professional development and a characteristic of a modern teacher.

Key words: New Ukrainian school, motivated teacher, self-education, professional development, freedom of creativity and innovation.

В умовах реформування системи загальної середньої освіти для ефективного впровадження освітньої діяльності в Новій українській школі важливого значення набуває право вчителя на академічну свободу. З ухваленням Закону України «Про освіту» (2017) вчителі дістали більше можливостей для реалізації цього права.

В Законі розтлумачено поняття академічної свободи як «самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час впровадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення та використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом». [1] Йдеться в Законі й про поняття автономія - як «право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності, та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності що проводиться в порядку та межах визначених законом». [1] Поняття «академічна свобода» включає свободу вчителів, учнів, самих закладів освіти, що визначають своєю метою прагнення до істини, до знань без надмірного чи необґрунтованого втручання. Отже, Нова українська школа може бути успішною в разі поєднання професійного розвитку вчителя, децентралізації та ефективного управління.

Закріплені на законодавчому рівні поняття дали можливість сучасній шкільній освіті перейти на практиці від вправ на відтворення з великим обсягом інформації (репродуктивних) до творчих, компетентнісних, тих, що залучають критичне мислення, розвивають логічне обґрунтування, потребують ініціативності, вміння моделювати, керувати емоціями, самостійно приймати рішення, оцінивши ризики, співпрацювати в колективі тощо.

В Концепції «Нова українська школа», ухваленій у 2016 році, серед ключових компонентів виокремлено умотивованого вчителя, який «має свободу творчості й

розвивається професійно» [2]. Тобто працює над собою, розробляє власні авторські навчальні програми, самостійно обирає підручники, застосовує ефективні методи, способи, стратегії, засоби навчання, уміє активно виражати власну фахову думку. І це є умовою професійного розвитку та характеристикою сучасного вчителя.

Поширеним видом професійної освіти є курси підвищення кваліфікації:

- обов'язкові (один раз у 5 років) ;
- за вибором (участь у міжкурсових науково-методичних заходах).

Виділяють такі види професійної освіти: тематичні та спецкурси, вебінари, семінари, тренінги, дискусії, лекції, практичні заняття, конференції, круглі столи, майстер-класи, літні школи, хакатони, ворк-шопи, проекти, конкурси тощо.

Дані заходи можуть відбуватися через: соціальні мережі, творчі групи, мережеві професійні спільноти, коучинги, педагогічні читання, обмін досвідом, участь у проектах, здійснення дослідницької роботи тощо.

Навчання вчителів «може бути організоване за очною, дистанційною (онлайн) або очно-дистанційною формою»[3, с.26].

Усі форми, види, методи педагогічного навчання розраховані в тому числі й на самоосвітню діяльність учителів, які самостійно знаходять шляхи підвищення своєї кваліфікації. А це, в свою чергу, потребує від педагогів відповідальності, самоорганізованості, самодисципліни, бажання постійно вибудовувати траєкторію свого власного розвитку.

Таке навчання допомагає педагогам застосовувати сучасні інформаційні технології, мотивації, активізувати пошукову діяльність, інтерес та прагнення до оновлення освітнього процесу. Саме автономія сприяє їхньому особистісному зростанню та досягненню цілей. Наприклад, відповідно самостійно складеної навчальної програми з предмета, яку за поданням педагогічної ради затверджує директор школи/ керівник закладу, і яка повинна бути відповідна Державному стандарту освіти, педагог обирає форми донесення матеріалу до дітей. При цьому учитель має право самостійно встановлювати послідовність вивчення тем, змінювати розподіл годин у межах розділу. Також учитель може переносити теми уроків у межах розділу відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал і, у разі потреби, змінювати кількість годин на його засвоєння.

Як правило, вчитель, що бажає автономності, прагне якісно працювати. Зазвичай, педагоги сприймають самостійність не скільки, як фактор задоволення власної потреби, скільки як основу для здатності реагувати на мінливі потреби здобувачів освіти. Автономія швидше допомагає проявляти ініціативу, приймати рішення, досягати мети. А це додає впевненості, хоча і потребує високого ступеня відповідальності. Ступень автономності кожного педагога звичайно є різним і залежить від його професійного рівня. Тим більше, що саме вчитель щодня стикається з певними (можливо, унікальними) ситуаціями в класі і саме він повинен усвідомлено приймати рішення, що і як вчиняти. Від цих рішень залежить автономія здобувачів освіти, розвиток їхніх компетенцій.

Також, не слід забувати, що в сучасних умовах змінився і статус вчителя: «він перестає бути передавачем інформації, його завдання - так організувати діяльність учнів, щоб вони самі відкривали для себе знання і щоб діяльність стала джерелом й основою їхнього інтелектуального саморозвитку»[3, с.4]. І якнайкраще така діяльність може бути організована завдяки міжпредметній або міжгалузевій інтеграції – тобто спиратися на знання і навички кількох предметів одночасно, заохочуючи учнів виявляти міжпредметні зв'язки та сприймати світ цілісно. «Внаслідок одночасного вивчення учнями різних предметів їхні знання набувають системності, уміння стають комплексними, посилюється світоглядне спрямування інтересів дітей, досягається більш високий рівень їхнього розвитку»[5, с.26]. Саме застосовуючи інтеграцію в навчанні, вчитель може проявити свою творчість, відчути академічну свободу, тому що на сьогоднішній день така дидактична модель не пройшла апробацію, не було і її обговорення. «Для обґрунтованого поєднання освітніх галузей має бути розроблена та експериментально апробована дидактично-

методична складова, методика інтегрованого уроку, що передбачає зміну структури уроку, поєднання (інтеграцію) методів і форм організації навчання. Однак ця дидактично-методична складова інтегрованого уроку поки що перебуває в стані розробки»[5, с.24]. Тому адміністрації навчальних закладів, представникам управлінь освіти треба «уникати репресивного контролю та створювати простір критичної дистанції для захисту певних демократичних соціальних цінностей» [3, с. 168] якою є в тому числі й інтелектуальна власність педагогів-новаторів НУШ.

Крім того вчителю необхідно організувати відповідні умови, естетичне середовище, у якому дітям буде комфортно та затишно, і де найбільш успішно буде відбуватися навчання. Також виникають питання, пов'язані з формуванням стійкої позитивної мотивації в дітей. Педагог, який сам прагне до самоосвіти, саморозвитку, готовий до змін, зможе забезпечити максимальну відповідність навчально-виховного процесу вимогам освітньої політики. Такий вчитель глибоко осмислює науковий зміст, виважено добирає форми і методи організації діяльності здобувачів освіти, насамперед методик компетентнісного навчання, прискіпливо уважний до проблем їхніх сімей, роботи з батьками на партнерських засадах.

«Нині система адміністративних ієрархій та контролю, перевірок та централізованого планування реформи навчальних програм обмежує автономність учителя. Навіть коли існує навчальна свобода, вчителі не впевнені, що можуть її реалізувати. Тому перед адміністрацією освітнього закладу постає завдання підтримати вчителів у здійсненні вибору»[3,с.170]. тому, що забезпечення академічної свободи означає забезпечення демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення: 08.08.2021р.)
2. Концепція Нової української школи. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Дата звернення: 08.08.2021р.)
1. Гільберг Т.Г. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа.: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу/ Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Зоя Хитра, Ніна Павич. – Київ: Генеза, 2020 - 240с.
3. Гущина Н.І. Нова українська школа: використання інформаційно-комунікативних технологій у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб./ Н.І.Гущина. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2020. – 112с.
4. Кірик М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод.посіб. /М.Кірик, Л.Данилова. – Львів: Світ, 2019. – 136с.

Гальченко Максим Сергійович,

доктор філософських наук,

директор Інституту обдарованої дитини НАПН України

ЧИ МОЖНА ПІДГОТУВАТИ ОБДАРОВАНУ ДИТИНУ?

В історії культури завжди вирізнялися яскраві постаті, творча діяльність яких пов'язувалася або з їх геніальністю, або обдарованістю. Однак і перше, і друге дарується не тільки вищим силами, долею, а здобувається в процесі активної діяльності. Що означає сьогодні підготувати обдаровану дитину? З нашої точки зору, це залежить від правильно поставленої системи навчання. Зокрема, філософії.

Перше питання, яке постає в реалізації виховання обдарованих дітей – *навіщо вчити дітей філософії?* За експертними оцінками (Future work skills, Institute for the Future, for the

University of Phoenix Research Institute, 2011), модель P21 (Partnership for 21 Century Skills, 2011 p.), Концепція чотирьохвимірної освіти (Бостон, 2015 p.), найбільш успішними на ринку праці будуть ті фахівці, які матимуть ключові soft skills: вміння комплексно вирішувати проблеми, критично мислити, бути креативними, вміти гідно спілкуватися з іншими людьми, мати емоційну і когнітивну гнучкість, відповідально приймати рішення, володіти цифровими технологіями, бути сучасним.

Навчившись користуватися універсальними філософськими категоріями, діти, можливо, будуть сприймати зміст різних шкільних дисциплін більш цілісним, а всю шкільну програму більш осмисленою і цікавою. Філософські навички грамотного, критичного мислення, можливо, полегшать їм орієнтацію в моральних і смислובуттєвих питаннях, допоможуть стати розумними і відповідальними громадянами. Це означає обґрунтовано, логічно, критично, творчо, діалогічно мислити і спілкуватися. І на цій основі вчити відповідальній, соціальній, моральній поведінці, необхідною умовою якої є вміння міркувати розумно.

Друге питання – *чому вчити?*

Основна відповідь – розвитку мислення, що полягає у підвищенні рівня мисленнєвих операцій з більш низьких (елементарних) до більш високих рівнів (вищих психологічних функцій) в результаті спільних занять. Це відбувається тоді, коли дитина здійснює те чи інше завдання за допомогою інших людей. Це означає розвивати здатність до абстрактного мислення, яка присутня у дитини з молодшого віку; перцептивне і афективне сприйняття світу неможливе без мислення вищого порядку («вищої психологічної функції»). Абстрактні філософські міркування цілком доступні мисленню дітей; все залежить від того, як і в якій формі вибудувати навчання.

В інтелектуальному потенціалі дітей, які вчаться у школі, залишається значний незайнятий простір; шкільна програма не піднімає багато цікавих для дітей питань, не задіює і тип розмови, в якій вони відчують себе вільно. Філософська розмова, філософські міркування, ознайомлення з філософією постає для них продовженням того, чому їх навчають в сім'ї. Окрім того, вони сприймають їх як розрядку в одноманітності шкільних дисциплін.

Філософія вчить системному мисленню, виявляє нові проблеми, які потрібно вирішувати як для себе, так і для суспільства, по-новому ставити проблему пізнання, свободи тощо. В свій час І. Кант сформулював чотири кардинальні філософські проблеми: Що я можу знати? Що я повинен робити? На що я можу сподіватися? Що таке людина? Філософія кожної епохи відповідає на них по-своєму, і в кожному наступному епоху їх уточнює і вирішує.

Поставлені в класичну епоху проблеми можуть отримати розвиток і трансформуватися в сучасність. Учні повинні зрозуміти, що без філософії неможливо по-справжньому зрозуміти світ, в якому ми живемо. Багато речей філософія пояснює краще за всі інші науки, оскільки всі наші думки, переконання і цінності є – хоча ми часто про це не здогадуємося – невід'ємною частиною певних поглядів на світ, які вироблялися в процесі розвитку філософії. І щоб досягнути логіку, важливість, призначення цих ідей, необхідно їх зрозуміти.

Третє завдання – *хто повинен вчити?*

З настанов епохи Просвітництва відомо, що вихователь сам повинен бути вихованим. Відповідно викладач, який готує компетентного учня, студента, фахівця, сам повинен бути компетентним. Інструкціями, правилами, методичними вказівками нову освітню систему не побудуємо. В такому випадку яка роль філософії? Згадуються слова Епікура: «Метою філософії є пізнання і витікаюча з нього свобода». Отже, свобода вибору, свобода пропозицій, свобода пошуку, що відкриває можливість свободи мислення. А в ньому і полягає, як говорив Б. Паскаль, вся гідність людини. Цю гідність повинен демонструвати викладач філософії. Він не повинен вибудувати все об'ємні системи, які школяр не здатен сприйняти. Викладач філософії для дітей повинен вибудувати свої заняття без претензії на абсолютність, а пов'язувати з осмисленням конкретної соціально-культурної, політичної ситуації, яка швидко змінюється – сьогодні швидше, чи раніше. Сьогодні викладач як філософ не може займати позицію стороннього спостерігача. Він повинен усвідомлювати себе в якості активного учасника процесу засвоєння наукових знань в різних формах,

учасника внутрішньо-культурної і міжкультурної комунікації. Філософія більше не може претендувати на пошук і знаходження «вічних істин», зате вона одержала можливість постійного розвитку разом з неперервним оновленням людини, науки, культури, освіти.

Викладач філософії для дітей повинен показати філософію не лише з позицій історії розвитку науки і культури, але і власного життя. Її потрібно показати так, щоб вона була цікава. Відповідаючи на питання, що таке філософія і якою вона не може бути, він не повинен претендувати на абсолютну об'єктивність. Будь-яка філософія, її цілі і можливості створюються під впливом певних світоглядних, ціннісних поглядів автора. Ці погляди повинні бути обґрунтовані, і викладач буде демонструвати себе не лише в якості ретранслятора інших ідей, а в якості самобутнього філософа. Його завдання – за допомогою сучасних комп'ютерних, стендових, Інтернет занять доводити до належної досконалості індивідуальні особливості своїх учнів.

Четверте завдання – *як вчити?*

Навчання філософії – не простий процес. Потрібно в першу чергу «розбудити» у дітей допитливість. Це означає підтримувати і систематично стимулювати властиві всім дітям якості – здивування перед світом, допитливість, запитування, бажання знайти відповіді на незрозумілі явища і процеси.

Філософія для дітей не орієнтована на підготовку майбутніх філософів, вчених. Її демократичний смисл полягає в тому, щоб допомогти актуалізувати закладені в них потенції розуму, реалізувати рівність можливостей. Філософія не лише підтримує і активізує великий людський рушій – допитливість; вона може допомогти дитині знайти смисл навколишнього життя.

Заняття по філософії не повинні носити академічний характер. Це може бути:

- «сократична бесіда», яка передбачає вільну розмову на ту чи іншу тему, пошук оптимальної відповіді на її проблеми;

- дискусії, коли ставиться для обговорення та чи інша проблема, яка не має однозначного вирішення;

- творча гра, коли урок перетворюється в захоплюючу гру, в якій в цікавій формі розглядаються поставлені проблеми.

Креативність змісту філософії відкриває нові можливості для становлення і розвитку по-справжньому інноваційної системи навчання, і, відповідно, творчої особистості. Серед багатьох пропозицій і міркувань особлива увага приділяється проблематиці «кейсів» (від англійського case – випадок, ситуація). Метод case-study, або метод конкретних ситуацій заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань-ситуацій (вирішення кейсів). Він належить до активних методів навчання. Безпосередня мета методу case-study – спільними зусиллями групи учнів проаналізувати ситуацію-case, що виникає при конкретному стані справ, і виробити практичне рішення; закінчення процесу – оцінка запропонованих алгоритмів і вибір найкращого з них у контексті поставленої проблеми.

Проблема впровадження методу case-study в практику шкільної і вищої освіти в даний час є досить актуальною, що зумовлено двома тенденціями: перша впливає із загальної спрямованості розвитку освіти, її орієнтації не стільки на отримання конкретних знань, скільки на формування професійної компетентності, умінь і навичок розумової діяльності, здібностей особистості. Серед них особлива увага приділяється здатності до навчання, до зміни парадигми мислення, умінню переробляти величезні масиви інформації. Друга впливає з розвитку вимог до якості знань учня, який, окрім задоволення вимог першої тенденції, повинен володіти також здатністю оптимальної поведінки в різних ситуаціях, відрізнитися системністю та ефективністю дій в умовах кризи.

Ідеї методу case-study досить прості: отримання знань з дисциплін, істина в яких плюралістична. До таких дисциплін і належить філософія. Тобто є кілька відповідей на поставлене питання, які можуть змагатися за ступенем істинності. Завдання викладання при цьому орієнтоване на отримання не єдиної, а багатьох істин, або результатів. Акцент навчання переноситься не на оволодіння готовим знанням, а на його вироблення, на

співтворчість учня і викладача, коли учень по суті справи рівноправний з іншими учнями і викладачем в процесі обговорення проблеми.

Результатом застосування методу кейсів є не тільки знання, але й навички професійної діяльності. Безумовною перевагою цього методу є не тільки отримання знань і формування практичних навичок, але й розвиток системи цінностей учнів, їх знаннєвих позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світовідчуття. У методі case-study долається класичний дефект традиційного навчання, пов'язаний з «сухістю», оскільки емоцій, творчої конкуренції і боротьби в цьому методі так багато, що добре організоване обговорення кейса нагадує театральну виставу.

Метод case-study – інструмент, що дозволяє застосувати теоретичні знання з філософії до вирішення практичних завдань. Метод сприяє розвитку в учнів самостійного мислення, уміння вислуховувати і враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити свою. За допомогою цього методу з'являється можливість проявити і удосконалити аналітичні та оціночні навички, знаходити найбільш раціональне рішення поставленої проблеми. Як інтерактивний метод навчання, метод case-study формує інтерес та позитивну мотивацію по відношенню до навчання. Одночасно метод case-study виступає і як спосіб мислення викладача, його особлива парадигма, що дозволяє по-іншому думати і діяти, оновлювати свій творчий потенціал.

Метод case-study відповідає природі людського мозку, який більш активно і більш результативно засвоює інформацію, якщо повідомлення взаємопов'язані, і, навпаки, однорідну інформацію запам'ятовує слабо, оскільки не знає, куди її «відправити» на зберігання. Зв'язки між філософією і подіями, явищами встановлюються впровадженням перехресних тренінгів і проектів.

Запровадження вказаних методів і підходів до вивчення філософії є основою new-знання. Відбувається «перетікання» знань: від одержаних на уроках імпульсів (квантів) через самостійне опрацювання рекомендованої літератури, самостійний пошук в Інтернеті того, що сподобалося, «запало в душу», лягло на розум, і зворотньо – з питаннями до компетентного учителя (коуча). Таким чином учні багаторазово проходять рівні знань «в ширину» і «в глибину».

Минулому педагогічному досвіду потрібно протиставити більш сучасну інтелектуальну технологію навчального процесу. Вчити не під предмет, а під кінцевий результат, і не тільки по книгам. З появою Інтернету можна вивчити урок будь-якої складності по будь-якому предмету, навчання стає цікавим, перспективним і пошуковим. Користування різними джерелами перетворюють уроки в дослідницькі, які краще засвоюються. Вони і є new-знаннями, оскільки здобути, а не нав'язані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Спиваковский В.М. Образовательный взрыв / В.М. Спиваковский. – К.: Гранд-Экспо, 2011. – 436 с.

Ганаба Світлана Олександрівна,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРАНСФОРМАТИВНОГО НАВЧАННЯ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Ідеї трансформативного навчання орієнтують освітній процес на максимальний розвиток здібностей людини, на творення потужної мотивації її саморозвитку. У цьому процесі суттєву роль відіграють не стільки можливості отримання нових знань, скільки здатність до осмислення та критичного переосмислення уже раніше набутих знань та умінь. Трансформативність іманентно відображає сутність навчання, яке реалізується у

природний, довільний спосіб, спираючись на комплекс інтелектуальних здібностей, фізіологічних особливостей, психічних нахилів людини. Процес навчання постає як процес самопізнання, самотворення, самовибудовування учасника навчальної взаємодії та соціального середовища, у якому він знаходиться.

Ключові слова: особистість, розвиток, освіта, трансформативне навчання, знання.

The ideas of transformative learning focus the educational process on the maximum development of human abilities, on the creation of a powerful motivation for self-development. In this process, it is not so much the ability to acquire new knowledge that plays a significant role, but the ability to comprehend and critically rethink previously acquired knowledge and skills. Transformability immanently reflects the essence of learning, which is realized in a natural, arbitrary way, based on a set of intellectual abilities, physiological characteristics, mental inclinations of man. The learning process appears as a process of self-knowledge, self-creation, self-construction of the participant of educational interaction and the social environment in which he is.

Key words: personality, development, education, transformative learning, knowledge.

За своєю природою людина є складною, багатоманітною й цілісною особистістю. Єдність та багатоманітність є не конкуруючими поняттями у поясненні природи особистості, а такими, що доповнюють одне одного. Особистість як цілісний складний феномен характеризується наявністю у неї прихованих можливостей, нереалізованого потенціалу, які здатні проявити себе неочікувано та непередбачувано. Складна природа й залишається складною з огляду на те, що залишається непізнаною до кінця, містить нереалізований внутрішній потенціал, який має вивільнитися у процесі навчання. На яких принципах та ідеях має ґрунтуватися навчальний процес, щоб враховувати складну, цілісну й багатогранну природу людини? Насамперед, у навчальному процесі має відбутися відхід від редуccionізму та лінійності на користь створення освітнього середовища, що забезпечуватиме, з одного боку, різноманітність освітнього ресурсу, методів як загальної програми дій, а не як конкретного способу навчальної взаємодії, з іншого – орієнтування людини на постійне творення та засвоєння світу, розвиток пошукових інтенцій, здатність самостійно приймати рішення, бути винахідливою та творчою. У навчанні вона розглядається не як засіб реалізації певних навчальних проєктів, не як інструмент маніпуляції, як мета, як активний суб'єкт, який здатний творити розуміння світу довкола себе, і водночас відстоювати власну самотність. Навчальна діяльність все більше концентрується на розвитку здатності до навчання, на пріоритетності творення нових знань, а не споживанні готової інформації, вмінні комплексно й контекстуально розглядати проблеми й окреслювати нові у звичних для людини ситуаціях шляхом залучення в освітню діяльність особистісного досвіду та життєвих практик людини [1]. Очевидно, що такі окреслені стратегії реалізується через низку концептуальних підходів та теоретичних засад. Релевантними у цьому ракурсі міркувань є ідеї трансформативного навчання.

Варто зазначити, що ідеї трансформативного навчання були розроблені наприкінці минулого століття. Фундатором та ідейним натхненником вважають професора Колумбійського університету Дж. Мезіроу. Він презентував принципи та засадничі ідеї, які ґрунтуються на розумінні того, що у процесі навчання відбуваються світоглядні зміни особистості [7]. Його міркування доповнюють дослідник Р. Грантон. Він стверджує, що ці зрушення у світогляді сприяють набуттю нового досвіду на основі перегляду раніше набутих знань й умінь. Як результат набуті знання й уміння, переломлюючись крізь призму свідомості, набувають особистісного характеру, стають більш інклюзивними [5]. Варто зауважити, що трансформативне навчання приводить людину до «парадигмального зсуву» щодо перегляду набутого раніше досвіду й системи ціннісно-моральних орієнтацій. Трансформативність іманентно відображає сутність навчання, яке реалізується у природний, довільний спосіб, спираючись на комплекс інтелектуальних здібностей, фізіологічних особливостей, психічних нахилів індивіда тощо. Результатом цього навчання є не лише презентація світу людині, а й

людини світу. Так, у праці «Педагогіка пригноблених» П. Фрейре використовуючи дихотомію «домінування-пригнічення» розглядає дві освітні моделі: «накопичувальну» та «проблематизуючу». «Накопичувальна» модель освіти, на думку дослідника, передбачає запам'ятовування й відтворення особистістю певного інформаційного ресурсу. Результатом такого навчання є формування репродуктивного мислення. Очевидно, що ніяких трансформаційних змін у світогляді особистості не відбувається. Не відбувається критична рефлексія щодо отриманих знань та набутого досвіду. Натомість, «проблематизуюча» модель освіти, переконує П. Фрейре, орієнтує людину на необхідність усвідомлення й критичного переосмислення інформації. Релевантним у процесі навчання є не лише критичне осмислення нових знань, а й переосмислення раніше набутих знань й досвіду. Критичне переосмислення є трансгресуючим, оскільки зумовлює спростування наявних й творення нових меж знань. Ця модель, стверджує дослідник, представляє освіту як практику свободи. Ті, хто навчаються розуміються такими, що долають межі раніше сконструйованих соціальних, культурних, політичних тощо уявлень [4]. Евристичність ідей трансформативного навчання в освітніх практиках полягає й у тому, що пізнавальна діяльність суб'єктів освіти спрямовується на пошук потенційно нового у набутому досвіді. Мова йде не про отримання кардинально нових знань, а радше про їх модифікацію й урізноманітнення. За умови, що раніше набутих знанням надаються нові смисли й ціннісні орієнтації, їх евристичний потенціал є релевантним для пояснення практик сьогодення.

Трансформативне навчання постає сферою активної діяльності людини. Результат її передбачає не лише народження нових смислів, а й відмову від вже набутих, їх розпад і подальшу трансформацію. У цьому процесі коло проблем неможливо чітко окреслити. Вони виникають у процесі навчання, символізуючи появу нових смислів, їх використання й переформатування залежно від зміни ракурсу чи контексту дослідження та шляхи їх розв'язання. Це – постійний процес переходу від одного стану до іншого, який позбавлений чітких смислових меж. У ньому відсутні стани визначеності, на кшталт: знаю – не знаю, розумію – не розумію, вмію – не вмію тощо. Цінність його у плинності, у русі, у потенційному прагненні до нового, іншого. Цей процес розкриває природу системи як самоорганізуючої, яка творить сама із себе, залучаючи в разі потреби зовнішній ресурс. Відповідно знання не розуміються як апіорі задана даність, а як константа, що постійно створюється та є результатом активної діяльності суб'єктів навчання. У межах трансформативного навчання відбувається перехід від навчання як процесу запам'ятовування, тренування, відтворення інформаційного ресурсу до навчання як пізнання, розуміння, творення його. Вирішальним у цьому процесі визнається не повторення, а рефлексія. Проілюструємо цю позицію на прикладі «суб'єктивної дидактики» Е. Кезела. Засадничою ідеєю його концепції є визнання реальності як суб'єктивної конструкції. У навчальному процесі, за твердженням дослідника, будь-який зміст, проблематика є значимими, якщо вони пов'язані із суб'єктом та є цінними для нього. У своїй концепції Е. Кезел використовує поняття «первинної схильності» для позначення тих конфігурацій знань, які набуває у процесі конструювання людина протягом перших років навчання. Вони, на думку дослідника, є засадничими у подальшому процесі набуття знань. Велику роль у тут відіграє низка методів, як-то: нейролінгвістичне програмування, психодрама, трансакційний аналіз, медитація тощо. Ці методи свідчать, що «суб'єктивна дидактика» Е. Кезела має справу з структурами свідомості тих, хто навчається. Вона продукує особливу культуру навчання, яка ґрунтується на мультипланування у межах конкретної особистості, спрямовуючи її зусилля на конструювання знань учнями як проблеми і у проблемі [6, с. 82-83].

Трансформативний характер освіти спрямовується на перспективне осмислення проблемних ситуацій, здатність суб'єктів навчальної діяльності до самоорганізації та взаємодії, розвиток у них здібностей до перетворення в річищі життєвих стратегій і практик. Йдеться не лише про творення нового ресурсу знань у процесі навчання, а й про розвиток трансформативних здібностей особистості. У навчанні відбуваються її самовибудовування,

само зміна тощо. Зміст навчальної діяльності уподібнюється до процесу, результатом якого є поштовх до подальших трансформативних дій.

Людина не просто змінюється, отримавши нові знання й уміння. У процесі навчання вона постійно переосмислює наявний у неї життєвий досвід, життєві цінності й пріоритети, формуючи потребу і готовність до постійного перенавчання. Людина долає свої колишні межі, набуваючи якостей нового свого *Я*. Таким чином, вона постійно трансгресує, виходячи за межі свого усталеного *Я*, аж до повного розмикання себе. Таким чином, як зазначає Л. Горбунова, трансформативний підхід «допомагає індивіду, з одного боку, розкрити його власний потенціал як номадичної, трансверсальної особистості, яка завдяки здатності до трансгресії, нескінченно завойовувати нові культурні простори, а з іншого – розвинути здібності комунікації і взаєморозуміння з метою вибудовування нових загальних смислів і ціннісних орієнтацій» [2]. У актах трансформації, на думку дослідниці, засадничу роль відіграють когнітивні процеси. «Ментальні конструкції досвіду, внутрішні смисли і рефлексія є загальними елементами цього підходу, спрямованого на розуміння того, як ми осмислюємо наше життя і як ми приходимо до зміни особистісної когнітивної та ціннісної структури через осмислення нашого досвіду», – пише вона [2, с. 77]. Саме крізь призму осмислення відбувається здобуття нових знань й переоцінка вже набутих.

Вихідною моделлю у практиках трансформативного навчання є образ людини як «можливості бути». В освітній практиці це означає переосмислення власного досвіду як «само-техніки» (Ж.-Ф. Міле). «Не існує такого досвіду, який не був би трансформованим і, насамперед, трансформованим самого себе», – зазначає Ж.-Ф. Міле [3]. Трансформуватися, на його думку, це – означає стати Іншим. А стати *Іншим* – це означає стати собою. Тобто, трансформувавшись, людина створює себе, розкриває себе. Стати собою можна лише стати *Іншим*, тобто змінившись. Відповідно, трансформовання, вважає французький дослідник, не передбачає переходу від одного формування до *Іншого*, трансформовання є не що інше, як (само) формування, його розгортання, його простір-час» [3]. У навчальному процесі людина долає власну сутнісну обмеженість, відкриває нові обрії свого буття. Осередням навчальної діяльності є акти творчості, які розуміються як своєрідне єднання внутрішнього світу людини із зовнішніми об'єктивними реаліями, що зумовлює нове бачення, розуміння, переживання, проживання світу зовнішнього, окреслює його подальші обрії розвитку. Мова йде про можливість реалізації багатогранної сутності людини, виходячи з творчого пориву, що уявляється своєрідним пануванням духу над природою та душею.

Релевантність трансформативного підходу у практиках освіти полягає також у тому, що він дозволяє розглянути освітні практики як практики відкритого знання, які здобувається шляхом самостійної взаємодії суб'єктів навчання й презентує функціонування освітньої діяльності як пластичної, гнучкої й самоорганізованої дидактичної системи. В основі трансформативного навчання – явище рекурсії. Воно вказує на те, що отримані результати навчальної діяльності знову поступають у навчальний процес (передаються перегляду, доповнюються, змінюються з метою отримання нових їх характеристик). Навчальний процес постійно регенерується і перетворює тих, хто до нього залучений, виходячи із майбутніх можливостей, тобто у контексті того, хто і ким може бути.

Трансформативні освітні практики передбачають саморух й авторегуляцію пізнавальної діяльності. Загалом, вони дозволяють презентувати якісну зміну людини (її трансформацію) у складних, мінливих, нелінійних соціокультурних контекстах за посередністю критичного відображення (рефлексії) ними власного досвіду, переконань, почуттів й ментальних уявлень для створення чи перегляду різних інтерпретацій. Людина постає як номада, яка готова до постійних викликів й змін буття, самонавчання у постійному навчанні й перенавчанні, переорієнтації стилю мислення. Вона демонструє здатність пере налаштуватися відповідно до умов – обирати адекватні рішення, у граничних проявах свого досвіду долати власні межі й актуалізуватися у своїх відношеннях з Іншим, на основі переосмислення власного досвіду само змінюватися. Стрижнем поведінки людина є свобода як моральна цінність. Особистість потрапляє в пограниччя - когнітивне поле постійних інтеракцій різних культурних,

соціальних, історичних кодів, що актуалізують індивідуальні компоненти у конституюванні особистості та уможливають процес пере визначення її ідентичності. У такий спосіб створюється простір свободи, у якому відбувається самотворення особистості.

Евристичний потенціал трансформативного навчання передбачає використання поліфункціонального підходу у діагностиці й вирішенні низки проблем освіти. Це навчання сконцентровує свої зусилля на проектуванні стратегій навчальної діяльності. Відповідно, роль та значення трансформативного навчання не обмежується конкретними дидактичними взірцями й побудовами. Стратегії цього навчання покликані задати орієнтири розвитку навчальних практик залежно від конкретних умов, запитів й потреб освітнього середовища. Зміни у навчальних практиках відбуваються за умови, що вони вичерпують свій евристичний потенціал й втрачають свою ефективність чи навіть доцільність. За таких умов стратегії трансформативного навчання гнучко дозволяють їх пере форматувати, переглянувши загальноприйняті правила, взірці, закономірності й відшукавши прогалини, нові можливості для подальшого удосконалення, а відтак зміни й розвитку. Саме у протиріччях, випадковостях, винятках, а не у закономірностях й очевидностях відшукуються смисли та черпається пізнавальний потенціал, що, у свого чергу, дозволяє віднайти адекватні рішення у множинності різноманітних багатопланових процесів, їх інтерпретації й розумінні. Освітня діяльність постає як система гнучких і динамічно пізнавальних зв'язків з соціокультурним контекстом налаштованим на стратегію випереджального навчання.

Таким чином, ідеї трансформативного навчання орієнтують освітній процес на максимальний розвиток здібностей людини, на творення потужної мотивації її саморозвитку. У цьому процесі суттєву роль відіграють не стільки можливості отримання нових знань, скільки здатність до осмислення та критичного переосмислення уже раніше набутих знань та умінь. Трансформативність іманентно відображає сутність навчання, яке реалізується у природний, довільний спосіб, спираючись на комплекс інтелектуальних здібностей, фізіологічних особливостей, психічних нахилів індивіда тощо. Результатом цього навчання є не лише презентація світу людині, а й людини світу. У навчальному процесі людина долає власну сутнісну обмеженість, відкриває нові обрії свого буття. Осереддям навчальної діяльності є акти творчості, які розуміються як своєрідне єднання внутрішнього світу людини із зовнішніми об'єктивними реаліями, що зумовлює нове бачення, розуміння, переживання, проживання світу зовнішнього, окреслює його подальші обрії розвитку. Освітня діяльність постає як система гнучких і динамічно пізнавальних зв'язків з соціокультурним контекстом налаштованим на стратегію випереджального навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганаба С.О. Філософія дидактики: контексти, стратегії, практики: монографія. Суми: Університетська книга, 2014. 334с.
2. Горбунова Л. Теорія трансформативного навчання : освіта для дорослих в умовах «плинної» сучасності. Філософія освіти. № 2 (№13). 2013. С. 66 –114.
3. Милле Ж.-Ф. Опыт как само-техника (читая Фуко). [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://sociologos.net/texts/milet.htm>.
4. Фрейре П. Педагогіка пригноблених; [пер. з англ. О. Демянчука]. Київ: Юніверс, 2003. 166 с.
5. Granton P. Understanding and promoting transformative learning of adults. San Francisco: Jossy-Bass, 2006. 228p.
6. Kósel E. Modellierung von Lernwelten. Ein Handbuch zur Subjektiven Didaktik, Elzthal Daldau, 1993. 224 p.
7. Mezirow J. Transformative Dimensions Of Adult Learning. San Francisca: jossy-Bass, 1991. 98 p.

Гарань Н. С.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

Залозна А.,
магістрантка I к.,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ

У представленій статті зроблено теоретичний аналіз проблеми та висвітлено деякі особливості наукового тексту. У публікації зазначено, що сучасний науковий текст представляє характерологічну суміш декількох різновидів простих текстів: оглядового, методологічного, емпірико-фактологічного, теоретичного, пояснювального і додаткового. Авторами описано типові структурні комунікативні блоки наукового тексту. Підсумком статті є думка про те, що сучасний науковий текст як результат пошуково-дослідної та комунікативно-пізнавальної діяльності може мати різні форми виразу. Створюючи науковий текст дослідник прагне до певного викладу матеріалу з послідовним його сприйняттям, максимально логічно й інформативно, підкреслюючи своє ставлення та ступінь обізнаності до висвітленого питання, а сумлінне дотримання етичних норм і принципів академічної доброчесності є об'єктивним свідченням якості наукового тексту та загального культурного рівня науковця.

Ключові слова: науковий текст, комунікативний блок, простий текст, різновид текстів, дослідження, монографія, дисертація, рецензія, академічна доброчесність.

In the presented article the theoretical analysis of the problem is made and some peculiarities of the scientific text are covered. The publication states that the modern scientific text is a characterological mixture of several types of simple texts: review, methodological, empirical and factual, theoretical, explanatory, and additional. The authors describe typical structural communicative blocks of a scientific text. The result of the article is the idea that the modern scientific text, as a result of research and communicative-cognitive activity can have different forms of expression. When creating a scientific text, the researcher strives for a certain presentation of the material with its consistent perception, as logically and informatively as possible, emphasizing his attitude and degree of awareness to the covered issue, and conscientious observance of ethical norms and principles of academic integrity is objective evidence of the quality of the scientific text and the general cultural level of the scientist.

Keywords: scientific text, communicative block, simple text, variety of texts, research, monograph, thesis/dissertation, review, academic integrity.

Сучасний науковий текст – це не пасивний об'єкт, це не сукупність замкнутих у собі знаків, а наділений змістом, що можна відновити, простір, де окреслені лінії знанняєвих зрушень.
Р. Барт

Сучасна університетська наука являє собою базисний елемент наукового потенціалу країни. Саме нею визначається рівень якості підготовки висококваліфікованих спеціалістів, затребуваних суспільним ринком праці держави. Дотримання встановлених норм наукової етики та принципів академічної доброчесності є показником рівня культурного розвитку суспільства та успішної модернізації системи вищої освіти. Професійна діяльність сучасного

науково-педагогічного працівника припускає не тільки викладання, а й участь у науково-освітніх проєктах, проведення досліджень, розшук і обробку необхідної інформації, рецензування текстів, програм, видань, презентацію результатів наукового пошуку, формування наукової школи та багато іншого. Норми академічної доброчесності вбезпечують освітян і науковців від умисного спотворення істини, плагіату та недоброчесних вчинків, умотивовують і спонукають до активної пошукової інноваційної діяльності.

Проаналізовані Інтернет джерела та наукова література дозволяють засвідчити, що різним аспектам проблеми наукового тексту приділяється певна увага сучасних дослідників. Так, у навчальному посібнику «Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю» узагальнено й систематизовано інформацію, пов'язану з методикою й організацією наукової діяльності, викладено проблеми, що виникають під час написання наукових текстів [2]. У статті Л. Попової на основі аналізу наукових праць українських лінгводидактів визначено сутнісні характеристики поняття «професійно орієнтований текст», виокремлено критерії відбору професійно орієнтованих текстів і з'ясовано їхню роль у формуванні професійної компетентності. Зазначено, що професійно орієнтовані тексти є одними з ефективних засобів формування професійної компетентності, а використання їх позитивно впливає на розвиток «суб'єктних, професійно важливих та індивідуально-психічних якостей» особистості [3, с. 186-192]. У публікації С. Фатальчука, Є. Смоляр висвітлено питання наукових текстів з позицій академічної доброчесності у сучасній науково-освітній площині [1, с. 243-245]. Робота Ю. Трач присвячена дослідженню питання перетворення тексту з матеріалу на об'єкт дослідження, що ознаменувало собою якісний поворот у науці. У висновках автором зазначено, що у другій половині ХХ ст. текст став об'єктом міждисциплінарного дослідження й одним із базових понять сучасної гуманітарної науки [4, с. 183-186].

Виходячи із важливості проблеми наукового тексту, а також недостатності наукових досліджень, у яких розкривалися б аспекти теоретичного компоненту означеного питання, метою статті передбачено теоретичний аналіз означеної проблеми та висвітлення деяких особливостей наукового тексту.

Композиційно-смілова структура сучасного наукового тексту може змінюватися залежно від наукової галузі, соціокультурних, комунікативних і прагматичних настанов автора. Композиційно-смілова побудова сучасного наукового тексту вможлиблює два основні композиційні варіанти: моноцентричний і поліцентричний:

- Моноцентрична композиція представляє собою послідовну, постановлену в тексті маніфестацію пізнавальних етапів задля вирішення однієї проблеми.
- -Поліцентрична композиція характеризує текст із розгалуженим змістом, коли ключова проблема поділяється на низку питань, поділяючи текст на параграфи, розділи тощо. Поліцентрична композиція притаманна монографіям.

У науковому тексті виділяють типові структурні комунікативні блоки:

- формулювання ключових концептуальних положень, цілей і завдань дослідження;
- характеристика предмета дослідження, методів, актуальності, значущості дослідження для науки та практики;
- представлення досліджуваних джерел, думок, явищ;
- опис матеріалу;
- визначення емпіричних факторів;
- узагальнення та систематизація, побудова класифікацій, розробка моделей;
- аргументація прийомів, стратегій, процедур, обґрунтування термінів і понять;
- введення в текст необхідних моделей, розробок, формул та ін.

Поняття текст походить від латинського *textum*, що означає – сплетіння, побудова, зв'язок і представляє собою знаково-мовну реалізацію системи певної інформації. Науковий текст репрезентує характерологічну суміш декількох різновидів простих текстів: оглядового, методологічного, емпірико-фактологічного, теоретичного, пояснювального і додаткового. Основні типи різновидів простих текстів представлено на Рисунку 1.

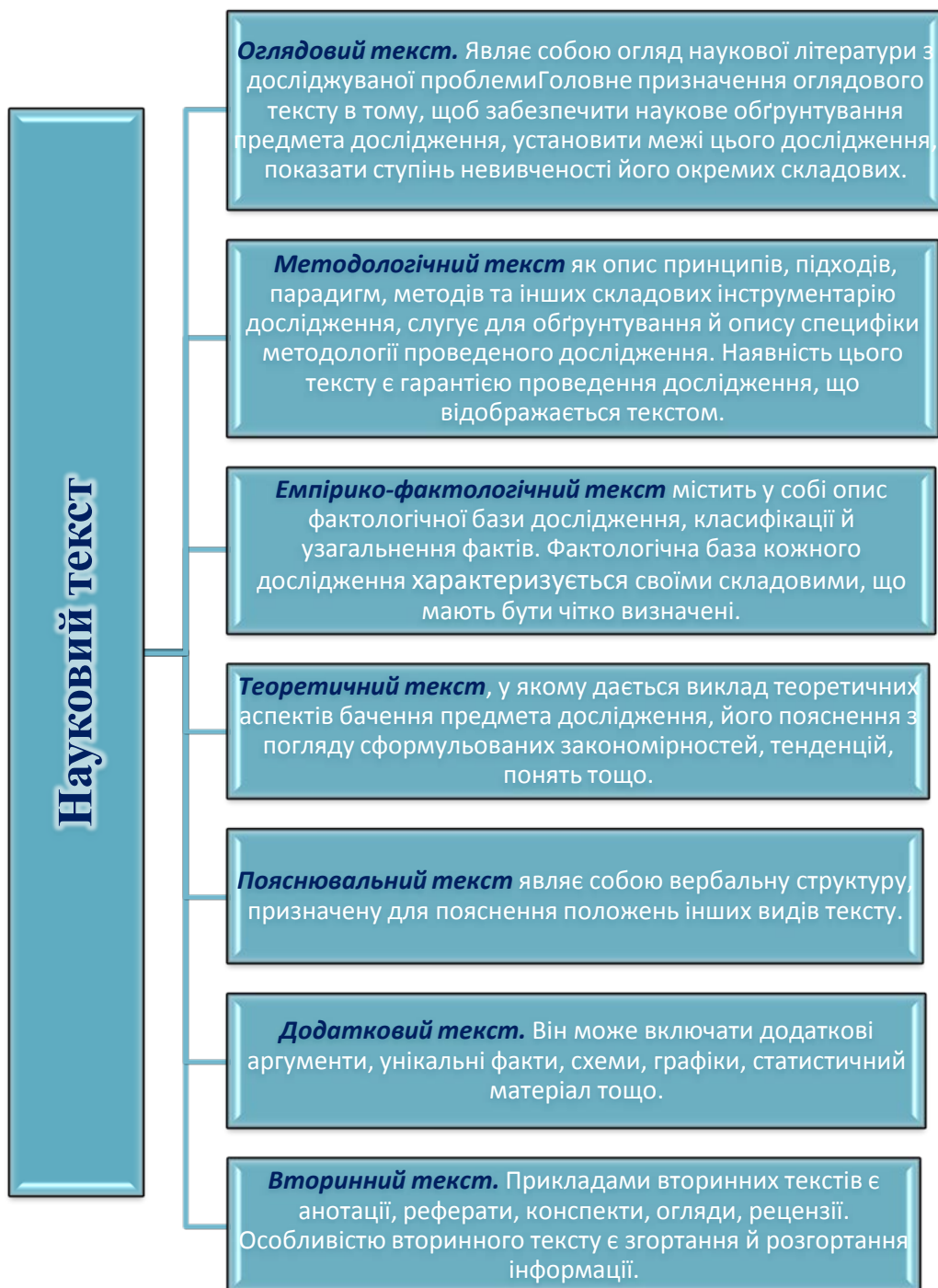

Рис. 1. Типи різновидів простих текстів

Зазначимо, що оглядовій літературі у дисертаціях приділяється невинновдано немало уваги. Разом із тим, наголосимо на тому, що огляд літератури може значно переважати за інформативністю й інтелектуальністю дослідження, якщо він буде проведений за наступними параметрами:

1. повнота відображення різноплановості досліджуваного об'єкта в українських і загальносвітових першоджерелах;
2. в історіографічній площині, ретроспективний огляд ідей, що відображають досліджувану проблему;
3. у географічному аспекті, представлено огляд розглянутого питання в різних країнах;

4. укладання певної класифікації наукових здобутків, ідей, домінант за теоретико-методологічними підходами до певної проблеми.

Ключова позиція оглядового тексту полягає у тому, щоб науково обґрунтувати предмет дослідження, визначити певні межі та виявити попередньо нерозглянуті складові. Методологічний текст послуговує для обґрунтування й опису особливостей методології проведеного дослідження, саме він є гарантією якості проведеного дослідження, відображеного текстом. Емпірико-фактологічний текст являє собою фактологічну базу дослідження й обґрунтовує достовірність викладених фактів. Теоретичний текст подає теорію, пояснює предмет дослідження з позицій певних закономірностей, тенденцій, поглядів та ін. Пояснювальний текст, це квінтесенція пояснень і приміток, включення монографій, дисертацій, звітів, довідок, словників основних і додаткових понять, витлумачення представлених моделей, матриць, таблиць, діаграм, схем, графіків, креслень, формул тощо. Зазвичай додатковий текст вміщується у додатках до наукової роботи. Головною позначкою вторинного тексту є згортання (анотація, реферат, конспект, фрагментування) та розгортання (рецензія, експертна оцінка, огляд, критична стаття) необхідної інформації.

Підсумовуючи зауважимо, що сучасний науковий текст як результат пошуково-дослідної та комунікативно-пізнавальної діяльності може мати різні форми виразу. Створюючи науковий текст дослідник прагне до певного викладу матеріалу з послідовним його сприйняттям, максимально логічно й інформативно, підкреслюючи своє ставлення та ступінь обізнаності до висвітленого питання. Принципи академічної доброчесності є найбільш вагомими чинниками, що сприяють як об'єктивності даних, представлених у наукових доробках, так і неупередженості рецензування наукових текстів. Дотримання етичних норм і принципів академічної доброчесності є об'єктивним свідченням якості наукового тексту та загального культурного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарань Н., Фатальчук С., Смоляр Є. Академічна доброчесність як універсалія сучасної освіти та науки. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Університетська освіта і наука: традиції та інновації», UESTI-2021. Харків, 2021. С. 243-245.
2. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / упоряд. Чорний І., Перцева В., Голопич І.; Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
3. Попова Л. Професійно орієнтований текст у компетентнісній парадигмі сучасної освіти. Лінгвістика : зб. наук. пр. / За ред. проф. К. Глуховцевої. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. № 1 (38). С.186–192.
4. Трач Ю. Текст і гіпертекст у сучасному суспільстві. Філософія тексту в сучасній культурі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практич. конф. Київ : КНУКіМ, 2019. С. 183-186.

Гаркуша Л. О.,

вчитель історії та правознавства

Новопразький навчально-виховний комплекс

Новопразької селищної ради Олександрійського району Кіровоградської області

ludmilagarkusa795@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація

У статті розкрито особливості педагогічного супроводу обдарованих дітей, наведено форми, методи та прийоми роботи вчителя з обдарованими здобувачами освіти в освітньому процесі.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, психолого-педагогічний супровід, диференціація, індивідуалізація, освітній процес.

Annotation

The article reveals the features of pedagogical support of gifted children, presents the forms, methods and techniques of the teacher's work with gifted students in the educational process.

Key words: giftedness, gifted children, psychological and pedagogical support, differentiation, individualization, educational process.

В наш час, коли у зв'язку з євроінтеграцією нашої держави відбувається оновлення системи освіти, яка формує самореалізовану особистість з розвинутими творчими здібностями та навичками самостійного пізнання, важливим напрямом в роботі вчителя є його робота із здобувачами освіти, які мають особливі здібності.

Обдарованість – високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей, що є передумовою творчих досягнень. [5, 224].

Обдарованість розвивається у процесі виховання, навчання, трудової діяльності. Розвиток обдарованості залежить від умов матеріального життя суспільства, його культури, панівних у ньому суспільних відносин. [1, 84].

Обдаровані діти - це майбутнє нашої держави та світовий авторитет України, оскільки формування розумового потенціалу українського суспільства може просувати суспільство до висот досконалості. Для таких дітей властива велика працездатність, довготривале запам'ятовування, високий рівень мислення, вони вміють шукати нові шляхи розв'язання завдань, знаходити вихід із проблемної ситуації.

Обдаровані діти – це діти, які рано виявляють певні здібності та у своєму розвитку набагато випереджають своїх ровесників.

Уже в ранньому віці обдарованим дітям властива підвищена пізнавальна активність, яка забезпечує мимовільне пізнання навколишнього світу. Вони є справжніми маленькими трудівниками, які відчують задоволення від праці. Проте ця категорія дітей неоднорідна. Серед них є діти з прискореним розумовим розвитком, з ранньою розумовою спеціалізацією та з деякими ознаками непересічних здібностей.

Обдаровані діти з прискореним розумовим розвитком (вундеркінди) часто вже в два-три роки виявляють велику розумову активність. Вони рано навчаються читати і рахувати, у школі швидше засвоюють матеріал ніж ровесники.

Обдаровані діти з ранньою розумовою спеціалізацією мають підвищений інтерес до певної галузі знань. В основному помітний він у підлітковому віці.

Обдаровані діти з деякими ознаками непересічних здібностей не виділяються серед ровесників високими успіхами у навчанні. Проте в них дуже добре розвинені деякі пізнавальні процеси, що є потенційними ознаками обдарованості і які згодом можуть розвинути у спеціальні здібності. [5, 224-225].

Наразі необхідність підтримки обдарованих здобувачів освіти постає на етапі навчання в школі з метою забезпечення максимального розвитку дітей та отримання успішного результату.

Сьогодні перед школою стоїть завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Зокрема у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) наголошується, що серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти є своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей, а також удосконалення освітнього процесу в закладах освіти з урахуванням особистих якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини [3, 61].

Тому школа повинна забезпечити пошук обдарованих дітей, їх підтримку, стимулювання та забезпечення всебічного розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

Розвиток обдарованої особистості потребує створення цілісної, самокерованої системи, яка передбачала б виявлення та підтримку обдарованої молоді; розвиток та реалізацію її

здібностей; стимулювання творчої роботи здобувачів освіти, учителів; активізацію навчально-пізнавальної діяльності молоді; формування резерву для вступу у вищі педагогічні заклади освіти. [1, 7].

Перспективними напрямками навчання і виховання обдарованих дітей в Україні є:

- створення державної системи навчання талановитих здобувачів освіти, розроблення й впровадження механізмів їх державної підтримки; вдосконалення традицій з пошуку, підтримки і розвитку обдарованих школярів; сприяння їх залученню до участі у всеукраїнських міжнародних олімпіадах, конкурсах, турнірах тощо;

- забезпечення умов для рівноправного доступу до освіти дітей з особливими потребами за рахунок варіативності здобуття освіти, відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей. Для цього передбачено створення цілісної багаторівневої системи закладів різних типів і форм власності, діяльність яких повинна бути спрямована на індивідуалізацію навчання обдарованих здобувачів освіти;

- залучення кращих інтелектуальних та духовних сил суспільства до

- освітньої галузі, адже в ній надто повільно впроваджуються багатоваріантні моделі і програми здобуття педагогічної освіти, не

- забезпечення диференційованої підготовки педагогічних працівників для роботи з обдарованими дітьми в навчальних закладах нового типу. [7, 12].

З метою формування всебічно розвиненої особистості, отримання максимальних результатів обдарованих школярів необхідний психолого-педагогічний супровід.

На етапі функціонування сучасної школи основними завданнями психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей є:

- 1) розробка оптимальної системи виявлення та пошуку обдарованих дітей;

- 2) психолого-педагогічна підтримка обдарованих здобувачів освіти;

- 3) забезпечення відповідних умов для творчого розвитку обдарованих школярів та їх самореалізації;

- 4) підвищення професійної компетентності педагогічних працівників щодо роботи з обдарованими дітьми.

Реалізація подібного роду завдань можлива шляхом застосування в контексті шкільної практики комплексу психолого-педагогічних та науково-методичних заходів з усіма учасниками освітнього процесу, які передбачають проведення психологічних та методичних практикумів, конкурсів, творчих груп та лабораторій. [8, 99]

У роботі з обдарованими дітьми необхідно дбати про:

- цілковите задоволення їх запитів у поглибленому вивченні предметів на основі широкого ознайомлення із сучасною наукою;

- створення умов для задоволення їх різнобічних пізнавальних інтересів і водночас для розвитку виявлених у певній галузі діяльності здібностей;

- забезпечення можливостей для широкого вияву елементів творчості в навчальній та позашкільній роботі;

- залучення їх до надання допомоги своїм однокласникам у навчанні, в розвитку навчальних можливостей;

- запобігання розвитку в них переоцінювання своїх можливостей, лінощів через систематичне недовантаженість. [6, 230].

У роботі з такими дітьми ефективними є фронтальні, групові та індивідуальні форми роботи. Корисними є фронтальні заняття, які можуть проходити у формі семінарів, дебатів, дискусій, ділових ігор.

Широкого поширення набули групові форми заняття, основу функціонування яких складають парні, постійні і тимчасові групи зі зміною функцій їх учасників, однаковими та різними завданнями і різними формами співпраці (тренінги, творчі конкурси, організація діяльності постійно діючих учнівських творчих груп і лабораторій, забезпечення участі обдарованої молоді у всеукраїнських і міжнародних інтелектуальних та творчих змаганнях). Індивідуальні форми роботи передбачають виконання дітьми творчих завдань, завдань на

самопізнання, залучення дітей до участі в олімпіадах, залучення обдарованої молоді до інтелектуальної, науково-дослідницької та пошуково-краєзнавчої діяльності у філіях Малої академії наук, захист творчих і наукових робіт.

Робота з обдарованими дітьми повинна передбачати використання таких форм і методів навчальної діяльності, які б спонукали школярів до активної самостійної діяльності та пошуково-дослідницької діяльності, стимулювали розвиток здібностей здобувачів освіти. Серед них можна виділити методи творчого характеру – проблемні, пошукові, евристичні, дослідницькі, проектні – в поєднанні з методами фронтальної, індивідуальної та групової роботи, індуктивні та дедуктивні методи, самостійну роботу з використанням дослідницьких, експериментальних та пошукових методів, застосування різноманітних розвиваючих і творчих вправ та завдань, методів і прийомів інтерактивного навчання («Ажурна пилка», «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Дерево рішень», «Акваріум», «Карусель»), розвивальних ігор («Проведи аналогію», «Зроби логічний висновок», «Анаграма», «Знайди помилку», «Знайди відповіді на тест», «Історичний суд»), рольових та інтелектуальних ігор («Містер та міс Ерудит», «Що? Де? Коли?», «Так чи ні», «Поле чудес», «Дотепник», «Колесо фортуни», «Найрозумніший», «Еврика» та ін.), брейн-рингів («Подорож по Україні», «Сторінками минувшини»), проведення олімпіад, круглих столів тощо. [4, 69].

Окрему категорію складають розвивальні форми організації навчальної діяльності (захист творчих завдань, заняття в творчих і дослідницьких лабораторіях) та позакласної роботи (наукові товариства, МАН, творчі студії, творчі клуби, школи творчості). [8, 101].

Зміст навчальної інформації для них має доповнюватися науковими відомостями, які вони можуть отримати в процесі виконання додаткових завдань в той самий час, що й інші здобувачі освіти, але за рахунок прискореного темпу оброблення навчальної інформації. У методах навчання цих дітей мають переважати самостійна робота, частково-пошуковий і дослідницький підходи до засвоєння знань, умінь та навичок. [6, 230].

Навчання обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи повинно здійснюватися на основі принципів диференціації та індивідуалізації (за допомогою виділення груп здобувачів освіти залежно від виду їх обдарованості, організації індивідуального навчального плану, навчання за індивідуальними програмами з окремих навчальних предметів і т.п.). На жаль, сучасна практика зводиться в основному до навчання за індивідуальними програмами в одній предметній області, що не сприяє розкриттю інших здібностей дитини, що лежать поза нею.

Здійснення диференціації та індивідуалізації освітнього процесу для обдарованих дітей в умовах масових загальноосвітніх шкіл передбачає застосування різних форм організації навчання і виховання, які ґрунтуються на ідеї угруповання здобувачів освіти в певні моменти освітнього процесу. Найбільш сприятливі можливості для розвитку обдарованих дітей надають наступні форми навчання: перегруповання паралелей (школярі одного віку розподіляються для занять з кожного навчального предмета в групі, відповідно до чого одна і та ж дитина може займатися якими-небудь предметами (наприклад, математикою) в групі здібних дітей, а іншими (наприклад, гуманітарними) – в звичайній); виділення групи обдарованих здобувачів освіти з паралелі (об'єднання в групу найбільш успішних в кожній паралелі школярів, які навчаються за ускладненою і збагаченою програмою); поперемінне навчання (угруповання дітей різного віку, проте не на увесь навчальний час, а тільки на його частину, що дає обдарованим школярам можливість для спілкування з однолітками і дозволяє їм знаходити рівних собі в академічному відношенні учнів і відповідний зміст освіти); збагачене навчання для окремих груп дітей за рахунок скорочення часу на проходження обов'язкової програми; групування учнів усередині одного класу в гомогенні малі групи з тих або інших причин (рівень інтелектуальних здібностей, академічні досягнення) [4, 69].

Поряд з цим у сучасній теорії і практиці диференціація навчання має наступні форми: перша – диференціація на основі роздільного навчання обдарованих дітей (у вигляді їх

відбору для навчання в нетиповій школі або селекції при розподілі в класи з різними навчальними програмами і спеціалізованим освітнім середовищем).

Друга – диференціація на основі змішаного навчання обдарованих здобувачів освіти у звичайному класі загальноосвітньої школи (за відсутності якого-небудь відбору, проте з наданням можливості виборчого навчання за індивідуальними програмами в умовах різнорідного і варіативного освітнього середовища).

Важливо мати на увазі, що вибір і застосування тієї або іншої форми індивідуалізації і диференціації навчання мають ґрунтуватися не лише на можливостях конкретної школи, але, передусім на обліку індивідуальних особливостей дитини, які і повинні визначати вибір оптимальної для нього стратегії розвитку. Зокрема, застосування різних форм організації освітнього процесу в цілях диференціації навчання для обдарованих здобувачів освіти може бути ефективне тільки за умови зміни змісту і методів навчання. Інакше навчання обдарованих дітей відрізнятиметься від традиційного тільки темпом проходження навчальної програми, що не є достатнім для дійсного розвитку таких школярів, задоволення їх індивідуальних пізнавальних запитів, в силу чого виділення обдарованих дітей в окрему групу може мати більше негативних наслідків, ніж позитивних. [4, 69].

Вчителю особливу увагу слід приділяти організації самостійної роботи здобувачів освіти, ефективність якої залежить від наступних умов: посиленість завдань, диференційований підбір завдань для здібних дітей, диференційована допомога здобувачам освіти у виконанні завдань, поєднання індивідуальної, групової та позакласної форм організації навчальної діяльності. Педагогу також слід подбати про індивідуалізацію домашніх завдань та їх творчий характер. [8, 102].

У загальноосвітній школі під час навчання використовують різноманітні прийоми роботи з обдарованими дітьми, зокрема:

1. Творчі, тематичні й індивідуальні завдання, спрямовані на розширення, поглиблення знань.

2. Проблемно-ситуативні завдання, які сформульовано таким чином, щоб набути характеру морально-етичної чи суспільно-політичної проблеми, яку необхідно розв'язувати здобувачам освіти із використанням різних мисленневих операцій.

3. Науково-дослідницька діяльність – це шлях ознайомлення здобувачів освіти з методами наукового пізнання, який формує пізнавальну, особистісну, самоосвітню та соціальну компетентність.

4. Індивідуальне навчання – робота з обдарованими дітьми за індивідуальними навчальними планами.

5. Профільні класи. Специфікою цих класів є цілеспрямований розвиток певного типу обдарованості. Діти вивчають крім загальнообов'язкових предметів ще ті предмети, які відповідають обраному профілю.

6. Класи з поглибленим вивченням окремих предметів. [8, 103].

Навчальні заняття, як правило, доповнюють системою позакласної та позашкільної роботи (виконання позанавчальних завдань, відвідування занять гуртка, участь у масових тематичних заходах: вечорах, оглядах-конкурсах художньої, технічної та інших видів творчості, зустрічі з ученими та ін.). Індивідуальні форми позакласної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в олімпіадах. [6, 230].

Від педагогічного працівника сьогодні вимагається зміни не лише сформованих раніше стереотипів сприйняття себе та здобувачів освіти в освітньому процесі, але й психологічної готовності опанувати нові форми та методи роботи з обдарованими дітьми. [8, 101].

Учитель, який уміє працювати з обдарованими дітьми, – це творча особистість з високим рівнем мотивації, характерологічних особливостей і творчих умінь, бажання до постійного самовдосконалення. Здатність творчого вчителя до взаємодії з обдарованими дітьми характеризується не тільки високим рівнем педагогічної креативності [2, 21], відповідними сучасними вимогами до рівня знань предмета, який викладається, а й набутими психолого-педагогічними знаннями, вміннями та навичками.

Однак сьогодні у розв'язанні проблем підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми виникають суперечності, найбільш суттєвими з яких можна назвати такі:

- невідповідність між соціальною потребою у педагогічно обдарованих, творчо працюючих учителях, здатних формувати всебічно розвинену особистість здобувача освіти та відсутністю відповідної цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів;
- невідповідність між необхідністю виховання нової генерації педагогічних кадрів, здатних виявляти і розвивати здібності та обдарування дитини і нерозробленістю комплексу теоретичних і методичних засад щодо забезпечення підготовки вчителя, здатного працювати із здібними та обдарованими школярами.

Звідси визначимо вимоги, які ставляться до вчителя у напрямі їх підготовки до організації роботи з обдарованими дітьми, серед яких: високий рівень професійної компетентності вчителів, у тому числі рівень їх інтелектуальної підготовки; рівень розвитку особистісних якостей вчителів; відповідна система стимулювання школярів та своїх колег; створення умов для появи і розвитку в них інтересу до роботи з обдарованими здобувачами освіти; розробка педагогічного інструментарію для підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми; побудова змісту, форм та методів професійної підготовки вчителів на таких теоретичних і методичних засадах, що забезпечують створення певних умов для виявлення та реалізації відповідних здібностей і обдарувань; створення у освітньому закладі цілісної саморегульованої системи виявлення і підтримки обдарованих здобувачів освіти; стимулювання їх творчої роботи та роботи вчителів; розробка та впровадження педагогічних технологій стосовно розвитку та реалізації учнівських здібностей, заснованих на активізації, індивідуалізації та диференціації навчально-пізнавальної діяльності; необхідність відвідування семінарів, тренінгів для вчителів. [4, 70].

Розглядаючи проблему підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми, а також нових технологій освітнього процесу, спрямованих на творчий розвиток індивідуальності, окреслимо педагогічні умови, які забезпечують виявлення, збереження і розвиток обдарованості дитини. Це, зокрема:

- гуманізація і гуманітаризація освіти, що сприяють засвоєнню особистістю загальнолюдських цінностей, вільному розвитку її обдарувань. Перебудова навчальних планів та створення нових педагогічних технологій, навчання обдарованих дітей на основі передових концепцій;
- диференціація та індивідуалізація навчання і виховання на основі стимулювання і розвитку обдарувань, створення умов для самовияву особистості у навчальній діяльності, врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти. Диференціація освітньої діяльності досягається завдяки варіативності самого процесу навчання, темпу вивчення навчального матеріалу, адаптації змісту й обсягу навчальних завдань до індивідуальних можливостей дітей, організації класів і груп педагогічної адаптації і здоров'я, класів, творчих груп для обдарованих дітей;
- демократизація взаємовідносин і спілкування з обдарованими дітьми, що передбачає створення умов емоційно-доброзичливого ставлення до особистості здобувача освіти, підтримку на уроках та в позаурочний час, ситуації повного психологічного комфорту. [7, 13].

Розвиток обдарованих дітей гальмується відсутністю соціально-матеріальної бази, потрібної для вияву різнобічних талантів, їхньої творчості, а також формалізованою системою навчання, поневоленням дитячої обдарованості бездуховною масовою культурою, відсутністю психологічної допомоги дітям у подоланні комплексу неповноцінності. [6, 231].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що обдаровані діти є розумовим потенціалом нашої держави, який потрібно підтримувати, створити освітнє середовище в якому б діти розвивали свої потенційні здібності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2005. – 456 с.

2. Балл Г.О. Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально-виховній роботі // Психологія. – К.: Дніпро, 1992. – Вип. 32.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Ілійчук Л. Особливості роботи школи з обдарованими дітьми / Л. Ілійчук // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. - № 8-9. с. 67-70.
5. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2006. – 520 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 2-ге, випр., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.
7. Чернишов О. Підготовка педагогів до роботи з обдарованими дітьми / О. Чернишов // Рідна школа. – 2010. – № 4-5. – С. 12-14.
8. Шевчишена О. В. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини у загальноосвітньому навчальному закладі: науково-метод. посіб. / О.В.Шевчишена. – Хмельницький: ОППО, 2016. - 237 с.

Гетман Н. М.,
*директор Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад
(ясла-садок) № 80 комбінованого типу» Криворізької міської ради,
м. Кривий Ріг*

НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ГРУ. ЦЕГЛИНКИ LEGO.

Анотація: В статті розкривається ключова роль гри у житті дитини дошкільного віку для розвитку творчого потенціалу дошкільників засобами LEGO

Ключові слова: гра, LEGO цеглинки, проєктна діяльність.

Abstract: The article reveals the key role of play in the life of a preschool child for the development of creative potential of preschoolers by LEGO

Key words: game, LEGO bricks, project activity.

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні згідно з державною національною програмою «Освіта» є формування освіченої, всебічно-розвиненої, соціалізованої, творчої особистості, яка має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадської активності.

Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує на збагачення виховних традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сфері освіти.

Емоційна чуйність дошкільника формується через спілкування до мистецтва, музики, літератури. Але гра є основною діяльністю дошкільного віку. Вона займає важливе місце у процесі формування підростаючого покоління.

К. Гросс дитячу гру розглядав як важливий засіб формування і тренування навичок, необхідних для розвитку та майбутньої діяльності індивіда.

Освітній напрям «Гра дитини» Базового компоненту дошкільної освіти говорить, що ігрова компетентність – це здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі.

LEGO – це ціла палітра гри, яка охоплює вільну, сюжетно-рольову, розвивальну, рухливу гру та гру за уявою; гру індивідуальну, самостійну та гру в парах, у міні-групах, групах та командах; гру з однолітками та гру з дорослими. І кожен із цих різновидів гри вносить свій незамінний вклад у всебічний розвиток особистості дитини.

Усвідомлюючи, що LEGO це універсальний інструмент для розвитку дітей дошкільного віку, а основною діяльністю дітей є гра почався процес впровадження в освітній процес програми розвитку дитини від 2 до 6 років та методичних рекомендацій «Безмежний світ гри з LEGO» (лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» МОІН України від 20.12.2015 №2.1/12-Г-150), зміст якої спрямовано на забезпечення всебічного розвитку особистості дитини як активного учасника суспільного життя в майбутньому, де в основу взаємодії «дорослий – дитина» покладено підхід «навчання через гру».

Роботу з дітьми було розпочато з розробки Плану по впровадженню LEGO в освітній процес дітей дошкільного віку. Для об'єднання та досягнення спільної мети по впровадженню LEGO започатковано єдиний девіз в «LEGO граємо – розум розвиваємо».

Щоб активізувати дослідницьку діяльність, розкрити творчі можливості дошкільників впроваджено в освітній процес метод проектів. Першим було реалізовано освітній проект «В LEGO граємо – світ вивчаємо», який містив в собі тематичні тижні: «Вільна гра», «Шевченківська весна», «Тиждень Землі», «Тиждень театру», «Великодні свята», «Тиждень авіації та космонавтики», «Тиждень історичних місць», «Тиждень безпеки», «День перемоги», «Тиждень сім'ї», «До побачення дитячий садок», «Зелені свята». При цьому діти познайомились з безмежною палітрою гри з LEGO, мали можливість проявити свою фантазію і творчість, активно взаємодіяти з іншими учасниками гри і в такий спосіб розширити свої пізнавальні уявлення про навколишній світ.

«Play-book» – цікавинки літа з LEGO містив в собі 12 проектів. Зміст яких було спрямовано на розвиток у дітей творчих здібностей, ініціативності, розкриття внутрішнього потенціалу кожної дитини, формування стійкого інтересу до пізнання довкілля, цілісного світогляду до збагачення ігрового досвіду засобами конструктора LEGO

Захоплюючий, багатогранний та казковий світ гри з LEGO, дав поштовх до нових ідей в літній оздоровчий період, а саме реалізація LEGO-екологічних проектів влітку. Для кожного проекту було складено девіз.

Під гаслом «**В LEGO граємо – правила дорожнього руху вивчаємо**» в проекті «*Обережно маленькі пішоходи*» діти мали змогу відобразити дуже важливий елемент дорожнього руху LEGO- світлофор, його розміри дозволили дітям відчути себе справжніми пішоходами та водіями, що дало змогу краще засвоїти правила дорожнього руху та призначення сигналів світлофора.

«**В LEGO граємо – любов до довкілля прививаємо**» – проект «*Прикрась довкілля*» був націлений на розуміння цінності кожного елемента природного довкілля. Навіть дуже маленького, тендітного, ледь помітного, але дуже гарного і важливого. Тому було збудовано LEGO-метелика великих розмірів, щоб передати наскільки ключова роль такої крихітки в природі. До цього проекту долучилися і батьки, вони разом з дітками будували казкові, часом чудернацькі LEGO-споруди, якими прикрасили територію нашого закладу.

«**В LEGO граємо – про значення води знаємо**» – проект «*Бережімо воду*» допоміг дітям краще пізнати р.Саксагань, що протікає поблизу нашого садочка та краще зрозуміти значення води для всього живого.

«**В LEGO граємо – прогноз погоди складаємо**» – проект «*Прогноз погоди*» дав змогу дітям стати справжніми синоптиками і за допомогою LEGO відображати погодні умови на вулиці, передбачувати прогноз на весь день, та пригадати які явища природи зустрічаються в літній період та інші пори року.

«**В LEGO граємо – властивості піску вивчаємо**» – проект «*Ігрова пісочна терапія*» дав дітям поштовх для нових креативних ідей в поєднанні двох будівельних матеріалів піску та конструктора LEGO. Дітки дуже любляють в літній період погратися піском, занурити в нього пальчики та створити, щось своїми руками – побудувати місто, зробити дороги, і тунелі, приготувати смачну пасочку, по експериментувати з сухим та вологим піском. LEGO в поєднанні з піском приніс ще більше насолоди та польоту нових фантазій.

«В LEGO граємо – птахів рідного краю знаємо» – в проєкті *«Птахи рідного краю»* допоміг дітям відобразити пташок, що мешкають в нашій місцевості, краще зрозуміти будову тіла та їх особливості. Діти також мали змогу пофантазувати та змайструвати своїх пташок, які б могли мешкати в наших краях.

«В LEGO граємо – екологічну культуру розвиваємо» – проєкт *«Квіти, гриби, світ комах»* в літній період привніс дуже важливу роль, адже діти більшість часу перебувають на свіжому повітрі і постійно зустрічаються з різними комахами, квітами та грибами. LEGO допоміг донести дітям безпечно поводження з кожним елементом природи, показати їх красу та важливість в довкіллі та для самої людини.

«В LEGO граємо – рідне місто вивчаємо» – проєкт *«Рідне місто вивчаємо – вже багато вулиць знаємо»* покращив знання дітей про визначні місця рідного міста. З допомогою LEGO діти змогли відтворити знайомі їм споруди, визначні місця вулиць свого рідного міста.

«В LEGO граємо – літо проводжаємо» – в проєкті *«Дарунки літа»* діти з великою насолодою конструювали з LEGO фрукти, овочі, квіти, макові рулети, мед та інші смачні дарунки, які вони отримують від літа. З допомогою LEGO-конструкцій діти поділилися своїми враженнями, від такої чудової, веселої пори року, як літо.

«В LEGO граємо – Конституцію України вивчаємо» – проєкт *«Основний закон України»* дав змогу дітям перевтілитися в поліцейських та слідкувати за порядком та дотриманням законів всіх учасників освітнього процесу.

Четвертий рік поспіль пріоритетним напрямком діяльності є спрямування освітнього процесу на реалізацію варіативної частини Базового компонента дошкільної освіти – освітньої лінії *«Шахи»*. Поєднавши LEGO та шахи, з'явився новий проєкт *«Шахи і шахівниця»*, під гаслом – **«В LEGO граємо – шахові фігури складаємо»**. В рамках реалізації даного проєкту проводилися змагання, конкурси з батьками, ігри, які поєднали в собі дві величні гри – LEGO та шахи. Також діти відправились у подорож до великого шахового поля, де змогли відчути себе справжніми шаховими фігурами.

«В LEGO граємо – рідну країну поважаємо» – в проєкті *«Незалежна та єдина наша Україна»* діти проявляли свою любов до Батьківщини, пошану до символів нашої держави та повагу до рідної землі, та свого народу.

У грі діти почувають себе дорослими, приміряють на себе різні соціальні ролі, вчаться приймати самостійні й правильні рішення. Аби дитячі ігри були максимально пов'язаними із сучасними та майбутніми реаліями, формували у дітей досвід, що знадобиться їм у майбутньому житті, саме тому розпочалася реалізація проєкту *«Професія майбутнього з LEGO – LegOlimpic»*.

Із впевненістю можу сказати, що LEGO – це такий універсальний інструмент, який можна інтегрувати у всі види роботи педагога, він дає можливість глибоко осягнути поняття «навчання через гру» і практично реалізувати цей підхід у роботі з дітьми.

Знайомство з LEGO надихнуло на використання його в театралізованій діяльності дошкільників. Саме театралізована гра, яка активно використовується в освітньому процесі, стала одним із найефективніших засобів підготовки дитини до «дорослого» життя, морально-етичного виховання.

У процесі театралізованої гри формується особистість дитини, її компетентності і гуманістичний світогляд, з особливою яскравістю проявляються індивідуальні особливості дошкільника, розвиваються його творчі здібності, цілеспрямована уява, рух від думки до дії.

Театралізована діяльність дозволила сформуванню досвіду спілкування завдяки тому, що кожне літературний твір або казка завжди мають моральну спрямованість (дружба, доброта, чесність, сміливість і т.д.). Це дозволило дітям вирішувати багато проблемних ситуацій.

Заохочення дошкільників до активної участі в показах театральних дійств через LEGO створило умови для розвитку особистості кожної дитини, сформувало стійкий інтерес до літератури, театру, удосконалило навички втілювати в грі певні переживання, викликало

бажання до створення нових образів, розвитку комунікативних здібностей – вмінню спілкуватися з іншими людьми, відстоювати свою точку зору.

Робота з LEGO в театралізованій діяльності дозволила відійти від шаблонів, навчатись чогось нового, дарувати почуття радості дітям за виконану роботу під час створення свого маленького, унікального світу.

З LEGO діти будували будівлі, декорації в яких вміст ролі, ігрові дії обумовлені сюжетом і змістом того чи іншого літературного твору, казки, вибирають різні LEGO – елементи для окремих частин тіла героїв, підкреслюючи тим самим їх індивідуальні якості. Велика увага приділялася театралізації народних казок з використанням LEGO – елементів, таких як «Рукавичка», «Колобок», «Котик і півник», «Курочка ряба», «Коза дереза», «Лисиця і глечик» та інші, під час яких діти мали можливість створити власного зайчика або ведмедика і наділити свій персонаж тими якостями, якими вони хочуть самі.

Ігри-театралізації із створеними LEGO – персонажами дуже подобаються дітям: вони створюють умови для розвитку мови, творчості і сприятливо впливають на емоційну сферу.

Театралізована діяльність з використанням LEGO сприяла формуванню у дошкільників компетентностей, формуючи типові навички соціальної поведінки та систему цінностей, у дітей розвиваються уміння і навички, які впливатимуть на їх адаптацію у суспільстві, відносини з оточуючими та навчання у школі.

Відомо, що пізнання починається зі сприймання. Повноцінний розвиток сенсорних здібностей, засвоєні сенсорні штампи і дії з ними вже на етапі молодшого дошкільного дитинства – ось необхідна основа для загального розумового розвитку, який немислимий без опори на повноцінне сприймання.

Ось тому особливе значення має саме організація досвіду дитини і допомога дорослого в його узагальненні і фіксації у вигляді еталонів, символів, умовних позначень, моделей тощо. Способи позначення не задавалися дітям, а відкривалися ними як природне узагальнення власного досвіду спостереження й експериментування.

У процесі навчання дітей щодо обстеження предметів постійно підвищувався рівень зорового сприймання, що й допомагло дошкільникам оволодівати такими основними відношеннями дійсності: частина – ціле, предмет – предмет, предмет – система предметів (заняття з освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»: «Мандрівка до королівства», «У зоряних лабіринтах», «Подорож до країни Математики»).

Введення державних стандартів загальної освіти передбачає розробку нових педагогічних технологій. LEGO – одна з найбільш відомих і поширених нині педагогічних систем, в освітньому процесі, яка використовує трьох-вимірні моделі реального світу в предметно-ігровому середовищі. Використовуючи LEGO в роботі дошкільнята оволоділи практичними навичками початкового технічного конструювання, вдосконалили гостроту зору, точність кольоросприйняття, тактильні якості, дрібну моторику рук, координацію «око-рука».

LEGO цікаве тим, що дозволило забезпечити єдність виховних, розвиваючих і освітніх цілей і задач процесу виховання дошкільнят, об'єднав в собі елементи гри і експериментів. Ігри «LEGO» використовувалися як засіб дослідження і орієнтації дитини в реальному світі, просторі і часі. LEGO претендує називатися інтерактивною педагогічною технологією, оскільки стимулювало пізнавальну діяльність дітей як на заняттях так і в повсякденному житті.

В результаті використання LEGO в освітньому просторі, діти отримали базові знання при підготовці до школи, у них сформовані навички планування діяльності, навички самоконтролю. Після занять з LEGO у дітей вдосконалилося колірне сприйняття, збільшилася концентрація уваги, гнучкість мислення, дрібна моторика, швидше закріпилися знання про форми та деталі предметів, помітно поліпшалося орієнтування в приміщенні, на місцевості, на аркуші. LEGO цеглинки допомогли у вимірюванні об'єму та застосовувалися як умовна мірка.

Результативність впровадження LEGO в освітній простор сприяла кращому розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей дітей. Отримані результати підтвердили значимість проведеної роботи та ефективність використання цієї методики. Крім того, встановлено, що при використанні LEGO новий матеріал засвоювався краще. Все вище викладене свідчить, що використання LEGO в сенсорно-пізнавальній діяльності є тією формою організації навчального процесу, що сприяє більш повному і цілеспрямованому засвоєнню знань.

Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку – одне з важливих напрямків.

Ясна і правильна мова – це запорука продуктивного спілкування, впевненості, успішності. В останні роки, на жаль, спостерігається збільшення кількості дітей, що мають різні мовні порушення.

Головним засобом для успішного навчання у школі для дитини є мова: дитина вчиться задавати питання, будувати діалог, аналізувати знання, отримані вербальним шляхом. Саме тому постійно впроваджувалися нові й удосконалюються вже існуючі методики розвитку, спрямовані на те, щоб подати інформацію в простій, доступній, ігровій формі - тобто тій, яка буде цікава.

Спілкування дошкільника з однолітками розгоралося головним чином в процесі спільної гри, під час занять з освітньої лінії «Мовлення дитини»: «Подорож на Місяць», «Квітка доброти», «Дивна сила доброти» Граючи разом, діти починають враховувати бажання і дії іншої дитини, відстоювати свою точку зору, будувати і реалізовувати спільні плани.

Актуальність LEGO значима, тому що: є чудовим засобом для інтелектуального і мовного розвитку дошкільнят, яка дозволила поєднати освіту, виховання і розвиток дошкільників в режимі гри (вчитися і вчитися в грі), та добре формує мовленнєву, комунікативну компетентність і надає можливість за допомогою мови й мовлення пізнавати світ і взаємодіяти з ним, спілкуватися з однолітками та дорослими. LEGO об'єднало гру з дослідницької та експериментальної діяльністю, що надало дитині можливість експериментувати і творити свій власний світ, де немає кордонів.

Щоб діти легше засвоїли матеріал використовувалися мовно-дидактичні ігри та вправи за допомогою деталей конструктора LEGO. Наприклад, гра «Чудовий мішечок», в якій у дітей розвивається тактильне сприйняття і мова, гра «Запам'ятай і повтори», яка спрямована на корекцію пам'яті і мислення. Таким чином, використання ігрових прийомів за допомогою LEGO принесло різноманітність в процес навчання і розвитку, роблячи його більш яскравим динамічним, відбувся процес розвитку конструктивної творчості, уяви, дрібної моторики і звичайно мови дитини, комунікативних навичок.

Щоб зробити процес навчання цікавим і захоплюючим також був застосован конструктор LEGO для складання розповідей «Побудуй свою історію» з метою розвитку мовних навичок. Він став практичним засобом, що сприяв спільній роботі вихованців при створенні і переказі історій з використанням цеглинок LEGO.

Особлива цінність LEGO полягає в тому, що діти набагато ширше залучилися до процесу пізнання світу. У дітей з'явилася маса можливостей розповісти свої історії, а маючи можливість бачити перед собою модель, діти значно покращують свої комунікативні та мовні навички.

Виходячи з вищевикладеного, можна припустити, що LEGO дозволив підвищити потенційну готовність до мовного розвитку дитини у сьогоднішні.

Забезпечення неперервності здобуття дитиною освіти є можливим за умови реалізації принципів перспективності і наступності між суміжними ланками освіти, зокрема дошкільною і початковою. З переходом загальної середньої освіти на нові терміни, структуру та зміст навчання актуалізувалося питання пошуку шляхів забезпечення цілісного розвитку особистості на різних рівнях освіти. Великим зв'язуючим елементом дошкільної і початкової ланок освіти є робота з LEGO.

Найвідповідальніший і найбільш хвилюючий етап у житті дитини 6-7 років – перехід із закладу дошкільної освіти до школи. Зазвичай цей період пов'язаний не лише з набуттям

дитиною нового статусу, відкриттям у собі нових можливостей, а й із труднощами, які виникають у неї при входженні у нове соціальне середовище.

Серед ключових компонентів формули Нової української школи:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації дитини в суспільстві;
- наскрізний процес виховання, спрямований на формування соціально-моральних цінностей.

Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в умовах реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції нової української школи мають багато спільного.

- Діти набувають вміння міркувати: навчаються ставити мету, добирати засоби для її досягнення, оцінювати наслідки.
- Поліпшується самоконтроль, свідомо дисциплінованість у групі.
- Зв'язок соціального життя в групі з моральним вихованням та інтелектуальним розвитком забезпечує цілісність розвитку особистості дитини.

LEGO – об'єднує, стимулює, надихає, захоплює, направляє...

В сучасній освіті педагогічна взаємодія дитини і дорослого має бути орієнтована на забезпечення розвитку кожної дитини, збереження його унікальності і самотності, створення можливостей розкриття здібностей, нахилів. Фундаментом сучасного та повноцінного особистісного розвитку дитини є пізнавальний розвиток в різних видах діяльності, але перш за все, в ігровій. З практики роботи щодо ігрових технологій можна виділити квест-технологію, яка тільки-но починає використовуватися педагогами.

Сама форма квест-гри передбачає особливий, багатосторонній тип комунікації між педагогом і дітьми, а також між самими дітьми. Квест-гра не тільки створила умови для підтримки і розвитку дитячих інтересів і здібностей, а й розвинула індивідуальність дитини, її самостійність, ініціативність, пошукову активність. Квест унікальний продукт, який дав можливість введення в гру різноманітних завдань, що дозволило вирішувати безліч інтелектуальних і творчих завдань. Створилися комфортні умови навчання, за яких кожна дитина відчула свою успішність.

Включаючи в освітній процес LEGO-квести, наприклад, пригодницьку гру «Пошуки скарбів», метою якої було формування у дітей цілісної системи уявлень про навколишній світ (природу, транспорт), діти вміло виконували завдання відповідно до поставленої мети, доводили розпочату роботу до кінця, працювали поряд і разом з дорослим та однолітками (в колективі); планували діяльність, аналізували та оцінювали її результат; познайомилися з прийомами та способами конструювання з деталей LEGO, а також виховання морально-етичних цінностей, створюючи позитивний емоційний фон у групі налагоджуючи товариські стосунки дітей один з одним.

Як показала практика: LEGO-квест – це одна з сучасних освітніх технологій партнерської взаємодії дорослих і дітей. Саме в цій грі дорослі перетворюються на дітей, причому самі цього не усвідомлюючи. Діти проявляють самостійність, творчість, повністю занурюються в те, що відбувається, отримують заряд позитивних емоцій і активно включаються в діяльність. Використання LEGO-квестів дозволяє піти від традиційних форм навчання дітей, значно розширити рамки освітнього простору, а найголовніше пробудити в дошкільників початкові конструкторські навички.

Вивчаючи дану проблему, провівши педагогічний експеримент та посилаючись на те, що пріоритетним в реформуванні системи дошкільної освіти визнано діяльнісний підхід до організації освітнього процесу, то найефективнішим шляхом його реалізації є ігрова діяльність дошкільників, але не в традиційних підходах, бо там дитина у більшості випадків виступає як «споживач» усього готового, їй не потрібно думати й працювати над тим, якою має бути іграшка та гра, а засобами LEGO.

LEGO – одні із дієвих засобів, що дає змогу реалізувати підхід «навчання через гру» і у самій його назві закладене, бо LEGO в перекладі з данської означає «грай добре».

Досвід показує як робота з освітніми конструкторами LEGO, дозволяє дітям у формі пізнавальної гри дізнатися багато важливих ідей і розвиває необхідні в подальшому житті навички суспільно активної, творчої особистості, яка самостійно генерує нові ідеї, приймає нестандартні рішення. На практичних прикладах показано, що LEGO – це не лише будівництво тривимірних проєкцій, можливість бачити предмет з різних сторін, а й уміння комунікувати, будувати модель спілкування, а ці навички знадобляться в шкільному житті Нової української школи та дасть можливість застосовувати їх у подальшому житті.

Діти почали пізнавати, вивчати та розуміти світ навколо через гру LEGO та дію на власному досвіді, а це набагато цікавіше, ніж просто отримувати теоретичну інформацію про нього. Діти опанувавши LEGO, стали більш вмотивовані, з упевненістю намагалися вирішити складні завдання, експериментувати, досліджувати, ставити запитання, творчо мислити, створювати щось нове, а що найголовніше – не бояться помилитися, бо у грі з LEGO завжди можна спробувати знову і знову.

Критерії відстеження результативності:

- успішне виконання проєктних завдань;
- сформованість соціальної-компетентності дошкільника;
- партнерський формат взаємодії з учасниками освітнього процесу;
- відсутність агресивних проявів, адекватна та конструктивна взаємодія з оточенням.

Більшість дидактичних ігор з LEGO, які запропоновані (додаток №6) не вичерпується запропонованими завданнями, а дозволяють дітям складати нові варіанти завдань, тобто займатися творчою діяльністю. Непомітно для дитини ці ігри допомогли розвинути дуже важливі вміння – стриманість, допомога один одному, навчили міркувати і приймати рішення.

Робота з LEGO стимулює і розвиває потенційні творчі здібності кожної дитини, вчить їх бачити і побудовані недоліки, що теж дуже важливо. Перебудовувати без агресії, не бездумно, а для забезпечення можливості творення нового. Ламаючи свою власну будівлю з LEGO, діти мають можливість створити іншу або добудувати деякі її частини, виступаючи в ролі творця. З його допомогою важкі завдання можна вирішити за допомогою захоплюючої творчої гри, в якій не буде тих, хто програв, так як дитина і педагог можуть впоратися з цим завданням. При підведенні підсумків роботи «Три роки з LEGO», зроблено висновок, що LEGO є простим і практичним інструментом, відкритою системою, що дає дитині змогу робити перші відкриття, досліджувати, експериментувати, пізнавати світ і себе в ньому, творити та імпровізувати досхочу. Тому ігрові LEGO украй необхідні в освітньому просторі дитячого садка, бо саме вони забезпечують мотивацію дошкільнят до пізнавальної активності, допомагають їм досягати успіху, що є основою діяльнісного підходу до організації освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) Тамара Піроженко, науковий керівник проєкту, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, завідувача лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка., 2021.

2. Боровська О., Стаценко Н. Готовність дитини до НУШ: важливі аспекти // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2019. – № 1.

3. Геращенко Т. Розвиваємо мовлення з LEGO: дидактичні ігри // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2014. – № 5. – С. 10-13

4. Горбатих В. Готуємося до школи... з конструктором // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 6. – С. 66-70

5. Лист МОН України від 19.04.2018р. №1/9-4249 «Щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти».

6. Никончук В., Деговець А. Конструктор LEGO як допоміжний інструмент у процесі адаптації // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2014. – № 5. – С. 10-13

7. Рома О.Ю. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO» / О.Ю. Рома, В.Ю. Близнюк, О.П. Борук. – the LEGO Foundation, 2016. – 140 с.

8. Рома О.Ю. Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник / Упорядник О.Рома – the LEGO Foundation, 2018. – 32 с.

Гніда Т. Б.,
к. пед.н., ст.науковий співробітник
лабораторії прикладної психології освіти
УНМЦППіСР НАПНУ
tatjanagnedaja@gmail.com

СТОСУНКИ В РОДИНІ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБДАРУВАНЬ ДИТИНИ

Анотація. У статті розглянуто відмінності понять дитячо-батьківські стосунки, ставлення, установки, поведінка та позиція батьків. Проаналізовано відмінність стосунків залежно від типів сімей.

Ключові слова: родинне виховання, дитячо-батьківські стосунки, батьківське ставлення, батьківська позиція, батьківська поведінка, батьківські установки.

Annotation. The article considers the differences between the concepts of child-parent relations, attitudes, behavior and position of parents. The difference of relations depending on the types of families is analyzed.

Key words: family upbringing, child-parent relations, parental attitude, parental position, parental behavior, parental attitudes.

Природа людських стосунків різноманітна й кожна дитина вчиться відрізняти види міжособистісних стосунків і вірно поводитись відповідно до вимог ситуації та мети взаємодії. Саме у родині закладаються основи тих стосунків, у яких дитина може вільно проявляти себе, бути щирою, відповідати за якість побудови стосунків. Саме ці якості і стануть основою для розвитку її обдарувань.

Родинне виховання залишається головним природним середовищем для гармонійного розвитку, соціалізації та виховання обдарованої дитини. Батьки організують її життєдіяльність, створюють необхідні умови для цілісного розвитку, становлення особистості, входження в соціум, адаптації у ньому. Саме батьки часто є першими свідками обдарувань своєї дитини.

Відкриття обдарованості власної дитини може народжувати протилежні реакції у самих батьків, від чого і буде залежати їх ставлення та побудова стосунків з дитиною. Радісне прийняття та готовність вирішувати пов'язані з цим проблеми породжує стратегію здорового самосприйняття обдарованої дитини. Іншою реакцією може стати неготовність до відповідального батьківства такої дитини, відсторонення або експлуатація сильних якостей власної дитини. У такому випадку уявлення дитини про саму себе значно деформується.

Дитина з різним видом обдарувань може народитися у будь-якій родині, а ось чи стане вона обдарованою та успішною у майбутньому буде залежати від багатьох факторів, один з яких ми розглянемо у даній статті, а саме стосунки у родині.

Розглянемо детально варіанти стосунків у родині. Доцільно диференціювати поняття «дитячо-батьківські стосунки», «батьківське ставлення», «батьківська позиція», «батьківська поведінка», «батьківські установки» та «батьківська комунікація», які часто виступають як синоніми. Дитячо-батьківські стосунки є основоположними у сучасній сім'ї та є важливою умовою соціальної підготовки обдарованої дитини.

Отже, дитячо-батьківські стосунки – це система установок, орієнтацій, очікувань вертикального спрямування знизу вгору (діада «дитина – дорослий») та зверху вниз (діада

«батьки – дитина»), які визначаються спільною діяльністю членів сім'ї та спілкуванням між ними (за визначенням Н. Іванової) [2]. Специфіка дитячо-батьківських стосунків полягає в тому, що вони двосторонні, їх продуктом є сформована особистість дитини, вони залежать від трьох факторів, таких як батьки, дитина та культурно-історичний контекст стосунків.

На відміну від стосунків, батьківське ставлення – це визначена спрямованість дорослого, що дає змогу описувати широкий спектр стосунків, в основі яких лежить свідомі чи несвідомі оцінки дитини, що виражається у способах і формах взаємодії з нею (за визначенням А. Співаковської) [2]. Батьківське ставлення до дитини складається з трьох компонентів: а) емоційний компонент включає почуття батьків до дитини, та емоції, що відображають оцінку ними своєї батьківської позиції; б) когнітивний компонент визначає знання, уявлення батьків про свою дитину та про себе як про носія соціальної ролі батька; в) поведінковий компонент реалізує спосіб ставлення до дитини.

Батьківська позиція розглядається як реальна спрямованість виховної діяльності батьків, що виникає під впливом мотивів виховання. Оптимальна батьківська позиція включає адекватність (прийняття особливостей дитини), динамічність (здатність і бажання змінювати форми та способи взаємодії з дітьми), прогностичність (здатність батьків передбачати подальший розвиток своєї дитини та побудову взаємодії з нею) [4].

Під батьківською поведінкою розуміється взаємодія і спілкування дорослих із дитиною, які спрямовані на здійснення ними рольових функцій, опосередковані уявленнями про те, якими мають бути батьки, а також їх досвідом спілкування з власними батьками і знанням про свою дитину.

Термін батьківські установки включає особистісні цінності, сприйняття батьками дитини, уявлення й очікування, пов'язані з її розвитком, оцінку того, що дитина може або не може робити, знання про процеси її когнітивного та соціального розвитку, про роль батьків у її житті, про мету її навчання, про бажані способи її дисциплінування. Окрім того, установки можуть забезпечувати батьків засобами для захисту їх власної самооцінки, створюючи стандарти, відповідно до яких оцінюється виконання їх ролі та встановлюються обмеження для різних аспектів батьківської відповідальності. Установки батьків складаються з трьох компонентів: а) оцінка батьками дитини або ситуації виховання, б) система знань чи достовірних уявлень про побудову стратегії і тактики виховання дитини, в) наміри поводитися певним чином стосовно дитини, які проявляються в конкретній практиці виховання [1].

Важливою умовою аналізу дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, які виховують обдарованих дітей, є розгляд структурного підходу до стосунків у родині в залежності від типу сім'ї.

Традиційна сім'я, на думку М.Арутюнян, виховує повагу до авторитету старших, педагогічні впливи здійснюються зверху вниз, основною вимогою є підпорядкування, підсумком соціалізації обдарованої дитини в такій сім'ї є вміння легко адаптуватися до вертикально-організаційної суспільної структури. Діти з таких сімей легко засвоюють традиційні норми, але відчувають труднощі у формуванні власних родин, вони неініціативні, негнучкі в спілкуванні.

У дитиноцентричній родині стосунки між батьками і дітьми спрямовані на забезпечення щастя останніх. Сім'я існує лише для дитини, вплив здійснюється, як правило, від дитини до батьків, існує симбіоз дитини та дорослого. У результаті таких стосунків дитина має високу самооцінку та конфлікти із соціальним оточенням за межами сім'ї.

Для демократичної сім'ї характерні прийняття, взаємодовіра, автономність кожного, а виховний вплив відбувається у вигляді діалогу на рівних позиціях батьків і дітей. У сімейному житті завжди враховуються спільні інтереси, причому чим старше дитина, тим більше її інтереси враховуються. Підсумком такого виховання є засвоєння дитиною демократичних цінностей, гармонізація її уявлень про права та обов'язки, свободи та відповідальності, розвиток дитячої активності, самостійності, доброзичливості, адаптивності, впевненості в собі та емоційної стійкості, водночас у цих дітей може бути відсутньою навичка підпорядкуватися соціальним

вимогам. Вони погано адаптуються у середовищі, побудованому за «вертикальним» принципом (тобто практично у всіх соціальних інститутах) [5].

Отже, тип родинних стосунків, формує різні особистісні якості та поведінкові сценарії дитини, які у майбутньому або стануть успішною платформою для розвитку її обдарувань, або створять умови неможливості їх прояву. Є уявлення, що в інтелігентних сім'ях частіше виростають обдаровані діти, і справа тут зовсім не в особливих генах геніальності, а справа в сімейній атмосфері, в системі сімейних цінностей, у типі родинних стосунків.

Побудова стосунків обдарованої дитини з оточуючим світом та собою розпочинається саме зі стосунків у родині. Стосунки у родині вважаються близькими оскільки родичі та близькі, чоловік/дружина, батьки/діти пов'язані одні з одним спільним проживанням на загальній території та повним зануренням у відносини. Якщо стосунки з негативним ставленням (психологічне насильство, ігнорування, байдужість, зневага) то якість життя дитини та її психічне здоров'я буде почуватися відповідно. У разі позитивного ставлення (приймаючого та підтримуючого середовища) самооцінка буде підвищуватися, дитина буде себе відчувати комфортно. У родині дитина має максимальний ступінь саморозкриття та відвертості, готовність ділитися своїми думками, почуттями. Саме такі відносини з батьками формують рівень довіри до інших, потім до себе і стають платформою відкритих та відвертих стосунків обдарованої дитини із самою собою [3].

Розглянемо більш детально з якими труднощами у родинних стосунках можуть зіткнутися батьки обдарованої дитини.

По-перше, в таких дітях часто бачать лінивих, впертих, аномальних дітей. Незвичайний розвиток дитини не помічають батьки, у яких не вистачає знань з даної теми, нерідко «упускають» обдаровану дитину, у тих сім'ях, де її нема з ким порівнювати. По-друге, батьки не визнають свою дитину обдарованою, «заплющуючи очі» на особливі здібності своїх дітей, батьки впливають на взаємини дитини з іншими дьожми. Дитині доводиться самотійно розбиратися у складних ситуаціях. Почуття провини, неприйняття себе, бажання «бути як усі» можуть утруднювати чи навіть нівечити розвиток особистості дитини.

Третій варіант батьківського ставлення – батьки можуть відчувати провину через невідповідне виконання своїх обов'язків стосовно обдарованої дитини, наприклад, через соціально-економічний статус сім'ї, оскільки розвиток дітей, їх навчання коштує фінансових затрат. Провину можуть відчувати і самі діти, через що змушені приховувати свої здібності [6].

Наступний варіант батьківського ставлення – батьки схильні помічати обдарованість там, де її немає, особливо, коли вони самі талановиті в якій-небудь сфері. Тиск батьківських очікувань стає надмірним тягарем для дитини. І для збереження стосунків з батьками дитина починає розуміти, що в ній особливо цінують батьки та може розвиватись однобічно, прагнучи заслужити максимум батьківської уваги.

Гіпертрофована увага до однієї здібності дитини впливає й на її самосприйняття, на формування Я-концепції. Наслідком такого ставлення батьків може стати невротичне бажання завжди бути першим або агресивність та ворожість дітей через невідповідність батьківським амбіціям. Варіантом рішення такої труднощі стане усвідомлення дитиною своєї унікальності, цілісності та унікальності іншої людини, що допоможе перемагати так, щоб й інші вигравали.

Варто зазначити, що істотною проблемою у розвитку обдарованих дітей є непропорціональність у розвитку. Видатні здібності в одній сфері співвідносяться із посередніми чи нижчими за норму і іншій. Батькам варто розуміти такі особливості й вимагати від дитини відповідно до її зони найблидчого розвитку. Якщо ж очікування батьків надто високі, то дитина відчуває тривогу, невротичні переживання через ситуацію фрустрації. Оскільки здібності розвиваються в процесі певної діяльності, на їх формування впливають розуміння батьками суті відповідних здібностей, бажання побачити їх прояви і надати необхідну допомогу своїй дитині, заохочувати досягнення, формувати впевненість у своїх силах та можливостях [6].

Заохочення дітей до рохвитку їх обдарувань проходить через запам'ятовування фактів, подій та назв, що розвиває пам'ять, або шляхом розвитку мислення, що на нашу думку є

більш результативним. Для цього батьки можуть використовувати прямі та непрямі виховні стратегії. До прямих відносять розвиваючі ігри, вправи для дітей. Батьки вважають, що вивчати та розвивати дитину повинні кваліфіковані фахівці. Непрямий виховний вплив – стратегія, за якої батьки дають вибір своїй дитині й намагаються підібрати відповідні заклади для розвитку її здібностей та уподобань. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку є найефективнішою, оскільки обдарованість не любить тиск. Обдарована дитина прагне довірливих стосунків, сповнених свободи та підтримки мудрих дорослих, які збагатять її уявлення про світ та про саму дитину.

Пріоритетність родинного виховання, у розвитку обдарувань дитини має забезпечувати і заклад освіти, дотримуючись єдності вимог родинного виховання й дошкільної/загальношкільної освіти на засадах поваги до цінностей родини, її культури, традицій.

Таким чином, тип сімейних стосунків, соціально-психологічні характеристики сім'ї, батьківські ставлення і позиція, батьківські установки та продиктована ними поведінка батьків мають значний вплив на розвиток обдарувань дитини. Обдарованість може розвинути і пізніше, у зрілому віці, коли людина вже не залежить від батьківського ставлення, проте основа для розвитку обдарувань дитини є саме родина. Подальшого наукового дослідження потребують питання побудови успішної комунікації у родині для створення умов розвитку обдарувань дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдєєва І. М. Фасилітація особистісного розвитку хронічно неуспішних молодших школярів // Практична психологія та соціальна робота. – № 2. – 2011. – С. 1-7.

2. Горєцька О.В. Психологія сім'ї : навчальний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія», «Початкова освіта» / Олена Горєцька, Наталя Сердюк. – Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2015. – 216 с.

3. Гніда Т. Б. Педагогіка партнерства з питань соціалізації обдарованої дитини з числа сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах внаслідок військових дій // Обдаровані діти - інтелектуальний потенціал держави - Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019, – С. 78-82.

4. Кабанцева А. В. Підтримка дитини в умовах емоційного напруження: навчально-методичний посібник / А. В. Кабанцева, О. Л. Корнєєва. – Київ: КВІЦ, 2018. – 136 с.

5. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології / [І. О. Луценко, А. М. Богущ, Л. О. Калмикова, В. У. Кузьменко, С. І. Поворознюк, О. Д. Рейпольська]; за наук. ред. І. О. Луценко. - Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018 – 211 с.

6. Терещенко Л.А. Роль сім'ї у вихованні і розвитку обдарованої особистості / Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Випуск 5, 2011. С. 11-16

Голота О. В.,

науковий співробітник

відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти

Інститут педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

info.dovkillya@gmail.com

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглядається умови реалізації діяльнісного підходу в процесі формування обдарованої особистості, в тому числі під час позакласної роботи.

Ключові слова: діяльнісний підхід; творчо обдарована особистість; позакласна робота.

The article considers the conditions for the implementation of the activity approach in the process of forming a gifted personality, including during extracurricular activities.

Key words: activity approach; creatively gifted personality; extracurricular activities.

Діяльнісний підхід – це спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти. Він спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища [4].

З оновленням Державного стандарту школа переходить на модель змісту освіти, який вимагає від суб'єктів навчання оволодіння загальними закономірностями науки, усвідомлення наукового підходу в дослідженні середовища життя, виконанні завдань [5]. У зв'язку з цим посилюється увага до реалізації діяльнісного підходу під час навчання, на уроках та в позаурочний час. Особливо важливий цей процес під час засвоєння учнями елементів знань про об'єкти і явища природи, з якими діти взаємодіють у довкіллі. Крім того необхідно пробудити в дитині цікавість досліджувати навколишній світ самостійно, що властиво для обдарованої особистості, відкривати для себе все нові і нові взаємозв'язки оточуючого середовища життя, в першу чергу ті, які підпорядковані основним закономірностям науки. Зазвичай в процесі вивчення розділів і тем навчальних предметів циклу не вистачає часу на виготовлення моделей, проведення спостережень і досліджень з вивченої теми безпосередньо в довкіллі, а такі методи сприяють формуванню уявлення учнів про реальні об'єкти дійсності та викликають бажання самостійно досліджувати їх безпосередньо в довкіллі, тобто сприяють виявленню творчої обдарованості учня.

Ми зупинимось на творчому підході учнів як здатності їх застосовувати системи знань про природу. Дослідники К. Ж. Гуз, В. Р. Ільченко відносять до них закономірність збереження, періодичності, направленості процесів до рівноважного стану. Зміст наукових закономірностей доступний дітям, починаючи з 6-7 років (довели психологи Ж. Піаже, В. В. Давидов та ін.) [2]. Під час практичного застосування загальних закономірностей до виконання моделей під час позакласних занять учні усвідомлюють набуті знання, об'єднують їх в цілісність, розуміють взаємодію об'єктів і явищ природи, спостережуваних у довкіллі. В процесі такої діяльності учнями усвідомлюється, що результатом їхньої діяльності може бути як користь, так шкода довкіллю і здоров'ю оточуючих людей, бо вся біосфера підпорядкована загальним закономірностям природи.

Основна ідея діяльнісного підходу у вихованні пов'язана з діяльністю, як засобом становлення та розвитку індивідуальності дитини, виявлення її обдарованості. Тобто в процесі і результаті використання форм, прийомів і методів виховної роботи «народжується» не робот, навчений і запрограмований на чітке виконання певних видів дій, діяльностей, а Людина, здатна вибирати, оцінювати, програмувати і конструювати ті види діяльності, які адекватні її природі, задовольняють її потреби в саморозвитку, самореалізації.

У найзагальнішій формі діяльнісний підхід означає організацію та управління цілеспрямованою навчально-виховною діяльністю учня в загальному контексті його життєдіяльності, спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу навчання і виховання, особистісного досвіду в інтересах становлення суб'єктності школяра, формування його єдиного, життєствердного образу світу.

Важливість застосування діяльнісного підходу довів російський фізіолог І. М. Сеченов, який показав, що «розвиток власного мислення у дитини можливий лише на основі активної чуттєво-м'язової діяльності», тобто в процесі творчої обдарованості формується й інтелектуальна обдарованість. З цього можна зробити висновок, що інтелект розвивається в результаті застосування теоретичних знань на практиці при безпосередній взаємодії органів

чуття (особливо руками) з вивченим об'єктом. Не дарма центри управління діяльності руки займають практично 1/3 кори головного мозку і безпосередньо впливають на його розвиток. Про це говориться в народній мудрості «тільки розумні руки творять розумну голову» [1]. Ця ідея була покладена в основу народної педагогіки і трудової педагогіки А. С. Макаренка, що будуються на практичній взаємодії з природним і соціоприродним середовищем. Школи мають можливість обирати схвалену МОН програму «Довкілля», підручник «Довкілля-1» підготовлений. Він дає можливість дітям проводити дослідження на уроках у доквіллі і створювати об'єкти «За моделями природи», виявляти свою обдарованість педагогам і батькам, які зазвичай запрошуються школами на презентації моделей.

В основному практичне застосування знань, отриманих під час уроків з природознавства, відбувається в позаурочний час в гуртках, при дослідженнях або експериментах, на власних городах, пришкольніх і присадибних ділянках. Але це відбувається стихійно і частіше за все без взаємозв'язку з темами шкільної програми, що недостатнім чином впливає на систематизацію знань, формування природничо-наукової компетентності та образу світу. Тому застосувати отримані знання доцільно в позаурочний час на заняттях гуртків, програма яких розроблена відповідно підручника з «Довкілля». Учні будуть необмежені в часі у своїх спостереженнях, дослідах та експериментах і за допомогою роздаткового матеріалу на заняттях у доквіллі або за допомогою комп'ютера в класі чи вдома можуть змодельовувати будь-який об'єкт чи явище природи та його прояв у доквіллі, розробляти і реалізовувати проекти. Тим самим будуть використовувати свій вільний час для розвитку своєї творчої обдарованості.

Серед слухачів ПОІПО імені М. В. Остроградського було проведено дослідження стану методичної підготовки педагогів-гуртківців Полтавської області, за його результатами на думку 70 % опитаних педагогів найбільш цікавим видом діяльності для учнів є практична (творча діяльність), 20 % найбільш цікава ігрова і лише 10 % навчальна.

Після аналізу програм гурткової роботи і дослідження стану методичної підготовки педагогів-гуртківців автором статті була розроблена експериментальна програма та методичний матеріал гуртка «Модельовуємо доквілля». Ця програма розроблена відповідно до «Державного стандарту початкової загальної освіти», «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» за програмою підручників з «Довкілля» (1-6 кл.). Її метою є формування в учнів природничо-наукової картини світу, екологічного життєствердного образу природи, природничо-наукової компетентності, цілісності, системності знань про природу, формування цілісної свідомості особистості, свідомого і творчого створення неповторних малюнків та моделей на основі власного досвіду взаємодії з доквіллям.

Діяльнісний підхід у вихованні учнів в безпосередньо практичному своєму аспекті витоками сягає в глибину історії. Навчальна, особистісно стверджувальна, облагороджуюча функція діяльності, усвідомлена спочатку лише у формі продуктивної праці, була оцінена ще на зорі людської культури і цивілізації. Праця, як перетворююча природні ресурси предметна діяльність стала найпершою причиною і передумовою виділення людини з природи, становлення і розвитку в ході історії всіх людських якостей. Людська діяльність в повноті своїх видів і форм, породила культуру, увійшла в культуру, сама стала культурою, тобто тим середовищем, яке ростить і живить особистість. Особлива роль у цьому процесі належить індивідуальній діяльності учнів, яка може найбільшою мірою розвиватись в обдарованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильченко В. Р., Гуз К.Ж. Модернизация содержания образования как национальная проблема. Педагогика. 2011. № 4. С. 8-12.
2. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу. Полтава: Довкілля–К. 2004. 472 с.
3. Голота О.В. Умови формування природничо-наукової компетентності під час моделювання об'єктів і явищ природи учнями основної школи в позаурочний час. Технології інтеграції змісту освіти: зб. наук. праць. за матеріалами міжнар. наук.-практ.

конф. «Теоретико-методичні засади компетентнісної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи», 18 квітня 2013 р. Полтава: ПОІППО. 2013. Вип. 5. С. 246-250.

4. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 29.07.2021).

5. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.07.2021).

Гонтар Д. А.,

вчитель історії, правознавства та громадянської освіти

Криворізького навчально-виховного комплексу №129

«Гімназія-ліцей академічного спрямування»

місто Кривий Ріг

hontar@knvk129.dp.ua

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

***Анотація.** Стаття присвячена висвітленню досвіду роботи вчителя у напрямку індивідуалізації та диференціації у процесі навчання історії у контексті розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі. Висвітлено ключові психолого-педагогічні умови організації подібного підходу до процесу навчання історії, а також подано фрагменти уроків з метою демонстрації їх практичного втілення у роботі вчителя-практика.*

***Ключові слова:** індивідуальний підхід у процесі навчання, диференційоване навчання, обдарована особистість, творчість.*

***Annotation.** The article is devoted to highlighting the experience of the teacher in the direction of individualization and differentiation in the process of teaching history in the context of the development of gifted personality in the educational environment. The key psychological and pedagogical conditions of the organization of such an approach to the process of teaching history are highlighted, as well as fragments of lessons are presented in order to demonstrate their practical implementation in the work of a teacher-practitioner.*

***Key words:** individual approach in the process of learning, differentiated learning, gifted personality, creativity.*

Українська національна педагогіка відроджується на принципах демократії та гуманізму. В ній окреслилися нові напрями: педагогіка співробітництва (передбачає спільну діяльність учителя і учня, що ґрунтується на взаєморозумінні, єдності їхніх інтересів і прагнень, метою якої є особистісний розвиток школярів у процесі навчання й виховання); особистісно зорієнтована педагогіка (покликана максимально наблизити зміст і методику навчально-виховного процесу до інтересів, нахилів, потреб і життєвих цілей особистості школяра); педагогіка життєтворчості (проголошує необхідність творчого підходу до організації навчально-пізнавальної та позанавчальної діяльності школярів); педагогіка толерантності (спирається на терпимість до чужих думок і вірувань).

Бурхливий розвиток людської цивілізації, означений поняттям «глобалізація», супроводжується виникнення нових гуманітарних проблем, які стосуються освітньо-виховної сфери, що потребує посиленої уваги педагогічної думки до нових реалій буття людства, оптимального поєднання традицій і новаторства [9, с. 17].

Гуманізація і демократизація освітнього процесу розкривають нові можливості для максимального розвитку дітей із різними здібностями. Для їх реалізації слід наблизити навчання до дитини, зробити його більш орієнтованим на її індивідуальні якості. Кожний учень не схожий на інших, він є неповторною індивідуальністю. Ця відмінність від інших проявляється у психофізіологічних особливостях роботи головного мозку (силі, рухливості і врівноваженості нервових процесів), функціонуванні уваги і перебігу психічних процесів сприймання, пам'яті, мислення, уяви, розвитку інтелектуальної, емоційної і вольової сфер, розумовій працездатності, спрямованості особистості, пізнавальних і професійних інтересах, сформованості самосвідомості, життєвих цінностях тощо. Різноманітність індивідуальних відмінностей у школярів спричинює проблемність організації навчально-виховного процесу. Певною мірою її розв'язанню сприяють індивідуальний підхід і диференційоване навчання [7, с. 197].

Перед початком впровадження даних методик вчителю доцільно враховувати декілька психологічних аспектів: 1) молода людина вже володіє достатнім досвідом для того, щоб досягнути свою соціальну природу, вилучати та аналізувати свої особистісні ознаки в сукупності тих соціальних взаємин, до яких вона залучена [6, с. 337]; 2) молода людина стає здатною знайти власне покликання до соціально цінної діяльності [6, с. 338]; 3) в онтологічній традиції філософствування вважається, що не тільки людина вибудовує своє життя, але й життя пробуджує в людині необхідність діяти, виявляти себе людиною, творити. Ця залежність позначається як «закон взаємної відкритості самостійних та споріднених сутніх», котрі здатні спричинити рух одне одного, викликати зміни одне в одному [6, с. 340]; 4) людина передстоїть світові як самостійна творча сила, що здатна досягати та перетворювати цей світ. Саме у здатності до творчості постає зміст буття людини як культурно-історичної особистості [6, с. 341]; 5) поза творчістю не існує особистості. Креативність онтологічно властива буттю людини. Творчість постає як специфічна форма діяння людини – як духовне діяння [6, с. 341]; 6) буттю конкретної людини властива інтенція творення, тобто кожна людина володіє здатністю до творчого діяння у світі повною мірою [6, с. 344].

Як бачимо, кожна дитина – індивідуальна і неповторна, обдарована у певному виді діяльності. Завдання вчителя – дати можливість розкрити дитині в умовах класно-урочної системи той потенціал, ті задатки та здібності, які дані їй від народження. Тому індивідуалізація і диференціація освітнього простору – це не просто методична складова, а невідмінна умова розвитку обдарованості особистості учня.

Спробуємо проілюструвати індивідуалізацію та диференціацію процесу навчання історії на прикладі уроку узагальнення та тематичного контролю за розділом «Міжнародні відносини у другій половині XIX – на початку XX ст.» (всесвітня історія, 9 клас). Форма проведення уроку – комбінований залік. Система завдань, які пропонуємо учням для виконання, розділена на окремі блоки, що дає змогу кожному учневі обрати зручний для себе варіант завдання та найбільш повно проявити себе під час його виконання та презентації. Вчителю варто також заздалегідь підготувати пам'ятки для роботи з історичною картою, історичними джерелами та схемою аналізу візуальних історичних джерел, у даному випадку – історичних карикатур.

Блок №1. Робота з історичною картою

Завдання №1. Розгляньте історичну карту атласу «Міжнародні відносини в 1871 – 1914 рр.» [1, 14 - 15] і назвіть:

- 1) колоніальні володіння Великої Британії, Франції, Нідерландів, Іспанії, Португалії, Данії, Німеччини, Італії, США, Японії, Бельгії;
- 2) держави, що наприкінці XIX – на початку XX ст. були конституційними монархіями, абсолютними монархіями, республіками;
- 3) склад Союзу трьох імператорів.

Завдання №2. Розгляньте історичну карту атласу «Міжнародні відносини в 1871 – 1914 рр.» [1, 14 - 15] і назвіть:

- 1) вогнища міжнародної небезпеки (відповідь обґрунтуйте);
- 2) групу економічно розвинених і військово потужних держав, що наприкінці XIX ст. визначали стан міжнародних відносин [5, с. 99].

Блок №2. Робота з візуальними джерелами інформації

Завдання №3. Розгляньте малюнки та назвіть:

- 1) військово-політичні союзи, про які йдеться;
- 2) держави, які входили до цих військово-політичних союзів;
- 3) мету утворення військово-політичних союзів;
- 4) встановіть хронологічну послідовність подій, відтворених у малюнках [5, с. 95].

Створення Антанти

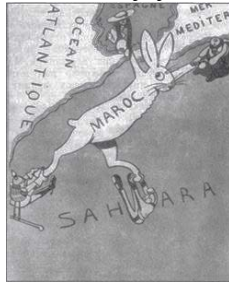
Німеччина, Австро-Угорщина та Італія курять на бочці з порохом

Бісмарк грає зі своїми князями

Завдання №4. Розгляньте візуальні джерела та дайте відповіді на запитання:

1. Визначте, які події (чи поняття) ілюструють ці карикатури.
2. Як ви вважаєте, чому у світі почастишали політичні кризи? [5, с. 97]

Марокко розривають на частини європейські держави. Карикатура з французького журналу «Асьєт-о-Бер»

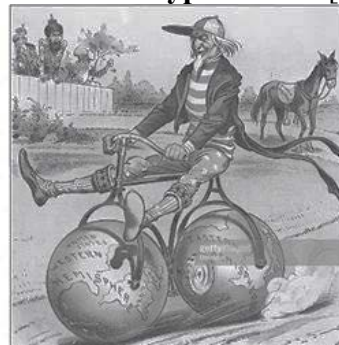

Дредноутна лихоманка в Англії і Німеччині. Карикатура з німецького журналу «Дер варі Якоб». 1909 р.

3. Що було спільним у зовнішній політиці Японії та Російської імперії? [5, с. 98]

4. Визначте, яких змін зазнав зовнішньополітичний курс США? [5, с. 98]

Блок №3. Історичний диктант

Завдання №5. Співвіднесіть терміни та їх визначення:

А	гонка озброєнь	1	одна з галузей зовнішньої політики, цілеспрямована діяльність, яка дає змогу здійснювати контроль над простором з метою реалізації власних життєво важливих інтересів;
Б	геополітика	2	союз Німеччини, Австро-Угорщини та Росії, який існував протягом 1873-1887 рр.;
В	Союз трьох імператорів	3	воєнний і політичний союз декількох держав, спрямований на встановлення їхнього панування в регіоні або світі;
Г	військово-політичний блок	4	вид агресії, насильницьке приєднання (захоплення) всієї або частини території іншої держави;
		5	організація державою масового виробництва військової продукції, нагромадження зброї, використання наукових досліджень та винаходів для створення нових зразків зброї [5, с. 95].

Завдання №6. Визначте події, які відбувалися в останній третині ХІХ ст.:

1) російсько-турецька війна; 2) війна Пруссії проти Австрії; 3) війна Пруссії проти Франції; 4) похід «тисячі» Дж. Гарібальді; 5) остаточне об'єднання Італії; 6) утворення Троїстого союзу; 7) Друга парламентська реформа в Англії; 8) громадянська війна у США; 9) визвольний рух в іспанських та португальських колоніях; 10) II Інтернаціонал; 11) прийняття Конституції Третьої Республіки у Франції; 12) прийняття Конституції Японії [5, с. 102].

Блок №4. Робота над аналізом змісту історичних джерел

Завдання №7. *Із промови Б. Бюлова (державного секретаря в закордонних справах Німеччини) в рейхстазі 11 грудня 1899 р.*

Ми не потерпимо, щоб якась іноземна держава, щоб будь-який чужоземний Юпітер сказав нам: «Що робити? Світ вже поділений!». Ми не хочемо нікому заважати, але ми і не дозволимо нікому стати на нашому шляху. Ми не будемо пасивно стояти обабіч... тоді як інші ділять світ. Ми не можемо і не хочемо цього терпіти. Ми маємо інтереси в усіх частинах світу... Якщо англійці говорять про Велику Британію, французи кажуть про нову Францію, російські війська завойовують Азію, то ми вимагаємо створення Великої Німеччини... Ми тільки тоді зможемо триматися на висоті, коли зрозуміємо, що для нас неможливий добробут без більшої потужності, без сильної армії, без сильного флоту... У наступному столітті німецький народ буде або молотом, або ковадлом.

Запитання до джерела: 1. Про яку головну мету в зовнішній політиці Німеччини йдеться? 2. Які країни стали головною перешкодою для Німеччини на шляху досягнення своєї мети? [5, с. 101]

Блок №5. Завдання на розвиток навичок критичного мислення

Завдання №8. Деякі політики і вчені, наприклад, В. Вернадський та відомий англійський славіст Р. Сетон-Вотсон, вважали, що саме українське питання було однією з головних причин, що призвела до війни. Чи згодні ви з цією думкою? Свою відповідь аргументуйте [5, с. 97].

Використання вчителем на уроці історії прийомів індивідуалізації та диференціації у процесі навчання передбачає реалізацію двох аспектів: психологічного та педагогічного. Психологічний контекст полягає у встановленні індивідуальної своєрідності учнів, їхніх особистісних і діяльнісних особливостей. Педагогічний контекст забезпечує вибір таких засобів і форм впливу на учнів, що найбільш відповідають їхнім психологічним особливостям.

У психологічному аспекті до індивідуальних особливостей школярів можна віднести: індивідуально-типологічні характеристики (особливості темпераменту, характеру); спрямованість особистості: інтровертність (прагнення уникнути активного спілкування, взаємодії з іншими, орієнтованість на власні цінності) або екстравертність (прагнення до спілкування з іншими, відчуття піднесення від взаємодії з людьми); характеристики задатків і здібностей; особливості інтелектуальної діяльності і когнітивного стилю школярів: імпульсивність (навчання здійснюється методом спроб і помилок, характеризується спонтанністю самовиявів, швидкою реакцією) або аналітичність (дитині потрібно більше

часу на засвоєння й обробку інформації); полезалежність (учень не здатний виокремити необхідну інформацію з «фонової», залежить від ситуації або контексту) або полenezалежність (учень легко розрізняє основну і вторинну інформацію, не залежить від ситуації або контексту) тощо; рівень домагань і самооцінку учнів; особливості виконання учбової діяльності; начуваність тощо [8, с. 60 - 61].

Досить важливим для сучасного учня є усвідомлення того, що людина, особистість – це творець історії. Кожен із нас своєю діяльністю може стати частинкою історії Батьківщини. Тому вивчення на уроках історії діяльності історичних персоналій є не лише програмовою вимогою, але й нагальною потребою гуманістичного повороту у сучасній науці.

Спробуємо проілюструвати це на прикладі теми «Діяльність москвофілів і народовців у другій половині XIX ст.» (історія України, 9 клас).

На етапі формування нових знань, умінь та способів дії учнів доцільним стане вивчення діяльності історичних постатей – братів Олександра та Володимира Барвінських - у контексті активної життєвої позиції та їхнього внеску у розбудову українського суспільно-політичного життя. Перед учнями сформульовано загальне завдання: опрацювати історичні довідки про діяльність представників суспільно-політичного руху в західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. і спробувати дати відповіді на поставлені запитання.

Активна життєва позиція

Олександр Григорович Барвінський (1847–1926)	Володимир Григорович Барвінський (1850–1883)
 <p>6 червня 1847 р.</p>	<p>Народження. с. Шляхтинці (нині — Тернопільської обл.). Походження. Батько був греко-католицьким священиком. Шляхетський рід Барвінських простежується від початку XVI століття. Сімейне виховання. Батько був добрим до сім'ї, привітним до парафіян.</p>
 <p>25 лютого 1850 р.</p>	

Передплачував українські часописи. Вивчав і записував народні пісні. Барвінські свято шанували рідне слово, до чого привчали і дітей. Окрім того, молодшого з братів – Володимира - в 14 років травмував кінь. На певний час він усамітнився з книгами. З особливим захопленням читав «Кобзар», а Тараса Шевченка вважав своїм духовним батьком.

Освіта. *Олександр Барвінський* закінчив сільську школу, першу Тернопільську класичну гімназію, філософський факультет Львівського університету. Докторську дисертацію захистив у Віденському університеті.

Особистість та громадське життя. Ще студентом очолив осередок Громади у Львові. Палко вболівав за український народ. Вважав своїм обов'язком дбати про його інтереси. Був викладачем. Очолював «Руське Товариство Педагогічне». 1894 р. ініціював відкриття у Львівському університеті кафедри східноєвропейської історії. Був одним з ініціаторів реорганізації Літературного товариства ім. Т. Шевченка в Наукове товариство імені Т. Шевченка, яке очолював у 1892 - 1897 роках. Разом з тим, впроваджував у життя політику «нової ери», яка передбачала компроміс з австрійською владою та польськими політичними колами. Був депутатом австрійського парламенту, послом Галицького сейму. Засновник Католицького Руського Народного Союзу (згодом - Християнсько-Суспільна партія). Був запрошений урядовим радником, опісля - радником віденського двору.

Запитання до учнів: Що спільного було в Олександра Барвінського з автономістами Наддніпрянської України?

Освіта. *Володимир Барвінський* закінчив сільську школу, першу Тернопільську класичну гімназію, правничий факультет Львівського університету.

Особистість та громадське життя. Був одним з лідерів народовців, співзасновником товариства «Просвіта» та «Руського Товариства Педагогічного», засновником і першим редактором газети «Діло». 30 листопада 1880 р. організував перші українські масові збори у Львові - народне віче. Його учасники вимагали від австрійської влади надати галицьким українцям політичні, економічні та культурні права. Перекладав українською мовою твори англійських, французьких, російських письменників і сербо-хорватські народні пісні.

Результати діяльності. «І ще одного нам борця не стало, Одного радника за бідний люд, Велике серце битись перестало. Рука трудяща опустила труд... Но діло, що Тобою розпочате, Не вмре... - клянемося Тобі! Примір Твій і слова Твої грімкіі Нам додадуть і сили, і надії» (Іван Франко).

Завдання для учнів: Порівняйте біографії двох братів. Що в них було спільного, а що відмінного? [2, с. 166 - 168]

Однак для цілісного усвідомлення історичної епохи, що вивчається, учням необхідно певним чином «відчути», «зануритися» у ті процеси, події та явища, що склали її тло. Доцільним стане використання методичного прийому «Машина часу» у процесі опрацювання змісту історичних джерел, що сприятиме не лише зацікавленому вивченню самого історичного джерела, але й дасть змогу кожному окремо взятому учневі проявити себе. Спробуємо проілюструвати це на прикладі розробки завдань для аналізу змісту історичних джерел з курсу історії України для учнів 9 класу.

Джерело №1. Російське місто проти українського села

«Однією з найголовніших перешкод розвитку українського руху в другій половині XIX ст. була відсутність його масової підтримки міськими мешканцями... Відбувалася парадоксальна, на перший погляд, ситуація: зі зростанням національного дискурсу в культурі пропорційно етнічних українців у містах ставало дедалі менше.

Яскравий приклад – Київ. На час розширення міських меж (у 1830-х роках) автохтонне населення складало лише третину його людності. Українське населення скупчувалося лише на Києво-Подолі – старому місті з магдебурзьким правом, де мешкало трохи більше 10 тис. міщан. Печерськ був містом російського офіцерства, вояків і чиновників, Липки населяла польська та російська аристократія і німецькі колоністи, російське чиновництво переважало й у Старому Києві. На півсоттисячне населення Києва середини XIX ст. на українців припадало десь 15 – 17 тисяч. Наприкінці того ж століття питома вага українського населення ще впала, бо на 200 тисяч мешканців українців було менше 20-ти відсотків. На момент революції 1917 р. півмільйонний Київ мав лише до ста тисяч етнічних, а не політичних (свідомих) українців. Робітничий клас найбільших київських заводів був переважно російським з походження. Українці працювали передусім в обробній промисловості. Власниками капіталів так само були здебільшого російські, польські, австрійські та єврейські підприємці.

По всіх регіонах України кількість українського міського населення не добігала, як правило, 30-ти відсотків...

«Найукраїнськішими» містами були маленькі провінційні повітові центри на Лівобережжі, такі, як Прилуки, Пирятин і Лубни. Але вони не були промисловими містами, а населення їх у соціальному і побутовому плані мало чим відрізнялося від сільської людності. Там мешкали ті ж самі селяни і козаки, що жили з хліборобської праці» [3, с. 22 - 23].

Джерело №2. Ярослав Грицак про особливості українського руху на межі XIX – XX ст.

«На межі XIX і XX століть в українському русі стався переворот: провід перебрало у свої руки молоде і динамічне покоління – «покоління 1917 року», як його називають історики. Частиною його були вихідці з нижчих станів, серед них – селянство, найобдарованіші й найамбітніші вихідці якого нарешті масово пішли в похід до завоювання

висот нового світу. Бракує, на жаль, досліджень щодо того, наскільки це покоління відкинуло, а наскільки прийняло спосіб мислення й етос своїх попередників.

Тут наважуся говорити принаймні про дві тяглі риси в українському русі. Перша випливала з їхньої відносної нечисельності. Відомий епізод: коли 1903 року група українських діячів виїхала до Полтави на відкриття пам'ятника Котляревському, всі вони вмістилися у двох вагонах одного потяга. Жартували, що коли б цей потяг зійшов з рейок, прийшов би кінець українському рухові. Ситуація в австрійській Галичині була трохи іншою. Тут цей рух ще перед Першою світовою війною набув масового характеру. Але його провід зводився до декількох сотень людей, що зналися між собою особисто, товаришували, одружувалися між собою чи одружували своїх дітей і, що важливо, зосереджувалися у столичному Львові, тобто на відносно невеликій території» [4, с. 60].

Запитання до історичних джерел: 1) Що стало причиною трансформації світоглядних орієнтирів українців у другій половині XIX – на початку XX ст. та чим були зумовлені подібні зміни? 2) Спрогнозуйте, чи можливо було змінити такі уподобання? Як саме? Свою думку обгрунтуйте.

Учням також можна запропонувати для виконання **завдання творчого характеру:** 1) Уявіть себе пересічним українцем кінця XIX – початку XX ст. Що могло б вас здивувати у сучасному українському місті? Чи вплинули ці зміни на ваші світоглядні орієнтири? 2) Ви – журналіст, який отримав редакційне завдання підготувати матеріал про зміни у житті українського міста у XIX – XXI ст. Що саме ви включите до своєї газетної рубрики?

Висновки. Кожна дитина – унікальна особистість, а завдання вчителя - за допомогою свого предмету викладання усебічно підтримувати та розвивати її. Розвиток обдарованості у процесі навчання історії найбільш оптимально реалізовувати в рамках індивідуального підходу та диференціації процесу навчання. Подібний підхід до освітнього процесу є запорукою не лише розвитку в учневі ключових предметних компетентностей, що передбачені навчальними програмами і концепцією розвитку Нової Української Школи, але й формуванню світоглядних позицій особистості, її соціальних якостей як громадянина, розвитку наскрізних навичок критичного мислення. Методичний інструментарій, який вчитель використовує при цьому, створює позитивний емоційний фон уроку історії, розвиває в учасників освітнього процесу навички емпатії, самоаналізу, толерантності, підтримки і взаємодопомоги, постійного психолого-педагогічного контролю і супроводу над самим процесом навчання. За подібних умов організації процес навчання історії сприятиме розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі та соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас. Всесвітня історія. 9 клас. Новий час (кінець XVIII – початок XX ст.). Київ, 2018. 17 с.
2. Бурнейко І. О., Хлібовська Г. М., Крижановська М. Є., Наумчук О. В. Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль, 2017. 296 с.
3. Гирич І. Б. Концептуальні проблеми історії України. Тернопіль, 2011. 224 с.
4. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності: статті та есеї. Київ, 2011. 248 с.
5. Морозова Н. М. Всесвітня історія. 9 клас. Харків, 2018. 120 с.
6. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Київ, 2006. 632 с.
7. Степанов О. М. Педагогічна психологія: навч. посібник. Київ, 2011. 416 с.
8. Токарева Н. М. Основи педагогічної психології: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2009. 151 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник. Київ, 2007. 560 с.

Горбань Л. В.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу підтримки обдарованості
Інститут обдарованої дитини
м. Київ
lvgorban@ukr.net

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЄКТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті висвітлено проблему створення у процесі профільного навчання сприятливих педагогічних умов для визрівання в учнівській молоді обдарованості як високої природної здатності до проєктної творчості. Обґрунтовано, що проєктна діяльність є особливою формою творчості, що є уніфікованим засобом самопізнання та розвитку учнівської молоді. Встановлено, що профорієнтація обдарованої учнівської молоді у проєктній діяльності полягає у можливості здійснення профорієнтаційних заходів (професійна просвіта, профорієнтаційна психодіагностика, професійна активізація, професійна консультація, професійне виховання та розвиток тощо) за умови врахування програмованого компонента в змісті проєктної діяльності учнівської молоді. Профорієнтацію обдарованої учнівської молоді у проєктній діяльності визначено як проєктно-технологічну підготовку учнів для подальшого свідомого професійного самовизначення.

Ключові слова: профрієнтація, проєктна діяльність, профільне навчання, обдарованість, обдаровані учні.

Abstract. The article highlights the problem of creating in the process of specialized training favorable pedagogical conditions for the maturation of gifted students as a high natural ability to project creativity. It is substantiated that project activity is a special form of creativity, which is a unified means of self-knowledge and development of student youth. It is established that vocational guidance of gifted students in project activities is the possibility of career guidance activities (vocational education, vocational psychodiagnostics, vocational activation, vocational counseling, vocational education and development, etc.) provided that the programmed component in the content of project activities of students. Vocational guidance of gifted student youth in project activities is defined as project-technological preparation of students for further conscious professional self-determination.

Key words: orientation, project activity, profile training, giftedness, gifted students.

Одним з головних ресурсів суспільства є його інтелектуальний потенціал – це сукупність знань, умінь і творчих обдарувань особистостей, які знайшли свою місію, своє покликання, своє місце у житті та сповна реалізували власні можливості та здібності. Ці особистості є стрижнем прогресу у всіх сферах діяльності суспільства і держави. Здатність до відбору, збереження і примноження інтелектуального потенціалу є життєво необхідною для суспільства, яке існує в умовах глобалізації та інформатизації XXI століття. Тому постійна підтримка обдарованої молоді є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні.

За даними Світового Банку, в країнах з перехідною економікою, до яких належить Україна, економічне зростання зумовлюється такими видами капіталу: фізичним капіталом – 16%; природним капіталом – 20%; людським капіталом – 64 %. Формування людського капіталу – це безперервний процес, внаслідок чого особистість досягає свого найвищого потенціалу, прагнення до інтеграції та оптимізації поєднання таких процесів, як освіта, пошук роботи, працевлаштування, формування навичок і розвиток, тобто в умовах глобалізації людським капіталом є висококваліфіковані працівники, а особливо фахівці, обдаровані здатністю до проєктної творчості: технологій художнього, технічного проєктування, ІТ-проєктування, наукового прогнозування тощо.

Практика розвинених країн світу у галузі науки, виробництва, нових технологій демонструє необхідність радикальної перебудови системи навчання, здатної створити такі умови для обдарованої молоді, за яких вони проявлятимуть свої особливості, розвиватимуться відповідно до існуючих нахилів. Тому особливо гостро стоїть питання проведення превентивних профорієнтаційних заходів, які допоможуть обдарованій учнівській молоді уже в шкільні роки зорієнтуватися у складному світі професій та більш усвідомлено підійти до вибору свого подальшого життєвого шляху. Цю ситуацію ускладнено тим, що в теперішньому інформаційному суспільстві з цифровими технологіями українська освіта переживає докорінні зміни, пов'язані з новими викликами, спричиненими COVID-19, та швидким розвитком світового освітнього простору.

Такі зміни сприяють оновленню форм і методів навчання, доповненню та удосконаленню існуючих напрацювань методичних фондів. Зокрема, науковці все частіше звертаються до методу проєктів, доцільність та необхідність використання якого у навчальному процесі, по-перше, вже доведена на практиці, про що йдеться у Концепції «Нова українська школа», яка пропонує впроваджувати інтегроване та проєктне навчання, по-друге, здана вирішити одну з найбільших проблем дистанційного навчання – низьку активність учнів. Такий спосіб сприяє отриманню учнівською молоддю цілісного бачення проблемного питання, адже вони вивчають явища з точки зору різних наук та вчать вирішувати реальні проблеми за допомогою знань із різних дисциплін [2; 3]. Такий підхід до організації освіти обдарованих старшокласників не лише найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, а й дає змогу створити найоптимальніші умови для їхнього професійного самовизначення та подальшої самореалізації з користю для розвитку суспільства.

Основоположником методу проєктів є американський філософ і педагог Дж. Дьюї, який зазначав, що освіта повинна не стільки давати знання, які знадобляться в майбутньому, скільки розвивати здатність розв'язувати поставлені завдання, отримувати необхідні навички, професійний і життєвий досвід [1]. В ході аналізу літературних джерел виявлено наступні розуміння проєкту: робота, яка виконана «від усього серця» і має певне цільове значення у навчальному сенсі (В. Кілпатрик); заходи (пошукові, дослідницькі, графічні або інші види робіт), що виконуються з метою практичного або теоретичного розв'язання значущої проблеми у навчальному процесі (Є. Полат); форма випереджального відображення і перетворення дійсності, спрямована на конструювання системи параметрів майбутнього матеріального об'єкта чи якісно нового його стану; прийняття рішень в умовах невизначеності (О. Безпалько); задум, план, прообраз певного об'єкта, що має бути реалізований (О. Пометун). Метод проєктів може найефективніше сприяти досягненню мети профільного навчання – забезпечення умов для якісної освіти старшокласників у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями і потребами, забезпечення професійної орієнтації учнів на майбутню діяльність, яка користується попитом на ринку праці, встановлення наступності між загальною середньою і професійною освітою, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [4].

Творча проєктна діяльність формує в учнівській молоді навички самостійної орієнтації у навчальній, науковій та довідковій літературі, вчить самостійного пошуку необхідної інформації; ефективно розвиває основні види мислення; налаштовує психічний розвиток; посилює мотивацію учнівської молоді до виконуваної діяльності, прагнення створювати, творити тощо; виконання завдань з ускладненим процесом та невідомим результатом укріплює їх емоційно-вольову сферу; сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, вчить мислити від абстрактного до конкретного; залучає учнівську молодь до реальної самоосвіти; сприяє інтеріоризації – переходу від зовнішніх дій до внутрішнього плану – та екстеріоризації – переходу внутрішніх дій до зовнішніх, тобто їх трансформації; допомагає учням усвідомлювати себе творцями своєї діяльності; посилює позитивну мотивацію навчання, бо проєкт обирається та реалізується на основі власних інтересів, потреб та можливостей; формує творче системне мислення; привчає учнівську молодь до

цілеспрямованої діяльності, яка є головним компонентом перетворення інформації, енергії, самого себе; сприяє формуванню культури ділового спілкування, умінню аргументовано захищати свої позиції; посилює увагу, яка є значним стимулом для народження нових ідей, пошуку альтернативних рішень, їх аналізу та синтезу як основи інноваційного мислення; формує внутрішній план дій та реалізує його на практиці [5, с. 257].

Сутність профорієнтації обдарованої учнівської молоді у проектній діяльності полягає у можливості здійснення профорієнтаційних заходів (професійна просвіта, профорієнтаційна психодіагностика, професійна активізація, професійна консультація, професійне виховання та розвиток тощо) за умови врахування програмованого компонента в змісті проектної діяльності учнівської молоді, який враховує інтереси, нахили і здібності учнів, їх можливості, створює умови для навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх і професійних інтересів й намірів щодо соціального і професійного самовизначення.

У педагогічній практиці сьогодні використовуються різні типи навчальних проектів: творчі, ігрові, інформаційні, практико-орієнтовані, дослідницькі. Проектна діяльність у роботі з обдарованою молоддю слугує як дієвим способом формування в них певних професійних якостей, так і сприяє розкриттю прихованого потенціалу та творчого самовираження у вдосконаленні навколишньої дійсності та себе. Головним завданням профорієнтаційної складової такої діяльності є, з одного боку, задоволення назрілих потреб суспільства щодо кадрової політики та збалансування ринку праці, а з іншого – успішна особистісна професійна самореалізація кожної особистості.

Нажаль сьогодні в Україні відсутня єдина система державної профорієнтації молоді, що спрямована на виявлення напрямів та рівнів обдарованості серед молоді для подальшого їх розвитку та ефективного застосування у професійному житті. Найбільший потенціал для розвитку майбутньої професійної діяльності в учнівській молоді має система наукової освіти, яка в Україні забезпечується, передусім, діяльністю Малої академії наук України. Тому подальших досліджень потребує вивчення світового досвіду профорієнтації молоді та його врахування на державному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьюї Джон Школи майбутнього / Джон Дьюї. – М., 1922.
2. Закон України «Про освіту» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214519>.
3. Концепція «Нова українська школа». – Міністерство освіти і науки України. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. Концепція профільного навчання в старшій школі, затверджена рішенням колегії МОН України №1456 від 21.10.2013 року.
5. Шевченко І. Педагогічне проектування та його складові // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. – Сер.: Педагогічні науки. – 2010. – № 91. – С. 256–260.

Гребенюк А. В.,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри менеджменту освіти

Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти

a.hrebeniuk@vippp.org.ua

ДИТЯЧО-ПІДЛІТКОВА МАСОВА КУЛЬТУРА ЯК ДЗЕРКАЛО СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Стаття описує провідні теми сучасної філософії, наявні в творах масової культури для дітей і підлітків. Виконуючи, окрім інших, освітні та виховні функції, масова культура робить це менш систематизовано, ніж державна освіта, проте складає їй суттєву

конкуренцію. Знання освітянами присутніх у ній філософських ідей слугує запорукою ефективного формування освітніх компетенцій, забезпечення стійкої позиції майбутніх дорослих громадян у світі.

Ключові слова: філософія для дітей, сучасна філософія, масова культура, постмодернізм, метамодернізм.

The article describes the leading themes of modern philosophy, available in the works of mass culture for children and adolescents. Performing education and upbringing functions, among others, mass culture does it less systematically than public education, but makes it the significant competition. Educators' awareness of the philosophical ideas presented in it serves as a guarantee of effective educational competencies formation, ensuring a stable position of future adult citizens in the world.

Key words: philosophy for children, modern philosophy, mass culture, postmodernism, metamodernism.

Актуальність проблеми. Філософія кожної епохи має свої провідні теми, відображені в культурі. Таке їх відображення часто слугує філософією для широкого загалу і може бути хорошим вступом для глибшого розуміння світу й пошуку свого місця в ньому. Масова культура як простір символів, де масова свідомість саморефлексує, складає тут неабияку конкуренцію системі державної освіти. Передусім це стосується середньої освіти, адже засвоєні дітьми та підлітками погляди, а головним чином погляди на суспільство, використовуватимуться ними вже в дорослому віці як громадянами держави. Тому освітянам важливо розуміти які саме ідеї панують у масовій культурі, які питання постають перед суспільством і на які з них іще не дано прийнятних відповідей.

Мета статті полягає в описі стану сучасної масової культури та тих наявних у ній філософських проблем, на які передусім варто звернути увагу освітянам, що викладають філософію в системі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Панівний у сучасній культурі світоглядно-мистецький напрям часто вже за традицією описується як постмодернізм. Масова культура, масмедіа розглядаються освітянами саме в контексті постмодернізму та доби постмодерну. Проте дедалі частіше висловлюються думки, що як реакція на постмодернізм зміцнюється *метамодернізм*, охарактеризований в сучасному розумінні нідерландськими філософами Робіном ван ден Аккером і Тімотеусом Вермьоленом у 2010 році як «коливання» між модернізмом і постмодернізмом [5, 1–14.]. Цей напрям передбачає постановку нових філософських проблем та інакші вирішення старих, на що слід звернути увагу освітянам.

Філософ і викладач НАУКМА Тарас Лютий зауважує, що «Якщо говорити про молодшу школу, то потрібно розуміти, якою мовою з дітьми про це говорити. І чи готові вони сприймати [...] Починати варто з тих питань і тем, які вже сформувались в аудиторії, які їм цікаві» [7]. Філософські питання – та відповіді на них, – надходять дітям у великих обсягах зі сфери масової культури, починаючи вже від казок та мультфільмів.

Масова культура передбачає існування зразків для тиражування й наслідування, тому неминуче звертається до узагальнення, пошуків першооснов, опори на здобутки філософії. Як суттєво саморегульована система вона шукає діалогу, зокрема діалогу між поколіннями: батьками та дітьми, школярами та молоддю, учнями та дорослими педагогами.

Поширення театрального кінематографу, телебачення, а потім інтернету й смартфонів зумовило розвиток так званої екранної культури, в якій постмодернізм здебільшого і виражається. Комп'ютерні технології суттєво спростили створення наекранних творів та їх споживання, подання дійсності в бажаному вигляді, що сприяє залежності від таких творів – реклами, серіалів, відеоблогів тощо.

З масової екранної культури при цьому зникає розділення на суто дитячі, підліткові й дорослі твори, але не в постмодерністському сенсі розмиття правил для них усіх. Дедалі більше ігрових та анімаційних фільмів і серіалів характеризуються творцями як «сімейні». В цілому однією з рис метамодернізму можна назвати зближення «дорослого» та «дитячого»

аж до їх змішання. Найуспішніші з таких творів багаточисельні: містять більш очевидний дитячий зміст, за яким старші діти й дорослі можуть побачити зображення «заборонених» тем і посилання на інші твори, як наприклад у мультсеріалі «Таємниці Гравіті Фолз». Якщо постмодернізм пропонує іронію над проблемами, метамодернізм додає «нову щирість», повернення до більш серйозного погляду на проблеми, які не були вирішені в епоху постмодерну.

Слід зауважити, що зловживання посиланнями стало вже типовою рисою сучасної культури. Часто це відбувається як своєрідна традиція, сенс якої забутий. Підкреслена інтертекстуальність, на наш погляд, є дітищем позитивного бачення глобалізації. Посилання слугують засвідченням, що в строкатому й дедалі важчому для досягнення світі існують точки дотику різних дискурсів, «вічні» ідеї та образи, що складають кістяк світового суспільства, котрий утримує людство від скочування в хаос і замикання кожної культури в своєму окремому життєвому просторі. Навіть короткий огляд матеріалів інтернет видань і відеоблогів, присвячених екранній культурі, дозволяє переконатися, що наступним після сюжету фільму, мультфільму тощо інтерес складає роз'яснення посилань – або вплетене в історію їх створення, або виконане окремим матеріалом. Однак, саме по собі знання посилань є карго-культулою і тільки створює ілюзію знання. Раціональне використання таких інтертекстуальних посилань полягає в демонстрації того, як пов'язані між собою найрізноманітніші твори, жанри, стилі, вигадка та дійсність; як такі деталі слугують зачіпками, що роблять твори дійсно масовими, оскільки представники різних соціальних груп впізнають у них дещо близьке саме їм.

Аналіз популярних творів разом зі здобувачами освіти, наприклад, у позаурочний час, по-перше зменшує культурну дистанцію між дорослими та дітьми, по-друге підвищує авторитет педагога, повертаючи йому статус транслятора унікальної (малодоступної) інформації, і зрештою виконує свою пряму функцію – утверджує погляд на сучасний світ як на впорядковану систему, наповнену прихованими зв'язками; сприяє допитливості та критичному мисленню.

Не варто оминати такий прийом багатьох творів масової культури, як деконструкція. Вірогідно, мультфільм «Шрек» задав моду на деконструкцію – пошук внутрішніх суперечностей традиційних оповідей, щоб знайти нові шляхи для їхнього розвитку. Конкретно у випадку «Шрека» це була деконструкція казкового сюжету про порятунк принцеси, але водночас мультфільм приводить до класичних висновків про те, що головне в людині не зовнішність і варто бути кимось замість виглядати ним.

Деконструкція, як і посилання, нерідко використовується не як раціональний прийом, а як дещо обов'язкове лише тому, що колись принесло успіх іншим творам. Чи не кожен ремейк, створений у 2010–2020-і, вдається до деконструкції. Наприклад, у мультсеріалі «Шіра і могутні принцеси» (чий оригінал 1980-х також був деконструкцією маскулітного фентезі) зображено нетипові родинні стосунки (в одного з персонажів два батька) і при цьому відбувається викриття їх ідеалізації в прозахідному дискурсі.

Сам феномен ремейку не новий, однак набуває особливої значущості в епоху становлення метамодернізму. Ремейк звертається до «вічних» історій, до традиції, заперечуючи постмодерністську тезу про відсутність загальних і довготривалих світоглядних орієнтирів. Водночас метамодернізм не повертає минуле, а пропонує його регулярне осучаснення й адаптацію. Наприклад, осучаснення європейської літературної класики із внесенням до неї «кольорових» акторів – типowo метамодерністське, відображає расовий склад населення сучасної Європи та пропонує європейську культуру для ближчу для кожного її споживача.

Боротьба правласників інтелектуальної власності з фанатською творчістю (наприклад, компанією Activision Blizzard) – чергове свідчення відступу масової культури назад до модернізму. Хоча, – наголошуємо, – це не повернення, а передбачена суть метамодернізму, що полягає в постійному коливанні між модернізмом і постмодернізмом. Якщо фанфік, фанарт типові для постмодернізму, то обличчя метамодернізму – це ремейк.

З огляду на це можна очікувати дедалі більшої уваги до літературної та кінокласики, зокрема й української. Відтак, слабне і постмодерністське нехтування авторитетами. Вірогідно, в майбутньому збереження ідентичності зустрічатиме дедалі більші виклики і опора на фольклорний, літературний і кінематографічний спадок слугуватиме основою для набуття ідентичності в нових формах. Відтак – виділення індивіда та нації із загалу, формування ефективніших у місцевих умовах стратегій самозбереження та розвитку. В усякому разі самобутність стає атрибутом меншості, а меншість здобуває статус беззаперечної цінності та авторитета.

Ведучи мову про авторитет і масову культуру, слід згадати про місце ідеологій та пропаганди в дитячо-підлітковій масовій культурі. Ідеологію тут слід розуміти, спираючись на визначення американського політолога Рео Крістенсона, системою вірувань, що обґрунтовує і виправдовує за допомогою пропаганди зручну для суспільства систему – існуючу або відстоювану – і пропонує стратегію її підтримки або впровадження [2, 4]. Так, в українських ЗМІ часто можна почути про пропаганду ЛГБТ, хоча фактично прикладів такої пропаганди мало. Так, згаданий «Ші-ра і могутні принцеси», як зазначає кінокритика, було б хибно називати пропагандою ЛГБТ+, адже жодна з меншин не ідеалізується чи виправдовується порівняно з більшістю [3]. Однак, такі мультсеріали, як «Стівен Юніверс» спантеличують деякими зі своїх метафор, як-от «злиття» персонажів у нових істот, в чому можна вбачати схвалення сексу між неповнолітніми [1].

В умовах неочевидності, суперечливості світоглядних орієнтирів масова свідомість потребує доступного їй звернення до екзистенціалізму. Проте екзистенціалізм останніх десятиліть дещо оптимістичніший за класичні «Міф про Сізіфа» Альбера Камю чи «Замок» Франца Кафки. Ця філософія виражається в двох провідних сюжетах: примирення зі світом, де панують неосягненні й непідконтрольні сили; та бунт мас проти «деміурга», персонажа, що відповідає за поточний несхвалюваний стан світу і знищення котрого повинне цей світ виправити.

Приклади першого можна спостерігати у відеоіграх серій «Dark Souls» та «Nier». Проте це радше форма популярної філософії на рівні згаданих вище посилань; принаймні щодо широкого загалу.

Другий сюжет набагато поширеніший. Популярні в 2010-і «молодіжні антиутопії» («Голодні гри», «Дивергент») зосереджені саме на бунті, виправдано насильницькій боротьбі проти небажаного порядку. Тому зазвичай головні герої постають вигнанцями, знехтуваними, обділеними, але водночас активно меншістю, котра Результатом як правило стає повалення «хибного бога-тирана» та зближення з «Богом» істинним, який в сучасній масовій культурі постає принципом свободи. Такі сюжети, експлуатуючи тему конфлікту поколінь, створюють хибне враження про злочинність будь-якої чинної законності, ідеалізують «боротьбу з системою», в якій неформальне видається за безумовно цінніше, правильніше. Цінність демократії в такому разі підмінюється сумнівною цінністю охлократії – влади більшості; свободи як змоги до чогось без потреби в цьому – діяльністю з необхідності самозахисту. Свобода стає синонімом бунту, а бунт видається єдиним конструктивним рішенням.

Проте належить не випускати з уваги й те, що підліткове бунтарство пов'язане зі знаходженням людиною свого місця у світі, де всі місця фактично зайняті; його можна: 1) узурпувати в іншому колективі, що відсилає до родо-племінної моралі, неодноразово реалізованої в народних казках як боротьба з викрадачем або батьком нареченої; 2) витіснити когось із власного колективу, що ефективно в невеликих групах, як-от шкільний клас; 3) або створити таке місце, розширивши межі життєвого простору фізично чи символічно.

Особливий інтерес складає саме символічне освоєння нових середовищ, зумовлене комп'ютеризацією, перенесенням роботи, освіти, розваг у віртуальний світ нових медіа. Проте постіндустріальне суспільство диктує такі умови, де на перший план виходить надання послуг, а отже і їх оплата в якій-небудь формі. Інтернет перестає бути територією свободи як незалежності й дедалі більше перетворюється на те саме середовище, де місця

вже зайняті. Самобутність, свобода самовираження зустрічають дедалі більше протидії як з боку офіційної влади (блокування вебсайтів, фільтрація контенту), так і консенсусу спільнот пересічних користувачів (кібербулінг). Що зрештою закономірно, адже віртуальна реальність інтернету за епохи Web 2.0 через перенасичення неструктурованою інформацією перейняла ті ж проблеми, що віртуальна реальність телебачення та преси в ХХ столітті. Відсутність однозначних авторитетів, орієнтирів, поєднана з дедалі більшою кількістю користувачів інтернету дала поштовх до конфліктів і втрати ідентичності. З іншого боку варто визнати, що законодавче врегулювання діяльності в віртуальному просторі необхідне для уникнення влади більшості, яка легко піддається маніпуляціям і когнітивним упередженням. Закон в цьому випадку стає запорукою особистої недоторканості, можливостей реалізації свободи людини та колективу, до якого вона належить.

Гі Дебор називав сучасне йому суспільство (1960-і) «суспільством спектаклю», в якому поняття істини, справжності втрачають сенс. Зображення цінніше за зображуване, виглядати важливіше, ніж бути. [8, 23]. Проникнення віртуальності нових медіа в повсякденне життя 2010–2020-х ще гостріше поставило питання довіри людини до власного досвіду, задання заново питань філософії екзистенціалізму – і отримало в рамках метамодернізму доволі прийнятну відповідь. Поширена мораль творів, які описують пригоди в певному паралельному світі, сні, віртуальній реальності («Нескінченний поїзд», «Глюктек» тощо) полягає в тому, що важливе не джерело емоцій, а сам факт їх переживання. Вигадка, якщо вона відображає дійсність і укріплює місце людини в її життєвому світі, постає більшою цінністю, ніж документальне її зображення. Через це фантастика в різних її проявах опинилася потужним, можливо найпотужнішим інструментом символічного освоєння довкілля. Її здатність бріколажем відображати складне, маловідоме, зумовила статус фантастики як міфології глобалізованого світу, метамови для перенесеної інформацією культури.

Всього за пару десятиліть фантастика зростає від стереотипно дитячих і підліткових творів до таких, чия аудиторія включає людей найрізноманітнішого віку та соціального статусу. Так, як демонструє статистика найпопулярніших книг, чия *цільова* аудиторія – підлітки, саме фантастичні в ній і переважають [4].

Окремої уваги заслуговує феномен «культового кіно», що полягає, за визначенням Катерини Батаєвої, в особливій глядацькій активності поза сеансом перегляду. А саме в придбанні супутніх товарів на зразок сувенірів, участі в обговоренні фільму, відвідування тематичних фестивалів [6, с. 296].

Таким чином уявні світи псевдорелігійних культів, коміксів, відеоігор набувають такої ж цінності, як наш первинний, константний світ, і навіть визначають поведінку в ньому. Педагогам старшого покоління слід визнати, що освоєння людством нових середовищ і поява пов'язаних з цим професій, форм дозвілля, відбуватиметься дедалі більше в віртуальному просторі або глибоко залежатиме від нього. Значущість радощів, образ, визнання, зневаги в віртуальному світі (і не лише в соцмережах) дедалі зростає і зростатиме все більше. Але важливо пояснювати і нагадувати як дітям, підліткам, так і дорослим, що віртуальний світ несамотійний, що будь-яка активність у ньому лише зображає відповідну активність у константному світі. І хоча спілкування, робота, суперечки тощо нерідко підміняють або вагомо доповнюють свої відповідники в звичайному світі, вони не замінюють і в принципі не можуть повноцінно їх замінити. В іншому випадку віртуальна та констатна реальності стали б тотожними і їх розділення втратило б сенс.

Висновки. Теми сучасної філософії, на які слід звернути особливу увагу педагогам, котрі працюють у системі середньої державної освіти, це:

– Сутність свободи та її реалізація з огляду на свободу інших людей; прийняття правил і законів не як обмежень, а як гарантій особистої та колективної свободи.

– Цінність інакшості в суспільстві; конструктивний діалог більшості з меншістю; репрезентація та узагальнення інакшості.

– Віртуальна реальність та її залежність від константної; значущість симуляції, гри в культурі, нові засоби їх реалізації.

Набір цих тем неодмінно змінюватиметься з часом, проте допомога освітян у вирішенні питань, що постають у їхніх межах зараз, стане запорукою стійкої позиції майбутніх дорослих громадян, їхньої самобутності та продуктивного освоєння ними довкілля в мінливому глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alptraum Lux. Steven Universe's message of love is emphatically queer / Polygon. 2018-07-09. URL: <https://www.polygon.com/tv/2018/7/9/17549458/steven-universe-wedding-queer-love-ruby-sapphire>. Процитовано 09.08.2021.

2. Christenson R. M. Ideologies and Modern Politics. London : Harper & Row; 3rd edition, 1981. 260 p.

3. Mantoan Lindsey. She-Ra and the Princesses of Power' is the rarest of television feats / CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2020/05/22/opinions/she-ra-and-the-princesses-of-power-mantoan/index.html> Процитовано 09.08.2021.

4. Top 100 YA Books (According to Goodreads Members)/ Goodreads. – URL: https://www.goodreads.com/list/show/91711.Top_100_YA_Books_According_to_Goodreads_Members_. Процитовано 09.08.2021.

5. Vermeulen Timotheus; van den Akker, Robin. Notes on metamodernism. Journal of Aesthetics & Culture. Vol. 2, 2010. С. 1–14.

6. Батаєва К. Соціальна візуалістика і медіавізуальність : навч. посіб. К. : Кондор, 2017. 344 с.

7. Головіна Ольга. Як не вбити в дитині філософа. І чому філософія – це цікаво / НУШ. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-ne-vbyty-v-dytyni-filosofa-i-chomu-filosofiya-tse-tsikavo/> Процитовано 09.08.2021.

8. Дебор Г. Общество спектакля. М. : Логос, 2000. 184 с.

Гринюк О. С.,

науковий співробітник

відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти

Інституту педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна,

oksana.grinyuck@gmail.com

ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

У статті розглянуто роль інтегрованого навчання як засобу розкриття творчого потенціалу обдарованих дітей, а також зазначено умови, що сприяють ефективності здійснення цього процесу.

Ключові слова: інтегроване навчання; наукова картина світу; обдаровані діти; творчий потенціал; проєктно-дослідницька діяльність.

The publication considers the role of integrated learning as a means of revealing the creative potential of gifted children, as well as the conditions that contribute to the effectiveness of this process.

Key words: integrated learning; scientific picture of the world; gifted children; creative potential; design and research activities.

У процесі реформування сучасної освіти та реалізації Концепції «Нова українська школа» [5], яка повинна забезпечувати всебічний розвиток особистості на основі виявлення її

здатків, здібностей, обдарованості і талантів, інтегрований підхід до навчання набуває все більшого значення. Адже саме інтегроване навчання спрямоване на формування високоосвіченої, інтелектуально розвиненої особистості з цілісним уявленням наукової картини світу, з розумінням глибини зв'язків явищ і процесів, що представляють цю картину.

Творчий, інтелектуальний потенціал людей є рушієм прогресу суспільства, тому обдарованість необхідно своєчасно виявити і розвивати. Потрібно не просто дати учню базовий рівень освіти, а сформувати ті ключові компетентності, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, працевлаштування, і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [2].

Сучасна освіта спрямована на всебічний розвиток особистості та формування в неї таких якостей і умінь, які надалі повинні дозволити їй самостійно вчитися, опановувати нові види роботи і, як наслідок, бути успішною у житті. І саме інтегроване навчання стоїть на першому місці у розв'язанні цих питань.

Інтегроване навчання є творчим процесом, пов'язаним з розвитком, самоутвердженням і самовираженням обдарованої особистості. З наукової точки зору, обдарована дитина – дитина, яка вирізняється яскравими, очевидними, інколи визначними досягненнями або має внутрішні задатки для таких досягнень у певному виді діяльності [3]. Навчання обдарованих учнів та підготовка їх до здобуття цілісних знань не можливі без формування наукової картини світу, її особистісно значимої складової – образу світу, що являє собою систему знань, яка досягається в процесі інтеграції змісту освіти на основі ядра наукових знань, перш за все, на основі загальних закономірностей природи [7], як того вимагає Держаний стандарт базової середньої освіти [1].

У сучасній системі наук процес інтеграції змісту освітніх галузей є цілком об'єктивним, який обумовлений сутнісними зв'язками між об'єктами середовища життя, між процесами і явищами, що в ньому відбуваються, між елементами інформації, які учні отримують під час інтегрованого уроку, внаслідок чого у них формуються цілісні знання і набувається досвід їх використання у житті. Тому орієнтація на інтегроване навчання, а саме розроблення інтегрованих курсів, дасть можливість відійти від традиційної «предметності» у напрямі об'єднання навчальних предметів у цілісну систему. Саме над цією проблемою працює колектив відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти, розробляючи теоретико-методичні основи інтеграції змісту природничо-математичної, мовно-літературної освіти, а також працює над впровадженням у 1-6 класах предмету «Довкілля» як невід'ємної складової освіти для сталого розвитку.

Інтегровані уроки сприяють формуванню якісно нових знань учнів, які характеризуються вищим рівнем осмислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищенням їх дієвості й системності. Інтеграція змісту освітніх галузей виступає засобом формування цілісного образу світу дитини, за допомогою якого вона усвідомлює своє істинне буття у світі. Інтегроване навчання дає змогу дитині сприймати предмети і явища цілісно, різнобічно, системно і емоційно, та розвивати власні можливості, творчі здібності, таланти, креативне мислення.

Інтегроване навчання дає можливість кожній особистості розвивати у себе ті якості, які вважаються найважливішими характеристиками обдарованих дітей, а саме: високу пізнавальну активність і допитливість; швидкість і точність виконання розумових операцій, що зумовлене стійкістю уваги та оперативною пам'яттю; навички логічного мислення; швидкість і оригінальність словесних асоціацій; дослідницьку творчу активність, яка полягає у виявленні нового під час формулювання і розв'язання проблем; уміння знайти оригінальні рішення; здатність до прогнозування; розвиток логічного мислення й уяви; володіння основними компонентами уміння вчитися [4].

У багатьох дослідженнях було виявлено, що практично кожна людина народжується з задатками обдарованості, здатністю до ефективною плідної діяльності, а її подальша доля залежить від середовища, в якому вона формується. Тому, в навчальному процесі дуже

важливим є організація освітнього простору для учнів, де буде створена можливість експериментувати, конструювати, проводити власні дослідження і доводити особисті гіпотези, а також, при можливості, доглядати за об'єктами живої природи. Звертаємо увагу на те, що вчителям природничих предметів потрібно обов'язково надавати пріоритет проведенню уроків у доквітлі та екскурсій у природу, що забезпечуватиме формування цілісної системи уявлень про закони пізнання навколишнього світу в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, а також сприятиме поглибленню та розширенню знань учнів, формуванню системного мислення, збудження їх уяви та позитивного і емоційного ставлення до природи. Також необхідно проводити різноманітні тематичні конкурси, екологічні та природоохоронні акції, з метою залучення учнів до творчої і практичної діяльності. Слід зауважити, що для розвитку творчого потенціалу обдарованих дітей, під час інтегрованого навчання, ефективним є створення педагогічних умов для здобуття результативного, індивідуального досвіду в проектно-дослідницькій діяльності. Вона передбачає інтегровану, дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на формування ключових компетентностей особистості та отримання самостійних результатів під керівництвом учителя, а також набуття нових знань, умінь і навичок, які знадобляться в подальшому житті.

В обдарованих дітей чітко виявляється потреба в дослідницькій і пошуковій активності – це одна з умов, що дозволяє учневі зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому жагу до знань, прагнення до відкриттів, активної розумової праці та самопізнання. В навчальному процесі розвиток обдарованої дитини слід розглядати як розвиток її внутрішнього діяльнісного потенціалу, здатності бути автором, активним творцем свого життя, уміти ставити мету, шукати способи її досягнення, бути здатним вільно обирати і відповідати за нього, максимально використовувати свої здібності.

Необхідно звернути увагу на те, що організація проектної та дослідницької діяльності передбачає комплекс методів, які окремо відносять до кожного з двох видів діяльності. При цьому варто розуміти, що вони доповнюють один одного і мають ряд відмінностей. У результаті дослідницької діяльності ми отримуємо інтелектуальний продукт, який створюється шляхом встановлення істини методами традиційного дослідження. Тоді як проектна діяльність передбачає пошук істини шляхом вибору максимально ефективного способу пізнання. Цінність проектно-дослідницької діяльності в тому, що вона приносить комплексний результат і тренує відразу групу важливих умінь і навичок особистості. Окремо проектна діяльність дуже важлива, але вона не вчить практиці і тому, як шукати інформацію, обробляти та подавати її. Дослідницька ж діяльність сама по собі не несе такої величезної важливості, тому їй необхідний проект [6].

Проектно-дослідницька діяльність є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку освіти, оскільки відповідає її нагальним вимогам і тенденціям – особистісно-орієнтованому та діяльнісному характеру сучасної освіти, її компетентнісній спрямованості. За змістом учнівські проекти повинні бути міжпредметними, тому що інтеграція знань з біології, екології, хімії, фізики, географії, історії та інших дисциплін, сприятиме цілісному засвоєнню учнями природничо-наукових знань, розумінню взаємозв'язків у природі і суспільстві, формуванню предметних компетентностей.

Під час проектно-дослідницької діяльності розвиваються мотивація, пізнавальні навички; формується вміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати власні судження. Цілеспрямовані і змістовні інтегровані уроки із використанням проектно-дослідницької діяльності встановлюють міцні зв'язки між навчальними предметами, вносять новизну в систему навчання та допомагають учням зрозуміти важливість вивчення основ наук як єдиної системи знань. А також, вони сприяють формуванню соціальних компетенцій особистості, що дозволяє їй пройти технологічний процес від ідеї до створення виробу з подальшою його презентацією.

Отже, інтегровані уроки роблять навчальний процес по-справжньому цікавим, а їх проведення є необхідним для розкриття творчого потенціалу обдарованих дітей, цілісного

сприйняття ними світу і осмислення явищ навколишньої дійсності. Інтегроване навчання забезпечує ефективніше формування в обдарованих учнів цілісного уявлення про сучасну наукову картину світу, образ світу, роль і місце людини в природі, та вироблення ключових компетентностей особистості, яких потребує сучасне життя. Уміння інтегрувати і творчо використовувати здобуті знання є зараз соціальною цінністю, адже сучасному суспільству і державі потрібні люди, які здатні приймати нестандартні рішення та вміють творчо мислити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 05.08.2021).

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням колегії МОН 27/10/2016 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 05.08.2021).

3. Обдаровані діти. URL: <https://goruo.konstantinovka.org/napdi/child/> (дата звернення: 04.08.2021).

4. Обдарована дитина – хто вона? URL: http://bzosh3.at.ua/publ/batkam/dokumenty_batkam/obdarovana_ditina_khto_vona/7-1-0-24 (дата звернення: 04.08.2021).

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.08.21).

6. Урок «Середня освіта». Що таке проектно-дослідницька діяльність в сфері освіти? URL: <http://urok.pp.ua/serednya-osvta/6862-scho-take-proektno-doslidnicka-dyalnst-v-sfer-osvti.html> (дата звернення: 05.08.2021).

7. Формування природничо-наукової картини світу в учнів середньої школи : колективна монографія / В.Р. Ільченко, К. Ж. Гуз, В. С. Коваленко, Л. М. Рибалко та ін. Полтава : Довкілля-К, 2005. 224 с.

Гуз К. Ж.,

*доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
konstantin.guz@gmail.com*

РОЛЬ ЦІЛІСНОСТІ ЗМІСТУ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ

В статті розкривається зміст загальних закономірностей науки як основи цілісності змісту освіти, їх ролі у формуванні образу світу особистості, її обдарованості з досвіту впровадження моделі освіти «Довкілля».

Ключові слова: обдарованість учня; цілісність змісту освіти; загальні закономірності науки; образ світу обдарованої дитини; освітня модель «Довкілля».

The article reveals the content of general laws of science as the basis of the integrity of the content of education, their role in shaping the image of the world of the individual, his talent from the experience of implementing the model of education «Environment».

Key words: gifted student; integrity of educational content; general laws of science; the image of the world of a gifted child; educational model «Environment».

Сучасний стан розвитку науки і освіти, екологічний стан у країні і всьому світі ставлять нові вимоги до освіти, навчального процесу. Вони повинні забезпечити формування у кожної дитини цілісної свідомості, життєствердного образу світу, як основної освітньої характеристики особистості і його основи – екологічного образу природи, забезпечення для всіх суб'єктів навчального процесу вирощення кожного з них як обдарованої дитини. У енциклопедичному словнику вказано, що обдарований учень/учениця – «це особа, яка характеризується високим рівнем інтелекту (IQ вищий за 130), особливими здібностями, сильною мотивацією до науки» [1, с. 97].

Серед моделей вітчизняної освіти можемо вказати модель освіти для сталого розвитку «Довкілля», яка експериментально перевірялася, показала високі рівні вербального і невербального інтелекту, мотивації навчання, цілісності свідомості учнів, починаючи з початкової школи.

Школам, які виявляють інтерес до «вирощення» обдарованих учнів, починаючи з 1 класу, можемо запропонувати програму «Довкілля» для 1-4 кл., програму «Довкілля» (5-6 кл.), яка перебуває в стані дослідження співробітниками відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти і наявна в Типовій освітній програмі [2], систему підручників «Довкілля», починаючи з 1 класу. Школи, яких зацікавить навчально-методичне забезпечення для формування в дітей високих рівнів інтелекту, здатності до наукових досліджень («відкриття» закономірностей науки) в середовищі життя, можуть звертатись безпосередньо до автора або за посиланням [2].

Для цього, як показали наші дослідження, вчителі природничо-математичних, літературознавчих дисциплін, повинні володіти методичною системою щодо формування в учнів цілісності знань наукової картини світу, життєствердного образу світу. Це водночас і необхідна умова переорієнтації освіти на цілі сталого розвитку суспільства, на модель ефективної, справедливої освіти [3, с. 18].

Цілісність змісту знань, засвоєваних у навчальному процесі, і знань про природу зокрема, досягається завдяки їх інтеграції на основі найбільш загальних закономірностей науки. Оволодіння учнями предметними компетентностями, в тому числі і природничо-науковою – розглядається як здатність їх оперувати загальними, базовими закономірностями природи, суспільства, культури та довкілля [4], які входять у зміст загальних закономірностей науки. Розглянемо, які закономірності вони включають. Перш за все, це базові закономірності природи.

З базовими закономірностями природи тісно пов'язані закони екології – закони довкілля. Сучасна екологія – складна багатогранна дисципліна, основою якої є біогеографічні знання, але яка поєднує сьогодні всі природничі, точні, гуманітарні і соціальні науки з метою пошуків шляхів оптимального розвитку людства на максимально далеку перспективу, вироблення нових методів збереження біосфери планети. Сьогодні біологію поділяють на біоетику, біоекологію, геоекологію, техноекоекологію, соціоекологію і космічну екологію.

Звернемося до найбільше відомих законів екології, які сформульовані американським екологом Б. Комонером (1974) таким чином:

– «Усе пов'язане з усім». Це можна пояснити таким чином, що відомі екологічні системи на основі обміну речовиною, енергією, інформацією створюють єдину взаємопов'язану систему, в якій зберігається речовина, енергія, інформація, тобто цей закон включається в зміст закономірності збереження.

– «Усе повинне кудись діватися». Це метафоричне перефразування відомих законів збереження маси речовини, енергії. Тут Комонер ставить одну з найважчих проблем прикладної екології – проблему асиміляції біосферою відходів людської цивілізації.

– «Природа знає краще». Зміст цього закону розпадається на два відносно незалежні положення. Перше перегукується з відомим лозунгом «Назад до природи», що нині не може бути прийнятим в силу своєї не реалістичності. Друге – пов'язане із закликом до обережності при використанні природних екосистем, важливе і конструктивне.

– «За все потрібно платити». Цей закон екології (довкілля) об'єднує в собі три попередніх закони. На думку Комонера, глобальна екосистема є єдиним цілим, усе, що було взяте з неї людською працею, повинне бути відшкодоване (ніщо не зникає і ніщо не виникає з нічого). Плати за цим векселем не можна уникнути; вона може бути тільки відстрокована.

Таким чином, всі закони Комонера пов'язані із закономірністю збереження – загальною закономірністю науки [5].

Інші закони екології, такі як закон внутрішньої динамічної рівноваги, закон генетичної різноманітності, закон історичної незворотності та ін., також втілюють закономірності науки.

Речовина, енергія, інформація та інші якості окремих природних систем перебувають у тісному взаємозв'язку. Зміна одного з показників неминує призводити до функціонально-структурних змін інших за умови збереження загальних якостей системи – речовинно-енергетичних, інформаційних та динамічних. В цьому полягає закон екології – внутрішньої динамічної рівноваги, і він є складовою змісту загальної закономірності науки – збереження.

Зміст закону генетичної різноманітності, закон константності, сформульований В.І. Вернадським (кількість живої речовини біосфери, утвореної за певний геологічний час, є постійною величиною) пов'язані із закономірностями збереження та направленості процесів до рівноважного стану.

Зміст біогенного закону (онтогенез організму є коротким повторенням філогенезу даного виду, тобто розвиток індивіда скорочено повторює історичний розвиток свого виду) може бути включений в закономірність збереження, як і зміст закону збереження життя, яке може існувати тільки в процесі руху через живе тіло потоку речовин, енергії, інформації – тобто процесів, які підлягають законам збереження маси речовини, збереження і перетворення енергії, збереження інформації.

Звернувшись до основних законів хімії, переконаємося, що їх зміст входить в зміст загальних закономірностей науки. Це перш за все, закон збереження маси речовини, зміст періодичного закону, які входять в зміст закономірності збереження та періодичності процесів у природі.

Також в зміст закономірності збереження входять основні закономірності перебігу хімічних реакцій та поняття, пов'язані з ними – тепловий ефект реакції, хімічна рівновага, швидкість реакції, каталізатор. Розглянемо зв'язок зазначених понять із закономірністю збереження.

Загальні поняття та загальні закономірності біології, такі як симетрія, циклічність, закономірність екологічної піраміди, єдності живої речовини, також входять у зміст загальної закономірності науки – закономірності збереження.

Отже, аналіз змісту закономірностей екології (довкілля), хімії, біології показує, що зміст їх в основному об'єднується змістом загальних закономірностей природи, науки – збереження, направленості самочинних процесів до найбільш імовірного стану, періодичності процесів у природі. Ці закономірності є основою обґрунтування законів, які вивчаються в курсах фізики, хімії, біології, географії, використовуються для об'єднання в систему знань з математики. Ми зупинились на їхній характеристиці, щоб підкреслити, яким умовам має задовольняти навчально-методичне забезпечення для формування обдарованих особистостей.

Принцип особистісно-орієнтованого навчання вимагає, щоб головним орієнтиром навчання було особистісне освітнє зростання учня, яке складається з внутрішніх і зовнішніх освітніх продуктів його навчальної діяльності. Найважливішим продуктом в аспекті освіти для сталого розвитку є образ світу, який формується під час засвоєння учнями змісту всіх освітніх галузей. За його зміною можна судити про особистісний освітній зріст учня. Під час формування образу світу створюваний учнем особистісний зміст освіти має випереджати вивчення освітніх стандартів і загальнонавчаних досягнень у досліджуваній області. Образ світу збуджує пізнавальну активність учня, породжує у нього запитання і антиципацію. Остання викликає необхідність перевірити відповідь на запитання під час засвоєння стандарту освіти та досвід людства, який в моделі освіти «Довкілля» представляє включена в зміст її етнопедagogіка.

У науковому пізнанні різноманіття буття представлено, як правило, реальним світом, тобто світом матеріальних об'єктів, і ідеальним світом – світом знань. У традиційному шкільному навчанні серед об'єктів вивчення переважає «знанневий», ідеальний світ. Робота учнів з об'єктами реального світу незначна за обсягом і змістом, а вивчення змісту освітніх галузей полягає, як правило, у засвоєнні великого обсягу знань. У навчальних програмах, посібниках, а ще більш – у безпосередній практиці традиційного навчання світ реальних об'єктів часто підмінюється вивченням відповідних їм понять і інших готових продуктів пізнання, отриманих не учнями, а фахівцями, вченими або авторами навчального матеріалу. Вивчення учнями інформації про чужі знання практично не залишає їм місця для створення власних знань про реальний світ [6].

Система навчально-методичного забезпечення моделі освіти «Довкілля», яка в даний час в 5-6 кл. в навчально-методичному забезпеченні втілює стандарт НУШ [7], дає можливість педагогам, батькам формувати обдаровану особистість.

Для формування обдарованої особистості необхідний цілісний зміст освіти, інтеграція всіх його освітніх галузей на основі загальних закономірностей науки, складовими яких є загальні закономірності природи, всебічно апробовані у створенні навчально-методичного забезпечення моделі освіти «Довкілля».

ЛІТЕРАТУРА

1. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / Wincenty Okoń. – Warszawa : Wydawnictwo Akademickie «Żak». 2007. 490 s.
2. Навчально-методичне забезпечення відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти (сайт Довкілля). URL: <http://www.dovkillya.org.ua/naukova-dialnist/navchalno-metodichne-zabezpechennya.html> (дата звернення: 26.07.2021).
3. Ільченко В.Р. Компетентнісна модель освітньої галузі як напрям до ефективної та справедливої освіти. Технології інтеграції змісту освіти: зб. наук. праць. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретико-методичні засади компетентнісної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи», 18 квітня 2013 р. Полтава: ПОШПО. 2013. Вип. 5. С. 18-24.
4. Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. К.: Богданова А.М. 2009. 404 с.
5. Гуз К. Ж. Методична система викладання компетентнісної моделі змісту освітньої галузі. Технології інтеграції змісту освіти: зб. наук. праць. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретико-методичні засади компетентнісної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи», 18 квітня 2013 р. Полтава: ПОШПО. 2013. Вип. 5. С. 47-55.
6. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу. Полтава: Довкілля-К. 2004. 472 с.
7. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 29.07.2021).

Дабдіна Олена Станіславівна,
*учитель-методист, вища кваліфікаційна категорія, заступник директора з НВР Харківської
гімназії №14 Харківської міської ради Харківської області*
olena.dabdina@gmail.com

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ – ЗАВДАННЯ ОСВІТЯН ХАРКІВСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ № 14

Every child is born gifted. All conditions have been created to develop gifted children in Kharkiv gymnasium #14 where pupils start their research activity since they are in primary school. They learn to analyze articles, to make conclusions, to speak in public as well as to be active and

creative. There is a students' society «Vivat» that unites all gifted pupils of gymnasium and helps them develop their skills and abilities.

Key words: gifted, development, scientific activity, creative, research

Ключові слова: обдаровані, розвиток, наукова діяльність, творчий, дослідження

Кожна дитина вже народжується обдарованою. І «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1]. Тож, завдання батьків, вихователів дитячих садочків та вчителів – розвивати цю особистість, підштовхувати до нового відкриття, до пошуку відповідей на всі дитячі «А чому...?», наповнювати знаннями та вчити застосовувати отримані знання та уміння на практиці, допомагати дитині долати у собі невпевненість та страх помилки, тому що у майбутньому саме цій дитині доведеться будувати та розвивати рідну Україну.

У Харківській гімназії № 14 створено належні умови для розвитку обдарованої особистості. Вже з першого класу учні мають можливість двічі на тиждень займатися у школі усного рахунку «Соробан», філіал якої працює на базі гімназії. Такі заняття підвищують розумові здібності, поліпшують пам'ять, концентрацію уваги, допомагають піднімати самооцінку та впевненість у собі. Учні із задоволенням відвідують заняття школи «Соробан», тому що там не тільки навчаються, а й активно і цікаво відпочивають.

Вже більше семи років у гімназії працює наукове товариство «МАНюня». З назви зрозуміло, що це дослідницька робота учнів Малої академії наук. Наші юні академіки починають свою наукову діяльність з першого класу. Дослідження малечі здаються дуже простими на перший погляд, але учням доводиться вивчити багато матеріалу, провести експерименти, проаналізувати та зробити висновки. Висновки своєї роботи учні презентують на шкільній науково-практичній конференції, яка проходить двічі на рік. Тематика робіт різноманітна: від дослідження, як проростає квасоля, до з'ясування, як працюють легені. Все це здається дуже простим, але виступу на конференції передуює серйозна робота. Учні навчаються опрацьовувати літературні джерела, створювати власну картотеку наукових статей, знайомляться зі структурою та правилами оформлення науково-дослідницької статті. Таким чином, вони готуються до написання серйозних дорослих робіт, поступово набувають досвіду для подальшої діяльності. Крім того, всі знання та уміння, які учні отримують під час роботи над науковим проектом, не зникають: учні беруть участь у олімпіадах, турнірах, конкурсах різного рівня і не бояться, якщо треба знайти відповідь на складне питання, не хвилюються, якщо треба виступати з доповіддю на публіці.

Для того, щоб підтримати обдарованих учнів, створити для них належні умови для занять науковою діяльністю, для підготовки до олімпіад/турнірів/конкурсів, у гімназії створено товариство «Віват», яке згуртувало обдарованих учнів. Члени товариства збираються раз на місяць, обговорюють різні цікаві питання, влаштовують брейн ринги, міні презентації своїх науково-дослідницьких розробок, готуються до публічних виступів, вчать правильно ставити питання та давати на них відповіді, а також вчать шанобливому ставленню до опонента. Таким чином, для обдарованих учнів нашої гімназії створені всі умови для розвитку та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної ради України. 2019. №2657-VIII. 2661 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

*Делікатна Н. М.,
кандидат педагогічних наук,
заступник директора з навчально-виховної роботи
спеціалізована школа №80
Natalis2012@ukr.net*

*Деяк О. І.,
заступник директора з навчально-виховної роботи
спеціалізована школа №80
oksanadeyak15@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Численні публікації у психолого-педагогічній пресі свідчать про зростання інтересу до цієї проблеми. Суттєвий внесок у вивчення психіки обдарованих дітей, розробку важливих психологічних принципів розвитку творчих здібностей, побудову психологічних моделей обдарованості, виявлення природи обдарованості зроблено вітчизняними та російськими дослідниками Ю. Гільбухом, О.І. Кульчицькою, Н. Лейтесом, О. Матюшкіним, В.О. Моляко, О.Л. Музикою, М. Под'яковим, В.В. Рибалком, Д. Узнадзе та іншими, а також західними вченими, зокрема Дж. Гілфордом, Дж. Рензуллі, П. Торренсом та іншими. Однак це лише початок довгої і наполегливої праці дослідників на шляху реалізації поставлених завдань. Зазначимо, що інтерес до проблеми обдарованості на різних етапах розвитку людської цивілізації розвивався нерівномірно. В історії школи та педагогічної думки відомі як спалахи інтересу до виховання обдарованих дітей, так і майже абсолютна відсутність такої зацікавленості. Аналіз філософської, історичної, педагогічної літератури, творів класиків педагогіки дозволили простежити тенденції у розробці цієї проблеми залежно від рівня економічного та соціального розвитку суспільства, ступеня розробленості наукових знань, загального рівня розвитку виробничих сил людства.

Обдарованість являє собою складне інтегральне утворення, в якому своєрідно поєднані мотиваційні, пізнавальні, емоційні, вольові, психофізіологічні й інші сфери психіки. Тобто, рівень розвитку, якісна своєрідність і характер обдарованості – це завжди результат взаємодії спадковості (природних задатків) і соціального середовища, опосередкованого діяльністю самої людини. На основі проведеного категорійного аналізу Антонова О.Є. сформулювала визначення поняття обдарованості як індивідуальної потенційної своєрідності спадкових (задатки), соціальних (сприятливе соціальне середовище) та особистісних (позитивна «Я»-концепція, наявність відповідних вольових якостей, спрямованості, наполегливості тощо) передумов для розвитку здібностей особистості до рівня вище за умовно «середній», завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. [4]

Обдарована дитина - це дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому або іншому виді діяльності. Обдарованими і талановитими дітьми називають тих, які за оцінкою досвідчених фахівців, через видатні здібності демонструють високі досягнення. Вони потребують спеціалізованих учбових програм. Перспективи розвитку таких дітей визначаються рівнем їх досягнень і потенційними можливостями в одній або декількох сферах: інтелектуальною, академічних досягнень, творчого або продуктивного мислення, спілкування і лідерства, художньої і психомоторної діяльності.

Виявлення обдарованих дітей – це складний процес, який включає декілька основних етапів роботи:

- виявлення обдарованих учнів;
- пошук сфери творчої діяльності;

– застосування результатів співпраці.

Виявлення обдарованості вимагає використання різних методів: від простого педагогічного (і навіть батьківського) спостереження до спеціально розроблених, стандартизованих і валідизованих тестових завдань, а також ігрових і тренінгових методів. Проте особлива складність обдарованості як об'єкту психологічної теорії і практики примушує фахівців постійно підкреслювати, що ідентифікація (виявлення) обдарованих дітей повинна проводитися спеціально підготовленими психологами.

Навчально-виховний процес також вимагає певної диференціації навчального плану при роботі з обдарованими учнями, а саме:

– зміст навчальної програми повинен зосереджувати в собі ретельно вироблене, комплексне і глибоке вивчення основних ідей, проблем;

– навчальна програма для обдарованих учнів повинна здійснювати застосування навиків продуктивного мислення, що дає можливість переосмислити вже наявні знання і генерувати нові;

– навчальна програма для обдарованих учнів повинна давати їм можливість досліджувати потік інформації, що постійно змінюється;

– програма повинна сприяти підбору і використанню відповідних ресурсів для їх навчання та сприяти самоврядуванню учбовим процесом з боку школярів і їх саморозвитку;

– програма повинна забезпечувати розвиток розуміння свого внутрішнього світу, а також природи міжособових стосунків, соціальних взаємин, значущості охорони і захисту природи, культурних традицій;

– оцінка учбової програми для обдарованих учнів повинна вестися відповідно до вже встановлених принципів, враховуючи вищий рівень мислення, здібність до творчості і значну перевагу при виконанні завдань в результатах діяльності.

Програма, спеціально розроблена для обдарованих учнів, може бути розглянута як якісно нова, відмінна від базової навчальної програми і буде результативна при відповідній модифікації: зміст (ущільнення учбового матеріалу: введення в зміст тем і проблем, що вимагають міждисциплінарного підходу; використання складніших концепцій і матеріалів); процесу (групова робота; прискорення темпу навчання; самоврядування і самоосвіта) і середовища навчання (можливість вибору форм і видів учбової роботи; відмова від обмежень під час занять; розвиток творчих здібностей; розвиток незалежного мислення; заохочення дослідницького процесу).

Впровадження дистанційного навчання у навчальний процес з кожним роком стає більш популярним. Створення інтерактивних мультимедійних навчальних курсів, які розміщені на спеціалізованих сайтах або платформах, забезпечують основу освітнього процесу та контроль над інтенсивністю самостійної роботи, засвоєння учбового матеріалу учня, який може навчатися в зручному для себе темпі, місці і часі. Волженіна Н.В. виділяє такі принципи дистанційного навчання: свідомості; активності; наочності навчання; доступності; навчання на високому рівні труднощів; науковості; колективізму та індивідуального підходу; проблемності; єдності освітньої і виховної, розвиваючої функцій навчання; стимулювання і мотивації позитивного ставлення до вчення. Всі ці принципи взаємозв'язані і взаємозалежні, доповнюють один одного. У практиці навчання вони знаходять застосування у вигляді правил, методів і форм організації та проведення навчальної роботи. В принципах дистанційного навчання укладено історичний і педагогічний досвід, суспільний зміст, вони висловлюють картину стану процесу навчання [3, с. 8].

Так, у сучасному світі неможливо уявити собі роботу з обдарованими дітьми, не використовуючи комп'ютера. Інтерес до вивчення проблеми використання засобів ІКТ в навчанні і розвитку обдарованих дітей з кожним роком посилюється. Йде розробка методів навчання, орієнтованих на обдарованих дітей, методик виявлення і оцінки обдарованості, а також виявлення позитивних і негативних наслідків, які надає інформатизація на психічний розвиток обдарованих дітей. Одним з дуже цікавих чинників, що створюють передумови для успішного навчання обдарованих дітей з використанням засобів ІКТ і Інтернету включно є те, що таких дітей характеризує висока самостійність в процесі пізнання, вони широко

використовують «стратегії саморегуляції» навчання і легко переносять їх на нові завдання. Також можна припустити, що розробка спеціальних комп'ютерних повчальних програм, що розширюють можливості реалізації нових способів і форм самонавчання і саморозвитку, а також комп'ютеризація контролю знань сприятимуть реалізації принципу індивідуалізації навчання, такого необхідного для обдарованих учнів. Завдяки сучасним засобам ІКТ склалися умови для індивідуалізації навчання, побудови адекватною запитам особи індивідуальної освітньої траєкторії, розвитку творчого потенціалу обдарованої людини. Проте до використання засобів ІКТ для занять з обдарованими дітьми потрібно підходити виключно обережно, оскільки ці діти володіють вельми своєрідними особливостями, як правило, дуже нестійкою психікою і далеко не у всіх у них разом з високим рівнем інтелектуального розвитку присутній такий же високий рівень розвитку психомоторних і комунікативних здібностей. Більш того, дефекти, що є у дитини, в спілкуванні не тільки не долатимуться, а навпроти, можуть посилитися. Обдаровані діти входять до «групи ризику» і по відношенню до таких негативних наслідків інформатизації, як «Інтернет-залежність», «ігрова комп'ютерна наркоманія» і тому подібне. В той же самий час, при розумному і науково-обгрунтованому підході до освіти і розвитку обдарованих дітей з використанням Інтернету, можна орієнтуватися на наступні пріоритетні напрями, які легко є видимими при аналізі тих, що існують на даний момент в Інтернеті ресурсів для обдарованих дітей, батьків і педагогів, що працюють з ними: використання мережі Інтернет для розповсюдження інформації про специфіку навчання обдарованих дітей, методик, психологію; вихід на різні цільові групи зацікавлених читачів; створення мережевих співтовариств користувачів Інтернету, що займаються обдарованістю; пошук і виявлення обдарованих дітей, онлайн-тестування; психологічна і методична консультаційна допомога сім'ям, в яких обдаровані діти отримують домашнє виховання; дистанційне навчання обдарованих дітей, проведення різних курсів, окремих занять, факультативів, дослідницьких проектів і програм; дистанційна індивідуальна (менторська) підтримка обдарованих учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімов А.М. Робота в системі дистанційного навчання Moodle. Навчальний посібник. 2-е вид. випр. - Харків, ХНАМГ, 2009. - 292 с.
2. Бухлова Н.В. Обдарована дитина. Психолого-педагогічний супровід/упоряд. Ж. Сташко – К.: Шк.світ, 2013. – 104 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
3. Волженіна Н.В. Організація самостійної роботи студентів у процесі дистанційного навчання : навчальний посібник / Н.В. Волженіна. Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2008. - 59 с.
4. Обдарованість: сутність, структура, перспективи розвитку // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології обдарованості: зб. наук. пр. / за ред. С.Д. Максименко та Р.О. Семенової. – Т. 6. – Вип. 3. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 48-51.
5. Осадча К.П. Технології дистанційного навчання. Робота з Moodle 2.4. Навчальний посібник / К.П. Осадча, В.В. Осадчий. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 396 с.

Демченко О. П.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти*

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Вінниця*

d_elena_pr@ukr.net

ЗАДОВОЛЕННЯ ОСОБЛИВИХ ОСВІТНІХ ПОТРЕБ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ БІБЛІОТЕКИ

Анотація. У статті обгрунтовано науковий підхід, згідно якого обдарованих дітей вважають особистостями з особливими освітніми потребами. Показано важливість

створення культурно-освітнього простору, сприятливого для розгортання потенціалів обдарованих учнів, їх творчої самореалізації. Простір є психолого-педагогічним конструктом, що об'єднує різнорівневі соціально-культурні та навчально-виховні умови. Суб'єктами створення простору є широке коло фахівців, які працюють у закладах освіти, культурно-освітніх установах. Відзначено, що у роботі з обдарованими дітьми важливу роль відіграє бібліотека, працівники якої проводять культурно-просвітницьку і навчально-виховну роботу. Серед напрямів діяльності бібліотеки має бути виявлення здібних учнів, створення їм додаткових умов для творчої самореалізації. Бібліотекари мають співпрацювати з педагогами, консультувати їх, добирати літературу з проблем обдарованості, допомагати у проведенні різних форм роботи з обдарованими дітьми.

Ключеві слова: обдарованість, особливі освітні потреби, культурно-освітній простір, бібліотека, бібліотечна діяльність.

Abstract. *The article substantiates the scientific approach, according to which gifted children are considered individuals with special educational needs. The importance of creating a cultural and educational space conducive to the development of the potential of gifted students, their creative self-realization is shown. Space is a psychological and pedagogical construct that combines different levels of socio-cultural and educational conditions. The subjects of space creation are a wide range of specialists working in educational institutions, cultural and educational institutions. It is noted that the library plays an important role in working with gifted children, whose employees conduct cultural, educational and educational work. Among the activities of the library should be to identify talented students, creating additional conditions for creative self-realization. Librarians should cooperate with teachers, advise them, select literature on giftedness, help in various forms of work with gifted children.*

Key words: *giftedness, special educational needs, cultural and educational space, library, library activities.*

В останні десятиліття у розвинених країнах світу політична еліта, представники великого бізнесу, науковці, педагоги-практики усвідомлюють роль талановитих людей, геніїв у розвитку цивілізації, науково-технічного прогресу загалом, процвітання держави чи організації зокрема. Відповідно до цього, все потужніше обстоюється та впроваджується ідея щодо пошуку талановитих і обдарованих особистостей, забезпечення можливостей для їх творчої самореалізації.

Створення системи роботи з обдарованими дітьми і молоддю в Україні має здійснюватися з урахуванням факту визнання їхнього статусу як осіб з особливими освітніми потребами. Зокрема, Парламентською асамблеєю Євросоюзу були прийняті «Рекомендації (1248) щодо розвитку освіти обдарованих і талановитих дітей» [13], в яких визначено принципи освітньої політики і практики роботи з такими особистостями. У документі йдеться також про визнання особливих потреб обдарованих дітей і молоді, для задоволення яких необхідно створювати сприятливі освітні умови, надавати додаткові ресурси. Це буде розширювати можливості для розвитку здібностей, розкриття творчого потенціалу талановитих учнів на власну користь і на благо суспільства у цілому.

Для становлення системи роботи з обдарованими дітьми в Україні у контексті євроінтеграційних процесів важливим є вивчення й визнання результатів порівняльного дослідження, проведеного у 2006 році [17]. Аналіз висновків якого, з одного боку, показав проблему, що не в усіх 30-ти країнах- учасницях експерименту обдаровані / талановиті діти і молодь вважаються такими, що мають «особливі освітні потреби» чи «потребують особливої освіти». Проте, з другого боку, питання їх включення у такий перелік активно обговорюється у законодавчому й освітньому полі більшості країн ЄС. Як позитив, також констатовано, що у європейській освітній практиці роботи закладів освіти держав-учасниць дослідження вже системно організовується різнобічна підтримка здібних і обдарованих дітей. Вона започаткована як у масових школах (у класі й поза ним), так і у закладах спеціального навчання.

Статус талановитих і обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами обстоюється на в працях низки вчених (К. Бізлі, І. Демченко, С. Кириченко, Н. Отрох та ін.). Науковою підставою для цього також є зарубіжні та вітчизняні дослідження (О. Бевз, Л. Виготський, К. Домбровський, Н. Поморцева, Дж. Террассьє, А. Роупер, Л. Сільверман, Є. Столбова, Н. Теличко, С. Цветкова, Л. Холлінгворт, В. Юркевич та ін.), в яких обдарованість пояснюється як асинхронний розвиток. Він зумовлює атиповість дитини, яка потребує особливої уваги та підтримки, додаткових ресурсів.

У свою чергу, вважаємо [4-5], що обдаровані діти є унікальними особистостями, розвиток яких відрізняється від умовної вікової норми. Частина з них відноситься до «групи ризику», є неуспішними, вважається девіантними. Їхнє життя ускладнюється через низку соціально-психологічних проблем, зумовлених, у тому числі, складністю проявів обдарованості, особливостями світосприйняття і мислення. У спілкуванні з однолітками, дорослими, навіть рідними, у таких учнів нерідко виникають конфлікти, непорозуміння. Обдаровані діти мають особливі освітні потреби, для реалізації високого творчого потенціалу, розвитку здібностей, самореалізації їм потрібно створити сприятливі умови, надати додаткові ресурси, забезпечити індивідуальний психолого-педагогічний супровід і підтримку.

Психологи виділяють декілька чинників, сприятливе поєднання яких забезпечить розгортання творчого потенціалу обдарованої особистості та досягнення нею успіху в діяльності. Все частіше потужним фактором своєчасного особистісного становлення обдарованої дитини визнається культурно-освітнє середовище / простір. На наш погляд, створення творчо-розвивального простору є одним з шляхів задоволення особливих освітніх потреб обдарованих дітей. Визначаємо його як «інтегративний психолого-педагогічний конструкт, який об'єднує різнорівневі соціально-культурні та навчально-виховні умови (природні і спеціально змодельовані, педагогічно структуровані і впорядковані), комплекс можливостей, що сприяють формування суб'єктності обдарованої особистості у процесі інтеріоризації цінностей, розвитку її здібностей, досягнення високих успіхів, задоволення екзистенціальних особливих освітніх потреб у ході різнорівневої взаємодії з усіма суб'єктами простору» [6]. Для розвитку здібностей і талантів дітей важливо, щоб такий простір був полікультурним і, водночас, толерантним до обдарованої особистості [14].

Відзначимо, що у роботі з обдарованими дітьми важливу роль відіграє бібліотека, яку вважаємо суб'єктом регіонального культурно-освітнього простору. Аналіз наукового фонду виявив низку досліджень (Н. Бурої, А. Бойко, Л. Василик, Г. Головіної, Є. Домаренко, А. Жаркова, С. Єзової, В. Зайцева, Т. Маркової та ін.), в яких дається дефінітивна характеристика терміна «бібліотека», розкрито суть поняття «бібліотечна робота» та виділено різні напрями діяльності бібліотек як культурно-освітніх установ у цілому.

Однак багато питань, пов'язаних із сучасними формами й методами надання послуг бібліотеками, допоки є невирішеними. Зокрема, допоки залишається менш дослідженим педагогічний аспект діяльності шкільних бібліотек. Зустрічаємо окремі наукові розвідки, присвячені аналізу завдань і напрямів діяльності шкільних книгозбірень (Н. Коляда, Л. Корж, А. Малько та ін.). До того ж, особливої уваги потребує дослідження ролі бібліотек як культурно-освітніх установ у створенні простору для розвитку обдарованості дітей.

У законодавчому полі бібліотека визначається «бібліотечно-бібліографічним, культурно-просвітницьким і науково-допоміжним соціальним інститутом» [7]. У кінці ХХ століття після прийняття «Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу» [11] поряд із словосполученням «шкільна бібліотека» почав використовуватися термін «бібліотека загальноосвітнього навчального закладу». Вона є обов'язковим структурним підрозділом закладу освіти, який здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення навчально-виховного процесу як в урочний, так і у позаурочний час. Свою діяльність вона організовує спільно з педагогічним колективом, відповідно до планів роботи і регламентуючої документації, що затверджується директором закладу» [11]. У «Маніфесті шкільних бібліотек» зазначено, що такі «установи відіграють

провідне значення в поширенні грамотності, освіти, забезпеченні інформації, а також в економічному, соціальному та культурному розвитку» [8].

Виділяють функції діяльності бібліотеки, завдяки реалізації яких вона сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості з інформаційними потребами й навичками. Зокрема, у документі [8] визначається освітнє значення бібліотеки, яка бере участь в єдиній для школи державній програмі освіти й виховання дітей, пропаганди літератури й керівництва читанням у загальному веденні навчально-виховної роботи школи. Також наголошується на *навчально-виховній ролі*, оскільки вона покликана сприяти ідейному, моральному, естетичному й трудовому вихованню. До того ж, шкільна бібліотека виконує *інформаційно-консультативну й інформаційно-координаційну функцію*, спрямовану на учня, вчителя, родину.

У роботі з обдарованими дітьми бібліотека як суб'єкт регіонального культурно-освітнього простору освіти має багато ресурсів для задоволення їхніх особливих освітніх потреб. Погоджуємося з позицією О.Мельник, Л.Масохи, що серед цілей роботи працівників бібліотеки з обдарованими і талановитими дітьми є сприяння розвитку, заохочення творчої діяльності для розширення і поглиблення їхніх інтересів. Більш того, робота у цьому напрямі вважається не просто необхідною, а обов'язковою [10, с. 219]. Учені відзначають, що бібліотека має всі необхідні ресурси для задоволення інтересів і запитів, розвитку творчих здібностей дітей з різними видами обдарованості. За їхнім переконанням, з усіх факторів самореалізації особистості учнів важливим і домінуючим є реалізація принципу творчості у роботі шкільної бібліотеки. Саме він передбачає сприяння розгортанню творчих здібностей кожної дитини, максимальному розвитку самодіяльності, вільному вираженню свого «Я».

На думку О.Матвійчук [9], у бібліотеці-медіатеці обдаровані учні зможуть повноцінно задовольняти свої інформаційні потреби, будуть навчатися пошуку синтезу, узагальненню інформації, одержаної з різних джерел. Провідним напрямом роботи сучасних шкільних бібліотек є формування інформаційної культури учнів, особливо обдарованих. Тому необхідно організувати індивідуальну роботу із здібними дітьми, при записі у бібліотеку та видачі книг необхідно проводити бесіди про їхні інтереси і консультації щодо вибору певної теми наукової роботи, правильного оформлення бібліографічного списку літератури тощо.

Для забезпечення ефективності роботи бібліотеки особливої ваги набуває потенціал працівників, їхній професіоналізм, ерудиція, творчість, інноваційність. Вважається, що бібліотекар – це спеціаліст з гуманітарною освітою, а значить, далекий від технологій і всього, що з ними пов'язано. Але в наш час бібліотечна професія модернізувалася, у бібліотекара з'явилися нові можливості, які переросли в функціональні обов'язки. Працівники бібліотеки мають виявляти обдарованих дітей, вивчати їхні інтереси та в формулярах обдарованих дітей робити особливі позначки, які відображають напрямок захоплень [12].

Починаючи роботу з обдарованими учнями, працівникам бібліотеки необхідно, перш за все, з'ясувати, скільки саме обдарованих дітей навчається в школі. Таку інформацію вони можуть узяти у практичних психологів і соціальних педагогів закладу освіти. Також бібліотекари можуть самостійно провести діагностику, використовуючи доступні тести на виявлення обдарованості, анкети («Ти – унікальна й неповторна особистість», «Що тобі цікаво?», «Яку літератур ти любиш читати?», «Світ твоїх захоплень», «Чи вважаєш ти себе талановитим, унікальним?» тощо). Необхідно також систематично спостерігати за дітьми, які відвідують бібліотеку, здійснювати аналіз їхніх читацьких інтересів, проводити з ними бесіди.

Після того, як визначено кількість здібних і обдарованих дітей, виявлено їхні інтереси та особливі потреби, необхідно спланувати роботу з ними. Наявність плану підвищить ефективність діяльності культурно-освітньої установи з розвитку обдарованості дітей. Варто зазначити, що можуть бути два варіанти планування:

- введення окремого розділу / частини у загальний план роботи шкільної бібліотеки;

- розробка самостійного плану роботи з обдарованими дітьми.

Перед плануванням завідувач бібліотеки (бібліотекар) ознайомлюється з річним планом навчально-виховної роботи освітнього закладу, визначає завдання і зміст діяльності бібліотеки з обдарованими дітьми, враховуючи масові заходи школи, зокрема присвячені історичним і пам'ятним датам у житті нашої держави, професійним святкам [12].

Обов'язковими розділами плану роботи бібліотеки є такі, які забезпечують можливість створення додаткових умов для розвитку здібностей і обдарованості дітей, зокрема: довідково-бібліографічне обслуговування, інформаційне забезпечення, проведення масових заходів, індивідуальна робота тощо. У плані роботи обов'язково варто зазначити форму проведення (конкурс, інтелектуальне змагання, авторські та групові виставки, гурток, олімпіада, творча бесіда та зустріч, вікторина, презентація творчих робіт, ведення блогів (політематичних або за інтересами), створення книги досягнень обдарованих дітей тощо). Також окремими пунктами мають бути: цільова категорія дітей (клас, прізвища, вид обдарованості тощо), дата проведення, відповідальні тощо.

Низка дослідників [1; 2; 16], яка розробляє різні аспекти діяльності бібліотек, виділяє ефективні шляхи і форми роботи бібліотек з розвитку здібностей і талантів дітей. Вони вважають, що на базі бібліотек необхідно організовувати роботу творчих клубів і об'єднань, гуртків за інтересами; зустрічі з відомими письменниками, поетами, діячами культури, освіти рідного краю і країни.

Розгортанню талантів учнів сприятиме тісна співпраця шкільних бібліотек з районними (міськими) дитячими та юнацькими бібліотеками, які організовують участь обдарованих читачів у різних конкурсах, акціях, тренінгах. Ефективною буде допомога обдарованим учням у виборі власних освітніх маршрутів, орієнтація їх на проектну діяльність. Удосконаленню роботи з обдарованими дітьми сприятиме використання інтерактивних форм, інтелектуальних і творчих турнірів, конкурсів, вікторин, олімпіад, аукціонів, марафонів, тренінгів, дебатів.

У досвіді роботи бібліотек [1; 2; 12; 16] активно впроваджуються мастер-класи, автори яких знайомлять користувачів з різними видами мистецтв, техніками рукоділля, малюванням, вишивкою, художнім розписом, квілінгом, декупажем тощо. У творчих майстернях бібліотек діти знайомляться з народними українськими ремеслами, які притаманні нашій культурі і зберігають народні традиції: лялька-мотанка, витинанка, писанкарство, петриківський розпис, виготовлення жіночих прикрас, обереги для дому, тощо. Бібліотекари також добирають широкий набір літератури і періодики «Hand made», створюють виставки творчих робіт з декоративно-прикладного мистецтва своїх користувачів тощо. Творчо обдаровані діти з беруть активну участь у таких заходах, в основі яких творчість і невимушене спілкування.

Створюючи культурно-освітній простір для задоволення особливих освітніх потреб обдарованих дітей, працівникам бібліотеки потрібно взаємодіяти з учителями, працівниками різних культурно-освітніх і дозвіллевих установ (музеїв, клубів, будинків творчості, мистецьких шкіл тощо), які працюють у регіоні / районі / селищі / місті. У цих установах є низка фахівців, які, з одного боку, можуть долучитися до проведення роботи з обдарованими дітьми. З другого боку, вони самі часто є талановитими, творчими особистостями, зустріч з якими допоможе окремим учням-читачам визначитися зі своїми вподобаннями, а деяким – перейти на новий щабель творчого розвитку.

У контексті роботи бібліотеки з обдарованими дітьми важливою є взаємодія з шкільним психологом, соціальним педагогом, учителями, класними керівниками, батьками. Зокрема, робота з учителями має бути різноплановою та передбачає:

- ознайомлення з науковою, науково-популярною, методичною літературою та інтернет-ресурсами з питань обдарованості, інтерактивні огляди фахової періодики;
- організацію різних форм, спрямованих на підвищення професійної компетентності вчителів щодо виховання обдарованих дітей (семінари, «круглі столи», захисти проєктів, тренінги, ділові ігри, дискусії, методичні наради);

- індивідуальне консультування вчителів і допомога у проведенні різних форм роботи з обдарованими дітьми;
- спільна діяльність фахівців бібліотеки і вчителів зі створення умов для розвитку обдарованості дітей, організації творчої діяльності здібних учнів.

За результатами досліджень В.Теслюк [15], у бібліотеці учасники педагогічної роботи з обдарованими дітьми черпають необхідну інформацію з літератури, яка є в достатній кількості в бібліотеках. Зокрема, великий фонд психолого-педагогічних джерел з питань обдарованості є в бібліотеках педагогічних ЗВО, Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Державній науково-педагогічній бібліотеці імені В.О.Сухомлинського, як у друкованому, так і в електронному варіантах. На думку дослідниці, книгозбірні забезпечують відбір, кумуляцію, аналітико-синтетичне опрацювання інформації щодо соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми та їхніми батьками.

Для вчителів фахівці проводять бібліографічні огляди літератури, надають інформацію про нові дослідження в сфері обдарованості, допомагають готувати сценарії форм виховання тощо. Працівники бібліотеки можуть брати участь у створенні бібліотечних медіа-уроків, що сприяють вихованню в читачів культури читання, інформаційної культури та популяризації української й світової літератури [15].

На сучасному етапі відбувається реформування роботи бібліотек, переглядаються мета, зміст, форми їх діяльності. Одні інновації передбачають використання принципово нових підходів, заміну старих об'єктів новими, а другі – поліпшення існуючих об'єктів, модернізацію послуг / продукції, організаційних і соціальних прийомів управління. В умовах швидких трансформаційних змін першочерговим завданням для шкільної бібліотеки є перетворення її з центру бібліотечних ресурсів і доступу до інформації у центр дослідження, відкриття, творчості та інноваційної педагогіки.

Розвитку творчих здібностей і пізнавальних інтересів обдарованих дітей має сприяти візуальна складова простору, її естетичне оформлення. Як стверджують дослідники О.Мельник [10], потрапляючи перший раз у бібліотеку, дитина знайомиться з яскравими книжковими виставками, з казковими героями.

Оскільки в інформаційному суспільстві на перший план виходить Інтернет, то бібліотека повинна модифікувати способи надання своїх послуг дітям та молоді, трансформуючись в бібліотечно-інформаційний центр. Актуалізується роль такої установи в поширенні електронних ресурсів і колекцій через бібліотечні сайти, взаємодії фахівців і користувачів через використання Web 2.0, надання доступу до веб-архівів, фондів [1; 2; 16].

Узагальнивши результати дослідження, нами виділено *умови* підвищення ефективності роботи бібліотеки з обдарованими дітьми:

- трансформація діяльності бібліотеки на інноваційних засадах з виконанням комп'ютерних технологій, Інтернет-ресурсів;
- забезпечення взаємодії працівників бібліотеки та вчителів під час організації форм роботи з обдарованими дітьми;
- налагодження партнерських стосунків шкільної бібліотеки та бібліотек для дітей у створенні додаткових умов для розвитку обдарованості дітей;
- використання інноваційних форм у роботі бібліотеки з обдарованими дітьми.

Отже, для задоволення особливих освітніх потреб обдарованих дітей, забезпечення сприятливих умов для їх реалізації потрібно створювати культурно-освітній простір, об'єднуючи зусилля якомога більшої кількості організаторів. Активними учасниками освітнього простору окрім педагогів є бібліотекари, працівники культурно-освітньої установи, інформаційно-комунікаційного центру для роботи з обдарованими учнями. Порівняно із закладом освіти бібліотеки мають додаткові можливості для розвитку творчих здібностей, організації гурткової роботи, об'єднань за інтересами, зустрічей відомими митцями, вченими тощо. У сучасних умовах зниження інтересу до читання необхідно суттєво оновлювати завдання та форми роботи бібліотек, шукати інноваційні методики з розвитку творчих здібностей учнів. Працівники бібліотеки мають підвищувати власну

медіограмотність, використовувати сучасні інформаційні ресурси, співпрацювати з педагогами, залучати творчих особистостей регіону

ЛІТЕРАТУРА

1. Баліка Л. М. Шкільна бібліотека та інформаційно-комунікаційні технології. Інноватика у вихованні. 2016. Вип. 4. С. 305-311.
2. Бондар Л. М. Комплектування фонду шкільної бібліотеки як складова ланка в системі навчально-виховного процесу освітнього закладу. Вісн. Кн. палати. 2018. № 12. С. 20-23.
3. Брижицька О. М. Переосмислення ролі шкільної бібліотеки у сучасному освітньому просторі. Шкіл. б-ка плюс. 2014. Лип. (№о 13/14). С. 8-13.
4. Демченко О.П. Підготовка майбутніх педагогів до використання театральної діяльності в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: європейський контекст. Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 10-11 грудня 2020 р.). Вінниця, 2020. Випуск 3. С. 261–267.
5. Демченко О.П. Соціальні проблеми обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами. Медико-соціальні проблеми в теорії і практиці соціальної роботи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Глухів: Глухівський НПУ ім. О.Довженка, 2018. С.12-17.
6. Демченко О.П. Створення культурно-освітнього простору для розвитку соціальної обдарованості в регіональному контексті. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наукових праць. Випуск 45. Київ-Вінниця, 2016. С. 19-25.
7. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». URL: <http://library.kr.ua/zakon/zakbibsprv.html>.
8. Маніфест ІФЛА/ЮНЕСКО про шкільні бібліотеки. URL: <http://ube.nplu.org/article>
9. Матвійчук О. Є. Шкільна бібліотека – інформаційна платформа для набуття знань. Бібліотека: місце традицій, простір інновацій: матеріали круглого столу, присвяч. 55-річчю наук. б-ки Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв, Київ, 30 листоп. 2018 р. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка. Київ : Видавн. центр КНУКіМ, 2018. С. 59-63.
10. Мельник О., Масоха Л. Роль шкільної бібліотеки у розвитку творчої особистості учнів. Наукові записки. Серія «Педагогічні науки». Випуск 123. С.217 – 221.
11. Положення про бібліотеку загальноосвітнього закладу. Інформ. зб. МОН. 1999. № 12. С. 6-11.
12. Пономаренко С.Є. Робота бібліотекаря з розвитку творчих здібностей учнів. Обдарована дитина. 2009. № 7. С. 20-26.
13. Рекомендація 1248 про освіту обдарованих дітей. Парламентська Асамблея Ради Європи. Брюссель : Рада Європи, 1994. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=15282&lang=en>.
14. Розлуцька Г., Сокол М., Гавриленко Т. Принцип полікультурності у організації толерантного освітнього простору українського дошкілля. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2020. № 1 (19). С. 101-106.
15. Теслюк В. Бібліотеки як комунікаційні центри соціально-педагогічної роботи з Сухомлинського ; упоряд. А.І.Рубан. К., 2005. 64 с.
16. Ярошенко Т. Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху ВЕБ 2.0: виклики часу. Інформаційні технології. 2011. № 51. С.17-22.
17. Specific Educational Measures to Promote all Forms of Giftedness at School in Europe Working Document (2006). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7de9cb30-5138-4a0a-a574-cd55ef94ef36>

Драєвська С. А.,
психолог-методист,
спеціаліст вищої категорії,
практичний психолог КЗ «ЗСЗШ «Джерело» ЗОР
draevskaya.lana@gmail.com

Сапальова Н. Г.,
старший вчитель,
спеціаліст вищої категорії,
вчитель української мови та літератури,
КЗ «ЗСЗШ «Джерело» ЗОР
natalisapalywa@gmail.com

ЗАПОРУКА УСПІХУ ДИТИНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ТВОРЧОЇ ГРУПИ «ТАЛАНТ» ЗАПОРІЗЬКОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ «ДЖЕРЕЛО»)

У статті розкрито зміст та особливості роботи творчої групи «Талант» Запорізької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату «Джерело» з обдарованими дітьми. Висвітлено педагогічні умови, форми і методи роботи членів творчої групи та педагогів закладу з обдарованими учнями в освітньому процесі в умовах спеціального закладу. Представлено результативність роботи з даною категорією дітей.

Ключові слова: методична робота, творча група, обдарована дитина, інтелектуальна та творча обдарованість, діагностика, освітній процес, психодіагностичний інструментарій, психологічний супровід обдарованих дітей, результат роботи.

The article details on the content and peculiarities of the creative group «Talent» of Zaporizhzhya special boarding school «Dzherelo» with gifted children. It is highlighted the pedagogical conditions, forms and working methods of the creative group members and boarding school teachers with talented students in the educational process in a special institution. The effectiveness of working with this category of children is presented.

Key words: methodical work, creative group, gifted child, intellectual and creative talent, diagnostics, educational process, psychodiagnostic tools, psychological support of gifted people, result of work.

*Як не дивно, більшість людей не мають ні найменшого поняття,
до чого у них схильність і в чому їх дар.
Борис Акунін*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Якісний стрибок у розвитку новітніх технологій спричинив собою різко збільшену потребу суспільства в особах, які володіють нестандартним мисленням, що вносить новий зміст в усі сфери життєдіяльності, які вміють ставити й вирішувати актуальні завдання.

Національною доктриною розвитку освіти чітко окреслене завдання сучасної школи: створення умов для формування особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати й навчатись протягом життя [1].

Сучасне життя ставить перед людиною безліч нестандартних проблем.

Уміння вирішувати їх творчо, з оптимальним ефектом визначає його добробут.

Не випадково одним із завдань стратегічної державної політики в галузі освіти є створення системи виявлення та підтримки обдарованих дітей та талановитої молоді, орієнтованих на потреби інноваційної економіки знань.

Мета статті – розкрити зміст та особливості роботи творчої групи «Талант» Запорізької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату «Джерело» щодо забезпечення умов для розвитку обдарованих дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблема обдарованості достатньо широко висвітлена. Аналіз теоретичних досліджень питання обдарованості розглядається в працях О. Антонової, Ф. Баррона, Н. Басюк, Б. Блума, Д. Богоявленської, Н. Ваганової, Дж. Гілфорда, Ю. Гільбуха, О. Леонтєва та ін. Загальні та специфічні особливості професійної креативної діяльності вчителя досліджено у працях Ю. Азарова, Ф. Гоноболіна, В. Кан-Калика, В. Загвязинського.

Виклад основного матеріалу. Без підтримки, діти не можуть досягти того успіху, на який вони розраховують, тому потрібна спеціальна допомога та супровід з боку педагогів і батьків у розвитку обдарованої особистості – розвитку її інтелектуального й творчого потенціалу.

Знаючи, що талановита молодь – це майбутня національна еліта, педагоги школи-інтернату «Джерело» процесу виявлення, навчання й виховання обдарованих, талановитих дітей надають великого значення, оскільки навчання обдарованої особистості сьогодні – це модель навчання всіх дітей завтра.

Найважливішим засобом підвищення педагогічної майстерності вчителів, що з'єднує в єдине ціле всю систему роботи школи є методична робота, роль якої значно зростає в сучасних умовах у зв'язку з необхідністю раціонально й оперативно використовувати новітні технології, методики й форми навчання та виховання.

Методична робота – це цілісна, заснована на досягненнях науки й передового педагогічного досвіду і на конкретному аналізі освітнього процесу система взаємопов'язаних дій та заходів. Вона спрямована на всебічне підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного педагога, на зростання творчого потенціалу педагогічного колективу в цілому, а в результаті на вдосконалення освітнього процесу, досягнення оптимального рівня освіти, виховання здобувачів освіти. Однією з провідних форм удосконалення методичної роботи є створення й діяльність вчителів у творчих групах.

Саме тому відповідно до плану методичної роботи у Запорізькій спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті «Джерело» була сформована творча група «Талант», яка стала впродовж трьох років основною платформою пошуку та розвитку обдарованості у закладі й працює над проблемою: «Організаційно-педагогічні умови модифікації корекційно-реабілітаційного простору спеціального закладу».

У групі працюють досвідчені й творчі педагоги, які прагнуть до інновацій і до саморозвитку.

Вчителі, які залучаються до роботи з обдарованими дітьми, мають ряд спеціальних якостей. Це, перш за все, високий рівень власного інтелектуального розвитку, що дозволяє спілкуватися з обдарованими дітьми, налагоджувати з ними зворотній зв'язок.

Робота з обдарованими та здібними дітьми є одним з найважливіших аспектів діяльності творчої групи «Талант». Члени групи створюють умови для виявлення та розвитку обдарувань у дітей. Педагоги орієнтуються на стимулювання і підтримку емоційного розвитку дитини, на створення умов для прояву самостійності, ініціативності, творчих здібностей в різних видах діяльності. При цьому члени групи вибирають оптимальні види діяльності.

Для організації цілеспрямованої роботи, починаючи з дитячого садочку і до усвідомленого вибору життєвого шляху, у 2019 році в школі-інтернаті «Джерело» членами групи створена програма розвитку дітей з особливими освітніми потребами «Сузір'я обдарованості», яка передбачає систему роботи зі здібними та обдарованими дітьми, орієнтовану на комплекс психолого-педагогічних, організаційних і науково-практичних заходів.

План реалізації програми «Сузір'я обдарованості» включає в себе наступні етапи:

2019-2020 навчальний рік – підготовчий етап;

2020-2011 навчальний рік – діагностично-прогностичний етап

2011-2022, 2022 - 2023 навчальні роки – організаційно-виконавчий етап;

2023-2024 навчальний рік – підсумковий етап.

На першому етапі був проведений аналіз сучасних концепцій роботи з обдарованими дітьми та відбір освітніх технологій, що дозволяють реалізувати потенційні можливості обдарованих дітей. На другому – організовано проведення моніторингових досліджень з метою виявлення динаміки розвитку когнітивної, особистісної сфер та інтересів й схильностей учнів; підвищення кваліфікації педагогів через участь у творчих групах при Запорізькому інституті післядипломної педагогічної освіти, заходах, курсах, тренінгах, семінарах з даної проблеми; використання у практичній діяльності інтерактивних технологій SMART, веб-квестів тощо.

У даний час програма знаходиться на організаційно-виконавчому етапі. Цей етап реалізації пов'язаний зі здійсненням психологічного супроводу та корекції педагогічної та учнівської діяльності; сприяння педагогічним працівникам у залученні їх до участі у професійних конкурсах, форумах, проектах; забезпеченні на партнерських умовах участі батьків у різних конкурсах, тренінгах; створенні банку даних обдарованих учнів та банку навчальних програм і методичних матеріалів для роботи з обдарованими учнями.

До складу творчої групи крім креативномислячих педагогів входить практичний психолог, участь якого в діяльності групи це, в першу чергу, реалізація поставленої мети: сприяння виявленню, підтримці, розвитку та майбутній успішній самореалізації здібних та обдарованих дітей.

Активне включення у роботу творчої групи надає можливість практичному психологу впроваджувати новітні технології та педагогічні креативні стратегії, які сприяють модернізації освітнього процесу для сучасних педагогів та дітей.

Практичним психологом визначені основні завдання психологічного супроводу роботи творчої групи, а саме:

- сприяння у виявленні обдарованих дітей, визначенні виду обдарованості, інтелектуальних та особистісних якостей дітей;
- прогноз можливих проблем та потенціалу розвитку обдарованих дітей;
- розробка індивідуальних освітніх маршрутів для обдарованих учнів;
- сприяння формуванню позитивної Я-концепції (самоствалення, самоповага, самоприйняття);
- підтримка учнів з питань соціалізації, формування комунікативних навичок;
- підвищення психологічної компетенції педагогів, батьків з питань дитячої обдарованості (проведення консультацій, навчальних семінарів для батьків і педагогів) [2].

Психолого-педагогічний супровід спирається на основні принципи побудови роботи з обдарованими дітьми:

- кожна дитина унікальна і потребує педагогічної підтримки, розвитку здібностей;
- успішність роботи з розвитку обдарованості залежить від рівня координації діяльності вчителя, класного керівника, психолога, батьків, інтеграції зусиль для самореалізації дитини;
- розвиток творчих здібностей залежить від спілкування з творчими, талановитими дорослими, розширення сфери діяльності з якими – завдання педагогічного колективу;
- з метою реалізації поставлених завдань необхідне вдосконалення педагогічної майстерності вчителів з напрямку їх ефективної взаємодії з сучасними обдарованими дітьми.

Виявлення в освітньому закладі обдарованих дітей спирається не тільки на оновлений психодіагностичний інструментарій. Колегіальним рішенням творчої групи запроваджено комплексний підхід, який має широкий спектр методів, зокрема:

- метод спостереження дітей в різних навчальних та соціальних ситуаціях;
- психодіагностичні тренінги та дослідження з використанням психометричних діагностик;
- експертне оцінювання поведінки дітей вчителями, батьками, вихователями;
- включення дітей в спеціальні ігрові та міжособистісно орієнтовані заняття;
- експертне оцінювання продуктів творчої діяльності дітей;
- організація різноманітних інтелектуальних і предметних заходів змагального характеру;

- метод портфоліо, що відображає такі аспекти в діяльності учня як здібності, інтереси, продуктивні стилі навчання, самонавчання, мислення, вираження особистості [3].

Психологічна діагностика надає можливість не тільки скласти банк обдарованих учнів, але й вирішити ряд наступних завдань:

- складання психологічного портрета обдарованої дитини;
- вибір методів і прийомів для здійснення роботи з обдарованими дітьми;
- розробка засобів і форм психологічного супроводу дітей відповідно до їх особливостей;
- планування роботи психологічного семінару як можливості забезпечення фундаментальної освітньої підготовки з розвитку інтелектуального та творчого потенціалу обдарованих дітей спеціальної школи.

Проведення етапу поглибленого психолого-педагогічного вивчення обдарованих здобувачів освіти надає можливість командно, професійно та творчо складати для кожної обдарованої дитини індивідуальну програму розвитку, яка забезпечує ефективну траєкторію розвитку здібностей кожної окремої особистості. Індивідуальні програми мають динамічний характер і корегуються при необхідності, спрямовуючи кожного вихованця до нової ланки успіху. [4]

Задля висвітлення результатів роботи педагогів школи-інтернату «Джерело» з обдарованою та здібною молоддю членами творчої групи «Талант» створений сайт «Сузір'я обдарованих «Джерело».

Сформована система роботи з обдарованими дітьми дає певні результати.

Так, тільки у 2020-2021 навчальному році робота колективу школи, проведена за планом виявлення та підтримки талановитої молоді, створення умов, необхідних для розвитку індивідуальності та неординарних здібностей учнів. Результати відобразилися, зокрема, у участі учнів школи в предметних олімпіадах, конкурсах та фестивалях різних рівнів:

- VII Всеукраїнська інтернет-олімпіада «На Урок» з географії (3 дипломи I, II, III рівнів);
- VII Всеукраїнська інтернет-олімпіада «На урок» з української мови та літератури (2 дипломи I та II рівнів);
- XII Всеукраїнська українознавча гра «Соняшник» (брало участь 49 учнів, результат – 2 дипломи I ступеня регіонального рівня, 5 дипломів II ступеня регіонального рівня, 3 дипломи III ступеня регіонального рівня ;
- онлайн-конкурс «Роби як я!», номінація «Образотворче мистецтво» – диплом III ступеня обласного рівня виборолла учениця з ураженою слуховою функцією Куліш Софія;
- XI Міжнародна природознавча гра «Геліантус» (2 дипломи III ступеня та один диплом II ступеня; 2 грамоти з фізики, 2 – з іології та 1 – з хімії);
- Міжнародний конкурс Perspektiva plus. Читці – номінація «Натхнення»: Юдін Денис, учень з ураженою слуховою функцією зайняв II місце;
- Марафон з української мови ім. П. Яцика. Платформа HUMAN (3 сертифіката з відзнакою);
- школа «Агенти змін», учениця 10-Б класу Шелаєва Дар'я пройшла до II етапу;
- V Міжнародна гра зі світової літератури «Sunflower» (52 учасника) – 3 диплома переможців початкової школи та 8 дипломів III ступеня регіонального рівня;
- Всеукраїнський конкурс соціального відео «Я не для продажу» – учні 10-Б класу увійшли в ТОП 10 та ін.

Учні досягають таких результатів завдяки налагодженій командній роботі педагогів, творчості в роботі кожного вчителя, яка нині є і потребою, і необхідністю, і способом на своєму прикладі розвинути інтерес вихованців до пошуку та відкриттів.

Робота з обдарованими дітьми вимагає особливого підходу і особливої кваліфікації педагогів. Навчитися працювати з такими дітьми можна, якщо всерйоз сприймати цей аспект педагогічної діяльності як важливу проблему: зберегти, підтримати і розвинути наявні у дитини здатності і не завдати при цьому шкоди розвитку інших сторін його особистості [5].

Постійне зростання майстерності вчителів позитивно відбивається на результатах їх діяльності. Вчителі, які відвідують творчу групу – учасники багатьох професійних конкурсів:

- 11 педагогів школи-інтернату «Джерело» стали лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Творчий вчитель – обдарована дитина» у номінації «Освіта обдарованих»;
- 14 педагогів, які заявили на Всеукраїнський конкурс-рейтинг загальноосвітніх навчальних закладів по роботі з обдарованими дітьми «Школа – джерело талантів» авторські програми, стали лауреатами;
- Шаповалова Н. Л. – лауреат Всеукраїнського конкурсу «#SuperUrok2021 #STEAM»;
- Сапальова Н. Г. є учасницею Всеукраїнського конкурсу «Педагог-новатор»;
- Крохмаль Н. Б. отримала срібну медаль на конкурсі Міжнародного інноваційного центру «PERSPEKTIVA PLUS» у номінації «Педагог-професіонал».

З метою удосконалення науково-методичного рівня педагогів тільки в цьому році проведено ряд семінарів-практикумів, круглих столів і консультацій з педагогами, присвячені обдарованості.

Семінари та круглі столи проводилися за такими темами:

- круглі столи «Розвиток творчої ініціативи вчителів та учнів на основі інноваційних підходів до організації освітнього процесу» та «Сучасний урок: традиції та інновації»;
- Семінар «Методи і прийоми розвитку інтелектуально-пізнавальних творчих здібностей учнів».

Висновок. Спостереження наших педагогів дає можливість вважати, що майже всі діти мають особливі здібності. Головне не гальмувати, а допомогти розвинути дітям ці унікальні задатки.

Отже, інноваційні педагогічні технології, освітньо-кваліфікаційне зростання вчителя, неперервний процес виховання творчої, обдарованої особистості створює в школі розвивальне креативне середовище, що сприяє успіху учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти в Україні р. XII «Освіта і наука». [Електронний ресурс]
2. Організація роботи з обдарованими дітьми у 2005-2006 н.р. // Управління школою. – 2005. – № 22-24. – С. 88-96.
3. Слободенюк Л. І. Система психолого-педагогічного пошуку обдарованих дітей // Психолог. – 2003. – № 8 (56). – С.4-5.
4. Седова Т. Д. Ціннісні орієнтації педагогічного супроводу обдарованих учнів освітньому середовищі гімназії // Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсузахисту проєктів) : Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. – Харків, 2009. – 40 с.
5. Ніколаєнко С. Забезпечення якості вищої освіти–важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / С. Ніколаєнко // Освіта України. – 2007. – с.3

Дуб Марія Михайлівна,
вчитель початкових класів,
СЗШ №3 м.Трускавець,
вчитель-методист

Босак Ігор Володимирович,
вчитель інформатики СЗШ №3
м.Трускавець

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

Школа сьогодні не просто місце і засіб формування в учнів знань, умінь і навичок, а й місце підготовки майбутніх особистостей, які мають жити, працювати, володіти новими

знаннями і технологіями в складному навколишньому світі. Системне запровадження нових технологій стимулює учнів самостійно вчитися, критично мислити, аналізувати, порівнювати, робити висновки.

На сучасному етапі діти шкільного віку вирізняються або критичним мисленням, швидкістю думки, аргументацією своїх уподобань, неординарним відношенням до навчання, або невмінням і небажанням вчитися. З одного боку легко виявити обдаровану дитину, з іншого боку-важко працювати з іншою категорією дітей. Кожен вчитель ставить перед собою мету навчити кожну дитину, але перша частина це робить наполегливо і швидко, а до іншої треба докласти максимум зусиль і під питанням чи досягнеш мети - навчити. Причому, перша частина вже давно навчилася, тоді як інша стає гальмом для встигаючих. Тому першочерговою передумовою досягнення мети для вчителя є творчий підхід і організація навчальної діяльності учнів для досягнення поставленої мети.

На сучасному етапі розвитку гіперактивних дітей велику допомогу якраз надають інноваційні технології, використання інтернет-ресурсів, ігрові технології і ін.У такому процесі впровадження цих технологій, інтерактивних засобів легше засвоюється учнями матеріал, можна значно інтенсифікувати освітній процес, актуалізувати креативне мислення, здатність до творчості і самостійності.

Всебічний розвиток дитини-основна мета школи. Реалізація цієї мети залежить від модернізації навчального процесу, урізноманітнення форм організації навчальної діяльності, від уміння і готовності вчителя застосовувати це на практиці.

Завдання вчителя перетворити навчальний процес у комфортне середовище розвитку і саморозвитку дитини. Необхідно створити умови, щоб учневі було цікаво, і тільки тоді дитина зможе через різні форми організації навчання досягти результатів. Поєднання і впровадження вчителем різних форм роботи і знань з психології та педагогіки – це запорука успіху вчителя. Інтернет-технології, що надають широкий спектр можливостей для модернізації навчального процесу, для урізноманітнення форм організації навчальної діяльності і засобів навчання, - на сучасному етапі займають надважливу нішу. Отже, реалізація цих технологій істотно залежить від уміння і готовності вчителя застосовувати їх у практиці.

Однак, використання інтернету в навчальній діяльності несе за собою певну небезпеку для здоров'я дітей шкільного віку. Про це повинен знати вчитель і про це необхідно вести розмову з батьками. Досвід показує, що діти практично необмежені в часі у використанні інтернету. Батьки над тим абсолютно не задумуються і більше того, активують дітей як блогерів і це надто приносить батькам і дітям насолоду і гордість за створене. Вчитель бачить зворотню сторону медалі. Разом з успіхами дитини необхідно поєднати красиве і корисне, і про це важливо переконати батьків. Тому важливо не лише вчителю про це говорити, бо у соціумі це не приносить ефекту високого- важливо про це наголошувати лікарям, психологам, засобам масової інформації. Це спрацьовує з аналогічним ефектом: якщо про важливі речі говорить вчитель і якщо говорить учень або молода старша особа, то більш краще і переконливіше буде сприйнята інформація з уст другої особи. Так показує досвід. Мудрий вчитель це використовує. **Тобто виховати учня через призму учня і донести переконливо інформацію до батьків через призму батьків, чи іншу незалежну особу. Реагування буде мати більший ефект, але лідером у цій справі однозначно може і має бути вчитель.**

На даному етапі використання інтернет-ресурсів і інтернет-технологій -завдання вчителя і батьків навчити дітей безпечно користуватися Інтернетом. Діти молодшого шкільного віку ще потребують нагляду та контролю, про що не задумуються батьки. У віці середнього шкільного віку батьки мають узгоджувати дії дітей щодо використання Інтернету, націлювати та переконувати. Особливо непросто батькам у підлітковому віці їх дітей. У цьому віці варто уникати емоційних стресових ситуацій, але ретельно і цілеспрямовано узгоджувати і переконувати дітей у безпеці чи небезпеці використання тих чи інших інтернет-ресурсів, важливо залишатися другом для дитини, наставником і радником.

З досвіду, хочеться звернути увагу і зауважити про наступні рекомендації:

1. Комп'ютер варто розташувати не у дитячій кімнаті, а у вітальні чи іншому місці так, щоб використання його було у полі зору батьків. Так ненароком, батьки зможуть контролювати і час використання і сайти, на які заходить ваша дитина. Інакше, через довіру батьки будуть обмануті-це показує досвід. Більше того, часто батьки сплять, а дитина вночі користується небажаними і небезпечними сайтами, але для дітей заборонене є неймовірно цікавим.

2. Якщо батьки самі будуть показувати дітям цікаві для них сайти для пізнання, то буде зменшена в рази ймовірність відвідування небезпечних сайтів для дітей. Таким чином, батьки зацікавлять дитину, і вона буде спрямована у правильному руслі.

3. Дітям необхідно знати про безпечний інтернет, про паролі і іншу конфіденційну інформацію, на рівні що можна, а що ні. Діти не можуть передбачити негативні наслідки. Тому про це у розумній формі і по-доброму треба донести до дітей.

4. Часто діти ставлять свої паролі. Це неприпустимо, бо це несе за тим інформацію, що щось приховується від батьків. Батьки мають мати вільний доступ до комп'ютера дитини.

5. Варто навчити дитину критично використовувати і перевіряти інформацію з Інтернету, але для того треба віднайти час для розмови з дитиною у толерантній, виваженій формі.

В процесі навчальної діяльності ми часто використовуємо створені дітьми презентації, проекти на уроках. Досвід показує, що це дуже цікаво для дітей. По-перше, діти більш відповідально ставляться до виконання поставленого завдання, бо переживають, щоб їх робота була найкращою. По-друге, спрацьовує ефект навчання учня через учня, а якщо учень ще й захищає свою роботу чи коментує, то дитина закріплює свої знання.

Під час проведення предметних тематичних тижнів роботи учнів сортуються за темами та предметами і проводиться огляд для дітей. Для молодших школярів цей перегляд несе більш пізнавальну мету, для учнів старшої школи і пізнавальну, і навчальну.

Під час проведення тематичних вечорів практикуємо також використання інтернет-ресурсів, презентацій дітей, колективних робіт класу чи школи. Це не тільки цікаво для дітей, а й має позитивний вплив для їх подальшої роботи в навчанні та корисному відпочинку.

Діти школи беруть участь у різноманітних інтернет-конкурсах. Часто потрібно подати відеоматеріали своїх робіт чи презентації. Створюються мініфільми за участю дітей, вчителів та батьків. Через такі роботи не лише талановиті діти показують свої напрацювання, а й мимоволі рекламуються добрі справи, екологічна грамотність учнів, високі досягнуті результати і інші справи дітей. Досвід показує, що всі такі матеріали мають бачити старші наставники з їх порадами, підказками і головне, щоб роботи дітей несли позитив, не нашкодили вихованню дитини, не образили чи не принизили жодну дитину. Наставникам важливо бути психологами або радитися з ними. **Головне ми не повинні забувати, що в навчальному процесі важливо результат навчання і не менш важливо-здоров'я дитини.**

Особливу увагу заслуговують пошуково-дослідницькі роботи учнів, представлені для участі у науково-практичних конференціях. Так учні нашої коли брали участь у таких конференціях міських і обласних з української мови та літератури і історії України.

Участь учнів у Міжнародних та всеукраїнських конкурсах «Кенгуру», «Левеня», «Бебрас», «Соняшник», предметних конкурсах Всеосвіти – це позитивна співпраця учнів школи і вчителів. Це і використання інтернет-ресурсів, і популяризація знань та підвищення рівня знань учнів, і робота загального пізнання світу та виховання наших учнів. Більше того, учні після участі мають створені особисті кабінети і подальша участь у таких олімпіадах чи конкурсах –забезпечена.

Сучасний вчитель навчає, створює умови для максимального розвитку дитини, а найголовніше- виховує особистість. У кожній дитині є свій талент, завдання вчителя – розкрити його і допомогти піднятися до вершин. І якщо у дитини є результат - вчитель сміло може сказати, що свою місію у житті він виконав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литовченко І. ПІ НАПН України-Діти в інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі.

2. Безпечне користування сучасними інформаційно-комунікативними технологіями / О.Удалова, О.Швед, О.Кузнецова і ін., -К.:Україна, 2010.

3. Воронцова Е. Психолого-педагогічне супроводження педагогічного процесу/Психологічний супровід школярів/ Упорядник Т.Гончаренко. _ К.: Ред.загальнопед.газ., 2005.

Дунець В. Б.,
кандидат політичних наук,
завідувач відділу освітніх програм
центру інтерактивної музейної науки
Національного центру «Мала академія наук України»
v.dunets@man.gov.ua

МОЖЛИВОСТІ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ДЛЯ КАФЕДРИ ЮНЕСКО З НАУКОВОЇ ОСВІТИ

У публікації автором представлено ключові напрямки діяльності Малої академії наук України щодо розвитку музейної педагогіки в науковій освіті в Україні. Набутий досвід та напрацьовані методики автор пропонує використати під час розробки навчального курсу «Музейна педагогіка в науковій освіті» для майбутніх педагогів у рамках діяльності Кафедри ЮНЕСКО у Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова.

Ключові слова: музейна педагогіка, наукова освіта, методики, музей науки, конференція, кафедра, ЮНЕСКО.

In the publication the author presents the key activities of the Junior Academy of Sciences of Ukraine for the development of museum pedagogy in science education in Ukraine. The author proposes to use the acquired experience and methods during the development of a course for future teachers «Museum pedagogy in science education» in the framework of the Department of UNESCO at the National Pedagogical Dragomanov University.

Key words: museum pedagogy, science education, methods, science museum, conference, department, UNESCO.

Розвиток музейної педагогіки, вивчення новітніх методів роботи з відвідувачами музеїв, впровадження інтерактивних форм залучення дітей та молоді до пошуково-дослідницької роботи є одними із важливих напрямків діяльності Малої академії наук України (далі – МАН). Більше того, значущість розглядуваного питання значно посилюється у контексті функціонування музеїв та центрів науки, які є сучасними просторами впровадження наукової освіти засобами музейної педагогіки. Вже більш ніж пів століття у світі діють повністю інтерактивні музеї та центри науки, які пробуджують пізнавальну активність та допитливість дітей і молоді, сприяють набуттю навичок наукової грамотності та формуванню позитивного іміджу науковця у суспільстві [1, с. 168-169].

У жовтні 2020 р. у Києві МАН було відкрито перший державний інтерактивний науково-освітній простір Музей науки. У процесі роботи над концепцією Музею науки працівники МАН відвідали понад 150 музеїв і центрів науки у різних країнах світу, де було вивчено їх провідний досвід, зокрема, що стосується впровадження наукової освіти в інтерактивних науково-освітніх просторах. Було встановлено контакти та укладено договори про співпрацю й обмін досвіду з найкращими світовими центрами і музеями науки: з Канади, США, Польщі, Швеції. Разом з тим, багаторічний досвід діяльності МАН та наявність розроблених власних методик роботи з дітьми сприяли формуванню концепції неперервної освітньої вертикалі: від першого здивування, контакту з наукою до трансформації ідей та рішень у продукти. На основі опрацьованої концепції запрацював Музей науки у Києві, де активно впроваджуються сучасні методи музейної педагогіки, а наукові закони та явища

представлені у доступний та зрозумілий спосіб для відвідувачів. Виставковий простір Музею науки наповнюють понад 120 інтерактивних експонатів, які з використанням принципу міждисциплінарності представляють сім тематичних зон (матеріалознавство, оптика, акустика, великі винаходи, людина, астрономія та українські вчені). Відвідувачі набувають нових знань шляхом безпосереднього досвіду. Пізнання науки значно доповнюють та розширюють науково-освітні програми, спектр яких розрахований для різних категорій відвідувачів. За майже піврічний період роботи музею його відвідали понад 60 тис. осіб.

У процесі підготовки та опрацювання концепції Музею науки у Києві, МАН розпочато великий напрямок з дослідження та розвитку в Україні музейної педагогіки в науковій освіті. Спільними зусиллями було об'єднано найкращих фахівців з України, а також закордону. З 2019 р. щорічно проводиться Всеукраїнська науково-практична конференція «Музейна педагогіка в науковій освіті», яка вже стала майданчиком для обміну досвідом та ідеями, для взаємного навчання та обговорення сучасних тенденцій у музейній сфері між науковцями, освітянами, музейними працівниками з різних куточків України. Конференція проводиться спільно Малою академією наук України, Національною академією педагогічних наук України та Національною академією мистецтв України. Через карантинні обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19, конференція у 2020 р. проводилася у дистанційному режимі. За результатами щорічних конференцій публікуються збірники тез доповідей учасників, які мають відкритий доступ для всіх охочих.

Пандемія COVID-19 внесла суттєві зміни у роботу музеїв по всьому світі, які на тривалий час були вимушені закрити двері для відвідувачів. Проте це стало водночас поштовхом і стимулом до розвитку віртуального музейного простору. З метою обміну добрими практиками та ідеями, які впроваджували музеї під час карантину, у травні 2021 р. було проведено онлайн Всеукраїнський круглий стіл «Музейна педагогіка в умовах пандемії COVID-19». Такі заходи дозволяють краще пізнати музейний простір України, побачити, наскільки невеличкі музеї, попри поточні обмеження, стараються впроваджувати інноваційні рішення у роботі та комунікації з відвідувачами.

Наприкінці 2020 р. науковцями та музейними працівниками з кращих центрів музейної освіти України було підготовлено та видано колективну монографію «Музейна педагогіка в науковій освіті». Це фундаментальне колективне напрацювання, в якому розкриваються сучасні підходи та методи музейної педагогіки, які використовуються у закордонній практиці, а також впроваджуються українськими музеями.

Створення Кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти у Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова відкриває нові можливості для розвитку напрямку музейної педагогіки в Україні. Напрацьований досвід під час створення інтерактивного науково-освітнього простору Музей науки, а також результати проведених досліджень інтерактивних методів музейної педагогіки можна застосувати під час розробки навчального курсу «Музейна педагогіка в науковій освіті» для майбутніх педагогів у рамках діяльності Кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти. Отриманий досвід буде використаний для модернізації навчального процесу підготовки вчителів, зокрема щодо інтеграції та співпраці музеїв із закладами освіти, застосування новітніх методів музейної підготовки з метою залучення дітей та молоді до пізнання наукового методу. Адже, як вже було зазначено, музеї та центри науки є практичними прикладами впровадження та реалізації наукової освіти, що значно посилює актуальність запропонованого навчального курсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дунець В. Розвиток наукової освіти в музеях та центрах науки. Музейна педагогіка в науковій освіті: збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 листопада 2019 р., м. Київ. Біла Церква: Видавництво «Авторитет» ФОП Курбанова Ю. В., 2019. С. 166–169.

Дячок С. О.,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та
літератури Інституту педагогіки
НАПН України
Svitlana_82@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ГІМНАЗИСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто специфіку використання компетентнісно орієнтованих завдань у процесі формування читацької грамотності та творчого розвитку гімназистів. Автор досліджує проблему формування читацької грамотності школярів як універсальної.

Рекомендовано зразки завдань, спрямованих на формування читацької грамотності, для використання у підручниках української літератури та безпосередньо на уроках.

Ключові слова: *читацька грамотність; читацька компетентність; компетентнісно орієнтовані завдання; уроки української літератури.*

Specifics of the use of competence-oriented tasks in the process of formation of reader literacy and creative development of high school students are considered in the article. The problem of forming students' reading literacy as universal is explored by the author of the article. Samples of tasks aimed at the formation of reader literacy are recommended for use in textbooks of Ukrainian literature and directly in lessons.

Key words: *reader literacy; reading competence; competency-oriented tasks; lessons of Ukrainian literature.*

Професійна компетентність педагога, його здібності, методика викладання як основні складові педагогічної майстерності окреслюють образ учителя-професіонала, провідним завданням якого є налаштування аудиторії на позитивне, всебічне сприйняття та засвоєння матеріалу, навчання її вчитися задля власного розвитку й удосконалення. Питання мотиваційно-ціннісного усвідомлення необхідності неперервного професійного розвитку для фахівців теж є важливим. Отримані знання у ЗВО повинні систематично оновлюватися, а професійні компетентності удосконалюватися. Тож самоосвіта педагога в процесі підготовки до уроку і безпосередньо у викладанні є важливим компонентом розвитку.

У сучасній системі освіти особливої уваги заслуговує викладання літератури, оскільки саме на цих уроках формується універсальна компетентність – читацька, яка є основою всіх ключових і предметних компетентностей. Благородним ґрунтом для цього є художня література – скарбниця історії, моральних цінностей, ментальностей, у ній закладено генетичний код, пам'ять народу, вона відіграє одну з ключових ролей у формуванні національної ідентичності. Для того, щоб уроки літератури стали дієвими, формували компетентного школяра, варто працювати над змістовою і дидактичною складовими частинами заняття, а також над постійним удосконаленням професійного рівня вчителів.

Беззаперечно, що саме читацька грамотність є тією універсальною компетентністю, високий рівень якої забезпечує успіх у вивченні інших навчальних дисциплін та є основою для формування конкурентноспроможної особистості. Потребу кожного в отриманні гуманітарних знань засвідчує і відомий Стівен Пол Джобс: «Ми в Apple переконані, що лише технологій недостатньо. Тільки злиття технологій із мистецтвом і гуманітарними науками приносить результат, заставляє наше серце співати» [2]. Важливість навчання і викладання предметів саме гуманітарного циклу є в сучасній освітній ситуації досить важливою.

У Державному стандарті базової середньої освіти серед десяти ключових читацької компетентності не зазначено, проте вказано, що «наскрізними в усіх ключових компетентностях є такі вміння», які формуються саме на уроках літератури, зокрема

«читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів; висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії» [1].

Тож учитель літератури, перш за все, повинен систематично розвивати професійну компетентність, формувати вміння сприймати освітні інновації та творчо їх адаптувати в освітній процес.

Учителів варто у підготовці до уроку продумувати саме такі форми та методи роботи, які б сприяли формуванню читацької грамотності школярів. А саме:

- *містили матеріал для виокремлення смислів із прочитаного.* Варто запропонувати учням відредагувати сторінку Вікіцитат, виокремивши їх із прочитаного тексту;

- *стимулювали до зіставлення отриманої інформації з наявними знаннями.* Доречно використання сторітелінгу – мистецтва захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача;

- *були пошукового (дослідницького) характеру* (редагування сторінок Вікіпедії, проектна робота);

- *сприяли порівнянню прочитаного з власними судженнями про навколишню дійсність* (інфографіка);

- *мотивували до власної оцінки, уміння аргументувати позицію конкретними прикладами, робити висновки щодо нових відомостей* (створення презентацій за допомогою ресурсів preзу та mind maps);

- *вводили у діалог/полілог про прочитане з різними його суб'єктами автором, твором, перекладачем, літературним персонажем, іншими читачами під час Zoom, Google Meet, Skype-конференцій тощо;*

- *ініціювали вибудовування власних суджень* (презентація думок/матеріалів на Padlet та ін.).

Проте важливо, щоби ми в шаленій гонитві за використанням ІКТ не втратили важливу цінність уроків літератури. Головний виконавчий директор компанії Microsoft Сатя Наделла на Всесвітньому економічному форумі у 2017 році зазначив, що у світі, перенасиченому технологіями на кшталт штучного інтелекту чи машинного навчання, «бракуватиме таких людських якостей як здоровий глузд та емпатія», які якраз і формуються в процесі читання та аналізу прочитаного.

Читання з розумінням як наскрізне вміння в контексті ключових компетентностей успішно формується й через методично правильно продуману та презентовану систему компетентнісно орієнтованих запитань і завдань. Компетентнісне навчання передбачає не лише здобуття учнями знань, умінь і навичок із літератури, а й усвідомлення їх практичного застосування, відповідно значного зростання читацької активності, творчого розвитку та пізнавального інтересу до предмету.

Компетентнісно орієнтовані завдання є доволі складними у написанні і потребують багато часу на виконання учнями, але надзвичайно корисні для отримання високих результатів у читанні. Такі запитання за змістом програмового твору доповнять будь-який підручник української літератури. Уведення нових творів у Модельній навчальній програмі [4] вимагає і нових підходів до формулювання запитань, завдань та сучасних форм роботи на уроках із учнями Нової української школи. Один із таких кластерів презентуємо.

Стимул «Усесвітній день сну». Усесвітній день сну відзначається щорічно в ту п'ятницю березня, що перед днем весняного рівнодення в рамках проєкту Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Усесвітній день сну запроваджено в 2008 році. У цей день міжнародні медичні працівники нагадують людям про проблему недосипання та безсоння, закликають людство до здорового способу життя.

У 2011 році Всесвітній день сну був присвячений проблемам дитячого сну, а в 2019 році в цей день звучав слоган «Здоровий сон – здорове старіння».

До речі, гасла найрізноманітніші: «Регулярний сон – здорове майбутнє», «Коли сон міцний, здоров'я та щастя достатньо», «Спіть добре, ростіть здоровими».

У літературних творах письменники теж часто звертаються до такої категорії як сон. Так, увесь сюжет твору «Лелія» Лесі Українки відбувається у сні хлопчика, який подорожує разом із царицею ельфів. У творі «Чотири сестри» Валерія Шевчука, недосипання однієї із героїнь призвело до швидкого старіння та помилок у прийнятті рішень. Мотив сну є провідним у цій казці-притчі. Крім того автор закликає за жодних обставин не втрачати почуття власної гідності та людяності, а також бути толерантними.

Запитання до стимулу «Усесвітній день сну».

1. Яке гасло звучало у Всесвітній день сну у 2011 році?

А «Здорове тіло – здоровий дух»

Б «Виспався перед дорогою – доїхав без проблем»

В «Коли сон міцний, здоров'я та щастя достатньо»

Г «Здоровий сон – здорове старіння»

Д «Спіть добре, ростіть здоровими»

2. Придумай слоган за мотивами казки «Чотири сестри» Валерія Шевчука, враховуючи ті проблеми, які автор порушив у творі.

3. Чому для здоров'я людини важливо спати, дотримуючись режиму. Доведи свою думку, використовуючи сюжет твору Валерія Шевчука «Чотири сестри»?

Важливо, щоб компетентісно орієнтовані завдання були спрямовані на розвиток умінь школярів застосовувати теоретичні знання у процесі аналізу літературних творів, асоціювати художню дійсність із власною життєдіяльністю, навчитись формулювати оцінні судження щодо концептуальних смислів художніх творів.

Безперечно, читацька грамотність є універсальною компетентністю, а її високий рівень забезпечує успіх в інших галузях та є основою для формування конкурентноспроможної особистості. А розвитку предметної читацької і ключових компетентностей учнів сприяє методично організована навчальна діяльність, орієнтирами якої є система компетентісно орієнтованих запитань і завдань презентованих у підручниках літератури та безпосередньо під час уроків.

Роль компетентісно орієнтованих завдань у формуванні ключових та предметних компетентностей школярів, зокрема читацької грамотності, важлива. Оскільки, попри цифровий прогрес, підручник залишається основним засобом навчання учнів, то й потребує у своєму наповненні правильно сформульованих компетентісно орієнтованих запитань і завдань, які формуватимуть особистість, здатну до самостійного опрацювання матеріалу та прийняття рішень. Працюючи над завданням, презентованим у підручнику чи під час уроків, учень сам визначає проблему, контролює процес її вирішення. Це підвищує увагу та мотивацію діяльності школярів, що сприяє формуванню читацької грамотності учнів та покращенню результатів навчання в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : <http://surl.li/kenu>
2. Джобс Пол Стівен. Вікіцитати [Електронний ресурс] : Вікіпедія. – URL : <https://cutt.ly/yhNEB8T>
3. Костенко Л. Маруся Чурай. Історичний роман у віршах. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 224 с.
4. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти // Т.О.Яценко, Т.Б.Качак, В.В.Кизилова, В.І.Пахаренко,

Л.М.Овдійчук, С.О.Дячок, О.А.Слижук, І.А.Тригуб, В.Макаренко. – 2021 р. URL : <http://surl.li/aacbo>

5. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти [Електронний ресурс] : сайт МОН України. – URL : <https://cutt.ly/5hHTR3Q>

6. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів.10–11 класів (профільний рівень) [Електронний ресурс] : Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407. – URL : <https://cutt.ly/BhHODXw>

Євенко Олена Володимирівна

викладач вищої категорії, викладач-методист

*Педагогічний фаховий коледж комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»*

Запорізької обласної ради

krassaviza_83@ukr.net

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

У статті узагальнюється визначення понять «обдарованість», «лінгвістична обдарованість», «здібність до іноземних мов»; розкривається зміст підготовки майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи до роботи з обдарованими учнями в умовах педагогічного фахового коледжу.

Ключові слова: професійна підготовка, обдарованість, обдаровані діти, лінгвістично обдаровані здобувачі освіти, майбутній вчитель іноземної мови початкової школи, здібності до іноземних мов.

The article summarizes the definitions of «talent», «linguistic capability», «ability to foreign languages». The scope of the article explains the didactic approach of preparation for future primary school teachers of a foreign language. The article reveals the details of their work with gifted students in the framework of pedagogical professional college.

Keywords: professional training, talented learners, linguistically capable students, future primary school foreign language teacher, abilities in foreign languages.

Постановка проблеми. Перехід освіти до нових державних стандартів вимагають від вищої педагогічної школи досконалої підготовки майбутніх педагогів, у тому числі вчителів іноземної мови початкової школи. В сучасних умовах вчитель повинен володіти здатністю до творчого мислення та інноваційної діяльності, самостійності й нестандартності рішень, інтелектуальної компетентності.

Перехід до Нової української школи посилив інтерес педагогів початкової школи до проблеми розвитку дитячої обдарованості, яка розглядається як ресурс майбутнього творчого та інтелектуального потенціалу країни. Робота з обдарованими та здібними учнями, їх виявлення і розвиток - один з аспектів підготовки майбутніх вчителів іноземної мови у педагогічному фаховому коледжі. Вчителю початкової школи важливо створити умови для максимального розвитку обдарованих дітей, включаючи і дітей, чий таланти на даний момент ще не проявилися, але є надія на подальший якісний стрибок у їх розвитку. Для виявлення лінгвістично обдарованих здобувачів освіти треба бути обізнаними з концепцією обдарованості, розуміти дефініцію понять «здібність», «лінгвістична обдарованість», знати психолого-педагогічні особливості лінгвістично обдарованих учнів, види обдарованості, специфіку роботи з такими учнями. За думкою Платона юні обдарування треба навчати окремо, а Конфуцій пропонував інтенсивно розвивати саме таких дітей, бо в них гарантія майбутнього нації. [10].

Мета статті : узагальнити визначення понять «обдарованість», «лінгвістична обдарованість», «здібність до іноземних мов»; визначити зміст та особливості підготовки майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи до роботи з обдарованими дітьми в умовах педагогічного фахового коледжу.

Аналіз основних досліджень. В центрі уваги педагогів, психологів, методистів вже багато років перебуває проблема обдарованості, яку вивчали багато зарубіжних і вітчизняних дослідників, зокрема: Стернберг, М. Холодна, В. Шадриков, О. Антонова, Ю. Бабаєва, Д. Богоявленська, Дж. Фрімен, В. Моляко, О. Кульницька, Б. Теплов, Н. Волкова, Н. Лейтес, Ю. Гільбух, Ф. Гальтон, Г. Костюк, С. Науменко, С. Д. Ушаков, О. Стеценко, К. Хеллер та інші. Дослідженням мовної обдарованості у різних країнах світу займаються вчені: Дж. Фрімен, К. Річардсон (Велика Британія), Л. Санчес, К. Розелло (Іспанія), Х. Небер і К. Хеллер (Нідерланди), П. Куль (США), М. Румянцева (Росія), М. Тадеєва (Україна) та ін.

Під обдарованістю, як правило, розуміють розвиток здібностей особистості до рівня вище за умовно «середній», завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній сфері діяльності.

У сучасній психолого-педагогічній науці існують різні пояснення поняття «обдарованість», даються різні класифікації цього поняття, розглядаються основні її структурні компоненти. Наприклад, Г. Костюк визначає обдарованість як індивідуальну своєрідність здібностей людини, яка має природні здібності особистості як сили, яка є початковою внутрішньою спонукою розвитку здібностей. Н. Лейтес вважає, що обдарованість – це набір здібностей і виявляється в схильності до праці, в потребі дитини займатися певним видом діяльності. В. Степанов характеризує обдарованість як здатність продукувати нові ідеї, винаходи, а творча обдарованість породжує інші види обдарованості.

За думкою О. Кульчицької та О. Музики лінгвістична обдарованість вважається різновидом спеціальної обдарованості і є результатом сполучення вищих за середні лінгвістичних здібностей людини, високого рівня лінгвістичної креативності, достатньої мотиваційної бази та сукупності сприятливих факторів для розвитку обдарованої особистості.

Як відомо, Д. Ліфференко визначив у структурі лінгвістичної обдарованості чотири компоненти: психофізіологічні особливості людини, різні види пам'яті та мислення, увага, увага тощо; наявність та рівень розвитку лінгвістичних здібностей; особистісний аспект кожного, хто прагне досягти розвитку лінгвістичної обдарованості; лінгвістична креативність.

Виклад основного матеріалу. Доведено, що здібності до іноземних мов складаються із загальних і спеціальних. У числі загальних виділяють пам'ять, а також аналітичні та синтетичні функції інтелекту. До спеціальних належать насамперед фонематичний слух і імітаційні здібності. Фонематичний слух - це здатність чути, чуйно розрізняти фонemi (звуки) мови. Саме він є основою, на якій будується сприйняття рідної мови. Тому без міцного фундаменту у вигляді розвиненого фонематичного слуху не може бути мови про якісне навчання іноземної мови.

Імітаційні здібності - це те, від чого залежить можливість здобувача освіти наслідувати іншій людині. Механізм наслідування включається у нас з перших місяців життя і лежить в основі освоєння більшості життєвих навичок. Навчаючись подібним чином рідної мови, ми наслідуємо міміку, інтонацію, ритм, вимову того, хто говорить.

Фонематичний слух та імітаційні здібності притаманні будь-якій людині від народження. Більшою чи меншою мірою вони зберігаються протягом усього життя, іноді залишаючись у сплячому стані. Говорячи про мовні здібності, доречно згадати ще й «почуття мови», тобто здатність відчувати внутрішню гармонію, властиву будь-якій мові, і одночасно розрізняти фальш і штучність. Це лінгвістична інтуїція, внутрішні уявлення про мову. Відомий психолінгвіст Н. Хомський зазначає, що почуття мови -це вроджена лінгвістична компетентність., тобто дається природою від народження.

Здатності до іноземних мов можна виявити за допомогою різних тестів з метою виявлення індивідуальних особливостей на рівні психіки і фізіології, визначення ступеня освоєння і автоматизації мовних навичок і умінь іноземною мовою. Також важливим є з'ясування за допомогою тестів ступеня мотивації до вивчення іноземної мови і комунікативної спрямованості здобувача освіти.

Виявлення обдарованих дітей - тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Необхідно направляти зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих дітей в процесі їх навчання за спеціальними програмами (в системі додаткової освіти) або у процесі індивідуалізованої освіти (в умовах загальноосвітньої школи). На жаль, у школах досить часто обмежуються оцінкою коефіцієнта інтелекту (IQ), який визначається за допомогою психометричних тестів. Саме ці тести (іноді разом із тестами креативності для виміру творчих здібностей) найчастіше використовуються при відборі дітей в спеціалізовані класи і школи для обдарованих. Однак природа обдарованості об'єктивно вимагає нових методів діагностики, оскільки традиційні психометричні методики (у вигляді тестів інтелекту і тестів креативності) не коректні стосовно особливостей поведінки та якісної своєрідності психічних ресурсів обдарованої дитини. Враховуючи специфіку обдарованості на початковому етапі навчання, найбільш адекватною формою визначення ознак обдарованості тієї чи іншої дитини є психолого-педагогічний моніторинг.

Рівень оволодіння іноземними мовами може продемонструвати рівень розвитку лінгвістичної обдарованості людини. Обдарованість є явищем, що розвивається впродовж навчання [3]. Молодому педагогу важко розпізнати обдарованість, виявити її особливості, але ще складнішим є розвивати здібності обдарованості та саму обдарованість.

Для роботи з обдарованими дітьми потрібна спеціальна професійна підготовка викладача. Не будучи підготовленим, вчитель може не помітити виявів обдарованості, вважаючи своєрідність розумової та творчої діяльності здобувача освіти за недисциплінованість або навіть дивацтва.

Зміст підготовки майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи до роботи з обдарованими учнями визначається завданнями навчальної дисципліни «Методика навчання іноземної мови», а саме- це визначення змісту підготовки студентів до роботи з обдарованими учнями; розвиток умінь застосовувати новітні технології з урахуванням рівня підготовленості та особистих потреб педагога; сприяння переходу від принципів авторитарної школи до школи демократичного типу, що ґрунтується на гуманізмі та розвитку творчих обдарувань учнів; формування особистісних якостей педагогів, що визначають принципово нову культуру спілкування з обдарованими дітьми [1, с. 2].

Велика увага на лекціях з методики навчання іноземної мови приділяється розвитку умінь спілкування, формуванню комунікативної компетентності як основи пізнання світу, в якому ми живемо. Цей метод орієнтується на особистість здобувача освіти, дозволяє враховувати сутність мови як найголовнішого знаряддя мислення і діяльності людини, як засобу становлення особистості і дозволяє краще поєднувати навчальний процес з іншомовною культурою і з життєвими запитамі учнів. Визначивши обдарованих дітей, вчитель повинен зацікавити їх своїм предметом, його значущістю на сучасному інтегрованому розвитку суспільства, навчити їх логічно мислити, збагатити їх пізнання, словниковий запас, займати їх творчими, проблемними завданнями, дати поштовх творчості і пробудити уяву, робити все можливе для розвитку їх обдарованості.

Майбутнім вчителям іноземної мови початкової школи треба у роботі з лінгвістично обдарованими учнями усвідомлювати необхідність виходити за грані загальноприйнятої програми, урахувати специфіку інтересів здобувачів освіти, знати їх стиль засвоєння знань, не обмежувати їх прагнення поглиблювати свої знання з тієї чи іншої проблеми [2].

В цілому підготовка спеціалістів в умовах педагогічного фахового коледжу включає такі аспекти:

Формування професійно-особистісної позиції майбутнього педагога.

З урахуванням психологічних, дидактичних та інших особливостей навчання та розвитку обдарованих дітей основною вимогою щодо підготовки педагогів до роботи з ними є зміна педагогічної свідомості, а саме сформованих раніше у здобувача освіти стереотипів сприйняття (учня, навчального процесу та самого себе), спілкування і поведінки (способів взаємодії) і, в підсумку, методів навчання і виховання. Внаслідок високого темпу інтелектуального розвитку обдаровані діти (будь-які інші діти) свідомо чи несвідомо вимагають до себе ставлення як до повноправного суб'єкту навчальної діяльності, спілкування і т.д. Тим часом один з найбільш поширених стереотипів традиційної вчительської свідомості є те, що учень (саме тому, що він учень) початково розглядається як об'єкт педагогічного впливу, але не як суб'єкт спільного освітнього процесу. Таким чином, одним з основних психологічних принципів роботи з дітьми є принцип «прийняття іншого», згідно з яким учитель повинен приймати учня як індивідуальність зі своїми людськими особливостями.

2. Комплексний (психолого-педагогічний та професійно-особистісний) характер освіти майбутнього педагога.

3. Проведення тренінгів з метою формування навичок самопізнання, самоконтролю, а також потреби до саморозвитку, тощо.

Для розвитку творчої особистості майбутнього вчителя у педагогічному фаховому коледжі використовуються активні форми і методи роботи, наприклад: участь студентів у Всеукраїнському конкурсі знавців англійської мови «Гринвич»; ділові та рольові ігри, навчальні конференції, різноманітні конкурси, захист творчих проєктів, олімпіади з англійської мови; онлайн-квести, заохочення майбутніх фахівців до науково-дослідної роботи, написання курсових робіт з методики навчання іноземної мови.

Отже, формування професійної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови початкової школи є одним із провідних завдань їх підготовки до роботи з обдарованими учнями. Майбутній вчитель як професіонал і як особистість повинен мати відповідну теоретичну і практичну підготовку до роботи з обдарованими дітьми; вміти розпізнати ознаки обдарованості; будувати навчання відповідно до результатів діагностування. При навчанні в співробітництві вчитель теж набуває нову, дуже важливу роль - організатора самостійної навчально-пізнавальної, комунікативної, творчої діяльності учнів. Треба формувати вміння вчителя здійснювати дослідницьку роботу, аналізувати явища педагогічної діяльності, підвищувати власний рівень педагогічної майстерності, а також формувати у студентів професійно значущі психолого-педагогічні, фахові і методичні знання, вміння та навички, сприяти набуттю педагогічного досвіду і особистісних якостей, які забезпечать ефективну взаємодію з обдарованими дітьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демченко В. В. Концепція підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованими школярами в умовах інституту післядипломної педагогічної освіти : навчально-методичний посібник / В. В. Демченко. Рівне : РОППО, 2004. 10 с.

2. Ліфференко Д.О. Лінгвістична обдарованість як вид спеціальної обдарованості. Освіта та розвиток особистості. 2013. № 1. С. 63–65.

3. Савенков А. И. Одарённые дети: особенности психического развития / А. И. Савенков // Магистр, 1997. № 5. С. 81–95

Єні О. С.,
магістр соціальної педагогіки
практичний психолог
спеціалізована загальноосвітня школа №1
ім. О.В. Суворова I-III ступенів з поглибленим
вивченням англійської мови м. Ізмаїла
«Александр Ени» <baritoneizm@gmail.com>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД, СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Анотація. У статті досліджено проблеми психолого-педагогічного супроводу, соціальної компетентності, самовизначення та самореалізації, підтримки обдарованих дітей в освітньому просторі закладів освіти. Особливості та основні напрями роботи психолого-педагогічного супроводу, самовизначення та самореалізації, завдання підтримки обдарованих дітей, а також позитивні та негативні риси дитячої обдарованості. Обдаровані діти потребують особливого супроводу та підтримки, спеціальних, індивідуальних навчальних програм і спеціально підготовлених фахівців: вихователів та вчителів закладів освіти. Розвиток обдарованих дітей, створення умов для розкриття їхніх унікальних творчих можливостей є одним з основних напрямів модернізації системи освіти в Україні.

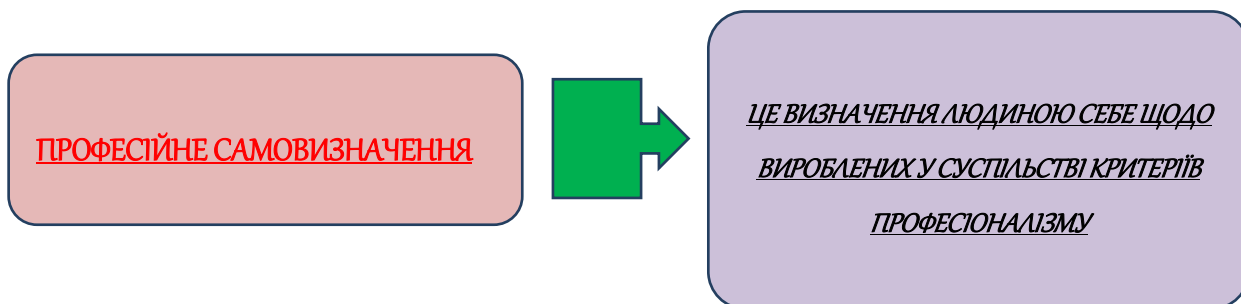
Ключові слова: обдаровані діти, професійне самовизначення, соціальна компетентність, заклади освіти, адаптаційний період, психолого-педагогічний супровід, психолого-педагогічна підтримка, самореалізація, психолог, класний керівник.

Annotation. The article investigates the problems of psychological and pedagogical support, social competence, self-determination and self-realization, support for gifted children in the educational space of educational institutions. Features and main directions of work of psychological and pedagogical support, self-determination and self-realization, the task of supporting gifted children, as well as positive and negative features of children's giftedness. Gifted children require special accompaniment and support, special, individual educational programs and specially trained specialists: educators and teachers of educational institutions. The development of gifted children, the creation of conditions for the disclosure of their unique creative potential is one of the main directions of modernization of the education system in Ukraine.

Key words: gifted children, professional self-determination, social competence, educational institutions, adaptation period, psychological and pedagogical support, psychological and pedagogical support, self-realization, psychologist, class teacher.

Вступ.

Професійне самовизначення - це складний динамічний процес орієнтації особистості у професійно-трудоному середовищі, розвитку та самореалізації духовних і фізичних можливостей, формування адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як професіонала. Професійне самовизначення пов'язане з глибокими, сильними, емоційними переживаннями людини; тут виникають серйозні порушення внутрішнього світу людини, яка розвивається, так як в житті більшості людей це перший нормативний вибір, тобто обов'язковий вимушений вибір, від якого не можна піти. Цей момент життя є переломним для соціальної позиції. Проблема в тому, що необхідно, завершуючи певний етап свого життя, визначити подальший шлях, причому відповідальність лягає на його власні плечі.

Одна людина вважає критерієм професіоналізму просто приналежність до професії, або отримання спеціальної освіти, відповідно і себе оцінює з цих позицій, інша людина вважає, що критерієм професіоналізму є індивідуальний творчий внесок у свою професію, збагачення своєї особистості засобами професії, відповідно вона інакше з цієї вищої планки себе самовизначає і далі самореалізує.

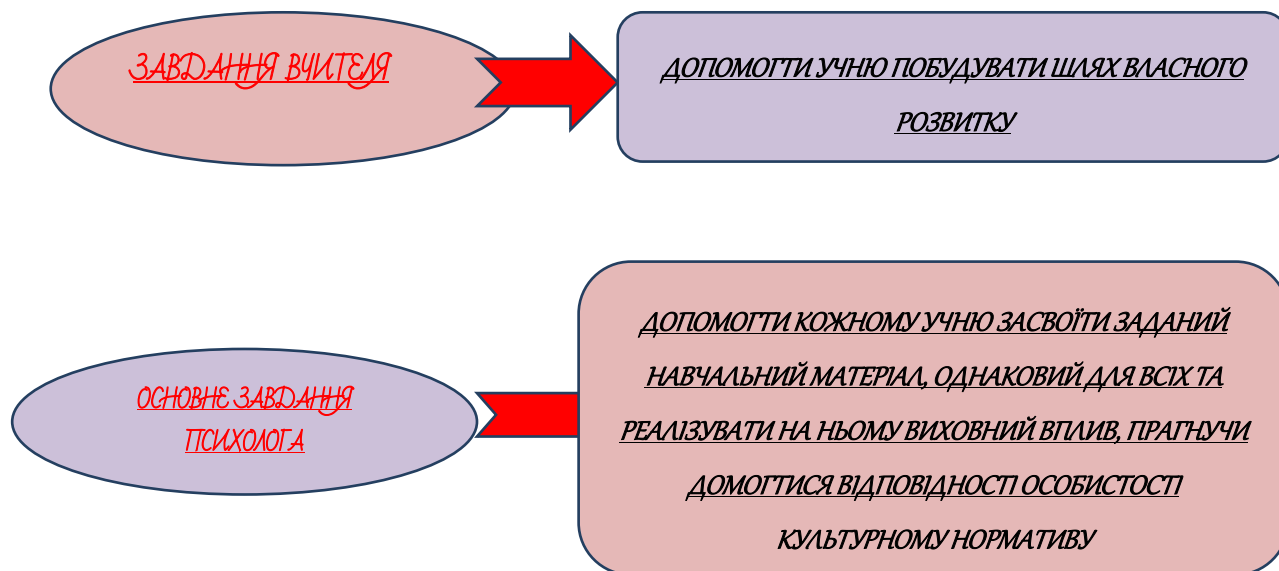
В контексті соціально-економічних перетворень нашої країни пріоритетного значення набуває проблема розвитку соціальної компетентності, як передумови становлення зрілої та самодостатньої особистості дитини, спроможної гнучко діяти та самореалізуватися в змінних умовах нашого суспільства. Результати досліджень деяких науковців [1] дають нам підстави вважати, що поняття соціальної компетентності передбачає такий рівень розвитку особистості учня, який відображає: готовність дитини ставити перед собою соціально-прийнятні корисні цілі та бажання досягати їх; можливість оволодівати конструктивно-перетворювальною позицією в процесі вирішення проблем; вміння демонструвати та знаходити шляхи виходу з конфліктних ситуацій; здатність школяра до набуття знань і уявлень про себе як соціального суб'єкта. Супровід школярів, набуває важливого значення в період здобуття освіти.

Значна кількість поглядів на проблему психологічного супроводу почасти зумовлена й різною спрямованістю навчальних закладів: корекційних та спеціалізованих шкіл, гімназій, шкіл-інтернатів. Адже здійснення психологічного супроводу, приміром, у гімназії значно відрізняється від методів супроводу, які застосовують у школі-інтернаті. Проте неважливо, з якою категорією працює психолог, обдаровані діти, діти із затримкою у розвитку, діти з вадами мовлення. Головне, щоб в основі роботи з дітьми була орієнтація на зону найближчого розвитку та на соціальну адаптацію – орієнтація на особистість [2].

Адаптаційний період обдарованих школярів під час переходу з початкової до основної школи потребує додаткової уваги вчителів, які працюють з даною категорією дітей. Адже беззаперечним є той факт, що життя п'ятикласника само по собі є стресовим. В якості стресових чинників виступають: збільшення кількості нових предметів, наявність нових вчителів з різними вимогами, необхідність самостійного виконання домашніх завдань, невміння спланувати та розподілити час на навчання та відпочинок. Як результат – перевтома, хронічні захворювання, зниження успішності, що не завжди розуміють батьки. В обдарованих учнів проблема ускладнюється тим, що очікування найближчого оточення по відношенню до обдарованої дитини не завжди узгоджується з її мотивами та психофізіологічними можливостями в адаптаційний період. Неможливість обдарованої дитини виконати завдання на найвищому рівні призводить до розчарування, загострення внутрішніх конфліктів, невпевненості та переосмислення мотивації стосовно отриманих результатів. Тому від педагога вимагається не лише здатності допомогти дитині адаптуватися під час переходу з початкової в середню школу, але й забезпечити індивідуально-диференційоване навчання окремим категоріям дітей. Під час забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до категорії обдарованих школярів від вчителя, в свою чергу, вимагається врахування рівня розумового розвитку дитини, креативного потенціалу особистості, індивідуальних і творчих здібностей учнів.

Сприяння розвитку здібностей дітей, їх обдарувань і талантів можливе шляхом: 1) відкриття класів з поглибленим вивченням окремих предметів; 2) профілізації старшої школи; 3) розширення мережі творчих учнівських груп і лабораторій, наукових товариств; 4)

забезпечення моніторингу вивчення і аналізу роботи педагогічного колективу щодо роботи з обдарованими дітьми і визначення на цій основі подальших перспектив. На етапі функціонування сучасної школи основними завданнями психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів є: 1) розробка оптимальної системи виявлення та пошуку обдарованих дітей; 2) психолого-педагогічна підтримка обдарованих учнів; 3) забезпечення відповідних умов для творчого розвитку обдарованих школярів та їх самореалізації; 4) підвищення професійної компетентності педагогічних працівників щодо роботи з обдарованими дітьми.

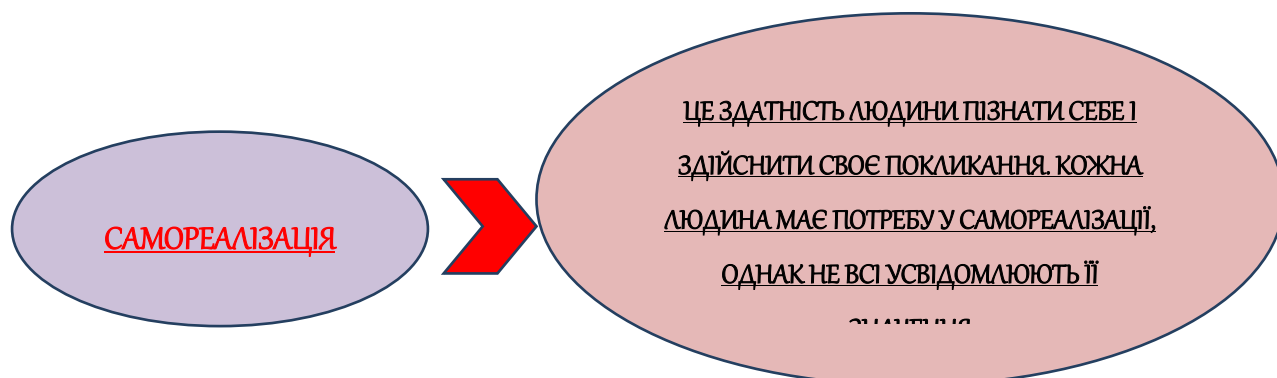

У реальності вектори устремлінь учителя та психолога часто різноспрямовані. Психолог не дає оцінювальних суджень, а в педагогічній діяльності без них не обійтися. Крім того, у середній освіті існує оцінювальна система, що дозволяє визначати рівень навчальних знань, умінь та навичок учня. Індивідуально психічний розвиток не вдається оцінювати в балах. Ситуація постійного оцінювання учнів учителем не переноситься ним за межі класу, що породжує прагнення оцінювати будь-яку діяльність. Психолог не розглядає продукти власної діяльності оцінювальним чином. Об'єктом діяльності психолога частіше виступає емоційно-мотиваційна сфера особистості дитини, що розглядається в якості базової для особистісного розвитку. Учитель впливає на когнітивну сферу. Учителі та психологи по-різному ставляться до дітей. Позицію вчителя у відношеннях з дітьми можна позначити як позицію «над» або «напроти», психолога – як «поруч» або «збоку». Психолого-педагогічний супровід є не просто сукупністю методів коригувально-розвивальної діяльності з дітьми, а виступає комплексною технологією, особливою культурою підтримки й допомоги в розв'язанні завдань їх розвитку, навчання і виховання та соціалізації. Отже, фахівець із психолого-педагогічного супроводу повинен не лише володіти методиками діагностики, консультування, корекції, але й мати навички системного аналізу проблемних ситуацій, програмування і планування діяльності, спрямованої на їх розв'язання, співорганізацію з цією метою учасників освітнього процесу (дитина, однолітки, батьки, вчителі, адміністрація).

Необхідність виконання школою нових соціально-педагогічних функцій, зумовлених необхідністю впливу на соціокультурну ситуацію, потребу розвитку соціально-психологічної служби, в складі не лише психолога, а й соціального педагога, серед професійних завдань якого виокремлюють: формування гуманістичних відносин між вихованцями, учнями й педагогами; охорона і захист прав та інтересів дітей; вивчення особливостей особистості учня та соціальної ситуації розвитку та умов його життєдіяльності; вияв інтересів, потреб, проблем і труднощів дітей та підлітків; створення атмосфери психологічного комфорту для учнів у навчальній діяльності; організація та координація різних видів позашкільної діяльності; запобігання конфліктам в учнівському середовищі;

допомога старшокласників у професійному самовизначенні; орієнтація учнів на здоровий спосіб життя; профілактика правопорушень серед учнівської молоді, робота з учнями «групи ризику»; посередницька діяльність між учнями та адміністрацією; організація взаємодії школи та сім'ї у вихованні дітей, підлітків та старшокласників.

У сучасних умовах постійних соціально-економічних змін, розвитку ринкових відносин в Україні, реформування освіти виникає необхідність розробки нових інноваційних підходів у профорієнтації. Створення нових форм та методів профорієнтаційної діяльності з учнями, психолого-педагогічні умови їхньої підготовки до професійного самовизначення є вимогою сьогодення. Якщо раніше профорієнтаційна діяльність зводилася до одноразової психолого-педагогічної допомоги у професійному самовизначенні, то сьогодні виникає потреба в постійному профорієнтаційному супроводі людини протягом неперервної допрофесійної і професійної освіти. Психолого-педагогічні впливи на процес професійного самовизначення учнів необхідно здійснювати, ураховуючи цілісну особистість учня. Ставлення до особистості, як до звичайного та узагальненого, становить підґрунтя «оцінювально-коригувального» та «керувально-орієнтувального» підходів. Навіть якщо педагогічний вплив здійснюється з кращими намірами, особистості лишається лише роль об'єкта впливу, а її головні, внутрішні аспекти залишаються поза увагою вчителя. Особистісний підхід, на відміну від традиційного, передбачає визнання особистості центральною ланкою профорієнтаційної діяльності з акцентуванням на самоорієнтуванні, саморозвиткові, самовизначенні. Впливи на особистість учня здійснюються з метою надання психолого-педагогічної допомоги і створення умов для його самоорганізації. На наше переконання, ефективна профорієнтаційна діяльність із учнями можлива за умови її сконцентрованості на його внутрішньому світі, а не лише на проблемі вибору професії.

Мистецтво самореалізації – це здатність усвідомити і реалізувати свій особистий потенціал, спроможність жити динамічно і натхненно, рости, розвиватись, удосконалюватися, рухатись уперед, ставити перед собою амбітні цілі й досягати їх, долаючи перепони, знаходячи оптимальні рішення для себе й оточення [3, с. 127-128]. Автор теорії потреб А. Маслоу вважав, що люди часто відмовляються від можливостей самореалізації й тому не такі щасливі, якими могли б бути, адже якість нашого життя безпосередньо пов'язана із задоволенням вищих потреб, у тому числі й потреби у самореалізації [4, с. 78]. Самореалізація можлива, коли людина визначила її стратегію – шляхи особистісного розвитку і самовдосконалення [3, с. 129]. Зробити це нелегко. Тому звернемо увагу на самореалізацію обдарованих людей, а саме – учнів, у яких є амбіції, багато життєвих планів, а також можливостей для їх реалізації.

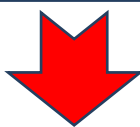
Професійна підготовка обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри має певні особливості та вимагає впровадження певних заходів, зокрема: поглиблене вивчення предметів на основі широкого ознайомлення із сучасною наукою; створення умов для розвитку здібностей та задоволення різнобічних пізнавальних інтересів у певній галузі діяльності; забезпечення можливостей для широкого вияву елементів творчості; запобігання розвитку переоцінки своїх можливостей, лінощів через систематичну не завантаженість. У методах навчання обдарованих учнів мають превалювати самостійна робота, частково-

пошуковий і дослідницький підходи до набуття знань, умінь та навичок. Контроль за професійною підготовкою обдарованої молоді спрямовується на систематизацію, класифікацію і поглиблене вивчення навчального матеріалу та формування навичок на перенесення знань у нові ситуації. При виборі професії і плануванні власного кар'єрного зростання обдаровані учні мають усвідомлювати, що їх індивідуальні особливості повинні збігатися з вимогами обраної професії. Відповідно до цього, актуальності набуває проблема визначення професійної придатності обдарованої молоді, як складової психолого-педагогічного супроводу. Визначення професійної придатності обдарованих учнів має ґрунтуватися на вивченні цілісності особистості; дослідженні динамічних психологічних процесів її розвитку, що мають значення для певного виду професійної діяльності; обстеженні фізіологічних властивостей. Практична реалізація цього процесу вимагає дотримання ряду принципіальних положень, які визначаються методологією психологічного обстеження й організаційних форм його проведення. Діагностування професійної придатності має складати чітку систему з взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими компонентами, що уможливають одержання достовірної і надійної інформації щодо прогнозування успішності, формування професійно важливих якостей обдарованих учнів і можливостей їх професійного розвитку. Психологічний аспект супроводу обдарованих учнів при визначенні професійної придатності уможливорює виділення таких основних компонентів, а саме: професійна обдарованість (інтелектуальні здібності, професійно-важливі якості, специфічні здібності); професійна спрямованість (інтереси, мотиви, потреби й нахили); анатомо-фізіологічні особливості (фізичний розвиток, психомоторні й сенсорні властивості, особливості нервової системи); характерологічна цілісність і визначеність особистості (самовдосконалення, становлення образу «Я–професіонал», професійна ідентифікація і готовність до професійної діяльності). При психолого-педагогічному супроводі обдарованої молоді у підготовці до вибору професійної кар'єри необхідно звернути увагу на професійну визначеність особистості, що включає становлення образу «Я-професіонал», професійну ідентифікацію, готовність до професійної діяльності і самовдосконалення. Це важливо і для соціалізації обдарованої молоді. Крім того, ці поняття є невід'ємною ланкою професійного розвитку особистості та важливими чинниками кар'єрного зростання.

Основним завданням психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри є педагогічна підтримка учнів, надання їм допомоги у визначенні професійних інтересів, ознайомлення зі шляхами адаптації до певних професійних ситуацій та творчої самореалізації у майбутній професії. Психолого-педагогічний супровід сприяє формуванню самосвідомості в обдарованих учнів, поглибленню розуміння власних здібностей і можливостей, формуванню ціннісного ставлення до таланту, вміння встановлювати та підтримувати стосунки з оточуючими. Психолого-педагогічний супровід обдарованої молоді у підготовці до вибору професійної кар'єри виконує ряд функцій, що поділяються на дві групи: перша група – цільові функції, що відбивають зміст педагогічних завдань; друга група – інструментальні функції, які забезпечують технологізацію цього процесу. До групи цільових функцій відносяться функції розвитку особистості, зокрема: інтелектуальна, мотиваційна, емоційна, волева, саморегуляційна, предметно-практична, екзистенціальна. Завданнями цільових функцій є: розвиток самосвідомості та формування кар'єрного ресурсу обдарованих учнів. До інструментальних функцій необхідно віднести діагностичну, комунікативну, прогностичну і організаторську. Завданнями інструментальних функцій є: контроль динаміки творчого розвитку обдарованих учнів та пошук оптимальних напрямів їх професійної самореалізації (самовизначення). У науковій літературі поняття «професійне самовизначення» живається у різних значеннях. Для прикладу, словник психолога-практика трактує професійне самовизначення, як вибір особистістю майбутньої професійної діяльності, що здійснюється на основі наявних у неї професійних нахилів, інтересів і сформованих здібностей [5]. Отже, з психологічного аспекту супровід у процесі підготовки до вибору професійної кар'єри має ґрунтуватися на знаннях психологічних особливостей обдарованих учнів та включати

компетентне використання діагностичних методик, аналіз й узагальнення їх результатів, індивідуальне консультування за результатами такої діагностики, індивідуальну корекційно-розвивальну роботу з формування навичок психорегуляції. Педагогічна підтримка обдарованих учнів у підготовці до вибору професійної кар'єри спрямована на визначення професійних інтересів, окреслення шляхів професійного становлення, що допоможе їм самостійно досягати бажаних результатів в майбутній професійній діяльності. Дослідженням проблеми обдарованості дітей присвячені праці таких вчених, як: Д. Богоявленська, Л. Венгер, Н. Карпенко, В. Крутецький, О. Кульчицька, Н. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, С. Науменко, Б. Теплов, С. Рубінштейн, А. Савенков та інші.

**ЗА КЛАСИФІКАЦІЄЮ РОЗРОБЛЕНОЇ
ВІТЧИЗНЯНИМИ ПСИХОЛОГАМИ ІСНУЄ
ЧОТИРИ ОСНОВНИХ ВИДИ ОБДАРОВАНОСТІ:**

1) ЗАГАЛЬНА ОБДАРОВАНОСТЬ (ТОРКАЄТЬСЯ
ВСІХ БОКІВ ЖИТТЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ);

2) СПЕЦІАЛЬНА ОБДАРОВАНОСТЬ
(ПРОЯВЛЯЄТЬСЯ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ);

3) АКТУАЛЬНА ЧИ НЕПРИХОВАНА
ОБДАРОВАНОСТЬ (ПОКАЗНИКИ УСПІШНОСТІ, ЯКІ
Є В НАЯВНОСТІ);

4) ПОТЕНЦІЙНА ЧИ ПРИХОВАНА (ПОКАЗНИКИ
МОЖЛИВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕЯКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПРИ
ДОДЕРЖАННІ ПЕВНИХ УМОВ).

Основною метою супроводу розвитку креативно обдарованих дітей загальноосвітнього навчального закладу має бути - створення сприятливих умов для їх творчого розвитку і саморозвитку, задоволення інтересів, формування суб'єктної позиції, що дають змогу успішно засвоювати та застосовувати знання, уміння, креативний потенціал, розширювати соціальний досвід, проявляти активність в різних видах діяльності, успішно соціалізуватися та творчо реалізовувати себе в суспільстві. Враховуючи особливості дітей та психолого-педагогічного супроводу, практичний психолог розробляє завдання та зміст супроводу, слідкує за їх виконанням, корегуючи у разі потреби, здійснює моніторинг і оцінку. Визначимо завдання психолого-педагогічного супроводу: виявлення креативно обдарованих

дітей; вивчення їх соціального статусу, впливу соціуму на їх поведінку; вивчення умов життя, виховання, розвитку дітей, оцінка їх потреб; виявлення інтересів, нахилів, здібностей дітей; захист їх прав та інтересів; створення умов для реалізації індивідуальних творчих здібностей, активізація креативних особистісних ресурсів дитини, сприяння їх подальшому розвитку; залучення до гурткової роботи; розвиток важливих життєвих компетенцій, критичного мислення, соціально-позитивних ціннісних орієнтацій; створення сприятливого соціально-психологічного клімату в класі, навчальному закладі; сприяння налагодженню взаємин з однолітками, учителями, батьками; оптимізація змісту і форм психолого-педагогічної просвіти вчителів, соціального оточення дітей, забезпечення розвитку їх психолого-педагогічної компетентності; проведення просвітницької роботи з батьками; здійснення співпраці між навчальним закладом, сім'ями та територіальними місцевими громадами, для вирішення актуальних питань психолого-педагогічного супроводу креативної обдарованості дітей. Діяльність з креативно обдарованими дітьми має спиратися на такі принципи: індивідуалізації і диференціації навчання; свободи вибору, самостійності дітей; різноманітності можливостей для розвитку особистості; зростання ролі позаурочної діяльності.

Важливо, щоб існували умови, відповідне соціальне середовище, де ці здібності могли б успішно розвиватися. Заклади нового типу покликані об'єднувати саме таких дітей, які здатні до розумової діяльності, із високим рівнем пізнавальної активності, які планують продовжувати навчання та здобувати вищу освіту. Нині важливо виховати соціально компетентну, творчо обдаровану особистість випускника, здатного до саморозвитку та самореалізації у різних сферах життєдіяльності. Соціальну компетентність тлумачать, як індивідуальний комплекс якостей характеру, знань, умінь, навичок і соціально-психологічних характеристик, що визначає рівень взаємин індивіда та соціуму і дає йому змогу приймати правильні рішення в різних життєвих ситуаціях. Формування стійких соціальних компетенцій є метою складного процесу соціалізації обдарованих дітей. Кожна людина індивідуальна, і обдарованість визначає її характер, схильність до чогось чи захопленість чимось. Але розвиток інтелекту залежить від бажання постійно працювати та удосконалюватися. Отже, можна сказати, що одне з головних завдань учителя в роботі з обдарованими учнями – це побачити в кожному з них індивідуальність. При цьому слід мати на увазі, що сама обдарованість - індивідуальна. Вона захована у внутрішньому світі дитини, закрита різними комплексами, переживаннями, особливостями темпераменту і характеру. Помітити обдарованість, відкрити її, допомогти розкритися - ось головне наше покликання.

З метою реалізації першої умови, виділяю такі основні форми і методи збагачення діяльності з дітьми для розвитку їх творчих здібностей: надання більшої ваги самостійній роботі; розв'язування творчих задач; науково-дослідницька діяльність; лабораторні роботи; експерименти; ділові бесіди; круглі столи; семінари; конкурси; розвивальні групи; творчі тренінги. Задля формування світоглядних позицій креативної особистості, які сприяють успішній навчально-креативній діяльності є доцільним залучення підлітків у гуртки, студії, секції, факультативи, творчі звіти груп художньої самодіяльності, організацію шкільних та персональних виставок творчих робіт дітей. На розвиток інтелектуального та творчого потенціалу значний вплив має: проведення олімпіад з предметів, турнірів, вікторин, змагань, ігор, марафонів, залучення до захисту науково-дослідницьких робіт у МАН.

Розвиток інтелектуального потенціалу українського суспільства визначається підготовкою підростаючого покоління, здатного до активного саморозвитку, творчого ставлення до розв'язання нестандартних завдань. Вирішення цієї проблеми, як однієї з важливих у сучасній педагогічній практиці, набуває особливого значення в роботі освітян серед інтелектуально обдарованих та творчо здібних дітей та підлітків, які через високий власний розумовий потенціал будуть здатні долати складні й потужні виклики в дорослому світі. Потреба суспільства в обдарованих індивідах, спроможних швидко адаптуватися до сучасних умов та ефективно реалізовувати свій потенціал, викликає необхідність у модернізації наявних і пошуку нових підходів до психолого-педагогічного забезпечення

соціалізації молоді. З огляду на це: проблема обдарованості, творчості, інтелекту виходить на передній план у пріоритетах державної політики в галузі освіти, з особливою силою актуалізуючи пошук, навчання й виховання обдарованих дітей і молоді, стимулювання їхньої творчої праці. Значний науковий доробок з цієї проблеми дозволяє всебічно дослідити низку питань щодо забезпечення соціалізації обдарованих дітей та молоді в нових зв'язках та взаємовідносинах з урахуванням особливостей їхнього особистісного розвитку. Зважаючи на це слід зазначити, що підвищенню ефективності організації психолого-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми і молоддю сприяє вивчення й творче використання вітчизняного та світового досвіду. З усією очевидністю цей досвід свідчить про те, що створення належного психолого-педагогічного середовища сприяє найкращим умовам для розвитку інтелектуального потенціалу, надає можливість потенційному досягненню успіхів у багатьох видах діяльності, тим самим забезпечуючи процес соціалізації обдарованого підростаючого покоління і в закладах освіти, і в соціумі в цілому.

Системна концепція соціалізації передбачає одночасне вивчення всіх сторін розвитку дитини, а також допомагає зрозуміти їх взаємозв'язок і взаємозумовленість. Система – це комплекс частин (підсистем) та їх взаємозв'язків, взаємовпливів і взаємодій. Кожен із нас є цілісною системою, яка складається з різноманітних підсистем [6]. До системної концепції соціалізації особистості належить регулятивно-детерміністська теорія особистості українського вченого В. Циби. Згідно з його дослідженнями, соціалізація – це набуття людиною (тобто формування сфери свідомості в її психічній системі) соціогенних параметрів (соціогенних потреб, соціальних настанов, рис характеру, компетентності й інших) під соціальним впливом для уможливлення її життєдіяльності, як особистості в соціальних структурах різних соціальних інституцій [6].

Важливим є постановка правильних життєвих цілей, вибір професії, що відповідає схильностям і здібностям. В таких умовах старшокласник може самореалізуватися, відчує особистісний комфорт, потрапляючи в кризові ситуації, завжди самостійно може з них вийти. На це впливає механізми саморозвитку: ідентифікації та рефлексії (здатності до самоприйняття і самопрогнозування). Більшість труднощів можна подолати в навчальному закладі, за умови, якщо освітні установи будуть орієнтуватися не лише на передачу знань молодому поколінню, забезпечення умов для повноцінного психічного розвитку, а й на створення передумов і спеціальних умов для саморозвитку та подальшої соціальної адаптації до дорослого життя. Умовами, які сприяють успішній соціалізації особистості обдарованого старшокласника, є такі, за яких формуватиметься позитивна самооцінка і позитивна «Я-концепція». Допомагаючи розвивати у старшокласників ці здібності, можна значно підвищити рівень адекватності та реалістичності самопізнання і саморозвитку, сприяти успішній соціалізації.

Сучасний класний керівник – це не просто педагог-професіонал, а координатор зусиль педагогів, сім'ї, соціуму – всіх виховних сил суспільства, які впливають на становлення та розвиток особистості дитини. Він має знати задатки і здібності своїх вихованців, бути ознайомленим з виховним потенціалом їхніх сімей. Сучасний класний керівник покликаний формувати цілісну систему універсальних знань, умінь, навичок в учнів, а також сприяти їхній позитивній соціалізації, беручи на себе певні функції тьюторського супроводу. Тьютор має забезпечити підтримку учнів, якщо у них виникають труднощі в навчанні і спілкуванні, а також допомагати освоювати навчальні матеріали, формуючи у дітей нові освітні компетенції. Традиційна школа відтворює переважно емпіричний тип мислення, оскільки зорієнтована на передачу готових знань, і позбавляє учня можливості освоєння ним культурно-історичної точки зору. Однак завдяки практиці традиційної школи в соціумі сформувалося певне уявлення про те, що і в якому віці має знати й уміти учень.

Висновки. Відповідно, в контексті функціонування сучасної школи перед педагогами постає складне завдання, яке потребує забезпечення психолого-педагогічних умов для становлення та розвитку обдарованості в підлітковому віці. Психологічний супровід передбачає роботу з учнями з проблеми життєвого самовизначення (виявлення психологічної

готовності до дорослого життя; діагностика варіантів особистісного самовизначення; допомога в пошуку розуміння в спілкуванні з дорослими, педагогами; групова психокорекційна робота з формування навичок саморегуляції тощо). Психолого-педагогічний супровід обдарованих підлітків також передбачає завдання щодо відстеження особистісних та когнітивних можливостей обдарованого підлітка, і, відповідно, забезпечення корекційно-розвивальної роботи для даної категорії дітей. Діагностика обдарованих підлітків має на меті вирішення наступних завдань, зокрема: - відстеження мотивації досягнень й активної життєвої позиції обдарованого підлітка; - відстеження здатності підлітка до саморегуляції та самопізнання; - дослідження пізнавальної активності та інтелектуальної зрілості підлітка; - відстеження спеціальних здібностей обдарованого підлітка у різних видах діяльності. Вирішення проблем, пов'язаних з низьким рівнем розвитку вище згаданих характеристик у обдарованих підлітків, можливе шляхом: 1) забезпечення розвивального характеру освітнього середовища, його системності та впорядкованості; 2) забезпечення емоційного фону розвитку дитини; 3) забезпечення активної взаємодії та співпраці дитини підліткового віку з соціумом; 4) досягнення демократичності в освітньому середовищі. На етапі реалізації плану рішення проблем обдарованих підлітків психологічна допомога може включати застосування комплексу тренінгових технологій, спрямованих на: 1) розвиток комунікації та адаптаційних навичок обдарованого підлітка; 2) формування навчально-професійної та творчої мотивації; 3) розвиток особистісної рефлексії обдарованого підлітка. Таким чином, обізнаність щодо природи обдарованості дітей у підлітковому віці є важливою як для педагогів, які розділяють відповідальність за їх освіту і турботу про них, так і для сімей, що їх виховують. Усвідомлення і розуміння психологічних детермінант у становленні та розвитку особистості обдарованого підлітка є необхідним фактором щодо розвитку його соціальної компетентності. Крім того, з'ясовано, що відкриті стосунки у сім'ї та з вчителями є важливим чинником щодо стабілізації психофізичного стану, подолання невротичних розладів особистості, які є непоодиноким явищем в цьому віці, а відтак, досягнення підлітком стану внутрішньої рівноваги. Перспективою може стати відстеження психологічних детермінант у становленні та розвитку обдарованої особистості у період ранньої юності, а також допомога старшокласникам у період професійного самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прашко О.В. Програма спецкурсу з розвитку соціальної компетентності підлітків / О.В.Прашко // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. - № 3 (34). – К., 2015. – С. 66-76.
2. Психологічний супровід школярів / Упорядник Т.Гончаренко. – 2-ге вид., стереотипне. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : монографія. / ред.: В. О. Моляко, О. Л. Музика; Державний фонд фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
4. Обдарованість: сутність, структура, технології розвитку. ляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді: наук.-метод. зб. / а заг. ред.. І.І. Якухна, Л.В. Корінної. Житомир: ЖОІППО, 2008. С. 78–89.
5. Словарь психолога-практика / [Сост. С.Ю.Головин] – Мн.: Харвест, 1997. – 800 с.
6. Костюк Г.С. Загальна характеристика онтогенезу людської психіки // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С.Костюк. – К. Рад. школа, 19889. – С. 70-98.

Єрмакова Наталія Григорівна,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
»вчитель -методист», учитель математики
лицею №2 ім. Л.Х. Дарбіняна Коростишівської
міської ради, Житомирська область

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ШЛЯХОМ НЕОРДИНАРНОГО ПІДХОДУ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ НА РУХ

Автор статті, працюючи вчителем математики лицюю №2 ім. Л.Х.Дарбіняна Коростишівської міської ради Житомирської області, особливу увагу приділяє проблемі формування математичної компетентності. Автор досліджує ефективність формування здатності оцінювати правильність і раціональність розв'язання математичних задач, обґрунтовувати твердження, розпізнавати логічно некоректні міркування, приймати рішення в умовах неповної, надлишкової, точної та ймовірнісної інформації лицеїстами, оприлюднюючи власний педагогічний досвід.

Ключові слова: математична компетентність; технологія проблемного навчання; проблемні ситуації; творче мислення; діяльнісний підхід.

The author of the article, being a teacher of mathematics at Lyceum №2 named after L.H. Darbinyan Korostyshiv City Council of Zhytomyr Region, pays special attention to the problem of formation of mathematical competence. The author investigates the formation effectiveness of the ability to assess the correctness and rationality of solving mathematical problems, to substantiate statements, to recognize logically incorrect considerations, to make decisions in the conditions of incomplete, redundant, exact and probable information by lyceum students, publishing her own pedagogical experience.

Keywords: mathematical competence; problem-based learning technology; problem situations; creative thinking; activity approach.

*Поганий вчитель підносить істину,
хороший - вчить її знаходити
А.Дістеверг*

Реформування системи освіти в Україні набуло нині глобального характеру. Математика як шкільний предмет володіє достатнім потенціалом для формування та розвитку тих якостей, які необхідні людині для того, щоб бути успішним у сучасному житті. Для входження у сучасні суспільні процеси та досягнення високого рівня самореалізації потрібно: здатність творчо мислити, послідовно міркувати та презентувати свої ідеї; вміння працювати в команді; визначати пріоритети, планувати результати і нести відповідальність за їх реалізацію; ефективно використовувати знання в реальному житті. Ці уміння у Державному стандарті початкової, базової та повної загальної середньої освіти визначені як компетентності. Вони визначають здатність людини до ефективною діяльності в різних особистісно і соціально значущих ситуаціях.

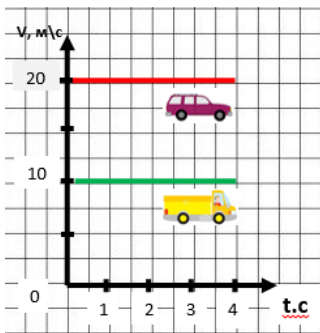
Глибоко усвідомлюю, що вчитель відіграє важливу роль у формуванні в учнів математичної компетенції для забезпечення життєдіяльності в сучасному світі, успішного оволодіння знаннями з інших освітніх галузей у процесі шкільного навчання, забезпечення інтелектуального розвитку учнів, їх уваги, пам'яті, логіки, культури мислення та інтуїції. Спираючись на власний досвід, переконана, що необхідною умовою формування компетентностей є творча спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також її практичної спрямованості.

У своїй роботі більшу увагу зверну на розвиток міжпредметної компетентності в учнів, мета якої: навчити учнів застосовувати здобуті знання з математики під час виконання завдань з інших предметів.

Завдання: сприяти формуванню вміння самостійно здобувати знання та вміння; сприяти розширенню кругозору в інших галузях знань; формувати вміння застосовувати здобуті знання з математики під час вивчення інших предметів або поповнення словникового запасу з інших предметів на уроках математики.

Для багатьох учителів розв'язування задач на рух асоціюється тільки алгебраїчним способом. У навчально-методичній літературі не відведено належної уваги розв'язуванню задач на рух графічним способом. Роль розв'язування задач на рух та їх місце в змісті шкільної математичної освіти підлягає аналізу з урахуванням реалізації диференційованого та особистісно-орієнтованого підходу в навчанні. Таким чином, проблема пов'язана з розв'язуванням задач на рух є актуальною з точки зору розвитку творчої особистості

Щоб краще усвідомити особливості змін параметрів рівномірного руху (координат, шляху, переміщення, швидкості) з часом, розглянемо відповідні графічні залежності, які впливають з рівняння руху.

Графік залежності модуля швидкості від часу

За умови прямолінійного рівномірного руху модуль швидкості тіла залишається постійним. Тому за умови прямолінійного рівномірного руху графіком залежності модуля швидкості від часу є відрізок прямої, паралельної осі часу. На рисунку зображено для прикладу графіки залежності модуля швидкості від часу для вантажівки та легкового автомобіля.

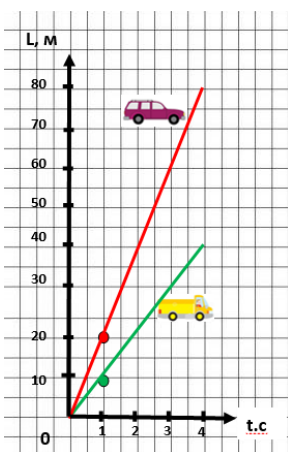
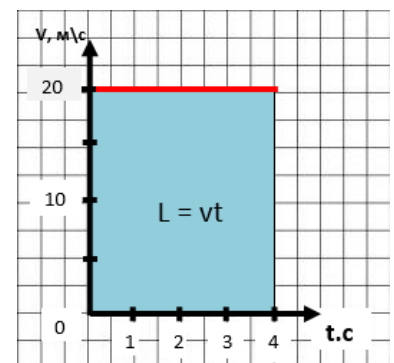
Як визначити пройдений шлях за графіком швидкості?

Графік залежності модуля швидкості від часу для прямолінійного рівномірного руху може здатися не надто цікавим. Однак він має чудову властивість, що допоможе нам надалі.

От ця властивість: площа фігури під графіком модуля швидкості чисельно дорівнює шляху, пройденому тілом.

Для доведення розглянемо фігуру, розташовану під графіком модуля швидкості (її виділено кольором).

Ця фігура – прямокутник. Його площа дорівнює добутку висоти v на основу t , тобто vt . А це саме і є виразом для шляху, пройденого тілом за умови прямолінійного рівномірного руху, адже $L = vt$.

Графік залежності шляху від часу за умови прямолінійного рівномірного руху

Графік набагато наочніше, ніж формула, показує залежність однієї величини від іншої. Побудуємо графік залежності шляху від часу для прямолінійного рівномірного руху. З формули $v = St$ випливає, що $s = vt$. Це формула прямої пропорційності, добре знайома вам з курсу математики. Графіком прямої пропорційності є відрізок прямої, що проходить через початок координат. Отже, графік залежності шляху від часу за умови прямолінійного рівномірного руху – відрізок прямої, один кінець якого збігається з початком координат.

Для побудови такого графіка досить знайти одну його точку, що не збігається з початком координат, і провести відрізок прямої через початок координат та цю точку.

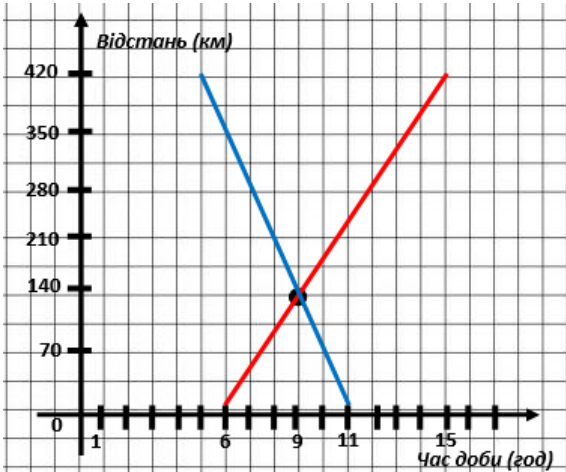
Зверніть увагу: чим більша швидкість тіла, тим більший кут між графіком залежності шляху від часу та віссю часу.

Задача 1

З пунктів А і В, відстань між якими становить 420 км, назустріч один одному виїхали два автомобілі. Червоний автомобіль виїхав о 6 год з пункту А і прибув у пункт В о 15 год. Синій автомобіль виїхав о 5 год з пункту В і прибув у пункт А об 11 год. О котрій годині зустрінуться автомобілі?[5].

Розв'язання.

1. Задамо координатну площину sOt с віссю абсцис Ot , на якій відзначимо інтервали часу руху, і віссю ординат Os , на якій відзначимо відстань, пройдену автомашинами.

2. Нанесемо поділки в масштабі поосі абсцис - одна година в 1 клітинці, поосі ординат наносимо поділки в масштабі- 70 км в 2 клітинках.

3. Побудуємо лінію руху червоної машини: початок руху в точці з координатою (6; 0). Далі відзначимо точку (15; 420) на площині, тому що червона машина прибула в пункт В о 15 год.

4. Побудуємо лінію руху синьої машини: початок руху в точці з координатою (5; 420). Далі відзначимо точку (11; 0) на осі абсцис, тому що

синя машина прибула в пункт А об 11 год.

Точці перетину цих відрізків відповідає час – 9 год.

Отже автомобілі зустрінуться о 9 год.

Задача 2

З двох пунктів А і В, розташованих на відстані 80 км один від одного, одночасно почали рухатись назустріч один одному два велосипедисти. Перший має швидкість 5 м/с, другий- 3 м/с. Визначити:

1) через який час вони зустрінуться і де це відбудеться;

2) який шлях вони пройдуть до моменту зустрічі і яке здійснять переміщення?

Розв'язання.

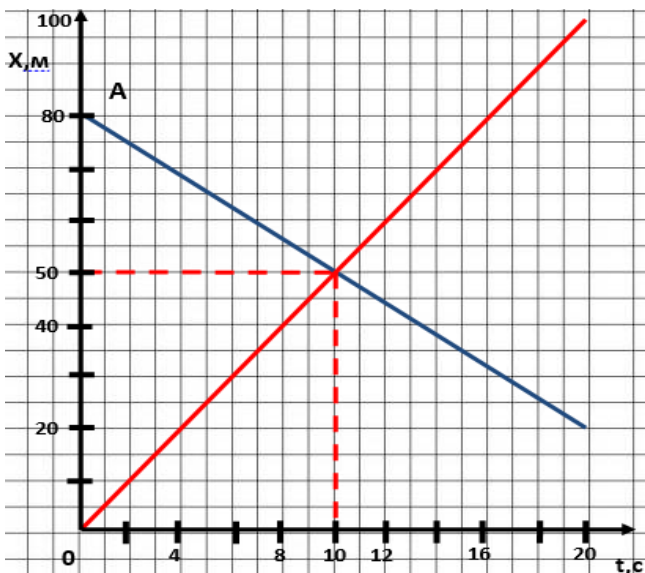
1. Початок відліку на координатній площині – місце розташування першого велосипедиста, тоді, відповідно до умови задач, розміщення другого матиме початкову координату (0;80). Відкладемо у відповідному масштабі час і відстань на координатній площині. Відомо, що $x = x_0 + v_x t$ – рівняння руху (в координатах).

Рівняння руху першого $x_1 = 5t$ (лінійне рівняння, графіком якого є пряма)

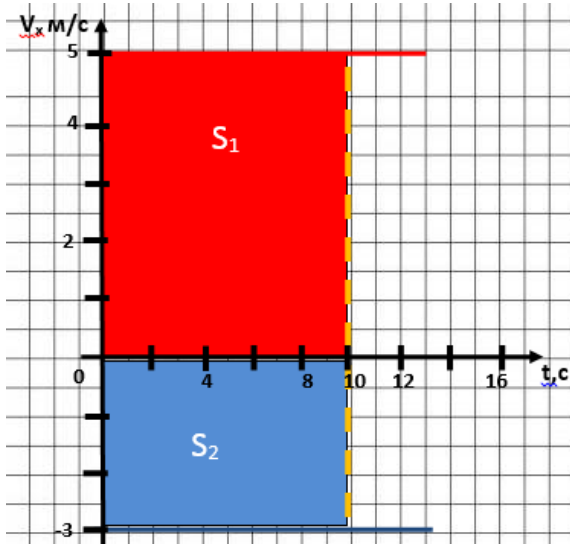
t, c	0	20
x_1, m	0	100

Рівняння руху другого велосипедиста має вигляд $x_2 = 80 - 3t$

t, c	0	20
x_2, m	80	20

Побудуємо графіки руху. Два графіки перетинаються в одній точці. Це точка, що визначає місце та час зустрічі. Два велосипедисти зустрінуться через 10 с на відстані 50 м від початку відліку.

2. Скористаємось графіком проекцій швидкостей від часу. Графіком залежності проекцій швидкості від часу є пряма, паралельна вісі часу і буде відповідати швидкості 5 м/с для першого велосипедиста. Другий велосипедист їхав з постійною швидкістю – 3 м/с, відповідно графік швидкості розташований в IV чверті та паралельний осі часу. Позначимо на графіку час зустрічі обох велосипедистів ($t=10$ с).

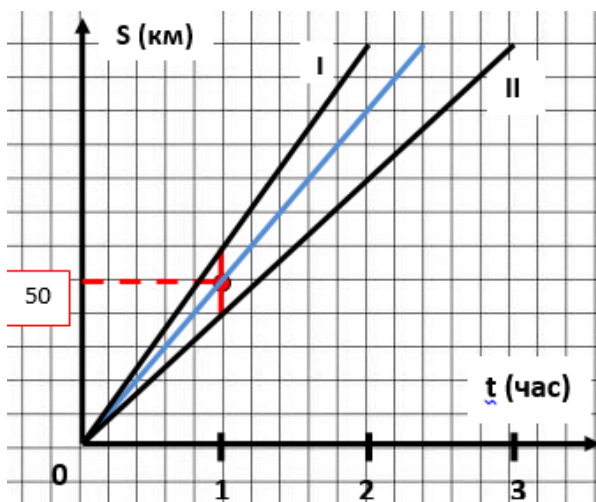
Щоб визначити, який шлях пройшли до моменту зустрічі ми скористаємось геометричним змістом переміщення. Пройдений шлях буде дорівнювати площі прямокутника, який обмежений графіками. $S_1=5 \cdot 10=50$ (м), $S_2=|-3| \cdot 10=30$ (м),

Задача 3.

По дорозі їдуть дві машини з однією і тією ж швидкістю. Якщо перша збільшить швидкість на 10 км / год, а друга зменшить на 10 км / год, то перша за 2 години проїде стільки ж, скільки друга за 3 години. З якою швидкістю їдуть автомашини?

Розв'язання.

1. Задамо координатну площину sOt с віссю абсцис Ot , на якій позначимо інтервали часу руху, і віссю ординат Os , на якій позначимо відстань, пройдену автомашинами.
2. Задамо поділку в масштабі по осі абсцис - одна година в 6 клітинах (в 1 клітинці - 12 хв); по осі ординат наносимо поділку, але не вказуємо масштаб.
3. Побудуємо лінію руху першої машини: початок руху в точці з координатою $(0; 0)$. Далі відзначимо довільну точку $(2; s_1)$ на площині, тому що машина з новою швидкістю була в дорозі 2 години.
4. Побудуємо лінію руху другої машини: початок руху в точці з координатою

$(0; 0)$. Далі відзначимо довільну точку $(3; s_1)$ на площині, тому що машина з новою швидкістю була в дорозі 3 години.

4. Визначимо швидкість машин v до її зміни. Позначимо різницю ординат точок, що лежать на прямих з абсцисою 1, значком Δs . За умовою цього відрізка відповідає довжина $(10 + 10)$ км, тому що у однієї з машин швидкість зменшилася, а в іншій швидкість збільшилася на 10 км/год. Значить, лінія руху машин до зміни швидкості повинна бути рівновіддалена від ліній I і II і розташована на координатній площині між ними.

За графіком $\Delta s = 2$ клітинки відповідає 20 км, $v = 5$ кл., значить, розв'яжемо пропорцію

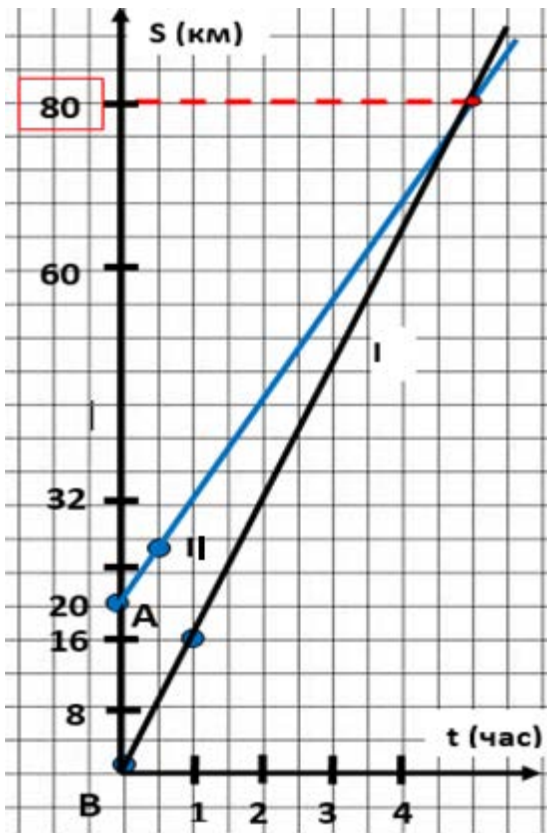
$$\frac{\Delta s}{20} = \frac{5}{v}; \quad \frac{2}{20} = \frac{5}{v};$$

$$v = 50.$$

Відповідь: 50 км / год.

Задача 4.

З пункту А виїхав велосипедист. Одночасно слідом за ним з пункту В, який знаходиться на відстані 20 км від А, виїхав мотоцикліст зі швидкістю 16км / год. Велосипедист їхав зі швидкістю 12км / год. На якій відстані від пункту А мотоцикліст наздожене велосипедиста?

Розв'язання.

1. Задамо координатну площину sOt з віссю абсцис Ot , на якій позначимо інтервали часу руху, і вісь ординат Os , на якій будемо позначати відстань, пройдену мотоциклістом і велосипедистом.
2. Задамо поділки в масштабі: по осі ординат - в 2 клітинках 8 км; по осі абсцис-в 2 клітинках -1год.
3. Побудуємо лінію руху мотоцикліста I: початок його руху відзначимо на початку координат В (0; 0). Мотоцикліст їхав зі швидкістю 16км / год, значить, пряма I повинна пройти через точку з координатами (1; 16).
4. Побудуємо лінію руху велосипедиста II: її початок буде в точці А (0; 20), тому що пункт В розміщений від пункту А на відстані 20 км, і він виїхав одночасно з мотоциклістом. Велосипедист їхав зі швидкістю 12км / год, значить, пряма II повинна пройти через точку з координатами (1; 32).
5. Знайдемо Р (5; 80) - точку перетину прямих I і II, що відображають рух мотоцикліста й велосипедиста: її ордината покаже відстань від пункту В, на якому мотоцикліст наздожене велосипедиста.

велосипедиста.

$P(5; 80) \Rightarrow s = 80, \Rightarrow 80 - 20 = 60$ (км) - відстань від пункту А, на якому мотоцикліст наздожене велосипедиста

Відповідь: 60км.

Задача 5.

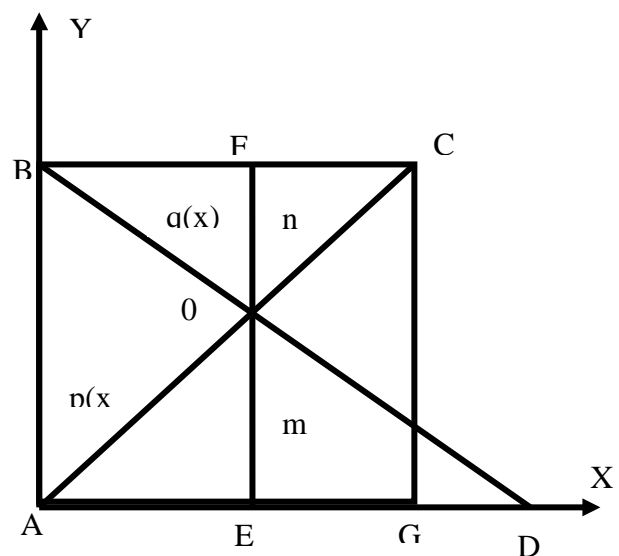
Два пішоходи одночасно виходять назустріч один одному з пунктів А і В і зустрічаються через півгодини. Продовжуючи рух, перший прибуває в В на 11 хв раніше, ніж другий в А. За який час подолав відстань АВ кожен пішохід

Розв'язання.

Нехай $p(x)$ - залежність пройденого першим пішоходом шляху від часу x , $q(x)$ - другий пішоходом. Час, за який перший пішохід пройде шлях АС дорівнює довжині відрізка $AG = BC$; а час, витрачений другим пішоходом на цей же шлях дорівнює довжині відрізка AD . Таким чином, завдання зводиться до знаходження довжин відрізків BC і AD . Позначимо довжину відрізка AE через x ,

$$AE = x = BF$$

Трикутники COF і AOE подібні за двома кутами. З подібності слідує рівність

$$\frac{AE}{FC} = \frac{m}{n} \Leftrightarrow \frac{30}{x} = \frac{m}{n} \quad (1)$$

Трикутники DOE і BOF подібні за двома кутами. З їх подібності слідує рівність: $\frac{DE}{BF} = \frac{m}{n} \Leftrightarrow$

$$\frac{11+x}{30} = \frac{m}{n}$$

$$30^2 = x(x+11),$$

$$x_1 = -36, x_2 = 25.$$

$$BC = 30 + 25 = 55 \text{ (хв)},$$

$$AD = 30 + 25 + 11 = 66 \text{ (хв)}$$

Відповідь: 55 хв, 66 хв.

Сучасний урок - це організація пошуку істини, спроб і помилок учнів. Головною моєю метою є не прагнення дати учням якомога більше інформації, а турбота про глибину та якість набутих ними знань, уміння самостійно здобувати знання і застосовувати їх у житті. На мою думку, за умов творчого навчання учень може навчатися робити свідомий вибір серед широкого спектра альтернатив і брати на себе відповідальність приймати самостійні рішення, щодо розв'язку задач та вправ. Важливо, що кожен може це робити свідомо й грамотно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів // Рідна школа. – 2004. - № 7-8. – С. 71-74.
2. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа. – 2005. - № 1. – С. 29-31.
3. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ. – Х.: Факт, 2005. – 360 с.
4. Раков С. А. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти // Математика в школі. – 2005. – № 5.
5. Математика 6 клас. Автори: Тарасенко Н.А., Богатирьова І.М., Коломієць О.М., Сердюк З.О.-К.: Видавничий дім «Освіта», 2014 – 273 с.
6. Компетентнісна освіта: від теорії до практики: Збірка статей. – К.: Плеяди, 2005. – 120 с. – (Відкритий урок. Основна школа. Вип. 3-4).
7. Пометун О. І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів. // К., 2004. Режим доступу: [lib.iitta.gov.ua/704793/1/Nzspp_2014_2_14%20\(Гуцан%20Л.А.\).pdf](http://lib.iitta.gov.ua/704793/1/Nzspp_2014_2_14%20(Гуцан%20Л.А.).pdf)
8. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс] Режим доступу : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011р. № 1392. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
9. Додаток 2 до наказу Департаменту освіти і науки 12.12.2014
10. № 402. Програма дослідно-експериментальної роботи з теми «Реалізація діяльнісного підходу у навчанні природничих предметів» - shirmk.ucoz.ua/15/12.15-eksperim_shishaki_jareski.doc

Єфімов Д. В.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та
методики викладання
ГІМ ДВНЗ ДДПУ,
jaster19911@gmail.com*

SMART-НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Анотація. В умовах сучасності все більшої популярності в освіті набирають так звані технології Smart-навчання та віртуальної реальності (VR-технології). Це відбувається через

стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, які значно полегшують та урізноманітнюють освіту. Основною перевагою таких технологій є можливість повного занурення у створену реальність, додатково набута здатність відчутти і проаналізувати як позитивні сторони, так і негативні наслідки запланованих дій, а також змодельувати варіанти розвитку майбутніх подій.

Ключові слова: smart-навчання, освіта, віртуальна реальність, інновації.

Abstract. In modern conditions, the so-called technologies of Smart-learning and virtual reality (VR-technologies) are gaining more and more popularity in education. This is due to the rapid development of information and communication and digital technologies, which greatly facilitate and diversify education. The main advantage of such technologies is the possibility of full immersion in the created reality, additionally acquired ability to feel and analyze both the positive sides and negative consequences of the planned actions, as well as to model options for future events.

Keywords: smart-learning, education, virtual reality, innovations.

Не так давно учитель був для учня єдиним джерелом знань, а отримати додаткову інформацію він міг тільки з книг у бібліотеці або за допомогою рідкісних науково-пізнавальних програм, які йшли по телебаченню в строго відведений час.

Сьогодні знання передаються не тільки від учителя до учня, а й між учнями, що дозволяє створювати новий рівень знань. Активно починають застосовуватися освітні технології, і вчителі можуть нести знання не тільки в класи, а й навчати своїх колег [1]. Взаємонавчання в даний час є новою структурою у системі підвищення педагогічної майстерності педагогів і це аж ніяк не наставництво, до якого ми так звикли. Це взаємовигідна співпраця.

Не за горами час, коли головним джерелом знання для учня стане Інтернет. Технології будуть індивідуально орієнтовані і спрямовані на створення нових знань. Процес викладання буде припускати рух знанневих об'єктів у будь-яких напрямках, і сучасний учитель повинен бути готовий до таких змін і відчувати себе комфортно і професійно з передачі власного досвіду і з навчання своїх колег [2]. З цією метою пропонується Smart- навчання, яке вирішить проблеми з пересуванням по різних районах і областях для участі в конкурсах, семінарах, курсах підвищення кваліфікації тощо.

На думку Президента Міжнародного консорціуму «Електронний університет» Тихомирова В.П., «Smart – це нова парадигма розвитку суспільства», для якого необхідний Інтернет і особливо підготовлені люди, що створюють новий знання «. Таке навчання дасть можливість самостійно розвивати траєкторію професійного зростання, прирівняє рівень освіти педагогів міських і сільських шкіл, відкриє шлях до міжнародного освітнього простору [3].

Smart - навчання:

S - Self-directed (орієнтовано на самонавчання);

M - Motivated (мотивує активну пізнавальну діяльність);

A - Adaptive (адаптовано для суб'єкта освіти);

R - Resource Free (має вільні для доступу освітні ресурси);

T - Technology Embedded (забезпечується технологіями). [4]

Мета Smart-навчання: сприяння розвитку професійних та інформаційних компетенцій педагога в електронному середовищі, заснованих на цінностях, знаннях і уміннях, необхідних людині в 21 столітті.

Основна ідея Smart-навчання полягає в тому, що воно дозволяє підготувати людину до життя і праці в умовах того самого суспільства, де головним компонентом його існування та розвитку будуть знання. Smart-навчання дає можливість самому вибрати для себе, в якій галузі знання вдосконалюватися.

Розібравшись з Smart - навчання, розглянемо процес впровадження інших сучасних технологій у процес навчання людини. Як приклад, технологія VAR стає можливою завдяки

науково-технічному прогресу, який привів до процесу комп'ютеризації суспільства. Завдяки цьому феномену людині дана можливість дізнаватися нові відомості та набувати необхідні навички сучасними способами.

За допомогою новітніх VAR технологій діти можуть відвідати простори космосу, подивитися на справжнього динозавра та провести хімічні дослідження як справжній науковець. У свою чергу, батьки та вчителі мають докласти максимум зусиль, щоб прищепити дитині любов до знань змалку [5].

Незважаючи на всі явні переваги сучасних технологій у процесі навчання, є і складності, наприклад, впровадження даних VAR технологій в сформований процес освіти. Вчителям і викладачам складно освоювати нові технології, адміністрації школи або ВНЗ складно фінансувати нові проекти. Крім цього варто виділити основні фактори негативного впливу сучасних технологій на якість освіти:

- Інтернет, а саме соціальні мережі та ігри, відволікають учнів від процесу навчання;
- учень не приділяє належну увагу процесу запам'ятовування основних правил, формул, тощо;
- будь-яка система може давати збій, тим самим приводячи до наслідків;
- велика кількість неправдивої інформації може призвести учнів до неправильної точки зору;
- велика кількість інформації має властивість перемішуватися, тим самим учень може плутати ті чи інші поняття.

Аналізуючи вище сказане, перед нами поки що тільки гостре запитання: наскільки вчителі сьогодні готові до власного Smart-навчання і наскільки воно доступне для нашої країни?

ЛІТЕРАТУРА

1. Муканова Р.А. «От электронного обучения к Smart-обучению». URL: http://www.open-school.kz/glavstr/tema_nomera/tema_nomera_144_1.htm
2. Кенжебаев К. «Смарт-технология – драйвер успеха» URL: <http://www.kazpravda.kz/articles/view/smart-tehnologiya--draiver-uspeha/>
3. «Smart технологии изменят систему образования». URL: http://www.trainings.ru/library/education_experience/?id=14024
4. Цой Н.В. «Smart – образование в системе повышения квалификации». URL: <http://zkoipk.kz/kz/2015smart2/1474-conf.html>
5. Антонюк М. Віртуальна та доповнена реальність: як нові технології надихають вчитися Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/opinions/virtualna-ta-dopovnena-realnist-yako-ymozhe-but-y-suchasna-osvita/>

Жидкова Н. М.,

*Кандидат педагогічних наук, вчитель історії та правознавства
Менської гімназії Менської міської ради Чернігівської обл.*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ АНАЛОГІЇ НА УРОКАХ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ

Анотація. У статті розглянуто проблему систематизації та узагальнення знань, умінь та навичок у процесі пізнавальної діяльності учнів на уроках суспільствознавчих предметів. Обґрунтовано ефективність використання методу аналогії для узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок як засобу дослідницько-пізнавальної діяльності. Розкрито специфіку узагальнення та систематизації за допомогою аналогії та наведені приклади вправ для їх формування на уроках суспільствознавчих предметів. Запропоновано

алгоритм дослідницько-пізнавальної діяльності учнів, який базується на узагальненні та систематизації з використанням методу аналогії.

Ключові слова: систематизація та узагальнення, метод аналогії, пізнавальна діяльність, інтегрований підхід до навчання, суспільствознавчі предмети

Summary: The article considers the problem of systematization and generalization of knowledge, skills and abilities in the process of cognitive activity of students in the lessons of social science. The effectiveness of using the analogy method for generalizing and systematizing knowledge, skills and abilities is substantiated. The specifics of generalization and systematization by analogy are revealed and examples of exercises for their formation in the lessons of social sciences are given. An algorithm of students' research activity is proposed, which is based on generalization and systematization using the analogy method.

Key words: generalization, systematization, analogies, cognition, integrated approach to teaching, social lessons.

Нова українська школа одним із спрямувань має підготовку всебічно розвинутої особистості, відповідального громадянина і патріота, здатного до ризику та інновацій. Реалізація цього напрямку НУШ можлива через інтегрований підхід до навчання, а він потребує здатності учнів систематизувати та узагальнювати знання, вміння та навички. Дослідження проблеми систематизації знань, умінь та навичок зумовлено низкою навчальних потреб. Лінійність навчально-пізнавального процесу з історії, значний обсяг інформації, особливості роботи з понятійним апаратом, зокрема формуванням правових понять у родово-видових зв'язках та вмінь аналізувати нормативно-правові акти за юридичною силою, інтегрований характер громадянської освіти потребують опори на навчальний досвід.

В основі розвивальної мети навчання – розвиток пізнавальних можливостей школярів і їх продуктів – інтелектуальних здібностей та мислення. Систематизація передбачає комплексність використання логічних прийомів і розвиток мислення через предметні та міжпредметні зв'язки. Використання методу аналогії, спрямованого на розвиток пізнавально-дослідницької та творчої діяльності, встановлення асоціацій, пошук зв'язків між предметами пізнання та їх порівняння допоможе систематизувати та узагальнити знання, вміння та навички учнів.

Особливостям методу аналогії у розвитку творчого мислення учнів приділено увагу у працях І. Білої, Д. Ельконіна, В. Моляко, Ю. Трофімова, О. Швай та ін.

М. Амосов розкрив особливості процесу мислення і зазначив, що будь-який найпростіший інтелектуальний акт складається з етапів: сприйняття, аналіз, планування, рішення та дія [1, с. 85-86]. Етап сприйняття вчений характеризує як модель «кругів». Складні структури, сприйняті рецепторами та зафіксовані в короткій пам'яті, майже ніколи не мають точного аналогу. Тому сприйняття завжди має ймовірний характер. Потрібні стимули, щоб викликати з пам'яті нові моделі. Але виходить приблизне розпізнавання об'єкта з усіма його якостями. Всяке нерозпізнання – є новим та інтригуючим, входом для цікавості...

У зовнішній пам'яті розвинутого інтелекту є багато варіантів об'єктів з різним набором деталей, які мають різне значення для різних цілей. Точність визначається деталями та якостями. Як тільки за неточними моделями визначається цінність об'єкта, починається друге коло цілеспрямованого дослідження. З зовнішньої пам'яті визиваються деталі, якими повинен володіти об'єкт. Порівнюється з первинною моделлю. У результаті дослідження знову з'являється «удосконалена» модель, яка знову аналізується [1, с. 95-96].

Таке розкриття процесу мислення важливе для формування моделі систематизації та узагальнення знань, умінь та навичок за допомогою аналогії з опорою на досвід, проблемними завданнями, здатними зацікавити учнів та етапністю сприйняття пізнавального об'єкта. Важливо учнів заохочувати до розширення пізнавальної діяльності та виконання різних видів завдань, щоб збагачувати пізнавальний досвід різними моделями та розвивати мислення. Завдання мають бути у зоні ближнього розвитку учнів, щоб спираючись на

набутий досвід та моделі пізнання учні могли переструктурувати сформовані моделі або створити нові. А тому у процесі навчання учнів варто переводити на нові рівні (перетворювальний та творчий), мотивуючи до пізнавальної діяльності.

У формуванні різних моделей пізнання комплекс прийомів, які структуруються за допомогою систематизації та узагальнення. У педагогічних роботах частка дослідників розглядають систематизацію та узагальнення знань та умінь учнів як логічні і невід'ємні процеси, які в основі встановлення зв'язків між поняттями. Систематизації та узагальненню знань, умінь та навичок приділяли увагу В. Оніщук (види систематизації), С. Мірошник (оптимальні способи систематизації та узагальнення навчального матеріалу через таблиці аналітично-узагальнювальні «Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися», технологію «Бортовий журнал» та метод «Кластер» розвиток критичного мислення на уроках української літератури), Г. Меденкова, П. Мороз, І. Мороз, О. Пометун (у процесі дослідницької діяльності на уроках історії), О. Желіба (через використання умовно-графічної наочності на уроках всесвітньої історії у 10-11 класах), Т. Ремех (у системі предметних та міжпредметних зв'язків з основ правознавства), М. Роговенко (розвиток творчих здібностей на уроках історії у 10-11 класах).

А. Розуменко пояснює значення ключової ролі узагальнення у системі прийомів та етапність систематизації понять на уроках математики: 1) первинні узагальнення (рівень сприйняття), 2) локальні (понятійні) – результатом є засвоєння понять; 3) міжпонятійні, спрямовані на становлення зв'язків між поняттями, 4) тематичні – засвоєння системи понять, 5) підсумкові – встановлення властивостей і відношень між системами понять, 6) міжпредметні – синтез високого порядку [2, с. 130-131]. Така система роботи з поняттями важлива на різних типах уроків для розвитку здатності переносити знання, вміння, навички у нову ситуацію.

Ю. Ліцман запропонувала систематизувати та узагальнювати знання з хімії у методичній системі: за допомогою методів (алгоритмізований, проблемний, пошуковий, дослідницький) і засобів (таблиці, схеми, алгоритми, плани, тренувальні завдання, експеримент); на змісті (факти, поняття, закони, закономірності, теоретичні положення, правила, алгоритми дій, висновки) на парних уроках (лекція-семінар, узагальнювальний семінар, практична робота) і з контролем та діагностикою (контрольні роботи, контрольні зрізи, усні опитування, індивідуальні завдання, анкетування [3, с. 9].

Актуальність та важливість проблеми формування вмінь систематизувати та узагальнювати за допомогою методу аналогії, не достатня розробленість проблеми в науковій літературі на уроках суспільствознавчих предметів зумовлюють *мету статті* – розкрити особливості систематизації та узагальнення знань, умінь, навичок методом аналогії у процесі пізнавальної діяльності учнів на уроках суспільствознавчих предметів.

Дослідники пояснюють *узагальнення* як логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального, а також як продукт відображення суттєвих (загальних) явищ дійсності [2, с.131; 4, с. 337]. У навчальній практиці процес узагальнення відбувається на різних етапах уроку: актуалізації навчального досвіду та його перенесення у нову ситуацію, формування висновків, оцінювання та перевірки результатів.

С. Гончаренко визначає *систематизацію* як розумову діяльність, яка полягає в зведенні в єдину наукову систему розрізнених знань про предмети (явища) об'єктивної дійсності, встановленні їхньої єдності на основі вибраного принципу. Вона спирається на класифікацію, аналіз і синтез істотних властивостей певної об'єктивної дійсності. Здійснюється у формі логічних систем – теорії та гіпотези. Пояснюючи роль систематизації у розвитку мислення та пам'яті, а також як засобу підвищення ефективності навчання, вчений стверджує, що знання та вміння є дієвим апаратом мислення, коли у свідомості вони організовані в системі взаємопов'язаних понять [4, с. 304].

Зауважимо, що у процесі пізнання систематизуються не лише знання, а й уміння та навички, загалом досвід. Систематизація та узагальнення учнів відбувається за засвоєними раніше алгоритмами, моделями, прийомами, які в процесі пізнання на перетворювальному (під контролем учителя) та творчому (самостійному) рівнях змінюються, відбувається переструктурування кроків, в результаті створюються нові моделі.

П. Фолон у філософському енциклопедичному словнику пояснює систематизацію як процес встановлення єдності та відмінності елементів, що підлягають у систематизації, визначення кожного елемента відносно один одного. Для виконання систематизації використовуються логічні прийоми порівняння, абстрагування, класифікації, аналізу, синтезу, опису та пояснення [5, с. 584].

Розрізняють види систематизації та її результати: класифікаційні системи та таблиці, що розподіляють і описують предмети і знання про них за типами, класами, розрядами, родами, сімействами, видами; інтегральні системи, що синтезують розрізнені об'єкти і поняття в цілісну систему вищого порядку за допомогою інтегруючої ідеї, при цьому відбувається приріст пізнавального смислу системи, не характерного для кожного елемента зокрема (наприклад, абстракції, асоціації абстракцій, наукові гіпотези і теорії, що інтегрують великий масив пізнавального матеріалу) [5, с. 584].

Г. Меденкова пояснює важливість використання прийомів систематизації історичних знань учнями для розвитку мислення та здатності розуміти минулі та сучасні події на уроках історії. Як прийом систематизації знань дослідниця пропонує роботу з лінією часу з дзеркально нанесеними змінами історичних формацій у різних країнах. Ці зміни дозволяють учням зробити порівняльний аналіз за різними критеріями (політичними, економічними, соціальними та духовними) та визначити в них роль історичного діяча [6, с. 102-105].

Таким чином, систематизація історичних знань для ефективного пізнання здійснюється по горизонталі (лінія часу) та в залежності від предмета пізнання за одним із критеріїв або у системі критеріїв (політичного, економічного, соціального, духовного щодо аналізу змін та ролі історичного діяча в ньому). Синхронність подій у різних країнах дозволяє провести порівняльний аналіз, систематизувати та узагальнити їх за допомогою аналогії. Використання синхронних графічних зображень (таблиці, схеми, діаграми тощо), які розкривають паралельний хід та зміну подій, явища, процесів сприяє можливості визначити закономірності, оцінювати, прогнозувати та ін., а отже, досліджувати проблему.

Узагальнюючи практичний досвід, можемо класифікувати графічні організатори систематизації та узагальнення: а) лінія часу, яка демонструє послідовність та циклічність подій, явищ та процесів; б) таблиці, схеми, діаграми, які розкривають відношення між поняттями, спільне та відмінне); в) ієрархічні схеми (піраміди, дерева, кластер та ін.); г) графічні схеми з різними елементами значного обсягу (ментальна карта) та ін.

Систематизувати та узагальнити матеріал за аналогією допомагає діаграма Венна, яка допомагає розкрити відношення між поняттями та перенести ознаки з одного поняття на інше, визначивши спільне та відмінне.

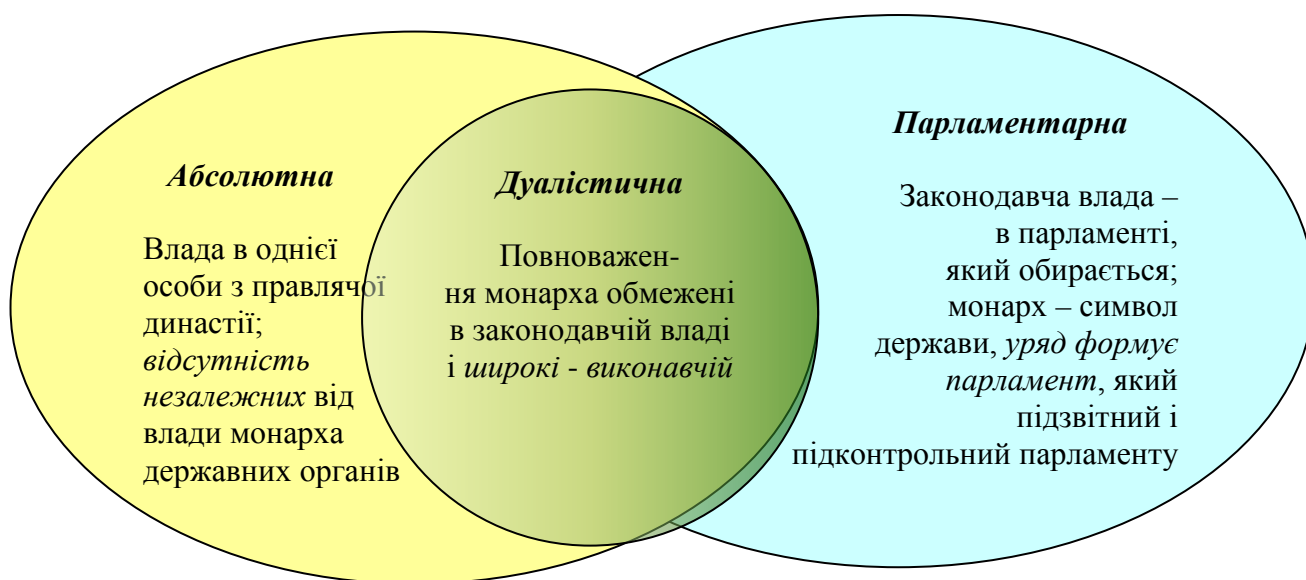

Рис. 1. Узагальнення та систематизація видів монархій за аналогією та діаграмою Венна

Моделі, що графічно представлені (рис.1, рис 2 та рис.3) на прикладі форм державного правління, можна використовувати на уроках історії, основ правознавства та громадянської освіти.

Рис. 2. Узагальнення та систематизація видів республік за аналогією та діаграмою Венна

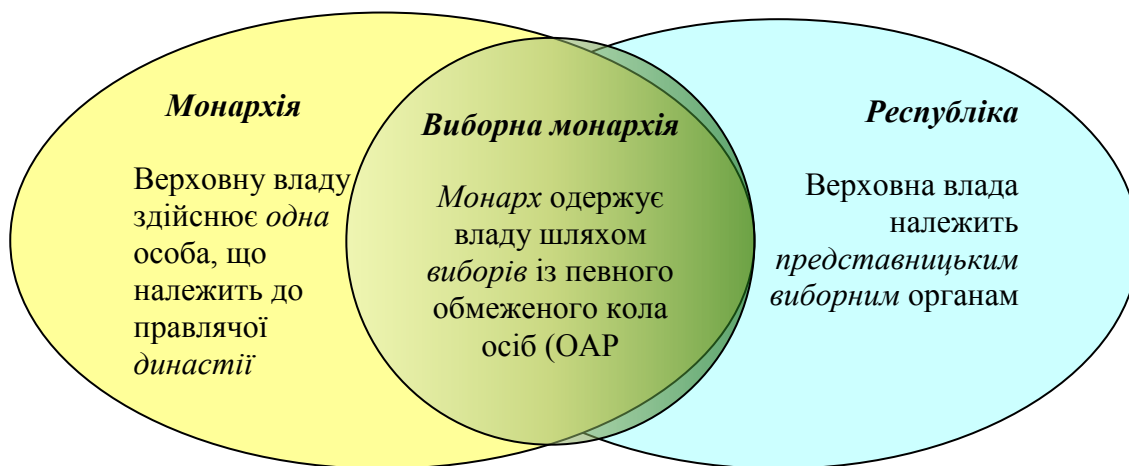

Рис. 3. Узагальнення та систематизація форм правління за аналогією та діаграмою Венна

Розвиток здатності систематизувати та узагальнювати за допомогою аналогії потребує виконання вправ учнями.

Вправа 1. Доберіть пару: Рим – вічне місто, а Париж - ... (моди); Статуя Свободи – Нью-Йорк, Київ – ... (Батьківщина-Мати); князі – Русь-Україна, гетьмани – ... (Військо Запорозьке) та ін.

Вправа 2. Знайдіть зайве та узагальніть, доповніть ланцюжок: мотика, рало, соха, лопата (знаряддя праці землеробів первісних часів).

Вправа 3. Складіть ланцюжок понять за критерієм (юридичною силою нормативно-правових актів), узагальніть та доповніть: закони – Конституція України – рішення -

Вправа 4. Доповніть речення: якщо працівник запізнився більше ніж на 2 год на роботу, - то...; а якщо хлопець спізнився на побачення, то -...

Вправа 5. Установіть відповідність та доповніть:

1) Кримінальний, цивільний, про адміністративні правопорушення, господарський...	А) Закон
2) Про освіту, про заробітну плату, про охорону дитинства..	Б) Кодекс
3) Про нагородження учня медаллю, про звільнення працівника...	В) Конвенція
4) Про права дитини, про захист прав людини і основоположних свобод, ООН проти корупції...	Г) Наказ
	Д) Декларація

Вправа 6. Назвіть відношення між поняттями, наведіть приклади:

А – вільна людина; В – людина з зобов'язаннями; Г – вільна людина і зобов'язана (рис. 4)

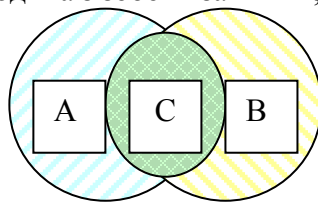

Рис. 4. Відношення між поняттями

Вправа 7. Визначте, що належить до політики (управління), економіки або господарювання (виробництво), соціальної сфери, а що до культурної: а) престолонаслідування, вибори, завоювання; б) ремесло, торгівля; в) плем'я, патріархат; г) вірування, магія, тотемізм... Доповніть кола прикладами.

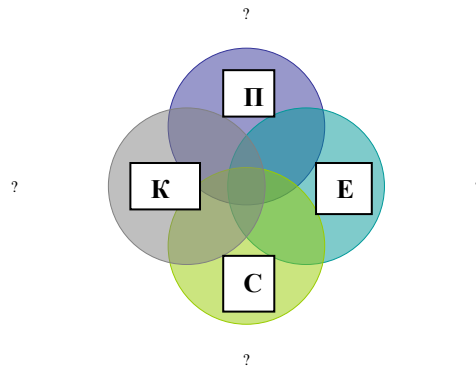

Рис. 5. Сфери життєдіяльності

Старшокласники можуть продовжувати змінювати діаграму, розширюючи та деталізуючи класифікацію (внутрішня та зовнішня політика; ремесло, торгівля, скотарство та ін.), поєднувати кола (економічна політика; соціально-економічна політика; соціально-культурна сфера та ін.).

Послідовність навчання потребує зростання ступеня самостійності учнів. Продемонстрований алгоритм дій на прикладі пізнавальної проблеми допомагає учням успішно виконати завдання в аналогічних, а далі змінених умовах. Зростання самостійності у змінених умовах сприяє перебудовуванню кроків алгоритму, створенню моделей та збагаченню досвіду пізнання.

Навчальна практика підтверджує, що порівняльний аналіз за аналогією учні середніх (5-7) класів більш успішно здійснюють, коли встановлюють зв'язки між минулим і сучасним з опорою на життєвий досвід. Старшокласники з значним навчально-пізнавальним та життєвим досвідом здатні систематизувати та узагальнювати знання, вміння та навички з використанням предметних, міжпредметних та транспредметних зв'язків.

Таким чином, встановлюючи зв'язки між предметами, явищами, подіями, систематизуючи та узагальнюючи, пізнаючи закономірності подій, явищ, процесів, учні здійснюють пізнавально-дослідницьку діяльність. За допомогою методу аналогії таку діяльність графічно можна зобразити у форму спіралі, де кожен наступний виток має досвід попереднього, а спільне – дає можливість систематизувати та узагальнити, сформулювати гіпотезу дослідження та перевірити її і сформулювати висновки (рис. 6).

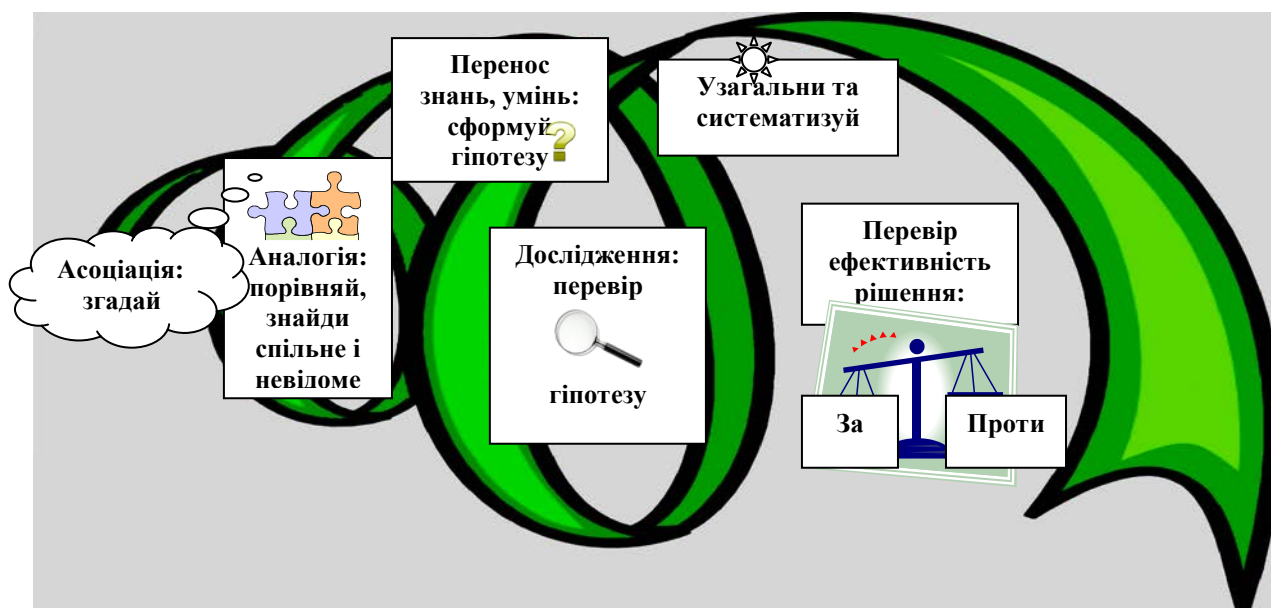

Рис.6. Пам'ятка для дослідження учнів з використанням методу аналогії

Навчально-пізнавальний процес потребує проблемних завдань, які сприяли б мисленнєвому розвитку з опорою на набутий досвід. Активізувати набутий досвід допоможуть асоціації: пантоміма (діти за допомогою жестів, рухів пояснюють поняття (Руїна, трипільці, злочин, демократія та ін.)), кроссенс (картки з ілюстраціями теми уроку учні мають розмістити у логічній послідовності та пояснити вибір), кластер (назвати асоціації теми та знайти можливі зв'язки між ними (Італія – Колізей, піца, туризм, ferragosto та ін.)), демонстрація предметів та пояснення можливих асоціативних зв'язків (сірники – Іван Сірко; фінікі – Фінікія, тризуб – Україна, Володимир Великий та ін.), ланцюжок асоціацій (кожен наступний учень називає асоціацію до попереднього названого іншим учнем слова) та ін. Важливо, щоб учні могли назвати множинність відповідей між якими можна було б сформулювати асоціативні зв'язки (наприклад, Колізей – розвиток туризму...).

Асоціативні зв'язки дозволяють здійснити аналогізування. Одне з перших прикладів завдань для вмінь систематизувати та узагальнювати за допомогою аналогії – є створення родинного дерева. Якщо невідома інформація про осіб, то за аналогією відомої інформації учні роблять припущення (чому на початку ХХ ст. селянська родина володіла значним обсягом земель), а потім перевіряють її через дослідження.

Важливе вміння, яке опановують учні у 5-7 класах за допомогою методу аналогії і яке розвивається у наступних класах – це узагальнення та систематизація поняття «господарювання». На прикладі вивчення трипільської культури учні порівнюють та знаходять спільне в господарюванні населення мізинської стоянки та трипільських

поселеннях, визначають зміни і передбачають його можливий розвиток (рис. 7 та рис. 8). Аналізуючи, учні називають не тільки фактичні зміни (відмінне), а й рушійні сили, причини, що є основою для прогнозування подальших змін.

Рис. 7. Розвиток господарства трипільців за аналогією

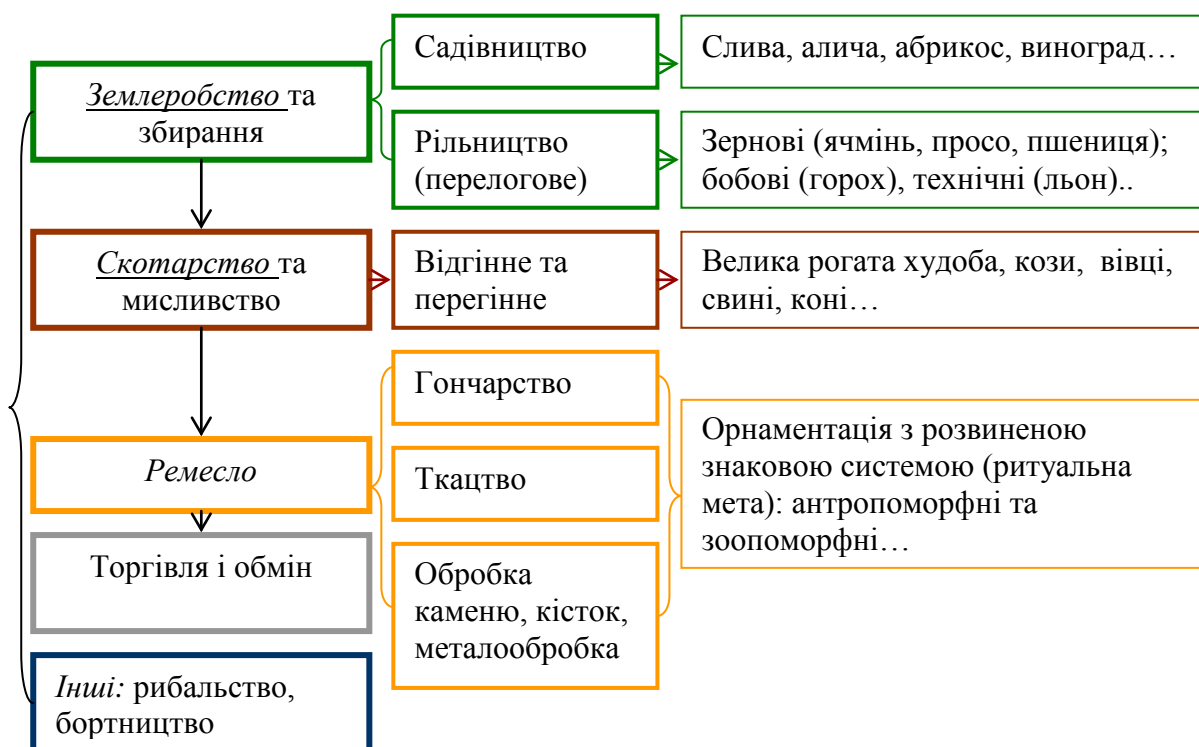

Рис. 8. Господарювання трипільців

У навчанні учнів точність аналогізування щодо об'єкта пізнання визначається за якомога ширшим порівнянням та спільними ознаками. Сформуванню уявлення про проблему, наприклад, ситуацію з позбавленням батьківських прав допоможе активізація життєвого досвіду та міжпредметні зв'язки, зокрема прислів'я та приказки: «Дитина без матері – що дім без скатертини»; «Коли є батько і мати, так дитині благодать», «Мачуха добра, та не Мати рідна», «Не та мати, що родить, а та що ходить», «Не той батько, хто народив, а той, хто допоміжного вигодував та розуму навчив» та ін.. Припущення можуть бути помилковими, хоча вони дають змогу проаналізувати ситуацію з моральної позиції за критеріями (вигодував, навчив...). Правове розв'язання ситуації потребує глибшого аналізу умов, в яких

опинилася та може опиниться дитина, розгляду ситуації з різних позицій та використання нормативно-правових актів.

Під час уроків історії за допомогою лінії часу учні систематизують та узагальнюють події з історії України та всесвітньої історії (рис.9). Аналізуючи за методом аналогії Національну революцію Війська Запорозького (1648-1676 рр.) та Нідерландську національну революцію (1566-1648 рр.), учні визначають спільні риси революції та відмінні (громадянська війна, характерна для Війська Запорозького; відсутність війн – для Нідерландів; різні результати). Досліджуючи причини поразки чи перемоги революцій, учні створюють модель можливої перемоги та визначають способи уникнення поразки. У подальших дослідженнях модель уточнюється учнями.

Рис. 9. Порівняння Української революції та революції в Нідерландах

Отже, важливість умінь учнів узагальнювати і систематизувати на уроках суспільствознавчих предметів зумовлено особливістю формування правових понять у родово-видових зв'язках, аналізом та застосуванням нормативно-правових актів, систематизованих за юридичною силою, лінійним процесом пізнання історії та значним обсягом знань, що потребує інтегрованого підходу.

Під час пізнавальної діяльності учнів метод аналогій дозволить ефективно здійснювати перенос знань, умінь та навичок, узагальнювати та систематизувати. Результатом узагальнення та систематизації є формування гіпотези дослідження. Пізнавально-дослідницька діяльність учнів потребує алгоритму дій: активізації досвіду учнів, аналізування, узагальнення та систематизації, формування гіпотези та її перевірки дослідженням, формування та перевірка висновків. Таким чином, дослідницько-пізнавальна діяльність умовно представлена у вигляді спіралі, де кожен виток потребує опори на набутий досвід, узагальнення та систематизацію і подальший розвиток знань, умінь, навичок.

Узагальнення та систематизація є складними логічними утвореннями, які дозволяють емко встановити зв'язки між знаннями, уміннями та навичками. Їх формування потребує здатності створювати алгоритмічні моделі за допомогою аналогії.

Графічні організатори дозволять продемонструвати зв'язки між поняттями та структурувати навчальний матеріал за критеріями. Уміння аналізувати та узагальнювати формуються через зростання рівня самостійності учнів та виконання різних вправ на кожному рівні. Під час самостійного виконання завдань учнями, яке потребує зміни умов, відбувається переструктурування відомих прийомів, що відповідає творчому рівню і сприяє створенню нових конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Н. Амосов, «Алгоритмы разума». К.: Наукова думка, 1979.
2. А. Розуменко, «Узагальнення та систематизація знань студентів при вивченні математичної статистики», Фізико-математична освіта: науковий журнал, Вип. 2(12), с. 130-134, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/journals/2017-v2-12/2017_2-12-Rozumenko_Scientific_journal_FMO.pdf
3. Ю. Ліцман, «Узагальнення та систематизація знань з хімії учнів профільних класів середньої загальноосвітньої школи», автореф. канд. пед. наук, Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, К., 2005. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/14034995.pdf>
4. С. Гончаренко, «Педагогічний словник». К: Либідь, 1997.
5. Філософський енциклопедичний словник, НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002.
6. Г. Медянкова, «Некоторые приемы систематизации исторических знаний студентов колледжа в цикле общеобразовательной подготовки», Молодой ученый. Образование: прошлое, настоящее и будущее: материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, февраль 2018). Краснодар: Новация, с.102-108, 2018.

Жук М. В.,

*Кандидат філософських наук, доцент, КЗ СОІППО,
sumy_zhuk@ukr.net*

ФІЛОСОФІЯ ДИТИНИ: ПРОБЛЕМНО-РЕСУРСНИЙ ТА ІНДИКАТИВНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

Анотація. В статті розглянуто можливості проблемно-ресурсного та індикативно-технологічного вимірів формування філософії дитини у форматі глобальних змін 4.0. Показано досвід роботи з ресурсами та його можливості в оптимізації процесів інтеграції навчального процесу та дослідницької діяльності. Ключові слова. Світ 4.0. Обдарована дитина. Філософія дитини.

Abstract. The article considers the possibilities of problem-resource and indicative-technological dimensions of the child's philosophy in the format of global changes 4.0. Experience of work with resources and its possibilities in optimization of processes of integration of educational process and research activity are shown.

Keywords. World 4.0. A gifted child. Philosophy of the child.

1. Світ стрімко змінюється в напрямку 4.0. Німеччина з 2011 року реалізує програму «Індустрія 4.0». На ВЕФ було визначено, що світ увійшов у формат ІУ промислової революції (2016 р.), та глобалізація 4.0 (2019 р.). У центрі цих процесів стоїть масове

запровадження штучного інтелекту, 3-D друку та інтеграції найновітніших технологій. Це породжує як нові виклики, так і створює нові можливості розвитку суспільства. Фактично нові виклики ставлять проблему глобальної адаптації людського капіталу до нових проблем, технологічних змін та перспектив людини у суспільстві. І виграють ті, хто працює на випередження в розвитку людського капіталу. Один з визнаних дослідників ІТ промислової революції, автор ідеї марного класу історик та антрополог Юваль Ной Харарі (Ізраїль) у виступі на ВЕФ 2020 р. визначив, що світ переживає філософську кризу і потрібна відповідна філософія виміру 4.0. «Ми, люди, звикли думати про життя, як про драму прийняття рішень. У що перетвориться значення людського життя, якщо більшість рішень прийматимуть алгоритми. У нас навіть немає філософських моделей для розуміння такого існування!» [10]. Давайте подивимось і на такі трендові виміри суспільства. Як приклад візьмемо ЄС. В програмі «Європа 2020» (2010 р.) в першій групі пріоритетів чітко вказана задача розбудови Європи знань та інновацій. А у 2013 році запроваджується програма «Цифрова Європа». «Ковід -19» активізував в світі сегмент цифрового розвитку – цифрова економіка, цифрова політика, цифрова освіта, цифрова комунікація. Сьогодні виграють ті, хто інтегрують інновації з цифровим розвитком. Саме тому в тренді сучасного людського капіталу формування інноваційної культури, контури якої постійно змінюються [4].

Саме тому така увага приділяється формату людських якостей. У версії ВЕФ – це прогнози попиту на 10 пріоритетних якостей на ринку праці (останній - «skills 2025»). Велику увагу в аналітиці приділяють проблемі hard skills (жорстких якостей) і soft skills (м'яких якостей) в формуванні людського капіталу [12].

2. Відображення світових трендів в українському розвитку актуалізує проблему формування людського капіталу як потенціалу інноваційної української перспективи. В українській освіті здійснено багато реформ, які пробують прискорити рух до сучасного інноваційного суспільства. Саме тому потрібна інноваційна філософія освіти в центрі якої стоїть проблема формування інноваційної культури та реалізації обдарованості. В Новій українській школі інноваційність є одним з трьох пріоритетів формування випускника НУШ [1]. На думку автора в цьому аспекті потрібна філософія навчання та розвитку цифрових поколінь «Z» (1996 р.), «A» (2010 р.), «B» (2025 р.). Вони всі відмінні, хоча і мають спільні риси.

Ті, хто запізнюються в рішенні цієї проблеми можуть опинитись в класифікації Ю.Н. Харарі в сегменті «марного, непотрібного класу».

При цьому дуже актуальним є і формування інтелектуального потенціалу, в якому зростає потреба у «мікс аналітиці», а не тільки у певній аналітиці, наприклад, критичному мисленні. Цифрове суспільство це не тільки цифрові технології, це і нові виміри проблем. Зараз темпи старіння знань відбуваються в межах 1.5-2 років. Саме тому виникає потреба в новій філософії освіти – навігації по проблемам, ресурсам, результатам, вмінні створювати нові знання та реалізувати їх технологічно. Дуже цікавими ресурсами з проблем креативного розвитку дитини є сайти Інститут обдарованої дитини НАПН [7], МАН України [8], матеріали учасників Всеукраїнського освітнього хабу педагогічних інновацій НУШ 2021 [2].

3. Проблемно-ресурсний та індикативно-технологічні виміри філософії обдарованості дитини. Підтримка та реалізація потенціалу обдарованості нових поколінь сьогодні є не напрямом реформування освіти, а і фактором глобального розвитку держави. Нагадаємо, що інноваційність, яка спирається на дослідження, є одним з трьох пріоритетів розвитку Болонського процесу на період 2030 (Римське комюніке, 11.2020).

В Україні накопичено значну базу досвіду реалізації творчого потенціалу нових поколінь в системі освіти, позашкільної освіти, систему наукових досліджень. Але у нас тільки формується система пріоритетів розбудови інноваційного суспільства знань та інноваційного цифрового суспільства.

Саме тому сучасна філософія обдарованої дитини може бути підсилена через запровадження проблемно-ресурсного та індикативно-технологічного вимірів.

Проблемно-ресурсна модель передбачає вміння ознайомитись з сучасними трендами і практиками реалізації обдарованості через вивчення сучасних практик на основі україномовних та англomовних ресурсів. При цьому дуже ефективним є використання пошуку на «Google pictures» та «You Tube» [9].

Такий підхід прискорює процес формування випереджальної моделі взаємо доповнення формальної та неформальної освіти в розвитку обдарованості дитини. При цьому, на нашу думку, це перш за все передбачає вміння розширювати свої педагогічні можливості шляхом адаптації до нових проблем, використовувати ресурси з моделями сучасного досвіду, популяризувати власний досвід, шукати нові обрії партнерства. У 2020 році інноваційно складову визначено одним з трьох пріоритетів реалізації Болонського процесу на 2030.

Аналіз сучасного виміру проблем реалізації обдарованості та формування ефективних практик дозволяє вирішити декілька проблем:

здійснити швидку та ефективну ревізію власних практик та досягнень;

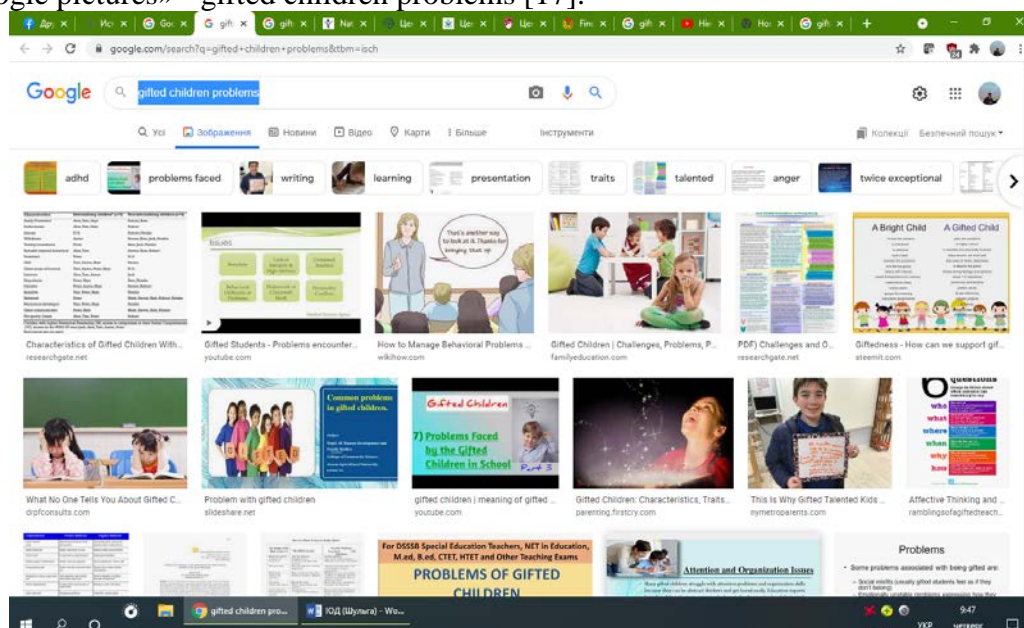
визначитись з напрямками швидких модернізацій в розробці регіональних,

усеукраїнських та міжнародних програм, проектів та форм та ресурсів популяризації досвіду власного;

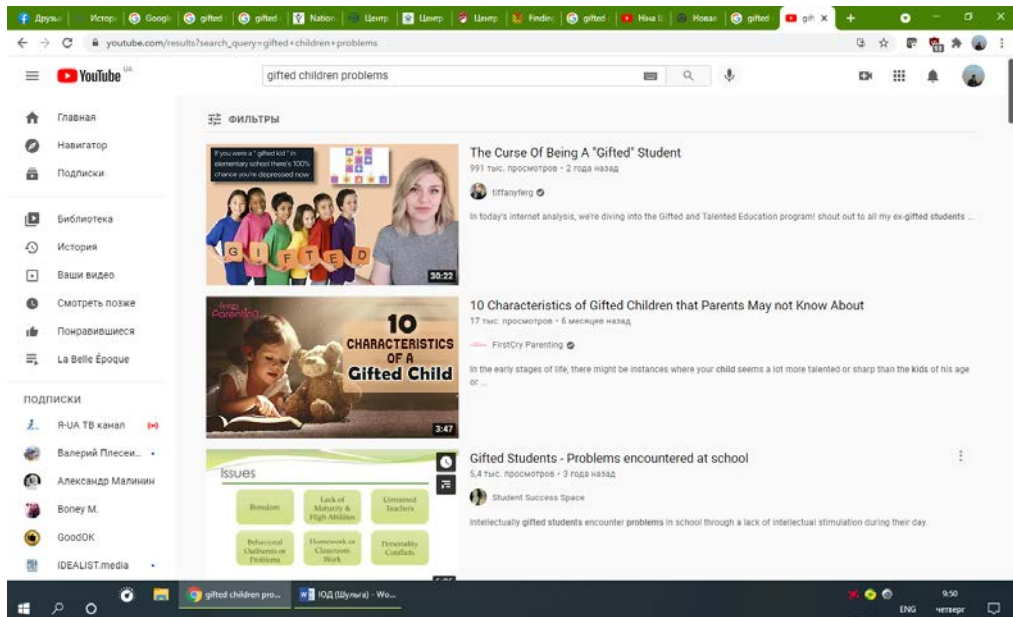
спробувати в процесі роботи з ресурсами вийти на нові можливості

партнерства. При цьому я завжди раджу дуже просту та ефективну дорожню карту – коментуйте, дайте посилання на власний досвід, запропонуйте спільну діяльність. Давайте це розглянемо через англomовний пошук ресурсів з проблем обдарованості. Ми традиційно шукаємо проблеми, мережі, центри, проекти... Такий пошук дозволяє нам швидко зорієнтуватись в масиві ресурсів і визначити ті, які найбільше відповідають задачам, що ми вирішуємо.

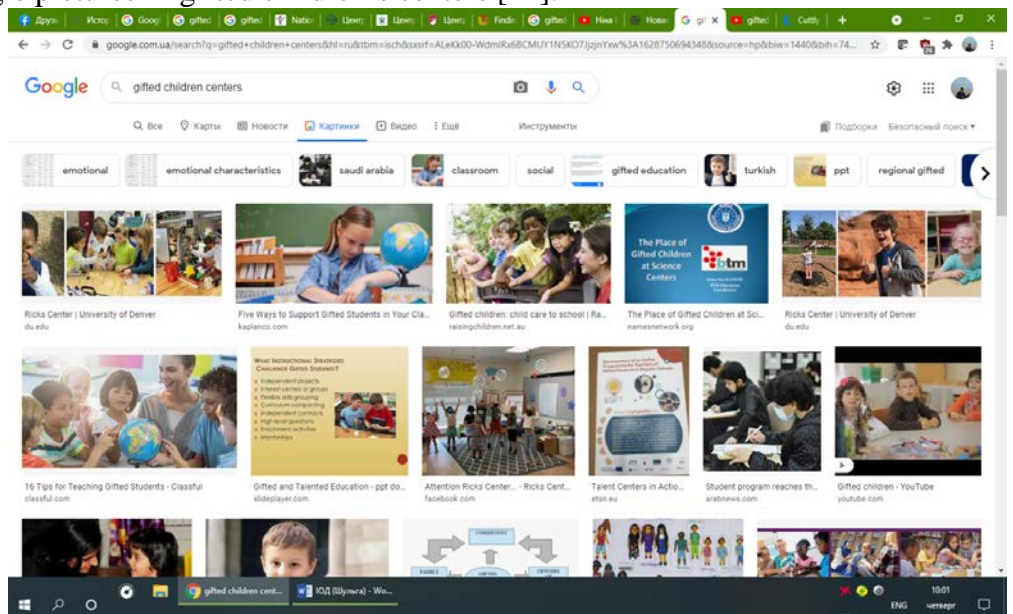
1. «Google pictures» - gifted children problems [17].

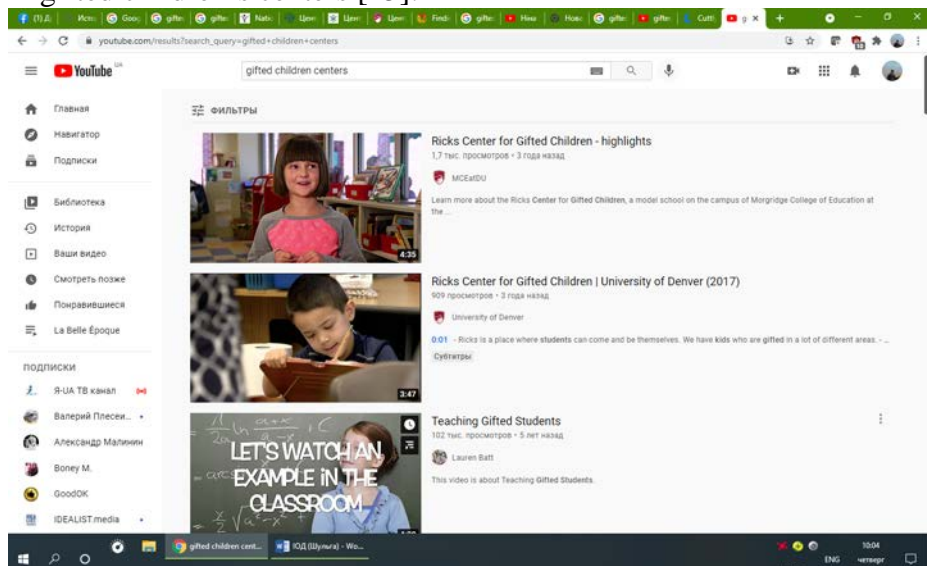
«You Tube» - gifted children problems [18].

«Google pictures» - gifted children's centers [14].

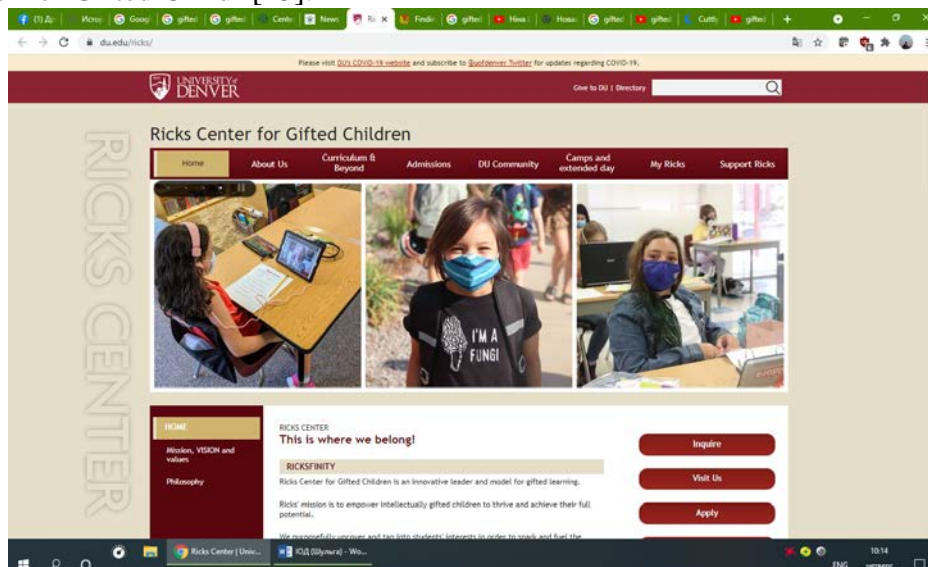
«You Tube» - gifted children's centers [15].

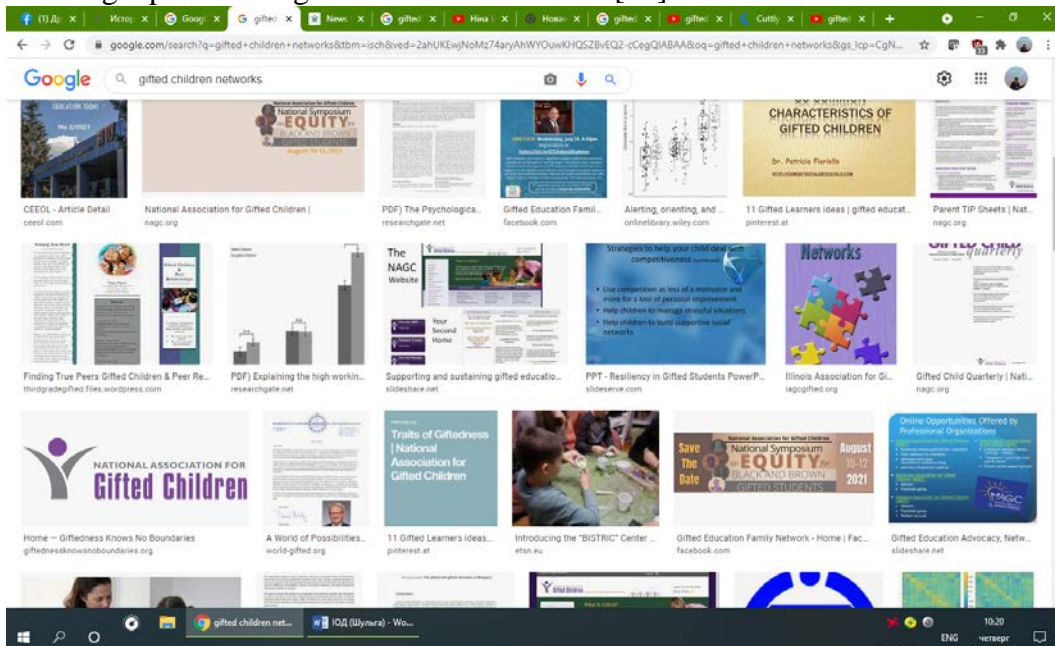
Center for Gifted Education [13].

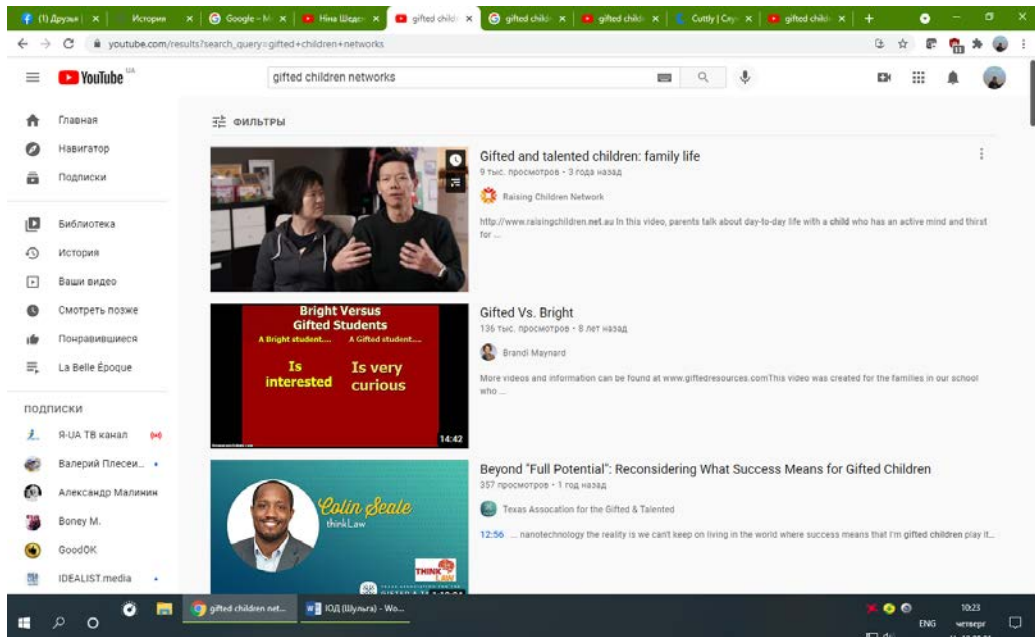
Ricks Center for Gifted Childr [23].

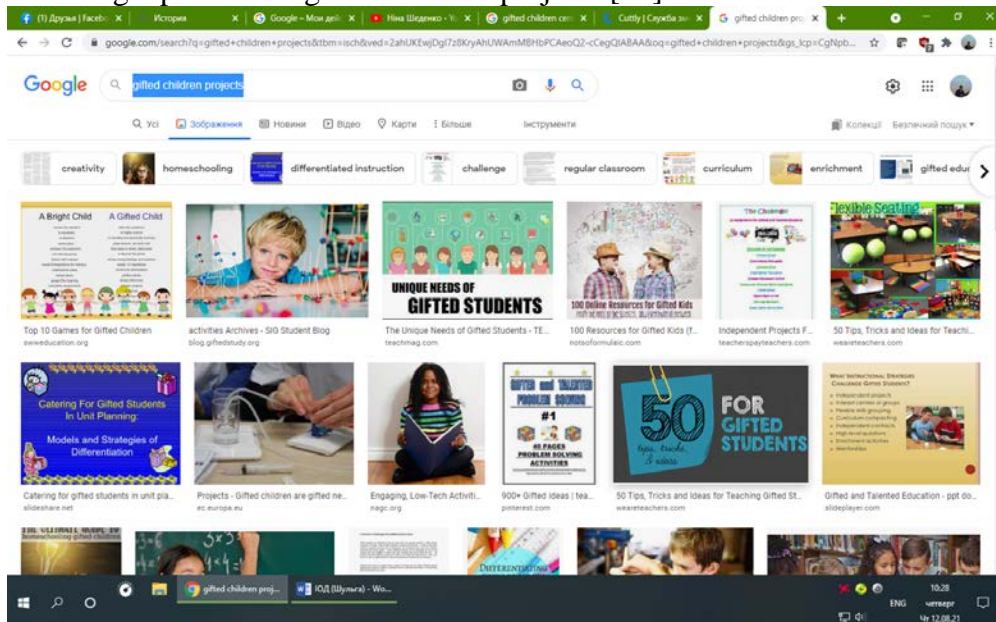
2. «Google pictures» - gifted children networks [21].

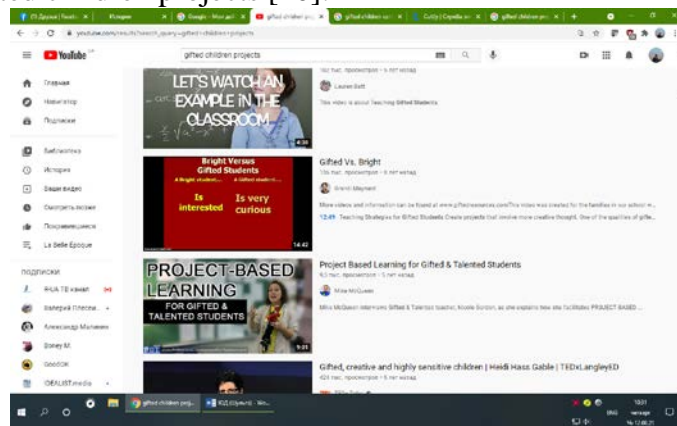
«You Tube» - gifted children networks [22].

3. «Google pictures» - gifted children projects [19].

«You Tube» - gifted children projects [20].

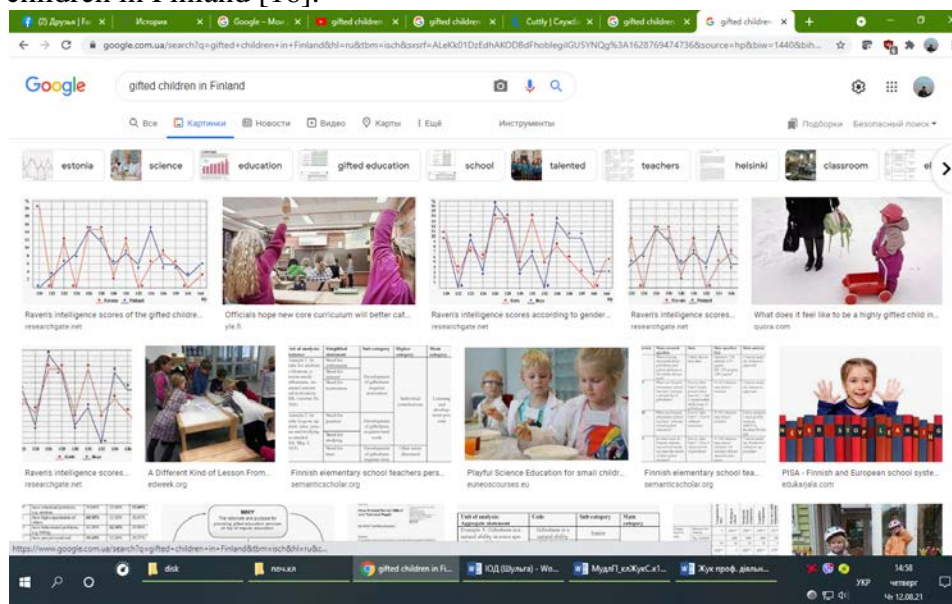

Проблемно-ресурсний вимір в дослідженнях сучасних проблем, ресурсів, практик, можливостей формуванні обдарованої дитини на рівні пріоритетів розвитку суспільства та філософії обдарованої дитини є багатовекторним процесом.

Він дозволяє швидко ідентифікувати рівень власних досягнень в контексті сучасних досліджень та практик, активізувати власну інформаційну активність, спробувати вийти на міжнародне партнерство.

Ось ресурсна база з обдарованості по країні, яку визначили пріоритетом шкільної реформи – Фінляндії.

Gifted children in Finland [16].

Індикативно-технологічний вимір базується на формуванні діапазону пріоритетів для рішення певної проблеми.

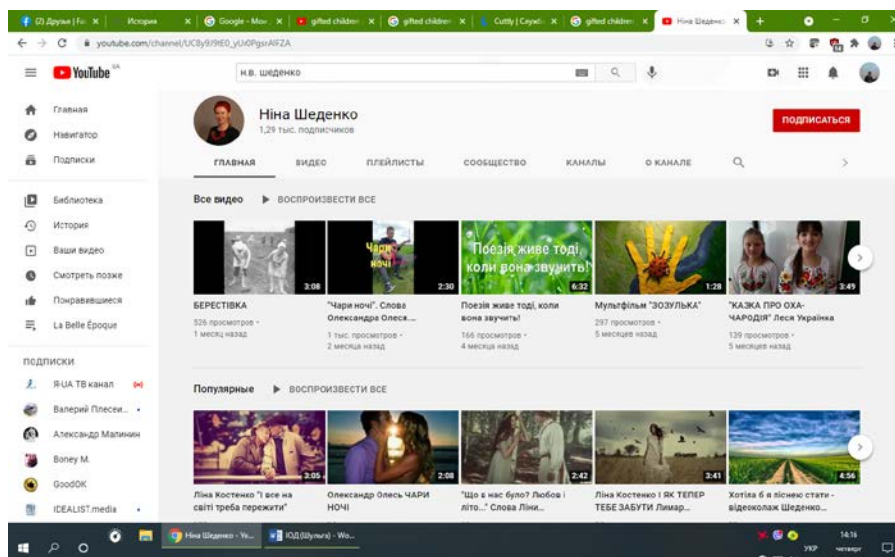
З досвіду власної діяльності в системі післядипломної освіти в процесі викладання та консультування, сприяння реалізації проектів можемо сказати, що це дуже ефективно, бо часто реальний рівень діяльності набагато вищий, ніж оцінюється авторами (від сучасної термінології до стратегічних пріоритетів).

Я консультував один дуже креативний проект вчителя української мови та літератури Н.В. Шеденко. Автором було озвучено, що діти в процесі вивчення української літератури створюють ІТ продукти і вони разом розміщують їх в інтернеті. Мова йшла про тематичні мультики, бук трейлери, кліпи.

Після вивчення питання в англійськомовних ресурсах ми прийшли до висновку, що мова йде про те, що учні популяризують українську культуру в інтернеті через свої дослідження та реалізацію та формування інтегрованих компетентностей. При цьому учням надається можливість виразити саме те, що вони бачать.

На нашу думку саме в цьому і полягає використанням індикативних технологій на практиці.

Дуже раджу подивитись це на YouTube каналі Н.В. Шеденко [11].

В одній з аудиторій під час читання авторського курсу «Дорожні карти НУШ» мене попросили допомогти в підсиленні роботи по запровадженню STEM проектів в початковій школі. В дорожній карті, яку ми зразу розробили та реалізували, найбільш ефективним виявився англомовний пошук на You Tube. Коли ми порівняли ці проекти з проектами, що були озвучені слухачами у відповідності до англомовних ресурсів, то слухачі зрозуміли важливість і популяризації власного досвіду на українській на англійській мовах. Дуже цікаві пошуки відбувались при вивченні другого авторського курсу «Особливості навчання цифрових поколінь «Z» та «A».

Наш досвід свідчить, що використання певних індикативних технологій залежить від рівня готовності вирішувати ці проблеми та наявного власного досвіду. У відповідності до цього ми і орієнтуємось у виборі певної технології.

Дорожні карти – ми пробує використовувати, коли це переважно нова проблема швидко адаптуватись до її рішення [5].

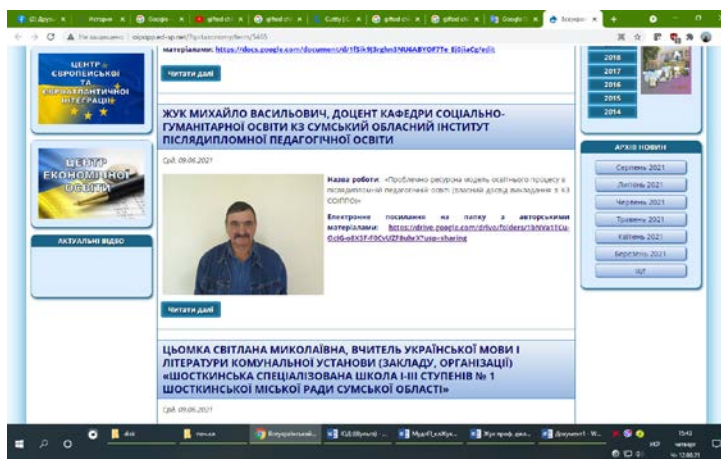
Класичні проекти – коли мається певний досвід, який потребує розширення.

Кейс-технології коли є значний досвід і потрібно визначити шляхи оптимізації рішень.

Звичайно в процесі роботи може відбуватись інтеграція цих підходів. Так, при розробці проекту розвитку дослідницької культури учнів шляхом віртуального спілкування учнів (це було до «Ковід-19») ми розпочинали з дорожніх карт, які переросли в проект «Місток дружби: північ–захід» (пілотний телекомунікаційний проект для учнів 1-х класів НУШ), учні початкових класів спеціалізованої школи I ступеня № 13, м. Шостка Сумської області (1-В клас) та в Рожнівського ліцею «Гуцульщина» ім. імені Федора Погребенника Косівського району Івано-Франківської області [6].

Головним є те, що учні інтегрують навчання з дослідженнями. Зараз ми з партнерами активно працюємо над підготовкою пілотного проекту, в якому пробуємо інтегрувати культурологічні дослідження з культурною дипломатією.

Більше інформації про досвід автора в цьому напрямку можна знати в матеріалах «Всеукраїнського освітній хабу педагогічних інновацій НУШ 2021» [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Випускник нової школи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nus.org.ua/about/graduate/> - Назва з екрана.
2. Всеукраїнський освітній хаб педагогічних інновацій НУШ 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oiporpp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/5461> - Назва з екрана.
3. Всеукраїнській освітній хаб педагогічних інновацій НУШ 2021. Номінація «Освітні технології в основній школі», Жук Михайло Васильович. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oiporpp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/5465> - Назва з екрана.
4. Жук Михайло. Світ 2020+: аналітика у нових вимірах глобалізації. Наукові записки кафедри політології НаУКМА Випуск - 1 /Національний університет «Киево-Могилянська академія» Київ 2018 р.- С.82-95. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.euointegration.com.ua/news/2017/09/13/7070901/> - Назва з екрана.
5. Жук М.В.НУШ у вимірі технології дорожніх карт. - Матеріали XI Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / [Упор. Назаренко Г. А.] – У двох томах.– Черкаси 2019, Том 2, С.80-81. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cutt.ly/rQS3aAc> - Назва з екрана.
6. Жук М. В., Семенов О. М., Кулик Л. В., Кушнір Н. П. «МІСТОК ДРУЖБИ: ПІВНІЧ – ЗАХІД» пілотний телекомунікаційний проект для учнів 1-3-х класів НУШ - Матеріали XI Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / [Упор. Назаренко Г. А.]– У двох томах.– Черкаси 2019, Том 2, С.196-197. Режим доступу: <https://cutt.ly/rQS3aAc> - Назва з екрана.
7. Інститут обдарованої дитини НАПН. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://iod.gov.ua/events.php> - Назва з екрана.
8. МАН України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://man.gov.ua/ua> - Назва з екрана.
9. Опис педагогічної інновації Жука Михайла Васильовича «Проблемно-ресурсна модель освітнього процесу в післядипломній педагогічній освіті (власний досвід викладання в КЗ СОШПО)». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://docs.google.com/document/d/16yEMJuU-tXRoj6_WtSSkq48Pi2orC-nhvOwb1Icnvi4/edit# - Назва з екрана.
10. Харарі Юваль Ной Ці люди стануть зайвими. Відомий історик Юваль Ной Харарі – про п'ять головних проблем людства. Повна версія виступу в Давосі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cutt.ly/kQO7Zbi> 31 січня 2020, 11:07 - Назва з екрана
11. Шеденко Ніна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.youtube.com/channel/UC8y9J9tE0_yUr0PgsrAIFZA - Назва з екрана.
12. Що таке hard skills і soft skills: як нас оцінює роботодавець. Освітній Хаб міста Києва. [Електронний ресурс]. Режим доступу: - Назва з екрана.
13. Center for Gifted Education. [Electronic resource]. - Mode of access: <https://education.wm.edu/centers/cfge/news/index.php> - Title from the screen.
14. Gifted children's centers [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/jQSYD4w> - Title from the screen.

14. Gifted children's centers [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/BQSY2hZ> - Title from the screen.
15. Gifted children in Finland [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/6QS87ss> - Title from the screen.
16. Gifted children problems [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/SQSYpHW> - Title from the screen.
17. Gifted children problems. [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/XQSYQE2> - Title from the screen.
18. Gifted children projects [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/cQSOsfH> - Title from the screen.
19. Gifted children projects [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/cQSOuyo> - Title from the screen.
20. Gifted children networks [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/kQSIUjk> - Title from the screen.
21. Gifted children networks [Electronic resource]. - Mode of access: <https://cutt.ly/wQSIInPj> - Title from the screen.
22. Ricks Center for Gifted Children [Electronic resource]. - Mode of access: <https://www.du.edu/ricks/> - Title from the screen.

Засєкіна Т. М.,

*доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
заступник директора з науково-експериментальної роботи
Інституту педагогіки НАПН України,
zasekina.t@gmail.com*

Науменко С. О.,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу моніторингу
та оцінювання якості загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
sveta_naum@ukr.net*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ У ЗМІСТІ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ 5–6 КЛАСІВ

У матеріалах конференції здійснено аналіз чотирьох модельних навчальних програм інтегрованих курсів з природничої освітньої галузі для адаптаційного циклу (5-6 класів) закладів загальної середньої освіти (2021 р.). Висвітлено зміст курсів модельних навчальних програм і структуру їх побудови. Зроблено висновок, що всі чотири модельні навчальні програми дають гарну базу для предметного вивчення природничих предметів (біології, географії, фізики, хімії) у наступних класах базової середньої освіти (у 6-9 класах).

Ключові слова: модельна навчальна програма; інтегрований курс; адаптаційний цикл; природнича освітня галузь.

The conference materials analyzed four model curricula of integrated courses in the field of natural education for the adaptation cycle (grades 5-6) of general secondary education (2021). The content of model curriculum courses and their structure are highlighted. It is concluded that all four model curricula provide a good basis for the subject study of natural subjects (biology, geography, physics, chemistry) in the next grades of basic secondary education (grades 6-9).

Keywords: model curriculum; integrated course; adaptation cycle; natural education.

З 2022/2023 навчального року національна реформа шкільної системи освіти «Нова українська школа» розпочне поетапно запроваджуватися у базовій середній освіті (гімназії). Для цього навесні 2021 р. авторськими колективами здійснювалось розроблення модельних

навчальних програм для базової середньої освіти: для всього рівня (5-9 класи) та окремо для адаптаційного циклу (5-6 класи) і циклу базового предметного навчання (7-9 класи). Адже, нові модельні навчальні програми стануть основою для розроблення нової навчальної й навчально-методичної літератури для учнів 5-9 класів.

Наразі ті модельні навчальні програми, які пройшли експертизу, за рішенням науково-методичних комісій отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» та розміщені на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (далі – Інститут модернізації змісту освіти) (<https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/>).

З 2022/2023 навчального року за новими підручниками для 5 класу, створеними на основі модельних навчальних програм (2021 р.), розпочнеться навчання у 5 класах всіх закладів загальної середньої освіти України. У 2021/2022 навчальному році модельні навчальні програми будуть впроваджуватися у 5 класах пілотних закладів загальної середньої освіти, які є учасниками інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 02 квітня 2021 року № 406.

Нині на сайті Інституту модернізації змісту освіти розміщено чотири модельні навчальні програми інтегрованих курсів для адаптаційного циклу (5-6 класів) закладів загальної середньої освіти, що реалізують природничу освітню галузь: «Пізнаємо природу» (автор – Т. В. Коршевнік) [1], «Пізнаємо природу» (авторський колектив: Д. Д. Біда, Т. Г. Гільберг, Я. І. Колісник) [2], «Пізнаємо природу» (авторський колектив: Р. В. Шаламов, М. С. Каліберда, О. В. Григорович, С. С. Фіцайло) [3] та «Природничі науки» (авторський колектив: Ж. І. Білик, Т. М. Засекіна, Г. А. Лашевська, В. С. Яценко) [4]. Кількість модельних навчальних програм не є остаточною. Адже, як зазначається на сайті Інституту модернізації змісту освіти, «авторські колективи і в подальшому можуть розробляти такі програми для впровадження нового змісту базової середньої освіти в освітній процес закладів загальної середньої освіти» [5].

Аналіз існуючих нині чотирьох модельних навчальних програм інтегрованих курсів з природничої освітньої галузі для адаптаційного циклу (5-6 класів) закладів загальної середньої освіти [1; 2; 3; 4] показав, що ці курси є пропедевтичною основою вивчення природничих наук (біології, географії, фізики, хімії) у базовій середній освіті. Під час вивчення цих курсів учні 5-6 класів отримують знання, вміння, навички тощо з біології, географії, фізики і хімії пізнаючи навколишній світ (рослин, тварин, себе, Всесвіту тощо) у його єдності й цілісності. Так, темами у модельних навчальних програмах є: «Вивчаємо живу природу Землі», «Пізнаємо організм людини в його середовищі існування» [1], «Пізнаємо будову речовини», «Пізнаємо нашу планету» [2] тощо (див. табл. 1). Наприклад, під час опанування розділу «Досліджуємо обмін і перетворення енергії й речовин» у 5 класі учні вивчають види і джерела енергії та її перетворення в живій і неживій природі; білки, жири, вуглеводи; будову організму рослини; енергетичні проблеми в Україні і світі та способи їх розв'язування тощо [4], а розділу «Пізнаємо явища природи» у 6 класі – біологічні (живлення, дихання, подразливість, рухи, розмноження, ріст і розвиток організмів), астрономічні (Земля і Місяць), фізичні (механічні, теплові, електричні, світлові, звукові) явища та речовини і їх зміни (суміші) [2].

У модельних навчальних програмах передбачено пізнання учнями 5-6 класів будови рослин, тварин, людини і клітини; процесів життєдіяльності рослин, тварин і людини; властивостей, будови і станів речовин; фізичних явищ, рухів і сил; будови Землі, її рельєфу, оболонок, Місяця, Сонячної системи; взаємозв'язків живої і неживої природи та між організмами і середовищем; впливу діяльності людини на навколишнє середовище тощо (див. табл. 1). У програмах важлива роль відводиться питанням охорони природи та питанням здоров'я людини та його збереження і зміцнення.

Таблиця 1

**Назви розділів, тем і підтем у модельних навчальних програмах інтегрованих курсів з природничої освітньої галузі
для адаптаційного циклу (5-6 класів) закладів загальної середньої освіти**

Класи	Назви модельних навчальних програм та їх автор (автори)			
	«Пізнаємо природу» (автор – Т. В. Коршевнюк) [1]	«Пізнаємо природу» (авторський колектив: Д. Д. Біда та ін.) [2]	«Пізнаємо природу» (авторський колектив: Р. В. Шаламов та ін.) [3]	«Природничі науки» (авторський колектив: Ж. І. Білик та ін.) [4]
1	2	3	4	5
5 клас	<p><i>Тема 1. Вчимося досліджувати природу.</i> Для чого та як досліджують природу. Що повинен знати і вміти природодослідник.</p> <p><i>Тема 2. Досліджуємо тіла, речовини, явища.</i> Які властивості мають тіла і речовини та як це пов'язано з їхньою будовою. Які зміни відбуваються з тілами й речовинами.</p> <p><i>Тема 3. Дізнаємося про Землю і Всесвіт.</i> Яку будову має планета Земля. Як рухається наша планета та відомості про Сонце й Місяць.</p> <p><i>Тема 4. Вивчаємо живу природу Землі.</i> Хто належить до організмів та як їх вивчають. Що необхідно організмам для життя, як вони це отримують і використовують. Як організми взаємодіють з середовищем існування.</p> <p><i>Тема 5. Пізнаємо організм людини в його середовищі існування.</i> З чого складається організм людини та від чого залежить його життєдіяльність. Що таке здоров'я, як його зберігати і зміцнювати.</p> <p><i>Тема 6. Вчимося у природи і дбаємо про її збереження.</i> Що людина створила за природними зразками.</p>	<p><i>Розділ 1. Пізнаємо світ науки.</i> Тема 1. Знайомство з наукою. Тема 2. Науковий метод пізнання. Тема 3. Фізичні величини та їхнє вимірювання.</p> <p><i>Розділ 2. Пізнаємо будову речовини.</i> Тема 1. Тіла та речовини. Тема 2. Три стани речовини. Тема 3. Розчинні та нерозчинні речовини.</p> <p><i>Розділ 3. Пізнаємо нашу планету.</i> Тема 1. Наша планета – Земля. Тема 2. Земля на глобусі і фізичній карті. План місцевості. Тема 3. Суходіл на Землі. Тема 4. Вода на Землі. Тема 5. Повітряна оболонка Землі.</p> <p><i>Розділ 4. Пізнаємо різноманіття організмів.</i> Тема 1. Світ живих організмів. Тема 2. Клітина. Тема 3. Бактерії та віруси. Тема 4. Гриби. Лишайники. Тема 5. Рослини та їхнє різноманіття. Тема 6. Тварини та їхнє різноманіття. Тема 7. Таємниці організму людини.</p> <p><i>Розділ 5. Пізнаємо себе і світ.</i> Тема 1. Ми і наше здоров'я. Тема 2. Ми та наше середовище життя Тема 3. Природні скарби України. Тема 4. Природа надихає.</p>	<p><i>Розділ 1. Як вивчають природу.</i> Вступні заняття. <i>Тема 1. Спостереження і класифікація.</i> 1) Тривале спостереження за осінніми явищами в житті рослин. 2) Опосередковане спостереження за пожежею в природному середовищі (лісову, степову, лучну). 3) Вимірювання і порівняння масиву даних. 4) Визначення фізичної величини за результатами вимірювання. 5) Спостереження за зміною агрегатного стану. 6) Класифікація корисних копалин, гірських порід і мінералів. 7) Класифікація та порівняння тварин за способом руху.</p> <p><i>Тема 2. Моделювання.</i> 1) Моделювання будови квітки. 2) Створення словесних моделей металів та порівняння їх (на прикладі залізного, алюмінієвого та мідного дротів). 3) Моделювання обертання Місяця навколо Землі. 4) Створення графічних моделей будови соковитих плодів рослин та їх класифікування. 5) Створення картосхеми прилеглої до закладу освіти території.</p> <p><i>Тема 3. Експериментування.</i> 1) Дослідження швидкості випаровування</p>	<p><i>Розділ 1. Досліджуємо світ науки.</i> Повторення за початкову школу. Наукові методи пізнання. Природничі науки.</p> <p><i>Розділ 2. Досліджуємо світ навколо себе.</i> Речовина. Рух і взаємодія. Тепло. Світло і звук. Електрика і магнетизм.</p> <p><i>Розділ 3. Досліджуємо обмін і перетворення енергії й речовин.</i> Джерела і види енергії. Збереження і перетворення енергії в живій і неживій природі.</p>

Класи	Назви модельних навчальних програм та їх автор (автори)			
	«Пізнаємо природу» (автор – Т. В. Коршевнюк) [1]	«Пізнаємо природу» (авторський колектив: Д. Д. Біда та ін.) [2]	«Пізнаємо природу» (авторський колектив: Р. В. Шаламов та ін.) [3]	«Природничі науки» (авторський колектив: Ж. І. Білик та ін.) [4]
1	2	3	4	5
	Як діяти задля збереження довкілля.		<p>рідин (на прикладі води, етилового спирту та олії. 2) Дослідження умов проростання насіння рослин. 3) Дослідження росту паростків. 4) Дослідження залежності параметрів звуку від його джерела. 5) Дослідження твердості матеріалів і створення шкали твердості. 6) Дослідження складу ґрунту. 7) Дослідження стійкості ґрунту до водної ерозії на моделі. 8) Дослідження поведінки мокриць залежно від вологості повітря. 9) Дослідження впливу освітлення, температури та кількості вуглекислого газу на інтенсивність фотосинтезу. 10) Дослідження мікроскопічної будови рослин. <i>Підсумкові заняття.</i> (Методи пізнання природи: спостереження, класифікування, моделювання, експериментування.)</p>	
6 клас	<p><i>Тема 1. Вчимося досліджувати природу.</i> Як розвиваються наукові знання про природу. Як проводити дослідження об'єктів та явищ природи. <i>Тема 2. Досліджуємо тіла, речовини, явища.</i> З чого складаються та як використовуються речовини. Які зміни відбуваються з тілами й речовинами. <i>Тема 3. Дізнаємося про Землю і Всесвіт.</i> Які зв'язки між оболонками Землі й людиною.</p>	<p><i>Розділ 1. Пізнаємо світ науки.</i> Тема 1. Перший крок у науку. <i>Розділ 2. Пізнаємо явища природи.</i> Тема 1. Пізнаємо фізичні явища. Механічні, теплові, електричні, світлові та звукові явища. Тема 2. Пізнаємо речовини та їхні зміни. Тема 3. Пізнаємо астрономічні явища. Земля і Місяць. Тема 4. Пізнаємо біологічні явища. Живлення, дихання, подразливість, рухи, розмноження, ріст і розвиток організмів. <i>Розділ 3. Пізнаємо Сонячну систему.</i></p>	<p><i>Вступні заняття.</i> (Проблеми природничого змісту та розв'язання їх). <i>Розділ 2. Розв'язування проблем.</i> 1) Гриби та лишайники довкола нас. 2) Виявлення впливу людини на різноманіття рослин. 3) Як зберегти здорові зуби. 4) Очищення кухонної солі від нерозчинних домішок. 5) Визначення гідрофобності й гідрофільності речовин і матеріалів. 6) Вплив наявності мийних засобів на поверхневий натяг води.</p>	<p><i>Розділ 1. Досліджуємо Землю.</i> Способи зображення Землі. Внутрішня будова Землі. Літосфера. Атмосфера. Гідросфера. <i>Розділ 2. Досліджуємо живе.</i> Ознаки живого. Клітина. Живлення. Дихання. Виділення.</p>

Класи	Назви модельних навчальних програм та їх автор (автори)			
	«Пізнаємо природу» (автор – Т. В. Коршевніюк) [1]	«Пізнаємо природу» (авторський колектив: Д. Д. Біда та ін.) [2]	«Пізнаємо природу» (авторський колектив: Р. В. Шаламов та ін.) [3]	«Природничі науки» (авторський колектив: Ж. І. Білик та ін.) [4]
1	2	3	4	5
	<p>З чого складається Всесвіт та як його досліджують.</p> <p><i>Тема 4. Вивчаємо живу природу Землі.</i> Хто такі мікроорганізми та як їх вивчають.</p> <p>Як розмножуються, розвиваються і ростуть організми.</p> <p>Що допомагає людині зорієнтуватись в різноманітті організмів.</p> <p>Як організми взаємодіють між собою та середовищем життя.</p> <p><i>Тема 5. Пізнаємо організм людини в його середовищі існування.</i> Що важливо знати про нервову систему, ріст та розвиток організму людини.</p> <p>Як знання, природа і техніка допомагають людині піклуватися про здоров'я.</p> <p><i>Тема 6. Вчимося у природи і дбаємо про її збереження</i> Як людина використовує ідеї природи. Що робить людство для збереження природи.</p>	<p>Тема 1. Астрономічні інструменти та спостереження.</p> <p>Тема 2. Сонячна система.</p> <p>Тема 3. Всесвіт.</p> <p><i>Розділ 4. Пізнаємо взаємозв'язки у природі.</i> Тема 1. Взаємозв'язки організмів з неживою природою.</p> <p>Тема 2. Взаємозв'язки між живими організмами.</p> <p>Тема 3. Взаємозв'язки організмів між собою та неживою природою в різних угрупованнях.</p> <p>Тема 4. Біологічні ритми організмів.</p> <p><i>Розділ 5. Пізнаємо себе і світ.</i> Тема 1. Пізнай свої здібності.</p> <p>Тема 2. Мистецтво виживання.</p> <p>Тема 3. Як змінити світ на краще.</p>	<p>7) Порівняння життєвих циклів тварин.</p> <p>8) Як виникає веселка: розкладання світла на спектр та змішування кольорів.</p> <p>9) Оцінювання вартості експлуатації різних джерел світла в побуті.</p> <p>10) Створення схеми харчових зв'язків у екосистемі.</p> <p>11) Вивчення бактеріального забруднення побутових предметів.</p> <p>12) Що відбувається під час скисання молока.</p> <p>13) Як жили динозаври.</p> <p>14) Визначення особливостей руху Землі навколо Сонця методом моделювання та тривалого спостереження.</p> <p>15) Дослідження властивостей матеріалів і виробів з них (наприклад, для виготовлення посуду для гарячих напоїв).</p> <p>16) Дослідження умов виникнення та припинення горіння.</p> <p>17) Різноманіття календарів та періодичні явища на небосхилі.</p> <p>18) Мікросвіт наших водойм та акваріумів.</p> <p>19) Як протидіяти епідеміям.</p> <p><i>Підсумкові заняття.</i> (Як я користуватимуся науковими здобутками в моєму житті).</p>	<p>Розмноження</p> <p>Ріст і розвиток.</p> <p>Організм як єдине ціле.</p> <p><i>Розділ 3. Досліджуємо життя на Землі.</i> Середовища існування: водне, повітряне, наземне.</p> <p>Екосистеми.</p> <p>Біосфера.</p> <p>Гіпотези утворення Землі.</p> <p>Гіпотези походження життя на Землі.</p> <p>Унікальність людства.</p> <p><i>Розділ 4. Досліджуємо діяльність людини.</i> Населення планети.</p> <p>Речовини й ресурси, що використовує людина.</p> <p>Техніка і технології, що розробила людина.</p> <p>Вплив людини на навколишнє середовище.</p> <p>Сталий / збалансований розвиток.</p>

У модельних навчальних програмах авторів: Т. В. Коршевніук [1], Д. Д. Біди та ін. [2], Ж. І. Білик та ін. [4] передбачено під час опанування учнями змісту теми (тем) проведення досліджень (дослідів), наприклад, на розділення сумішей (фільтрування, випаровування тощо), на швидкості поширення звуку в різних середовищах, на спостереження явища дифузії та інші дослідження. Ці дослідження (досліди) допоможуть учням краще зрозуміти матеріал теми.

У модельній навчальній програмі авторів Р. В. Шаламова та ін. [3] проведення учнем певного методу дослідження (спостереження, експерименту тощо) є основою опанування кожної теми і підтеми, під час виконання якого учні здобувають певні знання, вміння, навички тощо. Наприклад, під час моделювання будови квітки учні вивчають будову квітки, дізнаються про значення квітки в житті рослини та використання квіток людиною тощо; під час оцінювання вартості експлуатації різних джерел світла в побуті – вивчають поняття: «потужність», «напруга», «сила струму», «електричний ланцюг», «джерело струму», знайомляться з приладами для вимірювання параметрів електричного струму та із побутовими споживачами електрики, оцінюють вплив використання електричних споживачів різної потужності на родинний бюджет і стан довкілля, усвідомлюють необхідність економного використання електроенергії тощо. Адже, на думку авторів цієї програми – Р. В. Шаламова та ін., «головною ідеєю інтегрованого курсу є підтримання й розвиток у підлітків інтересу до природи, її пізнання та вивчення, а не надання їм готових знань про навколишній світ» [3, с. 2]. Навіть назви тем і розділів у модельній навчальній програмі авторів Р. В. Шаламова та ін. [3] відповідають назвам методів досліджень: «Тема 1. Спостереження і класифікація»; «Тема 2. Моделювання»; «Тема 3. Експериментування» (у 5 класі); «Розділ 2. Розв’язування проблем» (у 6 класі) (див. табл. 1). При цьому у темі «Моделювання» передбачено моделювання обертання Місяця навколо Землі, створення словесних моделей металів та порівняння їх тощо, у темі «Експериментування» – дослідження швидкості випаровування рідин, залежності параметрів звуку від його джерела, дослідження мікроскопічної будови рослин тощо; у розділі «Розв’язування проблем» – очищення кухонної солі від нерозчинних домішок, з’ясування причин виникнення веселки (розкладання світла на спектр та змішування кольорів), вивчення бактеріального забруднення побутових предметів, як протидіяти епідеміям тощо.

У модельних навчальних програмах авторів: Т. В. Коршевніук [1], Д. Д. Біди та ін. [2], Ж. І. Білик та ін. [4] для стимулювання пізнавальної самостійної діяльності учнів передбачено здійснення учнями навчальних проєктів, наприклад, інформаційного мініпроєкту «Дари лісу» [2], «Відтворення технології виробництва борошна чи будь-якої традиційної в харчуванні каші («Артек», «Полтавська», «Вівсяні пластівці») або сухих сніданків» [4], проєкту «Світ без електрики: переваги і недоліки» [1] тощо. А для посилення практичної спрямованості природничих знань і стимулювання інтересу учнів до пізнання природи – проведення тематичних навчальних екскурсій, наприклад, в теплицю або фермерське господарство [2], на присадибну ділянку (сад, город), на агрофірму та підприємство харчової промисловості [4], до обсерваторії, планетарію, краєзнавчого, природничого, анатомічного тощо музею та інші екскурсії [1].

Отже, проаналізовані нами чотири модельні навчальні програми інтегрованих курсів з природничої освітньої галузі для адаптаційного циклу (5-6 класів) закладів загальної середньої освіти [1; 2; 3; 4] досягають мети інтегрованого курсу й очікуваним результатом навчання. У них гармонійно поєднується матеріал природничих наук (біології, географії, фізики, хімії) разом із дослідженнями (дослідами) та навчальними проєктами. Зміст курсів модельних навчальних програм та їх структура побудовані на основі концентрично-спірального принципу. Тобто, знання, вміння і навички учнів 5 класу розширюються і поглиблюються в 6 класі.

Інтегровані курси є гарною основою вивчення природничих предметів (біології, географії, фізики, хімії) у базовій середній освіті (6-9 класах). Вони допоможуть учням сформувати цілісне уявлення про навколишній світ й усвідомити місце і ролі в ньому людини, сформувати систему цінностей, екологічну культуру, здоровий спосіб життя тощо, розвинути інтелектуальні, пізнавальні, дослідницькі, творчі, комунікативні здібності, вміння застосовувати засвоєні знання в повсякденному житті тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Коршевнік Т. В.) («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)). Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»: веб-сайт. 36 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1gkUtn5LuHCaxHrZm-5x-8ASCI_DXfPmf/view (дата звернення: 04.08.2021).

2. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Біда Д. Д., Гільберг Т. Г., Колісник Я. І.) («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)). Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»: веб-сайт. 41 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZyHn0xenL-Samd4G4nsw2cyFr488aHZU/view> (дата звернення: 04.08.2021).

3. Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Шаламов Р. В., Каліберда М. С., Григорович О. В., Фіцайло С. С.) («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)). Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»: веб-сайт. 51 с. URL: https://drive.google.com/file/d/16E0INMV6rPP5V11WXdr5hZixUgozH_lo/view (дата звернення: 04.08.2021).

4. Модельна навчальна програма «Природничі науки». 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Білик Ж. І., Засекіна Т. М., Лашевська Г. А., Яценко В. С.) («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)). Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»: веб-сайт. 26 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1pJq_wshmZ95_nInpm8sUPXPOjxROdg_t/view (дата звернення: 04.08.2021).

5. Модельні навчальні програми. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»: веб-сайт. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/> (дата звернення: 04.08.2021).

Захар'єва Людмила Йосипівна

*Музичний керівник ЗДО №4 «Теремок»м. Дунаївці
dnzteremok4@ukr.net*

МУЗИЧНА ПЕДАГОГІКА КАРЛА ОРФА

Анотація: У статті розкрито особливості формування музичних здібностей дошкільників за методикою Карла Орфа та поради щодо музичного виховання дітей у сучасних дошкільних навчальних закладах.

Ключові слова: музичні інструменти, спів, рух, гра, ритміка, сенсорні відчуття, музичні іграшки.

Abstract: The article reveals the peculiarities of the formation of musical abilities of preschoolers according to the methods of Karl Orff and advice on musical education of children in modern preschool educational institutions.

Keywords: musical instruments, singing, movement, game, rhythmic, sensory sensations, musical toys.

*«Музика-необхідний душевний атрибут людського існування»
Арістотель.*

Час не стоїть на місці, все змінюється. Сучасна педагогіка не є виключенням. Все більше і більше в українській педагогіці розвивається та застосовується музична система німецького композитора Карла Орфа.

Карл Орф - видатний німецький педагог, музикант, композитор (1895-1982), який розробив систему музичного виховання дітей, засновану на розвитку дитячої творчості. Створюючи свою музично-педагогічну концепцію, Карл Орф адресував її, перш за все, педагогам, що працюють з дітьми у сфері музичного виховання. Система Карла Орфа побудована на синтезі різних видів діяльності (спів, рух, гра на музичних інструментах).

Основна мета системи Карла Орфа полягає у тому, щоб закласти міцний фундамент музикальності дитини, розвинути ритмічне відчуття та музичний слух і допомогти дітям емоційно пережити й розуміти музику, вільно в ній орієнтуватися і творити. «Зусиллями Орфа і його співробітників створена концепція відродження природної музикальності людини, віднайдені раціональні організаційні форми для реалізації цієї концепції, відкриті та вдосконалені всі необхідні засоби втілення задуму», – пише О. Леонтьєва [4].

У всьому світі Орфа поважають, як композитора, який запропонував практичну і здійсненну модель музикування дітей. Вся «теорія» концепції зафіксована в нотах – партитурах пісень, ігор, таночків з акомпанементом орфовських інструментів. Саме ці саморобні музичні інструменти і допомагають дітям у розвитку ритміки.

Карла Орфа можна назвати М. Монтесорі в музиці, адже призначення дорослого допомагати душі, яка розпочинає свій життєвий шлях, жити власними силами». Як і М. Монтесорі, К. Орф у розвитку музичних здібностей використовує всі основні канали модальності сенсорних відчуттів – візуального, аудіального та кінестетичного.

Для дієвого музичного виховання надзвичайно важливо, щоб дитина з раннього віку мала змогу долучитися до живих джерел мистецтва, навчалася творити музику зі слова, ритму, руху. Тому на першому етапі роботи з дітьми Карл Орф не радив використовувати композиторську музику. Для активізації музичної діяльності дітей він рекомендував обрати шлях музикування, спонукання їх до імпровізації та створення власної музики. [3].

Музичні іграшки – інструменти, виготовлені власними руками, призначені для гри дітей в оркестрі. Дитина має можливість особисто стати учасником звукового дійства, виразити своє відношення до того, що відбувається в оточуючому, зробити свої власні висновки і судження, краще розуміти твори художньої літератури, мистецтва. У дітей у грі на музичних іграшках – інструментах проявляються творчі здібності, бажання до самовиявлення засобами елементарної музики, тому що кожній дитині необхідна радість, природність, свобода, творчість, гра.

Це і музичні молоточки, маракаси, стукавки, щипалочки, дзвіночки, ксилофон, грайлики тощо. Діти з інтересом, цікавістю слухають звуки цих незвичних іграшок – інструментів, намагаються відтворювати звуки, грати на них. Цікавим є для дітей різнобарвність цих музичних іграшок – інструментів, тому намагаються допомагати під час виготовлення.

Спостерігаючи за грою дітей на дитячих музичних інструментах, можна сказати, що малюки у грі передають почуття, які їх переповнюють, внутрішній духовний світ. Це чудовий засіб для не лише індивідуального розвитку, а й розвитку мислення, творчої ініціативи, відносин між дітьми. Систематичне використання на музичних заняттях різних музичних іграшок і інструментів викликає у дітей інтерес до таких занять, розширює музичні враження, сприяють творчій активності.

Процес навчання гри на музичних інструментах розпочинаю не одразу, а викликаю у дітей бажання самостійно обстеження його, наводжу аналогії певних явищ природи з характером звучання різних інструментів.

Орфівська методика музичного виховання стає все більш популярною з кожним роком, адже її можна застосовувати для різних вікових категорій. Як казав К. Орф, «в основі всього лежить барабан», тобто ритм. А ритм, як відомо – це життя [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Крутій І.М., Чулкова Н.О. «Інновація в дитячому садку. Створення адаптованої програми за концепцією К.Орфа «Дошкільний навчальний заклад» №1, 2008 р.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» Київ, 2017 р.
3. Тютюнникова Т.Э., Уроки музики, система навчання К.Орфа-М.:ООО «Видавництво» АСТ, 2001 р.
4. Леонтьєва О. Карл Орф : монографія / О. Леонтьєва. – М. : Музыка, 1984. – 334 с.

Зінченко В. В.,
доктор філософських наук,
професор, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник Відділу дослідницької діяльності університетів
Інституту вищої освіти НАПН України
ORCID - 0000-0001-9729-6861
Scopus Author ID: 56244928700
Researcher ID: K-6835-2012
v.zinchenko@ihed.org.ua

Червона Л. М.,
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу взаємодії університетів та суспільства
Інституту вищої освіти НАПН України

СТІЙКИЙ РОЗВИТОК У МОДЕЛІ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ОСВІТИ, КРЕАТИВНОСТІ І ГУМАНІСТИЧНОГО НАВЧАННЯ

У контексті забезпечення ефективної стратегії стійкого розвитку, необхідно враховувати, що сучасна освіта в основному орієнтована на теоретичний тип наукового знання, на природничі й інженерно-технологічні моделі мислення. У той же час у теорії педагогіки постійно ведеться суперечка і здійснюється критика сцієнтизму. Існує термін, неможливий для жодної європейської країни, – гуманітарні або гуманістичні технології – це все одно що дерев'яне залізо, бо як гуманітарна, так і гуманістична парадигма була сформульована і поширилася як альтернатива технологічного напрямку, відитовхуючись від нього. Це протиріччя, так би мовити, всередині теорії. Інша суперечність: незважаючи на фронтальну критику знанневої школи і предметоцентризму, на практиці такий предметно-орієнтований або психолого-орієнтований підхід залишається домінуючим. У результаті в головах школярів, студентів виникає мозаїка з непов'язаних один з одним шматків знання. Чому ж ми так міцно тримаємося саме за такий підхід? Причини цього важливо усвідомити, інакше нам не вдасться знайти практичний вихід із ситуації, що склалася, однією критики для цього замало.

Ключові слова: стійкий розвиток, освіта, креативність, гуманістичне навчання, інтегрована система суспільної освіти.

In the context of ensuring an effective strategy for sustainable development, it is necessary to take into account that modern education is mainly focused on the theoretical type of scientific knowledge, on natural and engineering-technological models of thinking. At the same time, in the theory of pedagogy, there is a constant debate and criticism of scientism. There is a term that is impossible for any European country - humanitarian or humanistic technologies are like wooden iron, and both the humanitarian and the humanistic paradigm was formulated and spread as an alternative to the technological direction, starting from it. This is a contradiction, so to speak, within theory. Another contradiction: despite the frontal criticism of the knowledge school and subject-centrism, in practice such a subject-oriented or psycho-oriented approach remains dominant. As a result, a mosaic of pieces of knowledge unrelated to each other appears in the minds of schoolchildren and students. Why do we hold on to this approach so tightly? It is important to understand the reasons for this, otherwise we will not be able to find a practical way out of this situation, criticism alone is not enough for this.

Keywords: sustainable development, education, creativity, humanities education, integrated system of public education.

Що можна розуміти під альтернативою в суспільному розвитку, педагогіці, філософії освіти і менеджменті освіти? Звернемо увагу на два основних значення поняття «альтернатива». По-перше, альтернатива – це існування можливості вибору, ми можемо вибирати між різними шляхами, різними напрямками. По-друге, поняття альтернативи, актуальне, зокрема, для освіти,

полягає в тому, що можуть існувати різні педагогічні системи та напрямки, і ці підходи альтернативні один одному, тобто їх неможливо практично з'єднати.

Звичайно, можна запозичити з різних педагогічних систем окремі елементи, найкращі, і з'єднати їх. Але так виходить не завжди. Наприклад, проектний підхід у навчанні, орієнтований в першу чергу не на знання, а на дію і спрямований на формування ключових компетенції, дуже важко поєднати з звичайним традиційним підходом, тому що там все інше: організація навчання, розподіл годин, роль вчителя, підготовка вчителя. Кожен підхід у педагогіці тягне за собою, як хвіст, цілий ряд наслідків, які змінюють все.

При вчителюцентрованій педагогіці вчитель перебуває на чолі класу і викладає, стоячи або сидячи перед ним. Це тягне за собою і відповідну форму приміщення – те, як організований клас, як сидять учні. Якщо ж ми візьмемо принцип групової роботи, він буде визначати іншу організацію роботи учнів, іншу розстановку столів в класній кімнаті. Виходить, основний принцип тієї чи іншої педагогіки тягне за собою масу інших речей: і розподіл часу до протягом дня, і форму контролю результату і т.д. І ми не можемо їх поєднати. Їх неможливо з'єднати не тому, що вони, припустимо, протилежні, а тому що реальне час обмежений і доводиться вибирати. Тобто, звичайно, теоретично говорити про з'єднання різних альтернативних підходів можна, але в житті доводиться вибирати.

Відхід від єдиного методичного принципу

Що стосується *вальдорфської педагогіки*, потрібно відзначити, що вона найбільш складна у порівнянні з іншими педагогіками, наприклад з педагогікою М. Монтесорі або педагогікою Дж.Дьюї. Перш за все тому, що тут не береться за основу якийсь один принцип, який потім проводиться через всю систему і з якого ми можемо дедуктивно вивести взагалі все. Наприклад, *Монтесорі-педагогіка* побудована на ідеї, що дитина розвивається сама. Це альтернатива тому, що дорослий ззовні, своїми діями направляє – читай: *нав'язує* – дитині, як і з якою швидкістю їй розвиватися. «Допоможи дитині зробити це самій» – гасло педагогіки. Дидактичний матеріал вибудовується таким чином, щоб дитина, самостійно займаючись з ним, розвивалася в саморусі. Звичайно, *ідея саморозвитку* – це важлива ідея, і вона має бути присутня у будь-якій педагогіці, але тут вона проводиться починаючи з дошкільнят через усю систему як основний принцип.

Вальдорфська педагогіка відрізняється тим, що рахується з глибокими метаморфозами розвитку людини в різному віці і на різних щаблях [15]. У залежності від цього підходи кардинально змінюються. Вальдорфський дитячий сад – це одна ситуація, молодша і середня школа – це дві абсолютно інші ситуації, а старша (вища) школа – це третя ситуація. Це перше, що потрібно враховувати.

Друге – це методологія окремих предметних областей. Тут, здавалося б, і можна взяти за основу якийсь єдиний методологічний принцип. Скажімо, той, що є *чуттєве пізнання* і є *теоретичне пізнання* – знаменитий принцип розвивального навчання, який проводиться з усіх предметів. Вальдорф ж говорить, що *кожен предмет має свою власну внутрішню логіку*. Припустимо, у словесності (мова, слово, література, історія, гуманітарна) є своя методологія. Природничий напрямок має свою. Жива і нежива природа – дві свої методології, два різних типу думки. У Рудольфа дається саме така система наук, і кожна наука має свою методологію у відповідності з якісною особливістю свого предмета [12].

Таким чином, стосовно до вальдорфської педагогіки ми можемо говорити про плюралізм методів і методологій. При накладенні метаморфози віку на методологічний і методичний плюралізм щоразу з'являється деякий свій підхід у певному віці для кожного предмета.

Основні положення

Мабуть, все-таки можна висловити деякі фундаментальні принципи, які об'єднують усю вальдорфську педагогіку в єдине ціле. По-перше, це принцип цілісності, який спирається на *розуміння людини як цілісної трьохскладової істоти*, що «складається» з тіла, душі і духу, які обумовлюють одна одну, а в педагогіці виступають як цілісність мислення, почуття і волі.

Педагогіка побудована таким способом, що у навчальному плані ця цілісність зберігається. Тобто, поряд з когнітивними або знанневими компонентами, виділяються ще естетичний та практичний, як окремі лінії змісту освіти [2]. Кожен день і в кожному предметі намагаються задіяти усю людину. Урок починається з того, що діти заходять до класу і включаються до його ритмічної частини – вони рухаються, читають хором вірші, особливо в молодших класах,

співають. *Ритмічна частина* об'єднує художній елемент, елемент руху – задіяні тілесність, фантазія, творче самовираження. Так відбувається кожен день, в молодших класах до 20-30 хвилин. Потім настає так званий *основний урок*, схожий на наш звичайний урок. Але і він має ритмічне членування, активність вчителя і активність учнів змінюють один одного, інтенсивне включення та увагу і пауза, видих, коли можна походити по класу, і т.д. Завершується усе розповіддю вчителя наприкінці заняття. Виходить, що кожне заняття – невелика художня композиція, пронизана музично-ритмічним елементом.

Чи можна врахувати картину світу

Припустимо, географія. Географію можна охарактеризувати, вказавши, скільки навчальних годин на неї йде як на навчальний предмет. Але хіба можна уявити собі географію без походу, без малюнка шляху з дому до школи – першої маленької карти, як її роблять у вальдорфській школі, першої прив'язки до землі, коли дитина вимірює відстань власними маленькими кроками? Географія розглядається не сама по собі, як навчальний предмет, а в її зв'язку з людиною, з людиною у розвитку. А це в даному випадку важливий психолого-педагогічний принцип. Ми не тільки викладаємо географію, а й сприяємо розвитку просторової свідомості дитини.

Альтернатива цьому – надати маленькій дитині-дошкільнику глобус (як це відбувається в деяких інших альтернативних педагогіках) і сказати: ось це твоя земля, твій світ, в якому ти живеш. Це дуже мило, але при цьому зовсім не враховується те, як дитина переживає, бачить світ зсередини самої себе. Глобус – результат тисячолітнього розвитку науки – підноситься як готовий результат. Вальдорфські педагоги кажуть: немає кращого способу зашкодити здібностям дитини, ніж запропонувати їй в готовому вигляді результати наукового пізнання. А саме на цьому принципі побудований будь-який сучасний підручник.

При цьому потрібно враховувати, що тільки в середніх класах дитина пробуджується для реальності, до того вона живе у світі своєї фантазії, вона ще не зовсім народилася для нашого предметно-просторового світу. А ось пташки, гірки – це їхній світ. Чим молодша дитина, тим важливіше, що і як вона внутрішньо переживає, (емоційний стан, зацікавленість, погано їй чи добре).

Вальдорфська педагогіка враховує цей *«життєвий світ»* дитини, тобто те, як дитина бачить і відчуває світ [14]. Вона намагається йти їй назустріч, а не підминати дитину під себе, навішуючи на неї «наукові поняття». Тому географія починається в тому віці, коли дитина прокидається до цього реального просторового світу. Предмети з'являються в навчальному плані школи паралельно з тим, як дитина починає прокидатися до цього світу, розглядаються через призму становлення дитини, через її мислення, почуття і волю або тіло, душу і дух. Такий психолого-педагогічний принцип домінує тут. Те ж саме і з іншими предметами. Наприклад, граматику вводиться тільки в III класі, тому що сприяє зміцненню зростаючої самосвідомості дитини. До цього дитина ще зовсім злита з мовою. І це для дитини – добре: емоційно-наповнена, насичена переживанням життя в мові, яка «вмирає» в абстрактній граматиці. Тому занадто раннє викладання граматики, згідно вальдорфської філософії, шкодить дитині.

«Життєвий світ» – термін феноменологічної філософії Едмунда Гуссерля – відіграє велику роль у закордонній теоретичній педагогіці [5].

В даний час він згадується в офіційних документах, що видаються міністерством освіти Німеччини, як необхідний принцип.

Цей підхід, як важлива складова гуманізації школи, через *феноменологічну педагогіку* став визнаним загальнопедагогічним надбанням. А вальдорфська педагогіка показує можливий шлях його реалізації в практиці шкільного викладання.

Соціальне виховання на уроках природничих наук?

Візьмемо інший приклад – математику. Дається завдання: що є 12? Таке завдання дозволяє виявити різним дітям різні варіанти рішення, причому всі вони – правильні, наприклад: $6 + 6$, $5 + 7$, $3 + 3 + 3 + 3$, $4 + 4 + 4 + 4$ і т.д. Є й такі «красиві» варіанти: $1 + 2 + 3 + 3 + 2 + 1$. Тобто крім математики включаються моменти індивідуалізації та соціалізації. Дитина, як кажуть вальдорфці, навчається осягати, що те, що робить по-своєму інша людина, теж може бути правильним.

Так ми маємо соціальне виховання на уроках математики.

Крім того, йти від цілого до частин – це *«органічний спосіб мислення»*, в той час як додавання результату з окремих елементів – механістичний. Останній теж важливий, але він

повинен бути доповнений першим – для тієї ж цілісності. Це важливо, тому що в наш час все ще домінує механістичний спосіб і така однобічність може бути небезпечною.

А ще в математиці є ритм – діти лякають, тупотять, грають у ритмічні числові гри. Тут разом з мисленням і почуттям підключаються тілесність («воля») та естетичний елемент («душа»).

Виходить, що математика потрібна не тільки для рахунку і розвитку суто когнітивних здібностей, а й для розвитку тілесно-душевно-духовного здоров'я. А так, здавалося б, суто абстрактна річ, яка ніякого відношення до особистості не має. Ще раз нагадаємо, Штайнер говорив, що *здоров'я полягає не в тому, що людина не хворіє, а в тому, чи є у неї здорова взаємодія між мисленням, почуттями та волею* [13]. Захоплена людина – людина більш здорова, а нудьгуючий, перевантажений теоретичним знанням «ерудит», з цієї точки зору, – нездоровий.

Такі речі для Вальдорфу типові. На жаль, до вальдорфської педагогіки ще, як то кажуть, майже «не ступала нога вченої людини». Це пов'язано з тим, що Штайнер міцно асоціюється з релігійною філософією, містикією і т.д., а вчені звичайно відчують стійке упередження до подібних речей. Безумовно, розібратися в *антропософії* Штайнера – справа дуже непроста. Там є багато такого, що виходить далеко за рамки наукового дискурсу. Але там є і багато такого, що в ці рамки цілком входить. Для педагогіки, філософії і менеджменту освіти важливо те, що можна зрозуміти без будь-якої містики.

Основна школа – знайомство з донауковим досвідом

Дуже важко суто теоретично сформулювати завдання основної школи – ще немає якісної цілісної концепції. У молодшій школі треба формувати базові вміння для подальшого навчання. І якщо учень вміє читати, рахувати, писати, то він готовий до подальшого навчання. Старша школа – це підготовка до виходу в життя.

А в чому завдання середньої ланки? Тут виникає як би пробіл. І от завдяки штайнерівському антропологічному підходу, тобто співвіднесенню предметних областей з людиною, вальдорфська педагогіка знаходить відповідь на це питання. Всі наукові дисципліни, те, що потім стало наукою, мають у своїй основі якийсь донауковий первинний досвід. Про це крім Штайнера говорили ще Едмунд Гуссерль і Мартін Гайдеггер [3].

І вальдорфська педагогіка (поки що єдина) ставить своїм завданням повідомити учневі цей досвід в різних областях, тобто по-своєму *повторює в навчанні розвиток людства*.

Так, історія народилася з усного переказу, з розповідання історій. І на кожному уроці за Вальдорфською системою вчитель відводить певний час для розповідання. У I класі це казки, в II класі – перекази, життя святих, легенди та байки, у III-му – переказується уся Біблія в основних сюжетах. Потім викладаються міфологічні сюжети міфології того народу, в якому знаходиться школа, і ця лінія розповідання плавно перетікає в історію східних народів. Історія при своєму народженні занурена в міфологічний елемент, і в вальдорфській школі історія також починається з опори на міфологічні сюжети Греції. В античній Греції народжується історія, а це IV-V класи школи. У який момент донаукового досвіду народжується наука?

Народження історії з історій – приклад того, як наука поступово викристалізується з якогось попереднього первинного досвіду. Так само у всіх інших областях знання. Те, що стало потім фізикою, теж спочатку було якимось первинним досвідом. А те, що стане потім хімією, вальдорфці починають з розпалювання багаття на уроці (спостерігають, як горять різні речовини).

Мотив донаукового досвіду як основи всіх наук – один з основних мотивів філософії XX-XXI ст. Вона в особі своїх кращих представників опиралася, боролася з тотальним «обнаучуванням» всього і вся. Щоправда, Штайнер не знав Гуссерля, не застав Гайдеггера. Він йшов від Гете, від так званого «*гетеаністичного*» підходу, своєрідного прагнення до природності.

Таке зародження предметів природничого циклу з первинного досвіду, який передуює науці, реконструюється на уроках у Вальдорфській системі. Середня школа якраз і потрібна для занурення в цей досвід, який у старшій (вищій) школі веде до серйозної науки [6].

У цьому плавному переході ми простежуємо деяку цілісність. Дійсно, наукою можна займатися суто інтелектуально, а можна займатися так, що людина втягується в неї повністю. Люди, які займалися наукою, були пристрасно зацікавлені у своєму предметі, і не абстрактним теоретизуванням. Абстрактність призводить до того, що людина як би багато знає, а толку від цього немає. Такому «накопичувальному» підходу вальдорфська педагогіка, звичайно, альтернативна.

7. Недоліки самоактуалізації і прагматизму

Поняття «*самоактуалізація*» прийшло з гуманістичної психології. Якщо порівняти розуміння здорової особистості у вальдорфській педагогіці з самоактуалізуючоюся особистістю за А.Маслоу [7], то слід зауважити, що вальдорфська педагогіка і Штайнер – це самостійні явища, не пов'язані прямо з концепцією гуманістичної психології. У той же час є й багато спільного.

Серед сучасних батьків зустрічаються такі, які заради власної самореалізації залишають дітей на піклування нянь. Це явище досить поширене. Слід пам'ятати про межі принципу самоактуалізації і небезпечні тенденції, приховані у ньому. Якщо самоактуалізацію брати як якусь самоціль, вона стає підміною душевного і духовного принципів.

За вальдорфської «ідеології» людина знаходиться серед інших людей і життя складається з мережі смислових зв'язків. Я не просто один існую і самоактуалізуюся. Я існую в мережі осмислених взаємин і зв'язків і сам їх вибудовую. Тому кожен мій вчинок пов'язаний з розумінням іншого, зі здатністю з ним взаємодіяти, ставити спільні значимі цілі.

Завдання старшої школи, за Штайнером, – це розвиток здатності до самостійного судження [10]. Що таке судження? У суто людському плані *судження* – це вміння застосувати свої здібності до чогось, що лежить поза мною і моїм мисленням. У логіці (*поняття, умовивід, судження*) судження – це логічна операція, яка пов'язує предикат і суб'єкт, коли я кажу щось про щось, якимось ставлюся до нього. Ось ця взаємодія зі світом, зв'язок мого мислення зі світом і є деякою свободою [1]. Вальдорфська педагогіка також ставить перед собою мету розвивати її. Але свобода має структуру. Свобода – це не просто можливість щось робити, творчо самореалізуючись, вона має й іншу складову, яку можна назвати «світ», «соціальний світ», «світ праці».

Є гарне слово, яке це підкреслює, – відповідальність. Моя свобода повинна бути відповідальною, а для цього у мене має бути здатність до розуміння іншої людини.

Інша парадигма – це *чистий прагматизм*. Тобто я буду діяти в залежності від того, чим більше мені і моїй компанії моя діяльність принесе вигоди і користі, і тоді я буду успішний. Це чистий прагматизм. У масштабах суспільного цілого така позиція веде в глухий кут, тому що цілі таких компаній і суспільства як цілого не завжди збігаються.

Креативність, або про «здорову особистість»

У вальдорфської педагогіки складова відповідальності реалізується, наприклад, через екологічне виховання. Потрібно сприймати свою діяльність як частину загальної діяльності. Мені, звичайно, повинно бути добре, я повинен добре заробляти, але, якщо це відбувається за рахунок того, наприклад, що я руйную навколишнє середовище і наношу шкоду іншим, це зовсім не успіх. Свобода має структуру і обов'язково включає в себе складову відповідальності [8].

Чому, розмірковуючи про альтернативні підходи вальдорфської педагогіки, ми знову виходимо на проблематику особистості? Чи не тому, що будь-яка педагогічна система неминуче містить її в собі, навіть якщо це не оговорюється спеціально? Піти зовсім від концепцій особистості, яку ми прямо або побічно формуємо, сховавшись за методичними схемами і розробками, неможливо. Раніше чи пізніше вона приверне до себе увагу і, можливо, зажадає чергового перегляду.

Педагогіка – наслідок типу управління та моделі суспільного розвитку ?

Сучасна освіта в основному орієнтована на теоретичний тип наукового знання, на природничі й інженерно-технологічні моделі мислення. У той же час у теорії педагогіки постійно ведеться суперечка і здійснюється критика **сцієнтизму**. Існує термін, неможливий для жодної європейської країни, – *гуманітарні або гуманістичні технології* – це все одно що дерев'яне залізо, бо як гуманітарна, так і гуманістична парадигма була сформульована і поширилася як альтернатива технологічного напрямку, відштовхуючись від нього. Це протиріччя, так би мовити, всередині теорії.

Інша суперечність: незважаючи на фронтальну критику *знаннєвої школи* і предметоцентризму, на практиці такий предметно-орієнтований або психолого-орієнтований підхід залишається домінуючим. У результаті в головах школярів, студентів виникає мозаїка з непов'язаних один з одним шматків знання. Чому ж ми так міцно тримаємося саме за такий підхід? Причини цього важливо усвідомити, інакше нам не вдасться знайти практичний вихід із

ситуації, що склалася, однією критики для цього замало. Швидше за все причина полягає в тому, що такий тип *знаннєвої педагогіки* легше піддається контролю, опису та операціоналізації.

Можна спокійно викликати школяра, студента до дошки, витягнути з нього те, що він вивчив, або дати йому контрольну роботу, провести атестацію, акредитацію. Таким типом педагогіки легше управляти. Для держструктури це зручно. Це не внутрішнє педагогічне питання, а зручність управління, *зовнішнього контролю за діяльністю системи освіти, навчального закладу*. Спроби реформувати педагогічну систему постійно натикаються на дану обставину, так як педагогіка в основній своїй частині залишається цілком і повністю державною і регульованою ззовні, скільки б ми не говорили про часткову автономію школи, освіти, вищого навчального закладу.

У вальдорфської педагогіки є положення про те, що *школа повинна бути певною автономною самоврядною одиницею в системі суспільного цілого*, тому що найсуттєвіше в педагогіці – це якраз те, що залишається за кадром при зовнішньому контролі, що насилу піддається формалізації та операціоналізації [16]. Однак це не означає – що хочу, те і роблю, тобто повна відсутність будь-якого державного контролю. Необхідне створення альтернативних шляхів еволюції – *експертної оцінки діяльності школи*, – і лише за цієї умови можлива практична зміна односторонньої знаннєвої орієнтації школи. Теорія тут мало чим може допомогти, тому що в теорії, тобто на папері, всі ці проблеми можна вирішити досить легко, а потім з розумним виглядом говорити, що наука не відповідає за те, що практики не використовують результати наукових досліджень і розробок.

Цілеспрямоване формування «голоду пізнання»

Відомо, що *квота вступників до університетів учнів вальдорфських шкіл в 2-3 рази більше, ніж зі звичайних шкіл*. І це загадка для педагогічної науки. На цей рахунок є різні пояснення. Наприклад, що на Заході в вальдорфські школи дітей віддають батьки, які мають підвищений інтерес до освіти своїх дітей.

Самі ж вальдорфці дають інше пояснення. Якщо на початку навчання дітей не перевантажувати, а йти через цілісність досвіду, тоді інтерес і смак до мислення і знання у них не пропадають [11]. Навпаки, якщо трохи притримувати учня, у нього формується «голод», постійний «голод» до пізнання, і це прагнення пізнавати розвивається і триває постійно.

Це дуже сучасний підхід, оскільки зараз все більше говорять про *навчання протягом усього життя*. Вальдорфці стверджують, що завдяки тому, що вони пробуджують голод до знань, не «перегодовуючи» на молодших щаблях і в старшій школі, тобто діють, пробуджуючи «*пізнавальний голод*», через мотивацію, вони формують постійне прагнення до знань, жагу до знань.

Чого чекаємо у результатах

Декларована мета вальдорфської педагогіки – це *здорова особистість*, за формулюванням Штайнера, «*повноцінна людина*» [9]. В знаннєвій педагогіці мета – людина, яка має знання. Чому? Тому що саме знання озброюють людей для переробки світу, для вирішення проблем, що стоять перед «людством». От і треба було, мовляв, його озброїти, грубо кажучи, знаннями, і тоді, дивись, воно впорається з тими проблемами, які є в природному і соціальному світі. Ця основна парадигма цілої епохи, науки Нового часу.

Вальдорфська педагогіка влаштована інакше. Вона стверджує, що учень на виході повинен бути здоровою, повноцінною особистістю. Причому здоров'я розуміється тут розширено, не тільки як фізичне. Отримання наукового знання – це лише один і, можливо, не найсуттєвіший момент для людського життя в цілому.

Людина не лише активний діяч, який переробляє й долає «простори Всесвіту», а й батько, мати, які засновують сім'ю і виховують дітей, людина, у якої крім робочих днів є ще й вихідні дні, не кажучи про вечори, людина з широкими або вузькими інтересами тощо. *Не знання і наукове поняття самі по собі важливі, а те, як поняття – мислення – вбудоване в цілу людину*. Чи є мислення зацікавленим, «участевим» мисленням чи ні? Чи надає людині радість краса? Чи здатна людина довести розпочату справу до кінця? Чи є її психосоматична база стійкою до стресів і перевантажень? Активна діяльність у світі, наука – так! Але все залежить від того, хто, тобто що за людина, діє у світі або займається наукою. *Окрема людина, таким чином, первинніше «людства» та «науково-технічного прогресу»*.

Здоров'я людини тим відрізняється просто від здоров'я, що передбачає гармонійне поєднання тіла, душі і духу, а не їх протистояння, що призводить до різного роду неврозів і психосоматичних розладів [4]. Отже, важливо опрацювати і зміцнювати ці взаємні зв'язки між різнорідними елементами, а не виносити здоров'я в окрему оздоровчу програму, яка поправляє нездорову саму по собі педагогіку. Тому, наприклад, у Вальдорфі на фізкультурі проводяться рухливі ігри, пов'язані з фантазією, пригодами, з проявом емоцій. І виходить, що через фізкультуру ми виходимо на всі три сфери, хоча, звичайно, на фізкультурі акцент робиться на фізичному розвитку. І так кожен предмет по-своєму працює на цілісну, здорову людину.

Згадаймо гасло Френсіса Бекона: «Знання – це сила!». Цей підхід до світу як місця перетворювальної діяльності людини шляхом наукового знання – дуже потужна історична парадигма. Вона до цих пір живе в багатьох умах. Вона дуже сильна в ідеології *розвивального навчання* і поки є основною, часто неусвідомлюваним засновком у вітчизняній освіті і школі взагалі. Є, звичайно, й інші речі, але ця – головна. У рамках основної філософської передумови розвивається і **філософія педагогіки**: *створити теорію для ефективного управління розвитком людини*. Це все різні варіанти основної **беконівської парадигми**.

Висновки

Ніхто не каже, що в нашій системі освіти вже зовсім все казенне і творчості немає і бути не може. Але все-таки педагогічний процес побудований таким чином, що творчість якщо й буває, то, швидше, всупереч системі. Постійні перевірки, контроль, чому приділяється лівова частка уваги, навряд чи сприяють творчому самовираженню.

Пафос трьохскладової моделі полягає і в тому, що тіло, душа, дух взаємопов'язані. Людина, яка живе творчим осмисленням життям, і у фізичному відношенні є здоровішою. Така людина менше втомлюється, витримує стреси і т.інш. Цілісність здорової особистості можна розділити на духовну складову, тобто здатність творчо осмислювати самотійні дії життя і ставити цілі, і душевну (або емоційну) стійкість. Щоб стати лікарем, я повинен зробити багато різних кроків – вступити до інституту, підготуватися до іспитів. Те, що я можу все це витримати і пройти, – це і є моя емоційна стійкість і емоційне або душевне здоров'я. До речі, це цілком вписується в теорію діяльності і зайвий раз підтверджує, що різні теорії одне і те ж можуть описувати різними концептуальними мовами.

Якщо ми беремо *трьохскладову модель особистості* (тіло, душа, дух), то дух у даному випадку – це і є творче начало. Можна сказати інакше: дух – це деяка здатність до осмисленого творчого життя. Це треба відрізнити від *самоактуалізації* в традиції *гуманістичної психології*. Адже ж я не просто творю і самореалізуюся взагалі, у деякому порожньому просторі (мимоволі згадується творча свобода, де свобода – це творчий акт без засновку, «з нічого»). Те, що я творю, повинно мати якусь значущість для іншого. Свобода – це не творіння в порожнечі. Це вчинок, на основі розуміння, тобто *відповідальний вчинок*.

У цьому і полягає певна різниця. Людина, певний фахівець, може просто відпрацювати свої години на своєму робочому місці, але такий працівник для сучасної високотехнологізованої та ефективної компанії вже не підходить. Людина має робити свою роботу із задоволенням, підходити до неї творчо і бути успішною. Саме це й характерно для здорової в духовному відношенні особистості. Безглуздою роботою займатися шкідливо і для особистості, і для здоров'я. Одну й ту ж роботу людина може робити з різним змістом. Хтось робить свою роботу із задоволенням, тому що бачить у цьому сенс – його дії супроводжуються відчуттям осмислення життя і своєї діяльності. А для іншого – це рутинна робота, хрест, який він несе.

Якщо людина підходить до свого життя з філософією несення хреста, то воно і буде перетворюватися на хрест. А якщо людина здатна побачити сенс у на перший погляд рутинному занятті, у неї є певний надлишок душевно-духовного здоров'я. Якщо людина постійно перебуває в стані стресу, примушує себе, все робить з почуття обов'язку, то в тривалій перспективі це принесе шкоду її здоров'ю, тілесному в тому числі, а також і успішності в професійній діяльності, що відбивається на прибутку або збитку компанії, в якій вона працює. Ці якості співробітника як цілісної особистості, що виходять за рамки професійної кваліфікації, але які відіграють у професійній діяльності вирішальну роль, стали називати *ключовими кваліфікаціями*, або *компетенціями*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Die Philosophie der Freiheit: Grundzüge einer modernen Weltanschauung. Seelische Beobachtungsergebnisse nach naturwissenschaftlicher Methode. Rudolf Steiner Verlag, 2021. 285 s.
2. Easton F. Educating the whole child, head, heart, and hands: Learning from the Waldorf experience. Theory into Practice, 1997. № 36 (2). P. 87-94. doi:10.1080/00405849709543751. S2CID 55665652
3. Glazebrook T. Heidegger on Science. New York: State University of New York Press, 2013. 328 p. P.76-77
4. Goldshmidt, G. Waldorf Education as Spiritual Education. Religion & Education, 2017. № 44 (3). P. 346–363. doi:10.1080/15507394.2017.1294400. S2CID 151518278
5. Husserl E. The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology: An Introduction to Phenomenological Philosophy. Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 1970. 405 p.
6. Kern H., Zdražil T., Götte W.M. Lehrerbildung für Waldorfschulen. Erziehungskünstler werden. Pädagogische Fragen waldorf-spezifisch angehen. Frankfurt: Beltz, 2018. 384 s. S.112-113
7. Maslow A. Motivation and Personality. Scotland:HarperCollins Publishers, 2017. 293 p.
8. Miller Ron. Freedom in a holistic context. Holistic Education Review, 1997. № 8 (3). P. 4-11.
9. Oberski Iddo. Learning to Think in Steiner-Waldorf Schools. Journal of Cognitive Education and Psychology, 2006. № 5 (3). P. 336-349. doi:10.1891/194589506787382431. S2CID 144940637
10. Paull, J. & Hennig, B. Rudolf Steiner Education and Waldorf Schools: Centenary World Maps of the Global Diffusion of «The School of the Future». Journal of Social Sciences and Humanities, 2020. № 6(1). P. 24-33.
11. Paull J. Rudolf Steiner and the Oxford Conference: The Birth of Waldorf Education in Britain. European Journal of Educational Studies, 2011. № 3 (1). P. 53-66.
12. Steiner R. How to Know Higher Worlds: A Modern Path of Initiation (Classics in Anthroposophy). Anthroposophic Press, 1994. 259 p.
13. Steiner R. Im Urbeginn war das Wort. Rudolf Steiner Ausgaben; 2. Edition, 2021. 256 s. S.69
14. Uhrmacher P.B. Uncommon Schooling: A Historical Look at Rudolf Steiner, Anthroposophy, and Waldorf Education. Curriculum Inquiry, 1995. № 25 (4). P. 381-406. doi:10.2307/1180016. JSTOR 1180016.
15. Zdražil T. The Understanding of the Human Being in Waldorf Education across the World's Diverse Cultures. Stuttgart: Verlag Pädagogische Forschungsstelle, 2019. – 152 s.
16. Zdražil T., Lutzker P. Zugänge zur Allgemeinen Menschenkunde Rudolf Steiners. Wissenschaftliche, künstlerische und schulpraktische Perspektiven. Stuttgart: Pädagogische Forschungsstelle, 2019. 416 s.

Ільченко В. Р.,

*доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України,
завідділом інтеграції змісту загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
info.dovkillya@gmail.com*

НЕОБХІДНІСТЬ ЕФЕКТИВНОЇ ТА СПРАВЕДЛИВОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

В статті розглядаються напрями модернізації змісту освіти у зв'язку із створенням умов для формування обдарованості суб'єктів навчання.

***Ключові слова:** ефективна та справедлива освіта; цілісність змісту освіти; види та особливості обдарованості суб'єктів навчання.*

The article considers the directions of modernization of the content of education in connection with the creation of conditions for the formation of gifted subjects of education.

Key words: *effective and equitable education; integrity of educational content; types and features of gifted subjects of study.*

Модернізація змісту шкільної освіти відбувається у напрямку зменшення її фактологічності, переорієнтації на засади сталого розвитку, формування життєствердного образу світу кожного учня і життєствердної моделі світу суспільства загалом [1], досягнення ефективної та справедливої освіти. Під ефективною та справедливою освітою в освітніх системах країн Європейського Союзу розуміють освіту, зміст якої доступний всім учням і засвоюється всіма учнями [2]. Як повинен зміст освіти спрямовуватися в зв'язку з цим на формування обдарованості учнів? Як можливо досягти засвоєння ядра змісту освіти усіма учнями, тобто досягти ефективної та справедливої освіти і виявлення обдарованості учнів – інтелектуальної, академічної, творчої, соціальної, художньої, психомоторної та ін. [3]. Чи необхідно кожному учневі засвоїти весь зміст освіти (сотні тисяч понять), який пропонується державним стандартом? Як цей процес буде пов'язаний з природовідповідним розвитком інтелекту кожного з учнів 1-11 класів, необхідного для формування інтелектуальної обдарованості? Відповідь на ці запитання ми пов'язуємо з проблемою інтеграції змісту освіти кожної освітньої галузі і, перш за все, освітньої галузі «Природознавства», оскільки основою галузевої компетентності інших галузей є оперування учнями базовими, загальними закономірностями природи [4, с. 74].

Важливість наукового забезпечення модернізаційних процесів у вітчизняній освіті втілено у стратегічних документах, що визначають напрями її розвитку в Україні. Так, у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття», 1993) було наголошено на необхідності розв'язання стратегічних завдань реформування змісту освіти, серед них – орієнтація на інтегровані курси [1]. У Національній доктрині розвитку освіти серед пріоритетних напрямів державної освітньої політики визначено інтеграцію вітчизняної освіти до європейського та світового освітнього просторів, у Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 рр. серед пріоритетних напрямів вказано модернізацію структури змісту і організації освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтації змісту освіти на цілі сталого розвитку, що теж пов'язано з відходом поділу освітніх галузей на окремі компоненти і предмети. У меті Державного стандарту базової середньої освіти вказано на формування всебічно розвиненої (отже, обдарованої) особистості, усвідомлення нею основних закономірностей природи, природничо-наукової картини світу [5].

Головними гаслами, що визначають розвиток різноманітності національних систем освіти країн Європейського Союзу (ЄС) у XXI ст., «ефективність» та «справедливість» – посилення ефективності та справедливості в освіті є ключовими завданнями в умовах глобалізаційних викликів, демографічних змін, швидкого розвитку технологій та зростання навантаження на державні бюджети. Про це наголошувалося, зокрема, на спільному засіданні Європейської Ради й представників урядів держав-членів ЄС у Люксембурзі 2006 року [4].

Серед стрижневих напрямів національних систем Європейського Союзу (ЄС) у сфері шкільної освіти проголошено підтримку сталого зростання економіки шляхом підвищення рівня навчальних досягнень учнів, в тому числі створення умов для формування обдарованості учнів.

На сучасному етапі у вітчизняній освіті актуальна модель справедливої та ефективної освіти, яка є відповіддю дидактів на потреби сьогодення. Така позиція відкрила нові перспективи у конструюванні змісту освіти. Перш за все, це можливість відходу від традиційної «предметності» у напрямі об'єднання навчальних предметів у цілісну систему. Саме над цією проблемою працює колектив відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти, розробляючи теоретико-методичні основи інтеграції змісту природничо-математичної, мовно-літературної освіти, впровадження в 1-6 класах вивчення предмету «Довкілля» як невід'ємної складової освіти для сталого розвитку.

В деяких освітніх системах Європейського Союзу в стандарт освіти входить навчальне середовище, як наприклад, у Фінляндії.

Фізичне середовище за цим стандартом формується шкільними будівлями та службами, навчальним обладнанням і дидактичними матеріалами, а також прилеглим природним середовищем. Стандарт вимагає належної організації фізичного середовища для надання учням можливостей «активно та незалежно навчатися». Не менш важливими для навчання вважаються психологічні та соціальні фактори, які повинні підтримувати «фізичне, психологічне і соціальне

здоров'я учнів». Одним з інструментів забезпечення оптимального для навчання та розвитку учнів навчального середовища розглядається співробітництво між школою й батьками; вимагається тісне співробітництво шкіл із сім'ями для того, щоб останні ефективніше підтримували та мотивували навчання учнів. Ці ідеї відповідають дослідженню ст. наук. с. лабораторії Ільченко О. Г. навчального середовища цілісної моделі освіти.

Національний стандарт обов'язкової освіти Іспанії як стандарт нового покоління орієнтований на формування в учнів ключових компетентностей, що забезпечується структуруванням у форматі предметних галузей.

Наводимо предметні компетентності, означені Національним стандартом обов'язкової освіти Іспанії [4, с. 75].

<i>Предметні галузі та / або предмети</i>	<i>Предметні компетентності, які мають бути сформовані в процесі вивчення предметів та / або предметних галузей</i>
Природознавство	оперування базовими законами природи, суспільства, культури та довкілля
Суспільствознавство, географія та історія	оперування базовими законами природи, суспільства, культури та довкілля, усвідомлення культурної спадщини
Математика	оперування базовими законами природи, суспільства, культури та довкілля

При такому визначенні предметних/галузових компетентностей можливо досягати виокремлення ядра кожної освітньої галузі і його засвоєння всіма учнями, зокрема, обґрунтовуючи елементи знань освітньої галузі на основі базових закономірностей природи. Ефективність цього процесу у виокремленні ядра природничо-наукових знань учнями доведена в процесі експериментальних досліджень відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти.

Виходячи з аналізу еволюції змісту освіти та спрямованості його до ефективної та справедливої освіти, під якою будемо розуміти таку освіту, ядро якої доступне сприйняттю (на різних рівнях) всім без винятку учням. Засвоєння ядра цілісної освіти обумовлює оволодіння всіма учнями науковою картиною світу, її особистісно значимою складовою – життєствердним образом світу, здатністю проявляти обдарованість до своїх природних нахилів. Інтеграція змісту освіти на основі ядра наукових знань, перш за все, на основі загальних закономірностей природи, як того вимагає Держаний стандарт [5], обумовлює формування в учнів «енергійного бюджету» (термін С.А. Подолинського) – здатності учнів виконувати роботу при найменшій затраті енергії. Таким чином, ефективна та справедлива освіта, необхідна для формування обдарованої особистості, є водночас і економічно ефективною освітою.

Щодо базових, загальних закономірностей природи до яких в освітній моделі «Довкілля» належать закономірність збереження, направленості процесів до найбільш імовірного, рівноважного стану, періодичності процесів у природі, то зміст їх засвоюється на рівні застосування всіма без виключення учнями, що обумовлює природовідповідно високий їхній інтелект і прояв інтелектуальної обдарованості. Основи освітньої моделі «Довкілля» – програма «Довкілля» (1-4 кл.) схвалена МОН України [6] і може бути впроваджена всіма бажаючими навчальними закладами (до 2014 р. їх було в Україні понад 500).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільченко В.Р., Гуз К.Ж. Модернизация содержания образования как национальная проблема. Педагогика. 2011. № 4. С. 8-12.
2. Ільченко В.Р. Компетентнісна модель освітньої галузі як напрям до ефективної та справедливої освіти. Технології інтеграції змісту освіти: зб. наук. праць. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретико-методичні засади компетентнісної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи», 18 квітня 2013 р. Полтава: ПОШПО. 2013. Вип. 5. С. 18-24.
3. Гриньова М.В. Проблеми вивчення обдарованості школярів. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретико-методичні засади компетентнісної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи», 18 квітня 2013 р. Полтава : ПОШПО. 2013. Вип. 5. С. 35.
4. Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. К.: Богданова А.М. 2009. 404 с.

5. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 29.07.2021).

Ільченко О. Г.,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
info.dovkillya@gmail.com*

НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ

В статті розкрита структура і зміст складових навчального середовища цілісного змісту освіти як необхідної умови формування обдарованої дитини.

Ключові слова: *цілісний зміст освіти; загальні закономірності науки; кабінет довілля; обдарована особистість.*

The article reveals the structure and content of the components of the learning environment of the holistic content of education as a necessary condition for the formation of a gifted child.

Keywords: *holistic content of education; general laws of science; environmental office; gifted personality.*

Обдарованими дітьми вважаються ті, які оригінально розв'язують завдання, виконують їх швидко, можуть навести кілька варіантів виконання завдання, втілювати свої задуми у створених матеріальних моделях та ін.

Зупинимось на створенні умов для формування творчої обдарованої особистості, яка здатна не тільки висловлювати нові ідеї, швидко розв'язувати завдання, а реалізувати свої задуми у створенні матеріальних моделей – «виробляти багатства руками» (термін М. В. Остроградського), надати можливість користуватися іншими результатами своєї праці.

Теоретико-методичні засади формування навчального середовища для виховання творчої особистості мають базуватися на концепції цілісного змісту освіти (К. Ж. Гуз та ін.), принципах і методичних підходах ОСР – освіти сталого розвитку (В. Р. Ільченко та ін.) та узагальненні підходів до визначення змісту понять навчальне середовище, цілісність знань, творча діяльність учнів.

Генеральний дидактичний фактор «навчальне середовище» є визначальним у ефективності дидактичного процесу (П. І. Матвієнко), в тому числі і формуванні творчості особистості учня.

Для цього складові матеріальної бази навчального середовища цілісної освіти мають задовольняти природні потяги учнів до дослідництва і висновків, конструювання, включати відповідно кабінет довілля (1-6 кл.), кабінет цілісного світогляду, природне довілля учня, екологічну стежку як умови формування творчої особистості та реалізації методичних підходів ОСР – формування її життєствердного образу світу, умовою формування якого є проведення досліджень в шкільних кабінетах та поза шкільним приміщенням – у довіллі [2].

Виявимо, яким має бути навчальне середовище та його структурні елементи в світлі переорієнтації традиційної освіти на принципи і методичні підходи формування творчої обдарованої особистості, формування її життєствердного національного образу світу.

Відмітимо, що єдина думка у визначенні поняття «навчальне середовище», його структури, функцій, методів його організації та проектування, експертизи і інших аспектів цієї проблеми ще перебуває у стадії становлення. Суть переорієнтації діючої освіти на цілісний її зміст, засади освіти для сталого розвитку полягає в тому, щоб перейти від простої передачі знань і навичок, необхідних для представників сучасного суспільства, до формування готовності творчо діяти і жити в умовах, що швидко змінюються, брати участь у плануванні соціального розвитку,

проводити дослідження, вчитися передбачати наслідки подій у довкіллі, можливі наслідки у сфері стійкості природних екосистем і соціальних структур.

Кінцева мета освіти як освіти для сталого розвитку (ОСР) – формування мотивованої громадянської позиції збереження довкілля, передачі його з покоління в покоління в непогіршеному стані і формування на цій основі всієї життєдіяльності суспільства [1]. Поняття довкілля, творче використання зв'язків з довкіллям кожної людини і суспільства в цілому, формування здатності людини забезпечувати стабільність зв'язків у довкіллі з використанням законів сучасної науки входять як до фундаментальних понять ОСР, так і до технології формування творчо обдарованої особистості. Проблема полягає у виявленні місця і ролі цих понять у навчальному середовищі з метою орієнтації його на задоволення умов реалізації такої технології, освіти на засадах сталого розвитку.

У традиційній шкільній кімнаті, яка найчастіше і слугує матеріальною базою навчального середовища, дуже мало місця для творчої роботи учня. Об'єкти довкілля, майстерня, лабораторія, матеріали, інструменти, за допомогою яких учень міг би моделювати, творити і самостійно досліджувати – все це в більшості випадків відсутнє. Матеріальна база навчання, яка була б задіяна в цих процесах, не має навіть точно визначеного місця в традиційних навчальних програмах, в стандарті освіти.

Створення власного освітнього продукту, робота над проектом, дослідницька діяльність – усе це потребує відповідної матеріальної бази школи: спеціально обладнаного кабінету, коридорів та рекреацій, де учні можуть працювати індивідуально чи в групах, а також спеціально обладнаних ділянок довкілля («заповідників на задвірках»), екологічної стежки. Цю умову можуть задовольнити для 1-6 класів кабінет довкілля, для 7-11 класів – кабінет цілісного світогляду та екологічна стежка, заповідник на подвір'ї школи.

Найважливіша схвалена МОН програма «Довкілля» (1-4 кл.), модельна програма «Довкілля» (5-6 кл.) пропонується Типовою освітньою програмою – школи можуть обирати програми, які дозволяють створювати матеріальну базу для формування творчої особистості.

З досвіду використання кабінету довкілля відмітимо, що його доцільно умовно поділити на куточки: астрономічний, метеорологічний, біологічний, ігровий, міні-майстерню, куточок для виставки робіт учнів [2]. Аналогічні структурні елементи наявні в кабінеті цілісного світогляду, модель якого нами розроблена і апробована в експериментальних школах. В таких кабінетах учні під час роботи в групах вільно переміщуються, спілкуються з приводу проекту моделі об'єкту, обирають для неї заготовлені учнями матеріали, користуються інструментами мінімайстерні. Відмітимо, що така робота особливо ефективна в класах з малою наповнюваністю, властивою сільським школам. Їх можна перетворити в осередки формування обдарованої молоді.

Екологічна стежка необхідна в кожній школі як матеріальна база спілкування учнів з об'єктами довкілля.

У школах, де реалізується модель освіти «Довкілля», обладнуються екологічні стежки та класи під відкритим небом, на них, як це зроблено в Шишацькій СШ ім. В. І. Вернадського, в СШ №6 м. Кременчука, СШ №2 м. Полтави, розташовані зелені класи, в яких проводяться уроки з «Довкілля». Уроки в зелених класах, на екологічній стежці – це не тільки умова формування творчо обдарованої особистості, а й умова оздоровлення дітей [1].

Зупинимося також на психодідактичному компоненті формування творчої особистості – змісті і методах навчання, навчально-методичному забезпеченні учнів.

Типові риси навчально-методичного забезпечення традиційної моделі освіти – переважна спрямованість на пасивне засвоєння інформації, механічне скупчення дітей, одноманітність програм і методів навчання, які мало спрямовують навчальний процес на формування цілісної картини світу, життєствердного образу світу, розвиток творчих здібностей як основної характеристики творчо обдарованої особистості.

Стандарт освіти має включати матеріальну базу школи, перелік об'єктів довкілля учня, які він має навчитися досліджувати і творчо взаємодіяти з ними. Навчально-методичне забезпечення – підручники, навчальні посібники для учнів мають проектувати формування творчого потенціалу учня в його життєствердному образі світу, систематичні заняття в етносоціоприродному довкіллі, поза межами школи. Освітня модель «Довкілля» реалізує ці умови (www.dovkillya.org.ua) [3]. Продовженням формування творчої особистості має бути праця в домашніх умовах.

Досвід виконання творчих проєктів у кабінеті довілля, в кабінеті цілісного світогляду показує, що учні обладнують в домашніх умовах куточки, в яких майструють вітряки, сонячні батареї та ін.

Оскільки образ світу формується з перших днів життя, до навчального середовища школи необхідно включити сім'ю і громадські організації. Дитина навчається, беручи участь в житті сім'ї, звідси вона шляхом спілкування отримує основні цінності для себе, висловлює свої думки про дослідження етносоціоприродного середовища життя, бере участь в заняттях домашнім господарством і звідси виносить звичку до старанності, набуває основного навичку до підпорядкування своєї діяльності інтересам сім'ї. Будь-яка праця дитини в сім'ї може задовольняти її прагнення до творчості, розвивати її початкові творчі досягнення [1], розуміння того, що «багатства виробляються руками» (М.В. Остроградський).

В школах, де це можливо, до навчального середовища слід залучати громадські організації.

Навчальне середовище для формування творчо обдарованої дитини включає етносоціоприродне довілля учня, матеріальну базу школи, навчально-методичне забезпечення, яке реалізують максимально можливості дитини втілювати в створенні проєктованих її свідомістю матеріальних об'єктів, по можливості використовуваних у сім'ї чи в навчальному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільченко О. Г. Проєктування навчального середовища освіти для сталого розвитку. Інтеграція змісту освіти на засадах освіти для сталого розвитку : зб. наук. праць «Технології інтеграції змісту освіти» за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 26 квітня 2012 р. Полтава : ПОППО. 2012. С. 112-117.

2. Ільченко О. Г. Методичні рекомендації організації кабінету довілля. Полтава, Довкілля-К. 2007. 20 с.

3. Навчально-методичне забезпечення відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти (сайт Довкілля). URL: <http://www.dovkillya.org.ua/naukova-dialnist/navchalno-metodichne-zabezpechennya.html> (дата звернення: 29.07.2021).

4. Ільченко О. Г. Навчальне середовище компетентнісної моделі освітньої галузі «Природознавство». Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретико-методичні засади компетентнісної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи», 18 квітня 2013 р. Полтава : ПОППО. 2013. Вип. 5. 155-160 с.

Каменщук Т. Д.,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

*Українського науково-методичного центру
практичної психології і соціальної роботи,*

Україна

ktania3007@gmail.com

СУЧАСНІ ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу сутності й змісту поняття ціннісні орієнтації сучасної молоді у фокусі державної політики. Висвітлено основні візії щодо базової термінології з формування життєвих цілей та вдосконалення системи цінностей. Наведено результати дослідження з визначення пріоритетності цінностей та факторів, які впливають на їхнє формування, серед молоді. В дослідженні ми розглядали цінності як утворення, що задають спрямованість процесу особистісного становлення і визначають вибір засобів досягнення життєвих цілей. За результатами емпіричного дослідження представлено низку особливостей щодо прояву структури.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, життєві орієнтації, державна політика, сім'я.

Key words: values, value orientations, life orientations, state policy, family.

Актуальність статті полягає у висвітленні питань пов'язаних із ціннісно-змістовою сферою молоді в період пандемії covid-19 та реформ, оскільки молодь є вагомим кластером у суспільстві та їхні системи цінностей відіграють велику роль у наповненні національної свідомості.

Значимість психологічного дослідження сучасних ціннісних орієнтацій молоді є очевидною, оскільки сьогодні перед молоддю постає низка життєвих викликів, які сприяють психологічному загартовуванню молоді особи.

Мета статті – висвітлити основні цінності та ціннісні орієнтації сучасної молоді шляхом представлення результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сьогодні під впливом суспільних змін (реформа системи освіти, пандемія, домінантність дистанційної форми навчання тощо) відбувається переосмислення не лише життєвих позицій та орієнтирів, а й ціннісної системи молоді особистості.

Професійне навчання, трудова діяльність, створення сім'ї, встановлення кола друзів різного ступеню близькості – все це визначає загальний стиль життя і конкретні завдання на майбутнє, корегує ціннісні орієнтації відповідно до нового «дорослого» статусу і нових життєвих планів.

Питання з формування життєвих цілей та вдосконалення системи цінностей вивчали Є. Головиха, О. Сергеєнкова, усвідомлення і прийняття відповідальності Г. Шилі, самовизначення і самореалізації особистості О. Гринів, Л. Сердюк. Це питання не залишилося без уваги у працях вітчизняних науковців, серед яких В. Андрущенко, Л. Божович, Л. Виготський, М. Головатий, Г. Дубчак, В. Козаков, С. Максименко, О. Леонтєв, В. Панок, М. Пірен, С. Рубінштейн, М. Савчин, В. Тугарінов, П. Таланчук, В. Хмелько, Я. Щепанський, В. Ядов та інші. Роль і вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості розкрито в працях Є. Барбіної, В. Вербець, В. Гриньової, В. Леонтєва, С. Рубінштейна, І. Зязюна, Л. Хомич, Є. Шиянова тощо. Серед зарубіжних науковців доцільно визнати праці І. Беха, Р. Дарендорф, Т. Парсонс, П. Сорокін, Д. Узнадзе, І. Кон, А. Ребер, М. Рокич тощо [1, 2, 3,6].

Державна політика України протягом її новітньої історії зазнала кардинальних змін. Сучасна українська державна політика формується та реалізується в надзвичайно складних внутрішніх і зовнішніх економічних та соціально-політичних умовах.

До пріоритетних напрямків державної політики сміливо можна віднести молодіжну політику, зокрема діє Закон України «Про основні засади молодіжної політики» №3718, що визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань. Як зазначається у пояснювальній записці, документ покликаний удосконалити процес формування та реалізації молодіжної політики шляхом включення до українського законодавства більшості положень Європейської хартії про участь молоді у суспільному житті на місцевому та регіональному рівні, кодифікації законодавства у сфері молодіжної політики, запровадження нових форм, методів та інструментів молодіжної роботи з урахуванням кращих закордонних та національних практик[5].

Згідно із законом, молодь - це молоді особи, громадяни України, іноземці та особи без громадянства віком від 14 до 35 років, які перебувають в Україні на законних підставах.

Молодіжні та дитячі громадські об'єднання отримують широкий спектр інструментів для повноцінної партнерської участі у формування та реалізації молодіжної політики, вирішення питань власного інституційного розвитку.

Крім того, законом передбачено створення розгалуженої мережі молодіжних центрів. Також запроваджується поняття молодіжних просторів, що можуть створюватись на базі закладів освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та підпорядкування та використовуватись з метою здійснення молодіжної роботи, зокрема організації змістовного дозвілля дітей та молоді.

В ситуації суспільно-політичних змін ми спостерігаємо за оновленням і переосмисленням потреб молоді, відмови від певних стереотипів мислення, що формувалися десятиліттями, а відтак змінюються та доповнюються загальнолюдські цінності. Спрямування особистості визначають моральні засади на рівні з матеріальним статусом.

На сьогодні, молодь усвідомлює значення загальнолюдських цілей, наявне застосування гуманістичного підходу - взаємозалежного та взаємодіючого світу, розуміння чинників, які об'єднують людей і характеристик окремої особистості.

Для молоді важливими є умови розуміння себе як частини цілого, сприйняття інших як окремого індивіда, навколишнього світу, можливості адаптації до нього, у прискореному темпі набуваючи нових знань та вмінь актуальних для професійного та особистісного становлення, зростання [6].

Слід зауважити, що при достатній увазі питанню національно-патріотичного виховання з боку дорослих авторитетів молодь навчиться реально оцінювати свої можливості розставляти пріоритети власних ціннісних орієнтирів [3].

Ціннісні орієнтації характеризуються домінуванням тих орієнтацій, які відповідають змісту і особливостям соціальних установок навколишнього оточення, що найбільш чітко простежується в динаміці їх становлення. В період молодості відбувається ціннісна переорієнтація [4].

Е. Берн вважав план життя створюється у дитинстві, підкріплюється батьками, підтверджується розвитком подій і остаточно складається при виборі життєвого шляху[1].

Особливості орієнтацій, визначення домінуючої орієнтації були досліджені за методикою О.Ф. Потьомкіної.

Для визначення ціннісних орієнтирів сучасної молоді було проведено емпіричне дослідження молоді Вінницького району шляхом анонімного онлайн опитування. В рамках роботи координаційної ради розроблено опитувальник «Сучасні ціннісні орієнтації молоді», що містив наступні структурні елементи: визначення пріоритетних цінностей, чинників, що впливають на формування цінностей; переважаючого виду спілкування та визначення орієнтирів для досягнення успіху, умов комфортного середовища.

Вибірку склали учні профільних класів закладів освіти - всього 126 осіб віком від 14 до 16 років.

В дослідженні ми розглядали цінності як утворення, що задають спрямованість процесу особистісного становлення і визначають вибір засобів досягнення життєвих цілей. За результатами емпіричного дослідження було отримано низку особливостей щодо прояву структури.

Однією з провідних цінностей залишається сім'я (28,9 %), яка грає роль смисложиттєвої орієнтації поступаючись своїм пріоритетом соціальній темі. Серед інститутів первинної соціалізації варто визначити сім'ю та освіту. На одному рівні молодь визначає професійний ріст (23,7 %) та життя (21,1 %). Такі цінності як свобода і незалежність (13,2 %), матеріальні цінності (5,2 %) – в меншій мірі є домінуючими.

На питання «Хто або що впливає на формування цінностей?» 47,5 % опитаних назвали перевагу батькам та рідним; 20 % вважають, що впадіння та захоплення мають основний вплив; 5% осіб обрали інтернет та на такій же позиції фінансовий стан країни на світовій арені, 2,5% осіб вважають, що друзі.

В підтвердження домінуючої цінності «сім'я» - авторитетом для молоді завдяки своїм життєвим цінностям є батьки (47,7%).

Переживання, як емоційна складова ціннісних орієнтацій, та відчуття самотності (попри активне спілкування у соцмережах) мають 37,5% осіб, 20% осіб – переживали в житті тролінг чи кібербулінг, 20% - мають залежність від оцінки в інтернеті.

Значна частина молоді (52,5%) вважають найбільш прийнятним у саморозвитку реальне спілкування, 37,5% віддають перевагу віртуальному спілкуванню

Цілеспрямованість, як пріоритетний життєвий орієнтир наявна у 22,5% молоді, 15% - впевнені у собі та відчують фінансову незалежність, 12,5 % - особистісний розвиток самореалізація, 10% інші.

62,5% молоді вважають, що успіху можна досягти завдяки працелюбності, 12,5% - чесності, 10% - порядності, 5% – совістності.

В цілому, для 22,5% молоді здобуття освіти є основним ціннісним орієнтиром, улюблене заняття – 12,5%, самостійні рішення та вчинки - 12,5%, подорожі - 10%, ведення здорового способу життя - 7,5%.

Суттєво відрізняються від загальної тенденції отримані результати щодо відчуття комфортності, зокрема 45% опитаних вважають, що найкомфортніше перебувати в колі друзів, 22,5% - в сім'ї, 12,5% - на самоті.

Отже, результатами дослідження підтвердили домінуючий вплив сім'ї на становлення молоді особистості, також сім'я впливає на взаємини в суспільстві, на характер усіх процесів суспільного життя при цьому державна політика спрямована на розвиток молоді та підтримку їхньої участі у суспільному житті на місцевому та регіональному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. – М.: Центр общечеловеч. ценностей, 1996. – 252с

2. Гринів О.М. Особливості реалізації життєвого шляху сучасних чоловіків і жінок у ранній дорослості // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. 2014. Т. 18, № 1. С. 136–141.

3. Електронна бібліотека НАПН України. (n.d.). Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. Лабораторія прикладної психології освіти. <https://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/lape/>

4. Каменчук Т. Д. Поняття «знак» як форма вираження та засіб пізнання. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. праць. Вип. 8. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2011. С. 64-72.

5. Сайт Верховної Ради України Ірина Борзова Народний депутат України Законопроекти, подані суб'єктом права законодавчої ініціативи <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/pt2/reports.dep2?PERSON=20990&SKL=10>

6. Панок, В.Г. (2017). Прикладна психологія. Теоретичні проблеми : монографія Київ: Ніка-Центр. <https://lib.iitta.gov.ua/707672/>.

Книш І. В.,

*доктор філософських наук, доцент
м. Суми, Україна
knysh_sumy@ukr.net*

ОБДАРОВАНІ ДІТИ У СВІТІ НОМАДИЧНИХ ПРАКТИК LLL-ОСВІТИ ТА ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. *Висвітлено феномен обдарованості та пов'язані з ним аспекти освітньої галузі, передусім стратегії навчання обдарованих дітей. Розглянуто проблеми, що виникають у їхньому середовищі: синдром «маленького імператора і принцеси» та кліповість. Наголошено, що вчителі (викладачі) завдяки номадичним практикам LLL-освіти та змішаного навчання мають стати коучами й фасилітаторами, здатними сприймати учнів (студентів) як партнерів і помічників, сприяючи у виявленні та реалізації їхніх креативних і творчих здібностей.*

Ключові слова: *обдарованість, обдаровані діти, синдром «маленького імператора і принцеси», кліповість, номадичні практики, LLL-освіта як мережа, традиційна освіта як система, змішане навчання.*

Обдаровані люди, як засвідчують джерела, здавна привертали до себе пильну увагу оточуючих, які сприймали їх у діапазоні від геніїв до божевільних. Проте особливої актуальності проблема обдарованості набула тоді, коли суспільство ввійшло в інформаційну стадію розвитку, що продовжує набирати обертів. За підрахунками провідних наукових установ США й Японії, понад 90 % прибутків держава завдячує 5 % талановитих, обдарованих людей, здатних працювати на успіх компанії. Не випадково авторитетні експерти в галузі економіки наголошують на тому, що нині найприбутковішою галуззю є освіта. Наприклад, інвестиції в початкову школу дають 40 % прибутку, в середню – 110 %, а у вищу – 350 % [11, с. 363]. Саме потужними інвестиціями в

освітню галузь пояснюється економічний поступ Японії, Південної Кореї, Таїланду, Тайваню і Китаю. Обмеженість природних ресурсів і неможливість створити конкурентоспроможну промисловість спонукали лідерів цих країн переорієнтувати економіку з промислового виробництва на інтелектуальне та надання послуг. Завдяки такій політиці зазначені країни зуміли: 1) за порівняно короткий проміжок часу значно піднести освіченість населення; 2) переорієнтувати освітню систему на новітні досягнення традиційних психолого-педагогічних наук, поступово перетворюючи її на освітню мережу; 3) особливу увагу зосередити не на вихованні колективу (масовій підготовці трудових резервів) і громадянина (члена колективу), що їх мала за мету освітня система, а на виявленні та подальшому розкритті індивідуальних здібностей обдарованих дітей, що притаманне освітній мережі.

Щодо останнього пункту, апелюватимемо до ідей Василя Сухомлинського, висловлених ще у 1970-х роках. Значно випередивши свій час, сьогодні вони актуалізувались і набули нового змісту. Розмірковуючи про якомога раніше виявлення і розвиток обдарованих дітей, український педагог зауважив: «Найважливіше завдання занять з дошкільниками – вивчити, як мислить кожна дитина, навчити її мислити, пробудити в ній допитливість, інтелектуальні інтереси» [12, с. 97].

Ідеї Василя Сухомлинського можуть скласти підґрунтя сучасної системи виявлення і розвитку обдарованості, яка передбачає цілеспрямовану роботу з елітою та усвідомлення того, що кожна дитина унікальна й талановита. «Дитина думає спостерігаючи і спостерігає міркуючи – це винятково важлива умова вияву, вираження талановитості дитини. Якщо є спеціальна спрямованість процесу навчання – виховання розумної людини, – кожний стає талановитим по-своєму, підкреслюємо слова *стає талановитим*; таланти не падають з неба, а *відкриваються* нами, вихователями, коли ми мудро підходимо до людської душі із своєю педагогічною майстерністю...» (курсив автора) [12, с. 98]. Кожна дитина розвиває власні творчі здібності по-своєму, і завданням освітян має бути не тільки виявлення, але й сприяння реалізації її творчого потенціалу.

Фахівці вважають, що обдарованість визначається трьома взаємозалежними проявами:

– випереджальним розвитком пізнання. Інтенсивний розвиток мовлення, ранній інтерес до читання, енергійність, розумова і пізнавальна активність;

– психічним розвитком. Учителям (викладачам) необхідно враховувати індивідуальні психологічні особливості учнів (студентів), які, з одного боку, легше адаптуються до змін у багатовимірності, засвоюючи базові знання (постфігуративний тип культурного обміну), спілкуючись із однолітками (кофігуративний тип культурного обміну), легше і швидше розв'язуючи кілька завдань одночасно (багатозадачність), з іншого – стимулюють батьків до розвитку і навчання впродовж усього життя (Lifelong Learning), з постійним оновленням ресурсів (префігуративний тип культурного обміну). За цих умов мають переважати яскраві, чіткі, стислі презентації зі зрозумілими для учнів (студентів) образними, легко запам'ятовуваними формулюваннями й обмеженим обсягом інформації, поданої у вигляді кліпів;

– фізичними даними. Зокрема, американські дослідники Глен і Дженет Доман вважають, що фізична обдарованість дитини, яку важливо підтримати та розвинути, проявляється у досить ранньому віці.

Як ми неодноразово зазначали у своїх публікаціях про історичні шляхи номадів і седентарів, нащадки номадичної еліти, що відзначалися порівняно низькою втомлюваністю і високою потребою у відпочинку, як правило, страждали від викривлення верхнього відділу хребта в сагітальній площині – лордозу. Вони розвивали свої фізичні здібності завдяки іграм (ізда верхи, фехтування, гольф тощо), уникаючи торкання землі завдяки мобільним засобам (верхові тварини, автівки, яхти, гелікоптери, літаки) та номадичним практикам («золотий лотос») [5]. Натомість нащадки седентарів, які своїм фізичним розвитком завдячували передусім ходьбі та фізичній праці, більше втомлювались і менше потребували відпочинку, часто мали викривлення верхньої частини хребта за кіфозним типом.

Виокремлюються кілька різновидів обдарованості: інтелектуальна, академічна, творча, художня. Найкраще вивчено останню, що своєю чергою поділяється на образотворчу, сценічну й музичну. Психологи, як зазначають Наталія Мозгальова й Ірина Герасимова, наголошують також на вродженій і потенційній обдарованості.

Вроджена (актуальна) обдарованість – це «особливий стан індивіда, який характеризується пізнавальною активністю, швидкістю сприймання і переробки інформації, індивідуальною спрямованістю сприйняття та мислення» [10, с. 139]. Вона ґрунтується на природних здібностях, а тому в багатьох видатних учених і митців проявляється вже у дитинстві. Раніше за інші може ставати виразно помітною схильність до музикування, пізніше – до малювання. Про це переконливо свідчать факти із життєписів відомих митців. Зокрема, Йозеф Гайдн у віці чотирьох років проявив свої музичні здібності, написавши дві меси *brevis F-dur* і *G-dur*; чотирирічний Вольфганг Амадей Моцарт виконував на клавирі менуети тощо, у п'ять років – писав невеличкі п'єси; Франц Шуберт у 16 років створив свою першу месу і поклав на музику вірш Йогана Вольфганга Гете «Гретхен за прядкою»; дванадцятирічний Карл Вебер написав оперу «Лісова дівчина» та зингшпіль «Петер Шмоль і його сусіди»; опера «Квінт Фабій» належить тринадцятирічному Луїджі Керубіні, а полонез *G-moll* – шестирічному Фредеріку Шопену; Ференц Ліст свої перші «Варіації на тему вальсу Діабелі» створив у віці 11 років, першу оперу «Дон Санчо, або Замок любові» – у 14.

Однак здебільшого, за рідкісними винятками, самостійна творчість, що має об'єктивне значення, виявляється у віці 12–13 років. У пластичних мистецтвах покликання і здатність до творчості засвідчуються дещо пізніше – в середньому приблизно у 14 років. Зокрема, в італійського художника, графіка й архітектора Рафаеля Санті та французького художника Жана-Батіста Греза вони проявились у 8 років, у фламандського живописця Антоніса ван Дейка й італійського митця Джотто ді Бондоне – у 10, Мікеланджело Буонарроті – у 13, у німецького художника Альбрехта Дюрера – у 15 років. Схильність до віршування виявляється дуже рано, але високої художньої цінності поетична творчість набуває дещо пізніше.

Найрозумнішою дитиною вважається Кім Ун Йон – корейський вундеркінд із IQ 210 пунктів. У два роки він вільно розмовляв корейською, португальською, японською, німецькою й англійською мовами, за рік опанував засадами алгебри, математичного аналізу та диференціального числення, писав вірші й картини. З 4 до 7 років хлопчик навчався на факультеті фізики одного з корейських університетів, а у 8 років отримав запрошення від космічної агенції NASA і стипендію на навчання в університеті штату Колорадо. З 1978 року Кім Ун Йон працює в Chungbuk National University.

Потенційна (набута) обдарованість проявляється у дорослому віці в певній галузі мистецтва чи науки [10, с. 139]. До останнього часу цей різновид обдарованості не привертав увагу фахівців у галузі освіти, й тому фактично цей ресурс марнувався. Саме на розвиток потенційної обдарованості й спрямована сучасна мережева LLL-освіта, що всотує досвід і використовує потенціал традиційної [8]. Об'єднавши зусилля у межах змішаного навчання, на нашу думку, можна сприяти самореалізації потенційно обдарованих осіб на користь соціуму.

Як наголошує Вікторія Вдовенко, «потрібно максимально розкрити природні задатки свого вихованця», передусім обравши доцільну стратегію навчання:

1) прискорення, що відзначається високим темпом розвитку обдарованих дітей, пов'язане зі зміною швидкості навчання (освітня мережа), а не з його змістом (освітня система). Така стратегія, що дозволяє враховувати когнітивні потреби та можливості обдарованих дітей, виправдана лише за умови збагачення у певних межах поглибленого навчального змісту. Прикладами використання цієї стратегії можуть бути табори, творчі майстерні, майстер-класи, інтенсивні курси, диференційовані програми розвитку тощо [1, с. 26];

2) випереджальне навчання, ґрунтоване на пролонгованій дії. Отримані знання дитина осмислить, поглибить і використає пізніше, наприклад, під час розв'язання певної проблеми чи у подальшій науковій діяльності [4];

3) збільшення обсягу і збагачення навчального матеріалу, пришвидшення темпів його викладання є прогресивною альтернативою випереджального навчання. Саме ця стратегія, на наше переконання, вможливує розвиток інтелектуальних здібностей, які своєю чергою сприятимуть розвитку когнітивної сфери обдарованої дитини. Таке переорієнтування навчання має неабиякі переваги перед традиційною освітою завдяки встановленню зв'язків між темами, проблемами та дисциплінами. Крім того, нові освітньо-професійні й освітньо-наукові програми, які мають бути гнучкими, припускають навчання дітей з особливими освітніми потребами шляхом використання різноманітних засобів і прийомів роботи (тренінги, майстер-класи, брейн-ринги

тощо). Вони також мають сприяти диференціації та індивідуалізації дітей з різними здібностями у спеціалізованому класі;

4) проблематизація – стратегія навчання, яка припускає стимулювання особистісного розвитку обдарованих учнів шляхом використання ними різноманітних прийомів і технік отримання знань.

Професор лідерства і менеджменту Гарвардської школи бізнесу Емі Едмондсон визначає набуття знань як процес створення, збереження й передачі знань усередині організації на таких рівнях: індивідуальному, груповому, організаційному та міжорганізаційному [13]. Підтримуючи належний клімат у самій організації та поза її межами (клієнти, керівні органи, конкуренти тощо) на підставі культурного контексту, що впливає на психологічну безпеку, ідентичність групи й групову динаміку, можна досягти значного підвищення ефективності виробництва. Такі самі методи та методики застосовні й у навчанні дітей з особливими потребами, які (поки що) не належать до обдарованих. Відповідний мікроклімат в освітньому середовищі, що передбачає продукування, збереження і передачу знань, сприятиме розкриттю їхнього потенціалу.

У науковому дискурсі розрізняють три класи стратегій навчання обдарованих дітей:

– метакогнітивні – стратегії, за допомогою яких суб'єкт навчання планує, організовує, контролює свою навчальну діяльність і аналізує власні результати;

– когнітивні – способи організації навчання (конспектування, добір наукових джерел, повторення, метод аналогій, заучування);

– соціально-афективні – навчання через взаємодію, обмін інформацією (робота з іншими студентами, розв'язання спільного завдання, консультації викладача) [16].

До прямих навчальних стратегій належать запам'ятовування (утворення асоціативних зв'язків, опертя на візуальні та звукові образи); повторення (виконання фізичних дій, відтворення необхідної інформації); пізнавальні (практика, рецепція, продукування, аналіз, конструювання тощо); компенсаторні (використання жестів, пауз, здогадок для подолання труднощів усного або писемного мовлення) [14].

Непрямі навчальні стратегії охоплюють метакогнітивні (визначення мети навчання, організація і планування навчального процесу, самооцінка); емоційні (подолання тривожності, підвищення власної мотивації, позитивне самоналаштування, глибоке дихання, опанування емоціями); соціальні (емпатія, кооперація, розпитування, звернення по допомогу, розподіл ролей, досягнення консенсусу, з'ясування наявності взаєморозуміння тощо) [15].

Перевага отримання знань у цьому випадку полягає у використанні оригінальних пояснень, перегляді наявних відомостей, пошуку нового змісту й альтернативних інтерпретацій, що сприяє формуванню в учнів особистісного підходу до вивчення різноманітних галузей знань, а також виробленню рефлексивного плану свідомості. Зазвичай такі програми не мають статусу самостійних (як освітньо-професійні, освітньо-наукові, загальноосвітні) – вони являють собою або компоненти збагачених програм, або спеціальні тренінгові позанавчальні програми;

5) масштабованість (англ. *scalability* – здатність системи, мережі чи процесу впоратися зі збільшенням робочого навантаження), що буває горизонтальною і вертикальною.

Горизонтальна масштабованість передбачає поділ системи на менші структурні компоненти з наданням права виконувати роботу окремим компонентам і / або їх групам, тобто перетворення системи на мережу для виконання певного виду / об'єму роботи. Так, наприклад, працює мережа Bitcoin, яка у 2017 році зіткнулася з проблемою масштабування (чим більше вузлів, тим гіршою стає пропускна здатність і повільнішою робота), коли зростання криптовалюти спричинило значне збільшення кількості активних вузлів. Фахівцями було запропоновано два варіанти розв'язання цієї проблеми: 1) збільшення розмірів блоку з оптимізуванням інформації, що зберігається у ньому; 2) впровадження додаткових зовнішніх протоколів і оптимізування зберігання інформації. Саме другий варіант згодом став підґрунтям мережі Lightning, що дозволило різко збільшити пропускну здатність мережі Bitcoin.

Однак провідні експерти припускають, що це лише тимчасове рішення, оскільки подальше зростання чисельності активних користувачів може ще збільшити навантаження на мережу, через що знадобляться нові вдосконалення для масштабування, такі, наприклад, як Schnorr signatures, Liquid sidechains та інші підходи, які тільки розробляються й тестуються [9]. На наш погляд,

процеси у галузі техніки та її програмного забезпечення подібні до суспільних, наприклад, номадичних практик аутсорсингу, про які йшлося у наших попередніх публікаціях [8, с. 145–146].

Вертикальна масштабованість передбачає підвищення продуктивності кожного окремого компонента/модуля мережі для загального підвищення виробництва системи. Вочевидь, завдяки впровадженню масштабованості та модульних рішень можна досягти значного підвищення продуктивності не лише технічної галузі та її програмного забезпечення, а й окремої організації чи особи.

Попри всі переваги обдарованих дітей, існують і певні труднощі, з ними пов'язані. По-перше, йдеться про синдром «маленького імператора і принцеси», до появи якого призвело те, що представники середнього класу, як правило, мають лише одну дитину. Отримуючи забагато уваги та споживаючи значні ресурси, вона розбещується, адже всі її забаганки миттєво задовольняються. Батьки, переважно містяни, які виявилися не надто успішними й не змогли вповні реалізуватися, намагаються компенсувати власні невдачі, тиснучи на своїх дітей, «варіюючи / звужуючи їхні межі», примушуючи їх навчатися і досягати високих результатів. Більшість таких нащадків почуваються заручниками ситуації, обтяженими почуттям обов'язку, адже від їхніх успіхів залежить подальше благополуччя сім'ї, насамперед фінансове.

Ознаками синдрому «маленького імператора і принцеси» у більшості випадків є: завищені вимоги до оточуючих; переважання матеріальних цінностей над духовними; межове напруження емоцій і сил; невміння логічно мислити; повне ігнорування побутових і соціальних проблем; ухиляння від будь-яких обов'язків, егоцентризм, мізантропія; прагнення домінувати тощо.

Дослідження, проведені в Гонконзі, засвідчили масштаби проблеми обдарованих дітей. Під час опитування за участю 650 батьків, у яких є діти віком від 5 до 16 років, було з'ясовано, що 70 % з них не в змозі самостійно обслуговувати себе у побуті, а 50 % не володіють елементарними навичками особистої гігієни. Попри це, 80 % опитаних стверджують, що все гаразд та їхні діти не мають жодних проблем, 60 % наголошують, що навички самообслуговування, набуті дітьми, відповідають віковій нормі [2].

Вочевидь, «варіювання / розширення меж» дитини має за мету не її особистісний розвиток і досягнення високих результатів, а власні егоїстичні інтереси. Тож закономірно, що батьки отримують відповідну реакцію – фідбек: дитина безсоромно намагається ними маніпулювати. Так надмірна любов батьків і гіперопіка породжує тиранів із мізантропічними схильностями.

Із цього приводу еколог і письменник Девід Орр висловився так: «Планеті не потрібна велика кількість «успішних людей». Планета відчайдушно потребує миротворців, цілителів, реставраторів, оповідачів і люблячих людей. Вона потребує людей, поруч із якими добре жити. Планета потребує людей з мораллю, які готові включитися в боротьбу, щоб зробити світ живим і гуманним. А ці якості мають мало спільного з «успіхом», як він визначається в нашому суспільстві» [3].

Отже, сліпа гонитва за успіхом, що сприймається сучасним світом як щось безальтернативне, насправді девальвує унікальну самоцінність людської природи. Водночас номадичні практики «тупцювання на місці», «два кроки вперед, один назад» та інші неприпустимі, тим паче для обдарованих дітей. Будь-яка людина в інформаційному суспільстві має постійно саморозвиватися та самовдосконалюватися, й допомогти їй покликані фахівці у галузі освіти.

По-друге, кліпове мислення неономадів, що допомагає їм виживати в інформаційному суспільстві, ми сприймаємо як норму і прояв геніальності, а не як аномію, деменцію або девіантну поведінку. Учителям (викладачам) необхідно враховувати сутнісні особливості кліповості в освітньому процесі, впроваджуючи нові номадичні практики, методи, методиками, техніки та змішане навчання. Вони мають ставати коучами та фасилітаторами, сприймати учнів (студентів) як партнерів і помічників, залучаючи їх до подальшої співпраці (а не експлуатуючи як засіб досягнення певної мети), сприяти у розкритті та реалізації креативних і творчих здібностей вихованців з використанням номадичних практик LLL-освіти та змішаного навчання [6; 7].

Підсумовуючи, зробимо висновки.

1. Виходячи з того, що лише 5 % обдарованих дітей здатні забезпечити 90 % національного доходу держави, наголошуємо на нагальній необхідності трансформування вітчизняної освітньої галузі.

2. Виокремивши різновиди обдарованості, засвідчуємо, що раніше за інші проявляються музичні здібності, пізніше – образотворчі.

3. Розглянувши проблеми, що виникають у середовищі обдарованих дітей, з'ясуємо, що синдром «маленького імператора і принцеси», пов'язаний із номадичними практиками «варіювання меж» людини, має за мету розвиток не високих моральних якостей, а інтелекту, що живить егоїзм і мізантропічні настрої; натомість «кліповість» доцільно розглядати як норму і прояв геніальності, що допомагає обдарованим дітям виживати в інформаційному суспільстві.

4. Завдяки номадичним практикам LLL-освіти й змішаного навчання вчителі (викладачі) ставатимуть коучами, фасилітаторами та набуватимуть здатності сприймати учнів (студентів) як повноправних товаришів у справі й помічників, залучаючи їх до взаємовигідної співпраці, сприяючи у розкритті та реалізації їхніх креативних і творчих здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків : Видавнича група «Основа», 2005. 112 с.

2. В мире выросло целое поколение «маленьких императоров» – детей, которые вьют из родителей веревки. URL : <https://www.adme.ru/svoboda-kultura/v-mire-vyroslo-pokolenie-malenkih-imperatorov-kotorye-krutyat-svoimi-roditelyami-kak-hotyat-2262565/>

3. Горбунова С. Планеті не потрібні успішні люди. Планеті потрібні щасливі. Морс : розважально-інформаційний журнал. 4-10-2015. URL : <https://mors.in.ua/love/724-planeti-ne-potribni-uspishni-lyudy-planeti-potribni-schasyvi.html>

4. Журова А. Робота з обдарованими учнями. Формування дослідницького способу мислення в системі Малої академії наук. Рідна школа. 2005. № 3. С. 66–67.

5. Книш І. В. Бодімомодифікація як номадичні практики «варіювання меж» людини: проблема соціальної адаптації та соціалізації. Science and education: problems, prospects and innovations : abstracts of the 1st International scientific and practical conference. Kyoto, Japan : CPN Publishing Group, 2020. P. 264–274.

6. Книш І. В. «Кліпове» мислення учнів (студентів) як норма і умова сучасної освіти. Світогляд – Філософія – Релігія : зб. наук. праць / за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового. Суми, 2018. Вип. 13. С. 89–100.

7. Книш І. В. Кліпове мислення як норма та прояв геніальності. Нові виміри духовності на початку XXI століття : матеріали VI Міжнар. on-line-конф. (24–25 травня 2018, Суми). Суми, 2018. С. 48–49.

8. Книш І. В. Концептуалізація номадизму: соціокультурний дискурс : монографія. Одеса : КУПРІЄНКО С. В., 2018. 430 с.

9. Масштабованість блокчейна. EXBASE.IO. Digital Age Finance. URL : <https://exbase.io/uk/wiki/masshtabovanist-blokcheyna>

10. Мозгальова Н., Герасимова І. Обдаровані діти: виявлення, навчання, розвиток. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка ; Ін-т педагогіки НАПН України ; [гол. ред. Лабунець В. М.]. Вип. 26 (1–2019). Ч. 1. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 138–143.

11. Науково-методичне забезпечення рівного доступу до якісної освіти в умовах її модернізації. Науково-методичний вісник. Кіровоград, 2006. № 42. С. 363–373.

12. Сухомлинський В. О. Розумове виховання і всебічний розвиток дитини. Вибр. твори : в 5 т. / [редкол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.]. Т. 1 : Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості ; Духовний світ школяра ; Методика виховання колективу. Київ : Рад. школа, 1976. С. 91–105.

13. Эдмондсон Э. Работа без страха: Как создать в компании психологически безопасную среду для максимальной командной эффективности / пер. Ирина Окунькова. Москва : Альпина Пабlishер, Интеллектуальная литература, 2021. 197 с.

14. Cohen A. D. Strategies in Learning and Using a Second Language. Harlow, Essex : Pearson Education Ltd, 2011. 440 p.

15. Weinstein C. E., Mayer R. E. The Teaching of Learning Strategies. Handbook of Research on Teaching / [edited by M. C. Wittrock]. New York : Macmillan, 1986. P. 315–327.

16. Witkin H. A., Dyk R. B., Faterson H. F., Goodenough D. R., Karp S. A. Psychological Differentiation. Studies of Development. New York : John Wiley & Sons., Inc., 1962. 418 p.

Коваленко О. А.,
заступник директора комунального закладу
«Дніпрорудненська гімназія «Софія»-
загальноосвітня школа I-III ступенів №1»
Дніпрорудненської міської ради
Василівського району Запорізької області
oakovalenko@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В УМОВАХ МАЛОГО МІСТА УКРАЇНИ

Анотація. Головним завданням педагогічного колективу є створення умов для задоволення потреб пізнавального, інтелектуального, творчого, фізичного розвитку школярів відповідно до їх індивідуально-вікових особливостей, здібностей, таланту.

Для цього впроваджуються інноваційні технології: семестрово-блочна система, інтегральна технологія викладання предметів, особистісно орієнтована виховна система роботи тощо.

Ключові слова: розвиток обдарованості, форми й методи роботи з обдарованими учнями.

Annotation. The main task of the teaching staff is creating conditions to meet the needs of cognitive, creative, physical development of pupils according to their individual age-dependent peculiarities, abilities, talent.

For this purpose innovative technologies are being introduced: semesters and blocks system, integrated technology of teaching, person-oriented lessons, person-oriented educational work.

Комунальний заклад «Дніпрорудненська гімназія «Софія»- загальноосвітня школа I-III ступенів №1» є адаптивною гімназією, де навчаються діти без відповідного відбору. Крім того, у місті працює ще

2 спеціалізовані школи, тому дуже важливо виявляти, навчати, виховувати обдарованих дітей у наших умовах.

Для педагогічного колективу предметом багаторічних пошуків стали питання створення умов розвитку обдарованих дітей. За основу ми взяли твердження гуманістичної педагогіки: з кожною дитиною необхідно працювати як з обдарованою, і тоді вона виявить навіть ті особистісні можливості, які були глибоко приховані. Адже для розвитку суспільства важливе розкриття не тільки інтелектуальної обдарованості. Що вимагає від особистості доросле життя? Далеко не завжди – всеохоплюючих наукових знань (у межах професійної діяльності). Але завжди – здатності до освоєння найрізноманітніших сфер людського буття, людяності й комунікабельності, оптимізму й організаторських умінь, здатності до вибудови таких стосунків з людьми, в яких відбувалася б взаємна самореалізація, здатності до самозміни, саморозвитку у відповідь на зміну обставин.

Виходячи з цього, освітній процес має бути частиною цілісного життя дитини. Саме тому пріоритетними ідеями й технологіями ми обрали:

- семестрово-блочну систему навчання (автор Подмазін С. І.);
- технологію особистісно орієнтованого навчання і виховання (автори І. С. Якиманська, І. Д. Бех,);
- блочну інтегральну технологію В. Гузеєва;
- розвивальне, проблемне навчання (автори Л. Занков, А. Матюшкін);
- інтерактивні технології тощо.

Завдяки впровадженню цих технологій освітній процес спрямовується на розвиток обдарованості дитини, а саме:

1. Створюється середовище, в якому максимально представлені сфери людського життя. Найчастіше шкільне життя дитини вцент наповнене навчанням. Ми спробували його наповнити взаєминами й спілкуванням, естетичним пошуком і відкриттям, спробами щось виготовити своїми руками.

2. Створюються умови для «проживання ситуацій» навчальної діяльності.

3. Відбувається прогнозування особистісного розвитку дитини, що дає можливість організувати індивідуалізований педагогічний процес.

Ми звернули увагу на методичний аспект. Адже тільки творчий учитель виростить творчого учня, а тому працюємо за принципом: від творчого директора через творчість учителя до творчого гімназиста.

Згідно з цим здійснюється систематична робота над розкриттям творчого потенціалу кожного вчителя, реалізацією його здібностей, залученням до педагогічної системи роботи з обдарованими дітьми, на формування прагнення до самоствердження.

Сьогодні учитель гімназії - це не тільки урокодавець, це й практик, і науковець, і методист у роботі з обдарованими дітьми. Його праця складна, бо вимагає неабиякої майстерності. Високий рівень професійно-педагогічної підготовки вчителя на сьогодні має забезпечуватися оволодінням трьома групами знань та вмінь: загальнонауковими та фаховими, фізіологічними та психологічними, педагогічними та методичними.

Складовими системами роботи педагогів освітнього закладу щодо вирішення цієї проблеми на сьогодні є:

- концепція обдарованості, яка обґрунтована в гімназійній програмі «Обдарованість»;
- психодіагностика (вивчення рівня обдарованості);
- прогнозування розвитку обдарованих дітей;
- технології й методики виховання, навчання і розвитку творчого потенціалу особистості.

Методична служба закладу освіти спрямувала свою безпосередню роботу на забезпечення вчителів та учнів необхідними знаннями та матеріалами з проблеми.

У закладі працює циклова комісія з реалізації програми «Обдарованість», яка ставить перед собою такі завдання:

- поновлення змісту, форм і методів роботи з обдарованими учнями через впровадження ефективних технологій навчання;
- сприяння активній участі обдарованих та здібних дітей у позаурочній діяльності, олімпіадах, конкурсах, турнірах;
- сприяння збереженню психічного здоров'я та емоційного благополуччя обдарованих дітей.

Для реалізації поставлених завдань циклова комісія розробила план роботи за трьома напрямками:

- 1) робота з обдарованими та здібними учнями;
- 2) просвітницька робота з батьками даних учнів;
- 3) удосконалення творчого потенціалу педагогів освітнього закладу.

З метою залучення учнів початкових класів до пізнавальної та пошукової роботи дгурток «Ерудит».

Для учнів 5-6 класів проводиться «Інтелектуальний марафон», до участі в якому залучаються майже всі учні. У заочному турі учням допомагають виконувати завдання батьки, члени сімей. «Найцікавіші» відкриття діти захищають перед аудиторією.

Позитивні сторони «Інтелектуального марафону»:

- можливість виявити приховану обдарованість;
- створюються умови для залучення до пізнавальної діяльності великої кількості учнів;
- відбувається розвиток інтелекту, ерудиції школярів;
- дається можливість для задоволення інтелектуальних та творчих здібностей учнів.

Члени циклової комісії проводять для учнів 7-8 класів заняття- консультації з написання, оформлення наукової роботи, підготовки до виступу – захисту роботи.

Для старшокласників працює наукове товариство «Єврика».

Інноваційними формами роботи з обдарованими та здібними учнями є проведення Днів творчості, Тижня науки, робота Літньої школи.

Під час проведення Днів творчості працюють студії, майстер-класи «Школи мистецтв», КЮТ, танцювальні, спортивні секції, театральна студія, студії «Барельєф», «Арт-терапія», «Арт-візаж», клуби «Зелена планета», «Гармонія» тощо.

Головні завдання проведення Днів творчості:

- розвиток творчого потенціалу учнів, пошуку себе;
- пробудження інтересу до різних видів діяльності;

- надання допомоги в самореалізації особистості;
- показ досягнень творчих колективів учнів;
- наочний показ сфери розвитку здібностей.

Позитивні сторони даної форми роботи:

- поєднання практичної, пізнавальної, художньо-естетичної, комунікативної і духовно-ціннісної діяльності;
- загальне «занурення» учнів в атмосферу творчої діяльності;
- одночасне залучення декількох дитячих освітніх закладів до роботи;
- створена можливість для дітей проявити (або спробувати) себе в певному виді діяльності;
- можливість одразу отримати результативність, продемонструвати її й дати самооцінку;
- можливість залучення батьків до участі в заходах не тільки в якості глядачів, а й організаторів чи експертів;
- взаємообмін досвідом між учнями: показати, чому навчилися, тим дітям, хто тільки хоче навчитися.

Важливою формою роботи з обдарованими учнями є проведення Тижня науки. Наприкінці квітня учні 10-11 класів з профільних предметів публічно захищають науково-дослідницькі (або реферативні) роботи. Це розвиває і самоосвітню, і комунікативну, і соціальну компетентності. Дана робота сприяє самовдосконаленню старшокласників, самоствердженню, створює основи для безперервної освіти.

З метою розширення кругозору учнів, формування умінь спілкування, створення навкруги себе психологічного комфорту, укріпленню морального, фізичного розвитку у червні працює Літня школа для дітей з ознаками обдарованості.

Робота в даній школі розподіляється за напрямками:

- методико-психологічна, яка забезпечується системою занять, які проводить практичний психолог;
- виховна робота з соціальної орієнтації, яка забезпечується зустрічами з лікарями, циклом занять «Цінності мого життя»;
- творчий розвиток учнів через заняття в художній, театральній студіях, в предметних студіях;
- підвищення інтелектуального рівня забезпечується проведенням інтелектуальних ігор;
- фізичний розвиток учнів (через ігрову діяльність на свіжому повітрі, туристичні походи).

Літня школа забезпечує супровід, розвиток здібних та обдарованих дітей, здійснює турботу про їхнє самопочуття, допомагає психологічно підготуватися до участі в олімпіадах, конкурсах, сприяє росту особистості тощо.

Протягом навчального року забезпечується інформаційне середовище, яке сприяє розвитку учнів закладу освіти через:

- систематичне оповіщення загальногimназійних заходів, предметних декад, олімпіад, конкурсів, конференцій;
- виставки робіт учнів, оголошення подяк переможцям конкурсів, олімпіад тощо;
- оповіщення про досягнення учнів через соцмережі, радіо завдяки роботі пресцентру учнівського самоврядування.

Природно, що робота з обдарованими дітьми вимагає широкої бази із залученням і використанням державно-громадських інституцій. Питання роботи з обдарованими дітьми і здібними дітьми постійно в полі зору піклувальної ради, батьківського самоврядування, міської громади в цілому.

У ході реалізації програми «Обдарованість», системної роботи педколективу зі здібними, обдарованими учнями відбувається:

- розвиток особистості з глибокими, міцними знаннями;
- розвиток природної обдарованості;
- загальнокультурний розвиток учнів;
- становлення активної життєвої позиції;
- прагнення до самовдосконалення, самоствердження, вироблення «Я – концепції»;
- створюються основи для безперервної освіти.

Педагогічний колектив усвідомлено працює над створенням освітнього простору як сукупності умов для розвитку особистості. Враховуючи сучасні тенденції, поступово здійснюється перехід до нової педагогічної установки - від ідеї розвитку до ідеї саморозвитку, самоактуалізації всіх учасників освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барко В. І., Тютюнников А. М. Як визначити творчі здібності дитини? - К., 1991.
2. Буряк С. Обдаровані діти.//Здібності. Обдарованості. Таланти. Бібліотека «Шкільний світ». - К.: 2009. - С.5.
3. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей. – К., 1963.
4. Н. Настенко. Розвиток інтелектуально – евристичних (творчих) здібностей школярів у навчанні. // Завуч № 6. – 2000.

Коваленко Юлія Миколаївна

вчитель української мови та літератури

Кагарлицької ЗОШ І-ІІІ ст. №2

ім.В.П.Дашенка

м.Кагарлик

uliakovalenko1978@ukr.net

ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ – ДЖЕРЕЛО ДОСВІДУ ДИТИНИ

Анотація. Суть статті – впровадження інноваційної концепції філософії для дітей, як однієї з найбільш перспективних стратегій розвитку сучасних школярів.

Ключові слова: філософія для дітей, освітнє середовище, Нова українська школа.

Annotation. The essence of the article is the introduction of an innovative concept of philosophy for children, as one of the most promising strategies for the development of modern schoolchildren.

Key words: philosophy for children, educational environment, New Ukrainian school.

В Україні декілька років тому вперше стартувала нова масштабна реформа – Нова українська школа. Її ключова мета – створити школу, «у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й вміння застосовувати їх у житті»... Головний аргумент для батьків те, що діти йдуть до школи із задоволенням і їм там цікаво. Педагоги відзначають, що за новою програмою, діти не просто ходять до школи, де вчать писати і читати, а й вчать розуміти все навколишнє. Основна перевага, яку відзначають і педагоги, і батьки, це те, що діти всі разом працюють в команді і беруть відповідальність на себе. Завдяки реформі Нової української школи сам процес навчання проходить по-новому. Дитина може не сидіти на місці, а вільно пересуватися, існує постійна зміна діяльності. Діти самостійно зможуть оцінювати свій успіх.

Педагоги вважають, що школа випустить покоління всебічно розвинених українців, які зможуть повести нашу країну вперед у ХХІ столітті.

Випускник нової української школи – це [5]:

1. Особистість (утворена і здатна до критичного мислення).
2. Патріот (з активною позицією).
3. Новатор (здатний змінювати світ навколо себе, конкурувати на ринку праці і вчитися протягом життя).

Крім того, випускники повинні володіти компетенціями, необхідними для успішної самореалізації. До них відносять [5]:

1. Вільне володіння державною (його рідним в разі відмінності) мовами.
2. Знати та вільно володіти іноземними мовами.
3. Математичну компетентність.
4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях.
5. Інформаційно-цифрову компетентність.

6. Вміння навчатися протягом життя.
7. Ініціативність і підприємливість.
8. Соціальну і громадянську компетентності.
9. Обізнаність і самовираження в сфері культури.
10. Екологічну грамотність і здорове життя.

Місія нової української школи – допомогти розкрити і розвинути таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між вчителем, учнем та батьками. З вище сказаного розуміємо, що на сучасному етапі розвитку суспільства питання ретельного вивчення такого феномена, як освітнє середовище, в загальній проблематиці досліджень якості освіти виходять на перший план. Вплив освітнього середовища школи на процеси та результати навчання забезпечують інтерес для дослідження протягом багатьох років. Однак, саме поняття «освітнє середовище» є нечітким. Існують різні думки, що варто розуміти під значенням освітнього середовища, які границі можуть або повинні бути у визначенні. Освіта залежить від середовища, в якому протікає розвиток людини, вона в більшій мірі визначає індивідуальний контекст його світосприйняття. Проблема вивчення середовища, що оточує людину протягом усього її життя, має важливе значення, оскільки це оточення виступає як один з факторів, що визначають її розвиток. Поняття «середовище» є предметом вивчення багатьох наук – філософії, соціології, антропології, психології, педагогіки та інших.

Діти, освітою яких ми займаємося сьогодні, різно відрізняються від своїх однолітків, тих що навчались попередні роки. Вони - проінформовані, розкуті, товариські, вимагають сучасного зміненого освітнього середовища. У сучасному інфопросторі здатність самостійно міркувати, оцінювати те, що відбувається, стає критично важливою для виживання і навіть психічного здоров'я кожної людини. У кожному віці діти ставлять запитання. Всім добре відомо, що існує вік «Чомучок». Уже в молодшому віці вони цікавляться, що таке дружба, чому немає справедливості тощо. Підлітки можуть краще мислити абстрактно, і їхня тривога щодо світу, що їх оточує, може зростати. Особливо, якщо їм нікому висловити ці думки. Сьогодні в багатьох родинах бракує домашнього спілкування. Коли спілкуємося з дітьми, то часто помічаємо, що в них є чимало непроговорених із батьками тем і турбот. А тому батьки мають пам'ятати, що необхідно знаходити час для спільного осмислення найрізноманітніших запитань, які виникають у цих дітей. Уже з початкової школи діти здатні розмірковувати у формі есе. Наприклад, навчаючись математики, вони можуть поміркувати письмово або зробити проєкт на тему «Що таке число? Чому ти так думаєш?» Навчивши дітей мислити, вміти висловити свої думки в усному мовленні, і навчивши учнів письмово висловлювати свої думки, у старшій школі можна, можна припускати, що є доцільним впроваджувати курс академічної філософії. Але не як історію філософії, а як дослідження важливих, «вічних» запитань філософії історії, філософії культури, філософії права, філософської антропології, соціальної філософії та філософії політики тощо. «Практична філософія» завжди мала в Україні високий авторитет. Ми маємо право пишатися такими філософами, письменниками, педагогами як Г.Сковорода, В.Сухомлинський, які прагнули реалізувати свій світогляд на практиці, використовуючи при цьому художнє слово, притчу, казку, байку, образ, метафору, символ, алегорію. Тому головним засобом формування продуктивного мислення є впровадження дисципліни- «Філософія для дітей»

У 70-х роках ХХ століття американський професор Метью Ліпман започаткував рух Р4с – Philosophy for children (Філософія для дітей). Р4с – це поєднання критичного, креативного та турботливого мислення. На сьогодні існують безліч варіацій його методик. Послідовники професора пропонують навчати дітей філософії з 5-6 років. Вони вважають, що діти в цьому віці є природними філософами. Їхня пристрасть до навчання абсолютна. І завдяки методу Р4с спроможність дитини пізнавати зберігається надовго.

Ми повинні завжди розуміти, що нав'язувати, силовати нікого не потрібно, бо усі діти не можуть бути філософами. Якщо говорити про молодшу школу, то потрібно розуміти, якою мовою з дітьми про це говорити. І чи готові вони сприймати.

Отже, реформа освіти – Нова українська школа має багато переваг порівняно з традиційною освітою, а саме: формування комунікативної компетентності; соціалізація учня; адаптаційно-ігрова діяльність; розвиток емоційного інтелекту і критичного мислення; формування ставлення до вчителя як до старшого друга; свобода і дисципліна гармонійно поєднані тощо. Освітнє

середовище живить досвід дитини. Все – від естетики дизайну класу до емоційного фону – покликане створити такі умови, завдяки яким діти будуть рости як особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. М. Нова українська школа : поради для вчителя: підручник. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : навч. посіб. Київ : Атіка, 2009. 684 с.
3. Василенко Н. В. Компетентнісний підхід в освіті : реалізація теорії та практики : навч. посіб. Харків : Основа, 2017. 170 с.
4. Мицька М. Створення інноваційного середовища – шлях до нової української школи : навч. посіб. Харків : НТУ «ХПІ», 2017. 130 с
5. НУШ: освітній простір. URL: <https://sites.google.com/site/pocatkovaskolandovgopoluk/nus-osvitnij-prostir> (дата звернення: 13.01.2021).

Козярська Л. В.,
спеціаліст вищої категорії
вихователь-методист
директор закладу дошкільної освіти №1 смт. Кельменці
Кельменецької селищної ради Дністровського району
Чернівецької області
dnz1-kelm@ukr.net

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ П'ЯТИРІЧНОГО ВІКУ

Описано, як творчі і талановиті особистості найяскравіше виявляються саме в дошкільному віці. На прикладі ЗДО №1 смт. Кельменці висвітлено злагоджену роботу педагогічного колективу в напрямку випереджаючого розвитку дітей. Особливий акцент зроблено на виконанні варіативної складової Базового компоненту дошкільної освіти, нетрадиційних підходах до розвитку творчості дошкільнят в гуртках за інтересами.

Ключові слова: творчі здібності, творча діяльність, творча особистість, творче мислення, креативність.

It is described how creative and talented individuals are most clearly manifested precisely in preschool age. On the example of ZDO №1 of Kelmentsi the coordinated work of the teaching staff in the direction of the advanced development of children is highlighted. Particular emphasis is placed on the implementation of a variable component of the Basic component of preschool education, non-traditional approaches to the development of creativity of preschool children in interest groups.

Keywords: creative abilities, creative activity, creative personality, creative thinking, creativity.

Поняття «креативність» традиційно вживається щодо художньої, музичної, образотворчої, літературної, театралізованої видів діяльності дошкільника і вкрай рідко стосовно інших – пізнавальної, моральної, комунікативної. Вихователі досить рідко характеризують своїх вихованців як таких, що творчо ставляться до життя в цілому, а тим часом Базовий компонент орієнтує освітян на формування в дошкільнят креативності, як загальної здібності, творчості, як здатності до конструктивної перетворювальної активності.

Західні дослідники вважають, що результативність творчої навчальної діяльності дітей залежить від двох умов: проведення психолого-педагогічної діагностики рівня творчого розвитку дітей і досконалого вивчення змісту навчального предмета з метою знаходження можливостей для вирішення творчих задач. Додам, що така результативність забезпечується також ефективною організацією творчої навчальної діяльності дітей.

Навчальна і виховна діяльність педагогічного колективу нашого закладу тісно пов'язана з формуванням творчих здібностей дітей. Творча діяльність завжди спрямована на одержання оригінального продукту у сфері ідей, мистецтва, виробництва, новизна якого може бути

об'єктивною чи суб'єктивною. Об'єктивна цінність визначається за соціально значущими продуктами творчості, які не мали аналогів в історії культури. Суб'єктивна цінність має місце тільки тоді, коли продукт є новим лише для його творця. Здебільшого ця характеристика притаманна творчому самовираженню дітей, під час якого розвивається здатність до переживання почуттів натхнення, захоплення від діяльності, готовності помічати й формулювати альтернативи, брати під сумнів навіть авторитетні думки, бачити об'єкт з нового боку, робити оригінальні висновки, імпровізувати тощо. Хоча стан «окрилення» далеко не завжди завершується результатом у вигляді продукту творчості, він потрібен для формування фантазії, асоціативного мислення, самостійних оцінних суджень, що важливо для досвіду мистецької діяльності: художньої імпровізації, виконавської майстерності, культури сприйняття тощо. Творче самовираження доповнює здобуті знання і вміння багатством внутрішніх переживань, активізує образи підсвідомості й таким чином сприяє цілісному розвитку особистості. Його роль стає очевидною у контексті виділення *трьох основних функцій навчально-виховного процесу: пізнавальної*, яка полягає у засвоєнні знань, *перетворювальної*, що забезпечує розвиток здатності до переосмислення, реорганізації та застосування одержаних знань при виконанні різноманітних завдань, і *творчої* – внесення елементів нових знань, критичність мислення. Перші дві функції виявляються безпосередньо у навчальній діяльності дітей, а третя також у розвитку загальної пошукової спрямованості особистості. На відміну від пізнавальної та перетворювальної функцій, які реалізуються у заданих ситуаціях, творча функція завжди пов'язана з виходом за ці межі і відзначається непередбаченістю дій (схема 1).

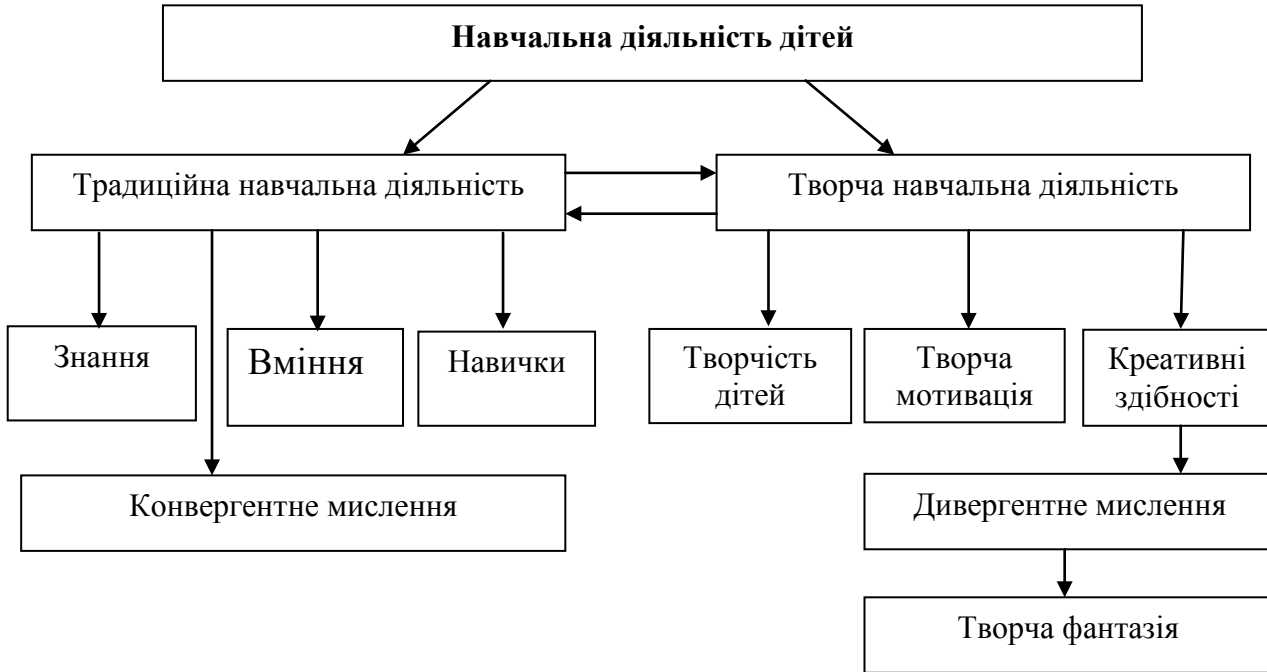
Навчальну діяльність можна поділити на *стандартну* та *творчу* (схема 2). Наслідками *стандартної діяльності* є озброєння дітей знаннями, вміннями з різних предметів, формування у дітей в процесі навчання мотивів, характерологічних якостей, умінь, що сприяють успішній творчій діяльності. *Творча діяльність* сприяє подальшому розвитку внутрішніх передумов до творчості, тобто креативного ядра особистості, яке й забезпечує потенційну здатність людини до творчості та рівень подальших творчих досягнень. Зауважу, що такий розподіл навчальної діяльності є умовним, але доцільним із погляду планування та застосування тих форм і методів організації навчання, які ефективно сприяють розвитку творчих можливостей дітей.

Схема 1. Концептуальна модель формування творчої особистості заклад дошкільної освіти – нова українська школа

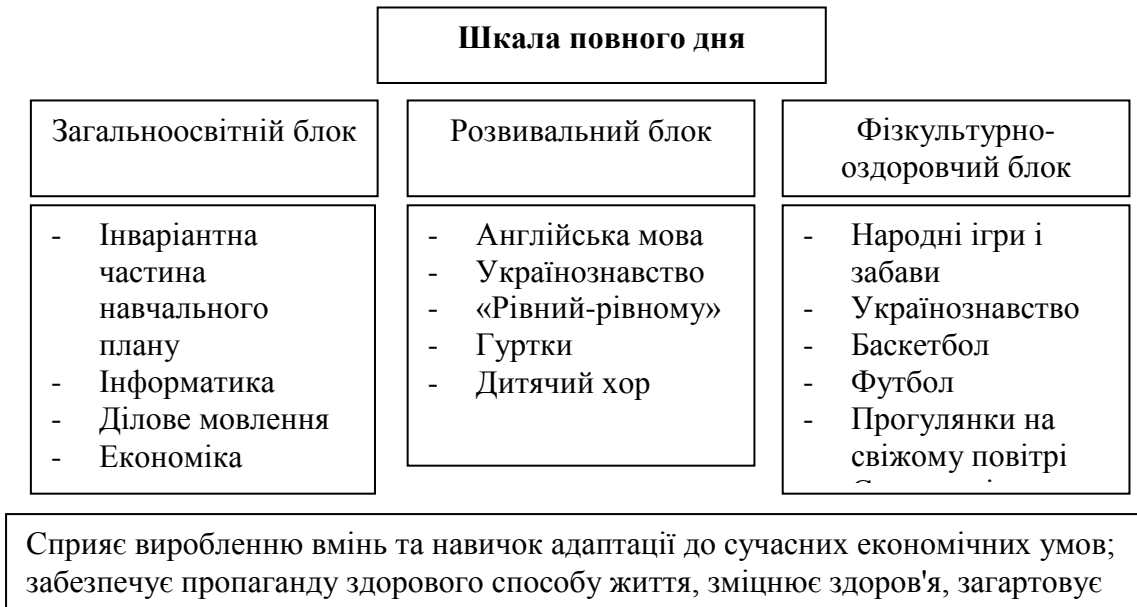
Творча навчальна діяльність дітей вимагає відповідного підходу до навчально-виховного процесу всього педагогічного колективу.

Схема 2. Розподіл навчальної діяльності

У процесі експериментальної роботи ми надаємо велику увагу календарним і творчим планам педагогів. У них визначається час, відведений на творчу навчальну діяльність педагога, із врахуванням змісту навчального матеріалу, мети, рівнів творчих можливостей колективу дітей і рівня творчої педагогічної діяльності педагога. Разом з тим, практика свідчить, що вчитель в школі не завжди використовує можливості навчальних занять з метою розвитку індивідуальних здібностей дітей, ініціативи, підготовки до самостійного життя. Тому для вдосконалення навчального процесу ми розробили модель інтегрованого тематично-блочного алгоритму (схема 3).

Схема 3. Модель інтегрованого тематично-блочного алгоритму

Рушієм розвитку людства є потреба постійного вдосконалення. У сучасних умовах шлях до демократичного, цивілізованого суспільства зумовлений не стільки економічними та політичними пріоритетами, скільки загальним рівнем розвитку кожної особистості.

Розвивальна та навчальна робота здійснюється у процесі організації творчих ситуацій, які стимулюють пошукову діяльність дітей, розвивають їх творчі можливості, але не завжди приводять до оволодіння новими знаннями, вміннями і навичками. Тому ми створюємо на заняттях творчі ситуації, органічно пов'язані зі змістом навчального матеріалу конкретного

заняття. Наше дослідження дає змогу стверджувати, що творчі ситуації можна створювати під час розв'язання творчих задач; вирішення навчальних проблем; дискусій; критичного аналізу прочитаного; виконання різноманітних творчих завдань; навчальної експериментальної і дослідницької діяльності; ігрових ситуацій та ін. Особливо дієві для організації творчої діяльності нестандартні заняття, позбавлені звичних шаблонів.

Численні наукові дослідження різних часів свідчать про безкрайні креативні можливості дошкільного дитинства, тому провідним психолого-педагогічним завданням в нашому закладі дошкільної освіти є створення сприятливих умов для розвитку творчої особистості.

Педагоги закладу дошкільної освіти в своїй діяльності визначають пріоритетні напрями роботи щодо розвитку творчих здібностей дітей, своєчасно виявляють їх природні задатки і нахили, створюють належні умови щодо забезпечення розвивального середовища.

Щоб домогтися становлення високоефективної системи творчої діяльності кожного педагога, ми використовуємо в методичній роботі з кадрами інноваційні методи рефлексійного характеру, до яких, зокрема, відносимо інтерактивні методи навчання: інтерв'язію, коучинг, ділову гру, мозковий штурм, тренінг. Це сприяє активності усіх педагогів та підвищує їх внутрішній творчий потенціал. Напрямки роботи груп закладу дошкільної освіти: космічний, пошуково-дослідницький, логіко-математичний, музично-естетичний, екологічний, художньо-естетичний, сенсорний, природничо-валеологічний спонукають педагогів до творчості, креативності і нестандартного підходу до особистісно-орієнтованого виховання дошкільників.

Одним з психотерапевтичних форм сприятливого впливу на дітей є природотерапія, завдяки якій у дошкільнят розвиваються не лише мовленнєві творчі здібності, а і змінюється ставлення до довкілля, розвивається дитяча креативність. Саме за системою занять «сендплей» (піщана анімація) активно працюють вихователі нашого закладу.

Для розвитку творчих здібностей дітей відповідно варіативної частини Базового компонента дошкільної освіти (в новій редакції) в установі функціонують гуртки за уподобаннями дітей (адже кожна дитина талановита, треба тільки вчасно підмітити її талант, та розвивати його), це: «Говоримо англійською», «Хореографія». Завдяки тісній співпраці дошкільного закладу з дитячо-юнацьким центром (ДЮЦ) району, на посади керівників гуртків призначаються фахівці ДЮЦу, що сприяє тісній співпраці обох педагогічних колективів, роботі на спільний позитивний результат – виховання всебічно-розвиненої особистості.

Впродовж п'яти років на базі дошкільного закладу функціонує школа передового педагогічного досвіду для вихователів району з навчання нетрадиційних методик малювання з дітьми старшого дошкільного віку.

Щоб розбудити, активізувати дитячу природжену художньо-естетичну обдарованість, розвинути їхні творчі здібності, педагоги широко впроваджують в роботі з дітьми систему занять з паперопластики та орігамі.

Також наш дошкільний заклад не обходиться і без інформаційних технологій. Процес роботи за дитячим комп'ютером закріплює у дітей отримані знання під час організованої діяльності з розвитку мовлення, грамоти, художньої літератури, збагачує та розвиває словниковий запас слів. Спілкування з комп'ютером уже в дошкільному віці сприяє формуванню творчого мислення дитини, виробляє самостійність, впевненість у прийнятті рішень, та вміння вести діалог. В нашому дошкільному закладі, який працює за напрямом випереджаючого розвитку, робота з дитячим комп'ютером дозволяє дитині старшого дошкільного віку розвиватися через гру, зацікавлює, підвищує їхній інтерес до пізнання нового. Педагоги особливу увагу приділяють інтелектуальному розвитку кожної дитини. Гуртківці «Ерудити» середніх та старших груп проявляють неабиякий інтерес до занять з комп'ютером. На одному подиху, цікаво і пізнавально проходять інтегровані заняття із застосуванням комп'ютерних технологій.

Профільне спрямування закладу – фізкультурно-оздоровче, тому вся робота вихователів організовується через реалізацію та інтеграцію завдань Базового компонента дошкільної освіти, освітньої лінії «Особистість дитини». Широкий діапазон фітнес-програм та нетрадиційних методів оздоровлення під девізом: «Здоров'я дитини – здоров'я нації» сприяє охороні і зміцненню здоров'я, повноцінному фізичному розвитку дітей.

В педагогічному колективі утвердилась атмосфера творчого пошуку, де в однаковій мірі беруть участь дошкільнята, вихователі, вчителі, батьки.

Отже, можна зробити висновок, що розвиток творчих здібностей для дитини – це не лише запорука гармонійного всебічного розвитку, а й цікаве проведення часу зі своїми однолітками.

Працівникам дошкільних закладів бажаю удосконалювати навчально-виховну роботу по плануванню та організації творчої роботи з дітьми дошкільного віку. Створювати оптимальні умови для забезпечення гармонійного розвитку дитини в ЗДО. Активно залучати батьків до тісної співпраці з педагогами з питань розвитку творчих здібностей дитини, адже діти – головна цінність нашого життя, його зміст і продовження, і лише спільними зусиллями ми можемо виховати дітей творчими та креативними.

Козярьський І. П.,
кандидат фіз.-мат. наук, доцент,
доцент кафедри електроніки і енергетики
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
i.kozziarskyi@chnu.edu.ua

РОБОТА ІЗ ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ЕЛЕКТРОНІКИ І ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Показано яким чином на заняттях із дисциплін електроніки і електротехніки здійснюється пошук обдарованої молоді. Наведено приклади роботи з такою молоддю, з метою розкриття їх здібностей та вмій. Вказано на необхідність підтримки зацікавленості в предметі та значущості отримання практичних навичок із перспективою їх застосування на виробництві.

Ключові слова: обдарована молодь, електроніка, електротехніка.

It is shown how the search for gifted youth is carried out in classes in the disciplines of electronics and electrical engineering. Examples of work with such young people are given in order to reveal their abilities and skills. The need to support interest in the subject and the importance of obtaining practical skills with the prospect of their application in production is indicated.

Key words: gifted youth, electronics, electrical engineering.

Обдарована молодь вимагає особливої уваги і наполегливої праці, адже домогтися значного прориву в розвитку науки і техніки можна тільки при розкритті всіх можливостей кожного здібного працівника в тій чи іншій сфері діяльності. Тому завдання кожного вчителя – побачити і внести свій вклад в розвиток прихованих талантів, щоб успішно направити вихованця до повної реалізації його потенціалу.

Навчання майбутніх інженерів, а саме фахівців з електроніки та електротехніки, вимагає особливо кропіткої роботи. Кожна економічно незалежна і сильна країна потребує фахівців у цій галузі. Зокрема, в Україні спостерігається нестача висококваліфікованих робітників, які могли б сприяти розвитку мікроелектронної, напівпровідникової, електротехнічної та енергетичної промисловості.

На заняттях із електроніки і електротехніки перед викладачем стоїть не просте завдання: дотримуючись всіх вимог освітньої програми певної спеціальності та робочої програми конкретної дисципліни, підготувати майбутніх спеціалістів, і поряд з тим знайти обдарованих студентів, робота із якими вимагає особливого підходу, серед усього загалу здобувачів вищої освіти.

Перш за все потрібно знайти серед студентів тих хто проявляє особливі здібності, а також необхідно впевнитися в тому чи виявлені здібності належать саме цьому вихованцю. В умовах тотальної діджиталізації та стрімкого розвитку цифрових технологій студент без особливих проблем може знайти необхідну інформацію на теренах інтернету і представити її як результат власної розумової діяльності. Крім того можливі і інші прояви академічної недоброчесності серед студентської молоді. До таких проявів належить списування у однокласників та озвучення ідей більш сором'язливих колег як своїх власних та багато ін.

Дізнатися чи певний студент володіє особливими здібностями, які можна було б реалізувати в електроніці чи електромеханіці, найлегше завдяки персональним запитанням, індивідуальним завданням на практичних заняттях та при виконанні лабораторних робіт з курсу.

Обдаровані студенти легко засвоюють необхідний матеріал, використовують отримані знання при розв'язанні нестандартних задач і ситуацій. Вони можуть бути керівниками підгруп при виконанні групових завдань і допомагати та навчати студентів, яким не так легко засвоїти певні закони та принципи в електроніці чи електротехніці. Менторство та тьюторинг серед студентів потрібно підтримувати і заохочувати. Це буде сприяти розвитку соціальних, комунікаційних здібностей студентів усієї групи, також покращить уміння і навички практичного застосування отриманих знань обдарованих дітей, дасть практичні навички в якості лідера та наставника, який веде за собою інших, навчає їх і допомагає правильно та своєчасно виконувати поставлені завдання.

Крім того викладачу при роботі із обдарованими студентами потрібно знайти персональний підхід до кожного і розробити індивідуальний набір завдань. Ці завдання мають бути підготовлені таким чином, щоб одночасно розвивати та покращувати на більш високому рівні знання та навички у розв'язанні складних ситуацій при роботі з приладами та пристроями електроніки та електротехніки, а також не перевантажити студента і не дати йому засумувати на заняттях коли іде роз'яснення матеріалу більш слабким студентам.

Роботу із обдарованими студентами потрібно починати проводити із перших занять, тільки тоді можна досягти гарних результатів у зацікавленні до поглибленого вивчення дисципліни і в результаті підготувати гарного інженера. Але це не має бути окрема траєкторія навчання. Додаткові завдання мають гармонійно влітатися в основний навчальний процес. Вони мають заповнювати прогалини в часі виділеному на навчальний процес, які виникають у обдарованих студентів, в той момент коли викладач змушений зупинитися на поясненні певного матеріалу для кращого розуміння студентами групи. На практичних та лабораторних заняттях це можуть бути додаткові запитання та завдання, які вимагають більш глибокого розуміння предмету, процесів та законів.

Крім перерахованого вище на кафедрі електроніки і енергетики при роботі із обдарованими студентами застосовуються методи націлені на практичне застосування отриманих знань. Серед таких методів є залучення студентів, які проявили особливі здібності на заняттях із вивчення дисциплін електроніки і електротехніки, до виконання науково-дослідних тем, що фінансуються державою. Цим студентами пропонується самостійно обрати собі наукового керівника серед кращих науково-педагогічних працівників кафедри і разом з ним займатися науковою діяльністю результатами якої стають доповіді на конференціях різного рівня, наукові статті, патенти, кваліфікаційні роботи.

Всі бажаючі мають можливість відвідувати науково-практичні гуртки, де можуть поглиблювати свої теоретичні знання та покращувати практичні навички. Зазвичай ці ж студенти приймають участь в профільних студентських олімпіадах, де перевіряють рівень своєї підготовки.

Періодично студенти старших курсів відвідують профільні підприємства із виготовлення електронної продукції. Там вони можуть проходити практику і особисто прийняти участь у виготовленні готової електронної продукції, що потрапляє на ринок України та світу. Найбільш обдарованим після співбесіди керівництво підприємства пропонує пройти випробувальний термін з метою визначення відділу при роботі в якому здібності майбутнього інженера розкрилися б у повній мірі.

Отже, беручи до уваги все вище сказане можна зробити висновок, що з перших занять, коли відбувається знайомство студентів із викладачем та дисципліною, викладач змушений також персонально познайомитися з кожним студентом і зрозуміти з яким додатковим персональним підходом в загальному навчальному процесі він буде працювати аби посприяти розкриттю всіх талантів даного студента.

Копайгора Микола Миколайович,
директор
Хорольська гімназія Хорольської міської ради
Лубенського району Полтавської області
horol-gim@ukr.net

Колісник Марина Володимирівна,
заступник директора з навчально – виховної роботи
Хорольська гімназія Хорольської міської ради
Лубенського району Полтавської області
horol-gim@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація та ключові слова: компетентність, обдарована дитина, інтелектуальні конкурси, система роботи з обдарованими дітьми, професійна орієнтація; competence, gifted child, intellectual competitions, system of work with gifted children, professional orientation.

*Необхідно збудити думку дитини до ремесла.
Таким чином, у праці зростатиме душа,
і людина стане майстром своєї справи
К. Ушинський*

Робота з обдарованою молоддю в Хорольській гімназії здійснюється відповідно до районної програми «Опікуємося освітою» на 2017 – 2020 роки та гімназійної Програми обдарованості «7 кроків до зірок». У рамках Програми відпрацьовується система пошуку, відбору, творчого розвитку й педагогічного супроводу обдарованих дітей і молоді на всіх рівнях.

На початку навчального року видається наказ про роботу з обдарованими та здібними дітьми, на засіданні методичної ради затверджується план роботи на поточний навчальний рік.

Хочемо наголосити, що матеріали щодо роботи з обдарованими дітьми (річний план, план додаткових заходів, річний план роботи наукового товариства МАН «Паросток» Хорольської гімназії, положення конкурсів, додаткові матеріали щодо роботи з обдарованими дітьми) можна знайти на сторінках блогу <http://khorolkolisnik.blogspot.com/>

У рамках програми обдарованості закладу освіти практикується написання педагогами індивідуального плану роботи з обдарованими та здібними здобувачами освіти.

У закладі освіти провадиться чіткий облік досягнень здобувачів освіти. Створено банк даних обдарованих дітей за **напрямками**: *академічний* рівень (фіксується результативність за підсумками олімпіад, МАН, інтелектуальних конкурсів), *художньо – естетичний* рівень (вокальні конкурси, дитяча театральна творчість, «Молодь обирає здоров'я», «ГуморFEST» тощо), *психомоторний* рівень (фіксуються спортивні досягнення), які постійно поповнюються даними про здобувачів освіти.

На кінець року завідуючі кафедрами випускають буклети, у яких висвітлюються результати діяльності вчителів щодо роботи з обдарованими здобувачами освіти протягом року.

Відповідно до програми обдарованості нашого закладу освіти щорічно здійснюється моніторинг діяльності педагогів (прослідковується результативність роботи вчителів з обдарованими дітьми на обласному, Всеукраїнському та Міжнародному рівнях, здійснюється електронна база досягнень педагогів, які мають педагогічне звання «старший учитель» та «учитель – методист»); розроблено й упроваджено комплекс психолого-педагогічних рекомендацій для батьків і педагогічних працівників; проводиться низка конкурсів, турнірів, фестивалів, змагань, виставок, спрямованих на розвиток та підтримку обдарованості. Основними формами роботи з обдарованими та здібними дітьми в гімназії є: урок, олімпіади (проводяться у початкових класах з математики та української мови для учнів 3- 4 класів у рамках Тижня

початкових класів та старшій школі), МАН, гуртки, фестивалі, персональні виставки, заочні інтернет – олімпіади, онлайн – заходи, конкурси, зльоти, форуми, конференції, дистанційні конкурси.

Створення «ситуації успіху» на ранкових інформаційно – пізнавальних колах: нагородження грамотами за участь і перемоги в інтелектуальних та спортивних змаганнях тощо.

Як підсумок роботи з обдарованими дітьми - «Гімн обдарованості», під час якого найкращих здобувачів освіти року нагороджуємо грамотами та солодощами.

Інтелектуальні конкурси й турніри є невід’ємною частиною роботи з обдарованими дітьми в гімназії. Для розкриття науково – творчого потенціалу здобувачів освіти сприяють конкурси, які проводять:

- *Полтавський інститут післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського:*

• Обласні змагання «Математичний Занзібар»: <https://matholymp.com.ua/pravila-zmagan/pravila-matematichnogo-zanzibaru/>

• Математичні змагання імені Михайла Остроградського: http://poippo.pl.ua/images/FILES/konkursy/konkursy_dlya_ditej/debaty/debaty-pologennia2019.pdf

• Обласні змагання інтелектуальної гри «ДЕБАТИ»: http://poippo.pl.ua/images/FILES/konkursy/konkursy_dlya_ditej/debaty/debaty-pologennia2019.pdf

- *Національний еколого – натуралістичний центр учнівської молоді, Полтавський обласний еколого – натуралістичний центр учнівської молоді:*

• Всеукраїнський заочний конкурс робіт юних фотоаматорів «Моя країна – Україно!» (1 – 11 класи): <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/MKU.pdf>

• Обласний конкурс експериментально – дослідницьких робіт із природознавства та біології «Юний дослідник»: http://ekocentrpoltava.ucoz.com/pologenna/junij_doslidnik.pdf

• Обласний конкурс – огляд колективів екологічної просвіти закладів позашкільної та загальної середньої освіти «Земля – наш спільний дім»: http://ekocentrpoltava.ucoz.com/pologenna/zemlja_nash_mpilnij_dim.pdf

- *Полтавський обласний центр естетичного виховання молоді:*

• Обласний конкурс відеороликів, презентацій та буктрейлерів серед літературно обдарованих дітей: <https://drive.google.com/file/d/1m7Oqur4JoKINei4C2IuOe3d5kyN6MQZq/view>

• Обласний конкурс дитячої казки: https://drive.google.com/file/d/1w_kUqgyxFQ6MAMCMIO3D2tCUCPe29jHz/view

• Обласний конкурс на найкраще родинне дерево «Нашому роду нема переводу»: https://drive.google.com/file/d/1Na7DGKdrub6NB5OGU2hB7i83PVfIe_qz/view

• Обласний етап Всеукраїнського конкурсу есе «Я – європеєць»: <https://www.ocevum.pl.ua/oblasni-konkursy-i-festyvali/Ya-yevropeiets>

• Обласний конкурс читців «Тарасовими шляхами»: <https://drive.google.com/file/d/1AJes4Etsiwnypf5KLWDJu1M9Na9jFIzm/view>

- *Полтавський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді:*

• Дистанційний конкурс з фізики для учнів 7 – 10 класів: http://pocnttumpor.at.ua/load/umovi/polozhennja_pro_oblanij_distancijnij_konkurs_z_fiziki/2-1-0-63

- *Полтавська обласна Мала академія наук:*

• Обласний конкурс для учнів 7 – 11 класів «Фізика в житті людини»: http://poltava.man.gov.ua/docs/doc_1574665988.pdf

• Обласний конкурс для учнів 6 – 11 класів «Здорове життя – успіх буття»: <http://poltava.man.gov.ua/baza/all/page/2/>

• Обласний літературний конкурс «Відлуння заповітів земляків»: <http://poltava.man.gov.ua/baza/all/page/1/>

• Обласний конкурс для учнів 9 – 11 класів «Ми діти твої, Полтавщино, вивчаємо віхи твої»: <http://poltava.man.gov.ua/baza/all/page/1/>

- *Харківський політехнічний інститут (кафедра хімічної техніки та промислової екології) для учнів 7 – 11 класів:*

• Всеукраїнський конкурс проектів, есе та коміксів на екологічну тематику (англійською мовою): <https://web.kpi.kharkov.ua/http://tag/konkurs-ekologichnij/>

- *Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка (кафедра журналістики):*

• Обласний конкурс соціальної реклами читання (категорії «Відеоролик», «Плакат», «Буктрейлер», «Комікс»): https://kafjournalistik.com.ua/?page_id=1497

• Обласний конкурс творчих робіт «Допис у газету»: https://kafjournalistik.com.ua/?page_id=1015

- *Національний центр аерокосмічної освіти молоді ім.О.М.Макарова (м.Дніпро):*

• Всеукраїнський конкурс творчих робіт школярів «Літературний Всесвіт» для учнів 1 – 11 класів: <http://www.unaec.dp.ua/projects/litvsesvit.htm>

- *Національний центр «Мала академія наук України»:*

• Всеукраїнський інтерактивний конкурс «МАН – Юніор Дослідник»: <http://man-junior.org.ua/?cat=32>

Інститут обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України та Національний центр «Мала академія наук України» проводить *Всеукраїнський конкурс-рейтинг загальноосвітніх навчальних закладів «Школа – джерело талантів»*, де Хорольська гімназія була неодноразово Лауреатом та переможцем за підсумками роботи закладу освіти з обдарованою молоддю.

Така результативність роботи з учнівською молоддю стала можлива також і завдяки тісній співпраці із закладами вищої освіти:

- Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка;
- Полтавський університет економіки і торгівлі;
- Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка;
- Національний університет біоресурсів і природокористування України;
- Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського;
- Університет державної фіскальної служби України;
- Харківський національний університет радіоелектроніки;
- Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;
- Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Інститут прикладного системного аналізу Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського;
- Український державний університет залізничного транспорту тощо.

Розвиток системи ефективної взаємодії з вищими закладами освіти в напрямі роботи з обдарованою молоддю – це стабільне й ефективне функціонування системи роботи з обдарованою молоддю, здатної оперативно реагувати на виклики сучасності, підвищення професійної компетентності педагогів, які працюють з обдарованими здобувачами освіти.

Григорій Сковорода, український філософ, писав: «Багатством живиться лише тіло, а душу звеселяє споріднена праця».

Вибір професії - вибір життєвого шляху, вибір долі. Від вибору професії до душі у великій мірі залежить задоволення людини своєю долею, її щастя.

Адже всім хочеться не лише заробляти гроші, але й реалізувати свій потенціал та отримувати справжнє задоволення від своєї діяльності.

Тому основним змістом сучасної профорієнтаційної роботи в закладі освіти має бути формування у здобувачів освіти ставлення до себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, усвідомлення своєї індивідуальної неповторності, відповідальності та впевненості в досягненні майбутнього професійного успіху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Науково-педагогічний супровід обдарованої особистості у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи / О. Є. Антонова // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. – 692 с.

2. Обдаровані діти – скарб нації: матеріали Міжнародної науково – практичної онлайн – конференції (м.Київ, 8 – 11 грудня 2020 року) – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020 – 434с.

3. Психолого – педагогічний супровід розвитку обдарованості особистості учня: матеріали Всеукраїнської науково – практичної конференції, 25 – 26 лютого 2014 року, м.Івано – Франківськ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 298с.

4. Слободянюк Л., Прокопова Т. Система роботи з обдарованими дітьми// Завуч. – 2008. - №26. – С.2-11

5. ІНТЕРНЕТ - РЕСУРСИ

Котляр Л. М.,

*вчитель початкових класів I категорії
Бахмутської загальноосвітньої школи №10
Lyudmila.kot2510@gmail.com*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. В публікації розкриваю застосування інноваційних технологій навчання у роботі з обдарованими дітьми початкової школи. У статті ставлю завдання розглянути вплив технологій критичного мислення на формування творчої особистості. Описую застосування інтерактивних вправ на уроках.

In the following publication I will touch the point of innovative learning technologies in working with gifted students of the primary school. In the article I am going to consider the influence of critical thinking technologies with the formation of creative personality. I will describe the usage of interactive exercises during the lessons.

*Дитина-це сонце,
навколо якого
мають обертатися всі
засоби навчання
Ш.Амонашвілі*

В сучасних умовах становлення України і створення Нової української школи важливе значення має формування творчо і критично мислячих учнів. У Концепції загальної середньої освіти зазначено, що першим з основних завдань загальноосвітньої школи є названий «різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб».

Обдаровані діти приносять велику користь суспільству, державі, є інтеле-ктуальною елітою, гордістю і честю України. Тому перед школою і сім'єю постає завдання навчання і виховання таких дітей.

Обдарованість – індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності. Вони вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний умовний «середній» рівень.

Їх успіхи не є випадковими, а виявляються постійно.

Визначають два основні типи обдарованості:

- загальна (розумова);

- спеціальна (соціальна, моторна, практична, художня).

Психолого –педагогічна наука виділяє 6 типів дитячої обдарованості:

- а) академічна (здатність навчатися успішно з усіх предметів);
- б) інтелектуальна (вміння думати, аналізувати, систематизувати);
- в) творча (нестандартне мислення);
- г) художня (музична, образотворча, сценічна);
- д) соціальна (лідерська; активна доброта дитини);
- е) психомоторна (спортивна або рухова).

Самореалізація творчої особистості проходить через :

- предметні олімпіади різних етапів;
- районні, обласні та всеукраїнські турніри, конкурси;
- конкурси-огляди, фестивалі художньої творчості;
- інтелектуальні ігри;
- творчі звіти.

Учням початкових класів найчастіше властива загальна обдарованість.

Вчитель працюючи з обдарованою дитиною, розвиває її здібності. Здібності – це індивідуальні якості особистості, що дають змогу за сприятливих умов більш успішно оволодіти тією чи іншою діяльністю, вирішувати певні завдання.

Завдання педагога полягає у створенні умов, за яких будь-яка дитина могла б виявити свої здібності. Цей шлях є самовдосконаленням дитини в умовах освітнього процесу.

Тому мету своєї роботи вбачаю у тому, щоб формувати творчу особистість, розвивати критичне і креативне (нестандартне) мислення учнів, активізувати навчальну діяльність, розвивати лідерські навички.

Для цієї категорії дітей застосовуюю такі методи роботи:

- дослідницький;
- частково-пошуковий;
- проблемний;
- проектний.

На першому етапі своєї роботи виявила обдарованих дітей, враховуючи відомості від батьків і аналізуючи успіхи дитини в будь-якій діяльності (результат діагностування)

На другому етапі провела індивідуальну оцінку творчого потенціалу дитини, дібрала спеціальні навчальні матеріали для розвитку обдарованої дитини в початковій школі.

На третьому етапі спільно з батьками реалізувала план роботи з обдарованими дітьми.

На четвертому етапі проаналізувала результативність впровадженого плану.

Для визначення обдарованості дитини використовувала спеціальну анкету «Визначення загальної обдарованості дитини»

Чи притаманне дитині:

- інтерес до розумової діяльності;
- компетентність, не властива вікові;
- пошук причин явищ, що спостерігаються;
- допитливість розуму, прагнення відкривати і досліджувати нове;
- різнобічні інтереси та потреба у різноманітній інформації;
- поширені знання;
- хороша пам'ять;
- багата фантазія, уява, винахідливість;
- пристрась до ігор, що потребують концентрації уваги та мають складні правила;
- вміння самостійно гратись та працювати;
- хороше володіння мовними засобами;
- великий активний словник;
- терплячість у навчанні та заняттях, що відповідають захопленням дитини;
- готовність прийняти участь у додаткових заходах, які підвищують інтерес до навчання (конкурси, олімпіади);

- інтенсивне читання книг, вивчення різноманітних друкованих матеріалів (атласів, словників, енциклопедій);
- глибокий інтерес до наукової літератури;
- захопленість, поличні і світоглядні інтереси;
- колекціонування, проведення інтересів у домашніх умовах;
- почуття гумору, підвищений інтерес до гумористичних малюнків;
- підвищене почуття відповідальності, ретельне виконання обов'язків;
- велика працездатність та прагнення працювати якомога довше;
- швидке оволодіння матеріалом;
- розвинене почуття справедливості;
- швидкість і точність виконання розумових операцій;
- розвинена координація та широкий діапазон рухів;
- демонструє здібності у практичному застосуванні;
- задає багато питань про походження та застосування предметів;
- виявляє незалежність та оригінальність мислення;
- легко пристосовується, активно спілкується, виявляє ініціативу.

План роботи з обдарованими учнями

	Зміст роботи	Термін виконання
1	Участь обдарованих дітей у шкільних та районних конкурсах. Участь у конкурсах «Кенгуру», «Колосок», «Соняшник».	Протягом року
2	Залучення обдарованих дітей до роботи в гуртку «Хореографія».	Протягом року
3	Залучення обдарованих дітей до роботи в гуртку «Образотворче мистецтво».	Протягом року
4	Залучення обдарованих дітей до роботи в гуртку «Спілкуємось англійською».	Протягом року
5	Залучення дітей до участі в організації та проведенні тижня початкових класів.	листопад
6	Індивідуальна робота з обдарованими дітьми.	Протягом року
7	Проведення інтелектуальних конкурсів, змагань під час шевченківських днів.	березень

Ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища.

На уроках застосовую технологію «Створення ситуації успіху», яка націлена саме на те, щоб викликати у дітей почуття радощів, забезпечити успіх у навчанні.

Ранкові зустрічі в НУШ створюють «живу» і дружню атмосферу на весь день. Діти навчаються слухати співрозмовника, узагальнювати отриману інформацію, демонструють свої творчі здібності.

Роботу з обдарованими дітьми на уроках української мови здійснюю на основі дібраних **дидактичних ігор**, які спонукають до творчої праці та пробуджують активність учнів, розвивають орфографічну пильність дітей, привчають працювати зі словниками різних типів, розвивають увагу, логічне мислення школярів, збагачують їх словниковий запас. («Ігри діда-буквоїда», «Вилучи зайву літеру», «Намалюй мене», «Знайди помилку»)

Для розвитку творчих здібностей використовую:

- словесні творчі завдання на добір рими, складання початку чи закінчення вірша;
- складання чистомовок;
- використання анаграм, метаграм;
- словесне малювання;
- вилучення зайвого;
- скоромовки і ін..

Учні з 1 класу ведуть щоденники спостережень, де фіксують у вигляді **есе** свої враження від роботи на уроках. Написання есе покликане привернути увагу учня до власних думок з певного

питання, свого досвіду у всіх його суперечностях. Завдяки цьому збагачується пізнавальний досвід дітей, розвивається мислення, мова, уява.

Читання відіграє вирішальну роль у розумовій праці. «Щоденні 5», де діти самостійно працюють з текстами, обговорюють прочитане, складають питання, доповнюють тексти новими героями, змінюють події, розвивають творчі здібності учнів. Працюючи зі Швидкочитаночкою Л.А. Антонової, діти не лише обирають правильну відповідь, міркують і розповідають, доводять свою думку, порівнюють поведінку героїв, а й складають вежу з цеглинок Лего, які символізують правильно дібрану відповідь. Тест до тексту складається з шести питань (шість цеглинок) і трьох відповідей, які записані різними кольорами. Обравши відповідь за кольором, дитина кладе цеглинку відповідно за кольором. Так будує вежу з шести цеглинок. Ця, розроблена мною вправа, вимагає від дітей зосередженого і уважного читання тексту. Лего-технологія формує вміння розв'язувати проблемні завдання, уміння вчитися у своїх однолітків, дослухатись до їхніх думок та пропонувати власні, уміння аналізувати та обирати раціональніші.

Діти складають казки, їм це дуже подобається. Я пропоную скласти казку спочатку всім класом, а потім поодиноці. Ця форма роботи сприяє розвитку фантазії та уяви дітей.

На уроках для кращого візуального подання списку категорій застосовую хмару тегів (хмарини слів), що сприяє кращому запам'ятовуванню інформації. Так були створені «хмаринки» до тем «Синоніми та антоніми», «Словникові слова», «Українські письменники», «Фразеологізми».

Ознайомлення з природою на уроках ЯДС починається з першого дня дитини в школі. Дослідження і проекти є постійними у досягненні мети уроку. Дітям подобається досліджувати, експериментувати. Так проекти «Космос», «Вивчаємо правила дорожнього руху», «Будуємо мікрорайон» сприяли не лише розвитку в учнів вмінь шукати інформацію, а й створювати нові об'єкти, роботів, розвитку архітектурних здібностей у дітей..

Лепбук – інтерактивна рукотворна книжка. Учні самостійно добирають інформацію для її створення, розміщують на свій розсуд, творять проекти, проявляють свою творчість.

«Щоденні 3» сприяють не лише формуванню навичок самостійної та групової роботи, а й вмінню створювати свої завдання та задачі на уроках математики. Так, наприклад, група отримує завдання: користуючись «Лего 6 цеглинок» та конструктором з менших деталей скласти приклади на дії з двоцифровими числами: менші цеглинки-одиниці, більші-десятки.

Метод **«Крісло автора»** несе в собі реалізацію підвищення самооцінки дитини. Учень займає місце вчителя. Він відчуває себе достойним високої посади. Це не лише підвищує самооцінку, а й сприяє бажанню покращувати свої знання.

Застосовую в роботі індивідуальний та диференційований підхід до навчання. Дитина починає вірити в свої сили, відчуває задоволення від розумової напруги і радіє успішному подоланню певного рівня ускладнень.

Сучасна дитина повинна критично сприймати інформацію. Застосування технології розвитку критичного мислення створює додаткову мотивацію до навчання. Учні краще засвоюють матеріал, тому що це їм цікаво. Учні більш упевнено виконують складні розумові операції; відповідають на запитання високого рівня; вміють інтерпретувати текст, виробляти свій контекст, самостійно навчатися, створювати новий «продукт»(креативне мислення).

Впровадження елементів технології розвитку критичного мислення у навчанні молодших школярів забезпечує перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення учнів.

Використовуючи стратегії критичного мислення, забезпечую позитивні зміни в учнів:

- підвищується інтерес до навчання;
- зникає невпевненість у відповіді;
- учні беруть відповідальність за своє навчання на себе;
- вміють працювати в парі та в групі і ін..

Узагальнивши власний досвід впровадження технологій критичного мислення на уроках, уклала Довідник правил «Українська мова для початківців» для учнів 1-4класів.В посібнику дібрані вправи технологій критичного мислення, які використовую на уроках та для самостійної роботи учням.

Метод «**Створення проблемної ситуації**» (Чого я не знаю? Що робити? Чому не виходить?) наштовхує дитину на пошук шляхів для вирішення питання.

Метод «**Фішбоун**» - за допомогою схеми можливо у явищах розрізняти складові частини, в подіях виокремлювати причини та наслідки, аргументувати відповідь та підтверджувати її прикладами. У вигляді риби представила учням тему «Частини мови» (Проблема: які частини мови ти знаєш? Причини: іменник, прикметник, дієслово. Факти: на що вказують, на які питання відповідають. Висновок: частини мови вказують на щось і відповідають на певне питання)

Діаграма (кола) Венна – прийом для співставлення, порівняння, знаходження спільних рис, явищ, ознак у поняттях. Так учні порівнюють займенник та іменник, міфи Греції та Китаю.

Асоціативний куц - базується на використанні власного досвіду учнів; може проводитись як індивідуально, так і фронтально; застосовується під час мотивації та актуалізації знань. При вивченні теми «Дієслово» у третьому класі пропоную скласти асоціативний куц до слова «Дієслово»

Інтелектуальна розминка – це декілька не дуже складних запитань для розмірковування. Основна мета розминки – налаштувати дітей на роботу.

Сенквейн (сенкан) – метод, який сприяє формуванню вмінь узагальнювати інформацію. На уроці української мови у третьому класі даю завдання :

1)»Склади сенкан до слова «мова»

Мова

_____ (два прикметники)

_____ (три дієслова)

_____ (синоніми)

_____ (узагальнення)

2)»Склади схему-кластер слів з коренем –*квіт*-.

Методика «**Передбачення**» (пропонує передбачення):

-за прислів'ями;

-за загадками;

-за твердженням;

-за ключовими словами, тощо.

Ознайомивши учнів із зачином та заголовком тексту «Без роботи день роком стає» (Швидкочитаночка Л.А.Антонова), ставлю запитання «Як далі розгортатимуться події? Як ви думаєте, що трапиться з героями?». Такі ж питання ставлю після кожної частини.

Передбачення за опорними словами застосовую на уроках української мови з метою розвитку в учнів умінь оцінювати наявні у них знання чи уявлення і прогнозувати розвиток подій обґрунтовано і раціонально.

Кубування» є методом навчання, що полегшує розглядання різних сторін теми. Підсумовуючи тему «Будова слова», пропоную дітям пограти кубом, на гранях якого розташовані питання за темою. Треба продовжити речення (корінь – це...; щоб знайти корінь, треба...; спільнокореневі слова – це...; префікс –це...; суфікс –це...; закінчення –це...)

«**Логічний ланцюжок**» розвиває вміння критично мислити та оцінювати життєві ситуації, зв'язно висловлювати свою думку та аргументувати її, розвиває навички співпрацювати з іншими. Застосовую в ранкових зустрічах, на всіх етапах уроку.

Перший, хто починає ланцюжок, називає будь-яке слово, другий додає своє слово і пояснює, як воно пов'язане з першим.

Наприклад, виделка – тарілка (щоб снідати) – ваза (теж зроблена з фарфору) – вода (наливають у вазу) – ріка (тече вода) – літо (добре влітку на річці) тощо. Пропоную дітям скласти довгий поїзд зі слів, кожне слово повинно «тягнути» за собою наступне.. В кого найдовший ланцюжок – той і переміг.

Застосування **ментальної карти** на уроках допомагає мислити абсолютно по-новому, максимально використовуючи обидві півкулі головного мозку. На уроках української мови учні використовували ментальні карти до тем «Іменник», «Прикметник», «Дієслово», вчилися самостійно складати карту.

Результати роботи з обдарованими дітьми:

№ з/п	Назва конкурсу	нагороди
1	Міський конкурс «Кращий читець» (змагання під час шевченківських днів)	Диплом II ступеня
2	Всеукраїнська українознавча гра «Соняшник»	Диплом переможця -8учнів
3	Міжнародний природничий конкурс Колосок	Сертифікат – 11учнів
4	Всеукраїнська олімпіада «Всеосвіта.Зима2018-2019»	Сертифікат -18учнів
5	Всеукраїнська інтернет-олімпіада «На урок» з української мови та літератури	Диплом I ступеня – 11 учнів Диплом II ступеня -7 учнів Диплом III ступеня – 6 учнів
	З англійської мови	Диплом II ступеня – 3учнів
6	Конкурс з української мови імені П. Яцика II етап	Диплом I ступеня – 1 учень
7	Міський конкурс сучасного танцю	Диплом II ступеня
	Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру»	Диплом II ступеня -3учнів
8	Міський конкурс з образотворчого мистецтва «Осіньні барви»	Диплом I ступеня – 1 учениця
9	Обласний конкурс з образотворчого мистецтва «Природа навколо нас»	Диплом I ступеня – 2 учениці Диплом II ступеня - 3 учениці

Отже, у процесі своєї роботи я переконалася, що лише вдала інтеграція сучасних педагогічних технологій інтерактивного, особистісно-орієнтованого, проектного навчання на основі постійного розвитку креативного і критичного мислення учнів дасть змогу розвивати творчі здібності, а значить, і формувати творчу обдаровану особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Л.А. Швидкочитаночка/ «Літера ЛТД»,2020 р.
2. Большакова І. Розвиток критичного письма / І.Большакова // Почат. освіта. - 2012 р. - № 11. - с. 3-7.
3. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми /тов «Видавнича група «Основа»«, 2010 р.-с.34-36
4. Демченко В. Про розвиток професійних якостей учителя у роботі з обдарованими дітьми // Нова педагогічна думка. – 2003. - №3. -С..18.
5. Демченко В., Рабченюк Т. «Виховання обдарованої дитини в сучасному навчальному закладі. Організаційно-управлінський аспект», - Ліста, 2004.
6. Костюк Г.С. Здібності і їх розвиток у дітей. - К: Знання, 2003. - 80 с.
7. Кульчицька О.І. Творчі здібності та особливості прояву в дитячому віці // Обдарована дитина. - 2000. - №1. - С. 10-13.
8. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Науково-методичний посібник. Київ «А.С.К.», 2005.
9. Садова В.С. Творчі завдання з української мови для учнів початкових класів. – Рівне: 1997.
10. Сходинки творчого зростання. Робота з обдарованими дітьми. 1-4 класи. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 150с.
11. Творчі завдання для учнів початкових класів. – Харків: Основа, 2004. – 93с.

Котляр О. О.,

*Вчитель англійської мови, Бахмутська загальноосвітня школа I-III ступенів № 5 з профільним навчанням Бахмутської міської ради Донецької області
kotlOksana@i.ua*

ПЕРЕХІД З ОФЛАЙН В ОНЛАЙН РЕЖИМ РОБОТИ З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ

В даній статті описані ідеї практичної реалізації роботи з обдарованою молоддю в онлайн режимі під час дистанційного та змішаного навчання. Теоретичне підґрунтя було взято з онлайн

курсів у відкритому доступі мережі інтернет та на відомих освітніх платформах. Всі подані методичні інструменти були використані на практиці та супроводжуються рекомендаціями.

This article describes the ideas of practical implementation of work with gifted youth online during distance and blended learning. The theoretical basis was taken from online courses in the open access of the Internet and on well-known educational platforms. All presented methodological tools have been used in practice and are accompanied by recommendations.

Актуальним наразі є питання трансформації освітнього процесу в онлайн простір, очікуваними результатом цього процесу є системний підхід до запровадження інноваційних методів роботи педагога з обдарованими здобувачами освіти. В умовах онлайн навчання підтримка учнів, збереження напрацьованих результатів, співпраця стають важливими задачами, які постали перед педагогом-практиком.

В ході практичної реалізації використовувалися різні методичні інструменти, а саме:

1. Canva – сучасний застосунок, пропонує вчителю розширений доступ до спільного проектування canva for education, розкриває творчий потенціал учнів. Має безліч безкоштовних шаблонів, включаючи спільні інтерактивні дошки, підходить як для синхронного, так і для асинхронного використання. Можна створювати анімовані сертифікати для нагородження та завантажити готові проекти в різних форматах або поділитися, скопіювавши посилання. Синхронізується з Google Classroom та ін. Потрібно створити обліковий запис, подати заявку з прикріпленим фото довідки з місця роботи.

2. Wiser.me – платформа для різного роду методичних розробок, як crossword, wordsearch, та створення розвиваючих завдань всіх типів (відео-, аудіо-, текстових, інтерактивних). Учням надається посилання на робочий зошит, для виконання завдань потрібна діюча електронна адреса.

3. Padlet – інтерактивна дошка для онлайн спілкування та рефлексії, розміщення постів, фото- та відео контенту, посилань на зовнішні джерела. Розвиває творчість та уяву, дає простір для занурення в атмосферу креативності. Є можливість налаштувати коментарі та вподобайки, таким чином дошка стає подібною до соціальної мережі.

4. Тести онлайн як метод виявлення обдарованості. В процесі навчання без контролю знань не обійтися, тож актуальним стало питання організації онлайн тестування обдарованої молоді з дотриманням максимального контролю академічної доброчесності. Реалізувати дані цілі стало можливим завдяки використанню потенціалу освітніх порталів НаУрок та Всеосвіта. Результати зберігаються на сторінці викладача в доступі 24/7 з можливим завантаженням в форматі таблиці Excel.

До впровадження онлайн методів роботи було випробувано на практиці багато застосунків, але найбільш результативними та легкими у застосування виявилися саме описані вище. Застосунки інтуїтивно зрозумілі у використанні, але рекомендовано створити робочу групу технічної підтримки з числа продвинутих користувачів, які простими словами зрозуміло пояснять своїм одноліткам, як працювати. Загалом, технічні проблеми виникали лише на етапі ознайомлення з платформами.

Очікувані результати були досягненні під час запровадження навчання з використанням дистанційних технологій, але продовжується робота з ними і в змішаному форматі.

Завдяки використанню інноваційних сучасних методів подання та опрацювання навчального матеріалу, учні з підвищеною мотивацією до навчання стали більш впевненими у собі, технічно продвинутими, навчилися користуватися цікавими застосунками та змогли проявити себе.

ЛІТЕРАТУРА

Посилання на теоретичні джерела, виконані з використанням інтерактивної дошки Padlet:

1. [<https://padlet.com/kotloksana803/j8ukr6wnw0luys14>]

Онлайн-інструменти:

1. Canva [<https://designschool.canva.com/tutorials/education>]

2. Wiser.me [<https://www.wiser.me>]

3. Padlet [<https://uk.padlet.com>]

4. Тести НаУрок [<https://naurok.com.ua/test>]

2. Тести Всеосвіта [<https://vseosvita.ua/test>]

Кочерга О. В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
заступник директора
Інституту післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

ФЕНОМЕН ЧУТЛИВОСТІ ЛЮДИНИ: ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена особливостям впливу чутливості на роботу нейромереж мозку та їхньої взаємодії з органами тіла. Розглядаються деякі психофізіологічні аспекти функціональної діяльності діапазону зміни чутливості аналізаторів відчуттів. Запропоновано рекомендації щодо зміни чутливості органів тіла людини.

Ключові слова: чутливість, сенситивність, вестибулярний апарат, рівновага.

The article deals with the peculiarities of the influence of sensitivity on the work of neural networks of the brain and their interaction with body organs. The article considers some psychophysiological aspects of the functional activity of the changes in the sensory analyzers sensitivity range; it also gives recommendations for changing the sensitivity of human organs.

Key words: sensitivity, susceptibility, sensibility, vestibular apparatus, balance.

Сучасний ритм «реактивності життя» й особливо психоемоційних навантажень постійно тримає людину в емоційній і м'язовій напрузі, яка не дозволяє тонічно переходити від мобілізації (збудження) до розслаблення (пригнічення), не згадуючи вже стану релаксації. Тривалий, беззмінний стан постійної оперативної, активної готовності до дії в часовій проекції запускає процеси руйнації рівноваги психофізіологічних систем організму людини.

Входження в освітній процес потребує від дитини (дошкільника або школяра), її психофізіологічних систем організму мобілізації, постійного контролю власних дій. Більшою мірою цей процес притаманний школярам. Але тенденції, пов'язані з інтенсифікацією раннього розвитку, суттєво змінили якість дитинства сучасних дошкільників і породили велику кількість різноманітних міфологічних думок серед батьківської спільноти. У результаті відбувається наростання кризових явищ у розвитку великої і дрібної моторики дошкільників 5–6 років. Саме в цьому віці закладаються передумови формування гіпотонії, бо рух не посідає належного місця у фізичному житті дитини. Спостерігається значна слабкість моторики і мовного апарату, наслідком чого є «тиха деградація» розвитку мовлення: сповивання думки, неможливість прокоментувати свій стан, свої ставлення, висловити свої наміри послідовно та виразно. Все частіше задля допомоги дитині батьки звертаються до логопеда: власних природних ресурсів їй не вистачає для подолання утруднень у реалізації мовлення.

Прикметою нашого часу стало виникнення негараздів через недостатній фізичний розвиток дітей, зокрема смертність під час уроків фізичної культури. Але цей факт не привертає належної уваги батьків, педагогів, тому що, головним чином, вони зосереджуються на інтелектуальному розвитку дитини, а не на гармонізації її фізичного і психічного здоров'я. Проте ще на початку двадцятого століття відомий лікар, перший дипломований учитель фізичної культури, наш співвітчизник О.К. Анохін [1] розробив цілий комплекс статичних напружень для тіла людини: «вольову гімнастику» або «психо-фізіологічні рухи», що можна виконувати без додаткового використання спеціального фізичного інструментарію.

Для цього достатньо дотримуватись восьми правил: 1) виконуючи вправи потрібно концентрувати всю свою увагу на задіяній м'язі або групі м'язів; 2) вправи робити серйозно; 3) вдумливо; 4) не поспішати; 5) не збільшувати кількість вправ; 6) зосередитися на тому, щоб всі м'язи працювали правильно; 7) не забувати про дихання; 8) кожен рух має супроводжуватися найбільшою напругою задіяної м'язи і повним розслабленням інших м'язів. Комплекс статичних напружень, розроблений О.К. Анохіним [9], не втратив актуальності сьогодні, його можна активно використовувати незалежно від статі людини для її фізичного зміцнення шляхом підвищення м'язового тону тіла.

Тенденції досягнення успіху в суспільній думці закарбували певні стереотипи, які вимагають від дитини наполегливості, інтелектуальної активності, суспільної ініціативи,

публічності, контрольованості своїх дій, по суті створюють копію маленького дорослого. На перший погляд, саме це спрямовує дитину на досягнення необхідної омріяної установки на успішність в очах суспільства. Однак примарні прагнення дорослих щодо успішності дітей найчастіше відповідають нав'язаним суспільним стереотипам і тому здатні сильно обмежувати потенційні природні можливості дитини, суттєво уповільнити їхню розбудову та подальший успішний розвій.

Реальний фізичний стан сучасних дітей розбалансований, м'язова система недорозвинута відповідно до потреб їхнього віку. Відчутна скутість м'язового каркасу тіла не дозволяє їм якісно «освоювати» свої задатки, не говорячи вже про їхню реалізацію в майбутні здібності. Тому все частіше виникає потреба у створенні таких дійових інструментів, які допоможуть змінювати ситуацію в процесі якісного глибинного освоєння психофізіологічного потенціалу дитини. Безперечно, ми не можемо стверджувати, що маємо одну на всі випадки життя чудову швидкодіючу пігулку.

Саме тому пропонуємо спільно переосмислити деякі з психофізіологічних явищ та уважно подивитися на прихований потенціал природи людини, на те, що природа заклала в кожного з нас у вигляді своєрідних маркерів, здатних розкривати, враховувати і втілювати логіку природи людського буття. Ще в 60-ті роки минулого століття психолог О.В. Запорожець [4] критикував тенденцію щодо штучного «підштовхування» розумового розвитку і передчасного залучення дошкільника до складних форм освітньої діяльності. Більше того, він критично ставився до переходу до навчання з шести років і вважав, що саме подовження дитинства є найвеличнішим завоюванням цивілізації. Ми маємо цінувати це як «додатковий бонус» у розкритті природнім шляхом творчих можливостей дитини, коли вона дозріває поступово, «повільно» налаштовуючи свої психофізіологічні механізми до викликів її життя.

Саме О.В. Запорожець [4] увів поняття ампліфікації (від лат. поширюю, збільшую), тобто збагачення розвитку дитини за рахунок оптимального використання специфічних дитячих видів діяльності. Серед них значну увагу необхідно приділяти афективній діяльності дитини. Цей вид діяльності В. Вундт [3] вважав формою розвитку почуттів дитини. В. Вілюнас [2] пропонував розглядати її як універсальну, але «аварійну» реакцію на екстремальну нерозв'язану ситуацію, хоча зі сторони мотиваційної регуляції це може означати повернення до інстинктивної поведінки. Афект має властивості домінанти, яка гальмує всі інші психічні процеси і в той же час диктує спосіб «аварійного» розв'язання ситуації: втеча, агресія, істерика, депресія, ступор тощо.

Крім цього, важливу роль у діяльності дитини відіграє формування довільних рухів та внутрішня форма руху, до змісту якої належить образ ситуації, коли ці процеси проживаються поетапно, належно відпрацьовуються як необхідна потреба для формування власних особистісних якостей і ми отримуємо збалансовану картину в розвитку психіки дитини. А для цього важливо розуміти, як працюють психофізіологічні механізми організму дитини, як, спираючись на відомі знання, підтримати ці процеси освоєння власного природного потенціалу без надривів, примусів та пригнічень, дотримуючись меж логіки розумних обмежень, зберігаючи життя як найвищу цінність, даровану природою і Богом.

Пошук відповіді на ці непрості запитання і виклики, на наш погляд, лежить у площині осмислення ролі феномену чутливості. Саме він пов'язаний із виникненням нервової системи, подальшим її перетворенням на центральну нервову систему, психіку і набуття ними вищого ступеня – свідомості (хоча ми не стверджуємо, що свідомість є продуктом тільки нервової діяльності). Виникнення чутливості вдосконалило нервову діяльність і перевело її в нову площину психічної діяльності. Отже, виникнення чутливості в нервовій системі стало першопричиною для ускладнення мозкової діяльності у тварин і людини зокрема.

Встановлено, що чутливість проявляється в двох іпостасях: сенситивності та сензитивності (сенситивні та сензитивні періоди). До останнього часу в психологічній науці обидва терміни вживались як синоніми. Між тим, кожен із них має певні змістові відмінності, що важливо враховувати для глибокого розуміння сутності феномену чутливості, особливо її місця в становленні людини розумної. Явище чутливості є одним із базових, що заклало важливий механізм «осмисленого» зворотнього зв'язку, а не простої реакції на подію. Саме він допоміг активізувати не тільки точкове відображення світу органами чуття, а підняв його на інший якісний щабель всебічного «опрацювання» контакту з зовнішнім світом. Феномен чутливості вплинув на

розвиток і розбудову свідомості. На наш погляд, феномен чутливості можна схематично представити так (Рис 1.).

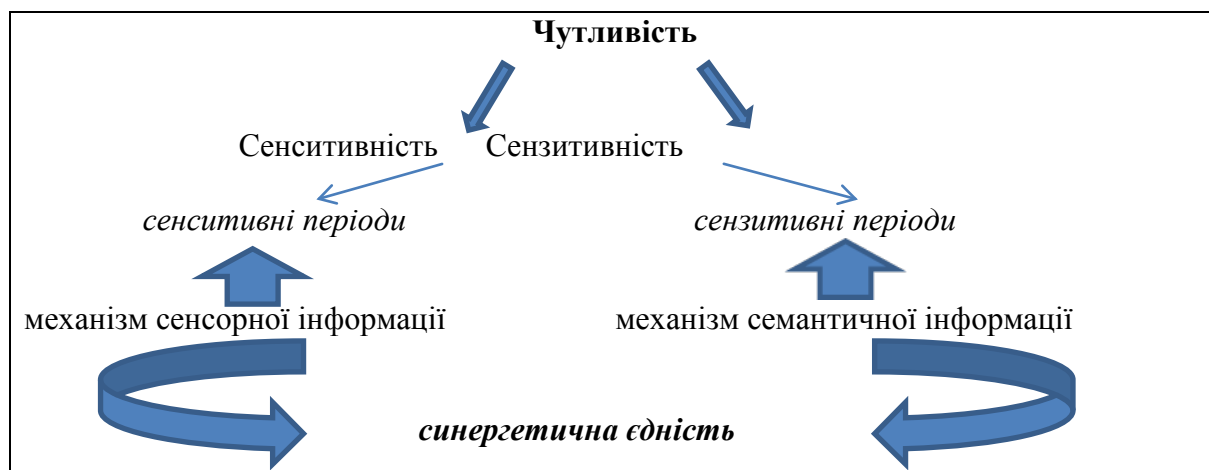

Рис. 1.Схема дії чутливості

Сенситивність – це підвищена чутливість; чутливість при слабкості нервової системи; визначається тим, яка найменша сила зовнішніх впливів необхідна для виникнення якої-небудь психічної реакції людини, яка швидкість її виникнення; підвищена чутливість індивіда до подій, що його стосуються; підвищена тривожність, страх перед нововведеннями, акцентуація. По суті, це психофізіологічна основа змісту поняття сенситивність. Тому сенситивність як термін позначає цю чутливість насамперед у різних органах до тих чи інших внутрішніх чи зовнішніх подразників.

Сензитивність – це гіперсоціалізація, яка виникає, коли суспільство дегуманізує людей через свої форми управління та ієрархічні рівні; схильність до інновацій тощо. Це – соціально-психологічна основа змісту поняття сензитивність. Тому термін сензитивність можна розглядати в декількох площинах:

- чутливість людини до розуміння сфери іншої людини, власних потреб чи суспільних явищ;
- темпераментна риса людини, яка вказує на рівень чутливості до оточуючого світу, є виявом її людської природи;
- характеристика людини як особливої соціальної істоти;
- особливий стан, що характеризується як чуття себе та інших, навколишнього світу в цілому;
- може характеризуватися такими показниками, як сила, рухливість, урівноваженість; від того, яку конфігурацію вона буде мати, залежатиме якість переробки людиною семантичної інформації; іншими словами, чи зможе людина вдало позиціонувати себе, не перешкоджаючи іншим та спираючись на власну індивідуальність.

Отже, ми загалом окреслили особливості сенситивності і сензитивності, що складають дві особливі сторони феномену чутливості людини. Експериментальні пошуки елементарних маркерів чутливості стали результатом переосмислення факторів, які вплинули на становлення людини і виокремлення її з тваринного царства. І тут необхідно більш детально згадати про унікальність у цьому процесі набуття вертикального положення людського тіла (ходіння на задніх кінцівках). На нашу думку, фактор прямоходіння був більше осмислений як соціальний фактор, що змінив навколишній світ завдяки звільненню у людини її універсального інструменту – рук. Між тим, це тільки одна частина цілісності, що вимагає всебічного вивчення й осмислення в науці.

Унікальності людського організму притаманна велика кількість парних органів, які допомагають йому взаємодіяти з внутрішнім і навколишнім середовищем: ліва і права півкулі головного мозку, легені, нирки, очі, вуха, руки, ноги. Але в цьому переліку тривалий час без належної уваги був відсутній дуже що він працює щосекунди протягом життя людини, не зупиняючись не на мить важливий парний орган, про який не завжди згадують. Його особливістю є те, ось ця інтрига, яку не одразу помічають навіть спеціалісти, обізнані у будові й функціонуванні людського тіла. Цей орган теж є парним і знаходиться в середньому вусі. Це – вестибулярний апарат. Його вага складає всього близько чотирьох із половиною грамів.

Несподіваним для нашого розуміння є те, що від його хибної роботи людина може отримати понад тридцять відсотків різноманітних захворювань (співвідношення: вага всього 4,5 г і 30% діагнозів).

Всі наведені факти спонукають нас пильніше придивитись і ретельно розібратися, наскільки важливу роль відіграє вестибулярний апарат у роботі психофізіологічних систем організму людини і феномену чутливості зокрема. У сенсорній системі людини вестибулярний апарат посідає особливе місце. Тут доречно пригадати про мільйони років перепитій із філогенезом людини, який привів до виникнення її прямоходіння, що є важливим моментом, змінивши не тільки людину, але і перебіг подальшої історії життя. Звільнення передніх кінцівок (рук) є важливим, але це не все, що було «запропоновано» людині еволюцією.

Геометрична 3-D модель прямоходіння достатньо складна «просторова фігура», яка є нестійкою і потребує постійної корекції, енергозабезпечення, збалансованого супроводу (енергозатратність та енергозаощадження) ним координації багатьох психофізіологічних систем організму людини. Цей механізм постійного вертикального утримання тіла в просторі потребував потужного центру з обробки його безперерйного інформаційного забезпечення. І цю задачу необхідно було вирішувати для закріплення життєдайності прямоходіння людини. Тому емпірично було зроблено геніальне вирішення цієї важливої практичної задачі: саме вестибулярний апарат, який орієнтується на земне тяжіння, перебрав на себе індикацію і забезпечив координацію просторового положення тіла людини.

Для обробки такої щільної кількості інформації вестибулярний апарат спрямовує її до довгастого мозку і далі перенаправляє у вищі відділи мозку. Як результат, активізуються слухові, зорові, тактильні, рухові аналізатори, діяльність лівої і правої півкуль головного мозку (неокортекса, лімбічної системи). Активізуючи довгастий мозок, який є складовою стовбурового або заднього мозку (а це «ключ» для запуску роботи більшості структур головного мозку), вестибулярний апарат встановлює «узгоджені» фонові показники у збалансованості взаємодій різних мозкових структур за допомогою включення сенсорних впливів.

Провідним або навіть визначальним у цих змінах (статичних, тонічних рефлексів, тону м'язів...) є процес балансування на межі утримання оптимальної «рівноваги» дії в діапазонах чутливості роботи різних органів тіла за умов їхньої спільної активної мультивзаємодії (систем внутрішніх і зовнішніх збалансувань). Це дозволяє мобілізувати синхронність злагодженої роботи різних психофізіологічних систем і механізмів тіла людини (що іноді описуємо як «все працює, як годинник»). Тому рівновага – це не абстрактне поняття, а реальний психофізіологічний механізм регулювання всього тіла людини, ще не до кінця глибоко осмислений на рівні розуміння його протікання.

Така узгоджена, ритмізована робота вестибулярного апарату набуває обрисів своєрідного образного «камертону» для відповідного налаштування різних систем, таких як робота сенсорно-перцептивної сфери, переважної більшості мозкових структур як єдиного цілісного узгодженого процесу дій при вирішенні складних психомоторних задач. Ці процеси необхідно розглядати комплексно, враховуючи їхні взаємопереплетення, взаємодії, синтез дій і навіть їхню синергію підсилення енергетичних зусиль. Це дозволяє краще розв'язувати не тільки сенсорні, психомоторні, інтелектуальні, а й виховні задачі. Тобто з'являється цілком природня можливість (природновідповідна «логістика» дій) вносити зміни в поточну роботу сенсорної, психомоторної, психофізіологічної систем без надлишкового втручання в неї.

Отже, яким чином і впливаючи на що ми можемо змінювати свої налаштування психофізіологічних механізмів оптимального забезпечення життєдіяльності нашого організму? Ці питання стали наслідком детального вивчення досліджень, які проводили для потреб космічної галузі при підготовці майбутніх космонавтів. Переважна більшість подібних досліджень, на жаль, залишаються під грифом секретності, тому їхні результати не поспішають оприлюднювати широкому загалу. Щоб усвідомити всю важливість цих досліджень, варто нагадати, що в останні роки існування СРСР на цю сферу було виділено понад 1 мільярд карбованців. У США асигнування були ще більш потужними. Між тим певні відомості про результати цих досліджень для цивільних потреб були переосмислені та адаптовані співробітником однієї з лабораторій НАСА Ф. Белгау. Він спробував використати результати цих досліджень для потреб освітнього процесу і роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

У період із 2008 по 2012 рік ми активно співпрацювали з одним із співробітників центру Ф. Белгау в США доктором Р. Сокі, який двічі приїздив до України. Ця зустріч відбулася завдяки

неурядовій організації української спільноти в США «Українська медична спілка». Спільно з нею проводилися міжнародні конференції і науково-практичні семінари-тренінги для педагогів, практичних психологів і батьків, які виховували дітей з особливими освітніми потребами (ДЦП, аутизм, СДУГ, розумовими вадами, синдромом Дауна). Події, що зазначені вище, дозволили побачити нові грані, важливі особливості в діях феномену чутливості людини, що змусило осмислити феномен чутливості в більш широкій інтегральній площині взаємодій і впливів на загальний стан і якість роботи психофізіологічних механізмів органів тіла людини.

Виникла потреба в експериментальному дослідженні з пошуку маркерів феномену чутливості в контексті якісних змін у роботі психофізіологічних механізмів органів і тіла в цілому [8]. Було проведено трирічне дослідження з дітьми, які мали розумові розлади і затримку психічного розвитку. Мета експерименту полягала в тому, щоб змінити чутливість у роботі фізичного тіла і психіки дитини без втручання (медикаментозного, психотерапевтичного і психологічного тиску) в кордони її особистісного розвитку. Завдання полягало в «м'якій» спрямованій дії, що максимально наближена до природної активації прихованих резервів психофізіологічних механізмів людини. Тобто в експерименті необхідно було «лагідно» активізувати у суб'єктах дослідження їхні психофізіологічні механізми чутливості (вестибулярного апарату), які перебувають у певному «сплячому» режимі своїх можливих потенційних дій.

Відомо, що подразнення вестибулярного апарату у людини призводить до виникнення рефлексів, які розподіляються на три групи: 1. *Вестибулосоматичні*, тобто рефлекси з вестибулярного апарату на поперечносмугасту мускулатуру шиї, тулуба, кінцівок, очей (хода вперед, назад, фалангової; координаторні проби; ністагма дрімоти); 2. *Вестибуловегетативні*, тобто рефлекси з вестибулярного апарату на гладку мускулатуру внутрішніх органів (збліднення, почервоніння шкірного покриву, посилення потовиділення, зміна серцевої та дихальної діяльності, нудота, блювота, порушення випорожнення, частим сечовиділенням); 3. *Вестибулосенсорні*, тобто рефлекси, які обумовлені зв'язком вестибулярного апарату з корою великих півкуль (свідоме відчуття положення тіла в просторі, вестибулярна ілюзія протиобертання – це в нормі, а при патології – запаморочення та порушення просторового відчуття).

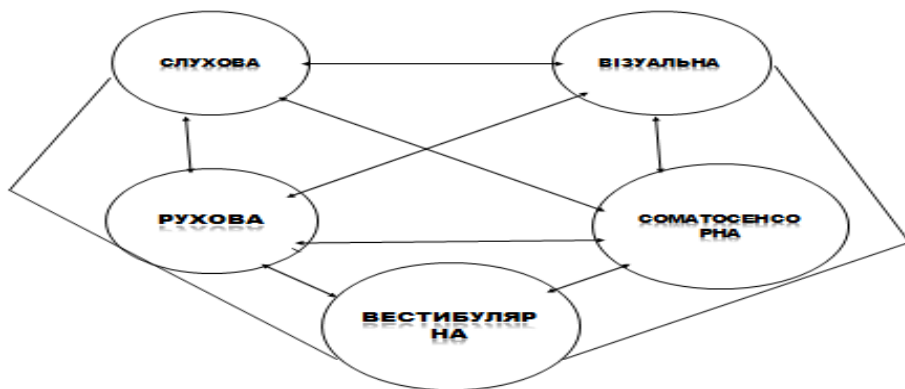

Рис. 2.Схема сенсорної інтеграція

Підґрунтям експерименту було розуміння того, як відбувається реальна біологічна взаємодія між психофізіологічними механізмами (Рис.2). Це важливо для усвідомлення впливів, які виникають між різними механізмами, де вестибулярний апарат нагадує будову механізму важелів терезів, що перебувають у постійному пошуку «рівноважної стабільності», яка не фігурально, а реально змінює діапазон чутливості в роботі всіх органів і механізмів, відповідальних за діяльність організму людини. Прагнення – одне: привести їхню роботу до стану синхронізації. Цікаво те, що ці зміни спостерігаються не тільки в фізичних структурах, але впливають і на ментальні структури людини, змінюючи її соціальні прояви й устремління. Але це окрема тема, що потребує свого осмислення і більш детальних досліджень.

У програмі експерименту було розроблено відповідну методику для стимулювання вестибулярного апарату. Для цього використовувалося спеціальне обладнання у вигляді

спеціальної балансувальної дошки, розробленої Ф. Белгау. Це спеціальний прилад-гойдалка з невеликою безпечною амплітудою дії для роботи з тілом в умовах вільного гойдання. Тривалість перебування на цьому тренувально-вимірювальному приладі була обмежена мінімальним часом десять хвилин. Складовою експерименту була кількість повторів означених вище вправ учасниками на балансувальній дошці за тиждень. Також важливим для розуміння процесів змін є сумарна кількість тижнів із виконання вправи на балансувальній дошці.

Результати нашого дослідження [6,7,8] свідчать, що активна робота дітей і дорослих на балансувальній дошці впливала на збалансування активності між лівою і правою півкулями головного мозку. Це дозволяло суб'єктам експерименту змінювати тактичні і стратегічні підходи в розв'язанні їхніх психомоторних та інтелектуальних завдань. Зоровий аналізатор покращував свою фізіологічну роботу, дозволяючи очам краще бачити, а слуху розрізняти більш низькі тональності. Окремо варто сказати про зміни в психомоторних діях, які ставали своєрідними заспокоюючими засобами для надмірної імпульсивності та інтелектуального «сковзання по поверхні». У результаті покращувалася критичність мислення.

Були запропоновані певні дії для зміни станів у роботі пізнавальних процесів людини. Про це можна більш детально прочитати в наших публікаціях, представлених у списку літератури до даної статті. Природовідповідність роботи вестибулярного апарату як ключового механізму впливу на діапазон загальної чутливості людини ще потребує тривалих і детальних досліджень. Створюються умови здійснювати все без насилля, медикаментозних засобів, використовуючи природні можливості кожної людини відповідно до її задатків, здібностей і творчих дій розкривати її приховані психофізіологічні потенціали, особливо в контексті досліджень відомого психолога М. Чікцентмігаї [10] щодо вивчення феномену потоку (зміненого стану свідомості) людини.

Феномен чутливості дозволяє по іншому оцінювати роль змінених станів свідомості [5] в пошуках адекватних моделей спрямованих на максимальну можливість реалізації індивідуальних природних задатків і підтримку їх перетворення на здібності. В цих процесах залишається не до кінця оціненою і осмисленою важливістю роботи вестибулярного апарату як інтегруючого механізму скритих потенціалів психофізіологічних механізмів людини.

На жаль, обсяг однієї статті і кількість ще недосліджених параметрів дії діапазонів роботи чутливості не дозволяє автору робити остаточних висновків. Тому виникає спонукання до подальших досліджень та теоретичних осмислень у роботі психофізіологічних механізмів людини. Вони необхідні для розробки нових дійових інструментів і методик роботи з природними можливостями людини для кращої її адаптації і успішного подолання викликів у різних видах діяльності. Безперечно мають не залишатись осторонь пошуки експресистеми з підтримки балансу рівноваги в прямому і широкому контексті (фізичної і психічної сфери) з урахуванням особливостей дії діапазону чутливості в психофізіологічних системах організму людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин А. Волевая гимнастика: психофизиологические движения / А. Анохин. – Харьков: издательство «Пролетарий», 1930. – 49 с.
2. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 284 с.
3. Вундт В. Введение в психологию. – М.: КомКнига, 2007. – 168 с.
4. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности / Александр Владимирович Запорожец. – В кн.. Принцип развития в психологи. М., 1978., С.243-267.
5. Котлер С., Уіл Д. Викрадачі вогню. Таємна революція змінених станів / Стівен Котлер, Джеймі Уіл. – Київ: Yakaboo Publishing, 2017. – 272 с.
6. Кочерга О. Чутливість психофізіологічних систем та їх вплив на навчання учнів https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19088/1/O_Kocherga_PS_3_IPPO.pdf
7. (дата звернення 05.08.2021)
8. Кочерга О.В. Динаміка зміни діяльності психофізіологічних механізмів чутливості людини [Текст] / А. В. Кочерга // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наук. праць / Київський університет імені Бориса Грінченка, Інститут проблем виховання

національної академії педагогічних наук України; редкол. В. О. Огнев'юк [и др.]. - Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. - №20. - С. 68-73

9. Кочерга О. В., Шорохова В.В. Використання балансувальної дошки доктора Френка Белгау в навчально-корекційній роботі з учнями 1-4 класів із порушенням психофізичного розвитку <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12324/> (дата звернення 05.08.2021)

10. Черпак Ю.В. Вітчизняний громадсько-педагогічний рух за розвиток фізичного виховання дітей і молоді (остання чверть XIX ст. – 1917 р.). – К., Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, 2018. – 23с.

11. Чиксентмихай М. Поток: психологія оптимального переживання / Михай Чиксентмихай. – М.: Альпіна-нонфікшн, 2011. – 461с.

Кропочева Н. М.,

науковий співробітник

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
veritas59@i.ua

ХРОНОЛОГІЧНО-ТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ В ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ, СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** Проведено бібліометричний аналіз інформаційного потоку дисертацій, в яких відображено дослідження проблеми обдарованості в галузі дошкільної, середньої та вищої освіти, захищених упродовж 1991–2021 рр.; розглянуто загальну динаміку досліджуваних дисертацій за тематичними, хронологічними характеристиками (за матеріалами бібліометричного дослідження «Дисертації з питань освіти (1991–2021 рр.).*

***Ключові слова:** дисертаційна робота, обдарованість, заклади вищої педагогічної освіти, інституційний репозитарій, наукова бібліотека.*

***Annotation.** A bibliometric analysis of the information flow of dissertations, which reflects the study of the problem of talent in the field of preschool, secondary and higher education, defended during 1991-2021; the general dynamics of researched dissertations on thematic, chronological characteristics is considered. The results of the quantitative analysis of the researched information resources in the institutions of higher pedagogical education of the Ministry of Education and Science of Ukraine are given.*

***Key words:** dissertation work, talent, institutions of higher pedagogical education, institutional repository, scientific library.*

Постановка проблеми. Звертаючись до проблематики дисертаційних праць, яка в останні десятиліття стає об'єктом та предметом наукових розвідок, студій, монографічних та дисертаційних робіт, слід досить зважено та водночас системно підійти до досліджень названого вище виду наукової продукції з позицій бібліометричного підходу, фіксуючи увагу на хронологічному та тематичному діапазоні, що уможливають візуальне, як правило, відображене в таких формулюваннях як «загальна динаміка» та «статистичний аналіз» з розмежуванням за певною науковою сферою та відповідними хронологічними рамками. За замовчуванням, розглядаються такі кількісні аналогі: в межах 10-ти, 15-ти, 20-ти, 30-ти років, що, власне, і доповнюють інформаційну картину або обрис в кількісній і хронологічній характеристиках інформаційно-документального потоку дисертаційних досліджень (в межах нашої розвідки ми застосовуємо в подальшому поняття «дисертація» або «дисертаційна робота»).

Зазначене дослідницьке питання нами розглянуто через виконання наступних завдань: стан вивчення та розроблення проблеми обдарованості в дисертаційних роботах упродовж 1991–2021 рр., встановлення кількісних показників та проведення хронологічного аналізу, відображення наявних та появу нових тенденцій у семантичному спектрі розроблюваних проблем в подальших дослідженнях.

З огляду на зазначені вище настанови, метою статті є проведення кількісного та хронологічного моніторингу дисертаційних робіт упродовж 1991–2021 рр., що відображають стан репрезентації поняття «обдарованість» і близьких до нього за семантичними ознаками понять в дисертаціях з питань освіти та

педагогіки, виявити актуальність усталених або наявність нових наукових тем в прогнозованій перспективі.

Аналіз останніх досліджень, публікацій. Якщо розглядати історіографічні аспекти формування бібліометричного аналізу дисертацій, найбільшу питому вагу мають бібліотекознавчі праці з актуальних питань бібліографознавства та книгознавства, із-поміж яких слід назвати публікації Л. Глазунової [2], Л. Дем'янової [4], О. Політової [11], Л. Литвинової [8], в яких проведено бібліометричний аналіз дисертацій у наукових галузях «Книгознавство», «Історичні науки», «Соціальні комунікації» відповідно.

Бібліометричне дослідження дисертаційних робіт досить ґрунтовно представлено в науковому доробку знаних фахівців Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського Н. Зайченко [5], Л. Костенка [9], О. Жабіна [9].

В практичній діяльності науковців Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського проведення бібліометричних досліджень стало значущою складовою наукових проєктів фундаментального та прикладного характеру, що виконуються в галузевій бібліотеці. Так, доречно згадати публікації Т. Букшиної [1], О. Годз [3], Н. Кропачевої [7], в яких на основі контент-аналізу реферативної бази даних «Україніка наукова» представлено результати бібліометричного аналізу дисертаційних робіт з питань дошкільної, початкової та середньої освіти. В рамках виконання завдань наукового дослідження «Інформаційні ресурси освітянських бібліотек в розвитку педагогіки, психології та освіти» (2020–2022 рр.) важливим напрямом визначено «репрезентацію досягнень педагогічної науки через призму дисертаційних досліджень, здійснених в Україні за роки незалежності». Для виконання зазначеної теми передбачено з-поміж низки дослідницьких методів використання методів інформаційного аналізу, зокрема, бібліометричного аналізу. Так, в зазначеному контексті слід виокремити публікацію Л. Пономаренко та С. Коваленко щодо моніторингу дисертаційних досліджень зі спеціальностей 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)» та 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті», що торкаються питань дистанційної освіти упродовж 1991–2019 рр. [6].

Для виокремлення та встановлення основних змістових ліній статті слід окреслити основні поняття: «дисертація» та «обдарованість». Так, перше інтерпретовано в «класичній» редакції, викладеній в «Педагогічному словнику» за редакцією М. Ярмаченка, що розглядається в сукупності правових, організаційних та змістових ознак, а саме: «дисертація /від лат. *dessertatio* – міркування, дослідження/ – наукова праця, яка дає право на здобуття вченого ступеня кандидата або доктора наук. Захист дисертації проводиться прилюдно з широким прилученням наукових, виробничих і громадських організацій. Кандидатська дисертація повинна виявити не лише фундаментальні знання дисертанта з даної галузі знання і його здатність до самостійного наукового дослідження, але й містити в собі нові теоретичні та практичні рекомендації. Докторська дисертація повинна оригінально розв'язувати важливі наукові проблеми чи напрями науки і становити собою значний внесок у науку й практику» [10, с. 146].

Дефініцію поняття «обдарованість» сформульовано і наведено в уже згаданому «Педагогічному словнику». «Обдарованість – сукупність психічних властивостей, що зумовлюють особливо успішне виконання тієї чи іншої діяльності... Вона складається й розвивається під впливом відповідної діяльності, в процесі виховання та навчання. У психології закріпилося вчення про два види загальної обдарованості: *інтелектуальна* і *творча* креативність. Виявлено також незалежні типи «художньої» і «практичної» обдарованості. Люди, які мають наукову обдарованість, ніби поєднують у собі риси обох типів обдарованості. Ознаками високої обдарованості є: ранній прояв здібностей, швидкий темп засвоєння знань, формування вмінь та навичок у якійсь діяльності, схильність та інтерес до неї, елементи оригінальності, творчості в діяльності, створення продуктів суспільної вартості. Раннє виявлення здібностей свідчить про наявність сприятливих природних даних для їх розвитку» [10, с. 344]. Ми навели повністю визначення основних понять, з акцентом на складових обдарованості, окресленні ступенів і рівнів її прояву, видового складу та виділенням наукової обдарованості як інтегральної ознаки наведених видів.

Для формування вибірки для проведення бібліометричного дослідження було застосовано метод контент-аналізу назв дисертаційних робіт, в яких є поняття «обдарованість» та, враховуючи дефініцію цього поняття, використано її складові: творчу (креативну) та інтелектуальну обдарованість – для розширення пошуку дисертацій із названої проблеми. Під час проведення бібліометричного аналізу враховувалися наступні чинники: в інституційних репозитаріях більшою мірою є доступ до текстів

авторефератів дисертацій, з обмеженням доступу до текстів дисертацій. В такому випадку релевантність пошуку формувалася і досягалася завдяки пошуку в Національному репозитарії академічних текстів.

Таким чином, сформовано вибірку із 95-ти дисертацій, захищених упродовж 1991–2021 рр. в закладах вищої педагогічної освіти (надалі – ЗВПО), науково-дослідних установах. Для виконання мети розвідки було згруповано дисертації, захищені в закладах вищої педагогічної освіти і університетах, де є освітні програми в галузі дошкільної, початкової, середньої освіти. Звуження в змістовому полі уможливило формування вибірки із 70-ти дисертацій, захищених упродовж досліджуваного періоду в закладах вищої педагогічної освіти і в університетах. Так, на табл. 1 наведено результати кількісного аналізу дисертаційних робіт в ЗВПО та класичних університетах України.

Таблиця 1

Кількісний розподіл дисертацій на здобуття захищених упродовж 1991–2021 рр., розміщених в інституційних репозитаріях закладів вищої педагогічної освіти

№ п/п	Назва, установи, закладу вищої освіти	Кількість дисертаційних робіт
1	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	6
2	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Волинський державний університет імені Лесі Українки)	2
3	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка	1
4	Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов	3
5	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	2
6	ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»	1
7	ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»	4
8	ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».	3
9	Житомирський державний університет імені Івана Франка	4
10	Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка	5
11	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	1
12	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	6
13	Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	1
14	Рівненський державний гуманітарний університет	1
15	Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка	2
16	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	3
17	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	2
18	Ужгородський національний університет	1
19	Українська інженерно-педагогічна академія	2
20	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	2
21	Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди	9
22	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	1

23	Херсонський державний університет	1
24	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	5
25	Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка.	2
Усього		70

Представлені дані репрезентують двадцять п'ять закладів вищої освіти, з відповідними показниками захисту дисертацій з питань обдарованості, що дало можливість сформулювати три групи ЗВПО і університетів, які репрезентовані певною кількістю захищених робіт.

В першу групу віднесено навчальні заклади, в яких захищено близько 10-ти робіт з питань обдарованості в галузі дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти. Цю групу представлено трьома закладами – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (9 робіт), Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (6), Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (6).

Другу групу становлять ЗВПО, де було захищено близько п'яти дисертацій з питань обдарованості в галузі дошкільної, початкової та середньої освіти. Слід назвати такі установи: Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка (5), Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (5), ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (4) та Житомирський державний університет імені Івана Франка (4).

Третю групу формують вісімнадцять ЗВПО, в яких захищено від 1-ї до 3-х дисертацій з означеної проблематики.

Стосовно візуалізації загальної динаміки захищених дисертацій з проблеми «обдарованість» в галузі дошкільної, початкової, основної та вищої освіти, то необхідно зазначити наступне: перші дисертаційні роботи з'являються на вітчизняних теренах в 2000 р. (маємо на увазі саме поняття «обдарованість» в назві роботи – Н. К.). В 2006 р. – 4 праці, в 2007–2009 – три дисертації, з 2011 до 2015 рр. – сім дисертацій, і зростання кількості захисту спостерігаємо в 2014 році – 9 робіт. У 2017 році захист шести і у 2018 році знову зростання – вісім дисертацій. На рис. 1 представлено стан захисту в зазначених ланках освіти із зазначенням хронологічного аналізу стану захисту дисертацій з питань прямо (в назві) та опосередковано присвячених проблемі обдарованості.

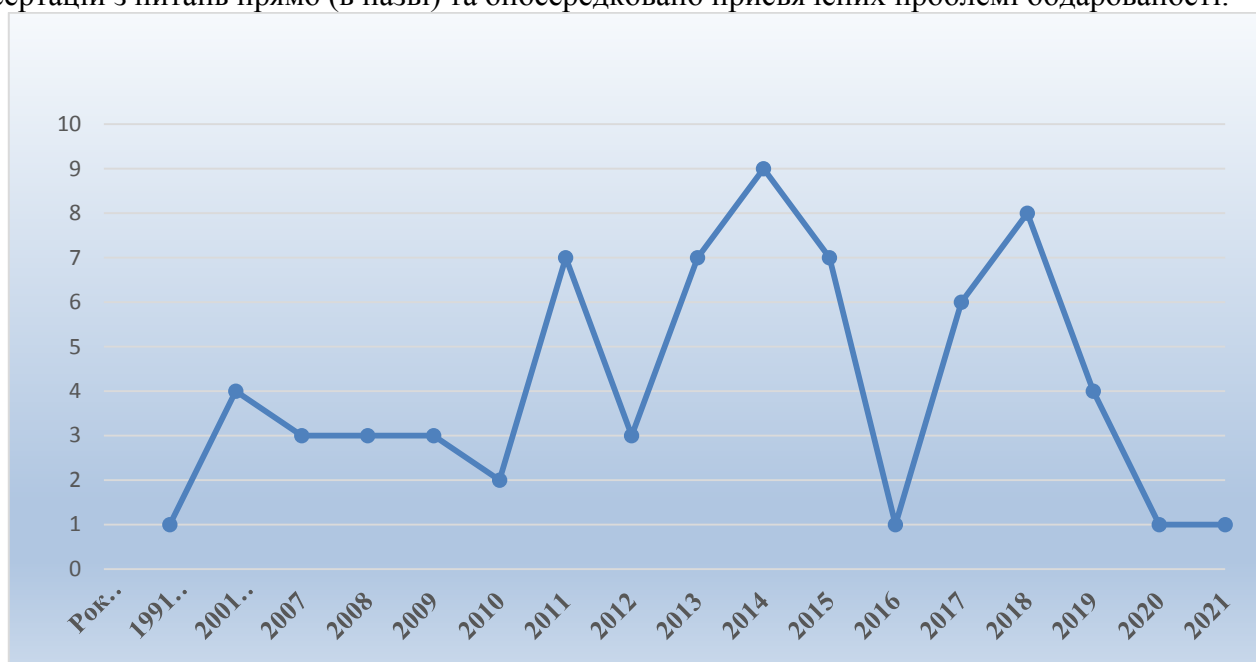

Рис. 1. Кількісні показники захищених дисертацій з проблеми «обдарованість» в галузі дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти.

Як бачимо, інформаційна картина загальної динаміки має значні періоди збільшення і значні – рівномірного процесу захисту дисертацій, що обумовлено низкою чинників різного характеру.

Висновки. З огляду на результати нашої розвідки, в якій розглянуто бібліометричні показники захисту дисертацій з питань обдарованості в галузі дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти, можемо констатувати, розуміючи певну фрагментарність дослідження, наявність таких узагальнень: по-перше, становлення загальноуніверситетських центрів досліджень з означеної проблематики; по-друге, хронологічний аналіз досить розгорнуто показав переважання історичного та джерелознавчого аспектів у тематичному спектрі досліджень, відображених в дисертаціях (1991–2000 рр.) і в осмисленні теоретичних, методологічних засад проблематики, зокрема, виокремленні та розширенні соціальних, комунікаційних, професійних та міждисциплінарних каналів дослідження проблеми на рівні викладання навчальної дисципліни, окремої особистості, майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Букшина, Т. Ф. Бібліометричний аналіз наукових публікацій з питань дошкільної освіти і виховання в загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова» (1998–2012 рр.) / Т. Ф. Букшина // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне фахове видання. – 2014. – Том 40, № 2. – С. 135–150. – Режим доступу до журн.: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/967/755#.U99FiKPfDIU>. – Назва з екрана. – дата звернення: 02.08.2021.

2. Глазунова, Л. В. Дисертаційні дослідження як індикатор розвитку біб-ліографічної науки в Україні на сучасному етапі / Л. В. Глазунова // Вісник ХДАК. – Харків, 2009. – Вип. 28. – С. 86–99.

3. Годз, О. В. Аналіз відображення наукових досліджень з проблем освіти і виховання в початковій школі в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» / О. В. Годз // Інформаційні технології і засоби навчання : електронне фахове видання. – 2014. – Том 41, № 3. – С. 248–255. – Електронні дані. – Режим доступу до журн. : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1020#.U99NP6PfDIU>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 2.08.2021.

4. Дем'янова, Л. Статистичний аналіз випуску авторефератів дисертацій за період 1991–2005 рр. / Лідія Дем'янова // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 4. – С. 8–10.

5. Зайченко, Н. Я. Выявление приоритетных направлений развития науки путем анализа научных публикаций, прореферированных в УРЖ «Джерело» на протяжении 1999–2002 гг. / Н. Я. Зайченко // Библиотеки национальных академий наук : проблемы функционирования, тенденции развития. – Вып. 2. – Киев, 2003. – С. 49–59.

6. Коваленко, С. Від дистанційної освіти до «освіти у смартфоні»: цифрова освіта та роль освітянських бібліотек в її розвитку / С. Коваленко, Л. Пономаренко // Вісн. Кн. палати. – 2020. – № 8. – С. 30–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2020_8_8. – Дата звернення: 02.08.2021.

7. Кропочева, Н. М. Відображення публікацій з питань загальної середньої освіти в реферативній БД «Україніка наукова» / Н. М. Кропочева // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне фахове видання. – 2014. – Том 44, № 6. – С. 157–170. – Режим доступу до журн.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_44_6_17. – Назва з екрана. – Дата звернення: 30.07.2021.

8. Литвинова Л. А. Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства (1994–2012) : дис. ... канд. гаук із соц. Ромунікацій : 27.00.03 / Литвинова Лариса Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 248 с.

9. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва (та ін.); НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 173 с.

10. Педагогічний словник [члени редакц. колегії І. А. Зязюн, Є. І. Коваленко, В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало та ін., гол. ред. М. Д. Ярмаченко] / АПН України, Ін-т педагогіки. Київ, «Педаг. ічна думка, 2001. – 518 с.

11. Політова, О. Динаміка відображення документального потоку з вітчизняної історії у бібліографічному покажчику «Історія України» / О. Політова // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 1. – С. 19–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2009_1_13. – (Дата звернення: 01.08.2021).

Кругова Н. П.,
*Соціальний педагог,
Розумівський комунальний заклад дошкільної освіти «Казка»,
Долинської сільської ради.
Krygovay1992@gmail.ru*

ОБДАРОВАНІСТЬ ЇЇ ВИВЛЕННЯ ТА ПІДТРИМКА.

Обдарованість - явище складне, багатогранне, це диво, яке природа дарує людям. І водночас воно настільки рідкісне, настільки дивовижне, що важко зрозуміти, чому саме ця людина вражає своїми неперевершеними успіхами в тій чи іншій галузі науки, мистецтва, літератури.

Обдарованість - це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності і давати суспільству користь. Стосовно феномену обдарованості дитини існує дві протилежні точки зору. За соціальною концепцією визнається, що більшість дітей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні розвитку їх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К.А. Гельвецій, В.П. Сфроймсон). Друга – теорія генетичної спадковості, за якою обдарованість є вродженим, досить рідкісним явищем, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф.Гальтон, Р. Стернберг). Суперечність цих поглядів зникає, якщо вважати, що потенційна обдарованість дитини по відношенню до різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. Будь-яка дитина може досягати особливих успіхів у широкому спектрі діяльності, оскільки її психічні можливості надзвичайно пластичні на різних етапах вікового розвитку. Таким чином, обдарованість у певній діяльності може виникати стихійно й далі розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих.

Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Існує декілька думок стосовно «Обдарованості» дітей. Перша думка це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Інша думка це те що, в наш час існує таке питання, а чи можна виділяти окремих дітей? Адже виділяючи одну дитину та називаючи її обдарованою ми тим самим пригнічуємо інших дітей у яких не все так гарно виходить і звідси виходить що вони бездарі. Так можна чи ні виділяти обдарованих дітей ще досі це питання висить у повітрі.

Обдаровані діти часто є оригінальними у поведінці та спілкуванні. Вони використовують особливі способи спілкування з дорослими й однолітками, 7 чутливі до ситуації спілкування, виявляють уміння спілкуватися не лише словесно, а й за допомогою невербальних засобів (міміки, жестів, інтонації тощо), легко вступають у контакт з однолітками, прагнуть до лідерства у спільній діяльності.

Обдаровані діти частіше за своїх однолітків обирають роль дорослого в творчих іграх, змагаються з іншими дітьми. Вони не уникають відповідальності, пред'являють високі вимоги до себе, самокритичні; не люблять, коли до них ставляться із захопленням, обговорюють їхню винятковість, талановитість, адже самі знають собі ціну. Ці діти випереджають однолітків у моральному розвитку, активно прагнуть добра, справедливості, правди, виявляють інтерес до духовних цінностей. Особлива психологічна якість обдарованих дітей – їх здатність прогнозувати можливі ситуації, способи розв'язання проблем, внутрішньо програвати ситуації ризику й небезпеки, а також знаходити можливі виходи із таких ситуацій.

Соціально-психологічний портрет обдарованої дитини.

Обдарованість дитини може проявлятися по-різному. У результаті досліджень науковцями виділено такі характерні особливості обдарованих дітей:

- Часто “перескакують” через послідовні етапи свого розвитку.
- Допитливість. Такі діти прагнуть до пізнання, дослідження навколишнього світу і не терплять жодних обмежень своїх досліджень.
- Самостійна дослідницька практика дитини. Це забезпечує можливість вивчати невідоме раніше.
- Логічне мислення.
- Добра пам’ять.
- Зацікавленість складними задачами, які не мають певного алгоритму розв’язування.
- Оригінальне мислення, здатність висувати несподівані ідеї, які відрізняють від банальних та широко відомих.
- Здатність до аналізу. Діти мають гнучке мислення, вміння асоціювати, знаходити аналогії, зв’язки між поняттями і процесами.
- Концентрована увага, вміння утримувати увагу при наявності перешкод на сприйняття інформації, вони буквально “занурюються” у своє заняття, якщо воно їм цікаве.
- Здатність до оцінки, рефлексивне ставлення до себе, впевненість в собі.
- Схильність до лідерства. Такі діти часто стають керівниками та організаторами в групових іграх та інших справах.
- Самостійність, сміливість брати на себе відповідальність.
- Адекватна конкурентність, яка стимулює інтерес до змагання з такими ж дітьми.
- Захоплення колекціонуванням, при цьому їхня мета - не приведення колекції в ідеальний порядок, а її реорганізація, систематизація на нових підставах.
- Великий словниковий запас, із задоволенням читають словники чи енциклопедії, придумують нові слова і поняття.
- Розвинене почуття гумору.
- Різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно.

Роль родини та стосунків батьків у житті обдарованої дитини

Першовідкривачами обдарованості дітей є батьки. Вони виконують найголовнішу роль у становленні й розвитку не тільки обдарованості дитини, а і її особистості.

Іноді батьки не зауважують обдарованості своїх дітей (це буває, наприклад, якщо дитина перша і єдина) або опираються прирахуванню своїх дітей до обдарованих («Я не хочу, щоб моя дитина була обдарованою, нехай вона краще буде нормальною»), починають надмірно «експлуатувати» здатності дитини та поміщають її у штучні умови (наприклад, позбавляють можливості спілкуватися з однолітками).

Усе це лягає додатковим вантажем на плечі дитини, адже в якийсь момент вона сама відкриває свою обдарованість і розуміє, що чимось відрізняється від інших.

Дуже важливо в цей момент підтримати дитину, показати, що її особливість - це нормально, що вона має на це право і, звичайно, що поза залежністю від того, чи буде вона виявляти свої таланти надалі чи ні, усе одно її люблять (про важливість позиції батьків, взаємини в родині та їхній вплив на подальше життя дитини написана безліч книг, психологічних і художніх).

Батьківське відкриття обдарованості власної дитини повинно народжувати радісне очікування й готовність вирішувати пов’язані з цим проблеми. Задача полягає в тому, щоби вчасно знайти вірний момент, правильні слова та приклади для дитини, щоб вона мала здорове самосприйняття, тому що уявлення про саму себе - це багато в чому кристалізація того, як на нас реагують інші люди.

Наступним найбільш відповідальним моментом у житті обдарованої дитини є її вступ до школи, особливо якщо це не спеціалізований, а звичайний навчальний заклад.

Дитина може стати ізгоєм, тому що однокласники будуть «мстити» їй за те, що вона розумніша й талановитіша, ніж вони, а в учителів «нестандартна» дитина швидше за все буде викликати роздратування, оскільки вони звикли орієнтуватись на середній рівень. У даному випадку ніщо не зможе замінити батьківської підтримки й захоплення.

Обдаровані діти особливо мають потребу в розвитку в них самостійності, самодисципліни та самоврядування в навчанні, і якщо школа не задовольняє їхніх запитів, то їм доводиться піклуватись про себе самим.

Отже, батькам необхідно:

- приймати дітей такими, які вони є, а не розглядати їх як носіїв талантів;
- спиратись на власні сили й дозволяти дитині самій шукати вихід зі сформованої ситуації, вирішувати кожну задачу, яка їй під силу, навіть якщо самі можуть робити це краще та швидше;
- не тиснути на дитину в її шкільних справах, але завжди бути готовими прийти на допомогу в разі потреби;
- точно розраховувати момент і ступінь реакції на потребі дитини (якщо дитина поставила запитання, то не піддаватися спокусі розповісти про предмет усе, що вони знають самі, а тільки дати відповідь).

Відповідно до точки зору багатьох учених обдарованість містить три компоненти: 1) пізнавальні здібності та навички;

2) творчі здібності;

3) емоційно-вольову сферу.

Пізнавальні здібності і навички передбачають опанування великого обсягу інформації, багатий словниковий запас, перенесення засвоєного на новий матеріал, установлення причинно-наслідкових зв'язків, уміння робити висновки, міркувати, висувати гіпотези, застосовувати ідеї на практиці.

Творчі здібності – це здатність до розвитку, дивергентне мислення, гнучкість у мисленні та діях, швидкість мислення, здатність висловлювати оригінальні ідеї, винаходити щось нове, багата уява, сприйняття неоднозначних речей, високі естетичні цінності, розвинена інтуїція.

Особливості емоційно-вольової сфери полягають у реалістичній «Я-концепції», повазі до інших, емпатійному ставленні до людей, толерантності у стосунках з іншими людьми, схильності до самоаналізу, терпимому ставленні до критики, готовності ділитися речами й ідеями, наполегливості у виконанні завдання, незалежності у мисленні й поведінці, прагненні до змагань, почутті гумору, впевненості у своїх силах і здібностях.

Основним підходом у пошуку юних обдарувань необхідно визнати комплекс заходів: медичних, фізичних, психологічних та педагогічних.

Діти з творчим продуктивним мисленням відрізняються незалежністю, розкутістю поведінки, здатністю продукувати оригінальні ідеї, знаходити нестандартні рішення, винахідливістю. Така творча спрямованість обдарованості передбачає оцінку їхніх творчих здібностей

Рекомендації по роботі з обдарованою дитиною:

- створіть дитині затишні й безпечні психологічні умови для пошуку;
- підтримуйте здатність дитини до творчості;
- терпляче сприймайте дивовижні ідеї, будьте уважні до питань;
- надайте можливість дитині побути на самоті;
- допоможіть дитині створити систему цінностей;
- створіть умови для задоволення основних людських потреб (почуття безпеки, поваги);
- знайдіть слова підтримки для нових творчих починань;
- підтримуйте необхідну для творчості атмосферу.

Поради батькам, які бажають розвивати здібності своїх дітей

1. Не стримуйте розкриття потенційних можливостей психіки.
 2. Уникайте однобокості у навчанні та вихованні.
 3. Не позбавляйте дитину ігор, забав, казок, створюйте умови для виходу дитячої енергії, рухливості, емоційності.
 4. Допомагайте дитині у задоволенні основних людських потреб (почуття безпеки, кохання, повага до себе і оточуючих), тому що людина, енергія якої скована загальними потребами, проблемами, найменше спроможна досягти висот самовираження.
 5. Залишайте дитину на самоті та дозволяйте займатися своїми справами. Пам'ятайте, якщо Ви бажаєте своїй дитині добра, навчіть її працювати самотійно.
 6. Підтримуйте здібності дитини до творчості та співчуйте у випадку невдачі, уникайте незадовільної оцінки творчих спроб дитини.
 7. Будьте терпимими до ідей, поважайте допитливість, реагуйте на запитання дитини.
- Навчати потрібно не тому, що може дитина, а тому, що вона опанує за допомогою дорослого, показу, підказки.

Поради батькам, які виховують обдаровану дитину Перше – потрібно любити свою дитину. Приймати дитину такою, якою вона є, беручи участь в розвитку, підтримуючи, а не нав'язуючи свої інтереси, давати дитині можливість вибору. Для розвитку творчого потенціалу необхідна адекватна оцінка сил дитини, та трохи завищена. Всезнайкою вона не виросте, але у неї буде запас сил та впевненість при невдачах, до яких потрібно готувати змалку.

Батьки повинні бути прикладом, адже дитина свідомо переймає Вашу манеру говорити, ходити, працювати, а також відчуття відповідальності за доручену справу. Батьки повинні пам'ятати правило: «Не зашкодь!», оскільки обдарована дитина більш чутлива, тому їй потрібно давати вільний час, щоб побути на самоті, поміркувати, пофантазувати.

За допомогою тренінгів батьки мають дати можливість дитині зрозуміти себе та інших. Дорослі часто повинні радитися з психологом щодо виховання обдарованої дитини. Батьки повинні завжди пам'ятати, що для обдарованої дитини творчість є життєвою необхідністю. Тому потрібно: – готувати дитину до спостережливості, наполегливості; – формувати у неї вміння доводити почату справу до кінця, – виховувати працелюбність, вимогливість до себе, задоволення від процесу творчості, толерантне ставлення до критики, впевненість при невизначеності, гордість і почуття власної гідності, чуйність до аналізу моральних проблем.

Батьки також повинні усвідомлювати, що значна роль у процесі формування особистості обдарованої дитини належить волі. Вольові риси є стрижневими рисами характеру, адже за наявності мети, яку особистість досягає в житті, вона долає перешкоди і має ціль у житті.

Цілеспрямовані люди знаходять своє щастя в житті, вміють поставити перед собою чітку, реальну мету. Прагнення досягати цілі робить людину рішучою та наполегливою.

І. Павлов стверджував, що для вольової людини труднощі лише збільшують бажання реалізувати мрію. Вони вміють стримати себе, володіють терпінням, витримкою, вміють контролювати власні почуття за наявності перешкод. Ініціативність і творчість поєднані з наполегливістю, рішучістю та витримкою, допомагають обдарованим дітям самореалізуватись.

Таким чином, батьки покликані допомогти дитині відкрити її життєве покликання, реалізувати як особистість. Вони не мають права втратити обдаровану дитину, бо, втрачаючи талант, обдарування, здібність, вони втрачають майбутнє. Батьки повинні бути терплячими, безмежно вірити в дитину, тоді вона виросте хорошою творчою людиною.

Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей?

1. Підхоплюй думки гуртківців і оцінюй їх зразу, підкреслюючи їх оригінальність, важливість тощо.
2. Підкреслюй інтерес дітей до нового.
3. Заохочуй оперування предметами, матеріалами, ідеями. Дитина практично вирішує дослідницькі завдання.
4. Вчи дітей систематичній самооцінці кожної думки. Ніколи не відкидай її.
5. Виробляй у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок.
6. Не вимагай запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, де є багато варіативні способи.
7. Вчи дітей цінувати власні та чужі думки. Важливо фіксувати їх в блокноті.
8. Іноді ровесники ставляться до здібних дітей агресивно, це необхідно попередити. Найкращим засобом є пояснення здібному, що це характерно, і розвивати у нього терпимість і впевненість.
9. Пропонуй цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.
10. Розсіюй страх у талановитих дітей.
11. Стимулюй і підтримуй ініціативу гуртківців, самостійність. Підкидай проекти, які можуть захоплювати.
12. Створи проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.
13. Створи в закладі періоди творчої активності, адже багатого геніальних рішень з'являється в такий момент.
14. Допомагай оволодівати технічними засобами для записів.
15. Розвивай критичне сприйняття дійсності.
16. Вчи доводити починання до логічного завершення.
17. Впливай особистим прикладом.
18. Під час занять чітко контролюй досягнуті результати та давай завдання підвищеної складності, створи ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.
19. Залучай до роботи з розробки та впровадження власних творчих задумів та ініціатив, створи ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення.
20. Використовуй творчу діяльність вихованців при проведенні різних видів масових заходів, відкритих та семінаських занять, свят.
21. Під час опрацювання програмового матеріалу залучай до творчої пошукової роботи з використанням випереджувальних завдань, створи розвиваючі ситуації.
22. Активно залучай до участі в районних, обласних, Всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках.
23. Відзначавай досягнення вихованців, підтримуй та стимулюй активність, ініціативу, пошук

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція обдарованості // Обдарована дитина. – 2000. – №1 – С.5-9 9.
2. Зазимко О. В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості. - Обдарована дитина. – 1998. – № 8. – С.5-12. 10.
3. Сологуб Н. Обдаровані діти: психологічні проблеми розвитку навчання і виховання/ Н. Сологуб // Психолог. – 2012. – Січень (№ 2). – С. 14–19.
4. Тесленко В. В. Проблеми розвитку обдарованості в історії та теорії педагогіки / В. В. Тесленко // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 32–35.
5. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей. – К., 1963. – 123 с.

Кулакевич І. М.,

спеціаліст вищої категорії, вчитель історії

Глиннівського ліцею

с. Глинне

kulakevichgl@i.ua

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ В МАН – ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. В статті розглянуто основні аспекти науково-дослідницької діяльності учнів в МАН та визначено їх вплив на формування творчого потенціалу особистості школяра.

Ключові слова: дослідницька діяльність, творчий потенціал, особистість, самореалізація, МАН.

Annotation. The article considers the main aspects of research activities of students at the Academy of Sciences and identifies their impact on the formation of the creative potential of the student's personality.

Key words: research activity, creative potential, personality, self-realization, SAS.

Глобальні зміни, які відбуваються в усіх сферах сучасного суспільства вимагають розвитку нових педагогічних технологій, спрямованих на формування особистості, здатної знайти своє місце та самореалізуватися в сучасному світі. Відповідно до цього, сучасна освіта має підготувати людину, здатну охоче творити і сприймати зміни та нововведення. Тож на даному етапі інтенсивно розробляються нові освітні технології, побудовані на дослідницькій діяльності дитини в процесі навчання. Залучення школярів до дослідницької діяльності дає змогу з успіхом розв'язувати багато освітніх проблем, пов'язаних насамперед з індивідуальним підходом, рівневою диференціацією, створенням позитивної навчальної мотивації та професійною орієнтацією. Одним із факторів, який сприяє реалізації даних компонентів є навчання в Малій академії наук України (МАН). Саме тут старшокласники проходять першу школу становлення як майбутні науковці та дослідники [5].

Науково-дослідницька діяльність учнів в МАН сьогодні розглядається як важливий фактор найповнішого розкриття здібностей школярів, розв'язання різноманітних освітніх проблем, створення цілісної системи пошуку та виховання творчо обдарованої особистості. Вона є чинником самоствердження особистості, засобом реалізації інтересів та нахилів старшокласників, прищеплення інтересу до наукової думки та сприяє формуванню інтелектуального потенціалу України. Провідний напрямок діяльності – пошук, навчання й виховання здібних і обдарованих дітей, здатних діяти самостійно і приймати рішення у динамічних, нестандартних ситуаціях.

Дослідницька діяльність в МАН передбачає індивідуальну співпрацю учня та його наукового керівника. Роль наукового керівника є досить вагомою в даному процесі. Своєю діяльністю він повинен сприяти юному науковцю досягти позитивного результату. Розпочинаючи співпрацю з учнями, які виявили бажання бути задіяними в МАН, науковий керівник перш за все повинен звернути увагу на такі їх якості як:

- можливість швидко засвоювати сутність та значення навчального матеріалу;
- володіння на належному рівні термінологічним апаратом;

- вміння зосереджуватися на окремих аспектах проблеми;
- бажання більш детального дослідження окремих елементів процесу або явища;
- уміння самостійно робити теоретичні узагальнення та висновки;
- здатність займатися самоосвітою.

Важливим елементом успішної діяльності в МАН є мотиваційний процес. В даному контексті можна виокремити два види мотивації учня:

1. Мотивація за процесом;
2. Кінцевий результат.

В дослідницькій діяльності учнів в системі МАН особливо важливим є мотивація за процесом, оскільки вона прямо залежить від технологій, які використовуються в процесі науково-дослідницької роботи. Якщо технології створюють умови для особистої зацікавленості учнів не тільки в кінцевому результаті їхньої діяльності, а й у самому процесі його досягнення, а сама діяльність стає особистісно-значимою для учнів, то є всі підстави стверджувати, що таким чином у дитини буде формуватися внутрішня мотивація діяльності. Сприяючи формуванню внутрішньої мотивації юного дослідника науковому керівнику слід звернути увагу на те, що найбільш дієвим в даній ситуації є мотив, що має особливе суб'єктивне значення для учня. Саме цей мотив надає особистісного змісту пошуково-дослідницькій діяльності, а ставлення до справи в цьому випадку якісно інше ніж тоді, коли учень виконує науково-дослідницьку роботу в разі необхідності [1]. Водночас не слід применшувати мотиваційний компонент, який залежить від кінцевого результату. Успіх у своїй роботі викликає в учня позитивне ставлення до творчої, інтелектуальної діяльності, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, навичок самостійної діяльності та поведінки, тобто поступово здійснюється становлення тих властивостей і якостей, які є складовими творчої особистості. Досягнення бажаного результату також значною мірою впливає на свідоме духовне вдосконалення та самовизначення дитини.

Основним результатом плідного навчання учня у Малій академії наук є написання під керівництвом ученого або вчителя-предметника науково-дослідницької роботи, з якою діти виступають на наукових конференціях, шкільних, районних та обласних колоквиумах, а також захищають під час конкурсу-захисту. Учнівська науково-дослідницька робота являє собою першу спробу наукового аналізу самостійно зібраного матеріалу, його систематизації, комплексного опису та класифікації досліджуваних питань. За своїм характером вона повинна бути навчальним науковим дослідженням, а не роботою реферативного типу. Тому до роботи в системі МАН висуваються особливі умови та критерії оцінювання [4].

В процесі написання науково-дослідницької роботи учень має змогу максимально проявити свої творчі здібності. Обираючи тему для дослідження та визначаючи її актуальність юний дослідник під керівництвом свого наукового керівника ознайомлюється з важливістю даного питання в сучасному світі, дослідниками, які його вивчали та вивчають, перспективами застосування власних результатів у подальшому житті. Можна сказати, що учень відчуває себе особистістю, яка повинна принести покращення в суспільство вже найближчим часом. Таке відчуття сприяє емоційному піднесенню дитини та запалює в неї бажання працювати. В учня народжуються ідеї, які він бажає реалізувати. Тож коли вчителю вдасться запалити іскорку бажання в учня та спрямувати його творчість у потрібне русло, подальша робота стане набагато легшою [2, с. 248]. Водночас при виборі теми слід врахувати всі ризики та попередити про це учня. Це необхідно зробити для того, щоб у разі недосягнення бажаного результату в юного дослідника не згасло бажання не лише займатися науковою діяльністю, а й вчитися загалом. Також слід враховувати той факт, що деякі обдаровані діти є доволі вразливими та самокритичними і низький результат може погано відбитися на їх психоемоційному стані.

Робота джерелами та літературою є наступним етапом в процесі написання науково-дослідницької роботи. На даному етапі учні вчать працювати з джерелами різного роду, а саме: архівними, археологічними, статистичними, аудіовізуальними, усними та необхідною літературою. Ця робота сприяє формуванню вміння аналізувати, порівнювати та систематизувати наявну інформацію, відокремлюючи необхідний матеріал від другорядного.

Безпосереднє написання наукової роботи відбувається після того, як зібрано належну кількість необхідного матеріалу. В даному контексті юні науковці поєднують зібраний матеріал в одне ціле, надаючи йому оригінальності та змістовності. Написання науково-дослідницької роботи

сприяє також вмінню оформляти наукові дослідження згідно вимог, зокрема, написання вступу та висновків, розподіл роботи на розділи та підрозділи, посилання на літературу та правильне оформлення списку літератури, робота з ілюстраціями і таблицями тощо.

Важливим компонентом розвитку творчої особистості в системі МАН України є створення постера та його захист. Під час даного процесу учні презентують науковий апарат дослідження та його результати у вигляді плакату. Дотримуючись рекомендацій МАН дослідники необмежені в можливостях візуального дизайну постера, проте повинні змістовно його наповнити. Тож робота з постером сприяє розвитку креативності та творчої уяви юних науковців.

Заключним етапом науково-дослідницької діяльності учнів в МАН є виступ з доповіддю на захист власної роботи. Учні повинні у чітко відведений час донести аудиторії основні думки свого дослідження [3, с. 121]. Готуючись до виступу, юні науковці вчаться виокремлювати головне та другорядне, чітко і лаконічно висловлювати свої думки, зрозуміло доносити основні месиджи власного дослідження. Маючи змогу публічно висловити свої погляди з конкретного питання, в учнів під час виступу з доповіддю формуються якості публічного самовираження. Комунікація з членами журі та учасниками конкурсу-захисту сприяє формуванню мовленнєвої культури, правил поведінки, вмінню опонування, а також сприяє вихованню високоморальних якостей особистості. Слухаючи доповіді учасників та даючи відповіді на питання опонентів, учень збагачує свій інтелектуальний потенціал, що розширює його кругозір та формує всебічний розвиток.

Перебуваючи в середовищі людей, які висувають власні творчі ідеї, а також тих, хто аналізує ці ідеї, учень, який бере участь в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт відчуваючи себе на рівні з іншими усвідомлює значущість свого «Я», що служить вагомим чинником самоствердження особистості в суспільстві. У випадку досягнення бажаного результату процес самоствердження тільки посилюється. Дитина усвідомлює, що обраний нею шлях є правильним і корисним. Тому дуже часто діти, які брали участь в МАН у шкільні роки продовжують працювати над дослідженням цієї ж теми і під час навчання в університеті, здійснюючи наукові відкриття у певній галузі науки. Такий розвиток подій говорить про те, що дана особистість знайшла своє місце в суспільстві та здатна до самореалізації.

Отже, дослідницька діяльність учнів у МАН являє собою особливий вид інтелектуальної діяльності, який характеризується способом планування, що пов'язує ідею з її втіленням. Ця діяльність сприяє розвитку творчих здібностей учня, а її результатом є формування інтелектуального і пошукового досвіду, що забезпечує активну, творчу позицію людини в розв'язанні будь-яких життєвих проблем. Навчаючись в МАН учень набуває навичок роботи з науковою літературою, планування своєї дослідницької діяльності, вчиться висувати проблеми, відстоювати свою думку та будувати систему доказів. На теперішній час МАН є установою, яка сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, оскільки розширює горизонти навчального процесу, відповідає вимогам часу та сприяє теперішньому і майбутньому розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кущенко І. Ю. Мотивація науково-дослідницької діяльності учнів – запорука успішності в навчальній і позанавчальній роботі. URL:<http://tme.umo.edu.ua/docs/1/08kiunpr.pdf>. (дата звернення 06.09.2021).

2. Масинець А. О. Організація науково-дослідницької діяльності учнів у процесі підготовки до конкурсу-захисту МАН. Таврійський вісник освіти. 2014. № 2. С. 246–250.

3. Мороз П. В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України: методичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2012. 128 с.

4. Основні вимоги до написання, оформлення та представлення учнівських науково-дослідницьких робіт.

5. URL:http://man.gov.ua/ua/activities/competition_protection/year-2012/basic-requirements (дата звернення: 05.09.2021).

6. Положення про Малу академію наук учнівської молоді. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0172-06> (дата звернення: 05.09.2021).

Куліш Ольга Іванівна,
учитель української мови та літератури
старший учитель
Путивльської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 2 ім. Г.Я. Базими
Путивльської міської ради
kulish3001@gmail.com

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті висвітлена одна з головних проблем навчально - виховного процесу школи – виявлення та розвиток обдарованої й креативної особистості, зосереджена увага на форми й методи активізації здібностей учнів, запропоновані завдання щодо ефективності засвоєння матеріалу, розвитку інтересу до предмету, уяви та творчого мислення.

Ключові слова: талановитий, здібний, обдарований, креативний, інтелектуальний розвиток, навчально – виховний процес, творчість.

Annotation. In this article one of the main problem of the educational and upbringing process is highlighted. It is the detection and the development of the gifted and creative personality. Special attention is paid to the forms and methods of activation of students' abilities. Some specific tasks are proposed to improve the efficiency of assimilation the material, the development of the interest to the subject, imagination and creative thinking.

Key words: talented, capable, gifted, creative, intellectual development, educational process, creativity.

Наразі життя розвивається бурхливими темпами, бо ХХІ століття – це епоха духовного оновлення, інновацій, глобальних змін, які вимагають нових підходів до вирішення проблем не тільки економіки, а й освіти та виховання підростаючого покоління. Спільноті потрібна високоосвічена особистість, яка усвідомлює необхідність знань, орієнтується в потоці інформації, може реалізувати отримані знання в повсякденному житті. Нова українська школа повинна забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості і талантів. [1]

Проблема дитячої обдарованості була, є та буде найважливішою в усі часи, бо геніальні люди є потужним ресурсом процвітання країни. А енергійна молодь з високим рівнем інтелектуального розвитку, креативних можливостей і здібностей здатна створити нові теорії та технології, по-новому підійти до розв'язання важливих питань і не лише сьогодні. Тому турбота про талановитих дітей нині - це перспектива розвитку науки, культури й соціального життя України в майбутньому.

Саме тому в Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» зазначено, що серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти є «...своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей», а також «...удосконалення навчально-виховного процесу в шкільних закладах з урахуванням особистих якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини». [4]

Проблема виявлення, розвитку та навчання талановитих дітей викликає значний інтерес у психологів і педагогів. Численні дослідження підкреслюють актуальність цієї дилеми як у нашій країні, так і за кордоном. Обдарованими називають дітей, які, на думку фахівців, через видатні здібності демонструють високі досягнення в одній або декількох сферах: інтелектуальній, організаторській, художній, спортивній та інших. Чітких критеріїв обдарованості дотепер не вироблено, хоча більшість науковців погоджуються з думкою, що здібним дітям притаманний випереджальний розвиток ... [3] Практично всі дослідники вважають, що немає як єдиного правильного способу роботи з обдарованими, так і спеціальних методик для талановитої молоді. Ця тема залишається загадковою, але від того ще більш цікавою. [6]

З досвіду знаю, що кожна дитина по-своєму неповторна, оригінальна. Вона приходить у цей світ, щоб творити власне життя, знайти себе в музиці чи образотворчому мистецтві, у художній

праці чи математиці, чи навіть у літературі. Скільки дітей – стільки й здібностей, які залежать від психолого фізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї та школи. Тільки в одних вони виявляються яскраво й виразно, а в інших залишаються дрімати всередині. Цей природний дар іноді є занадто важкою ношею для його власника та створює безліч проблем, тому й потребує дбайливих та уважних педагогів, які додадуть йому філігранного «блиску». Ще Василь Сухомлинський - видатний педагог - стверджував, що «обдарованість - це маленький паросток. Ледь проклунувся із землі й вимагає до себе величезної уваги. Його необхідно пестити й плекати, доглядати за ним, зробити все необхідне, щоб він виріс і дав рясний плід».

Кожна дитина – індивідуальність зі своїми перевагами й недоліками, яка потребує пошуку ключа, тобто особливого підходу. Саме тому навчання та виховання обдарованих учнів я намагаюсь здійснювати з опорою на наступні дидактичні принципи:

- індивідуалізації та диференціації навчання;
- довіри й підтримки;
- залучення обдарованих учнів до участі в різноманітних турнірах та конкурсах.

При цьому особливу увагу звертаю на ряд характерних особливостей, які притаманні обдарованим дітям, що:

- показують гарні результати, високий рівень здібностей в одній чи кількох галузях діяльності;
- вміють працювати в нестандартних умовах, розв'язувати проблемні завдання;
- критично мислять;
- мають хорошу пам'ять, добре розвинуте абстрактне мислення;
- проявляють інтерес до читання, мають великий словниковий запас;
- із задоволенням виконують складні й довготривалі завдання;
- їм притаманне почуття гумору. [8]

Виявити обдарованого учня – таку мету ставлю перед собою. І вже на початковому етапі роботи маю пробудити й розвинути в дитині творче зернятко, навчити бачити прекрасне, тонко сприймати навколишній світ, правильно й образно висловлювати думку. А створити сприятливі умови для інтелектуального зростання, щоб здобувачі освіти могли просуватися шляхом власної досконалості, уміли мислити самостійно, нестандартно - це вже завдання всього педагогічного колективу. Інакше природжена дитяча обдарованість з часом «згасне». Тому я погоджуюсь з думкою колег, що «першочергове завдання вчителя – допомогти учневі знайти себе в житті, пробудити творчий потенціал, закладений природою, сформувати особистість школяра, а саме: його творчу діяльність, мислення, активність, винахідливість»[5], тому що обдарованість – це комплекс якостей, серед яких основними складниками є інтелект, творчість, мотивація. [7]

Моє завдання, як філолога, - озброїти дітей глибокими й міцними знаннями, навчити досліджувати, аналізувати мовні явища, робити висновки, щоб могли легко адаптуватися в соціумі й використовувати надбані знання та вміння в житті.

Роботу з вияву обдарованих починаю ще в п'ятому класі. Прийшовши до середньої ланки, учні по-новому розкривають себе. Один-два уроки – і стає зрозумілим, що Софійка, наприклад, грамотно пише, Павлуша складає красиві речення, Надійка логічно й послідовно висловлює думки, Андрійко успішно виконує завдання творчого характеру. І саме тут мені, учителю – гуманітарію, необхідно докласти чимало зусиль, щоб кожен вихованець знайшов своє місце на уроці, відчув власну значущість, виявив інтелектуальний і творчий потенціал.

Для реалізації вище зазначеної мети складаю план роботи зі здібними та обдарованими дітьми та крок за кроком систематично й цілеспрямовано працюю над створенням атмосфери довіри, доброзичливості, бо вважаю, що необхідною умовою якісного уроку є мотивація навчальної діяльності. Під час організації навчально-виховного процесу використовую різноманітні методи, прийоми, форми роботи, які розвивають бажання, хист, натхнення до навчання мови.

Сучасні освітні технології є потужним стимулом. Вони урізноманітнюють навчальний процес, роблять його плідним, запалюють вогник цікавості, пробуджують інтерес до знань. Тому на уроках української мови та літератури практикую використання різноманітних ігрових завдань. Вважаю, що вони, по – перше, сприяють підвищенню творчої діяльності учнів, тому що здебільшого є пошуковими, спонукають самостійно знаходити шляхи розв'язання, а отже,

розпізнавати, аналізувати мовні факти, зіставляти їх і формулювати висновки. По-друге, робота з ігровими завданнями створює позитивну мотивацію навчання, пробуджує бажання знати. По-третє, самотійно відкриваючи для себе певні мовні явища, учень дістає задоволення, упевненість у своїх здібностях, що зумовлює самореалізацію особистості.

Ефективними видами гри є «Асоціації», «Народ скаже, як зав'яже», «Чи уважний ти читач», «Так – ні», «Назви одним словом», «Угадай літературного героя за портретом», «Темна конячка», «Третє зайве», «Порушена послідовність», «Гронування» та інші. Учням подобається проявляти себе в різних інтелектуальних розминках, розгадувати й самотійно складати кросворди, ребуси... Вивчаючи на уроці української літератури в шостому класі тему «Усна народна творчість», пропоную дітям створити асоціативний портрет слова фольклор.

Ф – фантастика

о – обжинкові пісні

л – легенди

ь

к – казки, колядки, колискові

л – лірика

о – опис

р – русальні пісні.

Ігрові елементи дають змогу розкрити творчий потенціал учня, постійно підтримують високий тонус дитячої уваги, розвивають орфографічну пильність, логічне мислення школярів, збагачують їх словниковий запас, привчають працювати зі словниками різних типів. [3]

Щоб забезпечити високу працездатність з перших і до останніх хвилин уроку, треба дати мотиваційний старт. Саме тому на даному етапі навчальної діяльності використовую інтерактивну технологію «Мікрофон». Учні мають можливість швидко, вільно висловити власну думку про те, чого вони очікують від уроку (що дізнатися, чого навчитися, що пригадати), виходячи з тем.

Починаючи з п'ятого класу, діти знайомляться з такими формами роботи, як «Асоціативний куц», «Сенкан», «Ажурна пилка». Невід'ємною частиною педагогічної діяльності є організація роботи в групах, парах, призначення учнів-консультантів школярам, які мають труднощі.

Метод «Асоціативний куц» особливо вдається на уроках розвитку мовлення та під час уроків-аналізів образів літературних героїв. Так у шостому класі при вивченні твору Володимира Винниченка «Федько – халамидник» учні «одягають» головного героя в ті риси характеру, які, на їх погляд, властиві йому.

На етапі формування вмінь і навичок використовую інтерактивну технологію «Займи позицію». Вправа «Мозковий штурм» допомагає оптимально перевірити домашнє завдання, а метод «Незакінчене речення» - підсумувати роботу на уроці. Наприклад, працюючи з твором Івана Нечуя Левицького «Кайдашева сім'я», пропоную дітям доповнити твердження:

➤ Для мене «Кайдашева сім'я» – це ...

➤ Я зрозумів, що сім'я базується на ...

➤ Мені було соромно за ...

Постійно використовую на уроках технологією «Метод ПРЕС», який дає змогу дітям обґрунтувати свою точку зору й зробити висновок, відповідаючи на питання за алгоритмом:

➤ Я вважаю

➤ Тому що....

➤ Отже....

Скажімо, при вивченні теми «Правопис сполучників», пропоную дітям дати відповідь на питання «Чому?».

Чому в першому реченні слово **проте** пишемо разом, а в другому – окремо?

*Андрійко йшов дуже швидко, **проте** він ніяк не міг наздогнати товаришів.*

*Письменник написав у творі **про те**, що найбільше хвилювало читача.*

А при вивченні теми «Складне речення», дати відповідь на таке питання.

Чому перше речення є складносурядним, а друге - складнопідрядним?

Вважаю, що поєднання традиційних та інтерактивних форм навчання сприяє формуванню ключових компетентностей учнів. Намагаюсь будувати навчальні заняття, щоб учні не просто відтворювали вивчений на попередньому уроці матеріал, виконували певну кількість вправ за

урок, а вмiли аналізувати, порівнювати, робити висновки, оперуючи знаннями з усього розділу чи теми. Тому учні вже в п'ятому класі при підготовці до уроків займаються елементами дослідницької, пошукової роботи, працюють із словниками, довідковою літературою. Саме так вони навчаються самостійно добирати необхідну інформацію, виділяти головне. При цьому пропонують низку вправ, що сприяють виявленню креативності серед п'ятикласників:

- розставляють речення в логічній послідовності;
 - поширюють речення епітетами, порівняннями;
 - добирають синтаксичні синоніми;
 - редагують словосполучення, речення, текст;
 - складають рекламу предмету, наприклад, ручки, олівця, зошита;
 - описують рослини, тварин в науковому та художньому стилях;
- дописують кінцівку (основну частину, зачин) у лінгвістичній казці.

Роботу з обдарованими та здібними дітьми продовжую й у наступних класах. Зазвичай мої вихованці виконують завдання підвищеної складності, що розвивають їх логіку, інтелектуальний потенціал, а саме:

- згруповують слова за орфограмами;
- добирають аналогічні приклади до записаних;
- вибирають слова з помилками, виправляють їх, пояснюють написання;
- виписують з орфографічного словника слова з указаними орфограмами;
- пояснюють значення виділених слів у тексті, складають власні речення;
- складають і записують самодиктант на певне правило;
- пояснюють різницю в написанні однозвучних слів, наводять приклади.

На уроках української мови постійно працюю над підвищенням грамотності учнів, роботою над помилками, корекцією знань. Під час вивчення різноманітних правописних тем використовую диктанти творчого характеру. Але цікавим завданням є вправи із зашифрованими в них ключами, які вносять у навчальну діяльність елементи гри й творчого азарту, стимулюють роботу, адже перед школярем є мета – розгадати приховане, проникнути в таємницю. Виконуючи таку вправу, учень набуває навичок групувати явища за певними ознаками, виробляє в собі такі важливі якості, як уважність, зосередженість, наполегливість і дістає моральне задоволення від правильно виконаного завдання, яке дозволяє охопити великий обсяг вивчених орфограм та пунктограм, спонукає писати швидко й безпомилково, застосовуючи вивчені правила на практиці, тобто формувати при цьому грамотність дітей. Тому однокласники з великим задоволенням та бажанням змагаються, знаходячи закодовані вислови: прислів'я, приказки, відповіді на загадки, фразеологізми, частини крилатих висловів чи навіть тему уроку. Такий вид роботи зацікавлює учнів, зосереджує їхню увагу, активізує мислення, а мені, як педагогу, дає змогу перевірити вивчений матеріал, допомагає урізноманітнити форми роботи на уроці, сприяє створенню атмосфери співпраці вчителя та учнів.

Доводиться багато працювати, щоб розвинути творчі здібності: навчити писати твори, давати позитивну чи негативну оцінку літературним героям, їхнім вчинкам та діям. Наприклад, описуючи місцевість за власним спостереженням, пропоную на мить уявити себе на березі річки Сейм чи на галявині Спадщанського лісу й почути, побачити, відчути неймовірну красу навколишнього та передати її за допомогою художнього слова.

Цікаво слухати твори дітей, коли вони використовують у роботі лише іменники чи дієслова, односкладні називні речення чи безособові.

Ось зразок міні – твору, у якому учень восьмого класу вживає прості односкладні називні речення.

Путівль. Мальовниче українське місто. Ранкова тиша. Перші сонячні промені. Безмежний водяний простір. Синьоокий Сейм. Легенький вітерець. Веселий дитячий гомін. Плюскотіння. Казкові піщані замки. Чудовий літній ранок.

Із задоволенням висловлюють думки на тему «Чому сперечалися квіти?», «А чи вмiє дощик танцювати?», «Про що мріє чайник?», «Чим ображений щоденник?», «Чому скаржиться зошит?» і багато подібних. Відповідь на неординарне завдання в мережі Інтернету учні не можуть знайти, бо їх просто нема, тому самостійно намагаються творити

чудові шедеври, розвиваючи при цьому логічне мислення, уяву, спостережливість, увагу до влучного та точного слова, орфографічну та пунктуаційну грамотність.

Ось приклад чудового твору про чайник, у якому наявні різні типи мовлення, є опис предмету, процесу праці, використані синонімічні ряди до слів сердитися, запашний, синій.

Зимовий ранок. Мама готує сніданок, а я дивлюся, як на плиті закипає чайник. Цей гордовитий красень зараз подібний на кумедного товстобочого чоловічка із задертим догори носиком. На блакитному боці прилаштувалися голубенькі квіточки. Сині язички полум'я починають кусатися, і чайник сердиться. Спочатку тихенько сичить, а потім шипить все голосніше й голосніше. І ось нарешті вривається його терпець, він починає пихтїти, чмихати. Його шапочка підстрибує, злегка подзвякуючи, носик невдоволено випускає спершу цівочку пари, а потім з'являється його потужна хвиля. А чайник від важкого бурмотіння переходить до посвистування, ніби повідомляє: «Я вже виконав свою роботу!».

І тоді заклопотана матуся біжить до плити, обережно знімає його, мерщій несе до столу. Вона наливає напій у філіжанку. Легкий п'який аромат роздається в кімнаті. І ось я вже смакую духмяним чаєм із запашних трав, що нагадують про літо.

Ефективні методичні роздинки сучасного уроку використовую й під час диференційованого домашнього завдання для обдарованих учнів:

- складіть усне лінгвістичне повідомлення з прикладами з теми;
- поставте за сюжетом твору питання класу;
- складіть три – чотири тестових завдання за віршем;
- уявіть, що ви можете поспілкуватися з літературним героєм, що б йому побажали.

Працюючи багато років у школі, помітила, що розвиток творчо обдарованих учнів відбувається в ході навчальної діяльності, під час проведення позакласних заходів. Це різноманітні конкурси, вікторини, літературні читання, семінари, олімпіади, у ході яких діти не тільки поглиблюють знання з української мови та літератури, а й мають можливість розвивати інтелект, ерудицію, вміння спілкуватись.

Інноваційні технології – крок до розвитку творчих здібностей на уроці та позакласній діяльності здобувачів освіти. Вважаю, що однією з форм позаурочної роботи є участь обдарованих дітей у предметних тижнях, проведення яких стало традицією нашої школи. Діти мають змогу поринути у багатющий світ краси та принад рідної мови, перевірити раніше набуті знання, продемонструвати творчі вміння, кмітливість і винахідливість.

Заняття в гуртках також доповнюють роботу на уроках і дають можливість задовольнити інтереси та бажання учнів, що виходять за межі навчальної програми. У процесі гурткової роботи вони вчаться розв'язувати проблеми, працювати з додатковою літературою, готуються до участі в олімпіадах, які допомагають проявити вміння приймати рішення в нестандартній ситуації в умовах обмеженого часу, розширити кругозір, ерудицію та логічне мислення.

Мої діти є не тільки учасниками, а й призерами таких конкурсів:

- Всеукраїнська олімпіада з української мови та літератури;
- Міжнародний конкурс знавців української мови імені Петра Яцика;
- конкурси творчих робіт: «Проба пера», «Перлини солов'їної мови»;
- Всеукраїнський конкурс учнівської творчості, присвяченого Шевченківським дням;
- Всеукраїнська українознавча гра «Соняшник»;
- Всеукраїнська олімпіада «Всеосвіта Весна – 2021»;
- Всеукраїнська інтернет - олімпіада «На Урок».

Та ці заслуги я, у першу чергу, адресую їм, а не собі, а віддачі шукаю в повазі, щирому ставленні, творчій співпраці та взаєморозумінні.

Сучасні діти живуть у світі інформаційно - комунікативних технологій. І вчитель має йти в ногу з часом, відповідати його вимогам, працювати творчо, щоб учень на кожному уроці відкривав щось нове, цікаве, бо навчання - це процес не лише засвоєння знань, але й розумового зростання, розвитку інтелектуального потенціалу здобувачів освіти.

Уміти вчитися - це прекрасно й необхідно. Передати зернину своїх знань неважко й приємно. А от навчити вчитися значно складніше, бо «дар відкрити чарівну квітку обдарованості школяра дано не кожному, а лише тому, хто насправді любить дітей і вміє прокласти стежки до їхнього розуму й серця». [10]

Обдаровані діти – завжди помічники уроку, і якщо є запал у серці педагога, то він відбивається в душах вихованців. Тому якісна робота - це справа непроста навіть для досвідченого педагога, бо потребує вдосконалювання й модернізації. І тільки творчий підхід забезпечує високий рівень викладання, змушує працювати у креативному режимі, постійно підвищувати професійну діяльність, спрямовувати роботу на розвиток особистісно зорієнтованих учнів. Саме інноваційні технології та їх елементи й допомагають зробити процес цікавим, різноманітним, результативним. Тому особливе місце у роботі з обдарованими дітьми посідають дії педагога, чітка система цілей, творчий підхід до вирішення завдань, позитивної мотивації навчання. Учителю повинен розумітися на особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби й інтереси, мати високий рівень інтелектуального розвитку, бути ерудованим, прагнути до самовдосконалення, щоб твердо йти обраним шляхом і, виходячи з класу, з полегшенням сказати: «Мета уроку досягнута!»

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. – 456 с.
2. Барко В., Тютюнников А. Як визначити творчі здібності дитини? - К., 1991. - С.79.
3. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва. – Х. : Вид. група «Основа», 2010. – 190, [2] с. – навчально-методичний посібник e-mail: office@osnova.com.ua
4. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)». – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
5. Калюжна, О. Активізуємо креативність на уроках словесності / О. Калюжна // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2012 р. – № 16-18. – С. 14-18
6. Німак О. Організація роботи з обдарованими дітьми в ЗНЗ. - Х.: Основа, 2010. - 144 с.
7. <https://naurok.com.ua/rozvitok-prirodno-obdarovanosti-uchniv-na-urokah-muzichnog-mistectva-42513.html>
8. <http://pravo.repl.rv.ua/?pageid=420>
9. <https://site-logvinenko.webnode.com.ua/products/robota-z-obdarovanimi-opis-dosvidu/>
10. <https://grozzino.jimdofree.com>

КУЦОЛАПСЬКА АЛЬОНА МИХАЙЛІВНА

*Директор
Комунальної установи
«Інклюзивно-ресурсний центр»
Шаргородської міської ради
Вінницької області
м. Шаргород
Kutsolapskaa@ukr.net*

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

*Якщо талант - це іскра Божя,
то потрібно докласти ще чимало зусиль,
щоб з неї вогонь творчості палав.*

Бауржан Тойшібеков

Анотація: в статті пропонуються аспекти роботи з обдарованими здобувачами освіти з якими працюють педагогічні працівники ЗЗСО. Представлені чіткі рекомендації, як саме

працювати з обдарованими дітьми, які мають здібності, до одного, чи до багатьох видів діяльності. Окремими пунктами є сформовані рекомендації для батьків, які виховують обдарованих дітей, тому що дана категорія потребує різносортної підтримки та чітких консультацій. На сьогоднішній день суспільство потребує подальшого розв'язання проблеми забезпечення особистісної, соціальної самореалізації та професійного самовизначення обдарованих дітей у нових соціально-економічних умовах [3].

Ключові слова: творчість, інклюзивно-ресурсний центр, конструктивне мислення, комбінування, реконструкція, здібні навички, міжпредметні зв'язки, талановиті й обдаровані діти, проєктна діяльність.

Summary: the article offers aspects of work with gifted students with whom the pedagogical staff of Preschool Education Institution and Institution of General Secondary Education work. There are clear recommendations on how to work with gifted children who have the ability to one or many activities. Separate items are recommendations for parents raising gifted children, because this category needs a variety of support and clear advice. Today, society needs a further solution to the problem of ensuring personal, social self-realization and professional self-determination of gifted children in the new socio-economic conditions.

Key words: creation, inclusive resource centre, constructive thinking, combining, reconstructing, developing skill, intersubject communications, talented and gifted children, project activity.

Обдарованість (талант) – це сукупність здібностей, які дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності. Ця якість формується і проявляється в діяльності повсякденного життя.

Виявлення і підтримка найбільш здібних й обдарованих дітей пов'язані з поступовим становленням на практиці особистісно-орієнтованих позицій учасників освітнього процесу. Проектування нового змісту навчання спрямоване на осмислення і розвиток реальної практики диференційованого підходу до розвитку обдарованості здобувачів освіти, розробку й введення до навчального процесу індивідуальних програм та планів, розвиток практики психолого-педагогічного й тьюторського супроводу, вирішення проблем особистісного розвитку здібної дитини засобами навчання, ефективної взаємодії педагога з здобувачів освіти і його батьками. Дана робота може бути ефективною лише за умов співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу - обдарована дитина, однолітки, батьки, педагоги, психологи, тьютори, адміністрація [1].

Показники творчої обдарованості здобувачів освіти:

1. Здобувач освіти, як особистість має стійку, підвищену потребу в самоактуалізації, вияви себе, самоствердженні.
2. Наявність особистої логічної, цікавої, вартої уваги думки.
3. Інтелектуальна незалежність, зневажливе ставлення до стереотипів, авторитетів. Потреба чинити опір шаблону, нав'язаному стилю діяльності.
4. Високе самоставлення, самооцінка, потреба мати свій «Я – образ»
5. Схильність до гри, почуття гумору, дотепність.
6. Оригінальність.
7. Імпульсивність, поривчастість.
8. Широта інтересів. Інтерес до філософських питань.
9. Повна відсутність поваги до проторених шляхів.
10. Прагнення самостійно подолати труднощі, які виникли.
11. Постійне прагнення поліпшувати якість продуктів своєї діяльності, вимогливість до себе.
12. Завзяття й наполегливість думки. Схильність невідступно думати про певний предмет.
13. Потреба в серйозній внутрішній роботі, творенні своєї індивідуальності, духовному зростанню

На малюнку представлений та розроблений супровід обдарованих здобувачів освіти Рис.1.

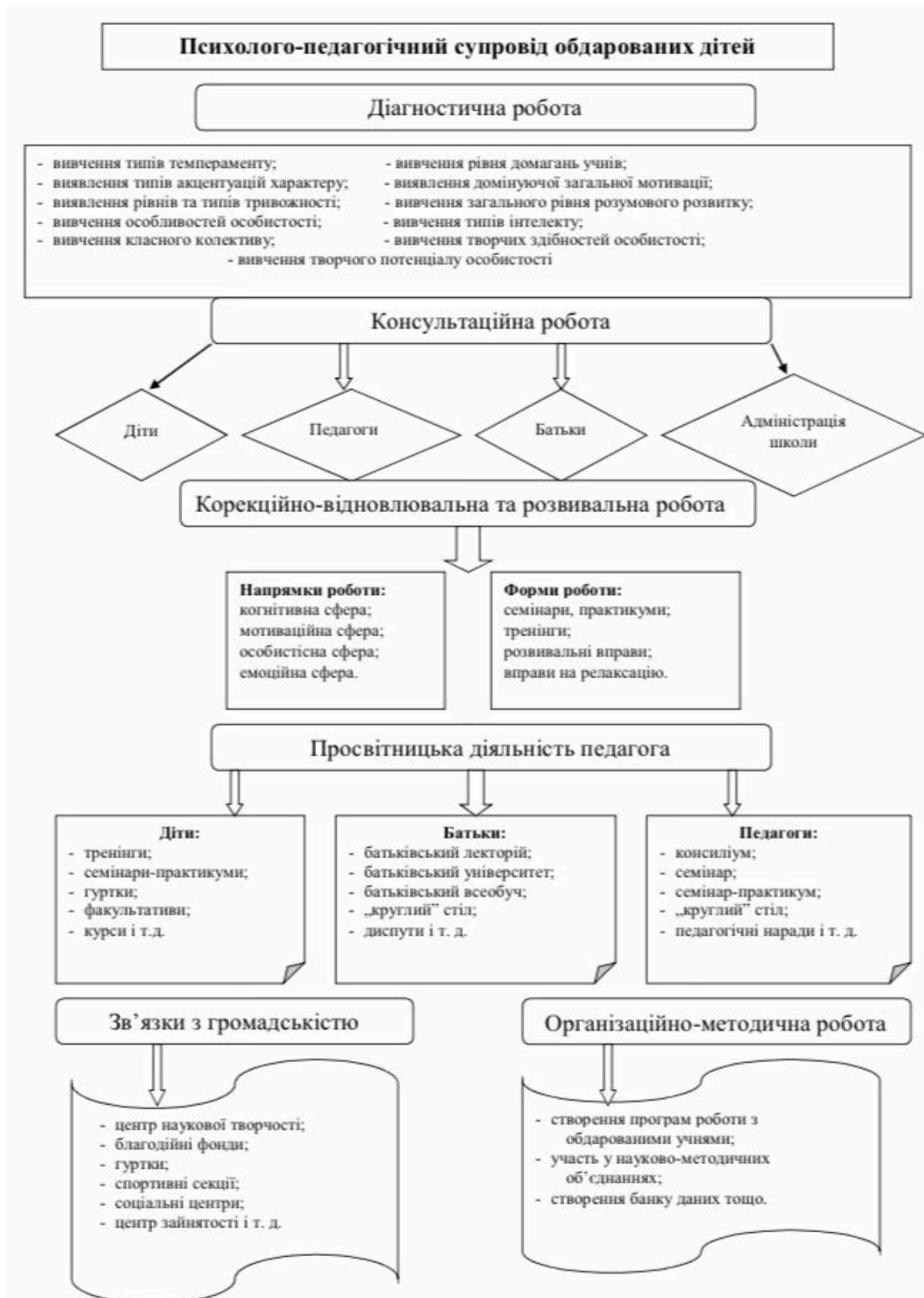

Рис.1

Якісні стратегії перебудови змісту освіти пов'язані з впровадженням у навчання нових розвивальних програм та методик для обдарованих дітей, що якісно відрізняються від стандартних. Увесь цей спектр заходів зазвичай називають терміном «збагачення», що орієнтоване на якісно вищий рівень змісту освіти з виходом за межі традиційної тематики за рахунок міждисциплінарних зв'язків [2]. Крім того, збагачена програма передбачає оволодіння здобувачем освіти різноманітні способи й прийоми інтелектуальної дослідницької діяльності. Таке навчання може здійснюватися як у межах традиційного освітнього процесу, так і під час участі здобувачів

освіти у дослідницьких проєктах, спеціальних інтелектуальних тренінгах, конференціях та презентаціях авторських напрацювань тощо.

Рекомендації щодо розвитку творчих здібностей обдарованих здобувачів освіти:

- Підхоплюйте думки здобувачів освіти та оцінюйте їх, підкреслюючи їхню оригінальність, важливість та цінність у суспільстві.
- Підсилюйте інтерес здобувачів освіти до нового матеріалу, модернізованого в нашому оточенні.
- Заохочуйте оперувати предметами, матеріалами, ідеями. Сприяйте практичному вирішенню здобувачів освіти дослідницьких завдань.
- Навчайте здобувачів освіти систематичній самооцінці кожної думки. Ніколи не відкидайте її та
- Виробляйте в здобувачів освіти терпиме ставлення до нових понять, думок та дій.
- Не вимагайте запам'ятовувати схеми, таблиці, формули, одностороннє рішення, де є багатоваріантні способи.
- Культивуйте творчу атмосферу – здобувачі освіти повинні знати, що творчі пропозиції, думки група зустрічає з визнанням, приймає їх, використовує.
- Навчайте здобувачів освіти цінувати свої та чужі думки, ціно нотувати їх у записнику.
- Іноді однолітки ставляться до здібних ровесників агресивно. Необхідно не усунути проблему, а запобігти їй. Найкраще здібному здобувачу освіти пояснити, що це характерно, і розвивати в ньому терпимість і впевненість.
- Пропонуйте цікаві факти, випадки, ідеї, ситуації, епізоди.
- Знімайте страх перед новим і невідомим у талановитих дітей, підтримуйте, допомагайте власним прикладом.
- Стимулюйте й підтримуйте ініціативу, самостійність. Підкидайте проєкти, які можуть захопити.
- Створюйте проблемні ситуації, що потребують альтернативи, прогнозування, уяви.
- Створюйте періоди творчої активності, багато геніальних рішень приходять в ті моменти.
- Розвивайте критичне ставлення до себе та до оточуючих.
- Навчайте доводити почату справу до логічного завершення з позитивним результатом.
- Впливайте особистим прикладом на дії дітей.
- Під час занять чітко контролюйте досягнуті результати та давайте завдання підвищеної складності, створюйте ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.
- Залучайте обдарованих здобувачів освіти до роботи з розробки та впровадження власних творчих задумів та ініціатив, створюйте ситуації вільного вибору й відповідальності за обране рішення.
- Використовуйте творчу діяльність вихованців при проведенні різних видів масових заходів, відкритих і семінарських занять, свят.
- Під час опрацювання програмного матеріалу залучайте до творчої пошукової роботи з використанням випереджувальних завдань, створюйте розвивальні ситуації. Обговорюйте результат [4].
- Активно залучайте здобувачів освіти до участі в районних, обласних, всеукраїнських, міжнародних конкурсах, змаганнях, виставках.
- Відзначайте й заохочуйте досягнення вихованців, підтримуйте та стимулюйте активність, ініціативу, пошук.
- Пам'ятайте, що учень – «...це не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, який треба запалити» (К. Д. Ушинський).

У сучасній соціокультурній ситуації зростає роль і відповідальність сім'ї (батьків) за виховання обдарованих дітей. Проте, як свідчить практика, багато батьків, орієнтованих на активну участь у вихованні власних дітей, відчувають нестачу знань в галузі педагогіки й психології, мають низьку педагогічну й психологічну культуру [5]. Роботу з батьківською громадськістю, таким чином, слід розглядати як найважливіше завдання, що вирішується в системі психолого-педагогічного супроводу як в традиційних формах консультування й освіти, так і в досить новій для системи супроводу формі спільних (батьки й діти) семінарів-тренінгів з

розвитку навичок спілкування, співпраці, вирішення конфліктів, розглядання різносторонніх ситуацій, які можуть скластись у дорослому житті.

Узагальнення педагогічного досвіду роботи навчальної установи по проектуванню розвитку здібностей та обдарувань здобувачів освіти показало, що виділені компоненти тісно пов'язані між собою, взаємозумовлені та становлять єдиний комплекс, системо-утворюючим чинником якого є діяльність учителя. Більшість же вчителів не готові враховувати у своїй діяльності обдарування кожної дитини. Як результат неспроможності вчителів роздивитися в дитині певні обдарування і допомогти реалізувати їх у практичній діяльності, особистість часто не може правильно обрати життєвий шлях, що зрештою негативно позначається на інтелектуальному розвитку.

Найбільших успіхів у сфері діяльності досягають держави, які мають високий інтелектуальний та творчий потенціал нації. Відомо також, що майбутнє людської цивілізації залежить від реалізації обдарованості людей. Саме тому одним із основних завдань системи національної освіти суверенної України є формування творчо активної, всебічно розвиненої особистості. На це орієнтуються ряд державних документів [4, с 208].

Для розвитку дитячої творчої обдарованості важливе значення має середовище з відповідним психологічним супроводом. Як показала практика, для створення даного середовища недостатньо лише обізнаності педагогів у наукових теоріях, виникла потреба у створенні організаційних, цілеспрямованих умов для системного розв'язання цієї проблеми.

Будь-якому суспільству потрібні обдаровані діти, завдання суспільства в тому, щоб виявити й розвинути здібності всіх його представників. Далеко не кожна людина спроможна реалізувати свої здібності, тому на допомогу приходять фахівці, які зможуть розгледіти можливий потенціал та потреби обдарованості дитини.

Обдаровані діти – наше надбання, яким, ми маємо пишатися, цінувати та підтримувати всіх їхніх креативних починаннях й ініціативах.

Обдарованість можна порівняти з феєрверком, світло якої пронизує кожну дитину, пробуджуючи до життя паростки дивовижних здібностей, талантів та обдарувань [3, с. 80].

Проблема обдарованості становить комплексну проблему, в якій перетинаються інтереси різних наукових дисциплін. Основними з них є проблеми виявлення, навчання та розвитку обдарованих дітей, а також проблеми професійної та особистісної підготовки педагогів, практичних психологів та управлінців освіти для роботи з обдарованими дітьми.

Психологічний супровід творчо-обдарованих учнів, які відвідують ІРЦ включає наступні напрямки роботи:

1. Психологічна діагностика, спрямована на вияв обдарованості (тестування, отримання відомостей від вчителів різних дисциплін, метод спостереження, здійснення аналізу продуктів навчальної та творчої діяльності).

2. Психолого-педагогічна просвіта педагогів та батьків, що має на меті розширення їх уявлень про природу обдарованості, про особливості навчання та виховання обдарованих дітей.

Форми роботи:

– *в роботі з батьками* – батьківські збори та індивідуальне консультування;

– *в роботі з педагогами* – робота на педрадах, круглі столи, індивідуальне консультування.

3. Надання психологічної допомоги обдарованим дітям та їх педагогам у вирішенні виникаючих у них проблем (конфлікти явні та приховані, робота творчих гуртків та груп тощо). Формування в шкільній спільноті певної психологічної установки стосовно творчої обдарованості. «Обдарованість – це цілісна властивість особистості дитини, індивідуальна та соціальна цінність, яка потребує виявлення та підтримки, і не повинна використовуватися як засіб забезпечення престижу школи».

4. Консультативно-тренінгова робота з обдарованими дітьми, що передбачає проведення індивідуальних та групових консультацій, проведення уроків психології та спеціального тренінгу креативності підлітків.

В роботі з обдарованими дітьми вирішуються наступні завдання:

1. Розвиток самосвідомості обдарованих дітей в процесі консультативно-тренінгової роботи, спрямованої на формування ціннісного ставлення до себе, до свого таланту, розуміння своїх можливостей.

2. Навчання обдарованих учнів соціально-психологічним навичкам та умінням, допомога у встановленні й підтриманні гармонійних стосунків з оточуючими, розуміння своїх почуттів та переживань в спілкуванні, в діловому співробітництві, конструктивному вирішенні конфліктів.

3. Створення для розвитку творчої обдарованості підлітків розвивального творчого середовища. Це спрямовано на створення умов для прояву та розвитку обдарованості учнів. Такі умови створюються з двох сторін: зі сторони педколективу - олімпіади, конкурси, творчі турніри тощо та практичним психологом – проведення розвивальних та тренінгових занять [5, с. 17].

Жага відкриттів, прагнення проникнення в таємниці буття народжується ще в дошкільному віці. Вже в початковій школі можна побачити учнів, яких не задовільняє робота з шкільним підручником, їм не цікаво на уроці, вони читають спеціальну літературу, відвідують бібліотеки, переглядають цікаві сайти та створюють власні блоги з різноманітними цікавинками, шукають відповіді на свої запитання в різних галузях знань.

Тому діяльність фахівців інклюзивно-ресурсного центру мають працювати синхронно в мультидисциплінарній команді, задіяючи до роботи також батьків, робота команди має бути спрямована на створення найсприятливіших умов для забезпечення високої якості навчання й виховання учнів та розвитку індивідуальних здібностей дитини згідно потреб та можливостей.

Фахівці ІРЦ в своїй роботі використовують власні напрацювання та фахові кейси з відповідного напрямку, які дають можливість оцінити та охарактеризувати можливості кожної обдарованої дитини та розробити психолого-педагогічний індивідуального підходу.

Коли діти демонструють розвинені здібності та навички в ранньому віці, їх необхідно навчати за спеціальною програмою, яка б відповідала їх потребам. Дуже маленьких дітей, що вміють читати, рахувати, знають декілька іноземних мов, або володіють іншими здібностями, необхідно стимулювати до отримання знань, що виходять за межі звичайної навчальної програми. Дуже важливо, щоб у ранньому віці формувалося позитивне ставлення до навчання, виховання, потреб та можливостей кожної особливої дитини, що дасть можливість в майбутньому успіх в академічній сфері [2, с. 34].

Коли педагогічні працівники ЗДО та ЗЗСО не правильно діагностують і не відкривають геніальність дітей - це може призвести до демотивації навчання та зниження успішності учнів, які за своїми природними даними могли б досягти великих успіхів в певних сферах науки чи культури, адже усі діти мають право навчатися з урахуванням їх індивідуальних можливостей та розумових здібностей.

Щоб мати можливість знайти своє місце у житті учень сучасної школи має володіти певними компетентностями:

- самостійно та критично мислити;
- гнучко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях;
- бачити та формувати проблему, знаходити шляхи раціонального її вирішення;
- усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані;
- генерувати нові ідеї, творчо мислити;
- бути комунікабельним, контактним у різних життєвих ситуаціях, уміти працювати в команді;
- самостійно працювати над розвитком особистої моральності, інтелекту, культурного рівня.

Важливою умовою реалізації даного підходу є креативність фахівців ІРЦ й проектна діяльність, яка завжди буде актуальна для даної категорії дітей, яка дає можливість власного пошуку в тій чи іншій діяльності науки.

Таким чином, психологічний супровід творчо-обдарованих дітей працівниками ІРЦ спрямований на створення умов для розвитку творчого потенціалу особистості, на розвиток логічного мислення та творчих здібностей, особливого значення набуває розвиток здатностей творчих учнів до саморегуляції, вироблення гнучкості мислення, його нешаблонності та креативності [1, с. 67].

Тому, процес пошуку рішень заохочує дітей до творчого мислення, формулювання та перевірки гіпотез, розвиває та розширює розумові здібності. Діти вчать ретельно обмірковувати та відстоювати свої ідеї, робити висновки, об'єднуватися і застосовувати свої знання на практиці та в повсякденному житті. Розробляються, оцінюються та вдосконалюються спеціальні навчальні програми та курси для обдарованих дітей. Впроваджені на практиці пропозиції із реформування

шкільної освіти сприяють розробці диференційованих навчальних програм та академічному прискоренню навчання талановитих учнів та більша обізнаність педагогів (підвищення кваліфікації).

Які ж риси мають бути притаманні творчій особистості інклюзивно-ресурсного центру - це, насамперед, високий рівень моральної свідомості, постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань, творчий стиль мислення, подання матеріалу, здатність бачити проблему й вирішення її, виявляти суперечності, творча фантазія, розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці, високий рівень загальної культури. Творча особистість спеціаліста завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями й здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акользина Г.М. Психолого-педагогическое сопровождение одарённого ребёнка в семье и школе: [Електронний ресурс]: режим доступу: ipk.68edu.ru/docs/deyat/met/konf/odarennost/.../akolzina-g-m.doc.

2. Бех І.Д. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання / І.Д. Бех // Початкова школа. – 2004. – №3. – С.3-6.

3. Великанова О.Г., Дзюбенко О.М. Система роботи з обдарованими учнями (з досвіду роботи Харківської спеціалізованої школи № 16) // Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проектів) : Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. – Харків, 2009. – 40 с.

4. Седова Т.Д. Ціннісні орієнтації педагогічного супроводу обдарованих учнівв освітньому середовищі гімназії // Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсузахисту проектів) : Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. – Харків, 2009. – 40 с.

5. Слободенюк Л.І. Система психолого-педагогічного пошуку обдарованих дітей // Психолог. – 2003. – № 8 (56). – С.4-5.

6. Бондар В. І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтессорі : навч. посібник. Полтава : РВВ ПДАА, 2009. 252 с.

7. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред.. М. А. Порошенко та ін.. Київ, 2018. 252 с.

8. Пометун О. І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів.– К.: Презентація на нараді Центру тестових технологій 19.10.2004. 89 с.

9. Страшнюк Ж. Д., Сахарова О.П. Розвиток творчих здібностей молодших підлітків. Програма тренінгу креативності. Погляд на проблему розвитку творчих здібностей особистості, «Шкільному психологу. Усе для роботи» 2010. 210 с.

10. Шумакова Н. Б. Междисциплинарный подход к обучению одаренных детей, «Вопросы психологии» 1996. 34 с.

Лещук Г. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи,

спеціальної освіти і менеджменту соціокультурної діяльності,

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка

h.v.leshchuk@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті окреслено зміст роботи соціального педагога з підтримки обдарованих дітей в умовах загальноосвітнього закладу. Схарактеризовано основні напрями соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми. Зазначено проблеми обдарованих неповнолітніх, які спричиняють

труднощі соціалізації. Визначено ключові завдання соціального педагога в роботі з обдарованими дітьми, їхніми батьками, фахівцями загальноосвітніх та позашкільних закладів.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, соціальний педагог, соціально-педагогічна робота.

The article outlines the content of the work of a social pedagogue to support gifted children in a secondary school. The main directions of social and pedagogical work with gifted children are characterized. The problems of gifted minors that cause difficulties in socialization are mentioned. The key tasks of a social pedagogue in working with gifted children, their parents, specialists of secondary and out-of-school institutions have been identified.

Key words: giftedness, gifted child, social pedagogue, socio-pedagogical work.

Визначальними факторами соціального розвитку будь-якого суспільства є творчі та інтелектуальні можливості людини. Зважаючи на це, системна робота з обдарованими дітьми, як стратегічним людським капіталом держави, є актуальним завданням для сучасного українського суспільства. Попри увагу вчених і практиків до проблеми підтримки обдарованих дітей, далеко не завжди цей напрямок роботи в загальноосвітніх закладах представлений комплексно і системно й охоплює не лише завдання розвитку спеціальних здібностей, але і сферу соціального розвитку обдарованих дітей, включає оцінювання успішності вирішення вікових завдань соціалізації. Робота з обдарованими дітьми зазвичай спрямована на розвиток здібностей дітей у конкретних сферах діяльності: сам навчальний процес у школі орієнтований на розвиток профільної (художньої, математичної, літературної тощо) обдарованості дитини. При цьому може виникати дисонанс у розвитку обдарованої дитини (інтелектуальної й емоційної сфери, інтелектуальної та соціальної, інтелектуальної, емоційної та моторної тощо). Щоб уникнути цього і запобігти таким чином труднощам процесу соціалізації, необхідна належним чином організована спеціальна робота з обдарованими дітьми умовах загальноосвітніх закладів [2]. За таких умов особливої актуальності набуває робота фахівців, посадові обов'язки яких передбачають роботу з обдарованими дітьми в умовах загальноосвітнього закладу: практичних психологів та соціальних педагогів.

Різні аспекти соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми є предметом наукових розвідок багатьох учених: Ю. Василькова, І. Зверєва, Л. Коваль вивчають зміст та напрями соціально-педагогічної роботи з обдарованими неповнолітніми; технології соціально-педагогічного супроводу та підтримки обдарованих дітей аналізують Н. Аніскіна, Р. Вайнола, А. Капська, Л. Міщик, Т. Мотилько, А. Сиротюк, Є. Циганкова та інші.

Соціалізація обдарованих дітей є складним, безперервним, багатофункціональним процесом, що відбувається на біологічному, психологічному, соціальному, культурному та управлінсько-педагогічному рівнях, проходить у взаємодії з оточуючим середовищем і орієнтує особистість обдарованої дитини на успішність у діяльності, спілкуванні, самосвідомості, самовдосконаленні, саморозвитку; передбачає налагодження, розширення соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом із метою стимулювання його розвитку. Особливістю процесу соціалізації обдарованих дітей є орієнтація на здатність до саморозвитку, самовдосконалення, виховання індивіда, що володіє здатністю до пошуку нестандартних способів вирішення проблем у різних життєвих ситуаціях. Тому в процесі соціально-педагогічної взаємодії дуже важливо навчити обдаровану дитину самостійно працювати над собою, своїм мисленням, уявою, що забезпечує формування креативних рис особистості – творчого натхнення, винахідливості, продуктивної оригінальності мислення [3].

Кожна обдарована дитина потребує постійного соціально-педагогічного супроводу, який забезпечує створення умов для здійснення особистісних творчих здібностей. Для цього необхідна розробка та реалізація соціально-педагогічної програми супроводу, яка може включати такі ключові пункти:

- виявлення обдарованої дитини;
- визначення виду обдарованості;
- планування та реалізація діяльності з розвитку обдарованої дитини;
- контроль за результативністю діяльності.

Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми реалізується в таких напрямках:

- 1) координаційний напрям:

- організація роботи зі створення і керівництва діяльністю експериментальних майданчиків;
- організація роботи з обдарованими дітьми;
- проведення науково-просвітницьких заходів, олімпіад і науково-практичних конференцій;
- надання інформаційної нормативно-правової підтримки обдарованим дітям та їхнім батькам;

2) інформаційний напрям:

- формування інформаційної бази даних і методичних матеріалів по роботі з обдарованими дітьми;

- інформування батьків і педагогів з питань, що стосуються виявлення, розвитку та підтримки обдарованих дітей;

- підготовка фахівців по роботі з сім'єю обдарованої дитини; привернення уваги громадськості до проблем обдарованості через ЗМІ, дослідження проблем обдарованих дітей, участь у науково-практичних конференціях, семінарах; створення мережових спільнот, які займаються вивченням обдарованості;

3) діагностичний напрям:

- організація науково-дослідних шкіл, інтелектуальних клубів для виявлення обдарованих дітей;
- проведення предметних олімпіад, конкурсів, фестивалів, конференцій;
- створення тематичних таборів, організація навчально-тренувальних зборів, науково-дослідних експедицій;

- допомога іншим учасникам навчально-виховного процесу у виявленні обдарованих дітей;

4) методичний напрям:

- визначення критеріїв ефективної соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми;
- надання педагогам методичної підтримки: проведення тренінгів, майстер-класів, семінарів, присвячених питанням розвитку та особливостей різних видів обдарованості;

- створення концептуально нових освітніх програм для навчання обдарованих дітей;

5) розвивальний напрям:

- підтримка діяльності освітніх установ, робота яких спрямована на розвиток і підтримку обдарованих дітей. Освітній процес у таких закладах спрямований не тільки на засвоєння знань, але й на розвиток вміння мислити, аналізувати; освоєння комплексних способів отримання знань, вивчення методів наукового дослідження, осмислення дитиною своєї неповторності, розуміння нею загальнолюдських культурних цінностей;

- підтримка наукових об'єднань та спільнот обдарованих учнів з метою відстеження і коригування їхнього особистісного зростання, спрямованості інтересів і майбутнього професійного вибору;

- залучення закладів вищої освіти, їхнього кадрового потенціалу в систематичну роботу з обдарованими дітьми.

- психологічний супровід обдарованих дітей: забезпечення психічного та психологічного здоров'я, раннє виявлення обдарованих дітей, створення системи психологічного супроводу педагогічного та навчального процесів, впровадження системи відстеження розвитку дитячих здібностей, надання своєчасної психологічної підтримки батькам обдарованих дітей [2].

Соціальний педагог має бути готовий надати допомогу обдарованим дітям, які переживають труднощі соціалізації, в основі яких найчастіше лежать такі проблеми обдарованих дітей:

- прояв агресивних реакцій: непряма агресія, вербальна агресія, фізична агресія;
- небажання відвідувати школу через складнощі у взаєминах з педагогами, ровесниками, незацікавленість у навчанні тощо;

- ізоляція від однолітків;

- конформізм;

- занурення у філософські проблеми (потойбічне життя, релігійні вірування тощо);

- невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком;

- почуття незадоволеності;

- гіперчутливість;

- неадекватна самооцінка. Найчастіше, мова йде про занижену самооцінку, причиною якої виступають складнощі у взаєминах з однокласниками, ізоляція в соціальній групі, проблеми у

вибудовуванні взаємостосунків, невміння налагодити комунікацію, нерозуміння, нетерпимість по відношенню один до одного і т.д. Все це з часом стає причиною дезадаптації обдарованих дітей і, як наслідок, може призвести до віктимізації обдарованої дитини;

- потреба в увазі дорослих тощо [4].

Нагальність соціально-педагогічного супроводу талановитих дітей зумовлюється обов'язковим введенням у структуру чинників розвитку обдарованості категорії «дозвілля», яка включає культурно-освітні умови, емоційну атмосферу, спеціальні навчальні програми, матеріальне середовище і харчування, екологію, попит у суспільстві на видатні досягнення і креативність [1].

Соціальному педагогу необхідно забезпечити підтримку обдарованій дитині та її батькам, переконати дитину в необхідності засвоєння не тільки тих навчальних предметів, які їй цікаві, а й усього курсу шкільної програми. Соціальний педагог загальноосвітнього закладу має організувати таку роботу педагогічного колективу, яка буде спрямована на розвиток здібностей у талановитої дитини в різних галузях знань.

Специфічною рисою діяльності соціального педагога з обдарованими дітьми є посередництво між обдарованою дитиною і педагогами загальноосвітніх закладів, фахівцями позашкільних установ, завданням яких є сприяти розвитку здібностей неповнолітніх у навчальний і позанавчальний час. Зважаючи на це, важливу роль у самореалізації та саморозвитку обдарованих дітей відіграє система позашкільної освіти, де роль та місце соціального педагога залишаються все ще невизначеними. Менша регламентованість діяльності та різноманітність її форм створюють сприятливі умови для розвитку обдарованих дітей, а функції соціального педагога тут зазвичай виконують керівники гуртків та секцій, через що реалізація соціально-педагогічних завдань може бути дещо ускладненою у зв'язку з відсутністю спеціальної підготовки у наставників, насамперед, підготовки педагогічної та психологічної. Попри це суттєвою перевагою позашкільної освіти є можливість вибору дитиною сфери діяльності, профілю програм, часу для їх освоєння, включення обдарованої дитини в різноманітні види діяльності з урахуванням індивідуальних здібностей та можливостей.

При соціально-педагогічній роботі з обдарованими дітьми в загальноосвітніх та позашкільних закладах необхідно:

– створювати умови не тільки для індивідуального розвитку здібностей обдарованої дитини, але й її соціального розвитку, організовувати позакласний та позанавчальний процес таким чином, щоб у ньому здійснювалося гармонійне безконфліктне спілкування з однолітками, створювалася система конструктивної взаємодії з батьками і педагогами;

– удосконалювати кваліфікацію педагогів, підвищувати мотивацію і компетенції педагогів у роботі з обдарованими дітьми, надавати методичну підтримку в пошуку індивідуального підходу до дитини, створювати ситуації успіху, забезпечувати підтримку в ситуаціях неуспіху;

– проводити системну роботу з батьками обдарованих дітей з метою надання підтримки у вирішенні питань виховання та соціального розвитку.

Таким чином, соціально-педагогічна діяльність по роботі з обдарованою дитиною має бути насамперед спрямована на формування у дитини позитивного інтересу до навчання, задоволення інших пізнавальних потреб дитини, надання допомоги вчителям у використанні навчальних розвивальних методик і створення моделі компетентності педагогічних працівників, які працюють з обдарованими неповнолітніми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищук Ю.В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти. Освітологічний дискурс. 2014. № 1. С. 46–57.

2. Грушецкая И.Н., Щербинина О.С. Взаимодействие одаренных школьников с микросоциумом как условие их социального развития. Перспективы науки и образования. 2018. № 5 (35). С. 136–144.

3. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности. Вопросы психологии. 1989. №6. С. 29–33.

4. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

Логінов Андрій Юрійович,
аспірант кафедри менеджменту освіти і права
ДЗВО « Університет менеджменту освіти»,
Київ, Україна;
головний спеціаліст відділу освіти
виконавчого комітету
Гельмязівської сільської ради
Черкаської області
Золотоноша, Черкаська область
Logayu2016@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ЛІТЕРАТУРНО ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ НА УРОКАХ ТА СТУДІЯХ

Анотація. Стаття присвячена важливій проблемі – результативній роботі з літературно обдарованими дітьми. Висвітлено складові процеси формування обдарованої особистості.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, творчість, творча діяльність.

Annotation. The article is devoted to the important problem - effective work with the literary gifted personalities. Elements of structure formation are described.

Key words: giftedness, gifted children, creativity, creative activities

Постановка проблеми. Використання компетентностей в освітньому процесі потребує проведення чіткої діагностики здібностей особистостей. За дослідженнями американських психологів Іллінойського університету під керівництвом М. Карне виділяються чотири типи обдарованості : інтелектуальна обдарованість, обдарованість у сфері академічних досягнень, творча обдарованість, обдарованість у сфері спілкування. За основу виявлення обдарованості беруться такі найважливіші характеристики: багатство активного словника, виражена установка на творче виконання завдань, розвиток логічного мислення й уяви та інші. [7, с.42- 43].

Ми у своїй роботі окреслили певні форми роботи, напрямки розвитку літературних здібностей для розвитку обдарованої дитини.

Актуальність поставленої проблеми обумовлена формуванням в учнів літературних знань та читацьких умінь на основі концепції літературної освіти, нових Державних к стандартів, стратегічними змінами у освіті України. У контексті літературного розвитку обдарованої особистості слід спиратися на суб'єктивний досвід кожного учня, максимально індивідуалізуючи педагогічний вплив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню обдарованості, її розвитку на різних вікових етапах присвячено значну кількість наукових джерел у вітчизняній та світовій психології серед яких Г. Костюк, В.Моляко, Р. Семенова - Пономарьова, О. Кульчицька, С. Рубінштейн, В.Теплов та інші [8, с.20].

Дослідниця Н. Кичук визначає творчу особистість як таку, для якої буде характерна стійка спрямованість на творчу діяльність, мотиваційно- творчу активність, які поєднані високим рівнем знань, умінь та творчих здібностей допомагають досягти особистісно вагомих творчих результатів навчально- виховній діяльності [3, с.19].

С. Сисоєва визначає, що креативність обов'язково пов'язана з внутрішніми передумовами (нейрофізіологічні задатки), з особистими здібностями, що сприяють досягненню творчих результатів навчально – виховній діяльності [9, с.22].

Виклад основного матеріалу дослідження. Природа не обділяє здібностями кожну дитину. От лише треба вміти відгадати їх. Згадаємо, що обдарованість – рівень задатків, схильностей людини, що є свідченням високого ступеня інтелектуального, моторного, сенсорного, перцептивного розвитку індивіда. Обдарованість є сплавом природного і набутого [2, с.12]

Обдаровані діти – це ті, хто перевищує пересічні результати інших в одній чи декількох сферах діяльності: інтелектуальній, творчій, лідерстві, мистецькій діяльності, навчанні. Маючи справу з літературно- обдарованими дітьми - художнім типом – слід зазначити, що серед

літературно творчих здібностей найважливішими є вміння дітей мислити художніми образами у процесі сприймання того чи іншого предмета, явища, літературного твору та власної літературної творчості; здатність до образної конкретизації і образного уявлення; відчуття метафоричної мови, асоціативного багатства слова, повноцінне сприйняття різних художніх систем, поетичного вимислу та умовних форм мистецтва. Отже, образне мислення оперує не словами, а образами, тому весь зміст завдань, ігор повинен передбачити урізноманітнення, пошук ефективних форм і методів занять, які б сприяли розвитку образного мислення і, основне – його якості, отже високі досягнення у створенні нового, неповторного розглядаються як продукт обдарованості, особистісної характеристики, соціального середовища[2, с. 120].

С. Ізюмова виділяє такі риси характеру обдарованих дітей художнього типу – схильність підпорядкуватися великому почуттю, а ніж глузду, вони більше відкриті на світ, ніж до людей, емоційно нестійкі мрійники з яскравими фантазіями, уявою с. 66. Такі учні потребують нових вражень, самореалізації, самопізнання. Розвиток творчих здібностей обдарованих дітей буде мати позитивний результат лише тоді, коли вчитель систематично включатиме їх у творчу діяльність.

Своєрідність будь – якої форми художньої діяльності в тому, що дитина розкриває свою естетичну функцію лише в умовах, що сприяють його творенню через спілкування на творчу працю під час уроків, у позаурочний та позашкільний час[7, с. 15].

В. Пахаренко на власному життєвому, творчому і педагогічному досвіді переконався у тому, що перемога над словом дається досить важко і далеко не кожному. В школах працюють літературні гуртки та студії.

Літературно – творча студія передбачає удосконалення поетичних здібностей учнів (різного віку, частіше – старшокласників), котрі мають власний творчий доробок і потребують конструювання художнього досвіду, пов'язаного із освоєнням певних знань, умінь та навичок письменницької праці. Це, як правило, невелика кількість творчих учнів – до 15 – ти[1, с.6]. Літстудійці проводять свої заняття один раз на тиждень у визначений день. На заняттях вони не тільки виразно читають вірші та прозові уривки улюблених письменників; колективно обговорюють нові твори літстудійців; але й вирішують проблеми пошуку та пояснення художніх образів, асоціювання; тренують здібності щодо сприймання, розуміння, розпізнання мистецтва слова, пізнають особливості поетичної школи відомих майстрів та інше. Головне, щоб робота в літературній студії була своєрідною життєтворчою колекцією вражень і думок.

В. Коваленко для теми заняття « Творчий діалог : « Мистецтво писати – це мистецтво скорочувати». Обговорення творчого доробку Ірини З., 11 клас» пропонує такий хід заняття, а саме: 1. Обмін новими думками. враженнями, інформацією щодо подій в літературно – мистецькому житті України, зокрема міста. 2. Скарбничка думок. 3. Творчий діалог за схемою: « «порада – читання автором новостворених віршів - враження від прочитаного – думки та зауваги літстудійців та керівника». 3. Колективне конструювання вірша Ірини З. В кінці заняття керівник підсумовує: « Загалом втішає те, що в Іри працює образна думка - вона постійно в пошуку нових художніх ідей. І хоча у віршах трапляються стереотипні підходи до зображення відомих тем, це справа досвіду – літературно- творчого і життєвого. Немає зауважень щодо ритмомелодики віршів. Відчувається, що Ірина має неабиякі музичні здібності... Щоправда необхідно більше уваги приділяти римах, не поспішаючи підбирати такі, що стихійно спадають на думку. Висловлені враження, критичні зауваження, побажання свідчать про те, що в молодій поетки є художнє зерно, яке заслуговує на увагу. Інакше не було б предмета обговорення. Доброзичлива критика необхідна – вона очищає і стимулює. І треба мати мужність сприймати її, як, зрештою, і мужність братися перетворювати словом те, що було створено до тебе[1, с.88].

Найбільш прийнятною формою розвитку літературних здібностей є уроки. На них слід створювати емоційний комфорт. Учень стає під час уроків творчості(уроки – концерти, уроки – осмислення, уроки – поезії, уроки – моралі, уроки – сповіді, уроки – фантазії та інше – в залежності від змісту та мети мають такі форми, також ними можуть бути уроки зв'язного мовлення, позакласного читання, ознайомлення з життям і творчістю письменників) активним учасником ділового педагогічного спілкування, що піднімає рівень психологічної культури. У процесі роботи вчитель повинен не упускати з уваги основні соціальні орієнтири людини: на задоволення, на самореалізацію і на самовдосконалення. Психологічна культура дає вчителю можливість не забувати цих трьох орієнтирів, які пов'язані з емоційним комфортом дітей.

Наприклад, усні уроки учням, які упевнені в собі, мають лідерський потенціал краще відповідати біля дошки або біля столу вчителя, тому що : вони краще бачать реакції на свою відповідь усього класу; мають докладніше розповісти все, що знають; їх не встигне « обігнати» інший учень у класі; у вчителя знайдеться час вислухати його, звернути увагу на нього більше уваги; щоб « презентувати» своє « я»; довести наявність інтелекту декому в класі; звернути увагу на себе, викликати симпатію; виховувати в собі впевненість у захисті своїх думок, своїх поглядів...

У цьому діалозі на « сцені» класу вчитель сам учитися мовчки слухати іншого, знаходити способи стимулювання інтелектуальних і творчих ресурсів дитини, допомагає стати більш впевненим, самостійним і формує готовність до публічного вимовлення своїх думок, оцінювань, поглядів[5, с. 64].

У методичних рекомендаціях з особливостей викладання зарубіжної літератури серед завдань уроку розвитку мовлення є написання вітального слова на честь літературного героя, автора художнього твору. Вона розвиває творчі здібності дитини. На своїх уроках А. Логінов перетворив його на гру « Ім'я літературного героя, письменника, поета». Завдання це перед учнями вчитель мотивує так: « Наші предки вірили, що доля держави, міста, людини визначена ім'ям. В давньому Шумері слово « доля» походило від значення «давати ім'я». Кожен літературний герой також має ім'я. Розкрийте таємницю ім'я « Архілох». Наприклад,

Міні – твір

Архілох

О, Архілохе, славетний творець елегійної та ямбічної лірики Давньої Греції! Ти дошкуляв, мов жалом, своїми ямбами еллінів. Твоя особистість – непересічна, жива та яскрава. Ти був воїном – найманцем і загинув, захищаючи від ворогів свій острів Парос. У твоєму імені заховано подвиги героїчного Ахіла: Архілох = Ахіл.

Але ти не герой славетної « Ілади» Гомера, а воїн і жива людина, що багато чого побачила і зрозуміла. А тому дозволь у іронічному стилі промовити: « Ох, Ахілле! Що дорівнює: « Ох, Архілохе! Ми не забули тебе»[4, с. 28].

Серед цікавих творчих завдань для розвитку літературних здібностей учнів під час уроків вчитель пропонує такі : 1. Оспівування літературної доби, художній твір, поета, письменника. 2. Уявити пам'ятник Гомеру, Еммі Боварі, Доріану Грею, Анні Кареніній. 3. Підібрати з художнього твору рядки, які б збігалися з музичним фрагментом мелодії по висловленню емоцій, настрою 4. Моделюємо життя письменника(поета) або літературного героя через кольорову гаму, схему, графік, абстрактну картину. Приймаються лише ті проекти, які учень може пояснити, захистити.

Таким чином, на нашу думку, основними психолого- педагогічними умовами, що забезпечують емоційний комфорт, розвиток творчих здібностей літературно – обдарованих дітей є : створення атмосфери емоційності, натхнення, творчого пошуку на уроках, літературних студіях; постійне і систематичне включення у творчу діяльність з метою стимулювання розвитку здібностей; давати учням можливість розуміти природу художнього образу у світі природи і людини, на основі чого розвивати нестандартне бачення з метою самопізнання, самореалізації, самовираження творчої індивідуальності; регулювання взаємостосунків та взаємоповаги в колективі, доброзичливого сприйняття іншими творчих робіт учнів; щира підтримка творця, стимулювання його до створення нових образів (друкування в шкільній та обласній пресі, виступи перед слухачами, участь у конкурсах тощо[2, с. 14].

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко В. Поетичний гербарій. Літературно- творча студія: Метод. посібник – Черкаси: Брама – Україна, 2006. – 256 с.
2. Коваленко В. М. « Злітаю птахом...» Педагогічні умови розвитку творчих здібностей літературно обдарованих дітей. - Черкаси, 2001.
3. Кичук Н. В. От творчества учителя к творчеству ученика. - Измаил, 1992. – 53с.
4. Логінов А. Ю. Особистість+творчість+психологія. - Черкаси, 2006.
5. Макіна Л. Комунікаційні спроможності обдарованої особистості: прихований потенціал віку/Л. Макіна //Обдарована дитина. – 2009.- № 2. – с. 20- 28.

6. Обухова Н. П. Развитие творчества студента как педагогическая проблема в вузах США : Автобиографический диспут кан. пед. наук – Казань, 1990.
7. Орловська Н. М., Осатюк Н. А., Томчишина Т. П., Шенгіловіч С. Г. Школа толерантності : шлях до формування толерантного суспільства. навч. – метод. посіб. / Н. М. Орловська, Н. А. Осатюк, Т. П. Томчишина, С. Г. Шенгіловіч. - Чернівці. - Київ: Бурек, 2012. – 504с.
8. Практикум по общей психологии. – Москва, 1979.
9. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя: навчальний посібник. – Київ: ІСДОУ, 1994.

УДК 377

Локшин Віктор Соломонович,
*доктор педагогічних наук
(доктор хабілітований)
викладач вищої категорії
кафедри(науково-методичної комісії)
психолого-педагогічних дисциплін
Київського професійно-педагогічного
коледжу імені Антона Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання у контексті діджиталізації суспільства є система цінностей в умовах євроінтеграції.

Управління цінностями на рівні закладів і установ професійної освіти розширює можливості мотивації персоналу на основі ціннісних стратегій. В процесі проведення аналізу наукових джерел щодо проблем формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання можна зробити висновок, що не завжди приділяється належна увага таким її аспектам, як рівні розвитку цінностей, рівнів розвитку ціннісної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в контексті модернізації вищої освіти, формування ціннісної компетентності з урахуванням вимірів

Мета проведення науково-педагогічних досліджень полягає в розробленні та теоретичному обґрунтуванні моделі формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання з урахуванням діджиталізації. Глобалізація процесу формування міжнародних відносин, інтеграційні процеси, що відбуваються в Європі, прагнення України стати повноцінним членом європейської та світової спільноти визначили зміну цільових орієнтирів неперервної вищої освіти. Процеси модернізації вищої освіти стосуються і аспектів підготовки майбутніх педагогів професійного навчання як її складової, здатної продуктивно використовувати внутрішні і зовнішні ресурси та забезпечувати формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в умовах євроінтеграції. Керівники закладів та установ професійної освіти не завжди мають достатній вичерпний рівень уявлення про цінності, значущі для працівників, тому стратегія розвитку сучасних навчальних закладів іноді виявляється недостатньо вдалою. Неважливо, наскільки блискуче проведений аналіз, на якому заснована стратегія, адже саме люди - від директорів до персоналу педагогів професійного навчання середньої ланки - повинні розуміти цю стратегія відповідає їхній системі цінностей. Мова ідеться про цінності корпоративні, загальнолюдські, сімейно-традиційні і ключові. Ми говоримо про людські фактори, а не про матеріальну сторону справи. І цей чинник нині знаходить широке визнання у всьому світі. Цінності мають значення. Вони слугують основою для прийняття рішень і виконання дій. Цінності у відповідності до рівнів розвитку впливають на підходи до управління сучасними навчальними закладами в контексті вимірів зорієнтованими на практико-орієнтовані технології. у різних країнах світу відрізняється навіть оформлення логотипу компанії при вході, що визначає цінності команди саме в даній країні. Сила цих цінностей схожа з маховим колесом, яке важко зупинити і

складно повернути. верстви - глибинні цінності, що, вибудовують стосунки лідера або його послідовників між собою. формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання не можливе без урахування системи цінностей. доречно розглядати ціннісні стратегії як складову професійної компетентності в контексті діджиталізації суспільства.

Лупаренко С. Є.,
Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
svetlana.luparenko@gmail.com

ФІЛОСОФІЯ ДИТИНСТВА ЯК НАПРЯМ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ ДИТИНСТВА

Анотація. У статті визначено філософське розуміння терміну «дитинство» та виокремлено напрями його дослідження. Зазначено, що філософія розглядає дитинство як особливий етап у житті особистості, протягом якого формується фундамент подальшого розвитку й соціалізації особистості. Специфікою дитинства є дитячість (володіння дітьми особливим світоглядом, якостями, здібностями і почуттями) і дитяча субкультура. Основними напрямками дослідження дитинства в межах філософії є: розкриття суті дитинства та його значення у становленні особистості; вивчення поглядів філософів на проблеми дитинства і дітей; формування філософських поглядів дитини; дослідження проблем дитячості, соціалізації дитини та дитячої субкультури тощо.

Ключові слова: дитинство, філософія, дослідження, дитячість, дитяча субкультура.

Annotation. The article author reveals the philosophical understanding of the concept of childhood and identifies the directions of study of it. It is noted that philosophers consider childhood to be a specific stage in person's life; during this period, the basis of further development and person's socialization is formed. Childishness (children's special worldview, qualities, abilities and feelings) and children's subculture are the specificity of childhood. The main directions of the study of childhood within philosophy are the following: the interpretation of the essence of childhood and importance of it in person's development; the study of philosophers' views on the problem of childhood and children; the formation of child's philosophic ideas; the study of the problem of child's socialization and children's subculture etc.

Key words: childhood, philosophy, study, childishness, children's subculture.

Сучасні світові процеси, що впливають на розвиток системи освіти в Україні та світі (зокрема, гуманізація, демократизація, інтеграція в освіті тощо), ґрунтуються на ідеях цінності дитинства, визнанні його важливим і визначальним періодом у житті людини, протягом якого закладається фундамент для подальшого формування особистості.

Утім, процеси технізації та інформатизації, демографічна криза, надмірне інтелектуальне навантаження інтелекту дітей в освітньому процесі, поява індустрії дитячих розваг і суспільних рухів, прибічники яких виступають проти народження дітей, призводять до формування байдужого ставлення дорослих до дітей, їх нехтування особливостями дитячого розвитку, неувважності до дитини. Це стає причиною фізичного і психічного відриву дорослої спільноти від дітей, зникнення дитинства як унікального й самоцінного світу (Ф. Ар'єс, М. Віннс, Н. Постман, Х. Хегст) та зумовлює формування думки про те, що дитинство і діти не є необхідними і бажаними.

Водночас, діти як носії дитинства є майбутнім нації, а створення сприятливого освітнього середовища, вплив соціальних, освітніх інститутів суспільства на засвоєння дитиною накопиченого людством досвіду, її залучення до активного життя в соціумі виступають важливими складовими відродження та розвитку української нації.

Отже, у системі сучасного наукового знання проблема дитинства набуває домінантного значення. Дитинство визнається важливим етапом у житті людини, самоцінним, унікальним періодом її формування, упродовж якого має місце інтенсивний фізичний, психічний, духовний,

моральний розвиток особистості, її активна підготовка до життя. І від того, яким буде дитинство, залежить майбутнє самої дитини та доля всього людства.

З огляду на це на сучасному етапі розвитку суспільства украї важливим і актуальним є питання дослідження і збереження специфіки дитинства, максимальне задоволення соціальних і освітньо-культурних потреб дітей.

Здійснений науковий пошук доводить, що різні проблеми дитинства ставали предметом вивчення сучасних дослідників. Так, основними напрямками досліджень питань дитинства є: вивчення вікових особливостей психічного розвитку дітей (Т. Дуткевич, А. Кузнецова, С. Максименко, О. Столяренко), специфіка адаптація дитини до колективу закладу освіти (О. Боделан, О. Міщик), психічні особливості розвитку дітей (М. Махній, В. Роменкова); проблеми дитячої субкультури та соціалізації дітей (Л. Варяниця, І. Голубєва, О. Караман, І. Рогальська), формування взаємин дорослих і дітей у сім'ї (Г. Святненко, З. Кияниця, Т. Кравченко, Л. Ольховик), питання захисту прав дітей (І. Кубай, І. Печенко), проблема негативного впливу інформаційного світу на дитину (І. Загарницька, О. Комякова, О. Петрунько); духовно-культурний розвиток дітей (Л. Кудрик, О. Сухомлинська), формування образу дитини у творах письменників та його тлумачення вченими (М. Бережний, Н. Ковальчук, У. Лешко, Ф. Моїсєєва, О. Плужник, Г. Попова, О. Рарицький); вивчення проблем дитинства в контексті розвитку вітчизняної освіти (Л. Березівська, М. Левківський, О. Сухомлинська); дослідження проблем дитинства в освітній спадщині видатних педагогів (С. Білецька, І. Болотнікова, М. Головка, А. Ільченко, В. Кушнір, Ю. Литвина, В. Федяєва, В. Фомін, В. Шпак, І. Ящук); вивчення українських традиційних форм і методів виховання дітей (Є. Гайова, Л. Йовенко, Л. Маєвська, В. Осадча); екологія дитинства та збереження його специфіки (А. Богущ, О. Іонова, О. Лукашенко).

Окрім того, особливе значення мають філософські дослідження дитинства, оскільки вони розкривають суть дитинства і феномену дитячості у філософсько-антропологічному контексті.

Мета статті – визначити філософське розуміння терміну «дитинство» та виокремити напрями його дослідження у філософії.

У філософській літературі поняття «дитинство» не є поширеним, розглядається поверхово.

У працях філософів діти і дитинство досліджувались традиційно у двох аспектах – права та виховання; при цьому в обох аспектах домінувала ідея залежності та несамостійності дитини (разом із іншими категоріями населення). Так, Платон й Аристотель спиралися на норми права, що були прийняті за часів античності по відношенню до неправоздатних членів суспільства (жінки, діти, раби). Педагоги-гуманісти (М. Монтень, Е. Роттердамський, Ф. Рабле [7; 9]) зауважували, що в кожній дитини є закладені від природи здібності, а виховання повинно виявляти та розвивати їх, сприяти гармонії духовного і фізичного життя особистості. Зокрема, М. Монтень стверджував, що дитина від народження має індивідуальність і первісну чистоту [7]. Згодом, у концепції Г. Гегеля дитина розглядалася як істота, котра підлягає вихованню. У працях Г. Гегеля і І. Канта особлива увага приділялася правовим аспектам дитинства. Ж.-Ж. Руссо і німецькі романтики (Й. Гете, Ф. Шлегель) вперше заговорили про самоцінність дитячої особистості й дитячого життя і тим самим обґрунтували ціннісне ставлення до дитинства [1]. У свою чергу, Й. Песталоцці прагнув зробити дитинство школою творчої праці та радості, особливу увагу приділяючи дітям-сиротам та організації їхнього повноцінного дитинства. Отже, у XVIII ст. зародилася концепція дитинства, що ґрунтувалася на ідеях чистоти, слабкості й нерозвиненості дитячої натури, яка потребує піклування і всебічного виховання. Водночас з'явилася концепція етичної відповідальності дорослої спільноти і системи виховання, у цілому, за дітей.

Сучасна філософія вивчає дитинство не як відокремлене, автономне явище, а як макрокосм, який містить інші світи, зокрема світ дорослих, а його невід'ємною характеристикою є дитячість [6]. Дитинство як філософський феномен – це ніщо за своєю суттю; дитинство ніяке, не має константної форми і виступає мірою можливостей людини. Дитинство визнається філософами тією основою, що закладається в житті людини, формує її як особистість і розгортається в подальшому [13]. До того ж, філософи наділяють дітей специфічними здібностями і почуттями, даром особливого розуміння і проникнення у світ речей [4].

Характерними особливостями дитинства є дитячість (наявність певних особливостей сприйняття, пізнання, мислення, особливого способу бачення світу, своїх інтересів, потреб, цінностей) і дитяча субкультура, компонентами якої є: традиційні народні ігри, дитячий фольклор,

дитячий правовий кодекс, дитячий гумор, дитяча магія, забобони і міфологічна творчість, дитяча словотворчість, дитяче філософствування (міркування про життя і смерть тощо), естетичні уявлення дітей, прізвиська і табування особистих імен у дитячих товариствах, релігійні уявлення дітей, дидактичні ігри, комп'ютерні ігри, мультимедійний простір, світ дитячої моди тощо (Л. Варяниця, О. Петрунько, І. Рогальська [2; 8; 10]).

Філософія дитинства постає синтезом філософії та педагогіки, що формує напрям філософсько-педагогічних знань про дитину й дитинство. Його предметом є дитинство як специфічний стан і спосіб буття особистості, природа дитини, особливості її пізнання, сприйняття, мислення, світогляду в дитячі роки з метою їх врахування у процесі навчання й виховання. Серед сучасних напрямів дослідження проблеми дитинства є філософія для дітей (Н. Гавриш, О. Лінник [3], Є. Смотрицький [11], О. Сухомлинська [12]), вивчення й аналіз досвіду формування світогляду дитини, її філософських ідей (Є. Данникова [5], Т. Кочубей [6]), філософське осмислення феномену дитинства (Л. Українець [13], О. Циган [14]) тощо.

Отже, філософія розглядає дитинство як особливий етап у житті особистості, протягом якого формує закладається фундамент подальшого розвитку й соціалізації особистості. Діти володіють особливими здібностями і почуттями, розумінням і ставленням до всього навколо них. Серед основних напрямів дослідження дитинства як філософської категорії є питання: тлумачення суті дитинства та його значення у становленні особистості; вивчення поглядів філософів на проблеми дитинства і дітей; формування філософських поглядів дитини; дослідження проблем дитячості, соціалізації дитини та дитячої субкультури тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой психологический словарь / [сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко]. Санкт-Петербург : «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2003. 672 с.
2. Варяниця Л. Дитяча субкультура як фактор соціалізації молодшого школяра в навчально-виховному процесі : дис... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2006. 235 с.
3. Гавриш Н., Лінник О. Цікава філософія для дітей: метод. посіб. Київ : Дошкілля, 2011. 128 с.
4. Голубович И. Онтология и метафизика детства: Павел Флоренский и Виктор Пелевин (исследовательский этюд). Философия и космология : научно-теор. сб. Полтава : Полтавський літератор, 2008. С. 118-130.
5. Данникова Е. Вхождение в «Философию для детей» (опыт мастер-класса в Мэндэме, США). Психология : сб. научн. раб. Киев: НПУ имени М. П. Драгоманова, 2002. Вып. 15. с. 293.
6. Кочубей Т. Філософія дитинства в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Київ, 2001. 18 с.
7. Монтень М. Опытты. Избранные произведения: в 3 т.; пер. с фр. А. С. Бобовича и др. Москва : Голос, 1992. Т. 1. 384 с.
8. Петрунько О. Дитина в інтернет-просторі: ймовірні наслідки і відповідальність дорослих. Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. Київ : Міленіум, 2008. Вип. 21 (24). С. 112-123.
9. Пискунов А. Хрестоматия по истории зарубежной педагогике : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов. Москва : Просвещение, 1981. 528 с.
10. Рогальська І. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.05. Луганськ, 2009. 45 с.
11. Смотрицький Є. Концепція курсу «Філософія для дітей». URL : <http://osvita.ua/school/theory/1965/> (дата звернення: 07.08.2021).
12. Сухомлинська О. Філософія для дітей як педагогічна проблема. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Умань : УДПУ імені Павла Тичини, 2002. №2. С. 8-19.
13. Українець Л. Дитинство і дитячість у філософсько-антропологічному контексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.04. Харків, 2006. 19 с.
14. Циган О. Філософське осмислення дитинства у вітчизняній педагогічній спадщині. Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. С. 193-200.

Ляшенко А. Х.,
директор КЗ «Дніпровська СЗБШ І – ІІІ ступенів»
Верхньодніпровської міської ради,
наук. співробітник Інституту педагогіки НАПН України,
Заслужений вчитель України,
м. Київ, Україна
info.dovkillya@gmail.com

ЦІЛІСНІСТЬ ЗМІСТУ ОСВІТИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається цілісність змісту освіти, необхідність систематичних уроків у довкіллі під час вивчення всіх предметів як умови формування інтелектуальної, творчої обдарованості учнів.

Ключові слова: *зміст освіти; наукова картина світу; життєствердний образ світу інтелектуально, творчо обдарованої особистості; уроки в довкіллі.*

The article considers the integrity of the content of education, the need for systematic lessons in the environment during the study of all subjects as a condition for the formation of intellectual, creative talent of students.

Key words: *the content of education; scientific picture of the world: a life-affirming image of the world of an intellectually, creatively gifted person; lessons in the environment.*

Викладання предметів у загальноосвітній школі має розкривати досягнення загальнолюдської культури, створювати умови для оволодіння учнями методами дослідження середовища життя – довкілля, соціосправедливого спілкування з ним.

Освітній процес має включати етапи наукового дослідження: спостереження за явищем, його опис, встановлення якісних причинно-наслідкових зв'язків, вимірювання величин, встановлення законів – кількісних зв'язків між параметрами і прогноз на основі цих законів нових застосувань явища або схожих явищ, які в тій чи іншій мірі потрібні фахівцеві будь-якої сфери людської діяльності.

З іншого боку, в епоху наростання обсягу інформації, повсюдного впровадження інформаційних технологій у будь-якій гуманітарній сфері працівникам цієї сфери стають необхідними навички перекладу відомостей на мову цифр і їх обробки за допомогою математичних, інформаційних методів. Соціологія, психологія, лінгвістика та інші гуманітарні науки все більше наближаються за методологією до наук, які прийнято називати точними науками.

Підвищення інтересу дітей до комп'ютерів і взаємодія з комп'ютерними моделями відриває їх від дійсності, модель реальності підміняє реальність. Проте, як показує досвід нашого колективу у викладанні природничо-математичних, літературознавчих предметів, інтерес дітей до пізнання об'єктів довкілля підвищується, не дивлячись на те, що в змісті підручників часто недостатньо втілюються знання про об'єкти довкілля, що цікавлять дітей. Цей недолік необхідно долати в нових підручниках, зберігаючи як ідеї фундаментальності, цілісності освіти, так і ідеї освіти для сталого розвитку в аспекті збільшення уроків у довкіллі – втілювати ідеї моделі «Довкілля» у змісті всіх шкільних предметів, особливо у 1-6 класах. Для цього віку здобувачів освіти розроблена навчальна програма «Довкілля» (1-4 кл.), очікується програма «Довкілля» (5-6 кл.) [1].

Цілісна, заснована на загальних закономірностях науки модель освіти повинна стати етапом переходу від вивчення учнями будови світу блоками, що виникли в результаті диференціації начальних дисциплін, до формування єдиної наукової картини світу. Метою освіти має бути формування єдиної наукової картини світу, образу світу кожного учня, освоєння методів пізнання дійсності, які ґрунтуються на усвідомленні загальних закономірностей науки, в першу чергу, природи, як цього вимагає Державний стандарт базової середньої освіти [2].

У кожному з початкових предметів педагоги можуть назвати досягнення, які є елементами загальної культури, тому вони повинні бути включені у мету засвоєння кожної освітньої галузі. Дослідниками інтеграції природничо-математичної, літературознавчої освіти (М. А. Антонюк, К. Ж. Гуз, В. Р. Ільченко, В. С. Коваленко та ін.) проаналізовані загальні закономірності, на основі яких можна формувати цілісну наукову картину світу, життєствердний образ світу учнів, природовідповідно високі рівні їхнього інтелекту, а отже, і обдарованість – інтелектуальну, академічну, творчу, лідерську, художню [3] та ін.

Створення цілісності з елементів змісту, що традиційно вивчається в різних шкільних дисциплінах, вимагає пошуку наскрізних ідей, що пронизують усі ці дисципліни. Вони повинні виконувати цементуючу роль у викладі навчального матеріалу. Серед таких ідей – ідеї, що втілюють загальні закономірності науки та методи їх пізнання: спостереження, вимірювання і моделювання процесів проводиться на об'єктах макросвіту – об'єктах довкілля, що оточують дитину. На прикладі вимірювання відстаней і часу прослідковується шлях ускладнення еталонів довжини і часу з включенням все більш абстрактних понять у процедуру вимірювання.

Цей напрямок встановлення цілісності знань про об'єкти макро-, мікро-, мегасвіту, про живі системи має продовжуватися під час вивчення окремих предметів у всіх класах. У зв'язку з цим у значній мірі необхідно відійти від традиційного академічного стилю викладання навчального матеріалу, зробити його більш емоційним. У кожному класі завдяки зв'язкам з гуманітарними предметами має розглядатися історичний фон, на якому зростають наукові ідеї, показані людські драми природодослідників, ідеї яких випереджали час, та систематичні уроки, дні в довкіллі, які проводяться спільно кількома учителями-предметниками.

У світовій практиці багато моделей продуктивного навчання. Наша початкова школа має назву «Довкілля як школа», вона має чітку систему занять у довкіллі (уроки серед природи), які доповнюються дидактично-динамічними паузами у довкіллі, де діти у природному навчальному середовищі просто неба ведуть спостереження, вимірювання, дослідження, рухливі ігри, що дає змогу дитині формувати «довкільний» науковий підхід до пояснення дійсності, заснований на філософії екологічного реалізму [4]. Досліджуючи вплив моделі «Довкілля як школа» на особистісний розвиток учнів за технологією В.О. Киричука, робимо висновок, що відбувається полегшення навчальної праці дітей на основі природовідповідного навчального середовища. Це крок не тільки до позитивних зрушень у всіх аспектах здоров'я дитини, а й розумового розвитку, обдарованості здобувачів освіти.

Засвоєння знань має бути насичене самостійними експериментальними завданнями завдяки навчальним посібникам, які пропонують практичні домашні роботи з використанням природних матеріалів, сучасних предметів побутової техніки, дослідження в довкіллі. Передбачається використання комп'ютерних моделей, привабливих для сучасних дітей і особливо корисних там, де в умовах школи неможлива постановка реального експерименту. Завдання мають надаватися як у підручниках, так і посібниках для учнів – зошитах. Наша школа має досвід використання учнями системи зошитів з «Довкілля» для 1-6 класів.

Серед наскрізних завдань, у процесі виконання яких формується цілісність знань про природу, на перше місце ми ставимо основні наукові поняття, вимірювання як метод вивчення явищ. Серед них методи вимірювання відстаней, основні і похідні одиниці вимірювань; міжнародна система одиниць (СІ); методи вимірювань великих відстаней; методи вимірювання часу; вибір одиниці вимірювання часу; вимірювання часу за допомогою рівномірних рухів; періодичні процеси в природі і їх використання для вимірювання часу; сучасні методи вимірювання часу; методи вимірювання швидкостей тіл та ін. У процесі виконання завдань, пов'язаних з вимірюванням, формується природничо-наукова і математична грамотність, творча обдарованість майбутнього працівника.

Спостереження як метод вивчення дійсності відомий з античних часів освоєння Всесвіту, створення небесної механіки, вивчення зір і галактик, Сонця.

Моделювання і експеримент як методи вивчення дійсності є умовою формування творчої особистості. Так, у курсі хімії цей метод реалізується, починаючи від спостережень за речовиною в довкіллі і продовжується до відкриття ідеї. Від простих до ідеї про атом. Далі – експериментальне підтвердження атомарної будови тіл, ознайомлення з видами атомів, хімічними елементами, законом збереження маси, сполуками елементів і їх символічним позначенням,

розмірами атомів, масою атомів, періодичною системою Д. І. Менделєєва; будовою планетарної моделі атома; подільністю атомного ядра і його структурою.

Аналогічно можна прослідкувати розвиток мислення, інтелекту, творчості обдарованої особистості в процесі засвоєння нею цілісності кожного навчального предмета як складової цілісного змісту освіти.

Наскрізною ідеєю взаємозв'язку змісту є ідеї екології. Природні екосистеми. Екологія – наука про єдність всього живого. Рівновага у фізичних, хімічних, біологічних системах. Методи вивчення екосистем. Потоки енергії і маси в екосистемі. Чинники, що впливають на стійкість екосистем. Співіснування організмів в екосистемі. Вчення про біосферу. Прояв цих ідей учнями досліджується на уроках у доккіллі, в процесі таких досліджень формується інтелектуально і творчо обдарована особистість.

Практика роботи педагогічного колективу нашої школи з психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку здобувачів освіти (автор В.О. Киричук) та впровадження педагогічна система «Довкілля» (автор В.Р. Ільченко) підтверджує, що ми знайшли ті форми, методи роботи, технології, які здатні забезпечити розвиток особистості, її здібності, творчість, обдарованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 р. №235. URL: <https://drive.google.com/file/d/1b9Xkh0UQHxX52oxTz6ZzMgm9WUurHadb/view> (дата звернення: 30.07.2021).

2. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16> (дата звернення: 29.07.2021).

3. Гриньова М.В. Проблеми вивчення обдарованості школярів. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретико-методичні засади компетентнісної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи», 18 квітня 2013 р. Полтава : ПОШПО. 2013. Вип. 5. С. 25-35 с.

4. Ляшенко А.Х., Кузьміна Л.І. Освітня модель «Довкілля як школа» – нова навчальна технологія., Початкова школа. – 2007. - № 11. С. 22 – 29.

Ляшенко Ю. С.,
Вчитель хімії НВК СЗНЗ I-III ступенів № 26- ДНЗ – ДЮЦ
м. Кропивницький
yulya_1991@ukr.net

ПІДТРИМКА ТА СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ХІМІЇ

Анотація. У тезах визначено основні принципи розвитку одарованих учнів за допомогою інноваційних технологій та їх роль під час підготовки та проведення уроків хімії. Представлені способи застосування інтерактивної дошки та інших новітніх технологій на різних етапах уроку.

Abstract. The abstracts identify the basic principles of development of gifted students through innovative technologies and their role in the preparation and conduct of chemistry lessons. Ways to use an interactive whiteboard and other new technologies at different stages of the lesson are presented.

Ключові слова. Endowed, творчі здібності, мотивація, хімія, інноваційні технології, інтерактивна дошка, інтерактивні вправи.

Keywords. Creativity, creativity, motivation, chemistry, innovative technologies, interactive whiteboard, interactive exercise.

Проблема підтримки та супроводу обдарованих школярів є актуальною сьогодні. Наразі наш соціум потребує людей, які можуть вирішувати нестандартні ситуації в короткий термін, приймати

нешаблонні рішення та мають індивідуальний підхід. Тому є дуже важливо підтримати та заохотити до навчання обдарованих дітей. На жаль, інколи сучасна школа зберігає ще застарілий підхід до навчання, під час якого такі учні втрачають мотивацію вчитися. Часто освітній процес зводиться лише до заучування матеріалу без пояснення самої суті, глибинних міжпредметних зв'язків, особливо це стосується вивчення точних наук хімії та фізики. На уроках вчителі часто дають однотипні завдання, не виходячи за рамки шкільних підручників. Таке вивчення матеріалу схоже на шаблонне повторення одних і тих самих дій, яке не може сприяти творчому розвитку учня та зацікавленості предметом. Вчитель позбавляє учнів можливості пізнати щось нове та неординарне, розв'язувати нестандартні справи та задачі, які можна вирішити багатьма способами, щоб дитина могла потім пишатися власним підходом до їх вирішення та своїми здібностями. Таким чином, учні втрачають зацікавленість предметом та радість знайденого правильного рішення, що веде до поступового послаблення творчого мислення. На сучасному етапі розвитку суспільства все більше з'являється інноваційних технологій, які можна використовувати на уроках для створення сприятливих умов творчого розвитку дітей.

Особливостями розвитку обдарованої дитини у контексті особистісноорієнтованого підходу до навчання виступають не лише розвиток інтелектуальних здібностей, але і розвиток особистісних, комунікативних, регуляторних універсальних навчальних дій, що проявляються у становленні соціального інтелекту, творчих здібностей, цілепокладанні й рефлексії, умінні вести за собою (лідерства), брати на себе відповідальність [2]. Обдарованість – це не лише своєрідне поєднання здібностей людини, а й своєрідний сплав її особистісних якостей [1]. Саме тому обдарована дитина й потребує до себе підвищеної уваги, що їй притаманні особливі риси характеру, особливості в мисленнєвій сфері й у навчальній діяльності

Підтримувати та супроводжувати обдарованих учнів особливо важливо саме на уроках хімії, використовуючи нестандартні задачі, що мають практичний характер та потребують творчого, індивідуального підходу до їх вирішення. Адже, саме задачі розвивають у дітей логічне та абстрактне мислення, без яких не може сформуватися справжня творча особистість.

Головна ідея мого педагогічного досвіду полягає в постійному використанні проблемно-пошукової діяльності учнів, яку я дуже вдало комбіную із новітніми технологіями. Я майже відмовилася від механічного перенесення знань учневі від вчителя, а все більше запроваджую самостійно-пошукову діяльність школярів, що призводить до формування проблем, гіпотез, пошуку шляхів їх розв'язання. Учитель повинен здійснювати супровід учнів, дає певні рекомендації та поради, надихає їх до творчої діяльності, демонструє та пояснює певний спосіб дій та можливі алгоритми вирішення завдань. Основним фактором креативного навчання є ініціативність та мотивація учнів. У такому випадку учень перетворюється на суб'єкт спілкування і стає генератором ідей, що і є рисою творчої людини. Він відповідає за свою діяльність так само, як і вчитель за свою, що призводить до самостійності та впевненості в собі. Слід пам'ятати, що не кожна дитина може стати «креативною особистістю», але це не означає, що вчитель не повинен створювати умови, які б сприяли такому розвитку. Креативне навчання має характерну особливість: навчання зливається з життям, із розв'язанням реальних творчих задач.

При вивченні шкільного курсу хімії в кожній темі можливо створити умови для креативної діяльності учнів.

Планування уроків здійснюю згідно таких принципів:

- навчальний процес повинен мати позитивний емоційний фон. Якщо урок розпочинається із гарного емоціонального налаштування, це сприяє створенню творчої атмосфери;

- творчість починається саме тоді, коли учень починає сумніватися. Доречним на етапі мотивації та актуалізації знань є створення проблемних ситуацій, над якими учень повинен задуматися та висловити свою точку зору. Наприклад, при вивченні теми «Кисень» у 7 класі можна поставити учням таке запитання: «Чому вміст кисню в повітрі завжди стабільний, незважаючи на те, що ми його постійно вдихаємо? Що було б, якщо вміст кисню в повітрі збільшився, наприклад до 50?»;

- завдання, які розглядаються на уроці, можна було б вирішити декількома способами. Учень повинен мати змогу проявити індивідуальний підхід до вирішення проблеми. Це, наприклад, можуть бути задачі, які можна розв'язати кількома способами;

- на уроках повинні бути питання відкритого типу, однозначної відповіді на які немає.

Творчий характер мислення проявляється в таких його якостях як гнучкість, оригінальність, швидкість, глибина, рухливість. Гнучкість розуму складається зі здібності до відокремлення суттєвих ознак із безлічі випадкових і здатності швидко переключатися з однієї ідеї на іншу. Люди з гнучким розумом зазвичай одразу пропонують значну кількість варіантів рішень, комбінуючи та переставляючи окремі елементи проблемної ситуації [3, с. 30].

- на уроці повинна бути присутня винахідницька діяльність учнів. Наприклад, під час вивчення теми «Хімічні індикатори» можна запропонувати учням створити природні індикатори (сік фіолетової капусти, буряка тощо);

- велика увага повинна приділятися самостійному опрацюванню матеріалу, роботі в групах, вивченню додаткового матеріалу, створенню проектів. Чим меншу активність під час уроку проявляє вчитель і чим більше спонукає до активності учня – тим краще креативний розвиток школярів.

У зв'язку з прогресивним розвитком суспільства діти все більше користуються різноманітними гаджетами, все більш активно спілкуються у соціальних мережах та різноманітних месенджерах. Тому завдання сучасного педагога - впровадити в навчання інноваційні технології, щоб зацікавити учнів вивченням предмету, зробити матеріал більш зрозумілим, наочними та вседоступним. Звичайно, використовуючи новітні технології навчання не слід недооцінювати важливість фундаментальних принципів креативного навчання, що перелічені вище. Необхідно використовувати інноваційні технології, базуючись на загальних принципах. Використовуючи все це правильно в комплексі, дуже розширюються межі творчих здібностей учнів, активізується та мотивується робота на уроці.

Із новітніх технологій в своїй роботі використовую інтерактивну дошку, програми, що забезпечують проведення відеоконференцій, різноманітні соціальні мережі, власний блог, сайт, планшетні комп'ютери для роботи учнів на уроці тощо. Про деякі з них розповім більш детально.

1. Інтерактивна дошка.

Інтерактивна дошка являє собою периферійний пристрій комп'ютера і виконує роль додаткового комп'ютерного монітора. Інтерактивна дошка відрізняється від звичайного монітора поверхнею, яка чутлива до дотику та має великі розміри – для зручності в роботі з аудиторією [4].

На уроках хімії ефективно використовувати інтерактивну дошку для проведення віртуальних дослідів, особливо для розв'язування розрахункових задач та, власне, для демонстрації експериментальних задач. Задачі з хімії багатьом учням не цікаві та даються дуже важко, але, коли скласти умову задачі практичного характеру та ще й продемонструвати на дошці віртуальну хімічну реакцію, що лежить в основі цієї задачі, або процес зливання розчинів різних концентрацій (в залежності від типу задачі), учні розуміють всю суть умови, а в результаті прогнозують рішення. Щоб створити таку віртуальну задачу та ще багато іншого, можна скористатися віртуальними хімічними лабораторіями. Це дуже важливо для таких шкіл, які не мають реактивів, адже хімія - це практична наука.

Інтерактивну дошку також дуже вдало застосовувати для демонстрацій 3D моделей молекул, установок виробництв (наприклад, цукрового заводу), процесів випаровування та багато іншого. Учні можна задавати додому створити 3D моделі молекул.

За допомогою спеціальних програм та сервісів (LearningApps, Wizzer, H5P, малюнки Google тощо) можна створювати інтерактивні вправи, які потім учні зможуть виконувати на дошці. Це сприяє підвищенню інтересу до предмету, розвиває логічне та креативне мислення. Учні можна пропонувати створити такі вправи самостійно. Дуже ефективно створювати власні онлайн тести. Такі тести можна скласти, використовуючи платформи: **Google форми**, Quizlet, Propofs, ClassMarker Plickers, «На урок», «Мій клас». Їх можна проводити на уроці за допомогою смартфонів або планшетних комп'ютерів, при цьому на дошці буде формуватися автоматично рейтинг учнів і оцінка, що є дуже зручним. Також тести можна задавати як домашню роботу, скануючи QR-код, або переходячи на певне посилання. Найбільш зручною мені здається платформа Kahoot: тести створювати дуже швидко, при цьому варіанти відповідей позначені не традиційними А, Б, В, а різнокольоровими фігурами, які постійно перемішуються, також на кожне питання виставляється таймер, тому учні не відволікаються і повністю зосереджені на завданні.

2. Навчальні проекти.

В хімії проектна діяльність є невід'ємною складовою освітнього процесу, адже вона формує креативність учнів. Дуже зручно демонструвати проекти на інтерактивній дошці. Можна створити

відеопроєкт, проєкт у формі презентації, наповнити його наочностями, таблицями тощо. Найголовніше, що такий проєкт буде доступний для демонстрації усьому класу.

3. Планшетні комп'ютери.

Планшетні комп'ютери доцільно застосовувати на уроках при роботі в групах, самостійному пошуку інформації, виконуючи онлайн завдання. За допомогою планшетів учні можуть знайти інформацію з різних джерел, створити як результат групової роботи звіт у формі презентації, скласти порівняльні таблиці, схеми, графіки.

4. Соціальні мережі.

Створюючи навчальні проєкти, виконуючи домашні хімічні експерименти та дослідження, учні можуть публікувати їх результати в соціальних мережах, вказуючи певний хештег. Таким чином, підсилюється в учнів цікавість, креативність та розширюється аудиторія контенту.

Виходячи з вищесказаного, ми можемо зробити висновок про те, що на сьогодні впроваджується багато новітніх технологій на уроці, які створюють умови розвитку творчої особистості. З кожним роком їх з'являється все більше, і ми, сучасні вчителі, зобов'язані використовувати такі технології в сучасному освітньому процесі. Креативність вчителя виявляється у прагненні й умінні перетворити навчальну працю на свято особистих досягнень, у здатності йти в ногу з часом, відхилитися від традиційних схем викладання, не боятися використовувати новітні технології. Ажде, коли навчає креативний вчитель, то і в учнів є всі шанси стати творчими особистостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великанова О.Г., Дзюбенко О.М. Система роботи з обдарованими учнями (з досвіду роботи Харківської спеціалізованої школи № 16) // Методичний посібник для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. – Харків, 2009. – 40 с.

2. Демина Е.В. Приоритеты развития практики сопровождения одаренного ребенка в условиях специализированного обучения // Системы обучения интеллектуально одаренных детей в российской школе : Под ред. А.А. Никитина, В.Я. Синенко, Н.И. Яворского: Тезисы Всероссийской конференции. - Новосибирск: Изд-во ИПИО РАО, 2010.

3. Гарнець О. М. Гнучкість мислення та його розвиток у школярів. - М., 1979. С. 28-32

4. <http://www.smartboard.com.ua/articles/11/>

Марченко О. А.,

викладач фізики

Державний навчальний заклад

«Черкаське вище професійне училище»

oksana_ostashevsk@ukr.net

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В СИСТЕМІ ПТНЗ

Найбільших успіхів у розвитку досягають ті держави, які мають високий інтелектуальний та творчий потенціал нації. Завжди актуальною є проблема виявлення, розвитку і педагогічної підтримки здібних та обдарованих учнів, розкриття їх потенціалу. В статті розглянуті методи та підходи в роботі з обдарованими учнями в системі ПТНЗ.

Ключові слова: обдарованість, конкурси, технічна творчість, професійне спрямування

The greatest successes in development are achieved by those states that have a high intellectual and creative potential of the nation. The problem of finding talented students is always relevant. The article considers methods and approaches in working with talented students in vocational schools.

Key words: talent, competitions, technical creativity, professional orientation.

«У геніальності 1% таланту і 99% праці...»

Томас Едісон

На навчання в професійно-технічні навчальні заклади (ПТНЗ) здебільшого вступають учні здібності яких в школі особливо не проявилися або не були виявлені. Формування навчальних груп ПТНЗ відбувається на базі учнів з різних шкіл. З ними працювали вчителі, які використовують різні (власні) методи виховання і навчання. Досить актуальною є проблема виявлення, педагогічної підтримки і розвитку здібних та обдарованих учнів ПТНЗ, починаючи з першого курсу. Робота з талановитими дітьми потребує особливого індивідуального підходу [1].

Система роботи з обдарованими учнями має бути органічною сукупністю методів, форм, прийомів та засобів, які ставлять учня в умови суб'єкта творчої діяльності й забезпечують формування його особистості як дослідника. Краще за все, коли напрям наукових досліджень учня співпадає з його інтересами (обраною професією). Найважливішим в організації роботи з такими учнями є створення загального «поля креативності» викладачами, майстрами виробничого навчання та адміністрацією училища.

Талановитих та обдарованих учнів, які вступають на навчання до ПТНЗ умовно можна поділити на наступні типи:

- найкращий учень – любить всім подобатися, виконує усі вказівки без заперечень;
- бунтівник – постійно сперечається, з ним важко спілкуватися, часто в нього виникає стан емоційно – вольового напруження, коли щось загрожує досягненню його мети;
- підпільник – знає, що за обдарованість не платять, а навпаки більше вимагають, тому прагне не вистрибувати, а бути як усі;
- втікач – випадає з училищної системи, не може підлаштуватися до вимог навчального закладу, викладачів та майстрів виробничого навчання;
- двоякий – відстає або має фізичні вади; його розглядають як слабкого, не помічають обдарованості;
- цілеспрямований – незалежний, автономний, знає собі ціну і чого хоче (найкращий тип для індивідуальної роботи) [2].

У кожного з цих типів свій стиль поведінки, свої потреби, своя система взаємовідносин, свій емоційно-вольовий статус. Ось чому до кожного має бути індивідуальний підхід, як в училищі, так і в родині.

Участь обдарованих учнів в конкурсах – це потужний стимул для наполегливої роботи тандему учня і вчителя. Робота з підготовки обдарованих учнів до конкурсів здійснюється у декілька етапів. Перший етап – діагностико-аналітичний. На цьому етапі вивчається рівень профпідготовки вчителів, впливу сім'ї та інших факторів, а також проводиться комплексний моніторинг духовного, соціального, психічного, фізичного розвитку учнів училища.

За високим рівнем соціальної активності учнів у предметно-перетворювальній, навчально-пізнавальній, соціально-комунікативній діяльності визначаються ті, які мають схильність до вивчення предмету (потенційні учасники майбутніх олімпіад, конкурсів). На результативну участь учня в конкурсі неабиякий вплив має особистість вчителя. Серед чинників, які визначають рівень підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми, є ґрунтовна фахова підготовка, емоційна стабільність, готовність до перегляду своїх планів і постійного вдосконалення, високий інтелектуальний рівень, широке поле інтересів. Процес творчості посилюється в умовах відсутності критики, оцінок, елементу обов'язку, стресових ситуацій.

Другий етап – корекційно-конструюючий. На даному етапі відбувається теоретико-практичне оволодіння вчителями-предметниками результатів попереднього прогнозування розвитку особистості. За допомогою різнорівневих завдань визначається рейтинг кожного учня, який дає змогу провести диференціацію на групи за: рівнем здібностей, швидкістю засвоєння, психологічною сумісністю в системі «вчитель-учень», рівнем осмислення.

Третій етап – програмно-моделюючий. Передбачає складання комплексних програм, індивідуального розвитку та саморозвитку творчої обдарованості, у виконанні яких беруть участь визначені учні [3].

З метою належної участі в конкурсі, складається індивідуальна програма підготовки, до якої включаються всі можливі чинники, що призведуть до кінцевого результату та відповідають інтересам обдарованого учня. Ця програма має передбачати оптимальний та поступовий перехід учня від одного щабля загального розвитку до наступного.

Індивідуальну роботу можна удосконалити, якщо підключити інших фахівців з предмету. Готуючись до публічного захисту наукового дослідження, доцільно залучити вчителя української мови, який працюватиме над дикцією, орфоепічною досконалістю, поставить голос; прослухати виступ перед широкою учнівською та вчительською аудиторією.

Значне місце відводиться самостійній роботі учня: пошуку наукової інформації в додатковій літературі, мережі Інтернет, інших джерелах знань. Ефективність цієї роботи залежить від посиленості завдань, інструктажу вчителя. Вчителю потрібно чимало часу відводити на тренування майбутніх учасників конкурсів. Бажано, щоб усі завдання для підготовки до випробувань були нестандартними, насиченими новітніми думками сучасної науки. Доцільно вивчати матеріали Всеукраїнських і Міжнародних олімпіад та конкурсів.

Уникнути стресових ситуацій, навчитись правильно вести конструктивний діалог під час виступу, організувати себе на участь у конкурсі, допомагає учневі психологічна служба закладу [5].

Четвертий етап – розвивально-формулюючий. На цьому етапі передбачено залучення інших навчальних закладів, громадських організацій, вищих навчальних закладів, батьків для підготовки.

П'ятий – концептуально-узагальнюючий. Етап передбачає узагальнення результатів роботи у порівнянні з іншими роками [6].

Для підтримки обдарованої молоді повинні запроваджуватись різні форми морального та матеріального заохочення.

Реалізація запропонованих методів підготовки учнів до конкурсів дає можливість внести свій вклад у формування кожного випускника як працелюбної творчої особистості, здатної до свідомого вибору життєвої мотивації, конкурентоспроможної на будь-якому ринку праці [7,8].

На виконання Державної цільової програми розвитку позашкільної освіти та з метою всебічної підтримки обдарованої молоді, сприяння модернізації змісту науково-дослідницької, пошукової, експериментальної та практичної діяльності молоді Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді спільно з Державним департаментом інтелектуальної власності, Українським центром інноватики та патентно-інформаційних послуг проводиться Всеукраїнський чемпіонат з інформаційних технологій «Екософт», в рамках національного туру Міжнародного конкурсу «INFOMATRIX» [9].

До участі в чемпіонаті запрошувалися учні (вихованці) загальноосвітніх, професійно-технічних і позашкільних навчальних закладів, а також студенти і аспіранти вищих навчальних закладів України. Хочу звернути увагу, що акредитація навчального закладу конкурсанта не має значення, оцінюється лише його робота. Ми з учнями приймали участь в даному конкурсі двічі.

У програмі чемпіонату – обов'язкова електронна презентація авторської розробки, причому вона має бути лаконічною і містити лише інформацію про власну розробку, а також постерний захист. На постері обов'язково повинні міститися наступні розділи:

- назва авторської розробки;
- авторство;
- передумови та проблеми;
- мета створення авторського продукту;
- гіпотеза;
- матеріали та методологія;
- хід роботи;
- результати;
- висновки;
- практичне застосування.

Враховуючи вище перераховані розділи постер для очного захисту роботи має велике значення. Він повинен компактно і водночас детально висвітлювати роботу учня.

Учасники розподілялися відповідно до освітнього рівня та за категоріями, щодо забезпечення апаратними та програмними засобами. Тематичними напрямками для конкурсу з інформаційних технологій «Екософт» були наступні: ігрові, навчальні, прикладні, системні, інструментальні, анімаційні програми, програми спеціального призначення, Web-розробки, функціональні пристрої, моделі, макети або опис, розглядалися як особисті так і групові проекти.

На підставі поданих матеріалів організаційний комітет проводив відбір учасників очного етапу. Під час конкурсу серед юних науковців панувала дружня та творча атмосфера.

Програмний засіб для виконання комп'ютерних експериментів на уроках фізики
Євгенія Олександрівна Воробйова
ДНЗ "Черкаське вище професійне училище"

Рух тіла під кутом до горизонту

Передумови та проблеми
 Сучасний урок фізики крім вивчення класичного матеріалу вимагає проведення ряду фізичних експериментів. На жаль, в більшості випадків матеріально-технічне забезпечення кабінету фізики не відповідає сучасним потребам, обладнання те, що є застаріле, або не працює.

Мета створення авторського продукту
 Алгоритмізованого реального фізичного експерименту є комп'ютерний експеримент. Він дає можливість виконувати лабораторну роботу за допомогою імітаційної моделі, а це вже не потребує наявності обладнання і вирішує проблему матеріального забезпечення.

Гіпотеза
 В кожній моделі закладається математичний апарат, який дає можливість отримувати значення фізичних величин близько до реальних, що в свою чергу, дає змогу отримувати привабливі результати та робити відповідні висновки про фізичний зміст явища чи процесу.

Висновки
 За допомогою даного програмного засобу можна перевірити наступні проблеми:

1. Наявність необхідного матеріального забезпечення.
2. Налаштування та перевірка експерименту (перед демонстрацією, що не дає гарантії вдалого виконання в наступний раз).
3. Неможливість зупинки деяких експериментів на улюбленому місці для достатнього розгляду явища та процесу.
4. Часові граничні обмеження (урок, тощо).
5. Дуже швидкий або досить повільний перебіг процесів (наприклад, ланцюгова ядерна реакція, явище радіоактивності).
6. Шкідливість проведення експерименту для здоров'я людини (радіоактивні речовини, гамма-промені, рентгенові промені).
7. Невпевненість в результаті значення деяких параметрів системи.
8. Відносна складність у користуванні приладами і установками, висока вартість.

Практичне застосування
 Програмний засіб можна використовувати для закріплення отриманих знань і навичок, для підготовки до реального експерименту, а також для перевірки правильного розуміння явища.

Вакансійний механізм дифузії
 Використовується модель квадратної клітинки розміром, коли саме велику явища вважає елементом для виміру очою механізму Комері має чату. Існують і стіть ознаки за яких розривають атомів розміру клітинки та вакансії (наприклад, шлії числа, які можна використати в якості для вивчення взаємодії між атомами розчину А, і атомів розчину В, між собою О). І взаємодія між атомами розчину А, і атомами розчину В, між собою О. На кожну клітинку розміру ММ вивчаються механізми дифузії в напрямку стрілки вакансії (або механізму Комері) напрямком (спершу координатної осі) і здійснюється обмін вакансією та вакансією атома. Невзаємодія між атомами розчину А, і атомами розчину В, між собою О. На кожну клітинку розміру ММ вивчаються механізми дифузії в напрямку стрілки вакансії (або механізму Комері) напрямком (спершу координатної осі) і здійснюється обмін вакансією та вакансією атома.

Дифракція
 Програма, яка дає змогу детально досліджувати розподіл інтенсивності світла за умов дифракції (дифракція Дірака, дифракція Рундгофа, дифракція Фраунгофера).

Співставлення результатів експерименту (дифракція Фраунгофера)

Експериментальні дані

Результат моделювання

Рис.1 Постер на конкурс «Екософт», категорія «Навчальні програми»

Розвиток творчих здібностей учнів є одним з головних завдань навчання. Глибокі й міцні знання, уміння й навички, стійкі пізнавальні інтереси, допитливість, ініціативність, максимальна цілеспрямованість і наполегливість під час розв'язування задач – це далеко не всі передумови, що сприяють розвитку творчих здібностей учня. Це здатність зрозуміти необхідність і можливість створення чогось нового, здатність формулювати проблему, мобілізувати необхідні знання для висунування гіпотези, підтвердити цю гіпотезу теоретично й практично або зовсім відмовитися від неї, шукати й знайти розв'язок проблеми, щоб у результаті створити новий оригінальний продукт (науковий винахід, оригінальні розв'язок завдання) і таке інше [9].

Курс фізики має величезні можливості для розвитку творчого мислення учнів. Творчий підхід формує більшу мотивацію в учнів та стійкий пізнавальний інтерес на уроках.

Незвичний конкурс для любителів фізики проводить Національний центр аерокосмічної освіти, це конкурс для творчих учнів «Літературний Всесвіт». Метою є забезпечення умов для творчої самореалізації дітей та молоді, розвитку у юнаків і дівчат творчих здібностей, інтересу до науки і техніки, до проблем дослідження Всесвіту.

Конкурс «Літературний Всесвіт» має 3 напрямки:

- нова космічна казка. У цій секції самі учні можуть придумати космічну казку, в якій вони б хотіли побувати самі;
- вірш. Тут учні можуть проявити свій поетичний талант, описавши у віршованій формі свої космічні фантазії;
- есе. Тут пропонується учням поміркувати на задані теми, висловити своє ставлення до оточуючого світу.

Учениця Левченко Леся написала вірш «Не вигадуй собі горизонти», який увійшов до збірки поезій та стала лауреатом конкурсу.

Левченко Леся

Не вигадуй собі горизонти

Не вигадуй собі горизонти
Твої мрії не прагнуть меж.
Коли звичне заходить Сонце,
Перший погляд зорі відстеж.

Підними свій світогляд з долу,
Смішно зараз ходити в шорах,
Коли небо таке високе,
А майбутнє твоє неозоре.

Непомітною тихою тінню
Ідучи на Чумацький Шлях,
Ти втамовуєш сум осінній
В мерехтливих далеких зірках.

І нехай в грудях щем бентежний
І душа вимагає скерцо...
В міріаді Галактик безмежних
Центр Всесвіту-серце твоє!

Рис.2. Вірш Левченко Лесі, який увійшов до збірки «Літературний Всесвіт»

Для формування пізнавального інтересу у майбутніх пекарів, кондитерів, офіціантів, продавців, кухарів та касирів, на своїх уроках фізики я постійно роблю зв'язок з майбутньою професією. Намагаюсь показати, що оволодіння даною наукою буде корисним у майбутній професійній діяльності, навіть якщо не прослідковується безпосередній зв'язок із професійним спрямуванням. У навчальні плани для кожної професії додаю теми, які безпосередньо пов'язані з професійною діяльністю, складаю відповідні фізичні задачі.

Наприклад, кухарі отримують електричний струм з картоплі та яблук, розраховують скільки картоплин потрібно з'єднати послідовно, щоб вистачило для живлення електричної лампочки. Пекарі досліджують вплив вологості повітря на процес замісу тіста, випічки та зберігання готової продукції. Продавці, враховуючи явище кристалізації та дифузії, вивчають умови правильного зберігання товарів.

Використання професійної спрямованості при вивченні фізики легко вписується в існуючу систему навчання закладів профтехосвіти, що впливає на розвиток учнів, їх самостійності, комунікативності, здатності до осмислення необхідності врахування фізичних явищ та використання законів фізики у професійній діяльності.

Прагнення до творчої самореалізації й максимального прояву унікальних особистісних якостей закладено в людині самою природою, вона є спонукальним мотивом будь-якої діяльності. В силу об'єктивних причин (чіткого навчального плану) сьогодні найбільш сприятливі умови для розкриття й розвитку творчого потенціалу обдарованого учня надаються при проведенні позаурочної роботи [10].

В рамках тижня фізики була проведена конференція, присвячена ефективному використанні енергоресурсів в своїй професії. Збереження ресурсів є однією з актуальних проблем сьогодення.

Учні підготували проекти, які вони захищали та доповідали:

- ефективність утеплення будинків;
- індукційна плита-зручно, сучасно, економно;
- способи економії електроенергії вдома;
- енергозбереження у зварювальному виробництві;
- енергозбереження в сфері ІКТ [10].

Навчання з використанням сучасних цифрових технологій – це не тренд, а вимога часу, яка є обов'язковою складовою для забезпечення якісної освіти. З власного досвіду можу сказати, що

персональний блог вчителя – це сучасний інструмент та помічник для взаємодії з учнями, батьками та колегами. В умовах сьогодення, коли весь світ охопила пандемія, цифрові технології стали вирішальними для організації дистанційної та змішаної форми навчання.

Цілі та завдання ведення персонального блогу вчителя в професійно-технічних навчальних закладах – це створення єдиного інформаційно-освітнього середовища, презентація і популяризація навчальних досягнень, залучення до училища нових учнів і викладачів, які використовують в своїй педагогічній діяльності сучасні інформаційні технології, створення інструменту публічного інтерактивного обговорення питань і проблем, підвищення якості освіти за рахунок упровадження навчання з використанням дистанційних освітніх технологій і зокрема робота з обдарованими учнями.

Квант знань» – це назва мого блогу, який можна знайти за посиланням <https://oksanaostashevskawixsite.com/physicblog>. Його структура зображена на Рис. 3.

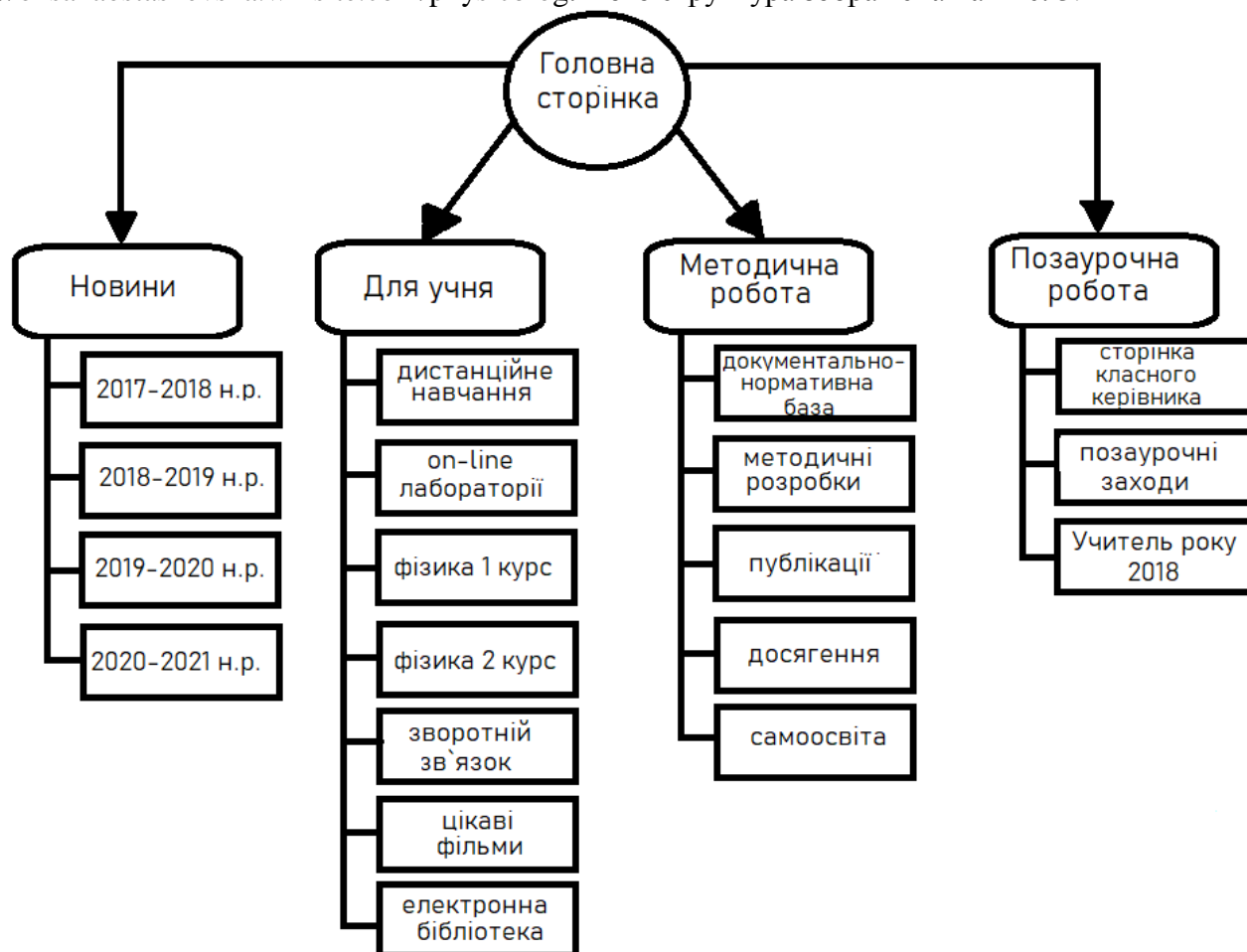

Рис.3 Структура блогу «Квант знань»

За допомогою блогу можливо навчити учнів і колег орієнтуватися в інформаційному просторі, активно використовувати сучасні інформаційні технології в навчально-виховному процесі і в повсякденній діяльності, сформувати інформаційну культуру; сформувати особу, конкурентоздатну й успішну в інформаційному суспільстві; створити умови для неперервної освіти педагогів та учнів; створити умови для самореалізації і розвитку творчого потенціалу викладачів; сформувати в учнів систематизовані міжпредметні знання з метою освоєння інформаційної картини світу; розвинути комунікативні здібності учнів і педагогів тощо [11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Жерновникова О. А. Психологічний аспект реалізації дистанційних освітніх технологій у навчальний процес майбутніх учителів математики. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Бердянськ, 2017. Вип. 2. С. 219-225.

2. Шишкіна М. П. Проблеми інформатизації освіти України в контексті розвитку досліджень оцінювання якості засобів ІКТ // Електронне фахове видання. Інформаційні технології і засоби навчання. – № 1 (27). – 2012.
3. Голубенко М.В. Обдарованість. Таланти: система роботи з обдарованими дітьми.–К.:Шк.світ, 2009.–128с.
4. Матеріали конференції Система діяльності обласних відділень МАН України у формуванні креативної культури учнівської молоді.– Івано-Франківськ: ЦІТ, 2007.–180с.
5. Лісовий О.В.Розвиток обдарованості учнів. Теоретичні аспекти.– К: Інформаційні системи, 2010.–142с.
6. Алексеева С.В., Гириловська І.В. Інформаційні технології в навчально-виховному процесі ПТНЗ : посібник. – К.: ПТТО НАПН України, 2015. –255 с
7. Биков В.Ю., Лапінський В.В. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. – №2. – С. 3-6.
8. Вдовичин Т. Я. Застосування технологій відкритої освіти для інформатизації навчального процесу // Інформаційні технології в освіті. – 2013. – Вип. 16. – С. 134-140.
9. Лабудько В.С. Блог як інструмент створення інформаційно-освітнього середовища// Тези II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології» м. Київ.– 2017. С. 113-115.
10. Марченко О.А. Професійне спрямування на уроках фізики для мотивації та формування стійкого пізнавального інтересу учнів. // Тези V Всеукраїнської навчально - методичної конференції «Теоретико - методичні засади вивчення питань сучасної фізики та нанотехнологій у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах» м. Суми.– 2020. С. 48-50.
11. Марченко О.А. Персональний блог вчителя – сучасний інструмент та помічник. // Збірник матеріалів Всеукраїнського методичного марафону «STEM: інноваційні можливості реформування системи освіти у ЗП (ПТО)» м. Черкаси.– 2021. С. 114-119.

Марчук Оксана Олександрівна,

*д. пед. наук, доцент, професор кафедри педагогіки,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна),
e-mail: oxanna442@ukr.net*

Шикла Ростислав Ростиславович,

*к.пед.н, доцент, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна),*

ВИКОРИСТАННЯ ЕНЦИКЛОПЕДІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ДИТИНИ В ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗАНЯТЬ У ЗДО

У статті досліджено специфіку використання дитячих енциклопедій для розвитку інтелекту дошкільника на інтегрованих заняттях в закладах дошкільної освіти. Подано сучасні визначення терміну енциклопедія. Обґрунтовано необхідність використання довідникових видань при роботі з дітьми. Розроблено класифікацію сучасних енциклопедій для дітей. Запропоновано шляхи використання наукових енциклопедичних видань на інтегрованих заняттях із пізнавальною спрямованістю.

Ключові слова: *дитяча енциклопедія, інтелект, інтегроване заняття, використання.*

The author explains the specifics of the using of children's encyclopedias which help to develop intelligence in preschool education. The modern definitions of the term «encyclopedia» are given. The necessity of using reference books during working with children is substantiated. The classification of modern encyclopedias for children is given. The ways of using encyclopedic editions in the integrated classes with cognitive orientation are offered.

Key words: *children's encyclopedia, intelligence, integrated lesson, using.*

Формування інтелекту дитини є одним із ключових завдань діяльності сучасних дошкільних установ. Для успішного інтелектуального розвитку необхідно створити належні умови в родині та освітньому середовищі закладів дошкільної освіти. У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021 р.) зазначено, що у віці 6 (7) років дитина повинна демонструвати певні результати навчання, під якими розуміють «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, особистісні якості, набуті у процесі навчання, виховання, розвитку, які можна ідентифікувати, оцінити і виміряти та які дитина здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [5].

У сучасних умовах стрімкого розвитку комп'ютерних технологій діти більше часу проводять у віртуальному середовищі, що в деякій мірі нівелює їх зацікавленість у перегляді художньої літератури. В таких умовах вихователі та батьки повинні приділяти більше уваги читанню художньої літератури та періодичної дитячої преси, залученні дошкільників до вивчення творів поетичного мистецтва, казок, легенд. Вагомим засобом інтелектуального розвитку дошкільнят є енциклопедичні видання, які допомагають отримати відомості із різних галузей знань.

Дидактичні основи формування обдарованої особистості дитини вивчали такі вчені, як: І. Жаркова, В. Давидов, І. Доброскок, Я. Кодлюк, Н. Лошкарьова, О. Савченко, А. Степанюк, В. Чайка. Українські дослідники проаналізували особливості розвитку пізнавальної активності в дошкільному віці (О.К. Дусавицький, В.К. Котирло, В.У. Кузьменко, С.Є. Кулачківська, С.О. Ладивір). У науковій роботі Т. Яценко написано, що «дитяча обдарованість – на відміну від обдарованості дорослої людини – має свої специфічні особливості: часто виступає як прояв закономірностей вікового розвитку (наприклад, як високий рівень допитливості); під впливом зміни віку, освіти, освоєння норм культурної поведінки, типу родинного виховання може відбуватися «згасання» ознак дитячої обдарованості; своєрідність динаміки формування дитячої обдарованості нерідко виявляється у вигляді нерівномірності (неузгодженості) психічного розвитку; прояви дитячої обдарованості часто важко відрізнити від навченості (або ширше – ступеня соціалізації), що є результатом більш сприятливих умов життя дитини» [7, с. 5].

Специфіка проведення інтегрованих занять в ЗДО була об'єктом для вивчення в наукових розвідках українських вчених (О. Алексенко, Ю. Колягіна, І. Кіндрат, К. Крутій, М. Лазарева), які вважають, що «основою інтегрованого заняття є тема, для розкриття якої необхідно об'єднувати різні галузі знань та види діяльності, правильно обрана тема дає вихователю можливість логічно побудувати структуру заняття, допомагає дітям сформувати цілісну картину за певною темою» [2, с. 52].

В сучасній педагогіці виділяють окремі поняття, пов'язані із інтелектуальним розвитком дитини. До них належать такі основні терміни: інтелект, інтелектуальна діяльність, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний розвиток, інтелектуальний тренінг, інтелектуальні вміння, інтелектуальні ігри, інтелектуальні почуття. Загалом поняття інтелект не зводиться до засвоєння дитиною певного багажу знань чи інформації, а потрактовано як «розумові здібності людини: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати і перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід; спроможність розв'язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати» [1, с. 198].

Енциклопедичні видання для дітей доцільно широко використовувати під час проведення інтегрованих занять в ЗДО із метою підвищення їх інтелектуального рівня. Сучасні дослідники дали таке визначення енциклопедії - «збірка наукових відомостей і довідок на різні теми, призначена для широкого кола читачів... енциклопедія є довідковим виданням зведення основних відомостей з однієї чи всіх галузей знання та практичної діяльності, викладених у коротких статтях, розташованих за абеткою їхніх назв або в систематичному порядку» [3, с. 52]. В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» пояснено, що енциклопедії дитячі та юнацькі - «це науково-довідникове видання, яке містить найістотнішу інформацію з усіх (універсальна Е.) або окремих (галузева Е.) галузевих знань і практичної діяльності, призначена для читання, самоосвіти й виховання дітей і молоді» [1, с. 157].

Аналіз енциклопедій, які доцільно використовувати при роботі із дітьми на інтегрованих заняттях, дозволив виокремити ряд їх позитивних рис, які сприяють розвитку інтелекту дошкільника:

- а) науково-довідникові видання мають яскраве оформлення та містять велику кількість малюнків, що дозволяє використовувати їх для занять із дітьми раннього віку;
- б) матеріали, подані у довідниках, структуровані, як правило, за відповідними галузями знань;
- в) в енциклопедіях представлено в доступній формі найновіші досягнення людства в галузі науки і техніки.

В останні роки в Україні значно зросла зацікавленість та попит на енциклопедії для дітей, відтак сучасні вихователі та батьки можуть придбати якісні друковані видання. Окремі дитячі видання є універсальними - тобто в них зібрано цікаві факти про Всесвіт, життя тварин, розвиток рослин, відомих вчених, досягнення людства в культурі та науці, зібрано цікаві факти про Україну та зарубіжні країни. Прикладом є поширені сьогодні *універсальні енциклопедичні видання* «Енциклопедія малюка», «Енциклопедія Чомусика», «Дітям про все на світі», «Велика книга «Чому?», «Велика дитяча енциклопедія», «Енциклопедія для Чомучок», «Мега-енциклопедія для дітей», «Дитяча всесвітня енциклопедія», «Все про все». *Галузеві дитячі енциклопедії* містять повідомлення із окремої галузі, наприклад, «Чому? Чого? Навіщо? Форми і протилежності», «Світ чекає на відкриття», «Велика книга тварин», «Енциклопедія сучасного транспорту», «Дитяча енциклопедія динозаврів та інших викопних тварин», «Домашні улюбленці. Дитяча ілюстрована енциклопедія» тощо.

Особливої популярності в останні роки набирають перевидані на українську мову дитячі енциклопедії зарубіжних авторів: («Маленькі дослідники. Моє дивовижне тіло» Р. Мартін, А. Сандерс, «Маленькі дослідники. Світ тварин» Р. Мартін, А. Сандерс, «Ти не захочеш жити без екстремальної погоди!» Р. Канаван, «Хочу знати! Про все на світі» І. Фужер, «MINECRAFT. Довідник Архітектора» (К. Джеллі, С. Мілтон).

Матеріал у енциклопедіях може бути представлений у вигляді яскравих ілюстрацій, наукових оглядів (статей) та у формі запитань і відповідей («80 хитромудрих запитань» П. Ганачкова, Т. Маковська, «Енциклопедія у запитаннях та відповідях. 100 відповідей на запитання «Хто?»» О. Ольховська, «Енциклопедія у запитаннях та відповідях. 100 відповідей на запитання «Чому?»» О. Ольховська).

Аналіз матеріалів сучасних енциклопедій засвідчив, що матеріали в них погруповано відповідно до віку дітей (від раннього до старшого дошкільного). Наукові видання для дітей раннього віку допомагають вивчити форму, кольори, назви предметів, а для старшого віку - сприяють формуванню соціальних навиків, збагачують дітей знаннями про життя в інших країнах, будову Всесвіту, розвиток людського організму, допомагають зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки в природі, соціумі, формування правильних стосунків в родині та дитячому колективі, що загалом сприяє формуванню інтелектуального розвитку дитини, «її вмінню піддавати самостійному аналізу події та явища дійсності, робити самостійні висновки і узагальнення, а також допомагає мовному розвитку (володінню і вільному користуванню словарним багатством мови)» [1, с. 199].

Позитивним є той факт, що в окремих виданнях є спеціальні завдання, які допомагають дітям краще засвоїти матеріал. Прикладом такої літератури є енциклопедія «Тварини світу. Запам'ятай, знайди, покажи» автора В. Чумаченка. Матеріали в деяких енциклопедіях представлено як розповіді вигаданого автором героя («Навколо світу з Арчі» Н. Чуб, «Навколо світу з паном Водицею» А. Траїні). Загалом специфіку сучасних дитячих енциклопедій представлено на рисунку (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація сучасних енциклопедій для дітей

Під час інтегрованих занять в ЗДО вихователі можуть активно використовувати енциклопедичні видання, що зробить освітній процес змістовнішим та цікавішим. У «Базовому компоненті дошкільної освіти» написано, що «інтегрований підхід до організації змісту та процесу дошкільної освіти забезпечує формування цілісної реалістичної картини світу дитини, основ світогляду. Основними характеристиками інтегрованого освітнього процесу виступають: радісне проживання подій, смислове наповнення, активне залучення дитини до спільної з дорослими та однолітками діяльності, взаємозбагачення соціальних контактів» [5]. Сучасними дослідниками були виокремлені певні навчально-виховні блоки, які включають інтегровані заняття із різними пріоритетами:

- логіко-математичним,
- пізнавальним,
- екологічним,
- пріоритетом продуктивних завдань,
- мовленнєвим [6, с. 8].

Пропонуємо використовувати енциклопедичні видання під час вивчення різних тем інтегрованих занять. При роботі із енциклопедіями важливо не лише демонструвати дошкільникам книги, а й розробити систему роботи із поданим енциклопедичним матеріалом: перегляд малюнків в енциклопедії, використання ілюстрацій із інших друкованих джерел, перегляд відеоматеріалів відповідно до теми заняття, виготовлення аплікації, вивчення вірша, робота із розмальовками тощо. Пропонуємо такі теми для інтегрованих творчих занять із пізнавальним пріоритетом із використанням енциклопедій: «Найважливіші досягнення людства», «Подорож твоїм тілом», «Її величність Вода», «Незвичайні тварини: неймовірно, але факт», «Дивне житло», «Таємниці Землі». Проведення таких занять позитивно впливатиме на розумовий розвиток дошкільника, адже «в процесі формування у дітей інтелектуально-пізнавальних умінь вирішуються завдання навчання системі дослідницьких дій, необхідних для самостійного багатостороннього аналізу предметів, вміння порівнювати, класифікувати, узагальнювати, групувати і аналізувати» [4, с. 338].

Інтегровані заняття сприяють усебічному розвитку дитини, використання енциклопедичних видань у роботі із дітьми значно покращить сприйняття навчального матеріалу, розширить світогляд та пізнавальні інтереси дошкільника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне, 2011. 552 с.
2. Гуменюк О. Інтегроване заняття як засіб особистісного розвитку дошкільників. Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти. / Зб. наук. пр. [ред. кол.: В.І.Очеретянко (гол.) та ін.]. Хмельницький: ХОППО, 2019. С. 49-54
3. Енциклопедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 11.07.2021).
4. Назарук Н. Розвиток інтелектуальних здібностей дошкільнят шляхом інтеграції освітніх областей. Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти. / Зб. наук. пр. [ред. кол.: В. І. Очеретянко (гол.) та ін.]. Хмельницький: ХОППО, 2019. С. 332-339.
5. Наказ про Затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 12.07.2021).
6. Поніманська Н., Лаба Т. Перетворюємо світ: система інтегрованих занять з дітьми шостого року життя. Тернопіль, Мандрівець, 2011. 400 с.
7. Яценко Т. В. Психологічні особливості розвитку творчої уяви обдарованих дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис... на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 20 с.

Мельниченко О.Г.,
вчитель української мови та літератури
Веселокутського навчально-виховного комплексу
«заклад дошкільної освіти –
загальноосвітня школа I-II ступенів»
Тальнівської міської ради
Черкаської області
tea48cher@meta.ua

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Становлення людини як особистості, формування її світогляду, вміння налагоджувати міжособистісні стосунки, розвиток творчого потенціалу, природних задатків та здібностей відбувається упродовж всього життя. Успішне функціонування та зростання всіх сфер суспільної діяльності значною мірою визначається особистісними якостями, здібностями, домаганнями та цінностями конкретної людини, яка здатна протиставляти соціуму свою волю та свої бажання, захищати свої права та здійснювати свідомий життєвий вибір.

У статті визначено мету і цілі психологічного супроводу, розкрито форми, методи і етапи його реалізації.

Ключові слова: обдарована дитина, обдарованість, психологічний супровід.

Key words: gifted pupil, gift, psychological accompaniment.

Сьогодні суспільству потрібні обдаровані діти. Наше завдання полягає в тому, щоб виявити і розвинути здібності його представників. Не завжди людина спроможна реалізувати свої здібності. Багато залежить від сім'ї та від навчально-виховних закладів освіти. Завдання сім'ї полягає в тому, щоб своєчасно побачити, виявити здібності дитини, завдання навчально-виховних закладів – підтримати дитину і розвинути її здібності, підготувати фундамент для того, щоб ці здібності були реалізовані. Психологічний супровід обдарованих дітей на етапах їхнього розвитку дає змогу здійснювати: динамічне спостереження за розвитком сфер пізнання, почуттів та емоцій дітей.

Обдарованість дитини – це здібність, яка у структурі особистості дитини більш розвинена. Вищий рівень розвитку обдарованості – талант і геніальність.

Майбутнє цивілізації залежить від реалізації обдарованості людей, яка фіксується у дитячому віці. Тому в системі освіти першорядності набуває робота з обдарованими дітьми. Відомо, що коли змінюється середовище, в якому навчається дитина, змінюються її уявлення про себе та творчі можливості. Час передбачає, щоб зміни у ставленні дитини до власного «Я» були позитивними. А для цього вчителям потрібно допомогти дитині пізнати себе, інших людей; навчити її відчувати власний стан, аналізувати поведінку, адекватно оцінювати реальні успіхи, запобігати невдачам.

Творчі діти рідко бувають спокійними, вони страждають від власної винятковості, але багатьом допомагає тонке почуття гумору, вони цінують його. У них особлива мова і сприйняття, тому такі якості обдарованих дітей вимагають особливого підходу до них. Сприйняття інтелектуальних здібностей у суспільстві має парадоксальний характер: на відміну від інших видів обдарованості, високий інтелект не викликає симпатій, породжує заздрість, роздратування. Є багато вчителів, яким важко визнати дитину розумнішою за себе

Єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих дітей не існує й не може існувати, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками, тому головним є пошук індивідуального підходу до кожного учня, зокрема обдарованого учня, з вираженою індивідуальністю, незалежністю. Незалежність, самостійність – риси творчо обдарованої дитини. З такими дітьми, з одного боку, працювати легше, оскільки вони мають високі розумові здібності, а з іншого – важче, адже ці діти «знають собі ціну», потребують багато уваги, особливого ставлення. Обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Їх не потрібно примушувати вчитися, вони самі шукають складну інтелектуальну роботу, із задоволенням нею займаються, присвячуючи їй вільний час.

Одним із важливих напрямів діяльності з обдарованими дітьми в навчальному закладі є постійний психолого-педагогічний супровід учасників навчально-виховного процесу. Одним із головних напрямів діяльності є створення умов для оптимального розвитку обдарованих дітей, просто розумних дітей, чия обдарованість у певний момент може бути ще не виявленою.

Мета психологічного супроводу обдарованих учнів – це всебічне дослідження її особистості з метою гармонійного розвитку, сприяння в розвитку самореалізації, професійного самовизначення, збереження психологічного й фізичного здоров'я.

Основні етапи реалізації психологічного супроводу учнів навчального закладу: 1. **Аналітичний етап:** – створення творчої групи; – формування загальної точки зору щодо проблеми обдарованості.

2. **Діагностичний етап:** створення системи виявлення обдарованих дітей.

3. **Етап супроводження** (розробка системи роботи педагогів і батьків з обдарованими дітьми):

3.1. Навчання на розвиток обдарованої дитини: створення додаткового інформаційного поля для розвитку обдарованих дітей; індивідуальні програми навчання.

3.2. Просвіта вчителів: групові, індивідуальні консультації; тренінгові заняття; семінари, засідання, методичні об'єднання.

3.3. Просвіта батьків: групові та індивідуальні консультації; тренінгові заняття. 4. **Етап реалізації:** участь обдарованих дітей у конкурсах, МАН, олімпіадах.

5. **Етап моніторингу:** аналіз результативності роботи.

Необхідно пам'ятати, що виявлення здібностей обдарованих дітей корисне не лише для них, а й для суспільства. Чим раніше починається розвиток обдарувань, тим краще, адже талант може й не виявитися, якщо під час виховання не буде створено відповідних умов. Значну увагу також потрібно приділити особистості вчителя. Він створює атмосферу, що надихає учня чи руйнує його впевненість у собі, захочує чи пригнічує його інтереси, розвиває чи ігнорує здібності, розвиває чи гальмує творчий початок.

На першому етапі (аналітичному) потрібно створити творчі групи. Їхнім основним завданням є залучення здібних, творчих, обдарованих, зацікавлених предметом учнів до дослідницької діяльності з вивчення досягнень науки та пошуку ефективних шляхів застосування результатів наукових досліджень. Творчі групи висувають такі завдання: виявляти основні критерії обдарованості учнів; розробити загальні рекомендації стосовно діяльності з обдарованими дітьми; впроваджувати новітні технології; провести обмін інформацією між учасниками семінару про ефективні шляхи реалізації дітьми власних творчих здібностей. У дослідницькій діяльності використовують інтерактивні вправи, що допомагають реалізувати поставлені завдання.

Для проектування інноваційного навчально-виховного процесу на засадах життєтворчості за результатами аналізу педагогічного досвіду потрібно здійснювати відбір відповідного психолого-педагогічного інструментарію (методичних доробок фахівців з питання), який у сукупності може бути методичним банком діагностичного призначення для виявлення дітей з високим рівнем потенціалу креативності, а отже, з високим рівнем вірогідності, що ці діти є обдарованими.

Виявлення, розпізнавання великих можливостей розвитку дитини в майбутньому є важливою проблемою педагогічних працівників навчального закладу. Існує багато методик, які допомагають пізнати творчу, обдаровану дитину з креативністю її мислення. Зокрема:

1. Методика «Прогресивні матриці Равена» допоможе визначити рівень аналітико-синтетичних умінь.

2. Методика «Віддалені асоціації» виявить оригінальність і гнучкість мислення, уміння перекомбінувати дані елементи в нові комбінації.

3. Тест «Не прогав вундеркінда!» допоможе батькам виявити та розвинути приховані здібності та задатки дитини.

4. «Методика Векслера» допоможе визначити рівень інтелектуальних здібностей.

5. Методика «Особливості творчої уяви» (В.Ф.Маценко) допоможе виявити рівень словесно-логічного мислення.

6. «Методика Айзенка» допоможе визначити рівень інтелекту.

7. «Методика Кетелла» допоможе оцінити інтелектуальні можливості дитини.

Етап діагностики пов'язаний з етапом супроводу, під час якого відбувається підтримка та розвиток обдарованих учнів; просвіта вчителів та батьків (групові та індивідуальні консультації, тренінгові заняття, семінари, засідання, методичні об'єднання, батьківські збори). Застосування тренінгових вправ є доречним для виявлення прихованих здібностей обдарованих дітей та їхнього розвитку; подолання емоційних, міжособистісних та інших психологічних бар'єрів, що ускладнюють розвиток обдарованих дітей; розвиток різних видів обдарованості; формування позитивного образу дитини.

Діагностика, психологічний аналіз отриманих результатів, аналіз продуктів творчої діяльності учнів і спостереження конкретних випадків навчальної діяльності та поведінки. Так, у процесі розробки програми спостереження за здібною дитиною необхідно реєструвати такі показники її поведінки в пізнавальній діяльності, як:

- 1) захоплення предметом пізнання; володіння запасом лексики та прояв комунікативності;
- 2) наявність стійкої допитливості: дитина ставить багато запитань різного рівня складності та вміє їх правильно формулювати;
- 3) систематичний прояв пізнавальної активності: оперативна готовність до відповіді, дослідницька допитливість;
- 4) схильність до винахідництва в ігрових і практичних ситуаціях, із проявом власного оригінального підходу.

Основні орієнтири підготовки вчителя-предметника до роботи з обдарованими учнями (мета, цілі завдання):

- формування професійної компетентності важливою складовою якої є вміння вчителя здійснювати навчальну та виховну роботу з обдарованими учнями;
- формування вміння виявляти і розвивати обдарованих учнів;
- розвиток особистісних якостей педагога;
- розробка педагогічного інструментарію для роботи з обдарованими учнями.

Рекомендації педагогам у роботі з обдарованими дітьми

1. Учитель не повинен повсякчас розхвалювати кращого учня. Не слід виділяти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми.

2. Учителеві не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання. Обдарована дитина буде частіше від інших переможцем, що може викликати неприязнь до неї.

3. Учитель не повинен робити з обдарованої дитини «вундеркінда». Недоречне випинання винятковості породжує найчастіше роздратованість, ревності друзів, однокласників. Інша крайність – зловмисне прилюдне приниження унікальних можливостей і навіть сарказм з боку вчителя – звичайно, недопустимі.

4. Учителеві треба пам'ятати, що в більшості випадків обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

Якості, якими має володіти вчитель для роботи з обдарованими дітьми

1. Бути доброзичливим і чуйним.
2. Розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.
3. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.
4. Мати широке коло інтересів.
5. Бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних з навчанням обдарованих дітей.
6. Мати педагогічну і спеціальну освіту.
7. Мати живий та активний характер.
8. Володіти почуттям гумору.
9. Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду свої поглядів і до постійного самовдосконалення.
10. Мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд.
11. Бути цілеспрямованим і наполегливим.
12. Володіти емоційною стабільністю.
13. Уміти переконувати.
14. Мати схильність до самоаналізу.

Пам'ятка вчителю для роботи з обдарованими дітьми

- Постійно працюйте над вихованням почуттів дітей, особливо обдарованих, вразливих і чутливих до всього, що стосується їхнього «Я».
- Допомагайте обдарованим дітям виробити адекватну Я-концепцію і самооцінку, розвивати емпатію.
- Забезпечуйте сприятливу емоційну атмосферу, адже дитина набуває емоційного досвіду в процесі взаємодії з людьми.
- Дотримуйтеся порядку й дисципліни, обдаровані діти, як і всі інші, повинні знати межу допустимої поведінки.
- Скеруйте енергію і творчість обдарованих дітей у потрібне русло, щоб їх праця приносила користь.
- У роботі з обдарованими дітьми використовуйте метод, це активізує їхню роботу.
- Розвивайте здібності дітей, широко використовуйте метод самостійного набуття знань.
- Привчайте обдарованих дітей працювати спільно, це допоможе їм легше адаптуватися до соціальних умов.
- Заохочуйте дітей, це стимулює їх.
- Тісно співпрацюйте з батьками обдарованих дітей, щоб розвинути здібності кожної дитини.

Дуже важлива психологічна просвіта батьків, які виховують обдарованих дітей. Основні орієнтири підготовки батьків до взаємодії з обдарованими дітьми (мета, цілі завдання):

- розширення можливостей розуміння обдарованої дитини;
- інформування батьків щодо проблематики життєдіяльності дітей з нестандартним рівнем розвитку здібностей;
- поліпшення рефлексії своїх взаємин з обдарованою дитиною та вироблення нових навичок взаємодії;
- встановлення і розвиток відносин співробітництва і партнерства батьків з дитиною;
- створення інформаційного середовища для батьків, які виховують обдарованих дітей
- допомога батькам обдарованих і здібних дітей у виробленні виховної стратегії всебічного сприяння їхньої позитивної самореалізації;
- орієнтування батьків на отримання дитиною творчого досвіду вибору і прийняття рішень у повсякденних життєвих ситуаціях, що пов'язані з її здоров'ям, навчанням, дозволами, взаємовідносинами.

Просвітницька робота з родинами з тем: «Співвідношення понять обдарованість і здібності, талант, геніальність. Обдарованість і нахили, покликання», «Ознаки обдарованості дітей різного віку», «Особливості виховання та навчання обдарованих дітей у сім'ї». Тренінги на засіданнях батьківського клубу «Давайте, поспілкуємось!», а саме «Організація спільної практичної діяльності здібної дитини та її батьків», «Якщо дитина самотня», «Конфлікти в родині та мистецтво їх подолання», «Партнерство в роботі з батьками з розвитку обдарованості особистості», мотиваційно-прогностичний тренінг виявлення актуальної креативності особистості «На перехресті обдарованості». Диспут із залучанням представників громадськості «Обдарованість: ноша унікальності чи дар від Бога?», «Комп'ютер – друг чи ворог обдарованої дитини?», «Навчання і виховання обдарованих – нелегка справа».

дітях. Тут важливе значення мають відкриті запитання, творчі дискусії, глибоке знання батьками психологічної сутності творчого процесу, віра в інтелектуальні сили дитини. Для дитини батьки повинні створити умови, щоб обдарована дитина мала змогу самостійно здійснювати свою індивідуальну діяльність. Завдання батьків полягає в максимальному сприянні, стимулюванні активності та розвитку в дитини винахідливості, ініціативи, творчого підходу до навчання. Бажано, щоб у дитини був улюблений затишний куточок, де вона може повністю усамітнитися і спокійно подумати. У кімнаті дитина повинна відчувати атмосферу творчості, розкутості на уміння знаходити розв'язок нестандартних ситуацій, як націленість на відкриття нового.

На основі результатів тестування навчально-виховного процесу психолог закріплений за школою проводить первинну обробку діагностичної інформації та надає діагностичні матеріали класному керівнику для подальшого комплексного аналізу, прогнозування, моделювання, програмування, конструювання та планування виховного процесу.

Співпраця психологічної служби із класними керівниками щодо підтримки обдарованих учнів, побудована на підґрунті основних орієнтирів НВП (мета, цілі завдання):

- оволодіння на високому рівні теоретичними психолого-педагогічними знаннями з теми;
- оволодіння знаннями з діагностики різних типів учнівської обдарованості;
- формування навичок забезпечення узгодженості роботи обдарованої дитини, її педагогів та батьків;
- оволодіння умінням на сонові вивчення особистості обдарованого школяра вибудовувати його індивідуальну програму розвитку;
- оволодіння уміннями допомогти обдарованій дитині соціалізуватися та життєдіяти в шкільному колективі і за його межами, включення учня до ціннісно-змістовного самовизначення.

На етапі супроводу розробляються рекомендації та поради щодо розвитку творчих здібностей учня і класного колективу; вчителі лише отримують психологічну допомогу та консультування з проблем обдарованості, так звану «Психологічну абетку»; проводяться психолого-педагогічні семінари для вчителів, завданням яких є гармонізація їхнього внутрішнього світу, реалізація професійного зростання та зосередження уваги педагогічних працівників на потребах учня; поповнюється банк даних про психологічні особливості учнів.

Робота з обдарованими учнями повинна проводитись систематично.

Для організації роботи учнів з обдарованими учнями в кожному навчальному закладі повинно бути сформовано кейс матеріалів:

- нормативна база по роботі з обдарованими учнями та по підготовці учнів до олімпіад;
- методика підготовки до предметних олімпіад;
- методичні рекомендації з проблеми «Робота з обдарованими учнями в контексті підготовки до олімпіади»;
- план заходів по підготовці здобувачів освіти до участі у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з навчальних предметів.

Таким чином, завдяки реалізації психологічного супроводу та підтримки кожен учень усвідомлює власні можливості, готовність до праці, самостійно та свідомо робить вибір напрямку і профілю навчання. Психологічний супровід обдарованої дитини завершується реальним, конкретним результатом: формуванням позитивного ставлення дитини до себе; визначенням у співпраці з дитиною її інтересів, здібностей, рівня творчого потенціалу, виду обдарованості тощо; усвідомленням учнем свого багатогранного «Я» та тих, хто оточує; формуванням сукупності уявлень про себе, внутрішній світ; розумінням сутності пізнавальної діяльності – мислення, пам'яті, уяви; тренінгом творчої уяви та мислення; формуванням міжособистісних стосунків у класі, засобів ефективної групової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Психологічна підтримка творчості учня / Упор. О. Главник, В. Зоц. – К.: Редакція загальноосвітніх газет, 2003. – 128 с.
2. Бабіч Т. Творчість у навчально-виховній діяльності: інтерактивна педрада / Т. Бабіч // Психолог. – 2011. – № 3. – С. 19–22.
1. З.Бех І.Д. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання / І.Д. Бех // Початкова школа. – 2004. – №3. – С.3-6
2. Морозова Л. Обдаровані діти: психолого-педагогічний супровід / Л. Морозова // Психолог. – 2012. – № 19. – С. 25–31.
3. Кульчицька О. І. Творча обдарованість /О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – 2001. – № 1.
4. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів / Т. Б. Волобуєва // Управління школою. –Харків. – 2005.

СХОДИНКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація. Професійна підготовка вчителів початкової школи є актуальним питанням в умовах реформування системи освіти в Україні. Чільне місце займає педагогічна фахова передвища освіта, що формує позитивне сприйняття професії вчителя, підвищує мотивацію до професійної діяльності. Висвітлено загальну характеристику професійно-практичної підготовки фахівців та основні компоненти професійно-педагогічної спрямованості здобувачів освіти.

Ключові слова: вчитель, професійна підготовка, навчально-професійна діяльність, професійно-педагогічна спрямованість, педагогічна культура.

Abstract. The professional training of primary school teachers is an urgent issue in the context of reforming the education system in Ukraine. Pedagogical professional higher education holds a leading place, it forms a positive perception of the teaching profession, increases motivation for professional activity. The general characteristics of professional and practical training of specialists and the main components of professional and pedagogical orientation of students are provided.

Key words: teacher, professional training, educational-professional activity, professional-pedagogical orientation, pedagogical culture.

Сьогодні в Україні відбувається становлення нової освітньої системи, викликане інтеграційними та глобалізаційними процесами. Ці перетворення супроводжуються суттєвими змінами у педагогічній теорії та практиці освітнього процесу, визначаються системою концептуальних ідей та поглядів на стратегію й основні напрями розвитку освітньої галузі. Особливого значення набуває проблема якості освіти, зокрема, універсальності підготовки випускників педагогічних закладів фахової передвищої освіти, їхньої адаптації до соціальних умов, особистісної орієнтованості освітнього процесу, інформатизації. Висуваються вимоги до фахівця, ґрунтовності його підготовки, уміння адаптуватися й ефективно працювати в умовах конкуренції. Головними елементами, що визначають особистість педагога, є професіоналізм, компетентність, продуктивність, соціально спрямовані особистісні якості.

Поряд з цим чільне місце має розвиток інноваційного потенціалу кожного здобувача освіти як особистості, здатної до життєтворчості та самореалізації в нових соціальних умовах. Проблема вчителя є глобальною у контексті українського державотворення, а професійна підготовка – один із провідних чинників економічного успіху держави. Потрібна докорінна зміна стилю педагогічного мислення, реформування змісту готовності нинішнього педагога реалізувати свої професійні та загальнолюдські обов'язки для формування духовного потенціалу нації.

Незмірною криницею педагогічних знань, запалу та ентузіазму є спадщина Василя Олександровича Сухомлинського – геніального педагога, вченого, новатора, вдумливого дослідника дитячої душі, для якого висока місія педагога полягала у тому, «щоб бути творцем дитячого щастя, лікарем і цілителем дитячих душ». Це ставить принципово нові вимоги до вчителя нової української школи. Професія вчителя є одночасно перетворювальною і керуючою. Саме сучасні продуктивні технології навчання створюють можливості побудовані на основі активних методів та інтерактивних технік організації освітнього процесу [1].

На сьогодні держава потребує не вузьких спеціалістів – носіїв окремих виробничих функцій, а всебічно розвинених соціально активних особистостей, які мають фундаментальну освіту, багату внутрішню культуру. Не залишає сумнівів те, що успішність професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі освіти залежить від професійно значущих особистісних якостей, а недостатній їх розвиток у певної групи здобувачів освіти є причиною недостатньої професійної успішності.

Головною діяльністю у педагогічному фаховому коледжі є навчально-професійна, яка вимагає від здобувача освіти навчальної (наукової) активності, засвоєння нових психологічних норм і критеріїв соціокультурного розвитку. Саме під час навчальної діяльності та через неї досягаються основні цілі підготовки фахівців [2].

Зміст професійної підготовки фахівців ґрунтується на забезпеченні здобувачів освіти фундаментальними теоретико-методичними знаннями та інноваційними технологіями організації освітнього процесу в закладах освіти; створенні необхідних умов для безперервного процесу самоосвіти упродовж життя; реалізації індивідуально-особистісного потенціалу студентів, що сприяє розвитку їх загальнокультурних і професійних компетенцій; підготовка фахівців до розвитку, навчання і виховання дітей у закладах системи освіти.

Рівень педагогічної фахової передвищої освіти передбачає здатність особи вирішувати типові спеціалізовані задачі в галузі освіти, що вимагає застосування положень і методів педагогічних наук, відповідальності за результати своєї діяльності.

Навчально-професійній діяльності здобувачів освіти притаманні загально-професійні та спеціалізовано-професійні компетенції; формування стійкого інтересу до творчої педагогічної діяльності, використання педагогічного досвіду; опанування методикою та технологією організації освітнього процесу; засвоєння способів, прийомів, технологій інноваційної діяльності.

Особистість студента набуває професійної спрямованості, що має такі прояви: професійна мотивація, загальне позитивне ставлення, схильність, інтерес і бажання вдосконалювати свою підготовку до професійної діяльності; розуміння і прийняття професійних завдань з оцінкою власних ресурсів для їх розв'язання; піднесення мотивів самоосвіти і самовиховання; планування задовольняти матеріальні й духовні потреби, займаючись працею у галузі освіти [3].

Професійна спрямованість особистості передбачає розуміння та внутрішнє прийняття нею цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних із нею інтересів, настанов, переконань і поглядів. Усі ці ознаки і компоненти професійної спрямованості є показниками рівня її сформованості у студентів.

Науковці у галузі освіти визначають наступні рівні професійно-педагогічної спрямованості здобувачів освіти – майбутніх вчителів початкової школи. Високий рівень характеризується тим, що професія вчителя є покликанням: внутрішній потяг до педагогічної професії, стійкий інтерес до неї з дитинства, виражена потреба у спілкуванні з дітьми та активна співпраця з молодшими, прояв педагогічних схильностей і здібностей, позитивна мотивація навчання з усіх предметів, креативність тощо. Середній рівень характеризується захопленістю педагогічною професією у старших класах часто під впливом авторитетного вчителя або глибокого інтересу до окремих предметів, результат захоплення педагогікою та психологією. Низький рівень – це рівень, коли студента привабляло у педагогічному закладі освіти різноманіття предметів або відсутність тих, які були у школі непривабливими, занадто складними, або він послухався порад родичів, друзів. Відсутність професійної спрямованості – рівень, коли студент і думки не мав про професію педагога, а вступив до педагогічного закладу освіти тому, що не міг вступити в інший або цей найближче територіально [2].

Оволодіння педагогічною майстерністю доступно кожному педагогу. Для цього необхідно постійно працювати над собою. Педагогічна майстерність – це сплав особистісно-ділових якостей та професійної компетентності викладача, досконалість, що формується на основі практичного досвіду.

Сучасний педагог – це гуманіст з високим рівнем духовної культури. Ніщо так не допомагає педагогові долати об'єктивні труднощі, як глибока віра в людину, гуманістичне мислення, на якому ґрунтується висока духовність. Слід визначити важливі якості особистості вчителя: доброта, чуйність, справедливість, толерантність, активність, відповідальність, наполегливість та інші. У педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського зазначено, що немає жодної дитини, яка не прагнула б бути ліпшою. І саме віра в дитину – фундамент педагогічного оптимізму, а дитячий оптимізм – це насамперед відчуття «радість життя». Визначний теоретик і практик В.О. Сухомлинський доводив, що багатогранність і неповторність педагогічних ситуацій вимагають від учителя вміння самостійно переосмислювати теоретичні знання, перекладати їх на мову практичних дій, знаходити ефективніші засоби розв'язання педагогічних завдань [1].

Оновлення системи освіти та становлення сучасного типу вчителя (коуча, тьютора, новатора, ментора) висувають великі вимоги до його особистості, зокрема до його педагогічної культури. Педагогічна культура – певна сходинка в опануванні вчителем соціокультурного досвіду людства, глибоке знання методології науки та вміння використовувати її досягнення в освітньому середовищі в різноманітних інноваційних формах.

Діджиталізація освітнього процесу у фаховому педагогічному коледжі дозволяє підготувати вчителів початкової школи, вихователів закладів дошкільної освіти до роботи з обдарованими дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. У зв'язку з цим виникає необхідність удосконалення та адаптування освітян до нових методів та форм навчання. Інтернет, блоги, сайти, електронні підручники, віртуальні бібліотеки та музеї руйнують застарілий інформаційний вакуум та створюють новий освітній простір. В умовах сьогодення фаховий коледж дає можливість використовувати в освітньому процесі широкий спектр технічних засобів: мультимедійні дошки, планшети, персональні комп'ютери, смарт-дошки, проєктори, що дозволяє неослабити інтерес здобувачів освіти до занять. Покоління Z (цифрове покоління), діти, які народились в епоху Інтернет, не уявляють життя без нього, покоління, яке живе у двох реаліях одночасно.

Таким чином, поєднання креативних технологій, нових педагогічних методик та практичного досвіду дає змогу підготувати конкурентоздатних фахівців з відповідальним ставленням до своїх обов'язків, зацікавленого спеціаліста, що професійно виконує свою роботу. Слід зазначити загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця в умовах освітнього процесу педагогічного фахового закладу освіти: соціалізація особистості, зміна самосвідомості; підвищення почуття обов'язку та відповідальності; професійна спрямованість, цілеспрямована підготовка до виконання професійних функцій в освітній галузі; формування мотивів професійного самоствердження і самореалізації, самоосвіти й самовиховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. URL: <https://roippro.org.ua> (дата звернення 14.07.2021).
2. Подольак Л.Г., Юрченко Ю.І. Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою. URL: <https://psych.kiev.ua> (дата звернення 14.07.2021).
3. Сабатовська І.С. Співвідношення особистісних і професійних якостей у моделі сучасного спеціаліста. Вчені записки. 2004. Т. 10. С. 185-192

Мосійчук Дар'я Миколайвна,

*Спеціаліст, вчитель української мови та літератури,
НВК-академічний ліцей № 15 м. Кам'янського,
dariya.mosiychuk@gmail.com*

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА ВИЯВУ ФІЛОЛОГІЧНО ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В сучасному суспільстві електроніки і цифр виявити філологічно обдаровану особистість буває дуже важко. Єдиний, хто може якісно діагностувати, виявити та розвинути лінгвістично обдаровану особистість, є вчитель. Саме він, використовуючи певні методичні прийоми, може в повній мірі пробудити в здобувачеві освіти майбутнього письменника, поета чи журналіста. В статті наведено рекомендації з розвитку філологічно обдарованих учнів.

Філологічно обдарована дитина, потенціал, розвиток, компетентності, психологічні особливості, здобувач освіти, викладач, вдосконалення.

In modern society of electronics and numbers to find a philologically gifted individual is very difficult. The only one who can qualitatively diagnose, identify and develop a linguistically gifted person is a teacher. It is he who, using certain methodological techniques, can fully awaken in the applicant for education a future writer, poet or journalist. The article provides recommendations for the development of philologically gifted students.

Philologically gifted child, potential, development, competencies, psychological features, education seeker, teacher, improvement.

Психологічні особливості філологічно обдарованої дитини

Обдарованість – це системна якість психіки людини, яка розвивається протягом життя. Вона допомагає особистості досягти більш високих результатів у професійній сфері порівняно з іншими

людьми. Тому вчасне виявлення сфери обдарованості – це важливий крок на шляху до успіху у житті будь-якої особистості.

Щодо філологічної обдарованості, нею володіють більшість індивідів, адже кожна людина у дитячому віці засвоює мовні закони майже самостійно. Дорослі допомагають дитині вимовляти слова, а вже змінювати їх та складати в речення вона намагається сама, пристосовуючись до мовного середовища, яке його оточує.

Філологічно обдарована дитина часто відрізняється від інших гіпертрофірованою емоційністю, яка може мати приховану форму. Вона сама засвоює більшість мовних законів, які іншим учням необхідно пояснювати. Тому вчитель для такого здобувача освіти повинен відігравати не тільки роль вчителя, який дає сухі знання, а й бути наставником, який направляє його на правильний шлях. Філологічна обдарованість ґрунтується на двох аспектах: розумовий (проявляється в наукових знаннях) та творчий (стосується створення власних творів). Кожен з цих аспектів має свої ознаки і може існувати автономно.

Чуттєві до мови діти часто не сприймають сухі відповіді. Оцінки «добре» і «погано» для більшості з них майже нічого не значать. Тобто, «чорне» і «біле» в чистому вигляді для них не існує. Дитині потрібно доцільно пояснювати, що він зробив не так, або чому все правильно. Негативну інформацію про діяльність таких дітей потрібно подавати завуальовано, оскільки суха критика може викликати сильні негативні емоції, які призведуть до того, що дитина закриється в собі і втратить інтерес до мовного розвитку.

Ефективні форми навчальної діяльності для формування філологічних компетентностей учнів.

Для формування філологічних компетентностей важливим є використання інтерактивних форм навчання, комплексного лінгвістичного аналізу тексту, концептуального аналізу слова, розуміння механізму створення і сприйняття мови в різних ситуаціях і сферах використання.

Існує цілий ряд спеціальних методик, які допомагають виявити філологічно обдаровану людину. Деякі з них використовуються ще на ранньому етапі – у дошкільному віці. Відбір таких здобувачів освіти проводиться на основі спостереження, спілкування з батьками, вивчення психологічних особливостей, мови, логічного мислення та пам'яті. Така робота складається з кількох етапів:

1. Аналітичний (молодший шкільний вік) – виявлення обдарованості дитини у будь-якій діяльності.

2. Діагностичний (середній шкільний вік) – індивідуальна оцінка творчих здібностей і можливостей дитини.

3. Формування, розвиток і вдосконалення розвитку неординарних здібностей учнів (старша школа).

На всіх етапах розвитку філологічно обдарованого здобувача освіти перед педагогами стоїть завдання створити оптимальні умови для його розвитку і навчання. Вчителі повинні однаково розвивати здібності всіх здобувачів освіти, діагностуючи кожного на рівень обдарованості. І вже серед обраних працювати індивідуально.

Серед найбільш ефективних засобів формування філологічних здібностей учнів можна виділити:

- Роботу в групах. Доцільним буде проведення ігор «Знайди зайве», «Деформований текст», «Склади ціле за частинами». Корисно й аналізувати уривки художніх творів, складання плану та запитань по тексту, виділяти головну думку та тему творів. Також актуальними будуть вікторини, брейн-ринги, естафети.

- Застосування різнорівневого навчання. Це дозволить кожному учню засвоїти необхідний обсяг інформації на своєму рівні. Навіть якщо на даному етапі здобувач освіти не показує відмінних результатів у сфері філології, з часом здібності можуть розкритися. Головне – витримка і наполегливість.

- Проведення уроків-концертів, на яких діти розкривають свій творчий потенціал, перестають боятися публіки та вдосконалюють ораторські здібності.

- Проведення уроків-конкурсів, які допомагають глибше зрозуміти тему та проявити ініціативу. Це можуть бути як змагання у класі, так і участь в творчих конкурсах та фестивалях.

- Самостійні неординарні роботи додому відмінно забезпечують прояв учнів. Це може бути написання конспекту, дослідження на основі довідкової літератури, складання порівняльних схем і

таблиць. Адже аналіз інших творів дає учневі змогу зрозуміти їх структуру, розвивати і вдосконалювати власний потяг до літератури.

- Предметні олімпіади також сприяють більш глибокому вивченню матеріалу і розкривають творчий потенціал учня. Призові місця завжди стимулюють здобувача освіти до більш поглибленого вивчення матеріалу.

- Культурологічні екскурсії, виставки і проекти допомагають задовольнити культурно-освітні потреби учня, розвинути його кругозір та збагатити новими знаннями.

- Ведення ре флексійного щоденника допомагає відстежувати особистісні досягнення учня. Протягом певного часу вчитель може демонструвати такий щоденник учню для того, щоб показати рівень досягнень або вказати на недоліки в роботі.

- Створення поробок, малювання стимулюють роботу різних ділянок мозку, розвиваючи творче сприйняття. Малюючи, дитина більш точно уявляє сюжет твору, образ головних персонажів або його експозицію.

- Пректні роботи не тільки розвивають відповідальність дитини, а й допомагають у розвитку критичного мислення.

Підтримка літературно обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи.

Для того, щоб робота з обдарованими дітьми була успішною, необхідно дотримуватися деяких рекомендацій:

- Повинно бути чітке усвідомлення важливості педагогічного супроводу творчо обдарованих учнів кожним членом педагогічного колективу, а також батьками.

- Необхідно створювати і постійно вдосконалювати систему педагогічного супроводу як вчителем-наставником, так і педагогічним колективом в цілому.

- Розуміти про необхідність технологічної бази на шляху до реалізації розвитку творчо обдарованих учнів.

- Велику роль відіграють батьки, їх ставлення до необхідності розвитку дитини у філологічній сфері, підтримка та контроль. Тому з батьками, як і з здобувачем освіти, також потрібно проводити пояснювальну роботу.

Потрібно відмітити, що вчитель, який супроводжує творчо обдаровану людину, повинен мати певні професійні якості:

- вміння продуктивно реагувати на критику, інколи навіть з боку дитини;
- бути творчо обдарованим і мати бажання не тільки розвивати учня, а й розвиватися самому. Адже власний приклад – більше ніж мільйони слів;
- вміти зрозуміло і цікаво подавати матеріал, заохочувати до індивідуальної роботи;
- бути терплячим та наполегливим, але не тиснути на учня, примушуючи його робити те, що на даному етапі йому не цікаво. Адже кожен з них є індивідуальністю з тонкою емоційною організацією.

І головне – потрібно пам'ятати, що філологічно обдарована дитина – не автомат, в який можна внести інформацію і використовувати його в особистих інтересах (участь в олімпіадах, конкурсах і т.д.); це, в першу чергу, творча та часто емоційно чутлива людина. Мета вчителя - навчити здобувача освіти користуватися даром, яким нагородила природа, розвивати і вдосконалювати його.

Москаленко В. В.,

доктор філософських наук, професор,

головний науковий співробітник

Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України

м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПІДЛІТКІВ В ГРУПАХ ОДНОЛІТКІВ.

Стаття присвячена особливостям дії механізмів гендерної ідентифікації підлітків в умовах їх спілкування у групі однолітків. Наголошено на важливості розглядати соціальну групу

однолітків як форму культури, в якій механізми гендерної ідентифікації забезпечують відповідність біологічної статі особистості з її гендерною ідентичністю. В цьому плані виділено наступні соціально-психологічні механізми гендерної ідентифікації. По-перше, в підлітковій групі однолітків гендерна ідентифікація забезпечується соціальною реципрокністю через включення індивідів до групового контексту завдяки інтеріоризації ними системи групових цінностей, стереотипів та зразків гендерної поведінки. По-друге, гендерна ідентифікація підлітків у групі однолітків реалізується через задоволення потреби індивідів відповідати поширеним у соціальній групі зразкам маскулінності чи фемінності. В групах однолітків статеворольова поведінка стає одним з головних параметрів оцінки дитини, а звернення підліткової компанії перш за все до емоцій, а не до розуму, здійснює сильний виховний вплив. По-третє, гендерна ідентифікація в умовах підліткової групи однолітків якнайбільше сприяє формуванню гетеросоціальності особистості, тобто формуванню установки на адекватне сприймання і взаєморозуміння статевих відмінностей між чоловіками й жінками, що сприяє встановленню гармонійної відповідності між біологічною статтю та гендерною ідентичністю особистості.

Ключові слова: гендерна ідентичність, гендерна ідентифікація, гендерна самоідентифікація, підліткова група однолітків як формотворення людини, реципрокність, маскулінність, фемінність, статеворольова поведінка, гендерні стереотипи, гетеросоціальність

The article is devoted to the peculiarities of adolescents' gender identification mechanisms in terms of their communication in a group of peers. Emphasis is placed on the importance of considering the social group of peers as a form of culture in which the mechanisms of gender identification ensure the corresponding of biological sex of personality to his or her gender identity. In this regard, the following socio-psychological mechanisms of gender identification are defined. First, in the adolescent group of peers, gender identification is ensured by social reciprocity through the inclusion of the individual in the group context through the interiorization of the system of group values, stereotypes and patterns of gender behavior. Second, gender identification of adolescents in a group of peers is realized through the satisfaction of the need of individuals to meet common in the social group patterns of masculinity or femininity. In peer groups, gender-role behavior becomes one of the main parameters of the child's assessment, and the appeal of the adolescent company primarily to emotions, rather than to the mind, has a strong educational impact. Third, gender identification in the adolescent group of peers contributes most to the formation of heterosocial personality, i.e. the formation of an attitude to adequate perception and mutual understanding of gender differences between men and women, which contributes to the harmonious correspondence between biological sex and gender identity of personality.

Key words: gender identity, gender identification, gender self-identification, adolescent group of peers as a human formation, reciprocity, masculinity, femininity, gender stereotypes, heterosociality.

Актуальність теми. Переживання людиною своєї позиції «Я» по відношенню до певних еталонів статі характеризується як *гендерна ідентичність особистості*. Ввійти у суспільство індивід може лише за умови набуття гендерної ідентичності, а саме: відносячи себе до чоловічої або жіночої статі і намагаючись переконати в цьому оточуючих. Повноцінна особистість як у психологічному, так і в соціальному плані може відбутись за умови відповідності між біологічною статтю та гендерною ідентичністю. Порушення цієї відповідності залежить від того, як відбувається процес *гендерної ідентифікації* - один із суттєвіших механізмів формування гендерної ідентичності в процесі соціалізації особистості. Завдяки механізму ідентифікації у людини з раннього дитинства починають формуватись маскулінні або фемінні риси і поведінкові стереотипи, статеворольова ідентичність і ціннісні орієнтації. Особливо важливим етапом формування гендерної ідентичності є підлітковий вік. Проблеми, які виникають перед індивідом протягом пубертатного періоду, дуже важливі і гострі. Від їх вирішення залежить подальший напрямок соціалізації особистості. Саме тому актуальним є дослідження психологічних особливостей гендерної ідентифікації підлітків, зокрема, в умовах, що виникають у взаємодії підлітків в групах однолітків.

Постановка проблеми. З'явившись у світі, людина входить в нього, поступово оволодіваючи його культурою. Як відомо, цей процес є стадійним. Кожна стадія соціалізації характеризується певними можливостями людини засвоїти форми культури у відповідності зі своїми віковими психологічними особливостями. Підлітковий вік людини, як вік переходу від

дитинства до дорослості, завдяки своїм специфічним психологічним особливостям є сензитивним до інтеріоризації певних форм культури, серед яких соціальна група однолітків має не тільки визначальне значення, але є обов'язковою та необхідною системою формотворення людини на підлітковій стадії соціалізації. Гендерна ідентичність як відповідність між біологічною статтю особистості і її ідентифікацією з гендерною роллю не може досягти зрілого статусу поза спілкування з однолітками. Ця проблема потребує аналізу соціально-психологічних особливостей підліткової групи як необхідної форми включення підлітків не тільки у сферу гендерних стосунків, але й у всі інші сфери соціального життя, бо підліткова група як специфічна форма культури однолітків є соціальним простором, в якому «програються» не тільки гендерні ролі, але й всі інші ролі, що пов'язані зі сферою людської життєдіяльності.

Історія питання. Проблема гендерної ідентифікації не є новою, проте актуальність її не тільки не зменшується, а, навпроти, зростає. Про це свідчить зокрема, чисельність наукових робіт з психології за останні роки, в яких їх автори намагаються вирішувати різні питання, пов'язані зі статтю особистості.

Значний внесок у створення моделі формування гендерної ідентичності, в якій сформульовані задачі, які встають перед людиною на різних стадіях розвитку, зробив Ерік Еріксон. Він висунув концепцію восьми стадій психосоціального розвитку, який відбувається від народження до старості. Аналізу механізму гендерної ідентифікації приділяється багато уваги психологами різних напрямів дослідження (психоаналітичний - З.Фрейд, Е.Еріксон, Дж.Марсія, А.Ватерман та ін.; інтеракціоністський - Г.Мід, Ч.Кулі, І.Гоффман, Г.Фогельсон, Ю.Габермас та ін.; когнітивістський - Г.Таджфел, Дж.Тернер, Д.Абрамс та ін.; конструктивістський - Г.Андреєва, П.Бергер, К.Герген, Т.Лукман, Т.Стефаненко та ін.). Кожен напрям дослідження звертає увагу на якусь одну сторону складного процесу ідентифікації, описуючи його з різних точок зору, наголошуючи то на емоційному факторі, то на значенні категоризації, то на аналізі процесів навчання, тренування і відзначаючи неоднакове співвідношення різних сторін ідентифікації на різних етапах розвитку індивіда. Проблема гендерної ідентифікації успішно досліджується українськими психологами, зокрема, Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді, І.В.Бондаревською, О.В.Завгородньою В.Зливковим, С.Максименко, Т.Яблонською та ін. Як і раніше, дослідників цікавлять питання особистісних відмінностей чоловіків і жінок, закономірності формування психологічних особливостей статі, фізіологічні основи статевих відмінностей, формування статевої ролі ідентичності особистості, набуття гендерних ролей тощо. Тим не менш потребує додаткової уваги питання факторів впливу на процес гендерної ідентифікації. Недостатньо дослідженою залишається проблема культури як формотворення людини, в зв'язку з якою виникає питання розглядати групу однолітків як таку форму культури, яка детермінує процес гендерної ідентифікації особистості.

Основний зміст статті.

Феномен гендерної ідентичності розглядається в сучасній психології в якості одного з основних структурних компонентів особистості. Гендерна ідентичність тісно пов'язана зі світовідчуттям особистості, поведінкою в соціумі, проблемами особистісного розвитку і взаємин з іншими людьми. Такий спектр концептів як – самосвідомість, «Я», самість, self, образ «Я», уявлення про себе тощо означає суб'єктивну реальність, яка виникає в процесі соціалізації людини і є важливою складовою особистості. Вона виконує такі функції, як розширення самосвідомості людини, задоволення таких соціальних потреб, як соціальне порівняння, взаємне значення, почуття «ми» тощо. Джерелом формування психічних статевих відмінностей і статевої поведінки є, перед усім, люди, що несуть в собі ті властивості, які для індивіда є бажаними і цінними формами. Людина приписує собі певні якості і вірить в істинність цих атрибутів за умови взаємної згоди з іншими ставитись до себе як до автономного, суверенного суб'єкта активності, тобто відбувається самоідентифікація особистості, яка визначається як ідентифікація індивіда з самим з собою. Для забезпечення життєдіяльності людини повинна бути відповідність між ідентичністю («Я») і ідентифікацією з «Іншими». Ця відповідність реалізується через самоідентифікацію і визначає розвиток особистості. Невідповідність виникає тому, що людина постійно потрапляє в нові обставини, в яких вимоги і умови світу розходяться з її власними інтересами. Кожна спільнота, з якою індивід ідентифікується, спочатку надає можливість для самореалізації, але на наступних етапах накладає обмеження, сковує розвиток вільної

індивідуальності. Застарілі форми спільнот, з якими ідентифікує себе індивід, повинні замінюватись новими, які розгортають нові можливості для соціалізації особистості. Ця суперечність, яка виявляється у кризах ідентичності, знімається в результаті переходу на нові форми самоідентифікації, які найбільшою мірою відповідають можливостям реалізації гендерної ідентичності як тому «моменту» руху процесу соціалізації, який може бути досягнутий на певній віковій стадії.

Підліткова група однолітків як формотворення особистості в процесі її соціалізації.

Важливим простором включення підлітка в «світ людини» в процесі його соціалізації є група однолітків, яка є необхідною для підліткового віку системою формотворення підлітка як особистості. Підліткова група однолітків є малою соціальною групою, тобто – невеликою за чисельністю спільноту, в якій індивіди безпосередньо контактують між собою, об'єднані спільною метою, що є передумовою їх взаємодії, взаємовпливу, спільних норм, процесів та інтересів, міжособистісних відносин і тривалості їх існування. В літературі підкреслюється наявність такої характеристики підліткової групи як «підліткова субкультура»(див. В.Павелків (2019). В цьому понятті підкреслюється спільність стандартів і способу життя, духовна близькість та єдність смаків членів підліткової групи, тобто все те, що визначає ціннісно-світоглядне поле, яке формується в результаті об'єднання індивідів. Якщо ж розглядати ціннісно-світоглядний простір підліткової групи в плані його впливу на особистість, то в цьому функціональному ракурсі його можна визначити як «формотворення людини». В зв'язку з нашою темою підліткову групу ми вважаємо необхідною для підліткового віку системою формотворення людини (формою культури) як особистості, зокрема й його гендерної ідентичності.

Особливістю цих формотворень є те, що вони є перехідною і проміжною формою між конкретно-індивідуальним соціально-психологічним простором первинної соціалізації і узагальнено-соціальним - соціетального рівня дорослої людини. Перехідний характер цієї соціокультурної системи формотворень людини відповідає перехідному характеру індивідуально-психологічних властивостей підлітків. На сьогодні є чимало психологічних, соціально-психологічних досліджень щодо основних характеристик психологічного розвитку підлітка, формування його особистісних соціально-психологічних якостей, які детермінуються соціально-психологічними особливостями підліткової групи як особливо важливою формою включення індивіда у «світ людини» в процесі його соціалізації на підлітковій стадії розвитку. Психологічні особливості підліткового віку у випадках, коли вони є особливо виразними, отримали назву «підліткового комплексу». Як підкреслюється в багатьох психологічних дослідженнях, сутність «підліткового комплексу» визначає така поведінкова реакція, як реакція групування з однолітками. Саме вона визначає особливості формування гендерної ідентичності підлітків. Міжособистісні стосунки, які складаються в підліткових групах однолітків, сприяють усвідомленню своєї гендерної ролі. За Еріксоном, у підлітковому і юнацькому віці перед людиною стоїть задача зрозуміти себе як певну стать і знайти відчуття близькості з іншою людиною [7]. Невдачі у досягненні цієї цілі можуть викликати плутанину в статевих ролях і замкненість, наслідком чого може стати порушення гендерної ідентичності. Набуття статевої зрілості підлітком приносить з собою нові почуття, відчуття причетності до своєї вікової когорти, визначення свого місця серед однолітків. Тяжіння до згуртування, групування з однолітками властиве для підлітків майже як інстинктивне. Як зауважує Є. Личко [3], прагнення підлітків до групування з однолітками можливо має якісь філогенетичні коріння. У вищих ссавців, які ведуть стадний образ життя, особи «підліткового віку» утворюють окремі групи на периферії стада або навіть відособлюються в окремі тимчасові стада, до того ж, мавпи-підлітки реагують депресією на ізоляцію від однолітків. [4, с.28]. Підліткові групи проходять через всю історію людства: від первісного суспільства і стародавньої Спарти до сучасних хіпі. Як пише А.Є. Личко, «підліткові банди», які розповсюдились у США в кінці 50-х рр. ХХ ст., із соціальної точки зору - явище більш архаїчне, ніж нове [3, с.30].

Підліткові групи однолітків, які можна розглядати своєрідним острівцем формування підліткової ідентичності, характеризуються також своєрідністю механізмів гендерної ідентифікації.

Соціальна реципрокність як особливість гендерної ідентифікації підлітків у групах однолітків. В теорії Ж.Піаже поняття реципрокність застосовується для визначення умов

подолання інтелектуального егоцентризму і означає взаємну думку, умінні дитини співвідносити свою точку зору з думкою іншого. Поняття «соціальна реципрокність» вживається нами у широкому значенні як інтеріоризована соціальна норма, що реалізується в поведінці членів групи («позитивна реципрокність» – відплати добром за добро, та «негативна реципрокність» – відплати злом за зло). Гендерна ідентифікація в підліткових групах виступає механізмом залучення індивіда до системи групових цінностей, якою диктується модель гендерної поведінки. У підліткових групах механізм гендерної ідентифікації включається до групового контексту, тобто індивід ідентифікує себе з узагальненим стереотипом поведінкових і особистісних характеристик. Зразками наслідування стають найбільш «яскраві» з товаришів або кумири молодіжної моди. Хлопчики, які поводяться агресивно, можуть спочатку просто наслідувати героям телепередач, які вони бачили, а потім починають наслідувати один одному. Вони продовжують реагувати і відповідати на реакції, відповідаючи зразку, який утворюється як груповий. Цей зразок підтримує і розширює групові стосунки. Таку взаємодію іноді називають соціальною реципрокністю. Оскільки йдеться про засвоєння зразків поведінки, вироблених групою, то проблема гендерної ідентифікації підлітків стає тісно пов'язаною з конформністю та формами групових відносин загалом. Відповідність групі набуває виключно великого значення для підлітка, який тепер може виявляти істинно релігійне поклоніння перед прийнятими групою правилами і нормами. Тиск з боку однолітків набуває для дитини неподоланності. Під впливом фізіологічного дозрівання у підлітка в структуру нових соціальних ролей входить необхідність ідентифікації з певною статтю. Всі хлопчики і дівчатка оцінюють свої ознаки мужності і жіночності. Потреба впевненості в нормальності свого розвитку набуває сили домінуючої ідеї. В результаті цього загострюється інтерес до своєї зовнішності. В період росту статевої зрілості з'являється занадто сильна зацікавленість своїми фізичними даними, яка стає характерною особливістю підліткового віку. Інтерес до питань статі у підлітків зосереджено на змінах власного тіла. Підлітки можуть виявляти крайню нетерпимість до будь-яких відхилень, наприклад, до відхилень зовнішнього вигляду від ідеалу (надлишкової повноти або худоби), або до занадто раннього або пізнього визрівання. Засоби масової інформації спекулюють на тенденції тінейджерів до нетерпимості, рекламуючи стереотипні образи привабливих і життєрадісних юнаків та юнок, які проходять цей складний період життя без таких неприємностей, як прищі, ортодонтичні пластини, незграбність або проблеми з вагою. Оскільки багато підлітків є виключно чуттєвими до свого зовнішнього вигляду і годинами розглядають себе у дзеркалі, невідповідність між їх власного, далекого від досконалості, вигляду і сяючим ідеалом, який пропонують засоби масової інформації, часто є причиною тривоги і невпевненості. Як свідчить дослідження, більша занепокоєність своїм зовнішнім виглядом спостерігається у молодших підлітків, у старших вона менша. Занепокоєність підлітків своїм зовнішнім виглядом тісно пов'язана із гендерною ідентичністю. Від того, як складається знання підлітка про себе, як формується переживання свого «Я» залежить формування статевої ідентичності зокрема, а також багато з його майбутнього відношення до себе, до оточуючих людей різної статі і взагалі до світу в цілому.

Ревниве ставлення до своєї зовнішності – добра підстава для того, щоб привити підліткам засоби її поліпшення (деякі гігієнічні навички, заняття фізкультурою). Питання про ставлення школяра до своєї зовнішності є дуже важливим на практиці. Закріплення знань про своє тіло, зовнішність, організм в цілому тісно пов'язано у підлітка з формуванням таких важливих особистісних якостей, як впевненість в собі, життєлюбство а також таких негативних якостей як замкненість, індивідуалізм. Саме завдяки формуванню гендерної ідентичності через сприйняття своєї зовнішності у хлопчиків і дівчаток формується стійке відчуття своєї цінності як чоловіка чи жінки. Протягом життя основні фундаментальні тенденції статевої ідентичності, набуті у дитячі роки, зберігаються, не дивлячись на те, що вони підвладні змінам.

Прагнення відповідати стандартам групи однолітків є нормальною, природною і навіть бажаною формою поведінки. Але іноді діти занадто прагнуть відповідати груповим нормам, навіть коли вимоги групи не можна вважати корисними ні для конкретної дитини, ні для самої групи, ні для оточуючих. Цим напевно можна пояснити той відомий факт, що більшість правопорушень у підлітків відбувається в групі. Конформність має особливо велике значення у ранньому підлітковому віці, коли діти виходять з-під постійного опікування сім'ї. В цьому віці діти відчувають сильну потребу належати якомусь співтовариству і відчувати себе прийнятним до нього

на рівних підставах з іншими. Ці суворі настановлення стосовно правил, конформності і статевої сегрегації стають звичайними для взаємодіяльності дітей на початку раннього підліткового віку і не пом'якшуються до кінця підліткового – початку юнацького періоду.

Формування гетеросоціальності в процесі становлення гендерної ідентичності підлітків. Гетеросоціальність – це властивість особистості, на основі якої задовольняється потреба в інтимному спілкуванні осіб обох статей. Набуття гетеросоціальності – це одна з важливих задач, які вирішується в процесі формування гендерної ідентичності на підлітковій стадії статевої соціалізації. Формування гетеросоціальності, встановлення близькості з представниками іншої статі є однією з головних задач старшого підліткового періоду. Невдача у зав'язуванні близьких стосунків з представниками протилежної статі може стати причиною сильної тривоги і низької самооцінки. Саме тому формування гетеросоціальності має велике значення в процесі гендерної ідентифікації підлітків.

Психологи, які займаються проблемами формування гендерної ідентичності, прагнуть створити таку модель її формування, яку можна було б використати в статевому вихованні індивіда. В цьому плані являють інтерес роботи Джеймса Марсія, в моделі формування гендерної ідентичності якого зріла ідентичність, яка визначається перш за все як така, що характеризується сформованою гетеросоціальністю, спирається на життєвий досвід спілкування підлітків з однолітками. Не пройшовши певного життєвого шляху пошуків, експериментування, тобто не маючи того багатогранного життєвого досвіду, яким визначається реальне життя підлітка, неможливо сформувати зрілу гендерну ідентичність. Як свідчать дослідження, лише деякі учні досягають зрілої ідентичності до моменту закінчення школи. Проживання вдома, обмежений досвід не сприяють її придбанню. Статуси гендерної ідентичності не завжди змінюють один одного у відповідності з описаною Дж.Марсія послідовністю. Така послідовність допускає декілька варіантів відхилення. По-перше, значна кількість індивідів вступає в період юності в статусі розмитої ідентичності, деякі з них так в ньому і залишаються. По-друге, деякі молоді люди взагалі не проходять статусу мораторію і не досягають зрілої ідентичності. По-третє, іноді ті люди, що досягли зрілої ідентичності, регресують і повертаються до більш низьких статусів. Індивіди можуть проходити через деякі етапи розвитку ідентичності більше одного разу в житті. Людина, яка в певний період уже досягла зрілої ідентичності, може потім знову пройти через етап мораторію або передчасної ідентичності. Оскільки зріла ідентичність передбачає наявність гетеросоціальності, то гендерна ідентифікація повинна бути спрямованою на її становлення.

В наукових дослідженнях відмічається, що формування гетеросоціальності більш успішно відбувається у молодших підлітків в просторі одностатевих груп. В старшому підлітковому віці, коли потрібно сформувати гетеросоціальність особистості, формування гендерної ідентичності здійснюється більш успішно в різностатевих групах однолітків [5] Підмічено, що чим старше стають підлітки, тим частіше компанія стає статевозмішаною. Цей тип взаємин – перший крок у навчінні того, як будувати стосунки з протилежною статтю. В цей період підлітки накопичують інформацію і досвід для формування базових настановлень стосовно статевої ролі і сексуальної поведінки, не відчуваючи при цьому необхідності у занадто тісних стосунках з протилежною статтю. Поступово вони починають цікавитись не тільки власним розвитком, змінами, які з ними відбуваються, але й розвитком представників протилежної статі. Фізична привабливість відіграє значну роль у перших контактах між статями, і викликає занепокоєність підлітків своєю зовнішністю та чуттєвістю до її оцінки іншими.

Підкреслимо, що взаємодія з протилежною статтю відбувається всередині підліткових груп. Багато 14-15-річних дітей віддають перевагу дружбі хлопчика з дівчиною всередині групи більш близьким стосункам у ситуації побачення. Це дуже важливо для підлітків в період формування гендерної ідентичності, який Дж.Марсія назвав періодом розмитої ідентичності, коли підліток перебуває на шляху пошуку, експериментування, накопичення інформації, досвіду. Всередині підліткової групи легко можуть створюватись такі міжособистісні стосунки, за яких не придушується статевої потяг як такий (його не потрібно придушувати), а навпаки, підліткові прививаються педагогічно допустимі способи його задоволення.

Велику роль у формуванні нових і більш зрілих стосунків з однолітками обох статей психологи відводять побаченням як певному рівню гетеросоціальності. Однією з помилок в практиці виховання у цьому питанні є підхід до дружби дівчаток з хлопчиками з підозрою,

попріканням, залякуванням, погрозою, потаємним читанням листів дітей. Все це створює умови інтердиктивного спілкування, яке в підлітковому віці, як правило, має своїм наслідком «ефект бумерангу». Виникнення порушень гендерної ідентичності у підлітків може бути пов'язано також з помилками вихователів у сфері соціально-статевого контролю за поведінкою дітей. Ніхто не відміняв соціального контролю, який має особливе значення в процесі гендерної ідентифікації підлітків. Його засобами є передусім суспільна думка і соціальні санкції. Соціальний контроль в процесі гендерної ідентифікації значною мірою пов'язаний з певними етнопсихологічними факторами, витоки яких можна знайти у звичаях, традиціях. Соціально-статевий контроль розповсюджується в основному на дітей підліткового віку – дуже психічно вразливого. Саме тому помилки в практиці застосування засобів соціально-статевого контролю можуть мати непередбачувані негативні наслідки для дітей в статеворольовому вихованні.

Висновки. Особливості гендерної ідентичності підлітків в групах однолітків полягають в тому, по-перше, що в середовищі однолітків дитина випробовує себе як представника певної статі, вона, так би мовити, «обкатує» отримані в сім'ї статеворольові стереотипи і корелює їх в самостійному, нерегламентованому дорослими спілкуванні. По - друге, в групах однолітків гендерно-рольова поведінка стає одним з головних параметрів оцінки дитини, а звернення підліткової компанії перш за все до емоцій, а не до розуму, здійснює сильний виховний вплив. По-третє, в групах однолітків формується гетеросоціальність, яка стає основою формування зрілої гендерної ідентичності. **Перспективи** дослідження полягають у створенні методик формування гендерної зрілості підлітків в умовах включення їх у підліткову групу однолітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Ш. Гендерная психология./ -2-е международное издание.- Санкт-Петербург «прайм-ЕВРОЗНАК», «издательский дом Нева», Москва «ОЛМА-ПРЕСС». 2001. -318 с.
2. Говорун Т.В., Кікінеджи О.М. Гендерна психологія: Навчальний посібник. –К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
3. Личко А.Е. Психопатии в акцентуации характера у подростков. – Л, 1983.
4. Морен Э. Утраченная парадигма: природа человека. - Киев. Наукова думка. 1995. -350 с.
5. Москаленко В.В. Формування ідентичності особистості як функція соціалізації. Москаленко В.В. Соціалізація особистості: монографія. - К.: Фенікс, 2013. С.140 -166.
6. Фукуяма Ф. Идентичность: стремление к признанию и политика неприятия / пер. с англ. М.: Альпина Паблишер, 2019.- 256 с.
7. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис./ Э.Эриксон. [пер. с англ., общ. ред и предисловие Толстых А.В.]. - М.: «Прогресс» 1996 – 344 с.

Музиченко Д. М.,
методист відділення
художньо-естетичного виховання,
Центр позашкільної освіти
ім. О.Разумкова (м. Бердичів)
dianacentr21@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВОКАЛЬНИХ ГУРТКАХ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО НАПРЯМУ ЗПО

Анотація. У сучасних умовах обдарована особистість стає досить вагомою для суспільства на всіх етапах його розвитку. Зміни, які дуже швидко відбуваються, потребують від дитини таких якостей, які дозволили б творчо й продуктивно підходити до будь-яких змін. Тому особистість має активізувати свій творчий потенціал. В статті розглянута діяльність вокальних гуртків закладів позашкільної освіти у дистанційному режимі, яка змінилася через виклики всесвітньої пандемії. Для створення освітніх умов в цьому режимі педагоги використовували різноманітні форми онлайн-комунікації.

Ключевые слова: інновація, дистанційне навчання, дистанційна робота з дітьми, заклади позашкільної освіти, системна робота керівника гуртка.

Annotation. In modern conditions, a gifted person becomes quite important for society at all stages of its development. The changes that are happening very quickly now require the child to have qualities that allow him to approach any changes creatively and productively. Therefore, the individual must activate their creative potential. The article considers the activity of vocal groups of out-of-school educational institutions in the distance mode, which has changed due to the challenges of the global pandemic. To create educational conditions in this mode, teachers used various forms of online communication.

Key words: innovation, distance learning, remote work with children, out-of-school education institutions, systematic work of the group leader.

Постановка проблеми. Тотальні процеси, які відбуваються в світі, стали каталізатором трансформації системи освіти. Діяльність освітніх установ змінилася із-за викликів всесвітньої пандемії. Інновації є характерними для системи позашкільної освіти, тому вони вивчаються, аналізуються та впроваджуються. Перехід навчання в ЗПО в інший формат продемонстрував рівень ІТ-грамотності педагогів та їх уміння організувати самоосвітню діяльність.

Виклад основного матеріалу. Поняття «інновація» означає новизну, введення чогось нового. Стосовно до педагогічного процесу в професійній освіті інновація означає введення нового в мету, зміст, методи та форми навчання, організацію спільної діяльності педагогів та вихованців [2].

Одним з видів інновацій в організації позашкільної освіти в період карантину є введення дистанційного навчання. На відміну від очного, дистанційне навчання дає можливість вчитися, перебуваючи на будь-якій відстані від освітнього закладу.

Ідея дистанційного навчання полягає в тому, що взаємодія педагога й вихованця (вихованців) відбувається у віртуальному просторі: вони знаходяться за ноутбуками чи смартфонами й займаються освітньою діяльністю.

У своїй діяльності під час організації дистанційного навчання Центр позашкільної освіти імені О.Разумкова керується основними нормативними документами з позашкільної освіти та листами МОН України щодо організації освітнього процесу в період карантину: Наказ МОН № 466 від 25.04.13. «Положення про дистанційне навчання»; Лист МОН №6/604 від 30.04.20р. «Про особливості організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти під час карантину»; Лист МОН №6/604-20 від 19.05.2020. «Про надання організаційно-методичних рекомендацій щодо навчання за допомогою дистанційних технологій в позашкільній освіті (додаток до листа).

Дистанційне навчання – поєднання різних технологій, які надають можливість створити умови для здобуття вихованцями знань в результаті інтерактивної взаємодії вихованців та педагога в освітньому онлайн просторі, надати вихованцям можливості творчої роботи за допомогою різноманітних інструментів дистанційного навчання [3].

Педагоги вокальних гуртків Центру позашкільної освіти імені О.Разумкова створюють максимально сприятливе середовище для проведення синхронного та асинхронного дистанційного навчання, враховуючи технічні можливості дітей, їх вікові особливості та рівень гуртка.

Для створення освітніх умов при дистанційному режимі педагоги використовують наступні форми онлайн-комунікації:

чати (Viber групи, месенджер). Педагоги стимулюють освітні дії вихованців питаннями, цікавою інформацією, відеоматеріалами з обговоренням. відеозаняття. Таке асинхронне навчання є ефективним для самостійного ознайомлення з навчальним матеріалом та виконання домашнього завдання.

З досвіду організації дистанційного навчання необхідно зазначити, що найбільш вдалими формами проведення занять у гуртках вокального напряму є синхронне навчання на платформах Zoom, Meet, а також відеоуроки на You Tube каналі.

Незважаючи на особливості дистанційного навчання, ігрові технології, що впроваджуються педагогами під час занять в zoom забезпечують динамічну систему відносин між керівником та вихованцем. Цей процес можна назвати процесом спільної творчості, в якому дитина та керівник ідуть дорогою відкриття та перемоги. Саме тому педагогами вокальних гуртків художньо-естетичного напряму Центру залучались вихованці до участі у профільних фестивалях та

конкурсах різних рівнів. На це були спрямовані індивідуальні он-лайн заняття. Результатом такої роботи стала дистанційна участь та перемога вихованців вокальних гуртків у конкурсах: обласний фестиваль-конкурс «Кришталеві нотки», Міжнародний конкурс «Планета мистецтв», Міжнародний конкурс «Сузір'я України-Європа», Всеукраїнський фестиваль-конкурс мистецтв «Лавина талантів».

Висновки. Освітнє суспільство має потребу в особистості, яка здатна до самоосвіти. Сучасні технології навчання як засіб творчого розвитку та самореалізації вихованців сприяють формуванню креативної особистості дитини, впевненості у власних можливостях та здібностях, прагненню пізнавати світ мистецтва. Важливими складовими є виховання у дітей інформаційної культури, формування правил безпечної поведінки в онлайн середовищі, підвищення рівня обізнаності в сучасних інформаційних технологіях.

На основі зазначеного вище можна зробити висновок, що обдарована дитина у Центрі позашкільної освіти імені О.Разумкова формується та розвивається не лише на традиційних гурткових заняттях, а й під час дистанційного навчання (онлайн). Саме таке навчання відкриває вихованцям доступ до різноманітних засобів інформації, покращує навички самостійної роботи, надає зовсім інший рівень для творчості, а педагогам допомагає впроваджувати принципово нові форми та методи навчання.

Система дистанційної освіти може зайняти своє місце в системі освіти, оскільки при її грамотній організації, вона може забезпечити якісну освіту, яка відповідає вимогам сучасного суспільства.

А насамкінець хочеться згадати слова Алі Ашперона «Правильно кажуть, що, якщо людина талановита, то талант у неї багатогранний. Однак вона повинна ще зуміти розвинути в собі всі ці дарування, відшліфувати свої здібності і правильно скористатися ними з користю для себе і для людей, але вдається це далеко не всім і вже у всякому разі не відразу» - тому ми і працюємо над розвитком здібностей обдарованих дітей в різних форматах у Центрі позашкільної освіти імені О.Разумкова м. Бердичева Житомирської області, незважаючи на виклики пандемії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуржій А. М. Інформаційні технології в освіті / А. М. Гуржій // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – К. : ІЗМН, 1998. – Вип. II. – С. 5–11.
2. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. Науково-методичний журнал. – 2006. – № 6. – С. 5–9.
3. Лапшина, І.С. Адаптивні підходи до моделювання освітніх процесів у системі дистанційного навчання / І.С. Лапшина // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2012. – № 6. – С. 42–47.
4. Робота з обдарованими дітьми / М.О. Володарська, А.І. Настенко, О. М. Півлаєва та ін. – Х.: Видавнича група «Основа», 2010. – 190 с.
5. Музика О. Л. Самооцінка і розвиток творчих здібностей: навч. Посіб. / О. Л. Музика, І. С. Загурська. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. - 168 с.

Нікітіна О. О.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
hele-nikitin@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті розкрито поняття творчого мислення та значення формування іншомовної компетентності для всебічного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Акцент зроблено на змісті чинних навчальних програм для закладів дошкільної освіти та їхньої спрямованості на навчання дітей

іноземної мови. Стаття розкриває можливості використання засобів технології інтегрованого навчання у вирішенні проблеми формування творчого мислення дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: старший дошкільний вік, мовленнєва діяльність, іношомовна компетентність, інтеграція, мовленнєвий розвиток.

The article reveals the concept of creative thinking and the importance of forming foreign language competence for the comprehensive development of older preschool children. Emphasis is placed on the content of existing curricula for preschool education institutions and their focus on teaching children a foreign language. The article reveals the possibilities of using the means of integrated learning technology in solving the problem of forming creative thinking of older preschool children.

Key words: senior preschool age, speech activity, foreign language competence, integration, speech development.

Якщо розглядати завдання сучасної дошкільної освіти в цілому, то можна відзначити, що останнім часом пріоритети змістилися з аспекту формування навичок, умінь і засвоєння знань на оволодіння різними компетенціями: соціальними, соціокультурними, комунікативними тощо. В дошкільному віці закладаються основи для формування зазначених компетенцій. Виховання дошкільника, який володіє такими якостями, як соціальна впевненість, терпимість до представників інших культур, товариськість, а також має уявлення, які дозволяють йому орієнтуватися в міжкультурному просторі, виступає актуальною педагогічною проблемою.

Ми переконані, що вагомий внесок у формування такої особистості може зробити і навчання іноземної мови, адже дошкільний вік є унікальним для формування іношомовної компетенції. Дитина входить у світ іншої культури, мови, правил спілкування тощо. Навчання іноземної мови сприяє розвитку комунікативної функції, розвитку пам'яті, творчої уяви, мислення, розширення світогляду. Дошкільний вік дитини фахівці визначають пріоритетним для формування основ життєвих компетентностей. Зокрема, оволодіння рідною та іноземною мовами ґрунтується на основі уявлень, які формуються у дитини в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Окремі аспекти проблеми розвитку дитячої творчості відображено в наукових працях психологів, педагогів, мистецтвознавців та філософів усіх часів. Разом із тим, дошкільний вік науковці вважають найбільш сприятливим періодом для розвитку саме дитячої творчості.

Категорія творчого мислення представлена в дослідженнях А. Рахімова, Дж. Гілфорда, В. Кременя та ін. Мислення як когнітивний аспект творчої діяльності людини розглянуто в працях І. Пасічник, О. Лоук, Дж. Ніренберг та ін. Проблема творчості та творчого мислення описана в працях О. Андрощук, Д. Богоявленської, О. Дьяченко, Л. Міщихи та ін. Методики розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку представлені в наукових доробках вітчизняних та зарубіжних дослідників, а саме: Л. Трофименко, О. Кульчицької, Л. Чорної, Л. Шелестової, І. Хромової, М. Коган та ін.

У науковій літературі поняття інтелекту тісно переплітається з поняттям творчого мислення. Під інтелектом розуміємо всі види мислення людини, в тому числі творче. Проте, вищим рівнем інтелектуального розвитку людини дослідники вважають, перш за все, здатність до творчого мислення. Американський психолог Дж. Гілфорд [7] був одним із небагатьох психологів, хто спробував дати точне наукове визначення творчого мислення. На відміну від інших психологів, у визначенні творчого мислення він спирався на власне розуміння інтелекту.

Творчим найчастіше називають мислення, результатом якого є відкриття або створення чогось нового, наприклад нове визначення поняття, гіпотеза, спосіб доведення якого-небудь припущення тощо. Чимало елементів новизни існує і в практичному мисленні людини, тому воно також може розглядатися як творче. Наприклад, людина може зробити своїми руками якусь оригінальну річ, знайти новий, несподіваний вихід із ситуації, виявити абсолютно новий спосіб вживання будь-якого предмета, матеріалу тощо. Дослідник вважав, що творчий характер мислення включає:

а) *оригінальність*, незвичайність висловлюваних ідей, яскраво виражене прагнення людини до інтелектуальної новизни. Творчо мисляча людина завжди і всюди прагне не бути такою, як усі, намагається знайти власне рішення задачі, відмінне від рішень, пропонує інших людьми;

б) *семантична гнучкість*, тобто здатність бачити проблему під різними кутами зору, виявляти нові способи використання відомих об'єктів і рішень, розширювати сферу їхнього функціонального застосування на практиці;

в) *образна адаптивна гнучкість*, тобто здатність змінити своє сприйняття проблеми (завдання) таким чином, щоб у відомому або добре знайомому побачити нове;

г) *семантична спонтанна гнучкість*, тобто здатність продукувати різноманітні ідеї в нестандартній ситуації.

Дошкільний вік характеризується розвитком усіх пізнавальних процесів, тому дитина часто проявляє здатність бачити нове в тому, що для дорослого є звичним. Вважається, що дитина мислить творчо, якщо наділяє предмети та явища не характерними їм властивостями, знаходить оригінальне застосування, пише фантастичні історії, пропонує кілька варіантів вирішення завдання.

У дошкільників творчі здібності формуються поступово. У наукових розвідках дитячої творчості дослідники виділяють три рівні розвитку творчого мислення: наочно-дійове, причинно-наслідкове та евристичне. Якщо дитина молодшого дошкільного віку діє тільки з предметами, то дитина старшого дошкільного віку уявляє наочний, зоровий образ, тому мислення дошкільника називають наочно-дійовим. Розвиток причинно-наслідкового мислення у дошкільнят починається з усвідомлення наслідків своїх дій. В основі причинно-наслідкового мислення лежить передбачення та планування. На етапі евристичного мислення формується вміння аналізувати проблемну ситуацію системно та планово.

Будь-який творчий процес передбачає достатній рівень розвитку вищих психічних процесів, а саме: перцептивних, сенсорних, мисленнєвих тощо. На розвиток творчого мислення дитини головним чином впливає її життєвий досвід. Творче мислення дошкільника розвивається краще в дитини, яка має широкий світогляд. Цей процес відбувається у ході виховання та навчання, через взаємодію дитини з оточуючим середовищем та внаслідок оволодіння змістом матеріальної та духовної культури.

Творче мислення розвивається на основі уваги, яка добре розвинена в дітей дошкільного віку, а тому її значення для загального психічного розвитку є цінним. Також розвиток творчого мислення дошкільників неможливий без розвитку уваги.

Вважаємо за доцільне проаналізувати особливості дитячої творчості, з метою визначення найефективніших методів дослідження рівня розвитку творчого мислення. Аналіз праць науковців дозволяє стверджувати, що:

- кожна дитина індивідуальна, а тому задатки до творчості можуть проявлятися у різний віковий період розвитку дитини;
- спонтанність є характерною рисою дитячої творчості;
- допитливість та бажання досліджувати світ виступають рушійними силами та мотивують до творчої діяльності;
- дитині властивий потяг до мистецтва (казки, вірші, музика, картини);
- дитяча творчість пов'язана з провідним видом діяльності дитини-дошкільника;
- дитяча творчість вимагає незалежності та самостійності;
- дитина дошкільного віку характеризується креативністю [5].

У чинних навчальних програмах для закладів дошкільної освіти [4; 6] комунікативна діяльність старших дошкільників розглядається як самостійний вид специфічної дитячої діяльності, у якій формуються та розвиваються комунікативні та інтерактивні навички. Навчальний зміст діяльності спілкування полягає у розумінні іншої людини. Кінцевий результат сформованих життєвих навичок у спілкуванні вбачається у здатності до взаємодії у різних видах діяльності (ігровій, пізнавальній чи дослідницькій, творчій).

Мовленнєвий розвиток дитини залежить від ефективності розвивальних завдань, які збагачують життєвий досвід дитини через взаємодію з оточуючим середовищем (природа, предметне середовище, дорослі та однолітки). Специфіка мовленнєвого розвитку дошкільника відзначається необхідністю комплексного підходу до реалізації всіх завдань оволодіння мовою (рідною, спорідненою, іноземною). В основу реалізації чинних навчальних програм покладено діяльнісний підхід, який передбачає організацію життєдіяльності дошкільників у різних видах дитячої діяльності.

Вивчення англійської мови в період дошкільного дитинства виступає засобом спілкування і пізнання навколишнього світу з користю для розвитку дитини. Знайомство з іноземною мовою, яке організовується у формі веселих ігор і пізнавальних завдань сприяє всебічному розвитку дітей, допомагає сформувати в дітей позитивне ставлення до іноземної мови, прагнення розуміти незнайомі слова і фрази.

Сприйняття дитиною іншомовного мовлення педагога позитивно позначається на розвитку фонематичного слуху, а запам'ятовування слів – сприяє розвитку пам'яті. Переклад слів і фраз розвиває інтелектуальні та творчі здібності, логічне мислення та уваги дітей дошкільного віку. Прагнення пізнавати те, як звучать знайомі з дитинства слова іншою мовою, сприяє розвитку пізнавального інтересу.

На заняттях діти знайомляться з лексикою, елементарною граматикою, розучують англійські вірші та пісні, розігрують сценки, діалоги тощо. Систематичні заняття дозволяють закріплювати вивчений матеріал у різних видах діяльності протягом дня: на занятті в групі, під час гри з улюбленими іграшками, на прогулянці, або навіть вдома. Саме тому, найцікавіший спосіб пізнавати щось нове – спілкуючись з батьками, друзями, родичами, людьми з різних куточків світу. Ще більше дитина може дізнатися, якщо знає різні мови. Тому серед суміжних завдань мовленнєвого розвитку навчальної програми «Впевнений старт» (2017 р.) знаходимо такі:

- формування інтересу до різних форм та способів мовленнєвої діяльності, використання сучасних засобів комунікації;

- зацікавлення можливостями використання рідної та іноземної мови (повідомлення інформації, спілкування) [4, с. 17].

Сучасні методи навчання та освітні технології зорієнтовані на реалізацію мети Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.), щодо забезпечення наступності між дошкільням та початковою школою в освітній лінії варіативної частини «Іноземна мова». Наприклад, зміст оновленої програми «Я у світі» дає змогу відійти від традиційної системи занять, оскільки уможливує інтеграцію різних видів діяльності, що визначено ключовим шляхом становлення компетентностей дошкільника [1].

На нашу думку, формуванню іншомовної компетентності старших дошкільників сприяє інтеграція таких видів діяльності дитини: ігрової, пізнавальної, навчальної, пошукової, мовної, мовленнєвої, образотворчої, естетичної, художньої. Кожний вид діяльності додає свій зміст, свій смисл у збагачення лексики дошкільників як з рідної так і з іноземної мови. Технологія інтегрованого навчання спрямована на виконання таких освітніх завдань:

- розвиток у дітей стійкого інтересу до вивчення англійської мови як засобу комунікації;
- збагачення словникового запасу дітей;
- виховання звукової культури та граматичної правильності мовлення;
- розвиток мовної творчості дитини;
- розвиток мислення дитини та математичних здібностей;
- формування дослідницьких умінь і навичок;
- пізнання природного довкілля та світу речей;
- розвиток творчості дитини

Пріоритетними для вирішення освітніх завдань навчальних програм визначено такі форми організації діяльності дошкільників та засоби їхнього особистісного розвитку:

- інтегроване заняття;
- складання карти активностей;
- групова робота та робота в парах;
- ситуація вибору;
- «Коло друзів»;
- проблемна ситуація;
- активне слухання/активне спілкування: діалог, полілог;
- самопрезентація «Хочу сказати» та ін. [4, с. 5].

Для реалізації комунікативно-мовленнєвої спрямованості освітнього процесу необхідно використовувати ігри та вправи, спрямовані на формування фонетичної, граматичної та лексичної компетенції дітей, які мають недостатній рівень сформованості зазначених умінь: вправи «Упіймай звук», «Назви слово де перший звук...», «Який звук зник?», «Назви кількість?», «Давайте знайомитись!» тощо. Для розвитку комунікативних здібностей можна пропонувати ігри: «Журналіст», «Розкажи товаришу про...», «Оживи свій малюнок», «Оживи комікс», «Про що розмовляють герої?». Для розвитку творчого мислення у процесі мовленнєвої діяльності доцільно використовувати нестандартні, творчі завдання. Ефективними є прийоми ТРВЗ, «Кола по воді», технологія складання казки та загадок, вправа «Сенкан» та ін.

Для реалізації інтегрованого підходу необхідною умовою є знання змісту освітніх ліній. Інтегровані заняття з рідної мови, математики, іноземної мови, природи, образотворчого мистецтва та художньої праці є визначальними для формування іншомовної компетентності старших дошкільників. Наприклад під час вивчення теми «Colours», дітям можна запропонувати прослухати вірш «Веселочка» українською мовою та назвати почуті кольори. Далі проводимо роботу із зображенням веселки і пропонуємо дітям розказати: Що ти бачиш на картині? Уяви, що ти потрапив на цю галявину. Що ти можеш там почути? А що можна відчути на запах? Що ти можеш відчути на дотик? Розкажи про свої відчуття. Уяви, що було перед тим, як з'явилася веселка? Що може відбуватися після того, як з'явилася веселка? Розкажи.

Після цього вихователь знайомить дітей із назвами кольорів англійською мовою. Діти виконують завдання: розфарбовують веселку та називають колір англійською, дістають із «Magic box» геометричні фігури різного кольору та називають їх колір англійською. Розвиткові дослідницьких умінь сприятимуть завдання типу: Чи знаєш ти як утворюється веселка? Запропонуйте дітям розглянути малюнок і самостійно пояснити, чому веселка з'являється на всіх малюнках і зробити висновок про те, що потрібно, щоб побачити веселку. Провести дослід разом із дорослим. Для розвитку математичних здібностей можна запропонувати дітям кольорові цифри та попросити назвати колір кожної цифри англійською мовою. Якщо передбачити інтеграцію з образотворчим мистецтвом, то цікавою стане вправа «Мандруюча веселка», яка познайомить дітей з основними кольорами та наочно дозволить показати як утворюються похідні кольори.

Такі види діяльності спонукають дітей до комунікації, розвивають мовлення, мислення, творчість. Систематична робота вихователя дозволяє реалізувати принцип наступності в різних видах мовленнєвої діяльності. Інтеграція виступає однією з умов навчання іноземної мови дітей старшого дошкільного віку, яка забезпечує засвоєння на належному рівні іноземної мови і змісту тих освітніх напрямів Базового компонента дошкільної освіти, які використовуються в безпосередньому взаємозв'язку з англійською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 р. № 33 / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Гавриш Н. Впроваджуємо БКДО (нова редакція) (2021). Дошкільне виховання. № 3. С. 3-8.
3. Організація творчого сприймання на різних вікових рівнях: методичні рекомендації (2015). За ред. В. О. Моляко. Педагогічна думка. Київ.
4. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку (2017). За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Українська академія дитинства. Київ.
5. Шелестова Л. В. (2014). Методи діагностики креативності дошкільників у сучасному дошкільному навчальному закладі. Освіта та розвиток обдарованої особистості. № 11 (30)/11. С. 38-43.
6. Я у світі. (2019). Програма розвитку дитини від народження до шести років. О. Кононко. ТОВ «МЦФЕР-Україна». Київ.
7. Guilford J. P. (1967) The nature of human intelligence. New York, McGraw-Hill.

Новгородська Марина Максимівна,
*аспірант Інституту обдарованої дитини НАПН України,
науковий співробітник відділу діагностики обдарованості
ІОД НАПН України, м. Київ, Україна,
електронна пошта: maryanovohorodska@gmail.com*

ORCIDID 0000–0003–3157–7155

ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ ЗАЛЕЖНОСТІ ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ ВІД ВІРТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗА ДОПОМОГОЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. У тезах коротко описана профілактика і корекція залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища за допомогою таких педагогічних засобів як спілкування,

навчання, пізнання, праця та гра. Наведено результати світових досліджень з даної проблеми, а також результати нашого дослідження залежності від віртуального середовища серед обдарованих підлітків та їхніх однолітків. Коротко описані педагогічні засоби профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища.

Ключові слова: профілактика, корекція, обдаровані підлітки, залежність від віртуальної середовища, Інтернет-залежність, педагогічні засоби.

Annotation. The theses briefly describe the prevention and correction of the addiction of gifted adolescents on the virtual environment with the help of such pedagogical tools as communication, work, learning, cognition and play. The results of world research on this problem are presented, as well as the results of our study of the dependence on the virtual environment among gifted adolescents and their peers. Pedagogical means of prevention and correction of the dependence of gifted adolescents on the virtual environment are briefly described.

Key words: prevention, correction, gifted teenagers, addiction on the virtual environment, Internet addiction, pedagogical means.

Ми живемо у час, який характеризується глобальною цифровізацією, інформаційно-технологічним прогресом. Підлітки є одними з найбільш активних користувачів цифрових технологій, вони захоплюються всіма новими розробками електронних гаджетів та в силу свого віку проводять занадто багато часу у віртуальному середовищі. Як наслідок, дорослі зазвичай вже на стадії сформованої залежності від віртуального середовища у підлітків, починають бити тривогу.

Під залежністю від віртуального середовища ми розуміємо поведінкову залежність підлітків від різних гаджетів, а також інтернет-залежність, яка стаючи патологічною захопленістю, може призводити до різних психологічних, фізіологічних та соціальних проблем.

Більшість дослідників відзначають, що залежність від використання всесвітньої мережі може проявлятися у формі багатогодинного дозвільного проведення часу в Інтернеті через свої мобільні пристрої. Ця дозвільна діяльність носить як правило розважальний характер. Згідно останніх досліджень [1], залежність від віртуального середовища, зокрема й всесвітньої мережі дуже серйозно впливає на фізичне та психічне здоров'я підлітків та призводить до тривоги, стресу та депресії. Згідно результатів цих досліджень виявилось, що 11,8% осіб підліткового віку мали цілком сформовану інтернет-залежність внаслідок багатогодинної онлайн присутності на сайтах соціальних мереж та у чатах. Ці 11,8% респондентів мали ознаки занепокоєння та стресу. Крім того дослідники виявили сильну позитивну кореляцію між залежністю від всесвітньої мережі та тривогу, стресом, і депресією.

Як ми вже говорили в наших попередніх статтях [2], виникнення залежності пов'язано з наявністю постійних стресорів, що дійсно може супроводжуватися тривогою і призвести до депресії. Підліток шукає віддушину, рятуючись від стресу і тривоги, та знаходить її у віртуальному середовищі, граючи в комп'ютерні ігри або ж проводячи багато часу в мережі Інтернет: у чатах, соціальних мережах або онлайн-іграх.

В іншому закордонному дослідженні [3] автори наводять приклад, коли створення підліткам певного розвиваючого середовища з різними варіантами проведення часу на свіжому повітрі сприяє зниженню їх залежності від всесвітньої мережі, а так як спілкування, пізнання, гра, учіння та праця за педагогічним словником є педагогічними засобами [4] профілактики та корекції залежності від віртуального середовища, то цілком зрозумілим є дієвість такої стратегії недопущення залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища.

Ми погоджуємося з авторами в тому, що конструктивна діяльність, активна праця в реальному світі, може знизити ризик залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища.

Метою нашого дослідження було виявлення залежних від віртуального середовища обдарованих підлітків і їх однолітків та проведення профілактики та корекції залежності за допомогою вищезазначених педагогічних засобів. Одним з них є праця, тобто конструктивна діяльність, направлена на реальний світ. Адже праця є змістовною основою профілактики залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища. Тобто *задіяність підлітка у працю*

(творчу, розумову, фізичну) в реальному світі, сімейні обов'язки, правильно сплановане дозвілля підлітка є, тим самим профілактикою залежності від віртуального середовища [2].

Провівши наше дослідження ми побачили, що більше половини, а саме 57 % підлітків проводять у своїх гаджетах до 4 годин на день. Наразі такий часовий проміжок ще може не викликати хвилювання у батьків, звичайно, якщо дитина більш-менш конструктивно проводить свій час у мережі, і крім того має хобі, інтереси та обов'язки в реальному житті. Більше 6 годин на день онлайн активності ми виявили у 23% підлітків. 10% опитаних проводять більше 8 годин на день в своїх гаджетах, ігноруючи заняття та вчителів. Більшість підлітків (67%) відповіли, що весь свій вільний час вони проводять дивлячись в екран смартфона або комп'ютера. Безвідповідальними себе вважають 18%. Саме ці особи попадають в зону ризику розвитку залежності від віртуального середовища, адже не маючи якоїсь відповідальності, а часто не відвідуючи ніякі позашкільні заняття чи секції ці підлітки розважаються переглядаючи відео у мережі Інтернет, або граючи в мережеві ігри.

Одним з критеріїв залежності від віртуального середовища є багатогодинна онлайн активність – більше 6 годин на добу. Отже, за результатами нашого дослідження, ми можемо зробити висновок про вже сформовану залежність від віртуального середовища у 23% опитаних. Ще 10%, які присвячують перебуванню в мережі більше 8 годин на день є власне залежними від віртуального середовища особами. 57% підлітків знаходяться у зоні ризику. Далі ми виявили 10%, осіб, які не мають постійного доступу до мережі та мають хобі, а також відвідують різні гуртки, секції – їх ми охарактеризували як відносно незалежних від віртуального середовища.

Порівнюючи відповіді підлітків з їх *обдарованими* однолітками, учасниками різних конкурсів Малої академії наук України, ми побачили значну різницю. За результатами опитування обдаровані підлітки відповідальніші (90%) за їх однолітків (83%). При вимушеному відволіканню від всесвітньої мережі роздратовуються тільки 21% обдарованих і 36% їх однолітків. Вільний час як правило, проводять у гаджетах 52% обдарованих та 66% їх однолітків. Серед обдарованих 74% осіб відвідують гуртки секції чи інші додаткові заняття. У порівнянні з ними, 66% їх однолітків включені в позашкільну діяльність. Обдаровані люблять читати, як правило вони дуже ерудовані, знаходять нову інформацію переважно з книжок та Інтернету. Їх однолітки заходять у всесвітню мережу переважно у розважальних цілях, переглядаючи відео-ролики на You Tube та спілкуючись у соцмережах. Говорячи про ризик виникнення та формування залежності від віртуального середовища, то тільки 28% обдарованих відзначили, що постійно чекають наступного виходу в мережу, натомість їх однолітки складають 42%. Більшість обдарованих, а саме 97% мають власне хобі, щодо їх однолітків, тут тільки 79% мають хобі. Майже всі обдаровані відповідальні (99%) мають домашні обов'язки, їх однолітки – трохи поступаються – мають обов'язки 95% з них. На обдарованих менше скаржаться вчителі чи батьки внаслідок проведення значної кількості часу у гаджетах (19%), натомість їх однолітки становлять 35%. Обдаровані презентують себе як 100% відповідальні. Відповідальні однолітки складають 93% з опитаних. З усього загалу тільки 16% обдарованих та 42% їх однолітків зазначили, що кількість часу, яку потрібно провести в мережі Інтернет, щоб отримати задоволення помітно зростає.

Отже, включеність в науково-дослідну, творчу працю в реальному житті позитивно відзначається не тільки на всій особистості підлітка, а й є педагогічним засобом профілактики та корекції залежності від віртуального середовища. Адже праця є одним з педагогічних засобів. За педагогічним словником [4] *педагогічні засоби* трактуються як матеріальні об'єкти і предмети духовної культури, які призначені для організації та здійснення педагогічного процесу, й виконують функції розвитку учнів; предметна підтримка педагогічного процесу, а також різноманітна діяльність, в яку включаються вихованці: праця, гра, вчення, спілкування, пізнання. Саме ці педагогічні засоби – праця, гра, спілкування, вчення та пізнання склали нашу основу різноманітної діяльності у профілактиці та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища.

Зазначимо, що задіюючи у додаткові заняття обдарованих підлітків, ми використовували такі педагогічні засоби профілактики та корекції залежності як працю, пізнання, учіння, гру, спілкування та елементи арт-терапії у роботі з художньо обдарованими підлітками. Після проведених занять з використанням вищезначених педагогічних засобів профілактики та корекції залежності від віртуального середовища, нам вдалося знизити рівень залежності обдарованих

підлітків, у дітей з'явився інтерес до навчання, до пізнання, до творчої праці, а отже наші педагогічні засоби профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища виявилися дієвими.

Як бачимо, хоча у дослідників немає єдиної точки зору щодо взаємозв'язку обдарованості та залежності від віртуального середовища, все ж таки обдарованість в певній мірі є фактором захисту від прояву залежності від віртуального середовища. Однак ризик все одно залишається. Ми побачили дієвість педагогічних засобів профілактики та корекції залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища.

Отже, грамотно сплановане батьками та педагогами дозвілля та задіяність обдарованого підлітка у творчу працю або конструктивну діяльність, наявність хобі, інтересів в реальному житті перешкоджає виникненню залежності від віртуального середовища.

ЛИТЕРАТУРА

1. Yadav P, Banwari G, Parmar C, Maniar R. Internet addiction and its correlates among high school students : A preliminary study from Ahmedabad, India. Asian J Psychiatr. 2013;6(6):500–505.

2. Новгородська М.М. Основи профілактики залежності обдарованих підлітків від віртуального середовища / М.М.Новгородська // Обдаровані діти – скарб нації : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8–11 грудня 2020 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020 – С.293-295.

3. Problematic Internet Use and health behaviors in adolescent residents of urban and rural areas in Poland – a cross-sectional study Marta Kozybska, Olga Szpak, Jacek Kurpisz, Zofia Lebiecka, Kinga Flaga-Gieruszyńska, Jerzy Samochowiec, Beata Karakiewicz. Archives of Psychiatry and Psychotherapy, 2019; 4: 82–91

4. Педагогический словарь. – М.: Академия. Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. 2005.

Ноздрачова О. Г.,

вчитель англійської мови, вчитель-методист

ЗОШ ІІ,

м. Чернівці

ВЧИТЕЛЬ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ЯК ФАСИЛІТАТОР ЇХ РОЗВИТКУ

Abstract. The study was aimed to determine that teachers should develop a learning environment that is relevant to and reflective of their students' social, cultural, and linguistic experiences. They act as guides, mediators, consultants, instructors, and advocates for the students, helping to effectively connect their culturally- and community-based knowledge to the classroom learning experiences. Teachers should use the students' home cultural experiences as a foundation upon which to develop knowledge and skills

Keywords: relevant, reflective, mediators, consultants, instructors, learning experiences, knowledge, skills

Анотація. Метою дослідження було визначити, що вчителі повинні розвивати навчальне середовище, яке відповідає соціальному, культурному та мовному досвіду своїх учнів. Вони виступають керівниками, посередниками, консультантами, викладачами та лідерами для студентів, допомагаючи ефективно пов'язати свої знання, що базуються на культурі спілкування та досвіді навчання в класі. Вчителі повинні використовувати особистий культурний досвід учнів як основу для розвитку знань та навичок

Ключові слова: релевантні, рефлексивні, медіатори, консультанти, інструктори, навчальний досвід, знання, навички

У сучасному українському суспільстві поняття обдарованості дітей викликає все більший інтерес. Розробляються нові методи роботи з обдарованими дітьми, це означає, що таких дітей стає більше. Як виявити обдарованих дітей у звичайному класі? І як же з ними працювати надалі? Чи можна розвивати таку обдарованість, або є сенс її гальмувати? Що ж робити, якщо талант є,

але він не розкритий, і як це може вплинути на майбутнє дитини? Ці та інші питання хвилюють українських педагогів.

Вчителю достатньо важко визначити в якій сфері діяльності дитина буде робити успіхи, оскільки в класі навчаються інші діти. Учитель - це не тільки суб'єкт для передачі знань, а й, насамперед, людина, яка любить свою професію та учнів, до яких повинна знайти індивідуальний підхід, для того, щоб у кожного виявити здібності, або навпаки відставання в розвитку.

В контексті сучасних освітніх завдань все більшої актуальності набуває проблема готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми.

Своєчасно помітити обдарованого вихованця, адекватно його сприймати, розуміти, не розгубити, не загальмувати зростання його здібностей, надавати йому необхідну психолого-педагогічну підтримку в розвитку і реалізації індивідуального потенціалу - ця комплексна здатність педагога набула в психології назву **абнотивності**. Абнотивність - це комплексна професійна здатність вчителя до адекватного сприйняття, осмислення і розуміння креативності учня, здатність помітити обдарованого учня (термін М.М. Кашапова і А.А. Звереві).

Керуючись **складовими абнотивності**, а саме:

- аналізом як своєї діяльності, так і поведінки обдарованих учнів у відповідь (*рефлексивність*);
 - здатністю до емоційної чуттєвості (*емпатія*);
 - розумінням вчинків і дій обдарованих учнів (*соціальний інтелект*);
 - гнучкістю мислення, оригінальністю, що допомагає адекватно сприймати обдаровану дитину (*креативність*);
 - знанням особливостей обдарованих учнів, бажання до набуття знань для роботи з обдарованими дітьми (*мотиваційно-когнітивний компонент*);
- стає можливим для себе вирішити: чи зможеш ти стати головною опорою і підтримкою для обдарованого учня в школі?

Принципи педагогічної діяльності в роботі з обдарованими дітьми:

- принцип максимальної різноманітності наданих можливостей для розвитку особистості;
- принцип зростання ролі позаурочної діяльності;
- принцип індивідуалізації та диференціації навчання;
- принцип створення умов для спільної роботи учнів при мінімальній участі вчителя;
- принцип свободи вибору учнями додаткових освітніх послуг, допомоги, наставництва.

Умови успішної роботи з обдарованими дітьми:

- усвідомлення кожним учителем важливості та необхідності підтримки цієї категорії дітей;
- включення в роботу насамперед вчителів, які вміють захоплююче подати матеріал уроку та зацікавити учнів;
- створення умов для розвитку обдарованості учнів;
- створення системи презентації та фіксування досягнень учнів.

Виграшним для процесу навчання є залучення до роботи з обдарованими учнями в першу чергу **вчителів, що володіють наступними якостями:**

- вчитель для обдарованої дитини повинен бути особистістю, яка вміє сприймати критику, бути стресостійкою та вміти адекватно реагувати на нестандартні ситуації. Взаємодія вчителя з обдарованим учнем повинна бути спрямована на оптимальний розвиток здібностей, мати характер допомоги, підтримки, бути недирективною.
- вчитель повинен вважати оточуючих здатними самостійно вирішувати свої проблеми, вірити у їх дружельюбність і в те, що вони мають позитивні наміри, мати почуття власної гідності, яке слід цінувати, поважати і оберігати;
- вчитель повинен прагнути до інтелектуального самовдосконалення, охоче працювати над поповненням власних знань, бути готовим навчатися в інших, займатися самоосвітою і саморозвитком.

Поведінка вчителя для обдарованих дітей у класі, в процесі навчання і побудови своєї діяльності має відповідати наступним характеристикам:

- розроблення гнучких та індивідуальних програм;
- створення теплої, емоційно-комфортної атмосфери в класі;
- надання учням зворотного зв'язку;

- використання різних стратегій навчання;
- повага особистості та індивідуальності учня;
- сприяння формуванню позитивної самооцінки учня;
- повага до його цінностей;
- заохочення до творчості та розвитку уяви;
- стимулювання розвитку розумових процесів вищого рівня.

Робота «вчителів для обдарованих дітей» і «звичайних» вчителів приблизно однакова: помітна різниця полягає в **розподілі часу на види активності**. Вчителі, які працюють з талановитими дітьми, менше кажуть, менше дають інформації, влаштовують демонстрації і рідше вирішують завдання за учнів. Замість того, щоб самим відповідати на питання, вони надають цю можливість учням. Вони більше запитують і менше пояснюють.

Також помітні відмінності і в **техніці постановки питань**. Вчителі обдарованих дітей набагато більше задають відкритих питань, провокують виходити за межі стандартних відповідей. І вони набагато частіше намагаються зрозуміти та проаналізувати, як учні прийшли до висновку, рішення чи оцінки.

Найбільша відмінність полягає в тому, як здійснюється зворотний зв'язок. Більшість вчителів намагається реагувати у вербалізованій формі на кожну відповідь у класі, а вчителі обдарованих дітей ведуть себе як психотерапевти: вони уникають реакції на кожне висловлення. Вони уважно і зацікавлено вислуховують відповіді, знаходячи невербальні засоби показати, що вони їх приймають. Така поведінка сприяє більшій взаємодії учнів один з одним, і вони частіше коментують ідеї та думки однокласників. Тим самим учні менше залежать від учителя.

Модель: »вчитель - обдарований учень»

Чого не потребує обдарований учень:

- відкритої інтелектуальної допомоги;
- постійного успіху і частих схвалень;
- посиленого контролю, навіть, при найгіршій саморегуляції.

Чого потребує обдарований учень:

- широких можливостей вибору (часу, обсягу, змісту і методу);
- продуманої освітньої системи;
- «розвиваючого дискомфорту» (висока складність, регулярні невдачі, пізнавальний стрес);
- підтримки його амбіцій поряд із суворою критикою;
- конкуренції, насамперед, із самим собою;
- самореалізації.

Обдарованість існує лише в постійному русі, в розвитку, вона, свого роду, сад, який потрібно невинно обробляти. І творчий дар не терпить застою і самозадоволення. Він існує тільки в динаміці - або розвивається, або згасає. І креативні та активні вчителі – саме ті люди, які дбайливо стежать за яскравим полум'ям учнівської обдарованості.

Термін «фасилітатор» (англ. facilitator, від лат. facilis - «легкий, зручний») - це людина (вчитель), яка забезпечує успішну групову комунікацію. Забезпечуючи дотримання правил зустрічі (навчального процесу), її процедури і регламенту, фасилітатор (вчитель) дозволяє її учасникам (учням) сконцентруватися на цілі та зміст зустрічі (заняття). Фасилітатором також називають викладача, вчителя, тренера, основне завдання якого полягає в стимулюванні та направленні процесу самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Wittmer, Joe, Myrick, Robert D. The Teacher As Facilitator Educational Media Corp. September 1, 1989; 39-41.
2. Р.С. Димухаметов. Настольная книга фасилитатора: учеб.-метод. пособие организатора курсов повышения квалификации /– Челябинск, 2010. – 337 с
3. Жижина И.В. Психологические особенности развития фасилитации педагога : дис. ... канд. псих. наук : / Инна Владимировна Жижина. – Екатеринбург, 2000. – 186 с.

4. Кондрашихіна О.О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: / О.О. Кондрашихіна. – К., 2004. – 20 с

5. Павлютенков Є.М., Крижко В.В. Організація методичної роботи. – Х.: Вид. Група «Основа», 2005. – 80 с

Нудьга І. Є.,

*вчитель російської мови та зарубіжної літератури Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 41 Криворізької міської ради Дніпропетровської області
irynanudha@gmail.com*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сучасна система освіти вимагає впровадження нових методів навчання та виховання, які сприятимуть активізації процесу пізнання, формуванню інформаційної грамотності та комунікативних навичок, розвитку соціальної компетентності та розкриття творчого потенціалу особистості. Важливою умовою соціалізації школярів є розвиток у них критичного мислення.

Впровадження цієї методичної системи та її практичне застосування дають можливість учителю навчити школярів розкрити свій творчий потенціал. Навички, отримані на уроках мови та літератури із застосуванням даної технології, переносяться на всі сфери життя. Це допоможе учневі почуватися впевненим в сучасному інформаційному просторі.

Ключові слова: технологія, критичне мислення, стратегії, соціальна відповідальність, компетентність.

The modern education system requires the introduction of new methods of teaching and education, which will assist the activation of the cognition process, the forming of the information literacy and communication skills, the development of social competence and the disclosure of the creative potential of a personality. An important condition for the socialization of students is the development of their critical thinking.

The introduction of this methodical system and its practical application allows teachers to teach students to exposure their creative potential. Skills are acquired in the language and literature lessons with the using of this technology are transferred to all spheres of life. It will help the student to feel confident in the modern information space.

Key words: technology, critical thinking, strategy, social awareness, competence.

Проблема виявлення, розвитку та підтримки обдарованих дітей на сьогоднішній день є, безсумнівно, актуальною. Розкриття творчого потенціалу важливе не тільки для окремої особистості, але і для суспільства, у якому вона реалізує його. Обдаровані діти – це майбутнє країни. Адже їм належить впроваджувати стратегії розвитку країни, вирішувати соціальні та економічні завдання.

Дотримуючись точки зору, що всі діти обдаровані, кожна здорова дитина матиме можливості розвитку за сприятливих умов. Суспільству потрібна інтелектуально й соціально компетентна особистість, здатна самостійно творчо мислити й діяти, застосовувати здобуті знання в нестандартних ситуаціях, оригінально і творчо розв'язувати проблеми.

Сучасного учня необхідно мотивувати до пізнавальної діяльності, до пошуку інформації, вміння вступати в різноманітні комунікації. Причиною труднощів у сприйнятті навчального матеріалу є недостатньо високий рівень розвитку мислення і, насамперед, критичного. Критичність розуму – це вміння людини об'єктивно оцінювати думки, ретельно і всебічно перевіряти інформацію. «Критичне мислення, тобто творче, допомагає людині визначити власні пріоритети в особистій і професійній сферах життя, передбачає прийняття індивідуальної відповідальності за зроблений вибір, підвищує рівень індивідуальної культури роботи з інформацією, формує вміння аналізувати й робити самостійні висновки, прогнозувати наслідки своїх рішень і відповідати за них, дозволяє розвивати культуру діалогу в спільній діяльності» [3, с. 12].

Сьогодні у наукових дослідженнях існує велика кількість визначень критичного мислення, одним з яких є таке: «критичне мислення – це використання когнітивних технік і стратегій, які збільшують вірогідність отримання бажаного кінцевого результату» [1, с. 16].

На думку М. В. Кларина, критичне мислення являє собою раціональне, рефлексивне мислення, яке спрямоване на вирішення того, чого слід вірити чи які дії слід зробити. При такому розумінні критичне мислення включає як здібності (уміння), так і схильність (установки) [1, с. 18]. Автори даної технології пропонують таке визначення критичного мислення: «Думати критично означає проявляти допитливість і використати дослідницькі методи: ставити перед собою запитання і здійснювати планомірний пошук відповідей» [2, с. 87].

Автори цієї технології виділяють наступні параметри критичного мислення:

1. Критичне мислення є мислення самостійне.
2. Інформація є відправним, а ніяк не кінцевим пунктом критичного мислення.
3. Критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити.
4. Критичне мислення прагне до переконливої аргументації.
5. Критичне мислення є мислення соціальне.

За визначенням В. О. Загашева і С. В. Заїр-Бека, під критичним мисленням розуміється «оцінне мислення, рефлексивне», для якого знання є не кінцевою, а відправною точкою, аргументоване й логічне мислення, яке базується на особистому досвіді і перевірених фактах [1, с. 34].

Навчання, орієнтоване на вироблення навичок критичного мислення, передбачає не просто активний пошук учнями інформації для засвоєння, а щось більше: співвіднесення того, що вони засвоїли, з власним досвідом, а також порівняння засвоєного з іншими дослідженнями в даній галузі знання. Учні мають право піддавати сумніву достовірність або авторитетність отриманої інформації, перевіряти логіку доказів, робити висновки, конструювати нові приклади для її застосування, розглядати можливості розв'язання проблеми і тощо. Технологія являє собою цілісну систему, що формує навички роботи з інформацією в процесі читання і письма, розвиває якості громадянина відкритого суспільства, включеного в міжкультурну взаємодію, а також дозволяє вирішувати широкий спектр освітніх завдань: навчальних, виховних і розвиваючих. Мета – розвиток не тільки розумових навичок учнів, а й уміння приймати виважені рішення, працювати з інформацією, аналізувати різні сторони явищ тощо. Завдання технології – формування нового стилю мислення, для якого характерні відкритість, гнучкість, рефлексивність, усвідомлення внутрішньої багатозначності позицій і точок зору, альтернативності прийнятих рішень [3].

Формування культури читання включає в себе вміння орієнтуватися в джерелах інформації, користуватися різними стратегіями читання, адекватно розуміти прочитане, сортувати інформацію з точки зору важливості, «відсіювати» другорядну, критично оцінювати нові знання, робити висновки і узагальнення [3, с. 11].

Технологія розвитку критичного мислення дозволяє вирішувати такі завдання: освітньої мотивації: підвищення інтересу до процесу навчання та активного сприйняття навчального матеріалу; культури письма: формування навичок написання текстів різних жанрів; інформаційної грамотності: розвитку здатності до самостійної аналітичної та оціночної роботи з інформацією будь-якої складності; соціальної компетентності: формування комунікативних навичок і відповідальності за знання.

Комунікативно-діяльнісний принцип навчання передбачає спільний пошук вирішення проблем, а також «партнерські» відносини між педагогом і учнями. «Уміння мислити критично – це не пошук недоліків, а об'єктивна оцінка позитивних і негативних сторін у пізнавану об'єкті» [3, с. 14].

Вітчизняний учений-методист Б. І. Степанишин попереджував, що здатність учня засвоювати нове значною мірою залежить від рівня розвитку його мислення, оскільки відсутність умінь зіставляти, порівнювати, систематизувати, узагальнювати гальмує засвоєння знань. Методист Є. А. Пасічник розглядав проблемність у вивченні літератури як дієвий спосіб розвитку критичного мислення учнів, що створює найсприятливіші умови для розвитку у них здатності потворчому, всебічно розглядати художній твір, художній образ, особистість письменника, літературний процес тощо.

Сучасні зарубіжні науковці А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз та Д. Макінстер пропонують авторські стратегії впровадження методів навчання технології розвитку критичного мислення у

процес вивчення різних навчальних предметів, зокрема і літератури. На їхню думку, оптимальними для вивчення зазначеного предмета є такі методи:

- метод спільного опитування (для з'ясування думок, бачень, розуміння);
- драматичні ролі (для аналізу ролей персонажів твору);
- мінливі перспективи (з метою розгляду та аналізу ситуації, події тощо з точки зору різних персонажів твору);
- інсценізація для інтерпретування літературного твору (для аналізу ситуацій, усвідомлення стану, почуттів, характеру персонажів твору);
- навчання на протилежностях (для розвитку вмінь визначати у творі протилежності, тобто відтворення в літературному творі конкретних літературних явищ інших творів, більш ранніх, через цитування, алюзії, ремінісценції, пародіювання та ін.) [3].

Таким чином, технологія розвитку критичного мислення орієнтована на виховання в учня соціальної відповідальності. З цією метою весь навчальний процес повинен тісно пов'язуватися з конкретними життєвими завданнями, з'ясуванням і рішенням проблем, з якими діти стикаються у реальному житті. Соціально-орієнтоване ставлення до дійсності, навички колективної роботи, взаємообумовленість принципів і вчинків особистості – це необхідні умови для формування громадянських поглядів.

Вияткову роль у цьому процесі відіграє уміння вчителя скерувати хід думки учнів так, щоб діти активно, зосереджено прагнули побачити невидиме, зрозуміти приховане. Майстерність викладання полягає не в тому, щоб навчання, оволодіння знаннями було для учнів легким, без труднощів. Навпаки, розумові сили розвиваються, коли учень зустрічає труднощі і самостійно долає їх.

Для реалізації процесу навчання та створення сприятливих умов підготовки до суспільного життя добре зарекомендували такі стратегії технології критичного мислення: малі та великі.

Малі стратегії слід використовувати на певних етапах уроку, а для впровадження великих потрібно більше часу – повний або спарений урок.

«Сенкан» – це п'ятирядковий неримований вірш, що складається з одинадцяти слів. Цей вид роботи використовую як інструмент, щоб спонукати учня до міркування над темою. Так при вивченні теми «Сатиричні твори А. П. Чехова» у 6 класі доречно використати сенкан при повторенні видів комічного:

Сатира
Нищівна, зла
Висміює, вражає, викриває
Указує на вади суспільства
Вид комічного.

«Сенкан» можна використовувати на етапі актуалізації знань, перевірки домашнього завдання, усвідомлення, закріплення, повторення матеріалу; на уроках контролю знань.

«Діаманта» – один із прийомів творчої роботи, що сприяє розвитку навичок порівняння та зіставлення образів, понять тощо, – це вірш із семи рядків, перший і останній з яких – поняття з протилежним значенням.

Діаманта, створена шестикласниками на уроці за повістю Ч. Діккенса «Різдвяна пісня у прозі», де розглядалися причини деградації та переродження головного героя, мала такий вигляд:

Скрудж – жмикрут
Безжалісний, жорстокий
Економить підозрює, деградує
Духи Різдва допомагають переоцінити життя
Згадує, страждає, жаліє
Дбайливий, щедрий
Скрудж – душевність

Дана стратегія застосовується на етапі актуалізації знань, перевірки домашнього завдання, подачі нового матеріалу, закріплення.

Форма роботи «Порушена послідовність», що направлена на логічне міркування учня, використовується при перевірці знань учнями художнього твору, де учням необхідно відредагувати текст і відновити сюжет оповідання.

Стратегія «Групування» сприяє формуванню в учнів вільно думати й відкрито висловлюватися на певну тему, стимулює мислення. Слід вибирати опорне слово, поняття, словосполучення, потім дібрати слова за певними зв'язками. Цей вид роботи застосовується на етапі актуалізації знань, перевірки домашнього завдання, подачі нового матеріалу, закріплення; на уроках перевірки і контролю знань.

Наприклад, вивчаючи тему «М. В. Гоголь. Відомості про життя та творчість» у 6 класі, пропонуємо учням пригадати все, що вони знають про М. Гоголя. Спочатку учні працюють у своїх зошитах, потім обмінюються зошитами, ознайомлюючись із інформацією сусіда. Наступним етапом роботи є доповнення у своєму зошиті інформації, запозиченої у сусіда по парті, а потім зібрану інформацію всім класом записують на дошці.

Методика «Запитання до автора» спрямована на розвиток умінь формулювання запитань та пошук на них відповідей у тексті. Як правило, вона використовується на етапі поглибленої роботи над текстом.

Стратегію «Збережи останнє слово за собою» можна використовувати на етапі закріплення отриманих знань, коли необхідно стимулювати міркування та роздуми після прочитаного тексту.

Учень, що розпочинав обговорення твору або події, вчинку тощо, передає естафету обговорення іншому. Після повного обговорення слово повертається до того, хто починав. Таким чином, він отримує право підбити своєрідний підсумок, погодившись з тим, що говорили інші, чи заперечити, доводячи свою думку.

Щоб навчити учнів різних вікових груп зрозуміти цілісність літературних процесів через аналіз з обов'язковим синтезом його результатів, виділяються напрямки (підтеми, проблеми), до вирішення яких необхідно звернутися у розкритті теми. Їхня кількість довільна. Інформація заноситься в окреме коло. У спільну частину записується інформація, що стосується усіх виділених складових.

Технологію «Кола Вено» слід використовувати на етапі перевірки домашнього завдання, усвідомлення змісту та закріплення. Цей вид роботи допомагає учневі виділити спільне та розбіжності у вивчених образах, деталях, описах, що порівнюються.

Стратегія «Літературні листи» спрямована на формування в учнів умінь обмінюватися думками щодо прочитаного. Листи призначені для стимулювання діалогу (запитання-відповіді) між двома читачами. На уроках літератури цю стратегію можна використовувати на етапі усвідомлення змісту уроку, а також на уроці контролю знань.

Методика «Літературні кола» пов'язана з організацією літературної дискусії, у якій учням пропонується відігравати конкретну роль. Для роботи обирається один текст. Усі учні класу об'єднуються у робочі групи. Для членів кожної групи вибираються одні й ті ж ролі, які міняються з кожним дискусійним циклом. Дана стратегія використовується для проведення уроку позакласового читання, а також на уроках поглибленого аналізу художнього твору.

Стратегію «Карусель» доречно використовувати під час підведення підсумків виконаного учнями об'єму роботи. Учні, розподілені на групи, отримують листок із завданням. Після обговорення питання вони фіксують на ньому відповідь. Потім листок складається так, щоб не видно було відповіді. Далі групи обмінюються листками. Це повторюється тільки з іншим питанням. Робота закінчується тоді, коли групи дали відповіді на всі питання. Доречно використовувати на етапі рефлексії.

Приклад:

Під час вивчення теми «В. Скотт «Айвенго» дається порівняльна характеристика образів Бріана де Буагільбера та Айвенго. Семикласникам пропонується скласти «Кодекс честі лицаря».

Наприклад:

1. Бути сміливим.
2. Бути відважним.
3. Жити по совісті.
4. Захищати слабших та знедолених.
5. Вірно служити своїй батьківщині.
6. Дотримуватися законів честі.

«Методика взаємних запитань» дає можливість учням бути в ролі вчителя, керувати процесом читання. Учень готує запитання і задає його сусіду по парті. Отримавши відповідь,

погоджується або коригує її. У відповідь отримує зустрічне запитання і дає на нього відповідь. Такий вид діяльності є доречним під час актуалізації опорних знань.

«Щоденник подвійних нотаток» допомагає читачам тісно пов'язувати матеріал тексту з власним досвідом. Він може використовуватися під час роботи з художнім текстом на етапі рефлексії, коли з'ясовується особистісне ставлення учня до прочитаного. Зошит ділиться на дві колонки: у першу учні записують фрази, що найбільше вразили їх у прочитаному тексті; у другу – власні міркування.

Робота за даною стратегією «Семинар читачів» передбачає планування системи уроків у межах однієї теми. З її допомогою вибудовується системна робота, що базується на особистісному сприйнятті текстів учнями класу через вдумливе читання.

Стратегія «Вільне письмо» допомагає зібрати докупи свої думки через їх записування без зупинки. Її можна використовувати на етапі усвідомлення матеріалу й на уроках вивчення ліричних творів.

Наприклад, учням пропонується невеликий твір-асоціація за висловом (фразою, епіграфом, цитатою) «У кохання нема завтрашнього дня...» (І. С. Тургенєв «Ася»).

«Любов – божественна іскра. Вона може загорітися яскраво, наповнити змістом життя людини. А може запасти в душу и потихеньку жевріти. Людина відчуває хвилювання душі, але ще не усвідомлює їх. І тоді необхідний поштовх із зовні, щоб іскра, яка ледь жевріла, розгорілась у всепоглинаюче полум'я. Так сталося з паном N., який вчасно не розпізнав божественної іскри та був приречений на самотність» (Шапранська Дар'я).

Критично мислити учень може у будь-якому віці, але, щоб навчити його цього, необхідно систематично застосовувати прийоми і методи технології розвитку критичного мислення, які сприяють розвитку пізнавальної діяльності учнів, удосконалюють уміння вчитися. Розглянувши особливості організації навчальної діяльності учнів щодо застосування на уроках словесності стратегій розвитку критичного мислення, ми дійшли висновку про те, що активне використання запропонованих нами видів роботи сприяє формуванню творчої особистості.

Особливо важливим і цінним є те, що технологія орієнтована на виховання в учнях соціальної відповідальності. Для цього весь навчальний процес необхідно тісно пов'язувати з конкретними життєвими завданнями, з'ясуванням і розв'язанням проблем, з якими діти стикаються у реальному житті. Учні стають активними учасниками навчального процесу, почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки і розвивають свій творчий потенціал. Крім того, вони легше вступають в комунікацію.

Необхідно врахувати й те, що критичне мислення завжди діалогічне, тобто передбачає дискусії між тими, хто навчається. Під час спілкування немає правильних чи неправильних відповідей, є різні позиції, різні точки зору. Тому слід дозволяти учням вільно розмірковувати та висловлювати свої думки; приймати різноманітні ідеї; слід намагатися висловлювати впевненість у здібностях кожного і цінувати їх критичну точку зору. В атмосфері довіри та взаємодопомоги учням набагато легше робити відкриття та усвідомлювати важливість здобутих знань.

Таким чином, впровадження методичної системи технології розвитку критичного мислення та її практичне застосування дають можливість учителю навчити школярів:

- помічати і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями і вчинками героїв;
- розглядати нові ідеї та знання в контексті вже опрацьованих раніше;
- уміти відрізнити факт, який завжди можна перевірити, від припущення й особистої думки;
- відокремлювати головне від несуттєвого в художньому тексті або під час дискусії.

Це допомагає читачам тісно пов'язувати матеріал тексту із власним досвідом. Практичні навички, отримані на уроках мови та літератури із застосуванням технології розвитку критичного мислення, переносяться на всі сфери життя, забезпечуючи розширення як навчальної, так і соціальної компетентностей. Це допоможе учневі не тільки отримати якісну освіту, а також розкрити свій творчий потенціал та почуватися впевненим в сучасному інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеева І. М. Критичне мислення як системний фактор неперервної освіти // «Постметодика». – 2001. – № 2–3. – 153 с.

2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>

3. Мартинець А. М. Сучасний урок зарубіжної літератури. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 176 с.

4. Реан А. А. До проблеми соціальної адаптації особистості / А. А. Реан // Вісник СПбГУ. – 2008 – № 20. – С. 74–79.

Олійник І. М.,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
ditvora@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ У РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті запропоновано розглянути проблему формування професійної компетентності вчителів у зв'язку з формуванням обдарованої особистості.

Ключові слова: професійна компетентність учителя; наукова картина світу; життєствердний образ світу; модель освіти «Довкілля».

The article proposes to consider the problem of forming the professional competence of teachers in connection with the formation of a gifted personality.

Key words: professional competence of a teacher; scientific picture of the world; life-affirming image of the world; model of education «Environment».

Світ, у якому доводиться жити нашим дітям, змінюється вчетверо швидше, ніж наші школи, зазначає відомий американський педагог, доктор Віллард Багет.

Як має реагувати школа на ці зміни? З одного боку, вона повинна залишитися етапом освіченості й адаптації кожної людини, а з іншого – прогностично відповідати на виклики часу. Метою професійної діяльності педагога є створення умов для всебічного гармонійного розвитку особистості учня, його самореалізації, розкриття індивідуальності – його обдарованості.

Реалізації цих завдань ефективніше забезпечує не підтримувальний, а інноваційний тип навчання. Його теоретичним підґрунтям є особистісно орієнтована освіта, її сутнісні ознаки такі: формування цілісності свідомості учнів, наукової картини світу і особистісно значимої її складової – життєствердного образу світу, як вихідного пункту і результату всякої взаємодії особистості з дійсністю [3], проектування вчителем (а пізніше й учнями) індивідуальних досягнень учнів в усіх видах діяльності, виявлення обдарованості учня (його інтелектуального зростання, творчих здібностей, успішного засвоєння окремих предметів (академічної обдарованості), соціальної обдарованості та ін.

Умовою й результатом інноваційного типу навчання є сформованість творчої особистості, тобто такої, яка має бажання і здатності самостійно вчитися, шукати в різних джерелах інформацію і застосовувати нові знання, виробляти вміння діяти, прагнути творчості та саморозвитку.

Компетентність педагога в інноваційному типі навчання може бути визначена як здатність його здійснювати складні поліфункціональні культуро-доцільні види діяльності, в навчальному процесі ефективно розв'язуючи відповідні проблеми. Вона передбачає засвоєння учнем не окремих не пов'язаних один з одним елементів знань і вмінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер.

Для створення умов підтримки обдарованості учня вчитель повинен спиратися на: позитивне соціальне оточення (прийняття дитини такою, яка вона є, позитивні стосунки, взаєморозуміння,

толерантність, особиста та групова підтримка, допомога); врахування особистих та психофізіологічних особливостей учня; соціальну активність учня.

В процесі формування обдарованої особистості необхідно спрямовувати навчальний процес на: формування морально здорового способу мислення та інтеріоризації загальнолюдських цінностей, суспільних норм поведінки в довіллі; зберігання і зміцнення психологічного, духовного, соціального і фізичного здоров'я учнів; прищеплення любові до рідної мови і культури, поваги до національно-культурних, духовних, родинних цінностей.

У зв'язку з цим особливо важливо формувати власну позицію учня. Важливою умовою є можливість учнів на отримання освіти.

Узагальнюючи теоретичні положення та практичний досвід формування професійної компетентності вчителів можна зробити такі висновки: за сучасних умов реформування системи національної освіти набуває актуальності проблема професійної компетентності фахівців, зокрема учителів.

Педагоги усіх рівнів повинні мати професійну компетентність виконувати Державний стандарт – формувати особистість школяра [2].

Особистісно орієнтований підхід до конструювання Державних стандартів не ставить готового предметного змісту як результату освітньої галузі, а вимагає від учня оновленого змісту, тобто зміни його як суб'єкту навчання. У шкільній освіті така зміна має або зовнішнє джерело (передані у процесі навчання учневі цінності, знання, способи діяльності), або внутрішнє джерело – створені учнем власні освітні продукти. У першому випадку освітній процес забезпечує передачу та збереження культурно-історичної спадщини, у другому – розвиток особистісного потенціалу учня через його продуктивну діяльність. Освітній стандарт вимагає обидва компоненти: зовнішній і внутрішній, між якими існує взаємозв'язок.

Без урахування внутрішнього компоненту неможливо виявити обдарованість, формувати свій єдиний життєстверджувальний образ світу. Виведення за рамки Державного стандарту творчої діяльності учня, так само його внутрішнього світу з особистісними якостями, призводить до відчуження учнів від освіти, знеособлення і формалізації освітнього процесу, тому необхідно встановити вимоги до мінімального обсягу творчої освітньої діяльності школяра [4].

Особистий результат кожної дитини – найважливіший результат у формуванні життєстверджувального образу світу учня. Цей результат не приходить до образу світу зовні, а «виростає в ньому». Але особистісне зростання потрібно організувати. Учитель фізики має знати, що замість того, щоб відразу викладати учневі теорію Ньютона про природу кольору, учневі створювати такі умови навчання, коли учень вибудовує і розвиває власні уявлення про колір. Лише потім він зіставляє їх з теоріями відомих дослідників, причому не тільки Ньютона, але й альтернативними навчаннями про колір Гете, Ломоносова.

Завдяки впровадженню моделі освіти «Довкілля» можна навести такі приклади. Відкриттю «теорій», формуванню обдарованості сприяє як зміст цієї моделі, так і освітній процес, невід'ємною складовою якого є власні дослідження учнів у кабінетах довілля (5 – 6 класи), цілісного світогляду (7 – 11 класи), а особливо під час уроків довілля. Кожний з таких уроків закінчується так: Які у вас виникли запитання під час уроку у довіллі? Загальновідомий вислів психолога Р. Пенцига: «Навчившись запитувати, дитина у своєму житті робить такий же крок, як навчившись ходити». Через те, підручники для 1 – 2 класів моделі освіти «Довкілля» мають назву «Запитую довілля» (Програма «Довкілля» (1 – 4 кл.) схвалена МОН).

З досвіду впровадження моделі «Довкілля» можна навести приклад описаний в настільній книзі для педагогів і батьків, вислів відомого педагога, доктора філософських наук, начальника Кременчуцького департаменту освіти Г.Ф. Москалика. Після першого уроку, який проводиться на Покрову, першокласниця ЗОШ № 39 м. Полтави оголосила своє запитання: «Чому бувають квіти червоні, жовті та сині?» Вчителька порадила покласти своє запитання в «скриньку невідкритих таємниць». «Відповідь на своє запитання ти зрозумієш у 8 класі (коли буде вивчатися розклад білого світла на кольори – відкриття Ньютона)».

Дитина не захотіла стільки років чекати відповідь на своє запитання. Вчителька їй запропонувала самій відповісти, і дитина намалювала малюнок, «щоб всі знали, що на червону квітку світить червоне сонце, на синю – синє, на жовту – жовте» [1, 50].

Керівник розробників моделі «Довкілля» не повірила, що шестирічна дитина може в своїй геніальності зрівнятися з Ньютоном, пішла в школу, познайомилася з дівчинкою: «Як ти додумалася, що на червону квітку світить червоне сонце? Воно ж на малюнку в тебе жовте?». Учениця не задумуючись відповіла: «Бо вночі, як немає сонечка, квіти чорні або сірі».

В лекціях для всіх педагогів ми посилаємось на настільну книгу [1] і наголошуємо на необхідності використовувати досягнення освітньої моделі «Довкілля» у формуванні інтелектуально обдарованої дитини, її досягнення найвищих для неї рівнів інтелекту IG, EG, LG? Де EG – емоційний інтелект, EG – інтелект любов [1, 103]. Ці види інтелекту недосяжні для роботів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грамматика любви : [науково-публіцистичне видання] /укладач В. Р. Ільченко; під редакцією В. Р. Ільченко та В. А. Продаєвича. Полтава – Одеса: 2017. 304 с.

2. Державний стандарт базової освіти. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.07.2021)

3. Зламанюк Л. М. Орієнтир національної системи освіти – формування професійної компетентності вчителів природничо-наукового навчання. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретико-методичні засади компетентної моделі змісту освітніх галузей загальноосвітньої школи», 18 квітня 2013 р. Полтава : ПОППО. 2013. Вип. 5. 81-91 с.

4. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированого обучения. М.: «Владос – ПРЕСС», 2005. 383 с.

Онопченко Г. В.,

старший науковий співробітник

Інститут обдарованої дитини

НАПН України

G_Blanka@i.ua

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛЯРІВ (МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)

В статті здійснено аналіз провідного міжнародного досвіду організації науково-дослідницької діяльності школярів. Представлено короткий огляд міжнародних порівняльних досліджень в галузі освіти. Розглянуто зарубіжний досвід тьюторського супроводу та позначені загальні підходи до науково-дослідницької діяльності.

Ключові слова: міжнародні дослідження, науково-дослідницький; діяльність; тьюторській супроводу.

The article analyzes the leading international experience in organizing research activities of schoolchildren. A brief overview of international comparative research in the field of education is presented. The foreign experience of tutoring is considered and the general approaches to research activity are designated.

Keywords: international research, research; activity; tutor support.

Аналіз основних міжнародних порівняльних досліджень якості шкільної освіти, таких як PISA, PIPS, PIRLS, TIMSS, не тільки дозволяють оцінювати систему освіти в конкретній країні, порівнювати з іншими освітою інших країн, не тільки задавати нові вектори у реформованій системі освіти, але й ініціює формування нових міжнародних стандартів та документів, наприклад таких як «Освітня концепція 2030 ОЕСР» (ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку). Концепція «пропонує бачення і основоположні принципи для майбутнього систем освіти. Йдеться про направлення дії, а не про універсальний рецепт». Особливу увагу заслуговує організація навчальної діяльності (застосування знань у ситуаціях, наближених до реальних, формування стратегій поведінки в різних контекстах реальному житті і проекти методик оцінки

самостійної активності учнів: їх здатності вирішувати проблеми, проводити проекти і дослідження [2].

Такі міжнародним організації як ЮНЕСКО, Європейська комісія, ОЕСР, Всесвітній банк, спираючись на результати досліджень, прийшли до невтішних висновків:

- спостерігається зниження інтересу до наукових досліджень і пов'язаними з ними професій, що неминуче призведе до спаду інновацій в техніки, технології та інших галузях життєдіяльності людини;

- передбачається значна нестача кваліфікованих дослідників і технічних фахівців.

Далі були заяви про необхідність оволодіння школярами «диференційованими науковими знаннями (знання різних наукових дисциплін і природи) і знання про науку як формі людської діяльності. Перше включає в себе розуміння фундаментальних наукових концепцій і теорій. Друге включає в себе розуміння того, як вчені отримують докази і використовують дані» [4].

Перед національними системам освіти постало питання трансформації змісту шкільної освіти шляхом поліпшення наукової освіти і впровадження основ науково-дослідницької діяльності в навчальний процес. В першу чергу процесам трансформації пропонувалося піддати молодшу школу. «Навчання дослідницької діяльності в початковій школі має міцний довгостроковий вплив», молодший шкільний вік «відповідає часу формування внутрішньої мотивації. Це час, коли діти мають сильне почуття природної цікавості...» [1].

Однак, подальші дослідження, проведені в передових країнах показали, що вже на рівні середньої школи інтерес до науки істотно падає, а по досягненню школярами старшого шкільного віку науковими дослідженнями цікавляться одиниці. Ці чинники поставили перед світовим освітнім співтовариством нові завдання по розробці ефективних стратегій, концепцій, методик і програм залучення школярів до науково-дослідної діяльності починаючи з молодшого, до середнього і старшого шкільного віку.

Сучасним школярам доводиться існувати в суспільстві з постійним зростанням ролі науки в усіх сферах суспільного життя: виробничої, технологічної, правової і т.д., з неухильним підвищенням вимог до ефективності науково-дослідної творчої роботи, де вдала самореалізація особистості багато в чому обумовлюється високою кваліфікацією, здатністю творчо вирішувати складні науково-дослідні, дослідно-конструкторські та організаційні завдання.

Темпи розвитку сучасного суспільства в умовах науково-технічного і соціального прогресу вимагають все більшого числа фахівців-дослідників в різних сферах діяльності людини. Здатність використовувати навички дослідницького підходу у вирішенні різноманітних практичних завдань наразі потрібні не тільки тим, чия діяльність пов'язана з науковою роботою, а й кожній людині незалежно від того, чим вона займається.

Витокам підходів до вирішення проблеми дослідницької діяльності школярів присвячені праці педагогів - класиків Дж.Дьюї, Дж.Локк, Ж.- Руссо, І. Песталоцці та ін.

Окремі аспекти навчання обдарованих дітей у контексті організації спеціальних освітніх програм з розвитку схильностей досліджували Дж. Брунер, В. Вербицький, Д. Ельконін, В. Давидов, Дж. Рензулі, Р. Стернберг, Н. Шумакова та ін.

Проблеми залучення учнів до дослідницької діяльності піднімалися в дослідженнях С. Величка, І. Беха, І. Войтовича, Ю. Галатюка, А. Давиденка, О. Павленка, О. Савенкова, А. Сологуба, А. Хуторського, О. Стрижака та ін.

Навчання і виховання особистості, яка відрізняється мобільністю, конструктивністю і відповідальністю, вміє швидко виявляти проблеми, знаходити способи їх вирішення, самостійно здійснювати відповідальний вибір, прогнозувати можливі наслідки, розробляти і впроваджувати нові знання і нові ідеї потребує вдосконалення дидактичних основ навчально-виховного процесу шляхом інтеграції формальної та неформальної освіти. Формуванню вищезазначених якостей в значній мірі сприяє становлення і розвиток навичок науково-дослідницької діяльності у кожній особистості на всьому протязі її життєдіяльності. Звідси виникає об'єктивна необхідність інтеграції формальної та неформальної освіти. Адже розвиток здібностей до науково-дослідницької діяльності більш притаманний освіті неформальній.

У зарубіжній літературі, присвяченій науковій та дослідницькій діяльності школярів часто зустрічається поняття «*research activities*» - оволодіння диференційованими науковими знаннями (знання різних наукових дисциплін і природи) і знання про науку як форму людської діяльності.

Перше включає в себе розуміння фундаментальних наукових концепцій і теорій. Друге включає в себе розуміння того, як вчені отримують докази і використовують дані [3].

Поняття «дослідницька діяльність» трактується як «діяльність учнів, пов'язана з рішенням учнями творчої, дослідницької задачі з задалегідь невідомим рішенням (на відміну від практикуму, що служить для ілюстрації тих чи інших законів природи) і передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері, нормовану виходячи з прийнятих в науці традицій: постановку проблеми, вивчення теорії, присвяченій даній проблематиці, підбір методик дослідження та практичне оволодіння ними, збір власного матеріалу, його аналіз і узагальнення, власні висновки... Такий ланцюжок є невід'ємною приналежністю дослідницької діяльності, нормою поведінки».

Вивчення педагогічного досвіду країн, в яких освіта розглядається як впливовий фактор розвитку суспільства, дозволило виділити загальноприйняті напрями освітніх стратегій [10]:

- формування позитивного іміджу науки;
- підвищення суспільного інтересу до дослідницької діяльності;
- поліпшення викладання науки на базі школи;
- підвищення інтересу учнів до предметів науки та збільшення наукових досліджень в загальноосвітніх навчальних закладах;
- відповідь на запити роботодавців.

Організація науково-дослідницької діяльності базується на основі наступних принципів:

- інтегральність - об'єднання науково-дослідної та навчальної діяльності (досвід і навички, отримані в науковому товаристві, використовуються на уроках);
- індивідуалізація - активним у виборі змісту своєї як власної освіти загалом так і напряду наукових досліджень, стає сам школяр (стає суб'єктом, а не об'єктом освіти).
- свобода вибору учнями додаткової освітньої програми і видів діяльності;
- створення умов для самореалізації особистості;
- соціально-педагогічна підтримка школярів, які виявили здібності до науково-дослідницької діяльності.

Розглядаючи соціально-педагогічну підтримку школярів, слід відзначити прийняту в багатьох країнах світу практику тьюторського супроводу науково-дослідницької діяльності школярів. Тьютори існують освітніх системах Великобританії, Німеччини, Франції, Фінляндії, США, Японії ...

Цілі діяльності тьютора в освітній політиці цих країн - це персональний супровід школяра в освітньому просторі, створення умов для розкриття внутрішнього потенціалу та адаптації в навколишньому середовищі.

Зарубіжна структура тьюторського супроводу складається з трьох компонентів [12]:

- керівник занять** (Director of Studies) - забезпечує навчання в цілому;
- моральний наставник** (Moral Tutor) - відповідає за участь у громадському житті;
- тьютор** (Tutor or Supervisor in Cambridge) - несе відповідальність за навчання школяра протягом одного навчального року.

Принципами тьюторського супроводу школярів вважають [11]:

Гнучкість - орієнтація на розширення контактів, підтримка ініціативи у виборі способів діяльності.

Безперервність – забезпечення послідовного, циклічного, своєчасного процесу в розвитку пізнавального інтересу.

Індивідуалізація - облік особистісних запитів, особливостей та інтересів учнів.

Відкритість - керування власною пізнавальною та освітньою діяльністю.

Супровід школярів у науково-дослідній діяльності ставить перед тьютером завдання з надання допомоги у: визначенні інтересу школяра; виборі теми дослідження, постановки мети і планування дій; складання плану досліджень; виявлення ресурсів для здійснення науково-дослідницької діяльності; налагодженні взаємодії і спільної роботи з іншими учасниками; оволодіння практичними навичками самостійної роботи; розробки критеріїв для оцінювання виконаної роботи; прийняття самостійних рішень.

Відмінною особливістю тьюторської системи є розробка інструментарію для виявлення сфери найбільшої зацікавленості школяра, визначення рівня знань і володіння предметом, яких результатів і в якому обсязі може досягти школяр, який вид роботи буде найбільш комфортним.

У зарубіжній практиці організації наукових досліджень в школі часто застосовують широко відомі педагогічному співтовариству «моделі навчального дослідження». У таблиці 1 представлені найбільш відомі [8].

Таблиця 1

Моделі навчального дослідження

Назва	Складові моделі
Дослідницька модель по Бейеру	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення проблеми. <ul style="list-style-type: none"> — Усвідомлення наявності проблеми. — Усвідомлення її значення. — Перетворення проблеми в такий вид, при якому вона піддається вирішенню. 2. Вироблення можливих відповідей. <ul style="list-style-type: none"> — Вивчення і класифікація доступних даних. — Пошук взаємозв'язків і побудова логічних умовиводів. — Висування гіпотез. 3. Перевірка можливих відповідей. <ul style="list-style-type: none"> — Збір даних. — Організація даних. — Аналіз даних. 4. Формулювання заключного висновку. 5. Застосування результатів.
Дослідницька модель за Джойсом та ін.	<p>Фаза 1.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зіткнення з проблемою і відгук. 2. Організація дослідження. 3. Операції. 4. Рефлексія і оцінка. 5. Висновок. <p>Фаза 2. Повторний цикл. Повторення кроків 1-5.</p>
Дослідницька модель за Нельсоном	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення та формулювання суті проблеми. 2. Висування гіпотези. 3. Збір і оцінка даних. 4. Перевірка гіпотези. 5. Можливий висновок і прийняття рішення.
Дослідницька модель за Фентон	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бачення проблеми на основі наявних даних. 2. Формулювання гіпотез. 3. Розуміння логічних наслідків гіпотез. 4. Збір даних з метою перевірки гіпотез. 5. Аналіз, оцінка та інтерпретація даних. 6. Оцінка гіпотез в світлі наявних даних. 7. Формулювання узагальнення або виведення.

Розробки освітніх стратегій для розвитку науково-дослідницької діяльності школярів не може здійснюватися поза всебічного, конструктивного аналізу і оцінки досвіду зарубіжних вчених. Розглянемо найбільш цікаві, з точки зору впровадження в освітній процес, підходи.

Чотири рівні проходження через дослідницьку діяльність в структурі освітнього процесу пропонує [9]:

1) *перший* - репродуктивний, включає елемент входження в науково-дослідницьку діяльність через систему олімпіад, конкурсів тощо;

2) *другий* - емпіричний, базується на проходженні школярів через систему індивідуальних занять з обраного предмету;

3) *третій* – дослідницько-експериментальний, містить більш ускладнену методологію проходження школярів через систему спецкурсів, спецсеінарів, творчих і наукових лабораторій.

4) *четвертий* - творчий, продуктивно-діяльнiсний, найскладніший. Базується на елементах проходження школярів через систему науково-дослідницької діяльності, творчі пізнавальні ігри, власне наукову, дослідницьку та експериментальну роботу пов'язану з конструюванням, моделюванням, генеруванням наукових гіпотез і захистом своїх ідей.

Перераховані вище рівні виділяються всередині кожного із етапів навчання, характеризуючи їх особливості з наростанням складності виду діяльності і ступеня глибини рефлексії. Загальні складові - навчально-теоретичні, навчально-практичні, навчально-дослідні.

Ю. Столяров і Д. Комський, акцентуючи увагу на проблемах розвитку технічної творчості, виокремлюють сім етапів пошуково-конструкторської діяльності школярів [14]:

- 1) Формування технічної задачі.
- 2) Формування технічної ідеї.
- 3) Розробка моделі (схеми) конструювання.
- 4) Моделювання.
- 5) Експеримент.
- 6) Створення дослідного зразка.
- 7) Випробування.
- 8) Оформлення технічної документації.

Важливими є також дослідження теоретичних основ формування навчальної творчої діяльності учнів. А. Андріанов виділяє чотири етапи, або фази творчого процесу школярів, кожен з яких має чітко виражений проміжний результат [5].

Таблиця 2

Фази творчого процесу школярів

Фази	Результати процесу творчості учнів
Обґрунтування, усвідомлення і прийняття ідеї.	Осмислена і прийнята ідея - завдання.
Технологічна розробка ідеї	Доведення ідеї до можливості її практичної реалізації
Практична робота над ідеєю.	Практична реалізація ідеї.
Апробування об'єкта в роботі, доробка і самооцінка творчого рішення ідеї.	Аналіз рішення творчого завдання і обробка об'єкта творчості.

Викликає зацікавлення також багаторівнева карту моніторингу сформованості у школярів дослідницької компетенції професора Е. Румбешти [13]:

1. Джерело отримання знань (знання отримані тільки з підручника, знання отримані з підручника і рекомендованої літератури, знання отримані з рекомендованої літератури і самостійно підібраних джерел).

2. Мотивація (зовнішня - необхідно за програмою, зовнішня і внутрішня - з'являється інтерес до роботи, стійка внутрішня - самостійно пропонує тему дослідження)

3. Повнота дослідницьких умінь

3.1. Формулювання цілей і завдань (використовує мету і завдання, запропоновані вчителем, може сформулювати мету і завдання за допомогою вчителя або інших учнів, формулює мету і завдання самостійно).

3.2. Висування і обґрунтування гіпотези (не вміє висунути гіпотезу, вміє за допомогою вчителя, вміє самостійно).

3.3. Планування діяльності та вибір методів (користується планом і методами, запропонованими вчителем, планує діяльність і вибирає методи спільно з іншими учнями або вчителем, планує дослідницьку діяльність самостійно або з іншими учнями).

3.4. Аналіз і обробка результатів (пред'являє результат без аналізу, аналізує результат, аналізує результат і обробляє з урахуванням похибок).

3.5. Формулювання висновків (тільки спільно з вчителем, консультуючись з вчителем, самостійно).

3.6. Представлення результатів (у вигляді доповіді та презентації спільно з учителем, у вигляді доповіді та тез, у вигляді статті).

4. Ступінь самостійності (виконує всі етапи дослідження під керівництвом вчителя за запропонованим алгоритмом, виконує всі етапи дослідження, консультуючись з учителем, виконання дослідження, спілкуючись з керівником як координатором).

Науково-дослідницька діяльність школярів, є найбільш активною формою навчальної праці, розглядається сучасними педагогами світу як процес, що складається з декількох етапів: активізація пошуково-пізнавальної самостійності школярів; розвиток комунікативних умінь; наявність комплексу педагогічних умов, здатного вивести учнів на новий рівень особистісного і інтелектуального розвитку, який буде сприяти фундаментальній підготовці до науково-дослідницької діяльності тощо.

Вивчення, аналіз та впровадження ідей передового зарубіжного досвіду дозволить сформулювати загальні принципи формування науково-дослідницьких умінь і навичок школярів нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. EU2020 strategy [Електронний ресурс] [Режим доступу] <https://ec.europa.eu/info/strategy/european-semester/> [Дата звернення: 09.08.2021]
2. OECD Future of Education and Skills 2030 Project. [Електронний ресурс] [Режим доступу] <https://www.oecd.org/education/2030-project/> [Дата звернення: 09.08.2021]
3. Science Education in Europe: National Policies, Practices and Research [Електронний ресурс] [Режим доступу] <https://eric.ed.gov/?id=ED541702> [Дата звернення: 09.08.2021]
4. Science Education in Europe: National Policies, Practices and Research // В Forsthuber, А Motiejunaite, АS de Almeida Coutinho - 2011 - ERIC
5. Адрианов А.П. развитие технического творчества старших школьников: метод. пособие / А.П. Адрианов М: Сфера, 2002. - 96 с.
6. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. [Електронний ресурс] [Режим доступу] URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E [Дата звернення: 08.08.2021]
7. Иляева Л.М. и др. Творческие проекты для учащихся 5-7 классов по технологии обработки конструкционных материалов. Брянск: Изд-во БГПУ, 1995. - 56 с.
8. Исследовательская модель по Бейеру. [Електронний ресурс] «Мови програмування» [Режим доступу] <https://life-prog.ru/mapukr.php> [Дата звернення: 08.08.2021]
9. Калугина Т.Г. Методика формирования у студентов вузов исследовательских умений в процессе физического лабораторного практикума: Дисс.. канд. пед. наук. Л., 2002. - 194 с.
10. Комарова И.И. Исследовательская деятельность школьников в России и за рубежом [Електронний ресурс] [Режим доступу] <https://docplayer.com/75679471> [Дата звернення: 09.08.2021]
11. Молоков Д. С. Зарубежный опыт тьюторского сопровождения развития одаренного ребенка в условиях взаимодействия общего, дополнительного и профессионального образования Ярославский педагогический вестник – 2014 – № 1 – Том II (Психолого-педагогические науки) С. 62-66:
12. Рогалева Г. И. Тьюторство как успешная воспитательная практика зарубежных вузов // Вестник Бурятского государственного университета / 2015 г. - № 2 – с.14- 21
13. Румбешта Е.А. Обучение школьников решению учебных и образовательных проблем в процессе совместной деятельности как средство формирования универсальных учебных действий и компетенций: Методическое пособие для учителей школ, преподавателей вузов, студентов педагогических вузов. – Томск : ТОИПКРО, 2014. – 68 с.
14. Столяров Ю. С. Техническое творчество учащихся [Текст] : Учеб. пособ. / Ю.С. Столяров, Д.М. Комский, В.Г. Гетта та ін. – М. : Просвещение, 1989. – 223 с.

ІНФОГРАФІКА ЯК СПОСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ У НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обговорюються питання використання інфографіки в освітньому процесі. Обґрунтовується необхідність використання інфографіки як оптимального способу відображення інформації в науково-дослідній діяльності школярів. Аналізується поняття інфографіка, її види та функції. Розглядаються історичні аспекти та етапи становлення інфографіки.

Ключові слова: інфографіка, відображення інформації, науково-дослідницька діяльність

The article discusses the use of infographics in the educational process. The necessity of using infographics as the optimal way to display information in the research activities of schoolchildren is substantiated. The concept of infographics, its types and functions are analyzed. The historical aspects of that stage of the formation of infographics are considered.

Keywords: infographics, information display, research activities

Стрімке впровадження новітніх комунікаційних технологій в сучасну освіту зумовлює суттєві зміни в педагогічних технологіях навчання. Значне збільшення обсягу інформації, яке необхідно засвоїти учням, формує нові педагогічні завдання, вимагаючи включення в освітній процес засобів і методів навчання, максимально орієнтованих на швидке і ефективно опрацювання інформації.

Для педагогів стає актуальним вирішення завдань візуалізації інформації, що дозволило б ефективно представляти матеріали з тим, що викладається, процесам або явищам, вчити швидше аналізувати і порівнювати дані, робити висновки. Представлення інформації у вигляді зображень, малюнків, діаграм, таблиць, схем, графіків може значно підвищити інтерес учнів до оволодіння новими знаннями. Виходячи з вищевикладеного, бачимо, що назріла необхідність в графічному способі передачі інформації, даних і знань, і саме таким способом на даному етапі є інфографіка.

Народження поняття «інфографіка», італійський професор Альберто Каіро, професор Університету Маямі, експерт із візуалізації даних і колишній директор відділів інфографіки в журналах *Ерос* й *El Mundo*, пов'язує з виходом газети «USA Today» у 1982 р. [1]. Саме на сторінках цієї газети вперше вдало спробували поєднати графіку і текст, детальні, добре промальовані картинки з пояснювальними коментарями, де один якісний малюнок заміняв кілька сторінок тексту, був здатний передати інформацію, яка швидше та й легше засвоювалася читачами.

Однак, Майкл Луї Френді, американсько-канадський психолог, професор психології в Університеті Йорка в Онтаріо (Канада), припускає, що початком історії інфографіки можна вважати часи античності. На думку вченого, анатомічні та географічні карти, графіки руху небесних тіл, найпростіші діаграми є прабатьками сучасної інфографіки [9].

Багато дослідників вважають, що вивчаючи історію розвитку інфографіки не варто забувати про англійця Джозефа Прістлі і його роботу «Новий графік історії», видану в 1769 р, де на великій схемі були візуалізовані найбільші суспільно-політичні формації того часу. Зверху розташована шкала часу, праворуч – географічні регіони, що наочно демонструвало не тільки період існування держав, але так само їх розташування і кордони.

Англійського економіста Вільяма Плейфер з його працею «Комерційний і політичний атлас» 1786 р., також називають справжнім батьком інфографіки. Завдяки чотирьом основним видам діаграм: круговій, секторній, лінійній і стовпчиковій, автору вдалося в простій формі продемонструвати стан сучасної йому Англії.

Саме ці роботи свого часу привернули увагу, визвали ряд дискусій присвячених сприйняттю візуальної інформації і поклали початок розвитку інфографіки.

На сьогоднішній день відомо кілька трактувань поняття «інфографіка»:

Альберто Каїро: «Інфографіка не просто візуалізація даних, а з'єднання графічного дизайну, ілюстрацій і тексту з метою створення єдиного сюжету» [1].

Едвард Тафті: «Інфографіка це графічний спосіб подачі інформації, даних і знань» [3].

Поль Луї: Інфографіка – «переклад чисел в форму малюнка, ескізу, пояснюючого плану або ілюстрації» [7].

Косара Р.: «Інфографіка – це індивідуальна робота для конкретного набору даних» [4].

Лаптев В.: «Інфографіка – це область комунікативного дизайну, в основі якої лежить графічне представлення інформації, зв'язків, числових даних і знань» [13].

Звернувшись до Вікіпедії, отримуємо:

«Інформаційна графіка або інфографіка (англ. Information graphics; infographics) це графічне візуальне подання інформації, даних або знань, призначених для швидкого та чіткого відображення комплексної інформації. Вона може покращити сприйняття інформації, використовуючи графічні матеріали для того, щоб підвищити можливості зорової системи людини бачити моделі і тенденції. Процес створення інфографіки можна розглядати як візуалізацію даних, створення інформаційних схем та моделей подання інформації [15].

Отже, інфографіка не просто візуалізація даних, а з'єднання графічного дизайну, ілюстрацій і тексту з коротким і зрозумілим зазначенням зв'язку між даними.

Володіючи великим набором ресурсів, використовуваних для візуалізації інформації, інфографіка міцно увійшла практично в усі сфери життєдіяльності людини: медицину, журналістику, історію, географію, бізнес, статистику, освіту...

В деяких наукових працях пропонується навіть поняття «Освітня інфографіка» – це візуальне уявлення навчального матеріалу, нових знань, які не вимагають додаткових коментарів. Вона являє собою закінчений інформаційний блок, який можна засвоїти самостійно, знаходити додаткові смисли, аналізувати і робити власні висновки» [10].

Звичайно, нам цікаво розглянути можливості інфографіки в педагогічному процесі, а конкретніше в науково-дослідницькій діяльності обдарованих учнів.

Результативність проведених досліджень це найважливіший показник ефективності науковців, а оволодіння навичками грамотного візуального представлення результатів науково-технічних досліджень вкрай важливе для учнів, захоплених науково-технічною дослідницькою діяльністю.

Використання інфографіки дозволяє представляти великий обсяг різноманітних відомостей в структурованому вигляді, компактно і дохідливо пояснювати явища або закономірності, показувати внутрішню будову і принцип дії машин і механізмів, вносити ясність у ідеї, які намагається транслювати дослідник. При цьому учнями-дослідниками набувається безцінний досвід систематизації отриманих знань.

Якщо основна мета інфографіки завжди інформування, то, в залежності від сфери застосування, її функції можуть різнитися, наприклад, в науці та освіті це навчання і роз'яснення, аналіз і структурування.

Інфографіку поділяють на дослідницьку, мета якої пошук прихованих закономірностей та пояснювальну, в якій автор показує зроблені ним відкриття.

Розрізняють також кілька видів інфографіки:

Статистична інфографіка – найбільш придатна для візуалізації результатів досліджень, відображає цифри, факти, зв'язки і залежності. Допомогає зв'язати наявні дані в єдину картину і цілісно їх представити.

Інформаційна інфографіка – обирається у випадку коли потрібно донести великий обсяг інформації і представити його більш наочно (зробити тематичний огляд, представити нову концепцію). Зазвичай інформаційна інфографіка складається з розділів з описовими заголовками. Нумерація розділів робить інфографіку зручною для сприйняття.

Інфографіка часової шкали – використовується якщо необхідно відобразити процес/ланцюжок дій, в хронологічному порядку, виділити важливі дати або зробити огляд подій. Найбільш чітка картина часових рамок досягається за рахунок використання кольорової палітри, де для кожного моменту часу обирається свій колір.

Інфографіка процесу – застосовується при візуалізації етапів процесу або при огляді даних.

Використовується чітко встановлений порядок подачі даних зверху вниз або зліва направо. Часто використовується прийом покрової нумерації так само з різними кольорами.

Інфографіка порівняння – використовується якщо необхідно наочно продемонструвати подібності/відмінності між об'єктами, явищами, механізмами. Якщо необхідно щось протиставити один одному і продемонструвати переваги або недоліки одного в порівнянні з іншим. При цьому інфографіка порівняння часто поділяється на рівні частини вертикально або горизонтально, так само з застосуванням різних кольорів.

Існує так само ієрархічна інфографіка, динамічна інфографіка, географічна, інфографіка-список, інфографіка-схема, інфографіка-резюме, інфографіка-інструкція.

Який би вид інфографіки не використовувався існує ряд правил, яких необхідно дотримуватися:

1. Інформація повинна бути підготовлена, для чого необхідно провести аналіз, впорядкувати обчислювання, оформити результати, попрацювати над статистикою, обрати спосіб представлення чисел і тексту.

2. Інформація повинна бути достовірною. Обов'язкові посилання на джерела.

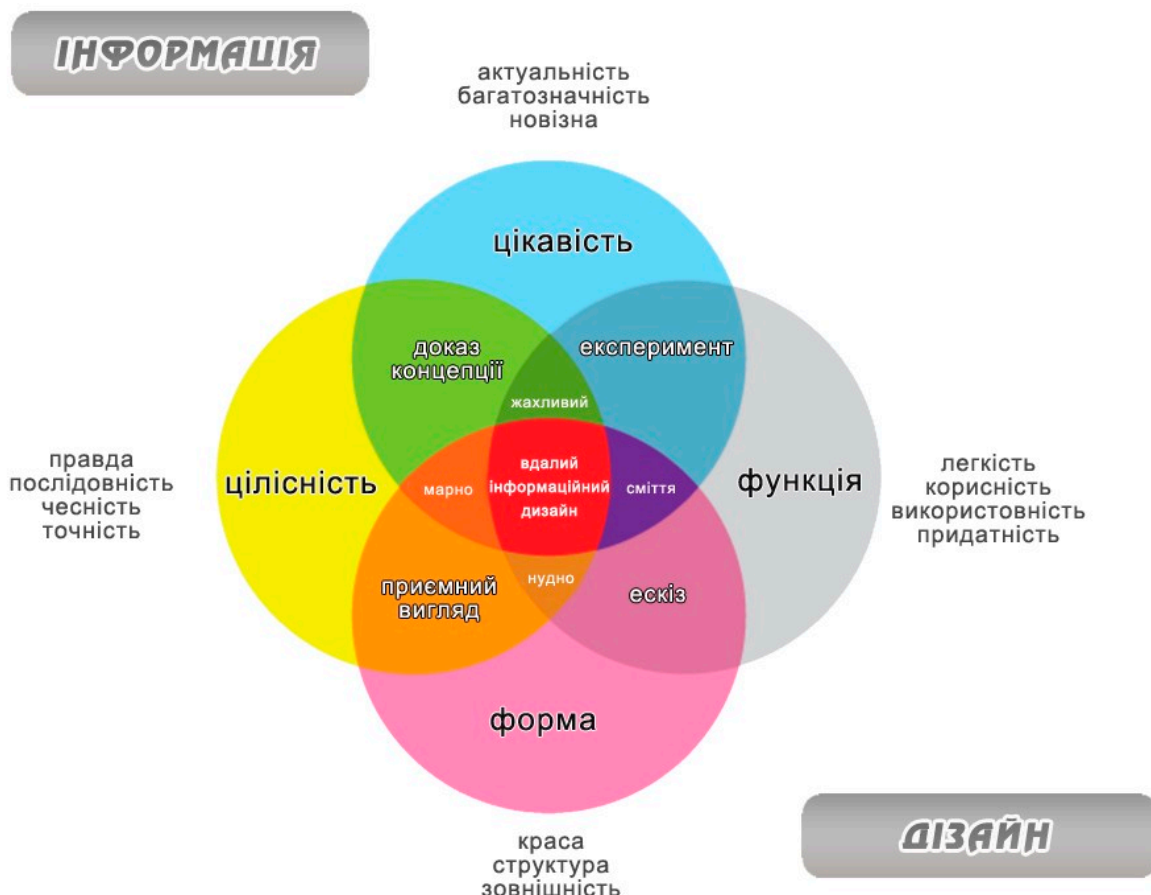
3. Таблиці, графіки, діаграми не повинні бути занадто складними.

4. Обов'язкова наявність тексту під картинками (дати, числа, короткі пояснення тощо).

5. Не допустимі занадто маленькі розміри картинок і шрифту.

Інфографіка має свої правила побудови, не кожне зображення можна вважати інфографікою.

На інформаційному порталі «Інформація прекрасна», заснованому Девідом МакКендлесом (David McCandless), автором двох бестселерів з інфографіки, запропоновані власні погляд інтеграції інфографіки в освітній процес. На схемі детально відображені основні підходи до створення інфографіки (мал. 1) [2].

Малюнок 1. Ключові складові інфографіки/візуалізації даних/ інформаційного дизайну.

Девід МакКендлес також наполягає на тому, що

- інформація повинна бути цікавою (змістовною та актуальною) та мати цілісність

(точність, послідовність);

- дизайн повинен мати форму (красу та структуру) та функцію (він повинен працювати і бути простим у використанні).

Також пропонує використати дві формули, за для вдалого створення інфографіки
цілісність + форма = «цукерка для очей»

цікавість + функція = експеримент

Інфографіка є візуально спрощене уявлення складних даних, спрямоване на залучення уваги і передачу інформації в зрозумілій і доступній формі. Інфографіка змінює сприйняття людиною інформаційних матеріалів: якщо в тексті міститься графіка, то читач спочатку розглядає візуальний елемент, а потім вже читає текст. Інформаційна графіка допомагає засвоїти основну ідею, яка закладена в тексті. Найвищий рівень розуміння досягається шляхом поєднання текстового і графічного матеріалу. Інфографіка є зручним способом передачі великих обсягів інформації: з її допомогою можна просто і доступно викласти складну інформацію, привернути увагу аудиторії до надрукованих або електронних матеріалів. Поєднання текстової та графічної інформації дозволяє використовувати всі переваги її передачі.

За допомогою інфографіки складний матеріал можна швидко та ефективно представити аудиторії, зробивши його доступним та цікавим. Але ця задача зовсім не проста, зробити інфографіку якісною досить складно, слід не відходити від наступних принципів створення:

1. Простота та короткість (всю зібрану інформацію необхідно відсортувати та залишити лише саме важливе);

2. Образність та візуалізація (використання геометричних фігур, графіків, діаграм, іконок та символів допомагає створити сприятливу для розуміння форму необхідної інформації та візуалізувати дані);

3. Точність та організованість інформації (інформація надається точно і структуровано, головна думка повинна бути ясною);

4. Естетична привабливість (гармонія та пропорціональність).

Створення інфографіки – досить складний процес. Відомо кілька зручних он-лайн сервісів для створення інфографіки. Не всі вони однаково доступні, безкоштовні і частково безкоштовні. До плюсів цих сервісів відносяться: широкий вибір шаблонів, велика кількість іконок і піктограм, є блок-схеми та графіки. Можна вибрати стиль оформлення. Нижче наведено декілька найбільш відомих і доступних.

➤ **Infogram**

Англомовний сервіс для створення інфографіки з високою якістю з безліччю безкоштовних шаблонів.

Можливість працювати в групі в режимі реального часу. Сервіс дозволяє налаштовувати різні права доступу для всіх учасників.

Infogram зберігає ранні версії інфографіки, їх можна переглядати і відновлювати.

Можливість адаптувати шаблони інфографіки під різні пристрої. Є анімаційні об'єкти, інтерактивні діаграми і карти.

➤ **Easel.ly**

На сайті безліч готових безкоштовних шаблонів, які можна змінювати і переробляти на свій розсуд.

У редактор можна завантажувати свою графіку і зображення для створення інфографіки.

Преміум аккаунт дає більше можливостей, при цьому серед подібних сервісів він один з найбільш вигідних, підписка недорого.

Працювати в редакторі дуже зручно. Всі елементи шаблону можна довільно перетягувати в будь-яке місце.

Завантажити готову інфографіку можна безкоштовно.

➤ **Piktochart**

Сервіс англійською, дозволяє в кілька кліків створювати барвисті інфографіки за допомогою готових шаблонів, представлених на сайті. Всі готові елементи сервісу можна використовувати за своїм бажанням.

У сервісу кілька варіантів платної підписки з тарифами різної вартості. У бібліотеці Piktochart більше 800 дизайнерських шаблонів для інфографіки.

➤ **Snappa**

Сервіс дозволяє створювати красиві і креативні інфографіки. Почати роботу можна безкоштовно, Snappa надає для цього 48 готових шаблонів.

Можна завантажувати власні зображення і графічні елементи.

Snappa пропонує безліч розмірів для інфографіки, що дозволяє вибрати найбільш підходящий.

Усередині Snappa тисячі стічних зображень високої якості, які можна використовувати для проєктів. Не потрібно шукати картинки в Інтернеті і турбуватися про права на їх розміщення.

На сайті більше 200 шрифтів і 100 000 векторів і фігур, а також фільтри для зображень. Дозволяє ділитися готовими проєктами, не виходячи з сайту – в один клік інфографіка з'явиться в соцмережах.

➤ **Canva**

Зручний редактор з безліччю шаблонів для створення інфографіки. Шаплони можна редагувати на свій розсуд - прибирати або додавати деякі елементи, міняти їх кольори, перетягувати, завантажувати фон і т.д.

Зручний, простий і зрозумілий інтерфейс сервісу, з яким розбереться кожен. Передбачені спливаючі вікна-підказки.

У науково-дослідницькій діяльності обдарованих учнів головне завдання – розвиток пізнавальної активності учнів, формування вміння наукового пошуку, наукового спостереження явищ та їх фіксації. У процесі виконання творчих завдань за допомогою інфографіки, юні дослідники самостійно знаходять і аналізують інформацію, застосовують різні можливості представлення результатів науково-дослідницької роботи. Розвивається творче мислення. Інфографіка володіє безсумнівно розвиваючим потенціалом, так як здатна розвивати візуальне мислення учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cairo Alberto. The Functional Art: An introduction to information graphics and visualization (Voices That Matter) // 2012. – 384 p.
2. David McCandless. Information is beautiful [Electronic resource] / David McCandless // – Access mode: <https://informationisbeautiful.net> (reference date: 02.08.2021)
3. Edward R. Tufte. The Visual Display of Quantitative Information Paperback / «Graphics Press» // 2001 – 198 p.
4. Kosara, R. The Difference between Infographics and Visualization [Electronic resource] / R. Kosara // EagerEyes. – 2010.
5. Lamb, A. Infographics part 1: Invitations to inquiry [Text] / A. Lamb, L. Jhonson // Teacher Librarian. – 2014. – № 41 (4). – С. 54–58.
6. Lamb, G. R. Science news infographics: Teaching students to gather, interpret, and present information graphically / G. R. Lamb, J. L. Polman, A. Newman, C. G. Smith // The Science Teacher. – 2014. – № 81 (3). – С. 25–30.
7. Lewi, P.J. Speaking of Graphics. An Essay on Graphicacy in Science, Technology and Business [Electronic resource] / P.J. Lewi // DataScope. – 2006. – Access mode: <http://www.datascope.be/sog/SOG-Preface.pdf> (reference date: 02.08.2021)
8. Matrix, S. Teaching with infographics: Practicing new digital competencies and visual literacies / S. Matrix, J. Hodson // Journal of Pedagogic Development. – 2014. – № 4 (2). – 17–27.
9. Michael Friendly. History of Data Visualization and Graphic Communication // Harvard University Press, 2021. – 56 p.
10. Аствацатуров Г. Виды образовательной инфографіки. Послесловие после вебинара. [Електронний ресурс] Дидактор. Педагогическая практика [Режим доступу] <http://didaktor.ru/vidy-obrazovatelnoj-infografiki-posleslovie-posle-vebinara/> [Дата звернення: 06.08.2021]

11. Голубев О. Б., Горохова Ю. А., Дидактические особенности применения образовательной инфографики в учебном процессе // Ярославский педагогический вестник – 2018 – № 3 – с.135-139
12. Калитина, К. В. Использование инфографики в образовании [Текст] / К. В. Калитина. // Проблемы высшего образования. – 2013. – № 1. – С. 189–192.
13. Лаптев В. В. Изобразительная статистика. Введение в инфографику. СПб.: Эйдос, с. 7.
14. Масылюк Т. С. Инфографика как средство визуализации информации // Методические рекомендации для образовательных организаций – Добрянка: «Информационно-методический центр», 2017 – 19 с.
15. Wikipedia [Электронный ресурс] [Режим доступа] <https://uk.wikipedia.org/wiki/інфографіка> [Дата звернення: 06.08.2021]

Петелько Людмила Василівна

*Заступник міського голови
з питань діяльності виконавчих органів влади
Шаргородської міської ради
Вінницької області
м. Шаргород
petelkoluda@gmail.com*

РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ ТА ТВОРЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

*У кожній людині є сонце.
Тільки дайте йому світити.
Сократ*

Анотація: стаття присвячена актуальному питанню, що полягає у формуванні уявлення про важливість розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку.

Будучи однією з найактуальніших, проблема розвитку творчих здібностей привертає увагу вчених різних галузей, оскільки пов'язана з питаннями проектування гнучких моделей освітнього простору, розробки варіативних форм і методів навчання і виховання, що відповідають освітнім потребам і віковим можливостям особистості.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, заняття, креативність, дошкільна освіта.

Summary: the article is devoted to a topical issue, which is to form an idea of the importance of developing creative abilities in preschool children. As one of the most pressing, the problem of developing creative abilities attracts the attention of scientists in various fields, as it is related to the design of flexible models of educational space, development of various forms and methods of teaching and education that meet educational needs and age.

Key words: creative abilities, art work, creativity, preschool education.

На формування особистості дитини впливає багато чинників, серед яких чільне місце посідає культура й мистецтво. Поступово знайомлячись з культурною спадщиною людства, дитина привчається до її цінностей, збагачує власний життєвий досвід, має можливість творчо застосовувати набуті знання у притаманних їй видах діяльності. Відповідно, розвивається уява, мислення, комунікативні навички, вміння розуміти іншого тощо.

Дошкільний вік вважають найсприятливішим періодом життя людини для розвитку її творчих здібностей та їх прояву у сферах пізнання й художньої діяльності. У цей період відбувається становлення та розвиток більшості психічних процесів, зокрема пам'яті, мислення, сприймання, уяви, а також емоційної сфери. Дитині не притаманне стереотипне мислення під час реалізації ігрових, побутових, навчальних, соціально-моральних завдань. Тож вона здатна продукувати багато ідей у своєму віці.

Музика, художнє слово, зображувальне мистецтво, театр стають для дитини джерелом переживання радощів, відкривають дитині мистецтво, забезпечують багатство вражень. В. Сухомлинський зазначав: «Кожна дитина не тільки сприймає, але й малює, творить, створює. Те, як дитина бачить світ, - є своєрідною художньою творчістю. Образ, що срийняла й одночасно створила дитина, несе в собі яскраве емоційне забарвлення. Діти переживають бурхливу радість, сприймаючи образи навколишнього світу й додаючи до них що-небудь з фантазії. Емоційна насиченість сприйняття – це духовний заряд духовної творчості.» [1].

Виявлення обдарованості - це дуже складний і багатогранний процес. Наявно шість основних етапів виявлення дитячої обдарованості в ранньому віці: *1 етап.* Класифікаційний, який передбачає визначення видів обдарованості у дітей раннього віку за наступними напрямками діяльності для проведення подальшої діагностики дітей раннього віку: практична діяльність; пізнавальна діяльність; художньо-естетична діяльність; комунікативна діяльність; духовноціннісна діяльність.

2 етап. Дослідницько-діагностичний, який передбачає: анкетування батьків, вихователів і психологів з метою отримання первинної інформації про характер і спрямованість інтересів, нахилів та здібностей дітей; проведення діагностики, яка дозволяє за допомогою простих завдань встановити ступінь розвитку пізнавальної сфери, оцінити розвиток пам'яті та уваги, рівень розвитку мовної сфери, великої і дрібної моторики. Для діагностики використовуються кубики, предмети побуту, іграшки (пірамідки і конструктори), картки із зображеннями.

3 етап. Розвиваючий, який визначає: терміни реалізації програми; терміни реалізації кожного етапу діагностики; прогнозовані результати; критерії оцінювання результатів по етапах роботи.

4 етап. Експериментально-практичний, який здійснюється в трьох напрямках: робота з педагогами, робота з дітьми та робота з батьками.

5 етап. Аналітично-рефлексивний, який включає: безпосередньо аналіз результатів діагностики; опис динаміки розвитку дітей з передумовами обдарованості. Аналіз і узагальнення отриманих результатів, їх відповідність чи невідповідність поставленим цілям і завданням.

6 етап. Реалізаційною, який включається в себе не тільки розробку пропозицій, рекомендацій щодо подальшого вдосконалення даної роботи й механізмів вдосконалення управлінської діяльності та регулювання процесу реалізації програми в цілому, а й визначення напрямків подальшої роботи з обдарованими дітьми.

Творчість дошкільника проходить такі стадії формування:

- наслідування – дитина повторює за дорослим спосіб дії, а в новій ситуації – репродукує його, аби досягти відповідної (схожої) мети;
- творче наслідування – дитина вносить елементи новизни в пропоновані способи дій, змінює зразки, доповнює ідеї. Вона визначає власні вміння й нахили, й оцінює їхні переваги в різних видах діяльності;
- репродуктивна творчість – дитина істотно змінює пропоновану схему або ідею, додає щось нове, своєрідне й оригінальне;
- справжня творчість – дитина створює нові способи дії, генерує ідеї.

Іще однією особливістю дитячої творчості є відсутність внутрішніх бар'єрів, які породжують скутість, ускладнюють творчість. А самоконтроль дитини спрямований на процес гри – саме творчість, а не на якість творчого продукту [5].

Якщо спостерігати за дітьми та проаналізувати їхню діяльність, можна помітити, що все, чим вони займаються, є своєрідною творчістю: дитина пізнає властивості оточуючих предметів; «грає» зі словами, промовляючи низку звуків рідної мови, й створює незвичні слова; експериментує з різними матеріалами; просто грає [4]. У грі малюк має змогу проекспериментувати, багаторазово виконати будь-яку дію, від якої він отримує задоволення і, можливо, різні результати. Якщо будь-яку справу малюка розглядати як своєрідну гру - творчість, то у ній будуть розвиватися такі важливі характеристики, як:

- Швидкість думки – здатність до генерування якнайбільшого числа ідей. Фактично – кількість ідей, що виникають за одиницю часу.
- Гнучкість мислення – здібність легко переходити від полярних за змістом явищ одного класу до іншого. У процесі творчості необхідно вміти гнучко змінювати стратегію й тактику

творчого пошуку, переключатися з однієї ідеї на іншу, вміти переносити ідеї з одного об'єкта на інший і бути готовим до отримання парадоксального рішення.

- Оригінальність – здатність формувати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих.

- Сміливість – здатність сприймати рішення в ситуаціях невизначеності.

- Допитливість – відкритість та інтерес до більш глибокого вивчення окремих видів дитячої діяльності: образотворчої, музичної, театральної, літературної тощо [2].

Дошкільний вік має «багатючі» можливості для розвитку творчих здібностей. На жаль, ці можливості з часом втрачаються, тому необхідно, якомога ефективніше використовувати їх в дошкільному дитинстві.

Завдання сучасного закладу дошкільної освіти – створення умов для систематичної, комплексної роботи з розвитку креативності у дітей дошкільного віку в усіх вікових групах. Діагностика рівня навченості дошкільнят старших груп, які йдуть до закладів загальної середньої освіти виявила, що лише у 23,7% вихованців рівень діяльності – творчий.

Це породило ряд протиріч:

- між орієнтацією нового змісту освіти на творчий розвиток особистості дошкільника й традиційними формами навчання;

- між сформованістю у дошкільнят певної системи фактичних знань і недостатнім розвитком творчої уяви.

В цілому, процес розуміння обдарованими дітьми нової інформації здійснюється за трьома основними схемами:

1. виокремлення основної частини й приєднання до неї інших частин;

2. виокремлення окремих деталей, а потім їх поєднання в єдину картину;

3. виокремлення окремих деталей і їх відносно автономне «існування» в інтерпретації.

При цьому можна виділити такі основні прояви мислення дітей дошкільного віку:

- інтуїтивне – розуміння досягається у вигляді швидкої здогадки;

- аналітичне – розуміння досягається шляхом об'єднання окремих деталей, які виокремлюються першими;

- синтетичне – розуміння досягається шляхом вичленування загальної суті, основної думки;

- імпровізаторське – розуміння відбувається шляхом надавання свого сенсу, суб'єктивного коментування, яке більшою чи меншою мірою, відрізняється від об'єктивного змісту та його складових;

- деструктивне – своєрідне перекручення смислу, яке немає нічого спільного з реальним змістом завдання, оскільки в словесний аналіз включаються зовсім недоречні або фантастичні об'єкти, предмети, події, живі істоти тощо [3].

В основі процесу розуміння в обдарованих дітей функціонують дії на встановлення схожого (встановлення аналогій), що пояснюється характерною природною властивістю дітей до наслідування, розміркування за аналогією з чимось знайомим, відомим. Вирішальну роль при цьому відіграють суб'єктивні орієнтири, які виникають у дітей чи безпосередньо з новою інформацією, чи з попереднього досвіду та наявних знань, що детермінують розуміння та спрямовують його на трансформацію образів і понять.

Отже, дитяча творчість – своєрідна сфера дитячого життя. Займаючись нею, дитина діє, спілкується з дорослими та однолітками

Актуальними залишаються і вимоги ранньої діагностики обдарованості з метою її цілеспрямованої підтримки, оскільки наявною є тенденція до поступового згасання обдарованості з віком за відсутності умов для її розвитку. При цьому позитивною тенденцією є намагання батьків, вихователів, вчителів виявляти домінуючі здібності дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В. І. Психолого-педагогічні основи розвитку дітей в системі М. Монтесорі : навч. посібник. Полтава : РВВ ПДАА, 2009. 252 с.

2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте : психологический очерк / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – 93 с. 6. Лук А.Н. Психология творчества / А.Н. Лук. – М. : Наука, 1978. – 125 с. 7.

3. Веракс М. Діалектичне мислення і творчість / М. Веракс // Питання психології. – 1990. – №4. – С. 9 – 13. 8. Барко В. Як визначити творчі здібності дитини? / В. Барко – К. : Україна, 1991. – 49 с.
4. Зінченко В.М. Організація психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах дошкільного закладу / В.М. Зінченко // Дошкільна освіта. – 2004. – № 1. – С. 15-17.
5. Карабаєва І. І., Яценко Т. В., Пасічник А. В. Інтелектуально обдаровані дошкільники: підтримка та супровід : Шк. світ, 2011, - 128 с.: іл.. – (Бібліотека «Шкільного світу»)

Петренко Л. Б.,
Заслужений вчитель України
початкових класів
Ніжинської ЗОШ І-ІІІ ст. №15,
керівник ЗХК «Фітодизайн»
Ніжинського будинку дітей та юнацтва
Чернігівської області
м. Ніжин
petenob0@ukr.net

АВТОРСЬКІ ПРИЙОМИ МНЕМОНІКИ – ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ У МАЙБУТНІХ ШКОЛЯРІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Науковці вважають, що мозок людини має необмежені можливості, коли потрібно щось згадати. Тобто інформація, яку запам'ятовували за допомогою спеціальних методик, зберігається в довгостроковій пам'яті. Пропонуємо авторські прийоми мнемотехніки, які дадуть змогу дітям швидко й надовго запам'ятовувати програмовий матеріал.

Ключові слова: мнемоніка, мнемотехніка, авторські прийоми швидкого запам'ятовування. mnemonics, mnemonics, author's quick memorization techniques.

мнемоника, мнемотехника, авторские приемы быстрого запоминания

Тільки-но дитина переступає поріг школи, на неї одразу обрушується ціла лавина нової інформації: букви, звуки, числа, терміни, поняття і, звичайно ж, сила-силенна правил. Як діяти вчителю, аби учень без напруження й дискомфорту (граючись), засвоїв необхідні компетенції й компетентності, став успішним? [3]

Потрібно тренувати дитячу пам'ять. Адже пам'ять – головний інструмент нашого розуму. Вона зберігає набутий досвід і, спираючись на результати навчання минулих років, дає можливість повторно використовувати набуті знання в майбутньому. Серед методів, які здатні допомогти в розвитку й ефективному використанню пам'яті, виділяємо **мнемоніку**.

Сучасний енциклопедичний словник підказує:

Мнемоніка (мнемотехніка) – з грецької «mnemonikon» – мистецтво (техніка) запам'ятовування, сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних **асоціацій**. Вважається, що це слово вигадав Піфагор Самоський (6 століття до н.е.) на честь давньогрецької богині пам'яті Мнемозіни – матері дев'яти муз. Спочатку мнемотехніка виникла як невід'ємна частина риторики (ораторського мистецтва) й призначалася для запам'ятовування довгих промов. [4]

Мнемоніка – (аналог піктограми, система запам'ятовування) – запис у мозок зв'язків між зорово-кінестетично-слуховими образами у вигляді схем, що позначають значущі елементи інформації, яку слід знати. Ця система допомагає (використовуючи природні механізми пам'яті) послідовно вписувати, втримувати, а потім відтворювати інформацію, перетворену в комбінації зорових образів, у основі яких лежать асоціації. [4]

Переваги такої технології:

- можливість накопичувати в пам'яті велику кількість точної інформації, зберігати її, користуватися нею за необхідності (те, що запам'ятали, не доведеться вчити заново);
- економія часу при запам'ятовуванні, адже даний процес повністю контролюється;
- потужне тренування мислення й уваги;

- прекрасна гімнастика для мозку;
- заміна абстрактних об'єктів і фактів за допомогою понять та уявлень, які мають візуальне, аудіальне або кінестетичне представлення;
- об'єднання в пам'яті різних типів об'єктів з уже наявною інформацією для спрощення засвоєння (у вигляді зображення, набору символів чи предметів).

Основні прийоми мнемоніки для закріплення інформації, яку складно запам'ятати:

- кодування образів;
- прийом символізації (метод піктограм);
- з'єднання кількох образів (прийом «Матрьошка»);
- запам'ятовування послідовності;
- закріплення в пам'яті;
- запам'ятовування інформації за допомогою формування смислових фраз з початкових букв;
- римування;
- запам'ятовування довгих термінів або іноземних слів за допомогою співзвучних;
- закріплення в пам'яті інформації за допомогою знаходження яскравих незвичайних асоціацій (картинки, фрази);
- прийом прив'язки до добре знайомої інформації;
- метод Цицерона на просторову уяву для запам'ятовування текстів (виділення ключових одиниць інформації, які потім подумки розташовуються в певному порядку в добре знайомому приміщенні);
- тренування зорової пам'яті за методом Айвазовського (діти вдивляються 3-5 хвилин у якийсь предмет, ланцюжок чисел, слів чи виразів, а потім переносять його по пам'яті на папір). [1]

Отже, знання, які дитина не може засвоїти на основі словесного пояснення вчителя, вона легко засвоює, коли ці знання подаються їй у вигляді дій з моделями (тематичні колажі, сенсорно-графічні схеми, блоки-квадрати, схеми-розповіді, предметно-схематичні моделі тощо). Адже механізми асоціативної пам'яті одночасно є й основними механізмами розумових процесів у людини.

Таке навчання відбувається через системний, особистісний, діяльнісний, діалогічний, культурологічний, інформаційний, аксіологічний підходи в роботі. Прикладом даного процесу може слугувати програма розпізнавання текстів «FineReader», в яку закладено принципи роботи зорової аналізаторної системи людини.

Навчання за допомогою прийомів мнемоніки сприяє:

- розвиткові пам'яті, уваги, інтересу, образного мислення, творчих здібностей дітей, зв'язного мовлення, дрібної моторики рук;
- вмінню дітей перетворювати абстрактні символи в образи (перекодування інформації);
- формуванню у дітей процесів сприйняття-відтворення;
- розвитку вміння працювати за зразком і за правилами, самим складати схеми й відтворювати їх, слухати дорослого і виконувати його інструкції;
- розширенню й збагаченню словникового запасу дітей;
- формуванню навичок співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, самостійності, ініціативності, відповідальності, цілісного сприйняття навколишнього світу;
- мотивації до вивчення нового, до активної участі в освітньому процесі, до вирішення інтелектуальних і особистісних завдань на практиці. [2]

Технологія мнемоніки спирається на принципи:

- розвивальний;
- наукової обґрунтованості й практичного застосування;
- відповідності основним положенням вікової психології й педагогіки;
- інтеграції дитячої діяльності (реалізація проектів, робота під час тематичних тижнів, спостереження за сезонними явищами в природі та подіями, проведення свят, спостереження за національними традиціями);
- комплексно-тематичний принцип (об'єднання комплексу різних видів завдань навколо єдиної теми).

Види моделей мнемоніки:

- предметна модель, аналогічна предмету, відтворює його найголовніші частини, конструктивні особливості, пропорції та співвідношення. Наприклад, план споруди;
- предметно-схематична модель (у вигляді графічних знаків) передає найголовніші риси досліджуваного об'єкта в узагальненому вигляді;
- графічні моделі – узагальнено передають різні види відносин. [2]

Щоб модель (як наочно-практичний засіб пізнання) виконувала свою функцію, вона повинна відповідати ряду вимог:

- чітко відображати основні властивості об'єкта пізнання, бути аналогічною структурі досліджуваного об'єкта;
- яскраво й виразно передавати ті властивості об'єкта, які повинні бути засвоєні з її допомогою;
- бути простою й доступною для сприйняття;
- забезпечувати атмосферу співпраці й свободу творчості для створення кожною дитиною власної (авторської, осмисленої й презентованої) моделі пізнання;
- не допускати зловживання даним методом, використовуючи його без необхідності, коли властивості й зв'язки предметів і так зрозумілі;
- забезпечити таку ситуацію, в якій би дитина відчула необхідність створення моделі. [2]

Етапи роботи з моделлю:

1. Введення елементів схем, символів (букви, позначки звуків, кольори, форми, величини, дії).
2. Використання елементів опорних схем та символів під час різних уроків, аби в дитини не було звикання.
3. Введення заперечень (немалий, неістівний, некруглий).
4. Поєднання символів, створення навчального ланцюжка символів.
5. Самостійне (аргументоване) створення дитиною символів-асоціацій для засвоєння якоїсь теми.
6. Розглядання схеми-таблиці і розбір того, що на ній зображено.
7. Здійснення перекодування інформації, тобто перетворення абстрактних символів в образи з подальшим самостійним переказом закодованого тексту. [3]

Правила при роботі з мнемотехнікою:

1. Елементи мнемоніки мають впроваджуватись регулярно.
2. Починати роботу потрібно від найпростішого, з кожним разом все більше ускладнюючи завдання.
3. Аби дитині було цікавіше, таблиці й схеми слід робити кольоровими.
4. У одному завданні (схемі або таблиці) число квадратів (чи логічних ланцюжків) не повинно перевищувати дев'ять (гранично допустимий обсяг для початківців).
5. Не бажано застосовувати більше двох мнемосхем удень. Виключення можливе лише на прохання дітей, коли вчитель справді побачив у дитячих очах непідробний інтерес.
6. Щоб уникнути приривчання, педагогові слід щодня змінювати прийоми даної техніки та тематику таблиць чи схем.
7. Результат такої діяльності буде значно кращим, коли починання вчителя підхоплять вдома й батьки. Наприклад, дитина може намалювати вдома схему-малюнок про те, як пройшла шкільна екскурсія, тематична перерва чи урок; схему-ескіз для створення тематичного лепбуку. Можна підібрати картинку з відомої казки чи книжки й запропонувати дитині вигадати свою, відмінну від оригіналу історію чи кінцівку. Авторські малюнки повинні обов'язково озвучуватись зв'язною розповіддю дитини. [2]

Спираючись на прийоми даної техніки (аби допомогти учням збагатити свій словниковий запас, навчити вибудовувати грамотні, логічні ланцюжки, дати поштовх для розвитку їхньої уяви й пам'яті) ми, поряд із вищеперерахованими, регулярно застосовуємо й власні нововведення:

I. Алфавітний словарний ланцюжок (гра слів). Ідея прийому взята від абеткового вірша. [3]

Абетковий вірш, абецедарій – поетична форма, різновид акровірша, віршований твір, перші літери рядків якого подано відповідно до порядку літер у абетці. Найдавнішими зразками абеткового вірша вважають псалми 25 і 34 Книги Псалмів в оригінальних івритських текстах. У новій і новітній українській літературі до цієї форми поети зверталися переважно у творах для дітей, наприклад, «Алфавіт віршами, написаними для сина» (О. Олесь), «Весела абетка» (Н. Забіла), «Молитва абеткова» (Д. Білоус) тощо.

Ми ж використовуємо даний прийом, починаючи з кінця 1 класу, створюючи алфавітні словарні ланцюжки з дидактично-мнемотехнічною метою (для запам'ятовування алфавіту, правильного написання словникових слів, розширення словарного запасу та набуття досвіду користування орфографічним словником у поєднанні з «хвилинками каліграфії» на уроках української мови).

На відміну від традиційного абecedарія, в наших словарних ланцюжках кожне слово починається з однієї й тієї ж літери (виключення становлять прийменники і сполучники). Головна умова створення такого ланцюжка – залучення орфографічного словника. Учні розгортають словник на задану букву, читають подані там слова й складають із них логічний вислів. Потім вислів записується до зошита ще й як елемент «хвилинки каліграфії». Чим більше у вислові логічно зв'язаних слів – тим краще. Особливий бонус отримує школяр, якщо його ланцюжок набирає віршованої форми.

Приклади алфавітних словарних ланцюжків: [3]

Армія атакує артилерійськими атаками агресорів. Анна апробує: аналізує в автобусі англійську абетку. Анна аплодувала артистам-акробатам Анатолію і Анастасії з Англії. Андрій – аспірант археологічної академії. Акула Анастасію абетці вчила. Аспіранти аграрної академії агітували академіків апробувати ананаси, тощо.

II. Мнемонічні оповідки та казки

Один із найголовніших наших прийомів, який ми використовуємо уже впродовж кількох десятиліть, – перенесення найскладніших тем програмового матеріалу в авторську казку чи оповідку, власноруч намальований комікс чи розіграний мультфільм. Таке собі **казконавчання**. Вкладення незрозумілого правила чи тлумачення в уста казкового героя гарантує стовідсоткове розуміння інформації учнями, забезпечує повне її запам'ятовування і відтворення.

Починаючи з перших днів першого класу ми з учнями складаємо казки й розігруємо п'єски чи мультики: про те, як правильно сидіти за партою (і чому), про правила поведінки під час уроків і перерв, про букви, звуки, написання цифр, розв'язання задач тощо. У 3-4 класах учні вже вміють самі не лише скласти казку чи оповідку на певне правило, але й записати її до спеціального «Зошита навчальних казок».

Приклади авторських казок про літери українського алфавіту, написаних учнями 4 класу для майбутніх першокласників: [3]

Подорож букви С

Світлим зимовим сонячним днем буква С вирушила в подорож. Сніжинки танцювали й кружляли в повітрі. Синички, наївшись смачної страви, розмовляли як їм добре й весело живеться на світі. Але скоро на землю прийшла ніч з мішком чудес. Вже сонно сипались сніжинки, стиха щось промовляючи миготіли зірочки, ніби співаючи коліскову. Стало світло, бо на небі з'явився Місяць, ніби золота підкова. Буква С зачудовано дивилася на нього і не могла зрозуміти, що він їй нагадував. Сніг був сірий, але сяйво додавало яскравого срібла.

– Місяць дивиться з небес і нагадує мене! Я – родичка Місяця! – раптом зрозуміла буква С. Це її потішило й забавило. По скрипучому сніжку вона побігла до своєї абетки, щоб розповісти друзям про подорож.

III. Мнемонічні вірші («Віршезнайко») [3]

Ритм і рима – найелементарніші форми мнемоніки, природний принцип упорядкування інформації, яким мимоволі користується багато людей, раз по раз повторюючи в одному й тому ж ритмі необхідні для запам'ятовування дані, або одночасно підбираючи до них рими. Так легко запам'ятати номери телефонів, таблицю множення, потрібні назви тощо. Цей принцип запам'ятовування знали ще в гомерівські часи. Однак, на відміну від казнавчання, використанням ритму і рими забезпечує тільки запам'ятовування інформації, не гарантуючи її розуміння.

Ми широко використовуємо ці форми мнемоніки, але тільки в поєднанні з казнавчанням, аби забезпечити двоєдину ціль: розуміння+запам'ятовування. Так у нашому навчальному арсеналі з'явилася сила-силенна римованих підказок, дидактичних віршів, римованих правил, написаних як учителем, так і учнями.

До своїх прийомів «Віршезнайки» ми часто додаємо елементи логоритміки та ігроритміки (особливо під час тематичних перерв і фізкультхвилинок).

Логоритміка – комплекс вправ, який діти виконують за допомогою музики або віршів.

Ігроритміка – комплекс ритмічних рухів, який діти виконують під спеціально дібрану музику.

Приклади мнемонічних віршів, які використовуються на уроках української мови:[3]

Парні дзвінки та глухі приголосні

(тут і далі – вірші автора статті)

Друзям в космос закортіло.

Поспішали, що є сили:

Баба пироги пекла,

Діду тістечко дала,

Зайця салом годувала,

Жабі шапочку придбала,

Джмеля часм напоїла,

Гедзю кептарик пошила,

Гусці хлібця припасла...

Дзвінок раптом пролунав,

Цвіркун пісню заспівав.

І помчали всі в ракеті

До прекрасної планети.

IV. Мнемонічні фрази [3]

У педагогіці існує безліч мнемонічних фраз, які слугують для запам'ятовування певної інформації. Нам же видається продуктивнішим використовувати власні, створені під час уроку при подачі або закріпленні тієї чи іншої теми.

1. Наприклад, для запам'ятовування порядку відмінків української мови (**Називний, Родовий, Давальний, Знахідний, Орудний, Місцевий, Кличний**) ми використовуємо:

«Назар, Роман, Давид Знахідкою Орудували, Марину Кликали»;

«Називаємо Родину, Даруємо Знахідку, Орудуюмо, Місцевих Кличемо».

2. Для запам'ятовування послідовності кольорів веселки (**червоного, оранжевого, жовтого, зеленого, блакитного, синього, фіолетового**) використовуємо:

«Черепаха, Ослик, Жабка, Зайчикові Берет Старанно Фарбували» тощо.

V. Мнемонічні картки та схеми («уявні стежки», «рухомі піктограми») [3]

В основному мнемотехніка – це використання спеціальних карток і схем. Ми ж поєднуємо ці прийоми ще й з досить відомим методом Цицерона. (Для того, щоб відтворити свою промову в суворій послідовності, оратор розбивав текст виступу на частини, готуючи кожна з них в одному зі своїх покоїв. Перед тим як вийти на публіку, Цицерон робив уявну прогулянку по кімнатах, дотримуючись певного маршруту. Все це допомагало йому згадати саме ту частину промови, яку він готував в тому чи іншому приміщенні).

Для побудови логічного зв'язного тексту (усний чи письмовий переказ твору, складання плану для переказу художніх творів, відтворення почутого чи прочитаного матеріалу з природознавства тощо) ми створюємо систему образів на «**уявній стежці**». Перед тим, як приступити до роботи з текстом, спочатку читаємо його й з'ясовуємо про що він. Потім всю інформацію розбиваємо на кілька частин, які несуть змістове значення, й уявно «прив'язуємо» кожна частину до певного образу на «стежці» (такі образи є допоміжними й потрібні для кодування («прив'язування») тієї інформації, яку необхідно запам'ятати).

Приклади розміщення інформації на «уявній стежці» за методом Цицерона із використанням спеціальних карток чи схем:[3]

Іменники, які використовуються в українській мові лише в множині

Закінчилися **жнива**, а з ними – й літні **канікули**. Одного разу прокинувся дідусь у своїй хатині й відчув, що змерз.

Натягнув він **штани**,

начепив на носа **окуляри**,

вийшов у **двері**,

сів у **сани**,

вийхав за **ворота**

та й поїхав у **Карпати**

по **дрова**.

Використовував він при цьому **ножиці** й **граблі**, бо не можна в Карпатах пиляти й рубати.

Справившись з роботою, узяв дід **гроші**,

купив **харчі** та й

відсвяткував **іменини**.

«Рухомі» схеми-підтограми застосовуються на всіх без винятку уроках. «Рухомі», тому що рухаються в руках учнів під час театралізації певного правила чи тлумачення; рухаються школярами по магнітній площині дошки під час перетворення правила з підручника в картки-опори; слугують пазлами під час гри-перевірки домашнього завдання або закріплення вивченого матеріалу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. М. Зиганов, В. Козаренко «Мнемотехника: Запоминание на основе визуального мышления»/ САЙТ ЛОТОСА, <http://ariom.ru/litera-dop.html>

2. Кашуба Л.В. Ейдетика: кроки до інтеграції освітніх технологій/Л.В.Кашуба, А.А.Кендюхова//Конструирование учебного процесса на основе ТРИЗ-педагогика: матер. научн.-практич. Конф., 14-15 июня 2005 г. – Запорожье: Запорожский обл. ИППО, 2005. – С. 168-179.

3. Л. Б. Петренко. «Мистецтво запам'ятовувати»; «Як учителю застосовувати мнемотехніку під час роботи з дітьми». / Журнал «Заступник директора школи», К., № 8 (серпень), с. 32-40, 2019 р.

4. В. Хромов Мнемотехніка – Мистецтво запам'ятовування/ MOVA.info, лінгвістичний портал. <http://www.mova.info/Page2.aspx?11=145>

5. Чепурний Г.А. Як навчитися легко вчитися. Книга1. Асоціативний зв'язок, цифри та творче мислення. Навчально-методичний посібник/Г.А.Чепурний, Ю.В. Палійчук. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2006. – 80 с.

Петренко Юлія Миколаївна,

Відмінник освіти України,

член Національної спілки художників України,

керівник гуртка «Академія Олівця»

Будинку дитячої та юнацької творчості «Дивосвіт»

Бориспільської міської ради Київської області

м. Бориспіль

peteno313@ukr.net

СТВОРЕННЯ АСОЦІАТИВНИХ ГРОН – ПЕРША СХОДИНКА ДО РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧОСТІ У МАЛЮКІВ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Дошкільний вік – найоптимальніший період для розвитку образотворчості. Науково доведено, що діти проходять певні етапи розвитку. Наприклад, з 3,5 до 4,5 років їм подобається малювати й писати, з 4,5 до 5,5 – читати, і тільки до 6 років вони «вбирають» у себе запахи, кольори, звуки. Завдання педагогів – не пропустити жодного етапу в розвитку малечі.

Ключові слова: асоціації, образотворче мистецтво, образи, тронування, фантазії, композиція, етюд, авторські прийоми.

association, art, obrazy, klaster, fantasies, composition, study, author's techniques.

ассоциации, изобразительное искусство, образы, кластеры, фантазии, композиция, этюд, авторские приёмы.

*Дитина мислить формами, барвами,
звуками, відчуттями...*

*І той педагог даремно й шкідливо
силував би дитячу природу,
якби примусив її мислити інакше.*

Костянтин Ушинський

Життя висунуло суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Одна з найважливіших функцій у розв'язанні даної проблеми відводиться заняттям образотворчою діяльністю, бо саме образотворче мистецтво сприяє формуванню особистості духовної, творчої, небайдужої. Чернігівський педагог В. В. Бурнос стверджує: «Треба нам всім раз і назавжди запам'ятати, що ставлення до культури взагалі, дзеркало, у якому видно все і скрізь: події, вчинки, почуття. Занепад мистецтва – це занепад держави. Скільки б не було розмов про відродження, його не буде доти, доки людина не почне відчувати велич – красу цього світу і смиренну красу свого буття в цьому світі. А цьому, як відомо, може навчити тільки мистецтво» [1, с. 3].

Одним із провідних завдань керівника гуртка образотворчого мистецтва – є формування творчої натури вихованця шляхом залучення його до виконання різного типу завдань, спрямованих на вироблення життєво необхідних професійних компетентностей. Це завдання є одним із найважливіших серед поставлених перед Новою українською школою і вказує на значущість вироблення умінь практичного й творчого застосування набутих компетенцій: «...Всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [2, с. 380].

З чого починати? Змалечку. Дошкільний вік – найоптимальніший період для розвитку образотворчості. Науково доведено, що діти проходять певні етапи розвитку. Наприклад, з 3,5 до 4,5 років їм подобається малювати й писати, з 4,5 до 5,5 – читати, і тільки до 6 років вони «вбирають» у себе запахи, кольори, звуки. Не пропустити жодного етапу в розвитку малечі радить і педагогіка Марії Монтессорі, однією з ідей вільного виховання якої є звернення дитини до наставника: «Допоможи мені це зробити самому». [3, с. 3].

Для дитини не існує абстрактних понять любові, страху, гніву. Вона втілює їх у реальні образи. Характерне для світосприймання маленької особистості образне уявлення, що формує її неповторний світ, не зникає із закінченням дитинства. Тому розвивати образне, асоціативне мислення, здібності творення самого себе, опанування стихією своїх пристрастей, сприяти художньо-творчому самовияву – одне з найголовніших завдань виховання наймолодших громадян нашого суспільства.

Що ж таке – «асоціації»? У енциклопедичному словнику це слово трактується, як «психологічний зв'язок, що виникає за певних умов між двома або більше психічними явищами (уявленнями, думками, почуттями), внаслідок чого одне уявлення, почуття чи враження викликає інше. Асоціації утворюються в тому випадку, коли відповідні психічні процеси переживаються одночасно або безпосередньо один за одним» [4, с. 67]. Таким чином, асоціації формуються завдяки взаємодії двох компонентів: психічного й фізіологічного. Розрізняють асоціації за суміжністю (у просторі, в часі), схожістю й контрастом. Це стимул, що активізує ті почуття, які впливають на мислення. А уява починає виявляти різні сюжети, подібні до тих образів, котрі побачила людина. Так, шляхом порівняння з відомим (за частинами або цілісно), розпізнається невідоме – форма, фігура, конфігурація. Існують прямі й непрямі асоціації. Прямі – пов'язані з отриманням зображень, що відповідають їхньому змісту, непрямі – виникають при неповній їх відповідності.

Будь-яка фантазія має предметну основу. А форма предмета завжди містить у собі оцінно-асоціативний аспект. Тому, образотворче мистецтво, впливаючи на дитячу уяву шляхом пробудження асоціативних думок і почуттів, пов'язаних з уявленнями про реальну дійсність, здатне підготувати дитину до життя: навчити здобувати інформацію, критично мислити, співпрацювати в колективі, організовувати свою роботу, самостійно вирішувати проблеми, використовувати власний досвід. Завдання ж педагога – формувати в вихованців не тільки певні навички в опануванні знаннями, а й компетентності, тобто уміння використовувати одержані знання в нестандартних життєвих ситуаціях.

Отже, формування асоціативного мислення – одне з найважливіших завдань образотворчого мистецтва, перша сходинка до пізнання композиції. Як досягти бажаного результату? А що, коли перетворити навчання на гру? Тим паче, що йдеться про дітей. «Навчання – найкраща у світі гра й розвага. Усі діти народжуються з таким переконанням і живуть із ним, поки ми не переконаємо їх, що це важка й неприємна праця. Тільки деякі діти все ще залишаються на своїх позиціях, впевнені, що навчання приносить радість, що це чи не єдина гра, в яку варто бавитись. Ми знаємо, як називати цих дітей. Це генії» – стверджує американський педагог Джаннетт Вос [5, с. 107].

Спробуймо перетворити навчання на гру за допомогою образотворчих технік та інтерактивних методів навчання. Наприклад, одним із ефективних методів асоціативного стимулювання уяви є вправи в техніці монотипії, котру можна назвати символом випадкової, вільної імпровізації образотворчого рішення. Така свобода дії приносить хаос, який може бути не менш виразним, ніж організований порядок. Емоційну реакцію в дітей викликають візуальні ознаки форми: контури-силуети-межі, різновиди контрастів, колірні особливості. При розмитих межах з'являється невизначеність уявлення про форму, що викликає асоціативність її сприйняття. Тоді у свідомості дитини зароджується домінуюча ознака спостережуваної форми, яка починає відповідати певному смислового й емоційному значенню. Досить високі можливості подальшої трансформації форми і в цілях отримання нової якості. В цьому випадку в свідомості проявляється так званий «принцип плями».

Аби досягти максимального розвитку асоціативного мислення вихованців, необхідно поєднувати художні засоби образотворчості з виразністю мовлення, впроваджуючи художню асоціацію – зв'язок уявлень, коли одне з них викликає у свідомості низку інших, інколи ірраціональних. Цьому сприяє створення асоціативних композицій, асоціативних етюдів, асоціативних грон (метод гронування).

Асоціативна композиція (завдяки психологічним зв'язкам уявлень про різні предмети та явища, вироблені життєвим досвідом) допомагає виникненню художнього образу. Адже «кожен предмет викликає якусь асоціацію, кожна форма виражає певний характер (ескімос – сніг, північ; нічне небо – нескінченність; карнавал – яскраві фарби, динаміку, вогняні спалахи, контрасти в процесі зорового сприйняття)» [8, с.1].

Асоціативний етюд (ще один крок до поліпшення образотворчо-мовленнєвої компетентності дітей) – «невеликий за обсягом, переважно безсюжетний твір настроєвого характеру, в якому автор подає конкретну картину, фіксує момент, вихоплений з життя, відтворює внутрішній стан людини, нерідко на тлі співзвучного пейзажу і власних вражень» [6, с.49]. На практиці застосування подібного виду роботи має такий алгоритм:

- 1) вихованцеві подається поняття (образ, риса вдачі, конкретний персонаж);
- 2) у дитини виникає певна асоціація (предметна чи почуттєва);
- 3) слово-асоціація і є основою дитячого етюдів – власної композиції.

Так, старшеньким можна запропонувати створити асоціативний етюд до поняття «пурпурові вітрила». Асоціацій виникне безліч: кохання, вірність, мрія, берег, море, острів, шторм, штиль, корабель... Вихованець, відштовхнувшись від найпершої асоціації, яка виринала в думці, має створити власну композицію, не переказуючи відомого твору. Не біда, коли асоціативний етюд не вдасться дітям з першого разу. Це досить складний тип завдання, котрий потребує неабиякої сконцентрованості уваги та роботи уяви.

Для співпраці з найменшешенькими сучасна методологія виробила цілу низку завдань творчого характеру, покликаних розвивати креативність, неординарність, образне мислення та уяву. Серед них – метод гронування. Це – «гнучка методика, нелінійна форма мислення, яка подібна до принципу роботи нашого мозку» [9, с.42]. Дана стратегія навчання спонукає вихованців вільно думати й відкрито висловлюватися на певну тему, спрямована на стимулювання мислення, допомагає дитині зрозуміти поняття і зв'язки, які складніше усвідомити під час застосування традиційних методів навчання. Грона можна будувати асоціативні та інформативні, одно- та багаторівневі.

Особливість однорівневого грона полягає в тому, що всі зв'язки в його побудові відбуваються на одному рівні, тобто від одного відправного слова. Багаторівневе грона, в основі якого лежить принцип гіперзв'язків, представляє собою розгорнену опору за темою, де кожне

слово наступного рівня стає опорним щодо підбору інформації. Інформативне гроно дозволяється піддавати сумніву (з боку педагога) й відповідно до захисту (з боку дитини-автора). В інформативне гроно вводяться слова, які легко пояснюються автором роботи на рівні зв'язку з темою (опорним словом, словосполученням).

Асоціативне гроно (асоціативний куц, асоціативна мапа, кластер) – базується на пошукові асоціацій, що виникають в дітей. Такі грона не коментуються й не оцінюються. Робота над ними допомагає акумулювати думки й міркування вихованців навколо понять, які розглядаються.

Етапи гронування є простими й дуже добре запам'ятовуються: в центрі будь-якої поверхні для письма пишеться (рисується) опорне поняття, відповідно до якого й підбираються слова за певними зв'язками, що спадають на думку з обраної теми.

У молодшому шкільному віці діти з легкістю сприймають інформацію через асоціації. Наприклад, одна з перших форм-образів, з якою знайомиться малюк – це коло («сонечко»). Його можна брати за основу у вивченні більш складніших образів, демонструючи дитині спорідненість форм через гру на асоціаціях (сонечко схоже на голову лева з гривною, на Колобка, равлика, м'яч, гудзик, апельсин, кавун, комашку тощо). Вивчаючи можливості ліній, малята дають їм асоціативні характеристики – колючі, хвилясті, прямі, «дощик» (пунктирні). Асоціативно, в процесі гри, шукають «хто власник» цих ліній (їжачку підійдуть колючі лінії, а дощик складається з пунктирних...).

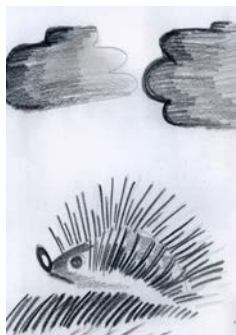
Після ознайомлення з такими геометричними поняттями, як-то: лінія, коло, овал (навіть не знаючи термінів), малюки із задоволенням складають асоціативну мапу, символічно відтворюючи деякі форми реально існуючих об'єктів. Зображають курчатко і окуляри із двох кіл-«сонечок», сніговика – із трьох. За допомогою ліній-«паличок» створюють будиночок, кораблик, дерево, ялинку, паркан. У результаті поєднання «сонечок», «паличок», «яєчок», «краплинок», «плямок» тощо з'являються метелик, паровозик, бегемотик, слоненя, їжачок. Крім того діти ще й мимоволі засвоюють поняття про геометричні фігури. А веселкова країна фарб дає змогу маленьким художникам пізнати виражально-емоційні можливості кольору, відчути себе творцем.

Наступним етапом розвитку образотворчості в малечі може слугувати методика зображення предметів та істот на основі ліплення складних об'ємних форм та асоціативних образів, позаяк ліпити малюкам легше, ніж малювати. Після ліплення складних об'ємних форм, тварин і звірів вихованці впевнено і навіть з пам'яті зображають їх на аркуші. На основі методики об'ємного ліплення й була створена авторська методика зображення предметів та істот на площині.

Методика занять образотворчим мистецтвом з дитиною 4-6 років, спрямована на розвиток творчості, винахідливості, фантазії, уяви, пам'яті, уваги, художнього смаку, образного та асоціативного мислення покликана забезпечити такі розвивально-виховні завдання:

- формування особистісної цілісності та духовності, естетичної культури та почуттів, ідеалів, смаків, оцінок, інтересів, потреб, прагнення до творчої самореалізації;
- розвиток образного мислення, асоціативної та зорової пам'яті, уяви та фантазії, емоційної чутливості, спостережливості, кольорознавства, просторових уявлень, комунікативності;
- виховання аналітичного ставлення до естетичних явищ в дійсності та мистецтві, творчої активності.

Практичні ідеї, спрямовані на розвиток творчості, винахідливості, фантазії, уяви, зорової пам'яті, уваги, емоційної чутливості, спостережливості, просторових уявлень, комунікативності, акуратності, вправності, дрібної моторики руки, елементів кольорознавства, логіки, художнього смаку, образного та асоціативного мислення, докладніше подані в авторському дитячому нон-фікшні «Академія Професора Олівця». В ньому розміщена серія майстер-класів, призначених для занять образотворчим мистецтвом з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Завдання в майстер-класах розміщені за принципом поетапного ускладнення. Вони стануть у нагоді як під час індивідуальних, так і під час групових занять. До кожного майстер-класу додається ще й повчально-пізнавальна оповідка, здатна спонукати малюків до образотворчості. Вибір тем для творчості, націлених на формування духовності малят, звернено у світ природи, що є невичерпним джерелом пізнання та натхнення митців усіх поколінь.

– Увага! Увага! Наказ Його Величності князя Олівця Першого «Простого»! Простим олівцям і олівчикам терміново зібратися на нараду до зали засідань! – голос князівського глашатая луною рознісся князівством і в Початковій школі Олівчика Малювальничка водночас зникли всі прості олівці.

– А як же ж я? – розгублено озирнувся Лесик, але відповіді чекати було уже ні від кого.

Хлопчик метнувся по величезній залі Графіки в пошуках хоча б невеличкого недогризка-олівчика. Все марно! Прості олівці зникли.

– Оце так! Виявляється, без простого олівця жодної картини намалювати не можна! – вголос міркував хлопчик, безцільно длубаючи нігчиком по незакінченій роботі.

– Ох! А-а-апчхи-и-и! О-хо-хо! А-а-а-пчхи!!! – Олесь аж підскочив від несподіванки й з острахом поглянув у бік старовинного каміну, звідки долітали ці дивні звуки.

Чорна хмаринка сажі оповила пічку липким мороком і заважала розгледіти обриси дивного худорлявого створіння, яке борсалось в купці перегорілих галузок, продовжуючи дзвінко чхати.

– Му-у-у-р-р-ня-я-у!!! – прожогом метнувся до хмаринки Мудрик, який до того нишпорив по закутках кімнати, в надії впіймати якусь нерозумну мишу.

Котик похапцем ухопив пазурами невеличку чорненьку істоту, витяг її з пічної решітки на аркушик білого паперу й хвацько клацнув зубами, мріючи поласувати смачненьким. На зубах щось неприємно затріщало, в ніздрях залоскотало...

– Бр-р-р-идота! Мня-я-у-у-у! – ображено облизався Мудрик почорнілим язичком і відштовхнув незнайоме створіння подалі від себе.

Ковзнувши своїм бочком по білому Аркушу, незнайомка залишила на ньому чіткий чорний слід, струсила з себе рештки сажі, що висипалася на неї з димаря, і самовдоволено поглянула в бік хлопчика.

– Ледве вибралася на волю! – смачно чхнувши востаннє, швидко залопотіла вона, а потім повчально прорекла. – помиляєшся, братику! На світі доволі графічних матеріалів, здатних замінити простого олівця! Ось хоча б і я, пані Вуглинка, завжди можу прислужитися!

– Пхе! Вуглинка?! Але я ж не вогнище хочу розпалити! Я малювати хочу! І не в печері на стіні, як доісторичні люди, а в альбомі для малювання! – тупнув ногою хлопчик, від чого Вуглинка знову чхнула.

– Обережніше, будь ласка! Не здимай галасу, не збурюй брудного повітря, з якого я перед тобою з'явилася. Краще послухай! Я нарешті звільнилася з того задушливого димаря і тепер вчитиму тебе малювати вуглиною.

– Та я ж забруднюся й буду таким, як сажотрус!

– Забруднишся, звичайно, коли будеш порпатися руками в купі перегорілих дров. А коли обережно загорнеш мене у шматочок паперу чи ганчірочку, або скористаєшся моїм братиком, Активованим Вугликом, то залишишся чистим і охайним.

Зате на Аркуші Вуглинка залишає виразні чорні лінії, які допомагають створювати цікаві малюнки. Закріпити малюнок на папері допоможе звичайнісінький мамин лак для волосся, яким варто збризнути закінчену роботу, щоб вугляні лінії не осипалися.

– А Олівчик Малювальничок сваритися не буде?

– Не буде. Він добре знає мої художні здібності. А щоб залишитися охайним і не забруднити руки, скористайся ганчірочкою, або вологими серветками. Закріпити закінчену картину лаком попроси дорослих. Самому цю процедуру виконувати ще зарано.

– А тепер – до роботи! Тобі обов'язково сподобається!

ЛІТЕРАТУРА

1. Петренко Ю. М. Моя перша книжка з малювання – К.: Аконті, 2008. – 100 с.
2. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2017, №38-39, 380 с.
3. Монтессорі М. Допоможи мені це зробити самому / укладачі М. С. Богуславський, Р. Б. Корнетів («Уява у творчості дітей та великих художників»). – М.: ІД Карапуз, 2000.
4. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства, за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – т. 1. – с. 67.

5. Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Революція в навчанні / переклад М. Товкало. – Львів: Літопис, 2011. – 535 с.

6. Етюд / Бібліотека української літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/slovnyk/printout.php?number=49>.

7. Художня асоціація / Бібліотека української літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/slovnyk/printout.php?number=187>.

8. Буймистру Т.О. Емоційні асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.elitarium.ru/znachenie-cvet-kachestvo-svoystvo-vospriyatie-associaciya-vliyanie-chuvstvo-psihologiya-koloristika/>.

9. Чарльз Темпл, Дженні Л. Стіл, Курт С. Мередіт. Методична система «Розвиток критичного мислення при викладанні різних предметів» – США; Київ: Інститут відкритого суспільства Джорджа Сороса, 1998, посібник II. – с.42-45.

Погрібна Д. В.,

кандидат філософських наук

старший науковий співробітник

Інституту обдарованої дитини НАНП України

м.Київ

dariastoian@ukr.net

«СВІТ СОФІЇ» Ю.ГОРДЕРА – ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ЧИ ДИТЯЧА ФІЛОСОФІЯ?

Анотація. *Аналіз роману «Світ Софії» Ю.Гордера як навчального матеріалу в галузі філософії для дітей.*

Ключові слова: *«Світ Софії», філософія для дітей, дитяча філософія, методика Р4С*

Аннотація.. *Аналіз роману «Мир Софии Ю.Гордера в качестве ученого материала в области философии для детей*

Ключевые слова: *«Мир Софии», философия для детей, детская философия, методика Р4С*

Annotation. *Presentation of philosophy for children as a methodology with the ability to form a personality with developed critical and creative intelligence*

Key words: *«Sophie's World», philosophy for children, children's philosophy, methodology Р4С*

В контексті нової реальності, яка вимагає людей, здатних мислити та діяти нестандартно, філософія для дітей стає однією із найбільш актуальних галузей досліджень, адже вона:

- передбачає формування критичного та творчого мислення із раннього віку;
- спонукає людину мислити системно та глобально;
- сприяє появі та розвитку світоглядно-ціннісних орієнтацій;
- створює індивідуальностей, здатних обстоювати свою думку.

Серед учених немає однозначного розуміння, що є філософія для дітей. Проте в межах наукової спільноти Заходу звичним стало ототожнювати формулювання «філософія для дітей» із методикою М.Ліпмана «*Philosophy for Children (P4C)*», яка характеризується наступними моментами:

- вчить не філософії, а філософуванню;
- за схемою є прочитанням спеціалізованих текстів, до яких ставляться спеціальні питання;
- основою методики є колективне обговорення без оціночних суджень модератора;
- тексти носять не стільки художній, скільки дидактичний характер;
- кінцевою метою занять за методикою Р4С є перетворення групи дітей на спільноту дослідників із розвиненим *критичним, креативним та «турботливим»* (толерантність, повага до інших) мисленням.

Проте не лише тексти М.Ліпмана можуть слугувати матеріалом в галузі філософії для дітей. Пропонуємо розглянути роман відомого популяризатора філософії Ю.Гордера «Світ Софії» із

метою виявлення його евристичного потенціалу для формування особистостей із філософським мисленням. Яким же є основні його риси?

– являє собою виклад історії західноєвропейської філософії у художньо-фантастичній формі, де головними дійовими особами є філософ Альберто Нокс та дівчинка Софія, між якими постійно ведеться діалог

– є поділеним на тематичні розділи (за епохами), кожен із яких супроводжується попередніми питаннями, які спонукають до розмислів і «готують» мислення до прийняття філософських знань

– розвивається в рамках настанови постмодерну, про що свідчать елементи інтертекстуальності та існування декількох реальностей (Софія та Альберто виявляються вигаданими персонажами, проте в кінці роману роблять спробу отримати окрему, не залежну від пера автора реальність)

Отже, на перший погляд «Світ Софії» може здатися звичайним зразком філософської літератури, орієнтованою на більш дорослу аудиторію, який, відповідно, не має нічого спільного із методикою Р4С М.Ліпмана. Проте якщо детально проаналізувати, то у даних авторів можна знайти спільні елементи, а саме:

– сократівський діалог (навчання Софії завжди проходило у форматі конструктивного діалогу);

– інтерактивна взаємодія (Засвоєння Софією (а згодом Хільдою) філософії відбувалося не лише під час бесід із вчителем, але і в результаті «командної роботи» із друзями, родиною та уявними героями);

– формування рефлексивного мислення (якщо на початку навчання учениця більше задає питання і роздумує, то ближче до кінця не лише сама викладає думки, але і отримує можливість осмислювати реальність під різними кутами зору);

– співставлення із прикладами з дійсності (приклади про «конструктор Лего» як співставлення із теорією атомів Демокріта і т.д.).

Все ж таки в романі багато що є нетиповим для класичної методики Р4С. Основні відмінності полягають у наступному

– викладення філософських ідей та концепцій (чого немає в жодному творі М.Ліпмана, там не навчають філософії як такій);

– формат листування (Софія спочатку спілкується із своїм вчителем не особисто, а за допомогою листування, тоді як в Р4С завжди передбачена командна робота);

– зміна декорацій

– акцент як на онтологічній, так і на пізнавальній та етичній проблематиці

Не дивлячись на суттєві відмінності, роман «Світ Софії» все-ж таки може бути використаний для шкільного навчального процесу. Але тут потрібно виконувати ряд вимог, в тому числі:

– наявність діалогу між учнями. (у монолозі «істина не народжується»)

– колективний пошук рішень учнями на поставлені питання (кінцева мета – створення «спільноти дослідників»)

– відсутність у вчителя будь-яких оціночних суджень (кожна дитина повинна взяти для себе особисте, не є допустимою будь-яка настанова, що учень повинен засвоїти)

Якщо навчальний процес дозволить, можна порекомендувати використати наступні практики:

– колективне прочитання окремих фрагментів (можна по черзі, а можна за ролями, що буде не менш цікавим)

– художнє відтворення атмосфери (герої Ю.Гордер мислять та діють в незвичайних ситуаціях, присутні навіть діалоги із казковими персонажами. Чому б не намагатися їх відтворити?)

– командна робота із метою візуалізації (практика відеоскрайбінгу, колективний колаж, може навіть створення інтерактивних ігор)

Висновок. «Світ Софії» Ю.Гордера не можна визначити як класичний твір філософії для дітей, адже він навчає як філософствуванню, так і філософії. Її доречніше використовувати для

навчання у підлітковому віці. Проте роман надає можливість виконати завдання, поставлені філософією для дітей - сформувати критичне, креативне та «турботливе» мислення, а також перетворити групу на спільноту дослідників

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордер Ю. Мир Софії. Санкт-Петербург: Амфора, 2008. 558 с.
2. Кравченко Ю. Філософія для дітей: вимога часу / Ю. Кравченко // Філософія освіти. – 2011. – № 1-2 (10). – С. 288-296.
3. Філософія для дітей / Отв. ред. Н.С. Юліна. – М.: ИНФРА, 1996. – 241 с.

УДК 37.091.212.3-055.25:305-042.3

Полицяк Н. І.,
завідувач кабінету
редакційно-видавничої діяльності
Рівненського ОІППО
ilchuk_13@ukr.net

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОБДАРОВАНИХ ДІВЧАТОК

У статті розглянуті проблеми впливу гендерних стереотипів та диференціальної соціалізації на обдарованих дітей, зокрема дівчаток. Проаналізовані причини «зникаючої обдарованості» у дівчаток.

Ключові слова: обдарованість, гендерні стереотипи, диференціальна соціалізація, «зникаюча обдарованість».

The article considers the problems of the influence of gender stereotypes and differential socialization on gifted children, in particular, girls, the causes of «disappearing giftedness» in girls.

Key words: giftedness, gender stereotypes, differential socialization, «disappearing giftedness».

У зарубіжній і вітчизняній психології та педагогіці нагромаджено безліч досліджень щодо вивчення гендерних відмінностей та їх впливу на багатогранність особистості. Однак залишається низка складних питань, що вимагають змістовних обґрунтувань. Передусім потребує вирішення така психолого-педагогічна проблема як вивчення гендерних особливостей обдарованих дітей, зокрема дівчаток, адже щодо стану розробки феномену обдарованості, то найбільш дослідженими є питання її природи, сутності, структури, типів, видів і методів діагностики. Водночас особливості впливу гендеру на розвиток обдарованості в дівчаток різного віку, її прояви та потенціал особистості дівчат загалом залишаються майже не вивченими.

Структурні нерівності та постійні гендерні стереотипи, що впливають на жінок та чоловіків, дівчат та хлопчиків, усе ще існують у системі освіти та процесі догляду за дітьми.

Гендерні стереотипи – це упереджені соціальні та культурні шаблони чи ідеї, згідно з якими чоловіків та жінок наділяють такими характеристиками й функціями, що визначені й обмежені їхньою статтю. Зважаючи на це, гендерні стереотипи – це серйозна перешкода для досягнення реальної гендерної рівності, що призводять до дискримінації за ознакою статі. Їх формування може обмежити розвиток природних талантів і здібностей дівчаток та хлопчиків, жінок та чоловіків, власні наукові та професійні вподобання й досвід, а також можливості у житті загалом [1].

Гендерні стереотипи є результатом і причиною глибоко вкорінених ставлень, цінностей, норм і упереджень.

Складним моментом у вивченні гендерних особливостей є також роль культури. Навіть коли ми можемо спостерігати відмінності в структурі мозку, вони можуть бути результатом виховання, а не природи.

Мозок є надзвичайно пластичним, тобто формується під впливом досвіду та тренування. На думку британської дослідниці Джини Ріппон, дівчата і хлопці від самого народження можуть мати дуже різний досвід, оскільки суспільство непомітно заохочує їх до певної поведінки [2].

Порушена проблема гендеру є досить актуальною, особливо щодо геніальності та обдарованості жінок та дівчаток, адже впродовж століть вважалося, що геніальність – прерогатива чоловіків. Так, А. Шопенгауер стверджував, що сенс існування жінок у дітонародженні, а для цього геніальних здібностей не потрібно. Геній виявляється переважно у чоловіках і якщо буває притаманний жінкам, то у значно меншій мірі. «Жінки можуть володіти значним талантом, але ніколи не бувають геніальними, тому що вони завжди суб'єктивні...». Таку ж думку висловив австрійський філософ О. Вейнінгер: «Жінки не розуміють геніальності, хоча на перший погляд могло б здатися інакше, насправді їх статеве марнославство цілком задовольняється всякою екстравагантністю, яка виділяє чоловіка серед оточуючих його людей... Геніальність виступає як певний рід вищої мужності, і тому жінка не може бути геніальною» [4; 3].

Немає потреби у складних дослідженнях і суворій статистиці, щоб помітити явну невідповідність між шкільними успіхами дівчаток та їх досягненнями у зрілому віці. Ця невідповідність була названа С. Олшен «зникаючою обдарованістю», її неможливо пояснити тільки біологічними причинами, наприклад, розходженнями у будові мозку або наявністю різних гормонів, адже народжується однакова кількість обдарованих дівчаток і хлопчиків, однак з віком обдарованість дівчаток поступово перетворюється на міф або у виняток із правил [5].

Значимість проблеми «зникаючої обдарованості» та недостатня увага до вивчення особливостей гендерної соціалізації обдарованих дівчаток у вітчизняній науці створюють як зовнішні, так і внутрішні бар'єри у реалізації обдарованості. Тому, як зазначала американський етнограф та антрополог Маргарет Мід, «вирішення завтрашніх дорослих проблем залежить у значній мірі від того, як наші діти ростуть сьогодні».

Статистичні дані свідчать, що принаймні половину всіх обдарованих дітей, виявлених у початковій школі, становлять дівчатка. До моменту переходу в старші класи їх виявляється менше однієї чверті. У «дорослому» світі жінка-керівник, лідер в освіті чи промисловості, науці чи політиці – відносно рідкісне явище [6].

Нейробіолог Дж. Ріппон стверджує, що вже у два роки діти дуже чутливі до типової поведінки певної статі. Спостерігаючи за ними, бачимо, як вони грають ролі, що личать їм за гендерною ознакою. Дивно, як рано виявляються у дитячих іграх статеві стереотипи поведінки, що, можливо неусвідомлено, розвиваються у сім'ї. Деякі педагоги сприймають ці стереотипи та стверджують, що батьки бувають незадоволені, коли вчитель намагається зламати стереотипізацію за ознакою статі, відповідно до якої хлопчики повинні грати в кубики і машинки, рухатися під звуки маршів, у той час як дівчаткам необхідно няньчити ляльок, займатися прибиранням, танцювати під легку музику.

Згідно з Дж. Ріппон, діти – «крихітні соціальні губки, які поглинають соціальну інформацію» і, переймаючи ту чи іншу форму поведінки, поступово перепрограмовують нейронні зв'язки свого мозку [2].

Подібна стереотипізація особливо шкідлива для обдарованих дітей, тому що вони здебільшого поєднують у собі властивості, які характерні як для їх власної статі, так і для протилежної. Однак, схоже синтезування ніколи не віталосся суспільством. Традиційне визначення «чоловічого» характеру включає такі якості, як незалежність, наполегливість, дух суперництва, схильність до роздумів, прагнення новизни, емоційна стриманість і самоствердження. Аналогічне визначення «жіночого» базується на чутливості у міжособистісному спілкуванні, залежності, пасивності, відсутності наполегливості, намаганні уникнути суперництва, відданості, емоційності, інтуїції, вразливості та дбайливості.

Маргарет Мід ще у 1949 році писала про так званий «подвійний ланцюг очікувань», що пов'язує і хлопчиків, і дівчаток. Хлопчика навчають досягати успіху, а дівчинку – демонструвати, що вона нічого не домагається і ніколи не досягне. На її думку, хлопчик-невдаха і удачлива дівчинка однаково ризикують, адже ніколи не будуть обрані представником протилежної статі. «У багатьох суспільствах хлопчиків виховували на основі дуже простого прийому, навчаючи їх не бути жінками», – висловлювалася Маргарет Мід [7].

Дослідження гендерних відмінностей обдарованих дітей дошкільного віку, як і розгортання ознак обдарованості у цей віковий період, залишається мало розробленим. Тому звертаємося до праць В. Дружиніна та Дж. Фрімена, в яких автори наголошують на необхідності вивчення гендерних особливостей обдарованих дітей, починаючи з дошкільного віку. На їхню думку, у

зв'язку з тим, що частота вияву обдарованості в дошкільників різної статі неоднакова, саме гендерні відмінності можуть стати особливо значущими у оцінці та розвитку здібностей дітей цієї вікової групи [8].

Дошкільний період дитинства – це той час, у процесі якого дорослі повинні зрозуміти дитину і допомогти їй розкрити ті унікальні можливості, які дані для неї власною статтю. Проте очікування бувають різними ще до народження дитини. З самого початку дівчаток вчать бути пасивними, слухняними, виявляти турботу про інших. Очікують, що вони віддадуть перевагу спокійним іграм і заняттям, не будуть схильними до ризикованих справ.

Певний дискримінаційний вплив на дівчинку може мати навіть дитячий одяг. Якщо батьки, скажімо, збираються йти в гості чи на прогулянку, то доньку часто намагаються прикрасити – тут і спідничка з мереживом, і модне взуття, і вигадлива зачіска з пишними бантами... Однак такий стиль суттєво обмежує можливості дитини, вона не може почуватися вільно, бігати й торкатися «брудних речей», адже її наставляють бути чистенькою, не м'яти сукню. Дівчинка не має можливості вгамувати власну допитливість, бо радше заклопотана тим, як зберегти своє вбрання в охайному вигляді. Так формується стереотип про жінку як більш пасивну та одержиму власною зовнішністю істоту [9].

Важливим інструментом диференціальної соціалізації (стратегія, котра спрямована на соціальне конструювання відмінностей між статями) є іграшки, тобто точні копії предметів, що існують у реальному світі. Вони не просто оточують і розважають дітей, а розвивають певні вміння, навички, дають можливість «приміряти» дорослі ролі.

За даними американських дослідників, дитяча кімната хлопчика ширше розкриває навколишній світ – у ній машинки, дидактичні ігри, конструктори, спортивний інвентар, тварини, військові іграшки. У дитячій кімнаті трирічних хлопчиків у середньому в три рази більше іграшок, ніж у їх ровесниць. Багато категорій іграшок зовсім не представлені у дитячих кімнатах дівчаток.

У спогадах про дитинство обдарованих дівчаток-підлітків містяться численні згадки про те, що їм давали ті іграшки, які батьки вважали підходящими для них, а не ті, яким вони самі надавали перевагу.

Практика виховання також зазвичай буває різною, починаючи з неоднакової реакції на плач немовлят: до дівчаток підходять швидше, заспокоюють частіше. Пізніше на прогулянках матері тримають дівчаток ближче до себе, почасти несвідомо навіюючи, що вони залежать від інших, що самотійно не можуть впоратися із ситуацією, хоча добре відомо, що активність, самотійність, упевненість у собі необхідні для розвитку високого рівня інтелекту [10].

Водночас близькість до батька, ідентифікація з ним дозволяє дівчинці дошкільного віку набути незалежності, активності, що необхідні для реалізації у майбутньому житті. Це робить її більш логічною, менш чутливою та більш успішною у розумовій діяльності, а не художній творчості. Протожіночність утруднить для багатьох дівчат-дошкільнят набуття якостей, необхідних для реалізації себе у геніальній художній творчості. Для того, щоб обдарована дівчинка зберегла потенціал у творчості, їй необхідно ідентифікуватися із обома батьками [11].

Меншовартість «жіночого» у суспільстві утруднює розвиток позитивної Я-концепції дівчинки дошкільного віку. Приналежність до соціальної групи, що володіє меншими можливостями та владою, породжує проблеми зі становленням жіночої ідентифікації, особливо якщо дівчинка володіє високими соціальними здібностями, зокрема лідерськими [10; 12].

Дівчаток менше націлюють на високі досягнення, вони отримують менш розгорнуту оцінку своїх дій, ніж хлопчики. Їх характеризують як менш розвинутих (винахідливих, допитливих), але більш довірливих, поступливих. Прояв незалежності у судженнях, оригінальність мислення в обдарованих дівчаток дошкільного віку іноді викликає негативну реакцію педагогів. Таке ставлення породжує емоційні проблеми в обдарованих дівчат, адже вони маскують свою обдарованість, щоб бути прийнятими суспільством.

Феномен «зникаючої обдарованості» дівчаток у міру їх дорослішання досліджує психолог Л. Попова. На основі конкретних соціологічних досліджень та наукових узагальнень вона робить висновок про те, що орієнтованість дівчаток у процесі соціалізації на обслуговування сім'ї певною мірою визначає їх майбутній занижений соціальний статус. На соціологічному матеріалі авторка переконливо демонструє, що «конструювання гендерних компонент особистості відбувається протягом усього дошкільного віку» [11].

Тривожну тенденцію окреслила і дослідниця Н. Конопльова: суспільство, орієнтоване на жорсткі уявлення про те, що є «чоловіче» та «жіноче», нерідко відкидає та пригнічує обдарованість саме через «порушення правил поведінки, приписаних біологічній статі людини, в означеному випадку дитині» [13].

У боротьбі проти тиску соціальних стереотипів батьківська підтримка важлива для обдарованих дітей обох статей, але особливо для дівчаток.

Дівчаток готують до репродуктивного життя, «хорошої» поведінки, пригнічення власної ініціативи (конформності). У школі цей процес також триває, адже численні закордонні дослідження свідчать, що шкільні вчителі в класі більше уваги приділяють хлопчикам, зокрема педагоги першочергово відповідають на запитання хлопчиків, а однокласниць до питань не заохочують. Йдеться про те, що дівчинка повинна знати, а не досліджувати і сумніватися в істинності чи повноті знання. Крім того, вчителі частіше відгукуються на різноманітні види активності хлопчиків, дають якісно інший зворотний зв'язок хлопчикам і дівчаткам. Будь-яка відповідь дівчинки приймається (з тією чи іншою оцінкою), але від хлопчиків вимагають більшого, наполягають на пошуку правильного чи більш раціонального рішення. Крім того, їх відповідям дається більш розгорнута характеристика, а також хлопчиків зазвичай орієнтують на досягнення, подолання труднощів, більш високий рівень домагань.

Варто зауважити, що вчителі по-різному пояснюють і погані досягнення учнів різної статі: неуспіх дівчаток – відсутністю здібностей, хлопчиків – недоліком працьовитості, зусиль. Ця відмінність має важливе значення, оскільки за відсутності здібностей працьовитість, додаткові зусилля не вирішують проблему. Отже, дівчаток менше налаштовують на роботу, їх заохочують прийняти те, що є, як належне. І навпаки – хлопчиків стимулюють працювати більше, щоб домогтися успіху.

У школі вчителі підтримують зусилля сім'ї щодо формування різного типу поведінки у дівчаток і хлопчиків. Помічено, що вигуки з місця, дрібні порушення дисципліни, допущені дівчатками, викликають обурення вчителів, тоді як для хлопчиків ті ж самі дії залишаються безкарними. З боку вчителів і батьків на дівчаток здійснюється неабиякий тиск, аби змусити беззаперечно підкорятися всіляким нормам, правилам і традиціям.

Неоднаковим є й ставлення вчителів до обдарованих учнів різних статей. Так, педагоги зазвичай вважають, що обдаровані хлопчики перевершують обдарованих однокласниць у галузі критичного та логічного мислення, творчому розв'язанні завдань. Учителі-чоловіки сприймають обдарованих учениць більш традиційно, ніж учительки: більш емоційними, поступливими, довірливими, з менш розвиненою уявою, допитливістю, винахідливістю. Також педагоги ставлять найнижчі оцінки тим ученицям, які виявляють здібності до аналітичного мислення, до висунення власних оригінальних ідей, чинять опір традиційним умовностям. Хлопчики з подібними характеристиками мають у вчителів високий рейтинг.

Учителі, які добре знають обдарованих учениць, оцінюють їх більш негативно, ніж педагоги, що не працюють із ними постійно. Протилежна тенденція властива ситуації з обдарованими хлопчиками. Упереджене ставлення до обдарованих учениць є досить небезпечним, оскільки дівчатка більш сприйнятливі до реакції вчителів.

Аналогічна практика взаємодії триває на рівні університетської освіти.

У результаті всіх цих, на перший погляд, малозначимих відмінностей обдаровані дівчата йдуть у дорослий світ із деякими досить поширеними рисами. По-перше, багато хто з них заперечують свою обдарованість, високі здібності, пояснюючи свої успіхи зовнішніми умовами. По-друге, у них формується виняткова здатність до соціальної адаптації, добре маскується обдарованість, що забезпечує прийняття їх найближчим оточенням. По-третє, вони змінюють свої первинні професійні орієнтації, часто зі зниженням соціального статусу професії.

Мета освіти у гуманістичному суспільстві – допомогти ефективно реалізувати людські можливості. Немає потреби робити жінок більш схожими на чоловіків; треба допомогти і дівчаткам, і хлопчикам стати компетентними і продуктивними дорослими, які отримують задоволення від сім'ї та роботи.

Жінці в сучасному світі все ще доводиться боротися з традиційним ставленням до себе. Якщо вона досягає успіху і як дружина, і як мати, і як професіонал, то чомусь вважається, що у чомусь одному вона неодмінно повинна «недопрацювати». І замість того, щоб радіти своїй

багатогранності та повноті життя, їй доводиться постійно боротися проти стереотипів суспільного сприйняття.

Отже, всіх нас формує суспільство, в якому ми живемо, і багато батьків у тій чи іншій мірі винні у тому, що їх обдаровані доньки грають, по суті, чужі ролі. Батькам теж потрібна твердість, а не бути конформістами. Саме батьки повинні розвивати в дітях сильний характер та мотивацію, щоб вони могли вільно рости і розвиватися – як хлопчики, так і дівчатка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія гендерної рівності ради Європи на 2018–2023 роки. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4> (дата звернення: 16.07.2021).
2. Риппон, Дж. (2019). Гендерный мозг. Издательство Форс. 400 с.
3. Вейнингер, О. (2004). Пол и характер. Москва, 494 с.
4. Ковалевский, П.И. (1995). Психиатрические эскизы из истории. Москва. Т.1. 544 с.
5. Olshen, S. R. (1987). The disappearance of giftedness in girls : An intervention strategy. N 9. P. 251–254.
6. Clark, B. (1988) Growing up gifted [Text], Columbus, OH: Merrill Publishing
7. Мид, М. (2004) Мужское и женское. Исследование полового вопроса в меняющемся мире. Москва: РОССПЭН, 412 с.
8. Дружинин, В. Н. (2006) Психология общих способностей. Санкт-Петербург: Питер. 249 с.
9. Марущенко, О., Плахотнік, О. (2012) Гендерні шкільні історії. Харків: Монограф. 88 с.
10. Попова, Л. В. (1996) Проблема самореализации одаренных женщин. Вопросы психологии. № 2. С. 31–42.
11. Попова, Л. В. (2001) Гендерная социализация в детстве. Гендерный подход в дошкольной педагогике: теория и практика: монографія: в 2-х ч. Мурманск. Ч.1. С. 231.
12. Лейтес, Н. С. (1996) Психология одаренности детей и подростков / под ред. Н. С. Лейтеса. Москва: Издательский дом «Академия». 416 с.
13. Кузнец, Д. В. (2016) Вплив гендерного чинника на розвиток обдарованості дітей. Наукові записки Малої академії наук України. № 8. С. 160

Поліхун Н. І.,

к.п.н., с.н.с.,

Інститут обдарованої дитини

м. Київ

np.ioid@ukr.net

РЕСУРСНА ПІДТРИМКА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Розглянуто проєкт освітньої програми для закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування в якості одного з ресурсів підтримки дослідницької діяльності обдарованих учнів. Зазначено, що фахівці з наукової освіти повинні мати комплексне уявлення, володіти необхідними ресурсами формування дослідницької компетентності здобувачів освіти. Напрацювання Інституту обдарованої дитини допоможуть забезпечити ресурсну підтримку дослідницької діяльності здобувачів відповідного напрямку освіти.

Ключові слова: наукова освіта; дослідницька діяльність учнів, ресурсна підтримка; заклади спеціалізованої освіти наукового спрямування

The Draft Science Education Curriculum for Specialized Schools as one of resources of support of research activity of gifted pupils is considered. It is noted that specialists in scientific education must have a comprehensive understanding, have the necessary resources to form the research competence of students. The achievements of the Institute of Gifted Children will help to provide resource support for research activities of students in the relevant field of education.

Key words: scientific education; research activities of students, resource support; institutions of specialized scientific education

Заохочування та підтримка учнів у процесі дослідницької діяльності – один із найважливіших факторів реалізації ідеї наукової освіти. Для здійснення підтримки необхідно мати чіткі уявлення щодо того, чому мають навчитись учні, які знання і навички необхідно сформувати, як обрати правильний набір інструментів, якими засобами скористатися, щоб забезпечити досягнення поставлених цілей та ін.. Поряд із цим, існує багато адміністративних питань стосовно організації освітнього процесу в закладі спеціалізованої освіти наукового спрямування (СОНС), зовнішньої та внутрішньої підтримки дослідницького пошуку здобувачів освіти й загалом організації навчальної діяльності. Освітняни, фахівці з наукової освіти повинні мати комплексне уявлення, володіти необхідними ресурсами формування дослідницької компетентності здобувачів. Відділ підтримки обдарованості Інституту обдарованої дитини здійснює науковий пошук стосовно інтеграції формальної і неформальної освіти на основі освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування і має ряд напрацювань, які допоможуть забезпечити ресурсну підтримку дослідницької діяльності здобувачів відповідного напрямку освіти.

Ресурси дослідницької діяльності будемо розуміти як сукупність усіх матеріальних і нематеріальних засобів які використовуються з метою формування та розвитку дослідницької компетентності здобувачів освіти. Склад ресурсів підтримки дослідницької діяльності учнів ми пропонуємо розглядати з урахуванням можливих підходів до їх класифікації (Рис. 1). Зазначимо також, що ресурсна підтримка має різні рівні реалізації, врахуємо: рівень здобувачів освіти; рівень педагогів та залучених фахівців; рівень управлінців.

Зауважимо, що чітке уявлення про сутність кожного елементу, його складові, напрями і моделі використання, а також проблеми і ризики пов'язані з цим, дають можливість досягати максимального результату (Рис. 2).

затверджувати за визначеною процедурою власні освітні програми наукової освіти, спрямовані на формування дослідницької компетентності здобувачів. Відповідна освітня програма створюється у співпраці/партнерстві з іншими суб'єктами освітньої діяльності, закладами освіти, академічними структурами, науковими установами, підприємствами, організаціями, фізичними чи юридичними особами й затверджується центральним (місцевим) органом виконавчої влади, до сфери управління якого належить відповідний заклад [5, 3] (стаття 31, п. 3; стаття 11, п. 1). При цьому цей заклад освіти для здійснення статутної діяльності може на договірних засадах об'єднуватися з іншими юридичними особами, створюючи освітні, освітньо-наукові, наукові, освітньо-виробничі та інші об'єднання, кожен із учасників якого зберігає статус юридичної особи [4] (стаття 22, п. 5). Таким чином здійснюється інституційна підтримка дослідницької діяльності обдарованих учнів.

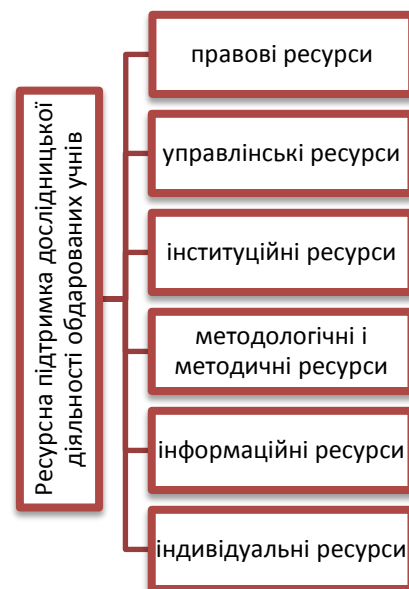

Рисунок 1. Класифікація ресурсів підтримки дослідницької діяльності учнів

Правове регулювання діяльності закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування здійснюється на основі законодавчої бази, яка сформована за останні декілька років і є ресурсом для прийняття відповідних до потреб кожного з означених закладів адміністративних рішень. Серед основних правових ресурсів закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», Положення про позашкільний навчальний заклад, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, Державний стандарт базової середньої освіти та Стандарт спеціалізованої освіти наукового спрямування, Концепція Нової української школи, з урахуванням Національних рамок кваліфікацій (для базової середньої освіти; для профільної середньої освіти), Положення про науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат і типові освітні програми закладів загальної середньої та позашкільної освіти з урахуванням Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)».

Проект освітньої програми для закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування цілеспрямовує на інтеграційні процеси між формальною та неформальною освітою, до зближення освітніх систем, взаємодії різних типів освітніх закладів і установ, які можуть надавати освітні послуги з метою створення оптимальних умов реалізації спеціалізованої освіти наукового спрямування, розбудови інтегрованого освітнього простору закладів СОНС. Це першочергові задачі адміністративного ресурсу.

Новаторський елемент у програму СОНС вносить синтез науково-теоретичної та предметно-практичної діяльності здобувачів освіти, який потребує взаємодії та кооперації установ, фахівців, засобів формальної та неформальної освіти, інтеграції академічного середовища освітнього закладу з науковим/науково-технічним професійним середовищем відповідної установи. Перспективним є залучення представників регіональних суб'єктів публічної влади до ресурсної підтримки освітнього процесу, можливе залучення обдарованих учнів, які мають відповідний інтерес і рівень готовності до вирішення важливих науково-практичних завдань у сфері сталого регіонального розвитку. Інтеграція також передбачає поєднання в освітній програмі елементів різних галузей знань і навчальних предметів. Передбачається освоєння загальнонаукових понять і методів пізнання, з-поміж яких провідну роль виконують науковий та інженерний методи.

Запропонований проект охоплює цільовий, змістовий, організаційний та оцінювальний блоки, у яких: подано загальну характеристику й особливості освітньої програми СОНС, перелік суб'єктів освітньої діяльності, які долучаються до створення та реалізації освітньої програми; сформульовано її мету та завдання; визначено вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за програмою, вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, формування дослідницьких компетентностей в освітніх програмах СОНС, вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у галузі спеціалізованої освіти наукового спрямування відповідно до етапів дослідницької, конструкторської, винахідницької діяльності; подано опис та визначено рекомендовані інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти. Загалом, розроблений нами проект освітньої програми для закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування розкриває правові, адміністративні аспекти, дає настанови щодо інституційної інтеграції, тобто може розглядатися в якості одного з ресурсів підтримки дослідницької діяльності обдарованих учнів [1].

При розробленні організаційних ресурсів, серед яких планування освітнього процесу, розроблення навчальних програм, розподіл навантаження, визначення форм здійснення навчального процесу та його організаційно методичного, матеріально-технічного і кадрового забезпечення, необхідно враховувати особливості освітньої програми СОНС. Серед таких особливостей міждисциплінарна інтеграція на компетентнісній основі (синтез знань широкого кола наук і мистецтв, STEM, STEAM тощо), освоєння трансдисциплінарних підходів під час розв'язання дослідницьких, конструкторських і винахідницьких проблем, максимальна орієнтація на творчу самореалізацію в дослідницькій діяльності, отримання здобувачами власного досвіду соціальної активності, практичної реалізації соціально значущих проєктів; професійна спрямованість (інтеграція з наукою та виробництвом, відтворення елементів реальної професійної діяльності, формування навичок для кар'єри XXI ст., орієнтація на високотехнологічну, наукомістку трудову діяльність); практико орієнтованість (обираються для досліджень практичні проблеми з життя, долучаються артефакти, мистецькі твори, експонати, зразки, робочі моделі,

пристрої тощо, передбачається участь фахівців-практиків, діяльність яких відповідає напряму програми); продуктивність – учасник програми має створювати освітню продукцію (ідея, спосіб розв’язання навчальної чи реальної проблеми, конструкція, що належить до теми, предмету, проекту тощо) [1].

Методологічні засади ресурсної підтримки дослідницької діяльності обдарованих учнів базуються на теорії конструктивізму, особистісно-орієнтованому, компетентнісному, діяльнісному та ін. підходах. Вони здійснюються шляхом застосування технологій, форм і методів, рефлексивних практик, що зорієнтовані на організацію дослідницької діяльності здобувачів освіти та її відповідну підтримку, серед них: активне навчання – навчання в дії; проблемно-орієнтоване навчання, яке поєднує конструктивістське навчання з інструктивним; проектне навчання, робота в групах – спільне навчання; форми критичного і креативного навчання та ін.. Для практичної реалізації означених підходів вчителю необхідні інструменти, які заохочують учнів до навчання, залучають до дослідницького пошуку, формують компетентності та наскрізні вміння, що визначені Законом України «Про освіту» і державними стандартами відповідних рівнів повної загальної середньої освіти. Багато корисних ресурсних матеріалів міститься в авторському посібнику «Дистанційна підтримка дослідницької діяльності учнів: методичні рекомендації» [7]. Надаються ознайомчі матеріали для вчителів що стосуються технологічних тенденцій у використанні освітніх мережевих ресурсів для підтримки дослідницької діяльності учнів, приклади освітніх порталів для проектно-дослідницької діяльності учнів Інтернет-просторі, посилання на банки ідей та приклади учнівських дослідницьких проєктів. Особлива увага приділяється дослідницькому порталу Національний центр «МАН України», де учні можуть самостійно долучитися до дослідницького пошуку, пройти відповідну підготовку, обрати сферу знань та напрямок досліджень, виконати та представити власний науковий проєкт на одному з конкурсних заходів, які пропонує Мала академія наук України. У підготовлених методичних рекомендаціях для вчителів «Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів» [8] є також багато різноманітних засобів для розвитку STEM-освіти, які стануть ресурсною підтримкою для вчителів, методистів, адміністраторів з розвитку STEM-компетентностей, які здебільшого корелюють з дослідницькою. Відповідно до Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування дослідницька компетентність відображає здатність здобувача освіти здійснювати дослідницьку, винахідницьку, конструкторську діяльність на основі наукового й інженерного методів, володіти знаннями, вміннями, навичками, ціннісними орієнтирами, які набуваються в процесі дослідницького пошуку і є затребуваними у будь-якій освітній галузі, під час вивчення будь-якого предмета, тому їх формування має цілісний, взаємодоповнюючий характер [2].

Для успішного виконання навчальних завдань та ефективного формування відповідних дослідницьких, конструкторських і винахідницьких навичок, учні мають бути забезпечені допоміжними матеріалами, робочими зошитами, інструкціями щодо здійснення конкретних операцій, робочими аркушами, шаблонами для відпрацювання різних дослідницьких прийомів, прикладами, зразками наукових та інженерних практик, тренажерами, дороговказами, оцінними конструктами для різних етапів дослідницької діяльності тощо. Для прикладу наведемо матеріал авторських посібників для учнів (робочий зошит «Основи наукових досліджень» та навчальний посібник «Стратегії дослідницького пошуку», які наразі готуються до видання.

	План спостереження На першому етапі спостереження необхідно <i>зафіксувати його підсумки</i> : _____
	кі тіла беруть участь у процесі (перелічіть)
➤	які явища, процеси з ними відбуваються (опишіть)
	Другий етап – <i>висування гіпотез</i> :
➤	висловіть гіпотезу: від чого може залежати, або які чинники впливають на протікання цього явища/процесу
➤	чи зустрічалися раніше з подібним процесом/явищем, що воно нагадує
➤	спробуйте пояснити причину саме такого перебігу
	Третій етап – <i>вимірювання</i> :
➤	за необхідності та можливості <i>проведіть вимірювання</i> і підрахуйте величини (дані), які допоможуть підтвердити чи спростувати вашу гіпотезу
	Обговоріть власні ідеї та припущення з іншими, порівняйте, подискутуйте.

За потреби здійсніть інформаційний пошук додаткових відомостей стосовно вашої гіпотези.

Буде дуже круто, якщо ви запропонуєте власні ідеї практичного застосування цікавого явища чи процесу.

Спостерігайте за світом навколо, розвивайте власні дослідницькі здібності і отримуйте задоволення від інтелектуальної діяльності зі встановлення причинно-наслідкових зв'язків!

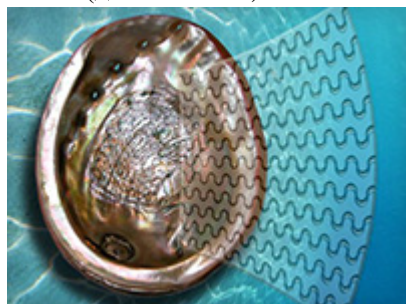
Практикум «Визначення виду наукового дослідження»

Ознайомтеся з короткою інформацією про результати наукового дослідження «Мікротріщини на склі».

Якщо оглянути внутрішню поверхню мушлі молюска, такого, як мідія чи устриця, то можна побачити переливи перламутру на сонячному світлі. Саме поверхневий перламутровий шар надає мушлі молюска її надзвичайну міцність. Адже внутрішні шари мушлі складаються з карбонату кальцію, що є надзвичайно крихким матеріалом.

Група вчених з McGill University (Канада, Монреаль) ретельно вивчила будову перламутрової частини мушлі молюсків. Вони з'ясували, що цей матеріал складається з мікроскопічних «пластинок», які зчіплюються одна з одною способом, що нагадує скріплення блоків конструктора Lego. Однак вчені помітили ще одну особливість: межі «пластинок» перламутру мають складну хвилясту форму на зразок пазлів (див. мал. 3.2).

За допомогою лазера вчені-дослідники вигравіювали на поверхні тонких пластинок скла мережу хвилястих «мікротріщин», що перешкоджало руйнуванню скла. Таким чином, скляні пластини з гравіюванням мікротріщин виявилися у 200 разів міцнішими, ніж пластини того ж скла, які не пройшли лазерну обробку.

Мал. 3.2. Мушля молюска

Дослідники вважають, що процес лазерної обробки можна відносно легко адаптувати для обробки великих листів скла та поверхонь скляних об'єктів складної форми. Окрім скла, метод нанесення на поверхню сітки мікротріщин буде чудово працювати для підвищення міцності безлічі інших крихких матеріалів, таких, як кераміка та деякі види полімерів, що дасть змогу набагато ширше їх використовувати в різних галузях.

1. Яке, на вашу думку, проблемне питання спонукало розпочати це дослідження?

2. Які саме об'єкти досліджували вчені? _____

3. Яке передбачення стосовно міцності скла зробили вчені? Сформулюйте його таким чином: *Якщо поверхня скла _____*

тоді _____

4. Спробуйте коротко сформулювати результати цього дослідження, наприклад:

а) Досліджено будову перламутрової частини мушлі молюсків та встановлено причину її надзвичайної міцності.

б) _____

в) _____

г) _____

5. Запропонуйте використання результатів цього дослідження в побуті, в промисловості?

Практикум «Створення макету плаката з наукової етики»

Конкурси дослідницьких робіт МАН та міжнародні конкурси юних дослідників мають певні вимоги до результатів учнівських досліджень, серед яких наукова етика й академічна доброчесність.

Спробуйте скласти кодекс честі для дослідників, виділивши найбільш вагомі та зрозумілі положення.

Надайте пропозиції щодо плаката, який висвітлює ці положення наукової етики. Він може, наприклад, мати назву «Чесноти наукового пошуку» тощо.

Завдання ресурсної підтримки дослідницької діяльності учнів – забезпечити адекватні можливості для оволодіння обдарованими учнями дослідницькою компетентністю. Будь яка компетентність формується і розвивається у відповідній діяльності для якої необхідно створити умови, забезпечити ресурсною підтримкою на різних рівнях. Ми коротко представили деякі напрацювання Інституту обдарованої дитини з проблематики організації і педагогічного супроводу учнівського дослідництва та надали інформацію для зацікавленого пошуку у напрямі ресурсної підтримки дослідницької діяльності обдарованих учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект освітньої програми для закладів спеціалізованої освіти наукового спрямування / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Л. В. Горбань. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 48 с. – URL: <https://lib.iitta.gov.ua/726216/>
2. Про затвердження стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 жовт. 2019 р. № 1303. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogo-spryamuvannya>.
3. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету міністрів України від 30 верес. 2020 р. № 898. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
4. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463-IX. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-IX?fbclid=IwAR3HPX7nGuTO1v2MGtHJ1p0zWxrQUiuf7N07Ir3-KCwI-Ed2fpo9nbDPwRY#Text>.
6. Про позашкільну освіту : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1841-III. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.
7. Поліхун Н.І. Дистанційна підтримка дослідницької діяльності учнів : методичні рекомендації / Н.І. Поліхун. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 106 с.
8. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації / Н. І. Поліхун, К. Г. Постова, І. А. Сліпухіна, Г. В. Онопченко, О. В. Онопченко. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. – 80 с.

Поліщук Любов Андріївна

Вчитель початкових класів

Печерської гімназії № 75 міста Києва

lubapolishchuk@ukr.net

ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ НУШ

Анотація. У статті розкрито основні особливості організації системи підтримки розвитку обдарованої особистості в умовах освітньої системи НУШ, подано класифікацію видів обдарованості молодших школярів, визначено основні особистісні риси педагога, який може працювати з обдарованими дітьми.

Ключові слова: поняття розвитку обдарованої особистості, «типи обдарованості», «риса обдарованої дитини», особистісні риси педагога.

Key words: the understanding of the development of the gifted specialness, «the tipi of the gifted», «the rice of the gifted child», the special rice of the teacher.

Місія Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини, адже кожна дитина талановита, неповторна, наділена від природи унікальними здібностями і можливостями. Тому одним з важливих напрямів діяльності закладів освіти має бути підтримка розвитку обдарованості учнів, впровадження в освітній процес цікавих форм і методів, створення відповідного освітнього середовища для розвитку природних здібностей учнів, виховання творчої соціально-активної особистості, бо, як зазначається у Концепції Нової української школи, дитині недостатньо дати знання, а ще необхідно навчитися користуватися ними. [3, 22]

Перед сучасним вчителем НУШ постає основне завдання - сприяти розвитку кожної дитини. Тому важливо діагностувати рівень здібностей та їх різноманітність, але не менш важливо вміти правильно здійснювати їхній розвиток.

Визначають два основні типи обдарованості:

- загальна (розумова);
- спеціальна (соціальна, моторна, практична, художня). [5, 9]

Три головні види обдарованості:

- *академічна*, що виявляється в швидкості та легкості опанування значного обсягу готових знань;
- *інтелектуальна*, що полягає в особливій розумовій самостійності, у підвищеній критичності мислення, здатності самостійно глобально, по-філософськи осмислювати складні інтелектуальні проблеми;
- *творча*, тобто здатність до творчої самореалізації в різних галузях життєдіяльності. [5, 7]

Що стосується учнів початкової школи, то можн виділити ознаки, за якими вчитель може діагностувати можливу обдарованість в тій або іншій сфері:

- легкість навчання і засвоєння навчального матеріалу;
 - тривала концентрація уваги, багатий словниковий запас, здатність до абстрактного мислення;
 - схильність до дискусії з учнями і педагогами, неприйняття суворих вимог дисципліни;
 - допитливість, винахідливість, наполегливість, цілісність, високі ідеали;
 - підвищене почуття гумору, гостра реакція на несправедливість тощо.
- Також варто зазначити 3 основні риси, якими володіють обдаровані діти:

1. Пізнавальна потреба.

- а) активність-дитина постійно шукає зміни вражень, нову інформацію. Чим більше він довідається, тим більше йому хочеться знати;
- б) потреба в самому процесі розумової діяльності;
- в) задоволення від розумового напруження.

2. Інтелект.

Характеризується конкретністю мислення і здатністю до абстракцій:

- а) швидкість і точність виконання розумових операцій, зумовлених стійкістю уваги і прекрасною оперативною пам'яттю;
- б) сформованість навичок логічного мислення, прагнення до міркування, узагальнення, виділення головного, класифікаціям.

в) багатство словника, швидкість і оригінальність словесних асоціацій

3. Креативність (творчої)

- а) особливий склад розуму;
- б) установка на творче виконання завдання;
- в) розвиненість творчого мислення і уяви. [7, 4]

В обдарованих дітей чітко виявляється потреба в дослідницькій і пошуковій активності – це одна з умов, що дозволяє учневі зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому жагу до знань, прагнення до відкриттів, активної розумової праці та самопізнання. В освітньому процесі розвиток обдарованої дитини слід розглядати як розвиток її внутрішнього діяльнісного потенціалу, здатності бути автором, активним творцем свого життя, вміти ставити мету, шукати способи її досягнення, бути здатним вільно обирати і відповідати за нього, максимально використовувати свої

здібності. Саме тому вчитель в освітній системі НУШ часто використовує такі методи роботи як: дослідницький, частково-пошуковий, проблемний, проєктний. [9, 24]

Важливим аспектом підтримки розвитку обдарованої особистості в освітній системі НУШ є безпосередня готовність вчителя працювати з обдарованими дітьми, його гнучкість, внутрішня мотивація, пошук нових підходів, готовність до змін тощо. В сучасній освітній системі вчителю потрібно:

- підхоплювати думки учнів й оцінювати їх одразу, наголошуючи на їх оригінальності;
- розвивати інтерес дітей до нового;
- формувати навички самооцінювання;
- створювати творчу атмосферу на уроці – учні повинні знати, що творчі пропозиції, думки клас визнає, приймає їх, використовує;
- вчити учнів поважати думку кожного;
- стимулювати та підтримувати ініціативу учнів, самостійність;
- пропонувати різноманітні проєкти, що можуть захоплювати;
- створювати проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви;
- застосовувати різноманітні ІКТ;
- пропонувати цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї;
- розвивати критичне мислення та сприйняття дійсності;
- вчити доводити розпочате до логічного завершення;
- впливати особистим прикладом;
- під час занять чітко контролювати досягнуті результати та давати завдання підвищеної складності, створювати ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання;
- залучати до роботи з розроблення та впровадження власних творчих задумів й ініціатив, створювати ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення;
- під час опрацювання програмового матеріалу залучати учнів до творчої пошукової роботи з використанням випереджальних завдань, створювати ситуації успіху;
- активно залучати учнів до участі конкурсах, змаганнях, виставках різних рівнів;
- відзначати досягнення учнів, підтримувати та стимулювати активність, ініціативу, пошук. [4, 5]

Таким чином, в освітній системі НУШ повинні працювати вчителі, які володіють якостями необхідними для реалізації вищезазначеного. Тобто бути доброзичливими, щирими, відкритими та чуйними; розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси; мати високий рівень інтелектуального розвитку; вміти діагностувати обдарованість; володіти прийомами роботи з обдарованими дітьми; мати широке коло інтересів; виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення; бути цілеспрямованим і наполегливим; володіти розвинутим емоційним інтелектом та навичками самоаналізу.

Ступивши на шлях реформування системи освіти усі заклади повинні організовувати роботу з підтримки розвитку обдарованих особистостей, створюючи відповідні умови, сучасний освітній простір, залучаючи їх до різного роду творчих робіт, формуючи освіченість та духовність нового покоління нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Абетка для директора: Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти» (К., 2020).
2. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87).
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
4. Гудь, М. Обдаровані діти : психолого-педагогічні аспекти роботи / М. Гудь // Початкова освіта. Шкільний світ. – 2010. – № 39. – С. 2–6.
5. Дмитрієва, О. А. Сучасні підходи до вивчення феномену обдарованості / О. А. Дмитрієва // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2010. – № 1. – С. 7–10.
6. Кочерга, О. Підтримуємо обдарованість : круглий стіл / О. Кочерга // Психолог. Шкільний світ. – 2010. – № 3. – С. 21–23.
7. Лаптева, О. Б. Технологія управління системою роботи з обдарованими дітьми / О. Б. Лаптева // Завучу. Усе для роботи. – 2010. – № 10. – С. 2–12.

8. Михайлик, Л. В. Формування освітнього середовища для розвитку обдарованої дитини / Л. В. Михайлик // Обдарована дитина. – 2010. – № 4. – С. 7–11.

9. Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми// Початкове навчання та виховання. – 2010.- №1, Січень. – С.20-28.

10. Чепур, О. С. Роль психолога та педагога в роботі з обдарованими дітьми / О. С. Чепур // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2010. – № 6. – С. 12–15.

Пономарьова Н. О.,

доктор педагогічних наук, професор,

декан фізико-математичного факультету,

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, ronomna@gmail.com

СИСТЕМАТИЧНІСТЬ, НАСТУПНІСТЬ ТА ВІКОВА ВІДПОВІДНІСТЬ У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ШКОЛЯРАМИ

Анотація. У статті розглянуто проблему періодизації профорієнтаційної роботи зі школярами у психолого-педагогічних дослідженнях. Розглянуто найбільш вагомі складові профорієнтаційної роботи з обдарованими школярами на початковому (пропедевтичному), пошуковому (ознайомлюючому), базовому (визначальному) та коригувальному (уточнювальному) етапах. Акцентовано на необхідності дотримання принципів систематичності, наступності та вікової відповідності, які забезпечують ефективність профорієнтаційної роботи в школі.

Ключові слова: обдаровані школярі, періодизація профорієнтаційної роботи, систематичність, наступність, вікова відповідність.

Abstract. The article considers the problem of periodization of career guidance work with students in psychological and pedagogical research. The most important components of career guidance work with gifted students at the initial (propaedeutic), search (introductory), basic (determining) and corrective (clarifying) stages are considered. Emphasis is placed on the need to adhere to the principles of regularity, continuity and age appropriateness, which ensure the effectiveness of career guidance work at school.

Key words: gifted schoolchildren, periodization of vocational guidance work, systematicity, continuity, age conformity.

Створення умов для підготовки випускників закладів загальної середньої освіти до життєвого і професійного самовизначення, формування в них готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією визначено одним із основних завдань української школи.

Професійна орієнтація нормативно в Україні визначається як науково обґрунтована система взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності [1]. У сучасному світі формується нове середовище здійснення професійної орієнтації – неусталене, динамічно змінюване, постійно оновлюване, із новими суб'єктами профорієнтаційної роботи.

Актуальність та своєчасність постановки питання здійснення ефективної профорієнтаційної роботи з обдарованими учнями закладів загальної середньої освіти знаходить широку підтримку у науковців та педагогів-практиків. Це пов'язано, перш за все, з тим, що успішне професійне самовизначення випускників закладів загальної середньої освіти в цілому має виключну соціальну та особистісну значущість. А стосовно обдарованих учнів, то через їх особливості (високий рівень інтелекту, пізнавальна активність, творчі здатності, прагнення до навчання окремим предметам та до схильності до певних видів діяльності, риси особистості тощо) вони мають потребу у індивідуальному супроводі щодо професійного самовизначення.

Професійне самовизначення - складний і динамічний процес, який має у різні періоди життя дитини має свою специфіку. У наукових дослідженнях Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, І. Зязюн, Є. Клімов, Г. Костюк, Н. Ничкало, П. Перепелиця, В. Рибалка,

В. Семиченко, О. Скрипченко та інших закладено підвалини періодизації профорієнтаційної роботи зі учнями закладів загальної середньої освіти.

Щодо шкільного віку, педагоги-то дослідники пропонують таку структуру цього періоду: молодше шкільне дитинство (6-10(11)); молодший підлітковий вік (10(11)-13 pp.), старший підлітковий вік (13-15 pp.), старший шкільний вік (рання юність) (15-18 pp.) [2].

Зазначений підхід збігається із поглядами психологів, які уточнюють особливості розвитку дітей у виокремлені періоди:

– 6-8 років (власне дитинство) - у цей період завершується початкове визрівання фізіологічних і психологічних структур головного мозку, здійснюється подальше накопичення фізичних, нервово-фізіологічних та інтелектуальних сил, які забезпечують готовність до повноцінної систематичної навчальної праці;

– 8-11 років (передпідлітковий період) – час зрілого дитинства, накопичення фізичних і духовних сил для переходу до отрочтва;

– 11- 14 років (отрочтво, підлітковий вік) – новий якісний етап у становленні дитини, найхарактернішими рисами якого є статеве дозрівання, поява особистісної самосвідомості, свідомий вияв індивідуальності;

– 14-18 років (юнацький вік) – період завершення фізичного й психічного дозрівання, соціальної готовності до суспільно корисної продуктивної праці і громадянської відповідальності [2].

Зауважимо, що цей підхід збігається також і з існуючими психолого-педагогічними поглядами на періодизацію процесу професійного самовизначення школярів.

– підготовчий етап (I-IV класи) – розвиток інтересу до професії батьків, до найбільш масових професій; формування любові й сумлінного ставлення до праці;

– пошуково-зондуючий етап (V-VII класи) – формування професійної спрямованості дитини, первинне усвідомлення нею власних інтересів, пов'язаних із вибором професії.

– етап формування професійної свідомості (VIII-IX класи), що включає формування особистісного сенсу вибору професії, усвідомлення власних можливостей, здібностей та цінностей, і, разом із тим, уміння співвідносити суспільні цілі вибору сфери діяльності із своїми цінностями та ідеалами;

– етап уточнення соціально-професійного статусу (X-XI-XII класи) – формування знань, умінь у визначеній сфері трудової діяльності, уточнення відповідності своїх професійно важливих й інших якостей професійної діяльності, що обирається [3].

Відповідно до викладеного, виокремлюють такі основні етапи профорієнтаційної роботи зі школярами: початковий (пропедевтичний), пошуковий (ознайомлюючий), базовий (визначальний), коригувальний (уточнювальний), які мають визначений зміст та превалюючі форми здійснення [2].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє встановити найбільш значущі змістові складові кожного з етапів профорієнтаційної роботи з обдарованими учнями:

- на початковому (пропедевтичному) етапі (6-10 років, початкова школа, 1-4 класи) ваги набуває надання обдарованим школярам можливостей для якнайширшого знайомства зі світом професій, цілеспрямоване сприяння формуванню поваги до усіх, а не тільки окремих видів праці; проведення професійних консультацій з батьками стосовно розвитку їх дітей;

- на пошуковому (орієнтуючому) етапі (10-13 років, основна школа, 5-7 класи) уявляється доцільним створення особливих умов для проби сил і розвитку здібностей обдарованих школярів у різних видах діяльності, наближеної до професійної; надання школярам консультативної допомоги щодо участі у різних формах позакласної та позашкільної роботи за напрямом інтересів; сприяння формуванню умінь самооцінки та самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості;

- на базовому (визначальному) етапі (13-15 років, основна школа, 8-9 класи) необхідним постає проведення професійної діагностики обдарованих школярів; цілеспрямоване професійне консультування за обраними напрямом; створення умов для формування самооцінки, розвитку індивідуальних якостей;

- на коригувальному (уточнювальному) етапі (15-18 років, старша школа, 10-11-12 класи) важливо передбачити участь обдарованих школярів у різних видах різних видів діяльності, якнайбільше наближеної до професійної; розвиток стійких професійних інтересів до обраної ними сфери професійної самореалізації; формування якостей, професійно важливих в обраному виді діяльності.

- Окремо відзначимо, що у умовах сучасного цифрового інформаційне суспільства на усіх етапах профорієнтаційної роботи зі школярами слід враховувати необхідність:
 - орієнтація профорієнтаційної роботи не на вибір професії, а на вибір напряму подальшої професійної діяльності;
 - інформування школярів про існуючі можливості, та перспективи професійної діяльності у віртуальному просторі;
 - ознайомлення школярів з сучасними способами здобуття професій та працевлаштування;
 - формування у школярів уявлень про значимість професійного іміджу й особистої репутації в мережі Інтернет;
 - закладання основ конкурентноспроможності особистості [2].

Таким чином, професійна орієнтація – важливий напрям роботи із обдарованими учнями, який спрямований на активізацію їх професійного самовизначення учнів, підготовку до свідомого вибору професії та визначення свого місця у суспільстві.

Проведення профорієнтаційної роботи з обдарованими учнями протягом усього періоду їх навчання в закладах загальної середньої освіти за умови обов'язкової спадковості цієї роботи з класу в клас та із співвіднесенням її мети, змісту, форм і методів із віковими особливостями та можливостями учнів сприяє реалізації одних із провідних принципів, які забезпечують ефективність профорієнтаційної роботи в школі - систематичності, наступності та вікової відповідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF> (дата звернення 19.07.2021 р.).
2. Пономарьова Н. О. Підготовка майбутніх учителів інформатики до профорієнтаційної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах : монографія. Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2018. 325 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. М.: Педагогика, 1989. Т.2. 324 с.

Попова М. А.,

*кандидат технічних наук, завідувачка відділу створення та використання інтелектуальних мережних інструментів
Національного центру «Мала академія наук України», rt@tan.gov.ua*

Бабійчук С. М.,

*кандидат педагогічних наук, завідувачка лабораторії
«Геоінформаційні системи та дистанційне зондування Землі» Національного центру «Мала академія наук України», brevus.lana@gmail.com*

Приходнюк В. В.,

*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник відділу інформаційно-дидактичного моделювання
Національного центру «Мала академія наук України», tangens91@gmail.com*

Свириденко Д. Б.,

*доктор філософських наук, професор кафедри методології науки та міжнародної освіти
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
провідний науковий співробітник відділу інформаційно-дидактичного моделювання Національного центру «Мала академія наук України», denys.svyrydenko@gmail.com*

НАУКОВА ОСВІТА НА ЗАСАДАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Робота спрямована на вирішення проблеми реалізації та забезпечення навчально-пізнавальної діяльності учнівської молоді у науково-освітньому форматі засобами знання-орієнтованої мережецентричної когнітивної освітньої веб-платформи (трансдисциплінарного

кластеру знань). Для її реалізації створені предметні інтерактивні освітні системи знань (тематичні додатки), що забезпечують повне розкриття положень навчальних програм наукової освіти, засобами вербально-активних когнітивних сервісів: семантичного аналізу контенту науково-освітніх матеріалів, їх структуризації, виявлення критеріїв вибору науково-освітнього контенту, оцінювання науково-освітньої діяльності, агрегованого відображення відповідного контенту науково-освітніх матеріалів та їх міжконтекстних зв'язків засобами онтологічного інтерфейсу, у форматі якого реалізуються сценарії навчально-дослідницької діяльності та взаємодії.

В роботі визначені методологічні, теоретичні, концептуальні основи наукової освіти. Представлено трансдисциплінарний кластер знань наукової освіти на засадах реалізації трансдисциплінарної парадигми сучасних освітніх процесів когнітивними сервісами, що забезпечують перетворення довільного наукового і освітнього документу на інтерактивну форму та формування освітніх інтерактивних систем знань з навчальних дисциплін у форматі єдиного інформаційно-освітнього простору.

Науково-освітній формат діяльності учнів в середовищі трансдисциплінарного кластеру знань забезпечує формування в їх свідомості стійкої понятійної системи, яка здатна об'єктивно відображати науково-обґрунтовану модель картини світу. Кожний тематичний додаток, зокрема кластер знань з вивчення та дослідження історико-культурної спадщини «Музейна планета» та кластер знань із забезпечення навчальних досліджень поверхні Землі, реалізують мережецентричний принцип взаємодії усіх учасників науково-освітнього процесу та сприяють інтенсивному залученню молоді до наукової освіти, яка вбачається інструментом розвитку критичного мислення й навичок XXI століття. Зокрема інтерактивні системи знань трансдисциплінарного кластеру, в середовищі яких учні вивчають та досліджують історико-культурну спадщину, забезпечують протидію інформаційній агресії з боку ворожих до України країн, допомагають учням глибоко розуміти соціальну архітектуру та рушійні сили національних та соціальних конфліктів.

Ключові слова: наукова освіта, трансдисциплінарний кластер знань

The work aims to solve the problem of implementation and support of educational and cognitive activities of student youth in the scientific and educational format using a knowledge-oriented network-centric cognitive educational web platform (transdisciplinary knowledge cluster). For its implementation, interactive educational knowledge systems (thematic applications) are created, providing full disclosure of scientific education programs' provisions through verbal-active cognitive services. The services perform semantic analysis of the content of scientific and educational materials, their structuring, identification of criteria of scientific and educational content, evaluation of scientific and educational activities, aggregately display of relevant content of scientific and educational materials, and their intercontextual relations through the ontological interface, in the format of which the scenarios of educational and research activities and interaction are implemented.

The work defines the methodological, theoretical, and conceptual basis of scientific education. It also presents a transdisciplinary knowledge cluster of scientific education based on implementing a transdisciplinary paradigm of modern educational processes by cognitive services.

The scientific and educational format of students' activities in the environment of a transdisciplinary knowledge cluster ensures the formation of a stable conceptual system in their minds that can objectively reflect a scientific model of the world. Each thematic application, particularly the knowledge cluster on the study and research of historical and cultural heritage «Museum Planet» and the knowledge cluster on the research of the Earth's surface, implements the network-centric principle of interaction of all participants in the scientific and educational process. They promote intensive involvement of young people in scientific education, which is seen as a tool for developing critical thinking and skills of the 21st century. In particular, the transdisciplinary cluster's interactive knowledge systems, in which students study and research historical and cultural heritage, provide counteraction to information aggression by countries hostile to Ukraine, help students deeply understand the social architecture and driving forces of national and social conflicts.

Key words: scientific education, transdisciplinary knowledge cluster

Останні роки українська система освіти перебуває у стані безперервної модернізації, спрямованої на її наближення до європейського та, в цілому, світового рівня. Зазначені трансформативні процеси реалізуються через активне врахування визнаних у освітянському середовищі трендів для XXI століття. Серед низки модернізаційних кроків, спрямованих на розвиток української освіти у руслі європейських та світових тенденцій, окреме місце займають кроки реалізації у освітній практиці підходів наукової освіти як світового тренду, що визначає динаміку та спрямованість трансформативних процесів у провідних світових освітніх системах. В масштабах української освіти існує усвідомлення важливості поширення принципів та підходів наукової освіти як у освітній практиці дошкільної, шкільної та позашкільної освіти, так і у системі підготовки сучасного вчителя для Нової української школи.

Під науковою освітою традиційно розуміють інноваційну педагогічну парадигму інтеграції освіти і науки, яка активно поширюється з початку XXI ст., має вікове методологічне підґрунтя, та прагне максимально наблизити навчальну діяльність учнів до дослідницької (збір фактів, їх критичний аналіз, систематизація, синтез нових знань, їх опис і прогнозування на основі причинно-наслідкових зв'язків тощо), залучити їх до розв'язування навчальних і реальних наукових задач доступного рівня складності, що відповідає пізнавальним інтересам і можливостям сучасних здобувачів освіти та пріоритетам соціально-економічного й технологічного розвитку суспільства, а саме – реалізація потреби кожної країни в освіченості громадян з однієї сторони, а з іншої підготовка майбутнього покоління вчених, творців наукового знання. У Європейському освітньому просторі наукова освіта розуміється інструментом забезпечення сталого цивілізаційного поступу, коли саме на носіїв розвинутого дослідницького мислення покладається велика роль у складному динамічному суспільстві на початку 21 століття. Дані ідеї озвучені у експертному звіті Європейської Комісії «Наукова освіта для відповідальних громадян», положення якого успішно імплементуються у освітніх практиках європейських країн [1].

Найбільш повне визначення наукової освіти, як феномену, зроблено представниками наукового напрямку «Трансдисциплінарність – парадигма сучасної освіти», які визначають категорії трансдисциплінарної освіти, як реалізації інтегрованого використання в освітньому процесі описів образів картини світу на засадах забезпечення операціональності досліджень учнями навколишнього світу через функціональну взаємодію тематично різноманітних систем знань, що забезпечує формування умов для змістовного наповнення освіти, як процесу прогресивних змін властивостей і якостей особистості, необхідною умовою якого є особливим чином організована навчальна діяльність [2]. Автори роботи визначають *наукову освіту* як організацію навчальної діяльності учнів через цілеспрямоване формування у них ціннісної картини світу на засадах виявлення, дослідження та інтерпретації ними властивостей природних, соціальних та інших значущих для розвитку людства процесів. Таке визначення наукової освіти дозволяє коректно визначити категорією компетентності, як розуміння та вміння учнями інтерпретувати властивості процесів, які вони вивчають, згідно операціональності ціннісної картини світу.

Усвідомлення ролі розвитку дослідницького мислення молоді у прив'язці до соціокультурних трансформацій демонструє й текст Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2024 року. Науково грамотні громадяни стають все більш необхідними для критичної оцінки та вирішення особистих, територіальних та суспільних проблем, для забезпечення цивілізаційного поступу людства відповідно до ідеології сталого розвитку. Потреба у створенні сприятливих умов для реалізації ідей наукової освіти є відповіддю на соціальні запити, ініційовані процесами утвердження інформаційного суспільства із відповідною потребою підвищення наукомісткості будь-якої сфери буття сучасного суспільства. Завданнями наукової освіти є розвиток дослідницької компетентності та формування навичок 4К (критичне мислення, креативність, комунікація та колективна робота), а сам освітній процес будується на принципах науковості, системності, доступності, самостійності, наочності, зв'язку навчання з життям, індивідуального підходу до учня. Зміст навчання у парадигмі наукової освіти характеризується трансдисциплінарністю, системністю, орієнтованістю на інтереси та практичні потреби учня.

Епоха четвертої промислової революції (Industry 4.0) вимагає від людства переглянути своє ставлення не лише до ролі інформаційних технологій в усіх сферах життя сучасної людини, а й підготувати сучасних дітей до життя у діджиталізованому світі: сформувати в учнів навички

здобуття нової інформації, не зосереджуючись на запам'ятовуванні вже існуючої. Такий підхід зумовлений впливом Інтернету, де будь-яку інформацію можна знайти за умови, якщо знаєш, де і як її шукати. З огляду на тотальну комп'ютеризацію і щосекундне збільшення великих даних (Big Data), які можна і потрібно використовувати в освіті, одним з найбільших викликів становлення економіки знань є не стільки розвиток ІТ, скільки підготовка до цих змін людей, здатних критично осмислювати можливості інформатизації і на їх основі створювати нові рішення.

Однією з форм організації сервісів е-освіти є використання віртуальних цифрових лабораторій. Вони реалізуються на засадах віртуальних центрів STEM-освіти, які, з точки зору методології, проєктуються із залученням певних онтологічних рішень і соціальних технологій. За допомогою таких мережевих ресурсів учні та студенти можуть брати участь у реальних та віртуальних навчальних дослідженнях, долучатися до міжнародних дослідницьких проєктів. Однак в XXI столітті необхідно враховувати те, що освітні програми змістовно трансформуються кожні 4–6 років. За цей період накопичується значний обсяг навчальної та методичної літератури, що спричиняє виникнення проблеми великих даних в процесі створення та використання цифрових освітніх ресурсів, вирішити яку неспроможна жодна з вищенаведених платформ. Необхідним є включення до їх операціонального середовища когнітивних сервісів, таких як аналіз, структуризація, вибір, синтез, прогнозування, що носять характер когнітивних обчислень. Сучасні цифрові сервіси в освіті повинні враховувати спроможність навчального середовища закладу надавати ефективні освітні послуги та цифрову освітню логістику, інтелектуальні засоби якої формують складний ланцюг транзакцій навчальної діяльності для кожного учня чи студента. Самі спроможності повинні представляти всю множину ресурсів, які забезпечують навчальний процес. Жодна з сучасних систем типу LMS та CMS не враховує, що на сьогодні без цього практично неможливо забезпечити ефективність навчально-пізнавальної діяльності учнівської молоді.

Інноваційні глобальні освітні програми спрямовані на формування навичок XXI століття, зміст і структура яких визначені у документах освітнього альянсу The Partnership for 21st Century Learning (Skills) (P21), діяльність якого спрямована на підготовку молоді до працевлаштування і самореалізації. Фахівцями цієї спільноти на підставі ґрунтовних масштабних досліджень, співпраці з вчителями, викладачами-експертами з освіти та бізнес-лідерами з усього світу було розроблено мапу ключових навичок для успішного життя і праці у XXI столітті, яка містить основні визначення, приклади прояву, варіанти міждисциплінарних тем, форми комунікації для кожної з виокремлених компетенцій. Діяльність P21 є каталізатором готовності системи освіти до XXI століття та сприяє створенню партнерських стосунків між освітою, наукою, бізнесом та громадськістю. Цифрові освітні активи для реалізації освітньої програми повинні створюватися з орієнтиром на забезпечення сучасних викликів щодо організації та забезпечення навчально-пізнавальної діяльності учнівської молоді. Із розвитком технологій актуальним стає такий напрямок як персоналізоване онлайн навчання. Якщо шлях персоналізований, то користувачі з різними здібностями можуть отримувати різні мотивації для досягнення одних і тих самих цілей та отримувати матеріал у різних форматах – текстовому, мультимедійному або онлайн.

В нашій державі цілеспрямованим практичним впровадженням наукової освіти у освітню практику займається Мала академія наук України (яка у 2017 році отримала статус Центру ЮНЕСКО 2-ї категорії зі стратегічною ціллю розвивати наукову освіту в Східноєвропейському регіоні та інших країнах світу), виховуючи учнів, які володіють не лише базовими знаннями з основ наук, але й навичками створювати нові винаходи та робити відкриття. На сьогодні до діяльності організації залучено понад 250 000 учнів, які беруть участь у позашкільній науково-дослідницькій діяльності у 64 наукових напрямках. Основною метою впровадження наукової освіти в навчальний процес Малої академії України є розвиток наукової, конструкторської, винахідницької та технічної грамотності учня через імплементацію парадигми наукової освіти, яка дозволить готувати носія навичок XXI століття – соціально проактивної особистості, озброєної інструментами не тільки для забезпечення ринку праці та сталого розвитку економіки, але й реалізації себе у цивілізаційному розвитку людства. У Малій академії наук України напрацьовані методики реалізації наукової освіти, а підвищити їх ефективність в умовах діджиталізації суспільства допомагає розробка ефективних інформаційних інструментів наукової освіти (програмних комплексів, веб-порталів, кластерів знань тощо).

Авторами розглянуто проблему підвищення ефективності взаємодії суб'єктів освіти з фізично та тематично розподіленими інформаційними ресурсами і системами, створеними у різних форматах та за різними стандартами і технологіями, великими масивами слабо- і неструктурованої інформації (зокрема, геопросторової) для забезпечення навчально-пізнавальної діяльності учнівської молоді у науково-дослідницькому форматі на технологічній основі вербально-активних когнітивних сервісів.

Аналіз освітньої політики Євросоюзу демонструє не тільки прагматичний вимір потреби у трансформації освіти за принципами наукової освіти (відповідність запитам ринку праці тощо), а й дозволяє стверджувати потенціал наукової освіти у контексті забезпечення суб'єктів навчання реальними інструментами для активного громадянства, включення у процеси цивілізаційного поступу в умовах інновацій, допомагаючи їм поставати реальними учасниками соціально-економічних та соціокультурних трансформацій доби Industry 4.0. Аналіз українського досвіду реалізації наукової освіти демонструє позитивну динаміку щодо поширення сучасних освітніх практик, які резонують із економічними та управлінськими трендами сучасності. Поширення ідей наукової освіти є однією із стратегій переорієнтації системи підготовки майбутніх кадрів для сучасного глобального ринку праці, наукомісткого та технологічно насиченого порядку денного розвитку людства, пропонованого концептом Industry 4.0. Дослідницький характер навчання та наукова робота в командах сприяє формуванню мотивації до праці, досягнення успіху, орієнтації на суспільно значимі цілі, партнерства та соціальної відповідальності. Наукова освіта розвиває у молоді навички самостійності у визначенні цілей і завдань, що є вкрай важливим для становлення інноваційного типу мислення й економічної поведінки. Отже, наукова освіта покликана культивувати учнівську допитливість, навчати мислити як новатор і вчений, зміщуючи освітній фокус від вивчення окремих фактів та теорій до формування навичок застосувати ці знання в майбутньому для вирішення конкретних прикладних завдань.

Базові понятійні категорії: *Освіта* – процес формування у учнів ціннісної картини світу на засадах викладання системологічно визначених предметних дисциплін.

Наукова освіта – цілеспрямоване формування у учнів ціннісної картини світу на засадах виявлення, дослідження та інтерпретації ними властивостей природних, соціальних та інших значущих для розвитку людства процесів.

Картина світу – сукупність заснованих на світовідчутті, світосприйманні і світогляді, цілісних і системологічно визначених уявлень, знань і думок людських спільнот і окремої людини (мислячого суб'єкта) про світ (Землю) і світобудову (Всесвіт), а також про пізнавальні і творчі можливості індивіду, сенс життя і місце людини в ньому.

Компетентність – розуміння та вміння учнями інтерпретувати властивості процесів, які вони вивчають, згідно операціональності ціннісної картини світу

Наратив інформаційних ресурсів – обґрунтована інтерпретація невпорядкованої сукупності цифрових описів образів картини світу з певних позицій у вигляді довільного лінійного викладу фактів, подій та відповідних даних, що отримані з авторизованих джерел.

Таксономія інформаційних ресурсів – ієрархічне відображення семантичних співвідношень класифікації, систематики й номенклатури складноорганізованих систем, які відображають образи картини світу, що представлені та інтерпретуються у вигляді цифрових описів сукупностей фактів, подій та відповідних даних, які отримано з авторизованих джерел

Онтологія – форма всеосяжної і детальної формалізації описів деякої області знань, які відображають образи картини світу за допомогою концептуальної схеми. Зазвичай така схема складається з ієрархічної структури понять (таксономії), що містить всі релевантні класи об'єктів, їх зв'язки і правила, прийняті в цій галузі знань.

Концептуальна схема – набір понять (концептів) та інформація про поняття (властивості, відношення, обмеження, аксіоми і правила використання понять, що необхідні для опису процесів вирішення задач). Фактично онтологія являє собою концептуально-понятійний каркас усіх без виключення наукових теорій.

Трансдисциплінарність інформаційних ресурсів являє собою системологічне, динамічне формування класів контекстних описів, які відображають образи картини світу та мають стійкі семантичні зв'язки між собою за різними тематичними профілями з визначеними термінами, фразами та словоформами. При цьому вказані семантичні зв'язки утворюються на основі прояву

гіпервластивостей нарративу усіх інформаційних ресурсів, що використовуються, а саме – рефлексія, рекурсія та редукція.

Трансдисциплінарна освіта – організація інтегрованого використання в освіті описів образів картини світу на принципах забезпечення операціональності досліджень учнями навколишнього світу через функціональну взаємодію тематично різноманітних систем знань. Забезпечення формування умов змістовного наповнення освіти, як процесу змін властивостей і якостей особистості, необхідною умовою якого є організована діяльність.

Когнітивні технології – інтелектуальні засоби які здатні переробляти величезні обсяги інформації, що містять описи різноманітних образів картини світу з різних джерел, а саме: лінгвістично-семантичний аналіз неструктурованої інформації, концептографічний аналіз, структурування та класифікування, виявлення латентних зв'язків між контекстами описів, виявлення критеріїв оцінювання та вибору, прогнозування, генерування новітніх інформаційних додатків тощо, які здатні реалізовувати творчу, аналітичну та інтелектуальну діяльність людини.

Методологічною основою роботи та реалізації інформаційних інструментів наукової освіти є поняття трансдисциплінарності, як категоріальної основи розбудови економіки знань, головною системною компонентною складовою якої є освіта. Трансдисциплінарність у широкому сенсі розглядається як метарамочна категорія одночасної функціональної інтерпретації властивостей об'єктів та процесів, що аксіоматично визначаються в різних наукових теоріях, на засадах відображення міжконтекстних зв'язків між ними. У вузькому сенсі трансдисциплінарність є проявом рефлексивно-активної рекурсивної редукції описів навчальних ресурсів. Це дозволяє в практичному сенсі перетворювати довільні пасивні системи знань, які мають вигляд неструктурованих нарративів, на активний інтерактивний вигляд, на основі якого всі описи навчальних ресурсів можуть бути трансформовані у формат нарративного дискурсу та застосовані в освітньому процесі. Наративний дискурс визначається як міжконтекстна взаємодія документів, що представлені у вигляді онтологічних систем, на засадах вербально-активної когнітивної гіперфункції, яка реалізує їх системологічне відображення, а саме – аналіз, структурування, класифікацію, критеріалізацію, синтез, оцінювання тощо.

Когнітивне ядро трансдисциплінарного кластеру наукової освіти складають трансдисциплінарні онтології навчальних програм, що відображають понятійні системи предметних дисциплін, які вивчаються у навчальних закладах, і можуть бути представлені у вигляді таксономій, понятійні вузли яких мають дуальну зв'язність. Вузли таксономій, по-перше, зв'язані між собою на засадах наукової тематичної класифікації як певні поняття предметних дисциплін, що відображають певні системи наукових знань, по-друге, мають контекстне визначення та описи понять, що їх представляють. Це забезпечує безперервність навчально-пізнавальної діяльності учнівської молоді. Трансдисциплінарний кластер наукової освіти забезпечує гармонійну інтеграцію та синхронізацію з іншими інформаційними ресурсами та системами, рекомендованими до використання в освітньому процесі різноманітних навчальних закладів.

В теоретичному плані визначаються трансдисциплінарні гіпервластивості інформаційно-навчальних ресурсів, а саме – рефлексія, рекурсія, редукція та їх інтерпретація у вигляді вербально-активних когнітивних функцій, умови формування цифрових інформаційно-навчальних ресурсів у форматі нарративного дискурсу засобами онтологічного інтерфейсу, що є досить вагомим внеском до структурної лінгвістики з точки зору моделювання взаємодії нарративних систем людини та мережевого інформаційного середовища. Створена функціональна модель рефлексивно-активної рекурсивної редукції та визначені умови її застосування для аналізу неструктурованої інформації.

Цифрову платформу реалізації концепції наукової освіти складають трансдисциплінарні кластери знань, в процесі формування яких використовувався комплекс методів: для обробки текстових даних – теорія лексикографічних систем, теорія семантичних станів, моделі даних і знань; для розробки компонентної архітектури вербально-активних когнітивних сервісів – методи концептографічного аналізу та лінгвістичного та структурно-логічного моделювання, теорія складних систем, системний аналіз, теорія множин, теорія графів, лямбда-числення; для формалізації процесів трансдисциплінарного представлення інтегрованого нарративного дискурсу інформаційних ресурсів у вигляді інтерактивних документів – алгебро-логічний та аксіоматичний методи, лямбда-числення, теорія нечітких множин та ймовірних процесів, теорія категорій, методи

асоціативного подання інформаційних ресурсів; для програмної реалізації онтологічного інтерфейсу веб-платформи – шаблони проектування та об'єктно-орієнтований аналіз.

Одним з тематичних додатків трансдисциплінарного кластеру наукової освіти є кластер знань з вивчення та дослідження історико-культурної спадщини «Музейна планета» [3], когнітивні сервіси та персоніфікований онтологічний інтерфейс якого забезпечують процеси агрегації розподілених інформаційних ресурсів при розв'язанні політематичних навчально-дослідницьких задач, знаходження та використання релевантної інформації на основі синхронізації контекстів та комунікаційних процесів глобального середовища та можливості взаємодії користувачів з ресурсами кластера та між собою.

Ще одним тематичним додатком трансдисциплінарного кластеру наукової освіти є кластер знань із забезпечення навчальних досліджень поверхні Землі, засоби якого спрямовані на розвиток таких наскрізних умінь учня, як критичне мислення, креативність, здатність логічно обґрунтовувати власну позицію, вміння вирішувати поставлені завдання, оцінювати ризики для прийняття рішень, здатність комунікувати та співпрацювати в команді. На основі аналізу й опрацювання супутникових знімків у школярів формуються навички моніторингу процесів, що відбуваються на земній поверхні, перевірки інформації, які опублікована в ЗМІ тощо, узагальнення та вміння виокремлювати важливу інформацію з великого масиву даних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Science Education for Responsible Citizenship. Report to the European Commission of the expert group on science education [online]. Available at: <http://ec.europa.eu/research/swafs/pdf/pub_science_education/KI-NA-26-893-EN-N.pdf>

2. Комп'ютерні онтології та їх використання у навчальному процесі. Теорія і практика : Монографія / [С. О. Довгий, В. Ю. Величко, Л. С. Глоба, М. А. Попова та ін.]. К. : Інститут обдарованої дитини, 2013. 310 с.

3. Попова М. А. Інформаційне середовище навчально-дослідницького призначення «Музейна планета» / М. А. Попова // Наукові записки Малої академії наук України : зб. наук. праць. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2015. – С. 78–85. – (Серія: педагогічні науки; вип. 7).

Постова Катерина Григорівна,
кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу підтримки обдарованості
Інститут обдарованої дитини
Національної академії наук України
м. Київ
kateruna_p@ukr.net

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розкриваються особливості втілення та реалізації освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування у умовах інтеграції формальної та неформальної освіти. Визначено основні особливості та напрями реалізації освітніх програм для обдарованих дітей, в тому числі освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування. Обґрунтовано можливі способи та шляхи створення та реалізації освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування. Означено основні особливості освітніх програм для обдарованих: міждисциплінарна інтеграція; творча самореалізація, соціальна активність, професійна спрямованість, практико орієнтованість, продуктивність. Виокремлено основні форми організації навчання та типи занять. Визначено компетентностей та наскрізних навичок які формуватимуться в процесі оволодіння освітніми програмами. Описано умови які впливають на вибір напряму програми її створення та реалізацію. Висвітлено результати опитування працівників освіти щодо їх

ставлення та готовність до створення та реалізації освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування.

Ключові слова: формальна освіта, неформальна освіта, освітня програма спеціалізованої освіти наукового спрямування, обдаровані діти

Features of realization and realization of educational programs of specialized education of a scientific direction in the conditions of formal and non-formal education are revealed. The main features and directions of realization of educational programs for gifted children, including educational programs of specialized education of a scientific direction are defined. The possible ways and means of creation and realization of educational programs of specialized education of a scientific direction are substantiated. The main features of educational programs for the gifted are noted: interdisciplinary integration; creative self-realization, social activity, professional orientation, practice orientation, practice orientation. The basic forms of the organization of training and types of employment are allocated. Most of the competencies and end-to-end skills that will be formed in the process of mastering educational programs have been identified. The conditions that influence the choice of the direction of the program of its creation and implementation are described. The results of the survey of employees on their attitude and readiness to create and implement educational programs of specialized education in the scientific field are covered.

Keywords: formal education, non-formal education, educational program of specialized education in the field of science, gifted children

Впродовж десятиліть у вітчизняній і зарубіжній освіті накопичено багатий досвід організації диференційованого навчання, зокрема: прискорення, збагачення, проблематизації та міждисциплінарного навчання. Описано шляхи та результати їх практичної реалізації, в яких акцентується увага на використанні дослідницького методу навчання, освоєнні наукового методу пізнання, розробці концепції освіти через наукові дослідження. У рамках формальної освіти зазначені підходи мають переваги та недоліки, серед яких відсутність можливості вільного вибору освітньої галузі, профілю програм, часу та рівня їх освоєння, вибору виду та форми діяльності відповідно до власних індивідуальних потреб та можливостей. Натомість неформальна освіта більш адаптована до індивідуального розвитку здібностей та прояву обдарувань дітей, має більше можливостей для забезпечення їх самореалізації в самостійно обраному напрямі діяльності. Органічне поєднання формальної і неформальної освіти, реалізованої на основі освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування, забезпечує здобуття початкових компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на базовому і профільному рівнях освіти, за умови раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей.

Спеціалізована наукова освіта здебільшого спрямована на формування інтелектуальної еліти та пов'язана із вибором професій науково технічного та технологічного напрямку, тобто відповідає актуальному суспільному запиту підготовки фахівців STEM-профілю. Освітні програми спеціалізованої освіти наукового спрямування розробляються для учнів гімназій та ліцеїв, які за рівнем інтелектуального розвитку перевершують своїх ровесників і демонструють яскраво виражену схильність до певного виду діяльності.

Освітня програма закладу спеціалізованої освіти наукового спрямування трактується як нормативний документ, що містить комплекс освітніх компонентів, зміст яких планується та реалізується закладом, що може надавати спеціалізовану освіту наукового профілю, для досягнення здобувачами результатів навчання, визначених Стандартом спеціалізованої освіти наукового спрямування і розробляється та затверджується відповідно до законодавчих актів [1, 3, 6].

Освітня програма спеціалізованої освіти наукового спрямування може бути розроблена відповідним закладом спеціалізованої освіти наукового профілю самостійно або у співпраці/партнерстві з іншими суб'єктами освітньої діяльності, закладами освіти, науковими установами, підприємствами, організаціями, фізичними чи юридичними особами і затверджена центральним органом виконавчої влади, до сфери управління якого належить відповідний заклад, що може надавати спеціалізовану освіту наукового профілю.

Освітня програма спеціалізованої освіти наукового спрямування може бути розроблена та реалізована в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти, що забезпечить отримання

освітнього результату, який є неможливим в умовах окремої із зазначених освітніх систем. Взаємодія між формальною та неформальною освітою забезпечується шляхом виконання інтегративної, компенсаторної та стимулюючої функцій. Інтегративна функція забезпечить об'єднання змісту, засобів, методів, форм організації навчального процесу, та загалом можливостей формальної та неформальної освіти. Компенсаторна функція забезпечить доповнення кожної із освітніх систем своїми перевагами і можливостями. Стимулююча сприятиме розвитку та прогресивним змінам кожної форми освіти у процесі їхньої взаємодії.

Освітні програма спеціалізованої освіти наукового спрямування передбачають *міждисциплінарну інтеграцію* (синтез знань широкого кола наук і мистецтв, STEM, STEAM та ін.) на *компетентнісній* основі, освоєння *трандисциплінарних* підходів при вирішенні дослідницьких, конструкторських, винахідницьких проблем, максимальну орієнтацію на *творчу самореалізацію* у дослідницькій діяльності, отримання здобувачами власного досвіду *соціальної активності*, практичної реалізації соціально-значущих проєктів; *професійну спрямованість* (інтеграція з наукою і виробництвом, відтворення елементів реальної професійної діяльності, формування навичок для кар'єри ХХІ ст., орієнтація на високотехнологічну, наукомістку трудову діяльність), *практико орієнтованість* (обираються для досліджень практичні проблеми з життя, долучаються артефакти, мистецькі твори, експонати, зразки, робочі моделі, пристрої тощо, передбачається участь фахівців-практиків, діяльність яких відповідає напряму програми); *продуктивність* – учасник програми має створювати освітню продукцію (ідея, спосіб вирішення навчальної або реальної проблеми, конструкція, яка відноситься до теми, предмету, проєкту тощо).

Основними формами організації освітнього процесу очна, очно-заочна, дистанційна, змішана, з іншого боку: колективна, індивідуальна, парна, групова. Основними типами окремих занять є: урок/заняття формування дослідницьких компетентностей; їхнього розвитку; перевірки та/або оцінювання досягнення означених компетентностей; їх корекції; інтегрований, комбінований урок/заняття та ін.. Формами організації освітнього процесу можуть бути заняття в музеї, екскурсії, віртуальні подорожі, уроки-семінари, конференції, форуми, спектаклі, брифінги, квести, інтерактивні, інтегровані уроки, дискусійна панель, клас взаємонавчання, відео-репортажі, прес-конференції, ділові ігри, конкурси, проєкти та ін. Відбір форм і методів навчання вчитель визначає разом із фахівцем, враховуючи доцільність та ефективність у отриманні навчальних результатів.

В процесі реалізації освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування для обдарованих учнів в рамках інтеграції формальної та неформальної освіти поглиблюється формування ключових компетентностей серед яких: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність. На високому рівні передбачено формування наскрізних вмінь (гнучкі навички ХХІ століття): читати з розумінням, висловлювати власну думку усно й письмово, критично і системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію, діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими, особлива увага приділяється розвитку наукового мислення.

Реалізація програм спеціалізованої освіти наукового спрямування потребує залучення науково-інноваційних педагогічних технологій та використання методик базованих на науковому, інженерному методах дослідження в атмосфері інноваційності, свободи вибору, ціннісного змісту і соціальної значущості результатів навчання із залученням кваліфікованих спеціалістів з окремих галузей науки у співпраці з досвідченими педагогами.

Особливості реалізації освітньої програми полягають: у врахуванні соціального замовлення на розроблення програми, що полягають у необхідності формування окремих компетентностей та гнучких навичок для одержання кваліфікації, на яку сформується попит в майбутньому; створення інноваційного навчально-наукового освітнього середовища, що сприятиме розвитку особистості у швидко змінному середовищі, яке націлене на майбутнє; інтеграція формальної і неформальної освіти, що дає можливість використовувати максимально можливі ресурси та можливості

практичної реалізації засвоєних теоретичних основ; партнерська участь, забезпечує можливості залучення кваліфікованих кадрів для реалізації освітніх проектів програм, що розширює можливості для здобувачів освіти; особливості організаційно-методичного забезпечення реалізації освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування за умови інтеграції формальної та неформальної освіти є складним для її створення так як для реалізації залучаються мінімум дві організації, що має бути закріплено законодавчо та забезпечено організаційно.

В рамках дослідження проблеми теоретико-методичних засад інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів на основі освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування було проведення опитування працівників сфери формальної та неформальної освіти у кількості 265 осіб. Метою опитування було визначити ставлення та готовність освітян до створення та реалізації освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування.

Серед опитуваних виявилось 16 % працівників сфери освіти, які мають власний досвід створення спеціальних освітніх програм для обдарованих дітей, 84 % опитуваних зазначили, що не мають власного досвіду створення таких програм, 60 % з яких висловили бажання долучитися до створення освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування. Проте лише 31 % з респондентів зазначили, що мають власне бачення та пропозиції щодо формату спеціальних освітніх програм для обдарованих учнів, схильних до дослідницької та інженерної діяльності. Відповідно існує необхідність інформування та консультування освітньої спільноти з наряду створення програм для обдарованих учнів з урахуванням особливостей спеціалізованої освіти наукового спрямування загалом.

Про необхідність вивчення міжнародного досвіду розроблення та реалізації освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування в умовах інтеграції формальної та неформальної освіти свідчать дані про обізнаність з міжнародним досвідом створення таких програм в світі серед представників освітньої спільноти. 75,6 % опитуваних зазначили, що незнайомі з прикладами програм, які створені та реалізовані для обдарованих дітей в умовах інтеграції формальної та неформальної освіти.

Думки освітян про можливість інтегрувати програми неформальної наукової освіти в систему формальної освіти відносно не відрізнялися більшість (45,7 %) вважають скоріше можливо, 17,7 переконані в цьому, та лише незначна частини вагається у такій можливості. Про можливість залучення освітніх (ВНЗ), наукових, виробничих та культурологічних установи в Україні їх зацікавленість та можливості долучитися до створення спеціальних освітніх програм наукової освіти для обдарованих дітей, схильних до дослідницької та інженерної діяльності, відповіді освітян були вже не такі однозначні. Відповідно за максимальну можливість висловилося 23 % опитуваних, 4 з 5 балів обрали 37,7 % освітян, 29,1 % та 9,1 % зазначили 3 та 2 бали відповідно. Отже, більше аніж 35 % опитуваних невпевнені в можливості або доцільності залучення вище запропонованих закладів для створення програм спеціалізованої освіти для обдарованих дітей. При цьому більшість опитуваних (48,3 %) відзначили максимальним балом (5 балів) необхідність доповнення змісту формальної освіти науковими та інженерними практиками. Більш значна частка освітян висловилися про необхідність залучення фахівців (вчених, інженерів, спеціалістів-практиків тощо) до створення спеціальних програм наукової освіти для обдарованих дітей в умовах формальної освіти, 56,6 % опитуваних відмітили даний аспект максимально можливим і необхідним (5 балів).

Опитуваним пропонувалося висловити власну позицію щодо суттєвих перешкод для впровадження спеціальних програм наукової освіти у систему формальної освіти. Проаналізувавши дописи ми виділили основні фактори, які перешкоджають впровадженню інтеграції формальної та неформальної освіти в напрямку створення освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування. Серед них:

- законодавчі (регулювання взаємодії між установами, перевантаження формальної освіти);
- фінансово-економічні (недостатнє фінансування);
- управлінські (незлагодженість управління навчальними установами);
- кадрові (дефіцит кваліфікованих кадрів, відсутність мотивації);
- науково-методичні (відсутність наукового підґрунтя впровадження програм).

Сучасні темпи розвитку суспільства потребують активної адаптації системи освіти до надання знань та навиків цілеспрямованих на майбутнє. Одним з напрямів є створення та

реалізація освітніх програм спеціалізованої освіти наукового спрямування, що дасть можливість дітям швидко адаптуватися до зміни умов у суспільстві та знаходити рішення складних міждисциплінарних задач.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січ. 2020 р. № 463-IX. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-IX?fbclid=IwAR3HPX7nGuTO1v2MGtHJ1p0zWxrQUiuf7N07Ir3-KCwI-Ed2fpo9nbDPwRY#Text>.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листоп. 2015 р. № 848-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
3. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1392. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>.
4. Розроблення освітніх програм: метод. рекомендації / авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.
5. Проект типової освітньої програми закладу позашкільної освіти. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladu-pozashkilnoyi-osviti>.
6. Проект державного стандарту базової середньої освіти. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

Предко Вікторія Володимирівна
*Доктор філософії в галузі психології,
Старший науковий співробітник
Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ НА РОЗВИТОК ЖИТТЄСТІЙКОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Прискорений темп життя, постійне зростання інформаційного потоку, розвиток нових цифрових інформаційно-телекомунікаційних технологій породжує нові проблеми сучасного суспільства, а саме масовий розвиток кліповізації мислення особистості. Кліпове мислення характеризується інформаційною фрагментарністю та відсутністю цілісної картини сприйняття оточуючого середовища, перешкоджає здатності здійснювати глибокий аналіз інформації, виділяти важливі речі та робити висновки. Таке мислення може стати основною причиною дезадаптації, яка послаблює стресостійкість особистості, супроводжується неспроможністю встановлювати міжособистісні контакти, реалізовувати внутрішній потенціал та адекватно реагувати на події оточуючого середовища. Особливо негативно кліпове мислення позначається на життєстійкості особистості, яка є основним механізмом психологічного виживання людини, її загальної ефективності та провідним чинником високого психічного здоров'я, психологічного благополуччя та емоційної зрілості [1].

Так, однією з причиною формування кліпового мислення постає рання взаємодія особистості з гаджетами, проведення багато часу за ними, що своєю чергою, викликає залежність, звуження пізнавальних інтересів та зниження навичок соціальної взаємодії у реальному житті. Діти, які більшу частину вільного часу проводять за гаджетами, не вміють спілкуватися, задавати питання, їх захоплення зовсім не сприяють особистісному розвитку, а навпаки, перешкоджають розвитку уяви, фантазії та творчого мислення. Відповідно, така відсутність обізнаності щодо ефективної взаємодії у життєвих реаліях викликає відчуття невпевненості, яка призводить до депривації, повної відсутності будь яких дій на користь свого розвитку.

Оскільки, сучасний інформаційний простір здатний негативно вплинути на психологічні особливості людини, знизити її життєстійкість, змінити її загальні психологічні властивості та поведінку, порушити адаптацію, призвести до неадекватного відображення реальності, то великої актуальності набуває дослідження та діагностика психологічних рис кліпового мислення вже на ранніх етапах його формування, а також здійснення низки психологічних заходів задля його профілактики, відновлення контакту особистості з реальністю.

Важливою умовою в цьому процесі постає створення сучасної системи освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови навчання та повноцінного розвитку кожній особистості. Така система має спиратися на залучення психологічної служби освіти, психологічний вплив, якої буде спрямований на формування адекватних моделей поведінки в проблемних ситуаціях задля утвердження конструктивних життєвих орієнтирів, ідеалів та цінностей кожної особистості; створення атмосфери довіри та близькості; сприятливих умов для спілкування та взаємодії, повноцінним обміном життєвим досвідом. Провідним механізмом такої системи є впровадження практичної складової, а саме застосування низки психологічних технік, зокрема, майнфулнес, проведення психологічних тренінгів, занять і бесід, які допоможуть учням у вирішенні складних життєвих ситуацій, нададуть навички конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, вміння вибудовувати ефективну міжособистісну взаємодію. Навчать позитивному мисленню, грамотному управлінню часом, способам зняття напруги, допоможуть поставити конструктивні цілі та змотивують на розвиток.

Отже, лише така інноваційна освіта зможе сформуванати людину, здатну жити в надзвичайно глобалізованому світі, стати тим соціальним інструментом, який сформує нові виховні ідеали, що призведуть до змін у змісті навчання, допоможуть створити ситуацію, в якій особистість зможе повноцінно самореалізуватися та виявляти свій внутрішній, творчий потенціал, здатність до рефлексії й, відповідно, високих соціально-адаптаційних можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage // Journal of Humanistic Psychology. 2004. Apr.4. P. 279 – 298.

Проскурня Євгенія Вікторівна,

вчитель англійської мови Комунального закладу «Полтавська гімназія №32 Полтавської міської ради Полтавської області»

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті подано ключові моменти роботи з обдарованим учнями при вивченні англійської мови. Розкрито поняття обдарованої дитини та завдання психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей.

The article presents the key points of working with gifted students in learning English. The concept of a gifted child and the tasks of psychological and pedagogical support of gifted children are revealed.

В Україні триває реформа шкільної освіти. Основний її напрямок – це дитиноцентризм, тобто у центрі усієї діяльності школи є дитина, її потреби, інтереси, уміння. В таких умовах ми маємо спрямовувати свої зусилля на пошук та виявлення особливих здібностей, нахилів та обдарувань кожного учня.

Сучасна психолого-педагогічна література поповнюється працями, що так чи інакше розкривають особливості навчання та виховання обдарованих дітей. З-поміж закордонних авторів, що працювали над проблемою обдарованості, вирізняються праці Дж.Гілфорда, Дж.Рензуллі, П.Торренса та ін. У вітчизняній психології найбільш значними є праці Н.Лейтеса, торкалися проблем обдарованості у своїх роботах також Н.Н.Поддяков, Д.Н.Узнадзе, А.В.Запорожець, А.М.Матюшкін. Особливості психології творчості вивчав В.А.Моляко, крім того, саме він вивчав обдарованість як психічне явище.

Обдарована дитина - це дитина, що має яскраві, видатні досягнення у певній галузі діяльності або ж має вроджені психологічні передумови для таких досягнень.

Основні риси, які притаманні обдарованим дітям:

1. Високі пізнавальні потреби

Обдарована дитина постійно перебуває у пошуку нової інформації, їй подобається сам процес здобуття нових знань. Для неї розумова діяльність, потреба вивчати, пізнавати – природна і органічна.

2. Високий рівень інтелекту

У переважній більшості мислення обдарованої дитини характеризується конкретністю та здатністю до абстракцій. Така дитина має добре розвинуті увагу та пам'ять, завдяки чому вона швидше за однолітків виконує різноманітні розумові операції.

Обдарована дитина вирізняється сформованістю навичок логічного мислення, вона вміє міркувати, виділяти головне, класифікувати та узагальнювати.

Обдаровані діти найчастіше мають багатий словниковий запас, їхнє мовлення вирізняється оригінальністю словесних асоціацій.

3. Креативність, творчість

Обдаровані діти мають особливий тип мислення, вони творчо підходять до виконання різного типу завдань, вражають розвиненістю творчого мислення та уяви.

Обдарована дитина – це не лише дитина, яка має вроджений таланти, але вона повинна і його розвивати, самовдосконалювати. Розвиток обдарованості – це завжди результат тісної взаємодії спадкових, природних задатків, а також – зовнішнього соціально-культурного середовища, яке певним чином впливає на ці задатки, сприяючи формуванню талановитої гармонійної особистості.

Кожна дитина має у собі таланти. Але якщо не створити їй сприятливі умови для його розвитку, то обдарованість може взагалі зникнути, так і не розкрившись. Тому виявлення і підтримка обдарованих дітей є надзвичайно важливою ціллю психолого-педагогічного супроводу в освіті.

Ми виділяємо такі основні завдання психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей:

- розробка та впровадження індивідуальних маршрутів;
- сприяння формуванню у дитини адекватної самооцінки – як своєї особистості, так і своїх здібностей;
- турбота про фізичне та психічне здоров'я дитини;
- сприяння гармонійному входженню обдарованих дітей у колектив однолітків;
- робота з батьками.

При вивченні іноземної мови здібні учні випереджають у роботі решту класу. Так, такий учень швидше сприймає і усвідомлює зміст почутого. Разом із тим він активно формулює і висловлює власні думки, при цьому не боїться помилок, адже він має здатність швидко їх виправляти. У мовленні такого учня будуть траплятися оригінальні мовні звороти, адже йому подобається елемент творчості.

Під час читання іноземною мовою обдарований учень перш за все фокусується на змісті усього тексту, він намагається прочитати і зрозуміти його одразу і лише потім звертається до словника за допомогою в перекладі незнайомих слів. Його словниковий запас швидко і активно поповнюється новими лексичними та фразеологічними одиницями.

В умовах урочного навчання вчитель повинен ретельно готувати додаткові матеріали для роботи з обдарованими учнями. Так, цим дітям посильним буде завдання із опрацювання художньої літератури або ж друкованих періодичних видань. Наприклад, робота з автентичними матеріалами значною мірою підвищує рівень мовних компетентностей учнів, у той ж час така форма роботи зацікавлює дитину набагато більше, ніж використання текстів чи вправ із підручника. Сучасний світ дає можливості для доступу до автентичних аудіо- та відеоматеріалів, які можливо і потрібно використовувати для додаткової роботи з обдарованими учнями.

Особливу увагу слід звернути на використання різноманітних творчих та творчо-пошукових завдань. Йдеться про проектні роботи, виготовлення колажів, постерів і т.д. У цьому випадку дитина не тільки навчається, але і самовиражається засобами іноземної мови.

Позакласна робота – це невід'ємний компонент у вивченні іноземної мови, вона охоплює коло питань, які виходять за рамки шкільного курсу, та сприяє поглибленню соціокультурних

компетентностей учнів. Можна залучити дітей до постановки вистави іноземною мовою, а можна організувати переписку здібних учнів із однолітками з англійської країни або ж сприяти участі дітей у літніх мовних таборах.

Існує величезна кількість напрямків роботи з обдарованими дітьми. Ми окреслили їх тільки в загальних рисах. У кожному конкретному випадку слід виходити з особливостей самого учня, його нахилів та уподобань. Учителю повинен сам проявляти творчість та креативність у роботі з обдарованими учнями та сприяти гармонійному входженню здібних дітей у соціум задля майбутнього розвитку нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

2. Кожна дитина – неповторна. Система роботи школи з обдарованими дітьми на засадах ідей В.О.Сухомлинського/ Упорядник В. Чернявська.- Грузьківський НВК, 2010. – 51 с.

3. Відповідальна за випуск- Будулатій Л.М.

4. Передумова роботи з обдарованими дітьми в Курячівській ЗОШ І-ІІІ ступенів http://kuriachivka-zosh.lg.sch.in.ua/pro_shkolu/robota_z_obdarovanimi_ditjmi/

5. Робота з обдарованими дітьми: здобутки, проблеми, пошуки <https://www.slideshare.net/School-10/ss-77145961>

6. Система роботи з обдарованими учнями у процесі вивчення англійської мови. З досвіду роботи вчителя Мушаровської Алли Анатоліївни /Укладач: Мушаровська Алла Анатоліївна <https://vseosvita.ua/library/sistema-roboti-z-obdarovanimi-ucnami-u-procesi-vivcenna-anglijskoi-movi-z-dosvidu-roboti-135098.html>

Ревенко Н. О.,

вихователь-методист, дефектолог

Долинського комунального закладу

дошкільної освіти «Мрія»

revenkon22@gmail.com

ПІСОЧНА АНІМАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДІТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

В статті висвітлюється питання щодо використання пісочної анімації як техніки активного уявлення, яке сприяє творчому розвитку дітей і активізації особистого «Я» в роботі з обдарованими дошкільниками **Ключевые слова:** обдаровані діти, творчий розвиток.

The article discusses the use of sand animation as a technique of active imagination that contributes to the creative development of the child and the activation of one's own «I» in working with gifted preschoolers **Key words:** child talent, creative development.

Обдарована дитина - це особистість, яка має потенціал інтелектуального та креативного розвитку. Тому будь-яка дитина є обдарованою, що отримав від природи і батьків безцінний «дар», ресурси для особистісного розвитку. Французький просвітителю сказав свого часу, що генії падають з неба. Іноді їм пощастить впасти до воріт палацу, але в більшості випадків вони пролітають повз. Тому головне завдання батьків і дошкільного закладу - вчасно побачити в дитині риси обдарованості та допомогти їй розвинутися.

Для розвитку обдарованості особливої важливості представляє одна обов'язкова умова: діяльність, якою займається дитина, повинна бути пов'язана з позитивними емоціями, приносити радість і задоволення [1].

Досвід роботи з дітьми показує, що образотворча діяльність приносить багато радості дошкільникам. Потреба в малюванні закладена у дітей на генетичному рівні.

У пошуках нових методів і технологій у розвитку художньої обдарованості дітей дошкільного віку було звернуто увагу на нетрадиційні способи малювання. Не применшуючи ролі класичного навчання дітей образотворчої грамоти, нетрадиційні техніки малювання є важливим і суттєвим доповненням. Демонструючи незвичайні поєднання матеріалів та інструментів, нетрадиційна техніка цікава і доступна за технологією виконання. Створює мотивовану потребу у

дитини до малювання, допомагає вирішити поставлену їм творчу задачу. Саме тому необхідно познайомити дитину з найрізноманітнішими образотворчими техніками і надати більше шансів для самовираження.

Таким чином, актуальність педагогічного досвіду з розвитку художньої обдарованості дітей через використання нетрадиційних технік малювання бачиться в нових підходах, які дарують дитині атмосферу вільного, радісного творчості, політ думки, сміливість і неповторність. Він уже не боїться зробити щось не так, неправильно. Художній образ, отриманий засобами нетрадиційних технік, виходить виразним і яскравим. Дитина залишається задоволеною результатом, а отже, втягується у власну творчість.

Особливе місце в системі роботи займає пісочна анімація. Найсприятливіший для сендплею – дошкільний вік. Часто дошкільники не спроможні передати свої переживання через недостатній розвиток вербального апарату, бідність уявлень чи затримку розвитку. У таких випадках запропонована техніка виявляється вельми корисною. Маніпулювання з різноманітними предметами, піском, водою, конструктивними й пластичними матеріалами для них – найприродніша діяльність, що особливо важливо за наявності в дитини мовних порушень. Кожна обрана фігурка втілює якийсь образ, може взаємодіяти з іншими персонажами. Дитина сама придумує, про що вони розмовляють або що роблять, іноді вона може попросити логопеда приєднатися до гри і діяти від імені якогось персонажа. В усіх цих випадках малюк відчувається господарем свого маленького світу, режисером дійства, що розігрується на пісочному полі.

Техніка пісочної анімації має свої етапи. Роботу з дітьми з її використанням починаємо з чотирирічного віку. На першому етапі діти знайомляться з властивостями піску, пробують малювати пальчиками, вчать найпростішим навичкам роботи на піску. Другий етап - предметне малювання піском. Третій етап передбачає сюжетне малювання піском і знайомство зі світловим столом. Така робота ведеться в основному індивідуально з обдарованими дітьми під час гурткової роботи. Найцінніше в пісочній анімації, що дитина в процесі малювання відкриває в собі щось нове, будучи відкриттям для дорослих. Гра з піском як спосіб розвитку і самотерапії дитини відомий з давніх часів. Вона – це природна і доступна для кожної дитини форма діяльності. Дитина часто словами не може висловити свої переживання, страхи, і тут на допомогу приходять ігри з піском. [2]. Програваючи ситуації за допомогою іграшкових фігурок, створюючи картину власного світу з піску, дитина звільняється від напруги. А найголовніше - вона набуває безцінний досвід безлічі життєвих ситуацій, адже в справжній казці все закінчується добре. Перенесення традиційних педагогічних занять в пісочницю дає більший виховний і освітній ефект, ніж стандартні форми навчання.

- По-перше, істотно посилюється бажання дитини пізнавати щось нове, експериментувати і працювати самостійно.

- По-друге, в пісочниці потужно розвивається тактильна чутливість як основа «ручного інтелекту».

- По-третє, в іграх з піском більш гармонійно і інтенсивно розвиваються всі пізнавальні функції (сприйняття, увага, пам'ять, мислення), а також мова і моторика.

- По-четверте, вдосконалюється предметно-ігрова діяльність, що в подальшому сприяє розвитку сюжетно-рольової гри і комунікативних навичок дитини.

- По-п'яте, пісок, як і вода, здатний «заземлити» негативну енергію, що особливо актуально в роботі з «особливими» дітьми.

Пісок виступає образотворчим матеріалом в тривимірному зображенні. Образи виходять об'ємними. Світловий супровід створює химерні тіні. Динаміка зміни образів утримує інтерес глядача і самого виконавця. Взаємодіючи з піском, пропонуються дітям такі вправи: погладити долонями по поверхні піску, виконуючи зигзагоподібні і кругові рухи; проводити різнопланові рухи долонею; пройтися долонями по прокладеній трасі, залишаючи на ній свої відбитки рук; створювати сліди відбитками долонь, кулачків, нагідок, подушечок пальців; створювати пальцями, ребрами долонь, кулачків, малювати всілякі візерунки і форми (доріжки, парканчики, стежки, гори, струмки, річки); використовувати додаткові предмети для зображення предметів і явищ; розрівнювати пісок долонями; перетирати його, «солити», сипати цівкою на стіл, на пальчики, на долоню; малювати обома руками відразу. Синхронне використання рук дуже корисно для розвитку 2-х основних видів сприйняття: інтелектуально-логічного та емоційно

цілісного. Права рука відповідає за розвиток активності, раціональності, розумових і аналітичних здібностей, інтелекту, концентрації, стимулює розвиток логічних, аналітичних операцій, раціональність, послідовність, об'єктивність. Ліва рука розвиває в дитині сприйняття, почуття, інтуїцію, емоційність, мрійливість, образне мислення. Не секрет, що таке малювання корисно для формування навичок письма. Зіткнення з піском впливає на розвиток дрібної моторики рук, що впливає і на якість мовлення дитини. Ігри з піском – одна з форм природної діяльності дитини, які можна використовувати під час проведення коригувальних, розвивальних і навчальних занять. Вони розвивають тактильну чутливість і дрібну моторику, навчають дитину прислухатися до власних відчуттів, аналізувати результати дослідів. Ці ігри сприяють розвитку мовлення, уваги, пам'яті та стабілізують емоційний стан дошкільника [3].

Діти будь-якого віку з великим задоволенням граються у піску. Так, метод пісочної гри придатний для дітей трьохрічного віку. Під час гри перед дитиною не ставляться завдання і не висуваються жодні критерії, лише створюються умови для прояву природних здібностей. Такі ігри насичені різними емоціями: здивуванням, хвилюванням, радістю, захопленням тощо. Вони дають дитині змогу відчувати себе впевненою і вмілою: вона створює нове, не боїться ламати старе і щось змінювати. Під час ігор з піском створюються оптимальні умови для розвитку творчого потенціалу дитини, активізації її просторової уяви, образно-логічного мислення, тренування дрібної моторики рук. Також у процесі колективних ігор дитина усвідомлює морально-етичні норми, у неї формується гармонійний образ світу. Під час занять та після них усі діти задоволені і виходять з бажанням зустрітися знову. І це, мабуть, найголовніше, що дають дітям ігри з піском.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гречишкіна А., Коваленко Н. Сендплей – гра з піском//Палітра педагога.–2010. - № 4.
2. Карабаєва І. Пісок як матеріал для розвитку творчості та навчання дітей// Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. - № 5.
3. Юрченко Н. Ф. Розвивальні ігри з водою та піском. – Х.: «Основа», 2010.

Рибалка В. В.,
*Почесний академік НАПН України,
доктор психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу психології праці,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ, Україна.
valentyn.rybalka@gmail.com*

ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА ТА МАЙСТРА В ХОДІ ТЕОРЕТИЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Висвітлюються результати теоретико-експериментального дослідження особистості професіонала і майстра. Використовуються методи теоретичного аналізу та дистанційного асоціативного експерименту. Висуваються положення щодо особливостей розуміння дослідниками та професійними психологами і педагогами понять професіонала і майстра, професіоналізму та майстерності та їх творчої професійної діяльності, які доцільно враховувати при вихованні та навчанні обдарованої молоді.

Ключові слова: обдарованість, професіонал, майстер, професіоналізм, майстерність, професійна діяльність, дистанційний асоціативний експеримент, теоретичний аналіз.

The results of theoretical and experimental study of the personality of a professional and a master are highlighted. Methods of theoretical analysis and remote associative experiment are used. Provisions are put forward on the peculiarities of researchers and professional psychologists and educators' understanding of the concepts of professional and master, professionalism and skill and their creative professional activity, which should be taken into account in the education and training of gifted youth.

Key words: giftedness, professional, master, professionalism, skill, professional activity, remote associative experiment, theoretical analysis.

Проблема розвитку обдарованості, таланту, геніальності особистості тісно пов'язана з вивченням близьких до них понять «професіонал», «майстер», «професіоналізм» та «майстерність» – як таких, що властиві суб'єкту конкретної успішної трудової, професійної діяльності. Тому метою нашого дослідження стало психологічне вивчення особистості професіонала та майстра, головними атрибутами яких виступають професіоналізм та майстерність.

Для вивчення особливостей особистості професіонала та майстра, розвитку професіоналізму та майстерності, треба розрізнити їх розуміння, з одного боку, науковцями, зокрема психологами і педагогами, для яких вони виступають предметом дослідження, а з іншого – професійними педагогічними працівниками. При цьому ми враховуємо також власний професійний досвід роботи психологом і педагогом впродовж майже півстоліття, дані самоспостереження за власним творчим процесом, що примушує включити у предмет пізнання процеси, які часто випадають із поля зору дослідника. Мова йде, зокрема, про процес асоціювання, про відомі види асоціацій – схожості, контрасту, суміжності у просторі та часі, причиново-наслідкові, випадкові, які належать до підсвідомого рівня здійснення особистістю творчості і супроводжують її професійну діяльність.

Значення асоціацій настільки важливе, вони так природно включені у творчий процес особистості, що часто не помічаються (як повітря при диханні людини або як проза, якою говорить відомий персонаж Мольєра) самим суб'єктом творчості. Тому дослідники часто характеризують мислення, творчість іншими поняттями, обходячи асоціації, що призводить до суттєвих методологічних неточностей у дослідженні психічних процесів. Проте асоціативний підхід все ж таки іноді неявно використовується у деяких сучасних дослідженнях, прикладом чого є стратегіальна теорія творчої діяльності, що запропонована відомим українським психологом В.О.Моляко [3]. Як на наш погляд, саме йому належить пріоритет у вивченні вищого свідомого понадасоціативного рівня регуляції творчого процесу через так звані стратегії, зокрема такі як аналогізування, реконструювання, комбінування, універсальна, спонтанна. Слід зазначити при цьому, що назви цих стратегій, при уважному погляді на них, кореспондують з назвами перерахованих вище видів асоціацій. Фактично мова йде про два типи проасоціативних процесів, один з яких, власне асоціативний, відноситься, на наш погляд, до психогенетичного рівня психіки (що є вродженим, глибинним, інтуїтивним, наномікромасштабним тощо), а другий, тобто стратегіально-проасоціативний, до психофенотипічного, соціально-психологічного, психологічного (що є переважно міжособистісним, особистісним, дискурсивним) рівня діяльності людини. В цьому плані звертає на себе також увагу самий зміст поняття «асоціація». В ньому явно виділяються дві частини – «а-соціація», що свідчить передусім про деяке протиставлення і разом з тим поєднання асоціацій із соціально визначеними процесами творчості, про їх належність до внутрішніх механізмів інтелекту, які взаємодіють із зовнішніми процесами, утворюючи з ними єдиний механізм здійснення інтелектуальної діяльності.

Цікавим є з'ясування того, як співвідносяться між собою ці рівні функціонування психіки в проасоціативному контексті організації творчої професійної діяльності.

Зазначене диктує необхідність повернення в експериментальне психологічне дослідження творчої діяльності професіонала та майстра методу асоціацій. Тому для вивчення особливостей зазначених вище понять професіонала та майстра вважаємо за доцільне використати як мінімум два спеціальні методи дослідження, зокрема, теоретичний психологічний професіологічний аналіз зазначених вище понять, а з іншого боку – давно відомий в науці асоціативний метод [6]. Останній полягає у вивченні асоціацій на ті ключові стимульні слова, які нас цікавлять. Ми взяли в якості таких слів-стимулів саме поняття «професіонал», «майстер», «професіоналізм» та «майстерність». Тобто нас цікавило, як асоціативно реагує звичайний фахівець на ці поняття (котрі він використовує у своїй професійній діяльності) і як це співвідноситься з їх теоретичними визначеннями у психопедагогічній науці. Мовиться про порівняння абстрактних понять наукових дослідників вказаних явищ з повсякденним розумінням цих понять їх масовим користувачем, так би мовити носієм відповідних атрибутів.

Термін асоціації був дуже поширеним серед філософів і психологів з другої половини XVII століття (хоча використовувався значно раніше ще Арістотелем і Платоном). Він привертає увагу, хоча на наш погляд і недостатньо, і сучасних психологів. Це пояснюється тим, що асоціації включені у різні інтелектуальні процеси, зокрема відчуття і сприймання, увагу і пам'ять, мислення, уявлення та уяву тощо. Вони утворюють один із важливих механізмів вербального спілкування професійних працівників. Поток асоціацій включається також у мовлення як неперервно діючий вербальний асоціативний механізм діалогічної взаємодії партнерів спілкування. І мова йде саме про постійне смислове асоціативне реагування партнерів спілкування на потік слів, з яких складається мовлення людей. Тому, поряд із наведеними вище видами асоціацій, сучасні фахівці розрізняють також такі, як константні, узагальнені, системні, механічні, смислові, нейтральні, емоційні тощо [1, с. 43]. Недаремно на основі класичного асоціативного методу Ч.Озгудом був розроблений семантичний диференціал як метод сучасної психолінгвістики.

У відповідності із зазначеним вище, наведемо спочатку декілька наукових визначень спеціалістами вибраних для дослідження понять «професіоналізм», «майстерність», як головних атрибутів категорій «професіонал», «майстер», а після цього проаналізуємо результати асоціативного експерименту з цими поняттями.

Професіоналізм розуміється спеціалістами як «сформована в процесі навчання та практичної діяльності готовність до компетентного виконання функціональних обов'язків, що гідно оплачується; рівень майстерності у професійній діяльності, що відповідає рівню складності роботи. Розвиток професійності зумовлений зростанням рівня складності виробничих завдань... Робітник з високим рівнем професіоналізму адекватно реагує на виробничі ситуації, вирішує поточні завдання з метою максимального наближення параметрів робочих процесів до оптимальних». Цікаво, що за своїм первісним значенням, у латинській мові, термін «професіоналізм» (*profiteer*) означає оголошення своєї справи (2, с. 742) та її майстерне виконання. Фактично таким чином визначається носій вказаних властивостей – професіонал.

Докладну характеристику професійної майстерності на прикладі вчителя подав І. А. Зязюн, який продовжив і поглибив її вивчення услід за геніальними вітчизняними педагогами А. С. Макаренком та В. О. Сухомлинським (2; 3). Він визначав педагогічну майстерність як «комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [2, с. 641]. І. А. Зязюн наголошував при цьому саме на майстерності як «найвищому рівні педагогічної діяльності (якщо характеризувати якість результату), вияв творчої активності особистості педагога (якщо характеризувати психологічний механізм успішної діяльності)». Тобто фактично він прямо пов'язував педагогічну майстерність зі здібностями, обдарованістю та талантом майбутніх і досвідчених професійних педагогів, розглядав її як умову і психопедагогічний механізм їх здійснення.

І. А. Зязюн конкретно розглядав такі критерії педагогічної майстерності, як: доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатом), діалогічність (за характером стосунків з учнем), оптимальність (за вибором засобів), творчість (за змістом діяльності). В оволодінні педагогічної майстерності він виокремлює кілька рівнів, зокрема елементарний, базовий, досконалий, творчий. На найвищому, творчому, рівні сформована педагогічна майстерність характеризується ініціативністю і творчим підходом до організації професійної діяльності, коли вчитель самостійно конструює оригінальні, педагогічно доцільні прийоми взаємодії з учнем, будує діяльність, спираючись на рефлексивний аналіз та сформований індивідуальний стиль педагогічної майстерності [2, с. 644]. Саме таким має бути майстер своєї справи.

Вказані специфічні психопедагогічні характеристики педагогічної майстерності можуть бути перенесені на загальну професійну майстерність. Вони мають розглядатись у взаємозв'язку з психогенетичними характеристиками обдарованості, професіоналізму, зіставлятися зі спеціальними психогенетичними феноменами, адже рефлексія спрямована у внутрішній план особистості, можливо, у механізми спадковості людини.

Порівняємо з цими визначеннями та їх ознаками ті, що визначаються нами в ході асоціативного експерименту, для чого був обраний один з його варіантів – широко відомий метод вільного асоціативного експерименту. Останній дозволяє визначати асоціативні поля партнерів спілкування, їх структуру, якісні та кількісні параметри. В якості слів-стимулів виступають означені вище чотири поняття – професіонал, майстер, професіоналізм, майстерність. Строго

кажучи, в обраній нами методиці містяться також елементи так званого направленого асоціативного експерименту, оскільки ключові поняття розподілені на дві специфічні групи, серед яких перша пара понять носить суб'єктивний, а друга пара – атрибутивний щодо них характер.

Ще одна особливість обраної методики полягає в її дистанційному характері, що відповідає нинішнім умовам пандемії COVID-19. Відповідно до цього, презентація вербального стимульного матеріалу і передача експериментатору відповідей піддослідних відбувалися за допомогою Інтернету. Через це не вдавалося можливим повністю контролювати швидкість і безпосередність асоціювання, що властиве класичній схемі такого експерименту. Тому в інструкції акцентувалася відповідна рекомендація – актуалізувати асоціації скоріше швидше, ніж повільніше. Процедурі такого вільного, з елементами направленого, асоціативного експерименту відповідала наступна інструкція:

«Шановний колего! Пропонуємо Вам взяти участь у вільному асоціативному експерименті з вивчення проблем професіоналізму та майстерності. Вам треба послідовно актуалізувати по п'ять слів-асоціацій на кожне з наведених далі чотирьох слів-стимулів. Мова йде не про розгорнуте визначення цих слів, а саме про слова-асоціації, які Вам приходять на ум у зв'язку з кожним прочитаним словом-стимулом. Працювати слід скоріше швидше, ніж повільно. Користуватися словниками, довідниками та науковими працями не можна. Отже, послідовно (спочатку на перше слово-стимул, потім на друге, далі на третє, за ним на четверте) актуалізуйте та запишіть свої слова-асоціації.

Вкажіть, будь ласка, в кінці досвіду свої Прізвище, Ім'я, По-Батькові, посаду і місце роботи, вчене звання, науковий ступінь, дату народження, вік. Перешліть результати експерименту на нашу електронну адресу».

На основі проведеного з 15 піддослідними (професійні психологи, педагоги, лікар, вчителі – віком від 31 до 74 років) асоціативного експерименту було складено спільні для них асоціативні поля на кожне з чотирьох слів-стимулів. В них слова-асоціації розташовані у певному порядку, що визначає структуру цього поля. Спочатку наводяться асоціації з найбільшою для піддослідних частотою актуалізації асоціацій (частота вказується у дужках). Це ядро або центр асоціативного поля – в ньому містяться асоціації з частотою актуалізації, більшою за одиницю (7, 6, 5, 4, 3, 2 – в тексті вони виділені полужирним шрифтом). Далі розташовується перехідна зона асоціативного поля, яка утворюється асоціаціями з частотою (2) та (1). У перехідну зону входять асоціації з очевидною смисловою ідентичністю відносно слова-стимула. Перехідна зона виділена прямим шрифтом. У периферію асоціативного поля включаються слова, що зустрічаються один раз – вони розташовуються у порядку убавання їх смислової ідентичності слову-стимулу і навіть включають асоціації з нульовою та протилежною ідентичністю. Отже, наводимо далі 4 сумарні асоціативні поля у визначеному порядку, як результат кількісної та якісної обробки протоколів експерименту:

ПРОФЕСІОНАЛ: *майстер (7), спеціаліст (4), фахівець (3), профі (2), експерт (2); знавець своєї справи (2), компетентна людина, працівник (2), досвід (2), людина, що має професію, професор, знає свою справу, діючий професійно (з відпрацьованими навичками), висока кваліфікація, труд, спеціаліст, вміння реалізувати теорію на практиці, аналітик, керівник, лідер, творець, готовність до навчання, освіти, корифей, робота, сила, мудрість, повага, митець, визнання, ас, вправність, людина, найкращий, вірець, людина на своєму місці, особистість, практик, свобода, наполегливість, стратегія, планування, умілець, вміючий застосувати свої знання, лікар, вчитель, впевненість, надійність, боротьба, знавець, точність, якість, розуміння своєї справи, ясність задач, усвідомленість, компетентний погляд на речі мастак, крутий, міцний красавчик.*

МАЙСТЕР: *умілець (4), наставник (4), знавець (своєї справи) (3), досвід (має досвід, ділиться досвідом) (3), спеціаліст (2), компетентність (2), митець (2), артист (2), творець (2), талант (2), учитель (2), фахівець, ремісник, креативний, тесляр, оратор, особистість, модератор (мотиватор), людинолюб, віртуоз, зрілість, готовність, можу, сивий, маєстро, в сільському господарстві, в техніці, в спорті, в мистецтві, в медицині, в фінансовій справі, вдалий виконавець, практик, ас, золоті руки, гарантія якості, вчитися, вправність, задоволення, результати, фінанси, стабільність, ініціатор, інноватор, клієнти, гроші, боротьба, страждання, якість, лідер, емпатія, покликання, натхнення, відшліфовування навичок, пристрасть, золоті руки, дока, грубий, алкоголізм.*

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ: *досвід (практичний досвід) (4), автоматизм (3), кваліфікованість (3), професія (2), майстерність (2), компетентність (2), знання (2), умілість (2), уміння (2), навички (2), основа професії, вищий рівень оволодіння професією, зрілість, успішність, упевненість, невимушеність, самодостатність, незалежність, організованість, креативність, принциповість, багатотрудство, інтерес, швидко, якісно, володіння, набуток, теоретик, практик, властивість, якість особистості, здатність, покликання, авторитет, успіх, працелюбність, усвідомленість, інформативність, найкраще виконання, ефективність, чіткість, конкретність, здатність, індивідуальність, творчість, фундаментальність, самовдосконалення, співпраця, праведність, етичність, спілкування, розвиток, наполегливість, самовпевненість, боротьба, перемога, служіння, результат, зразок, довіра, совість, необхідність для тієї сфери діяльності, яку практикуєш, комунікабельність, точність, старанність, заздрість.*

МАЙСТЕРНІСТЬ: *унікальність (3), уміння (3), якість (3), умілість (2), навичка (2), професіоналізм, вдача, успіх, сила, міць, всесуцність, гармонія, інтерес, бажання, комунікабельність, задоволення запитів, інтересів, художність, мистецтво, зрілість, ловко, швидкість, філіграність, віртуозність, надійність, досконалість, довершеність, здатність, вправність, вишуканість, обізнаність у справі, вищий рівень професіоналізму, віртуозність, ефективність, обдарованість, досвідченість, вчитися, талант, компетентність, вправність, працелюбність, навички, «золоті руки», продуктивність, винахідливість, обґрунтованість, досвід, аналіз, виправлення помилок, відстеження результатів, ініціативність, пошук, творчість, інноваційність, досконалість, свобода, задоволення, завантаженість, попит, боротьба, мудрість, любов, майбутнє, натхнення, віра, сяяння у повному обсязі свого потенціалу, експресивність, сміливість, завзяття, черга.*

Кількісний та якісний аналіз отриманих даних свідчить про те, що сумарні асоціативні поля 15 піддослідних частково співпадають, але і певною мірою відрізняються одне від одного як за своїм змістом, так і за структурою. Так, майже у всі асоціативні поля входять поняття обдарованості, таланту, якості, ефективності, особистості тощо. Цікаво те, що асоціативний експеримент, здійснюваний процедурно у сумативній груповій формі, фактично екстеріорізує, робить більш вираженою (статистично) зовні індивідуальну внутрішню природу асоціації як дійсно підсвідомого процесу особистості. Завдяки цьому розкривається, розгортається індивідуальний процес асоціювання у формі роботи так званого групового піддослідного. В цьому цінність даного методу.

Якщо ж порівняти отримані асоціативні поля з теоретично визначеннями відповідних понять спеціалістами, то виявляється, що асоційоване розуміння принципово відрізняється від теоретичного своєю життєвістю, плюралізмом, багатоваріативністю, індивідуальністю. Це і зрозуміло, оскільки професіоналізм і майстерність впливають із життєдіяльності та повсякденного спілкування особистості, що значною мірою відрізняється за своїми конкретними життєвими ознаками від абстрактних загальних атрибутів «точно», теоретично визначених наукових понять.

Ядерні складові асоціативних полей, як правило, містять у собі асоціації схожості, смислові, причиново-наслідкові, системні, тоді як периферійні включають контрасні, механічні, випадкові, негативні тощо. В цьому плані структура асоціативних полей начебто відповідає побудові живих, зокрема статевих клітин організму людини. Тобто вони можливо відображають структуру геному, про що свідчить також їх інтуїтивний, наномасштабний характер.

Підкреслимо це – асоціативні поля піддослідних, в цілому, відображають життєві характеристики слів-стимулів, тобто професіоналу і майстра, професіоналізму та майстерності, що суттєво відрізняє їх від абстрактних та узагальнених теоретичних характеристик. Це треба враховувати при оцінці особливостей використання асоціацій партнерами професійного спілкування та спільної професійної діяльності.

Слід відмітити також велику варіативність смислів в межах асоціативних полей професіональних за своєю підготовкою і досвідом піддослідних. Частина периферійних асоціацій явно відповідає здоровому глузду, практичним аспектам розуміння слів-стимулів. Складові ж ядра асоціативного поля і частина перехідної зони відображають переважно сутнісні аспекти теоретичної характеристики слів-стимулів. Водночас крайні елементи периферії асоціативного поля помітно втрачають строгі атрибутивні ознаки вихідних понять і частково перетворюються на

метафори або, як зараз кажуть, фейки, демонструючи в деяких випадках ознаки професійного жаргону. Теоретичне розуміння слів-стимулів хоча і містить в собі відображення «суттєвих» атрибутів відповідних понять, однак, через відірваність їх від життя несуть у своєму сенсі відносну неточність, невизначеність, навіть певну помилковість. Тому найбільш точно розуміння вказаних понять потребує певної інтеграції цих двох підходів – логічного та асоціативного.

Якщо виходити з того, що перша пара слів-стимулів характеризує скоріше суб'єкта професійної діяльності, а друга пара – певну атрибутивну якість цього суб'єкта, то ми бачимо в першому випадку, що ядро має значно більшу частотність (7, 6, 5, 4) і більш широкий склад, ніж у другому випадку – з їх меншою частотністю (4, 3, 2) і звуженим складом. Тобто професіонал і майстер як суб'єкт набувають більшої екзистенційної сили у спілкуванні та мисленні, ніж професійність та майстерність як атрибути суб'єкта професійної діяльності.

Говорячи про те, що актуалізація або самоактуалізація асоціацій певною мірою моделює певний механізм процесу мислення та спілкування, можна припустити, що відносна точність і адекватність асоціативного процесу утворює певні передумови для розуміння і виконання особистістю творчої професійної діяльності. При цьому доцільно не протиставляти зміст асоціативних полей теоретичним визначеннями взятих для експерименту слів-стимулів, а сприймати їх як полярні позиції у цілісному розумінні творчості.

Може бути висунута гіпотеза про існування певного порівневого проасоціативного механізму творчості, коли підсвідомий психогенетичний асоціативний процес постачає особистості з її досвіду різноманітні нові асоціації (ідеї), які поступово усвідомлюються і піднімаються до стратегіального рівня регуляції творчості і виступають основою для розгортання змісту і процесу творчої діяльності.

Традиційно творчий процес розглядається науковцями переважно як послідовний, сукцесивний, суто «горизонтальний» процес, який відбувається поетапно за певною схемою, приміром: «мотив–предмет–мета–метод досягнення результату–емотив» [5]. Асоціативний же експеримент свідчить про доцільність розуміння творчого процесу у професійній діяльності та спілкуванні як горизонтально-вертикального процесу. Вертикальна складова цього процесу реалізується у вигляді міжрівневих переходів між асоціативним (психогенетичним), логіко-психологічним (логічні та психологічні операції особистості) та стратегіально-проасоціативним рівнями на кожному етапі творчої діяльності. При цьому відбувається пошук результату на соціально-стратегічному рівні (який виконує функцію соціально-індивідуальної макро-предметної регуляції у просторово-часовому масштабі предмету діяльності), на індивідуально-міжособистісному рівні (з використанням мініоперацій формальної логіки) та асоціативному інтуїтивному психогенетичному (нано-спадковому) рівні. Це вірогідно пояснює феномен виникнення рішення у формі інсайту та його виведення по вертикалі на соціально-стратегіальний рівень презентації і використання рішення проблеми.

При цьому здійснюються переходи з одного системного рівня регуляції на інший і підсвідоме формування рішення у вигляді нової ідеї-асоціації, часто у формі інсайту, та її усвідомлення на більш високих рівнях. Звичайно, що це відбувається одночасно як вертикально-горизонтальна розгортка процесу рішення професіоналом – у вигляді вже згадуваної послідовної схеми діяльності: мотив – предмет – мета – метод досягнення результату – емотив, в кожному пункті якої відбувається свій специфічний порівневий проасоціативний процес.

Звичайно, що виявлений у дослідженні послідовно-паралельний сукцесивно-порівневий діяльнісно-проасоціативний механізм, який включає в себе дію психогенетичного рівня асоціацій, психологічного та стратегіального понадасоціативного рівня регуляції творчої діяльності, потребує свого подальшого уточнення.

Висновок. Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність вивчення, розвитку і навчання особливого діяльнісно-асоціативного механізму мислення, сприймання, спілкування професіонала, майстра, які реалізують творчий потенціал своєї обдарованості і таланту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая психологическая энциклопедия. Москва: Эксмо, 2007. 544 с.

2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія. Чернігів: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
4. Моляко В.А. Техническое творчество и трудовое воспитание. Москва: Знание, 1985. 80 с.
5. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник / В.В.Рибалка. Київ: Талком, 2017. 245 с.
6. Сахарный Л.В. К тайнам мысли и слова: Кн. для внекл. чтения. 8-10 кл. Москва: Просвещение, 1983. 160 с.

Савченко М. П.,

*заступник директора з навчально-методичної роботи
Київської гімназії східних мов №1,
заслужений вчитель України,
м.Київ, Україна, kalmiusus@ukr.net*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ МОВНОГО СТАЖУВАННЯ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ В КНР

У статті окреслені організаційно-педагогічні підходи до закордонного мовного стажування учнів Київської гімназії східних мов №1 в контексті розвитку їх іншомовної комунікативної компетентності в комунікативному середовищі КНР.

Ключові слова: учні, Київська гімназія східних мов № 1, закордонне мовне стажування як спеціально створене освітнє середовище, іншомовна комунікативна компетентність.

In the article the author outlines the organizational and pedagogical approaches to foreign language internships for students of the Kyiv Gymnasium of Oriental Languages №1 in the context of the development of their foreign language communicative competence in the communicative environment of China.

Keywords: students, Kyiv Gymnasium of Oriental Languages № 1, foreign language internship as a specially created educational environment, foreign language communicative competence.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку міжнародних відносин, вихід України на європейський та світовий простір, відкритість українського суспільства, готовність зміцнювати міжнародні наукові, економічні, культурно-освітні зв'язки, здійснювати обміни позитивно впливають на формування комунікативної мобільності людей. Ці процеси зумовлюють необхідність компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов в закладах загальної середньої освіти України. Актуальною є проблема моделювання освітнього іншомовного комунікативного середовища в умовах носіїв лінгвокультурних спільнот як засобу розвитку міжособистісної, міжкультурної комунікації. Навчання китайської мови учнів Київської гімназії східних мов №1 вимагає наукового обґрунтування розвитку міжкультурної комунікативної компетенції учнів в умовах їх закордонного мовного стажування в КНР [5;6;7; 8].

Аналіз досліджень і публікацій. Реалізація змісту законів України «Про світу», «Про загальну середню освіту», «Про інноваційну діяльність», Програм «Освіта столиці. 2011-2015 роки», «Київ. Освіта столиці. 2015-2018 роки», «Освіта Києва. 2019-2023 роки», завдань всеукраїнського рівня дослідно-експериментальної роботи за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів» (2012-2019 роки) [2], навчання китайської мови учнів 1-11 класів - однієї зі східних мов (японської, арабської, перської, гінді, турецької, корейської) та англійської як другої іноземної мови, виокремили важливість організації закордонного мовного стажування учнів Київської гімназії східних мов №1 на засадах моделі чартерної мовної школи у країні проходження іншомовного стажування на базі закордонних освітніх центрів, закладів вищої та загальної середньої освіти [6]. Розвиток іншомовної освіти учнів не може обмежуватися тільки уроками (навчальними заняттями). Освітній процес має бути

спрямований на професійну орієнтацію здобуття учнями спеціальностей, пов'язаних із зовнішнією політикою, міжнародними відносинами, викладанням іноземних мов [8, С. 34-35].

Китайська мова за генеалогічною класифікацією належить до складу сино-тибетської мовної сім'ї та є однією з найскладніших у світі. Діалекти китайської мови утворюють вісім основних діалектних груп. Їх відмінності настільки значні, що при усному спілкуванні взаєморозуміння між його носіями часто неможливе без попереднього досвіду спілкування або спеціальної підготовки. Ускладнює навчання китайської мови ієрогліфічна писемність як виняткове явище серед графічних систем сучасних мов. У КНР діють спеціальні освітні центри для іноземців, де безпосередньо у мовному оточенні вони навчаються, вдосконалюють знання китайської мови. В історичній ретроспективі з 1956 року учні Київської гімназії східних мов №1 (Київської загальноосвітньої школи-інтернату №1 з поглибленим вивченням китайської мови до 1990 року) навчаються китайської мови за авторськими навчальними програмами, підручниками, навчально-методичними комплексами. Київська гімназія східних мов №1 – асоційована школа ЮНЕСКО (з 2005 року) відіграє важливу роль у розвитку українсько-китайських міжнародних культурно-освітніх відносин. Протягом 65 років на різних етапах розвитку іншомовної освіти гімназія вписала багато сторінок у розвиток дружніх відносин з КНР [5].

Методологічною основою дослідження є провідні ідеї психології, філософії, мовознавства, культурології, аксіології про цілісність і взаємозв'язок мови та культури, про природу ціннісних орієнтацій особистості та культурних моделей поведінки людини як найвищої цінності суспільства, про наукові ідеї гуманістичних цінностей, етнопедagogіки, етнопсихології у розвитку особистості. Теоретичну основу дослідження становлять положення й напрацювання психологічної, педагогічної галузей науки про принципи, завдання, рушійні сили освітнього процесу, мовознавчої науки, наук про природу, структуру і психологію людської комунікації, про роль мови та мовленнєвої культури у міжкультурній комунікації. Теорія комунікації є методологічною основою для вивчення мовної комунікації. Основними аспектами міжкультурної комунікації є культурологічний, лінгвістичний, етичний, соціально-комунікативний, психологічний, професійно-прикладний (О.Мантін).

Окремі аспекти успішності комунікативних процесів спілкування, міжкультурної комунікації досліджували вітчизняні вчені Ф. Бацевич, О. Висоцька, М. Кочерган, О. Кубрак, В. Манакін, В. Паращук, Ю. Палеха, М. Пентиліук, І. Сайтарли, О. Семенюк, О. Яшенкова та інші. Проблеми української лінгводидактики відображені в роботах С. Вакуленка, В. Винницького, Н. Голуб, Н. Клименко, О. Кучерук, О. Лавриниць, Л. Мамчур, Л. Мацько, В. Олексенка, С. Омельчука, Л. Паламар, О. Пономарева, М. Степаненка, І. Фаріон, І. Ющука та інших.

На важливості компетентісно орієнтованого підходу в організації навчання іноземних мов наголошують Н. Басай, О. Коваленко, О. Локшина, Р. Мартинова, С. Ніколаєва, О. Пасічник, В. Плахотник, Н. Полонська, В. Редько, І. Тимошенко та інші.

Міжнародна діяльність, навчання китайської мови у Київській гімназії східних мов №1 присвячені наукові, методичні публікації П. Антонюка, М. Литвиненка, К. Мілюк, Г. Минки, В. Минко, Н. Орчинської, Т. Павленок, М. Савченка, Л. Сократової, В. Чжен та інших. Організація освітнього процесу з навчання китайської мови – важливий чинник розвитку іншомовної комунікативної компетентності учнів, засвоєння культурних цінностей китайського народу.

Мета статті полягає в окресленні організаційно-педагогічних засад закордонного мовного стажування учнів гімназії засобами чартерної мовної школи в КНР.

Вклад основного матеріалу. У Київській гімназії східних мов №1, як інноваційному закладі загальної середньої освіти, що розглядається нами як креативна педагогічна система, одним із основних напрямків діяльності педагогічного колективу є розробка та утвердження цілісної, скоординованої педагогічної моделі розвитку, підтримки, стимулювання учнів. Забезпеченню їх безперервної іншомовної освіти в різновекторному соціокультурному просторі сприяє організація щорічного закордонного мовного стажування учнів гімназії у чартерній мовній школі в КНР на базі закладів вищої освіти (Тяньцзінський, Чунцинський, Куньмінський державні університети). Протягом 2008 – 2019 років здійснювалася реалізація завдань іншомовного стажування учнів гімназії, а саме: адаптація учнів гімназії в умовах іншомовних культурних цінностей, у ситуаціях існування різномірних культур на основі визначених засобів навчання іноземних мов через організацію іншомовного спілкування, розвитку ключових та предметних компетентностей учнів,

удосконалення мовленнєвих умінь, лінгвокультурологічних і соціолінгвістичних норм; удосконалення іншомовної комунікативної, соціокультурної компетентності учнів; усвідомлене сприймання мовної картини світу в країні проходження мовного стажування; сприяння становленню структури особистості учня-мовця, яка виступає одночасно в трьох іпостасях: як мовна особистість, мовленнєва особистість та комунікативна особистість на базі трьох рівнів: вербально-семантичного, когнітивного, прагматичного; комунікативне спілкування, взаємодія між носіями різних культурно-мовних, морально-громадянських цінностей з метою розвитку полікультурних компетентностей особистості; орієнтація на міжцивілізаційний діалог культур; відмова від культурно-освітньої монополії (монокультурного підходу) щодо інших народів; заохочення інтегрованого підходу до ознайомлення з духовними, релігійними традиціями, моральними, громадянськими цінностями народів у системі міжкультурної освіти з метою формування та розвитку полікультурної (міжкультурної) компетентності учнів; сприяння самовизначенню, самовдосконаленню, самореалізації особистості учнів, становленню їх індивідуальної траєкторії інтелектуального розвитку в умовах глобалізаційного світу; сприяння набуттю індивідуального соціального досвіду в іншомовному соціокультурному середовищі та розвитку особистісно-соціальної компетентності учнів; сприяння впровадженню міжкультурного виміру в освітню систему гімназії [7, С. 74-75].

Під час мовного стажування в КНР розвиваються такі компетентності учнів: чутливості до різних мовних, культурних, моральних і релігійних джерел людської різноманітності; уміння діалогічного спілкування з носіями інших культур і вступати в діалог, у міжкультурну взаємодію; навички для навчання співжиття (робота в команді, кооперативне навчання, емоційне спілкування, навчання в ситуації успіху (із застосуванням ситуативних методик, кейс-методів, інформаційно-комунікаційних, проєктних методик тощо); мирне розв'язання конфліктів, розвиток впевненості у собі; реалізація завдань дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою: «Впровадження інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів» у 2012-2019 роках (місце закордонного мовного стажування учнів у моделі особистісного розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів); уміння досліджувати вірування, соціальну практику, символи, ритуали, етикет, традиційні (етнічні) свята, традиції, моральні, громадянські цінності та критично розглядати суперечливі питання світогляду іноземців; розвиток критичного мислення та особистої рефлексії на основі застосування науковості, міжкультурного підходу до європейської, азійської, африканської тощо різноманітностей; вивчення конкретних педагогічних практик закордонних освітніх центрів, закладів вищої та загальної середньої освіти із проблематики навчання іноземних мов, рідної мови, історії, культури народів на засадах культурно-освітнього співробітництва; культурний дискурс; запровадження освітніх стратегій, що підвищують усвідомлення цінності дебатів та сприяють діалогу і спілкуванню (освітні стратегії визначають спільні та суміжні ідеї та цінності, а також визначають відмінності й звертання до них, що сприяє порозумінню між культурами у просторі і часі); засвоєння культурних цінностей народів у процесі ознайомлення із культурною спадщиною в країні мовного стажування з метою реалізації окремих завдань проєкту «Інші країни, культури» в гімназії - асоційованій школі ЮНЕСКО; сприяння засвоєнню демократичних цінностей, толерантності на основі ознайомлення, вивчення окремих аспектів регіональної, національної історії, культури, традицій, суспільствознавчої освіти (освіти в галузі етнокультури, етики, прав людини як першоджерел); виховання в учнів миролюбства, потреби та необхідності побудови особистісної системи цінностей, визначення сенсу життя як важливого шляху кожної особистості до нового рівня моральної та громадянської зрілості, що своїм культурним, національним корінням входять у рідну землю й спрямовані на гуманістичні цінності, ідеали, віру, наповнені людською гордістю та повагою до України, до людей, дає особистості вільно реалізовувати свій внутрішній потенціал на засадах людської гідності, національної самосвідомості, сповідання культури міжетнічних відносин, загальнолюдську мораль; сприяння процесу еволюційного перетворення внутрішнього «Я» особистості учня, пов'язаного з осмисленням себе, своїх здібностей, особистісних перспектив, із формуванням та самореалізацією та усвідомленням самовизначення життєвих перспектив, самоствердженням, самореалізацією конкурентоспроможної особистості в умовах **ринку**; сприяння інтеграції вітчизняної системи освіти у міжнародний культурно-освітній простір.

Організація мовного стажування учнів у КНР здійснюється відповідно Положення про закордонне мовне стажування учнів Київської гімназії східних мов № 1 у чартерній мовній школі, затвердженого педагогічною радою в 2012 році (розробник М.Савченко).

Мовне стажування учнів проходить від 2 тижнів до 2 місяців (під запит гімназії східних мов №1) як під час шкільних канікул, так і в ході навчального року. Управління закордонним мовним стажуванням учнів здійснюють на базі гімназії - адміністрація; під час закордонного мовного стажування - керівники групи учнів - педагоги гімназії спільно з керівниками мовного стажування в країні проходження. Керівники групи співпрацюють з приймаючою стороною в питаннях координації підготовки учнів до планових навчальних занять, поза-навчальної діяльності (екскурсії, творчі зустрічі, змагання, презентації тощо).

Вчителі гімназії вивчають методику навчання китайської мови для іноземців, структуру, зміст загальної середньої, (вищої), післядипломної педагогічної освіти в КНР, обмінюються з китайськими колегами досвідом освітнього процесу в Україні, визначають перспективи творчої співпраці гімназії із закордонним освітнім центром з проблематики навчання китайської мови.

Розклад навчальних занять (уроків) з китайської мови, культури, мовної практики, освітньої діяльності в регіоні чартерної мовної школи охоплює 5 днів, а також тематичні екскурсії, спілкування з носіями мови в ЗВО, ЗЗСО, спільні спортивні змагання, культурно-просвітницька діяльність, презентації китайською мовою тощо.

Динаміка освітнього процесу в умовах мовного стажування (навчання) в чартерній школі складається з етапів: проєктування освітнього процесу з метою формування цілей взаємодії педагогів та вихованців, учителів та учнів, визначенні змісту взаємодії, очікуваних результатів та шляхів (педагогічних технологій) їх досягнення; мотиваційно-цільовий етап характеризується постановкою мети спільної діяльності, пошуком зовнішніх стимулів, що спонукають учнів до досягнення мети, осмислення поставленої мети як значимої для учня «тут і нині»; етап визначення завдань (дій) для учнів, які слід виконати в процесі закордонного мовного стажування; етап виконання завдань, вправ випереджаючого характеру, що стосуються питань лінгвокраїнознавства, етнопсихології, етнонаціональних, загальнолюдських, громадянських цінностей, полікультурних компетентностей особистості.

Відбувається узгодження з приймаючою закордонною стороною типів навчальних курсів та рівнів мовного стажування (початковий, основний інтенсивний, основний плюс, основний продвинутий тощо), що відповідає як запитам навчального закладу, так й рівню певної комунікативної компетентності учнів гімназії.

На етапі освітнього процесу проводяться різні види освітньої діяльності, долаються можливі труднощі комунікації учасників освітнього процесу; коригуються з китайськими педагогами засоби формування комунікативної компетентності учнів через доцільний добір, раціональну організацію мовного і мовленнєвого матеріалу; комунікативної поведінки вчителів (тренерів), адекватних завданням кожного уроку (навчального заняття). Враховуються індивідуальні особливості учнів, рівні їхньої мотивації та готовності до оволодіння розмовною китайською мовою. Пріоритети надаються колективним формам навчання (діалоговим, груповим), спрямованих на виконання проблемно-пошукових завдань.

У чартерній мовній школі узгоджується обсяг мовного і мовленнєвого матеріалу, що рекомендується для навчання з метою формування в учнів умінь і навичок іншомовного спілкування в усіх його функціях: пізнавальній, регулятивній, ціннісно-орієнтованій, етикетній у межах сфер і конкретних тем, окреслених програмою мовного стажування, що сприяють комплексному, взаємопов'язаному і збалансованому оволодінню всіма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо).

Педагоги з української та китайської сторін, учні гімназії обов'язково обговорюють результати мовного стажування в КНР. Учні-учасники мовного стажування представляють творчий звіт (портфоліо комунікативної, соціолінгвістичної компетенції) перед учнями, педагогами, батьками. Підводяться підсумки закордонного освітнього процесу, міжкультурної комунікації вчителів, учнів. Враховуються вчителями китайської мови гімназії результати закордонного мовного стажування учнів в освітньому процесі [7, С. 77-79].

Педагогічний колектив виокремлює пріоритетні характеристики комунікативно-діяльнісної, особистісно орієнтованої та культурологічної парадигм в організації закордонної іншомовної освіти учнів [4].

Висновки. Результати освітнього процесу навчання китайської мови під час закордонного мовного стажування учнів гімназії у чартерній мовній школі в КНР впливають на якість освітнього процесу та на розвиток комунікативної компетентності учнів засобами китайської мови, навичок міжкультурної комунікації, впливають на активність учнів у щорічних Київських міських відкритих олімпіадах східних мов (2001-2019), успішній участі у I (районному) та II (міському) етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України в секціях «китайська мова», «сходознавство» Київської Малої академії наук учнівської молоді, в українському відбірковому та міжнародному етапах учнівського конкурсу знавців китайської мови «Міст китайської мови» (2009-2021), у регіональному конкурсі «Піднебесна перлина» (2019-2021), впливають на профорієнтаційні орієнтири випускників гімназії [3, С. 196].

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». Київ: Паливода А.В., 2018. 128 с.
2. Кизенко В., Савченко М. Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи. Український педагогічний журнал. 2019. №3. С. 72-84.
3. Мілюк К. Підходи до навчання китайської мови у педагогічній системі Київської гімназії східних мов №1. Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи: матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції, м.Київ, 18 квіт. 2019 р./Дидактика: теорія і практика: зб. наук. праць. Київ: Фенікс, 2019. С.194-197.
4. Редько В.Г. Засоби формування комунікативної компетенції у змісті шкільних підручників іноземних мов: теорія, практика: монографія. Київ: Генеза, 2012. 224 с.
5. Савченко М.П. Гімназія в українсько-східних міжнародних освітніх зв'язках, у діалозі культур. Дидактика: теорія і практика: зб. наук. праць. Київ: Ін-т пед. НАПН України, 2013. С. 85-93.
6. Савченко М.П. Клуб юних дипломатів Київської гімназії східних мов №1. Науково-методичний вісник Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради: [науково-методичний збірник]. 2021. Випуск №1 (19). С.106-121.
7. Савченко М.П. Положення про закордонне мовне стажування учнів Київської гімназії східних мов №1 у чартерній мовній школі. Науково-методичний вісник Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради: [науково-методичний збірник]. 2020. Випуск №2 (18). С.74-80.
8. Савченко М.П. Проблема педагогічного проектування професійної орієнтації старшокласників гімназії на сходознавчі професії. Теоретико-методичні засади професійного самовизначення особистості в умовах регіону. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції; 8 квіт. 2016 р. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2016. С.34-36.

Савченко О. А.,

*голова циклової комісії філологічних дисциплін,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,
викладач української мови та літератури
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ
newspace1972@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті охарактеризовано дефініції понять «обдарованість», «напрями обдарованості», «методи формування особистості як дослідника», «мовні засоби», «мовні здібності», «літературна діяльність», «поетична творчість».

Актуальність теми «Формування літературних творчих здібностей обдарованих учасників освітнього процесу» полягає в тому, що будь-якого учасника освітнього процесу можна зробити творчо обдарованим і розвиненим. Формуючи творчо обдаровану особистість та підвищуючи мовно-літературний рівень здобувачів вищої освіти, ми мотивуємо учасників освітнього процесу працювати над формуванням літературних творчих здібностей мовними засобами через літературну діяльність, аналізуємо методи формування особистості як дослідника, за допомогою яких вона виділяється із середовища своїх ровесників високим розумовим потенціалом, проводити цілеспрямовану роботу щодо виявлення обдарованих учасників в освітньому середовищі зокрема.

Проблеми, які спонукають вивчати обрану тему, наразі є важливими. Оскільки творчо обдарована особистість – це особистість, яка постійно розвивається, тому поруч з нею повинні бути наставники, які усіляко мотивують, направляють, допомагають, надихають та заохочують креативно працювати щодо досягнення поставленої мети. Зазначивши головні проблеми творчості та вказавши на їх причини, які заважають сповна здобувати знання учасникам освітнього процесу та й розвивати їхні здібності, ми наголошуємо на тому, що лише у творчій співпраці здобувачів освіти, викладачів-філологів і батьків можливе формування літературних творчих здібностей обдарованих учасників освітнього процесу.

Поставивши перед собою мету, ми розглянули процес формування літературних творчих здібностей обдарованих учасників освітнього процесу та визначили шляхи його підвищення у здобувачів освіти; зацентрували увагу на проблемах творчості під час навчально-виховного процесу та причинах здобуття знань і розвитку здібностей; окреслили види діяльності щодо напрямів обдарованості та методи, які ставлять учасника освітнього процесу в умови суб'єкта творчої діяльності й забезпечують формування його особистості як дослідника.

Працюючи з темою, були опрацьовані літературні джерела, проведені дослідження, під час яких були використані напрями обдарованості та методи. Саме це дає можливість створити передумови для формування літературних творчих здібностей обдарованих учасників освітнього процесу. Учасники освітнього процесу представили високий рівень розуміння актуальності їхньої співпраці з викладачами-філологами, батьками. Зважаючи на реалії сьогодення, обдарована особистість – це інтелектуал, професіонал найвищого рівня, свідомий громадянин України, потенціал, який може бути зреалізований лише за умови плекання, толерантного ставлення, поваги та створення належних умов щодо реалізації поставленої мети, особистість, для якої є пріоритетним дослідницький напрямок у різних сферах життєдіяльності країни.

Ключові слова: обдарованість, напрями обдарованості, методи формування особистості як дослідника, мовні засоби, мовні здібності, літературна діяльність, поетична творчість.

This paper defines the following terms such as «talent», «areas of talent», «development methods of the personality as an explorer», «language tools», «language abilities», «literary activity», «poetry art».

The topic of the literary art abilities development for talented participants of the educational process is extremely relevant as it makes any of them creatively gifted and enhanced. By forming a creatively gifted personality as well as enhancing the students' level of the language and literature capabilities, we motivate the participants of the educational process to work on the establishment and development of the literary artistic abilities with the language tools. In particular, we do so by engaging in literature activities, analyzing the development methods of the personality as an explorer as well as conduct the successful search for the gifted students in the study environment. In result, the student(s) becomes outstanding among its peers with enhanced intelligence and talent.

There are some important problems that incentivize us to study the aforementioned topic. Since a creatively gifted personality craves for constant self-development, there should be motivating, guiding, helping, inspiring and encouraging creativeness mentors by her side. Hence, an objective is successfully achieved Having mentioned the main artistic problems as well as their reasons, which may interrupt to fully absorb knowledge during the study process and develop their skills, we emphasize that the literary art abilities development for talented participants of the educational process is only possible in the creative cooperation of students, teachers and parents.

Having set the objective, we have revised the process of the development of literary art abilities for gifted participants of the educational process and identified ways of their enhancement; accentuated the

creativity problems during the educational process; outlined types of activities in the areas of talent and methods that put the participant of the educational process in being the subject of creative activity and ensure the formation of his personality as an explorer.

Having worked with the topic, the relevant literature was analyzed and the studies using areas and methods of talent were conducted. This allows for the creation of preconditions for the formation of literary creative abilities for the gifted participants in the educational process. The participants of the educational process presented a high level of understanding of the relevance of their cooperation with teachers and parents. Given the realities of today, a gifted personality is an intellectual, a professional of the highest level, a conscious citizen of Ukraine. The potential return of this can be realized only if nurturing, expressing tolerant attitude, respecting and creating appropriate conditions for achieving the set goal. Last but not least, this is a personality for whom research is a priority in various spheres of the country's life.

Key words: talent, areas of talent, development methods of the personality as an explorer, language tools, language abilities, literary activity, poetry art.

Українське суспільство ставить перед освітою завдання виховати культурну і творчо обдаровану особистість, яка здатна продукувати певні ідеї адекватними мовними засобами, висловлювати думки оригінально, нестандартно.

Будь-якого учасника освітнього процесу можна зробити творчо обдарованим і розвиненим. Психологи наголошують на думці про те, що кожний період дитинства має сенситивні можливості для розвитку одного з видів діяльності, і необхідно максимально використати їх, звертаючи увагу на те, що вони мають тимчасовий характер [Колеснікова, 2015: 33].

Поняття «обдарованість» є похідним від слова «дар», що дозволяє розглядати його як певний подарунок, що дається людині природою, Богом, долею.

На думку психологів, обдарованість людини можна представити у вигляді своєрідного дерева, де коренями є перш за все генетично закладені здібності. Вплив родини, соціального оточення дитини, її пізнавальна діяльність – усе це формує стовбур загальних, а гілки – спеціальних здібностей.

Науковці називають п'ять напрямів обдарованості, котрі реалізуються у відповідних видах діяльності:

- інтелектуальна (теоретико-пізнавальна) – інтелектуальна обдарованість виявляється залежно від предметного змісту діяльності;
- практично-перетворювальна – має прояв у раціоналізаторстві, винахідництві, обдарованості у традиційних ремеслах;
- художньо-естетична – реалізується у хореографічному, сценічному, літературно-поетичному, образотворчому та музичному мистецтвах;
- комунікативно-ораторська – виявляється у лідерських, ораторських, організаційних якостях;
- психомоторна – має прояв у спортивній діяльності та спортивних танцях [Лавренко, 2015: 66].

Для прояву обдарованості кожного учасника освітнього процесу представниками педагогічного колективу будь-якого закладу освіти створюється таке освітньо-виховне середовище, яке б забезпечило рівні ефективні можливості для реалізації інтересів, стимулювання мотивації, розвитку власних здібностей, підтримки талантів кожного учасника освітнього процесу.

Кожна дитина по-своєму неповторна. Вона приходить у цей світ, щоб творити своє життя, знайти себе: хтось має талант до музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, математики, хтось пише вірші, оповідання. Скільки дітей – стільки і здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї, дошкільного закладу, закладів освіти [Лавренко, 2015: 67].

Творча особистість характеризується вмінням самостійно обирати сферу діяльності й рухатись уперед. Для цього науково-педагогічним працівникам треба продумати методику навчання не тільки для передачі знань, а і для вироблення «уміння мислити».

Можна скористатися такими методами, які допоможуть педагогам сповна використати творчість учасників освітнього процесу під час навчально-виховної та позаурочної діяльності.

Дані методи ставлять учасників освітнього процесу в умови суб'єктів творчої діяльності й забезпечують формування їх особистостей як дослідників:

- метод виживання – дозволяє учасникам освітнього процесу за допомогою чуттєво-образних і розумових уявлень «зануритись» у досліджуваний об'єкт, відчутти й пізнати його зсередини;

- метод евристичних питань – відповіді на сім ключових питань: Хто? Що? Навіщо? Де? Чому? Коли? Як? і їх усілякі поєднання породжують незвичайні ідеї та рішення про досліджуваний об'єкт;

- метод порівняння – дає можливість співставляти версії різних учасників освітнього процесу, а також їх версії з культурно-історичними аналогами, сформованими великими вченими, філософами тощо;

- метод конструювання понять – сприяє створенню колективного творчого продукту – спільно сформульованого визначення поняття;

- метод подорожі в майбутнє – ефективний у будь-якій загальноосвітній галузі як спосіб розвитку навичок передбачення, прогнозування;

- метод помилок – передбачає зміну усталеного негативного ставлення до помилок, його заміну конструктивним використанням помилок для поглиблення освітніх процесів;

- метод вигадкування – дозволяє створити не відомий раніше учасниками освітнього процесу продукт, у результаті якого відбуваються певні творчі дії;

- метод «якби...» - допомагає учасникам намалювати картину або скласти опис того, що станеться, якщо у світі щось зміниться;

- «мозковий штурм» - дозволяє зібрати велику кількість ідей у результаті звільнення учасників обговорення від інерції мислення та стереотипів;

- метод інверсії або метод звернення – сприяє застосуванню принципово протилежної альтернативи рішення [Лавренко, 2015: 68].

Літературні спроби учасників освітнього процесу – це один з найефективніших засобів розвитку їхніх творчих здібностей, які створюють міцний фундамент для поетичної творчості.

Саме тому метою означеного напрямку роботи є навчання словесної творчості, формування прийомів творчої уяви, розвиток творчого, нестандартного мислення. Практична реалізація завдань здійснюються через застосування методів і прийомів технологій розвитку творчо обдарованої особистості.

Проблема творчості в наші дні – одна з найактуальніших проблем навчання. З'ясування особливостей творчих здібностей, вивчення умов їх характеру зумовлюються потребами практикувати.

Основними показниками творчих здібностей є швидкість і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, точність і сміливість [Колеснікова, 2015: 33].

Працюючи з учасниками освітнього процесу, допомагаємо їм досягти «вершини творчості». Для цього будуємо «творчі сходинки». Долаючи кожну з них, учасники освітнього процесу вчаться цінувати, любити рідне слово, відчувати його красу, збагачують свій словниковий запас, розвивають власне зв'язне мовлення; у них виникає бажання та виробляється вміння передавати свої враження й думки за допомогою слова. Це пробуджує фантазію й уяву, прагнення творити. Упевненість у своїх можливостях дає їм цікаве спілкування між собою, з викладачами, дорослими людьми, книгою, довкіллям.

Науково-педагогічні дослідження свідчать, що вміння розуміти поезію, наявність стійкого інтересу до читання поетичних творів є одними з передумов виховання самостійного читача.

Слід зазначити, що розвиток поетичної творчості – це інтегрований безперервний процес, який триває не тільки на уроках поетичної творчості, а й у позанавчальний час [Колеснікова, 2015: 34].

Розвиток творчих здібностей у кожного учасника освітнього процесу потребує від викладача застосування на заняттях творчих завдань, що складають систему, яка дасть можливість урізноманітнити творчу діяльність учасників і забезпечити перехід від репродуктивних, формально логічних дій до творчих.

У навчально-виховній діяльності переважає пошукове, розвивальне та стимулююче навчання. Окрім удосконалення наявних мовних здібностей у дитини формується вміння навчатись, розвивається пізнавальний інтерес і бажання творити [Колеснікова, 2015: 34].

Отже, набуті учасниками освітнього процесу у шкільному курсі знання, особистісні якості, пов'язані з формуванням мовної особистості, стануть фундаментом для подальшого навчання, виховання, розвитку, самовираження, значною мірою зумовлять практичну, громадянську, професійну діяльність у майбутньому.

Завершуючи вищезазначене, ми пропонуємо декілька порад:

- співпрацюйте з батьками обдарованих дітей;
- заохочуйте учасників освітнього процесу – це стимулює їх до самовдосконалення;
- скеровуйте нестримну енергію в потрібне русло;
- забезпечуйте сприятливу емоційну атмосферу;
- будьте справедливими – адже обдаровані учасники дуже вразливі;
- спонукайте здобувачів освіти до прагнення самовдосконалюватися;
- сприяйте розвитку їхніх здібностей, не забуваючи при цьому розвивати і свій талант [Лавренко, 2015: 68].

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавренко О. Обдарована дитина – обдарований учитель. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2015. № 07-08, С. 66–68.
2. Колеснікова Г. Літературна творчість і творчі здібності. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2015. № 04, С. 33–34.

Садова М. А.,

*доктор психологічних наук, доцент
доцент кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Таврійського національного
університету імені В.І. Вернадського
Sadova83@ukr.net*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ (ПІДЛІТКИ, СТАРШОКЛАСНИКИ, СТУДЕНТИ)

Анотація. У статті розглянуто ідентифікацію творчої обдарованості у підлітків, юнаків та студентів з позиції іноземних вчених за останні 10 років: М. Рейса, С. Рензулі, В. Барона, А. Деніелса, М. Девіса, Р. Робінса, О. Чіксентмігалія, М. Блума, О. Главауні, М. Парвіна та В. Рамзана та ін. Підсумовуються останні дослідження в даній області, учені описують чинники, що стимулюють і методи, які виявляють творчу обдарованість у розвитку особистості.

Ключові слова: ідентифікація обдарованості, творча обдарованість, креативність, продуктивність.

Abstract. The article considers the identification of creative talent in adolescents and young students from the standpoint of foreign scientists over the past 10 years: M. Reyes, S. Renzuli, V. Baron, A. Daniels, M. Davis, R. Robbins, O. Chiksentmigali, M. Bloom, O. Glavauny, M. Parvin and V. Ramzan and others. Summarizing recent research in this area, scientists describe the stimulating factors and methods that show creative talent in the development of personality.

Key words: giftedness identification, creative giftedness, creativity, productivity.

М. Рейс та С. Рензулі висвітлюють основні проблеми, пов'язані із сприянням високому рівню творчого потенціалу та досягнень талановитих підлітків і юнаків. Вчені підсумовують останні дослідження щодо факторів навколишнього середовища, шкільних та домашніх програм, які призведуть до реалізації творчих талантів.

Творча / продуктивна обдарованість знаходить своє відображення в особистостях, які мають потенціал стати виробниками (а не споживачами) оригінальних знань, матеріалів або продуктів і які використовують процеси мислення, що мають тенденцію бути індуктивними, інтегрованими та орієнтованими на проблеми [5, с. 10].

За дослідженнями М. Рейса у національному масштабі приблизно п'ятдесят відсотків студентів ідентифікуються як обдаровані чи талановиті, але не всі з цих молодих людей

демонструють високий творчий потенціал, і справді, багато з цих талановитих учнів не здобувають успіхів у школі чи університеті.

За дослідженнями С. Рензуллі креативність як одна із складових творчої обдарованості включає в себе такі параметри: 1) плавність, гнучкість та оригінальність думок, 2) відкритість для нового досвіду та ідей, 3) допитливість, 4) готовність ризикувати та 5) чутливість до естетичних характеристик [9, с. 28].

В. Барон зазначає, що значна частина роботи над факторами особистості, пов'язана з високими творчими досягненнями, свідчить про те, що існує стабільний психологічний профіль творчих особистостей, хоча існує значна різноманітність від однієї людини до іншої. Ця сукупність рис особистості відрізняє більше творчих особистостей від тих, хто має нижчий рівень творчого потенціалу. Творчі особистості, як правило, вважаються відкритими для нового досвіду, наполегливими, інтелектуально та емоційно незалежними. Вони можуть бути імпульсивними, але впевненими в собі і часто добре розуміти свої здібності. Вони можуть бути менш орієнтованими на групу, більш замкнуті в собі, шукати більше часу наодинці, ніж звичайні люди [11, с. 5].

А. Деніелс описує інші характеристики, які дослідники та теоретики пов'язують із творчою обдарованістю, включають усвідомлення власної творчості та емоційну зрілість, сміливість актуалізувати свої здібності. Творчі досягнення можуть відходити частіше, і шукати усамітнення для деяких творчих завдань, що вимагає тривалих відрізків концентрації без перерви. Творчо-обдаровані люди також, як правило, набагато менше мотивовані зовнішніми винагородами, такими як оцінки та суспільне визнання, а більше рухомі любов'ю до творчої праці [3, с. 91].

Рас Робінс прийшов до висновку: творчі молоді люди – це ті, що мають виняткову креативність, займаються фантазією та можуть відкрито виражати емоції.

М. Девіс ідентифікує з творчою обдарованістю особистості понад 200 показників в авторських опитувальниках, які класифікував на 16 позитивних характеристик осіб з високими творчими здібностями чи потенціалом, а також 12 негативних рис. Позитивні риси включають: усвідомлення креативності, незалежність, енергійність, ґрунтовність, почуття гумору, оригінальність, ризик, здатність до фантазії, допитливість, привабливість до складності та неоднозначності, артистичність, потреба у самоті, емоційність, відкритість, сприйнятливність та етичність [8, с. 140].

До негативних рис належать: правила допиту та авторитет, упертість, низький інтерес до деталей, забудькуватість, необережність та неорганізованість, егоїзм, байдужість до загальноприйнятих умов, непокірність та агресивність, схильність бути емоційним, розсіяним, невротичним, імпульсивним чи гіперактивним.

Ці негативні риси, як правило, засмучують батьків та вихователів, а також деяких однолітків творчих дітей, оскільки, вони ведуть до поведінки, яка не вважається доречною в традиційних класах. Педагоги та батьки мають завдання визначити ці характеристики творчості у дітей та направити творчу енергію в конструктивні точки, заохочуючи грайливість, гнучкість та продукування диких і незвичайних ідей, а також можливості вирішувати реальні проблеми.

А. Деніелс припускає, що певні середовища можуть сприяти вихованню високого рівня творчого потенціалу у підлітків та юнаків. Наприклад, сім'ї з помірним рівнем стресу можуть сприяти творчості у дітей, оскільки діти вчать терпіти напругу, двозначність і на них менше вимагають відповідності. Проте творча людина також потребує підтримки. Наприклад, Р. Робінс дійшов висновку, що творчий талант вимагає необхідності розуміння з боку інших, щоб передати впевненість у здібностях. Це підкріплення та твердження, мабуть, стосується тривоги, які можуть бути пов'язані з творчими ідеями, але це не применшує інтенсивності та не відкидає реальності творчих ідей [10, с. 250].

О. Главауні визначив, що творчий потенціал студентської молоді потребує різноманітних механізмів соціальної та емоційної підтримки, і що відмова від цих потреб може призвести як до фізіологічних, так і до психологічних захворювань. Ці потреби включають підтримку батьків та розуміння фрустрації в міру її розвитку та потребу в посиленні експериментів. Іншими словами, творчо обдарований студент швидше за все, процвітає в середовищах, де оцінюється і просувається ризик і де менше тиску дотримуватися встановлених конвенцій. Ці потреби не закінчуються студентським віком, а продовжуються протягом усього життя [2, с. 13].

У дослідженнях талановитих підлітків М.Блум вказує на важливий вплив обдарованих однолітків, які відповідають або перевершують здібності студента, і діляться мотивацією, необхідною для наполегливих зусиль протягом тривалого періоду. Доступ до групи однолітків зі схожими пристрастями та здібностями готує творчо обдарованих підлітків до подолання реалій напруженої конкуренції та зоряності, що характеризує певну творчу кар'єру в подальшому житті.

Дослідження О. Чіксентмігалія щодо творчих підлітків свідчить про те, що досягнення високих творчих досягнень серед цієї групи, ймовірно, призведе до зниження популярності та, можливо, збільшення маргіналізації чи відчуження від однолітків. Творчо обдаровані особи можуть здаватися особливо дивними для однолітків, коли вони мають інтереси та пристрасті, що відрізняються від загальноприйнятих, і схильність до унікального мислення та самовираження. Розвиток творчого таланту часто вимагає більше часу, проведеного наодинці, ніж для середніх підлітків, і кількість часу, відведеного на розумову гру, здається, гальмує сексуальну обізнаність та незалежність [11, с. 8].

У вищій освітній моделі збагачення (SEM) фонд талантів, що складає 15-20% здібностей, креативних студентів з високим потенціалом, визначається за допомогою різноманітних показників, серед яких: тести на досягнення, номінації вчителів, оцінка потенціалу для творчості та виконання завдань, а також альтернативні шляхи вступу (самовисування, висування батьків тощо). Оцінки високих досягнень та креативності автоматично включають студента до когорти талантів, що дозволяє включити тих творчих студентів, які не досягають успіхів у навчальних роботах [1, с. 336].

У школах, які мають обдаровані програми або програми збагачення, існують деякі варіанти розвитку творчості завдяки використанню програм ресурсних кімнат, в яких учень залишає свій звичайний клас і проводить час, займаючись творчими проектами або самостійним навчанням. Деякі підлітки та юнаки також беруть участь у передових дослідженнях тем, які вони обирають у приміщенні з ресурсами чи в класі. Деякі вчителі в класах надають можливості для навчання творчості чи творчих робіт або навіть самостійних навчальних проектів, які дають учням можливість займатися як індивідуальними інтересами, так і творчою роботою. Багато районів створили інноваційні програми наставництва, які поєднують підлітків зі старшими юнаками або дорослими, які мають подібні інтереси [6, с. 238].

На додаток до майбутнього вирішення проблем, такі програми, як «Одісея розуму», національна програма, в якій команди студентів використовують креативне вирішення проблем для проектування конструкцій, транспортних засобів та вирішення таких проблем, як проектування транспортного засобу, який використовує мишоловку як свою основну силу джерело. Багато талановитих студентів мають можливість взяти участь у професійних світах, в яких студенти працюють індивідуально або в малих групах, щоб дослідити історичну подію, людину з минулого чи винахід, пов'язаний із темою, яка визначається щороку. Використовуючи дані первинних джерел, включаючи щоденники чи інші джерела, зібрані в бібліотеках, музеях та інтерв'ю, студенти готують наукові роботи, проекти, презентації у ЗМІ чи виставки у якості записів. Місцеві краєзнавці, освітяни та інші професіонали оцінюють ці роботи, а державні фіналісти змагаються з переможцями з інших штатів кожного року. Потрібні додаткові дослідження щодо загальної ефективності цієї програми.

Дослідження в області ідентифікації творчої обдарованості підлітків не виявили значущих відмінностей (Sánchez-Hernández & Garber, 2015; Puran, Behzadi, Shahvarani, & Lotfi, 2017; Yi, Hu, Plucker, & McWilliams, 2013). Також Okere та Ndeke (2012) повідомляють про гендерні відмінності у креативності. Вони виявили, що хлопчики отримували вищий рівень наукової творчості в біології, ніж дівчата. Крім того, Гу, Ху, Нгвіра, Цзін та Чжоу (2014) виявили, що дівчата вищі в соціальній творчості, ніж хлопці. Ці результати вказують на те, що конкретні теми в тестах на творчість можуть викликати різні (творчі) реакції хлопців та дівчат [9, с. 4].

Одне дослідження було зосереджене на слухових та глухих підлітках (Stanzione, Perez, & Lederberg, 2012). Це дослідження показало, що глухі та слухові підлітки однаково креативні у фігуральній плавності та оригінальності. На противагу цьому, глухі підлітки виявляли меншу творчість у завданнях вербального дивергентного мислення.

Що стосується відмінностей за країнами, Ван Гарпен та Пресмег (2013) повідомили про відмінності у факторах, пов'язаних з креативністю, між студентами з Китаю (дві групи; Шанхай та

Цзяочжоу з культурою Конфуція) та США (США). Студенти з Цзяочжоу отримали рівні бали за плавність і гнучкість, як студенти з США. Студенти з США та Цзяочжоу продемонстрували вищі показники щодо плавності та гнучкості порівняно зі студентами Шанхаю. Не було виявлено відмінностей в оригінальності між групами [12, с. 4].

М. Парвін та В.Рамзан (2013) виявили, що замкнутість (тобто самозвітність студентів) позитивно пов'язана з творчістю. Відкритість досвіду, фактор, який часто цитується в літературі з вивчення творчості як ключовий корелятивний аспект творчості (див. Feist, 1998), також повідомляється як позитивно пов'язана з творчістю в дослідженнях (Erbas & Bas, 2015; Hong, Peng, & O'Neil, 2014). Гонг та ін. (2014) далі повідомляв, що відкритість для досвіду пов'язана з творчими досягненнями в області музики, письма та мистецтва, але не в науці та техніці. Ефектив екстраверсії, привітності, невротизму та добросовісності на творчість не виявлено (Erbas & Bas, 2015; Hong et al., 2014; Parveen & Ramzan, 2013) [3, с. 96].

Зокрема, Бермехо, Пріето, Фернандес, Сото та Сайнц (2013) повідомили, що не існує взаємозв'язку між показниками емоційного інтелекту та креативності. Однак Шахін (2016) показав позитивні взаємозв'язки між шкалами емоційного інтелекту та творчості. Як альтернатива, Санс де Акедо-Бакедано та Санс де Акедо-Лісаррага (2012) повідомили, що риси та тривожність стану негативно пов'язані з творчістю. Цей висновок узгоджується з попередньою роботою з вивчення негативних емоцій та творчості (наприклад, Beghetto & Dilley, 2016; Karwowski, Han, & Beghetto, 2019) [7, с. 80].

Мотиваційні фактори також були предметом аналізу в дослідженнях, які проводились в зарубіжних дослідженнях. Це не дивно, враховуючи те, що дослідники творчості вже давно відзначають важливу роль, яку невід'ємна мотивація відіграє у творчому вираженні учнів (Hennessey, 2010). Ербас та Бас (2015) повідомили, що внутрішня цілеспрямованість позитивно пов'язана з творчістю. Так само Гонг і співавтор. (2014) виявили, що творча самоефективність та внутрішня мотивація сприяли творчій діяльності та досягненням у сферах музики, письма, мистецтва та / або науки. Також Даї та ін. (2012) виявили, що впевненість у собі та внутрішня мотивація позитивно пов'язані з творчістю. Це не означає, що зовнішня мотивація не відіграє жодної ролі у творчому вираженні. Дійсно, Санчес-Ернандес та Гарбер (2015) повідомляють, що підлітки, які роблять більше зовнішніх та тимчасових приписів (замість внутрішніх та постійних приписів), стикаючись із життєвими негараздами, як правило, мають вищі бали за різне виробництво [9, с. 12].

Чо і Лін (2010) повідомили, що сприйняття підлітками позитивних сімейних процесів (тобто підтримки та участі батьків) позитивно асоціюється з творчістю. Крім того, Ліу та співавтор. (2013) виявили, що автономна мотивація пов'язана з творчістю, але міцність стосунків залежить від рівня участі батьків. Наслідки були сильнішими для учнів із високим рівнем залучення матері. Роль залучення батьків була більш дифузною. Для молодших школярів (12–15 років) автономна мотивація позитивно пов'язана з творчістю, незалежно від рівня залучення батьків. Для старших школярів старших класів (15–19 років) позитивний вплив автономної мотивації на творчість був сильнішим для учнів з низькою участю батьків. Далі, Даї et al. (2012) також включав підтримку батьків, але спеціально зосереджений на підтримці батьків щодо відкритості до досвіду та авантюристичності. Вони не знайшли впливу на творчість підлітків та юнаків [3, с. 90].

Мейер та Ледерман (2013) використовували анкети, інтерв'ю та спостереження з викладачами природничих наук для вивчення педагогічних факторів, пов'язаних з творчим мисленням підлітків та юнаків. Як вихідну точку вони розробили основу, яка визначає, як на творче мислення учнів впливають знання, досвід, сприйняття учнів; атрибути діяльності чи уроку; та полегшення завдання вчителем. Мейер та Ледерман (2013) використовували цю структуру для аналізу даних і, як результат, явно зосередили увагу на учневі в соціальному контексті класу. Вони виявили п'ять характеристик, які вчителі повинні враховувати при розробці діяльності в класі, що сприяє творчій діяльності учнів: 1) гнучкість проти двозначності; 2) чіткі поведінкові очікування; 3) соціальні впливи; 4) опитування; та 5) відкритість до альтернатив. Ці характеристики можуть як гальмувати, так і активізувати творчий процес учнів, різні приклади яких надають Мейер та Ледерман (2013) [5, с. 4].

Дослідження Відергора (2018) дало уявлення про те, як освітнє втручання, в якому ширший соціальний контекст відіграє центральну роль і може посилити творчість студентів. Відергор

розробив втручання на основі багатовимірної моделі навчальної програми. У цій моделі взаємозв'язок між собою та ширшим соціальним, культурним та історичним контекстом відіграє центральну роль у сприянні творчому мисленню студентів ВНЗ. Студентам пропонується вивчити проблему чи концепцію не лише з власної точки зору, а й врахувати, як проблему / концепцію бачать у всьому світі, а також у минулому, сьогоденні та майбутньому. У своєму дослідженні Vidergor (2018) досліджував ефективність цього втручання у просуванні творчого мислення учнів. Результати показали, що студенти, які брали участь у втручанні в багатовимірну модель навчальної програми, демонструють вищі рівні креативного мислення, ніж студенти, які отримали звичайні способи навчання. Це ілюструє, що творчість студентів може бути посилена шляхом заохочення їх не лише дивитись на тему з власної точки зору, але шляхом встановлення зв'язків із ширшим соціальним, культурним та історичним контекстом [2, с. 13].

Висновок

Підсумовуючи, наш огляд іноземної літератури останніх 10 років за проблематикою ідентифікації творчої обдарованості студентів, підлітків та юнаків варто зазначити наступне:

1. Обґрунтовуються останні дослідження в даній області, учені описують чинники, що стимулюють і методи, які виявляють творчу обдарованість у розвитку особистості.

2. Розробляються тестові завдання таким чином, щоб врахувати вікову категорію досліджуваних та провідний вид діяльності учня чи студента. Тобто, тести на творчий потенціал повинні враховувати вік, гендер, тип обраної професії (для студента) та рівень дивергентного мислення для вирішення творчих завдань, які надаються обдарованій молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. T.M. Amabile. In pursuit of everyday creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 51. 2017, pp. 335-337, 10.1002/jocb.200

2. B. Barbot (Ed.), *Perspectives on Creativity development: New directions for child and adolescent development*, Vol. 151, Wiley, Hoboken, New Jersey. 2016, pp. 2-16.

3. M. Karwowski, J.C. Kaufman (Eds.), *The creative self: Effect of beliefs, self-efficacy, mindset, and identity*, Elsevier, London, United Kingdom. 2017, pp. 87-98.

4. R.A. Beghetto. Creative self-efficacy: Correlates in middle and secondary students. *Creativity Research Journal*, 18, 2016, pp. 7-15, 10.1207/s15326934crj1804_4

5. R.A. Beghetto, G.E. Corazza (Eds.), *Dynamic perspectives on creativity: New directions for theory, research, and practice in education*, Springer, Cham, Switzerland. 2019, pp. 5-12.

6. B.-T. Esjeholm. Design knowledge interplayed with student creativity in D&T projects. *International Journal of Technology and Design Education*, 25, 2015, pp. 227-243, 10.1007/s10798-014-9280-1

7. S.W. Kleibeuker, C.K.W. De Dreu, E.A. Crone. Creativity development in adolescence: Insight from behavior, brain, and training studies. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 151, 2016, pp. 73-84, 10.1002/cad.20148

8. C. Gu, B. Hu, F.F. Ngwira, Z. Jing, Z. Zhou. The effect of general creative personality and freedom of task choice on adolescents' social creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 50, 2014, pp. 132-149, 10.1002/jocb.74

9. Csikszentmihalyi, M. *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York, NY: 2016, pp. 2-14.

10. Y. Yusnaeni, D.C. Aloysius, H. Susilo, S. Zubaidah. Creative thinking of low academic student undergoing search solve create and share learning integrated with metacognitive strategy. *International Journal of Instruction*, 10, 2017, pp. 245-262.

11. Petrie J. A. C. Zanden Paulien C. Meijer Ronald A. Beghetto. A review study about creativity in adolescence: Where is the social context?

12. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1871187120301760>

13. Creative Development in Adolescents. Parents can make a difference! Learn how to foster creativity in your pre-teen.

14. URL: <http://www.nytimes.com/2012/01/15/opinion/sunday/the-rise-of-the-new-groupthink.html?pagewanted=all>

Салюк Н. В.,
*Завідувачка методичного відділу Комунального закладу
Полтавської обласної ради
«Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді»
s.nataly0608@gmail.com*

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК – ПЛАТФОРМА ДЛЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ПОЛТАВЩИНИ (10 РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ)

Статтю присвячено 10-річчю створення Комунального закладу Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді». В статті проаналізовано діяльність Полтавської обласної Малої академії наук, окреслено пріоритетні напрями роботи закладу, висвітлено успіхи за десять років діяльності.

Ключові слова: обдарованість, дослідницько-експериментальний напрям позашкільної освіти, наукове відділення, індивідуальний освітній маршрут вихованця.

The article is dedicated to the 10th anniversary of the Public Institution of the Poltava Regional Council «Poltava Regional Small Academy of Sciences of Student Youth». The article analyzes the activities of the Poltava Regional Small Academy of Sciences, outlines the priority areas of the institution, highlights the successes over ten years.

Key words: giftedness, research and experimental direction of out-of-school education, scientific department, individual educational route of the pupil.

Сталий розвиток є новим принципом людського спільного життя: майбутні покоління повинні мати ті ж самі ресурсні можливості, що мають і нині існуючі. Суспільство висуває потребу у компетентній особистості, яка на основі самостійного критичного мислення і відповідальності буде готовою і здатною не лише накопичувати певну суму знань, а й уміння мислити та застосовувати їх за будь-яких обставин.

Епоха, що настала, – епоха змін, інновацій, епоха інтелекту, – диктує свої умови життя, висуває нові вимоги до людини. Якісно нові зміни в суспільстві переконують, що найбільшою цінністю є неповторна людська особистість з її нахилами, вподобаннями, обдаруваннями.

То ж виявлення розумової обдарованості (інтелектуальної і творчої), спеціальних здібностей у дітей, їх розвиток і реалізація є однією з актуальних проблем на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики.

Обдарованість – складне, багатогранне явище. Кожна обдарована дитина – індивідуальність, що потребує особливого підходу. Саме тому навчання і виховання обдарованих учнів необхідно здійснювати з опорою на наступні дидактичні принципи:

- індивідуалізації і диференціації навчання;
- довіри і підтримки;
- залучення обдарованих учнів до участі у житті навчального закладу.

Важливою практичною проблемою є виявлення потенційних можливостей розвитку учня. Система роботи з виявлення обдарованих дітей включає в себе:

- попередню діагностику сформованості інтелектуальних умінь;
- спостереження за роботою учнів на уроках; під час позакласних заходів;
- аналіз результатів виконання самостійних, творчих робіт;
- аналіз результатів участі учнів в олімпіадах, інтелектуальних змаганнях тощо.

Саме тому особливого значення набуває навчання в Малій академії наук, в основі якого лежить розвиток самоосвітніх пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, порівнювати, аналізувати, критично мислити, тобто це є поєднання багатьох ключових компетентностей вихованців.

Розвиток творчого потенціалу обдарованих дітей на сьогодні є одним з актуальних завдань галузі освіти. Дослідницько-експериментальний напрям позашкільної освіти в Україні, який репрезентує саме МАН України, корелює із загальноосвітніми прогресивними педагогічними підходами щодо залучення дітей до наукового пошуку через заохочення їх пізнавальної

активності, створення умов для навчання і розвитку наукових здібностей, набуття індивідуального досвіду в експериментальній діяльності.

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначено, що Мала академія наук України організовує і забезпечує участь учнівської молоді в дослідницько-експериментальній, науковій, конструкторській, винахідницькій та пошуковій діяльності, сприяє формуванню інтелектуального капіталу нації, вихованню майбутньої наукової зміни.

Діяльність Комунального закладу Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді» спрямована на виконання завдань, визначених цими нормативними документами.

Комунальний заклад Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді», діяльність якого спрямована на забезпечення умов для духовного, творчого, інтелектуального розвитку дітей, залучення учнівської молоді до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської, винахідницької та пошукової роботи координує дослідницько-експериментальний напрям позашкільної освіти на обласному рівні.

Життєвий і професійний успіх людини залежить від її здатності адаптуватися до змін, що відбуваються у суспільстві через вміння оволодівати та гнучко застосовувати набуті знання, уміння, власний та суспільний досвід.

Діяльність Полтавської обласної Малої академії наук у відповідності до «Положення про Малу академію наук учнівської молоді» спрямована на реалізацію початкового етапу у багатоступеневій підготовці майбутньої професійної еліти, створення умов для формування інтелектуального потенціалу нації. Мала академія наук України є цілісною, багаторівневою системою виявлення та відбору обдарованих дітей, забезпечення їх духовного, інтелектуального, творчого розвитку, створення умов для соціального та професійного самовизначення особистості. В системі позашкільної освіти нашої області роль Полтавської обласної Малої академії наук постійно зростає. Вона щорічно залучає до наукової роботи близько 3 тис. старшокласників – потенційних студентів. У процесі такої роботи учні навчаються:

- знаходити необхідну для підготовки роботи літературу, користуватися каталогами, бібліографічними, алфавітними та предметними покажчиками, реферативними збірниками;
- працювати з літературними джерелами так, щоб витратити на пошук необхідної літератури, її обробку та підготовку тексту мінімум часу;
- визначати головне у прочитаному, аналізувати та співставляти різні точки зору на проблему, формувати і доводити власну точку зору, послідовно і логічно викладати матеріал, підкріплювати теоретичні положення цифрами, фактами, доказами;
- оформляти текст роботи відповідно до рекомендованих вимог;
- правильно цитувати джерела, подавати посилання до наведених у тексті цифр, фактів, точок зору авторів, складати таблиці, схеми, готувати презентації тощо.

І цьому повинен вчити вихованця компетентний педагог, базова компетентність якого полягає в умінні організувати заняття, створити невимушене, доброзичливе, розвивальне середовище, в якому стає реальною можливість досягнення освітніх результатів учня, сформульованих як ключові та предметні компетенції. Педагогу важливо вміти організувати навчання так, щоб воно стимулювало інтерес, бажання разом думати і дискутувати, ставити оригінальні питання та оцінювати нестандартні ситуації, проявляти незалежне креативне мислення, формулювати ідеї, висловлювати різноманітні точки зору.

Полтавська обласна Мала академія наук за 10 років існування перетворилась із додаткової ланки системи середньої освіти на невід’ємну складову в ланцюжку багатоступеневої освіти Полтавщини, пов’язуючи заклади загальної середньої освіти із закладами вищої школи. Її стрімкий розвиток зумовлює необхідність постійного перегляду окремих її функцій та завдань, вдосконалення методичного забезпечення тощо.

Головною педагогічною метою навчання у Полтавській МАН є залучення обдарованої дитини до неперервного процесу самовдосконалення, самовиховання, саморозвитку, самонавчання. При цьому головним завданням педагога є систематичне збільшення операційного поля учнів, формування різних типів мислення, засвоєння навчального матеріалу на рівні теоретичного узагальнення й систематизації.

Завдання педагогів закладу полягає у тому, щоб створити умови, в яких будь-яка дитина могла б просуватися шляхом власної досконалості, уміла мислити самостійно, нестандартно. Організація навчально-виховного процесу в Полтавській обласній Малій академії наук спрямована не на максимальне навантаження учнів навчальним матеріалом, а на розвиток їх здібностей. Творчість учнів, новизна та оригінальність їх навчальної діяльності виявляються тоді, коли вони самостійно ставлять проблему, знаходять шляхи її вирішення. Для цього в закладі створено умови для постійного зростання рівня творчості обдарованих дітей, знаходяться оптимальні співвідношення діяльності, щоб одержати найкращі результати.

Реалізація нового Державного стандарту потребує від керівника секцій та гуртків виконання нових функцій у процесі професійно-педагогічної роботи. Серед них – функція проектування спільно з учнем індивідуального освітнього маршруту.

Індивідуальний освітній маршрут – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу вихованця) Полтавської обласної Малої академії наук в освіті та навчанні.

Полтавська обласна Мала академія наук реалізує навчально-наукові та просвітницькі проекти, у яких щорічно беруть участь близько 3500 обдарованих дітей з усієї Полтавщини, забезпечує організаційний супровід 22-х обласних масових заходів, у яких беруть участь близько 2000 учнів освітніх закладів Полтавської області.

Серед них найбільш масштабними та успішними є:

- навчально-тренувальні збори учасників Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України;
- обласний конкурс з астрономії, „Перлини зоряного неба»;
- обласний літературний конкурс, „Відлуння заповітів земляків»;
- обласний форум переможців Всеукраїнських та обласних масових заходів Малої академії наук України, „Виховуємо наукову еліту»;
- День відкритих дверей;
- обласна науково-практична конференція, „Пізнання історичної минувшини в іменах – підґрунтя освіти нації»;
- обласний конкурс екологічної інфографіки «Збережемо біорізноманіття рідного краю» імені Олени Байрак;
- обласний конкурс для учнів 7-11 класів, „Фізика в житті людини»;
- I етап Всеукраїнської науково-технічної виставки-конкурсу молодіжних інноваційних проектів «Майбутнє України»;
- обласний конкурс для учнів 6-11 класів, „Здорове життя – успіх буття»;
- обласний історичний конкурс, „Ми діти твої, Полтавщино, вивчаємо віхи твої»;
- обласний конкурс для школярів «Кристали: структура, властивості».

Пріоритетним завданням Комунального закладу Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді» є проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України.

Враховуючи наукові зацікавлення і творчі вподобання юних інтелектуалів, науково-дослідницьку роботу в МАН України організовано за науковими відділеннями, які охоплюють майже всі напрями природничих, фізико-математичних і технічних, гуманітарних і суспільних наук. Структура наукових відділень МАН постійно вдосконалюється відповідно до останніх тенденцій розвитку вітчизняної і світової науки, орієнтуючись на структуру Національної академії наук України. Наразі вихованці закладів позашкільної освіти системи МАН здійснюють наукові дослідження у 65 секціях 12 наукових відділень.

Кількість учасників II етапу Всеукраїнського Конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України за 10 років діяльності закладу становить більше 7000 учасників, відповідно кількість учасників III етапу – 562, серед яких перемогу здобули 274 учня.

32 юних науковця стали лауреатами стипендій Президента України.

Зміцнення авторитету Малої академії наук України за десять років діяльності сприяло зростанню чисельності охочих здобувати нові знання у гуртках МАН. З метою розширення пропедевтичної діяльності до дослідницької роботи залучаються діти молодшого і середнього шкільного віку.

Таким чином, важливим напрямом позашкільної освіти залишається пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих дітей, створення умов для їх неперервної якісної освіти та професійної орієнтації. Розкриття та реалізація особистісного потенціалу обдарованої молоді в умовах загальної глобалізації суспільства, формування майбутньої еліти нації є провідним завданням дослідницько-експериментального напрямку сучасної позашкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія. В. В. Вербицький. – Харків: «Друкарня Мадрид». 2015. 330 с.
2. Бекрешева Л.О. Сучасні підходи до визначення поняття «науково-дослідницька робота школяра // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. – 2011. – № 5(2). – С. 25–30.
3. Дем'яненко В. Б. Формування дослідницької компетентності учнів МАН України. Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія та практика : зб. наук. праць. Вип. 10. 2013. С. 176–184.
4. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. 2008. № 3. С. 23–30.
5. Фомін О. М. Наукові засади формування дослідницької компетентності обдарованих учнів в рамках діяльності МАН. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2013. № 2. С.

Севастьянова Інна Анатоліївна
вихователь ЗДО №4 «Теремок»м. Дунаївці
dnzteremok4@ukr.net

ФОРМУВАННЯ СЕНСОРНО - ПІЗНАВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РОЗВИВАЮЧОЇ ДОШКИ – БІЗІБОРДУ

Анотація: У статті висвітлено поняття «бізіборду», як засобу формування сенсорно-пізнавальних компетенцій дітей раннього віку засобами розвиваючої дошки.

Ключові слова: Бізіборд, сенсорний розвиток, інновація, компетентність, класифікація.

Abstract: The article highlights the concept of «bizibord» as a means of forming sensory and cognitive competencies of young children by means of a development board.

Key words: bizibord, sensory development, innovation, competence, classification.

Базовий компонент дошкільної освіти, Коментар до Базового компонента, програми розвитку дітей дошкільного віку виокремлюють сенсорний розвиток як базову основу формування всіх ключових компетентностей дитини дошкільного віку. Сенсорний розвиток дитини – це розвиток сприйняття й формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, величину, розташування у просторі, а також запах, смак тощо. Значення сенсорного виховання в ранньому та дошкільному віці важко переоцінити. Саме цей вік найбільш сприятливий для вдосконалення органів чуттів, накопичення уявлень про навколишній світ. Останнім часом розроблено багато методик виховання дітей, і одна з них належить Марії Монтесорі, педагогу з Італії, доктору медичних наук. Для неї набуття дитиною незалежності - це основна складова дорослішання, а також головна мета методу, який являє собою ланцюжок кроків, що приводять дитину до самообслуговування і функціональної незалежності [1].

Одним з ефективних засобів сенсорного виховання є бізіборд. Але що ж це таке?

Бізіборд (busy – зайнятий, board – дошка) – розвиваюча ігрова панель (дошка) з розвиваючими деталями, призначена для дітей від 7-8 місяців і до 3 років. Це ігрова панель, найчастіше зроблена з дерева, на якій закріплені різні деталі, які допомагають малюку навчитись керувати своїми пальчиками та знайомлять його з навколишнім світом, з тими речами, які зустрічаються в побуті [3].

Головне завдання кожного бізіборда – організація найбільш безпечного ігрового процесу. Тому всі предмети повинні бути жорстко закріплені, але при цьому мали деяку свободу руху. Це

необхідно для надання дитині можливості в повній мірі відчутти розміщений об'єкт. Особливо важливо, щоб всі предмети, які ви використовуєте не були з іржею та не мали гострих країв.

Деталі бізіборда знайомлять дитину з цілком дорослими речами: замки, блискавки, шпінгалети, меблева фурнітура, вилки і розетки, дверними або віконними петлями, шнурівки, вкладиші, шестерінки. Ми можемо не помічати, але предметів повсякденного користування так багато, що їх просто не можливо розмістити на одній дошці. Тому бізіборди прийнято розділяти на види:

- Односторонні;
- Двосторонні.

Односторонні – це бізіборди, що зроблені на плоскій дошці. Ззавичай ними можна гратись, закріпивши їх на стіні чи поклавши на підлогу. Вони бувають різних розмірів: малі, середні та великого розміру.

Саме великі бізіборди ідеально підходять для дитячих садків та ігрових кімнат, оскільки вимагають великого простору. З ними можна гратися стоячи, а також цілою компанією. Є також дошки немов цілі декорації: захоплюючі тунелі, дверцята, величезні труби і шнурівки.

Обираючи дитині бізіборд потрібно:

1. Врахувати вік дитини. Розвиваюча дошка буде цікавою для дітей від 5 місяців до 7 років. Для найменших потрібно обирати цілісні предмети на дошці які не від'єднуються, та не є занадто дрібними. Старшим дітям до вподоби багатокomпонентні складні головоломки.

2. Дошка, куб чи стіл? Яку форму та вид обрати залежить від того де дошка буде розташована. Велика настінна дошка підійде для закладів сімейного дозвілля, малу дошку чи бізікуб можна брати з собою на ігрову площадку. Розвиваючий стіл стане чудовим доповненням дитячої площадки.

3. Безпека. Бізіборд це переважно виріб з дерева, тому важливо щоб дошка була відшліфована до гладкості, без загострень та скалок. Елементи теж мають бути надійно прикріплені. Фарби та клей для виготовлення бізіборда має бути лише якісним і не шкідливим для малечі. Звертайте увагу на маркування.

Бізіборд збагачує сенсорний досвід, розширює кругозір дитини. Дитина:

- отримує повну свободу тактильного сприйняття);
- розвивається дрібна моторика (формується здатність брати дрібні предмети, стискати із пальцями, утримувати в руці - таким чином малюк готує руку до письма);
- удосконалюється координація рухів (малюк вчиться утримувати об'єкт у полі зору, узгоджує роботу рук і очей);
- розвивається інтелект та тренуються операції мислення (дитина вчиться прогнозувати результат своїх дій, порівнювати, узагальнювати, аналізувати, робити висновки, освоює алгоритм дій).
- покращуються пізнавальні процеси (тренується кольоро- і звукосприйняття, а також опановуються навички поводження з реальними аналогами предметів побуту).
- виховуються терпіння і самостійність (маленькі діти не здатні довго утримувати увагу на одному предметі, а бізіборд дає можливість виконувати і планувати безліч дій) [2].

Використовуючи у роботі бізіборд, діти :

- засвоюють основні математичні поняття та дії (класифікація, серіація, оперування з множинами, орієнтація у просторі та часі, порівняння за розмірами, формою, кольором);
- формують вміння знаходити різні варіанти розв'язання інтелектуальних завдань;
- розвивають мовлення та вміння висловлювати свою думку;
- вчаться творчому розповіданню;
- формують життєву компетентність;
- упорядковують уявлення про навколишній світ, встановлюють зв'язки між предметами і явищами.

Отже, бізіборд – це не просто красива іграшка, яка знайомить дитину з цікавим, але таким складним дорослим світом, але й допомагає розвиватись і вдосконалювати навички, які їй знадобляться у самостійному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малікова Ю. В. Сенсорне виховання у спадщині видатних педагогів минулого / Ю. В. Малікова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наукових праць. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. – № 3-4. – С. 151–153.

2. Журнал «Дошкільне виховання» - Київ, Світлич, 2018. - № 5-6. - С. 26-27.

3. Що таке бізіборд? : <http://ogo.ua/articles/view/2020-07-15/109050.html>

Сергєєва О. А.,

*магістр, практичний психолог комунального закладу «Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат № 7 I-II ступенів» Запорізької обласної ради,
1911sergeeva1962@gmail.com*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

У статті розглядаються основні аспекти психологічного супроводу та підтримки обдарованої особистості в освітньому просторі школи-інтернату. Виокремлено методи та форми роботи з обдарованими дітьми. Актуальність теми зумовлена тим, що обдаровані учні шкіл-інтернатів потребують максимально сприятливих умов для активного саморозвитку особистості.

U statті roz•hlyadayut'sya osnovni aspekty psykholohichnoho suprovodu ta pidtrymky obdarovanoj osobystosti v osvith'omu prostori shkoly-internatu. Vyokremлено metody ta formy roboty z obdarovanyu дітьми. Aktual'nist' temy zumovlena tym, shcho obdarovani uchni shkyl-internativ potrebuyut' maksymal'no spruyatlyvi umov dlya aktyvnoho samorozvytku osobystosti.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, творча особистість, психологічний супровід.

Klyuchovi slova: obdarovanist', obdarovana dytyna, tvorcha osobystist', psykholohichnyy suprovід.

Зміни економічного, політичного, соціального та духовного життя суспільства загострили потребу в особистості, яка здатна свідомо та активно визначати спосіб власного життя, нести відповідальність за результати дій і вчинків, спроможна на активний саморозвиток, творче вирішення нестандартних ситуацій та реалізацію своєї унікальної індивідуальності. Тому зросла потреба у створенні максимально сприятливих умов для активного саморозвитку особистості, розкриття духовних і фізичних можливостей кожного учня, у тому числі обдарованих.

Проблемі підтримки обдарованості дітей в освіті приділяють: міжнародні організації Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), ЮНІСЕФ, Всесвітня Рада для Обдарованих і Талановитих Дітей (WCGTC). У Декларації прав дитини та Конвенції про права дитини (ст. 29) Генеральною асамблеєю ООН проголошено право на освіту, яка має спрямовуватися на розвиток дитини, її здібностей і талантів.

Розвиток учнів, що володіють потенціалом до високих досягнень, є одним із пріоритетних напрямів сучасної світової та української освіти. Це відображено в базових державних нормативних документах, таких як:

- Концепція загальної середньої освіти, у якій першим з основних завдань загальноосвітньої школи названий «різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб»;

- Закон України «Про освіту» («Для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань»);

- Національна доктрина розвитку освіти («Держава повинна забезпечувати: формування в дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації особистості;... створення умов для розвитку обдарованих дітей та молоді»).

Про необхідність підтримки та захисту обдарованих дітей і молоді наголошено в Законах України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту» та інших нормативно-правових актах. Підготовлено і подано на розгляд Верховній Раді проєкт Закону України «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні».

Актуальність роботи з обдарованими дітьми безумовна: це і висока динаміка життя, збільшення інформаційних і емоційних навантажень на людину. Вирішення величезної кількості проблем в науці, економіці, техніці вимагає значних інтелектуальних зусиль, тому суспільство пред'являє вимоги до професіоналізму особистості, яка повинна бути творчою, активною, соціально відповідальною, з розвиненим інтелектом та високоосвіченою.

Особливе місце у формуванні та розвитку такої особистості займає психолого-педагогічна робота з обдарованими дітьми, забезпечення системи психологічної підтримки для реалізації потенціалу обдарованих дітей. Адже **обдарована дитина** - це дитина, яка вирізняється яскравими, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тій чи іншій сфері діяльності. На сьогодні більшість психологів визнають, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості - це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) і соціального середовища.

Організація психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей в навчальному закладі покликана використовувати нові технології навчання і виховання, з метою забезпечення розвитку і підтримки кожної дитини, надання їй допомоги в особистісному і професійному самовизначенні. Дана робота характеризується різноманіттям методів і форм психолого-педагогічної діяльності, альтернативністю і гнучкістю, інтегративністю зусиль адміністрації навчального закладу, працівників психологічної служби та педагогічних працівників.

Комунальний заклад «Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат № 7 I-II ступенів» Запорізької обласної ради є одним із закладів, в якому, працюючи з обдарованими дітьми, формують компетентну творчу особистість, спираючись на наступні принципи педагогічної діяльності:

- принцип диференціації та індивідуалізації навчання обдарованої дитини;
- принцип максимальної різноманітності наданих можливостей;
- принцип зростання ролі позаурочної діяльності обдарованих дітей через гуртки, секції, факультативи та участь в олімпіадах, фестивалях, інтелектуальних і творчих конкурсах, виставках, турнірах, брейн-рингах, спортивних змаганнях тощо;
- принцип посилення уваги до проблеми міжпредметних зв'язків в індивідуальній роботі з учнями;
- принцип створення умов для спільної роботи учнів при мінімальній ролі вчителя.

Психологічна служба має достатній потенціал, що дозволяє практичному психологу стати активним учасником психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей, з метою:

- виявлення обдарованих дітей (визначення виду обдарованості, інтелектуальних і особистісних особливостей дітей, прогноз можливих проблем і потенціалу розвитку);
- розробки індивідуальних освітніх програм для обдарованих учнів;
- формування позитивної Я-концепції (самоповаги, самоприйняття).
- розвитку емоційної стійкості, формування навичок саморегуляції (подолання стресу під час олімпіад, конкурсів тощо);
- сприяння соціалізації, формуванню комунікативних навичок;
- підвищення психологічної компетенції педагогів, батьків (опікунів) з питань дитячої обдарованості (проведення консультацій, навчальних семінарів, семінарів – практикумів, тренінгів тощо).

Обдарована дитина – національне надбання держави, запорука матеріального, культурного та морального прогресу суспільства. Тому в Запорізькій загальноосвітній санаторній школі-інтернаті № 7 створено цілісну систему психологічного супроводу навчання та виховання обдарованої дитини.

У межах психологічного супроводу передбачено реалізацію наступних напрямків: діагностика (вивчення інтелектуальних і особистісних особливостей обдарованих дітей, їх інтересів і схильностей), консультування (підтримка обдарованого учня в виборі діяльності,

формування здатності до свідомого відповідального вибору, а також забезпечення педагогів і батьків необхідною інформацією про особливості розвитку обдарованої дитини), корекція (своєчасна корекція проблем в інтелектуальному особистісному розвитку дитини та розкриття її потенційних можливостей), профілактика (здійснення дбайливого ставлення до обдарованої дитини, яка передбачає розуміння не тільки переваг, але і труднощів, які несе з собою її обдарованість), просвітництво (організація роботи учнями і батьками обдарованих дітей, та педагогічними працівниками, як учасниками навчально-виховного процесу).

У школі-інтернаті здійснюється всебічний розвиток учнів, послідовно вибудовується діяльність відповідно до нових вимог сучасної освіти обдарованої дитини, надається необхідна психологічна підтримка кожній дитині. Практичний психолог допомагає вчителям визначити форму і зміст роботи з кожним учнем з тим, щоб забезпечити всебічний розвиток вихованця школи-інтернату з урахуванням його можливостей, унікальності та самобутності.

Сучасні тенденції соціального розвитку ставлять перед школою-інтернатом нові завдання для реалізації творчого потенціалу обдарованих дітей, тому практичний психолог розвиває здатність творчих учнів до самостійності, саморегуляції, вироблення гнучкості мислення і вміння приймати рішення. Під час корекційних занять допомагає учням пізнати себе, відчути власний стан, проаналізувати свою поведінку та адекватно оцінити реальні успіхи.

Модель психологічного супроводу в нашому навчальному закладі побудовано на таких основних засадах:

- наукове психолого-методичне забезпечення;
- створення соціально-психологічних умов для успішного психологічного розвитку обдарованих учнів в умовах загальношкільної взаємодії;
- творчий розвиток внутрішнього світу кожної дитини, пріоритетність її потреб, цілей, перспективність її розвитку;
- психологічне поєднання основних напрямів роботи – учень - учень, учень – педагог (наставник), учень – клас (група), учень - батьки.

Психологічне здоров'я вихованця школи-інтернату – це створення позитивної «Я-концепції», позитивного психологічного клімату в класі, школі та встановлення нових відносин співробітництва. Завдання практичного психолога – дати поштовх до прояву внутрішніх сил і можливостей особистості учня, активізувати і використати їх для більш повного і вільного розвитку. Неможливо говорити про обдарованість дитини, не враховуючи процесів, що є психологічною основою її формування, та умов, за яких формується життєва компетентність учня на основі сучасних технологій. Для забезпечення досягнення поставлених цілей психологічною службою школи-інтернату розроблено основні **етапи психологічного супроводу обдарованої дитини**, кожен з яких має відповідні, відмінні від інших, завдання, зміст, організацію діяльності тощо.

1 етап - підготовчо-проектувальний.

Пошук обдарованих учнів, використовуючи наукові психолого-педагогічні методи досліджень обдарованості, а саме методики з виявлення і оцінки рівня здібностей та ознак обдарованості. Виявлення проблем роботи з обдарованими учнями (вихованцями), формулювання і обґрунтування актуальних напрямків діяльності.

2 етап - практичний, реалізаційний.

Реалізація другого етапу досягається завдяки виконанню основних заходів плану роботи з обдарованими дітьми в освітньому процесі та використанню масових форм роботи зі здібними учнями, а саме: залучення до участі у проєктах Інституту обдарованої дитини, Всеукраїнських учнівських олімпіадах, конкурсах, фестивалях з базових дисциплін, інтелектуальних і творчих конкурсах, виставках, турнірах кмітливих, тренінгах, брейн-рингах, спортивних змаганнях тощо.

3 етап – узагальнюючий.

Співвіднесення отриманих результатів з метою і завданнями плану роботи з обдарованими дітьми, розробка рекомендацій, узагальнення і демонстрація досвіду.

Кожен з етапів роботи обумовлює багатовекторність вибору форм роботи з творчим потенціалом дитини. Завдяки реалізації психологічного супроводу кожен учень школи-інтернату сприймає свідомо власні можливості. У цьому йому допомагають індивідуальні, групові консультації, корекційні заняття та заняття у психологічному гуртку «Гармонія», які практичний

психолог проводить за програмами: «Основи самовизначення особистості» (Євстаф'єва І.Г.), «Психологія спілкування» (Кірпиота Ю.О), «Психологія життєвого успіху» (Майданик Л.Ю.), рекомендованими Комісією з психології та педагогіки Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України.

Ефективність психологічного супроводу та підтримки обдарованих учнів в навчальному закладі (Рис.1.) визначається за допомогою здійснення оперативного оцінювання психологічного впливу, експрес-діагностики для встановлення рівня та динаміки прогнозування, особистісного зростання та психологічного комфорту, на основі порівняння отриманого результату.

Рис.1. Психологічний супровід та підтримка обдарованих учнів

Результатом психологічного супроводу та підтримки обдарованої особистості в освітньому просторі школи-інтернату є:

- усвідомлення учнем свого багатогранного «Я»;
- розуміння сутності пізнавальної діяльності – мислення, пам'яті, уяви;
- формування таких якостей мислення, що дозволяють учню по-новому сприймати навчальний матеріал із забезпеченням зворотного зв'язку;
- навчання учнів новим способам дій і поведінковим реакціям, експериментування з новими стратегіями і стилями поведінки;
- формування міжособистісних стосунків у класі, засвоєння законів психологічної сумісності, засобів ефективної групової діяльності;
- допомога учню в усвідомленому, особистісному виборі у складному сучасному житті;
- уникнення психологічного дисбалансу між внутрішнім світом і зовнішнім впливом;
- формування конкурентоспроможної особистості, яка здатна швидко й безболісно адаптуватися до постійних змін суспільних умов, науково-технічного прогресу й нових видів діяльності та форм спілкування, за умови збереження позитивного внутрішнього психоенергетичного потенціалу й гармонії.

Давня мудрість говорить: «Якщо твої плани розраховані на рік – сій хліб, якщо на десятиріччя – посади дерево, якщо на віки – навчай дітей». Запорізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат № 7 є тим освітнім осередком, де навчають, виховують і відкривають можливості кожної дитини. Цілеспрямована і систематична робота з обдарованими учнями дозволяє більш

ефективно управляти формуванням найбільш комплексних характеристик мислення (пам'ять, увагу, гнучкість розуму, синтез, аналіз), активізувати працездатність, розширювати теми пізнавальної діяльності обдарованих учнів для більш глибокого засвоєння знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громовий В. Плекати обдарованих / В. Громовий // Завуч. – 2007. – № 14. – С. 15–16.
2. Дубова Т. Обдарована дитина в школі / Т. Дубова // Психолог. – 2005. – № 45. – С. 17–19.
3. Дяків В. Обдарованість: нові підходи до наболілих проблем / В. Дяків // Завуч. – 2006. – № 4. – С. 13–17.
4. Концепция одаренности // Обдарована дитина. – 2000. – № 1. – С. 5–9.
5. Макаренко Н. М. Психологічні чинники розвитку креативного мислення практичних психологів: Дис. ... канд. психол. наук / Н. М. Макаренко. – К., 2008. – 320 с
6. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – № 1. – С. 2–4.
7. Слободенюк Л. Система психолого-педагогічного пошуку обдарованих дітей / Л. Слободенюк // Психолог. – 2003. – № 8. – С. 4–7.
8. Трофімчук С. Юні обдарування / С. Трофімчук // Завуч. – 2005. – № 28. – С. 15–20.
9. Фельдштейн Д.И. Изменяющийся ребенок в изменяющемся мире // Национальный психологический журнал. – 2010. – № 2. – С. 9.

Скиба Н. В.,

*Спеціаліст вищої категорії,
«учитель-методист», керівник шкільного осередку
наукового товариства учнів МАН
КЗ «Східненська ЗОШ І-ІІІ ступенів
Музиківської сільської ради Білозерського району
Херсонської області»
nadiya.skiba.68@ukr.net*

ДІАГНОСТИКА, ПРОГНОЗУВАННЯ, ПРОЄКТУВАННЯ ТА ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ (НА ПРИКЛАДІ ШКІЛЬНОГО ОСЕРЕДКУ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА УЧНІВ МАН)

Анотація: Обдаровані діти – скарб нації, інтелектуальний потенціал держави. Саме ця тема є у центрі уваги учасників II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції. На сьогодні в Україні проблема обдарованості, творчості, інтелектуалу виходить на передній план у державній політиці, програма «Творча обдарованість» сприяє пошуку і вихованню обдарованих дітей і молоді.

Я, як вчитель біології та керівник шкільного осередку наукового товариства учнів МАН, освітній процес будує на позитивних емоціях, стимулюючи і заохочуючи всіх учасників освітнього процесу до активної діяльності на уроці та в позакласній роботі на основі повного використання ресурсів успіху, довіри.

Створюючи навчально-дослідницькі проекти, я залучаю до роботи обдарованих дітей, що сприяє розвитку їх логічного мислення, творчої активності, бажання глибше, ніж інші учні, пізнати загадковий світ живої природи. Справжній вчитель підтримує творчу ініціативу школярів, доповнюючи її своєю ініціативою, довірою та цікавістю до учнів. На рівні спілкування офлайн та онлайн. Звичайно, через знання і отримувати знання через спілкування.

Ключові слова: обдарованість, загальна обдарованість, специфічна обдарованість, методи діагностики, анкетування, тестування, банк даних, форма розвитку обдарованості, підтримка, результат діяльності, навчально-дослідницькі проекти, конкурси, предметні олімпіади

Залучення здібних та біообдарованих дітей до дослідницької діяльності

Обдаровані діти складають резерв інтелектуального піднесення будь-якої нації. На сьогодні в Україні проблема обдарованості, творчості, інтелектуалу виходить на передній план у державній політиці, визнаючи пошук навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів.

З метою вирішення цієї проблеми в Україні за участі Президії АН України, МОН України й ряду інших міністерств та відомств створена програма пошуку і виховання обдарованих дітей і молоді «Творча обдарованість».

Обдарованість- це високий рівень здібностей людини, що дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній галузі діяльності. Розрізняють загальну та специфічну обдарованість. Загальна розумова обдарованість виявляється в оволодінні всіма видами діяльності, в яких вона найбільше розвивається.

Диференціюють психомоторну, інтелектуальну, творчу, академічну, соціальну і духовну обдарованість. Психомоторні здібності тісно пов'язані зі швидкістю, точністю рухів. Інтелектуальну обдарованість пов'язують із високим рівнем інтелектуального розвитку. Академічна обдарованість визначається успішністю навчання, такі діти в майбутньому стануть відмінними спеціалістами. Соціальна обдарованість розглядається як складне, багатоаспектне явище, що визначає успішність у спілкуванні. Соціально обдаровані діти- це майбутні лідери. «Обдаровані діти- скарб нації»

На питання як працювати з обдарованими дітьми та досягати результатів дасть ця стаття.

Я, як голова ШМО вчителів природничо-математичного циклу, вчитель біології, керівник МАН, освітній процес будує на позитивних емоціях, стимулюючи і заохочуючи всіх учасників освітнього процесу до активної діяльності на уроці та в позакласній роботі на основі повного використання ресурсів успіху, довіри.

Завжди пам'ятаю, що обдарованість – це система, що розвивається протягом життя, визначає можливість досягнення людиною вищих результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Завдання педагогів полягає в тому, щоб створити умови, за яких дитина могла б просуватися шляхом власної досконалості, уміла мислити самостійно, нестандартно. Цей шлях називається «самовдосконалення дитини в умовах освітнього процесу»

Анкета «Обдарована дитина»

Прочитайте і позначте ті характеристики, які притаманні дитині.

1. Володіє великим обсягом інформації.
2. Має багатий словниковий запас.
3. Легко переносить засвоєне на новий матеріал.
4. Установлює причинно- наслідкові зв'язки.
5. Уміє робити висновки.
6. Бере участь у розв'язуванні складних проблем.
7. Уміє висловлювати складні ідеї.
8. Чутлива до протиріч.
9. Використовує альтернативні шляхи пошуку інформації.

Алгоритм роботи з обдарованими дітьми

1. Виявлення здібностей та обдарувань учнів:

- Використання методик «Оперативна пам'ять», «Пам'ять на образи», «Кількісні відношення», «Методика Равена»;
- Проведення тесту А.Фурмана для вивчення інтересів особистості, діагностики інтелекту;
- Створення банку даних «Обдарована дитина»

2. Мотиваційна робота з обдарованими учнями для орієнтації їх на досягнення високих результатів діяльності.

3. Організація системної роботи:

- ступенева профілізація навчання;
- введення додаткових предметів, спецкурсів, курсів за вибором;
- діяльність осередку наукового товариства учнів МАН;
- робота наукових гуртків;

- співпраця школи юного науковця;
- самоосвітня діяльність учнів;
- робота в мережі Інтернет;
- робота консультативного центру;
- співпраця з позашкільними установами.

4. Добір та розстановка кадрів, розподіл між ними прав та обов'язків з урахуванням особистісних рис та можливостей, психологічної сумісності, мети особистісного розвитку:

- конкурсний відбір кадрів;
- психологічне діагностування та анкетування;
- моніторинг діяльності вчителя;
- розробка та впровадження авторських програм;
- видавнича діяльність.

Тест «Чи розвиваєте ви здібності своїх учнів»

Інструкція

На кожне із запропонованих питань відповідайте: так, ні, інколи.

1. Чи на всі питання дітей ви відповідаєте терпляче?
2. Чи сприймаєте серйозно «дорослі» питання та висловлювання дітей?
3. У вас у класі є стенд, на якому діти можуть продемонструвати свої роботи?
4. Чи завжди ви доручаєте дитині завдання, що їй під силу?
5. Чи допомагаєте дітям приймати рішення?
6. Чи організовуєте екскурсії по цікавих місцях?
7. Чи допомагаєте учням покращити свої результати?
8. Чи встановлюєте для учнів прийнятний стандарт поведінки і вимагаєте, щоб вони його дотримувалися?
9. Чи часто говорите дитині, що вона гірша за інших?
10. Чи караєте дитину, принижуючи її при цьому?
11. Чи добираєте цікаві книги та завдання для того, щоб діти чимось захопились?
12. Чи привчаєте учнів мислити самостійно?
13. Чи спонукаєте вигадувати історії, фантазувати?
14. Чи хвалите ви дітей за вивчені вірші, пісні, оповідання?
15. Чи використовуєте практичні експерименти, щоб допомогти учням більше дізнатись або краще зрозуміти щось?
16. Чи дозволяєте дітям гратися різними предметами, які дитина пристосувала для гри?
17. Чи спонукаєте дітей знаходити проблеми та розв'язувати їх?
18. Чи знаходите в заняттях дітей щось гідне похвали?
19. Чи існують теми, які ви зовсім виключаєте під час спілкування з дітьми?
20. Чи даєте ви змогу дитині самостійно приймати рішення?
21. Чи підказуєте ви дітям, які телепрограми заслуговують на увагу?
22. Чи відсторонюєтесь від невдач дитини, кажучи: «Не переймайся, я теж цього не вмію»?
23. Чи підтримуєте ви максимальну незалежність дітей від дорослих?
24. Чи віддаєте ви перевагу самостійному виконанню головної частини дитиною, навіть якщо не впевненні у позитивному кінцевому результаті?
25. Чи вчите дітей вільно спілкуватись з дорослими будь-якого віку?
26. Чи обговорюєте ви з дітьми можливі класні заходи, екскурсії?

Оцінювання результатів

Питання № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 26:

«так»-1 бал, «інколи»-1 бал, «ні»-2 бали.

Питання № 9, 10, 19, 22: «так»-0 балів, «інколи»-1 бал, «ні»-2 бали.

Складіть суму балів за трьома критеріями й оцініть рівень відповідного показника

I критерій- **зацікавленість в інтелектуальному розвитку дітей** (включає питання № 1, 2, 11, 15, 18, 19, 21, 26):

високий рівень-13-16 балів;

середній рівень-5-12 балів;

низький рівень-0-4 бали.

II критерій- **спрямованість на творчі досягнення дітей** (включає питання № 3,6,7,13,16,17,25):

високий рівень-11-14 балів;

середній рівень-7-13 балів;

низький рівень-0-6 бали.

III критерій- **формування здатності до саморегулювання** (включає питання № 4,5,8,9,10,12,14,18,20,22,23,24):

високий рівень-19-24 балів;

середній рівень-7-18 балів;

низький рівень-0-6 бали.

Якщо ваша відповідь припадає на **«високий»** рівень, то можна говорити про те, що ви докладаете максимум зусиль для повного розвитку здібностей і талантів у ваших учнів.

Ви підтримуєте щонайменший потяг ваших дітей, намагаєтеся сформувати такі риси характеру, як **самостійність, доброзичливість, контактність, уміння організувати себе та інших**, тобто ті якості, що є дуже важливими для реалізації творчої особистості.

Крім того, ви розвиваєте **адекватну самооцінку**, що, у свою чергу, забезпечує збереження психологічного здоров'я дітей.

Банк даних учителів природничо-математичного циклу, що працюють з

обдарованими дітьми КЗ «Східненська ЗОШ I-III ступенів Музиківської сільської ради Білозерського району Херсонської області» станом на 10.08.2021 р.

№ п/п	ПІБ вчителя	Місце роботи й посада	Категорія, звання	Скільки років працює з обдарованими дітьми?	Форма розвитку обдарованості	Результат діяльності
1	Скиба Надія Вікторівна	Східненська ЗОШ I – III ст., учитель біології, хімії	Вища категорія, учитель-методист	10	Індивідуальні заняття, гурток еколого-натуралістичного напрямку «Зелений гомін», МАН	

Результат діяльності :

Впродовж десяти років, наші обдаровані діти якісно складають ЗНО та вступають у вищі навчальні заклади України. Серед них є: біологи, екологи, вчителі, вихователі, лікарі, капітани, військові, спортсмени, актори.

Систематична та цілеспрямована робота у науково-дослідницькому напрямі має високу результативність.

Учні Східненської школи, члени Малої академії наук, беруть активну участь у обласних та Всеукраїнських очних та заочних конкурсах дослідницьких проєктів, предметних олімпіадах.

Зокрема -2019-2020 н.р.

Предметні олімпіади:

- II місце у II етапі Всеукраїнської предметної олімпіади з екології учениця 11 класу Василенко Марина;

- II місце у II етапі Всеукраїнської предметної олімпіади з біології учениця 11 класу Василенко Марина;

- III місце у II етапі Всеукраїнської предметної олімпіади з біології учень 8 класу Чепура Тарас;

- II місце у II етапі Всеукраїнської предметної олімпіади з біології учениця 9 класу Гончарук Дарія;

- II місце у II етапі Всеукраїнської предметної олімпіади з біології учень 10 класу Поворознюк Олександр.

2. Участь у:

- обласному заочному конкурсі дослідницьких проектів дистанційної творчої лабораторії «**Юний дослідник**» напрям «Біологія», розділ «Валеологія та основи здоров'я» I місце Гончарук Дарія;

- обласному заочному конкурсі дослідницьких проектів дистанційної творчої лабораторії «Юний дослідник» напрям «Біологія», розділ «Хімія» II місце Чепура Тарас;

- обласному заочному конкурсі дослідницьких проектів дистанційної творчої лабораторії «Юний дослідник» напрям «Біологія», розділ «Хімія» III місце Чепура Софія;

- обласному заочному конкурсі дослідницьких проектів «Дослідники довкілля» розділ «Водойма» команда «Dovkillya» учнів 6 та 8 класів посіла II місце;

- обласному заочному конкурсі дослідницьких проектів «**Відоме невідоме**» розділ «Рослинний світ» команда «Синє море» учні 6 та 8 класів ;

- обласній дистанційній акції «**Підтримайте Грету**» («**Як ви смієте?**»):

I місце Серб Мар'яна –електронна презентація;

I місце Серб Мар'яна, -соціальна реклама.

- обласному заочному конкурсі «**Всесвіт навколо нас**»:

Напрямок біологія «Поведінкові реакції тварин» **III** місце – Сичова Катерина;

Напрямок хімія «Визначення хімічного складу природних вод» **III** місце Чепура Тарас.

- обласному заочному конкурсі «**Якби тварини вміли говорити**». Соціопитування. **III** місце Сичова Катерина;

- обласному заочному конкурсі «**Погляд юних**». Номінація: Аналітичний жанр. Стаття. Поворознюк О. І. **I** місце «Пандемія коронавірусу: протидія дезінформації та маніпуляціям».

- *Участь в екскурсії до м.Одеса з відвідуванням «Музею цікавої науки»;*

- *«Зустріч з науковцем: кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри менеджменту організації ДВНЗ «ХДАЕУ» Осадчук І. В..*

2020-2021 н.р.

Участь у :

- обласному заочному конкурсі «**Якби тварини вміли говорити**». Соціопитування. **III** місце Сичова Катерина;

- обласному заочному конкурсі «**Погляд юних**». Номінація: Аналітичний жанр. Стаття. Поворознюк **I** місце «Пандемія коронавірусу: протидія дезінформації та маніпуляціям»;

- обласному заочному конкурсі «**Я є і я буду**» II місце електронна презентація команда МАН

III місце відеоролик 10 класу

III місце відеоролик 9 класу

III місце науково-дослідницький проект «Сучасні методи дослідження та діагностики раку»;

- Всеукраїнському конкурсі юних дослідників «Кристали»;

- Всеукраїнському інтерактивному конкурсі «МАН-Юніор-Дослідник» у номінації «Еколог-Юніор»;

- перемога у I етапі та участь у II етапі конкурсу «**Панацея молода**» Сичова Катерина.

Навчально - дослідницькі проекти – це проекти, що наближені до наукової роботи та мають структуру, що повністю їй відповідає.

Вони потребують визначеної мети, актуальності предмета дослідження для всіх учасників, соціальної значущості, продуманості методів, у тому числі експериментальних методів обробки результатів.

Навчально - дослідницькі проекти повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру:

- ✓ визначення теми дослідження, аргументація її актуальності;

- ✓ визначення предмету й об'єкта, завдань і методів;
- ✓ визначення методології дослідження;
- ✓ висунення гіпотез розв'язання проблеми та вибір шляхів її розв'язання.

Перше знайомство з навчально-дослідницьким проектом учнів відбувається в рамках проведення щорічного Всеукраїнського конкурсу дослідницьких робіт «Юний дослідник», з метою створення умов для всебічного розвитку обдарованих учнів, оновлення змісту науково-дослідної та практичної діяльності.

Створюючи навчально-дослідницькі проекти, я залучаю до роботи обдарованих дітей, що сприяє розвитку їх логічного мислення, творчої активності, бажання глибше, ніж інші учні, пізнати загадковий світ живої природи

Метою моєї роботи з цими школярами на уроках біології та позакласній діяльності є формування і розвиток:

- ✓ задатків, схильностей, що виявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах та динамічності психічних процесів;
- ✓ інтересів, їх спрямованості, частоти і систематичності прояву, домінування пізнавальних інтересів;
- ✓ допитливості, прагнення до створення нового, схильності до пошуку проблем та їх вирішення;
- ✓ швидкості у засвоєнні нової інформації, утворення асоціацій;
- ✓ прояву загального інтелекту – сприйняття, розуміння, швидкості оцінок і вибору шляху рішення;
- ✓ наполегливості, цілеспрямованості, працьовитості;
- ✓ схильності до оціночних прогнозів;
- ✓ швидкості в оволодінні вміннями і навичками, прийомами;

Обдаровані учні мають сприятливі морально-психологічні умови для навчальної діяльності та виконання робіт, більших за обсягом і інтенсивністю. Вони із задоволенням готують реферати і повідомлення, постійно переглядають телепередачі про рослинний і тваринний світ, читають додаткову літературу і періодичну пресу, беруть активну участь у підготовці й проведенні семінарських занять, шкільних конференцій.

Перед підготовкою до виконання проекту з будь-якої теми ставимо перед учнями проблему; обдаровані школярі легко сприймають і засвоюють навчальний матеріал, знаходять шляхи для вирішення поставлених завдань. За таких умов створюються можливості для вибору учнями власного напрямку в навчанні, а в подальшому й у виборі професії.

На мою думку, метод проектів, який орієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, спрямовану на розв'язання конкретної проблеми з використанням способів навчання та знань з різних галузей науки біології, є одним із найбільш ефективних у вивченні біології.

Дуже важливою формою роботи з обдарованими учнями є їх участь у предметних олімпіадах та творчих конкурсах з біології та екології.

Предметна олімпіада – це одна із форм позакласної роботи, яка залучає учнів до науки та сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів, обґрунтовує вибір майбутньої професії, підвищує науково-методичний рівень викладання предмета в школі.

В учнів, які постійно беруть участь у олімпіадах, виробляється психологічна стійкість до стресових ситуацій, і вони більш упевнено поведуться під час атестацій та ЗНО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ліновицька Г.А. МАН- крок у майбутнє // Біологія.-2008.-№28.-С.2-4.
2. Овчаренко Г.А. Організація роботи з обдарованими дітьми // Психолог. -2004.-№37.-С.12-17.
3. Прокопчук О.А. Організація роботи з обдарованими учнями на уроках біології // -Х.: Видавнича група «Основа».-2018.

Сокол О. С.,
Учитель історії та правознавства
вищої кваліфікаційної категорії
Опорного закладу «Академічний ліцей»
Скадовської міської ради
sokol.aleksandr.skadovsk@gmail.com

Грицай Д. А.,
Учениця 11 класу
Опорного закладу «Академічний ліцей»
Скадовської міської ради
grizay1978@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ ЯК ШЛЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. У сучасному суспільстві освітнього простору нашої держави урядуючими пріоритетам функціонування загальноосвітнього навчального закладу мають стати такі цінності як розвиток освіти передбачає розвитку особистості, що є цілеспрямованим на формування системи науково-практичних знань і умінь, які надають можливість учню усвідомлювати власні можливості, самостійність, активно діяти в якості рівноправного члена суспільства, громадянина своєї країни. Через те, головним завданням сучасної освіти є забезпечення скерованості навчально-виховного процесу розвиток та розкриття потенціальних здібностей учнів, навчитися ставитися до особистого життя, аналізувати поведінку, оцінювати свої результати та дійсні успіхи, уникати поразок. Кожній спільноті потрібні обдаровані діти. Саме тому людина повинна розуміти всю відповідальність і правильно будувати свій життєвий шлях, а найголовніше розвивати і реалізувати свій творчий хист, нових ідей і норм, що існують умовах культурного та духовного раціоналізму життя країни. Кожна людина- це неповторна особистість, яка виділяється своїми недоліками та перевагами, необхідна оточенню й суспільству.

Ключові слова: дослідницька діяльність, дистанційна освіта, історія, наукові дослідження, компетенції, пандемія COVID-19, обдаровані діти.

Основний зміст. Вміння педагога ефективно організувати та впровадити науково-дослідницьку діяльність в навчальний процес є показником високого рівня його професійної компетентності. Формування науково-дослідницьких вмінь у школярів – процес складний і довготривалий. Головна мета науково-дослідницької роботи здобувачів освіти в умовах пандемії - поетапне здійснення пізнавального процесу шляхом безпосередньої участі в ньому учня [1]. Всі етапи науково-дослідницької роботи повинні здійснюватися учнем самостійно. Учитель в даному випадку здійснює контролюючу і консультативну функції дистанційно. Завдання навчального закладу - навчити використовувати набуті знання та вміння, а в разі необхідності й творчо опрацьовувати досягнуті результати [2]. Вирішенню цих пріоритетних завдань сприяє ретельно розроблений план роботи у плануванні науково-дослідницької діяльності в навчальному закладі в умовах пандемії.

Педагогічні умови організації учнівської науково-дослідницької роботи Опорного закладу «Академічний ліцей»:

1. Врахування інтересів, здібностей, наявний рівень соціальної компетентності учнів при організації і здійснення науково-дослідницької діяльності.

2. Спрямування кожного етапу дослідницької діяльності на поглиблення наявних та набуття учнями нових соціальних знань, умінь, якостей, які визначають розвиток соціальної компетентності особистості.

3. Забезпечення психолого-педагогічного супроводу участі учнів у проектній діяльності, спрямованій на усунення перешкод, що заважають її здійсненню.

Структура дистанційного освітнього процесу на базі Опорного закладу «Академічний ліцей» передбачає проходження учнем декількох рівнів дослідницької діяльності:

1. Пропедевтичний рівень, що включає розвиток наукового мислення здобувача освіти, який досягається виконанням навчальної програми, через систему нестандартних засобів, методів проведення уроків за допомогою освітніх платформ.

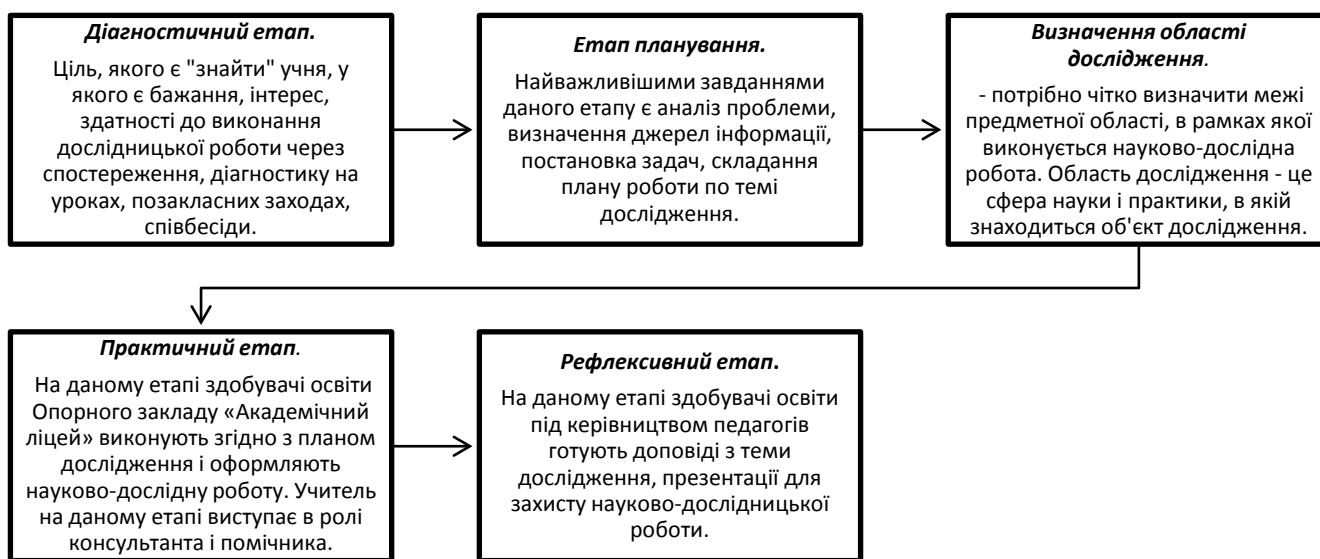
2. Репродуктивний рівень, що включає елемент входження в пошукову, науково-дослідницьку діяльність, через систему інтернет-олімпіад, дистанційних конкурсів.

3. Емпірико-практичний рівень, що включає ускладнений елемент проходження учнем, через систему екскурсій, колекціонування і т.д.

4. Дослідницький рівень (експериментальний), що включає більш ускладнений елемент проходження учнем через систему спецкурсів, спецсеінарів.

5. Творчий рівень (продуктивно-діяльнісний), що включає індивідуальну наукову діяльність, яку треба вважати найвищою для школярів. Вона регламентується спеціальними вимогами і завершується захистом своїх проєктів.

Процес дослідження має індивідуальний характер і відбувається за алгоритмом, за яким працюють здобувачі освіти Опорний заклад «Академічний ліцей»:

Подібна організація учнівської науково-дослідницької роботи під час пандемії як засобу розвитку життєвої компетентності особистості є ефективною за умови співпраці всіх елементів даної моделі. Починаючи з 5 класу, здобувачі освіти приймають участь в інтерактивному конкурсі «Ман-Юніор. Ерудит». Це дає їм можливість ознайомитися та готуватися до контрольних робіт під час захисту наукових робіт. У 7-9 класах, здобувачі освіти Опорного закладу «Академічний ліцей» приймають участь з творчими наробками та проєктами у Всеукраїнському конкурсі «МАН-Юніор. Дослідник», де вони захищають проєкти в режимі online. Здобувачі освіти 9-11 класів приймають участь у конкурсі-захисті наукових робіт Малої академії Наук та у Всеукраїнських конкурсах. III етап конкурсу захисту 2019-2020 та 2020-2021 відбувся за допомогою дистанційних онлайн платформ і дозволив отримати 2 місце учениці 10 класу Коробковій Марії та показати високі результати Грицай Діані. Учні в рамках педагогіки партнерства неодноразово приймали участь у наукових конференціях та друкували свої тези та статті у профільних виданнях. Результативність цієї моделі є дуже дієвою, особливо якщо врахувати специфіку окремих секцій та віддаленість навчального закладу від наукових центрів області та науковців. У рамках педагогіки партнерства реалізовано педагогічні умови для залучення учнів до дослідницької діяльності з розробки й реалізації проєктів по вирішенню проблем, які актуальні для учнів і громади та мають соціальну значимість, таких боротьба з інтернет-рекламою наркотичних речовин у місті Скадовську, реалізація соціальних проєктів для молоді у своєму місті.

Висновки. Таким чином, дослідницька діяльність та реалізація педагогіки партнерства за умов пандемії учнів може бути успішно організована, за умови готовності вчителя до організації такої форми роботи із здобувачами освіти. Поняття «науково-дослідницька компетентність» повинна включати в себе такі компоненти як відповідні знання, здатність застосувати ці знання

при проведенні дослідження та потребу школяра в дослідницькій діяльності. Здійснення дослідницької діяльності потребує спеціальних знань, умінь і навичок таких як ерудиція, нестандартне мислення, відповідальність, самостійність, рішучість. Уміння педагога організувати учнівську науково-дослідницьку роботу дає йому можливість творчо підходити до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів та використовувати її як засіб розвитку життєвої компетентності особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лиходєєва В. Г. Навчально-дослідницькі уміння та дослідницька діяльність учнів у психолого-педагогічній літературі [електронний ресурс] / В. Г. Лиходєєва. – режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dmpd/2007_27/_27/89-94%2027_2007.pdf

2. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002.

Сорока Т. В.,

Директор КЗ «Таврійський НВК «ЗОШ І-ІІІ ст - ДНЗ»

Роздольської сільської ради Михайлівського району Запорізької області,

sorok8145@gmail.com

СТВОРЕННЯ БАЗИ ДАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ ІЗ ЗДІБНИМИ ТА ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті обґрунтовано необхідність систематизації результатів роботи із здібними та обдарованими дітьми протягом всього періоду здобуття повної загальної середньої освіти. Наголошується на особливості використання інформаційних технологій, зокрема пропонується варіант створення персоналізованих таблиць.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, системність, наступність, база даних, персоналізовані таблиці.

In the article grounded necessity of systematization the results of work with capable and gifted children during all period of receipt of complete universal middle education. Emphasis is placed on the feature of the use of information technologies, the variant of creation of personalized tables is in particular offered.

Keywords: giftedness, gifted children, systematic, continuity, database, personalized tables.

Традиційні завдання для сучасної освіти у вигляді знань, умінь, навичок сьогодні недостатні, адже суспільство потребує особистостей, здатних творчо розв'язувати різноманітні професійні та життєві проблеми. Тому на перше місце виходить завдання допомогти кожному здобувачеві освіти вдосконалити свої індивідуальні творчі здібності з урахуванням того досвіду пізнання, якого він набуває, здобуваючи загальну середню освіту.

Особлива увага в роботі із здібними та обдарованими дітьми приділяється технологіям, які забезпечують «формування баз даних про талановитих і обдарованих дітей, банків методичних матеріалів по роботі з обдарованими дітьми, забезпечення консультаційної підтримки, підготовки фахівців для роботи з сім'єю обдарованої дитини, залучення громадськості, ЗМІ до проблем соціальної підтримки обдарованої дитини» [1, с. 173].

Систематизація результатів роботи над розвитком творчих здібностей дітей передбачає поетапне виявлення, вивчення та вдосконалення інтересів, здібностей та обдарувань дітей протягом всього періоду їхнього перебування у навчальному закладі. Принцип наступності забезпечує розв'язання основних завдань дошкільної та загальної середньої освіти, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти та державним стандартом загальної середньої освіти. «Головною умовою забезпечення наступності у вихованні і навчання є спрямованість педагогічного процесу дошкільного навчального закладу і початкової школи, а згодом і старшої школи на всебічний розвиток особистості дитини» [с.101].

Не втратити час, допомогти повністю розкритися індивідуальним здібностям молодших школярів у найсприятливіший для цього момент – завдання вчителів та вихователів, які працюють з дітьми 5-9 років. «Дитяча обдарованість, як правило, проявляється у дуже ранньому віці... Чим раніше буде виявлено обдарованість, тим більше часу буде на реалізацію, розкриття і розвиток таланту» [с. 69]. У цей час відпрацьовуються оціночний та аналітичний етапи. Основне завдання для вихователів ДНЗ – визначити спрямованість інтересів дітей, а вчителів початкових класів – вивчити схильність до вивчення наук, встановити тип обдарування чи здібностей. Важливість цих етапів незаперечна: по-перше, на наступних вікових етапах надолужити буде складно, по-друге, не сформована на належному рівні навчальна діяльність стане гальмом для творчого розвитку дитини у підлітковому віці. Також слід пам'ятати про суб'єктивність оцінок педагога. «Тому категорично не можна називати дитину виключно обдарованим або ж навпаки, звичайним малюком. Такі оцінки можуть згодом дуже негативно вплинути на розвиток дитини» [3, с. 71]. Для вивчення результатів роботи необхідно систематично фіксувати отримані дані, наприклад, у вигляді таблиці:

Етап	Ціль діагностики	Інструментарій	Вікова група	Респондент	Очікуваний результат
Оціночний	Виявлення кількості здібностей та ступінь вираження	Спостереження вихователя, психолога	5-6 років	Вихованці ДНЗ	Спрямованість інтересу
		Анкета для батьків №1			
Аналітичний	Визначення наукових інтересів	Анкета для учнів №1	7-8 років	Учні 3 класу Вчитель 2 класу	Схильність до вивчення наук
		Анкета для вчителя №1			
	Встановлення здібностей до вивчення наук	Анкета для учнів №2	9-10 років	Учні 4 класу	Тип наявного обдарування чи здібностей
		Анкета для учителя №2			
Анкета для батьків №2					

Примітки:

- інтереси дітей даного віку диференціюються нечітко і є нестійкими;
- відсутній абсолютний збіг інтересів та нахилів з одного боку і здібностями та обдарованістю з іншого;
- виявлений інтерес до науки визначає майбутні успіхи у її вивченні, оскільки мотивований заохоченням дорослих та ровесників

Діагностика сформованості та направленості наукових інтересів учнів середньої ланки дає можливість визначити сталість здібностей до вивчення наук та особливості прояву цих здібностей у процесі шкільної взаємодії. Важливо врахувати під час роботи з учнями основної школи, що вони переходять на новий рівень самосвідомості, що виявляється в прагненні зрозуміти себе, свої можливості й особливості, свою подібність до інших людей і свою відмінність:

Етап	Ціль діагностики	Інструментарій	Вікова група	Респондент	Очікуваний результат
Діагностичний	Вивчення соціального замовлення	«Карта інтересів»	11-12 років	Учні 5 класу	Сталість здібностей до вивчення наук
		Анкета для батьків			
	Оцінка ступеня вираження головних здібностей школяра, які виявляються у освітньому процесі	Анкета для батьків Експертна карта персонального оцінювання	13-14 років	Учні 8 класу	Прояв здібностей учнів у процесі шкільної взаємодії
	Систематизація уявлень про різні сторони розвитку	Анкета для учнів Характеристика учителем	14-15 років	Учні 9 класу	Здібності до суспільно-наукової, фізико-

	дитини. Виявлення переважного розвитку здібностей	Анкета для батьків			математичної, природничо- наукової галузі діяльності
--	--	--------------------	--	--	---

Примітки:

- результат буде об'єктивнішим, якщо залучити до опитування декількох вчителів, практичного психолога;

- інформація пропонується не лише вчителям, а й адміністрації, батькам.

Специфіка діагностичних досліджень учнів старшої школи полягає у поглибленні і розширенні їхніх здібностей для максимального сприяння у подальшому професійному виборі:

Етап	Ціль діагностики	Інструментарій	Вікова група	Респондент	Очікуваний результат
Поглиблення і розширення	Вибір галузі досліджень	Карта інтересів	15-16 років	Учні 10 класу	Професійна спрямованість
		Анкета для учителя			
		Анкета для батьків			

Примітки:

- акцентується увага на науково-дослідній, творчій діяльності;
- спостерігається значне зростання і збагачення обдарованості;
- формуються спеціальні нахили і здібності.

Знання вчителем особливостей розвитку здібностей та обдарувань учнів на різних вікових сходах допомагає планомірно, ефективно керувати процесом їхнього розвитку, спрямовувати діяльність на стимулювання процесів самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти. А діагностика рівня розвитку творчих здібностей – запорука організації ефективного процесу навчання та виховання дітей:

Персональна карта діагностики спрямованості інтересів, здібностей та обдарованості учня/учениці

Етап	Ціль діагностики	Інструментарій	Вікова група	Очікуваний результат	Результат і діагностики	Результативність
Оціночний	Виявлення кількості здібностей та їх вираження	Спостереження вихователя, психолога	5-6 років	Спрямованість інтересу		
		Анкета для батьків №1				
Аналітичний	Визначення наукових інтересів	Анкета для учнів № 1	7-8 років	Схильність до вивчення наук		
		Анкета для вчителя № 1				
	Встановлення здібностей до вивчення наук	Анкета для учнів № 2	9-10 років	Тип наявного обдарування чи здібностей		
		Анкета для учителя № 2				
		Анкета для батьків № 2				
Ді	Вивчення соціального	«Карта інтересів»	11-12 років	Сталість здібностей до вивчення наук		

а г н о с т и ч н и й	замовлення	Анкета для батьків				
	Оцінка ступеня вираження головних здібностей школяра, які виявляються у ОП	Анкета для батьків	13-14 років	Прояв здібностей учнів у процесі шкільної взаємодії		
		Експертна карта персонального оцінювання				
і Поглиблення розвитку	Систематизація уявлень про різні сторони розвитку дитини. Виявлення переважного розвитку здібностей	Анкета для учнів	14-15 років	Здібності до суспільно-гуманітарної, фізико-математичної, природничо-наукової галузі діяльності		
		Характеристика учителем				
		Анкета для батьків				
	Вибір галузі досліджень	Карта інтересів	15-16 років	Професійна спрямованість		

Творчість людини в цілому визначається як діяльність певного характеру, що виражає вищий ступінь активності. Кожній свідомій особистості властиві творчі здібності, хоча рівень їх розвитку неоднаковий. Тому необхідно створювати спеціальні умови для їхнього розвитку - практична діяльність, в якій би вони найповніше проявилися і отримали поштовх до розвитку.

Результати роботи вчителів в цьому напрямку різні. У зв'язку з цим потрібно наголосити, якою важливою є цілеспрямована робота як по визначенню, так і по розвитку творчих здібностей учнів, що визначається як прагнення до перетворювальної діяльності, спрямованої на удосконалення навчальної діяльності учнів і досягнення ними високих результатів у навчанні та вихованні. Забезпечуючи участь дітей у творчих конкурсах чи інтелектуальних змаганнях, вчителі активізують розумову діяльність учнів, вдосконалюють ті мислительні реакції, що відповідають за засвоєння знань і їх систематизацію. Крім того, в учнів розвивається свідоме ставлення до навчання, а також ініціативність

Залучення учнів до участі у конкурсах та змаганнях є безпосереднім та ефективним чинником впливу на якість знань. Адже активність інтелектуальної діяльності полягає в тому, що при попаданні нового об'єкта в поле зору людини у неї виникає інтерес до цього об'єкта та пов'язана з ним спрямованість подальшої діяльності, зумовленої потребою нових знань та дій: шляхом самостійних інтелектуальних операцій пізнаючи об'єкт отримує необхідний результат, продукт своєї творчої діяльності. Тобто, розвиток творчих здібностей учнів – невід'ємна частина активного ставлення учнів до результативної навчальної діяльності.

Таким чином очевидно, що систематична та цілеспрямована робота із здібними та обдарованими дітьми не лише сприяє підвищенню у дітей мотивації до навчання, активізації навичок самостійної організації пізнавальної діяльності, а відповідно зростанню якості освіти, а також, найголовніше, що «турбота про розвиток обдарованих дітей сьогодні – це турбота про розвиток науки, культури, соціальний розвиток суспільства в майбутньому» [1, с. 44].

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніскіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. – К.: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид Л.Галіцина, 2005 – 128 с. – (Б-ка «Шкіл. світу»).
2. Володарська М.О. Робота з обдарованими дітьми/ М.О. Володарська, А.І. Настенко, О.М. Пілаєва, С.М. Полуніна, В.М. Сисоєва. – Х.: Вид. група «Основа», 2010 – 190с.
3. Дворянчук Л.М. Раннє виявлення обдарованості у дітей дошкільного віку./ Л.М. Дворянчук //Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали ІХ Міжнародної

науково-практичної конференції 7-8 грудня 2017 р. м. Київ – К: Інститут обдарованої дитини, 2017 – с. 69-71.

4. Зимогляд В.А., Левшина О.М. Особливості роботи з обдарованими дітьми. / В.А. Зимогляд, О.М. Левшина//Інноваційні технології навчання обдарованої молоді: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції 7-8 грудня 2017 р. м. Київ – К: Інститут обдарованої дитини, 2017 – с. 101-106.

5. Кочубей Т.Д. Особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованою особистістю./ Т.Д. Кочубей // Педагогічні науки. – 2017. - № 2. – С. 171-175.

Стеценко Г. М.,

вчитель історії

Харківської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №114

Харківської міської ради

Харківської області

annnikja@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

У статті здійснено теоретичний аналіз основних особливостей роботи з пошуку та розвитку обдарованих дітей в Україні та провідних державах світу

Ключові слова: обдаровані діти, зарубіжний досвід, навчання обдарованих дітей, розвиток, програма.

The article provides a theoretical analysis of the main features of work on search and development of gifted children in Ukraine and leading countries of the world.

Key words: gifted children, overseas experience, gifted children teaching, development, program.

У світлі суцільної глобалізації та постійної творчої еволюції, коли успіх держави в розвитку економіки, соціальної сфери, культури залежить від інтелектуального потенціалу населення та інноваційної творчої мобільності, на перший план в педагогічній спільноті виходить необхідність створення сприятливих умов для розвитку здібностей обдарованих і талановитих дітей.

Відбір, виховання та освіта обдарованої молоді – одна з найважливіших світових педагогічних проблем.

Тож, обдарована дитина. Хто вона?

Обдарований – який має великі природні здібності; здібний, талановитий. [3] *Обдарована дитина* – це дитина, яка вирізняється яскравими, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у тій чи іншій сфері діяльності.

О.Кульчицька визначає, що обдаровані діти відчують більшу потребу до розумового навантаження, можуть легко мобілізувати сили для досягнення пізнавальної мети, надзвичайно здібні до зосередження, люблять систематизувати та класифікувати, дивують незвичайними висновками та оригінальними узагальненнями. [5]

Наразі більшість психологів визнають, що розвиток обдарованої дитини залежить від сукупності та взаємодії спадковості (природних задатків) та соціального середовища.

Проаналізувавши спеціальну літературу з проблеми розвитку обдарованих дітей та спостерігаючи за своїми учнями, я виділила для себе найбільш важливі характерні особливості, властиві лише обдарованим учням. Саме ці особливості й послужили мені опорою в роботі з інтелектуально обдарованими здобувачами освіти, а саме:

- обдаровані діти дуже активно досліджують навколишній світ і не приймають будь-яких обмежень у своїх дослідженнях;

- вони здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки, а також будувати альтернативні моделі й системи подій;

- талановиті діти легко справляються з пізнавальною невизначеністю, із задоволенням сприймають складні й довгострокові завдання й не люблять, коли їм нав'язують готову відповідь;

- обдарована дитина здатна тривалий час (до кількох годин) концентрувати свою увагу на одній справі, вона буквально занурюється у своє заняття, якщо їй це цікаво;
- обдаровані діти постійно намагаються вирішувати проблеми, які їм поки що «недоступні», у вирішенні окремих досягають успіху.

У Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю [7] визначено, що основні труднощі щодо пошуку, розвитку і підтримки обдарованої молоді викликані насамперед:

- безсистемністю роботи з обдарованими учнями студентами та відсутністю її належного правового, фінансового, організаційного, науково-методичного забезпечення;
- потребою систематизувати форми соціального захисту обдарованої молоді з боку держави;
- слабкою матеріально-технічною, науково-дослідницькою та експериментальною базами в навчальних закладах для роботи з обдарованою молоддю;
- відсутністю цільового асигнування щодо забезпечення роботи з обдарованою молоддю.

Наразі шкільна освіта перебуває на важливому етапі розвитку та принципових змін, пов'язаних із загальносвітовою глобалізацією та невпинним розвитком новітніх технологій.

Найактуальнішою метою роботи освітян є вирішення проблем пошуку та розвитку творчого потенціалу обдарованих здобувачів освіти для досягнення повної самореалізації в самостійному житті, формування інтелектуального потенціалу як найвищої цінності нації.

Пошук обдарованих дітей тісно пов'язаний з аналізом розвитку окремого здобувача освіти, але ефективна ідентифікація обдарованості за допомогою, наприклад, тестування неможлива. [4] Невисокі результати тестування можуть свідчити, наприклад, про недостатню соціалізацію дитини, або про недостатню на той момент освіченість, не виключаючи обдарованості дитини.

Тому для діагностики та пошуку обдарованих здобувачів освіти доцільно спрямовувати зусилля на структурований, поетапний пошук обдарованих дітей в процесі індивідуалізованої та диференційованої освіти.

У процесі виявлення творчої та обдарованої молоді використовується психолого-педагогічний моніторинг, який є довготривалим та непростим процесом. Він включає в себе такі аспекти як: [4]

- оцінка розвитку дитини та особливості конкретних проявів обдарованості, пов'язані зі спробами її реалізації в різних видах діяльності;
- аналіз рівня обдарованості дитини на конкретному віковому етапі та перспективи розвитку у подальшому;
- комплексне оцінювання різних сторін поведінки й діяльності дитини;
- аналіз поведінки дитини в тих сферах діяльності, які в максимальній мірі відповідають її схильностям та інтересам (включення дитини в спеціально організовані додаткові заняття, залучення її в різні форми відповідної предметної діяльності і т.д.);
- використання таких методів психодіагностики, що мають справу з оцінкою реальної поведінки дитини в реальній ситуації (аналіз продуктів діяльності, спостереження, бесіда, експертні оцінки вчителів і батьків тощо)

Обдарованій дитині необхідно створити максимально сприятливі умови для розвитку, мотивувати та підтримувати. Але необхідно не забувати, що надмірно виділяти таку дитину в учнівському колективі не варто. Це може привести до психологічного дискомфорту або прямих конфліктів.

Робота з обдарованими здобувачами освіти неможлива без розвитку пошуково-дослідницької активності. Тож доцільно використовувати такі методи роботи як:

- дослідницький;
- частково-пошуковий;
- проблемний;
- проєктний.
- Ефективними є такі форми роботи з обдарованими учнями як:
- участь в предметних олімпіадах, турнірах;
- захист науково-дослідницьких робіт МАН;
- інтелектуальні марафони;
- творчі конкурси та вікторини;
- проєктна робота з різної тематики;

- рольові ігри (наприклад, урок-суд на уроках історії чи правознавства);
- індивідуальні творчі завдання;
- конкурси мовознавців, ораторського мистецтва та логічного мислення;
- зустрічі та консультації провідних спеціалістів певних галузей з обдарованою молоддю для розширення кругозору та більшої мотивації дитини (наприклад, з випускниками школи, які досягли певних успіхів);
- створення індивідуальних програм та планів роботи з обдарованими
- дітьми учителями-предметниками та класними керівниками;
- розвиток обдарованості учнів в малих групах в рамках роботи
- курсів за вибором, практикумів, творчих і науково-дослідних лабораторій, творчих студій, проектної діяльності.

У власній роботі з обдарованими дітьми я використовую як індивідуалізований підхід, так і розвиток творчих здібностей здобувачів освіти безпосередньо на уроках історії, правознавства та курсу «Громадянська освіта».

Формування творчої людини на уроках історії насамперед передбачає:

- створення мотивації;
- урахування вікових та психолого - фізіологічних особливостей учнів;
- систематичне розв'язання на уроці та в позаурочний час різноманітних творчих завдань;
- використання різних засобів, підходів до учня;
- проблемний підхід до вивчення тем.

Вважаю, що учні на уроці повинні отримувати маленьку перемогу: переходити від простого репродуктивного завдання до більш складного творчого; від доповнення до повідомлення або реферату; від боязні підняти руку на уроці до активного обговорення поставленої проблемної теми.

Саме так, поступово, можна виявити потенціал обдарованої дитини.

На своїх уроках я використовую різнобічний спектр інноваційних форм і методів роботи, що дає змогу розвитку творчих задатків учнів.

Одним з них є метод пізнавальної активності, який формує навички самостійно здобувати знання, працюючи з підручником, картами, статистичним матеріалом, картинками, схемами, проводити спостереження, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, висувати гіпотези, знаходити різноманітні засоби розв'язання проблеми, застосовувати отримані знання при виконанні творчих завдань.

Для досягнення мети також використовую проблемний і дослідницький методи з урахуванням вікових особливостей дітей. Неможливо розвивати вміння мислити самостійно тільки час від часу на окремих уроках або лише у старших класах. Мотивація прагнення учнів до пошуку додаткових знань самостійно, отримання радості пошуку від процесу набуття знань, вироблення вміння аргументувати власну точку зору – над цим починаю працювати з дітьми з п'ятого класу. Так, у п'ятому класі при проведенні практичних занять використовую такі творчі пошукові завдання, як: «Мій родовід», «Історія мого прізвища», «Історія моєї вулиці» тощо.

Активізація творчих здібностей учнів стає можливою лише за умови наявності елементів гри, адже саме гра належить до методів стимулювання пізнавальної активності учнів, є засобом її підвищення. Форма проведення ігрових уроків залежить від вікових категорій учнів та їх індивідуальних особливостей.

Великою популярністю серед учнів користувалися уроки - екскурсії у Стародавній Єгипет, Грецію (6 класи), урок - інсценування «Один день у стародавньому місті», «Рицарський турнір» (7 класи), урок - мандрівка «Шляхами Христофора Колумба» (8 класи), гра «Історичний Аліас» (8-11 класи). Обдаровані здобувачі освіти на таких уроках вирізняються особливою активністю та мають змогу проявити свою креативність, жагу до знань, часто стають лідерами команди.

Як вже згадувалось вище, обдаровані діти схильні робити неочікувані, альтернативні висновки на основі отриманих знань, тож закріпленню навичок аналізу історичних подій сприяє проведення уроків-суду в 8-11 класах. Такі заходи дозволяють учням не тільки розкрити значення історичного явища, а і розвивати пошукові навички, ораторське мистецтво, мистецтво дебатів, вміння критично мислити та робити власні висновки на основі конкретно-історичного матеріалу.

Активізація та розвиток творчості стає можливою лише за умови наявності елементів проблемного навчання: створення проблемних ситуацій, постановку пізнавальних задач.

При використанні на уроках проблемного навчання провожу в необхідних випадках пояснення змісту найскладніших моментів, створюю проблемну ситуацію так, що на основі аналізу фактів учні самостійно роблять висновки і узагальнення, формують разом з учителем певні поняття та закони.

Для перевірки рівня засвоєння знань готую тексти з помилками. Подібні завдання використовую в двох варіантах: пропоную учням текст з навмисно допущеними помилками, які необхідно знайти і виправити, або пропоную учням самостійно скласти такий текст як диференційоване домашнє завдання.

У своїй роботі намагаюсь використовувати такі технології, де у центрі уваги – учень. Це усні журнали, конференції, диспути, дослідження, презентації проєктів, семінарські заняття. Такі уроки стимулюють і організують розумову діяльність учнів шляхом порівнянь, зіставлень, протиставлень, знаходження аналогій, інших способів творчого сприйняття матеріалу і застосування його в майбутньому.

На уроках курсу «Громадянська освіта» часто використовую проєктний метод з таких тем, як «Медіаграмотність», «Громадянські права», тощо. В минулому навчальному році в рамках теми «Світ інформації та мас-медіа» було проведено конкурс відео-кліпів на задану тему.

Це розвиває пошукову активність, дозволяє розкрити креативність обдарованих дітей та проявити їх лідерські якості.

Таким чином, у моїх учнів формується здатність до самостійного оволодіння знаннями шляхом власної творчої діяльності.

Варто зазначити, що для роботи з обдарованими здобувачами освіти обов'язковим є педагогічний супровід та постійне оновлення змісту та форм роботи щодо створення особистісно орієнтованої системи роботи з обдарованими дітьми та молоддю.

Всі вище зазначені форми та методи роботи є звичними та зрозумілими для українських освітян. Але наразі в Україні не існує єдиної державної програми, яка дозволяла б більш ґрунтовно підійти до питання розвитку обдарованої молоді.

Світова освітня галузь розвивається стрімкими темпами, доцільно було б звернути увагу на іноземний досвід роботи з обдарованими дітьми.

Південна Корея, Китай, Японія та Сингапур з року в рік демонструють високі показники у рейтингу PISA, що свідчить про гарний рівень розвитку освіти в цих країнах. Такі стабільно високі показники ґрунтуються на принципі дотримання так званої «тріади»: хороші вчителі, сучасно обладнані навчальні заклади, помірковані програми роботи з обдарованими дітьми.

Для виявлення обдарованої молоді в країнах Азії використовують наступний алгоритм: виконання тестів на IQ, регулярне проведення єдиних державних іспитів, конкурсний відбір до «супершкіл» (спеціальних навчальних закладів для обдарованих дітей). У вище зазначених країнах створюються спеціальні школи при університетах, у яких працюють університетські викладачі, що дозволяє давати обдарованим дітям вищий рівень академічних знань. Такі навчальні заклади обладнані різноманітними сучасними фізичними та хімічними лабораторіями, класами робототехніки, електронними читальними залами, цифровими лабораторіями тощо.

У Кореї (м. Бурсан) було відкрито Кореїську наукову Академію (колишня «супершкола»), яка по суті є «дитячим університетом». Тут навчаються лише обдаровані учні старшої школи за математичною та природничою направленістю. Головною відмінністю такого навчального закладу є викладання англійською мовою вчителями з різних куточків світу. Варто зазначити, що особливу увагу держави приділяють розвитку та підвищенню кваліфікації вчителів (у тому числі закордоном), які працюють з обдарованою молоддю. Робота з обдарованою молоддю в країнах Азії ґрунтується, насамперед, на дослідницькій діяльності. Обдаровані діти беруть участь у конференціях та міжнародній дослідницькій діяльності, що дає високу мотивацію до навчання та всебічного розвитку учнів. Використовується індивідуалізація навчання обдарованих дітей (наприклад, в Японії створені старші школи із заліковою системою). Розгалуженою є й система позашкільних освітніх закладів, репетиторських центрів тощо. [6]

Цікавим фактом щодо роботи з обдарованими учнями є те, що в навчальних закладах нерідко існує практика перегрупування дітей при навчанні не за класами, а за рівнями досягнень. [6]

Важливу роль у мотивації розвитку обдарованої молоді відіграє державне стимулювання (пільги, стипендії тощо).

Пошук обдарованих дітей в навчальних закладах Європи схожий на систему роботи в Україні. Обдаровані діти ідентифікуються за їхніми досягненнями з предметів шкільної програми, олімпіад та конкурсів, позашкільної діяльності. У деяких європейських країнах існують спеціальні дослідницькі центри, що розробляють групові та індивідуальні тести для виявлення обдарованості (Центр дослідження обдарованості при університеті Неймегена в Нідерландах та при університеті Антверпена в Белгії). В Австрії, Польщі та Ірландії проводять диференційовані психологічні та загальні стандартизовані тести для виявлення обдарованості. [2]

Найбільш розповсюдженими в європейських навчальних закладах є такі форми та методи роботи з обдарованими учнями:

1. «Перескакування» через класи;
2. «ранній вхід» в освіту;
3. регіональні, національні та міжнародні конкурси й олімпіади;
4. літні школи і табори для обдарованих дітей;
5. спеціальні класи та спеціалізовані школи;
6. надання позашкільної освіти;
7. психологічна підтримка для учнів та батьків;
8. індивідуалізація навчання (індивідуальний навчальний план, індивідуальна шкільна кар'єра, індивідуальне наставництво);
9. змішані класи зі старшими учнями;
10. центри обдарованості або курси при університетах, відвідування університетських занять разом зі студентами, отримання університетських кредитів;
11. звільнення від обов'язкової освіти, часткове самонавчання;
12. раннє закінчення школи;
13. експериментальні програми в звичайних школах;
14. індивідуальні позашкільні наставники;
15. курси вихідного дня.

Особлива увага, як і в школах Азійського регіону, приділяється підвищенню кваліфікації вчителів, що працюють з обдарованими учнями

(програма післядипломної освіти ЕСНА-European Council for High Ability).

Ця програма для вчителя завершується отриманням диплому «Спеціаліст з освіти обдарованих дітей» і кожна школа має принаймні одного такого вчителя. Також створюються асоціації та мережеві структури для обміну досвідом щодо роботи з обдарованою молоддю як для вчителів, так і для психологів.

Ґрунтовним та систематизованим є підхід до роботи з обдарованими учнями в школах США, де особливе місце займає принцип диференціації освіти в навчальному просторі. Це виражається як у заснуванні спеціалізованих шкіл так і в створенні особливих умов для розвитку обдарованих особистостей у звичайному навчальному закладі. [8]

Так, в американських школах у кожній віковій групі може вводитись різний рівень навчання одного предмету. Обдаровані діти мають можливість займатися на найвищих рівнях навчання. Крім того, до 20% часу вони можуть віддавати вивченню предметів, що відповідають їхнім особливим інтересам і потребам, що сприяє спеціалізації навчання. [1]

Також використовуються наступні стратегії в навчанні обдарованих дітей [11]:

1. прискорене формування базових навичок за допомогою реорганізації основної навчальної програми відповідно до більш високого рівня знань і розвитку обдарованих учнів («прискорення»);

2. включення учнів в активну навчальну діяльність з розробки та вирішення проблем і в дослідницьку роботу («збагачення»);

3. забезпечення учнів можливістю налагоджувати зв'язки всередині пропонованої системи знань за допомогою концентрації на ключових питаннях, ідеях і темах («міждисциплінарне навчання»).

Велика увага приділяється проблемі підготовки вчителів для роботи з обдарованими учнями. У деяких школах працюють спеціальні вчителі для обдарованих, які спільно з предметниками обирають стратегію навчання для конкретного учня. Активно використовується і метод наставництва.

Тож, аналізуючи досвід іноземних держав щодо роботи з обдарованою молоддю, та порівнюючи цей процес з українським, можна зробити висновок- стабільно високі показники завжди ґрунтуються сукупності таких факторів, як: досвідчені вчителі, сучасно обладнані навчальні заклади, помірковані програми роботи з обдарованими дітьми.

Наразі, в Україні не існує єдиної державної програми, яка дозволяла б більш ґрунтовно підійти до питання розвитку обдарованої молоді. Українські вчителі працюють з обдарованою молоддю в рамках розширеної академічної свободи, але робота з такими дітьми потребує неабиякого досвіду. Цей факт свідчить про те, що молодим спеціалістам вкрай необхідна якісна система підвищення кваліфікації направлена саме на підготовку роботи з обдарованими здобувачами освіти.

В українській практиці пошук талановитої та обдарованої молоді зазвичай ґрунтується на аналізі вже здобутих дитиною високих досягнень в навчанні, такі діти беруть участь в конкурсах, олімпіадах маючи готову інтелектуальну базу.

З таким підходом дуже легко пропустити дитину, яка ще не розкрила свій творчий потенціал.

Для більш продуктивного пошуку творчих здібностей у дітей дуже важлива підтримка психологічної служби, розробка структурних та індивідуальних тестувань для виявлення обдарованої молоді.

Підсумовуючи вище сказане, слід зазначити, що для вітчизняної системи шкільної освіти перспективними є: комплексне використання методів діагностики обдарованості, розвиток творчих і лідерських здібностей в учнів, поглиблення диференціації за програмними цілями, змістом і методами навчання, використання спеціалізованих програм педагогічного наставництва, налагодження обміну досвідом в аспектах роботи з обдарованими дітьми з іноземними колегами.

Усвідомлюючи важливість всебічного розвитку та підтримки обдарованої та творчої молоді України, кожен освітянин робить свій внесок в розквіт та зміцнення нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз О. Питання дитячої обдарованості в американській системі шкільної освіти / Олена Бевз // Рідна шк. – 2006. – № 7. – С. 78–80.
2. Бочарова О. А. Обдаровані діти в Польщі: соціально -педагогічна підтримка [Текст] : монографія / О. А. Бочарова. – Горлівка : Видавництво Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов, 2012. – 480 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : Близько 170 000 слів / укл. та гол. ред. Вячеслав Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1428 с.
4. Качур О. В. Робота психолога в системі пошуку та диференціації обдарованих дітей / О. В. Качур // Обдарована дитина. – 2013. №2. – С. 35 – 41.
5. Кульчицька О.І. Проблеми обдарованості в сучасній психології//Неперервна професійна освіта:теорія і практика:збірник наукових праць / за ред.І.А.Зязюна.- У 2-х ч.-Ч.1-К.,2001.-С.263-268
6. Проблема розвитку обдарованої особистості в Україні і світі: сучасний стан і перспективи // Нові технології навчання: Наук.-метод, зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ-Вінниця, 2012. – Вип. 73. – С. 8-15.
7. Інтернет-ресурси:
8. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2006-%D1%80#Text> – Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки
9. <http://www.ed.gov> – Міністерство освіти США;
10. <http://www.nfgcc.org> – National Foundation for Gifted Children (USA);
11. <https://www.education.udel.edu/wp-content/uploads/2013/01/GiftedStudents.pdf>

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ТА РОЗВИТОК ЇХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Анотація

Кожна дитина в чомусь унікальна, їй треба тільки дати шанс проявити себе, зробити правильний вибір, допомогти не розгубити природні задатки. Кожен учень має можливість досягти тієї висоти, на якій бачить себе. У загальноосвітньому навчальному закладі обдаровані діти повинні проявляти можливості та реалізувати себе. У цьому можуть допомогти соціальний педагог, практичний психолог, класний керівник та вчитель-предметник, які супроводжують обдаровану дитину протягом усього навчання у школі.

Annotation

Every child is unique in something, he just needs to get a chance to prove himself, make the right choice, help not to lose the natural inclinations. Every student has the opportunity to reach the height at which he sees himself. In a secondary school, gifted children must get the opportunities and realize themselves. This can be helped by a social educator, a practical psychologist, a class teacher and a subject teacher who accompany the gifted child throughout school.

Ключові слова

Обдарованість, дитяча обдарованість, обдаровані діти, талант, розвиток здібностей, творчий потенціал, творча особистість.

Keywords

Giftedness, children's talent, gifted children, talent, development of abilities, creative potential, creative personality.

«Своєчасно знайти, виховати й розвинути задатки і здібності у своїх вихованців, своєчасно розпізнати в кожному його покликання – це завдання стає тепер найголовнішим у системі навчально-виховного процесу».

В. О. Сухомлинський

Яких же дітей необхідно називати обдарованими і що таке обдарованість? Нині існує понад 100 (!) визначень обдарованості, при чому серед них немає жодного, яке цілком влаштувало б хоч якусь частину психологів і педагогів.

У найновішому словнику української мови зазначено що обдарованим (талановитим) є той, хто має великі здібності; дар (талант) – це видатні природні здібності, хист, обдарування даної людини [1]. З цього погляду, будь-яка дитина може стати обдарованою за сприятливих обставин. Підтверджує таку думку дослідник Н. Лейтес, який вважає, що потенційно обдарованими є 93–95 % загальної кількості обдарованих людей [2]; а також науковець О. Орлов, який зазначає, що «...усі діти без винятку обдаровані від народження багатьма талантами і здібностями, та головними із них є здібності жити, переживати своє життя і діяти в своєму житті» [3, с. 2].

Ще одне визначення: обдарованість – своєрідне поєднання здібностей (окремих психічних якостей, що обумовлюють можливості людини в тій чи іншій діяльності), єдність, яку вони складають у своїй взаємодії; обдарованість містить у собі здатність до узагальнення, інтелектуальну потенцію, високу креативність та високий рівень мотивації.

Натомість питання дитячої обдарованості є одним із найбільш дискусійних. Існує два протилежних погляди: «всі діти є обдарованими», що до рівня обдарованої дитини можна розвинути практично будь-яку здорову дитину, при умові створення сприятливих умов – «обдаровані діти зустрічаються дуже рідко, це унікальне явище, в цьому випадку, основна увага приділяється пошуку обдарованих дітей» [4, с. 5].

На мою думку, із задатками обдарованості народжується кожна психічно нормальна людина, яка має потенційні здібності у тій чи іншій сфері діяльності. Подальша доля дару залежить від

середовища, де живе й формується людина, насамперед участі батьків та педагогів у розвиток здібностей дитини.

Проте, дослідження О. Демченко доводять, що кількість осіб із проявами різних видів обдарованості може бути до 15–30% від загальної вікової вибірки.

Тобто приблизно кожна 5-та – 3-тя дитина у класі може бути потенційно обдарованою. Відповідно до цього, будь-який вчитель у класі матиме талановитих особистостей [5].

Щоб повніше зрозуміти змістове наповнення поняття «обдарованість», розглянемо сутність двох термінів: обдаровані діти та дитяча обдарованість.

Дослідник О. Савенков терміном «обдаровані діти» позначає особливу групу дітей, «що випереджають однолітків у розвитку, а дитяча обдарованість, навпаки, не передбачає селекції, а кожна людина має певний «інтелектуальнотворчий потенціал» [6]. Також науковець найбільш повно описав особливості обдарованої дитини: допитливість; відмінна пам'ять; гнучкість; надситуативна активність; здібність до прогнозування; продуктивність і оригінальність мислення; лідерство; високий рівень розвитку логічного мислення; підвищений інтерес до дивергентних задач; висока концентрація уваги; самостійність тощо.

Дефініція «обдарованість» визначається Д. Богоявленською як: системна якість психіки, яка визначає можливість досягнення людиною вищих результатів у одному або кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми [7]. Також автор зазначає, що поняття «обдарованість» і «творча обдарованість» виступають як синоніми, а дефініцію обдарована дитина визначають як «дитину, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді визначними досягненнями (чи має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому або іншому виді діяльності».

Краще зрозуміти сутність поняття «обдарованість» допомагає визначення, подане сучасними дослідниками К. Крутій, О. Фунтіковою:

«1. Загальні задатки та здібності, що зумовлюють діапазон можливостей людини, рівень та особливості її діяльності.

2. Якісне поєднання здібностей, що забезпечують успішність виконання діяльності та значні успіхи порівняно з іншими людьми. До компонентів обдарованості дошкільників можна віднести:

домінантну роль пізнавальної мотивації, дослідницьку активність, можливість знаходити оригінальні рішення, можливість прогнозування тощо. Загальною ознакою обдарованості дитини є випереджальний розвиток інтелекту щодо її віку» [8, с. 173].

Існують різні типи обдарованості. Так, дуже дефіцитна і найменш вивчена лідерська або соціальна обдарованість. Така обдарованість характеризується здатністю розуміти інших людей, будувати з ними конструктивні взаємини, управляти ними. Ще один тип обдарованості – художня. Цей тип обдарованості, як правило, виявляється у високих досягненнях у художній діяльності – музика, танці, живопис, скульптура, сцена. Психомоторна (спортивна) обдарованість виявляється дуже помітно, але в контексті середньої загальноосвітньої школи не являє спеціального інтересу. Учні зі спортивною обдарованістю часто не зовсім добре вчать. Це пов'язано насамперед із нестачею часу та належного бажання. Якщо в школярів, що захоплюються спортом, створити відповідну мотивацію, тобто настрій, то вони, як правила, можуть чудово навчатися.

Пряме відношення до школи мають таких три типи обдарованості: академічна, інтелектуальна і творча (креативна).

Академічна обдарованість являє собою яскраво виражену здатність навчатися. Академічно обдаровані школярі – це завжди генії самого навчання, це блискучі професіонали шкільної праці, чудові майстри швидкого, міцного та якісного засвоєння.

Інтелектуальна обдарованість – це не тільки і навіть не стільки здатність навчатися, скільки вміння думати, аналізувати, зіставляти факти, тобто виконувати складну інтелектуальну роботу. Носії такої обдарованості – розумники та розумниці. Вони іноді блискуче, іноді непогано, іноді чудово з одних предметів і погано з інших – це залежить від їхнього ставлення до предмета й до викладача.

Творча обдарованість (креативна) – це те що виявляється в нестандартному баченні світу, в нешаблонному мисленні і в тому, що суспільство оцінює понад усе. У творчій обдарованості багато різних варіантів: є учні, які виявляють неабиякі творчі можливості буквально в будь-якій діяльності, за яку беруться, але бувають учні, в яких таке нестандартне бачення виявляється досить яскраво лише в одній сфері.

Кожна обдарована (талановита) дитина – індивідуальність і потребує особливого підходу.

Виявити талант мають психологічні служби, а створити умови для виявлення суто педагогічне завдання.

Виявлення обдарованих і талановитих дітей - це тривалий процес. Обдарована дитина сама собі допоможе, якщо вчитель творчий, а навчальний процес цікавий, різнобічний, результативний.

Мета роботи з обдарованими дітьми:

- виявлення таких дітей та створення умов для їх оптимального розвитку;
- розвиток інтелектуальних, творчих здібностей дітей на уроках біології;
- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості учня;
- визначення особливостей обдарованості, діагностики обдарованих учнів, психолого-педагогічний супровід;
- покращення якості підготовки учнів щодо стандартів освіти;
- підвищення результативності олімпіад, конкурсів;
- визначення умов для профілізації учнів;
- підвищення рівня професійної компетентності та педагогічної майстерності вчителів школи.

Система роботи з виявлення обдарованих дітей включає в себе:

- попередню діагностику сформованості інтелектуальних умінь;
- спостереження за роботою учнів на уроках біології, під час виконання практичних та лабораторних робіт;
- під час позакласних заходів;
- аналіз результатів виконання самостійних, творчих робіт;
- аналіз результатів участі учнів в олімпіадах, інтелектуальних змаганнях, конкурсах, вікторинах тощо.

Заходи для організації роботи з обдарованими дітьми :

1. Створення інформаційного банку даних обдарованих дітей із різних напрямів діяльності.
2. Індивідуалізації і диференціації навчання.
3. Систематизація матеріалів періодичних видань із проблеми дитячої обдарованості.
4. Проведення проблемно-тематичних семінарів із метою систематичного підвищення майстерності вчителів, які працюють з обдарованими дітьми.
5. Створення авторських програм спецкурсів, факультативних занять із врахуванням індивідуальних здібностей обдарованих дітей.
6. Організація та проведення творчих звітів педагогів за результатами роботи з обдарованими дітьми на індивідуальних заняттях, гуртках та підготовка до друку матеріалів із досвіду їх роботи.
7. Забезпечення участі обдарованих дітей у житті школи та класу, міських, районних, обласних творчих конкурсах, олімпіадах.
8. Розробка системи матеріального та морального заохочення обдарованих учнів та вчителів, які працюють з ними.
9. Розгляд питань організації роботи з обдарованими дітьми та визначення подальших напрямів роботи на засіданнях шкільних, районних (міських) методичних об'єднаннях учителів, педагогічних радах, нарадах директорів, колегиї відділу освіти.

У навчальній діяльності робота з обдарованими дітьми ґрунтується на диференційованому підході, що сприяє розширенню й поглибленню освітнього простору предмета, то шляхами розвитку обдарувань та нахилів учнів на уроках біології є:

1. Включення у структуру уроку біології проблемних, евристичних методів роботи, різних форм організації навчальної діяльності.
2. Забезпечення участі школярів у позакласних заходах з предмета, у заняттях еколого-натуралістичних гуртків.
3. Використання ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань).
4. Прийом «незавершене рішення».
5. Проблемні запитання.
6. Ефект Розенталя (виділення найкращого).
7. Створення умов для самостійної діяльності.
8. Створення умов для участі учнів у олімпіадах, турнірах, конкурсах з біології та екології.

9. Виконання творчих завдань: складання ребусів, кроссвордів, цікавих завдань, тестових завдань.

10. Створення презентації з теми.

11. Аналіз виконаної роботи (самоосвітньої діяльності), усунення помилок, наведення власних прикладів.

«Пам'ятайте, що радість успіху – це могутня емоційна сила, від якої залежить бажання дитини бути хорошою. Турбуйтеся про те, щоб ця внутрішня сила дитини ніколи не вичерпувалася. Якщо її немає, не допоможуть ніякі педагогічні хитрощі».

В. О. Сухомлинський

ЛІТЕРАТУРА

1. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика: близько 60 000 слів/За заг. ред. проф. В. С. Калашника. Харків: ФОП Співак Т. К., 2009. 960с.

2. Лейтес Н. С. Ранние проявления одаренности. Вопросы психологии. 1988. № 4. С. 98–107.

3. Миллер А. Драма одаренного ребенка и поиск собственного. Пер. с нем. Москва: Академический Проект, 2001. 144 с.

4. Піроженко Т. О. Особистісний потенціал дитини дошкільного віку URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/24.pdf> (дата звернення: 08.01.2021).

5. Демченко О. Організація квазіпрофесійної діяльності майбутніх вихователів обдарованих дітей на практичних заняттях із педагогічних дисциплін. URL: part_1/10.pdf (дата звернення: 06.01.2021).

6. Савенков А. И. Одаренные дети в детском саду и школе: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений. Москва: Академия, 2000. 232 с.

7. Рабочая концепция одаренности / [Д. Б. Богоявленская, А. В. Брушлинский, В. Н. Дружинин и др.]; науч. ред. В. Д. Шадриков. Москва: ИЧП «Издательство Магистр», 1998. 68 с.

8. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. 324 с.

Тимошів Н. В.,

завідувач відділу методичного

Позашкільний навчальний заклад

«Дитячий парк «Запорізький міський ботанічний сад»

Запорізької міської ради Запорізької області

tnvtvi@ukr.net

СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ ЯК ОДНА ІЗ УМОВ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ

У статті розглядається ситуація успіху як важливий педагогічний прийом розвитку обдарованості дітей та засіб виховання позитивних якостей особистості.

Ключові слова: успіх, ситуація успіху, пізнавальна активність, методи та алгоритм створення ситуації успіху.

The article discusses the situation of success as an important pedagogical method of developing children's talents and means of educating positive personality traits.

Keywords: success, situation of success, cognitive activity, methods and algorithm for creating a situation of success.

Кожна людина намагається бути успішною, і це природньо. Обдарованість – дар природи, яким наділена кожна дитина. Психологічні особливості обдарованих дітей обумовлюють певні акценти основних цілей освітнього процесу, які формують знання, вміння і навички в певних галузях і створюють умови для пізнавального і особистісного розвитку учнів з урахуванням їх обдарування.

Обдаровані діти особливо потребують позитивної педагогічної уваги. А надати таку підтримку «нестандартному» учню може лише «нестандартний» педагог.

Саме тому перед кожним педагогом стоїть завдання формувати інтелектуально-творчий потенціал нашої держави шляхом впровадження інноваційних підходів, створення сприятливих умов розвитку кожної обдарованої дитини, реалізації права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу, особистісну самореалізацію. Особлива роль у цьому процесі надається позашкільним закладам освіти, які в Україні є широкодоступними.

Інноваційна діяльність позашкільних навчальних закладів реалізується системним експериментуванням у формі нових оригінальних технологій.

Серед сучасних педагогічних технологій специфічне місце займає технологія «Створення ситуації успіху».

Освітній процес є успішним лише в тому випадку, коли хоч один із його учасників пережив відчуття радості й успіху. А тому, на сучасному етапі розвитку освіти, педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» залишається дуже актуальною.

Актуальність проблеми сьогодні полягає в тому, що:

- знання, якості, мислення сучасної людини мають бути гнучкими, мобільними, конкурентоздатними;
- особистість має вміти володіти комунікативною культурою, працювати в команді;
- критичне мислення, оцінювання ситуації, вміння знаходити шляхи вирішення проблем – запорука успіху;
- вміння працювати з інформацією, використовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення – вимоги сучасного життя.

Народження педагогічної технології «Створення ситуації успіху» було зумовлено самим життям. К. Д. Ушинський розмірковував, як краще організувати навчання дітей. Він зазначав, що «розумова праця учня, успіхи й невдачі у навчанні – це його духовне життя, його внутрішній світ, ігнорування якого може призвести до сумних результатів. Дитина не тільки щось пізнає, засвоює матеріал, а й переживає свою працю. Висловлює особисте ставлення до того, що їй вдається і не вдається».

Педагог дійшов висновку, що тільки успіх підтримує інтерес дитини до навчання. Проте інтерес виявляється лише тоді, коли є натхнення, що з'являється від успіху в процесі оволодіння знаннями. Дитина, яка ніколи не пізнала радості праці в навчанні, не відчула гордості від того, що труднощі подолані, втрачає бажання й інтерес навчатись.

Невипадково А.С. Макаренко висунув ідею «завтрашньої радості», у якій було втілено перспективу розвитку колективу та особистості, а В.О. Сухомлинський увів до педагогічного лексикону термін «школа радості». Нагадаємо його слова про те, що пізнавальна діяльність дитини повинна стати для неї джерелом радості, захоплення від пізнання нового. Радість, посмішка дитини – це головне.

Говорити про успішність процесу навчання і виховання можна лише в тому випадку, коли хоч один із його учасників пережив відчуття радості й успіху.

Успіх – джерело радості. Чи не зникне звичка до радості, чи не зникнуть стимули досягнення? Будь-яке педагогічне явище слід розглядати в діалектичній парі успіх - неуспіх. Успіх може розкрити особистість, неуспіх - формуватиме кращі якості. Про успішність можна говорити як про соціальну якість, оскільки успішність оцінюють люди й сама людина, спираючись на сучасні суспільні норми, цінності, звичаї.

У педагогічному аспекті успішність розуміється як якість властива особі, що досягла успіху в процесі виховання і навчання. Це може бути й успіх дитини в навчанні, і успіх педагога в навчанні вихованців, і успіх батьків у вихованні дітей. В педагогічному процесі успішність його учасників взаємопов'язана і взаємообумовлена.

Ситуація неуспіху - це суб'єктивно-емоційні переживання, незадоволення собою у ході діяльності чи на стадії їх завершення. Педагогічне призначення ситуації неуспіху як і ситуації успіху полягає у створенні умов для індивідуального розвитку дитини. Звичайно, педагог виконує функцію емоційного фону в дитячому колективі, коли створює атмосферу довіри, поваги, тепла, тим самим зменшуючи стресові ситуації.

А.С.Белкін зазначив, що «радість виникає від усвідомлення досягнутого. Головний зміст діяльності педагога полягає саме в тому, щоб створити для кожного вихованця сукупність умов, за яких успіх буде забезпечено. Я називаю це ситуацією успіху».

В основі педагогічної технології «створення ситуації успіху» лежить особистісно-орієнтований підхід до дитини. Доведено, що інтелектуальні контакти не забезпечують емоційного контакту. Розуміння вчителем учня - це однобічний емоційний зв'язок. Потрібен і зворотний зв'язок, щоб і учень розумів стан учителя. Однобічний емоційний контакт - це початок індивідуального підходу, а двобічний – особистісного. Навчитися дарувати дитині радість - це майстерність педагога, доведена до мистецтва.

Основою ситуації успіху є психологічні та педагогічні механізми. Тобто ситуація – педагогічне явище, а успіх – психологічне.

Ситуація - «сукупність умов та обставин, які створюють певне середовище, викликають ті чи інші взаємини людей».

Звичайно, ситуацію, за якою дитина почувається комфортно створює педагог. Отже, ситуація успіху в умовах позашкільного навчального закладу – це створені педагогами найсприятливіші організаційно - педагогічні умови, коли дитина переживає успіх. Як правило, переживання успіху прищеплює впевненість у собі, у своїх можливостях. При цьому активізується інтерес, пізнавальна активність дитини, з'являється бажання знову діяти й досягати позитивних результатів.

Уміння педагога моделювати та створювати унікальні умови ситуації: середовище любові, прийняття, розуміння, довіри, успіху – це його майстерність. Радість сама собою не виникає, її джерело – успіх.

Також дослідження з цієї теми є у С. Л. Соловейчика. Він зазначав: «Є три сили, що змушують дітей вчитися: слухняність, захоплення і мета. Слухняність підштовхує, мета вабить, а захоплення рухає. Істинне навчання – це навчання із захопленням: не тому вчуся, що потрібно, не тому, що змушують, не тому, що навчання обіцяє вигоду, - чистий інтерес! Вчитися – цікаво».

Сформувати в учнів потребу в навчанні можна лише доброзичливими стосунками між учителями та учнями, заснованими на повазі до вимогливості, а дати дитині можливість відчувати себе впевнено, зміцнити почуття власної гідності допоможе ситуація успіху.

Багато наших сучасників (О. Г. Назаренко, О. М. Ланцова, Л. О. Ткачук, Т. М. Чабан та ін.) висловлюють думку про те, що учень тоді тягнеться до знань, коли переживає потребу в навчанні, коли їм рухають здорові мотиви та інтерес, підкріплені успіхом.

Перш ніж перейти безпосередньо до технології «Створення ситуації успіху», необхідно з'ясувати, чим є успіх для дитини.

Звернімося до досліджень А. С. Белкіна.

Успіх - поняття неоднозначне, складне, має різне трактування.

З психологічної точки зору успіх - це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого прагнула особистість в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, надіями, або перевершив їх.

З педагогічної точки зору успіх - це досягнення значних результатів у діяльності, як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому

Успіх у навчанні - єдине джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для подолання труднощів, бажання вчитися. У педагогічному сенсі успіх може бути результатом продуманої, підготовленої тактики вчителя, сім'ї.

Завдання педагога в тому, щоб зробити «важке-звичним, звичне - легким, легке - приємним», і тоді навчання доставлятиме дітям радість. В основі очікування успіху - прагнення заслужити схвалення; прагнення утвердити своє «Я», свою позицію, зробити заявку на майбутнє.

Головний сенс діяльності педагога полягає в тому, щоб:

- допомогти учню зрости в успіху, дати відчувати радість від здолання труднощів; дати зрозуміти, що без зусиль в житті нічого не дається, весь час необхідно прикладати зусилля.

З педагогічної точки зору ситуація успіху - це таке цілеспрямоване, організоване поєднання умов, при яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому.

Таким чином, педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» – це сукупність педагогічних прийомів, що забезпечують створення можливості досягти значних результатів у

діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. І головне, що треба педагогу, приступаючи до роботи за цією технологією, – це створити оптимістичну установку учню, забути на деякий час про її «недоліки», побачити тільки перспективні лінії її розвитку.

Ситуація успіху в освітній діяльності створюється педагогом за допомогою ланцюжка таких послідовних дій:

- установка на діяльність (емоційна підготовка учня до розв'язання навчального завдання);
- забезпечення діяльності (створення умов для успішного розв'язання);
- порівняння одержаних результатів із передбачуваними (свідоме ставлення до результату своєї навчальної праці).

Отже, якщо ситуація успіху створюється педагогом послідовно і свідомо, її структура повинна враховувати всі названі компоненти.

Розглянемо організацію ситуації успіху поетапно:

1. Мотиваційно - цільовий етап:

Педагог ставить завдання сформуванню в учня установки на успішне виконання навчального завдання, при цьому відчувати себе «творцем обставин», подолати труднощі, які можуть виникнути в ході роботи. Іншими словами, формує мотив досягнення. Але тут педагог стикається з неадекватною реакцією учнівського колективу: дехто вже виконував подібне завдання невдало, тому в цих учнів уже сформовано негативне ставлення. Друга група учнів не стикалася з такою роботою, тому вони не знають, чого можна очікувати від подальшої діяльності. Третя група вже виконувала подібні завдання й успішно впоравшись із ними, перебуває у стані мобілізованості, готовності до виконання навчального завдання.

На цьому етапі педагогу простіше за все буде працювати з третьою групою, де необхідно тільки актуалізувати позитивні емоції, пережиті дітьми раніше. У другій групі учнів треба передбачити емоційну реакцію, намалювати перспективу вдалого виконання завдання, пов'язуючи її з тими чи іншими умовами діяльності, які в минулому забезпечували успіх. Найбільш трудомісткою буде робота з першою групою. Спочатку необхідно нейтралізувати спогади про невдачі в попередній діяльності, а потім створити перспективу для нової. Зробити це можна, наприклад, підкресливши, що учень попрацював над своїми помилками або змінив завдання.

2. Організаційний етап:

Під час організаційного етапу завдання педагога полягає в забезпеченні умов для успішного виконання завдання, зацікавленні учнів самим пізнавальним процесом з урахуванням їх індивідуальних здібностей і особистих якостей. На цьому етапі деякі учні переживають стан конфлікту: з одного боку, необхідно виконати роботу, а з іншого – відчувається нестача умов для її виконання. Тут особливо необхідна допомога вчителя. Треба допомогти учню правильно включитися в роботу, подолавши втому, стимулювати її діяльність. Конкретні обставини зумовлюють використання тих чи інших прийомів створення ситуації успіху. До них, зокрема, належать:

- емоційне розвантаження;
- зміна завдання за бажанням учня;
- допомога учнів;
- «швидка допомога» (звернення до педагога, до сильнішого учня і подібне);
- «підказка» (робота з книгою) і т.д..

3. Результативний етап:

Результативний етап передбачає організацію педагогом роботи таким чином, щоб перетворити результат попередньої діяльності в емоційний стимул, в усвідомлений мотив для наступного навчального завдання. Підсумок навчальної роботи зводиться до оцінки та самооцінки. Відомо, що думки педагога та учня в цьому питанні частіше за все не збігаються. Справа в тому, що педагог оцінює підсумок діяльності, враховуючи акуратність, правильність тощо, а учень пам'ятає про ступінь витрачених зусиль, концентрації уваги і т. ін. та чекає, що оцінять не тільки підсумок, але і його зусилля у процесі діяльності.

I варіант. У цьому випадку вчителю достатньо похвалити учня, підкреслити його досягнення, тим самим стимулюючи його до подальшої діяльності.

II варіант. Учень витратив мінімальні зусилля, але результат його роботи задовольняє основні вимоги. Такий варіант потребує від учителя знання індивідуальних особливостей учня,

уміння аналізувати ситуацію, класифіковану А. С. Белкіним як «удаваний» або «небезпечний успіх». Необхідно продумати для конкретного учня систему індивідуальних завдань із підвищеним рівнем складності, запропонувати таку форму роботи, коли в наявності внесок кожного учня у спільну справу, й оцінювання відбувається групою учнів, а не одним учителем.

III варіант. Найбільш хворобливий для обох сторін – учень упевнений, що «викладеться», але оцінка, виставлена вчителем, не відповідає його очікуванням.

У даному випадку з боку педагога необхідна глибока індивідуальна робота. Варто запропонувати дитині спробувати знайти свої помилки, а потім разом із учителем проаналізувати їх. Педагог повинен підкреслити, що він упевнений у покращенні знань, результатів та досягнень вихованця.

IV варіант нагадує перший – кількість витрачених зусиль відповідає підсумковій діяльності, однак результат – незадовільний. Цей варіант є свідченням того, що організація умов діяльності на попередніх етапах будувалася без урахування індивідуальних здібностей конкретного учня. Тепер педагогу доведеться починати все спочатку.

4. Завершальний етап:

Цей етап носить психолого-педагогічний характер, оскільки логічно випливає з результатів попереднього етапу і служить основою для формування мотивів майбутньої діяльності. Особливої уваги потребують до себе слабо встигаючі учні. До них можна застосувати завищену або авансову оцінку. Для деяких ситуація успіху повинна бути повторена неодноразово, до тих пір поки не реалізується основне завдання: учень відчуває задоволення не тільки від результату діяльності, але й від самого процесу оволодіння знаннями.

Педагогічна технологія «Створення ситуації успіху» включає створення різноманітних видів, типів та використання прийомів, за допомогою яких розгортається робота з різними категоріями учнів. У цій педагогічній технології всі учні умовно поділяються на групи:

Категорії учнів згідно класифікації.

- «Надійні» - мають гарні здібності, сумлінно ставляться до обов'язків, активні, врівноважені. Мають адекватну самооцінку, почуваються в сім'ї, класі спокійно, впевнено. Основа їх надійності – в постійному оптимізмі, працездатності, захищеності. Вони перебувають у відчутті радості, яка відбулася. Не потребують особливого підходу, адекватно реагують і на похвалу, і на критику. Тактика педагога: прийом «відмова від втручання».

- «Впевнені» - часто мають великі здібності, але нестабільні, працюють ривками, періоди підйому чергуються з апатією, розслабленістю. Мають завищену самооцінку, бурхливо реагують на успіхи і невдачі. Суттєвим недоліком таких дітей є швидке звикання як до успіхів, так і до невдач.

- Тактика: педагогічний прийом «Холодний душ».

- «Невпевнені» - досить успішні учні, мають досить добрі здібності, відповідально ставляться до справи. Але невпевнені в собі, побоюються нового, часто мають занижену самооцінку, нестійкий настрій. Залежать від оточуючих. Хворобливо реагують на необ'єктивність, несправедливість, довго пам'ятають образу. Робота з ними потребує уваги, вдумливості, залежить від конкретної ситуації.

Найбільш поширені прийоми роботи з цією групою:

«Емоційні прогладжування» – вселити дитині віру в себе, доторкнутися до її плеча, попереднє обговорення того, що дитина повинна буде зробити.

- «Зневірені» - учні з непоганими здібностями, підготовкою, але зі значно заниженою самооцінкою, втраченим оптимізмом, почуттям радощів унаслідок певних причин. Взаємини з оточуючими зазвичай напружені. Потребують систематичної, продуманої, послідовної роботи педагога, застосовуються ті ж прийоми, що і з іншими дітьми, але з більшою наполегливістю і послідовністю.

У пошуках власного підходу до розробки шляхів створення ситуації успіху А.С. Белкін радив:

- ретельно вивчати особистість кожної дитини;
- орієнтуватись на реакції дітей під час успіхів чи невдач (досліджувати не лише випадкові прояви характеру, а й сталу поведінку, емоції, головним чином те, що збуджує, що штовхає дитину до діяльності);
- спостерігати, чи збігаються результати діяльності з домаганнями дітей.

- окреслювати для кожної дитини і дитячого колективу взагалі радісну оптимістичну перспективу, а якщо випало розчарування – пом'якшити його;
- досягти емоційного комфорту в колективі, атмосфери доброзичливості та взаємодопомоги.

Формула успіху в кожного може дещо відрізнятись. Але основні її складові такі: мета, бажання віри, знання.

Прийоми ситуацій успіху та методика їх реалізації:

- «Даю шанс» - ситуація, за якою учень отримує можливість зненацька для себе розкрити свої можливості;
 - «Емоційне пониження» - констатація будь-якого, навіть незначного успіху, навіювання дитині віри в себе, відкритість учителя для довіри і співчуття»;
 - «Загальна радість» - емоційний відгук оточуючих на успіх члена свого колективу;
 - «Емоційний сплеск» - емоційна реакція на похвалу і критику;
 - «Невтручання» - максимальне надання самостійності у вирішенні проблеми;
 - «Холодний душ» - педагог не поспішає з поліпшенням оцінок, навпаки дещо відтягує час;
 - «Анонсування» - репетиція майбутньої дії, яка створює психологічний настрій на *успіх* перед класом;
 - «Гидке каченя» - прийом для «зневіренних» учнів;
 - «Емоційне захоочення» - вселити в дитину віру в себе, похвалити за будь-що, навіть незначне; усмішкою, поглядом;
 - «Сходінки до успіху» - крок за кроком підніматися разом з учнем сходінками знань;
 - «Стабілізація» - створення умов для того, щоб загальна позитивна реакція класу на діяльність учня не стала одноразовою;
 - «Сповідь» - щире звернення до найкращих дитячих почуттів, розкриття перед учнем стану своєї душі;
 - «Стеж за нами» дати можливість учню відчувати радість визнання в собі інтелектуальних сил;
 - «Обмін ролями» дає учням можливість проявити себе у ролі учителя;
 - «Створення ситуації змагань» – створення ситуації інтелектуально-творчого змагання;
 - «Допомога друга» – це вчасна допомога як з боку викладача, так і з боку учнів, що уселяє в дитині впевненість у власні сили;
 - «Еврика» - прагнення вчителя активізувати учнів нехай на маленьке, але власне відкриття відомих фактів, що спонукає їх мислити, розкривати красу процесу пізнання;
 - «Навмисна помилка» - активізує увагу учнів. Його рекомендується використовувати під час перевірки знань.

Звичайно, реалізація наведених прийомів можлива лише за позитивної установки вчителя на успіх учня.

Типи радості в педагогічній технології «Створення ситуації успіху»:

1. Здійснена радість (найспокійніша).

Творцями її виступають і учні, і вчителі, і батьки. Учень відчуває радість від того, що досягнутий ним результат відповідає його очікуванням.

2. Несподівана радість (найгостріша).

Несподівана радість - це почуття задоволення від того, що результати діяльності школяра перевершили його очікування. З педагогічної точки зору несподівана радість - результат продуманої діяльності вчителя.

3. Загальна радість (найприємніша).

Загальною радістю вважають тільки ті реакції колективу, які дають можливість дитині відчувати себе задоволеним, стимулюють її зусилля. Загальна радість - це перш за все емоційний відгук оточуючих на успіх члена свого колективу.

Алгоритм створення ситуації успіху:

1. Зняття страху. Допомагає перебороти невпевненість у власних силах. (Діти вчаться на своїх помилках і знаходять інші шляхи вирішення проблем).

2. Авансування успішного результату. Допомагає педагогу висловити тверду переконаність у тому, що учень обов'язково впорається з поставленим завданням («У тебе обов'язково вийде...»).

3. Прихований інструктаж дитини про способи і форми здійснення діяльності. Досягається шляхом побажання. («Можливо краще почати з...»; «Виконуючи роботу не забудь про...»).

4. Внесення мотиву. Показує дитині заради чого, кого здійснюється ця діяльність, кому буде добре після виконання («Без твоєї допомоги твоїм друзям не впоратись...»).

5. Персональна винятковість. Визначає важливість зусиль дитини в діяльності, що здійснюється. («Тільки ти міг би...»; «Тільки тобі й можу доручити...»).

6. Мобілізація активності або педагогічне виконання. Спонукає до виконання конкретних дій. («Ми дуже хочемо розпочати роботу...»).

7. Висока оцінка деталі. Допомогає емоційно пережити не результат в цілому, а якоїсь окремої деталі. («Найбільше мені сподобалось у твоїй роботі...», «Найбільше тобі вдалося...»).

Ситуація успіху направлена на те, щоб дитина із пасивного об'єкта стала суб'єктом, творцем навчальної діяльності. Переживши почуття успіху, дитина захоче його повторити. Тоді вона почне самостійно шукати шляхи досягнення кращих результатів у навчанні. Це дасть їй впевненість у власних силах, позитивно вплине на взаємини з оточуючими. Таким чином, сформується стійка потреба у самоосвіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкін А. С. Ситуація успіху. Як її створити: Книга для вчителя.- М.: Просвещение, 1991.- 176с.

2. Назаренко Г.І. Педагогічна технологія створення ситуації успіху. // Позашкільна освіта. – 2011. - № 3 (3). – С. 9-15.

3. Романовский А.Г., Михайличенко Б.Е. Философия достижения успеха: Учебное пособие. Харьков: НТУ «ХПИ», 2003. – 691 с.

4. Щербатих Ю.В. Психология успеха. – М: Эксмо, 2005, - 136-160

5. Ситуація успіху: як її досягнути. [WWW документ]. URL http://kuncevo.ucoz.ru/publ/situacija_uspikhu_jak_jiji_dosjagnuti/1-1-0-10.

Ткаченко Л. І.,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник

Інституту обдарованої дитини НАПН України,

Tkachenko.Lidiya@gmail.com

ORCID ID - 0000-0002-2303-1147

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ: ПОРТФОЛІО ВЧИТЕЛЯ

У статті коротко окреслено поняття «педагогічний супровід обдарованого учня». Зазначено завдання педагогічного супроводу обдарованих учнів. Запропоновано склад і зміст портфоліо вчителя, який здійснює діяльність з педагогічного супроводу обдарованої особистості, та наголошено на особливостях портфоліо з педагогічного супроводу обдарованої особистості порівняно із традиційним.

Ключові слова: педагогічний супровід обдарованого учня, портфоліо з педагогічного супроводу обдарованої особистості.

The thesis briefly describes the concept of «pedagogical support of a gifted student.» The task of pedagogical support of gifted students is indicated. The author offers a sample (composition and content) of the teacher's portfolio, which essentially reflects the pedagogical technology of pedagogical support of a gifted person, and emphasizes the features of the portfolio of pedagogical support of a gifted person compared to the traditional one.

Key words: pedagogical support of a gifted child, portfolio of pedagogical support of a gifted person.

У сучасному суспільстві на перший план виходить цінність особистості, яка має високий інтелект, розвинуті творчі здібності, готовність розв'язувати непередбачувані ситуації швидкозмінюваного світу. Надзвичайне значення в розвитку особистості має ранній розвиток дитини (дошкільна освіта) і відповідний розвиток під час отримання загальної середньої освіти (початкова, базова середня, профільна). Умови для розвитку обдарованості включають ряд зовнішніх по відношенню до освітнього процесу та «внутрішніх» (особистісних) факторів. У процесі створення умов для розвитку обдарованої особистості центральне місце посідає педагогічний супровід, здійснюваний учителем.

В освітній і науково-освітній літературі можна зустріти вживання різних назв супроводу обдарованих – психологічний, психолого-педагогічний, соціально-педагогічний, менторство, фасилітація й ін. Ми наголошуємо на педагогічному супроводі, оскільки, попри розширення кола суб'єктів освітнього процесу, головною фігурою й основним суб'єктом педагогічного впливу в закладі загальної середньої освіти залишається учитель. До того ж, що дуже важливо, це становить національну педагогічну традицію, хоч і доповнювану сучасними інноваційними запозиченнями. Під педагогічним супроводом ми розуміємо систему педагогічних впливів, реалізовану в суб'єкт-суб'єктних стосунках між учнем і вчителем, що забезпечує психологічне благополуччя учня, успішний цілісний розвиток його особистості, зокрема її обдарованості, та її високі навчальні досягнення.

Виокремимо основні завдання педагогічного супроводу обдарованих, але спочатку зазначимо проблеми, що найчастіше виникають в обдарованих учнів в освітній діяльності:

- недостатня увага до розвитку обдарованості (часто буває, що успішний учень, який відмінно встигає з усіх предметів і не завдає клопоту ні учителям-предметникам, ні адміністрації, не привертає особливої уваги і таким чином його здібності не розвиваються повною мірою);

- низька адаптація до умов навчання, у колективі однокласників, у спілкуванні з педагогічним колективом школи, що не забезпечує комфортного перебування обдарованої дитини у закладі загальної середньої освіти та благополучного протікання освітнього процесу;

- недостатня соціалізація обдарованого учня, що на кожному з етапів дорослішання стає на перепоні розвитку;

- несвоєчасне професійне самовизначення, що утруднює процес розвитку обдарування за відповідно обраним напрямом;

- несформованість лідерських якостей (які й забезпечують успішне просування у розвитку особистості – зосередженість, наполегливість, відкритість, інноваційність сприйняття нового, самостійність, комунікабельність й ін.).

Діяльність із супроводу обдарованої дитини можна умовно поділити на суто педагогічну (навчити, переконати, продемонструвати, підказати, навести приклад, висвітлити досвід, спрямувати й ін.) і тьюторську (особливо у старшій школі) (забезпечити самостійну діяльність учня – міркувань, пошуку інформації, ухвалення рішень, планування, визначення цілей власного розвитку, само презентації тощо). Отже, завдання педагогічного супроводу обдарованих учнів полягають у наступному:

- визначення типу обдарованості учня;

- педагогічне спостереження й своєчасне фахове реагування на особливості чи зміни у поведінці обдарованого учня;

- контроль рівня адаптованості до освітнього процесу і корекція (за потреби) відповідно до етапів навчання та вікового психіко-фізіологічного розвитку;

- контроль за рівнем соціалізації та корекція (за потреби) відповідно до віку та розширення кола діяльності;

- розвиток лідерських якостей (комунікативні здібності, саморефлексія, постановка цілей, формування відповідних психічних якостей – впевненості, сили волі, наполегливості тощо).

Проблематика педагогічного супроводу обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти є відображеною в актуальних в наукових дослідженнях з адаптації та соціалізації обдарованих учнів [1], [2], [3], [4], [6] й ін. Усвідомлюючи інноваційність завдань педагогічного супроводу обдарованої особистості та необхідність готовності учителя до фахових дій [5], пропонуємо застосування портфоліо вчителя для здійснення відповідної діяльності. Опора на

методику порт фоліо водночас дозволить окреслити завдання і шляхи набування відповідних компетенцій.

Зазвичай портфоліо створюється з метою репрезентації професійного зростання, демонстрації досягнень. Ми пропонуємо комбінований тип портфоліо, в якому містяться не лише «глянцеві» свідчення про перемоги, а й робочі матеріали, на основі яких здійснюється педагогічний супровід обдарованих учнів. У такому разі технологію портфоліо можна розглядати як технологію педагогічного супроводу й оцінювання ефективності останнього, оскільки застосування її дозволяє не лише виявити об'єктивний рівень кваліфікації вчителя, а й застосовувати як основу стратегічного планування з розвитку учня, відстежуючи мету, використовуючи сильні й нейтралізуючи слабкі сторони розвитку учня. Основна умова – портфоліо має містити матеріали і свідчення, що стосуються не лише вчителя, а й обдарованих учнів, з якими учитель працює цілеспрямовано саме для розвитку їхньої обдарованості – тобто здійснює діяльність з педагогічного супроводу обдарованих учнів. Таке портфоліо дозволить відстежити позитивні зміни у розвитку фахового і надфахового рівня учителя, а також набування додаткових компетенцій, необхідних для здійснення педагогічного супроводу обдарованого учня; компетентності й мотивацію учнів, їхнє просування у визначеному напрямі, стан психічного благополуччя чи труднощі та їх подолання.

Структура портфоліо може варіюватися, але обов'язковими мають бути такі розділи і їх наповнення:

Загальні відомості:

- особисті дані
- копія диплому про освіту, вчені звання та ступінь
- копія диплому / посвідчення про підвищення кваліфікації з проблем розвитку обдарованості
- дані про обдарованих учнів (вид обдарованості; проблеми, з якими стикається обдарований учень; результати співбесід з батьками)
- інші документи, якщо вважаєте за потрібне
- *Самоосвіта:*
 - опрацювання наукової і науково-методичної літератури з проблематики обдарованості
 - участь у конференціях, семінарах, круглих столах з проблематики обдарованості
 - теми самоосвіти, списки літератури, вивченої по кожній темі, реферати з опрацьованих тем
 - доповіді на семінарах, педагогічних радах, конференціях з проблематики обдарованості
- *Досягнення:*
 - копії посвідчення участі у змаганнях і результатів обдарованої дитини
 - результати зрізів рівня адаптованості обдарованих учнів (у визначені періоди небезпеки)
 - результати зрізів ступеня соціалізації обдарованих учнів (періодичні й порівнювані)
 - характеристики лідерських якостей обдарованих учнів
 - результати тестування професійного самовизначення обдарованих учнів
- *Обмін досвідом*
 - виступи на засіданнях методичних об'єднань / предметних кафедр з інформаційними доповідями про здійснювану діяльність
 - проведення семінарів для вчителів за проблематикою педагогічного супроводу
 - публікації у методичних виданнях, збірниках конференцій

Зазначимо, що результатом здійснення програми (проєкту) педагогічного супроводу обдарованої особистості має стати її самоідентифікація [7] – розуміння власних здібностей і формування ставлення до себе на основі мотивації до розвитку, що зрештою забезпечуватиме її успішну самоактуалізацію

Портфоліо по суті стає розгорнутим звітом і вчителя, і учня про суб'єкт-суб'єктну діяльність та спільний успіх не лише у певній освітній сфері, але й у здатності успішно інтегруватися у соціум.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтерактивна психолого-педагогічна підтримка соціалізації обдарованих старшокласників : методичний посібник / М. С. Гальченко, К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, О. А. Ковальова, Л. М. Найдюнова. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 136 с.
2. Психолого-педагогічний супровід соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі [Текст]: метод. посіб. / В. В. Камишин, Л. І. Ткаченко, К. А. Андросович, І. В. Бургун. – Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2017. – 108 с.
3. Ткаченко Л.І. Адаптація обдарованих учнів у ЗЗСО: складники й завдання // Звітна наукова конференція за результатами роботи Інституту обдарованої дитини НАПН України у 2020 році : матеріали конференції (Київ, 25 лютого 2021 р.). – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. – С. 114-116.
4. Ткаченко Л. І. Адаптація обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти: педагогічний аспект // Рідна школа. 2019. № 5-6. С. 19-24.
5. Ткаченко Л. І. Готовність учителя до педагогічного супроводу обдарованих учнів у контексті освітньої діяльності // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2020. Випуск 46. 273 с. – С. 215-223.
6. Ткаченко Л. І. До формування філософського і педагогічного напрямів у проблематиці обдарованості // Геніальність і обдарованість: перспективи творчості в ситуації інформаційного світу: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23 жовтня 2019 року, місто Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. – 152 с. – С. 132–136.
7. Ткаченко Л. І. Самоідентифікація як складник адаптації обдарованої особистості // Обдаровані діти – скарб нації: Матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8-11 грудня 2020 року). – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. – С. 369–371.

Ткаченко Л. М.,
*викладач спеціальності «Дошкільна освіта»
Красноградський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТРВЗ У РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ТА ОБДАРУВАНЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема формування загальнокультурної компетентності дітей дошкільного віку стає все більш актуальною. Зміни, що відбуваються в нашій державі, зумовлюють необхідність виховання покоління, зорієнтованого на розв'язання складних інтелектуальних проблем. До того ж соціально-економічні та інші проблеми сучасного суспільства висувають нові вимоги до результатів освітнього процесу у закладі дошкільної освіти. А це, своєю чергою, зумовлює актуальність виявлення та розвитку дитячої обдарованості. Що раніше віднайти зернятка обдарованості дитини, то повніше розкриється її творчий потенціал. Тож у роботі з дошкільниками необхідно використовувати всі можливі психолого-педагогічні технології, які допоможуть якнайповніше виявити й розвинути здібності кожної дитини.

Ключові слова: дитяча обдарованість, ознаки обдарованості, творчий потенціал дітей, інтелектуальний потенціал дітей, психолого-педагогічні технології.

The problem of forming the general cultural competence of preschool children is becoming increasingly important. The changes taking place in our country necessitate the upbringing of a generation focused on solving complex intellectual problems. In addition, socio-economic and other problems of modern society make new demands on the results of the educational process in preschool education. And this, in turn, determines the urgency of identifying and developing children's talents. The sooner you find the seeds of a child's talent, the more fully its creative potential will be revealed. Therefore, in working with preschoolers it is necessary to use all possible psychological and pedagogical technologies that will help to fully identify and develop the abilities of each child.

Key words: children's giftedness, signs of giftedness, creative potential of children, intellectual potential of children, psychological and pedagogical technologies.

Нині проблема обдарованості, яку часто називають проблемою обдарованих дітей, стала певною мірою популярною не лише у вузьких колах науковців (психологів, педагогів), вихователів, учителів, а і серед багатьох батьків, які особливо зацікавлені у незвичайній і щасливій долі своїх нащадків, починаючи від дошкільного віку та завершуючи навчанням у закладі вищої освіти.

Чи можна у зв'язку з цим говорити про якусь моду на дослідження й обговорення цієї проблеми? Чому саме останнім часом вона набула відчутного розголосу і чому саме останнім часом їй надають так багато уваги?

Якщо уважно простежити ситуацію у світі, пов'язану із загальним та економічним розвитком різних країн, то видно, що уже давно стало очевидним, що найбільших успіхів досягають ті держави, які мають висококваліфіковані кадри у відповідних сферах діяльності, тобто фактично йдеться про інтелектуальний, творчий потенціал кожної країни.

Це особливо стає зрозумілим нині, в період інформаційних технологій, домінування інформації, як основної цінності. Так само це особливо гостро відчувають на нинішньому етапі розвитку ті держави, й серед них Україна, де доволіно і малоефективно розв'язуються найактуальніші проблеми сьогодення й серед різних причин називається недостатня інтелектуальна готовність до розв'язання нових і складних проблем. Відчувається дефіцит фахівців високого рівня в різних галузях.

Усе це, поза сумнівом, стимулює зацікавленість проблемою обдарованості, творчості, інтелекту, яка і повинна перерости в послідовну державну політику, спрямовану на пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, на адекватне стимулювання творчої праці серед фахівців, узагалі на захист таланту. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення і системи освіти.

Кожна дитина унікальна – зі своїм світом почуттів, мрій, інтересів, бажань, здібностей. Природних здібностей не існує. Від народження даються лише задатки – спадкові анатомо-фізіологічні особливості, які є основою для розвитку здібностей, природних схильностей до тієї чи іншої діяльності. Отже, якими б не були задатки, їх необхідно розвивати. І якщо дорослі (батьки, вихователі, вчителі) вчасно зрозуміють, що є найважливішим у формуванні здібностей, то це відкриє можливості для їх якнайповнішого розкриття. Перед дитиною необхідно відкрити широкі горизонти пізнання, допомогти їй увійти у таємничий світ творчості, уяви і фантазії [3].

Більшість дослідників дотримується думки, що ознаки обдарованості – це ті особливості дитини, які проявляються в її реальній діяльності та можуть бути оцінені під час спостережень за її діями. Водночас висновки про обдарованість дитини слід робити в єдності категорій «хочу» і «можу». Тобто ознаки обдарованості мають охоплювати два аспекти поведінки дитини:

- інструментальний – характеризує способи діяльності дитини;
- мотиваційний – характеризує ставлення дитини до дійсності, а також до власної діяльності [4].

Тож, виявити дитячу обдарованість можна лише в діяльності. І що ширшим та різноманітнішим буде поле діяльності дітей, то з більшою вірогідністю проявляться їхні природні задатки і обдарованість.

Дошкільний вік унікальний тому, що як сформується дитина, таким буде її життя, отже важливо не втратити цей період для розкриття і розвитку творчого потенціалу кожної дитини.

Перетворення дитини в дієспроможну творчу, обдаровану особистість залежить і від технології освітнього процесу. Досягнення творчого рівня особистості може вважатися найвищим результатом в будь-якій педагогічній технології. Але існують технології, які сприяють виявленню та розвитку творчого та інтелектуального потенціалу дітей, забезпеченню їхньої самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення, а розвиток творчих здібностей є пріоритетним. Саме тому серед них чільне місце посідає ТРВЗ-теорія розв'язання винахідницьких завдань, яка ефективно сприяє розвитку технічної творчості загалом і творчої особистості зокрема. ТРВЗ – це універсальна організаційно-педагогічна та методична система, яка дозволяє поєднувати

предметно-пізнавальну діяльність з методами активізації та розвитку мислення, а також творчого вирішення навчальних і соціальних завдань.

Родоначальником технології ТРВЗ є вчений-дослідник, письменник-фантаст Генріх Саулович Альтшуллер, що заснував її у 1946 р. Його послідовником і продовжувачем став Михайло Наумович Шустерман. ТРВЗ було впроваджено спочатку в роботу школи, а потім і дошкільних закладах. У 1989 р. була створена Асоціація «ТРВЗ», беззмінним головою якої був Г. С. Альтшуллер. Вищою метою Асоціації «ТРВЗ» є сприяння розвитку творчих якостей людини. Спочатку ТРВЗ створювалася як технічна дисципліна, але згодом стала застосовуватися в психології, педагогіці, у медицині, мистецтві. Нині ТРВЗ успішно розвивається в навчальних закладах Києва, Полтави, Харкова, Рівного та інших міст України. У місті Одеса (під керівництвом М. Меєровича і Л. Шрагіної) працює лабораторія «ТРВЗ-педагогіка України».

Праці Г. С. Альтшуллера «Алгоритми винаходу», «Творчість, як точна наука» стали основою творчої педагогіки. Згодом у спеціальних дослідженнях (В. Бухвалов, Б. Злотін, Г. Іванов, С. Ладоскіна, Л. Шрагіна, М. Шустерман) було розроблено методи і прийоми навчання школярів на базі ТРВЗ, а також адаптовано основні принципи ТРВЗ для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Суть цієї технології полягає у формуванні системного, діалектичного мислення, розвитку творчої уяви, винахідницької кмітливості. Використання її має не просто розвинути фантазію дітей, а навчити їх мислити системно, творчо, розуміти єдність і протиріччя навколишнього світу, бачити і вирішувати проблеми [2].

ТРВЗ-педагогіка успішно розв'язує завдання проблемного і розвивального навчання. Ця технологія дає змогу вихователю отримати достатньо високий результат під час формування інтелектуально-творчих задатків дитини за умови дотримання дидактичних принципів цієї науки:

- **принцип свободи вибору.** Потрібно надати дитині право вибору, де це можливо. Крім того, важливо формувати свідоме ставлення до цього вибору і відповідальності за нього;

- **принцип відкритості.** Варто використовувати можливість працювати із задачами відкритого типу, які передбачають самостійність в доборі способів розв'язання і необмежену кількість відповідей. Життя перед людиною ставить саме такі задачі;

- **принцип діяльності.** ТРВЗ-педагогіка відрізняється тим, що в її основу покладено передачу діяльності, а не передачу знань. Педагог має ознайомлювати дітей зі способами та діями, формувати вміння самостійно знаходити потрібну інформацію через пошукову діяльність, колективне обміркування та обговорення;

- **принцип зворотного зв'язку.** Вихователь регулярно контролює процес засвоєння дітьми мислительних операцій та відстежує такі параметри: ступінь зацікавленості запропонованою задачею; рівень розуміння і засвоєння матеріалу. Яскравими показниками в цьому випадку є емоційний стан дитини, ознаки перемикання уваги; її запитання; пояснення, якими вона супроводжує продуктивні види діяльності;

- **принцип ідеальності.** Ідеальність – одне з ключових понять ТРВЗ-педагогіки. Будь-яка наша дія характеризується не лише отриманою від неї користю, а й витратами зусиль, нервової напруги, коштів, часу. Що вища ідеальність дії, то більша від неї користь і менші витрати [4].

Зміст роботи по використанню технології ТРВЗ у освітньому процесі закладу дошкільної освіти містить 4 основні етапи:

I етап – вчити дитину знаходити і розв'язувати суперечності, не боятися негативного в об'єкті та явищі; вчити системного підходу, тобто бачення світу у взаємозв'язку його компонентів; формувати вміння бачити навколишні ресурси (засоби, можливості, те, чим можна скористатися в разі необхідності).

II етап – вчити дошкільнят винаходити, «оживлювати» за допомогою ТРВЗ предмети та явища, приписуючи одним якості інших і навпаки, а також відкидати непотрібні і шукати найкращі варіанти.

III етап – вирішувати казкові завдання і придумувати казки, складати нові казки на основі добре відомих; навчити кожну дитину уникати сумного закінчення казки, не змінюючи при цьому сюжет.

IV етап – вчити дитину знаходити вихід з будь-якої життєвої ситуації, спираючись на набуті знання та інтуїцію, використовуючи нестандартні, оригінальні рішення [4].

На основі ТРВЗ розроблено методи, завдяки яким педагог разом з дітьми може знаходити логічний вихід з будь-якої ситуації, а вихованець – грамотно вирішувати свої проблеми.

Методи ТРВЗ у закладі дошкільної освіти використовуються під час організації естетичної (образотворчої, музичної), розумової(логічної) та мовленнєвої (придумування казок та розв'язування казкових завдань) діяльностей. Щоб стимулювати творчу активність дітей і усунути негативний вплив психологічної інерції, використовуються різні методи і прийоми, вживані при рішенні винахідницьких задач ТРВЗ, серед яких:

- **метод спроб і помилок.** Сутність цього методу полягає у розв'язанні проблемного завдання через добір різноманітних варіантів рішень;

- **метод контрольних запитань.** Цей метод є удосконаленим варіантом методу спроб і помилок, а також одним із методів активізації творчого мислення;

- **метод фокальних об'єктів.** Це один із методів активізації творчої думки, який допомагає зняти психологічну інерцію й віднайти оригінальні вирішення. Визначається будь-який реальний об'єкт з метою його вдосконалення;

- **метод синектики.** Зазначений метод передбачає застосування чотирьох прийомів, які ґрунтуються на аналогіях: прямій, особистій, символічній, фантастичній;

- **мозковий штурм.** Використання цього методу сприяє подоланню психологічної інерції, продукуванню максимальної кількості нових ідей у мінімальний термін. Мозковий штурм є колективним пошуком нетрадиційних шляхів розв'язання проблем. Цей метод враховує психологію не лише окремої людини, а й «натовпу», що дає змогу залучати з глибини підкірки мозку підказку до розв'язання задачі. Під час мозкового штурму забороняється будь-яка критика (словесна, жестова, мімічна), підтримується будь-яка ідея, навіть жартівлива або безглузда. Цей метод використовують у роботі зі старшими дошкільниками. Особливість його полягає в тому, що діти у процесі обговорення самі коригують висловлені ідеї [4].

Використання таких прийомів і методів ТРВЗ не потребує спеціального обладнання, тому вони можуть бути частиною будь-якої форми організації роботи з дітьми, що дає змогу максимально використовувати можливості та інтереси дітей. Вони реалізують усі доступні ресурси для підвищення результативності та зменшення витрат під час виховання, розвитку, навчання.

Також методами і прийомами розвитку неординарної творчої особистості за технологією ТРВЗ для дошкільників є технологія колективних ігор і занять з детальними методичними рекомендаціями. Основу технології становлять ігри-заняття, під час яких діти знайомляться з навколишнім світом, вчать виявляти суперечливі властивості предметів, явищ і розв'язувати суперечливості, які передбачають самостійний вибір дитиною теми, матеріалу та виду діяльності. Предметно-ігрове середовище має бути динамічним і мобільним, щоб діти вчилися активно ним користуватися, а також забезпечувати їм свободу дій.

Найбільш ефективною формою впровадження технології ТРВЗ є сучасне інтегроване заняття, яке сприяє набуттю нових знань, умінь і навичок, зростанню пізнавальної діяльності, а також забезпечує найбільшу активність дітей і свободу вибору.

Проектування таких занять спрямоване на чітке визначення мети і завдань, добір моделі проведення та використання методів і прийомів, в тому числі і технології ТРВЗ.

Основні правила побудови занять з використанням елементів технології ТРВЗ:

1. Мінімум повідомлення інформації – максимум розмірковувань, обговорень. Це правило ефективно реалізується через методіку контрольних запитань. Відповідаючи на серію навідних питань, дитина сама підходить до розуміння і розв'язання проблеми.

2. Оптимальна форма організації обговорення проблемних ситуацій – «мозковий штурм». Такий підхід формує у дітей уміння видавати велику кількість ідей в межах заданої теми та спонукає до аналізу і вибору оригінальних рішень.

3. Системний підхід. За допомогою навичок системного мислення діти вправляються в пізнанні предметів, розумінні, що все в світі взаємопов'язано, будь-яке явище має розглядатися в розвитку.

4. Залучення до процесу пізнання всіх доступних дитині мислительних операцій і засобів сприйняття. Що більше аналізаторів буде задіяно, то кращий ефект;

5. Обов'язкова активізація творчої уяви та залучення дітей до продуктивної діяльності.

І як результат – дитина, що володіє елементами ТРВЗ, може сама розв’язувати свої проблеми, до того ж нестандартно, не ординарно. Вона вміє приймати рішення і перетворювати проблеми в можливості. У результаті використання ТРВЗ в освітньому процесі підвищується рівень внутрішньої мотивації дошкільнят до процесу отримання знань та рівень системного інтеграційного мислення.

Тож, впевнено можна сказати, що технологія ТРВЗ допомагає:

- створювати належні умови для реалізації дитиною свого природного потенціалу;
- формувати механізм саморозвитку дошкільника;
- розвивати базові якості особистості;
- навчати дошкільника жити в злагоді з довкіллям і самим собою, оптимістично ставитися до життя, довіряти людському оточенню;
- виробляти оптимістичну гіпотезу розвитку кожної конкретної дитини, визначати «зону її найближчого розвитку»;
- навчатись пристосовуватися до нових умов життя, виробляти гнучкість поведінки, виховувати творче ставлення до дійсності;
- забезпечувати гармонійний, інтелектуальний розвиток дошкільника, формувати у нього ціннісне ставлення до Природи, Культури, Людей, Самого Себе.

Використання технології ТРВЗ в освітньому процесі закладу дошкільної освіти сприяє розвитку пізнавальних, творчих здібностей та обдарувань дітей дошкільного віку за таких педагогічних умов:

- відповідності завдань віковим та психологічним особливостям дітей;
- комплексного використання різних типів завдань з ТРВЗ та занять (особливо інтегрованих) в навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти;
- належній методичній підготовці педагога;
- створення розвивального середовища.

Отже, ТРВЗ – технологія, яка ставить за мету формування потужного мислення і виховання творчої, обдарованої особистості, готової до розв’язання складних проблем у різних сферах діяльності. Головні принципи ТРВЗ: розв’язання суперечностей, системний підхід, уміння відзначати необхідний у даній ситуації резерв.

Для того, щоб було організовано розвиток індивідуальних життєздатності та творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами ТРВЗ, слід визначити пріоритетні напрямки щодо впровадження технології ТРВЗ і перш за все необхідно розробити програму, яка б розкривала етапи роботи колективу педагогів над розвитком життєздатності та творчих здібностей дітей. Орієнтовно ця програма може мати таку структуру та завдання.

Мета програми – формування культури мислення педагогів та дошкільників як усвідомленого, цілеспрямованого, ефективного процесу мислення. У програмі визначено завдання:

- освоєння технології педагогами, її впровадження в освітній процес.
- інтегрування матеріалу Базової програми в єдиний комплекс із введенням ТРВЗ в систему роботи з дітьми, адже в основі технології ТРВЗ є аналіз, алгоритм розв’язування проблемних ситуацій, комплекс методів розвитку.

На першому етапі робота орієнтована на педагогів, які прагнуть підвищити ефективність своєї професійної діяльності.

Реалізація програми включає різноманітну діяльність, методи і форми роботи серед яких: заняття, повсякденне життя, індивідуальна робота, дидактичні, творчі ігри, вправи, театральна діяльність, робота з сім’єю тощо, які сприяють розвитку дитячої креативності.

Напрямки впровадження програми:

1. Підготовка педагогів, які здатні організувати освітній процес з використанням функціонально-системного аналізу.
2. Підготовка інтегрованого курсу, об’єднання педагогів у команду, які забезпечують інтегрований освітній процес за цією технологією.
3. Розробка методичних рекомендацій з технології та випуск навчальних посібників.
4. Створення умов для узагальнення досвіду педагогів закладу дошкільної освіти з ТРВЗ.

Одним із способів вирішення протиріч є перехід від технології навчання до продуктивної, розробленої на базі ТРВЗ та функціонально-системного підходу діяльності всіх учасників освітнього процесу. Пізнання навколишнього світу за технологією дозволяє дітям відкривати нові для себе знання, розуміти природні процеси та вирішувати за допомогою цих знань життєво важливі проблеми. А роль вихователя полягає в планомірній та цілеспрямованій організації проблемних ситуацій, постановці задач та наданні при необхідності відповідної допомоги.

Організація роботи з ТРВЗ у закладі дошкільної освіти визначається на першому етапі такими послідовними завданнями: навчити дитину знаходити і розв'язувати суперечності, не боятися негативного в об'єкті та явищі, навчання системного підходу, тобто бачення світу у взаємозв'язку його компонентів, формування вміння бачити і використовувати навколишні ресурси.

На другому етапі – розвивати вміння дошкільників винаходити. На цьому етапі навчання діти за допомогою ТРВЗ «оживляють» предмети і явища, приписують одним якості інших і навпаки, а також відкидають непотрібні і знаходять найкращі варіанти.

Третій етап – вирішення казкових завдань і придумування казок. Необхідно навчити кожну дитину уникати сумного закінчення казок, не змінюючи при цьому сюжету, складати нові казки на основі добре відомих.

Четвертий етап – використовувати нестандартні оригінальні рішення, спираючись на набуті знання та інтуїції: дитина вчиться знаходити вихід із будь-якої життєвої ситуації.

П'ятий етап ТРВЗ – це проведення підсумкових бесід з вихованцями на обрану тему [5].

Практика засвідчує, що використання ТРВЗ, основних її положень забезпечує те, що дитина здатна впоратись із складними життєвими ситуаціями і найголовніше – проявляти креативні здібності та обдарування, які сприяють її становленню й прояву творчості. При використанні технології ТРВЗ спостерігаються наступні зміни:

- інтелектуальний рівень вихованців значно зростає, збільшується обсяг знань дітей з різних розділів програми;

- мова стає більш яскравою, образною; розширюється та збагачується активний словник дітей;

- дошкільнята більше проявляють ініціативу, креативність в різних видах діяльності, стають розкутішими, більш комунікативними, часто самі стають джерелом для виникнення цікавих тем для бесід на різноманітні теми (природа, суспільні явища, оточуючий світ тощо).

Також в результаті використання технології ТРВЗ в освітньому процесі підвищується рівень внутрішньої мотивації вихованців до процесу отримання знань та рівень системного інтеграційного мислення, здатність придумувати оригінальні ідеї, відходити від заданих шаблонів, оригінально, швидко мислити, виявляти дотепність, реалізувати задумане, виявляти почуття гумору, правильно прогнозувати, вміти помічати, переживати, сумніватися й шукати шляхи рішень, отримувати задоволення від результату й самого процесу пізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богат В. ТРВЗ: основні положення Дошкільне виховання. 2005. №7. С.18-19.
2. Болсун С. А. Освітній потенціал ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких задач) Харків : Видавнича група Основа, 2014. Ч.1 128 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352с.
4. Долганова О. Плекаємо обдарованість Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. № 8. С. 27-38.
5. Ревуцька О. В. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами ТРВЗ Обдарована дитина. 2009. № 8. С.41-54.

ТРЕТЯК О. П.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Інституту післядипломної освіти Київського університету
імені Бориса Грінченка
o.tretiak@kubg.edu.ua

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі роботи з обдарованими учнями початкових класів. Автором визначено якості якими мають володіти вчителі початкової школи та представлено методи роботи з обдарованими дітьми в сучасній українській школі.

Abstract. The article is devoted to the problem of working with gifted primary school students. The author identifies the qualities that primary school teachers should possess and presents methods of working with gifted children in a modern Ukrainian school.

Ключові слова: обдарована дитина; учні початкової школи; методи роботи, якості вчителя, ініціативність, творчість.

Key words: gifted child; primary school students; methods of work, qualities of the teacher, initiative, creativity.

В Концепції Нової української школи наголошено на «збереженні цінностей дитинства, розвиток здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечать психологічний комфорт і сприятимуть вияву творчості дітей» [2, с. 8].

Виявлення і розвиток обдарованості, ціннісне ставлення до обдарованої дитини, є одним з провідних завдань сучасної педагогіки, оскільки таке відношення сприятиме перетворенню особистості на суб'єкт соціального розвитку.

До базових моральних цінностей сучасного виховання відноситься ініціативність, яка «виявляється в устійливому прагненні особистості до ініціацій, генерації ідей, творчості, самостійності, а також у діяльній активності до досягнення певної мети, її вміння ставити перед собою нові задачі та втілювати їх без додаткових спонук, знаходити нові, нешаблонні рішення і засоби їх здійснення» [1, с. 14].

Вітчизняні дослідники та науковці з різних країн працюють над вивченням проблеми обдарованості. Серед них психологи: Лейтес Н.С. (психологія обдарованості дітей і підлітків), Матюшкіна А.М. (концепція творчої обдарованості), Пономарьов Я.А. (психологія творчості), Холодна М.Я. (психологічні механізми інтелектуальної обдарованості), Щадріков В.Д. (психологія діяльності та здатності людини) та ін.

Розвиток обдарованості у молодшому шкільному віці досліджували Кульчицька О.І., Герлянд Т.М., Гільбух Ю.З. Полякова Г.С., Сунітко І.М., Токарева І.Л. та ін. Вони, зокрема, зазначали, що саме цей вік є сприятливим для розвитку обдарованості, оскільки перехід від дошкільного дитинства до основного періоду навчання провокує певні проблеми, які обов'язково треба вирішувати.

Багаторічні наукові дослідження обдарованості виявили його складність, багаторівневість і різнобічність. Не існує якогось одного методу, що дозволяв би з абсолютною достовірністю і надійністю виявляти обдарованих дітей і передбачати їх досягнення у майбутньому. Визначення обдарованості є надзвичайно складною проблемою, вирішення якої потребує ретельного вивчення різноманітних наукових джерел та застосування чисельних методів: психологічних досліджень, співбесід, опитування батьків, однолітків, аналіз шкільних і позашкільних досягнень дітей тощо.

Світ, у якому ми живемо, змінюється настільки швидко, що не можливо передбачити й дати дітям усі ті навички і знання, які їм будуть необхідні через кілька десятків років.

Як ціннісне ставлення до обдарованих дітей є створення спеціальних програм навчання, які б відповідали потребам і вимогам категорії обдарованих учнів і забезпечували подальший розвиток їх обдарованості та реалізували творчі можливості.

Програми для обдарованих дітей мають: забезпечувати самостійність у навчанні, яким керує сама дитина; розвивати навички і методи дослідницької роботи; стимулювати народження нових ідей, що долають стереотипи; заохочувати створення робіт з використанням різноманітних матеріалів, способів і форм; розвивати самопізнання, виховувати повагу до індивідуальних особливостей кожної людини; вчити самостійно оцінювати результати роботи за допомогою відповідних критеріїв.

Існує думка, що обдаровані діти не мають потреби в допомозі дорослих, в особливій увазі і керівництві. Однак, у силу особистісних особливостей, такі діти найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поводження і мислення, вони більш сприятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини і зв'язки.

Обдарована дитина схильна до критичного сприйняття не тільки себе, але й оточуючих. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, повинні бути досить терпимими до критики взагалі і себе зокрема. Талановиті діти часто сприймають невербальні сигнали як прояв неприйняття себе оточуючими. В результаті така дитина може викликати у вчителя стереотипний підхід до неї як непосидючого учня, що відволікається, постійно на все реагує. Для них не існує стандартних вимог, їм складно бути конформістами, особливо, якщо існуючі норми і правила йдуть врозріз з їхніми інтересами і здаються безглуздими. Для таких дітей твердження, що так прийнято, не є аргументом. Обдаровані діти досить вимогливі до себе, часто ставляться перед собою не здійсненні на даний момент цілі, що іноді призводить до емоційного розладу і дестабілізації поведінки. Такі діти нерідко з недостатньою терпимістю ставляться до однолітків, що мають порівняно з ними, нижчий рівень розвитку.

Робота з обдарованими дітьми змінює і самого вчителя. Вона відкриває можливості для власної творчості й самореалізації себе як вчителя і як особистості, надає поштовх для постійного самовдосконалення й самореалізації.

Реалізація програми навчання обдарованих дітей має передувати відбір і навчання вчителів. Як правило, такі вчителі є самі творчими людьми, яких об'єднує потяг до нового, незвичайного. «Чим вищий авторитет педагогічного працівника, тим важливішими будуть для учнів цінності і компетентності, які він передає своїм вихованцям»[1, с.17].

Якими якостями має володіти вчитель для роботи з обдарованими дітьми?

Учитель повинен: бути доброзичливим і чуйним; розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси; мати високий рівень інтелектуального розвитку; мати широке коло інтересів; бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних із навчанням обдарованих дітей; мати педагогічну і спеціальну освіту; володіти почуттям гумору; мати живий та активний характер; виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення; мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд; бути цілеспрямованим і наполегливим; володіти емоційною стабільністю; уміти переконувати; мати схильність до самоаналізу [4].

Працюючи з обдарованими учнями вчителі стикаються з низкою проблем: необхідністю відійти від стереотипів викладу матеріалу від традиційних схем уроку, застосовувати нестандартні методи і прийоми, необхідністю перебудови власного мислення. Підготовка до занять з обдарованими дітьми потребує значної кількості часу для відбору матеріалу, постійного підвищення власної кваліфікації і рівня знань. Але основне завдання учителя початкової школи - сприяти розвитку кожної дитини.

Саме тому методи і форми роботи вчителя повинні сприяти розв'язанню поставлених завдань. Для цієї категорії дітей застосовуються такі методи роботи: дослідницький; частково-пошуковий; проблемний; проектний [3].

Ефективними є такі форми роботи з учнями, як: предметні олімпіади; інтелектуальні марафони; творчі конкурси і вікторини; словесні ігри і забави; проекти з різної тематики; рольові ігри; індивідуальні творчі завдання; інтелектуальні ігри: «КВК», «Ерудит», «Найрозумніший», «Колесо фортуни»; конкурси знавців математики та логічного мислення; ребуси, кросворди, головоломки [4].

Виявлення обдарованих і талановитих дітей – тривалий процес. Василь Сухомлинський стверджував, що «школа – не комора знань, а світоч розуму. Усі діти не можуть мати однакові

здібності. І найважливіше завдання школи – виховання здібностей». Тому вчителям початкової школи доцільно використати поради щодо розвитку здібностей учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех, І.Д., Аліксієнко, Т.Ф., Кириленко, С.В., Кириченко, С.В., Корецька, І.В., Остапенко, О.І., & Журба К.О. Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей». Київ: ПІВ НАПНУ. 2019. 44с.

2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібик Н.М. Київ: ТОВ «Вилавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с..

3. Форми і методи роботи з обдарованими дітьми URL:

4. <https://konstschool3.jimdofree.com/%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%BC/%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8-%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-%D0%B7-%D0%BE%D0%B1%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8-%D0%B4%D1%96%D1%82%D1%8C%D0%BC%D0%B8> (дата звернення 10,08.2021)

%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8-%D0%B7-

%D0%BE%D0%B1%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D

0%BC%D0%B8-%D0%B4%D1%96%D1%82%D1%8C%D0%BC%D0%B8 (дата звернення

10,08.2021)

5. Якісні, якими має володіти вчитель для роботи з обдарованими дітьми? URL: http://kuriachivkazosh.lg.sch.in.ua/pro_shkolu/roboata_z_obdarovanimi_ditjmi/ (дата звернення 10,08.2021)

Тропіна М. А.,

здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

mari.nort.18@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УМОВ ДЛЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ, САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Сучасна освіта в усьому світі відчуває значні зміни, які стосуються технологій та форм передачі навчального матеріалу, переосмислення того, як ми навчаємо майбутнє покоління. Актуальною стає задача формування педагога-професіонала нового типу, здатного забезпечення умов для творчої самореалізації, самовизначення особистості через надання якісних освітніх послуг, доступу до сучасних і традиційних інформаційних ресурсів. У статті акцентовано увагу щодо використання сучасних педагогічних технологій для реалізації цих завдань.

Ключові слова. освітнє середовище, творчі здібності, реформування освіти, творча діяльність, ігрова діяльність, компетентність, обдарована особистість, педагогічні технології, науково-дослідницька діяльність, самореалізація

Keywords:

Annotation. Modern education around the world is experiencing significant changes in technology and forms of transmission of educational material, rethinking how we teach future generations. The task of forming a new type of professional teacher capable of providing conditions for creative self-realization, self-determination of the individual through the provision of quality educational services, access to modern and traditional information resources is becoming urgent. The article focuses on the use of modern pedagogical technologies for the implementation of these tasks

Keywords educational environment, creative abilities, education reform, creative activity, game activity, competence, gifted personality, pedagogical technologies

Потреба суспільства в творчій, обдарованій, інтелектуально й духовно розвинутій особистості вимагає від закладів освіти пошуку та розробки сучасних моделей організації роботи з молоддю.

Проблема модернізації системи освіти є надзвичайно актуальною і необхідною умовою майбутнього процвітання українського народу. Безперечно, для цього потрібні зміни філософських аспектів освіти, педагогічно виважене впровадження нововведень та інновацій в педагогічну теорію і практику.

В умовах цифрової трансформації перед системою освіти ставляться нові виклики зумовлені освітніми реформами в Україні, а викладачі, займаючись науковою, педагогічною та методичною діяльністю, знаходяться в постійному творчому пошуку. Вони мають право на вибір методів викладання, на розробку авторських курсів і технологій навчання.

Технологія навчання – алгоритм дій спрямований на розв'язання певної навчальної проблеми, що передбачає підготовку фахівців нової генерації з цифровими вміннями, навичками і компетенціями відповідно до потреб сучасного ринку, здатних пристосовуватися до сучасних умов, соціальної мобільності, засвоєння передових технологій. Це можливо при безперервній освіті, що працює на інноваційних і цифрових засадах.

У підґрунті нових технологій перебуває ідея створення адаптивних умов для здобувачів, тобто адаптація до особливостей змісту, методів, форм освіти та максимальна орієнтація на самостійну діяльність. Зараз особливо важливо розвивати пізнавальну, дослідну, активну діяльність молоді, формувати інтерес до процесів пізнання, до способів пошуку, засвоєння, перероблення та застосування інформації, що дозволило б майбутнім фахівцям легко орієнтуватися в сучасному світі. Така діяльність характеризується високим рівнем мотивації, усвідомленою потребою до засвоєння фахової компетентності, результативністю та відповідністю соціальним нормам.

Значну роль у підтримці цього процесу, а також у створенні кадрових, наукових, науково-методичних, організаційних, правових ресурсів, відіграє проектно-дослідно-експериментальна діяльність, яка здійснюється творчими групами педагогічних і науково-педагогічних працівників разом із здобувачами.

Розвитку творчої обдарованості сприяють педагогічні експерименти, проекти – це пошук нового, незвичайного, перевірка новітніх ідей, це здобутки і помилки, успіх, а й можливо й невдача, але завжди це можливість зрости інтелектуально, шлях загартування і самовдосконалення. Ефективному вирішенню цих завдань сприяє «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» [1].

Проектні технології дають можливість залученню суб'єктів освітнього процесу до єдиного інформаційно-освітнього простору, що включає сукупність технічних, програмних, телекомунікаційних і методичних засобів, які дозволяють застосовувати в навчальному процесі нові інформаційні технології, забезпечують рівний доступ до здобуття якісної підготовки обдарованої молоді, розвивають практичні цифрові навички.

Процес формування і розвитку хмарного середовища у закладах освіти спрямовано на досягнення цілей педагогічної системи: покращення організації навчання і науково-педагогічних досліджень; розроблення спільних проектів; участь в освітньо-науковій та дослідно-експериментальній діяльності, використання найсучасніших засобів і технологій. Вони дають можливість забезпечити загальний доступ до збереженої в інформації з будь-якого місця та пристрою; безкоштовно використовувати спеціалізовані додатки (текстові, табличні, графічні редактори, програми для створення презентацій та ін.), механізми індивідуальної та колективної роботи (віртуальні кабінети, диски, пошта).

У роботі над проектом педагогами використовуються різні інтерактивні методи для створення плану і циклограми діяльності; колекцій на сервісах; візуального контенту – інфографіки та «живих» презентацій. Інфографіка – це форма організації інформаційного матеріалу, що включає візуальні елементи і тексти, що пояснюють ці візуальні елементи. Цей рівень взаємодії між учасниками проекту зазвичай відбувається в формі обговорення, дискусії, де моделюється ситуація, яким чином вирішити ту чи іншу проблему і наскільки прийнято запропоноване рішення. Сьогодні актуальним є метод візуалізації даних (функції, графіки та ін.). Для створення візуального контенту можна використовувати сервіси: Canva, Infogram, Stello,

AmCharts Live. Для візуалізації ходу проекту, опису кожного етапу з необхідністю спільного створення тимчасових шкал онлайн, використовується інструмент Timetoast. З його допомогою зручно ділитися своїми графіками з іншими користувачами. Щодо візуалізації думок декількох команд в мережевому проекті, створена віртуальна дошка з стікерами – Scrumlr. Це інструмент для спільної роботи з можливістю внесення змін кожним учасником в реальному часі.

Педагогічні працівники при цьому будують освітній процес у такий спосіб, щоб здобувачі активно заглиблювалися в пошук, розв'язували поставлені проблеми, на основі порівняння і зіставлення обирали оптимальні варіанти. Така організація навчального процесу виробляє навички здобувати знання самостійно, шляхом власних міркувань, розвиває творчий потенціал особистості, її нахили та здібності, готує її до подальшого життя.

У процесі навчання аналізуються та досліджуються актуальні проблеми, виконуються нестандартні практичні завдання, здійснюється пошук нестандартних рішень.

Кожний педагог під час освітнього процесу виконує функції організатора та наставника навчально-пізнавальної та інших видів діяльності у процесі вирішення професійних ситуацій. Вони наразі мають адаптуватися до нових технологій навчання, інтегруватися до сучасних потреб освіти, ефективно обирати і використовувати ті технології, які сприяють формуванню необхідних компетентностей здобувачів, які постійно знаходяться у творчому пошуку, самовдосконалюються.

Велику увагу педагогічні працівники приділяють самостійності особистості та її творчій активності. Це зумовлює необхідність упровадження в освітню практику новітні технології.

Синтез законодавчо визначених форм організації освітнього процесу поклав початок створенню сучасної освітньої технології, що базується на принципі змішаного навчання (blended learning), яке передбачає поєднання елементів аудиторної роботи з технологіями дистанційного навчання, що забезпечує розширення освітніх можливостей за рахунок доступності та гнучкості освітнього процесу, врахування індивідуальних освітніх потреб особистості та темпу подання навчального матеріалу. Формами його організації є лекції-брейнстормінг, лекції-конференції, форуми, бізнес-форуми, екскурсії, круглі столи, воркшопи, навчання на виробництві, майстер-класи, лекції, пояснення, розповіді, бесіди, диспути, рольові ігри.

Сучасні тенденції розвитку освітнього процесу характеризуються застосуванням різноманітних навчальних стратегій, в основі яких здебільшого лежить застосування інформаційних технологій. За останній час з'явилося безліч форм цифрового навчання: мобільного навчання, e-Learning, самостійно спрямованого навчання, синхронного та асинхронного навчання, хмарного навчання, адаптивного навчання, віртуального класу, масових відкритих онлайн курсів, гейміфікації, ігор-симуляцій тощо.

В умовах застосування комп'ютерних ігор розвивається важлива якість особистості – активна творча уява, яка виникає в проблемній ситуації і цінність її полягає в тому, що вона дає змогу прийняти рішення і знайти вихід навіть при відсутності потрібної повноти знань. STEM-ігри розширюють можливості закладів освіти, викладачів, готують молодь до адекватного сприйняття нового, пришвидшують їх адаптацію до змін в навколишньому середовищі [2]. Веб-сайт TryEngineering.org/ «Спробуй себе інженером», пропонує інтерактивні ігри для здобувачів, викладачів, які дозволять зрозуміти, яким чином інженерна кар'єра може стати частиною їх майбутнього.

Симуляційні технології навчання можуть бути використані на різних етапах освітньої діяльності та як додаткове самостійне навчання у зручний час з метою підвищення рівня знань та обізнаності, коли частину функцій викладача бере на себе віртуальний тренажер, що значно покращує засвоєння навчального матеріалу [3].

Адаптивне навчання можна охарактеризувати як технологічну педагогічну систему, що сприяє ефективному індивідуальному навчанню. Технологія адаптивного та інтелектуального навчання має базуватися на позиції діяльного, активного, гнучкого підходу до побудови педагогічного процесу. Адаптивне навчання – одна з найбільш ефективних і сучасних технологій освіти яка допоможе кожному суб'єкту навчання досягти цілей навчання персоналізованим способом.

Персоналізоване навчання – передбачає орієнтацію на інтереси здобувача і вибудовування освітньої траєкторії навколо них. Матеріали, темп, структура і цілі навчання можуть відрізнятися в залежності від освітніх потреб. Персоніфікація, адаптація, індивідуальна траєкторія навчання – усе

це терміни, що стосуються тренду адаптивного навчання. В університетах США вже впроваджують інструменти адаптивної освіти: так, компанія Knewton співпрацює з Arizona State University. Завдяки Knewton студент отримує завдання, які відповідають саме його освітнім потребам, а викладач – статистику і кожного окремого студента, і групи загалом. Ці дані дозволяють модифікувати заняття так, щоб для кожного студента воно було максимально ефективним [4].

Диференційоване навчання – організація навчального процесу, при якій враховуються індивідуально-психологічні особистості, формуються групи учнів з різним змістом освіти, методами навчання.

Індивідуалізоване навчання – являє собою метод навчання, у якому зміст, навчальний технології і темп навчання засновані на здатності та інтересах кожного окремого учня.

E-Learning – електронне навчання можна використовувати з такими цілями: самостійна робота з електронними матеріалами; отримання консультації, проведення нарад, можливість дистанційної взаємодії; створення розподіленої спільноти користувачів які ведуть спільно віртуальну навчальну діяльність; формування та підвищення інформаційної культури всіх учасників освітнього процесу; засвоєння, популяризація та передача інноваційних педагогічних технологій, підвищення ефективності діяльності педагогів; можливість розвивати навчальні Web-ресурси, можливість в будь-який час, з будь-якого місця одержувати сучасні знання [5].

Самостійно спрямоване навчання є різновидом діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес, є основою самоосвіти, поштовхом до подальшого підвищення кваліфікації, а також – системою заходів чи педагогічних умов, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю здобувачів. Самостійне навчання – це процес отримання знань, при якому здобувач сам приймає рішення, без сторонньої допомоги, формулює цілі, яких хоче досягти, визначає людські та матеріальні джерела знань, вибирає і здійснює освітню стратегію, і оцінює отримані знання.

BYOD – є комплексним інструментарієм освітнього середовища, оскільки дають змогу навчатися, використовуючи освітні платформи, програми для відеозв'язку, web сервіси, хмарні обчислення, віртуальну та доповнену реальність, штучний інтелект тощо. Технологія BYOD створює сприятливі умови для формування в майбутніх фахівцях дослідницьких умінь, самоосвітньої компетентності, мотиваційної готовності до професійної діяльності, потреби втілювати інноваційні ідеї [6]. Потужні дидактичні можливості мобільного додатка «3D Графіка GeoGebra» дають змогу створювати будь-який 3D-об'єкт, оперувати моделями просторових об'єктів, досліджуючи їх властивості. За допомогою інтерактивної симуляції «PhET» є можливість проводити експерименти з фізики, біології, хімії, математики та інших наук. 3D-інтерактивний віртуальний лабораторний інструмент «LabInApp», дає змогу демонструвати експерименти, здійснювати візуалізацію складних процесів.

Інтеграція інноваційних технологій створює умови для досягнення результату шляхом оптимального підбору та розподілу ресурсів, розширює можливості вирішення такого складного педагогічного завдання, як формування обдарованої, творчо розвиненої, соціально компетентної особистості в умовах цифрового суспільства.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що жодна освітня технологія не може розглядатися як універсальна. Тому організація освітнього процесу в сучасних умовах вимагає поєднання різних технологій, творчого підходу до використання кожної з них, а також створення нових навчальних технологій з використанням цифрових інструментів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 07 листопада 2000 р. № 522 «Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», зареєстроване в Міністерстві юстиції України 26 грудня 2000 р. за № 946/5167 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 11.07. 2017 р. за № 994). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00>

2. Токарева, А. В. Шляхи інтеграції серйозних відеоігор у навчальний контекст / А. В. Токарева // Вісн. Кременчуц. нац. ун-ту ім. Михайла Остроградського. – 2018. – Вип. № 2, ч. 2 :

Педагогічні науки. – С. 121–126. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/statti/2018_2_121-126-2018-2-2.pdf

3. Паздрій В. Використання бізнес-смуляторів в освітній діяльності закладів професійної освіти / В.Я. Паздрій // Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти, 2019 – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/33319/1_conf_28_5_19.pdf?sequence=1

4. EdEra – студія онлайн освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ed-era.com/>

5. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2020. Вип. 57. 207 с.

6. Бажміна Е. Використання BYOD технологій в освітньому процесі /Е. Бажміна//, Наукові записки БДПУ (<http://bdpu.org/pedagogy/ua/>) Серія: Педагогічні науки. – Вип.3. – Бердянськ : БДПУ, 2020. – 438 с.

Уманська Т. О.,

*учитель української мови та літератури Кременського ліцею №5
Кременської міської ради Луганської області*

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІД ЧАС ПРОЄКТНО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Актуалізовано компетентісний підхід до освіти обдарованої дитини, проаналізовано поняття «компетентність», подано інноваційні технології, які сприятимуть підвищенню пізнавальної активності, висвітлено методи активізації пізнавальної діяльності учнів, серед яких евристична бесіда, дискусійний, метод рольових ігор, метод проєктів тощо, на прикладі дослідження поеми Тараса Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» запропоновано використання цих прийомів на практиці.

Ключові слова: компетентність, особистісно-діяльнісна освіта, пізнавальна активність, проєктно-дослідна діяльність, інноваційні технології.

Освіта ХХІ століття – це, передусім, освіта для людини. Її стрижень – розвивальна, культурно творча домінанта виховання відповідальної особистості, здорової психічно, фізично і морально, здатної до самоосвіти і саморозвитку, яка вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв’язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни, що передбачає Закон України «Про освіту» [2].

У сучасному динамічному світі для людини важлива не стільки сума знань, скільки вміння самому їх здобувати й користуватися ними доречно. Найважливішими стають уміння мислити, тобто вичленовувати й аналізувати явища, виявляти в них суттєве, робити певні висновки, оцінювати й ухвалювати своєчасні виважені рішення.

Відповіді на виклики часу покликано компетентісно орієнтоване навчання, зокрема українській літературі, обґрунтоване в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти й розроблене в концептуальних засадах «Нової української школи» [1].

Питаннями компетентності опікуються О. Антонова, Л. Маслак, Н. Бібік, С. Бондар, С. Вітвицька, Н. Волкова, М. Головань, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кальней, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, Н. Сидорчук, Ю. Татур, С. Трубачева, А. Фасоля, Г. Фрейман, А. Хуторський, Ф. Шаріпов, С. Шишов тощо. Компетентність базується на предметних і надпредметних компетенціях – знаннях, уміннях, досвідові діяльності й емоційно-ціннісному ставленні до неї: знаю, що маю робити в проблемній ситуації і умію діяти (здатність), маю позитивний досвід вирішення проблем і вірю в себе й успіх (готовність) [3]. Компетентісна освіта – це особистісно-діяльнісна, результативна освіта [4, с. 137].

Під час формування ключових компетентностей особлива увага приділяється активізації пізнавальної діяльності учнів, шляхи підвищення якої завжди актуальні. Термін «активність» походить від латинського «*activus*» і означає діяльний, енергійний, ініціативний. На основі аналізу різних підходів до трактування поняття «пізнавальна активність», можна виділити в них спільну рису – це якість особистості, яка виявляється в направленості й стійкості пізнавальних інтересів, потягу до ефективного оволодіння знаннями й способами діяльності, у мобілізації вольових зусиль, спрямованих на досягнення навчально-пізнавальної мети. Визначення поняття подає Т. Шамова, яка під активізацією навчально-пізнавальної діяльності пропонує розуміти мобілізацію інтелектуальних, емоційно-вольових і фізичних зусиль учня, які коректуються вчителем за допомогою методичних засобів і спрямовуються на досягнення конкретних цілей навчання та виховання. Цьому сприяє застосування ефективних методів і прийомів, нестандартна мотивація теми уроку, доцільність вивчення матеріалу, наступність і послідовність його засвоєння, урахування вікових і індивідуальних особливостей учня.

Основна мета роботи вчителя з активізації пізнавальної діяльності учнів полягає в розвитку їх творчих здібностей, які розвиваються лише в процесі діяльності. Засобом розвитку пізнавальних здібностей учнів є вміле застосування таких методів і прийомів, які забезпечують високу активність учнів у навчальному пізнанні.

Шляхами формування ключових компетентностей під час дослідження текстів української літератури, які сприяють підвищенню пізнавальної активності, є застосування таких інновацій:

– *технологія розвивального навчання*: загальний розвиток вихованців, розвиток загальних інтелектуальних умінь: порівняння, класифікації, узагальнення, критичності, розвиток самостійності, глибини мислення, спрямованість навчання на вміння долати труднощі, розвиток працездатності, формування сприятливого морального клімату;

– *технологія розвитку критичного мислення*: розвиток пізнавального інтересу у вихованців та розуміння мети вивчення певної теми, розвиток внутрішньої мотивації до цілеспрямованого навчання, підтримка пізнавальної активності учнів, спонукання учнів до порівняння отриманої інформації з особистим досвідом і на її ґрунті формування аналітичного й критичного способу мислення;

– *технологія навчання як дослідження*: використання дослідницьких методів у вивченні учнями української мови та літератури, застосування досліджень під час ознайомлення школярів з окремими фактами, явищами, процесами, забезпечення творчих спроможностей учнів на основі формування їхнього дослідницького досвіду, вивчення й аналіз індивідуальних особливостей формування дослідницького досвіду учнів, його впливів на інтелектуальний розвиток і виховання;

– *технологія інтерактивного навчання*: побудова освітнього процесу на основі активної взаємодії всіх вихованців (співнавчання, взаємонавчання, навчання у співпраці), розширення пізнавальних можливостей учнів у здобутті, аналізі та застосуванні інформації з різних джерел, можливість перенесення отриманих результатів на особистий життєвий досвід учнів, формування глибокої внутрішньої мотивації;

– *технологія випереджального навчання*: виховання соціально активної та інноваційно спрямованої особистості, адаптованої до динаміки сучасного життя, розвиток інформаційної культури особистості, основ критичного мислення, пріоритет завдань дослідницького характеру, підтримка самостійного та індивідуального навчання, формування соціально адаптованої поведінки, інтеграція громадянської та мовно-літературної освіти, упровадження європейських цінностей.

Серед методів активізації пізнавальної діяльності учнів, які пропонує сучасна дидактика, виділяються метод евристичної бесіди, дискусійний, метод рольових ігор, метод проєктів тощо.

Розглядаючи форми активізації пізнавальної діяльності на різних етапах уроку, пропонуємо звернутися до уроку за нестандартною темою, яка також є елементом мотивації пізнавальної активності учнів: «В своїй хаті своя правда, І сила, і воля (Національна самовизначеність у посланні Т. Г. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» (урок української літератури в 9-ому класі) [5]. Саме завдяки мотивації забезпечується підтримка пізнавального інтересу учнів. Наприклад, звернутися до учнів зі словами, що послання «І мертвим, і живим, і ненародженим...» Тараса Шевченка – це той твір, який заставить навіть байдужу до всього людину замислитися над минулим нашого народу, провести паралель із сьогоденням, і поставити питання: «...що ми? Чий

сини? яких батьків?». Запропонувати зрозуміти заклик поета: «Та читайте Од слова до слова, Не минайте ані титли, Ніже тії коми, Все розберіть...», а також застосувати такий «Шевченківський» підхід до вивчення на уроці.

Одним із найвищих рівнів активізації навчальної діяльності є дослідницький метод. Він спонукає учнів до пошуку цікавої інформації, активно формує вміння та навички, бажання самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення, розкриває здібності та творчі можливості, створює ситуацію успіху та позитивний досвід. Наведемо приклад методу кейс-стаді. Трьом дослідникам пропонується зібрати матеріал і висвітлити на уроці такі теми:

1. Історія написання поеми Тараса Шевченка
2. Дослідити жанр послання в українській літературі.
3. Проаналізувати епіграф до твору.

Здійснивши міні-дослідження й опрацювавши певну літературу та інтернет-джерела, учні оформлюють матеріал у вигляді невеличкого кейса й презентують на уроці, навчаючись відшукувати потрібну інформацію, узагальнювати прочитане, грамотно викладати свої думки, презентувати результати, що активізує їхню пізнавальну, розумову й самостійну діяльність. Найбільше пошукова дослідницька робота розвиває здатність до самостійного опанування матеріалом і творчі здібності кожного учня.

Особливу актуальність набуває проблемність, яка забезпечує сприятливі умови для розвитку пізнавальних здібностей учнів і сприяє розвитку навичок самостійно здобувати знання. Сутність полягає в тому, що перед учнем ставиться завдання не просто усвідомити певну суму знань, а дослідити, розглянути системно. Проблемні ситуації створюються на різних етапах навчання: під час усвідомлення нового матеріалу, у процесі вироблення вмінь і навичок, застосуванні їх на практиці. Розглянемо декілька прийомів:

– *проблемно-пошукові запитання* під час інтерпретації художнього тексту, наприклад:

1. Який можна отримати врожай на землі «засіяної лихом»? Що мав на увазі поет, так висловлюючись?

2. Кого поет називає «незрячими братами, гречкосіями»? Чим викликана така думка митця?

3. Про який суд зазначається у посланні? У зв'язку з чим і над ким він відбудуватиметься?

4. Що таке прокляття? Кого воно стосується у творі?

5. Яке пророкування надає Т. Шевченко тим, хто цурається вітчизняного?

– *прийом куту*, під час якого учням пропонують варіанти розв'язання проблеми, а вони в свою чергу мають аргументувати свій вибір. Наприклад, прослухати версії щодо алегоричності назви твору «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє». Учителю пропонує перший кут: у Миколи Гоголя є поема «Мертві душі», яку ви будете вивчати пізніше. «Мертвими» М. Гоголь називає поміщиків, тобто панів. Дехто вважає, що й Т. Шевченко також мертвими називає українських поміщиків-кріпосників. Живі – це інтелігенція, про яку поет говорить найбільше, дає їй досить глибоку, вичерпну характеристику. Ненароджені – то простий народ, «брати незрячі, гречкосії», поневолені, політично пасивні, не готові до боротьби; другий кут: послання охоплює минулі («мертвим»), теперішні («живим») і майбутні («ненародженим») часи, а разом – це вічність, що поширюється і на нас з вами.

Після роздумів учнів учитель робить висновки, що обидва погляди правильні, бо сутність одна: звернути увагу на життя простого народу, допомогти не солодкими словами, а ділом. Назва твору вказує на те, що він написаний для всіх часів і не обмежується географічно. Масштабність адресата, окресленого в назві, зумовлюється гостротою проблематики, актуальної в будь-який час. У заголовку цього твору автор звертається не тільки до своїх сучасників, а й до «ненароджених земляків», тобто до наступних поколінь українців – отже, і до нас. Він навчає, що наш порятунок – в єдності всіх сил нації.

Під час вивчення творчої лабораторії письменника проблемно-пошукові завдання є невід'ємною складовою. Наприклад:

1. Знайдіть у посланні приклади іронії та сарказму. Яка їхня роль у творі? 2. Прокоментуйте в'їдливі рядки: *І на Січі мудрий німець Картопельку садить, А ви її купуєте.*

3. Знайдіть приклади повторів, прокоментуйте їх, зробіть висновок про

роль повторів у творі: *В своїй хаті своя правда, І сила, і воля; Нема на світі України, Немає другого Дніпра, А ви претесь на чужину шукати доброго добра.*

4. У чому ви вбачаєте сенс антитези *свій – чужий* у творі на прикладах *своя країна – чужий край, чуже поле – своя хата, І чужому научайтесь, Його не цурайтесь.*

5. Говорячи про знання рідної мови, Т. Шевченко боляче зазначає: «*А своєї Дастьбі...Колись будем І по-своєму глаголать*». Про що говорять читачеві три крапки після слова «*дастьбі...*»?

6. Зробіть висновок про те, як поетична мова допомагає авторові висловлювати свої сокровенні думки?

Під час етапу рефлексії також застосовуються *проблемно-пошукові запитання*:

1. Як же треба прочитати українську історію, «не минаючи ані титли, ніже тії коми»?

2. Чи може життя на чужині та навчання за кордоном замінити вітчизняну освіту? 3. Яку роль відіграє рідна мова в об'єднанні та вихованні українців?

Можна застосовувати метод *мікрофону*, наприклад: уявити, що провідні педагоги та методисти вирішили запитати у дев'ятикласників як би вони пропонували вивчати творчість Тараса Шевченка в школі? Про що хотіли б дізнатися? Пропонується учням поділитися своїми міркуваннями.

Цілком зрозуміло, що при виконанні проблемного завдання учень працює самостійно, але скеровує освітню діяльність учитель, який має бути готовий до процесу фасилітації.

Одним із засобів активізації пізнавальної й розумової діяльності, формування інтересу до предмета є систематичне використання міжпредметних зв'язків із історією, географією, світовою літературою, мистецтвом, етнографією тощо. Наприклад, *музичний катарсис*. Пропонується учням прослухати романс «Учіться, брати мої» у виконанні Фемія Мустафаєва, а також коментарі учнів-дослідників. Романс «Учіться, брати мої» монологічний у своєму викладі. Його перша половина – поради поета-пророка молодим українцям. Тарас Шевченко закликає молодь учитися за повною тогочасною європейською програмою. Голос Фемія Мустафаєва звучить повнозвучно, переконливо, заклично. Коли йдеться про «своє», то мелодія співака набуває схвильованості й перестороги: «Бо хто матір забуває, того Бог карає». Друга половина романсу, що починається словами: «Обніміте ж, брати мої, найменшого брата», йдеться про волю, про вільних дітей і вільних батьків. Поет вірить, що забудеться срамотна давня година – принизлива кріпаччина. І знову могутньо й переконливо лунає голос виконавця Фемія Мустафаєва: «Обніміться, брати мої, молю вас, благаю». Цією заклично-ораторською фразою, що є кульмінаційною, і завершується відомий романс.

Творчі нестандартні завдання завжди є джерелом підвищення пізнавальної активності. Останнім часом велика увага приділяється навчанню створення *фанфіків*. Наприклад, пропонується уявити загублений автопортрет Тараса Шевченка. Перед учнями ставиться завдання прослухати повідомлення дослідника-архіваріуса та письмово описати, яким вони уявляють загублений автопортрет поета. Наведемо приклад повідомлення дослідника-архіваріуса: виявляється, що 1845 року Тарас Григорович Шевченко намалював три автопортрети, два з яких збереглися й добре вам відомі, особливо «Автопортрет зі свічкою». Зі спогадів А. Козачковського дізнаємося, що саме в період написання поеми «І мертвим, і живим, і ненародженим...» Тарас Шевченко завершив роботу ще над одним автопортретом, у якому подано образ «народного поета, влучно схопленій у хвилину його поетичного натхнення», однак цей твір не зберігся. Роман Лубківський створив цілий цикл поезій про Шевченківські автопортрети, одна з яких має назву «До автопортретів втрачених і невідомих», у якому згадано полотно, про яке пише Андрій Козачковський і висловлює припущення, що воно могло зберігатися лише у Варвари Репніної.

Сприяє підвищенню пізнавальної активності та є нестандартною формою опанування матеріалу інтерактивна вправа *займи позицію*. Наведемо приклад: вам надали місце на білбордах, що розташовані уздовж дороги, яка сполучає Кремінну та Северодонецьк для того, щоб ви розмістили на них слова із творів Тараса Григоровича Шевченка, які стали афоризмами та є найактуальнішими для нашого суспільства? Свій вибір необхідно обґрунтувати та довести свою позицію. Відповіді можуть бути такими:

1. В своїй хаті своя й правда, І сила, і воля.

2. Нема на світі України, Немає другого Дніпра...

3. Чого ж ви чванитеся, ви! Сини сердешної України! Що добре ходите в ярмі, Ще лучче, як батьки ходили.

4. Прочитайте знову Тую славу. Та читайте Од слова до слова, Не минайте ані титли, Ніже тії коми, Все розберіть...

5. Не дуріте самі себе, Учітесь, читайте, І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь.

6. Доборолась Україна До самого краю. Гірше ляха свої діти Її розпинають.

7. Схаменіться! будьте люди, Бо лихо вам буде.

8. Обніміться ж, брати мої, Молю вас, благаю!

Отже, визначальними ознаками компетентісно орієнтованого навчання є активна дія учнів, які самостійно обирають шляхи досягнення цілей навчання, тобто в процесі оволодіння предметним матеріалом формують власну суб'єктивність, компетентність і формують особистість.

Умовою успіху розвитку мислення є висока пізнавальна активність здобувачів освіти, що передбачає таку її організацію, за якої навчальний матеріал із української літератури стає предметом активних розумових і практичних дій кожного учня. Пошуки нового нетрадиційного інструментарію педагога, спеціально створеної дидактичної конструкції, що підсилює активізацію процесу навчання, призводить до підвищення якості розвивальних і проблемних методів, самостійної роботи, творчих завдань. При цьому таке навчання стає внутрішньо мотивованим і всебічно розвиває особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>.

2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Савченко О. Дидактика початкової школи: Підручн. для студ. пед. ф-тів. Київ. 2002. 368 с.

4. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. Рідна школа. 2011. №9–8. С.4–8.

5. Уманська Т. В своїй хаті своя правда, і сила, і воля. Національна самовизначеність у посланні Т. Г. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» / Т. Уманська // Українська мова та література : газета для вчителів української мови та літератури. 2019. № 6. С. 59-67.

6. Фасоля А. Компетентісно зорієнтовані завдання: проблеми термінології, типології, створення. Дивослово. 2014. №9. С. 15–21.

Хортіва О. В.,

вчитель вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист,

заступник директора з навчально-виховної роботи

Рубіжанської спеціалізованої школи I-III ступенів №7

Рубіжанської міської ради Луганської області, elenakhortiva@gmail.com

СТВОРЕННЯ НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто проблеми використання сучасних інноваційних педагогічних технологій з метою активізації діяльності обдарованих учнів в процесі вивчення англійської мови. Проаналізовані можливості практичного застосування таких ефективних форм і методів інтерактивного навчання, як комунікативні, інформаційні та проектні технології.

Ключові слова: обдаровані учні, комунікативні вміння, інноваційні педагогічні методики, проектна діяльність, мультимедійні технології.

The article dwells on the different aspects of the problem of using modern innovative methods of teaching English that proved to be efficient for solving a problem of encouraging the cognitive activity of the a gifted personality, students at the lessons of English at a secondary school. It highlights the potential of practical application of such effective forms and methods of interactive studies as

communicative, information and project technologies. It also provides the analysis of practical experience and the results of the experimental work of the school.

Keywords: gifted students, communicative skills, innovative pedagogical methods, project activities, multimedia technologies.

Актуальність. Вже давно стало зрозумілим, що найбільших успіхів у будь-якій сфері діяльності досягають ті держави, котрі мають високий інтелектуальний та творчий потенціал нації. Відомо також, що майбутнє людської цивілізації залежить виключно від реалізації обдарованості людей. Саме тому однією з основних задач системи національної освіти суверенної України є формування творчо активної, всебічно розвиненої особистості. Не випадково однією з найсуттєвіших цілей Закону України «Про освіту», Національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національної програми «Діти України», Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки проголошується забезпечення можливостей постійного духовно-інтелектуального самовдосконалення особистості. У Доктрині національної освіти України, яка визначає стратегію й основні напрямки розвитку освіти України в ХХІ столітті, записано: «Система освіти має забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості.» [7,с.6]

Вивченню різних аспектів проблеми розвитку і освіти обдарованих дітей і молоді і ролі педагогів у навчанні, вихованні та розвитку інтелектуально-творчих можливостей обдарованої особистості присвячено чимало наукових досліджень таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Н.Лейтис, В.Дружинін, Б.Теплов, С.Рубінштейн, Н.Левітов, Л. Мітіна, Т. Панінаї, В.Рибалко, Н Устинова, В. Шадріков, Г. О.Кульчицька, Дж.Рензулі, Е.Торранс, Ф.Гальтон, Дж. Гілфорд, Х. Девід, Д. Ван Тассел-Баска, Х. Відергор, Б. Ейлам та інші. В Україні за останні роки накопичено значний досвід щодо визначення поняття «обдарованості», розробки та реалізації програм і метоів роботи з обдарованими дітьми, підготовки педагогів до навчання, виховання та розвитку творчого потенціалу обдарованих дітей

Мета статті полягає у дослідженні теоретичного і практичного аспектів використання інноваційних технологій і методів навчання і розвитку обдарованих дітей на уроках англійської мови в сучасній українській школі.

Виклад основного матеріалу. Обдаровані діти в будь-якому суспільстві мають розглядатися як національне надбання, оскільки найбільші сподівання на покращення умов життя й розквіту нації пов'язані саме з обдарованою молоддю.

Обдарованість – це комплекс задатків і здібностей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльностей) порівняно з іншими людьми. Василь Сухомлинський вважав, що немає дітей необдарованих. [8,с.47] Усі діти обдаровані. Обдарована дитина – це дитина, що виділяється яскравими, незвичайними, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності, вміє працювати в нестандартних умовах, вміє розв'язувати проблемні завдання, критично мислити, робити правильний вибір в нестандартних ситуаціях. Аналізуючи все це, можна відзначити, що такими якостями наділено багато дітей. А це налаштовує оптимістично: якщо талант – рідкість, то обдаровані діти – явище розповсюджене. Звідси й висновок про необхідність своєчасно знайти, зберегти і розвинути в молодому підростаючому поколінні здібності, обдарованість і талант в практичній або розумовій сферах, створивши для всіх без винятку дітей рівні можливості, що і є одним з найважливіших завдань сучасної школи.[1, с.3-4]

Обдаровані діти, які явно або неявно виділяються серед своїх однолітків пізнавальною активністю і здатністю до творчості, вимагають особливого підходу. Талановиті діти завжди хочуть чогось нового, більш складного, інакше вони втрачуть інтерес до предмету вивчення. Тому система їх навчання повинна відрізнятися від системи навчання інших дітей.

Модернізація змісту освіти в організації вивчення іноземних мов, перш за все, пов'язана з широким застосуванням нових педагогічних технологій в освітньому процесі, які допомагають перенести навчання здобувачів освіти на новий, якісно вищий рівень пізнавальної активності. Одним із провідних завдань сучасного вчителя іноземної мови є формування основних компетентностей учнів: соціальної, полікультурної, інформаційної, комунікативної, саморозвитку, продуктивної творчої діяльності. Тільки ті знання і вміння учня можна вважати корисними, міцними та доцільними, які він

зможе застосовувати на практиці, перенесе та використає їх у різних життєвих ситуаціях. Мета роботи з обдарованими учнями з англійської мови – це комунікативна діяльність учнів, тобто практичне володіння іноземною мовою. Завдання вчителя – активізувати діяльність кожного обдарованого учня в процесі навчання, створити ситуації для творчої активності. Використання сучасних інноваційних педагогічних технологій є Важливим компонентом цієї роботи тому що відкриває великі можливості для розширення освітніх меж і, безсумнівно, несе в собі величезний мотиваційний потенціал і сприяє принципам індивідуалізації навчання.

Виклики часу, які ставить перед вчителями англійської мови сьогодні щодо вивчення предмету «Англійська мова», є формою визначення рівня теоретичних та практичних знань учнів, а також їх готовності до поглибленого вивчення іноземної мови. Саме життя вимагає, щоб вивчення іноземної мови враховувало потреби, мотивації і ресурси обдарованих дітей, адже вони – майбутнє нашої держави, яка рухається впевнено у Європу. Тому необхідно зосередити всі зусилля на формуванні і навчанні конкуренто-спроможного, високоосвіченого українця. [5, с.1-3]

Робота з обдарованими дітьми з англійської мови передбачає виконання наступних завдань:

– набуття базових знань, умінь та навичок, відповідно до методичних рекомендацій та вимог вивчення іноземних мов у школі;

– здобуття високого рівня володіння практичними навичками користування іноземною мовою, що складають набуту в процесі навчання комунікативну компетенцію учнів;

– отримання поглибленого рівня знань з англійської мови, як важливого компоненту європейської і загалом світової духовної культури, в її взаємозв'язках з мистецтвом, філософією, історичними процесами тощо.

Практичне застосування на уроках англійської мови комунікативної методики викладання надає мені, як учителю, можливість перебудувати мотиваційну сферу учнів, розвивати здібності обдарованих дітей та активізувати їх резервні можливості. Отже, комунікативний метод цікавить мене як такий, що не лише навчає мовленнєвій діяльності та іншомовного спілкування загалом, але й дає можливість активізувати творчі можливості особистості.

Справа в тому, що одним із головних принципів при вивченні англійської є принцип наочності. Він в певній мірі компенсує відсутність мовного середовища, повним зануренням в яке, в ідеалі, має бути урок англійської мови, заповнюючи потребу учня в чуттєвому сприйнятті мовних одиниць. Однак, тільки майстерності вчителя і творчого підходу замало для реалізації поставленого завдання. Потрібні додаткові ресурси, які б створювали б в класі такий ефект занурення. Сьогодні вчителі англійської мови отримали змогу вирішити цю проблему через використання можливостей E-Learning, в дослівному перекладі з англійської, системи електронного навчання, а саме, мережевого навчання за допомогою сучасних інформаційних технологій, що сьогодні стало реальною складовою будь-якої освітньої діяльності і все частіше розглядається як найбільш ефективний вид навчання, що дозволяє оптимізувати освітній процес і надає нові можливості всім його учасникам. Ефективність сучасного уроку залежить, перш за все, від вміння, бажання і готовності вчителя мислити по-новому, впроваджувати у власну практику нові інформаційні технології, використовувати майже необмежені можливості мережі Інтернет в реалізації практичних освітніх завдань, тому що мережні технології нині вже стали не лише джерелом доступу до різноманітної інформації і одним із дієвих засобів отримання якісної освіти. Саме в процесі E-навчання, яке відбувається у цифровому середовищі, здобувачі освіти і, перш за все, обдаровані діти, отримують реальну можливість будувати власну освітню траєкторію через цілковитий контроль над тим, чому вчиться, коли вчиться і як вчиться, самостійно обираючи цікаві теми і джерела, добираючи потрібні матеріали, плануючи власний навчальний процес.

Впровадження інформаційних технологій вже сьогодні істотно змінило процес вивчення англійської мови і призвело до вдосконалення діяльності всіх його учасників. А можливості використання Інтернет-ресурсів в роботі з обдарованими дітьми, як в урочний так і в позаурочний час, виявилися взагалі необмеженими, оскільки глобальна мережа створила умови для налагодження і підтримки контактів педагогів і їх вихованців з колегами і однолітками, що можуть знаходитись в будь-якій точці не лише України, а навіть земної кулі, співпраці з ними в реалізації найрізноманітніших проектів і досліджень за рахунок використання можливостей Інтернет-середовища. Сьогодні учні не просто можуть реально спілкуватися з однолітками з інших країн через соціальні мережі (Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, числені блоги, форуми,

чати), а мають змогу брати участь в численних он-лайн проектах для знавців англійської мови всеукраїнського, європейського і, навіть, всесвітнього масштабу, а саме, вікторинах, творчих конкурсах, тестуваннях, олімпіадах, відео конференціях, он-лайн уроках та інших заходах, що проводяться в мережі Інтернет, що не лише сприяє розширенню освітніх меж, а й дає їм змогу відчувати себе представниками своєї держави на світовому рівні.

Говорячи про нові можливості в процесі вивчення англійської мови, які принесли в освітню діяльність інформаційно-комунікаційні технології, слід зазначити, що інформатизація навчального процесу сьогодні постійно спонукає до перегляду традиційних форм і методів викладання іноземної мови, виникнення нових форм освітньої діяльності та модернізації вже існуючих. Впровадження технологій онлайн навчання протягом останніх років істотно змінило і форми роботи з обдарованим учнями як в урочний так і в позаурочний час. Вже традиційно учні Рубіжанської спеціалізованої школи I-III ступенів №7 є активними і успішними учасниками таких цікавих Всеукраїнських онлайн проектів як інтернет-олімпіади, що проводяться на освітніх порталах «На Урок» і «Всеосвіта» з англійської мови. Ці заходи є цікавим інтерактивом для учнів та зручним інструментом розвитку обдарованої особистості для вчителів, тому що суттєво відрізняються від типових конкурсних заходів, створюючи рівні умови для всіх їх учасників, і надають їм унікальну можливість продемонструвати реальний рівень знань та отримати гарантовані нагороди. В нашій школі ці заходи стали дійсно масовими і велика кількість переможців є показником якісної освіти, яку вони отримують в нашому навчальному закладі.

Також ми маємо цікавий досвід використання можливостей інтернет простору для вирішення проблем громадянського виховання через участь наших здобувачів освіти в онлайн конкурсах знавців англійської мови з суспільно-політичною тематикою. Так у 2014 році до 200 річчя з дня народження Т.Г Шевченка вчителі і учні школи прийняли участь у Всеукраїнському конкурсі есе журналу «Шкільний світ» і видавництва «PIRSON» для вчителів іноземної мови і учнів старших класів «Шевченко в моєму житті». В 2016 навчальному році ми залучили учнів до участі у Всеукраїнському конкурсі для учнів «Моя Батьківщина: місце, де я живу/ місце, яке я люблю» (My motherland: the place where I live / the place I love the most), оголошеному видавництвом «ММ Publications» на підтримку ініціативи Міністерства освіти і науки України про оголошення 2016 року Роком англійської мови в Україні. В 2018 році учні 7-11 класів взяли участь в конкурсі есе для учнів та вчителів від видавництва «ММ Publications» та компанії «Лінгвіст» «I am proud of being Ukrainian» /Я пишаюся тим, що я українець/, де презентували англійською мовою свої роздуми на тему, що для них означає бути українцями і чим вони пишаються. Протягом 2018-2021 років найталановитіші з наших учнів стали переможцями Регіонального творчого Інтернет-конкурсу «Сучасний вчитель» серед учнів загальноосвітніх шкіл на кращий авторський твір в номінації «Хай буде слово вчителя завжди святим і вічним на землі...», Онлайн конкурсу читців іноземною мовою, «ПОЕЗІЯ НАРОДІВ СВІТУ», присвяченого 100-річчю ДЗ, «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» для Луганської та Полтавської областей та інших. А в 2019 році учні 6-Б класу з учителем англійської мови Хортівіаю О.В. стали переможцями від Луганської області у Всеукраїнському конкурсі з англійської мови «Ukraine Close-Up», організованого офіційним представництвом британського видавництва в Україні «Пірсон Ед'юкейшн» та Dinternal Education, ексклюзивним дистриб'ютором британського видавництва Пірсон (Pearson), в якому презентували своє рідне місто Рубіжне всій Україні і розповіли про його найдивовижніші цікавинки і отримали, в якості приза, повне методичне забезпечення автентичними підручниками видавництва Pearson Wider World 3 на наступний навчальний рік.

Я вважаю, що такі конкурси є важливою складовою роботи школи з обдарованими учнями. Вони не лише сприяють громадсько-патріотичному самоусвідомленню здобувачів освіти, а і відкривають широкі можливості для розвитку обдарованої особистості, тому що при проведенні таких заходів відбувається процес включення учнів в активну творчу діяльність, спрямовану на вивчення історії Вітчизни, її культурної спадщини, усвідомлення кожною дитиною своєї причетності до життя свого народу, усвідомлення себе часткою національної спільноти, носієм національних цінностей. Дитина вбирає в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє, відчуває відповідальність перед своєю країною.

Особливо важливим є і той факт, що завдяки глобальній мережі українські вчителі і їх вихованці отримали широкі можливості для участі в різноманітних заходах, які проводяться міжнародними навчально-методичними центрами Macmillan English, Oxford University Press,

Cambridge English Language Assessment, National Geographic Learning та інші. Ці міжнародні проекти – не просто модний тренд, а обов'язковий елемент сучасного освітнього процесу, який надає здобувачам освіти можливість з легкістю адаптуватися в глобальному світі, набувати актуальних знань і навичок, а також входити в дорослий світ готовими до самореалізації. В зв'язку з вищезазначеним, хочу розповісти про наш дійсно унікальний досвід участі в цілком інноваційному проекті, який став можливим лише завдяки залученню до освітнього процесу сучасних телекомунікаційних технологій, Всесвітньому проекті освітньо-методичного центру Пірсон (Велика Британія) і компанії BBC Live Classes (Живі уроки), в якому Рубіжанська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №7 приймає участь вже третій рік поспіль.

Live Classes (Живі уроки) – це унікальний проект для викладачів середніх шкіл та їх учнів віком від 9 до 19 років з усього світу. За три роки існування проекту було проведено понад 150 Live Classes, он-лайн уроків, в яких взяли участь майже 10000 учнів з 700 шкіл з 39 країн світу. У 2020 році проект «Pearson & BBC Live Classes» отримав 2020 ELTons Award, міжнародну нагороду від British Council, за інноваційну діяльність в викладанні англійської мови. Організатори проекту проголосили його метою створення глобальної спільноти викладачів і їх вихованців для спілкування англійською мовою і їм реально вдалося це зробити. Учасникам проекту пропонується взяти участь в он-лайн уроках, що проводяться в мережі високопрофесійні викладачі, які є носіями англійської мови (британці і американці за походженням), працюючі в провідних вищих навчальних закладах Європи. В одній он-лайн події беруть участь одночасно до десяти груп учнів з різних країн світу. Уроки проводяться на базі навчально-методичних курсів видавництва Pearson і відео матеріалів компанії BBC і будуються таким чином, що учні отримують можливість співпрацювати не лише з вчителем, а і з учасниками з інших країн світу. В першому сезоні проекту організаторами було запропоновано он-лайн уроки за двома темами: «Unusual School» (Незвичайна школа), для рівня володіння англійською мовою А2, який проводив тренер з Великобританії Майкл Бренд і «Wild in the Heart» (З природою в серці), за рівнем В1, від вчителя з США Джона Вулфа. На уроці з Майклом Брендом учні 8-А класу дізналися про шкільне життя в Британії, спілкувалися з однолітками з Греції, Італії, Латвії, Чехії та Угорщини, яким розповіли про свою школу і дізналися про те, як навчаються школярі в інших країнах світу. В свою чергу, для учнів 11 класу урок з Джоном Вулфом став не лише незвичайним цікавим досвідом практичного спілкування англійською мовою за актуальною тематикою, а і унікальним шансом практикувати свої навички аудіювання, що було особливо актуально в процесі підготовки до ЗНО.

Окремо слід розповісти про ще одну вдалу знахідку організаторів проекту, безпосередньо пов'язану з використанням можливостей сучасного он-лайн простору в освітній діяльності. Вони запропонували скористатися соціальною мережею Facebook в якості майданчика для спілкування, створивши в ній групу «Pearson & BBC Live Classes», де учасники проекту отримали змогу презентувати себе, свої домашні завдання, свої творчі розробки і дізнаватися багато нової цікавої інформації з сфери вивчення англійської мови. Ми зняли кілька відео і розмістили їх в групі «Pearson & BBC Live Classes» на Face Book. У них ми розповідали про себе, свої мотиви участі в проекті, свої захоплення, про те як ми вивчаємо англійську мову, про свою школу, шкільне життя. Я сама не очікувала, з яким захопленням мої учні будуть працювати над створенням цих відео, і з яким хвилюванням будуть читати схвальні коментарі організаторів та інших учасників проекту, які надавали високу оцінку їх творчим роботам! Для мене це було моментом істини, коли я зрозуміла, що мені таки вдалося дати моїм учням відчуття ситуацію успіху і реально мотивувати їх до подальшого вдосконалення своєї англійської.

Протягом другого і третього сезонів проекту наші учні відвідали уроки «Our Wonderful Countries»/ Наші дивовижні країни /вікова група 12-16 років/ за рівнем володіння англійською мовою В1, тренер Роб Дин, та «Young Entrepreneurs»/ Молоді підприємці / вікова група 15-17 років/ за рівнем володіння англійською мовою В2, тренер Майкл Бренд. Таким чином, участь у Всесвітньому проекті освітньо-методичного центру Пірсон (Велика Британія) і компанії BBC Live Classes, з одного боку, ще раз довела, наскільки проектна діяльність є актуальною формою роботи з обдарованими дітьми з англійської мови, тому що надає можливість формувати ключові компетенції та мовні і мовленнєві навички учнів на основі використання методів активного навчання, коли діти отримують змогу практично застосовувати свої знання. А з іншого, ще раз продемонструвала, як сучасність диктує свої правила та розставляє пріоритети у роботі вчителя. Для того, щоб розуміти потреби сучасного учня, перш за все, варто пам'ятати, чим живуть діти

сьогодні. Не варто сперечатись із потребами часу та боротись із явищем глобальної інформатизації нашого життя і повселюдної мобільності, необхідно застосовувати сучасні технології і технічні пристрої на користь освітнього процесу.

Висновки. Підводячи підсумки, хочу зазначити, що основою роботи з обдарованими дітьми, на мій погляд, повинно бути реальне знання їхніх потенційних можливостей, прогнозування потреб і моделей розвитку особистості. Саме тому найважливішим є визначення пріоритетів у цьому аспекті діяльності як кожного вчителя, так і навчального закладу в цілому; створення чіткої системи роботи з названою категорією учнів, здійснення пошуку, відбору, творчого розвитку обдарованої, талановитої учнівської молоді в різних галузях освіти, науки, культури, мистецтва, спорту; створення сприятливих умов для реалізації потенціальних можливостей дітей. Організація навчально-виховного процесу з будь-якого предмету і в будь-якому навчальному закладі повинна бути спрямована не просто на максимальне навантаження учнів навчальним матеріалом, а й на розвиток їх здібностей. Творчість учнів та оригінальність їхньої навчальної діяльності виявляються тоді, коли вони самостійно ставлять проблему і знаходять шляхи її вирішення. При цьому педагогам слід наполегливо працювати, удосконалюючи освітній процес в цілому, продовжувати роботу з обдарованими дітьми, надаючи їм практичне розуміння основ наук, розвиваючи їхні здібності; системне використання різних видів урочної та позаурочної діяльності, залучення обдарованих дітей до безперервного процесу самовдосконалення; намагатися створити умови для постійного зростання рівня творчості обдарованих дітей, знаходити оптимальні співвідношення всіх видів їх діяльності, щоб одержати найкращі результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутко А. Організація роботи з обдарованими дітьми // Завуч.- 2004 -№30 (216). – С.3-4.
2. Ивахненко Л.С. Формирование коммуникативной компетентности на основе социокультурного и творческого развития учащихся // Англійська мова та література. – 2013. - № 26 (396).- С.4-5.
3. Інноваційні технології у вивченні англійської мови. – К. : Шкільний світ, 2008. – 32 с.
4. Клокар Н.І., Бачинська Є.М. Обдаровані діти – майбутнє України. Біла Церква: КОШОПК, 2007. – 144с.
5. Коробова О. Робота з обдарованими учнями на уроках іноземної мови та в позаурочний час // Англійська мова та література. – 2008. - №24 (214).- С.3-4.
6. Мороз І.М. Використання мультимедійних технологій у вивченні іноземної мови // Англійська мова та література. – 2013. - №4 (374).- С.1-3.
7. Національна доктрина розвитку освіти //Нормативно-правове забезпечення освіти: у 4 ч. – Х. : Основа, 2004. – Ч. 1. – 144 с.
8. Сухомлинський В.О. Твори. К: Радянська школа, 1977, - т.3.- С.47.
9. Хортіва О В. Використання живопису та інтеграція предметного і мистецтво-знавчого матеріалу в процесі викладання англійської мови в сучасній школі // Англійська мова та література. – 2013. - №7 (377).- С.2-6.
10. Oliynyk T.I. Raising Cross-Cultural Awareness through English Language Teaching // Іноземні мови.- 2008.- №4. – С.29.

Чайка М. С.,

*заступник директора з виховної роботи
Зеленодольського ліцею Зеленодольської
міської ради Дніпропетровської області,
вчитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель-новатор
по впровадженню креативної технології навчання*

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ У РОЗВИТКУ КРЕАТИВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

Ми живемо в період переорієнтації людства і трансформації індустріальної цивілізації в інформаційне суспільство, яке суттєво підвищує роль людської індивідуальності. Особливу увагу звернено на творчі можливості людини, як рушійної сили розвитку усіх сфер суспільства.

У зв'язку з цим особливі умови стоять перед освітніми закладами в надзвичайно важливих питаннях розвитку у навчанні молодого покоління. Потрібна молодь, яка може творчо мислити і діяти, цінує людське життя, здатна приймати обдумані рішення, вміє спілкуватись і вести переговори. Нове покоління має бути не тільки високоосвіченим, а й людським та економічно, соціально, психологічно і педагогічно самодостатнім, передаючи естафету розвитку гуманістичного суспільства підростаючому новому поколінню співвітчизників. 6-8 годин щодня дитина проводить за шкільною партою. Тому на освітній заклад покладають великі вимоги щодо розвитку обдарованої, талановитої, креативної молоді. Останніми роками в роботі з дітьми розвитку креативних, творчих здібностей приділяють більше в позашкільних закладах: в спортивних секціях, музичних центрах тощо. Ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, психологів, соціологів звертають увагу на розвиток креативно-інтелектуальних здібностей в освітній діяльності, коли у дітей формуються розумові здібності.

До креативно-інтелектуальних здібностей відносяться:

- створення нового з того, що вже є;
- поєднання відомих елементів унікальним чином;
- вирішення проблем абсолютно новим неординарним способом;
- здатність створювати зв'язки;
- відмова від шаблонного мислення;
- гнучкість і оригінальність;
- схильність до аналізу і синтезу;
- здатність інтуїтивно відчувати правильний напрямок думки;
- вміння генерувати велику кількість ідей;
- здатність до нового незвичного бачення проблеми або ситуації.

Креативність (англ. create – створювати) – це здатність людини створювати принципово нові ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилитися від традиційних схем мислення, здатність вирішувати проблеми, що виникають в середині статистичних систем.

Початок нового століття яскраво висвітлив величезний дефіцит креативності людської цивілізації у вирішенні надзвичайно гострих актуальних проблем життєдіяльності різного роду: геологічних, кліматичних, геополітичних, соціальних, психологічних, педагогічних тощо.

За даними експертів МВФ усього 3-5% креативів забезпечують 95-97% національного доходу країни.

Креативний клас становить близько третини робочої сили в Ірландії, Бельгії, Австралії, Нідерландах та, приблизно, чверть робочої сили в інших країнах: Новій Зеландії, Естонії, Великобританії, Канаді, Фінляндії та Ісландії. Основа креативного класу – вчені, інженери, архітектори, конструктори, дизайнери, педагоги, артисти, художники, музиканти та виконавці, чия економічна функція полягає у створенні нових ідей, технологій або нового змісту.

Засновник культурно-освітнього проекту «Креативна Країна», експерт з розвитку креативного мислення Віталій Фасоля вважає креативність відмінною рисою українців, важливою частиною ментальності українського народу. Доказ тому всесвітньо відомі особистості, які народилися на території України: Ярослав Мудрий, Володимир Великий, Княгиня Ольга, Анна Ярославівна, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Микола Миклухо-Маклай, Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Григорій Сковорода, Михайло Грушевський, Соломія Крушельницька, Ігор Сікорський, Преподобний Андрій Шептицький, Петро Прокопович, Сергій Корольов, Євген Патон, Микола Амосов, Володимир Вернадський тощо.

Більшість досліджень, проведених педагогами та науковцями, свідчать про те, що креативність є найважливішою навичкою, що допомагає підготувати молодих людей до труднощів та викликів сучасного світу.

Креативність дозволяє:

- виходити з кризових ситуацій;
- робити життя нескінченно різноманітним;

- дозволяє реалізувати творчий задум;
- допомагає знайти шляхи для самореалізації знань;
- допомагає бути щасливими та успішними.

Креативна особистість розуміє, що потрібно для створення нової ідеї, рішення складного завдання, діяти всупереч поширеним стереотипам або просто знайти спосіб поглянути на статистичні системи динамічно.

Необдарованих дітей не існує. Кожна дитина своєрідна та унікальна. Вона приходить у цей світ, щоб творити своє життя, знайти себе: хтось здібний до музики, до образотворчого мистецтва, художньої праці, хтось до математики, хтось до спорту, до організації людської спільноти. Скільки дітей – стільки й здібностей. У розкритті та розвитку дитячих здібностей відповідальність покладається на дорослих: батьків, педагогів, суспільство. Завдання дорослих – створити необхідні соціальні, психологічні, педагогічні умови для всебічного гармонійного розвитку обдарованої дитини, її духовне ставлення, виховання культурної, обізнаної, творчої особистості.

Звичайно, найбільша відповідальність покладається на сім'ю, на батьків. Саме в сім'ї з раннього дитинства проявляються особливості фізичного, інтелектуального і творчого розвитку дитини.

Наступний етап розвитку дитини починається в закладах дошкільної і молодшої шкільної освіти з тісною підтримкою батьків. Саме на цьому етапі початкової освіти проявляється вид обдарованості дитини в різних видах діяльності: практичні, пізнавальні, художньо-естетичні, комунікативні, духовно-ціннісні тощо. На цьому етапі дуже важливо, щоб діти відчували від дорослих любов, повагу, терпимість, а головне - підтримку нових ідей, думок і навіть унікальних продуктів праці: неординарний малюнок, конструкторський виріб, побудований палац з піску тощо.

В закладах середньої освіти діти пізнають основи різних наук. На цьому етапі проводиться дослідницьке діагностування учнів, визначається психофізіологічні аспекти особистості дитини, її пізнавальні здібності. Велику роль відіграє мотивація учнів до придумування, створення чогось нового. У дітей проявляється потреба в самоактуалізації, самореалізації, пізнавальна спрямованість, потреба в лідерстві. Одне із завдань освітнього закладу – підтримати учня і розвивати його здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності були реалізовані.

Американський психолог Дж. Гауен розробив рекомендації щодо розвитку дитячої креативності:

- Створіть дитині затишну та безпечну психологічну базу для її пошуків, до якої вона могла б повертатися, якщо буде налякана власними відкриттями.
- Підтримайте схильність дитини до творчості і виявляйте співчуття до невдач, уникайте несхвальних оцінок її творчих ідей.
- Будьте терплячі до дивних ідей, поважайте допитливість, запитання і ідеї дитини. Намагайтеся відповідати на всі запитання, навіть, якщо вони здаються абсурдними. Пояснюйте, що на багато запитань не завжди можна відповісти однозначно.
- Давайте дитині можливість бути однієї і дозволяйте, якщо вона того хоче, самій займатися своїми справами. Надлишок опіки може пригальмувати творчість. Бажання і цілі дітей належать їм самим, а допомога дорослих інколи може сприйматися як «порушення кордонів» особистості.
- Допомагайте дитині у задоволенні базових потреб (почуття безпеки, любові, поваги до себе та оточуючих), оскільки людина, енергія якої скута основними потребами, менше здатна досягати висот самовираження.
- Виявляйте симпатію до перших спроб висловлювати свої ідеї словами і робити їх таким чином зрозумілими оточуючим.
- Знаходьте слова підтримки для нових творчих починань дитини, уникайте критикувати перші спроби – якими б невдалими вони не були.
- Допоможіть дитині стати «розумним авантюристом» і часом покладатися у пізнанні на ризик та інтуїцію; найвірогідніше, саме це допоможе зробити справжнє відкриття.
- Підтримайте необхідну для творчості атмосферу, допомагаючи дитині уникнути суспільного несхвалення, зменшити соціальні тертя і подолати негативну реакцію однолітків. Чим

більше ви надаєте можливостей для конструктивної творчості, тим щільніше закриваються клапани деструктивної поведінки.

Щоб розвинути обдарованість, креативність у дитини, з нею повинен працювати такий же обдарований та креативний педагог. У дитини, як біологічної істоти, спрацьовує інстинкт копіювання дорослих.

Вимоги до педагога: доброзичливий, чуйний, повинен вміти розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей; відчувати їх потреби та інтереси; мати широке коло інтересів; виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення; мати творчий особистий світогляд, володіти емоційною стабільністю, схильність до самоаналізу.

Як розвивати творчі здібності обдарованої дитини?

Психологи, соціологи та педагоги за результатами своїх досліджень дають такі рекомендації:

1. Підхоплювати думки учнів та оцінювати їх зразу, підкреслюючи оригінальність, важливість.

2. Підкреслювати інтерес до нового.

3. Заохочувати оперування предметом, матеріалами, ідеями. Дитина практично вирішує дослідницькі завдання.

4. Вчити систематичній оцінці кожної думки. Ніколи не відкидати її.

5. Виробляти у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок.

6. Не вимагати запам'ятовувати схеми, таблиці, формули, односторонні рішення.

7. Культивувати творчу атмосферу.

8. Вчити цінувати власні і чужі думки.

9. Розвивати терпимість і впевненість.

10. Пропонувати цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.

11. Розсіювати страх.

12. Стимулювати і підтримувати ініціативу і самостійність.

13. Створювати проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.

14. Створювати в закладі періоди творчої активності, адже багато геніальних рішень з'являються в такий момент.

15. Допомогати оволодівати технічними засобами для записів ідей.

16. Розвивати критичне сприйняття дійсності.

17. Вчити доводити починання до логічного завершення.

18. Впливати особистим прикладом.

19. Контролювати досягнуті результати та давати завдання підвищеної складності, створювати ситуацію самоаналізу, самооцінки, самопізнання.

20. Залучати до роботи з розробок та впровадження творчих задумів і ініціативи, створювати ситуацію вільного вибору і відповідальності за обране рішення.

21. Використовувати творчу діяльність вихованця при проведенні різних видів масових заходів, свят, семінарів.

Важливе значення для забезпечення умов розвитку креативно-інтелектуальних здібностей відіграє організація освітнього процесу в старшій школі, в ліцеях. Вона спрямовується на створення оптимальних умов розвитку старшокласників-ліцеїстів. Їх творча діяльність направлена у різних напрямках профільного навчання на протязі року, навчального семестру, тижня, навчального дня, уроку, індивідуально-групового заняття тощо. Виходячи з різноманітних нахилів, інтересів, потреб та здібностей творчо обдарованих учнів, можна виділити декілька напрямків освітньої діяльності ліцеїстів:

- урочна навчально-дослідницька;
- позаурочне самостійне навчання (самоосвіта);
- позаурочна науково-дослідницька;
- урочна та позаурочна культурна;
- урочна та позаурочна екологічна;
- урочна та позаурочна валеологічна.

Пріоритетними формами діяльності педагогів і ліцеїстів на уроках є: дослідницька робота, пошукова, винахідництво, науковий діалог. У спільній творчій діяльності учителя та учня на уроці необхідно дотримуватися таких принципів:

- активно і безперервно брати участь у дослідженні чи проектуванні, перевідкриваючи відоме в науці або знаходячи нове чи удосконалювати будь що;
- досліджувати будь який навчальний матеріал, глибоко і філософськи осмислюючи його;
- підтримувати тільки товариські стосунки, взаємоповагу, взаємодовіру, уникаючи будь якої штучної змагальності, заздрості тощо;
- нести рівну відповідальність, мати право на помилку і досягнення.

В залежності від типу чи виду уроку, чи індивідуального групового заняття, учні виконують функції дослідників, що відповідають функціям вченого. В залежності від форми діяльності і поставлених завдань перед учнем він може бути в ролі доповідача, опонента, рецензента, консультанта тощо. Вони вступають у взаємозворотні зв'язки діалогу чи полідіалогу як між собою, так із вчителем.

В результаті творчої креативної діяльності вчитель на уроці виконує роль філософа, психолога, експерта, організатора, фасилітатора. Педагогічна цінність такої діалогової навчально-дослідницької діяльності зумовлюється наданням можливості учням дослідникам умов свободи творчості, висловлювання особистих суджень, переконань, гіпотез тощо.

Розвиток креативно-інтелектуальних здібностей учнів більш ефективно буде проходити з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій та технічних засобів. З їх використанням можливе проведення уроків віртуальних подорожей, електронних конференцій, вікіенциклопедій, нетворкінгу, складання веб-ребусів, медіа текстів, створення дидактичних завдань у хмарному сервісі, мультимедійних дидактичних вправ, навчальні презентації, електронні афіші, інтерактивні дидактичні ігри в програмному забезпеченні тощо.

Українське суспільство впроваджує реформи в усіх його сферах. Реформування відбувається і в освітній діяльності. Педагоги впроваджують в освітній процес ефективні педагогічні технології. Одна із них – технологія креативного навчання, головна мета якої полягає у розвитку аналітико-синтетичного апарату мислення учня, світогляду активного дослідника, дослідницького стилю роботи і тому забезпечити здатність випускника назавжди оновлювати будь які знання, вміння, навички, які можуть йому знадобитися у житті.

Флагманом у вивченні і впровадженні в освітній процес креативної освіти є Інститут обдарованої дитини при НАПН України, Чернігівський національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Креативна освіта ефективно впроваджується в закладах освіти України. Одним із перших вчителів-практиків креативної технології навчання є Анатолій Іванович Сологуб, який пізніше став директором першого в Україні ліцею – Саксаганського (з 2004 року Криворізького) природничого-наукового ліцею. А.І.Сологуб – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України, керівник Південно-Східного авторського центру креативної освіти, автор багатьох статей, монографій по креативній освіті. А.І.Сологуб прикладає багато зусиль на розвиток креативних освітніх закладів в Україні. Креативну технологію навчання впроваджують освітні заклади Києва, Кривого Рогу, Новомосковська, Тернополя тощо.

Розвиток креативно-інтелектуальних здібностей ліцеїстів – один із головних напрямків освітнього процесу Зеленодольського ліцею (раніше Апостолівського районного ліцею-інтернату) Зеленодольської міської ради Дніпропетровської області. Ліцей був створений у 1992 році як Апостолівська районна фізико-математична школа- заклад нового типу. У 1999 році АРФМШ перейменована в Апостолівський районний ліцей-інтернат (АРЛІ). З 1 липня 2021 року АРЛІ перейменованій в Зеленодольський ліцей.

Упродовж 29 років вчителями закладу напрацьовано досвід впровадження профільного навчання за такими напрямками:

- Фізико-математичний;
- Математичний;
- Економіко-географічний;
- Економічний;
- Біолого-хімічний;
- Екологічний;

- Фізико-хімічний.

Освітній процес у закладі відбувається відповідно до Освітньої програми та з урахуванням науково-методичного проекту області «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства», дослідно-експериментального проекту «Інтегрування змісту випереджаючої освіти для сталого розвитку у навально-виховний процес на 2015-2021 р.р.».

Педагогічний та учнівські колективи АРЛІ - це:

- учасники Всеукраїнських науково-практичних конференцій «Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку» (на базі «КЗВО «ДАНО» ДОР»«);

- переможці обласних конкурсів творчих проектів та методичних розробок закладів середньої та дошкільної освіти за напрямком «Освіта для сталого розвитку».

З 2012 року колектив ліцею приєднався до Всеукраїнського проекту «Енергоефективні школи: нова генерація» ВБО «ІМР» у партнерстві з Міністерством освіти та науки України, який упроваджується за фінансової підтримки компанії ДТЕК:

- 2014 р., Диплом I ступеня проекту «Енергоефективні школи: нова генерація»; грошова винагорода (сертифікат) на суму 40 тис. гривень, за рахунок яких було встановлено вікна у гуртожитку ліцею;

- 2016-2017 н.р., Диплом III ступеня проекту «Енергоефективні школи: нова генерація», за участь у онлайн-грі «Розумний будинок»;

- 2017-2018 н.р., Диплом I ступеня проекту «Енергоефективні школи: нова генерація». Опанування факультативного курсу «Абетка з основ житлово-комунального управління» та онлайн-гри «Розумний будинок», робота у складі міжрегіонального класу між учнями Бурштинської гімназії та АРЛІ;

- 2018-2019 н.р., Диплом I ступеня проекту «Енергоефективні школи: нова генерація». Робота у складі міжрегіонального класу між учнями Бурштинської ЗОШ I-III ступенів № 2 та АРЛІ;

- 2019-2020 н.р., Диплом III ступеня проекту «Енергоефективні школи: нова генерація». Робота у складі міжрегіонального класу між учнями Полтавської ЗОШ I-III ступенів № 27 та АРЛІ;

- 2020-2021 н.р. участь у проекті «Енергоефективні школи: нова генерація» (підсумки ще не визначено).

АРЛІ – переможець українсько-шведського проекту «Освіта для сталого розвитку в дії» (2013-2015).

У 2015 році заклад отримав почесне звання «Школа сприяння сталому розвитку» за результатами Всеукраїнського конкурсу-огляду «Школа сприяння сталому розвитку».

Апостолівський районний ліцей-інтернат здійснював і здійснює постійні зв'язки з викладачами ЗВО України:

- Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна;

- Харківського технічного університету радіоелектроніки;

- Харківського авіаційного університету;

- Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна;

- Національного університету харчових технологій м. Києва.

З 2018 року між Апостолівським районним ліцеєм-інтернатом були підписані між закладами вищої освіти:

- Державним вищим навчальним закладом «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»;

- Криворізьким економічним інститутом Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Ліцеїсти постійно займаються науково-дослідницькою роботою. З цією метою працює у закладі наукове товариство. Учні 10-х класів щороку беруть участь у проведенні Дня науки, презентують власні науково-дослідницькі роботи за різними напрямками.

З 1999 року учні закладу є слухачами Дніпропетровського відділення МАН України:

Навчальні роки	Назва відділення	Підсумки
2014-2015 – 5 учнів	Економіки	III місце. Буханова Вікторія – стипендіат
	Мовознавства Хімії та біології	Учасники
2015 – 2016 – 9 учнів	Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства Мовознавства Історія Наук про Землю Фізики і астрономії Економіки Хімії та біології	Учасники
2016 – 2017 – 9 учнів	Мистецтвознавство	III місце. Бондар Інна – стипендіат
	Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства Мовознавства Наук про Землю Фізики і астрономії Економіки Екології та аграрних наук	
2017 – 2018 – 14 учнів	Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства Мовознавства Наук про Землю Технічних наук Фізики і астрономії Економіки Хімії та біології	
2018-2019 – 12 учнів	Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства Мовознавства Наук про Землю Комп'ютерних наук Математики Фізики і астрономії Економіки Хімії та біології	
2019-2020 – 14 учнів	Економіки Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства Мовознавства Наук про Землю Комп'ютерних наук Математики Фізики і астрономії Економіки Хімії та біології	III місце. Захарченко Нікіта – стипендіат
2020-2021 – 9 учнів	Економіки Літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства Мовознавства Наук про Землю Комп'ютерних наук Математики Фізики і астрономії Економіки Хімії та біології	III місце Гаврик Олексій - стипендіат

З 2013 року ліцеїсти є активними учасниками та переможцями обласного конкурсу учнівської молоді «КОЛІЯ»:

Навчальний рік	Прізвище, ім'я	Переможці
2013 – 2014 - 12 учнів	Кобенко Тетяна Чечоткіна Аліна	Гран-прі ІІІ місце
2014 – 2015 - 11 учнів	Скалсвой Андрій	Гран-прі
	Ільїн Віталій, Ковган Юлія	I місце
	Буханова Вікторія	II місце
2015 – 2016 – 14 учнів	Невесела Анастасія	II місце
	Позігун Тетяна	I місце
	Зуй Станіслав	III місце
	Задоя Тетяна	Гран-прі
2016 – 2017 – 14 учнів	Цомкало Анастасія	II місце
	Літовкін Олександр	II місце
	Дрьомова Олександра	Гран-прі
	Мороз Марина	II місце
	Писенко Вікторія	III місце
	Бондар Інна	II місце
2017 – 2018 - 8 учнів	Пернаровський Юрій	II місце
	Литвиненко Діана	I місце
	Бережна Єва	III місце
	Соколан Артем	III місце
2018 – 2019 – 12 учнів	Вовк Родіон	Гран-прі
	Бурага Олександра	II місце
	Симоненко Ксенія	II місце
2019-2020 – конкурс не проводився через пандемію		
2020 – 2021 – 14 учнів	Вовк Родіон	Гран-прі
	Буляк Нікіта	Гран-прі
	Гаврик Олексій	I місце
	Лісовський Максим	II місце
	Бурдужа Марія	III місце
	Борисова Аліна	III місце
Панасюк Карина	III місце	

Наукові роботи учнів ліцею друкувалися у збірнику «Крок у науку» (за матеріалами Всеукраїнської шкільної конференції).

Педагогічний колектив ліцею – є учасником Проекту «Інтернет-порталу рейтингу освітніх закладів України», 2018, 2019 рр. (Сертифікат та медаль I ступеня).

Одним із найважливіших напрямків діяльності закладу є курс на євроінтеграцію. З цією метою у закладі створено і активно працює Євроклуб «Євроstar» (10 років).

З 2003 року команди ліцеїстів беруть участь у дипломатичних засіданнях під час проведення конференцій старшокласників «Модель ООН. Україна» (міста Київ, Одеса, Кривий Ріг).

З 2011 року учні ліцею є активними учасниками і пропагандистами сталого розвитку через участь у Всеукраїнському молодіжному форумі «Дружба без кордонів» (м. Горішні Плавні Полтавської області).

З 2017 року заклад освіти представляє команду ліцеїстів у міському конкурсі «Юний дипломат» (м. Кривий Ріг).

Ліцей закінчили понад тисячу випускників. Серед них є юристи, економісти, інженери, вчителі, лікарі, журналісти, керівники державних та приватних підприємств, висококваліфіковані спеціалісти. Серед них:

Олександр Колб – засновник одного з ведучих агентств інтернет-маркетингу, генеральний директор компанії «PROMODO», м.Харків

Олег Бакуновський – директор ТОВ «ІВІК Формула води», м.Київ

Віктор Мудрий – голова Криворізької районної ради, м.Кривий Ріг

Інна Романченко – заступник начальника Пенсійного фонду, м.Апостолове
Сергій Верьовка – помічник консультанта Народного депутата України Дмитра Шпенова,
м.Зеленодольськ.

Отже, освітній заклад відіграє важливу роль у формуванні креативно-інтелектуальних здібностей учнів, які дають їм можливість легко адаптуватись в суспільному житті, бути успішними і щасливими!

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко Н.К. Освітня діяльність педагогічного учнівського, батьківського колективів Апостолівського районного ліцею-інтернату. Зеленодольськ. 2021
2. Сологуб А.І. Теорія і практика навчання творчо обдарованих старшокласників. Монографія. – К.: Інфосистем, 2010, с. 58-79
3. Сологуб А.І. Освіта обдарованих влітку. Методичний посібник. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2012
4. Сологуб А.І. Розвиток креативності старшокласників у навчанні природничих-наукових предметів. Монографія. – К.: «МП Леся», 2015, с. 6-9
5. Сологуб А.І. Креативна природнича освіта: теорія, технологія, техніка. Т.ІІ. Київ «Видавництво Людмила», 2019, с. 22-26
6. Сологуб А.І. Креативна природнича освіта: теорія, технологія, техніка. Т.ІІІ. Київ «Видавництво Людмила», 2019, с. 26-28
7. Сологуб А.І. Креативна природнича освіта: теорія, технологія, техніка. Т.ІV. Київ «Видавництво Людмила», 2019, с. 83
8. Сологуб А.І. Креативна природнича освіта: теорія, технологія, техніка. Т.V. Київ «Видавництво Людмила», 2019, с. 8-15
9. <http://gohigher.org>
10. <http://creativecountry.org>

Чемісова Т. С.,

кандидат психологічних наук
заступник директора з виховної роботи
Полтавський базовий медичний фаховий коледж
tanya.pilguk@gmail.com

ТВОРЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито творчу компетентність викладача як умову ефективної професійної діяльності. Визначено зміст проблеми розвитку компетентності педагога на найвищому творчому рівні. Проаналізовано дослідження науковців, які працюють над проблемами розвитку творчості особистості в освітньому середовищі. Зазначено, що з'ясування умов ефективної професійної діяльності педагога належить до найактуальніших. Розкрито результати анкетування студентів закладів передвищої фахової освіти щодо використання педагогами засобів розвитку творчості на заняттях.

Ключові слова: *творчість, творча компетентність, розвиток, професійне становлення, професійна діяльність.*

The article discloses creative competence of the teacher-beginner as a condition for effective professional activity. The content of the question of development of competence of teacher at the greatest creative level is defined. Also this article defines the leading researches by scientists, who work on the problems of development of creative personality in an educational environment. The article scientifically grounds the concept of creative competence of teachers in the process of the professional becoming. Under the creative competence we mean the greatest level of development of professional competence, when personality carries out professional activity on creative basis stably and continuously. Disclosed

the results of the questionnaire pupils of secondary schools on the use of teachers to develop creativity in the classroom.

Key words: *creativity, creative competence, development, professional development, professional activity.*

Постановка проблеми. Сучасні освітні заклади потребують компетентного, творчого, ініціативного викладача, який здатний адаптуватися до нестабільного сучасного освітнього середовища. Тому з'ясування умов ефективної професійної діяльності педагога має надзвичайну актуальність.

Професійна діяльність викладача має виступати як цілісна психолого-педагогічна система, яка організаційно, змістовно й технологічно забезпечує потребу студента у творчій компетентності, підвищенні професійної компетентності й просто отриманні психологічної насолоди від пізнання всього нового, що відповідає запитам його особистості [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз поглядів вчених-філософів (П. Кравчук, І. Кучерявий, В. Овчинников, А. Шумилін) дозволяє стверджувати, що творчість виступає головною ознакою особистості і визначає сенс людського життя. Об'єктивні та суб'єктивні характеристики перетворювальної спроможності людини знаходять себе у здатності оновлювати світ, оточуюче середовище, а також дозволяють керувати процесами само творення [3]. Значну увагу проблемам розвитку творчості особистості приділяли такі вчені як А. Бергсон, Г. Воллес, К. Ізард, А. Маслоу, А. Пуанкаре, Б. Спіноза, Ж. Адамар, Е. де Боно, М. Вертгеймер, Дж. Р. Гілфорд, К. Дункер, А. Брушлінський, Л. Виготський, О. Пономарьов, С. Рубінштейн, І. Семенов, І. Сумбаєв, О. Тихомиров, П. Якобсон, М. Ярошевський. Проблему розвитку творчості педагогів розкривають у своїх працях сучасні українські та російські науковці: В. Моляко – теоретична модель творчої особистості; С. Максименко – генетико-моделюючий метод вивчення цілісної особистості, яка саморозвивається; В. Моргун (творчість учителя в багатовимірній концепції особистості); Ю. Музиченко (розвиток творчих здібностей майбутніх учителів – передумов формування мобільності); Г. Полякова – педагогічна творчість учителя; Т. Нікішина – індивідуальний імідж сучасного педагога як аспект його творчого самовираження; Г. Длугош-Білоус (суб'єктивне зумовлення творчої активності педагогів); О. Погребняк (від саморозвитку до творчості); Л. Шкурат – особливості творчої діяльності вчителя в закладі нового типу; С. Сисоєва – педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки; О. Тутолмін – становлення і розвиток творчої компетентності майбутнього вчителя; Т. Волобуєва – особливості розвитку творчої компетентності викладача вищого навчального закладу; С. Яланська – психологія розвитку творчої компетентності майбутніх учителів та ін.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі творчої компетентності як умови ефективної професійної діяльності викладача.

Виклад основного матеріалу. Модернізація вищої освіти повинна передбачати підготовку викладача, здатного працювати по-новому, бути суб'єктом педагогічної дії в повному розумінні цього слова. Такий навчальний процес принципово відрізняється від того, що домінував донедавна у вищих навчальних закладах України. Він повинен формувати психолого-педагогічні настанови, спрямовані на творчий розвиток особистості.

Міжнародним департаментом стандартів для навчання та освіти поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентність містить набір знань, навичок та відношень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що сприяють досягненню певних стандартів у галузі професії або виді діяльності [2].

Так, С. Гончаренко визначає компетентність як «сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності; вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [5, С. 149].

Дослідник Ф. Гоноболін підводить до думки про творчу педагогічну компетентність і розглядає працю вчителя як творчий процес, де головним є знання з предмета й уміння ці знання використовувати [6]. Автор вважає, що в процесі діяльності виявляються якості особистості, особливості психічних процесів і властивостей людини, а провідне значення мають самовдосконалення і творчість. Ми погоджуємося із думкою вченого, що творчість – це

оригінальне розв'язання будь-якого завдання, пов'язаного з працею вчителя, і якщо він творчо мислить, значить, він компетентний у своїй професійній діяльності.

За С. Яланською, творча компетентність передбачає найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли людина здійснює професійну діяльність на творчій основі (стабільно, неперервно), тоді як професійна компетентність може не досягати рівня творчої компетентності. Структура професійної компетентності базується на основних структурних компонентах, найвищий рівень сформованості яких обумовлює ефект творчості: особистісно-розвивальному; діяльнісно-розвивальному; комунікативному; фаховому; опануванні досвіду [7,8].

За С. Бондарем, творча компетентність – це знання, вміння, навички, ставлення, необхідні для успішної творчої діяльності та можливість використати їх в житті, на практиці. Здатність людини генерувати ідеї, висувати гіпотези; здібність фантазувати; асоціативність мислення; здібність бачити протиріччя; здібність переносити знання та вміння у нові ситуації; здібність відмовитися від нав'язливої ідеї, подолати інертність мислення; незалежність суджень; критичність мислення [1].

Вважаємо за необхідне розглянути думку С. Максименка, який вивчаючи проблему професійного становлення майбутніх учителів зауважує, що її необхідно розглядати не лише з боку наявних недоліків і прорахунків у їхній вузівській підготовці, а передусім через призму внутрішніх суперечностей етапу професійного становлення. На його думку, сутність професійного становлення полягає в тому, що індивід, прийнявши на себе професійну роль учителя, лише розпочинає освоєння функціонального змісту професійної педагогічної діяльності [4].

За С. Яланською, професійна освіта майбутнього вчителя має виступати як цілісна психолого-педагогічна система, яка організаційно, змістовно й технологічно забезпечує потребу студента у творчій компетентності, підвищенні професійної компетентності й просто отриманні насолоди від пізнання всього нового, що відповідає запитам його особистості [8; С. 61].

Нами було проведено анкетування студентів I, II курсів Полтавського базового медичного фахового коледжу (126 осіб) та студентів ВСП «Фахового коледжу управління, економіки і права ПДАУ» (29 осіб), щодо питання «Чи задоволені Ви творчим підходом до проведення занять викладачами?». На основі дослідження отримали результати, представлені на рис. 1.

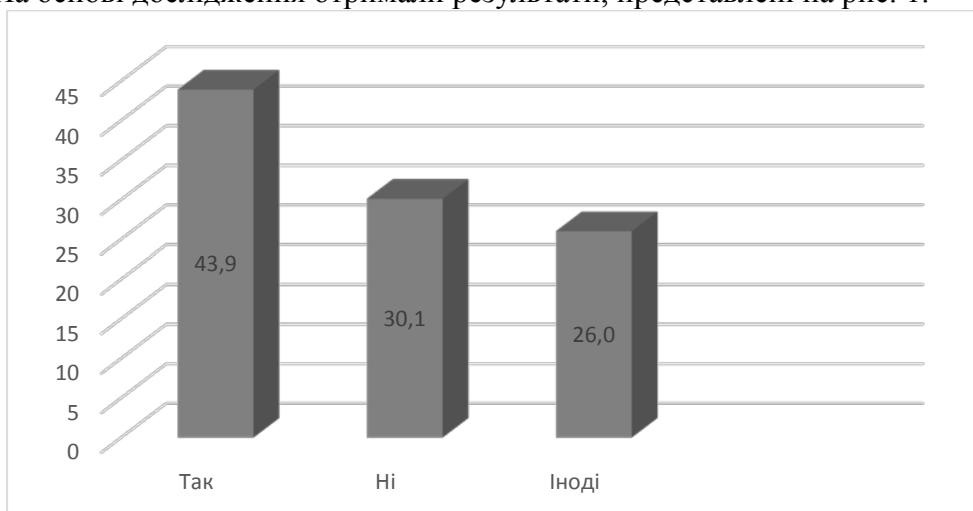

Рис.1. Результати анкетування студентів

43,9% опитаних вважають, що педагоги використовують творчий підхід під час занять; 30,1% вважають, що викладачі не акцентують увагу на розвитку творчості; 26,0% – зазначають, що іноді педагоги використовують психолого-педагогічні засоби для розвитку творчості на заняттях.

Висновки. Отже, проблема розвитку творчої компетентності викладача є актуальною та вимагає подальшого її вивчення. Творчість – необхідна умова становлення педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості. Сформовані професійні компетентності педагога повинні становити основу для творчого виконання основних фахових функцій педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С. Методи навчання : традиції та інновації / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2000. – № 5. – С. 13–16.
2. Геращенко И. Г. Педагогическое творчество и формализм / И. Г. Геращенко // Школа. – 2000. – № 1. – С. 2–5.
3. Коломієць А. Чинники професійного розвитку викладача вищої школи [Текст] / А. Коломієць // Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна : зб. наук. праць / НАПНУ, Відня проф. освіти і освіти дорослих, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К., 2013. – С. 389 – 396.
4. Максименко С. Д. Професійне становлення молодого вчителя. / С.Д. Максименко, Т.Д. Щербан. – Ужгород, 1998. – 233 с.
5. Професійна освіта: словник: навч. посібник / уклад. С.У.Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с
6. Психология : учеб. пособие для учащихся пед. училищ / Ф. Н. Гонаболин; под ред. Н.Ф. Добрынина. – М. : Просвещение, 1973. – 240 с.
7. Яланська С.П. Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін: теорія і практика : Монографія / С. П. Яланська. – Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2010. – 374 с.
8. Яланська С. П. Психологія творчості : [навчальний посібник] / С. П. Яланська. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка. 2014. – 180 с.

Чижевська Л. А.,

вчитель англійської мови

Ладигівського навчально-виховного комплексу

«Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Староостропільської сільської ради Хмельницької області

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЯКОСТІ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ

Анотація. В даній статті йде мова про роботу з обдарованими дітьми на уроках англійської мови, наведено приклади роботи з ними на уроці, розкрито суть та значення видів обдарованості дитини.

Ключові слова: обдаровані діти, інтелектуальна обдарованість, творча обдарованість, компетенції, талант.

Abstract. This article deals with working with gifted children in English lessons, gives examples of working with them in class, reveals the essence and significance of the types of gifted children.

Key words: gifted children, intellectual talent, competencies, talent.

Обдаровані діти - це, перш за все діти, але що володіють великими здібностями до високих досягнень і видатних результатів в різних сферах діяльності. Обдарована дитина має настільки високий внутрішній потенціал, що здатна обдарувати оточуючих новими ідеями, творчими творами, залучати їх до позитивні соціальні справи [1, 431]. Такі діти приносять новизну в діяльність або мають поки що прихованим потенціалом для цього.

Талановитих дітей відрізняє здатність класифікувати інформацію і досвід, вміння широко користуватися накопиченими знаннями. Великий словниковий запас, вміння ставити питання привертають увагу оточуючих до обдарованих дітей.

У сучасній школі робота з обдарованими дітьми - це необмежене поле діяльності. Умови нашої сучасності, які ми повинні сприймати як даність, зовсім не сприяють розвитку талантів. Здібності і талант - це поняття індивідуальне. Хтось має художні здібності, хтось музикальні, є діти, здатні до аналізу, є природжені дослідники, яким цікавий процес дослідження. Зазвичай звертають увагу і відносять до обдарованих: дітей, які відмінно навчаються в школі; дітей, які яскраво проявили себе в будь-якому вигляді діяльності, і дітей з оригінальним мисленням. Але в реальності обдарованих дітей набагато більше.

У роботі учителя англійської мови потрібно спиратися на два основних рівня обдарованості дітей, а саме: інтелектуальну та творчу обдарованості.

Інтелектуальна обдарованість традиційно розглядається як загальна обдарованість, пов'язана з високим розвитком інтелекту і креативності. Вона є основою всіх видів обдарованості [1, 431]. Інтелектуально обдарованих дітей відрізняє ранній прояв високої пізнавальної активності і допитливості, швидкість і точність виконання розумових операцій, багатство активного словника, розвиненість творчого мислення та уяви. Основою інтелектуальної обдарованості є яскраво виражена пізнавальна мотивація. На перший план тут виходять особливі здібності до навчання. Виділяють два основних види інтелектуальної обдарованості:

- Це діти з широкою здатністю до навчання, вони легко освоюють будь-яку діяльність, виявляють помітні успіхи у всіх сферах навчальної діяльності.

- І діти, у яких підвищені здібності до засвоєння знань проявляються лише в одній або декількох близьких областях діяльності - в точних науках або в гуманітарних.

Творча обдарованість - це так, що проявляється в нестандартному баченні світу, в нешаблонному мисленні [1, 442]. Цей вид обдарованості відображається у високих досягненнях художньої діяльності - в музиці, танцях, живописі, скульптурі, в сценічній діяльності. Основний художній талант є естетичним відношенням до дійсності.

Англійська мова, на мій погляд, це унікальний шкільний предмет, в якому інтегровані знання з області літератури і історії, географії, біології дають змогу обдарованим дітям проявити себе краще. Підвищити інтерес до предмету, активізувати діяльність учнів на уроках - це завдання кожного вчителя.

У навчальній діяльності робота з обдарованими дітьми ґрунтується на диференційованому підході, що сприяє розширенню і поглибленню освітнього простору предмета.

Для цього я використовую такі форми роботи:

На уроках я використовую такі види діяльності:

- *проблемно-розвиваюче навчання,*
- *робота в малих групах,*
- *проектно-дослідницька діяльність,*
- *ігрові технології,*
- *інформаційно-комунікативні технології для задоволення пізнавальної мотивації розвитку здібностей (різномірні тести, презентації),*
- *завдання творчого і нестандартного характеру.*

Дуже важливо на уроках розвивати ще й творчі здібності. Розвинути творчі здібності учнів мені допомагають такі види діяльності:

1. Залучення учнів до проектної та дослідницької роботи. Це робить процес навчання цікавим; розширює пізнання за межі теми; надає навчальному процесу динамічність і привабливість; учні стають творчими дослідниками; отримують задоволення від роботи.

2. Використання рольових ігор, які активізують творчий процес на уроці: включають елементи драматизації; дають можливість організувати дискусію, живий обмін думками; припускають неформальне спілкування.

3. Використання творчих завдань, наприклад, скласти комікс, придумати загадку; скласти кросворд, ребус; конкурси творів; конкурси перекладачів; quiz по заданій темі. В якості прикладу:

= *Story cubes, magic box*

= *Робота з текстом:*

= *аудіозапис*

4. Позакласна робота з предмету, як то: предметні тижні; олімпіади; форуми, міжнародні конференції; свята з вивчення англійських традицій; марафони, вечори і т. д.

Сьогодні проблема навчання обдарованих дітей безпосередньо пов'язана з новими умовами та вимогами швидко мінливого світу, який породив ідею організації цілеспрямованої освіти людей, що мають яскраво виражені здібності в тій чи іншій галузі знань. Серед цілей і завдань освітньої політики всього світового співтовариства найбільш важливою є використання інтелектуального потенціалу особистості, розробка стратегії інтенсивного придбання знань. Тому важливо відзначити таке поняття, як «самоосвіта».

Одним з найважливіших результатів в роботі з обдарованими дітьми є: вміння об'єктивно оцінювати себе в світі, що розвивається, навички самоосвіти і саморегуляції, готовність до активної конструктивної взаємодії з людьми та прийняття відповідальних життєво важливих рішень. По-перше, самоосвіта як самостійне оволодіння знанням, в цьому випадку слово синонімічно «самонавчання». По-друге, ми розуміємо самоосвіта в ширшому сенсі як освіта себе, тобто творення своєї особистості, і таке вживання буде ближче слову «само творення».

Говорячи в цілому про роботу з обдарованими дітьми, я повинна ще відзначити кілька основних моментів, які здаються дуже важливими.

1. Емоційний світ обдарованої дитини перенасичений, і завдання вчителя навчити її висловлювати себе так, щоб його розуміли оточуючі.

2. Педагоги, що працюють з такими дітьми, повинні бути професійно і психологічно готові працювати з дітьми, рівень здібностей яких іноді вище, ніж у вчителя. Ця ситуація повинна прийматися учителем без внутрішнього протесту.

3. Професійний рівень вчителя, який працює в школі, передбачає віртуозне володіння цілим набором предметних методик, що реалізують діяльнісно - компетентнісний підхід до навчання.

4. Надзадачею педагогів в шкільній освіті не є підготовка професіоналів або фахівців. Наша головна мета роботи - виховання освіченої, порядної і здорової людини, готового самостійно вибирати свій життєвий шлях, ставити перед собою цілі і творчо працювати для їх досягнення. Адже кінцева задача вчителя не в тому, щоб виявити, хто обдарований більше, хто менше, а надати можливість для розвитку різних по обдарованості дітей. І все ж учитель повинен вірити, що кожен його підопічний обдарований, але по-своєму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир : Житомир. держ. Ун-т, 2005. С. 431–456.

2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://np.pl.ua/2021/01/v-ukraini-zatverdylu-povu-bazovu-komponent-doshkilnoi-osvity-dokument/> (дата звернення: 27.01.2021).

3. Басюк Н. А. Обдарованість: її виявлення та розвиток. Вісник Житомирського державного університету : Педагогічні науки. Випуск 46. 2009. С.17–20.

4. Буров О. Ю. Оцінювання обдарованості : проблеми кількісної міри. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : [збірник наукових праць]. Випуск 2. Київ: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. С. 5 – 9.

5. Костюк Г. С. Навчально виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с.

6. Маслова В. И. Психологические условия развития творческого потенциала одаренных детей дошкольного возраста: автореферат дис.... кандидата психол. наук. Нижний Новгород, 2003. 24 с.

Шаумян О. Г.,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи

ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління»

м. Кропивницький

elena.shaumyan@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ

Нині соціально-психологічна реабілітація дітей-сиріт здійснюється в потоці трансформаційних процесів. Щодо інституціоналізації реабілітаційної роботи з дітьми-сиротами й дітьми, які залишились без батьків, постає необхідність поєднувати повноту та чітке дотримання нових законів і юридичних норм, урахувати як їх легітимність, так і відповідність соціально-економічним умовам середовища, відстежувати їх реалізацію. До того ж виникає потреба у

створенні ефективної системи правового контролю, а також у здійсненні санкцій, що гарантують виконання чинних законодавчих норм.

Щороку в Україні понад мільйон дітей різного віку залишається без батьківської любові та піклування. На сьогодні, сирітство та соціальне сирітство є однією з ключових проблем суспільства. Загострює цю проблему соціально-економічна ситуація в країні, котра впливає на трансформацію цінностей і норм родини. Саме труднощі в родинях й конфліктні сімейні ситуації є тими факторами, що провокують значну кількість негативних явищ.

Крім того, зросла чисельність тривожних дітей, у яких виявлено такі компоненти характеру, як невпевненість у собі, емоційна нестабільність, дезадаптивність тощо. Діти-сироти потребують психокорекційної роботи із психологами й соціальними працівниками, яка спрямована на те, щоб подолати негативні аспекти їх соціалізації, викривлення у становленні особистості і психологічному розвитку, що виявляються у надмірній емоційності (прояв агресії, переважання негативних емоцій і психоемоційних станів, порушення спілкування, зниження регуляторних і контролюючих дій) [3; 4; 7].

Дослідники виокремлюють такі проблеми сирітства:

- криза інституту сім'ї, зростання кількості розлучень, підвищення позашлюбної народжуваності, труднощі молодій сім'ї: матеріально-житлові проблеми, асоціальний спосіб життя одного чи обох батьків, збільшення кількості сімей, котрі знаходяться в небезпечних життєвих обставинах;

- закриття інтернатних закладів сприяє розвитку сімейних форм виховання дітей, які залишилися без піклування батьків, однак лише незначна частина цих дітей потрапляє до невеликих дитячих установ сімейного типу;

- неузгодженість дій на регіональному рівні, помилкове розуміння стратегії та тактик окресленого процесу, що спричиняє масове порушення прав і інтересів вихованців інтернатних закладів;

- зашвидке влаштування дітей у сім'ї спричинює несприятливі наслідки – ситуація, що призводить до суперечностей між труднощами в наданні й оформленні необхідних для усиновлення (або патронату) документів та соціально-психологічною, мотиваційною роботою з сім'ями (особами), які прагнуть виховувати усиновлену дитину. Часто ці батьки не підготовлені до надмірних труднощів, що виникають у процесі виховання такої категорії дітей, тому вони повертають дітей-сиріт до інтернатних закладів тощо [5, с.79-80].

Зважаючи на викладене вище, соціально-психологічна реабілітація дітей-сиріт у країні має базуватись не лише на матеріальному забезпеченні. Вагоме значення має створення умов для набуття ними професії та опанування загального, середнього й вищого рівнів освіти. Також діти-сироти потребують участі щодо набуття вмінь долати труднощі соціалізації, особистісного й професійного самовизначення, знаходження свого гідного місця в суспільстві, формування подружнього життя [3; 6].

Держава бере на себе зобов'язання щодо виховання, навчання, забезпечення дітей-сиріт найбільш необхідним. Однак до дорослого та самостійного життя в реальності вони не готові. Зокрема, це стосується збереження свого здоров'я, досвіду створення сім'ї та виховання дітей, побуту, ставлення до роботи, організації дозвілля. У дітей-сиріт не сформовано навички, які допомагають їм самостійно виходити із складних життєвих ситуацій, вирішувати власні проблеми, відстоювати свої права.

Цьому можна навчитися лише підвищуючи правову грамотність, користуючись психологічною, соціальною та дружньою підтримкою людей, що можуть надати компетентну допомогу, зокрема це соціальний педагог та соціальний психолог [3; 4; 7].

Ключовою компонентою соціально-психологічної діяльності є адаптація дітей-сиріт у розрізі комунікативної складової спілкування, пізнання та набуття етичної поведінки й діяльності, що не суперечить загально визнаним людським цінностям. Діяльність соціального психолога та соціального працівника передбачає орієнтацію на індивідуальність, самотність, надання комплексної соціальної підтримки з метою з'ясування міжособистісних й особистісних проблем.

Соціально-психологічна реабілітація має бути спрямована на конкретну дитину, на вирішення її індивідуальних проблем, котрі виникають у процесі соціалізації, на розвиток і формування моральної поведінки, моральної свідомості, моральних почуттів. Особливості

здійснення соціально-психологічної діяльності визначаються з урахуванням вікової категорії дітей, їх соціальних, медичних та психологічних проблем [1; 2; 6; 7].

Адаптація дітей-сиріт, професійне та особистісне самовизначення є домінуючими аспектами роботи соціального психолога в умовах професійних освітніх установ. Так, соціальний психолог здійснює діяльність з надання різних видів допомоги дітям-сиротам, основними з них є: соціально-психологічна, соціально-інформаційна, соціально-правова; духовно-просвітницька.

У дітей-сиріт відстежується знижений рівень розвитку абстрактно-логічного мислення, недостатня сформованість картини світу. Характерними симптомами порушень є: психічне стомлення, виражена тривожність, стрес, внутрішня напруга, неготовність долати труднощі, відсутність потреби в досягненні успіху, підвищена агресивність, підозрілість, нестриманість [4; 6; 7].

Важливим аспектом реабілітації дітей-сиріт є гарантія держави щодо працевлаштування дітей-сиріт після повернення їх з дитячих закладів та після закінчення навчання в державних та комунальних навчальних закладах. Отже, провідними психологічними напрямками соціально-психологічної реабілітації є профілактика здорового способу життя, індивідуальна й групова робота з особистістю, виявлення домінуючих проблем спілкування.

Соціально-психологічна реабілітація спрямована на те, щоб діти-сироти могли в подальшому більш вдало адаптуватися в суспільстві та в міжособистісних стосунках. Крім того, вона забезпечує поліпшення виконання й сприймання різних соціальних ролей, сприяє досягненню потрібної морально-внутрішньої й соціально-психологічної рівноваги, допомагає відстоювати себе в різних ситуаціях та життєвих обставинах. Цінним у реабілітаційному процесі є гуманізація відносин, що охоплює такі аспекти: гуманізація освітнього процесу (впливає на формування з урахуванням здоров'я дитини, цілей, мотивів, інтересів та потреб); гуманізація виховного процесу (допомагає навчитися знати права й свободу оточуючих, проявляється у самовираженні, спілкуванні тощо); гуманізація особистісного простору (плекання гармонійного внутрішнього світу дитини, доброзичливих стосунків із ровесниками, прагнення знайти гідне місце в суспільстві); гуманізація професійного простору для старшокласників (формування вміння знайти діяльність, яка відповідає покликанню, і працювати на добробут суспільства).

Перспективою подальших досліджень є всебічне вивчення кола життєво-професійних складових з метою надання допомоги дитині-сироті в реальному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко Т. В., Зелінська Т. М. Практикум із соціальної психології. Зелінська. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 300 с.
2. Вікова психологія: навч. посіб. / Сергєєнкова О. П. Столярчук О. А. Коханова О. П., Пасека О. В. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
3. Галатир І. А. Щодо причин виникнення явища соціального сирітства у сучасному українському суспільстві. Київ : Вісник, 2012. С. 10-12.
4. Дзюндзюк В. Б. Предметна сфера науки державного управління. Київ : НАДУ, 2011. 67 с.
5. Карпенко О. Г. Сімейні форми утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: проблеми правового регулювання. Право України. 2001. № 3. С. 79-81.
6. Коваленко О.О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен. Київ: Логос, 2006. 212 с.
7. Мордань О. Об'єктивні чинники впливу на державну політику щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків. Київ: ГНОЗІС, 2013. 234 с.

Шевенко А. М.,
*молодший науковий співробітник відділу психології праці
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
shevenkoalla@ukr.net*

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗАНЯТТЯ КОМПЛЕКСНОЇ НАВЧАЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ «ЦІЛЕСПРЯМОВАНЕ ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБИСТІСНЕ ЗРОСТАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ»

Анотація. У статті представлено зразок першого заняття комплексної навчально-розвивальної програми «Цілеспрямоване професійне самовизначення та особистісне зростання старшокласників».

Ключові слова: індивід, особистість, індивідуальність, типи темпераменту, унікальність, позитивні якості, авансування успіху, самопідтримка.

Summary. The article presents a sample of the first lesson of the complex educational and developmental program «Purposeful professional self-determination and personal growth of high school students».

Key words: individual, personality, types of temperament, uniqueness, positive qualities, advancement of success, self-support.

Комплексна навчально-розвивальна програма «Професійне самовизначення та особистісне зростання старшокласників» містить у собі 20 занять, які об'єднанні у 10 змістових модулів. Структура кожного заняття складається з теоретичного блоку, у якому стисло подається основна інформація теми; практичного блоку, у якому є розділ з діагностичними методиками, тренінговими вправами, психологічними інструментами тощо та прогностичного блоку, матеріал якого спрямований на перспективу та вміщує в себе вправи з візуалізації, проектування, моделювання професійного майбутнього старшокласників.

У статті наводимо приклад першого заняття комплексної навчально-розвивальної програми. Опрацювання кожної теми займає приблизно 2 години, з яких 30% часу займає теорія, а 70% різні інтерактиви. Такий розподіл навантаження сприяє кращому включенню молодшої людини у процес роботи, дозволяє старшокласнику займати суб'єктивну позицію щодо власного професійного майбутнього та опанувати інструментами професійного самовизначення та особистісного зростання.

Заняття 1. Людина – найвища цінність (2 год.)

У житті нема іншого сенсу, крім того, який людина сама йому надає, розкриваючи свої сили, живучи плідно.

Ерік Фромм, психолог.

План заняття:

1. Вступна частина. Знайомство. Створення атмосфери доброзичливості, відкритості, зацікавленості у роботі.
2. Обґрунтування доцільності курсу та ознайомлення з його тематичним змістом.
3. Опрацювання теоретичної частини теми:
 - Індивід, особистість, індивідуальність, яскраві постаті історії та сучасності, які проявили себе у професійному сенсі (значенні).
 - Темперамент, структура темпераменту, класифікація типів темпераменту.
 - Психологічні особливості становлення особистості у професійній сфері у відповідності до типів темпераменту.
4. Робота з діагностичним інструментарієм, підрахунок результатів, формулювання висновків та надання рекомендацій.
5. Опрацювання психологічних вправ та інструментів.
6. Підбиття підсумків.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Індивід, особистість, суб'єктність особистості, індивідуальність. *Індивід* (від лат. *individuum* – неділимий, неподільний) – окремо взята людина, представник виду *homo sapiens*, зі всіма властивими людині рисами та якостями (біологічними, фізіологічними, соціальними, психологічними), що відрізняють її від інших людей (тип нервової системи, потенційні можливості формування вищих психічних функцій, задатки, вроджені потреби, стан здоров'я тощо).

Особистість – соціалізований індивід, який навчився жити у спільноті людей, наділений свідомістю, мовою, творчими можливостями. Особистість здатна до спілкування, пізнання та творчої діяльності. Особистість, це феномен суспільного розвитку, специфічне утворення, *носій свідомості*, який належить до людського роду і є продуктом суспільного розвитку, *суб'єктом праці*, спілкування та пізнання, детермінований конкретно-історичними умовами існування суспільства, *усвідомлює своє ставлення до навколишнього середовища і має свої індивідуальні особливості*.

Фундаментальні якості особистості: *соціальність, своєрідність, автономність*. Особистість наділена таким рівнем психічного розвитку, який дає їй можливість *керувати своєю поведінкою та діяльністю, активним перетворенням* навколишнього світу, а в певній мірі і своїм психічним розвитком [3, с. 160].

Суб'єктність особистості. Особистість виступає об'єктом та суб'єктом суспільно-історичного процесу, а також суб'єктом пізнання, спілкування та діяльності. Суб'єктність особистості визначається рівнем її *активності та самостійності* по відношенню до оточуючого світу та самої себе. Особистість можна представити як систему у вигляді п'яти форм активності: переживання, діяльність, поведінка, спілкування, самоуправління [4, с. 179-180].

Термін «особистість» розкривається як *неповторна глибина* природи людини, а саме *особистісне ядро*, що підкреслює *стійкість та автономність* особистості. Психологи гуманістичного напрямку (К. Роджерс, А. Маслоу, Г. Олпорт) вважали, що головним у розвитку особистості є *пізнання власного «Я»*, уявлення про самого себе (реальне «Я»), визначення «Я-концепції».

Для гармонійного розвитку особистості, людині потрібна узгодженість між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», від цього залежить глибинна структура особистості, а саме: довіра чи недовіра до себе, оточуючих, світу; позитивне чи негативне переживання досвіду; відкритість чи закритість стосункам; прийняття чи неприйняття себе та інших.

Індивідуальність – сукупність індивідуально-психологічних неповторних властивостей, що відрізняють одну людину від всіх інших і обумовлює її індивідуальний стиль діяльності, поведінки, світосприйняття. Людина стає індивідуальністю тоді, коли її особистість наповнюється стійкими, унікальними індивідуальними якостями, такими як: оригінальність, самобутність, винятковість. Індивідуальність характеризується тим, що здатна реалізувати себе у життєтворчості, *віднайти сузубо індивідуальний стиль життя, відстоювати власний погляд* на речі тощо.

Показниками зрілої індивідуальності виступають: потреба у вільному самовираженні, потреба у самоактуалізації, автономія від зовнішнього впливу, сформованість самості. Стати індивідуальністю – означає пройти шлях індивідуалізації, стати окремим еством у своїй унікальності, само здійснитися у житті та професії. Нерідко така людина, своєю винятковістю, різко вирізняється поміж інших людей, вона не завжди влаштовує оточуючих своїм поглядом на речі, своєю життєвою позицією, своїми принципами та переконаннями у тому числі і професійними. Мартін Лютер влучно охарактеризував формулу індивідуальності «На тому стою і не можу інакше».

Яскраві індивідуальності. До яскравих індивідуальностей належать багато видатних людей, які пройшли нелегкий життєвий шлях, торуючи дорогу своєї унікальності, це художниця Катерина Білокур, письменник Іван Франко, поетеса Леся Українка, танцівник балету Серж Лифар, оперна співачка Соломія Крушельницька, конструктор гелікоптерів Ігор Сікорський, проектувальник літаків Олег Антонов, лікар кардіо-хірург Микола Амосов та багато інших.

Боротьба за індивідуальність підтверджується крилатим виразом, що індивідом народжуються, особистістю стають, індивідуальність відстоюють (О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн).

Діалогічне спілкування (15 хв.):

1. Сила ім'я індивідуальності – у майбутньому бренд. Чому батьки назвали Вас саме так? Варіації Вашого імені. Значення ім'я особистості. Кому з відомих людей належало це ім'я?

2. У яких брендах використовується ім'я засновника? Моделювання власного логотипу з використанням імені.

Темперамент. З власного досвіду ви помітили, що в природі не існує двох однакових людей, навіть якщо це близнюки, котрі схожі один на одного зовні, значно відрізняються своїми характерами. Певний набір рис людини зумовлює унікальність, винятковість, неповторність, а саме – індивідуальність кожної особистості.

Темперамент (від лат. *temperare* – змішувати в належних співвідношеннях, підігрівати, охолоджувати, уповільнювати, керувати) характеризує динамічний бік психічних реакцій людини – їх *темп, швидкість, ритм, інтенсивність*.

Темперамент – індивідуальна особливість людини, що виявляється у її емоційній вразливості, врівноваженості та швидкості перебігу психічної діяльності [1, с. 221].

Фізіологічну основу темпераменту складає *нейродинаміка мозку*, це нейродинамічне *співвіднесення кори та підкірки* головного мозку. Нейродинаміка мозку знаходиться у тісній взаємодії з системою гуморальних та ендокринних факторів [5, с. 215].

Структура темпераменту. Структура темпераменту розглядається як *сукупність трьох компонентів (активність, рухливість, емоційність)*, що найточніше визначають його сутність. Найбільше значення в структурі темпераменту надається компоненту, який зазначається як загальна психічна *активність* індивіда. Суть цього компоненту полягає в *тенденції особистості до самовираження, до ефективного освоєння та перетворення (вдосконалення) зовнішньої дійсності*.

Рівні активності розподіляються:

- від інертності, пасивного споглядання – на одному полюсі
- до енергійності, стрімкості дій та постійного підйому – на іншому.

Другий компонент темпераменту – *рухливість* або моторний компонент. Його необхідність у структурі темпераменту зумовлюється особливим значенням моторики як засобу, за допомогою якого *актуалізується* внутрішня динаміка психічних станів, а саме: швидкість, сила, ритм, амплітуда тощо. Сукупність саме цих особливостей якнайкраще піддається спостереженню та оцінці, тому їх результати можуть слугувати об'єктивним підґрунтям для визначення типу темпераменту.

Третім компонентом темпераменту виступає *емоційність*, що представляє собою комплекс властивостей та якостей, які характеризують особливості виникнення, протікання та гальмування різних настроїв, емоцій, почуттів. У якості основних характеристик «емоційності» виділяють *імпульсивність, вразливість та емоційну стабільність*.

Імпульсивність – це швидкість, з якою емоція спонукає особистість до дії без попереднього обмірковування (спонтанність вчинків).

Вразливість – це сприйнятливність суб'єкта, його чутливість до емоційних впливів.

Емоційна стабільність – визначається швидкістю, з якою емоційна реакція припиняється, або відбувається зміна одного емоційного стану на інший.

Класифікація типів темпераменту. Гіпократ вважав, що розбіжності зумовлює різне співвідношення в організмі людини таких рідин, як: крові (сангвін), слизу (флегма), жовтої жовчі (холе) та чорної жовчі (меланхоле).

Сангвінік – рухливий, активний, частіше перебуває у доброму гуморі, не сприймає близько до серця почуття інших людей, не занурюється досить глибоко у проблеми, хвилювання, переважає легке ставлення до життя;

Флегматик – малорухливий тип, схильний до розмірковувань, не квапиться із прийняттям рішення, повільно та методично робить свою справу, його емоційний стан стабільний, він не виказує відкрито своїх почуттів;

Холерик – людина у якої переважають бурхливі та нестримні емоції, схильний до необдуманих вчинків;

Меланхолік – дуже чутлива людина, глибоко сприймає переживання інших, чуттєвий тип.

Фізіолог І. Павлов у своєму вченні про типи нервової системи та вищої нервової діяльності довів, що поєднання різного ступеня *сили, врівноваженості та рухливості* процесів збудження та гальмування дало підставу виокремити чотири основні типи нервової системи: перший тип нервової системи характеризується, як сильний, врівноважений, рухливий – жвавий тип (сангвінік); другий тип вирізняється силою, врівноваженістю, інертністю – це спокійний, малорухливий тип (флегматик); третій тип демонструє силу, неврівноваженість – це нестриманий тип (холерик); четвертий тип – слабкий тип (меланхолік).

І. Павлов писав, що *сангвінік*, у якого нервові процеси сильні, врівноважені, рухливі – палкий, врівноважений, продуктивний тип, але лише тоді, коли у нього є багато справ, які його цікавлять.

Флегматик, у якого нервові процеси сильні, врівноважені, інертні, проявляє себе, як врівноважений, наполегливий, продуктивний працівник.

Холерик, у якого нервові процеси сильні, неврівноважені – яскраво бойовий тип, задиркуватий, легко й швидко, заводиться, роздратовується.

Меланхолік, у якого нервові процеси слабкі, малорухливі, неврівноважені – помітно інертний тип, для нього кожне явище в житті стає перепоною, він недовірливий, в усьому помічає погане, небезпечне.

Психологічні особливості становлення особистості у професійній сфері у відповідності до типів темпераменту.

Сангвініки, як найбільш врівноважені люди володіють завищеною оцінкою власних здібностей. Це перебільшення дозволяє їм досягти багатьох цілей у житті. Врівноважена, стійка та незначна переоцінка власних можливостей створює позитивний імідж особистості сангвініка.

Холерики значно переоцінюють свої можливості. Їх висока працездатність та напористість заставляють оточуючих підкоряться холерикам, вбачати в них лідерів. Нестримність холериків забезпечує їм ореол підвищеної значущості.

Реалістична оцінка своїх здібностей та помірна впевненість у собі надають флегматикам здатність бути симпатичними для інших людей. Реалістичність поведінки та самоповага флегматика сприймаються іншими як надійність особистості. Разом з тим реалістичність буває дещо нудною та надокучає своєю одноманітністю.

Меланхоліки зазвичай недооцінюють свої здібності. Ознаки невротизації супроводжуються заниженням самооцінки та самоповаги. Тривожність та нестабільність поведінки значно зменшують їх шанси на успіх [2].

Отже, доцільно зважати на тип темпераменту при виборі майбутньої професії, бо професійна діяльність висуває певні вимоги до типологічних особливостей нервової системи людини.

Діалогічне спілкування (15 хв.):

1. Техніка самопідтримки: пригадування власних досягнень, перемог, відтворювання відчуття успіху у певних видах діяльності.

2. Варіанти підхвалювання, самопідтримки, афірмації, авансування успіху. Спільне обговорення.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

Самодіагностика (30 хв.):

1. Методика А. Белова «Формула темпераменту». Методика дозволяє з'ясувати відсотковий розподіл рис різних типів темпераменту та визначити домінуючий тип.

2. Особистісний опитувальник Ганса Айзенка (ЕРІ). Опитувальник дозволяє визначити тип темпераменту з урахуванням інтроверсії, екстраверсії особистості та виявлення рівня нейротизму.

Тренінгові вправи (30 хв.):

Вправа 1. «Часові кола»

Учні пропонуються намалювати три кола, які б проектували їх минуле, сьогодення і майбутнє. Під час обговорення з'ясуємо, що у ідеальному варіанті всі три кола мають перетинатися, що символізує залежність теперішнього від минулого, а майбутнє від теперішнього.

Вправа 2. «Мої переваги та сильні сторони/риси/якості»

У дві колонки записуються власні позитивні та негативні риси. Підраховується кількісний показник за кожною колонкою окремо. У кінцевому результаті проводиться порівняння кількісних показників.

Вправа 3. «Хваліть мене, хваліть»

Похвалу і кицька любить (народна мудрість). Чи часто хвалять нас, чи хвалимо ми когось (позитивна сторона похвали – щире визнання: я пишаюся тобою). Захвалювання, підлабузництво, улещування (маніпулятивне улещування: зроби ти, бо у тебе так гарно виходить ..., ти краще мене вмієш ... тощо).

ПРОГНОСТИЧНИЙ БЛОК

Написання есе «Я унікальна та неповторна особистість» (15 хв.). Учням пропонується написання міні-твору про себе, їм потрібно приблизно у 10 реченнях представити власну унікальність. За бажанням учні презентують свої есе. Діляться враженнями про легкість/трудність написання самопрезентаційного есе.

ПІДСУМКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

З народної мудрості: Пам'ятай про власну неповторність та унікальність інших. Не міряй усіх на свою мірку. Нема майбутнього без минулого. Посієш вчинок, виросте звичка. Похвалу і кицька любить.

Результати: виявлення та розуміння власних сильних сторін; уміння ефективно використовувати домінуючі риси темпераменту у процесі життєдіяльності; оволодіння технікою самопідтримки; усвідомлення своєї унікальності та неповторності; усвідомлення власної самоцінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навч посіб. – К.: МАУП, 2007. – 256 с. С. 221.
2. Обозов Н. Н. Типы личности – темперамент и характер. – С-Пб.: АППМ, 2000. – 40 с.
3. Психологічний словник / Авт. уклад.: В. В. Синявський, О. П. Сергеєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. – К.: Наук світ, 2007. – 274 с. С. 160.
4. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологический словарь-справочник. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 576 с., С. 179-180.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т. Т. II. – М.: Педагогика, 1989. – 328 с. Темперамент и характер.
6. Шевенко А. М. Використання психодіагностичного інструментарію у профорієнтаційній роботі зі старшокласниками / А. М. Шевенко // Професійна орієнтація: теорія і практика: науково-методичний посібник [Для пед. працівників] / За ред. О. В. Мельника. – Івано-Франківськ: НАП. 2015. – С. 91 – 99.
7. Шевенко А. М. Методичне забезпечення відбору учнівської молоді до вищих навчальних закладів педагогічного профілю / Метод. реком. – К., 2016. – 157 с. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705891>
8. Шевенко А. М. Соціально-психологічний супровід професійного самовизначення учнів / Практичний психолог: Школа. – К. – № 11. – 2013. – С. 30-37.

Шевчишена О. В.,

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та психології

Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,

м. Хмельницький

anakso82@gmail.com

РОЗВИТОК В ШКОЛЯРІВ КУЛЬТУРИ КОМУНІКАЦІЇ ЗАСОБАМИ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДИСКУСІЇ

В статті охарактеризовано потребу у філософствуванні як вікову особливість підлітків. Проаналізовано особливості комунікації у підлітковому середовищі. Обґрунтовано значення філософської дискусії як запоруки розвитку в підлітків культури діалогу.

Ключові слова: підлітковий період, комунікативна взаємодія в підлітковому середовищі, навички розумного міркування, філософська дискусія, культура діалогової взаємодії, життєві висновки.

The article describes the need for philosophizing as an age feature of adolescents. Peculiarities of communication in adolescence are analyzed. The significance of philosophical discussion as a guarantee of the development of dialogue culture in adolescents is substantiated.

Key words: adolescence, communicative interaction in adolescence, reasoning skills, philosophical discussion, culture of dialogic interaction, life conclusions.

Середовище, в якому ми перебуваємо, є доволі насиченим, складним і динамічним. Відповідно, це спонукає сучасну людину невинно працювати над собою, не зупинятися на досягнутому, а відтак, шукати відповіді на безліч питань, які неодноразово стають центром численних дискусій.

Фахівці доволі часто акцентують увагу на тому, що якщо потреба у філософствуванні є життєвою необхідністю дорослої людини, то для дитини, а особливо для підлітка, подібна потреба є її віковою особливістю. Тому важливо зі сторони дорослих підтримувати в дітей цікавість, розвивати у них прагнення ставити запитання та шукати відповіді, тобто дозволяти «філософствувати», стимулюючи тим самим культуру мислення уже на подальших етапах вікового зростання.

Як тільки дитина починає оволодівати мовленням, у неї поступово з'являється безліч запитань: «Звідки я взявся (взялася)?», «Чому люди бувають сумні та веселі, добрі та злі», «Чому мама з татом сумують?» і т.д. З кожним етапом вікового зростання прояви допитливості значно посилюються, а відтак, дитина стає все більш відкритою до пізнання явищ навколишньої дійсності.

Що стосується підліткового періоду, то підліткова криза, як відомо, акумулює в собі різноманітні види хвилювань, які зумовлені труднощами особистісного зростання. В комплексі вище згадані переживання характеризують кризу ідентичності. В загальному, подібну кризу психологи трактують як період відчайдушних спроб «пройти через усе», з іншої сторони, як невпевненість підлітків у своїй компетентності з приводу багатьох аспектів життя. Для осіб в цей період цілком доречними є наступні запитання: «Хто я?», «Ким я хочу бути?», «Як мене сприймають інші?», «Наскільки я здатний самотужки долати труднощі?» і т.д. На шляху до «набуття» почуття особистості підлітки мають пройти через усі внутрішні конфлікти із самим собою. У підлітковому віці, як зазначають психологи, внутрішніх протиріч існує чимало.

Діти та підлітки, як відомо, є набагато чутливішими, на відміну від дорослої людини. Не володіючи достатнім досвідом, вони не здатні до критичного аналізу подій та явищ повсякденної дійсності, а відтак, до конструктивної комунікації під час вирішення назрілих проблемних питань.

Тому вчитель сам має бути готовим до демонстрування навичок культури мислення. Відповідно, в руслі піднятої проблематики в закладах загальної середньої освіти педагогу важливо включати в практику освітнього процесу тренінгові вправи; намагатись переводити проблемні питання в площину філософських дискусій. Демонструючи культуру діалогу під час філософського аналізу дійсності, вчитель закликає тим самим дітей до виваженості, а відтак, до здатностей демонструвати повагу до різноманітних думок своїх ровесників, навіть якщо вони цілком розходяться. Зміст вправ, при цьому, має передбачати тематику, пов'язану із конструктивним (критичним) мисленням, емоційним інтелектом, діяльністю, пов'язаною із самопізнанням, ціннісними орієнтаціями тощо.

В деяких підлітків можуть виникати сумніви щодо наявності в себе власної індивідуальності. З іншої сторони, психологи неодноразово в своїх дослідженнях зосереджуються на підлітковому егоцентризмі. Подібне явище, за переконаннями деяких науковців, являє собою неадекватно сильну сконцентрованість на власній особистості [2]. У взаємодії з оточуючими в таких підлітків спостерігається перебільшена сконцентрованість на собі, яка виявляється у почутті власної виключності та завищеній самооцінці [2]. Такі підлітки, як наголошують дослідники, гостро реагують на критику, а відтак, схильні заздрити успіхам оточуючим [2].

Підлітки, як відомо, за своєю віковою суттю є дуже чутливими до себе та своїх можливостей. На думку В.Панка, Т.Титаренка та Н.Чепелевої «Загострення інтересу підлітка до самого себе

викликає своєю чергою підвищену чутливість до оцінки дорослими якостей його особистості, інтелекту, здібностей. Це може супроводжуватися сильними афективними внутрішніми переживаннями. Виникаючи в період високої емоційності, вони можуть потайки зберігатися у підлітка і у подальшому перерости в один із стійких станів психіки особистості» [1, С. 176]. Тому задоволення потреби підлітка у спілкуванні слугує для нього передумовою розвитку когнітивних та особистісних можливостей, здатностей відчувати позитивні стани власної особистості. Однак подібні комунікативні потреби підлітків, в силу певних обставин, не завжди задовольняються.

Тому психологи дуже часто розглядають сучасну молодь як «мовчазне покоління». Це тому, що віртуальне спілкування домінує на реальним. Сьогодні багато підлітків схильні шукати собі однодумців через соціальні мережі. Однак, саме ми, вчителі розуміємо, що подібні комунікації не завжди є плідними, міцними та продуктивними, а іноді, й доволі небезпечними.

Відповідно, запорукою запобігання руйнації особистості сучасної дитини має стати зміна стратегії навчання та виховання підростаючого покоління. Культура діалогу, готовність вчителя до ділової та партнерської взаємодії є базовими поняттями як для Концепції нової української школи, так і багатьох інших нормативних документів, зумовлених сучасною освітньою практикою.

Чимало психологів наголошують на тому, що сучасні підлітки потребують навичок групової роботи, здатностей до толерантного викладу власних думок стосовно того чи іншого явища, а відтак, до роздумів на різні теми, сприймаючи та поважаючи при цьому думку співбесідника. Сьогодні підліткам важливо відзначатися навичками виваженої комунікації, аналізу проблем і прийняття правильних рішень, навичок критичного та творчого мислення.

Більшу частину свого часу, як відомо, діти проводять у закладах загальної середньої освіти. Поруч з ними постійно знаходяться дорослі люди – вчителі. І саме від їхньої психологічної та педагогічної компетентності багато в чому залежить шлях розвитку, яким ідуть діти. Тому дискусії як окремому методу активної взаємодії вчитель сьогодні має надавати велике значення.

Відповідно, контексті особистісно-орієнтованого навчання, зокрема в умовах диспутів та дискусій, варто зосередити увагу вчителя на його готовності до переосмислення власних педагогічних позицій, зокрема, бути для дитини другом, наставником, організатором освітнього процесу. Саме ці позиції є запорукою діалогової взаємодії з учнями, співпраці з ними на засадах партнерства.

Одним із важливих факторів забезпечення ефективної взаємодії з учнями є особистість педагога, його власний приклад, його бачення, переконання, установки та ціннісні позиції щодо того чи іншого феномену дійсності. Відповідно, педагогу важливо бути готовим до демонстрування культури діалогу, а відтак, приділяти більшу увагу щодо розвитку в школярів культури комунікативної взаємодії з ровесниками.

Тому в контексті активної взаємодії, педагог має бути готовим відповідати на запитання підлітків, пов'язаними із проблемами, з якими вони стикаються, в даній ситуації, із проявами конструктивної комунікації. Подібні питання можуть звучати різним чином: «Призначення людини у світі», «Моє «Я» у цьому світі», «Що найбільше цінується у сучасному світі?», «Що означає бути самим собою?» і т.д.

В контексті різноманітних форм роботи з учнями педагог має скеровувати свої зусилля на те, щоб допомогти підлітку подолати внутрішні протиріччя, переосмислити власні життєві ролі, а відтак, бути готовим до рефлексії наданої їм допомоги (отриманої інформації під час того чи іншого заняття).

Що стосується активного навчання в контексті збагачення школярів різноманітними соціальними життєвими навичками, то окремої уваги можуть заслуговувати моделювання можливих життєвих ситуацій, мозкові штурми, рольові ігри, аналіз історій та ситуацій тощо. Вище згадані методи мають бути спрямовані на готовність учня до переосмислення явищ повсякденної дійсності, а відтак, до стимулювання розвитку в дітей соціальних життєвих навичок, в даній ситуації, навичок конструктивної комунікації.

Активне навчання, яке є сьогодні основою освітнього процесу, стимулює учнів на розвиток у них здатностей самотужки напрацьовувати життєві висновки. Тому, модернізація освітнього простору нашої країни вимагає від педагогів переосмислення стереотипів у навчанні, вихованні та розвитку школярів, а відтак, взаємостосунків з ними. Перетворення школи із закритої системи у

відкрите середовище, її інтеграція в єдиний світовий освітній простір потребує вчителя з новим педагогічним мисленням; фахівця, який готовий напрацьовувати і втілювати нові підходи у навчанні та вихованні підростаючого покоління, зумовлені потребами освітньої практики.

Якщо вести мову про активну взаємодію безпосередньо з підлітками, то вона, в основному, націлена на розгляд життєвих проблем, а відтак, на розвиток в підлітків самостійності в контексті демонстрування життєвих пріоритетів. Відповідно, вчителю сьогодні важливо переводити дискусії у філософське русло. Однак, чи вміють сучасні підлітки дискутувати на подібному рівні, а відтак, демонструвати філософське ставлення до навколишньої дійсності. Подібні запитання продовжують залишатися відкритими.

Відповідно, вчителю важливо дбати та систематично підтримувати філософський рівень дискусії з учнями. Навчаючись подібному філософствуванню, діти задовольняють природну допитливість. У них відбувається стимулювання не лише інтелектуальних можливостей, але й і культури мислення, а відтак, відбувається розвиток навичок розумного міркування.

Що стосується навичок розумного міркування, то філософська дискусія може виступати засобом стимулювання розвитку в підлітків наступних аспектів їхньої особистості, зокрема: вміння працювати на рівні групової взаємодії, відстоювати власну думку, поважаючи при цьому переконання іншого співбесідника; критикуючи інших, бути при цьому готовим до визнання власних помилок, бути готовим вислуховувати критику на власну адресу; уміння сприймати та розглядати проблемну ситуацію різносторонньо, уникаючи при цьому узагальнень на онові окремих явищ дійсності; стримувати емоції та контролювати внутрішні хвилювання, несучи тим самим відповідальність за хід діалогу, а відтак, дотримуючись етичних норм під час діалогової взаємодії.

В загальному можна вважати, що демонструючи себе в діалогах-міркуваннях, підлітки стають здатними до аналізу ходу власних міркувань, самокритики та толерантності до поглядів і переконань однолітків. В цілому, це є важливі життєві навички, яких потребує демократичний соціум. В даній ситуації мова йде про конструктивну комунікацію та культуру діалогу як важливі виклики сучасності.

Таким чином, з приводу вище згаданого напрошується висновок, згідно якого застосування вчителем на уроках філософських дискусій стимулює перетворення класу в групу дослідників. В межах подібної атмосфери підлітки стають схильними до оцінки власних сил та можливостей, демонструючи при цьому культурні прояви до думок ровесників та дорослих, а відтак, підтримуючи тим самим культуру діалогової взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панок В., Титаренко Т., Чепелеєва Н. Основи практичної психології: підручник. / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін. - К.: Либідь, 1999. – 536 с.
2. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.

Шипілов Володимир Васильович,

*вчитель фізики Дворічанського ліцею Дворічанської селищної ради Куп'янського району
Харківської області, shepilov21@gmail.com*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ-ДОСЛІДЖЕННЯ

ВСТУП

Тема роботи: «Використання інноваційних технологій при навчанні фізики. Методика проведення уроків-дослідження.»

Актуальність теми: Однією з задач сучасної освіти є формування пошукового стилю мислення учнів, прищеплювання зацікавленості в сфері інтелектуальної діяльності, пізнання, дослідження навколишнього середовища.

Дослідженням можуть займатися діти з раннього віку. В результаті дослідницької діяльності учні набувають навички дослідження, як універсального методу освоєння реальності, розвивають здатність до дослідницького типу мислення, допомагають активізувати власну особисту позицію. Більшість предметів природничого циклу спираються на знання, здобуті у процесі досліджень в тій чи іншій науковій галузі. Наука продовжується розвиватися на основі нових досліджень, учасниками яких при відповідній підготовленості можуть стати і сьогоднішні школярі. [2]

В сучасному інформативному суспільстві педагог повинен не стільки давати знання, скільки навчити ці знання здобувати. Уроки-дослідження є невід'ємною частиною цього процесу. На цих уроках здійснюється елементарна дослідницька підготовка учнів.

В період учнівства здійснюється набуття людиною знань і пізнавальних умінь, в тому числі і дослідницьких, відбувається систематизовано, у тісній єдності з розвитком творчих здібностей учнів, на основі інтенсивного формування психофізичних функцій особистості.[1]

Але, на превеликий жаль, дослідницька робота на уроках фізики не здійснюється в повній мірі. Частіше всього причинами цього є обмеженість навчального часу на уроці, відсутність обладнання або його застарілість, соціальний склад учнів в класах, відсутність системи досліджень, іноді невідповідність фаху учителя даному предмету.[2]

Мета роботи: обґрунтувати ефективність та доцільність проведення уроків-досліджень в 7-11 класах на уроках фізики.

Відповідно до мети було поставлено такі **завдання:**

- з'ясувати ефективність використання дослідницьких методів під час вивчення курсу фізики;
- з'ясувати як дослідження впливає на вивчення фізичних явищ, величин, процесів, законів або наслідків з них, параметрів фізичних об'єктів, тощо;
- з'ясувати як дослідження впливає на інтерес учнів до навчальних і наукових досліджень;
- визначити як дослідження допомагають учням засвоїти схему дослідницької діяльності;
- визначити рівень розвитку творчих спроможностей учнів на основі формування їхнього дослідницького досвіду;
- визначити рівень розвитку дослідницької складової у світогляді учнів ;
- визначити ступінь сформованості в школярів розуміння того, що їхнє навчання наближається до наукового пізнання;
- визначити рівень дослідницької діяльності як наочності.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

- в роботі описано методику проведення уроків-досліджень з фізики в 7-11 класах;
- обґрунтовано ефективність та доцільність застосування уроків-досліджень з курсу фізики;
- на основі спостереження діяльності учнів, з'ясовано, що застосування уроків-досліджень з курсу фізики сприяє розвитку дослідницьких вмінь, пізнавальної активності учнів, збагачення творчої спроможності учнів.

Практичне значення роботи: проведення уроків-досліджень при вивченні фізики у Дворічанському ліцеї використане для підвищення рівня навчально-виховного процесу в цьому закладі та сприяє якості навчання учнів.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи застосування уроків-досліджень з курсу фізики

1.1 Уроки-дослідження та їх значення

Урок-дослідження – це така навчальна форма, в якій домінує дослідницький метод вивчення матеріалу. [9]

Урок-дослідження – діяльність вчителя і учня, пов'язана з рішенням учнями (при підтримці вчителя) творчої дослідницької задачі (нехай з відомим рішенням, але незнайомим для учнів) і яка передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері:

- постановка проблеми;
- повторення теорії, присвяченій даній проблемі;
- підбір інструментів для дослідження і практичного оволодіння ними;
- оброблення отриманих результатів, їх аналіз і узагальнення, власні висновки.[18]

Використання цього типу уроку зумовлене проблемами сучасного суспільства, яке ставить перед навчальним закладом завдання виховати творчу особистість, розвинути творчі задатки учнів, навчити їх мислити, здобувати знання самостійно й застосовувати їх на практиці. Головна мета уроку-дослідження – набуття учнями функціональної навички дослідження як універсального способу отримання нових міцних знань (отриманих самостійно і тому особисто значимих, а значить і міцних), розвиток особистості до дослідницького типу мислення, активізації особистої позиції учнів в навчальному процесі. Таким чином, головним результатом уроку-дослідження є отримання інтелектуального, творчого продукту (знання), встановлення тієї чи іншої істини в результаті процедури дослідження.

Будь-яке дослідження, неважливо, в якій галузі природничих чи гуманітарних наук воно виконується, має подібну структуру (*узагальнена модель дослідження* за В.А. Бухваловим):

- зіткнення з проблемою;
- збирання даних – «верифікація»;
- збирання даних експерименту;
- побудова пояснення;
- аналіз ходу дослідження;
- висновки.

Такий ланцюжок є невід'ємною приналежністю дослідницької діяльності, нормою її проведення. [16]

Найчастіше відкриття випадкові і від того надзвичайно цікаві як для самих учасників подій, так і для широкого кола неспеціалістів. Адже історія таких відкриттів - свого роду науковий детектив, з тією різницею, що автор-учений ніколи не знає, чим увінчаються його пошуки. Найчастіше відкриття відбуваються в тих областях наук, у яких для цього можна використовувати інструментарій (речовини, прилади, матеріали...). Тут створюється якась модель (конструкція), впливаючи на яку, вивчаються результати. Основою діяльності вчителя на такому уроці є перевірка ідей (навіть неперспективних, поки це не стане очевидним!) учнів, які пропонуються для вирішення проблеми. Якщо таких ідей немає - необхідно підвести учнів до їх появи з пропозицією хоча б однієї ідеї (ніколи відразу не потрібно пропонувати вірну, учні повинні знайти її самостійно шляхом перебору різних варіантів). Головна мета такого уроку - набуття учнями функціонального досвіду дослідження як універсального способу отримання нових міцних знань (вони отримані самостійно і тому є особистісно значущими, а, значить, міцними), розвиток здатності до дослідницького типу мислення.

РОЗДІЛ 2. Особливості застосування уроків-досліджень з курсу фізики для учнів 7-11 класів

2.1. Методика проведення уроку дослідження

По головній дидактичній цілі уроки-дослідження можна розділити на наступні типи: вивчення нового матеріалу, повторення, закріплення, узагальнення і систематизація знань, контроль і корекція знань, а також комбіновані уроки.

За обсягом засвоєння методики наукового дослідження можна виділити уроки з елементами дослідження і уроки-дослідження.

На уроці з елементами дослідження учні відпрацьовують окремі навчальні прийоми дослідницької діяльності. За змістом елементів дослідницької діяльності уроки такого типу можуть бути різноманітними, наприклад: уроки за вибором теми або методу дослідження, по формуванню вміння визначати мету дослідження, уроки з проведенням експериментів, праця з джерелами інформації, захист рефератів, тощо.

На уроці-дослідження учні оволодівають методикою наукового дослідження, засвоюють етапи наукового пізнання. По рівню самостійності праці учнів, можна виділити наступні типи уроків: «Приклад дослідження», «Дослідження», «Особисте дослідження»

Засвоєння учнями дослідницьких знань і вмінь повинно здійснюватися поетапно, з поступовим збільшенням ступеня самостійності учнів в його дослідницькій діяльності. І природньо, що починати треба з підготовчого етапу – теоретичного вивчення етапів і ступеней дослідницької діяльності. Потім учні повинні засвоїти процес дослідження на уроках «Приклад

дослідження» (етап 1), відпрацювання навчальних прийомів дослідницької діяльності на уроках «Дослідження», а також на уроках с елементами дослідження (етап 2) і використання дослідницького підходу в процесі навчання на уроках «Особистого дослідження» (етап 3).

В структурі уроку-дослідження виділяють слідувачу послідовність дій:

- актуалізація знань;
- мотивація;
- створення проблеми;
- постановка проблеми дослідження;
- визначення теми дослідження;
- формулювання теми дослідження;
- висування гіпотези;
- перевірка гіпотези (проведення експерименту, лабораторної роботи, роздуми, опрацювання літератури, перегляд відео фрагментів тощо);
- інтерпретація отриманих даних;
- висновки по результатам дослідницької роботи;
- застосування нових знань в навчальній діяльності ;
- підведення підсумків уроку;
- інструктаж домашнього завдання
- рефлексія.[18]

Дослідницька діяльність учнів на уроці починається с накопичення інформації. Далі необхідно сформулювати мету дослідження, що потрібно зробити для розв'язування виникаючої проблеми. Слідувачий етап – висування гіпотези – висування припущення про результати дослідження. Перевірка гіпотези певними діями (експерименти) по розробленому алгоритму. Далі аналіз отриманих даних, а потім оцінювання, оформлення результатів роботи і висновки з неї.

Навчальні методи, які є складовими дослідницької діяльності:

- виділення основної проблеми в даній ситуації;
- визначення теми та мети дослідження;
- формулювання і вибір корисних гіпотез;
- визначення придатних для перевірки гіпотез;
- відмінність між припущеннями і перевірених положень;
- планування експерименту для перевірки гіпотез;
- аналіз запланованих експериментів, вибір найбільш перспективних;
- планування результату;
- проведення результату;
- конструювання нового варіанту приладу для здійснення конкретного досліду, виготовлення власних моделей;
- складання таблиць, графіків, діаграм;
- систематизація фактів, явищ;
- інтерпретація даних;
- використання узагальнення, методів аналізу і синтезу, індукції та дедукції;
- встановлення аналогій;
- формулювання визначень і висновків на основі теоретичних і фактичних досліджень;
- розв'язування задач в новій ситуації;
- написання твору, реферату.

2.2. Вимоги до досліджень та об'єкти дослідження

Дослідження на уроках повинні відповідати певним вимогам. Як вважають Ю.М. Галатюк, В.І. Тишук ці **вимоги** повинні бути слідувачими:

- Завдання повинні мати пізнавальний характер, тобто виконувати навчальну функцію. Це означає, що при виконанні завдання учень засвоює основні елементи фізичних знань; основи фізичних теорій, фізичні закони, поняття, величини, формули, а також знайомиться з прийомами і методами пізнання, засвоює узагальнені вміння і навички.

- Процедура дослідження має передбачати розв'язування учнем певної системи логічно пов'язаних проблем. Така система детермінує цілісний процес дослідження.

- Зміст завдань при дослідженні повинен відповідати віковим і дослідницьким можливостям учнів.[16]

Так як здійснення цілісного процесу дослідження певного об'єкта (фізичного явища, закону, величини, тощо), то треба зробити класифікацію об'єктів дослідження. Пропонується слідуєча класифікація **об'єктів дослідження**:

- Дослідження фізичних явищ та процесів.
- Дослідження фізичного закону або наслідку з нього.
- Дослідження фізичної величини, параметрів фізичних об'єктів.

Ця класифікація об'єктів дослідження є умовною. Наприклад вивчаємо тертя і силу тертя. Тертя – це фізичне явище, а сила тертя – це фізична величина. Тому тут відбувається об'єднання дослідження двох об'єктів.[2]

2.3. Рівні дослідження та критерії досягнення мети

На уроці-дослідженні **рівні** дослідницьких завдань можуть бути різноманітними. Серед основних можна визначити такі: «Приклад дослідження», «Дослідження», «Особисте дослідження».

Перший характеризується тим, що викладач сам ставить проблему й обирає методи її розв'язання. Це стосується класів, які тільки почали вивчати фізику або мають низький рівень загальної підготовки. На другому рівні ініціатива викладача виявляється на етапі постановки проблеми, тоді як методи розв'язання її учні шукають самостійно. Такий рівень можна застосовувати в класах, в яких рівень підготовленості учнів значний і в яких учні знайомі з дослідницькою роботою, методами і прийомами дослідження. На третьому рівні дослідницьких завдань учні самостійно ставлять проблему і шукають її вирішення.

Приклади уроків-досліджень, які наведені в основній частині, можна проводити на різних рівнях дослідження в залежності від підготовленості учнів класу до дослідницької діяльності та їх загального розвитку.

З однієї сторони досліди і завдання, які запропоновані в основній частині, підбираються виходячи з можливостей кабінету і з можливостей виготовлення додаткового обладнання. З іншої сторони – вони підбираються, щоб повніше дослідити об'єкт дослідження.

Критерії досягнення мети уроків-дослідження, учні самостійно можуть:

- формулюють питання до дослідження;
- формулюють проблему;
- висувають гіпотези;
- складають план дослідження;
- ведуть спостереження;
- планують і проводять досліди для знаходження необхідної інформації і перевірки гіпотез;
- виділяти корисну інформацію з різних джерел;
- систематизувати інформацію та робити висновки.

Тема уроку: **Виштовхувальна сила.**

Мета уроку:

- Формувати в учнів знання про існування виштовхувальної сили, яка діє з боку рідини на тіло;
- Експериментально встановити чинники, від яких вона залежить;
- Розвивати вміння і навички дослідника в учнів;
- Виховувати в учнів обережне ставлення до скляного обладнання.

Урок-дослідження в 7-му класі.

Обладнання: посудина з водою, посудина з солоною водою, посудина з спиртом, динамометр, тіла з однаковою масою, але різного об'єму, тіла однакового об'єму, але різної маси.

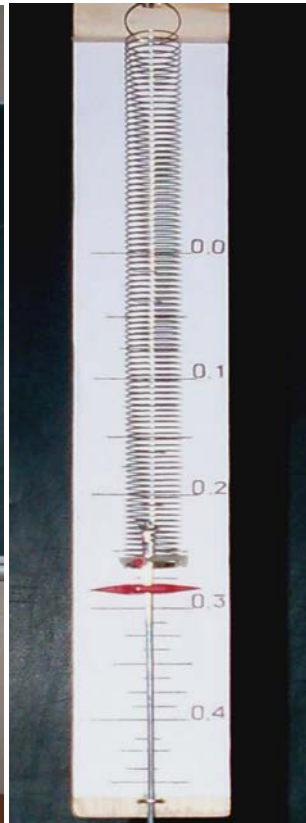
Дослідження виштовхувальної сили

1.Визначити існування виштовхувальної сили.

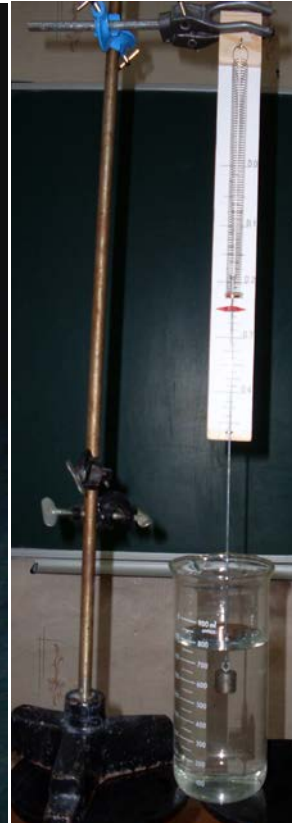
- **Обладнання:** Динамометр, посудина з водою, тіло.
- **Завдання:** Порівняти покази динамометра коли тіло знаходиться в повітрі і коли воно знаходиться в воді.

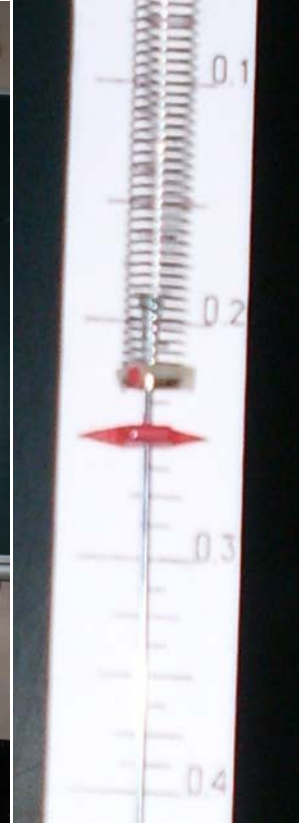
Мал. 1

Мал. 2

Мал. 3

Мал. 4

• **Хід досліду:** Підвісити тіло до динамометра, визначити його вагу в повітрі (дивись мал. 1, 2). Потім тіло на динамометрі помістити в посудину з водою. Визначити вагу тіла в воді (дивись мал. 1, 2). Порівняти значення ваги тіла в повітрі і в воді. Зробити висновок.

• **Висновок:** Вага тіла в воді зменшується за рахунок того, що на тіло діє виштовхувальна сила.

2. Визначити залежність виштовхувальної сили від роду рідини.

• **Обладнання:** Динамометр, посудина з водою, тіло, посудина з соляною водою, посудина з спиртом.

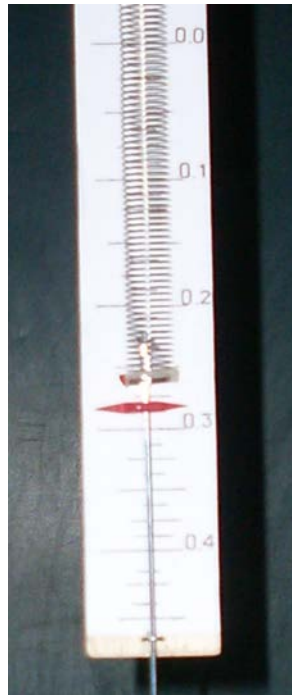
• **Завдання:** Порівняти зміну показів динамометра.

• **Хід досліду:** Підвісити тіло до динамометра, визначити його вагу в повітрі, помістити тіло в посудину з водою (дивись мал. 5-8). Визначити вагу тіла в воді. Після цього тіло, підвішене на динамометрі помістити в посудину з соляною водою. Визначити вагу тіла в солоній воді (дивись мал. 9, 10). Досліджуване тіло помістити в посудину з спиртом, визначити вагу тіла в посудині з спиртом (дивись мал. 11, 12). Порівняти результати (зміни показів динамометра в воді, солоній воді та спиртові), зробити висновок.

• **Висновок:** Різниця показів динамометра була більша коли тіло перебувало в посудині з соляною водою, меншою – в спирті, а з цього випливає, що значення виштовхувальної сили більше в посудині з соляною водою, а в спирті - менше. Виштовхувальна сила залежить від густини рідини, в яку помістили тіло. Чим більша (менша) густина, тим більша (менша) виштовхувальна сила.

Мал. 5

Мал. 6

Мал. 7

Мал. 8

Мал. 9

Мал. 10

Мал. 11

Мал. 12

3. Визначити залежність виштовхувальної сили від об'єму тіла.

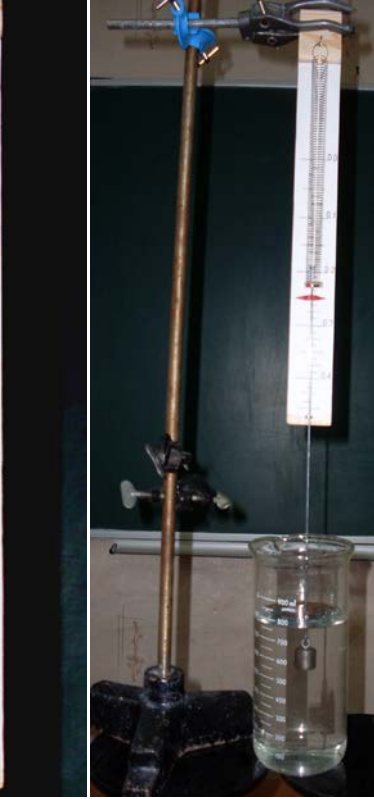
- **Обладнання:** Динамометр, посудина з водою, тіла однакової маси, але різного об'єму.

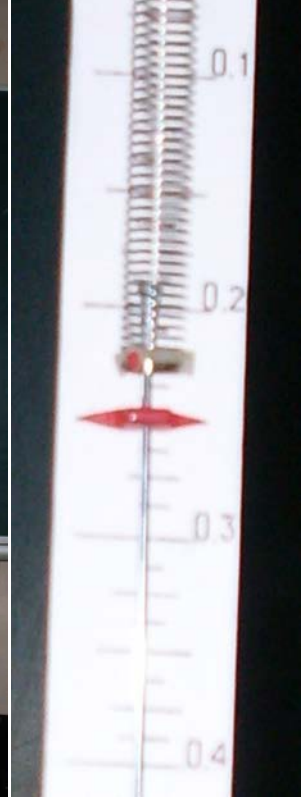
Мал. 13

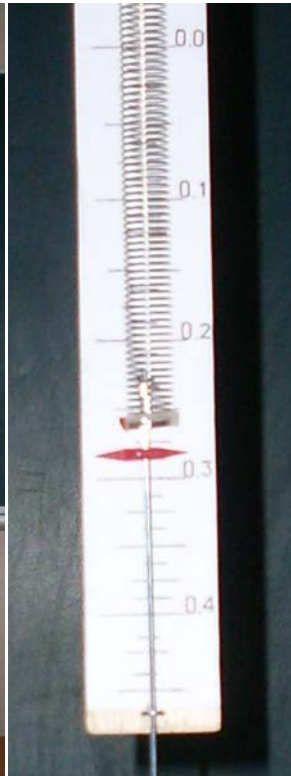
Мал.

Мал.

Мал. 17

Мал. 18

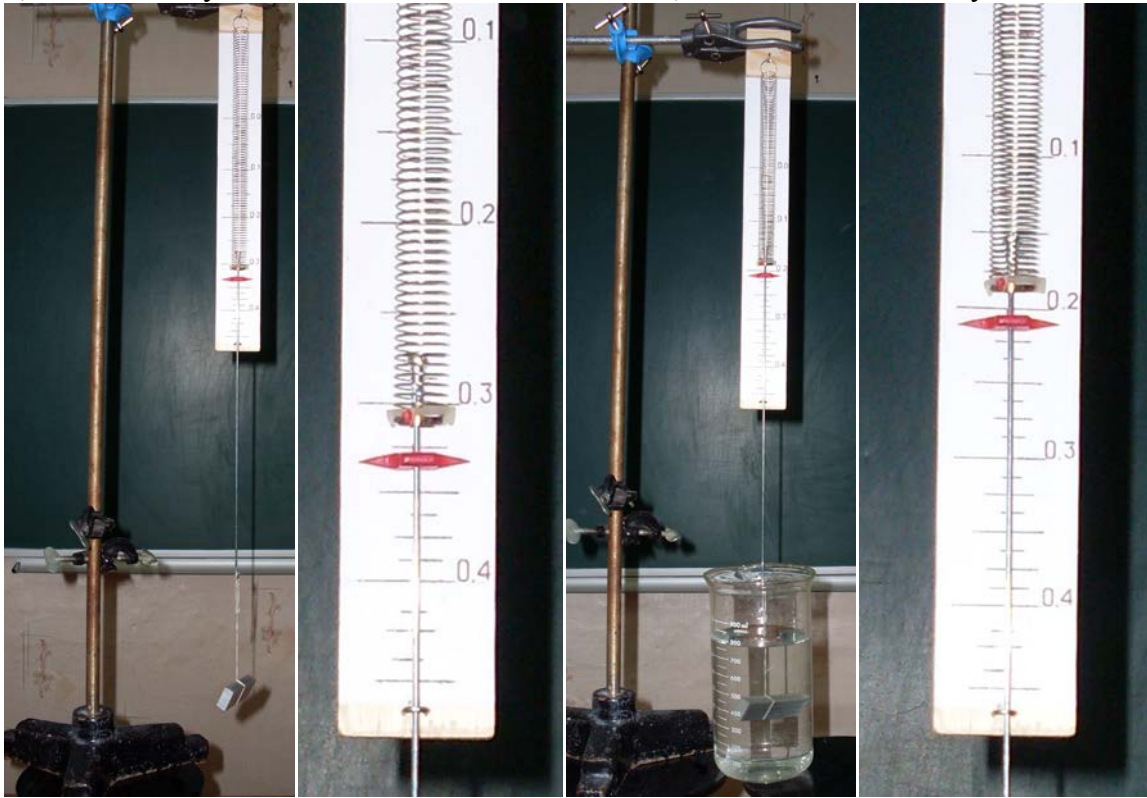
Мал. 19

Мал. 20

- **Завдання:** Порівняти зміну показів динамометра.
 - **Хід досліду:** Підвісити стальне тіло до динамометра, визначити його вагу в повітрі, а потім в воді (дивись мал. 13-16). Визначити різницю показів динамометра. Взяти алюмінієве тіло такої ж маси, але іншого об'єму, і повторити дослід, визначивши різницю показів динамометра (дивись мал. 17-20). Порівняти результати, зробити висновок.
 - **Висновок:** Різниці показів динамометра виявились різними, а це значить, що виштовхувальна сила не залежить від маси тіла, а залежить від його об'єму.
- 4. Визначити залежність виштовхувальної сили від маси.**

- **Обладнання:** Динамометр, посудина з водою, тіла різної маси, але однакового об'єму.
- **Завдання:** Порівняти зміну показів динамометра.
- **Хід досліду:** Підчепити алюмінієве тіло до динамометра, визначити його вагу в повітрі (дивись мал. 21, 22). Потім помістити тіло в посудину з водою, визначити його вагу в воді (дивись мал. 23, 24). Визначити різницю показів динамометра. Дослід повторити з скляним тілом однакового об'єму, але різної маси (дивись мал. 25-28). Порівняти різниці показів динамометра для кожного випадку. Зробити висновок.
- **Висновок:** Різниця показів динамометра в кожному випадку була однаковою. А це ще раз доводить, що виштовхувальна сила не залежить від маси, а залежить від об'єму тіла.

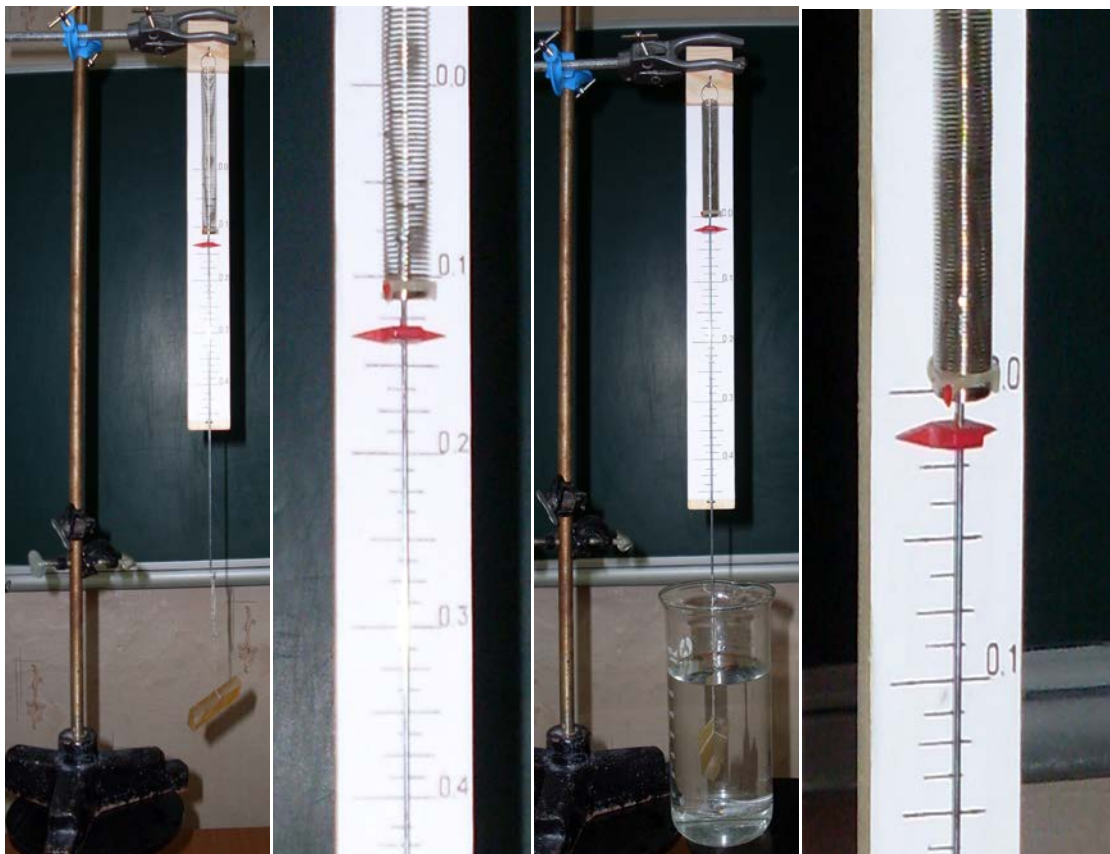

Мал. 21

Мал. 22

Мал. 23

Мал. 24

Мал. 25

Мал. 26

Мал. 27

Мал. 28

ЛІТЕРАТУРА

1. Райков Б. Е. Исследовательский метод педагогической работе / Райков Б. Е., Ульянинский В. Ю., Ягодовский К. П. – Л.: Госиздат, 1924. – 68 с.
2. Фізика в школах України №17-18 жовтень 2011 Методика проведення уроку-дослідження
3. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі.-К.-1973-243с.
4. «Навчальна програма. Фізика 7-9 класи. (розміщена на офіційному веб-сайті МОН України (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>)).
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класи фізика (Київ, 2010).
6. Підручник фізика 9. В.Г. Баряхтар, С.О. Довгий, В.Ф. Савченко (Харків, Ранок, 2017).
7. Учебник физика 9 Ф.Я. Божинова, Н.М. Кирюхина, Е.А Кирюхина (Харьков, Ранок, 2009)
8. Підручник фізика 11. Т.М. Засекіна, Д. Засекін (Харків, Сиція, 2011)
9. Підручник фізика 10. Т.М. Засекіна, М.В. Головка (Київ, Педагогічна думка, 2010)
10. Підручник фізика 8. В.Г. Баряхтар, С.О. Довгий, В.Ф. Савченко (Харків, Ранок, 2016)
11. Підручник фізика 10. Є.В. Коршак, О.І. Ляшенко, В.Ф. Савченко (Київ, Генеза, 2010).
12. Підручник фізика 11. Є.В. Коршак, О.І. Ляшенко, В.Ф. Савченко (Київ, Генеза, 2011).
13. ППЗ Квazar-мікро Бібліотека електронних наочностей 10-11 класи
14. ППЗ Квazar-мікро Бібліотека електронних наочностей 7-9 класи
15. Підручник фізика 11. С.У. Гончаренко (Київ, Освіта, 2002)
16. Дослідницька робота учнів з фізики Ю.М. Галактьюк, В.І. Тишук (Харків, Основа, 2007)
17. http://chastysc.ucoz.ru/publ/urok_issledovanie/4-1-0-278
18. http://www.bookfi.ru/priroda/talantlivye_prepodavатели_estestvoznaniya_v_rossii.html
19. <http://www.ipedahohika.com/lirefs-681-1.html>
20. <http://5ballov.qip.ru/referats/preview/91312/5/>
21. <http://svitppt.com.ua/pedagogika/doslidnicka-kultura-vchitelya-naukovometodichniy-seminar.html>

Шиян О. О.,
практичний психолог
Дошкільного навчального закладу «Веселка»
Костянтинівської сільської ради
Мелітопольського району
Запорізької області
село Костянтинівка
Мелітопольський район
Запорізька область
Україна
o.o.1979@ukr.net

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Сучасні фізіологи та психологи говорять про значні розумові здатності маленьких дітей, адже мозок людини формується загалом протягом перших 5-6 років її життя:

- при народженні маса мозку дитини становить усього 25% від маси мозку дорослого,
- до дев'яти місяців життя вона подвоюється (50%),
- до 2,5 року – потроюється (75%),
- до 6 років маса мозку дитини становить уже понад 90%!

На думку видатного американського лікаря і педагога Глена Домана, поки дитині виповниться шість років, її легко зробити генієм. А вже потім досягти цього надзвичайно важко. Таке твердження поділяють і наші вітчизняні науковці.

У дошкільній педагогічній науці нині існують кілька підходів до того, як працювати зі здібними та обдарованими дітьми. Узагальнивши наявні рекомендації, можемо сказати, що система відповідної роботи складається з трьох етапів.

Перший етап – «Пошукова робота»:

- спостереження за вихованцями,
- психолого-педагогічна діагностика здібностей кожної дитини,
- прогнозування домінантного розвитку певних здібностей дитини,
- створення банку даних про нахили та здібності дітей групи (закладу).

Другий етап – «Вирощування талантів»:

- організація спеціалізованих занять з дітьми в підгрупах,
- організація різних видів діяльності з дітьми у підгрупах,
- робота за індивідуальними програмами розвитку здібностей дітей,
- залучення батьків до цілеспрямованого розвитку певних здібностей дитини.

Третій етап – «Підтримка талантів»:

- організація участі дітей у виставках, концертах, змаганнях тощо,
- інформування громадськості про здобутки дітей через ЗМІ,
- пошук спонсорів для подальшого розвитку здібностей дитини,
- співпраця з майбутнім вчителем дитини (дітей).

Однак, така організація роботи з дошкільнятами (до речі, досить поширена) має вибіркового характеру і дає змогу ефективно розвивати у дитини саме ті здібності та обдарування, які вже проявилися чи починають проявлятися. А її потенційні здатності ще можуть залишатися у тіні. Тому сьогодні з'явилися й інші науково обґрунтовані підходи до розвитку дитячих здібностей та обдарувань.

Зокрема, кандидат психологічних наук М.Гнатко наголошує на тому, що процесові розвитку обдарованості людини притаманні свої закономірності. Він, зокрема, складається з трьох основних періодів – це дошкільний (до 6-7 років), шкільний (7-17 років), постшкільний період (17-20 років і далі).

Розглянемо детальніше те, що цікавить саме нас, - період дошкільня. Він також поділяється на три фази:

- перша фаза – сенсibilізаційна (3-4,5 роки) – дитині мають бути забезпечені належні умови для встановлення достатнього контакту з довкіллям, а також для нагромадження інформації про світ (тут важливо стежити за наявністю в неї активного пізнавального інтересу, а в разі його спаду чи відсутності слід негайно скоригувати освітню роботу),

- друга фаза - сатураційна (4,5-5-6 років) – у дитини, пересиченої продуктами активної взаємодії з довкіллям, спостерігаються помітне зниження відповідного прагнення і пов'язаної з ним пізнавальної активності, а також певне зацікавлення лише окремими видами діяльності. Головне – вчасно помітити появу вибірковості в пізнавальних інтересах, позаяк згодом вони можуть завуалюватися й узагалі уникнути,

- третя фаза – орієнтаційна (6-7 років) – у цей час важливо створити належні умови для занять дитини тим видом діяльності, до якої у неї зберігається пізнавальний інтерес.

Усі періоди (дошкільний, шкільний і постшкільний), а також усі фази взаємопов'язані та взаємозалежні. Вони становлять собою єдину систему розвитку здібностей та обдарувань людини. І коли з неї випадає яка-небудь ланка (період або хоча б фаза), тоді порушується вся система – відбувається збій, а відтак видатна здібність (обдарованість) зникає.

На думку науковців, такий збій особливо небезпечний у період дошкільця. Отже, на педагогів дошкільного навчального закладу покладається велика відповідальність. Лише модернізуючи свою роботу з вихованцями та систему педагогічної просвіти батьків, удосконалюючи власну педагогічну майстерність, вони зможуть успішно розв'язувати проблему розвитку творчих здібностей у дошкільнят, проблему виховання обдарованих дітей.

Система організації навчально-виховної роботи з розвитку обдарованості дітей

За даними згадуваних наукових досліджень М.Гнатко., виховна робота з розвитку та підтримки творчих здібностей та обдарувань у дітей дошкільного віку має спиратися на основні на основні засади формування та розвитку їхньої пізнавальної активності.

Вихователі груп раннього віку, зокрема, зосереджують свою увагу на:

- створенні ефективного розвивального предметного середовища у приміщенні групової кімнати,

- здійсненні цілеспрямованої і послідовної просвітницької роботи з батьками щодо підтримки та розвитку у дітей пізнавального інтересу.

У молодших та середніх групах завданнями педагога є:

- забезпечення кожній дитині належних умов для насичення її продуктами активної пізнавальної взаємодії з довкіллям, для нагромадження інформації про нього,

- контроль за наявністю в кожного вихованця активного пізнавального інтересу та пізнавальної активності,

- корекція навчально-виховного процесу в разі зменшення чи відсутності пізнавальної активності у дітей.

Виховна робота зі старшими дошкільнятами спрямовується на:

- визначення моменту перенасичення дитини продуктами активної взаємодії з довкіллям, зменшення відповідного прагнення і пов'язаної з ним пізнавальної активності,

- визначення кола індивідуальних зацікавлень дітей певними видами діяльності,

- прогнозування розвитку певних здібностей дошкільнят та корекція навчально-виховної роботи з кожною дитиною.

Робота з шестирічними першокласниками передбачає:

- забезпечення ефективних умов для додаткових занять дитини тим видом діяльності, до якої у неї зберігається підвищений пізнавальний інтерес,

- активне залучення вчителя та батьків дитини до розвитку її творчих здібностей.

Особливості виховання обдарованих дітей

Педагоги дошкільного навчального закладу мають справу з малими дітьми, які лише вчаться працювати над собою. Потрібен певний час, щоб їхні нахили та здібності перейшли в обдаровання. І тут чимало важить співпраця педагогів та батьків. Процес виховання обдарованих дітей здійснюється в трьох основних напрямках:

- формування позитивного ставлення дитини до себе – без виховання позитивного ставлення дитини до себе неможлива реалізація її творчого потенціалу. Щоб сформувати у неї почуття самостійності й самоповаги, зберегти бажання ставити перед собою складні завдання, слід

високо оцінювати її наміри й намагатися, щоб вона не дуже помічала свої практичні невдачі. Коли їй ще важко втілити задумане, дорослому варто долучитися до цього й допомогти,

- виховання поваги до інших людей – розумово активна дитина, зазвичай, хоче бути першою, головною, і це часто-густо провокує міжособистісні конфлікти. Щоб запобігти можливим сваркам та образам, доцільно вже з трьох років привчати її спостерігати за діями інших дітей і висловлюватися з приводу цього доброзичливо, не в наказовій формі. І мовні, і пізнавальні можливості обдарованої дитини вже в молодшому дошкільному віці дають їй змогу дотримуватися певних комунікативних норм, уникати спалахів роздратування. Схвалювані дорослими кроки у міжособистісному спілкуванні, які спочатку роблять лише дехто з дітей, досить швидко переймає вся група,

- розвиток творчого підходу до діяльності – в процесі розвитку інтелектуальних здібностей дитини провідну роль відіграють її фізичне здоров'я, забезпечення умов для відповідної рухової та пізнавальної активності, а також різноманітність середовища. Оволодіваючи моторною координацією, вільним дослідженням життєвого простору, малюк пізнає предмети і дії з ними. Отже слід якомога раніше намагатися стимулювати, а не обмежувати його пізнавальну активність, заохочувати маніпулювати з різними матеріалами, а не обмежувати його пізнавальну активність, заохочувати маніпулювати з різними матеріалами, обов'язково нагадуючи правила безпеки під час користування ними. Варто також не обминати «обвал» дитячих запитань і спокійно відповідати на них.

А ще, ясна річ, треба пам'ятати, що турбуватися про здоров'я дошкільнят означає водночас турбуватися про їхню обдарованість.

Вже в середній групі слід прищеплювати вихованцям повагу до потенційних можливостей товаришів, які дещо відстають, уважне ставлення до індивідуальних відмінностей у темпі діяльності, в інтересах, поведінці.

У старшому дошкільному віці, щоб допомогти становленню «Я-концепції» творчо обдарованої дитини, треба забезпечити їй змогу спілкуватися хоча б із одним-двома рівнообдарованими однолітками, з якими вона почувалася б вільно, вступала у взаємини змагання та співтворчості.

Обдаровані діти, як і всі інші, мають твердо знати виважені межі поведінки. Вони дають дитині почуття захищеності, знижують емоційну напругу, запобігають агресивним проявам.

Батькам про обдарованість їхніх дітей

Будь-яку освітню проблему вихователь розглядає у двох площинах: робота з дітьми та робота з батьками. Працювати з родинami вихованців завжди було непросто. До того ж протягом останніх років ця робота ускладнилася в умовах соціальної та економічної нестабільності. Причина криється не лише в матеріально складних умовах життя багатьох верств населення. Йдеться і про низький рівень педагогічної культури більшості сучасних сімей. Тому одним із важливих завдань дошкільного навчального закладу є сприяння розвитку та зміцненню сучасних родин, навчання батьків того, як виховати дитину здоровою, психічно і фізично розвинутою, як правильно підготувати її до життя у суспільстві, як розвинути творчі здібності.

Оскільки дошкільний навчальний заклад, згідно із Законом України «Про дошкільну освіту», має бути осередком поширення серед родин психолого-педагогічних знань про дітей дошкільного віку, слід активно пропагувати серед батьків педагогічні знання з урахуванням сучасних наукових досліджень. Особливо це стосується тих сімей, де зростають обдаровані діти. Адже необхідної літератури, адресованої батькам, з питань виховання обдарованих дошкільнят дуже обмаль. Моолодим мамам і татам здібних дітей треба радити приділяти більшу увагу індивідуальним особливостям вподобанням сина чи доньки, поважати ті види активності, яким діти віддають перевагу, й не намагатися будь-що виховати вундеркіндів. Адже подібна наполегливість, на жаль, часто дає протилежний ефект.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія для дітей» – нове слово у розвитку демократії Gazeta. ua [Електронний ресурс] / Орест Лесюк // Gazeta. ua. – 2014 – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/life/_filosofiya-dlya-ditej-nove-slovo-u-rozvitku-demokratiyi/ – Назва з екрана.

2. Долгошева А. «Дело Дарвина» незаметно перетекает в «дело Гинзбурга». [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://humanism.su/ru/articles.phtml?num=000443>
3. Кайку М. Фізика майбутнього / Переклала з англ. Анжела Кам'янець; Мічіо Кайку. - Львів: Літопис, 2013. – 432 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: нав. посіб. / І. М. Дичківська. – К., – 2004. – 352 с.
5. Кравченко Ю. Філософія для дітей: вимога часу. Філософія освіти 1-2(10) / 2011. – 296 с.
6. Кутняков С. Усвідомити різноманітність релігій як цілісний феномен [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://man.gov.ua/ua/news/academy_news/usvidomiti--riznomanitnist-religiy-yak-tsilisniy-kulturniy-fenomen-br-zakinchila-robotu-litnya-shkola-teologiyi--religieznavstva-ta-istoriyi-religiyi-man
7. Ганаба С. О. «Навчати мисленню»: епістемологічний проект Метью Ліпмана. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
8. Мамчур Е. А. Фундаментальная наука и современные технологии. / Е.А. Мачур. // Вопросы философии [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=283&Itemid=52

Шульга В. М.,
старший науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини НАПН України

ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ

***Анотація.** У статті розкрито практику підтримки обдарованих дітей в загальноосвітніх школах Польщі; визначено форми й методи навчання обдарованих учнів; розкрито організацію позакласної роботи з обдарованими школярами; проаналізовано нормативно-правову базу соціально-педагогічної підтримки обдарованих дітей.*

***Ключові слова:** обдарована дитина, підтримка, навчання, розвиток, здібності.*

***Abstract.** The article reveals the practice of supporting gifted children in secondary schools in Poland; the forms and methods of teaching gifted students are determined; the organization of extracurricular activities with gifted students is revealed; the normative-legal base of social and pedagogical support of gifted children is analyzed.*

***Key words:** gifted child, support, learning, development, abilities.*

Польща належить до тих країн світу (Чехія, Естонія, Іспанія, Португалія, Франція, Голландія та ін.), у яких обдаровані або талановиті діти зараховуються до категорії людей, що мають спеціальні освітні потреби. Поняття «спеціальні освітні потреби» вперше було застосовано в Саламанській декларації, опублікованій ЮНЕСКО в 1994 р., де були чітко прописані права учнів на отримання підтримки й допомоги з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей і освітніх потреб [2].

Визнання спеціальних потреб та питання підтримки обдарованих дітей знаходять своє відображення в діях Міністерства національної освіти Польщі, яким у 2009 році було представлено проект змін «Нові правові регулювання в галузі навчання учнів зі спеціальними освітніми потребами. Підвищення ефективності навчання учнів зі спеціальними освітніми потребами» (Nowe regulacje prawne w obszarze kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi). Мета цього документу - надання психолого-педагогічної та соціальної допомоги учням з урахуванням індивідуальних особливостей, починаючи із загальноосвітніх навчальних закладів і закінчуючи позашкільними установами. На виконання цих змін передбачало: вирівнювання освітніх шансів для дітей зі спеціальними потребами; надання психолого-педагогічної та соціальної допомоги дітям; підтримку родини та інтеграцію дітей і молоді в навколишньому середовищі [1].

Затверджений Міністерством національної освіти Польщі звіт «Модель навчання учнів зі спеціальними освітніми потребами» мав такий запис: «Спеціальні освітні потреби людей виникають у результаті індивідуального способу отримання знань і вмінь. Виявлення цих потреб дозволяє вчителям, батькам і педагогам застосовувати відповідні методи, форми навчання й виховання, що сприяють задоволенню різних потреб і, таким чином, створюють оптимальні умови для інтелектуального й особистісного розвитку» [5].

В польській педагогіці категорія «підтримка» означає допомогу особистості в тих сферах, у яких вона не має можливостей та умов для розвитку й задоволення своїх потреб. В першу чергу, це правова, матеріальна, соціальна і педагогічна підтримка. Обдаровані діти найчастіше, ніж інші, мають потреби в задоволенні своїх захоплень та інтересів. Так, Станіслав Кавула виокремив п'ять таких сфер – емоційну, оцінну, інструментальну, інформаційну та духовну. У задоволенні потреби відбувається процес розвитку та мотивації учня. Досягаючи успіху та високих результатів у багатьох сферах, обдарованим школярам дуже складно вирішити, на чому сконцентрувати свої зусилля. «Захоплення, пише В. Лімонт, можуть бути водночас показником здібностей дитини [7, с. 76]. На думку Т. Гізи, поради батьків щодо вибору захоплень та інтересів дитини мають дещо негативний вплив [3, с. 103].

Відповідно, проведено дослідження, яке мало соціопедагогічний характер. Оскільки підтримка обдарованих особистостей є соціально-педагогічною проблемою, і потребує пошуку нових підходів до організації їх навчання та побудови нового змісту освіти. До уваги брали наступне: діяльність школи, родини, державних та приватних фондів, а також усі форми допомоги, яку отримують обдаровані діти. Далі розглянемо соціальні й педагогічні умови розвитку та підтримки обдарованих учнів в освітній практиці.

Педагогічна підтримка обдарованих учнів становить особливий напрям педагогічної діяльності, заснованої на принципах особистісно орієнтованого навчання. Така діяльність характеризується специфічними способами, методами, прийомами взаємодії педагога й дитини. Крім того, під педагогічною підтримкою розуміється діяльність професіоналів – представників освітніх закладів, спрямована на надання допомоги дітям у вирішенні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним і психічним розвитком; успішним просуванням у навчанні; ефективною діловою та міжособистісною комунікацією; життєвим самовизначенням.

Наприклад, польська дослідниця Б. Дирда визначила потреби обдарованих учнів на основі відповідей учителів початкових шкіл (n=95) й гімназій Силезького та Малопольського воєводств, учасників курсів підвищення кваліфікації вчителів, що відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Потреби обдарованих учнів за Б. Дирдою

Потреби	Приклад
Пізнавально-інтелектуальні	отримання інформації з різних джерел; індивідуальна форма навчання; участь у наукових дослідженнях; участь у позакласних та позашкільних заняттях
Емоційно-мотиваційні	визнання батьками, однолітками, учителями; нагородження; допомога в кризових ситуаціях; довіра; емоційний зв'язок з учителем; стипендія та нагороди
Творчі	розвиток літературної, музичної й художньої творчості; оригінальні ідеї та їхнє вирішення; контакт з авторитетними особами; можливість експериментувати; реалізація проектів; постановка відвертих питань
Соціальні	визнання однолітками та однокласниками; прийняття поведінки, типової для обдарованої дитини; співпраця з видатними особистостями (діячі культури та мистецтва)
Фізіологічні	відповідна дієта; режим дня; турбота про фізичну активність; рівномірний розподіл часу між інтелектуальним та фізичним навантаженням

Отже, аналіз відповідей учителів свідчив про те, що обдаровані учні мають такі потреби: пізнавально-інтелектуальні, соціальні, фізіологічні, творчі та емоційно-мотиваційні [6, с. 24].

Інша польська дослідниця Т. Гіза визначає підтримку як спеціальну опіку й допомогу обдарованим учням з метою розвитку їхніх здібностей і захоплень і з боку родини, і осіб, які зацікавлені в розвитку здібностей дітей. Учена вважає, що для розвитку здібностей учнів мають бути створені відповідні умови та можливості – починаючи від покупки комп'ютера або музичного інструмента й закінчуючи фарбами та книжками [3, с. 105].

Можна сказати, що соціально-педагогічна підтримка – це спільне визначення з дитиною її власних інтересів і шляхів подолання проблеми, ефективність якої залежить від індивідуалізації завдань і методів роботи; створення можливостей презентації здібностей у шкільному середовищі; організації позакласних та позашкільних занять, спрямованих на розвиток здібностей та інтересів; допомоги у підготовці й мотивації до участі в шкільних і позашкільних конкурсах, а також щоденному житті в класі; створення ситуацій, що сприяють досягненню успіхів у різних сферах; задоволення творчих ідей; заохочення до самостійного здобування знань і самоосвіти; мобілізації до пошуку творчих ідей, креативності; уникнення схем та повторень; співпраці й підтримки учителя як наставника; допомоги в боротьбі з емоціями, стресом або розчаруванням; надання матеріальної допомоги.

Важливим завданням сучасної польської школи є:

- 1) розвиток здібностей усіх учнів незалежно від їхнього рівня;
- 2) виявлення учнів, які мають здібності вище за середні;
- 3) ідентифікація спеціальних освітніх потреб учнів;
- 4) проведення дії, метою яких є задоволення потреб та створення відповідних умов і можливостей для розвитку здібностей учнів.

Польська система освіти не зобов'язує школи проводити селекційний відбір учнів, який призводить до виявлення дітей із здібностями. Діюча в Польщі освітня політика призводить до впровадження спеціальних правових і практичних рішень. Учень з високим рівнем загальних чи спеціальних здібностей у польських правових записах визначається як: здібний, обдарований чи талановитий.

Процедура ідентифікація здібностей обдарованих дітей відбувається на початковому етапі відбувається в неформальний спосіб - удома або в школі. Учителі та батьки, які виявили здібності дитини або визначили її спеціальні освітні потреби, можуть звернутися за допомогою до психологів або спеціалістів психолого-педагогічних центрів для проведення повної діагностики здібностей дитини.

Оцінка психолого-педагогічних центрів є необхідною у випадку звернення учня про дозвіл на навчання за індивідуальною програмою або індивідуальним планом. В оцінці описані процедури ідентифікації інтелектуальних можливостей і потенціалу учня, рекомендації щодо розвитку потенційних можливостей і сильних сторін учня, методи стимулювання та інші форми психологічної й педагогічної допомоги. У випадку з обдарованим учнем важливими є: рівень інтелектуального розвитку, рівень розвитку пізнавальних функцій, особистісні риси учня, інтереси, плани та досягнення.

Вибір діагностичних процедур та інструментів залежить від рішення психологів, які проводять дослідження. Для ефективної характеристики обдарованого учня важливо, крім дослідження загальних здібностей (інтелекту), проаналізувати чинники, пов'язані із задатками та творчістю, мотивацією, увагою, пам'яттю, самооцінкою, емоційним розвитком, стилем навчання та певними здібностями учня.

Для розвитку здібностей обдарованих учнів у польських школах проводиться робота, метою якої є сприяння всебічному розвитку особистості. У роботі з обдарованими учнями можуть проводитися колективні або індивідуальні заняття поза уроками, оскільки робота на уроках є недостатньою для задоволення освітніх потреб обдарованих учнів. Застосування індивідуального підходу є можливим і в позаурочній діяльності. Індивідуалізація в навчанні надає можливість обдарованим учням розвинути свій потенціал та виявити самостійність у прийнятті рішень. Найбільш ефективною є самостійна робота учнів.

Польською вченою Т. Гізою проведено емпіричне дослідження серед учнів польських шкіл, що стосувалися форм підтримки й розвитку здібностей. Дослідницею було встановлено, що найпоширенішими формами допомоги в школі є: додаткові заняття (27,9%); навчання за індивідуальною програмою (21,1%); індивідуальна допомога вчителя (18,2%); пристосування

рівня навчання до можливостей учня (17,3%); участь у заняттях на розвиток творчого мислення (16,4%); збагачення навчальних програм для обдарованих учнів (10,3%); раннє навчання в школі (5,6%); модифікація навчальної програми (4,0%); створення класів для обдарованих учнів (1,1%) [3, с. 108].

Отже, відповіді учнів свідчать, що серед форм допомоги обдарованим учням домінують ті, які не потребують спеціальної підготовки або організаційних зусиль з боку адміністрації школи та вчителів. Значна кількість дітей бере участь у заняттях на розвиток творчого мислення (16,4%). Кожен десятий учень займається за збагаченими програмами, які містять розширений зміст навчальної програми й виходять за межі програмного мінімуму. Особливо корисними вони є для дітей, які беруть участь у предметних конкурсах і змаганнях.

Важливим елементом у роботі школи є мотивування учнів до навчання. Це можуть бути різноманітні матеріальні та нематеріальні форми допомоги. Поширеною формою є надання обдарованим учням стипендій за успіхи в навчанні. Нематеріальна форма означає презентацію досягнень учнів на шкільному форумі. Результати опитування учителів чотирьох Малопольських шкіл свідчили, що основними заходами, які сприяють розвитку здібностей обдарованих учнів, є: 86% учителів вважають доцільною допомогою – додаткові заняття; 77% – участь у предметних гуртках за інтересами; 77% – зустрічі обдарованих учнів з учителями після уроків; 36% – стипендії за успіхи в навчанні й лише 9% називають інші форми (підготовка учнів до шкільних та позашкільних конкурсів; удосконалення професійної діяльності вчителів у роботі з обдарованими учнями; реалізація авторських програм,; участь школи в різних культурних заходах) [1].

Як свідчать результати досліджень (за Б. Дирдою), до ефективних засобів підтримки розвитку обдарованих учнів можна віднести: предметні гуртки та клуби за інтересами; виїзди до культурних установ; організація вистав у школі; створення та реалізація авторських програм, тощо [4, с. 280–281].

Основними способами допомоги педагога є: заохочення до участі в конкурсах, тісна співпраця з психолого-педагогічними центрами, проведення конкурсів та організація зустрічей з батьками.

До основних методів і форм **педагогічної підтримки** обдарованих учнів у сучасній школі належать:

- застосування активних та проблемних методів на уроках; презентація діяльності та успіхів учня в позашкільних установах; виконання учнями спеціальних завдань, наприклад, використання додаткової інформації за темою уроку, підготовка реферату та виступ на заняттях;
- мотивування учнів до набуття знань і застосування їх на практиці;
- навчання за індивідуальною програмою або індивідуальним планом (згідно з розпорядженнями Міністерства національної освіти);
- участь у додаткових заняттях та курсах;
- проведення інноваційної та експериментальної діяльності в школах,;
- заохочення обдарованих учнів до конкурсів, предметних олімпіад та відвідування учнями позашкільних занять;
- допомога батькам щодо розвитку здібностей обдарованих учнів;
- продовження шкільного навчального дня на годину з метою участі обдарованих учнів у спеціальних заняттях;
- запровадження престижних нагород для учнів; призначення учням нагород згідно з прийнятими правилами; організація матеріальної допомоги та призначення стипендій.

Робота вчителя з обдарованими учнями в школі містить такі дії:

- 1) бесіду з учнем та визначення подальших напрямів діяльності – чи хоче учень розвивати свої здібності;
- 2) бесіду з батьками – обмін думками та інформацією про дитину;
- 3) діагностику здібностей учня в психолого-педагогічному центрі;
- 4) визначення портрета обдарованого учня й представлення його вчителям, які з ним працюють;
- 5) вибір та реалізація дій, що сприяють презентації здібностей;
- 6) призначення наставника, складання індивідуальної програми або індивідуального плану, які сприяють розвитку здібностей;

б) забезпечення безперервної підтримки, мотивації до виконання дій і підвищення самооцінки.

Зазначимо, що особливу роль у визначенні здібностей мають психолого-педагогічні центри, які надають учням дозвіл на індивідуальне навчання та навчання за індивідуальним планом. Після діагностики учень отримує Карту індивідуальних потреб учня, на основі якої розробляється План допоміжних дій.

План допоміжних дій містить такі напрями: **правовий** (реалізація індивідуального плану або індивідуальної програми навчання та надання стипендій); **організаційний** (реалізація збагаченого та розширеного навчання в групах, отримання індивідуальних консультацій); **методичний** (вибір ефективних засобів, форм і методів навчання та підтримка учня з урахуванням профілю навчання). План допоміжних дій відповідає потребам, захопленням і можливостям кожного учня або групи школярів, які мають однакові здібності та інтереси. План допоміжних дій розробляє вчитель або особа, призначена директором для реалізації занять з конкретного предмета. Він містить: назву предмета навчання, персональні дані, шкільний рік, дату видання висновків, коротку характеристику учня та його класу, кількість навчальних годин, згоду опікуна або батьків на реалізацію програми, підпис особи, яка готує програму, підписи членів Колективу, затверджених директором. До складу Колективу, що займається учнями зі спеціальними освітніми потребами, входять: вихователь, шкільний педагог, учитель-предметник, з дисципліни якого учень має здібності, інші спеціалісти (особи, які опікуються учнем поза школою). До складу Колективу входять також батьки або опікун і сам учень (якщо він повнолітній і зацікавлений у своєму майбутньому). Освітні цілі формулює вчитель або спеціаліст з цієї галузі, терапевтичні – вихователь і педагог або спеціаліст психолого-педагогічного центру. Учень і батьки беруть участь як радники. Основним завданням шкільного педагога є попередження батьків і учня про можливі труднощі, пов'язані з реалізацією Плану допоміжних дій з метою свідомого прийняття рішення. При виборі підручників учитель ураховує потреби конкретного шкільного класу. Зміст і вправи мають виконуватися учнем самостійно й на різних рівнях складності. Індивідуалізація може стосуватися і основних занять, і додаткових завдань, що вимагають самостійного пошуку інформації, її реалізації, вибору інструментів і способів виконання завдань. У випадку реалізації індивідуального навчання з одного або кількох предметів учитель при складанні програми враховує потреби, захоплення й можливості учня. Він може використовувати матеріал для вивчення з навчальних програм для старших класів [1].

В основу Плану допоміжних дій закладено загальні освітні цілі: реалізація навчальної програми, що враховує можливості школяра, його індивідуальний темп розвитку і потенціал у навчанні; розвиток пізнавальних здібностей і інтересів дитини; формування в школяра позитивного ставлення до навчання та розвиток інтересу до навколишнього середовища.

Особливу увагу приділено виховним цілям: умінню спілкуватися в групі ровесників; соціальним та емоційним чинникам, що надають можливість ефективно співпрацювати; свідомому вибору конкретного життєвого шляху та відповідальності за власний навчальний процес. Зміст навчання розширюється за рахунок інтересів та захоплень учня. Завдання містять знання з багатьох предметів (міжпредметні зв'язки). Цінною допомогою є надання учням можливостей брати участь у фестивалях науки, культурних заходах, зустрічах з людьми науки та мистецтва.

Отже, модель підтримки обдарованого учня польській школі включає чотири елементи: 1) ідентифікацію здібностей (чим більше застосовується інструментів щодо виявлення здібностей дитини, тим більше шансів отримати реальну та ефективну допомогу; 2) відповідні навчальні програми, які враховують можливості школи та позашкільних закладів; 3) реалізацію моделі підтримки – на уроках, позакласних і позашкільних заняттях, удома; 4) оцінка плану підтримки здібностей дитини (у разі потреби можна модифікувати, якщо вона недостатня або не відповідає потребам та можливостям учня). Найбільш важливим завданням школи є виявлення потреб учнів, їхніх здібностей та інтересів.

У польській школі виділяють наступні етапи підтримки обдарованих учнів [1]:

- тренінги творчості для учнів I– III класів (сприяють розвитку творчого мислення та креативності на першому навчальному етапі учнів);
- спостереження (найпростіша діагностика здібностей, що проводиться класним керівником);

- проведення позакласних занять (розвиває захоплення та інтереси учнів із застосуванням елементів педагогічних інновацій);
- складання програми допомоги та підтримки обдарованих учнів (План допоміжних дій);
- формування колективу (учитель-предметник, класний керівник, вихователь, батьки, опікун) та призначення відповідального;
- тісна співпраця з психолого-педагогічними центрами (отримання учнем Карти індивідуальних потреб);
- уведення до програми педагогічної Ради положень про роботу з обдарованими учнями;
- матеріальне та нематеріальне стимулювання обдарованих учнів (презентація здібностей, стипендії та фінансова допомога);
- виявлення обдарованих учнів (методом спостережень учителя, оцінки батьків, на основі результатів психологічних тестів);
- призначення наставника, створення індивідуальних програм навчання й реалізації завдань;
- оцінка діяльності.

Відносно **соціальної підтримки** обдарованих учнів, то в Польщі діє багато установ (приватні та державні фонди та фундації, освітні центри та установи, релігійні організації), які займаються задоволенням освітніх і розвивальних потреб останніх. Крім них, існує велика кількість авторських програм та центрів допомоги, які підтримують і допомагають обдарованим учням.

Так, на міністерському рівні з 1998 року існує Відділ навчання та виховання обдарованих учнів, діяльність якого спрямована на використання освітнього права до потреб обдарованих учнів. Крім цього, він займається збором коштів на фінансування освітніх потреб дітей з видатними здібностями. Суттєву психолого-педагогічну допомогу обдарованим дітям, їхнім родинам та вчителям надає Центр обдарованих дітей у м. Варшава У 1992 році виникла Секція психології здібностей Польського психологічного товариства. З 1992 року діє Товариство приятелів обдарованих дітей. Варшавська Академія спеціальної педагогіки проводить щорічні конференції «Інтелектуальні і творчі здібності». З 2002 року діє польське Товариство креативності у м. Краків. У Польщі діють також психолого-педагогічні центри: Методичний центр психолого-педагогічної допомоги Міністерства національної освіти, Інформаційно-консультаційний центр обдарованих дітей (м. Варшава), Секція творчості і здібностей польського психологічного товариства, Фундація культури, польська Фундація дітей і молоді, Фундація (м. Плоцьк), Центр артистичної освіти (м. Варшава).

Таким чином, підтримка обдарованих школярів у Польщі відбувається на двох рівнях: **соціальному та педагогічному. Соціальний рівень** (фінансова допомога державних і приватних фондів, релігійних організацій, засобів масової інформації (покупка підручників, музичних інструментів, спортивного обладнання, фінансування участі в конкурсах та олімпіадах, надання обдарованим учням стипендій, популяризація та пропагування знань про обдарованих учнів в засобах масової інформації)) і **педагогічна** підтримка обдарованих учнів з боку Міністерства національної освіти (нормативно-правова база), психолого-педагогічних центрів (виявлення та ідентифікація здібностей учнів), загальноосвітніх навчальних закладів (методична (форми, методи роботи з учнями) організаційна (проведення олімпіад, конкурсів) та позашкільних освітніх установ (проведення занять, що сприяють розвитку здібностей учнів).

Отже, узагальнимо напрями соціально-педагогічної підтримки обдарованих учнів: індивідуалізація завдань і методів роботи; створення можливостей презентації здібностей обдарованих учнів у шкільному середовищі; організація позакласних та позашкільних занять; допомога в підготовці й мотивації до участі в шкільних і позашкільних конкурсах; створення ситуацій, що сприяють досягненню успіхів у різних сферах; задоволення творчих потреб і можливостей обдарованої дитини; заохочення до самостійного здобування знань і самоосвіти; мобілізація учнів до пошуку творчих ідей, виявлення креативності; співпраця й підтримка вчителя як наставника; допомога дитині в боротьбі з емоціями, стресом або розчаруванням; надання матеріальної допомоги.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, освітніх документів, матеріалів дав змогу зробити висновок, що питання соціально-педагогічної підтримки обдарованих школярів є предметом спеціального вивчення та прискіпливої уваги польських освітян та науковців. Підтвердженням

служує: збільшення зацікавлення суспільства порушеною проблемою, що характеризується появою нових наукових публікацій, присвячених положенням роботи з обдарованими школярами, робота державних та приватних фондів та фондів, які спрямовують свою діяльність на задоволення освітніх потреб обдарованих учнів; тісна співпраця вищих навчальних закладів із загальноосвітніми школами та позашкільними установами (відвідування занять в університетах, участь у наукових розробках та експериментах, гранти та стипендії) з метою підтримки обдарованої молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочарова О.А. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих школярів у Польщі : дис....доктора пед.наук/13.00.01// О.А.Бочарова, - Луганськ : Східноукр. нац. унів-т ім. В.Даля, 2013 – 602 с.
2. Вронська Я. Риси особистості музично обдарованої молоді / Ядвіга Вронська // Педагогічна психологія. - 1998. - № 1. - С. 16–26.
3. Гіза Т. Основи роботи з обдарованим учнем / Т. Гіза. - Кельце: Видавництво. Свентокшиська академія, 2011. - 166 с.
5. Дирда Б. Освітня підтримка розвитку обдарованих учнів. Studium społeczno – pedagogiczne / В. Дирда. - Варшава: Видавництво. Академічний Чак, 2012. - 536 с.
6. Głodkowska J. Model kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – różnice nie mogą dzielić / J. Głodkowska // Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, cz. I. MEN. Warszawa 2010. – Режим доступу :
 1. www.efektywnosckształcenia.aps.edu.pl
7. Dyrda B. Zjawiska niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych: rozpoznawanie i przeciwdziałanie / Beata Dyrda. –Kraków : Oficyna Wydawnicza «Impuls», 2007. – 98 s.
8. Limont W. Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować / W. Limont. – Wydawca : Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, 2010 – 317 s.

Шульга О. А.,

*д.е.н., доцент, доцент філії кафедри менеджменту та маркетингу
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
shulga_olga_a@ukr.net*

ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ОСВІТИ

Розглянуто психологічні особливості обдарованих дітей та наведено класифікацію типів інтелектуальної обдарованості. Досліджено теоретичні та практичні аспекти впровадження інноваційних та STEM-технологій у процесі формування у студентів закладів вищої освіти компетентностей XXI сторіччя (критичне мислення, гнучкість розуму, креативність, вміння розв'язувати комплексні проблеми, групова взаємодія тощо). Обґрунтовується необхідність розвитку в умовах сучасних технологічних трансформацій в економіці та суспільстві STEM-освіти, яка демонструє студентам застосування науково-технічних знань у життєвих реаліях. Провідна роль у розвитку STEM-освіти належить проєктній технології навчання, яка характеризується активною комунікацією й командною роботою учасників. Зазначено, що головною рушійною силою інноваційної діяльності в освітньому процесі є викладач, від інноваційного потенціалу якого і залежить досягнення поставлених цілей у навчальному процесі.

Ключові слова: обдаровані діти, технологія навчання, компетентність, інноваційні технології, STEM-технології.

The psychological features of the gifted children are considered and classification over of types of intellectual gift is brought. The theoretical and practical aspects of introduction of innovative and STEM-of technologies are investigational in the process of forming for the students of establishments of higher education of компетентностей of XXI of century (critical thinking, flexibility of mind, creativity, ability to work out complex problems, group cooperation and others like that). The necessity of development is

grounded in the conditions of modern technological transformations in an economy and society of STEM-of education that demonstrates to the students of application of scientific and technical knowledge in vital realities. A leading role in development of STEM- of education belongs to project technology of studies, that is characterized active communication and command work of participants. It is marked that the main motive body of innovative activity in an educational process is a teacher from innovative potential of that the achievement of the put aims depends in an educational process.

Keywords: children, technology of studies, competence, innovative technologies, are gifted, STEM-of technology.

Обдарована дитина – це дитина, яка вирізняється яскравими, інколи визначними, досягненнями або має внутрішні задатки для таких досягнень у певному виді діяльності [1]. Обдаровані діти відрізняються швидкістю мислення, прискореним опануванням нового, здатні запам'ятовувати великі обсяги інформації та надовго їх утримувати у пам'яті, схильні до абстрагування, допитливі, випереджають однолітків у мовному розвитку, мають розширений словниковий запас.

Дослідники також зазначають, що інтелектуально обдаровані діти, на відміну від своїх однолітків, відчувають потребу у розумовій діяльності; володіють налаштованістю до інтенсивних і напружених розумових зусиль; вміють легко мобілізувати сили для досягнення пізнавальної мети; відрізняються здатністю до зосередження, тривалого підтримання розумової напруги, до відновлення розумових зусиль; відчувають потребу в оновленні та ускладненні розумового навантаження; схильні до класифікації, систематизації, засвоєння енциклопедичних знань; відрізняються глибоким розвитком формальних аспектів суджень та інтелекту; легко змінюють хід думок, роблять несподівані припущення, домисли; характеризуються несподіваними зіставленнями, узагальненнями, які відрізняються оригінальністю; мають значну розумову самостійність; характеризуються дуже високим темпом розумового розвитку. З боку особистісних якостей їх відрізняє надчутливість, підвищене відчуття справедливості, емоційний зв'язок з тими, хто їх навчає, підвищена тривожність, недостатня впевненість у собі та своїх силах, відчуття гумору, що набуває форми сарказму та глузування. Ці діти чутливі до різних запахів, шумів, візуальних образів, які їх постійно відволікають та не дають можливості зосередитися під час навчання [3].

Дослідники виділяють, як мінімум, шість типів інтелектуальної поведінки, що співвідносяться з проявом інтелектуальної обдарованості. Зокрема це [3]:

1) інтелектуально обдаровані діти з високим рівнем розвитку «загального інтелекту», що мають показники IQ > 135-140 одиниць (виявляються за допомогою психометричних тестів інтелекту – «кмітливі»). Це діти з високим рівнем інтелекту і низьким рівнем креативності, стримані, скритні, у них дуже мало близьких друзів;

2) з високим рівнем академічної успішності у вигляді показників навчальних досягнень (виявляються з використанням критеріально-орієнтованих тестів – «блискучі учні»). Для підлітків цього типу характерними є висока пізнавальна потреба, стійка система пізнавальних інтересів;

3) з високим рівнем розвитку дивергентних здібностей у вигляді показників швидкості та оригінальності породжуваних ідей (виявляються на основі тестів креативності – «креативи»). До цієї групи відносяться підлітки, які відрізняються від однолітків особливою своєрідністю розумової діяльності, яка полягає в особливій оригінальності й самостійності суджень, неординарності думок щодо різних сфер;

4) з високою успішністю у виконанні тих чи інших конкретних видів діяльності, що мають великий обсяг предметно-специфічних знань, а також значний практичний досвід навчальної діяльності у відповідній предметній області – «компетентні»;

5) з екстраординарними інтелектуальними досягненнями, які знайшли втілення в деяких реальних, об'єктивно нових (тією чи іншою мірою загальноновизнаних формах – «талановиті»). Успішність цієї групи учнів не завжди збігається з рівнем їх здібностей;

6) з високим рівнем інтелектуальних можливостей, пов'язаних з аналізом, оцінкою та прогнозом подій повсякденного життя людей – «мудрі».

Існують і інші підходи до визначення видів обдарованості дітей. Однак, про який вид обдарованості не йшла б мова, зрозуміло одне, що інтелектуально обдаровані діти потребують

особливих підходів до їх розвитку, навчання та виховання і не тільки у дитячому садочку, школі чи вдома, але і у закладах вищої освіти, перед якими у XXI ст. стоять досить складні завдання.

Найважливішими завданнями сучасної вищої освіти є підготовка освіченої, креативно мислячої, комунікабельної особистості, яка вміє самостійно здобувати та використовувати інформацію у будь-яких життєвих ситуаціях, володіє методами і техніками розв'язання комплексних проблем та має сформовані компетентності для ефективної життєдіяльності та професійної діяльності. Наразі існує великий дисбаланс між навичками, які формують у студентів у стінах закладу вищої освіти, і навичками, які їм потім потрібні на робочому місці. Тому сьогодні одним із головних завдань педагога є організувати освітній процес так, щоб сформувати необхідні навички. А це можливо лише за умови використання сучасних технологій навчання та зміни ролі педагога у навчальному процесі – з передавача інформації на тьютора, який спрямовує навчальну діяльність студентів, допомагаючи їм навчитися отримувати знання самостійно.

Розробці педагогічних технологій присвячено праці Ю. Бабанського, В. Беспалька, В. Сластьоніна, С. Смірнова та ін. Дослідженням теоретичних основ STEM-освіти у вітчизняному освітньому просторі присвячені праці Н. Балик, В. Величка, О. Данилова, Н. Гончарова та ін. Закордонні дослідження STEM-освіти представлені працями Р. Байбі, Д. Белла, Д. Мойє, Т. Перро, М. Сандерса та ін. Однак складність вищезазначених питань вимагає їх подальшого поглибленого вивчення.

Метою роботи є узагальнення теоретичних положень про зміст та особливості впровадження інноваційних та STEM-технологій навчання у процес професійної підготовки сучасних студентів.

Сьогодні необхідні знання усього комплексу форм комунікативного спілкування та формування креативної особистості. Тобто мова йде про формування у студентів, перш за все, таких компетентностей, як: критичне мислення, гнучкість розуму, креативність, вміння розв'язувати комплексні проблеми, групова взаємодія тощо. Одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми у процесі набуття знань є застосування у навчальному процесі інноваційних та STEM-технологій, які сприяють розвитку особистості кожного студента, підвищенню якості навчання, більшій зацікавленості студентів, розвитку їх професійних компетенцій.

При цьому для педагога важливо усвідомити чому він застосовує певну навчальну технологію та яким чином з допомогою неї хоче досягнути поставленої мети:

- зрозуміти й оцінити потенціал уже відомої технології, порівнюючи її з можливостями інших технологій для досягнення поставленої цілі;
- упровадити будь-яку конкретну технологію у навчальний процес й оцінити ефективність її застосування.

За визначенням ЮНЕСКО, технологія навчання – це системний метод створення, застосування та визначення всього процесу навчання та засвоєння знань за урахування технологічних і людських ресурсів, який передбачає оптимізацію форм і способів організації навчального процесу. Інноваційними технологіями вважають наступні: об'єктивно нові технології як результат педагогічної творчості; адаптовані до школи або закладу вищої освіти технології зарубіжної практики або інших сфер соціальної та професійної діяльності; відомі освітні технології, що застосовуються у нових умовах.

Розглянемо основні методи і технології формування у студентів ключових компетентностей XXI сторіччя. Критичне мислення – той тип мислення, який допомагає критично ставитись до суджень і стверджень, не брати нічого на віру без доведень, але бути при цьому відкритим новим ідеям. Людина, що критично мислить, вміє вирішувати задачі, проявляє наполегливість у вирішенні проблем, контролює свою імпульсивність, відкрита до нових ідей, вміє співпрацювати, вміє слухати, вміє співчувати, витримана до невизначеності, вміє розглядати проблему з різних точок зору, вміє розглядати численні зв'язки між явищами, витримано ставиться до інших поглядів, вміє будувати прогнози тощо. Тобто технологія критичного мислення спрямована на формування мислення вищого порядку, яке спирається на інформацію, усвідомленого сприймання власної інтелектуальної діяльності та діяльності інших.

Стадії технології:

1. Виклик – актуалізація і перевірка наявних знань студента, збудження цікавості до теми, визначення навчальних цілей, спонукання до активної діяльності. Методи і прийоми на цій стадії: «корзинка» ідей, мозкова атака, вірні чи невірні ствердження, знаю – хочу дізнатись – дізнався.

2. Осмислення – безпосередня робота студента з навчальним матеріалом: організація спеціальних дій з активного отримання нової інформації, її осмислення, співвідношення з власними знаннями, спостереження за процесом пізнання і власного розуміння. Методи і прийоми на цій стадії: вірно-невірно, спрямоване читання та інші.

Вірно – невірно:

- дає змогу актуалізувати вивчення теми, активізує вагу, мислення студентів;
- полягає у наданні на початку заняття переліку стверджень (серед яких є вірні та невірні), які надалі будуть розглядатись на занятті;
- студентам пропонується припустити, які з наданих стверджень є вірними, а які ні, обґрунтовуючи свою відповідь. Надалі здійснюється виклад матеріалу. На завершенні заняття можна повернутись до стверджень, поставивши завдання студентам оцінити їх достовірність, використовуючи отриману на занятті інформацію.

Спрямоване читання або читання з зупинками:

- дає можливість поглибити розуміння змісту навчального матеріалу за рахунок системи запитань, що сприяють поглибленому розумінню матеріалу, спрямовують його;
- питання мають бути різнорівневі (від розуміння до оцінки), сприяти розвитку уяви, спрямовувати на бачення логіки навчального матеріалу, бути відкритими (не містити варіантів відповідей).
- питання і відповіді можуть здійснюватись усно або записуватись, а потім обговорюватись.

3. Рефлексія – дає змогу сформулювати у студента особисте ставлення до навчального матеріалу завдяки висловленню власної позиції з певного питання, цілісне осмислення і узагальнення набутої інформації. Методи і прийоми на стадії рефлексії: метод ПРЭС (табл. 1), сінквейн та ін.

Таблиця 1

Метод ПРЭС

P (П) – point of view / точка зору	1. Висловіть свою думку, поясніть у чому полягає ваша точка зору (починаючи зі слів...я вважаю, що...).
R (Р) – reason / причина	2. Поясніть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази (починайте зі слів...тому, що...).
E (Е) – example / приклад	3. Наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, факти, які демонструють ваші докази (... наприклад...).
S (С) – summary / підсумок.	4. Узагальніть свою думку (зробіть висновок, починаючи словами: (отже..., таким чином...))

Сінквейн – вірш, написаний за певними правилами, що завдяки своїй структурі спонукає ретельно відбирати логічні засоби і точно передавати смисл. Він складається з 5 рядків, у кожному з яких задається набір слів, який необхідно відобразити.

Структура сінквейна:

- 1 рядок – тема (заголовок) – одне слово чи словосполучення (звичайно іменник).
- 2 рядок – характеристика теми двома словами (два прикметники).
- 3 рядок – вказівка на дії названої теми (три дієслова).
- 4 рядок – фраза, що має певне значення, виказує ставлення до теми (чотири будь-які слова).
- 5 рядок – резюме, висновок, вказаний одним словом (іменник, що виражає загальну думку, асоціацію, ідею щодо теми).

Не менш важлива компетентність для майбутнього фахівця – гнучкість розуму, яка представляє собою одну з найважливіших передумов ефективності творчої діяльності, вміння (за необхідності) змінити способи та прийоми вирішення проблеми, подолати стереотипи мислення. Для формування цієї компетентності можна застосовувати такі методи та інструменти: метод провокації, деталізації, генерація ідей тощо. Розглянемо перераховані методи детальніше.

Метод провокації дає змогу придумувати все, що завгодно. В основі методу провокації лежить ідея, що нові концепції і правильні рішення виникають лише після допущення помилок.

Деталізація – гравці обирають певний об'єкт. Принциповий критерій – наявність певних частин, котрі можна відділити від об'єкта. Задача гравців – максимально детально «розібрати» даний об'єкт і знайти по три застосування до кожної «деталі». Чим більш незвична думка – тим цікавіше (наприклад, відділити скло від вікна і зробити з нього скляну статую, пісок чи фреску).

Генерація ідей – замість того, щоб думати над вирішенням проблеми, розмірковують про те, як її погіршити. Тобто якщо потрібно створити чудовий сайт, варто подумати про те, як створити самий незручний сайт у світі. Іноді це допоможе отримати масу цікавих ідей, або ж просто «освіжити» мислення.

Окремо варто розглянути технології розвитку креативності, які сприяють створенню творчої атмосфери на заняттях, розвитку творчої особистості, розвитку дослідницьких вмінь. До креативних технологій навчання належать методи, які традиційно вважаються інтуїтивними, а саме: метод фантастичних ідей, метод «якби...», метод морфологічного аналізу, метод інверсії, метод евристичних запитань, метод фокальних об'єктів, метод вільних асоціацій, метод евристичних (ключових) запитань. Розглянемо перераховані методи дещо детальніше.

Метод придумування. Це спосіб створення невідомого раніше студентам продукту за певних гіпотетичних обставин. Метод реалізується за допомогою таких прийомів: заміщення якостей одного об'єкта якостями іншого з метою створення нового об'єкта; пошук властивостей об'єкта в іншому середовищі; зміна елемента об'єкта, що вивчається, та опис властивостей нового об'єкта, який здобуто за результатами цієї зміни.

Метод «якби...» Студентам пропонується уявити та описати, що відбудеться, якщо у світі щось зміниться, наприклад, знайдуть величезні запаси нафти, газу тощо. Виконання подібних завдань не тільки допоможе студентам закріпити новий матеріал, але й розвине їх здатність уявляти та краще розуміти певні явища та реалії.

Метод морфологічного аналізу. Цей метод іноді називають методом багатомірних матриць. Основною метою даного методу є розробка студентами якоїсь нової ідеї відповідно до запропонованої викладачем матриці. Матриця містить повний перелік ознак даної ідеї (характеристики, процеси, параметри, критерії тощо). Таким чином, у процесі поєднання відомих та невідомих елементів, у студентів виникають нові, несподівані та оригінальні ідеї. Аналіз ознак та взаємозв'язків між різними комбінаціями елементів (структур, процесів, явищ тощо) застосовується як для виявлення проблем, так і для пошуку нових ідей.

Метод інверсії. Це метод, який орієнтується на пошук ідей у нових, несподіваних напрямках, здебільшого протилежних традиційним поглядам та переконанням. Характерними особливостями цього методу є: орієнтація на принцип дуалізму; розвиток діалектики мислення студентів; вплив на розвиток творчих здібностей. Коли стереотипні прийоми виявляються марними, застосовуються принципово протилежні альтернативи рішення. Наприклад, студентам пропонується дослідити об'єкт із зовнішнього боку, проте шлях до розв'язання задачі вони повинні знайти всередині об'єкта.

Метод фокальних об'єктів. Ознаки деяких випадково обраних об'єктів переносяться на предмет, що розглядається (фокальний, тобто той, що знаходиться в фокусі уваги), у результаті чого одержуються незвичні поєднання, що є основою оригінальних ідей.

Метод синектики – «мозковий штурм» у поєднанні з використанням різноманітних аналогій для опису досліджуваного об'єкта, що проводиться спеціально підготовленою групою.

Метод вільних асоціацій – спосіб генерування нових ідей на основі вільного висловлення асоціацій і побудови асоціативних ланцюжків.

Метод евристичних (ключових) запитань – для всебічного аналізу проблеми пропонується надати відповіді на 7 ключових запитань: Хто? Що? Навіщо? Де? Чим? Як? Коли?

Особливе значення на сьогодні у навчальному процесі має відводитися методам і технікам розв'язання комплексних проблем, зокрема: техніка «5 чому?», методика 8D і метод проектів.

Техніка «5 чому?»:

- Чому у мене сьогодні поганий настрій?
- Тому що я не можу проїхати через сусідній двір. Чому я не можу проїхати...?
- Тому що сусіди не пускають нас. Чому вони не пускають нас?
- Через сварки сусідів. Чому сусіди посварилися?
- Бо не вміють домовлятися. Чому вони не вміють домовлятися?

Де корінь проблеми?

Методика 8D дає можливість здійснити аналіз корінних причин виникнення невідповідностей в організаційному процесі та усунути або послабити їх. Робота з використанням методики 8D виконується командою, що дає можливість здійснити всебічний аналіз корінних причин проблеми та знизити ризик спротиву змінам при впровадженні розроблених корегуючих заходів. У межах застосування методики 8D здійснюється доскональне вивчення процесу, в якому виникла невідповідність та упередження виникнення подібного явища в майбутньому.

Метод проектів – це 5 П: проблема, проектування, пошук інформації, продукт і презентація. Складові карти проекту: назва проекту, мета, задачі (з терміном і датою на кожную), результат (продукт), ресурси (що вже є, що ще потрібно), ризики (що може завадити здійсненню), функції (ролі) кожного учасника: ділові та соціальні. Методи, що використовуються у проектній діяльності: мозкова атака, бесіда, малі групи, дискусія, колективне обговорення, мультимедійна презентація, демонстрація.

З метою розвитку у студентів організаційних та комунікаційних здібностей варто застосовувати на заняттях сучасні інтерактивні технології. Розглянемо деякі з них.

«Робота в парах». Ця технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання студентів роботі у малих групах. Робота у парах дає студентам час подумати, обмінятись ідеями з партнером і лише потім озвучувати свої думки перед групою. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію.

«Діалог». Суть його полягає у спільному пошуку групами узгодженого рішення. Це знаходить своє відображення у кінцевому тексті, переліку ознак. Діалог виключає протистояння, критику позиції тієї чи іншої групи. Всю увагу зосереджено на сильних моментах у позиції інших.

«Синтез думок». Після об'єднання в групи і виконання завдання, студенти передають свій варіант іншим групам, які доповнюють його своїми думками, підкреслюють те, з чим не погоджуються.

«Спільний проект». Має таку саму мету та об'єднання у групи, що й діалог. Але завдання, які отримують групи різного змісту, висвітлюють проблему з різних боків.

«Коло ідей». Метою «Коло ідей» є вирішення гострих суперечливих питань, створення списку ідей та залучення всіх студентів до обговорення поставленого питання. Технологія застосовується, коли всі групи мають виконувати одне й те саме завдання, яке складається з декількох питань (позицій), які групі представляють по черзі.

«Карусель». Цей варіант навчання найбільш ефективний для одночасного включення всіх учасників в активну роботу з різними партнерами зі спілкування для обговорення дискусійних питань.

«Акваріум». Ефективний для розвитку навичок спілкування в малій групі, вдосконалення вміння дискутувати та аргументувати свою думку. Може бути запропонований тільки за умови, що студенти вже мають добрі навички групової роботи.

«Гронування («Асоціативний кущ»)». Гронування служить для стимулювання розумової діяльності. Спонтанність, звільнена від будь-якої цензури. Графічний прийом систематизації матеріалу. Думки не накопичуються, а «висять, як гроно», тобто розташовуються у певному порядку. Технологія складання: ключове (джерельне) слово; запис слів, що спонтанно спадають на думку; усі слова записуються (занотовуються) навколо основного слова. вони обводяться та з'єднуються з основним словом; кожне нове слово утворює собою нове ядро, яке викликає подальші асоціації. Таким чином, створюються асоціативні ланцюжки. Взаємопов'язані поняття з'єднуються лініями.

«Обговорення проблеми у загальному колі». Це технологія, яка застосовується, як правило, в комбінації з іншими. Її метою є прояснення певних положень, привертання уваги студентів до складних або проблемних питань у навчальному матеріалі, мотивація пізнавальної діяльності, актуалізація опорних знань тощо.

«Мікрофон». Різновидом загальногрупового обговорення є технологія «Мікрофон», яка надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

«Незакінчені речення». Цей прийом дає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення ідей, порівнювати їх з іншими. Робота за такою методикою дає присутнім змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.

«Мозковий штурм». Відома інтерактивна технологія колективного обговорення, що широко використовується для вироблення кількох рішень конкретної проблеми. Мозковий штурм спонукає студентів проявляти уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Мета технології у тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх студентів протягом обмеженого періоду часу.

«Вирішення проблем». Метою застосування такої технології є навчити студентів самостійно вирішувати проблеми та приймати колективне рішення.

У зв'язку із сучасними технологічними трансформаціями у економіці та суспільстві (впровадження технологій штучного інтелекту, блокчейну, Інтернету речей, 3D друку та ін.) та популяризацією таких професій, як програміст, IT-фахівець, інженер, фахівці з біо- і нанотехнологій, зростає актуальність інноваційної діяльності у контексті STEM-освіти, яку ще називають «навчанням навпаки». «Навчання навпаки» – це, коли спочатку – гра, придумування та майстрування пристроїв і механізмів, а вже потім, у процесі цієї діяльності, – опанування теорії і нових знань. З огляду на зазначене, зростає роль інженерних знань, що стають інструментом реалізації проблемного навчання та запровадження інновацій. Тому технології варто трактувати широко, не обмежуючись інформаційно-комунікаційними технологіями. У зв'язку з цим, важко не погодитися з думкою Д. Мойє, який зазначає, що технологічна освіта – чудовий формат для інтеграції науки, техніки, інженерії та математики (STEM) і водночас розвитку математичних здібностей [4].

Разом з цим, значення STEM-освіти також полягає у тому, що вона демонструє студентам застосування науково-технічних знань у життєвих реаліях. Вони розробляють, удосконалюють і розвивають технологічні продукти, створюють прототипи реальних виробів. За таких умов розвиваються здатності критичного мислення та вирішення проблем, необхідні для подолання труднощів, з якими студенти можуть зустрітися в реальному житті. STEM-проекти відрізняються активною комунікацією й командною роботою учасників, адже під час обговорення проектів створюється вільна атмосфера для дискусій і висловлювання думок [5].

Використання STEM-технологій передбачає: використання нових методів, прийомів, засобів навчання, які допомагали б розв'язувати низку методичних завдань; застосування і запровадження у навчально-виховний процес цікавих і важливих наукових досягнень, а також посилення тих аспектів, котрі стимулюють й активізують самостійну пізнавальну діяльність студентів. Елементи STEM-освіти проявляються у фізиці (вивчення понять руху, сили, заряду, температури, світла, радіоактивності, магнетизму та ін.); хімії (окисно-відновлювальний потенціал, електропровідність, калориметрія); біології (навколишнє середовище: інтенсивність світла, температура, солоність, вимірювання пульсу, кров'яного тиску, опору шкіри та ін.) та прикладних дисциплін (енергія, фізіологія людини).

Аналізуючи у цьому контексті розвиток STEM-освіти, варто звернути увагу на такі моменти:

1) у STEM-навчанні, яке базується на застосуванні сучасних цифрових технологій, рівень візуалізації досліджуваного об'єкта може бути різним – від рисунка і до відображення;

2) студент та викладач за допомогою цифрових технологій беруть активну участь у спілкуванні з об'єктом дослідження через засіб інформаційних технологій, у якому вже закладена математична модель «поведінки» об'єкта чи системи досліджуваних об'єктів;

3) усі події, які спостерігає студент на екрані монітора, сформовані як графічне відображення предметів діяльності з урахуванням у програмно-педагогічних засобів візуального моделювання (ППЗ ВМ) функціональних зв'язків між параметрами досліджуваного явища;

4) під час використання ППЗ ВМ студент оперує графічними образами обмежено, тому досить важливою є проблема створення відповідних програмно-педагогічних засобів (ППЗ), що обумовлені не лише змістом навчального матеріалу та методикою його викладання, а й урахуванням особистісних особливостей студентів, які значною мірою викликані різним віковим цензом та середнім рівнем підготовки групи студентів;

5) запровадження цифрових технологій під час дослідження природних явищ і процесів змінює характер операційної діяльності студента, бо за цих умов характер такої діяльності відрізняється від складу дій, які має виконати студент, складаючи реальну експериментальну установку та працюючи з досліджуванним предметом та вимірювальними приладами;

6) використання цифрових технологій дає можливість організувати навчальний процес на основі опосередкування предметно-маніпулятивного аналізу та одночасно дає змогу оперувати екранними образами.

Особливе місце у розвитку STEM-освіти, як було зазначено вище, займає проектна технологія. Її використання сприяє вирішенню проблеми диференціації та індивідуалізації навчання. Організація проектної діяльності студентів ЗВО сприяє формуванню стійкої мотивації у навчанні дисциплін циклів загальної й професійної підготовки, на яких ґрунтується STEM-освіта. Створюючи продукт від задуму до втілення, вони усвідомлюють інтегральну теоретичну й практичну значущість знань з природничо-математичних та технічних дисциплін.

Відповідно до цього STEM-освіта має значний потенціал для творчої ініціативи майбутнього викладача й сприяє його активній участі у формуванні загальних і фахових технологічних компетентностей, визначених освітньо-професійною програмою підготовки здобувачів вищої освіти. STEAM-проекування сприяє розвитку критичного мислення та здатності студентів розв'язувати проблеми креативно.

Зміст проектно-технологічної діяльності студентів має складатися з таких етапів: організаційно-підготовчий, конструкторський, технологічний, заключний. На організаційно-підготовчому етапі студенти мають вибрати і поставити перед собою проблему. Конструкторський етап передбачає виконання ескізу, розробку конструкторсько-технологічної документації, добір матеріалів, вибір інструментів та обладнання, технології обробки деталей виробу. На технологічному етапі студенти виконують заплановані операції, здійснюють самоконтроль та оцінку якості виробу. Завершальний етап включає у себе економічне та екологічне обґрунтування, мінімаркетингові дослідження, у яких визначають доцільність реалізації проекту з точки зору економії матеріалів та енергоресурсів для його виготовлення.

Під час проектно-технологічної діяльності студенти самостійно обирають теми та здійснюють роботу з інформаційними джерелами, проєктують виріб, виготовляють його, обґрунтовують практичне використання задуманого виробу, оформляють результати роботи у вигляді доповідей, макетів, мультимедійних презентацій.

Однак, яку б сучасну інноваційну технологію ми б не застосовували, головною рушійною силою інноваційної діяльності в освітньому процесі залишається викладач, від інноваційного потенціалу якого і залежить досягнення поставлених цілей у навчальному процесі. Найважливіші інноваційного потенціалу викладача визначають: творча здатність генерувати нові уявлення та ідеї; високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів педагога; відкритість особистості педагога до нового розуміння і сприйняття різних ідей та думок. Саме тому у процесі підготовки майбутнього вчителя, викладача пропонується використання різноманітних технологій навчання. Майбутні викладачі для роботи за методикою STEM-освіти повинні мати такі сформовані компетентності: здатність використовувати сучасні інформаційні технології та впроваджувати сучасні наукові факти у практичну діяльність; здатність до технічного та просторового мислення; знання будови, принципів роботи та призначення робочих та енергетичних машин, інформаційних та кібернетичних систем, їхніх технологічних функцій; здатність до ефективного застосування й адаптації природничо-математичних знань у проєктуванні й моделюванні технологічних процесів і педагогічних процесів; здатність до виконання й організації обробки конструкційних матеріалів, до художньої і технічної творчості; здатність здійснювати науково-дослідну діяльність у галузі техніки й технологій тощо.

Сучасний викладач у своїй роботі обов'язково повинен вміти використовувати можливості сервісів Веб 2.0 і Веб 3.0, серед яких найбільш поширеними є електронне, «перевернуте» та усепроникаюче навчання. Це пов'язано з тим, що нині 2/3 навчального матеріалу вивчається студентами самостійно, а тому особливо важливим є використання сучасних засобів навчання, які дають можливість засвоювати великий обсяг навчального матеріалу студентам та формувати у них стійкі практичні навички.

«Перевернуте навчання» – це педагогічна модель, в якій типове подання лекції перетворюється в її обговорення, під час якого здійснюється аналіз проєктів, проводяться дискусії, виконуються практичні завдання, які в подальшому будуть реалізовані на виробництві. Для ефективної реалізації «перевернутого» навчання використовуються: навчальне відео, інтерактивна робота в аудиторії, спостереження – зворотний зв'язок, оцінка. Зрозуміло, що кожний з цих складників потребує розроблення додаткових навчальних і контролюючих матеріалів. Таке навчання сприяє кращому розумінню навчального матеріалу, значно підвищує взаємодію з викладачем та іншими студентами, розвиває критичне мислення; раціонально використовується аудиторний час.

З цієї ж причини важко переоцінити у роботі з обдарованими дітьми можливості мультимедіа технологій, які дають змогу не лише збагати навчальний матеріал демонстраційним матеріалом, але й проводити досить складні лабораторні, експериментальні роботи, під час яких студент може самостійно змінювати початкові параметри дослідів та спостерігати, як змінюється явище, аналізувати та робити висновки [1].

Таким чином, одним з найважливіших стратегічних завдань модернізації вищої освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів, розв'язання якого на сьогоднішньому етапі можливе лише за умови впровадження інноваційних та STEM-технологій навчання. Саме ці технології дають змогу сформуванню у всіх студентів, незалежно від виду їх обдарованості, інтерес до вивчення предметів, розвивати їх увагу, пам'ять, спостережливість, логічне і критичне мислення. У зв'язку з цим процес навчання повинен мати пошуковий, творчий характер, а традиційні методи та форми навчання мають поступово трансформуватися в інноваційні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Годлевська К. В. Використання мультимедіа технологій з метою розвитку обдарованих дітей молодшого шкільного віку. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2012. Вип. 31. С. 87-90.
2. Нікітчина С. Обдаровані діти Індіго – діти нового покоління. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2014. Вип. 1. С. 42-45.
3. Яншина Т. Інтелектуально обдаровані діти: особливості розвитку. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. 2013. Вип. 2. С. 181-189.
4. Moye J. J. Technology education teacher supply and demand – A critical situation. The Technology Teacher. 2009. Vol. 69 (2). PP. 30-36.
5. Sanders M. STEM, STEM-education, STEMmania. The Technology Teacher. 2009. Vol. 68(4). PP. 20-26.

Щигорцева А. С.,

Практичний психолог

Дніпровського державного коледжу

будівельно-монтажних технологій та архітектури,

ashchyhortseva@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

Анотація. У даній статті оповідається про нюанси роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Звертається увага на основні риси притаманні особам з ознаками обдарованості та порядок розвитку цих рис для подальшого саморозвитку дитини. У статті звертається увага на різницю в розвитку дітей та молоді, яка суттєво впливає на принципи соціальної роботи з кожною із груп.

Annotation. This article tells about the nuances of working with gifted children and youth. Attention is paid to the main features inherent in persons with signs of giftedness and the order of development of these traits for further self-development of the child. The article draws attention to the difference in the

development of children and youth, which significantly affects the principles of social work with each of the groups.

Ключові слова. Соціальна робота, обдарованість, здібності, інтелект, мотивація, самостійність, технології роботи з обдарованими дітьми.

Keywords. Social work, giftedness, abilities, intelligence, motivation, independence, technologies of work with gifted children.

Обдарованість є феноменом, що складний у розумінні та прогнозуванні. Дуже складно розуміти прояви обдарованості в роки дитинства, коли в дитині переплітаються вікові та індивідуальні властивості характеру. Наприклад, незвичайний для дитини розумовий підйом може бути короткочасним. Саме тому необхідно пильно слідкувати за дитиною і помічати прояви обдарованості для їх подальшого розвитку.

Для того, щоб ознайомитись із технологіями соціальної роботи з обдарованими дітьми та молоддю, необхідно розуміти феномен обдарованості більш досконало. Обов'язковою умовою для формування обдарованості є наявність у людини здібностей. Здібності – це індивідуальні особливості особистості, що стосуються її психології та являються запорукою успішного здійснення певної діяльності, визначають відмінності в опануванні необхідних навичок, знань, умінь. А здібності, в свою чергу, залежать від задатків конкретної особи.

А. Танненбаум застосував у своїй роботі психосоціальний підхід до вивчення обдарованості. В наслідку, ним було виокремлено п'ять основних чинників, які визначають поняття обдарованість:

- високий рівень загального інтелекту;
- наявність спеціальних здібностей;
- певні особистісні особливості;
- вплив середовища;
- щасливий випадок. [1]

Також, на думку Танненбаума, успіх залежить від наявності всіх вищеперерахованих чинників, а відсутність хоча б одного з них може призвести до подальших невдач дитини. В даному випадку можна посперечатись на предмет правдивості даного висловлювання. На нашу думку, для розвитку обдарованості не потрібно мати у наявності всі чинники обдарованості. Достатньо лише декількох з них. Далі розвиток обдарованості залежатиме лише від роботи педагога або психолога. Наприклад, щасливий випадок, як чинник обдарованості не може бути присутнім у кожній обдарованій особі. Саме тому слід констатувати, що чинники обдарованості не повинні бути в сукупності.

Більш вдалою слід вважати модель збагаченої тріади Дж. Рензулі, яка складається з трьох основних компонентів: інтелект, креативність, мотивація. «Трикільцева модель обдарованості» Дж. Рензулі ґрунтується на рівні інтелектуального розвитку, вищому за середній. Така здібність може бути загальною та специфічною. Загальна здібність відображає здатність обробляти та утримувати інформацію, інтегрувати набутий досвід у нові обставини та мислити абстрактно. Специфічна здібність відображає спроможність набувати нові знання і компетенції у різних галузях; мотивації. Ця складова трактується, як можлива кількість енергії, яку особистість вкладає у виконання завдання для досягнення успіху (захопленість завданням); креативності, що постає, як комбінація багатьох характеристик, таких як: 1) гнучкість; 2) оригінальність; 3) відкритість до нового досвіду та ідей; 4) допитливість; 5) схильність до ризику; 6) чутливість до естетичного сприйняття. [2, с.117]

Тепер, коли було окреслено поняття обдарованості та основні його характеристики, слід присвятити увагу соціальному захисту обдарованої молоді та дітей. Соціальний захист обдарованої молоді заснований на необхідності збереження їх здібностей та отримання можливостей для реалізації вмінь. Соціальний захист виражається у певних підходах, до яких відносять такі:

- Охоронно-захисний, що виражається у діях держави відносно обдарованої особи;
- Соціально-педагогічний, що виражається у культивуванні здібностей обдарованих осіб за допомогою взаємодії з педагогами, соціальними працівниками тощо;

- Соціально-психологічний, що виражений у сукупності різноманітних методів та форм психологічної підтримки обдарованих;
- Соціально-інтегративний, що передбачає розрізнення форм навчання, обґрунтування різнорівневих програм, спрямованих на підвищення пізнавально-творчої активності обдарованої дитини.

Окрім підходів до соціальної роботи також слід враховувати і соціально-психологічні особливості обдарованих дітей і молоді. До особливих соціально-психологічних рис обдарованих дітей і молоді можна віднести:

1. *Наполеглива праця, задля власної реалізації.* Багато дослідників вважають, що бажання розкрити внутрішній потенціал людини є головною мотивацією людської творчості. А. Маслоу вважає, що творчість є невід'ємною частиною людської природи, і творчість притаманна кожному з нас. Але в той же час, згідно з дослідженнями вчених, самоактуалізація на практиці трапляється дуже рідко, і цього досягли близько 1-4% людей.

2. *Перфекціонізм* – це прагнення до кращого, прагнення до досконалості та переваги в усіх аспектах життя. Результатом цього постійного прагнення до досконалості часто є постійне незадоволення собою, що впливає на самооцінку, а іноді викликає неврози та депресію. [3, с.71]

3. *Незалежність.* Такі якості, по-перше, означають незалежність суджень та дій, здатність виконувати важливі рішення без сторонньої допомоги та заохочення; по-друге, здатність нести відповідальність за власні вчинки та їх наслідки.

4. *Соціальна автономія.* Наближення до незалежності часто призводить до труднощів у стосунках. Люди навколо часто не можуть витримати незалежний статус творчої дитини. Чим нижчий рівень розвитку батьків, тим менше уваги приділяється безпосередньо дітям, і тим більше вірогідність, що вони вдаються до насильства. Незадоволеність творчих геніїв традиційною освітою також пов'язана із соціальною автономією.

5. *Егоцентризм.* Здається, обдарована дитина не в змозі зайняти позицію інших, що пов'язано з її обмеженим досвідом. Обдаровані діти мають високий ступінь егоцентризму, але вони більше розвинені у сфері пізнання.

6. *Лідерство.* Спілкуючись із однолітками (обдарованими дітьми), обдаровані діти часто виконують роль керівників та організаторів групових ігор та заходів. Однією з найважливіших характеристик обдарованих дітей є те, що вони, як правило, спрямовують інших дітей. Основна причина, чому обдарована дитина схильна наказувати одноліткам – це її інтелектуальна перевага, гнучкість і швидкість мислення. Вона може уявити найефективніший характер розвитку ігрових дій краще за інших, прогнозувати можливі помилки та відмінності в поведінці гри, і запобігаючи їх виникненню – грати роль лідера. Деякі обдаровані діти втрачають інтерес до групових ігор і віддають перевагу індивідуальним іграм та заняттям.

7. *Конкурентоспроможність.* Конкурентоспроможність та конкуренція є важливими факторами для розвитку особистості, її зміцнення та загартовування. Досвід перемоги та програшу в різних інтелектуальних, мистецьких та спортивних змаганнях надзвичайно важливий для майбутнього життя. Джерело конкуренції обдарованих дітей слід шукати у здібностях дітей, які вищі за звичайні. Встановлена на цій основі самооцінка, навіть якщо вона не завищена, є достатньою для стимулювання інтересу змагатися з однолітками. [4, с.119]

Отже, ми запевнилися в тому, що обдаровані діти та молодь наділені особливими соціальними та психологічними рисами, які необхідно враховувати під час соціальної роботи з ними. Тепер слід перейти до самих технологій соціальної роботи з обдарованими особами. У рамках соціальної роботи з обдарованими дітьми використовуються наступні прийоми:

1. *Координаційні технології.* Полягають в організації та управлінні діяльністю, пов'язаною з роботою обдарованих осіб: організація та проведення масових заходів, олімпійських змагань, науково-практичні зустрічі тощо.

2. *Інформаційні технології.* Створено базу даних обдарованих дітей шкільного віку та базу даних з методами та матеріалами для роботи з обдарованими дітьми. Запроваджено консультаційну підтримку для інформування батьків та вчителів щодо проблем, пов'язаних з виявленням, розвитком та підтримкою обдарованих дітей. Інформаційні технології забезпечують навчання фахівців у галузі сімейної роботи з обдарованими дітьми.

3. *Діагностичні технології*. Створюються наукові школи з різних дисциплін, інтелектуальні клуби для молодших, середніх та старших шкільних вікових груп, запроваджуються інші форми позашкільної освітньої діяльності. Проводяться змагання, фестивалі та конференції. Організуються професійні літні табори, навчальні збори, дослідження та перевірки.

4. *Розвиваючі технології*. В межах цих технологій створюється навчальне середовище. Розвиваються та підтримуються навчальні заклади, які забезпечують цілеспрямовану роботу з обдарованими дітьми: розвиток мислення, розуміння студентами власних особистостей та розуміння загальнолюдських культурних цінностей; надання підтримки науковою спільнотою студентам. Повністю висвітлюються таланти та прагнення до особистісного зростання. [5, с.82]

Наостанок, слід підсумувати все вищесказане. Кожен є потенційним генієм і йому потрібно лише створити умови для власного розвитку та розкрити свої вроджені тенденції та здібності для здобуття талантів. У цьому випадку важливу роль відіграє мотиваційний компонент молоді, а також професіоналізм соціальних працівників, які займаються обдарованими дітьми та молоддю.

Геніальна молодь подібна до будь-якої іншої соціальної групи, яка потребує соціального захисту. Як ми всі знаємо, соціальний захист цієї соціальної групи здійснюється державою, соціальними працівниками, соціальними педагогами та психологами. Тим не менш, цього може бути недостатньо, якщо вчасно не виявляти обдарованих дітей і не слідкувати за їх розвитком. Адже, як ми вже казали, обдарованість за несприятливих умов є тимчасовою.

Для ефективної роботи з обдарованими особами важливим аспектом соціальної роботи є стадія діагностики, яка використовує психологічні тести та методи для визначення типу таланту або рівня розвитку певного таланту. Зрештою, це дає можливість обрати найефективніший спосіб роботи з талановитою молоддю. Подальша соціальна робота з дітьми та молоддю забезпечує умови для створення плану їх розвитку. Реалізація плану сприятиме покращенню соціального статусу, навчанню, освіті та самовдосконаленню талановитих підлітків у певних пріоритетних сферах та створить умови для гармонійного розвитку особистості.

Важливим фактором виховання талановитих людей є особисті та інноваційні методи роботи. Більше того, відбираються методології та практичні матеріали для навчання людини на різних етапах соціалізації. Умови, за яких діти переживають процес навчання, дуже важливі, оскільки саме в процесі набуття знань, умінь та навичок вони відкривають ті сфери діяльності, де вони досягли або можуть досягти великих успіхів. Тому важливо створити умови для молоді, щоб вона мала змогу віднайти та реалізувати себе.

Підтримка та захист української молоді має бути не лише пріоритетом у соціальній сфері, адже молодь – це майбутнє країни, а геніальна молодь – це потенціал країни, який визначатиме розвиток науки, технологій, економіки та мистецтва. Як сказав Вольтер: «Без участі генія майже нічого великого в світі не сталося».

ЛІТЕРАТУРА

1. Технології соціальної роботи з обдарованими дітьми та молоддю. URL: https://pidru4niki.com/73055/sotsiologiya/tehnologiyi_sotsialnoyi_roboti_obdarovanimi_ditmi_moloddyu
2. Яншина Т.А. Обдарованість: психолого-педагогічний аспект. «Освіта та розвиток обдарованої особистості» №8-9 (15-16) /08-09/2013 с.116-120. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310354.pdf>
3. Буряк С.О. Обдаровані діти // Здібності. Обдарованості. Таланти. / С.О. Буряк. – К. : Бібліотека «Шкільний світ», 2009. – 228 с.
4. Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / [Терепищій С.О., Антонова О.Є., Науменко Р.А. та ін.] – Київ : ВМГО «Союз обдарованої молоді», 2008. – 156 с.
5. Матюшкин А.М. Загадки одаренности. / А.М. Матюшкин. – М. : – 1993. – 321 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ТА ПІДВИЩЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ У СИСТЕМІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті автор розкриває власне бачення сутності використання ІКТ в управлінській діяльності керівника закладу освіти та підвищенні професійної майстерності сучасного вчителя у системі роботи з обдарованими дітьми.

Ключові слова: *інформаційні комп'ютерні технології, педагогічні ідеї, управління, наука, майстерність, мистецтво, компетентність, обдарованість, управлінська діяльність директора, концепція, інновація, розвиток особистості, освітнє середовище.*

Анотація

In the article the author reveals his own vision of the essence of using ICT in the management activities of the head of the educational institution and improving the professional skills of the modern teacher in the system of work with gifted children.

Кен Робінсон – відомий експерт з освіти, автор легендарного бестселера «Школа майбутнього», учасник конференції TED, чий виступ зібрав понад 50 мільйонів переглядів, – аргументовано, іронічно, блискуче пояснює у книзі «Освіта проти таланту» (видавництво «Літопис»), чому стара система освіти більше не працює. «Косметичні ремонти» у вигляді реформ, покликаних лише підвищити існуючі стандарти освіти, не готують нові покоління людей до життя у сучасному, а тим більше – у завтрашньому світі. Справді, між типами інтелекту, що їх споконвіку шанують у школі, і тими видами творчості, що їх сьогодні потребує суспільство, – прірва, різниця, а тому інструментарій педагога ХХІ століття – це, передовсім, інформаційні комп'ютерні технології, що дозволяють не загубитися в інформаційних світах, переформатувати і роль учителя – тьютора, коуча, – який би «підхоплював» здібну дитину, окреслював для неї власну освітню траєкторію, забезпечував психолого-педагогічний супровід освітньої діяльності, допомагав учням давати собі раду в теперішній момент, те, ким ми станемо завтра, залежить від того, що ми переживаємо тут і тепер. Система освіти потребує трансформації. Не розвиток загальних здібностей, а власного творчого потенціалу, унікального таланту й захоплення, які, безумовно, має кожна людина без винятку. Щоб генерувати потік ідей і можливостей, продукувати рішення – особливо в освітньому середовищі, можна використовувати загальні прийоми творчого мислення. Сюди належать методи мислення, які розробив Едвард де Бонно – вони часто зосереджені на тому, щоб розділити процеси аналізу проблем, що виникають в освітньому процесі, пошуку рішення й оцінювання кращих варіантів.

Момент, коли дитина знаходить, а головне усвідомлює у собі обдаровність, захоплюється (мотивується) бажанням до її розвитку, часто стає поворотним у її житті. Інструментарієм для такого оновлення змісту освіти (учитель дає здобувачу освіти не готові знання, а інструментарій до самовдосконалення й саморозвитку) стають інформаційні комп'ютерні технології, використання яких в управлінській діяльності відкриває широкі можливості для керівника і для оптимізації процесу управління освітнім закладом, наповнення діяльності педагогічного колективу творчістю – формуванням оригінальних ідей, що мають цінність, утілення їх на практиці, психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей.

Вивчення питання використання інформаційних ресурсів у процесі управління, удосконалення інформаційних потоків в управлінні, визначення інформаційних потреб споживачів інформації в соціальній сфері, зокрема в освіті, займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: В.І. Бондар, М.І. Бурда, С.У. Гончаренко, Л.І. Даниленко, Г.А. Дмитренко, Г.В. Єльнікова, М.І. Кондаков, Ю.А. Конаржевський, В.І. Луговий, Ю.І. Мальований, В.І. Маслов, Н.М. Островерхова, В.Ф. Паламарчук, В.С. Пікельна, М.М. Поташник, С.О. Сисоєва, Т.І. Шамова

та ін., які доводять у своїх працях та наукових розвідках необхідність використання інформаційних комп'ютерних технологій у процесі управління освітнім закладом. С.І. Архангельський, В.П. Баймаков, М.І. Кондаков, Ю.А. Конаржевський, О.А. Орлов, Т.І. Шамова, П.В. Худоминський, Т.К. Чекмарьова та ін. аргументують те, що ІКТ зумовлює нову модель керівництва та висуває нові вимоги до управлінської діяльності, потребує опанування адміністрацією інформаційним менеджментом, соціальною та правовою інформатикою як додатковим інструментарієм психолого-педагогічного супроводу обдарованих здобувачів освіти.

Аналіз досліджень у галузі управління освітою свідчить про чималі напрацювання науковців, дослідників, які присвячені особливостям використання інформаційних ресурсів як психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів (А.Б. Антопольський, О.В. Артюшків, В.Ю. Бодряков, В.В. Бойко, Г.І. Бритченко, Н.О. Вербицька, А.Є. Вікторов, В.В. Годін, А.В. Голованов, І.К. Корнеєв, Б.Л. Казаневич, К.К. Колін, С.П. Кудрявцева, А.Н. Мартинов, А.Д. Урсул та ін.).

Досвід використання апаратно-програмних засобів інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, зокрема, як засіб розвитку обдарованих дітей, розглянуто у роботах В.Г. Болтянського, В.П. Безпалька, В.Ю. Бикова, А.Ф. Верланя, А.М. Гуржія, Ю.О. Дорошенка, А.П. Єршова, М.І. Жалдака, В.М. Монахова, Н.В. Морзе, В.Д. Руденка, О.О. Жука та ін.

Новий Закон України «Про освіту» та Концепція нової української школи виокремлює з 10 компетенцій інформаційно-цифрову, вимагає сучасного освітнього середовища, яке б забезпечило необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні освітнього закладу, а й психолого-педагогічного супроводу, що дозволить бути всім учасникам освітнього процесу бути успішними – через соціальну компетентність генерувати ідеї й продукувати рішення. Реалізація цього завдання можливе саме завдяки впровадженню комп'ютерних інформаційних технологій у сфері проектування, ІКТ та засобів зв'язку. Сучасний конкурентоспроможний успішний керівник зобов'язаний не тільки демонструвати стійкі навички використання інформаційних технологій, критичного мислення, стратегічного планування і здатність гнучко реагувати на зміни потреб суспільства, а й сприяти готовності застосовувати сучасні Інтернет-технології в управлінській діяльності та здійснювати усвідомлену, продуману політику впровадження сучасних ІКТ в освітній процес закладу загальної середньої освіти, забезпечувати його інформатизацію, систематичне підвищення кваліфікації педагогічного колективу, зокрема, на платформах дистанційного навчання: Efront та Moodle, особистісне та професійне зростання педагогів.

Використання ІКТ в управлінській діяльності керівника закладу освіти дозволяє дотримуватися культури інновацій та таких ідей:

- нова філософія шкільної освіти;
- нова кадрова політика;
- внутрішньошкільна культура;
- тотальна якість освітніх послуг;
- нова ідеологія виховання;
- особистісний розвиток, розвиток позитивної Я - концепції керівника, вчителя, учня.

Освітнянські проекти, які дозволяють директору через управлінську діяльність у закладі подолати існуючий цифровий розрив між учителями та їх учнями, що унеможливує пошук, розвиток та супровід обдарованих дітей, набути цифрової компетентності, а відтак, наповнити освітній процес новим змістом, що розвиватиме творчість, мотивуватиме до саморозвитку та до самовдосконалення, навчить здобувачів освіти працювати з інформацією, оцінювати інформаційні джерела, уміти комунікувати в команді, аналізувати та презентувати кінцевий продукт не лише в текстовому форматі:

- Студія онлайн-освіти «EducationalEra» (<https://www.ed-era.com>). Містить високоякісні онлайн-курси повного циклу та сервіс інтерактивної освітньої літератури (EdEra Books). Доступ до матеріалів курсів та літератури є безкоштовним.

- Проект Prometheus (<http://prometheus.org.ua>). Український громадський проект масових відкритих онлайн-курсів від викладачів КПІ, КНУ ім. Т. Г. Шевченка та Києво-Могилянської Академії.

- Всеукраїнська шкільна освітня мережа «Щоденник» (<http://shodennik.ua>). Інструмент, що робить процес управління освітою більш оперативним і зручним, надає різноманітні функції для школярів, учителів і батьків - розклад уроків, електронний журнал, електронний щоденник, домашні завдання, шкільний сайт, оголошення, бібліотека, медіатека тощо.

- Освітній портал «Класна Оцінка» (<http://klasnaocinka.com.ua>). Інформаційна система для шкіл, дитячих садків та інших організацій. Бібліотека, статті, дистанційні курси, конкурси, конференції, форум.

- Проект «Молодіжна Акція Мультимедійна» (<http://mammedia.com.ua>). Мета акції – підготовка молоді до творчого використання можливостей засобів масової інформації. Спрямована для молоді у віці 13-19 років – як для учнів старших класів, так і представників різних формальних та неформальних груп.

- Центр Інноваційної Освіти «Про.Світ» (<http://www.prosvitcenter.org>). Середовище освітян і громадських активістів, які прагнуть всесторонньо розвивати українських вчителів і надавати їм додаткові ресурси для впровадження їхніх ініціатив в школах.

- Електронне навчання Mozaik (<https://www.mozaweb.com/uk>). Навчання за цифровими підручниками з інтерактивними 3D моделями, освітніми відео та цікавими завданнями.

Також існує й багато інших Web-ресурсів, з якими варто знайомитися сучасним освітянам, а також для вчителів розроблена Європейська основа цифрової компетентності викладачів (DigCompEdu) для підвищення цифрової грамотності.

Місія управлінської діяльності директора закладу освіти – створити таке максимально комфортне середовище (освітній Хаб – територія рівних можливостей для всіх і для кожного), у якому б усі учасники розвивали свої унікальні здібності, у першу чергу на уроці, який нині без цифрових технологій, без сучасних інструментів, лише з підручником і записами крейдою – конкуренція з Google, тобто надаванням інформації.

Використання ІКТ керівником закладу освіти дозволяє набагато швидше вирішувати управлінські завдання. Зокрема,

- створювати різні інформаційно-пошукові системи для школи (нормативно-правову, кадрову, бібліотечну тощо);

- розробити обов'язкові вказівки і накази для всіх учасників освітнього процесу;

- розробити каталоги різної шкільної документації;

- розробити науково-методичну базу даних освітнього процесу;

- розробити індивідуальні навчальні плани для окремих учнів, що навчаються в дистанційному режимі;

- підготувати звітну документацію з усіх питань життєдіяльності школи;

- розробити систему стимулювання вчителів і учнів.

Застосування персональних комп'ютерів та мережі Інтернет в управлінській діяльності керівника дозволяє забезпечити: своєчасність сприйняття і передачі оперативної інформації до будь-якого адресата; своєчасність передачі й отримання аналітичної інформації; надання оптимального об'єму інформації; пропонування рекомендацій за вибором рішень та скорочення тривалості процесу його вироблення тощо.

Успішне функціонування освітнього закладу залежить від уміння адміністрації швидко аналізувати ситуацію, зокрема, щодо запитів надання освітніх послуг (наприклад, потреба спеціалістах технічного напрямку зумовлює профілізацію, стандартний чи профільний рівень вивчення окремих предметів, створення авторських навчальних програм), її своєчасного коригування та оптимального прийняття управлінського рішення.

Єдиний інформаційний освітній простір управлінської діяльності дозволяє упорядкувати процес управління як інформаційну систему. Наприклад, програмний комплекс «Курс. Школа», який підтримує певний набір функцій, пов'язаних з управлінням освітнім закладом, має певну структуру даних, яка забезпечує горизонтальний та вертикальний обмін даними в межах ЗНЗ, органів управління міста та області.

За допомогою інформаційних систем в освітньому закладі можна автоматизувати:

- управління освітнім процесом (формування навчальних планів, розклад, моніторинг результатів навчання);

- фінансове планування та бухгалтерський облік;
- облік матеріально-технічної бази;
- управління персоналом;
- автоматизація діяльності бібліотеки;
- документообіг;
- підготовка оперативної та зовнішньої звітності.

За допомогою такої операційної системи як Windows ці завдання можна автоматизувати, для створення різноманітних баз даних – середовище Microsoft Office (MSO) Access. Хмарні ж технології допомагають керівнику закладу освіти в обробці даних, адже комп'ютерні ресурси надаються інтернет-користувачу як онлайн-сервіси. Це й електронні щоденники, журнали, особисті кабінети для учнів та вчителів, інтерактивні приймальні, формування віртуального кабінету директора тощо. Використовуючи такі користувацькі сервіси Google, керівник освітнього закладу реалізовує інформаційну комунікацію між суб'єктами управління, в адміністративній роботі, що спрямована, передусім, на пошук, розвиток та супровід творчих здібностей, обдарувань:

Google Search – пошукова система;
 Google Images - сервіс пошуку картинок;
 Gmail - сервіс електронної пошти Google;
 Google Maps – це найвідоміший у світі картографічний онлайн-сервіс;
 Google Docs - онлайнвий аналог офісних текстових редакторів Microsoft Office. Цей сервіс дозволяє працювати з документами в Інтернеті.
 Google News – сервіс новин;
 YouTube – найкрупніший у світі відео архів; найвідоміший відео сервіс;
 Google Translate – сервіс онлайн-перекладу;
 Blogger – сервіс для ведення онлайн-щоденників;
 Google Sites – сервіс для створення сайтів;
 Google+ – соціальна мережа від компанії Google.
 Google Docs тощо.

Висновок. Неможливо не відзначити, що використання ІКТ в управлінській діяльності керівника закладу освіти підвищує якість надання освітніх послуг, трансформує систему освіти: зробити навчання персональним для кожного учня, здійснити вихор творчої енергії усіх учасників освітнього процесу, який за допомогою можливостей новітніх цифрових технологій, розкриє внутрішній потенціал як учителів, так і здобувачів освіти, а відтак, освіта конкретного ЗЗСО буде не проти, а для таланту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>
2. ДЕРЖАВНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/494-2011-%D0%BF>
3. Биков В.Ю. Доменно-фреймова модель педагогічної системи. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/cont/Bykov8.doc>. – Заголовок з екрана.
4. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія. К.: Атака, 2019. – 684 с.: іл.
5. Даниленко Л., Шукевич Ю. Наукові засади інноваційної діяльності профільного навчального закладу // Директор школи. – 2017. – № 48, грудень. – С. 7–10.
6. Дерев'яно Л. Інноваційні технології педради // Директор школи. – 2017. – № 14, квітень. – С. 4–5, С. 11.
7. Дорошенко Ю. О. Дистанційне навчання: структурно-функціональний підхід (на прикладі курсу «Інформатика. Інформаційні технології») / Ю. О. Дорошенко // Освіта і управління. – 2018. – Т. 6. – Ч. 1. – С. 145–154
8. Информационное образовательное пространство системы открытого образования [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ido.rudn.ru/open/ikt/5.htm> – Заголовок з екрана.

9. Калініна Л. М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом: системи, процеси, технології: моногр. / Л. М. Калініна. – Київ: Інформатор, 2020. – 472 с.
10. Калініна Л. М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: моногр. / Л. М. Калініна. – Київ – Херсон: Айлант, 2019.– 275с.
11. Калініна Л. М. Методичне забезпечення навчального модулю «Інформаційне управління в сфері освіти» для керівників шкіл [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://umniki.com.ua/?q=node/681>)
12. Кен Робінсон. Освіта проти таланту. Сила творчості. Дмитро Шевчук Червень 2018. Львів: Літопис, 2017.

Янковська Л. М.,
практичний психолог
навчально-виховного комплексу №10
м. Хмельницького
dyachuk2706@gmail.com

MICROSOFT 365 EDUCATION В РОБОТІ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА. ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА ТА ОБДАРОВАНОГО УЧНЯ

Анотація. У статті розкрито основні питання організації психологічного супроводу вчителя-новатора, який працює з обдарованими учнями. Зокрема, у напрямку формування необхідних навичок та якостей педагога для налагодження позитивної, командної взаємодії з обдарованим учнем. Проаналізовано необхідність формування EQ сучасного вчителя. Особливий акцент робиться на використанні програмного забезпечення компанії Microsoft365. Запропоновано шляхи використання нового інструментарію у роботі практичного психолога – застосунку OneNote Microsoft365.

Ключові слова. Емоційний інтелект, навички саморегуляції, інноваційний вчитель, психологічний супровід, конкурентоспроможність, партнерство, застосунки Microsoft365.

The article deals with the basic problems regarding contents and system of psychological support of a pupil-investigator and teacher-researcher in the process of making a research work. The using of Microsoft software as a mode of implementation of the personality-oriented approach in the work of a high school psychologist has been emphasized. Algorithms concerning the forming of the individual «Psychologist's cloud office» with the help of OneNote Online which increase a high school psychologist set of instruments have been offered.

Key words: gifted pupil, creative teacher, EQ, psychological support, individualization, self-development, endowments diagnostics, Microsoft365, psychologist's cloud office.

Сучасні науковці припускають, що конкурентоспроможну та стійку до внутрішніх викликів державу може забезпечити згуртована спільнота творчих, креативних, відповідальних, активних і підприємливих громадян. Саме таких громадян мають готувати заклади освіти. Для того, аби сформувати усі вищезазначені якості сучасного випускника, освіта України й далі прямує шляхом радикальних перетворень. Відбувається не тільки зміна методів та форм роботи вчителя під час навчально-виховного процесу, а й сам підхід до формування успішної особистості. Відбувається зміна освітніх трендів.

Як успішну особистість сучасного здобувача освіти може сформувати тільки успішний вчитель, тому особливої актуальності набуває питання мобільності, конкурентоспроможності та рівня кваліфікації педагогічних працівників.

У 2021 році навчання впродовж життя стало повсякденною та поширеною практикою. Ми вчимося та змінюємо світ. Концепція нової української школи (НУШ) 2030 року покликана створити школу нового покоління – відкрити, самоорганізовану систему, що виконує роль каталізатора творчого потенціалу людини. [18]

Разом з тим, багато проблем залишаються невирішеними. У моделі української школи зразка 2018 року процедури були вищими за персоналізовані цілі учасників навчального процесу. У такій

системі учні – лише функції для закладу освіти, який прагне досягти показників успішності відповідно до державних стандартів та рейтингу за балами зовнішнього незалежного оцінювання. [18]

Однак, і у 2021 році фокус уваги в освітніх закладах зосереджено на предметах, класно-урочній системі, великому обсязі фактологічних знань, відірваних від практики, на контролі замість заохочення. Престижність професії вчителя залишається низькою. Незважаючи на підвищення рівня оплати праці, педагоги суттєво обмежені бюрократичними процедурами. Це вкрай негативно впливає на ресурсність педагогів, знижує їхню мобільність, самооцінку, мотивацію та негативно впливає на кількість молодих учителів, які бажають працювати в закладах середньої освіти.

Перепідготовка вчителів здебільшого виконується формально, тому питання падіння якості освіти стоїть дуже гостро, що підтверджують результати ЗНО.

Проблем багато, однак найбільшим викликом реформування системи освіти є перехід до партнерської взаємодії учнів та вчителя. Адже значно легше запровадити цифрові технології, оновити методології чи навіть забезпечити креативний дизайн навчального середовища і значно складніше – змінити звички людей, вихованих у системі з дуже низькою чутливістю до прав людини та людської гідності та несформованою культурою емпатії. Навіть за найкращих можливостей зміна розтягнеться щонайменше на 5-7 років.

Тому надзвичайно важливим є розуміння того, що учителі – передусім фахівці з людського розвитку, які володіють техніками навчання та організації навчального процесу. Вони виконують чотири головні ролі: зацікавлюють, заохочують, сподіваються і мотивують, завдяки цим ролям вони розвивають в учнях бажання досягати цілі, упевненість, творчість та креативність. Вони творять школу нового покоління як відкриту самоорганізовану систему, що виконує роль каталізатора творчого потенціалу людини. [18]

Розумна людина – та, яка є інтелектуально розвинутою. Загальновідомо, що рівень інтелектуального розвитку можна визначити кількісно за допомогою спеціального коефіцієнту – IQ. Саме за цим показником тривалий час діагностувала профпридатність потенційних працівників більшість успішних компаній. Однак, за даними численних досліджень, ступінь розумових здібностей людини, який вимірюється тестами IQ, лише на 20% визначає успішність особистості. При цьому 80% – рівень розвитку емоційного інтелекту (кількісно вимірюється за допомогою коефіцієнта – EQ). [20]

Ідея емоційного інтелекту була вперше запропонована, розроблена й опублікована у фахових академічних виданнях психологами Джоном Майером та Пітером Саловеєм. Але популярною стала лише через кілька років, коли Деніел Гоулман написав свою книгу «Емоційний інтелект». Книга стала бестселером, і термін емоційний інтелект увійшов у практику тренування емоційної саморегуляції особистості. [3]

Отже, інтерпретуючи теорію Д. Гоулмана, розуміємо сучасного учителя, насамперед, як емоційно розумну особистість, яку характеризують такі ключові якості як:

– співчуття (вони глибоко піклуються про своїх колег та учнів і завжди готові допомогти їм у будь-яких питаннях, на роботі чи поза роботою);

– справжність (вони справжні і реальні у всьому, що роблять);

– повага (вони тільки поважають інших, але й поважають себе; вони ставляться до всіх однаково в кожній ситуації і усвідомлюють це);

впевненість у собі (між тим, як бути самовпевненим і впевненим у собі, є тонка межа, і потрібно вміти добре проходити цю лінію). [3]

Але, мабуть, найважливіша відмінність між IQ та EQ полягає в тому, що EQ можна підвищити. Секрет підвищення емоційного інтелекту – це усвідомлення себе. Як тільки ви усвідомите власні емоції, ви зможете ними керувати.

Таким чином, *емоційний інтелект* – розуміння власних емоцій та розпізнавання емоційного стану оточуючих. Люди з високим рівнем EQ можуть ефективно керувати своєю емоційною сферою, тому вони легше адаптуються в суспільстві, швидше досягають своїх цілей у взаємодії з оточуючими. [3]

Існує декілька підходів до визначення складових емоційного інтелекту. Так, відповідно до теорії Деніела Гоулмана, можна виділити такі компоненти:

–**самопізнання**: здатність ідентифікувати власні емоції та мотивацію при прийнятті рішення, оцінювати власні сильні та слабкі сторони, визначати свої пріоритети та життєві цінності;

–**саморегуляція**: вміння контролювати власні емоції та стримувати імпульси;

–**соціальні навички**: вміння швидко знаходити спільну мову з оточуючими, легко пристосовуватись до обставин, що змінюються;

–**емпатія**: здатність розуміти та відчувати емоційні стани інших людей, співпереживати і відповідно до цього скеровувати власну поведінку. [3]

Як ми вже зрозуміли, сучасна система освіти потребує гнучкості та адаптивності до викликів сьогодення. Конкурентними перевагами людини у найближчі 20-30 років, будуть креативність, нестандартне мислення та емоційний інтелект.

Освіта, навички та компетентності майбутнього [18]

Ключові навички майбутнього, згідно з дослідженням McKinsey 2030 року	У Великій Британії, згідно з дослідженням Nesta «The Future Skills – Employment in 2030»	У США – такі професійні навички
лідерство; комунікації та ведення переговорів; базові навички роботи з цифровими технологіями; навички провідних ІТ; сприйняття та емпатія; критичне мислення; креативність; проекування технологій; проектний менеджмент.	генерування ідей; прийняття рішень; оригінальність; активне навчання; системна оцінка; стратегії навчання; комплексне розв'язання проблем; критичне мислення; системний аналіз; дедуктивне мислення.	стратегії навчання; психологія; менторство; соціальне сприйняття; соціологія й антропологія; освіта та навчання; координація; оригінальність; генерування ідей; активне навчання.

Виходячи з потреб майбутнього, ймовірно, успішним можна буде назвати випускника, який, крім високого рівня інтелектуального розвитку, має додаткові здібності: швидко знаходить спільну мову з оточуючими, легко пристосовується до зміни зовнішніх обставин, уміє контролювати власні емоції, відчувати емоційний стан інших та скеровувати свою поведінку відповідно до цього та уміння працювати в команді.

Розвиток емоційного інтелекту в цілому й емпатії, як однієї з його складових, надзвичайно важливо здійснювати під час освітнього процесу. Це дозволить навчити дітей знаходити спільну мову з однокласниками, розуміти емоції один одного та навчитися співпереживати. Усе це, в свою чергу, забезпечить усіх учасників освітнього процесу від однієї з поширених шкільних проблем – булінгу.

У повсякденній діяльності підліток постійно стикається з необхідністю керування емоційними станами та пошуку найбільш ефективних способів емоційної регуляції. Емоційну регуляцію визначають як один із рівнів у загальній системі психічної регуляції діяльності, де регулюючим фактором є емоції [9]; цілісний комплекс психічних процесів, що забезпечують цілеспрямовану, усвідомлену, опосередковану зміну або подолання актуального емоційного стану.

Формування емоційної саморегуляції підлітків може бути успішним за умови врахування психологічних особливостей вікового періоду. Серед них: негативна або несформована Я-концепція; низька витривалість до труднощів; підвищений егоцентризм; схильність до опору, протесту, неприйняття виховних авторитетів; незрілість моральних переконань; тяжіння до невідомого, ризикованого; здатність до ускладнення проблем; криза самоідентифікації; деперсоналізація та дереалізація у сприйнятті себе і навколишнього світу; амбівалентність характеру; загострене тяжіння до дорослішання; тяжіння до незалежності та відриву від сім'ї; хвороблива реакція на пубертатні зміни тощо [19].

Розвиток психологічних механізмів саморегуляції поведінки відбувається інтенсивніше саме у підлітковому віці. Емоційна саморегуляція підлітка полягає в системі розумових дій, спрямованих або на активізацію емоційних процесів, або на гальмування, стабілізацію.

Розумові дії з саморегуляції повинні спрямовуватися на ліквідацію емоційних переживань, формування душевного комфорту та емоційної стабільності. Прийоми саморегулювання

емоційним станом покликані допомогти особі керувати своїм настроєм, впливати на нього. Оволодіння підлітком емоційною саморегуляцією дає можливість керувати проявом власних емоцій, адекватно поводитися в соціальному середовищі, успішно спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми. [16]

Враховуючи усе вище зазначене, сучасний вчитель, працюючи з дітьми, а особливо з обдарованою молоддю, має розуміти важливість розвитку власного EQ та навичок його саморегуляції. Адже маючи високий рівень розвитку EQ, учитель власним прикладом покаже підлітку правильний шлях у напрямку успіху. Взаємодія між вчителем та обдарованим учнем стане партнерською тільки тоді, коли педагог сприйматиме дитину як особистість з її характерологічними особливостями та з її особливостями прояву емоційних реакцій.

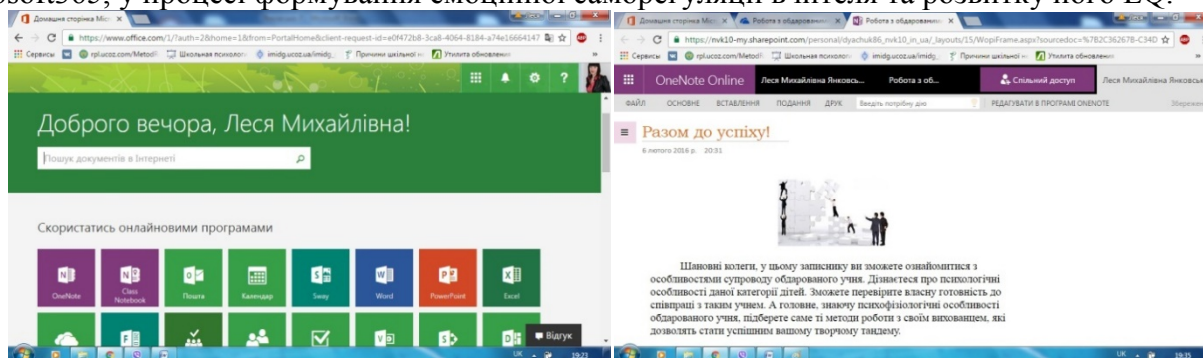
Саме тому, у напрямку роботи практичного психолога з обдарованою молоддю навчально-виховного комплексу №10 м. Хмельницького, велика увага приділяється супроводу педагога, який працює з даною категорією дітей.

Процес супроводу вчителів включає у себе комплекс методів, який об'єднує чотири напрямки діяльності: діагностика проблем, що виникають; інформація про сутність проблеми та шляхи її вирішення; консультація на етапі прийняття рішення та обговорення шляхів її вирішення; супровід інноваційної діяльності вчителя у напрямку формування власних навичок саморегуляції, емоційного інтелекту, рекомендації щодо введення отриманого досвіду у власну діяльність з обдарованою дитиною.

Просвіта чи інформаційна функція з даної проблеми є не менш важливим напрямком роботи практичного психолога. Метою психологічного супроводу педагога, який працює з обдарованою молоддю, є: поінформованість усіх учасників спільної взаємодії про психологічні особливості обох вікових категорій; про особливості використання методу, форми роботи з певною віковою категорією; аналіз можливих психологічних бар'єрів на шляху впровадження інноваційних методів та форм роботи та можливі наслідки.

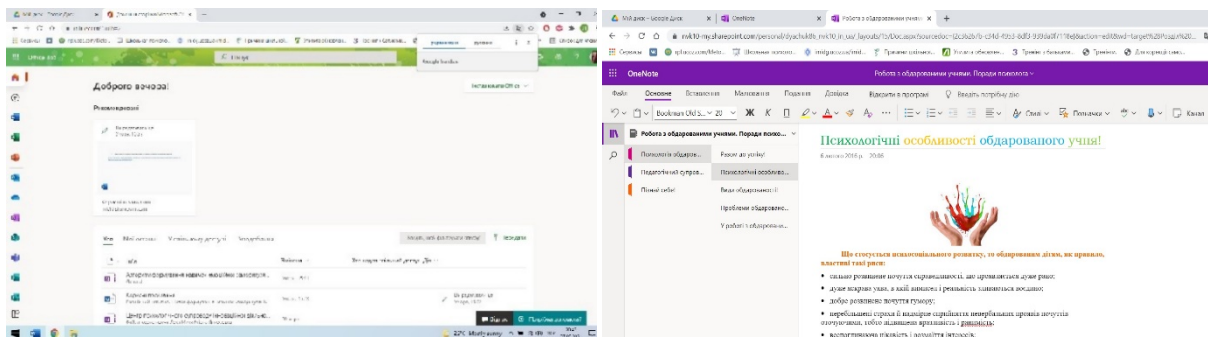
Невід'ємною частиною психологічного супроводу є психологічне консультування з наявних проблем: індивідуальне та групове. Індивідуальне консультування проводиться за запитом учасників навчально-виховного процесу та спрямоване на вирішення наступних питань: «Який вплив здійснює особистість вчителя на особистість обдарованої дитини?»; «Як впливає запровадження інновацій на психологічний клімат у колективі де є обдаровані діти?»; «Як формування навичок саморегуляції, емпатії впливатиме на професійний ріст педагога?»; «Яким чином особистість вчителя з сформованими вищезазначеними навичками, впливатиме на мотивацію як учня, так і вчителя до спільної, партнерської взаємодії?» та ін.

Окремим напрямком психологічного супроводу є використання хмарних технологій, зокрема Microsoft365, у процесі формування емоційної саморегуляції вчителя та розвитку його EQ.

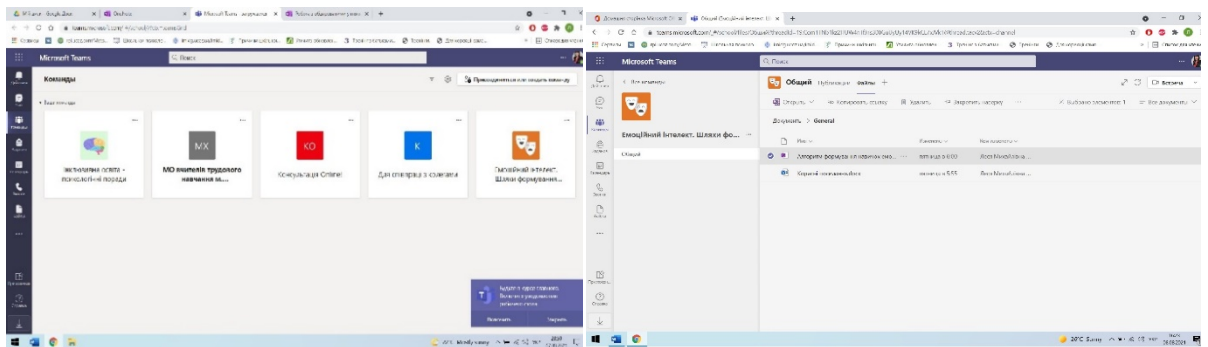

Використання застосунків Microsoft365 є ілюстрацією нових можливостей для короткострокового та довгострокового консультування, діагностики та психологічної підтримки усіх учасників навчально-виховного процесу.

З досвіду використання хмарних технологій, рекомендуємо здійснювати психологічний супровід online у таких застосунках Microsoft365 як: OneNote, Teams, Sway.

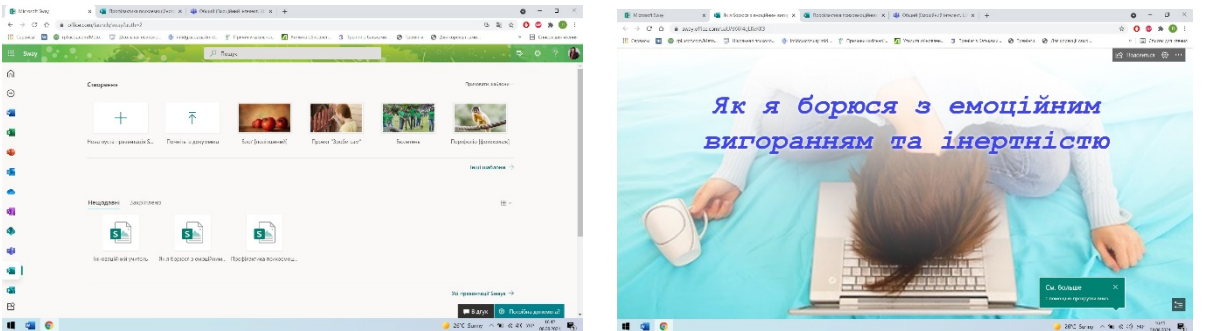
Програма OneNote є справжньою знахідкою для впорядкування роботи психолога за різними напрямками. Це електронна версія паперового записника, в якому можна зберігати нотатки, думки, ідеї, створювати замітки, залишати нагадування та будь-які інші відомості. Записники «Робота з обдарованими учнями. Поради психолога» та «Алгоритм формування навичок емоційної саморегуляції вчителя» є особливим засобом комунікації, який має цілу низку переваг. Можливість обговорення в опосередкованому режимі через розміщення текстових та графічних об'єктів дозволяють зняти ряд психологічних проблем; зникає скутість у вираженні почуттів, емоцій і думок. Перевагами Інтернет-комунікації є: опосередковане спілкування, можливість відтермінувати час для відповіді, можливість отримати індивідуальну консультацію у зручний час, оперативність і мобільність, фіксованість інформації, що надається. Продумана організація психологічної підтримки дозволяє створити умови для досягнення якісних освітніх результатів, зокрема, під час підготовки вчителя та обдарованого учня до участі в олімпіадах, конкурсі-захисті МАН.

Для ефективної спільної роботи авторка використовує програми Teams та Sway. Microsoft Teams об'єднує в одному місці розмови, вісті та програми, впорядковуючи робочий процес, дозволяє практичному психологу створювати яскраві, персоналізовані навчальні середовища. Використовуючи Teams, практичний психолог має змогу моделювати online взаємодію у трьох напрямках: «вчитель – практичний психолог», «учень – практичний психолог», «практичний психолог – учень – учитель». Сформовані навички використовуються для подальшої роботи в offline форматі.

Використання Microsoft Teams набуло особливої актуальності під час карантину, коли заклади освіти налагоджували систему віддаленого навчання.

Надзвичайно яскравим сервісом є презентація Sway, яка дозволяє створювати інтерактивні звіти, виконувати спільні проєкти та презентації. Рефлексія після опрацювання матеріалу у застосунках OneNote та Teams як правило проводиться з використанням інтерактивної презентації Sway.

Отже, метою роботи практичного психолога з педагогами, які працюють з обдарованими дітьми, є, серед іншого, формування емоційного інтелекту для подальшої ефективної партнерської взаємодії. Важливим завданням психолога стає мотивування педагога до трансформації та осучаснення досвіду. Хмарні сервіси Microsoft365 дають не тільки гарну можливість провести якісну індивідуальну роботу з учнем, а й стають дієвим стимулом для підвищення професійного рівня вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В.Ю. Мобільний простір і мобільно орієнтоване середовище Інтернет-користувача: особливості модельного подання та освітнього застосування [Електронний ресурс] / Биков В. Ю. // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання / Інформаційні технології в освіті. – 2013. – № 17, ст. 09-37.
2. Грецов А. В. Лучшие упражнения для развития креативности. / Учебно-методическое пособие. – СПб., СПбНИИ физической культуры, 2006. – 44 с.
3. Деніел Гоулман. Емоційний інтелект./ Д. Гоулман – Харків.: Віват, 2019. – 512 с.
4. Дуткевич Т.В. Вступ до спеціальності: практична психологія / Дуткевич Т.В., Савицька О.В. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. – 208 с.
5. Інтелектуальні, мовні, комунікативні здібності: Збірник. – К : МІКРОС, 2003.
6. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта в Україні: виклики та перспективи» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf>
7. Клейно Л.Г. Можливості та особливості проведення вебінарів [Електронний ресурс] / Клейно Л.Г., Гринько В.О. // Науковий журнал «Аспект» – Міжнар. наук.-практ. конф. 2014. – ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ.
8. Корольчук М. Психодіагностика: Навч. посібник / М. Корольчук. – 2004.
9. Кочубей Б. І. Емоційна стійкість школяра /Б.І. Кочубей, Є.В. Новікова. – К. : Освіта,1998. – 237 с.
10. Литвинова С.Г. Проектування хмаро орієнтованих навчальних середовищ загальноосвітніх навчальних закладів. Зарубіжний досвід. [Електронний ресурс] //Інформаційні технології і засоби навчання, №41, вип.3. – Режим доступу: <https://scholar.google.com.ua/>
11. Литвинова С.Г. Методика проектування та використання хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу: методичні рекомендації / С.Г. Литвинова – Київ.: Компринт, 2015. – 280 с.
12. Максименко С.Д. Психологічне здоров'я дітей. В кн.: Авторські програми з психології.– К.: «Шкільний світ», 2002.
13. Місце психології в системі людинознавства [Електронний ресурс] / Веб-сайт – Режим доступу – <http://ua.convdocs.org/docs/>
14. Морзе Н.В. Педагогічні аспекти використання хмарних обчислень / Н.В. Морзе, О.Г. Кузьмінська // Інформаційні технології в освіті. – 2011. – № 9. – С. 20-29.
15. Немов Р. С. Психологія. В 2 кн. / Немов Р. С. – М., 1994. – 468 с.
16. Періг І.М., Дроздюк В.Д. Емоційна саморегуляція підлітка. [Електронний ресурс] /Матеріали VI Міжнар. наук.-техн. конф. Актуальні задачі сучасних технологій – Тернопіль. – 2017. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/161262289.pdf>
17. Скиба М. [Електронний ресурс] /Блог. – Режим доступу: <https://blog.liga.net/user/mskyba/article/29727>
18. Український інститут майбутнього. [Електронний ресурс]/ «Економічна стратегія України 2030»// 6.7. Україна – новий центр європейської освіти – Режим доступу: <https://strategy.uifuture.org/ukraine-learning-nation.html>
19. Чудина Е. А. Эмоциональная зрелость личности : определение понятия и выделение критериев / Е. А. Чудина // Личность и проблемы развития : сборник работ молодых ученых. – М., 2003. – С. 112-116.
20. Jacob Shriar. Why EQ is the new IQ? [Електронний ресурс] /B2C /Business&Finance. – 2016. – Режим доступу: <https://www.business2community.com/human-resources/eq-new-iq-01466531>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

«ОБДАРОВАНІ ДІТИ – СКАРБ НАЦІЇ!»

*Матеріали II Міжнародної
науково-практичної онлайн-конференції
18–22 серпня 2021 року*

Підписано до друку 25.08.2021. Формат 60x84 1/8
Папір офс. 80 г/м2. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 66,73
Наклад 300 прим. Зам. № 0108

Видавництво Інститут обдарованої дитини НАПН України
вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053
тел./факс.: (044) 481-27-16

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру серія
ДК № 6081 від 14.03.2018 р.